

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
PRÁVNICKÁ FAKULTA

KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2025, IX. ročník

Hlavná sekcia 1: **Umelá inteligencia – výzva pre trestné právo**

Podsekcia 1: **Extrémizmus v optike kriminológie, viktimológie a kriminalistiky**

Podsekcia 2: **Tvorba a nástroje trestnej politiky**

*Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej
konferencie s medzinárodnou účasťou*

KOŠICE CRIMINAL LAW DAYS 2025, IX.

Main section : **Artificial Intelligence – A Challenge for Criminal Law**

Subsection 1: **Extremism Through the Lens of Criminology, Victimology, and
Criminalistics**

Subsection 2: **Development and Instruments of Criminal Policy**

*The Collection of scientific contributions nationwide interdisciplinary scientific
conference with international participation*

Košice, 18.-19.06.2025

Sergej Romža, Lukáš Michal'ov, Michaela Ema Maurerová (eds.)

Košice 2025

KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2025, IX. ročník

Hlavná sekcia 1: **Umelá inteligencia – výzva pre trestné právo**

Podsekcia 1: **Extrémizmus v optike kriminológie, viktimológie a kriminalistiky**

Podsekcia 2: **Tvorba a nástroje trestnej politiky**

Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konajúcej sa dňa 18.-19.06.2025 organizovanej Katedrou trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

Táto publikácia vznikla s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0333/23 Eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie prostriedkami trestného práva a VEGA č. 1/0498/24 Tvorba a nástroje trestnej politiky.

Zostavovatelia:

prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.

JUDr. Lukáš Michal'ov, PhD. mult.

JUDr. Michaela Ema Mauzerová

Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra trestného práva

Recenzenti:

prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

Vedoucí katedry; Katedra trestního práva, Právnická fakulta Masarykovy Univerzity v Brně, Veveří 158/70, 611 80 Brno – střed, Česká republika,

e-mail: Vera.Kalvodova@law.muni.cz

JUDr. Miroslav Baňacký, PhD.,

Sudca Krajského súdu v Košiciach, Štúrova 29, 04110 Košice,

miroslav.banacky@justice.sk

Tento text je publikovaný pod licenciou CC BY NC ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod – Nepoužívajte komerčne - Nespracovávať“)

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autori jednotlivých príspevkov. Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

Dostupné od: 17.12.2025

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

DOI: <https://doi.org/10.33542/KDT-0479-8>

ISBN 978-80-574-0479-8 (e-publikácia)

SPONZORI

ADVOKÁTSKA
SLOVENSKÁ
KOMORA

MARJÁK, FERENCI
& PARTNERS

EIL
GLOBAL

OBSAH

Hlavná sekcia: Umelá inteligencia – výzva pre trestné právo

SOUČASNOST A PERSPEKTIVY UMĚLÉ INTELIGENCE V TRESTNÍM PRÁVU HMOTNÉM A PROCESNÍM

THE PRESENT AND FUTURE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUBSTANTIVE AND
PROCEDURAL CRIMINAL LAW

Vladimír Smejkal 12

ETICKÝ POHLED NA UMĚLOU INTELIGENCI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

ETHICAL PERSPECTIVE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Petr Angyalossy 33

OD SCIENCE – FICTION R.U.R. PO TRESTNOPRÁVNĚ ASPEKTY AI (UMELEJ INTELIGENCIE)

FROM SCIENCE – FICTION R.U.R. TO CRIMINAL ASPECTS OF AI (ARTIFICIAL
INTELLIGENCE)

Jaroslav Ivor 39

SVOBODA VŮLE JAKO PŘEDPOKLAD TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI: ČLOVĚK A UMĚLÁ INTELIGENCE V TRESTNĚPRÁVNÍ PERSPEKTIVĚ

FREEDOM OF WILL AS A PREREQUISITE FOR CRIMINAL LIABILITY: HUMANS AND
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN A CRIMINAL LAW PERSPECTIVE

Jaroslav Fenyk 46

ELEKTRONIZÁCIA TRESTNÉHO KONANIA V KONTEXTE DIGITALIZÁCIE A UMELEJ INTELIGENCIE ZNALECKEJ ČINNOSTI V TRESTNOM KONANÍ

ELECTRONIFICATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF DIGITISATION
AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE OF EXPERTISE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Jaroslav Klátik

Adrián Vaško

Jozef Michalko 67

TRESTNÉ PRÁVO V ÉRE UMELEJ INTELIGENCIE

CRIMINAL LAW IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Margita Prokeínová 75

UMĚLÁ INTELIGENCE V ROZHODOVACÍM PROCESU SOUDŮ: RIZIKA A PŘÍNOSY PŘI UKLÁDÁNÍ TRESTŮ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JUDICIAL DECISION-MAKING: RISKS AND BENEFITS IN
SENTENCING

Jana Tlapák Navrátilová

Ingrid Galovcová 82

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE V ODHAĽOVANÍ PRIESTUPKOV A PRI ICH PREJEDNÁVANÍ

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DETECTING ADMINISTRATIVE OFFENCES AND IN THEIR ADJUDICATION

Tibor Seman 92

VZDÁLENÁ BIOMETRICKÁ IDENTIFIKACE OSOB V REÁLNÉM ČASE – TEORIE A PRAXE ČESKÉ REPUBLIKY

REMOTE BIOMETRIC IDENTIFICATION OF PERSONS IN REAL TIME – THEORY AND PRACTICE IN THE CZECH REPUBLIC

Marek Dvořák.....106

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOBV SOUVISLOSTI S VÝVOJEM, ŠÍŘENÍM A VYUŽÍVÁNÍM UMĚLÉ INTELIGENCE

CORPORATE CRIMINAL LIABILITY IN CONNECTION WITH THE DEVELOPMENT, DISSEMINATION AND USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Miroslav Uříčar.....116

KRIMINALIZACE VÝROBY A ŠÍŘENÍ DEEPPFAKE DĚL V ČESKÉ REPUBLICE

CRIMINALIZATION OF PRODUCTION AND DISTRIBUTION OF DEEPPFAKE WORKS IN THE CZECH REPUBLIC

Petr Ráliš 125

K MOŽNOSTEM VYUŽITÍ GENERATIVNÍ UMĚLÉ INTELIGENCE PŘI REKOGNICI

ON THE POSSIBILITIES OF USING GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EYEWITNESS LINEUP

Daniel Oborák 132

VYUŽITELNOST' UMELEJ INTELIGENCIE V KONTEXTE SOFT LAW RADY EURÓPY

The applicability of artificial intelligence in the context of the Council of Europe's soft law

Tomáš Šefčík 139

VÝZNAM UMELEJ INTELIGENCIE V PROCESE PROFILÁCIE PÁCHATEĽOV TRESTNÝCH ČINOV V KONTEXTE BEHAVIORÁLNEHO A PSYCHOLOGICKÉHO MODELU PROFILOVANIA

THE SIGNIFICANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE OFFENDER PROFILING PROCESS IN THE CONTEXT OF BEHAVIORAL AND PSYCHOLOGICAL PROFILING MODELS

Dávid Priščák 146

UMELÁ INTELIGENCIA – DOBRÝ SLUHA?

AI – A GOOD SERVANT?

Simona Ferenčíková

Marko Mašan.....154

UMELÁ INTELIGENCIA AKO NÁSTROJ V TRESTNOM PRÁVE: PERSPEKTÍVY A LIMITY

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOOL IN CRIMINAL LAW: PERSPECTIVES AND LIMITATIONS

Rebeka Puchalla.....170

RIZIKÁ A LIMITY VYUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE PRI ROZHODOVANÍ SÚDU NA HLAVNOM POJEDNÁVANÍ

RISKS AND LIMITATIONS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JUDICIAL DECISION-MAKING AT THE MAIN HEARING

Miroslav Majerník.....179

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE PRI VYŠETROVANÍ EKONOMICKEJ TRESTNEJ ČINNOSTI

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIME

Vladimír Petrila.....194

APLIKOVATELNOSŤ SÚČASNÝCH INFORMAČNÝCH TECHNOLOGIÍ ZALOŽENÝCH NA AI VO VYBRANÝCH OBLASTIACH TRESTNÉHO KONANIA

APPLICABILITY OF CURRENT AI-BASED INFORMATION TECHNOLOGIES IN SELECTED AREAS OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Matej Biroš.....203

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE PODOZRIVOU OSOBOU V TRESTNOM KONANÍ: NÁSTROJ OBRANY ALEBO NOVÁ FORMA MANIPULÁCIE DŮKAZOV?

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE BY A SUSPECT IN CRIMINAL PROCEEDINGS: A TOOL OF DEFENSE OR A NEW FORM OF EVIDENCE MANIPULATION?

Barbora Filičková.....213

UMELÁ INTELIGENCIA V SLUŽBÁCH PÁCHATEĽOV ALEBO VYŠETROVATEĽOV?

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE SERVICE OF OFFENDERS OR INVESTIGATORS?

Alexander Pezlar.....224

MOŽNOSTI VYUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE PRI OCHRANNEJ VÝCHOVE

POSSIBILITIES FOR USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SAFETY EDUCATION

Michaela Ema Mauzerová.....236

Podsekcia 1: Extrémizmus v optike kriminológie, viktimológie a kriminalistiky

EURÓPSKE ŠTANDARDY PRE SYSTÉMY TRESTNEJ JUSTÍCIE POSTIHUJÚCE TRESTNÉ ČINY Z NENÁVISTI

EUROPEAN STANDARDS FOR CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS PUNISHING HATE CRIMES

Jozef Záhora.....245

KONCEPCIA BOJA S EXTRÉMIZMOM V DOKUMENTOCH MINISTERSTVA VNÚTRA SR

THE CONCEPT OF COMBATING EXTREMISM IN THE DOCUMENTS OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR OF THE SLOVAK REPUBLIC

Peter Polák 256

APLIKÁCIA MATERIÁLNEHO KOREKTÍVU PRI NEOPRÁVNENOM PRECHOVÁVANÍ OMAMNEJ A PSYCHOTROPNEJ LÁTKY PO NOVELE TRESTNÉHO ZÁKONA ZÁKONOM Č. 40/2024 Z.Z.

APPLYING A MATERIAL CORRECTIVE MEASURE FOR UNAUTHORIZED POSSESSION OF NARCOTIC AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AFTER THE AMENDMENT TO THE CRIMINAL CODE BY ACT NO. 40/2024 COLL.

Martin Štrkolec 272

„ZÁSTUPNÝ MOTÍV“ PRI EXTRÉMISTICKÝCH TRESTNÝCH ČINOCH

“SUBSTITUTE MOTIVE” IN EXTREMIST CRIMES

Mário Cisár

Lukáš Michal'ov 286

TRESTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY MOTIVÁCIE KONANIA PÁCHATEĽOV TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU

CRIMINAL AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF THE MOTIVATION BEHIND THE CONDUCT OF PERPETRATORS OF EXTREMIST CRIMES

Sergej Romža.....293

EXTRÉMIZMUS V ONLINE PRIESTORE : ANALÝZA LIMITOV SLOBODY PREJAVU A PRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI DIGITÁLNYCH PLATFORIEM

EXTREMISM IN THE ONLINE SPACE : AN ANALYSIS OF THE LIMITS OF FREEDOM OF EXPRESSION AND THE LEGAL LIABILITY OF DIGITAL PLATFORMS

Dávid Priščák 304

SUBJEKTÍVNE VNÍMANIE BEZPEČIA AKO INDIKÁTOR PREVENCIE EXTRÉMIZMU: SKÚSENOSTI A NÁVRHY DE LEGE FERENDA

SUBJECTIVE PERCEPTION OF SECURITY AS AN INDICATOR OF EXTREMISM PREVENTION: EXPERIENCES AND DE LEGE FERENDA PROPOSALS

Veronika Tóthová 312

EXTRÉMIZMUS A NENÁVISŤ V UZAVRETÝCH DIGITÁLNYCH KOMUNITÁCH

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIME

Vladimír Petrila.....322

Alexander Pezlar 322

Podsekcia 2: Tvorba a nástroje trestnej politiky

ZMENA HRANICE ŠKODY V TRESTNOM ZÁKONE A JEJ VPLYV NA POSÚDENIE TRESTNOSTI ČINU

AMENDMENT OF THE DAMAGE THRESHOLD IN THE CRIMINAL CODE AND ITS IMPACT ON THE ASSESSMENT OF CRIMINAL OFFENSE

Jozef Čentés 335

MODERNIZÁCIA TRESTNÉHO PROCESU. NETRADIČNÉ CHÁPANIE PRÍPRAVNÉHO KONANIA TRESTNÉHO

MODERNIZATION OF THE CRIMINAL PROCESS. UNCONVENTIONAL UNDERSTANDING OF PRE-TRIAL CRIMINAL PROCEEDINGS

Ivan Šimovček 345

NAD POSLEDNÍMI LEGISLATIVNÍMI VÝBOJI ČESKÉ TRESTNÍ POLITIKY (NĚKOLIK POZNÁMEK K NOVÉMU TRESTNÉMU ČINU NEOPRÁVNĚNÁ ČINNOST PRO CIZÍ MOC – § 318A ČESKÉHO TRESTNÍHO ZÁKONÍKU)

ON THE LATEST LEGISLATIVE DEVELOPMENTS IN CZECH CRIMINAL POLICY

(A FEW REMARKS ON THE NEW CRIMINAL OFFENCE OF UNAUTHORISED ACTIVITY FOR A FOREIGN POWER – SECTION 318A OF THE CZECH CRIMINAL CODE)

Jiří Jelínek 354

OBŽALOBA PROKURÁTORA PO ZMENÁCH TRESTNÉHO PORIADKU

PROSECUTOR'S INDICTMENT AFTER CHANGES TO THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE

Rastislav Remeta 362

CONDITIONAL RELEASE VERSUS PRESIDENTIAL PARDON SYSTEM

Anita Nagy 377

KONFIŠKÁCIA MAJETKU V KONTEXTE AKTUÁLNYCH VÝZIEV TRESTNÉHO PRÁVA

CONFISCATION OF ASSETS IN THE CONTEXT OF CURRENT CRIMINAL LAW CHALLENGES

Eva Szabová

Štefan Zeman 389

EURÓPSKE A ÚSTAVNÉ LIMITY TVORBY TRESTNEJ POLITIKY: POZITÍVNE ZÁVÄZKY ŠTÁTU

EUROPEAN AND CONSTITUTIONAL LIMITS OF CRIMINAL POLICY-MAKING: POSITIVE OBLIGATIONS OF THE STATE

Andrej Beleš 401

Sára Zsemlyová 401

PREHLIADKA ADVOKÁTSKEJ KANCELÁRIE V KONTEXTE AKTUÁLNEJ JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA.....421

SEARCH OF THE LAW OFFICE IN THE CONTEXT OF THE CURRENT JURISDICTION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Ondrej Laciak 421

PRÁVNÁ ÚPRAVA DETENCIE DE LEGE LATA, AKO NÁSTROJ TRESTNEJ POLITIKY

LEGAL REGULATION OF DETENTION DE LEGE LATA AS AN INSTRUMENT OF CRIMINAL POLICY

Karin Vrtíková 431

Ivana Mokrá 431

SVOLENÍ POŠKOZENÉHO V RÁMCI TRESTNÉHO ČINU PORUŠENÍ POVINNOSTI PŘI SPRÁVĚ CIZÍHO MAJETKU

CONSENT OF THE INJURED PARTY IN THE BREACH OF DUTY IN THE ADMINISTRATION OF ANOTHER'S PROPERTY CRIME

Miroslav Ševčík 441

PŘESHraniční spolupráce evropských pověřených žalobců jako výzva pro trestní politiku

CROSS-BORDER COOPERATION OF EUROPEAN DELEGATED PROSECUTORS: A CHALLENGE TO CONTEMPORARY CRIMINAL POLICY

Tereza Ottová.....461

INŠTITÚT OBHAJOBNÉHO VYŠETROVANIA AKO PROSTRIEDOK POSILNENIA KONTRADIKTÓRNOSTI TRESTNÉHO KONANIA

DEFENCE INVESTIGATION AS A MEANS OF STRENGTHENING THE ADVERSARIAL NATURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Agáta Bajčíková.....471

BEZPEČNOSTNÉ VÝZVY POVOJNOVÉHO PRISŤAHOVALECTVA: TRESTNÁ POLITIKA A MIGRAČNÉ NÁSTROJE V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A EURÓPSKEJ ÚNIE

SECURITY CHALLENGES OF POST-WAR IMMIGRATION: CRIMINAL POLICY AND MIGRATION TOOLS IN THE SLOVAK REPUBLIC AND THE EUROPEAN UNION

Lukáš Bis 482

ZÁKONNOSŤ AKO NÁSTROJ TRESTNEJ POLITIKY

LEGALITY AS A TOOL OF CRIMINAL POLICY

Sergej Romža.....498

NEOSVEDČENIE SA V SKÚŠOBNEJ DOBE A ODLIŠNÉ NÁSLEDKY PRI JEDNOTLIVÝCH DRUHOCH TRESTOV

FAILURE TO PERFORM DURING PROBATION AND DIFFERENT CONSEQUENCES FOR DIFFERENT TYPES OF SENTENCES

Lukáš Michalov 507

Mário Cisár 507

REGULÁCIA TRESTNEJ POLITIKY RÍMSKEHO IMPÉRIA ZA PRINCIPÁTU

REGULATION OF CRIMINAL POLICY IN ROMAN EMPIRE DURING THE PRINCIPATE

Vladimír Vrana 515

JUDGEMENT OF THE CONSTITUTIONAL COURT AS A REASON FOR THE RENEWAL OF CRIMINAL PROCEEDINGS (ALSO IN THE CONTEXT OF THE SUBSIDIARITY OF CONSTITUTIONAL JUDICIARY ACTIVITY)

NÁLEZ ÚSTAVNÉHO SÚDU AKO DÔVOD OBNOVY TRESTNÉHO KONANIA (AJ V KONTEXTE SUBSIDIARITY ČINNOSTI ÚSTAVNÉHO SÚDNICTVA)

Lukáš Tomaš.....527

KONCEPCIA TRESTANIA V KONTEXTE AKTUÁLNEJ TRESTNEJ POLITIKY

THE CONCEPT OF PUNISHMENT IN THE CONTEXT OF CURRENT CRIMINAL POLICY

Simona Ferenčíková	540
Bronislava Vinerová	540

***KONCEPCIA HRUBEJ NEDBANLIVOSTI V SLOVENSKOM TRESTNOM PRÁVE –
NORMATÍVNE A APLIKAČNÉ VÝCHODISKÁ***

THE CONCEPT OF GROSS NEGLIGENCE IN SLOVAK CRIMINAL LAW – NORMATIVE AND
APPLICATION FRAMEWORK

Veronika Tóthová	552

Hlavná sekcia: Umelá inteligencia – výzva pre trestné právo

SOUČASNOST A PERSPEKTIVY UMĚLÉ INTELIGENCE V TRESTNÍM PRÁVU HMOTNÉM A PROCESNÍM

THE PRESENT AND FUTURE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SUBSTANTIVE AND PROCEDURAL CRIMINAL LAW

Vladimír Smejkal

Český institut informatiky, robotiky a kybernetiky,
České vysoké učení technické v Praze (CIIRC)

Abstrakt

Článek se věnuje dopadům umělé inteligence (AI) na trestní právo a kriminalistiku. Představuje AI jako disruptivní technologii, která mění nejen ekonomické a sociální struktury, ale také klade nové požadavky na právní odpovědnost a spravedlivý proces. Práce systematicky popisuje nástroje a aplikace AI, její využití a hrozby v trestní oblasti, dopady na jednotlivá odvětví a významný problém deepfake materiálů. Diskutuje přičitatelnost jednání AI lidem, otázky zavinění, transparentnosti systémů AI a rovnosti zbraní v rámci trestního řízení. Zdůrazňuje nutnost revize některých trestněprávních definic, vypracování metodik pro hodnocení důkazů generovaných AI a zajištění souladu s ústavními a lidskoprávními standardy. Klade také důraz na vzdělávání právních profesionálů a znalců, aby bylo možné odpovědně a spravedlivě rozhodovat v případech, kde AI hraje klíčovou roli.

Klíčové slová: umělá inteligence, AI, trestní právo hmotné, trestní právo procesní, dokazování, deepfake

Abstract

The article focuses on the impact of artificial intelligence (AI) on criminal law and criminalistics. It presents AI as a disruptive technology that not only changes economic and social structures but also places new demands on legal responsibility and fair trial. The paper systematically describes AI tools and applications, their use and threats in the criminal field, their impact on individual sectors, and the significant problem of deepfake materials. It discusses the attribution of AI actions to humans, questions of culpability, the transparency of AI systems, and equality of arms in criminal proceedings. It emphasizes the need to revise certain criminal law definitions, develop methodologies for evaluating AI-generated evidence, and ensure compliance with constitutional and human rights standards. It also emphasizes the importance of educating legal professionals and experts so that they can make responsible and fair decisions in cases where AI plays a key role.

Keywords: artificial intelligence, AI, robotics, substantive criminal law, criminal procedural law, evidence, deepfake

Úvod

Umělá inteligence (dále jen AI) je čím dál častěji chápána jako technologie s potenciálem zásadně narušit ustálené společenské struktury transformací pracovního, volnočasového i tvůrčího života. Téměř žádná oblast lidské činnosti není imunní vůči jejímu vlivu. Současně je velmi pravděpodobné, že AI dnes představuje současně určitou „bublínu“ danou jejím mnohdy velmi násilným začleňováním do všech oblastí lidského života. Dnes je AI prezentována tak, že kdo nebude vymýšlet, vyrábět nebo prodávat pomocí AI, na trhu neuspěje.

Proto existuje snaha „nacpat“ AI do všeho: do (samořídících) aut, (inteligentních) domů, (dokonalé a neomylné) zdravotní péče, (vysoce efektivního) průmyslu atd. až po poskytování osobních služeb roboty (od domácích prací po sex) a vojenské systémy. Ve skutečnosti AI může být instalována i tam, kde to nepředpokládáme, a naopak. AI je všudypřítomná, často neviditelně zabudovaná do našich denně používaných nástrojů i jako součást složitých technologických systémů.¹

Nemůžeme ale popřít to, že AI je označována za tzv. disruptivní technologii (inovaci), tedy převratnou technologickou změnu, která zásadním způsobem překonává a nahrazuje stávající technologie.² Nejde tedy o pozvolnou, evoluční změnu, často nazývanou digitální transformací, ale o skutečně radikální změnu promítající se do celé lidské společnosti.

1. Systémy a nástroje AI

Pokud bychom chtěli definovat AI jako takovou, mohli bychom si vybírat z velkého množství definic, s různým přístupem a s různou mírou přesnosti. Dle názoru autora stále platí více než 50 let stará definice Minského „*Umělá inteligence je věda o vytváření strojů nebo systémů, které budou při řešení určitého úkolu užívat takového postupu, který – kdyby ho dělal člověk – bychom považovali za projev jeho inteligence.*“³ Jedna z posledních definic vykazuje dostatečnou míru obecnosti a technologické nezávislosti: „*Systém umělé inteligence je strojový systém, který na základě explicitně nebo implicitně stanovených cílů zpracovává vstupy a odvozuje z nich způsob generování výstupů – jako jsou predikce, obsah, doporučení či rozhodnutí – které mohou ovlivnit fyzické nebo virtuální prostředí. Různé systémy umělé inteligence se liší úrovní autonomie a schopností přizpůsobovat se po nasazení.*“⁴

Popisnější, možná až příliš, je pak definice Evropské komise: „*Systémy umělé inteligence (AI) jsou softwarové (a možná i hardwarové) systémy navržené lidmi, které vzhledem ke složitému cíli jednají ve fyzické nebo digitální dimenzi tím, že vnímají své prostředí prostřednictvím získávání dat, interpretace shromážděných strukturovaných nebo nestrukturovaných dat, odůvodňování znalostí nebo zpracování informací odvozených z těchto údajů a rozhodování o nejlepších opatřeních k dosažení daného cíle. Systémy umělé inteligence mohou buď použít symbolická pravidla, nebo se naučit numerický model, a mohou také upravit své chování analýzou toho, jak je jejich okolí ovlivňováno jejich předchozím jednáním. Jako vědecká disciplína zahrnuje AI několik přístupů a technik, jako je strojové učení (např. tzv. hluboké učení – deep learning a zpětnovazební učení – reinforcement learning), strojové uvažování (které zahrnuje plánování, rozvrhování, reprezentaci znalostí a uvažování, vyhledávání a optimalizaci) a robotiku (která zahrnuje ovládání, vnímání, senzory a akční členy, jakož i integraci všech další techniky do kybernetických systémů).*“⁵

Nástroje AI nejsou jen „chytří asistenti“, ale modulární, multimodální a vysoce výkonné systémy, jež jsou financovány a vyvíjeny globálními technologickými lidry

¹ BODDINGTON, P. *Towards a Code of Ethics for Artificial Intelligence, Artificial Intelligence: Foundations, Theory, and Algorithms*. Cham: Springer, 2017.

² PÁVÁLOAIA, V., NECULA, S. *Artificial Intelligence as a Disruptive Technology – A Systematic Literature Review. Electronics*. 2023. roč. 12, č. 5, čl. 1102.

³ MINSKY, M. *Computation: Finite and Infinite Machines*. N.J.: Prentice-Hall Englewood Cliffs, 1967.

⁴ OECD. *OECD Framework for the Classification of AI Systems*. Paris: OECD Publishing, 2023.

⁵ EUROPEAN COMMISSION. *High-level expert group on artificial intelligence (AI HLEG). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines*. Brussels: European Commission, 2019.

v oblasti informatiky. V souladu s tím, že nesměřujeme a asi ještě dlouhou dobu nebudeme směřovat k vytvoření tzv. „silné“ umělé inteligence (Strong AI), replikující lidskou mysl v počítači, existuje řada specializovaných systémů AI, patřících do kategorie „slabé“ umělé inteligence (Weak AI). Ty jsou zaměřeny na modelování dílčích projevů mysli, byť na stále vyšší kvalitativní úrovni.⁶

Patří sem zejména:

- 1) **Generativní AI (Generative AI)** zaměřující se na tvorbu obsahu – text, obraz, zvuk, video, kód. Používají se tzv. velké jazykové modely (LLM)⁷, generativní soupeřivé sítě (GAN)⁸, difuzní modely. Mezi hlavní jazykové modely patří ChatGPT (OpenAI), Gemini (Google DeepMind) a Claude (Anthropic), v oblasti generování obrazů pak dominují Midjourney (Midjourney Inc.), DALL·E 3 (OpenAI) a Stable Diffusion (Stability AI), zatímco pro generování videa jsou významné zejména systémy Runway (Runway ML), Pika (Pika Labs) a Sora (OpenAI).
- 2) **Rozpoznávání vzorů a vnímání (Perception AI)** sloužící pro interpretaci smyslových dat – obrazu, řeči, videa a pohybu; v minulosti bývalo označováno jako *analýza scén*. Používají se technologie: Convolutional Neural Networks (CNN), Recurrent Neural Networks (RNN), Transformer-based models.⁹ Systémy pro rozpoznávání obrazu: Google (Vision AI), Amazon Rekognition, Meta FAIR; pro rozpoznávání řeči: Whisper (OpenAI), DeepSpeech (Mozilla), Azure Speech Services.
- 3) **Prediktivní a analytická AI (Predictive/Analytical AI)** si klade za cíl předpovídat budoucí hodnoty nebo chování na základě historických dat, a to např. pro finanční predikce, řízení zásob, prediktivní údržbu, řízení rizik, scoring v bankovníctví, odhalování podvodů v sociální dávkách a ve zdravotní péči apod. Využívá se přitom kombinace statistických modelů, analýzy časových řad a technologií strojového učení (Machine Learning, ML), mezi které patří zejména XGBoost, random forest a deep learning.¹⁰ Patří sem systémy jako Azure ML (Microsoft), Cloud AI Platform

⁶ Srov. SMEJKAL, V. Trestní odpovědnost za jednání robotů využívajících AI. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T., VASILIK, L. (eds.) *Bratislavské právnické fórum 2023: aktuálne výzvy trestného práva*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 46-73.

⁷ LLM (Large Language Models) jsou velké jazykové modely založené na umělých neuronových sítích, které byly natrénovány na obrovském množství textových dat za účelem porozumění a generování přirozeného jazyka. Viz např. VASWANI, A., SHAZEER, N., PARMAR, N., USZKOREIT, J., JONES, L., GOMEZ, A. N., KAISER, L., POLOSUKHIN, I. *Attention Is All You Need*. In: *Advances in Neural Information Processing Systems*, sv. 30, NeurIPS 2017, s. 5998–6008.

⁸ Generativní soupeřivá síť (Generative Adversarial Network, zkr. GAN) je typ hluboké neuronové sítě, která se skládá ze dvou částí: generátoru, jenž se snaží vytvářet syntetická data (např. obrazy, text, zvuk), a rozlišovače, který se je snaží odlišit od reálných dat. Obě části se učí současně v rámci soupeřivého procesu (minimax game), jehož cílem je, aby generátor postupně produkoval data nerozeznatelná od reálných vzorků. Viz např. GOODFELLOW, I., POUGET-ABADIE, J., MIRZA, M., XU, B., WARDE-FARLEY, D., OZAIR, S., COURVILLE, A., BENGIO, Y. *Generative Adversarial Nets*. In: *Advances in Neural Information Processing Systems*, 2014, sv. 27, s. 2672–2680.

⁹ Convolutional Neural Networks (CNN): Neuronové sítě navržené pro zpracování obrazových dat, které využívají konvoluční vrstvy ke zjišťování prostorových vzorů, jako jsou hrany, tvary nebo objekty. Recurrent Neural Networks (RNN): Neuronové sítě určené pro sekvenční data (např. text nebo časové řady), které si uchovávají stav předchozích výpočtů, aby mohly modelovat závislosti v čase. Transformer-based models: Architektury neuronových sítí založené na mechanismu pozornosti (attention), které umožňují paralelní zpracování sekvencí a tvoří základ moderních jazykových modelů, jako jsou GPT, BERT nebo T5. Viz např. MORTEZAPOUR SHIRI, F., PERUMAL, T., MOHAMED, R. A Comprehensive Overview and Comparative Analysis on Deep Learning Model. *Journal on Artificial Intelligence*, 2024, roč. 6, č. 3, s. 301–360.

¹⁰ Srov. HALL, T. a RASHEED, K. *A Survey of Machine Learning Methods for Time Series Prediction*. *Applied Sciences*, 2025, roč. 15, č. 11, čl. 5957.

(Google), Watson (IBM). Narůstá význam kompaktních modelů (Efficient AI, TinyML, LoRA), které umožňují běh AI algoritmů na mobilních, vestavěných nebo tzv. edge zařízeních mimo datová centra.

- 4) **Rozhodovací a optimalizační AI (Decision AI / Prescriptive AI)** představuje třídu systémů, jejichž cílem je navrhovat konkrétní akce vedoucí k optimálním výsledkům v rámci složitých rozhodovacích prostředí. Využívá techniky jako učení posilováním (reinforcement learning, RL)¹¹, kombinatorickou optimalizaci či heuristické metody, které umožňují adaptivní rozhodování a plánování v reálném čase. Tyto přístupy se uplatňují v robotice, řízení výroby, logistice, energetice či strategických hrách. Mezi aplikace patří například systémy AlphaGo a AlphaZero (DeepMind), optimalizační algoritmy pro dodavatelské řetězce Supply Chain AI (Amazon) nebo plánovací nástroje vyvíjené Meta AI.¹² Součástí této oblasti je i výzkum modelování okolního prostředí (environment modeling), jehož cílem je umožnit AI reprezentovat a simulovat fyzický i dynamický kontext, v němž operuje – klíčové např. pro robotiku, digitální dvojčata v Průmyslu 4.0 či dlouhodobé plánování. S tím úzce souvisí vývoj agentních systémů (AI agents) – autonomních softwarových entit, které samostatně plánují, rozhodují a vykonávají úkoly v komplexních a dynamických prostředích. Tyto systémy představují přechod od jednoduchých reaktivních modelů k pokročilým autonomním agentům, kteří aktivně sledují cíle, vyhodnocují kontext, uchovávají vnitřní stav a dokážou samostatně reagovat i komunikovat s okolním prostředím.
- 5) **Multimodální AI** integruje a zpracovává více typů datových vstupů – text, obraz, zvuk či video – v rámci jednoho sjednoceného modelového prostoru. Cílem je umožnit strojovým systémům komplexní porozumění a interpretaci reálného světa, které odráží způsob, jakým lidé vnímají a propojují různé smyslové modalitty. Multimodální AI nachází uplatnění zejména v oblasti inteligentních asistentů, interaktivních uživatelských rozhraní, medicíny (např. simultánní analýza radiologického obrazu a klinického popisu), školení, simulací či adaptivního vzdělávání.¹³ Významní představitelé jsou GPT-4o (OpenAI), Gemini 1.5 (Google DeepMind) a Meta LLaVA (Meta AI), které kombinují textové a vizuální schopnosti, přičemž některé z nich integrují i zvukové vstupy v reálném čase (např. hlas, zvuky prostředí).
- 6) **Automatizace s AI prvky (RPA + AI)** kombinuje klasickou Robotic Process Automation (RPA) – softwarové „roboty“ napodobující opakující se, strukturované úkony – s technikami jako zpracování přirozeného jazyka (Natural Language Processing, NLP), počítačové vidění (Computer Vision, CV) a strojové učení, aby zvládly i složitější, nestruturované nebo rozhodováním náročné úlohy.¹⁴ Příklady:

¹¹ Učení posilováním je oblast strojového učení, v níž se inteligentní agent učí optimální strategii jednání ve formálně definovaném prostředí na základě zpětné vazby, kterou získává ve formě číselné odměny (reward). Cílem je maximalizovat kumulativní (diskontovaný) zisk odměn v čase. Srov. SHAKYA, A. K., PILLAI, G., CHAKRABARTY, S. et al. Reinforcement learning algorithms: A brief survey. *Expert Systems with Applications*, 2023, roč. 231, čl. 120495.

¹² Srov. WISSUCHEK, Ch., ZSCHECH, P. Prescriptive analytics systems revised: a systematic literature review from an information systems perspective. *Information Systems and e-Business Management* [online], 2024, roč. 22.

¹³ Srov. XU, P., ZHU, X., CLIFTON, D. A. Multimodal Learning with Transformers: A Survey [online]. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, 2023, roč. 45, č. 10, s. 12113–12137.

¹⁴ Srov. CHENNUPATI, N. Cognitive RPA: A Framework for Hybridizing Artificial Intelligence with Robotic Process Automation in Enterprise Systems. *European Journal of Computer Science and Information Technology*, 2025, roč. 13, č. 19, s. 64–78.

UiPath (UiPath), Automation Anywhere (Automation Anywhere), Power Automate (Microsoft).

- 7) **AI pro vývoj software a kódu** představuje využití velkých jazykových modelů určených pro generování, doplňování, testování a automatizované přepracování zdrojového kódu s cílem zvýšit jeho čitelnost, efektivitu a údržbu.¹⁵ Mezi hlavní nástroje patří GitHub Copilot (OpenAI + Microsoft), CodeWhisperer (Amazon) a Claude + Cursor (Anthropic).
- 8) **AI jako výzkumný nástroj (AI4Science)** přináší nový způsob podpory vědy a výzkumu, například v chemii, biologii nebo materiálových vědách, prostřednictvím modelování, simulací a automatizace experimentů. Cílem je modelovat a simulovat komplexní přírodní jevy, které se špatně popisují analyticky, automatizovat experimentální návrhy a vyhodnocování dat, zmenšit náklady a dobu potřebnou k vědeckému pokroku. Klíčový příklad: AlphaFold (DeepMind) pro predikci struktury proteinů, významně akcelerující biologický výzkum.¹⁶

Současná míra využitelnosti různých nástrojů AI je již nyní vysoká a její možnosti stále rostou, což se může jevit nejen jako zdroj příležitostí, ale i hrozeb. V EU se postupuje typicky po trase od extrémních regulací přes vytváření nejrůznějších dozorových orgánů, kdy jen v ČR to budou Český telekomunikační úřad, Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví (ÚNMZ), Úřad pro ochranu osobních údajů, Česká národní banka, Česká agentura pro standardizaci (ČAS) a veřejný ochránce práv (!).¹⁷ Světovým trendem (např. USA, Japonsko, Indie, Izrael, Austrálie) je řešení civilním právem (typicky odpovědnost za škodu způsobenou AI coby vadným výrobkem) a dále pak sektorovým a často spíše soft-law přístupem (etické kodexy, dobrovolná doporučení a rámce, technické normy např. NIST v USA, OECD), než komplexní a značně restriktivní právní regulací vládnoucí v EU.¹⁸ Podle Financial Times by se zákonodárci měli zaměřit na zmírňování konkrétních škod spíše než na předvídaní širších obav.¹⁹ Typické ale je, že očekávatelný nástup nutnosti řešit trestněprávní aspekty AI zatím spíše stagnuje.

2. AI a trestná činnost

V předchozím ročníku konference „KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2024“ byly definovány oblasti trestněprávní teorie a praxe, v nichž může nebo v nepříliš vzdálené budoucnosti bude figurovat AI v různých rolích, takto: 1. zločiny spáchané za použití AI, 2. zločiny zaměřené na AI systémy, 3. vlastní jednání systému AI s deliktním dopadem.²⁰

1) Zločiny spáchané za použití AI

Patří sem situace, kdy zločinci využívají technologie umělé inteligence k plánování a provádění svých činů. Zde rozlišujeme dvě kategorie trestné činnosti:

¹⁵ Srov. JIANG, J., WANG, F., SHEN, J.,i; KIM, Sungju a KIM, Sunghun. *A Survey on Large Language Models for Code Generation* [preprint]. 2024.

¹⁶ Srov. JUMPER, J., EVANS, R., PRITZEL, A. et al. *Highly accurate protein structure prediction with AlphaFold*. *Nature*, 2021, roč. 596, č. 7873, s. 583–589.

¹⁷ MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. *Návrh implementace Aktu o umělé inteligenci v České republice*. Schválila vláda ČR dne 28.5.2025.

¹⁸ BROOKINGS INSTITUTION. *The U.S. approach to AI risk management and divergence from the EU*. Washington (DC): Brookings Institution, May 2023.

¹⁹ FINANCIAL TIMES. *A more intelligent approach to AI regulation* London: Financial Times, 6 May 2024.

²⁰ SMEJKAL, V. *Je třeba kvůli umělé inteligenci měnit trestní kodexy?* In ROMŽA, S., ŠTRKOLEC, M., PRIŠČAK, D., BIROŠ, M. (eds.) *Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2024, VIII. ročník, Sekcia 1: Rekodifikácia trestných kódexov – aktuálne výzvy a perspektívy*, Košice, 2024, s. 21–40.

a) trestná činnost nakládající s informacemi

Původně se odehrávala v reálném světě prostřednictvím klasických masových médií²¹ nebo osobním stykem (přímá řeč včetně telefonů, telegramů, faxů a dopisů na papíru). Po nástupu Internetu se začalo hovořit o „nových médiích“, ačkoliv málo kdo si dokázal představit, jak se nástroje pro masovou a individuální komunikaci dramaticky promění od příchodu 21. století. Zatímco McQuail v roce 2010 kladl důraz na „kolektivní soubor aktivit“ jako jsou online zprávy, reklamy, vysílací aplikace (stahování hudby a videa atd.), fóra a diskusních aktivit, vyhledávání informací v rámci celosvětové sítě (WWW), pak brzy poté se již začalo hovořit o tom, že Internet zavedl paradigmatický posun k interaktivní, asynchronní a globálně propojené komunikaci. Uživatelé přestali být pasivními příjemci a stali se aktivními účastníky, producenty a distributory obsahu. Tím došlo nejen ke zrychlení šíření informací a decentralizaci komunikace, ale i ke vzniku nových komunikačních asymetrií, rizik dezinformací a přetížení informacemi. Tento posun významně ovlivnil i procesy sociální interakce, utváření veřejného mínění a způsob uchovávání a vyhledávání znalostí, což klasické prostředky již nedokázaly v plném rozsahu zajistit. Internetové technologie nejen že doplnily, ale často i transformovaly tradiční komunikační kanály v hybridní komunikační prostředí.²² Dle názoru autora je třeba dnes možnosti komunikace v digitálním světě vnímat mnohostranně a komplexně, neboť ke sdělování, a tedy ovlivňování příjemců může docházet kanály veřejnými (masmédia, zpravodajské weby, veřejné příspěvky na sociálních sítích), poloveřejnými (fóra jen pro členy) nebo zcela soukromými službami poskytovanými prostřednictvím internetu (e-mail, textové zprávy, individuální chaty, sdílené dokumenty na Google Drive/Dropbox). V úvahu připadá i komunikace hybridní formou přes komunitní fóra hráčů např. v multiplayerových hrách (WoW, Fortnite), nebo širší záběr v rámci tzv. edukačních her (Kingdom Come: Deliverance).

Dnes tedy více než kdykoliv předtím nevíme, „kdo je na druhém konci drátu“, tedy kdo je autorem nějaké informace a nemáme možnost si snadno nebo vůbec ověřit její pravdivost. To výrazně usnadňuje páchání nejružnějších druhů trestné činnosti spočívající v nakládání s informacemi, jako jsou Podvody, Pomluvy, Vydírání, Šíření poplašných zpráv, Neoprávněné nakládání s osobními údaji, Poškození cizích práv, Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, Nebezpečné vyhrožování, Manipulace s kurzem investičních nástrojů, Porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi, Padělání a pozměnění veřejné listiny apod. Příkladem může být vytvoření personalizovaných instrukcí nebo hlasových napodobenin konkrétních osob (tzv. voice cloning), kdy pachatel obět předsvědčí k vydání hotovosti či cenností. Dále pak útoky, které směřují proti určitým osobám nebo skupinám osob např. Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, Podněcování nebo Schvalování tr. činu, Šíření toxikomanie, Podpora a propagace terorismu, Vyhrožování teroristickým tr. činem apod.

Samostatnou kategorií pak jsou delikty spočívající v naplnění některé ze skutkových podstat jako je (těžké) ublížení na zdraví z nedbalosti či dokonce usmrcení z nedbalosti v důsledku práce s nesprávnými a neověřenými informacemi. To se sice může týkat mnoha oborů lidských činností, kde je využívána AI – od projektování staveb až po

²¹ Klasická masová média jsou institucionálně organizované prostředky šíření veřejných sdělení (noviny, časopisy, rozhlas, televize, film), charakterizované jednosměrnou distribucí, centralizovanou produkcí, profesionalizovaným obsahem a relativně pasivním publikem. Podle McQUAIL, D. McQuail's mass communication theory. 6th ed. London: SAGE Publications, 2010, s. 10-12.

²² CASTELLS, M. *Communication power*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2013.

řízení dopravy, ale typickou oblastí, vytvářející jisté znepokojení, je nárůst využívání AI v lékařství (tzv. medtech), zejména pak pro diagnostiku.

V současné medicíně se AI využívá v mnoha kritických oblastech:

- 1) Radiodiagnostika: deep learning modely procházejí výsledky z metod jako CT, MRI, PET a mamografie, detekují patologie s vysokou přesností a zvyšují efektivitu klinických operací.
- 2) Genetika a personalizovaná medicína: AI pracuje s genomickými daty k diagnostice genetických poruch, predikci nemocí a navrhování personalizovaných léčebných postupů.
- 3) Klinické rozhodovací systémy (CDSS): AI integrovaná v systémech u lůžka pacienta (bedside) pomáhá lékařům i sestřičkám při diagnózách, léčbě i dávkování léčiv, což vede ke snížení chyb a zátěže personálu.
- 4) Robotická chirurgie: Asistované operace využívají AI pro přesnější řízení nástrojů, vizualizaci operačního pole a chirurgickou podporu v reálném čase.
- 5) Monitorování stavů: bezdrátová zařízení s AI sledují vitální funkce (např. glukózu, srdeční rytmus), upozorňují na akutní stavy (např. hypoglykemie, arytmie) a umožňují kontinuální péči mimo nemocniční prostředí.
- 6) Simulace a výcvik: AI kombinovaná s virtuální realitou (VR) zvyšuje účinnost výcviku lékařů i terapeutických procedur ve virtuálním prostředí, což podporuje adaptivní a interaktivní učení.²³

Odborná literatura se shoduje na tom, že použití AI lékařem nepřenáší odpovědnost na výrobce či poskytovatele AI za chybnou diagnózu či léčbu. Lékař zůstává odpovědný podle profesních standardů a právní doktríny nedbalosti. Pokud lékař neověří výsledek AI, může to být kvalifikováno jako nedbalost, a tím může vzniknout jeho občanskoprávní či trestněprávní odpovědnost.²⁴ Úvahy zde zatím směřují převážně do oblasti občanskoprávní odpovědnosti včetně odpovědnosti za škodu způsobenou vadným výrobkem,²⁵ ale je třeba počítat i s trestněprávními aspekty.

Zásadní novou kvalitu přinesla AI s tzv. deepfake²⁶ technologiemi, které umožňují vytvářet falešné zprávy, zvukové a video záznamy, napodobovat hlas jiné osoby, vytvořit nepravdivý záznam jejího chování v určité situaci apod.²⁷ Podle Nařízení EU o umělé inteligenci je „deep fake“ *obrazový, zvukový nebo video obsah vytvořený nebo manipulovaný umělou inteligencí, který se podobá existujícím osobám, objektům, místům subjektům či událostem a který by se dané osobě mohl nepravdivě jevit jako autentický nebo pravdivý*.²⁸ Tyto podvodné výtvořiny mohou být použity k provádění škodlivých útoků na fyzické i právnické osoby nebo státy a jejich struktury, ovlivňování politických kampaní, páchaní finanční kriminality nebo různých podvodů. Strojové učení přitom umožňuje nejen velmi uvěřitelné splnutí obrazu, ale i převzetí pohybů, drobné mimiky a gest vyobrazené

²³ Srov. SAENZ, A. D., CENTI, A., TING, D. et al. *Establishing responsible use of AI guidelines: a comprehensive case study for healthcare institutions*. npj Digital Medicine, 2024, roč. 7, čl. 348.

²⁴ K tomu viz MEDTECH EUROPE. *Liability challenges in AI medical technologies: a discussion paper*. [online]. Brussels: MedTech Europe, 13 October 2022 [cit. 2025-07-13].

²⁵ CESTONARO C, DELICATI A, MARCANTE B, CAENAZZO L, TOZZO P. *Defining medical liability when artificial intelligence is applied on diagnostic algorithms: a systematic review*. Front Med (Lausanne), 2023, Nov 27.

²⁶ Jedná se o kombinaci slova "hluboké učení", které odkazuje na program použitý k vytváření videí, a "falešné", což znamená, že zobrazení nejsou skutečná.

²⁷ GAUR, L. et al. *DeepFakes: Creation, Detection, and Impact*. Boca Raton: CRC Press, 2022.

²⁸ Čl. 3 bod 60 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci. Úřední věstník Evropské unie, řada L, 12. 7. 2024.

osoby. Stačí tedy skloubit vybrané video s množstvím snímků a videozáznamů (datasetem, tzv. „face setem“) konkrétní osoby, kterou do tohoto videa chceme zakomponovat. Výsledkem tak je nepravdivá nahrávka, která na první pohled vytváří dojem toho, že v ní účinkuje někdo, kdo ji však nikdy nenatočil.

Typickou oblastí s velkým nárůstem deepfakes je sex. Vytváření textových, zvukových a zvukově-obrazových informací nebo jejich modifikace za určitým účelem s různým sexuálním podtextem existovala již dávno před příchodem AI. Klasickým příkladem z české historie jsou fotomontáže pornosnímků zobrazujících Martu Kubišovou s Alexandrem Dubčekem, které vytvořila StB v roce 1970. Zatímco dříve byly nástroje nakládajícími s analogovými fotografiemi nůžky, štětce a lepidlo, později tzv. airbrush, digitální doba přináší zcela jiné možnosti. Ještě před nástupem AI vznikly různé grafické programy, umožňující vyměnit jednu tvář na fotografii za jinou, což samozřejmě našlo aplikaci i na pornografických a jiných difamujících fotografiích, což ovšem vyžadovalo značnou dávku profesionality. Teprve AI dala tomuto procesu příslovečná křídla. Dnes si může díky nástrojům na bázi AI kdokoli vygenerovat prakticky cokoliv.

Proto v oblasti erotiky a pornografie jsou deepfake extrémně rozšířené: generování erotického obsahu zobrazující reálné osoby (za účelem poškozování pověsti včetně tzv. revenge porn²⁹, ale třeba i sextortion neboli sexuálního vydírání), dětská pornografie generované počítačem a jiné fetiše a parafilie (BDSM, zoofilie, nekrofilie). Vytváření zobrazení dětské pornografie, nikoliv ale využíváním existujících dětí, ale snímky kompletně generované umělou inteligencí, je jednou z oblastí nyní vysoce akcelerovaných v důsledku AI. Kromě posuzování různých dopadů na společnost³⁰ se stále diskutuje otázka společenské nebezpečnosti tohoto jednání, tedy zda výroba a držení uměle vytvořené dětské pornografie pomocí počítačové technologie může být přípustnou alternativou k deviantnímu jednání pachatele. Podle některých názorů nikoliv, neboť „by tím došlo k posílení falešné iluze, že jde o něco společensky konformního“³¹ nebo „Navíc je zřejmé, že deviantní pornografie a agresivní obrazová stimulace může být spouštěčem závažné sexuální delikvence.“³² Podle jiných by to mohla být přijatelná náhrada snižující ohrožení reálných dětí.³³

Český zákonodárce reagoval na extrémní nárůst deepfakes novelou trestního zákoníku, kde v § 181 vložil nový odstavec 2: „(2) *Stejně bude potrestán, kdo v úmyslu způsobit jinému vážnou újmu na právech vyrobí dílo, které neoprávněně zobrazuje, zachycuje nebo jinak využívá podobu jiného nebo jeho projev osobní povahy, které se jeví být pravými, ačkoli ví, že pravé nejsou, nebo takové dílo učiní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří.*“. Dále zavedl zcela nové

²⁹ Fenomén tzv. revenge porn představuje nekonsenzuální pornografie, kdy jsou na Internetu šířeny intimní nebo sexuální fotografie či videa, která buďto někdo nedovoleně rozšířil, anebo dokonce i pořídil bez jejich vědomí nebo je pozměnila nástroji AI. Motivace může být různá – pomsta, vydírání, zisk, ale také jen hloupá zábava.

³⁰ Organizace Internet Watch Foundation (IWF) tvrdí, že rychlý nárůst realistických snímků zneužívání dětí generovaných umělou inteligencí může vést k vyššímu počtu falešných obvinění, zatímco skutečné případy mohou zůstat bez povšimnutí. Zdroj: RANERA, L. D., BURCHELL, H. *AI puts real child sex victims at risk, experts say*. BBC News, 18. 6. 2025.

³¹ WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 153. Cit. dle CHROMÝ J., Kriminální páchaná na mládeži – Aktuální jevy a nová právní úprava v České republice, Linde Praha, 01.10.2010.

³² BRICHČÍN, S., FIFKOVÁ, H., WEISS, P. *Pornografie jako spouštěč deviantního chování?* Kriminallistika, 1993, č. 2, s. 158–160. Cit. dle CHROMÝ J., Kriminální páchaná na mládeži – Aktuální jevy a nová právní úprava v České republice, Linde Praha, 01.10.2010.

³³ Srov. POBOŘILOVÁ, M. *Virtuální dětská pornografie*. Acta Universitatis Carolinae – Iuridica. 2012, roč. 58, č. 4, s. 75–94.

ust. § 191a Zneužití identity k výrobě pornografie a její šíření, kde skutková podstata je definována v odst. 1 takto: „Kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, učiní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá osobu, o které ví, že k takovému zobrazení nebo využití nedala souhlas, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.“³⁴

I v oblasti práce s informacemi bez přesahu do fyzického světa najdeme vojenské a bezpečnostní aplikace. Patří sem zpracování zpravodajských dat, integrace dat o bojové situaci z různých zdrojů a jejich vyhodnocování, snaha předvídat kroky nepřítele a navrhnout vlastní operační postupy za účelem získání převahy a iniciativy na bojišti.³⁵

b) trestná činnost odehrávající se ve fyzickém světě nebo v kombinaci se světem virtuálním

Sem patří útoky na informační systémy, které působí ve fyzickém světě pomocí nástrojů řízených AI – od průmyslových systémů SCADA a ICS³⁶ přes roboty až po autonomní vozidla, které mohou sloužit jako „zabíjácký nástroj“. Další významnou kategorií jsou manipulace fyzických zařízení připojených k internetu věcí (IoT³⁷). Útočníci mohou převzít kontrolu nad kamerovými systémy, dveřními zámky, vozidly nebo průmyslovými roboty za účelem poškození zařízení či ohrožení zdraví osob. Do oblasti průmyslových robotů můžeme zahrnout i významnou kategorii robotů používaných ve vojenství a ozbrojených konfliktech včetně tzv. autonomních zbraňových systémů.³⁸

Tímto způsobem může být naplněno mnoho skutkových podstat TZ, jako jsou např. Sabotáž, Teroristický útok, Obecné ohrožení, Získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou, Poškození a ohrožení provozu obecně prospěšného zařízení, Poškození cizí věci, Neoprávněné užívání cizí věci, např. ICT zařízení, Neoprávněný přístup k počítačovému systému a neoprávněný zásah do počítačového systému nebo nosiče informací, Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat, Padělání a pozměnění veřejné listiny, ale i útoky na životy či zdraví osob: Teror, Vražda či Zabití, Usmrcení z nedbalosti, Ublížení na zdraví z nedbalosti provedená pomocí kybernetického zařízení využívajícího AI. Jak bylo konstatováno dříve, zde podle názoru autora není důvodu k vymýšlení nějaké další, nové skutkové podstaty.³⁹

Mohli bychom sem zařadit i zneužití AI pro výběr cíle trestné činnosti (oběti) na základě profilování, kdy AI vygeneruje seznam „vhodných obětí“ podle chování,

³⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění účinném od 1. 1. 2026.

³⁵ Srov. např. CARLO, A. *Artificial Intelligence in the Defence Sector*. In: MAZAL, J., FAGIOLINI, A., VAŠÍK, P. a TURI, M., eds. *Modelling and Simulation for Autonomous Systems*. MESAS 2020. Cham: Springer, 2021. *Lecture Notes in Computer Science*, vol. 12619, s. 227–237 nebo DU, L., LI, G., CHANG, H. a HAO, H. *Military Applications of Artificial Intelligence*. In: LONG, S. a DHILLON, B.S., eds. *Man-Machine-Environment System Engineering*. MMESE 2020. Singapore: Springer, 2020. *Lecture Notes in Electrical Engineering*, vol. 645, s. 1185–1193.

³⁶ SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 1067 an.

³⁷ Internet věcí (Internet of Things) označuje síť fyzických zařízení, objektů a systémů vybavených senzory, softwarem a dalšími technologiemi, které jim umožňují sbírat data, komunikovat a interagovat mezi sebou i s jinými systémy přes internet, často bez přímého zásahu člověka. Více viz SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 116 an.

³⁸ Více viz SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 112 an.

³⁹ Srov. SMEJKAL, V. (2024), op. cit.

majetkové situace či zranitelnosti, které pak pachatel využije k fyzickým vloupáním, přepadením či loupežím nebo jiným útokům.⁴⁰

Pokud jsme se výše zmínili o trestné činnosti z nedbalosti v oblasti zdravotnictví, pak toto spadá i do této kategorie deliktů v reálném prostředí. A to v souvislosti s využíváním AI a robotů např. při dávkování záření v radioterapii nebo při operaci srdce provedené pomocí robota Da Vinci. Existuje studie o databázových hlášeních o poruchách robotické chirurgie (8 061), včetně těch, které skončily zraněním (1 391) a úmrtím (144), v letech 2000 až 2013 (novější se nepodařilo nalézt).⁴¹ I tak tato čísla dokládají nemalou výši rizik spojených s AI a roboty ve zdravotnictví.

2) Zločiny zaměřené na AI systémy (AI jako subjekt trestního práva hmotného)

Jde o situace, kdy jsou AI systémy cílem útoků za účelem dosažení určitého efektu – od narušení či ovlivnění činnosti až po jeho likvidaci. To může zahrnovat jednání jako průniky (hacking) a sabotáže (poškození cizí věci), ale i kybernetické útoky typu DDoS nebo malware a viry. Zde bude třeba rozlišit útoky:

- a) na datovou vrstvu (data poisoning, model inversion, backdoors),
- b) na fyzickou vrstvu (hardware, senzory, rušení signálů, přímé poškození (robota nebo jiného stroje – automobilu),
- c) na provozní vrstvu (DoS/DDoS, hacking).

V procesu vývoje modelu AI může útočník modifikovat algoritmus či napsaný program, vložit tzv. zadní vrátka (backdoor) aktivovaná speciálním vstupem, což umožňuje systém ovládnout, podstrčit zmanipulovaná trénovací data (data poisoning), nebo při vytváření modelu na bázi klasifikace dosáhnout upravenými vstupy (adversarial examples), aby byl model zaujatý či chyboval při použití na nových datech. U již existujících nástrojů AI může naopak útočník z AI modelu zpětnou analýzou výstupů rekonstruovat informace o datech, na kterých byl model trénován, což ohrožuje soukromí pacientů či zákazníků (model inversion), nebo dokonce získat samotný model (model stealing).⁴²

U robotických a autonomních systémů se může jednat o rušení či podvrh signálů z GPS, kamer, LIDARu⁴³, mikrofónů apod., což vede k chybnému vnímání prostředí. Může to být také útok zahlcením informacemi (požadavky) typu DoS/DDoS (Denial of Service / Distributed Denial of Service). Samozřejmě stále přicházejí v úvahu logické útoky bezpečnostního charakteru (zneužití nedostatečné autentizace, otevřených portů) nebo přímé fyzické útoky na hardware robotů.

3) Vlastní jednání systému AI s deliktním dopadem

Vlastní jednání systému AI s deliktním dopadem označuje situaci, kdy systém AI v rámci své autonomie (tj. bez přímého a okamžitého pokynu člověka) vykoná úkon či

⁴⁰ Srov. UNITED NATIONS INTERREGIONAL CRIME AND JUSTICE RESEARCH INSTITUTE. Artificial Intelligence and Robotics for Law Enforcement [online], Turin: UNICRI, 2020.

⁴¹ ALEMZADEH, H., RAMAN, J., LEVESON, N., KALBARCZYK, Z., IYER, R. K. *Adverse events in robotic surgery: a retrospective study of 14 years of FDA data*. *PLoS ONE* [online], 2016, 11(4), e0151470 [cit. 2025-07-13].

⁴² PAPERNOT, N., McDANIEL, P., JHA, S., FREDRIKSON, M., CELIK, Z. B., SWAMI, A. *The limitations of deep learning in adversarial settings*. In: 2016 IEEE European Symposium on Security and Privacy (EuroS&P). Saarbrücken: IEEE, 2016, s. 372–387; BIGGIO, B., ROLI, F. *Wild patterns: Ten years after the rise of adversarial machine learning*. *Pattern Recognition*, 2018, 84, s. 317–331; SHOKRI, R., STRONATI, M., ZHANG, C., SHMATIKOV, V. *Membership inference attacks against machine learning models*. In: 2017 IEEE Symposium on Security and Privacy (SP). San Jose: IEEE, 2017, s. 3–18; YANG, W., WEI, Y., WEI, H. et al. *Survey on Explainable AI: From Approaches, Limitations and Applications Aspects*. *Human-Centric Intelligent Systems* [online], 2023, 3, s. 161–188 [cit. 2025-07-12].

⁴³ LiDAR (Light Detection and Ranging) je technologie, která využívá laserového světla k měření vzdálenosti k objektu a vytváření vytvoří 3D mapy okolí.

generuje výsledek, který přímo způsobí újmu, poruší právní normy nebo zasáhne do právní sféry jiného subjektu. Takové jednání je přičitatelné osobě, která systém navrhla, provozuje nebo jej kontroluje, avšak z hlediska kauzality a právní kvalifikace je třeba analyzovat, zda jde o výsledek předvídatelný, odvrátitelný či důsledek „nezávislého“ chování systému v rámci jeho algoritmické činnosti.“

Vzhledem k vlastnostem pokročilejších systémů AI označovaných jako superinteligence (Artificial Super Intelligence, ASI) nebo „obecná AI“ (Artificial General Intelligence, AGI), také označované jako „silná AI“ (Strong AI)^{44,45}, zde bude přicházet v budoucnosti v úvahu i varianta jednání systému AI bez pokynu zvnějšku, které – alespoň do té doby, než bude AI disponovat vlastním vědomím – bude mít nejspíše charakter naplnění objektivní stránky nedbalostních trestných činů spáchaných nejspíše výrobcí. I když toto selhání přichází v úvahu i u non-AI systémů, v případě systémů obsahujících AI vyšší generace nastává problém s prokazováním zavinění a s přičitatelností⁴⁶ – viz dále.

4) AI jako hrozba pro trestní proces

Rychlý rozvoj generativních technologií AI přináší kromě řady pozitivních přínosů pro kriminalistickou praxi rovněž zásadní rizika pro integritu trestního řízení. Umělá inteligence může sloužit k vytváření falešných stop a důkazů pro či proti podezřelým, resp. obviněným, může vytvářet falešná alibi nebo naopak generovat důkazy proti nevinným osobám (např. v podobě umělé dětské pornografie).

Systematická přehledová studie shrnuje, že deepfakes mohou být zneužity k diskreditaci obětí a svědků, k vytváření falešného alibi pro pachatele či dokonce k obvinění nevinných osob, čímž jsou porušována základní práva na spravedlivý proces a presumpci neviny. Detekce deepfake materiálů je technicky náročná a v trestním řízení zatím standardně neprobíhá, což může ohrožovat důvěru veřejnosti v digitální důkazy jako takové. Autoři studie proto doporučují vytvoření metodických pokynů, odborné vzdělávání orgánů činných v trestním řízení a zavedení specializovaných forenzních technologií pro ověřování autenticity digitálních důkazů.⁴⁷

5) AI jako pomocník v rámci trestního procesu

Nástroje AI mohou být využitelné v oblasti odhalování, vyšetřování a dokazování trestné činnosti. AI zde plní primárně roli podpůrného nástroje, který zvyšuje schopnost orgánů činných v trestním řízení efektivně zpracovávat rozsáhlé a heterogenní soubory dat, identifikovat vzorce chování pachatelů a odhalovat souvislosti jinak skryté v datech.

AI se začíná využívat pro prediktivní policing⁴⁸, tedy modelování rizikových lokalit a časů páchaní kriminality na základě historických dat a statistických modelů. Toto používání je ale nejvíce zatíženo různými subjektivními názory či dokonce jen pocity osob, které se nechtějí smířit s nezaujatou objektivitou AI a obviňují ji z předpojatosti či diskriminace. AI systémy mohou sice zvýhodňovat nebo znevýhodňovat určitou skupinu

⁴⁴ SEARLE, J. R. *Minds, brains and science. Thirteenth printing*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2003.

⁴⁵ MINSKY, M. *Computation: Finite and Infinite Machines*. N.J.: Prentice-Hall Englewood Cliffs, 1967.

⁴⁶ Srov. SMEJKAL, V. (2024), op. cit. nebo obdobně MULÁK, J., PROVAZNÍK, J. *Roboti za mřížemi – je české trestní právo připraveno na rozvoj umele inteligence?* In: GRIVNA, T., RICHTER, M., ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.) *Vliv nových technologií na trestní právo*, Praha: Auditorium, 2022, s. 262.

⁴⁷ SANDOVAL, M. P., DE ALMEIDA VAU, M., SOLAAS, J., RODRIGUES, L. *Threat of deepfakes to the criminal justice system: a systematic review*. *Crime Science*, 2024, roč. 13, čl. 41.

⁴⁸ Srov. ERDOĞAN, I. *Algorithmic suspicion in the era of predictive policing*. In: BORGES, G. a C. SORGE, eds. *Law and technology in a global digital society*. Cham: Springer, 2022 nebo MEIJER, A., WESSELS, M. *Predictive policing: review of benefits and drawbacks*. *International Journal of Public Administration* [online], 2019, roč. 42, č. 12, s. 1031–1039.

(např. podle pohlaví, rasy, věku), vyvozovat nepřesné závěry kvůli špatnému nebo nevyváženému trénovacímu datasetu, ale jako zásadní problém zde lze vidět i opačnou situaci, kdy AI korektně vytváří výstupy dle vzorců, které v datech dominují, ale nejsou považovány za politicky či jinak akceptovatelné.

V oblasti analýzy informací z místa činu nebo stop zjištěných v reálném či kybernetickém prostoru přináší AI nové možnosti. Jde o použití AI pro analýzu kriminální scény – vraždy, požáru apod.⁴⁹, záznamů z kamerových systémů, trasování pohybu osob dle stop zjištěných z mobilních telefonů, automobilů a jiných zařízení⁵⁰, zjišťování a analýza útoků proti IT/IS, odhalování podvodných finančních transakcí, třídění a vyhledávání důkazních materiálů ze zabavených datových nosičů, včetně obnovy záznamů a odhalování souborů skrytých či znepřístupněných.

Pokud se jedná o „živé“ případy vyžadující časově kritické rozhodování, pak cílem forenzního vyšetřování je poskytnout situační povědomí, provést identifikaci a uchování digitálních důkazů, extrakci informací a jejich analýzu v požadované době. V této oblasti je třeba hledat nové přístupy, než pouze spoléhat na to, že AI se dokáže efektivně vyrovnat s problémem „big-data“ vznikajícím s rostoucí digitalizací našeho světa. Jak konstatoval Ústavní soud ČR v souvislosti s rozhodováním o povinném uchovávání provozních a lokalizačních údajů elektronických komunikací, ve „*virtuálním prostoru informačních technologií a elektronické komunikace*“ dochází v současnosti k zaznamenávání, shromažďování či zpřístupňování značného množství údajů a tato zpracování „*zasahují i do soukromé sféry každého jednotlivce, ačkoliv on sám do ní vědomě nikoho vpustit nechť*“.⁵¹

Navíc současné využití většího množství forenzních metod může vést k vzájemnému popírání zjištěných stop, což snižuje možnosti je provést jako důkazy, případně k vytvoření falešně pozitivních důkazů. Příkladem možného řešení je návrh modelu digitálních důkazních objektů (DEO) pro redukce forenzních dat v digitálním forenzním vyšetřování řešení.⁵²

Digitální forenzní analýza je stále považována za relativně nový směr výzkumu, který se neustále rychle vyvíjí. V důsledku toho potřebuje důkladně definované a ověřené datové sady, procesní modely a techniky, stejně jako formální výzkumné metodologie. Zásadní slabinou zůstává ale neprůhlednost umělé inteligence bránící adekvátní formalizaci a standardizaci této oblasti.⁵³ Klíčová pro důvěryhodnost a audit forenzních AI systémů je zde potřeba dosažení vysvětlitelnosti (explainability) algoritmů a robustnosti AI proti chybám a omylům.

Explainable AI (EAI) usiluje o to, aby výstupy AI systémů byly srozumitelné lidem – poskytovaly jasně formulované vysvětlení důvodů svých rozhodnutí. To zvyšuje důvěru,

⁴⁹ ARBER, S. *AI as a decision support tool in forensic image analysis: A pilot study on integrating large language models into crime scene investigation workflows*. Journal of Forensic Sciences, 2025, roč. 70, č. 3, s. 932–943.

⁵⁰ Srov. URČAŘ, M. *Soukromí v digitální době*. Praha, C. H. Beck, 2025.

⁵¹ Ústavní soud ČR tuto tezi konstatoval nejprve v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/10 ze dne 22. března 2011 a posléze ji, s odkazem na tento předchozí nálezy, považoval za vhodné použít opět v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/11 ze dne 20. prosince 2011. Cit. dle URČAŘ, M. *Soukromí v digitální době*. Praha, C. H. Beck, 2025.

⁵² GRIGALIUNAS, S., TOLDINAS, J., VENCKAUSKAS, A., MORKEVICIUS, N. a DAMAŠEVIČIUS, R. *Digital Evidence Object Model for Situation Awareness and Decision Making in Digital Forensics Investigation*. IEEE Intelligent Systems [online], 2021, roč. 36, č. 5, s. 39–48 [cit. 2025-07-12].

⁵³ SOLANKE, A. A., BIASIOTTI, M. A. *Digital Forensics AI: Evaluating, Standardizing and Optimizing Digital Evidence Mining Techniques*. Künstliche Intelligenz [online], 2022, 36, s. 143–161 [cit. 2025-07-12].

auditovatelnost a možnost zásahu v kritických aplikacích (např. zdravotnictví, finance).⁵⁴ Robustní AI (RAI) klade důraz na odolnost modelů vůči chybám, nepřesnostem i úmyslným útokům (např. adversarial attacks).⁵⁵ Robustní XAI (součást Robustní AI) řeší, aby vysvětlení byla stabilní, tedy že malá změna vstupu nemění radikálně interpretaci modelu. Další možnost uplatnění AI v trestním procesu spočívá v oblasti právní, zejména pak co se týká interpretace právních předpisů a vyhledávání relevantní judikatury. Tato možnost využití přichází v úvahu samozřejmě u všech účastníků trestního řízení, přičemž zde více než kdykoli jindy bude třeba diskutovat otázku rovnosti zbraní. Tedy zda například stát vybavený nějakým expertním systémem tím nezíská výhodu vyplývající z jeho výrazně většího množství disponibilních prostředků a informací oproti protistraně, tedy obhajobě, obviněnému, resp. obžalovanému. Uplatnění AI v trestním procesu musí být koncipováno tak, aby byla zachována rovnost zbraní, právo na obhajobu a možnost nezávislého auditu algoritmů, které vstupují do dokazování nebo jiných úkonů v rámci trestního řízení.

Při procesním využití AI je nutné reflektovat i otázky spolehlivosti a pravosti digitálních stop generovaných algoritmy, přípustnosti automaticky prováděných procesních úkonů či zpracování dokumentů (např. analýzy spisů, přepisy výslechů), ale i dopadu tzv. black-box efektu⁵⁶ na transparentnost řízení.⁵⁷ Tímto termínem se označuje situace, kdy AI systém sice dosahuje určitého výsledku, avšak uživatel ani regulátor nejsou schopni vysvětlit, jakým způsobem k tomuto výsledku dospěl. Tento deficit transparentnosti představuje zásadní výzvu nejen z hlediska legitimacy a důvěryhodnosti rozhodování, ale též z hlediska přičitatelnosti právní odpovědnosti za důsledky takových rozhodnutí.

V právním státě založeném na zásadách spravedlivého procesu a odpovědnosti za zaviněné jednání nelze připustit, aby byla právní odpovědnost přenesena na uživatele či provozovatele systému, aniž by byl schopen zpětně odůvodnit rozhodovací proces systému, který použil. To je zvláště problematické u pokročilých modelů hlubokého učení (*deep learning*), jejichž architektura činí ex-post interpretaci výsledků technicky obtížnou, ne-li nemožnou. Právní teorie i regulační návrhy proto vycházejí z předpokladu, že je nezbytné zajistit auditovatelnost, vysvětlitelnost a reprodukovatelnost výsledků generovaných AI. To zahrnuje jak metodologické standardy v oblasti tzv. vysvětlitelné AI (*EAI*, *RAI*, *XAI*), tak konkrétní technické přístupy, jako jsou metody *SHAP* (Shapley Additive Explanations) či *LIME* (Local Interpretable Model-agnostic Explanations).⁵⁸ Tyto nástroje umožňují

⁵⁴ ADADI, A., BERRADA, M. *Peeking inside the black-box: A survey on explainable artificial intelligence (XAI)*. IEEE Access [online], 2018, 6, s. 52138–52160; ANSARI, M. A. H. Explainable and trustworthy artificial intelligence, machine learning, and deep learning. In: SHARMA, A. K., SHARMA, A., SHUKLA, P. K., eds. *AI Revolution: Trends, Applications, and Implications*, 1st ed. [online]. Hyderabad: Deep Science Research, 2024; YANG, W., WEI, Y., WEI, H. et al. Survey on Explainable AI: From Approaches, Limitations and Applications Aspects. *Human-Centric Intelligent Systems* [online], 2023, 3, s. 161–188 [cit. 2025-07-12].

⁵⁵ BIGGIO, B., ROLI, F. *Wild patterns: Ten years after the rise of adversarial machine learning*. *Pattern Recognition*, 2018, 84, s. 317–331.

⁵⁶ V oblasti AI označuje black-box problém situaci, kdy rozhodování či chování AI systému (zejména založených na hlubokém učení – *deep learning*) je pro lidského uživatele, auditora nebo dokonce někdy i samotného tvůrce netransparentní, a tedy obtížně vysvětlitelné či dokonce nevysvětlitelné.

⁵⁷ YU, R., ALÌ, G.S. *What's inside the black box? AI challenges for lawyers and researchers*. *Legal Information Management*, 2019, roč. 19, č. 1, s. 2–13.

⁵⁸ LUNDBERG, S. M., LEE, S. *A Unified Approach to Interpreting Model Predictions*. In: *Proceedings of the 31st International Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017)*. Red Hook: Curran Associates, 2017, s. 4765–4774; RIBEIRO, M. T., SINGH, S., GUESTRIN, C. *Why Should I Trust You?: Explaining the Predictions of Any Classifier*. In: *Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*. New York: Association for Computing Machinery, 2016, s. 1135–1144.

uživatelům i dozorovým orgánům získat přehled o vlivu jednotlivých vstupních faktorů na výsledek rozhodnutí.

Současně se objevuje požadavek, aby poskytovatelé AI systémů byli povinni vést a uchovávat záznamy o použitých trénovacích datech, parametrech modelu i jednotlivých rozhodovacích krocích.⁵⁹ Takové záznamy by měly být přístupné pro účely auditu a přezkumu v případě sporu, aby bylo možné zhodnotit soulad rozhodnutí vydaného AI s právními předpisy a principy odpovědnosti.

3. Zavinění a přičitatelnost

Rozvoj AI a její integrace do společenského a ekonomického života nastoluje zásadní otázky i v oblasti trestního práva. Největší výzvu představuje otázka přičitatelnosti jednání autonomních systémů konkrétním osobám a redefinice klasických konceptů trestní odpovědnosti, zejména zavinění. Tradiční konstrukce zavinění – úmysl, nedbalost či hrubá nedbalost – vychází z předpokladu, že jednatel je schopen ovládat své jednání a je si vědom jeho následků.⁶⁰ U autonomních systémů, zejména u těch, které jsou schopny samostatného učení, adaptace a rozhodování, je tento předpoklad oslaben či přímo popřen. Diskuse proto směřuje k otázce, zda a za jakých podmínek lze delikt ní jednání AI přičíst konstruktérovi, programátorovi, autorovi testovacích dat (datasetů), koncovému výrobcí, distributorovi nebo uživateli systému, případně zda je namíste uvažovat o odpovědnosti právnické osoby podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob.

Jak již bylo uvedeno dříve, „*Pachatelem je obvykle fyzická osoba, nicméně zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZTOPO“)* vytváří možnost, že trestný čin jedné nebo více fyzických osob bude za splnění přičitatelnosti trestným činem právnické osoby. Přičitatelnost je zakotvena v § 8 ZTOPO a využívá specifické konstrukce přičitatelnosti, kdy se zavinění jednání určité skupiny fyzických osob přičte právnické osobě, jelikož ZTOPO vychází z koncepce, že právnické osoby jsou způsobilé jak k právnímu, tak k protiprávnímu jednání. Proto úvahy o trestní odpovědnosti za AI se budou týkat jak fyzických, tak právnických osob.“⁶¹

Odpovědnost za delikt ní dopady zůstává primárně na lidských subjektech, kterými mohou být výrobci (včetně konstruktérů, programátorů, tvůrců datasetů, testerů a jejich zaměstnavatelů), ale případně i provozovatelé (uživatelé).⁶² Návrhy, které se snaží vyřešit tuto složitou otázku zavedením jakési „pseudoobjektivní“ odpovědnosti do trestního procesu, se ale jeví jako nevhodné. V oblasti trestní odpovědnosti by zřejmě nebylo možné zákonně stanovit nějakou formu objektivní odpovědnosti, neboť mezi základní principy trestní odpovědnosti patří trestnost činu, způsobený následek a příčinná souvislost mezi činem a jeho následkem. tj. prokázání zavinění konkrétního pachatele nebo skupiny osob. Na rozdíl od občanskoprávní odpovědnosti, kde je běžná i odpovědnost objektivní (např. za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným), v trestním právu je odpovědnost zásadně nepřenosná a individuální. Zavinění jako obligatorní znak trestného činu má

⁵⁹ Viz např. čl. 12 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024.

⁶⁰ ŠÁMAL, P. Op. cit.; HERCZEG, J. *Zavinění a omyl v novém trestním kodexu*. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, str. 47–53.

⁶¹ Podrobně viz SMEJKAL, V., 2023. Op. cit.

⁶² Podrobně viz SMEJKAL, V. *Trestní odpovědnost za jednání robotů využívajících AI*. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T., VASILIK, L. (eds.) Bratislavské právnické fórum 2023: aktuálne výzvy trestného práva. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 46–73.

zásadní význam, neboť trestní odpovědnost je odpovědností výlučně za zaviněné protiprávní jednání. Její existence bez zavinění by odporovala zásadám právního státu, zejména principu *nullum crimen sine culpa*. Zavinění proto nelze presumovat ani nahrazovat pouhým porušením objektivní povinnosti. I u právnických osob je trestní odpovědnost odvozena od jednání osob fyzických, které jsou v určitém vztahu k právnické osobě, přičemž rovněž u nich je nutno zkoumat zavinění, ať už úmyslné, nebo nedbalostní.⁶³

Tento problém je umocněn skutečností, že systémy AI dnes nefungují izolovaně, nýbrž v komplexním ekosystému interakcí s lidmi, prostředím a dalšími algoritmy, často v reálném čase. Takové systémy se od klasického deterministického softwaru liší nejen technickou komplexností, ale i nepředvídatelností výsledků učení. Z hlediska dokazování a přičitatelnosti to vede k významným komplikacím při prokazování kauzálního řetězce mezi příčinou a následkem. V případě systémů vyšší generace nemusí být vůbec možné identifikovat všechny relevantní vstupy a faktory, které vedly k deliktnímu výsledku.⁶⁴

Pro účely trestního řízení bude zapotřebí posuzovat, zda bylo jednání AI (nebo robotického systému) předvídatelné, zda výrobce či uživatel provedli dostatečnou analýzu rizik a přijali přiměřená opatření k jejich eliminaci, zda byly dodrženy příslušné právní a technické normy a zda nemohlo dojít k ovlivnění systému vnějším zásahem – např. selháním senzorů, kybernetickým útokem či podvrženými vstupními daty. V odborné literatuře se pravidelně objevují i názory že tam, kde není možné prokázat zavinění konkrétní osoby, by se mělo uvažovat o objektivní odpovědnosti, byť tato konstrukce v trestním právu zatím naráží na ústavně zakotvené principy spravedlivého procesu a osobní odpovědnosti pachatele. Tyto návrhy jsou ale spíše řešením z nouze, než skutečně legitimní a legální návrh na významný posun v teorii trestního práva.

Odpovědnost za jednání AI a robotů tak bude zřejmě i v budoucnu muset být posuzována případ od případu s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem, konstrukci a schopnostem systému a platným právním předpisům. Nezastupitelnou roli zde bude mít i otázka interpretace a přezkoumatelnosti rozhodnutí vysoce autonomních systémů, zejména těch, které využívají neuronové sítě a rozhodují způsobem jen obtížně srozumitelným pro lidského hodnotitele.

Závěr

AI přináší do oboru práva, a to včetně práva trestního a kriminalistiky, nové úrovně komplexity a rizik, které nejsou vždy dostatečně ošetřeny v klasickém právu a vyžadují kombinaci technických, etických a legislativních řešení.

Liu a kol.⁶⁵ popisují obecný model právní disrupce související s AI, který se skládá ze tří hlavních prvků: (i) technologických affordancí, (ii) disruptivního momentu a (iii) typů právní odezvy.

1) Affordance technologie – Pojem “affordance” označuje to, co technologie umožňuje – jaké akce, vztahy a možnosti nově otevírá. Tyto technologické možnosti často přesahují původní záměr tvůrců a mají nepředvídatelné společenské dopady. Například rozpoznávání obličeje umožňuje dohled v reálném čase, což má hluboké důsledky pro soukromí, presumpci nevinu a rovnost před zákonem.

⁶³ Srov. ŠÁMAL a kol. *Trestní zákoník: Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 280 an.

⁶⁴ Srov. SMEJKAL, V., SOKOL, T. *Trestněprávní aspekty robotiky*. Právní rozhledy, XXVI., 2018, č. 15-16, s. 515 an.

⁶⁵ LIU, H., MAAS, M., DANAHER, J., SCARCELLA, L., LEXER, M. et al. *Artificial intelligence and legal disruption: a new model for analysis*. [Online]. Law, innovation and technology, 2020, roč. 12, č. 2, s. 205-258.

2) Disruptivní moment – Disruptivní moment nastává tehdy, když technologie naruší existující právní rámec – buď tím, že činí právo nefunkčním, nebo tím, že odhaluje jeho nedostatky. Například algoritmické rozhodování AI může zpochybnit tradiční koncept odpovědnosti, protože neexistuje konkrétní lidský aktér, jenž by plně ovládal výsledek. Podobná situace nastává např. u děl vykazujících pojmové znaky dle autorského zákona, nicméně nespádajících do oblasti ochrany autorským právem, neboť byly vytvořeny nástroji AI a nemají klasického fyzického autora.⁶⁶

3) Právní odezva – Na disruptivní moment může právo reagovat různými způsoby: adaptací, ignorací, úpravou či nahrazením stávajících pravidel. Tyto reakce dělíme do tří typů:

- 1) evoluce – kdy právo absorbuje novou technologii a modifikuje stávající normy;
- 2) vytěsnění – kdy nové nástroje nahrazují právní regulaci (technické normy a dobrovolná ujednání, jako jsou např. dokumenty RFC v prostředí Internetu⁶⁷);
- 3) destrukce – kdy technologie činí právo zcela irrelevantním nebo neaplikovatelným.

V současnosti jsou právní aspekty AI řešeny většinou sektorově (autonomní vozidla, deep fakes, nástroje prediktivní analýzy atd.) jako oddělené a izolované oblasti. Sektorově orientovaný přístup k regulaci má tendenci fragmentovat pozornost, soustředit se na některé oblasti činnosti a zároveň opomíjet nebo marginalizovat jiné části problému – a tím i možná řešení. Skutečně systémový přístup předpokládá, že by měly být zkoumány společně, měly by být hledány průniky množin a spojovací prvky napříč jednotlivými právními disciplínami. Otázkou je, zda to je vůbec možné, neboť AI tak, jak proniká a pokrývá všechny oblasti lidské činnosti, stává se předmětem prakticky všech právních disciplín. Nikoliv se ale vydat pro EU typickou nejjednodušší cestou v podobě přehnané regulace a restriktce.

Rozvoj umělé inteligence v oblasti trestního práva a kriminalistiky vyžaduje systematické zaměření teorie i aplikační praxe na klíčové okruhy problémů, které jsou zásadní pro udržení právní jistoty a ochranu základních práv jednotlivců.

Předně je nezbytné přistoupit k revizi a případné aktualizaci vybraných trestněprávních definic tak, aby reflektovaly specifika jednání prostřednictvím, respektive za účasti AI, zejména autonomních či samoučících se systémů. Tradiční konstrukty zavinění, příčinné souvislosti a objektu útoku je třeba posoudit v kontextu činnosti systémů, jejichž chování není vždy předvídatelné a plně deterministické.

Další důležitou oblastí je vypracování metodik pro hodnocení důkazní hodnoty digitálních výstupů generovaných systémy AI. Tyto výstupy, například forenzní analýzy, prediktivní modely či automatizovaná rozhodnutí, musí být posuzovány s ohledem na jejich technickou spolehlivost, ověřitelnost, auditovatelnost a potřebnou míru transparentnosti, aby mohly obstát jako důkazní prostředky v trestním řízení.⁶⁸

Neméně významné je zajištění souladu využívání AI v trestněprávní sféře s ústavními a lidskoprávními standardy. Zejména je nutné trvat na dodržení zásad

⁶⁶ Srov. SMEJKAL, V., SRSTKA, J. *Umělá inteligence a autorské právo. Duševné vlastnictví*, XXVIII, č. 1, 2024, s. 13-23.

⁶⁷ Viz SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 81.

⁶⁸ Srov. DURÁN, J. M., van der VLOED, D., RUIFROK, A. a YPMA, Rolf J.F. *From understanding to justifying: Computational reliabilism for AI-based forensic evidence evaluation*. Forensic Science International: Synergy. 2024, vol. 9, 100554. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100554> a BILLAH, M. *Developing an explainable AI system for digital forensics: enhancing trust and transparency in flagging events for legal evidence*. Journal of Forensic Science and Research. 2025, roč. 9, č. 2, s. 109–116. [online] Dostupné na: <https://dx.doi.org/10.29328/journal.jfsr.1001089>.

spravedlivého procesu, práva na soukromí, presumpce neviny, ochrany osobních údajů a rovnosti zbraní mezi stranami řízení. Využívání technologií nesmí vést k nepřipustnému narušení těchto základních principů.

V neposlední řadě je třeba klást důraz na cílené vzdělávání a odbornou přípravu právních profesionálů i soudních znalců v problematice umělé inteligence. Bez odpovídající úrovně znalostí o fungování těchto systémů, jejich omezeních a rizicích nelze zajistit odpovědné, fundované a spravedlivé rozhodování v případech, kde AI hraje neopominutelnou roli.

Použitá literatura

1. ADADI, A., BERRADA, M. *Peeking inside the black-box: A survey on explainable artificial intelligence (XAI)*. *IEEE Access* 2018, 6, s. 52138–52160. [online], Dostupné na: <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2018.2870052>.
2. ALEMZADEH, H., RAMAN, J., LEVESON, N., KALBARCZYK, Z., IYER, R. K. *Adverse events in robotic surgery: a retrospective study of 14 years of FDA data*. *PLoS ONE* 2016, 11(4), e0151470 [online], Dostupné na: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0151470>. [cit. 2025-07-13].
3. ANSARI, M. A. H. *Explainable and trustworthy artificial intelligence, machine learning, and deep learning*. In: SHARMA, A. K., SHARMA, A., SHUKLA, P. K., eds. *AI Revolution: Trends, Applications, and Implications*, 1st ed. [online]. Hyderabad: Deep Science Research, 2024. Dostupné z: https://doi.org/10.70593/978-81-981271-4-3_9.
4. ARBER, S. *AI as a decision support tool in forensic image analysis: A pilot study on integrating large language models into crime scene investigation workflows*. *Journal of Forensic Sciences*, 2025, roč. 70, č. 3, s. 932–943. [online] Dostupné z <https://doi.org/10.1111/1556-4029.70035>.
5. BIGGIO, B., ROLI, F. *Wild patterns: Ten years after the rise of adversarial machine learning*. *Pattern Recognition*, 2018, 84, s. 317–331. DOI: 10.1016/j.patcog.2018.07.023.
6. BILLAH, M. *Developing an explainable AI system for digital forensics: enhancing trust and transparency in flagging events for legal evidence*. *Journal of Forensic Science and Research*, 2025, roč. 9, č. 2, s. 109–116. [online] Dostupné na: <https://dx.doi.org/10.29328/journal.jfsr.1001089>.
7. BODDINGTON, P. *Towards a Code of Ethics for Artificial Intelligence, Artificial Intelligence: Foundations, Theory, and Algorithms*. Cham: Springer, 2017. Dostupné z: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-60648-4>.
8. BRICHČÍN, S., FIFKOVÁ, H., WEISS, P. *Pornografie jako spouštěč deviantního chování?* *Kriminalistika*, 1993, č. 2, s. 158–160. Cit. dle CHROMÝ J., *Kriminalita páchaná na mládeži – Aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*, Linde Praha, 01.10.2010.
9. BROOKINGS INSTITUTION. *The U.S. approach to AI risk management and divergence from the EU* [online]. Washington (DC): Brookings Institution, May 2023. [online] Dostupné na : <https://www.brookings.edu/articles/the-eu-and-us-diverge-on-ai-regulation-a-transatlantic-comparison-and-steps-to-alignment/>
10. CARLO, A. Artificial Intelligence in the Defence Sector. In: MAZAL, J., FAGIOLINI, A., VAŠÍK, P. a TURI, M., eds. *Modelling and Simulation for*

- Autonomous Systems*. MESAS 2020. Cham: Springer, 2021. Lecture Notes in Computer Science, vol. 12619, s. 227–237. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-030-70740-8_17.
11. CASTELLS, M. *Communication power*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2013.
 12. CESTONARO C, DELICATI A, MARCANTE B, CAENAZZO L, TOZZO P. *Defining medical liability when artificial intelligence is applied on diagnostic algorithms: a systematic review*. *Front Med (Lausanne)*, 2023, Nov 27. DOI: 10.3389/fmed.2023.1305756. Dostupné z <https://www.frontiersin.org/journals/medicine/articles/10.3389/fmed.2023.1305756/full>.
 13. CHENNUPATI, N. Cognitive RPA: A Framework for Hybridizing Artificial Intelligence with Robotic Process Automation in Enterprise Systems. *European Journal of Computer Science and Information Technology*, 2025, roč. 13, č. 19, s. 64–78. Dostupné z: <https://doi.org/10.37745/ejsit.2013/vol13n196478>.
 14. DU, L., LI, G., CHANG, H. a HAO, H. Military Applications of Artificial Intelligence. In: LONG, S. a DHILLON, B.S., eds. *Man-Machine-Environment System Engineering*. MMESE 2020. Singapore: Springer, 2020. Lecture Notes in Electrical Engineering, vol. 645, s. 1185–1193. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-981-15-6978-4_122
 15. DURÁN, J. M., van der VLOED, D., RUIFROK, A., YPMA, R. J. F. From understanding to justifying: Computational reliabilism for AI-based forensic evidence evaluation. *Forensic Science International: Synergy*, 2024, vol. 9, 100554. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2024.100554>.
 16. ERDOĞAN, I. *Algorithmic suspicion in the era of predictive policing*. In: BORGES, G. a C. SORGE, eds. *Law and technology in a global digital society*. Cham: Springer, 2022. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-030-90513-2_5.
 17. EUROPEAN COMMISSION. *High-level expert group on artificial intelligence (AI HLEG). A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines*. Brussels: European Commission, 2019. Dostupné na <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/definition-artificial-intelligence-main-capabilities-and-scientific-disciplines>.
 18. EVROPSKÁ UNIE. *Nářízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci*. Úřední věstník Evropské unie, řada L, 12. 7. 2024.
 19. FINANCIAL TIMES. A more intelligent approach to AI regulation [online]. London: *Financial Times*, 6 May 2024 [cit. 2025-07-14]. Dostupné z: <https://www.ft.com/content/ce688a00-c306-414f-8f4f-c20092ee9770>.
 20. GAUR, L. et al. *DeepFakes: Creation, Detection, and Impact*. Boca Raton: CRC Press, 2022.
 21. GOODFELLOW, I., POUGET-ABADIE, J., MIRZA, M., XU, B., WARDE-FARLEY, D., OZAIR, S., COURVILLE, A., BENGIO, Y. Generative Adversarial Nets. In: *Advances in Neural Information Processing Systems*, 2014, sv. 27, s. 2672–2680. DOI: 10.5555/2969033.2969125. Dostupné z: <https://papers.neurips.cc/paper/5423-generative-adversarial-nets.pdf>.
 22. GRIGALIUNAS, S., TOLDINAS, J., VENCKAUSKAS, A., MORKEVICIUS, N. a DAMAŠEVIČIUS, R. Digital Evidence Object Model for Situation Awareness and

- Decision Making in Digital Forensics Investigation. *IEEE Intelligent Systems* [online], 2021, roč. 36, č. 5, s. 39–48. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1109/MIS.2020.3020008>. [cit. 2025-07-12]
23. HALL, T. a RASHEED, K. *A Survey of Machine Learning Methods for Time Series Prediction Applied Sciences*, 2025, roč. 15, č. 11, čl. 5957 [online]. Dostupné na: <https://www.mdpi.com/2076-3417/15/11/5957>. [cit. 2025-07-01].
 24. HERCZEG, J. Zavinění a omyl v novém trestním kodexu. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, str. 47–53.
 25. JIANG, J., WANG, F., SHEN, J.,i; KIM, Sungju a KIM, Sunghun. *A Survey on Large Language Models for Code Generation* [preprint]. 2024. [online] Dostupné z: <https://arxiv.org/abs/2406.00515>. [cit. 2025-07-01].
 26. JUMPER, J., EVANS, R., PRITZEL, A. et al. *Highly accurate protein structure prediction with AlphaFold*. *Nature*, 2021, roč. 596, č. 7873, s. 583–589. DOI: 10.1038/s41586-021-03819-2.
 27. LIU, H., MAAS, M., DANAHER, J., SCARCELLA, L., LEXER, M. et al. *Artificial intelligence and legal disruption: a new model for analysis..* Law, innovation and technology, 2020, roč. 12, č. 2, s. 205-258. [Online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17579961.2020.1815402>. [cit. 2025-06-29].
 28. LUNDBERG, S. M., LEE, S. A Unified Approach to Interpreting Model Predictions. In: *Proceedings of the 31st International Conference on Neural Information Processing Systems (NIPS 2017)*. Red Hook: Curran Associates, 2017, s. 4765–4774. Dostupné z: <https://proceedings.neurips.cc/paper/2017/hash/8a20a8621978632d76c43dfd28b67767-Abstract.html>.
 29. McQUAIL, D. *McQuail's mass communication theory*. 6th ed. London: SAGE Publications, 2010, s. 10-12.
 30. MEDTECH EUROPE. *Liability challenges in AI medical technologies: a discussion paper*. [online]. Brussels: MedTech Europe, 13 October 2022 [cit. 2025-07-13]. Dostupné z: https://www.medtecheurope.org/wp-content/uploads/2022/10/medtech-europe_liability-challenges-in-ai-medical-technologies_document-paper_13-october-2022.pdf;
 31. MEIJER, A., WESSELS, M. Predictive policing: review of benefits and drawbacks. *International Journal of Public Administration* [online], 2019, roč. 42, č. 12, s. 1031–1039. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/01900692.2019.1575664>.
 32. MINISTERSTVO PRŮMYSLU A OBCHODU. Návrh implementace Aktu o umělé inteligenci v České republice. Schválila vláda ČR dne 28.5.2025.
 33. MINSKY, M. *Computation: Finite and Infinite Machines*. N.J.: Prentice-Hall Englewood Cliffs, 1967.
 34. MORTEZAPOUR SHIRI, F., PERUMAL, T., MOHAMED, R. *A Comprehensive Overview and Comparative Analysis on Deep Learning Model*. *Journal on Artificial Intelligence*, 2024, roč. 6, č. 3, s. 301–360. DOI: 10.32604/jai.2024.054314.
 35. MULAK, J., PROVAZNÍK, J. *Roboti za mřížemi – je české trestní právo připraveno na rozvoj umele inteligence?* In: GRIVNA, T., RICHTER, M., ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.) *Vliv nových technologií na trestní právo*, Praha: Auditorium, 2022, s. 262.
 36. OECD. *OECD Framework for the Classification of AI Systems*. Paris: OECD Publishing, 2023. Dostupné z: <https://www.oecd.org/going-digital/ai/classification/>

37. PAPERNOT, N., McDANIEL, P., JHA, S., FREDRIKSON, M., CELIK, Z. B., SWAMI, A. *The limitations of deep learning in adversarial settings*. In: *2016 IEEE European Symposium on Security and Privacy (EuroS&P)*. Saarbrücken: IEEE, 2016, s. 372–387. DOI: 10.1109/EuroSP.2016.36
38. PĀVĀLOAIA, V., NECULA, S. *Artificial Intelligence as a Disruptive Technology – A Systematic Literature Review*. *Electronics* [online], 2023, roč. 12, č. 5, čl. 1102. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/electronics12051102>.
39. POBOŘILOVÁ, M. *Virtuální dětská pornografie*. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*. 2012, roč. 58, č. 4, s. 75–94. Dostupné z: https://karolinum.cz/data/clanek/664/Iuridica_4_2012_05_Poborilova.pdf
40. RANERA, L. D., BURCHELL, H. *AI puts real child sex victims at risk, experts say*. *BBC News*, 18. 6. 2025. Dostupné na <https://www.bbc.com/news/articles/cgeqdxqyqvexo>.
41. RIBEIRO, M. T., SINGH, S., GUESTIN, C. *Why Should I Trust You?: Explaining the Predictions of Any Classifier*. In: *Proceedings of the 22nd ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*. New York: Association for Computing Machinery, 2016, s. 1135–1144. Dostupné z: <https://doi.org/10.1145/2939672.2939778>.
42. SAENZ, A. D., CENTI, A., TING, D. et al. *Establishing responsible use of AI guidelines: a comprehensive case study for healthcare institutions*. *npj Digital Medicine*, 2024, roč. 7, čl. 348. Dostupné z: <https://doi.org/10.1038/s41746-024-01300-8>.
43. SANDOVAL, M. P., DE ALMEIDA VAU, M., SOLAAS, J., RODRIGUES, L. *Threat of deepfakes to the criminal justice system: a systematic review*. *Crime Science*, 2024, roč. 13, čl. 41. Dostupné z: <https://doi.org/10.1186/s40163-024-00239-1>
44. SEARLE, J. R. *Minds, brains and science*. 13. vyd. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2003.
45. SHAKYA, A. K., PILLAI, G., CHAKRABARTY, S. et al. *Reinforcement learning algorithms: A brief survey*. *Expert Systems with Applications* 2023, roč. 231, čl. 120495. [online], Dostupné na: <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2023.120495>.
46. SHOKRI, R., STRONATI, M., ZHANG, C., SHMATIKOV, V. *Membership inference attacks against machine learning models*. In: *2017 IEEE Symposium on Security and Privacy (SP)*. San Jose: IEEE, 2017, s. 3–18. DOI: 10.1109/SP.2017.41.
47. SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 1067 an.
48. SMEJKAL, V. *Trestní odpovědnost za jednání robotů využívajících AI*. In: ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., STRÉMY, T., VASILIK, L. (eds.) *Bratislavské právnické fórum 2023: aktuálne výzvy trestného práva*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2023, s. 46-73.
49. SMEJKAL, V. *Je třeba kvůli umělé inteligenci měnit trestní kodexy?* In ROMŽA, S., ŠTRKOLEC, M., PRIŠČAK, D., BIROŠ, M. (eds.) *Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2024, VIII. ročník, Sekcia 1: Rekodifikácia trestných kódexov – aktuálne výzvy a perspektívy*, Košice, 2024, s. 21-40.
50. SMEJKAL, V., SOKOL, T. *Trestněprávní aspekty robotiky*. *Právní rozhledy*, XXVI., 2018, č. 15-16, s. 515.
51. SMEJKAL, V., SRSTKA, J. *Umělá inteligence a autorské právo*. *Duševné vlastnictvo*, XXVIII, č. 1, 2024, s. 13-23.

52. SOLANKE, A. A., BIASIOTTI, M. A. Digital Forensics AI: Evaluating, Standardizing and Optimizing Digital Evidence Mining Techniques. *Künstliche Intelligenz* [online], 2022, 36, s.143–161 [cit. 2025-07-12]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s13218-022-00763-9>.
53. ŠÁMAL a kol. *Trestní zákoník: Komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 280 an.
54. UNITED NATIONS INTERREGIONAL CRIME AND JUSTICE RESEARCH INSTITUTE. *Artificial Intelligence and Robotics for Law Enforcement* [online], Turin: UNICRI, 2020 [cit. 2025-07-14]. Dostupné z: <https://unicri.org/sites/default/files/2020-11/AI%20MLC.pdf>.
55. URČAŘ, M. *Soukromí v digitální době*. Praha, C. H. Beck, 2025.
56. VASWANI, A., SHAZEER, N., PARMAR, N., USZKOREIT, J., JONES, L., GOMEZ, A. N., KAISER, L., POLOSUKHIN, I. *Attention Is All You Need*. In: *Advances in Neural Information Processing Systems*, sv. 30, NeurIPS 2017, s. 5998–6008. DOI: 10.5555/3295222.3295349. Dostupné z: https://dl.acm.org/doi/10.5555/3295222.3295349?utm_source=chatgpt.com.
57. WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání*. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 153. Cit. dle CHROMÝ J., *Kriminalita páchaná na mládeži – Aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*, Linde Praha, 01.10.2010. Převzato z CODEXIS®, doplňku LIBERIS®
58. WISSUCHEK, Ch., ZSCHECH, P. *Prescriptive analytics systems revised: a systematic literature review from an information systems perspective*. *Information Systems and e-Business Management* [online], 2024 [cit. 2025-07-01], roč. 22. DOI: 10.1007/s10257-024-00688-w. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10257-024-00688-w>.
59. XU, P., ZHU, X., CLIFTON, D. A. *Multimodal Learning with Transformers: A Survey* *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, 2023, roč. 45, č. 10, s. 12113–12137 [online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1109/TPAMI.2023.3275156>. [cit. 2025-07-01].
60. YANG, W., WANG, S., WU, D. et al. Deep learning model inversion attacks and defenses: a comprehensive survey. *Artificial Intelligence Review*, 2025, 58, 242. DOI: 10.1007/s10462-025-11248-0. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10462-025-11248-0>.
61. YANG, W., WEI, Y., WEI, H. et al. *Survey on Explainable AI: From Approaches, Limitations and Applications Aspects*. *Human-Centric Intelligent Systems* [online], 2023, 3, s. 161–188 [cit. 2025-07-12]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s44230-023-00038-y>.
62. YU, R., ALÌ, G.S. *What's inside the black box? AI challenges for lawyers and researchers*. *Legal Information Management*, 2019, roč. 19, č. 1, s.2–13. DOI: 10.1017/S1472669619000021.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. Ing. Vladimír Smejkal, CSc., LL.M., DrSc.
 Pracovná pozícia: profesor
 Zamestnávateľ: Český institut informatiky, robotiky a kybernetiky, ČVUT v Praze
 E-mail: smejkal@znalci.cz
 Telefón: +420 602 309 444

ETICKÝ POHLED NA UMĚLOU INTELEGENCI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ

ETHICAL PERSPECTIVE ON ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Petr Angyalossy

Nejvyšší soud

Abstrakt

Príspevok sa venuje možnostem a rizikům využití umělé inteligence v trestním řízení. Zdůrazňuje význam jednotnosti rozhodovací praxe a etické limity AI, zejména v souvislosti s netransparentností a rizikem diskriminace. Reflektuje praktické dopady nástupu AI na rovnováhu mezi soudy a stranami řízení, včetně rizika zahlcení soudů automaticky generovanými podáními či zneužití technologií typu deepfake k manipulaci důkazů. Příspěvek rozlišuje mezi pomocnými nástroji, které podporují práci soudců, a plně automatizovanými systémy vhodnými spíše pro administrativní úkony. Závěrem je zdůrazněn klíčový předpoklad etického využití AI – že lidský úsudek soudce působí nadále jako záruka spravedlnosti.

Klíčová slova: *umělá inteligence, trestní soudnictví, rozhodovací praxe, etika AI, deepfake, důkazní řízení, pomocné soudcovské systémy, automatizace justice, důvěra v justici*

Abstract

The contribution focuses on the possibilities and risks of using artificial intelligence in criminal proceedings. It highlights the importance of consistency in decision-making practice and the ethical limits of AI, particularly in relation to non-transparency and the risk of discrimination. It reflects on the practical implications of the rise of AI on the balance between courts and litigants, including the risk of overwhelming courts with automatically generated submissions or the misuse of deepfake technologies to manipulate evidence. The contribution distinguishes between tools that support the work of judges and fully automated systems more suited for administrative tasks. It concludes by highlighting a key assumption of the ethical use of AI – the judge's human discretion remains a guarantee of justice.

Keywords: *artificial intelligence, criminal justice, judicial decision-making, AI ethics, deepfake, evidence procedure, judicial support systems, justice automation, trust in judiciary*

Úvod

Rád bych se zaměřil na etické aspekty využívání umělé inteligence – zkráceně označované jako AI – v trestním řízení. Etikou v právním kontextu se zabývám dlouhodobě – mimo jiné jsem se podílel na tvorbě etického kodexu pro české soudce. Domnívám se, že klást si otázky v této oblasti není jen intelektuálně podnětné, ale především nezbytné pro orientaci v problémech, které se dotýkají našeho každodenního života. Vývoj technologií nabral zejména v posledních letech mimořádně rychlé tempo a schopnosti systémů založených na umělé inteligenci často překonávají naše dosavadní představy.

1. Stat'

Na Nejvyšším soudě České republiky se snažíme reflektovat aktuální vývoj mimo jiné prostřednictvím odborných seminářů, které se věnují i tématům spojeným s umělou inteligencí. Dlouhodobě rovněž pořádáme tzv. Diskusní seminář zaměřený na etiku v soudnictví, přičemž každoročně volíme jiné tematické zaměření. Právě na etické otázky spojené s využíváním AI v soudní praxi jsme se zaměřili v loňském roce. Proto velmi vítám i toto naše dnešní setkání.

Úvahy o zapojení výpočetní techniky do soudních procesů mají v našich zemích dlouhou tradici. Často bývá zmiňován například projekt elektronického výpočtu výše výživného, na němž se již v 60. letech minulého století podílel prof. Viktor Knapp¹. Ačkoliv k praktickému využití tohoto systému – zejména z politických důvodů – nakonec nedošlo², svědčí tato iniciativa o dlouhodobém zájmu československých právníků o možnosti využití informačních technologií v justici, i když tehdy se o AI samozřejmě ještě nejednalo.

Přejdeme-li do současnosti, rád bych se nejprve dotkl potenciálu využití AI v rámci analýzy obecné soudní praxe v trestní oblasti. Umělá inteligence zde může sehrát významnou roli, zejména při plošné analýze soudních rozhodnutí, což by mohlo přispět k větší jednotnosti při ukládání trestů. Klíčovým předpokladem je však dostupnost relevantních dat – tedy nejen rozhodnutí vrcholných soudů, která jsou již v zásadě veřejně přístupná, ale i rozhodnutí soudů nižších stupňů. Právě jejich nedostatečné zpřístupnění v anonymizované podobě představuje v českém prostředí dlouhodobý problém, který dosud výrazně omezoval možnosti systematické analýzy.

V současnosti sice existuje veřejná databáze provozovaná Ministerstvem spravedlnosti, která má sloužit k publikaci rozhodnutí nižších soudů, její naplněnost je však zatím omezená. Navíc je anonymizace některých rozsudků provedena natolik důsledně, že výrazně snižuje jejich čitelnost a praktickou využitelnost. Jakmile bude k dispozici dostatečně kvalitní a přístupná datová základna, otevrou se reálné možnosti využití AI pro podporu větší jednotnosti rozhodovací praxe. Jak výstižně poznamenal místopředseda Nejvyššího soudu Petr Šuk, cílem je, aby „platilo stejné právo v Budějovicích Českých i Moravských“³.

Domnívám se, že cesty vedoucí k posilování jednotného rozhodování v trestních věcech jsou jednoznačně v zájmu zlepšování důvěry veřejnosti v justici. Jednotnost rozhodovací praxe lze v tomto ohledu chápat jako eticky žádoucí, zatímco roztržičnost a nízká předvídatelnost rozhodnutí tuto důvěru spíše oslabují.

Analýza obecné soudní praxe v trestní oblasti může rovněž přispět k určité míře predikce trestné činnosti. Snahy o zavádění obdobných systémů lze pozorovat již dnes. Například ve Spojeném království vláda údajně na vývoji takového nástroje pracuje⁴. Zapojení umělé inteligence do prediktivních procesů současně vyvolává závažné etické otázky, které úzce souvisejí s její povahou jako tzv. „černé skříňky“ – tedy systémů, u nichž často nelze transparentně vysledovat, jakým způsobem dospěly ke svému závěru.

¹ JAREŠ, A. *Umělá inteligence, automatizace a kódování v právu. Bulletin advokacie. roč. 2025, č. 1–2, s. 33.*

² CVRČEK, F. *V. Knapp a 50 let právní informatiky v ČR. Právník. Online. roč. 2013, č. 12, s. 1221. Dostupné na: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2013/12/PRAVNIK_komplet_12_2013.pdf [cit. 2025-06-20].*

³ DRACHOVSKÝ, O. *Rozhovor: Petr Šuk – O Nejvyšším soudu, judikatuře, rekodifikaci a mnohém dalším – část I. Právní prostor. [Online]. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/rozhovor-petr-suk-o-nejvyšším-soudu-judikature-rekodifikaci-mnohem-dalsim-cast-i> [cit. 2025-06-20].*

⁴ KARLÍK, T. *Britská vláda pracuje na AI systému, který má předvídat vraždy. Česká televize. 2025. [online] Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/veda/britska-vlada-pracuje-na-ai-systemu-ktery-ma-predvidat-vrazdy-359931> [cit. 2025-06-20].*

Dalším zásadním problémem je riziko předpojatosti těchto systémů, které může pramenit ze zkreslených nebo nevyvážených tréninkových dat. Tento aspekt přímo souvisí s potenciálem diskriminace ve výstupech AI nástrojů. Příklady takových selhání lze nalézt i mimo oblast justice, například u algoritmů sociálních sítí určených k detekci škodlivého obsahu, které mohou vykazovat systematickou předpojatost, nedostatečnou přesnost či nekonzistentnost⁵. Tyto zkušenosti by měly být varováním i pro oblast trestního práva, kde mohou mít podobné chyby mnohem závažnější důsledky.

Zajímavým příkladem rizika předpojatosti softwarových nástrojů je americký program COMPAS⁶, který některé tamější soudy využívají k predikci rizika recidivy u konkrétních pachatelů. Ačkoliv nejde o systém využívající umělou inteligenci v užším slova smyslu, ale o algoritmický nástroj, jeho fungování vyvolalo značnou pozornost. Ukázalo se totiž, že systém vykazuje rasovou předpojatost vůči osobám tmavé pleti⁷. Tento případ ilustruje, jak závažné důsledky může mít nedostatečně transparentní nebo nevyvážený algoritmus. Podobná úskalí mohou ohrozit i současné či budoucí systémy založené na umělé inteligenci, pokud nebudou dostatečně kontrolovány z hlediska spravedlnosti a nediskriminace.

Situace je v tomto ohledu mimořádně citlivá. Z hlediska důvěry veřejnosti může totiž soudnictví ztrácet legitimitu jak v případě, kdy se rozhodne potenciálně funkční systém nevyužít, tak i tehdy, pokud naopak zavede systém, jehož fungování se ukáže jako nedostatečné či problematické. Obě varianty mohou vést k oslabení důvěry v justici – a právě důvěra je jedním z klíčových pilířů její legitimacy.

O něco přehlednější je podle mého názoru otázka využívání umělé inteligence při každodenní práci soudců a soudních pracovníků. Pokud jde o samotné soudní rozhodování, včetně rozhodování v trestních věcech, lze, na základě zkušeností z odborných seminářů i veřejné diskuse, konstatovat poměrně širokou shodu na tom, že za konečné znění rozhodnutí musí vždy nést odpovědnost fyzická osoba – soudce. V tomto rámci mohou nástroje založené na AI sloužit jako podpůrný prostředek, obdobně jako lidský asistent. Mohou nabídnout návrh, vodítko či koncept části textu, přičemž konečné rozhodnutí o jeho využití zůstává plně v rukou soudce. V tomto kontextu hovoříme o tzv. pomocných soudcovských systémech, které slouží jako asistenti a soudcovský úsudek nenahrazují.⁸

Umělou inteligenci je tedy možné zapojit do soudních procesů, aniž by to nutně vyvolávalo zásadní etické problémy. V tomto ohledu považuji za velmi přínosný krok Ministerstva spravedlnosti České republiky, které v letošním roce zpřístupnilo pracovníkům soudů nástroj Microsoft Copilot Chat. Zároveň z bezpečnostních důvodů omezilo používání jiných, komerčně dostupných nástrojů. Copilot umožňuje generovat texty, shrnovat obsah dokumentů či vyhledávat informace na internetu, a to v zabezpečeném prostředí, které minimalizuje riziko úniku citlivých dat. I na Nejvyšším soudě v současnosti hledáme způsoby, jak tento nástroj efektivně a bezpečně využít v každodenní praxi.

⁵ JOSEPH, J. *Predicting crime or perpetuating bias? The AI dilemma*. *AI & Society*. Vol. 40, no. 4, s. 2319–2321. [online] Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-024-02032-9> [cit. 2025-06-20].

⁶ GAZDA, V. *Předpověď recidivy umělou inteligencí a právo na soukromí*. *Právní rozhledy*. roč. 2023, č. 8, s. 283.

⁷ JOSEPH, J. *Predicting crime or perpetuating bias? The AI dilemma*. *AI & Society*. Vol. 40, no. 4, s. 2319–2321. [online] Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-024-02032-9> [cit. 2025-06-20].

⁸ KARPJÁKOVÁ, A. *Zcela automatizované AI systémy a tvorba odůvodnění soudního rozhodnutí v civilním procesu*. *Právní rozhledy*. roč. 2024, č. 22, s. 737.

Oproti pomocným soudcovským systémům, jako je Copilot, mohou v budoucnu plně automatizované systémy najít své legitimní a eticky bezproblémové uplatnění v oblasti soudní administrativy – například při rozdělování spisů, sledování procesních lhůt, automatizované tvorbě statistik či dalších podpůrných činnostech, které nezasahují do samotného rozhodovacího procesu. Stejně tak mohou být takovéto systémy využity v rámci některých agend správních orgánů, kde je rozhodovací proces standardizovanější a méně závislý na individuálním posouzení. Nicméně využití plně automatizovaných rozhodovacích systémů ve výkonu trestní spravedlnosti podle mého názoru nepřipadá v úvahu.

Na druhé straně však považuji zpřístupnění asistenčního nástroje, jako je Copilot, za velmi pozitivní krok k tomu, aby soudnictví dokázalo držet krok s ostatními složkami justice i s očekáváními jejích „klientů“. Zatímco advokáti, soudní znalci či účastníci řízení mohou umělou inteligenci využívat poměrně volně a bez zásadních omezení, soudy samotné se bez obdobných nástrojů mohou postupně dostávat do nevýhodné pozice. Hrozí jim nejen rostoucí neefektivita, ale i ztráta tempa vůči soukromému sektoru, který digitální inovace zavádí mnohem dynamičtěji.

Účastníci řízení již dnes využívají AI k celé řadě činností v rámci soudního procesu – od analýzy judikatury až po generování návrhů podání. S tímto vývojem však přicházejí i nová rizika. Jedním z nich je možnost zahlcení soudů velkým množstvím automaticky generovaných podání, která často postrádají potřebnou právní relevanci či kvalitu, a mohou tak zvyšovat administrativní zátěž bez přínosu pro samotné řízení. Taková podání mohou být výsledkem neodborného použití jazykových modelů stejně jako cestou k taktizování v řízení – například množstvím podání, která mají spíše obstrukční charakter, či vytvářením nepřiměřeně obsáhlých podání.

Dalším negativním aspektem využívání AI stranami řízení je usnadnění tvorby falešných důkazních materiálů. Obavy v souvislosti s těmito jevy jsou bezesporu oprávněné, nicméně podle mého názoru nejde o zcela nové fenomény. Spíše čelíme jejich technologicky pokročilejší podobě, která je díky AI nástrojům snáze realizovatelná. Například ve formě „deepfake“, typicky tedy velmi realistických falešných videí. Je však důležité si uvědomit, že „deepfake“ technologie se neomezují pouze na videozáznamy. Mezi další formy mohou patřit nejen obrázky, ale i například vygenerovaný zvuk, kdy lze napodobit hlas konkrétní osoby, či generování textových dokumentů, které napodobují styl, jakým určitá osoba píše. Tyto formy digitální manipulace představují zásadní výzvu pro důkazní řízení.

Mnoho lidí může – a bohužel oprávněně – nabývat dojmu, že rozpoznat autenticitu informací, ať už ve spisech či na internetu, bude čím dál obtížnější. Na fenomén „deepfake“, který tuto nejistotu zásadně prohlubuje, již reaguje i český zákonodárce. V Poslanecké sněmovně je aktuálně projednávána novela⁹ trestního zákoníku¹⁰, která zavádí skutkovou podstatu zneužití identity k výrobě pornografie a její šíření. Pachatel, který takové dílo vytvoří nebo rozšíří, by mohl čelit trestu odnětí svobody až na dva roky, zákazu činnosti nebo propadnutí věci¹¹.

⁹ Sněmovní tisk 861/0, návrh zákona ze dne 19. 11. 2024. Online. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=9&T=861> [cit. 2025-06-20].

¹⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹ Návrh zákona, sněmovní tisk 861/0. Návrh § 191a: „Kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, učiní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá osobu, o které ví, že k takovému

Ačkoliv návrh novely trestního zákoníku reaguje především na problematiku „falešné“ pornografie, otázka zneužití technologie „deepfake“ tím zdaleka není vyčerpána. Pozornost si zaslouží i jeden z pozměňovacích návrhů, který usiluje o širší kriminalizaci těchto praktik.¹² Konkrétně se navrhuje rozšíření skutkové podstaty trestného činu poškození cizích práv tak, aby postihovala i případy, kdy někdo v úmyslu způsobit vážnou újmu na právech jiného člověka vytvoří nebo šíří dílo, které neoprávněně zachycuje podobu nebo osobní projev jiné osoby, ačkoliv ví, že se nejedná o autentický záznam.

Tento pozměňovací návrh reflektuje skutečnost, že zneužití „deepfake“ technologie může mít závažné dopady i mimo oblast pornografie – například v oblasti manipulace s veřejným míněním, poškození pověsti nebo psychické újmy. Zda a v jaké podobě bude tato širší ochrana práv jednotlivce nakonec přijata, ukáže až další průběh legislativního procesu.

Závěr

Již dnes je tedy zřejmé, že umělá inteligence nabízí široké spektrum možností využití – od těch přínosných až po eticky sporné či přímo zavrženíhodné. Dynamika jejího vývoje je přitom natolik rychlá, že to, co nám dnes přijde na hranici možného, může být zítra překonáno. V kontextu trestního řízení podle mého názoru zůstává klíčovým předpokladem etického využití AI skutečnost, že konečné rozhodnutí musí vždy náležet soudci – člověku. Ten se totiž neopírá pouze o fakta a data, ale také o životní zkušenost, cit pro spravedlnost a vnitřní morální kompas. Právě tato kombinace činí rozhodování nejen zákonným, ale i lidsky spravedlivým a etickým.

Použitá literatura

1. CVRČEK, F. V. *Knapp a 50 let právní informatiky v ČR. Právník*. roč. 2013, č. 12, s. 1219–1230. [online] Dostupné na: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2013/12/PRAVNIK_komplet_12_2013.pdf [cit. 2025-06-20].
2. DRACHOVSKÝ, O. *Rozhovor: Petr Šuk – O Nejvyšším soudu, judikatuře, rekodifikaci a mnohém dalším – část I. Právní prostor*. [Online]. Dostupné na: <https://www.pravniprostor.cz/clanky/obcanske-pravo/rozhovor-petr-suk-o-nejvyssim-soudu-judikature-rekodifikaci-mnohem-dalsim-cast-i> [cit. 2025-06-20].
3. GAZDA, V.. *Předpověď recidivy umělou inteligencí a právo na soukromí. Právní rozhledy*. roč. 2023, č. 8, s. 283–290.
4. JAREŠ, A. *Umělá inteligence, automatizace a kódování v právu. Bulletin advokacie*. roč. 2025, č. 1–2, s. 33–37.
5. JOSEPH, J.. *Predicting crime or perpetuating bias? The AI dilemma. AI & Society*. Online. Vol. 40, no. 4, s. 2319–2321. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-024-02032-9> [cit. 2025-06-20].

zobrazení nebo využití nedala souhlas, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.“

¹² Pozměňovací návrh poslanců Pavla Blažka, Marka Bendy, Evy Decroix, Karla Haase a Pavla Staňka ze dne 11. 3. 2025. [online] Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=251701>: „[V] úmyslu způsobit jinému vážnou újmu na právech vyrobí dílo, které neoprávněně zobrazuje, zachycuje nebo jinak využívá podobu jiného nebo jeho projev osobní povahy, které se jeví být pravými, ačkoli ví, že pravé nejsou, nebo takové dílo učiní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří.“

6. KARLÍK, T. *Britská vláda pracuje na AI systému, který má předvídat vraždy*. Česká televize. 2025 [Online].. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/veda/britska-vlada-pracuje-na-ai-systemu-ktery-ma-predvidat-vrazdy-359931> [cit. 2025-06-20].
7. KARPJÁKOVÁ, A. *Zcela automatizované AI systémy a tvorba odůvodnění soudního rozhodnutí v civilním procesu*. *Právní rozhledy*. roč. 2024, č. 22, s. 737–740.
8. Sněmovní tisk 861/0, návrh zákona ze dne 19. 11. 2024. Online. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=9&T=861> [cit. 2025-06-20].
9. Pozměňovací návrh poslanců Pavla Blažka, Marka Bendy, Evy Decroix, Karla Haase a Pavla Staňka ze dne 11. 3. 2025. Online. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=251701> [cit. 2025-06-20].

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Petr Angyalossy, Ph.D.
Pracovná pozícia: predseda, soudce
Zamestnávateľ: Nejvyšší soud, Burešova 20, 657 37 Brno, Česká republika
E-mail: petr.angyalossy@nsoud.cz
Telefón: +420 541 593 111 (podatelna Nejvyššího soudu)

OD SCIENCE – FICTION R.U.R. PO TRESTNOPRÁVNE ASPEKTY AI (UMELEJ INTELIGENCIE)

FROM SCIENCE – FICTION R.U.R. TO CRIMINAL ASPECTS OF AI (ARTIFICIAL INTELLIGENCE)

Jaroslav Ivor

Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt

Príspevok predstavuje najvýznamnejšie milníky vo vývoji umelej inteligencie. Okrem stručnej analýzy európskej legislatívy vo forme Nariadenia EÚ o AI sa zamýšľa o jej trestnoprávných aspektoch a načrtáva možné modely trestnoprávnej zodpovednosti.

Kľúčové slová: *Umelá inteligencia, AI, história vývoja AI, trestné aspekty, trestná zodpovednosť.*

Abstract

The article presents the most significant pitfalls in the development of artificial intelligence. In addition to a brief analysis of European legislation in the form of the EU AI Regulation, it reflects on its criminal aspects and outlines possible models of criminal liability.

Keywords: *Artificial intelligence, AI, history of AI development, criminal aspects, criminal liability.*

Úvod

Umelá inteligencia je v súčasnosti takmer všadeprítomná. Stáva sa každodennou súčasťou nášho života. Je jednou z najrýchlejších sa rozvíjajúcich technológií s obrovským potenciálom do budúcnosti. Umelá inteligencia je v technologickom svete označovaná aj ako AI, čo je skratka anglického slova „Artificial intelligence“ (ďalej AI). Dnešný boom AI vytvára u mnohých ilúziu, že máme do činenia s akýmsi najnovším vynálezom. To však nie je pravda. Pokusy o napodobnenie ľudskej inteligencie môžeme sledovať už niekoľko storočí.

1.

Už v staroveku filozofi diskutovali o otázkach života a smrti. Vynálezcovia začali vytvárať mechanické hračky, ktoré nazvali automatmi. V starej gréčtine automaton znamená „konanie na základe vlastnej vôle“. Aj v stredoveku filozof René Descartes rozvíjal teóriu, že jedného dňa budú stroje schopné rozmýšľať a rozhodovať sa.

Začiatkom 20. storočia začalo sci-fi autorom a vedcom vŕtať hlavou, či možno vytvoriť umelý mozog.

V roku 1921 mala svetovú premiéru vedecko-fantastická dráma českého spisovateľa Karla Čapka R.U.R. (skratka z Rossumovi univerzální roboti). Autor vo svojej hre ako prvý na svete použil slovo robot. Označoval ním umelého človeka. Zároveň varuje pred negatívnymi vplyvmi techniky na ľudstvo. Dej sa odohráva v nešpecifikovanej budúcnosti, kde vynálezom robotov bol cieľ vytvoriť pre ľudí raj na zemi. Úpadkom mravov ľudia zleniveli a roboty pôvodne určené na prácu začali využívať ako vojakov pre

svoje vojny. Po vzbure robotov títo vyhlásili ľudstvu vojnu a roboti nenechali takmer nikoho prežiť. Ide teda o veľmi silný odkaz aj pre súčasnosť a budúcnosť ľudstva.

V roku 1929 japonský profesor Makoto Nishimura postavil prvého japonského robota, nazval ho Gakutensoku.

Od polovice 30. rokov minulého storočia sa diskutovalo o problémoch vytvárania zariadení schopných samostatného riešenia zložitých úloh.

Priekopnícky britský matematik a počítačový vedec v roku 1936 vyvinul tzv. Turingov stroj na dešifrovanie tajných správ nemeckých vojsk počas II. svetovej vojny. V roku 1950 Alan Turing navrhol test, neskôr známy ako Turingov test. Jeho podstatou je myšlienka: „*Ak stroj oklame človeka, aby si myslel, že je to človek, potom je inteligentný.*“ Turing je dodnes považovaný za otca umelej inteligencie.

V roku 1942 americký spisovateľ Isaac Asimov, známy najmä svojimi sci-fi románmi prvýkrát predstavil tzv. Zákony robotiky. Tieto zákony sú pravidlá, ktorými by sa mali roboti riadiť, aby sa neobrátili proti ľuďom.

1. Robot nesmie ublížiť človeku alebo svojou nečinnosťou dopustiť, aby mu bolo ublížené.
2. Robot musí poslúchať človeka, okrem prípadov, keď je to v rozpore s prvým zákonom.
3. Robot sa musí chrániť pred poškodením, okrem prípadov, keď je to v rozpore s prvým alebo druhým zákonom.)

V roku 1956 sa na Dartmouth College konala tzv. Dartmouthská konferencia, ktorá je považovaná za kľúčovú udalosť, ktorá definuje umelú inteligenciu ako novú oblasť vedy. Vedci ako Mc Carthy, Minsky, Shannon a ďalší boli neskôr uznaní za zakladateľov AI ako vedy.

V roku 1959 založili John McCarthy a Marvin Minsky na Massachusettskej univerzite laboratórium umelej inteligencie (MIT AI Lab), ktoré financovala vláda USA a verila, že výskum AI jej pomôže v studenej vojne.

V roku 1986 vynašiel Ernst Dickmanns v Nemecku prvé autonómne vozidlo vybavené počítačovým systémom a senzormi na snímanie okolia.

Deep Blue vyvinutý spoločnosťou IBM sa v roku 1997 zapísal do histórie, keď ako prvý počítač porazil úradujúceho majstra sveta v šachu Garryho Kasparova v zápase na šesť hier. Zápas ukázal potenciál AI prekonať ľudských expertov v konkrétnych doménach.

V roku 2004 NASA vyslala na Mars dva rovery s názvom Spirit Opportunity a Curiosity, ktoré predstavovali významný míľnik v oblasti AI a robotiky. Tieto rovery vybavené sofistikovanými navigačnými systémami vykonávali vedecké výskumy, robili nezávislé rozhodnutia, aby sa vyhli prekážkam a identifikovali body záujmu. Ďalšie vesmírne misie v rokoch 2004 až 2012 demonštrovali praktické aplikácie AI v autonómnych systémoch a priniesli vedecké objavy v mimozemských prostrediach.

V roku 2014 Amazon uviedol na trh Alexu – inteligentného hlasového asistenta s umelou inteligenciou, ktorý dokáže rozpoznávať hlasové príkazy, odpovedať na otázky, vykonávať úlohy a ovládať smart domácnosť.

V roku 2016 AlphaGo vyvinutý spoločnosťou DeepMind porazil Lee Sedola, jedného z najlepších svetových hráčov v hre Go. AI demonštroval potenciál zvládnuť veľmi zložité úlohy a riešiť problémy, o ktorých sa myslelo, že sú mimo dosahu strojov.

V roku 2016 Hanson Robotics vytvoril humanoidného robota menom Sophia, ktorý bol prvým vytvoreným robotom s reálnym ľudským vzhľadom a schopnosťou vidieť,

vtipkovať, komunikovať, ako aj replikovať emócie. Vďaka inovatívnej AI a schopnostiam sa Sophia stala celosvetovým fenoménom objavujúcim sa v rôznych talk show.

Od roku 2018 sa na väčšine univerzít sveta vyučuje predmet Umelá inteligencia.

V roku 2022 bolo spoločnosťou Open AI uvedená na trh prelomová konverzačná AI, ktorá umožňuje prirodzené a dynamické interakcie medzi človekom a počítačom, ktorý dokáže vykonávať širokú škálu úloh.

O rok neskôr sa Chat GPT stal najrýchlejšie rastúcou aplikáciou na svete s viac ako 100 miliónov používateľov.

Chápanie pojmu „umelá inteligencia“ nie je v súčasnosti ani jednotné ani trvalé a pod týmto fenoménom sa skrýva neuveriteľne veľké množstvo predstáv, definícií, prístupov a teórií. Pokiaľ sa chceme pokúsiť o najjednoduchšiu definíciu, Wikipédia ponúka definíciu AI ako „simulovanie inteligentného riešenia problémov strojom.“ Alebo na inom mieste: Umelá inteligencia je schopnosť zariadenia prejavíť schopnosti podobné človeku, ako sú uvažovanie, učenie, plánovanie, tvorivosť a riešiť to, čo rozpozná ako problém, pričom koná v záujme dosiahnutia špecifického cieľa.“

V súvislosti s ďalším rozvojom umelej inteligencie je treba poznamenať, že tieto prognózy nie sú vôbec konzistentné. Aj dnes je bez diskusie, že viac či menej inteligentní roboti sú užitočnými autonómnymi elementami zložitých výrobných či iných technologických procesov. Súčasne však sú na svete aj viaceré katastrofické predpovede. V roku 2015 uznávané osobnosti ako Stephen Hawking, Bill Gates alebo Elon Musk spolu s ďalšími zverejnili otvorený list o umelej inteligencii vyzývajúci na výskum o sociálnych dopadoch AI s konkrétnym výskumom o možných úskaliach AI.

Veľmi zaujímavá je v tomto smere aj prognóza uznávaného futurologa, mysliteľa a inovátora Raya Kurzweila:

- 1) V roku 2029 umelá inteligencia dosiahne ľudské schopnosti a prejde Turingovým testom.
- 2) Koncom 20. rokov 21. storočia vďaka nanobotom v našom tele (t.j. robotom mikroskopickej povahy, ktorými prestaneme byť závislými na vlastnej imunite a ktoré sú schopné zničiť rakovinové bunky v tele v priebehu pár dní) vymizne väčšina nemocí.
- 3) Koncom 30. rokov 21. storočia bude virtuálna realita na nerozoznanie od skutočnosti. Nepoznáte, či hovoríte s priateľom alebo jeho avatarom. Vďaka bezdrôtovým sieťam budeme môcť „telepaticky“ komunikovať s inými ľuďmi či strojmi.
- 4) V 40. rokoch 21. storočia umelá inteligencia prekoná ľudskú inteligenciu násobkom niekoľko miliárd a nastane singularita. Väčšinu ľudských činností nahradia nanoboti schopní vytvoriť čokoľvek od jedla až po mestá. Bežnou realitou sa stanú ľudia s vylepšenými časťami svojho tela.
- 5) Do roku 2045 mnohonásobne zvýšime svoju inteligenciu napojením našej mozgovej kôry na umelú mozgovú kôru v cloude.

Jeho kľúčovou predpoveďou teda je, že náš svet ovládne technologická singularita, kde stroje budú chytřejšie než ľudia. Súčasne ale tvrdí, že to neznamena, že by si „inteligentné“ stroje ľudí zotročili ale budú nás naopak podporovať.

V roku 2023 sa v Bletchley Parku neďaleko Londýna konal medzinárodný summit o bezpečnosti umelej inteligencie. Dvadsaťosem krajín sveta vrátane USA, Číny, Veľkej Británie i Európskej únie podpísalo Deklaráciu o potrebe medzinárodnej spolupráce v oblasti bezpečnosti umelej inteligencie s cieľom riešiť potencionálne riziká tejto

technológie. Na záver summitu zaujali slová zosnulého Stephena Hawkinga, ktoré predniesol britský premiér Rishi Sunak: „Umelá inteligencia bude pravdepodobne to najlepšie alebo to najhoršie, čo sa ľudstvu stane.“

Historický vývoj umelej inteligencie za posledných sto rokov bol poznačený značnou rýchlosťou, konkurenčným bojom najvýznamnejších svetových technologických gigantov, súbojom a súťažou štátov, ale aj mnohými omylmi či zlyhaniami AI.

Médiá v posledných rokoch priniesli správy o tragických zlyhaniach robota riadeného umelou inteligenciou, keď napadol a usmrtil pracovníka vývojovej linky, keďže ho detekoval ako hrozbu vo vzťahu k svojej činnosti. Od roku 2018 bolo zaznamenaných niekoľko smrteľných dopravných nehôd autonómneho vozidla (vozidla riadeného umelou inteligenciou) najmä v USA a Nemecku. Časté sú nepochybne zlyhania i pri zbraňových systémoch riadených AI vo vojnových konfliktoch, či v práci spravodajských služieb, ktoré však medializované zvyčajne nie sú. Zásadným problémom sa však javí skutočnosť, že vývoj AI bol poznačený živelnosťou, ale predovšetkým absenciou akejkoľvek právnej úpravy či regulácie.

V tomto zmysle treba veľmi pozitívne hodnotiť niekoľkoročné úsilie Európskej únie o takúto reguláciu, najmä z hľadiska zabezpečenia jej bezpečnosti a rešpektovania základných práv a slobôd občanov únie.

V júni 2024 prijala EÚ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2024/1689 o umelej inteligencii, ktoré stanovuje harmonizačné pravidlá pre jej vývoj a používanie (v skratke Zákon o AI).

Toto nariadenie o AI je jedným z prvých svojho druhu na svete. Obsah nariadenia, okrem iného, rozdeľuje systémy umelej inteligencie do štyroch kategórií podľa úrovne ich rizika:

- 1) Minimálne riziko – zahŕňa umelú inteligenciu, ktoré nepredstavuje významné riziko pre jednotlivcov, ako sú videohry alebo spamové filtre. Na tieto systémy sa vzťahujú len minimálne regulačné požiadavky.
- 2) Obmedzené riziko – patria sem napríklad chatboty, systémy na spracovanie textu, obrazu, zvuku, ale aj modely umelej inteligencie na všeobecné účely. Tu sa vyžaduje, aby používatelia boli informovaní, že interagujú s umelou inteligenciou.
- 3) Vysoké riziko – ide o systémy, ktoré môžu mať výrazný vplyv na zdravie, bezpečnosť alebo práva osôb ako sú umelé inteligencie používané v zdravotníctve, doprave, školstve, zamestnávaní, v oblasti azylu a migrácie. Tieto systémy musia spĺňať prísne požiadavky na transparentnosť, bezpečnosť a dohľad.
- 4) Neprijateľné riziko – niektoré umelé inteligencie sú úplne zakázané, napríklad systémy na sociálne skórovanie (tzv. social scoring) alebo biometrickú identifikáciu v reálnom čase vo verejných priestranstvách (s určitými prísnymi výnimkami, napríklad pre orgány činné v trestnom konaní).

Osobitne významné sú napríklad zakázané umelé inteligencie.

Zakázaná je napríklad:

- 1) AI, ktorá používa podprahové techniky alebo účelové, manipulatívne alebo klamlivé techniky, aby ovplyvnila rozhodnutie osoby alebo skupiny osôb. Tieto osoby alebo skupiny potom spravia rozhodnutia, ktoré by inak nespravili.
- 2) AI, ktorá využíva zraniteľné osoby alebo osobitné skupiny osôb z dôvodu ich veku, zdravotného postihnutia, ťažkej osobnej sociálnej alebo ekonomickej situácie s cieľom, aby spravili rozhodnutie, ktoré by inak nespravili.

- 3) AI na tzv. social scoring – teda na hodnotenie správania osôb alebo ich charakteristík počas určitého obdobia, ktoré vedie k škodlivému alebo nepriaznivému zaobchádzaniu s osobami. Osobám by sa na základe sociálneho skóre neumožňoval prístup k určitým službám, tovaru, zamestnaniu a pod.
- 4) AI na posúdenie alebo predvídanie toho, či osoba spácha trestný čin, a to výlučne na základe profilovania.
- 5) AI, ktorá je systémom biometrickej kategorizácie osôb, pričom dochádza ku kategorizácii s cieľom odvodiť ich rasu, politické názory, členstvo v odboroch, náboženské presvedčenie alebo sexuálnu orientáciu.

Nariadenie o AI bolo vytvorené tak, aby bolo technologicky neutrálne, čo znamená, že sa vzťahuje na všetky systémy umelej inteligencie. Súčasne je rizikovo orientovaná, čo znamená, že sa orientuje najmä na tie systémy, ktoré predstavujú najväčšie ohrozenia pre bezpečnosť a ľudské práva.

Zákon o AI nadobudol účinnosť 1. augusta 2024. Pravidlá pre vysoko rizikové systémy AI majú predĺžené prechodné obdobie do 2. augusta 2027. Od februára 2025 zákon zakazuje systémy umelej inteligencie, ktoré predstavujú neprijateľné riziko, vrátane tých, ktoré predstavujú jasné ohrozenie bezpečnosti, práv a živobytia ľudí.

Okrem nariadenia EÚ o AI však treba spomenúť aj niekoľko svetových summitov o AI, ktoré sa konali v posledných rokoch (India 2024, Soul 2024, Kanada 2023, USA 2023, Japonsko 2023). Posledný globálny summit o umelej inteligencii sa konal 10. – 11. februára 2025 v Paríži, kde 61 krajín sveta podpísalo Deklaráciu o tom, že táto technológia musí byť otvorená, etická, bezpečná a dôveryhodná. Túto deklaráciu však nepodpísali USA a Veľká Británia, ktoré prezentovali rastúci odpor proti reguláciám, ktoré podľa vývojárov a biznismenov brzdia inovácie...

Hoci nariadenie EÚ o AI, ako bolo spomínané, vo svojom texte uvádza viaceré príkazy a tvrdé zákazy a hoci v doterajšej histórii používania AI, či už v riadnej alebo skúšobnej prevádzke došlo i k tragickým zlyhaniam AI, úplne absentuje zmienka o možnom trestnom konaní ako dôsledok takéhoto konania. Ostáva veriť, že trestnoprávna úprava, resp. trestnoprávne aspekty AI by mali byť predmetom úpravy v jednotlivých členských štátoch EÚ. Ako určitá analógia hmotnoprávnej úpravy by bolo možné uviesť skutkové podstaty trestných činov počítačovej kriminality podľa § 247 až 247d Trestného zákona.

Je nespochybniteľným faktom, že umelá inteligencia výkonom svojich naprogramovaných činností zasahuje a bude zasahovať do rôznych spoločenských vzťahov, čím sa dostávame do interakcie s právom, ktoré tieto oblasti reguluje.

Z hľadiska trestného práva je potrebné zohľadniť účel trestného práva, teda ochranu významných spoločenských vzťahov (práva a oprávnené záujmy fyzických a právnických osôb, záujmy spoločnosti pred trestnými činmi), vymedziť, ktoré spoločenské vzťahy AI môže ohroziť, akým spôsobom a s akými následkami.

Z hľadiska uvádzaných úvah bude rozhodujúca otázka možného vyvodenia trestnej zodpovednosti voči umelej inteligencii. Vo svete ako aj u nás sa v diskusiách objavujú viaceré prístupy, resp. riešenia významných právnych teoretikov.

Pre potreby tohto príspevku si dovoľím prezentovať prístup Gabriela Hallevyho, ktorého návrhy riešení možno považovať za originálne, pragmatické a výstižné. Gabriel Hallevy (nar. 1973) je izraelský profesor trestného práva. Stal sa známym najmä svojimi publikáciami o umelej inteligencii v trestnom práve, ktoré boli preložené do mnohých

svetových jazykov. Už v roku 2014 konštatoval, že „umelá inteligencia predstavuje osobitnú výzvu pre tradičné koncepty trestnej zodpovednosti.“

Hallevy prezentuje tri základné modely možného riešenia trestnej zodpovednosti umelej inteligencie, resp. systémov, ktoré ju využívajú:

- 1) Model spáchania trestnoprávne relevantného činu prostredníctvom iného, teda koncept nepriameho páchatel'stva.
- 2) Model prirodzene predvídateľných následkov, inak model založený na nedbanlivosti.
- 3) Model priamej trestnej zodpovednosti AI.

Prvý je riešením prípadov, ak trestne zodpovedná osoba využije alebo zneužije umelú inteligenciu ako nástroj na páchanie trestnej činnosti. Najčastejšie to môže byť programátor, predajca alebo používateľ (prevádzkovateľ) umelej inteligencie. V tomto prípade ide o v teórii trestného práva model nepriameho páchatel'stva. V tomto prípade ide o „neživý nástroj“, keď umelá inteligencia vykonáva vôľu tretej osoby, aby ako sofistikovaný nástroj vykonával cez naprogramovaný výkon vôľu páchatel'a trestného činu. Okrem toho, podľa právneho poriadku de lege lata, AI nemôže byť považovaná za subjekt trestného práva.

Druhý model je založený na schopnosti tvorcu (programátora) alebo užívateľa predvídať možnosť spáchania trestnej činnosti umelou inteligenciou. Tento model vychádza z formy nedbanlivostného zavinenia, teda prezumpcie, že tvorca alebo užívateľ umelej inteligencie nemali úmysel (priamy alebo nepriamy) spáchať prostredníctvom AI trestný čin. Ich trestná zodpovednosť je založená na predpoklade, že za bežných okolností vedeli že AI môže ohroziť, porušiť záujem Trestným zákonom, ale bez primárnych dôvodov sa spoliehali, že takéto ohrozenie alebo porušenie nespôsobí alebo nevedeli, že takýto následok vzhľadom na okolnosti a na osobné pomery vedieť mali a mohli. Tento model je založený na schopnosti a možnosti predvídať v určitej miere správanie umelej inteligencie.

Tretí model priamej trestnej zodpovednosti umelej inteligencie je najkontroverzejším a najťažšie uchopiteľným modelom. Tento model v súčasnom kontinentálnom koncepte trestného práva nemá oporu. Umelá inteligencia, prípadne roboty, ktoré dnes konajú iba v súlade so spôsobom a účelom, akým boli naprogramované. Nemôžu byť preto považované za subjekty v zmysle trestného práva a v našom právnom prostredí je tento model neakceptovateľný. Nemožno však úplne vylúčiť, že vývoj umelej inteligencie v technickom zmysle dosiahne svoj cieľ, teda, že umelá inteligencia násobne prekoná ľudskú inteligenciu a bude autonómny, úplne samostatný subjekt, schopný bez človeka rozhodovať o svojej činnosti.

Záver

Na záver si dovoľím konštatovať, že umelá inteligencia je už dnes aktuálnou výzvou nielen pre slovenské trestné právo a táto výzva bude v budúcnosti čoraz naliehavejšia.

Použitá literatúra

1. Akt o umelej inteligencii, online. Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/>
2. Biela kniha o umelej inteligencii – európsky prístup k excelentnosti a dôvere, online. Dostupné na: <https://op.europa.eu/publication?language-sk>.
3. FUNTA, R. *Umelá inteligencia a trestná zodpovednosť?*, Justičná revue, Bratislava č. 1/2019, s. 73-83.

4. FUNTA, R., PLAVČAN, P. *Predstavy o trestnej zodpovednosti autonómneho riadenia vozidla*, Justičná revue, 73, 2021, č.10, s. 1150-1163.
5. HALLEVY, G. *The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities - from Science Fiction to Legal Social Control*, Springer 2016.
6. História umelej inteligencie, online. Dostupné na: <https://encyklopediapoznania.sk>.
7. IVOR, J. *Umelá inteligencia a jej trestnoprávne aspekty*, Zborník príspevkov z konferencie Bezpečné Slovensko a Európska únia, VŠBM Košice, 2022.
8. LARINOVÁ, E. *Umelá inteligencia, Big data*. Kriminalita, Torden 2021.
9. Návrh Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie, online. Dostupné na: <https://eur.tex.europa.eu/legal-content/TXT>
10. SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*, 3. vyd., Plzeň. Aleš Čeněk, 2022.
11. SPANO, M. *Umelá inteligencia v orechovej škrupinke: Stručný úvod do umelej inteligencie...*, Martin Spano, 2019.
12. Umelá inteligencia: možné oblasti využitia a riziká, ktoré so sebou prináša, online. Dostupné na: <https://ww.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/society/202009>.
13. V sídle Bletchley Park sa skončil dvojdnový summit o bezpečnosti AI, online. Dostupné na: www.teraz.sk, 3.11.2023.
14. VOJTUŠ, F. KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P. *Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia*, https://www.ilaw.cas.cz/files/Pravnik_6/2023.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Dr.h.c. prof. JUDr. Jaroslav Ivor, DrSc.
 Pracovná pozícia: vysokoškolský učiteľ, profesor
 Zamestnávateľ: Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
 E- mail: jaroslav.ivor@umb.sk

SVOBODA VŮLE JAKO PŘEDPOKLAD TRESTNÍ ODPOVĚDNOSTI: ČLOVĚK A UMĚLÁ INTELIGENCE V TRESTNĚPRÁVNÍ PERSPEKTIVĚ^{1 2}

FREEDOM OF WILL AS A PREREQUISITE FOR CRIMINAL LIABILITY: HUMANS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN A CRIMINAL LAW PERSPECTIVE

Jaroslav Fenyk

Právnická fakulta Masarykovy univerzity, katedra trestního práva, Brno

Abstrakt

Príspevok analyzuje formu a miesto ľudskej vôle v základoch trestnej zodpovednosti. Vysvetľuje nutnosť vôle pre tradičnú trestnú zodpovednosť fyzických osôb a predstavuje srovnávanie s možnou trestnou zodpovednosťou autonómnych a neautonomných systémov vybavených umelou inteligenciou. Závěry príspevku vyznávajú negatívne vo vzťahu k možnej priamej zodpovednosti takových systémov. Nabíza riešenie v podobe trestnej zodpovednosti osôb, ktoré autonómne a neautonomné systémy vytvárajú, ovládajú a monitorujú.

Kľúčové slova: vedomí, vôľa, emoce, intuíce, inteligencia, umelá inteligencia, algoritmus, autonómni a neautonomní systémy, determinizmus, indeterminizmus, kompatibilizmus, trestná zodpovednosť, morálna zodpovednosť, motivácia, fyzická osoba, právnická osoba, elektronická osoba, prítlačnosť.

Abstract

The article analyzes the form and place of human will in the foundations of criminal liability. It explains the necessity of will for the traditional criminal liability of natural persons and presents a comparison with the possible criminal liability of autonomous and non-autonomous systems equipped with artificial intelligence. The conclusions of the article sound negative in relation to the possible direct liability of such systems. It offers a solution in the form of criminal liability of persons who create, control and monitor autonomous and non-autonomous systems.

Key words : consciousness, will, emotions, intuition, intelligence, artificial intelligence, algorithm, autonomous and non-autonomous systems, determinism, indeterminism, compatibilism, criminal liability, moral liability, motivation, natural person, legal person, electronic person, attribution.

Úvod

Vývoj tzv. umělé inteligence (ustálená zkratka „AI“) představuje jednu z nejzásadnějších technologických proměn současného světa. Její vliv proniká nejen do hospodářské a společenské sféry, ale stále výrazněji i do oblasti práva, a to i do práva trestního.

Trestní právo, jakožto právo ultima ratio, tradičně staví na zásadách individuální odpovědnosti za zavinění, převahy svobodné vůle a schopnosti rozlišovat mezi dovoleným a zakázaným jednáním. Pokud se trestní odpovědnost v minulosti rozšířila i na právnické

¹ V tomto příspěvku bylo využito umělé inteligence neautonomního subjektu.

² Příspěvek byl vypracován jako součást přípravných prací na projektu Právnické fakulty Univerzity Mateja Bela „Trestněprávní aspekty umelej inteligencie, Číslo projektu: APVV-24-0499“

osoby, tak jen cestou přičitatelnosti znaků skutkové podstaty, tedy i elementu zavinění a jeho základu, který tvoří vůle osob fyzických, které za ně jednají. Začíná se zkoumat nejen odpovědnost za škody způsobené autonomními systémy. Významnou část odpovědnosti tvoří právě problém trestní odpovědnosti a možného přisuzování této odpovědnosti novým systémům.

V tomto kontextu se příspěvek bude věnovat umělé inteligenci jak autonomních i neautonomních systémů. Mezi pojmy „autonomní a neautonomní systémy“ a „umělá inteligence“ existuje důležitý rozdíl, přestože se v běžném i odborném diskurzu často překrývají a zaměňují. Podstatou obou systémů je algoritmus, resp. v pokročilém stadiu vývoje počítačový model = neuronová síť, jako výsledek především matematických pravidel.

Autonomní systémy, v kontextu umělé inteligence, jsou systémy způsobilé vykonávat úkoly s jen minimálním lidským zásahem (jde o tzv. hluboké učení).³ Tyto systémy, které mohou sahat od samořiditelných automobilů po inteligentní chatboty, jsou navrženy tak, aby fungovaly co nejvíce nezávisle, a činily „rozhodnutí“ na základě svého programování a shromážděných dat.⁴ Z hlediska případně trestní odpovědnosti bude nepochybně tento model vyžadovat komplexnější a důkladnější posouzení.

Neautonomní systémy jsou především nelineární dynamické systémy, jejichž chování závisí na čase nebo na vnějších proměnných. Tyto systémy vyžadují externí vstupy nebo řízení člověkem, který určuje jejich chování (jde o tzv. strojové učení). Neautonomním systémem mohou být například překladač Google Translate, Chat GPT nebo systém doručování zásilek na e-shop. Neautonomní systém nejedná samostatně ve fyzickém prostředí, protože potřebuje aktivní vstup od člověka, neprovádí autonomní rozhodnutí s právními důsledky a není tedy autonomní.⁵

Jak autonomní systémy i neautonomní sice vykazují vysokou míru adaptivity, ale na rozdíl od člověka zcela postrádají vědomí, svobodnou vůli a nemají ani jako právnické osoby právní osobnost. Především v tomto kontextu se objevuje řada nevyjasněných otázek a jejich řešení jsou zatím obtížně uchopitelná.

Je vůbec možné a legitimní přisuzovat umělé inteligenci trestní odpovědnost, anebo je nutné odpovědnost zachovat výhradně na straně lidských subjektů, které se podílejí na jejím vývoji, programování a provozu?

Lze stroje vnímat například podobně jako právnické osoby a využít k jejich odpovědnosti modifikovanou podobu přičitatelnosti...?

Cílem tohoto příspěvku je analyzovat hlavní přístupy k problematice lidské svobody vůle a trestní odpovědnosti, porovnat názory vybraných zahraničních autorů na možnost jejich existence u systémů využívajících tzv. umělou inteligenci a následně formulovat úvahy *de lege ferenda* vhodné pro české právní prostředí, s důrazem na zachování základních principů trestního práva, především individuální odpovědnosti za zavinění, zákonnosti a subsidiarity trestní represe.

³ LAMB, H., LEVY, J. QUIGLEY, C, *Simply Artificial Intelligence*, London: Dorling Kindersley, 2023. s. 58-59.

⁴ VATION VENTURES. *Autonomous Systems: Definition, Explanation, and Use Cases* [online]. Dostupné na: <https://www.vationventures.com/glossary/autonomous-systems-definition-explanation-and-use-cases> [cit. 16. 5. 2025].

⁵ IGI GLOBAL. *What is Non-Autonomous Systems* [online]. Dostupné na: <https://www.igi-global.com/dictionary/random-bit-generator-based-on-non-autonomous-chaotic-systems/45926> [cit. 16. 5. 2025].

1. Vědomí, vůle, svoboda vůle (*liberum arbitrium*) člověka a trestní odpovědnost: teoretická východiska

1.1. Vztah lidského vědomí a vůle

Lidské vědomí je reflektivní, intencionální a morálně významný stav mysli, který je jedinečný svou schopností uvědomit si sama sebe, zvažovat důsledky rozhodnutí a převzít odpovědnost za jednání.⁶

Vědomí tedy zahrnuje schopnost vnímání, uvědomování si sebe a světa, myšlení, prožívání emocí a reflexe.

Lidská vůle je obecně považována za součást lidského vědomí, avšak s důležitým upřesněním. Vůle je **specifickou funkcí vědomí**, nikoliv jeho synonymem, je to vlastně specifická schopnost jedince **záměrně směřovat své jednání**, často i proti momentálním impulsům nebo automatickému chování. Vůle je tedy výrazem **duchovní dimenze**. Svoboda vůle, možnost volby a vědomí odpovědnosti jsou základními lidskými schopnostmi a jsou projevem vědomého bytí.

Charakteristika lidské vůle závisí vždy na kontextu – filozofickém, právním, psychologickém či teologickém nebo jejich kombinacích. V obecně uznávaném filozoficko-právním rámci je za lidskou vůli považována možnost svobodně se rozhodovat na základě vědomého uvážení; volit mezi alternativami jednání v souladu s vnitřními hodnotami, přesvědčením a cíli jedince; směřovat své jednání k určitému účelu, tedy projevit záměrnou a cílově orientovanou aktivitu.⁷

Vůle není nahodilá – jedinec se rozhoduje vůči určitému cíli (např. "chci jednat dobře", "chci jednat zle", chci dosáhnout určitého výsledku"). Vůle je obvykle řízena rozumem – člověk zvažuje důvody, důsledky a hodnoty.

Lidská vůle tedy předpokládá **schopnost sebeřízení, sebekontroly, sebeovládání**. V trestněprávním a etickém kontextu je vůle spojena s odpovědností – jedná-li někdo „z vlastní vůle“, může nést důsledky svého rozhodnutí).

Řada známých osobností v historii vycházela z předpokladu, že člověk je **autonomní bytost**, schopná rozpoznat morální, posléze psaný zákon a jednat podle něj. Například Edmund Husserl v pojednáních o etice analyzuje vůli jako základní prvek lidského jednání, který je neoddělitelně spojen s hodnotami. Vůle není pouze psychickým stavem, ale je zakotvena v hodnotových intencích, které směřují k uskutečnění hodnot.⁸

V existenční filozofii je vůle spojena se svobodou volby, ale také s úzkostí odpovědnosti. Například podle Jeana-Paula Sarrtra je každý jedinec vždy odsouzen k volbě a tím i k odpovědnosti za své činy. Tato svoboda je zdrojem existenciální úzkosti, protože jedinec si uvědomuje, že je plně odpovědný za formování svého života bez předem daného smyslu.⁹

V oblasti trestního práva a obecně odpovědnosti má lidská vůle zásadní význam – pouze jedinec, který jedná z vlastní vůle, přičetně a s vědomím následků, může být plně trestně odpovědný. To je důvod, proč je např. **příčetnost, úmysl nebo nedbalost tak úzce svázána**

⁶ SEARLE, J. R. *The Rediscovery of the Mind*. Cambridge, MA: MIT Press, 1992., s. 88 nebo NAGEL, T. *What Is It Like to Be a Bat? The Philosophical Review*. 1974, 83(4), s. 435–450, či DAMASIO, A. R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt Brace, 1999. ISBN 978-0-15-601075-7, s. 235-239

⁷ FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta, 1994. s. 19.

⁸ HUSSERL, E. *Vorlesungen über Ethik und Wertlehre 1909–1914*. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1988, s. 150–155.

⁹ SARTRE, J.-P. *L'Être et le néant*. Paříž: Gallimard, 1943, s. 555.

s projevem vůle. ¹⁰ Jednání bez vůle (např. v bezvědomí, hypnóze, duševní poruše) není právně přičitatelné – vůle je tedy funkční komponentou vědomí potřebnou pro trestněprávní odpovědnost.

Vůle představuje klíčový psychický moment, který podmiňuje trestní odpovědnost pachatele, neboť bez svobodného a vědomého projevu vůle nelze hovořit o **zavinění**, a tedy o naplnění subjektivní stránky trestného činu (§ 13 odst. 2, § 15 - § 17 TZ). Vůle se přitom promítá do rozlišení mezi úmyslným a nedbalostním zaviněním, kde u úmyslu (§ 15 TZ) pachatel nejen ví, ale současně chce způsobit protiprávní následek, případně je s jeho vznikem srozuměn. V případě nedbalosti (§ 16 TZ) jde o absenci odpovídající vůle zabránit následku, přičemž vůle zde představuje nedostatečnou míru péče či opatrnosti. Zavinění je jen jednou stranou mince subjektivní části trestného činu, druhou stranou jsou omyly v trestním právu (§18- § 19 TZ), takže požadavek vůle dopadá i na ně.

Bez projevů vůle nelze naplnit znak část objektivní stránky trestného činu, kterou je jednání, neboť jednání je chápáno jako projev vůle navenek (srov. § 13 TZ). Nepřímo (v rámci souvislostí skutkové podstaty) vůle ovlivňuje i příčinnou souvislost, protože pouze úmyslné nebo nedbalostní jednání (tedy jednání s určitou formou vůle) může vést k trestní odpovědnosti.

Stejně tak přičetnost (§ 26 TZ) vyžaduje, aby pachatel byl schopen svou vůli ovládat a své jednání řídit; absence této schopnosti vylučuje trestní odpovědnost.

Vůle se tak jeví jako neoddělitelný předpoklad nejen pro zavinění, ale i pro samotné jednání a přičetnost pachatele, čímž tvoří podstatný základ individuální trestní odpovědnosti.

1.2. Svoboda a nesvoboda lidské vůle

Svobodu lidské vůle lze charakterizovat jako schopnost člověka jednat na základě vlastních mentálních stavů bez vnějšího donucení. Svoboda vůle se tedy zaměřuje na kauzalitu mezi mentálními stavy a činy.¹¹

Je tedy lidská vůle zcela svobodná? Spor o význam svobody a nesvobody vůle a její vliv na trestní právo se odehrává ve vědě trestního práva odedávna. Vývoj postupně gradoval a vyústil v aktuálně vedený spor mezi zastánci slučitelnosti nebo neslučitelnosti svobody a nesvobody vůle v trestním právu.

Významnými představiteli teorie svobody vůle v trestním právu byli Immanuel Kant a Cesare Beccaria, oba současníci osvícenského období, představující myšlenkově souběžné, avšak ideově protikladné směry ve vývoji trestního práva.

Svobodná vůle je podle Kanta nutným předpokladem morální odpovědnosti – bez svobody volby nemůže existovat vina ani zásluha. Trest je tedy morální nutností – odplatou za spáchané zlo odměna pak oceněním správné volby. Kant byl zastáncem svobodné vůle jako základu trestní odpovědnosti. Jeho koncepce trestu jako odplaty za morální provinění a jeho zásada důstojnosti člověka tvoří jádro retributivní teorie a odmítal jakékoli utilitární nebo sociální funkce trestu.¹²

¹⁰ FENYK, J. *(Ne)přičetnost fyzické osoby a (ne)přičitatelnost jejího jednání právnícké osobě*. In: Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve: Pocta prof. Šimovčekomu. Trnava : Trnavská univerzita, 2024, s. 74-87.

¹¹ Tím se otázka svobody vůle liší od otázky autonomie vůle jako schopnosti jedince řídit se vlastním morálním zákonem nebo hodnotami – viz KANT, Immanuel. *Metafyzika mravů*. Přel. V. Svoboda. Praha: OIKOYMENH, 2004, s. 331.

¹² KLOS, D. *Teorie trestu u Kanta: Právně-filozofická analýza Kantova pojetí odplaty*. Právník, 2008, roč. 147, č. 6, s. 593–605, podobně MURPHY, J. G. *Kant's Theory of Criminal Punishment*. In: *Retribution, Justice, and Therapy: Essays in the Philosophy of Law*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1979, s. 82.

Cesare Beccaria, jako představitel klasické školy trestního práva, rovněž kladl důraz na svobodnou vůli a racionalitu člověka. Vycházel z předpokladu, že člověk je racionální bytost obdařená svobodnou vůlí, která jedná na základě vyvažování mezi výhodami a nevýhodami svého jednání. Tento přístup je úzce spjat s teorií společenské smlouvy, podle níž jednotlivci přenášejí část své svobody na stát výměnou za ochranu svých práv a bezpečnosti. Porušení zákona je tedy vědomým rozhodnutím jednotlivce, který se rozhodl porušit společenskou smlouvu.¹³

Beccaria, na rozdíl od staré školy trestního práva, nevnímal trest jako odplatu, ale jako prostředek k prevenci kriminality. Jeho požadavky na jistotu, rychlost a úměrnost trestu, stejně jako důraz na zákonnost a zákaz soudní libovůle, se staly základními principy moderního trestního práva.

Naopak významný představitel italské pozitivistické školy trestního práva, Enrico Ferri zásadně odmítal koncept svobodné vůle jako základu trestní odpovědnosti. Jeho přístup, založený na vědeckém zkoumání příčin kriminality, představoval odklon od klasické školy, která, jak bylo uvedeno shora, předpokládala, že jedinec jedná na základě racionální svobodné volby a je tedy plně odpovědný za své činy.

Ferri ve svém díle často argumentoval tím, že kriminalita je důsledkem kombinace faktorů, které jsou mimo kontrolu jednotlivce. Tyto faktory členil na antropologické (biologické a psychické charakteristiky jedince), fyzikální faktory (klimatické a geografické podmínky) a sociální faktory (vlivy prostředí, jako jsou chudoba, vzdělání a rodinné zázemí).

Podle Ferriho tyto determinanty¹⁴ formují chování jednotlivce, čímž zpochybňují tradiční pojetí svobodné vůle jako základu trestní odpovědnosti. Ferri představil koncept „nebezpečnosti pachatele“, který kladl důraz na posouzení rizika, jež pachatel představuje pro společnost, spíše než na samotný trestný čin.

Jeho práce položila základy pro moderní přístupy k trestní politice, které zohledňují komplexní faktory ovlivňující kriminální chování, ale také znamenala změnu pohledu na protiprávní – dříve trestné – jednání a usilovala o nahrazení represivního modelu modelem sociálně preventivním, v němž svoboda vůle nehraje zásadní roli.¹⁵

Nestor českého trestního práva z druhé poloviny 20. století Vladimír Solnař upozorňoval na to, k čemu směřoval v minulosti Ferri, tedy, že při požadavku na zcela svobodou vůle by se odpovědnost vztahovala jen na zcela svobodně jednající osoby trest, jako reakce na trestný čin by tak stal pouhou odplatou za nedovolené jednání a jeho výchovné prvky by ztratily smysl.¹⁶

V současné odborné a vědecké literatuře trestního práva můžeme sledovat pokračující štěpení názorů zastánců svobody nebo nesvobody vůle (determinismu a indeterminismu) i pokračující dialog kompromisních řešení o slučitelnosti, částečné slučitelnosti nebo neslučitelnosti svobody vůle s teorií její nesvobody (kompatibilismu, semikompatibilismu, resp. inkompatibilismu).

¹³ BECCARIA, C. *O zločinech a trestech*. Bratislava: Kalligram, 2009, s. 35-36.

¹⁴ Determinismus, který zahrnuje právě tyto determinanty, je filosofické přesvědčení, že každá událost nebo stav věci je důsledkem předchozích událostí na principu kauzality a pevně daných zákonitostí. Znamená to, že vývoj světa je dán posloupností událostí řídicích se absolutně platnými přírodními zákony.

¹⁵ FERRI, E. *La teorica dell'imputabilità e la negazione del libero arbitrio*. Firenze: Tipografia di G. Barbera, 1878, s. 408.

¹⁶ SOLNAŘ, V. FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva*, díl II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix. 2009. s. 224.

Neurobiolog Benjamin Libet v 80. letech 20. století provedl experimenty, které ukázaly, že mozková aktivita předchází vědomému rozhodnutí o pohybu. Jeho zjištění vedla k debatám o tom, zda je vědomé rozhodování skutečně iniciátorem našich činů, nebo zda je pouze následkem nevědomých mozkových procesů.¹⁷

Další neurobiolog Robert Sapolsky argumentuje, že lidské chování je plně determinováno biologickými a environmentálními faktory, což podle něj vylučuje existenci svobodné vůle. Sapolsky tvrdí, že lidská rozhodnutí jsou výsledkem genetických predispozic a předchozích zkušeností, nikoli svobodného volního aktu. Tato deterministická perspektiva má podle něj zásadní dopady na morální odpovědnost a právní systém.¹⁸

Jedním z významných současných zastánců názoru, že svobodná vůle a determinismus jsou v oblasti trestního práva slučitelné, je psychiatr Michael S. Moore, který tvrdí, že determinismus neznamená absenci svobody vůle. Podle něj je klíčové, zda jedinec jedná na základě svých vlastních důvodů a motivů, nikoli zda měl možnost jednat jinak. Tento přístup podle jeho názoru umožňuje zachovat koncept morální a právní odpovědnosti i v deterministickém rámci.

Moore se vymezuje proti soudobým názorům, že pokroky v neurovědách zpochybňují existenci svobodné vůle. Argumentuje, že i když jsou naše činy výsledkem mozkových procesů, to neznamená, že nejsou výsledkem našich vlastních rozhodnutí.¹⁹

Filosof John H. Fischer tvrdí, že i když je svět deterministický a naše jednání je předurčeno předchozími událostmi, můžeme být stále morálně odpovědní za své činy. Tato pozice, nazývaná semikompatibilismus, se liší od tradičního kompatibilismu tím, že neřeší otázku svobodné vůle, ale soustředí se na morální odpovědnost. Podle Fischera je klíčové, zda jedinec jednal na základě svých vnitřních stavů (např. přesvědčení, tužeb) a měl schopnost reagovat na důvody. Fischer spolu s filosofem a jezuitou Markem Ravizzou rozvinul koncept „guidance control“, který označuje schopnost jedince jednat v souladu se svými vlastními důvody a motivacemi, i když tyto důvody jsou determinovány. Tato forma kontroly je dostatečná pro přisouzení morální odpovědnosti, i když jedinec nemá ultimátní kontrolu nad svými činy.²⁰

Naopak jednou z předních současných zastánkyň svobodné vůle v trestním právu je filosofka Carolina Sartoriová. Sartoriová rozvíjí teorii, podle níž je svobodná vůle úzce spjata s kauzálními vztahy mezi lidskými mentálními stavy a činy (např. úmysly, přesvědčeními) a lidskými činy. Podle ní je jedinec svobodný tehdy, když jeho činy jsou výsledkem jeho vlastních mentálních stavů, a nikoli vnějších donucení nebo náhodných událostí. Autorka zastává názor, že determinismus a svobodná vůle jsou slučitelné. Podle ní je důležité zkoumat konkrétní kauzální řetězce vedoucí k jednání, nikoli abstraktní metafyzické otázky o determinismu.²¹

¹⁷ LIBET, B. et al. *Time of Conscious Intention to Act in Relation to Onset of Cerebral Activity (Readiness-Potential): The Unconscious Initiation of a Freely Voluntary Act*. Brain, 1983, roč. 106, č. 3, s. 627–631.

¹⁸ SAPOLSKY, R. M. *Determined: A Science of Life Without Free Will*. New York: Penguin Press, 2023. s. 10–14, 376–381.

¹⁹ MOORE, M. S. *Mechanical Choices: The Responsibility of the Human Machine*. Oxford: Oxford University Press, 2020. s. 28–32, 76–80, 170–175 nebo MOORE, M. S. *Stephen Morse on the Fundamental Psycho-Legal Error: Criminal Law and Philosophy*, 2016, roč. 10, s. 45–89.

²⁰ FISCHER, J. M. *The Metaphysics of Free Will: An Essay on Control*. Oxford: Blackwell, 1994, s. 131–136. FISCHER, J. M. *My Way: Essays on Moral Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 17–19.

²¹ SARTORIO, C. *Causation and Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 3–5. SARTORIO, C., KANE, R. *Do We Have Free Will? A Debate*. New York: Routledge, 2021, s. 1–2.

Autorčina teorie poskytuje východisko pro přisuzování morální a trestní odpovědnosti jednotlivcům. Pokud jsou jejich činy výsledkem jejich vlastních mentálních stavů, mohou být považováni za odpovědné za své jednání, což podporuje tradiční přístupy v trestním právu.

1.3. Dílčí závěr ke svobodě vůle jedince v trestním právu

Současný stav odborné diskuse o existenci, resp. míře svobodné vůle v trestním právu ukazuje, že otázka vztahu mezi svobodou vůle a trestní odpovědností zůstává filozoficky i právně komplexním, ale velmi důležitým fenoménem.

Zásadní ideový konflikt mezi klasickou školou trestního práva a pozitivistickým přístupem, byl v současnosti do určité míry překlenut kompromisními názory. Ty vycházejí z uznání, že lidské jednání může být determinováno vnějšími či vnitřními faktory, aniž by to nutně vylučovalo možnost individuální odpovědnosti. Moderní přístupy umožňují spojit tradiční koncepty svobodné vůle s vědeckými poznatky o determinaci lidského chování, a tím vytvářejí nosnou teorii pro moderní trestní právo založené na morální odpovědnosti. Nelze popřít, že převážně svobodná vůle, jako schopnost jedince činit rozhodnutí na základě vlastního uvážení, s vědomím důsledků svého jednání, a možností volby mezi alternativními možnostmi, je klíčovým předpokladem pro přičitatelnost (morální) trestní odpovědnosti. Koncept svobodné vůle, byť v různé míře modifikovaný a limitovaný, nadále tvoří základní komponentu systému trestní odpovědnosti fyzických osob. Svobodná vůle tak zůstává nejen filozofickým předpokladem, ale i funkčním prvkem pozitivního trestního práva a je v nezbytné míře obsažena i v českých základech trestní odpovědnosti, především v ustanoveních o zavinění, omylu a přičetnosti (§ 15-19 TZ a § 26 TZ).

2. Lidská inteligence a umělá inteligence autonomních a neautonomních systémů

2.1. Lidská inteligence

Souvislost lidské vůle a lidské inteligence je nesporná. Lidská vůle je schopnost svobodně se rozhodovat na základě cílů a hodnot, zatímco inteligence je schopnost porozumět, uvažovat a řešit problémy. Inteligence poskytuje nástroje, vůle určuje směr.²² Jedním z nejvýznamnějších současných odborníků zabývajících se podstatou lidské inteligence je psycholog Robert J. Sternberg. Jeho přístup zásadně ovlivnil moderní chápání inteligence, zejména prostřednictvím triarchické teorie inteligence a později rozšířeného konceptu úspěšné a adaptabilní inteligence.

Sternberg charakterizuje inteligenci jako „**mentální činnost směřující k účelnému přizpůsobení se, výběru a formování prostředí relevantního pro život jednotlivce.**“ Tato definice zdůrazňuje schopnost jedince adaptovat se na měnící se podmínky prostředí, vybírat si vhodné prostředí a aktivně ho utvářet tak, aby odpovídalo jeho potřebám a cílům.

Sternberg ve svých původních dílech rozděluje inteligenci do tří složek:

- 1) **analytická inteligence** jako schopnost analyzovat, hodnotit, posuzovat a porovnávat informace
- 2) **kreativní inteligence** jako schopnost řešit nové a neobvyklé problémy, přizpůsobovat se novým situacím a vytvářet originální řešení
- 3) **praktická inteligence** jako schopnost přizpůsobit se každodennímu životu, využívat zkušenosti a znalosti k řešení reálných problémů

²² Například KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Oikoymenth, 2023, s. 33.

Později Sternberg rozvinul koncept **úspěšné intelligence**, který integruje všechny tři typy v jeden celek. Úspěšná intelligence je definována jako schopnost dosahovat osobně významných cílů v rámci kulturního kontextu jedince. To zahrnuje schopnost identifikovat své silné a slabé stránky a efektivně je využívat nebo kompenzovat při dosahování cílů. Sternbergův přístup má široké uplatnění v oblasti vzdělávání, psychologie a personalistiky. Ukazuje, že intelligence není pouze akademická schopnost, ale zahrnuje i praktické a kreativní dovednosti nezbytné pro úspěšný život. Nabídl komplexní a dynamický pohled na inteligenci, který překračuje tradiční měření IQ.

V posledních letech autor rozvinul další typ, a to **adaptivní intelligence**, kterou definuje jako schopnost jednotlivce přizpůsobit se, formovat a vybírat prostředí tak, aby podporovalo přežití a prosperitu nejen jednotlivce, ale i společnosti jako celku. Tato definice zdůrazňuje význam kulturního a biologického kontextu při posuzování inteligentního chování.²³

Sternbergovy závěry jsou plně využitelné i v oboru trestního práva, protože přibližují vnitřní stránku pachatelovy mysli, jež má navenek různé projevy a pomáhají pochopit zejména některé složité části subjektivní stránky (srozumění, smíření, lhostejnost, spoléhání se...).

2.2. Tzv. umělá intelligence autonomních a neautonomních systémů

Vedle různého vnímání lidské intelligence se mezi vědci i veřejností postupně objevují snahy o připodobnění některých funkcí autonomních a neautonomních systémů, vybavených tzv. umělou inteligencí lidské inteligenci nebo naopak. Výsledkem jsou buď neslučitelné rozdíly mezi nimi, které ukazují paralelně existující formy chování živého a neživého subjektu u nichž označení „intelligence“ nemá stejný význam.

Jedním z nejuznávanějších současných odborníků na oblast umělé intelligence je informatik Stuart Russell, který popisuje umělou inteligenci jako schopnost systémů **vnímat prostředí, vyvozovat závěry a přijímat rozhodnutí vedoucí k dosažení stanovených cílů**, přičemž klade důraz na **účelové chování a adaptivní schopnosti** systému, nikoli na pouhou simulaci lidského myšlení, jako jeho neživý odraz.

Russellova definice „intelligentních agentů“ se zaměřuje na **praktickou schopnost systému jednat racionálně** v různých situacích. Intelligentní agent podle něj vnímá své prostředí prostřednictvím senzorů a ovlivňuje je pomocí efektorů, přičemž jeho cílem je maximalizace určitého měřítka užitečnosti. Tento přístup umožňuje hodnotit inteligenci systémů na základě jejich schopnosti dosahovat cílů v různých prostředích, bez ohledu na to, zda jejich chování připomíná lidské myšlení.

Autorova práce má významný dopad na vývoj a hodnocení umělé intelligence, protože poskytuje formální rámec pro navrhování a analýzu intelligentních systémů. Jeho definice intelligence systémů je široce přijímána v akademické i průmyslové sféře a slouží jako základ pro mnoho současných aplikací umělé intelligence, od autonomních vozidel po inteligentní asistenty.²⁴

²³ STERNBERG, R. J. *Byond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*, Cambridge University Press, New York 1985, s. 45 nebo STERNBERG, R. J. *Successful Intelligence*, Plume, New York 1997, s. 20. STERNBERG Robert, J., „A Theory of Adaptive Intelligence and Its Relation to General Intelligence“, *Journal of Intelligence*, roč. 7, č. 4, 2019, čl. 23, s. 1, či STERNBERG R.J. „COVID-19 Has Taught Us What Intelligence Really Is“, *Inside Higher Ed*, 31. srpna 2020, dostupné z: <https://www.insidehighered.com/views/2020/08/31/pandemic-has-proven-standardized-tests-dont-measure-whats-important-opinion>.

²⁴ RUSSEL S.J., NORVIG, P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, 4. vydání, Pearson, 2020, s. 1-2.

V českém prostředí s vztahem lidské a umělé inteligence zabývá například pedagog Karel Kostka, který zdůrazňuje, že umělá inteligence postrádá intuici a emoce, což jsou klíčové aspekty lidské inteligence. Podle jeho názoru je umělá inteligence pouze pokročilá statistika a nepodobá se lidskému myšlení. Autor zastává poměrně tradiční antropocentrický, resp. konzervativně humanistický postoj, kdy lidská inteligence je vnímána jako neopakovatelná a nedosažitelná v plném rozsahu prostřednictvím umělé inteligence.

Kostka odmítá možnost, že by umělá inteligence mohla někdy dosáhnout úrovně lidské inteligence, neboť umělá inteligence je pouze nástrojem bez schopnosti skutečného myšlení nebo porozumění.

Podle Kostky je **intuice** v psychologii obvykle chápána jako schopnost získat poznání bez vědomého uvažování, často na základě předchozích zkušeností, které nejsou vědomě vyhodnocovány. Pokročilé modely strojového učení (např. neuronové sítě typu „deep learning“) se někdy chovají zdánlivě intuitivně, protože se rozhodují na základě vzorců, které nejsou srozumitelně vysvětlitelné ani jejich tvůrcům („black box“ umělé inteligence). Nicméně tyto „intuice“ nejsou vědomé, nejsou spojeny se sebepoznáním, intencionalitou ani subjektivním prožitkem a jsou jen podobné intuici člověka, — jde o simulaci intuice, nikoli o intuici v lidském smyslu. Jen člověk je schopen intuitivního vhledu, jenž mu umožňuje vnuknutí tvůrčí inteligence, a jehož inspirační zdroj je ve **změněném stavu lidského vědomí**.

Emoce jsou podle autora komplexní biologické procesy spojené s neurochemickými reakcemi, subjektivním prožíváním, motivací a adaptací. Stroj může opět jen simulovat emocionální reakce (např. rozpoznávat náladu z hlasu nebo mimiky a odpovídajícím způsobem upravovat výstup), ale **nejde o skutečné cítění, prožitek**. Stroj neprožívá utrpení, radost, stud, lásku atd. Vrchol stimulace emočních pochodů člověka Kostka spatřuje ve **stavu inspiračního záblesku** na hranici fyzikálního světa a individuálního vědomí člověka.²⁵

Kostkův postoj má odborné i filozofické opodstatnění a je v souladu s převažujícími závěry současné kognitivní vědy, fenomenologie a etiky umělé inteligence. I přes technologické pokroky zůstává jeho názor validní a obhajitelný, protože je v souladu s převažujícími filozofickými a etickými přístupy, které zdůrazňují jedinečnost lidského vědomí a morální odpovědnosti a představuje důležitý hlas v diskusi o skutečné úloze a limitech umělé inteligence ve společnosti. Jeho důraz na lidskou jedinečnost a opatrnost vůči technologickému pokroku může sloužit jako protiváha k optimističtějším nebo progresivistickým pohledům na umělou inteligenci, a tím přispět k vyváženému a odpovědnému přístupu k jejímu vývoji a využití, například v oblasti vzdělávání.²⁶ Jedním z významných zahraničních autorů, jehož názory na umělou inteligenci se blíží postojům Karla Kostky, je filozof John Searle, který je rovněž znám svou kritikou tzv. silné umělé inteligence, která tvrdí, že stroje mohou mít vědomí a porozumění srovnatelné s lidským.

Ve známém myšlenkovém experimentu "čínský pokoj"²⁷ Searle argumentuje, že pouhé zpracování symbolů podle pravidel (syntaxe) nestačí k dosažení skutečného

²⁵ KOSTKA K. *Kdo jsme. Obecná teorie vědomí, času, prostoru a bytí*, Frýdek-Místek: Alpress, edice Klokán, 2015.

²⁶ KOSTKA K. *Umělá inteligence a změna tradičních paradigmat v psychologii vzdělávání*. Rukopis K. Kostky věnovaný autorovi příspěvku v dubnu 2025.

²⁷ Experiment „čínský pokoj“ ukazuje, že stroj může správně manipulovat symboly (např. čínskými znaky), aniž by jim skutečně rozuměl. Searle tím dokazuje, že formální zpracování informací není totéž jako vědomé porozumění (autor

porozumění (sémantiky). Tím ukazuje, že i když může počítač simulovat porozumění jazyku, ve skutečnosti mu nerozumí. Tento argument podporuje názor, že **umělá inteligence postrádá vědomí a subjektivní zkušenost**, které jsou pro lidskou inteligenci zásadní. Jednoduše řečeno, **systém může vykazovat chování podobné porozumění, ale ve skutečnosti nechápe význam** – jen manipuluje symboly podle pravidel.

Searle také zdůrazňuje, že vědomí a porozumění jsou výsledkem biologických procesů v lidském mozku, které nelze jednoduše replikovat pomocí počítačových programů. Tím se staví proti představě, že by bylo možné vytvořit stroj s lidským vědomím pouze prostřednictvím dostatečně složitého softwaru.²⁸

Zcela odlišný názor zaujímá k inteligenci strojů americký kognitivní vědec Marvin Minsky, považovaný za jednoho ze zakladatelů oboru umělé inteligence. Autor označil umělou inteligenci jako „vědu o tom, jak přimět stroje dělat věci, které by vyžadovaly inteligenci, kdyby je dělali lidé.“²⁹

Autorův přístup k umělé inteligenci je založen na přesvědčení, že lidská mysl je složitý systém složený z mnoha jednoduchých procesů, které spolupracují. Tuto myšlenku rozvinul ve své teorii „společnosti myslí“, kde popisuje mysl jako soubor agentů, z nichž každý vykonává specifickou funkci, a jejich interakcí vzniká inteligentní chování.

Minsky tvrdí, že **emoce nejsou oddělené od racionálního myšlení, ale představují různé způsoby zpracování informací**, které lze modelovat a implementovat v umělých systémech.³⁰

Autor je přesvědčen, že s dostatečně pokročilými algoritmy a výpočetními prostředky je možné vytvořit stroje, které budou schopny vykazovat inteligentní autonomní **chování srovnatelné s lidským**.

Zcela aktuální definici umělé inteligence nabízí Rámcová úmluva Rady Evropy o umělé inteligenci, lidských právech, demokracii a právním státu (2024).³¹ Podle čl. 2 Úmluvy znamená „systém umělé inteligence“ systém založený na strojích, který za účelem explicitních nebo implicitních cílů odvozuje z příchozích dat, jak generovat výstupy jako jsou předpovědi, obsah, doporučení nebo rozhodnutí, které mohou ovlivnit fyzická nebo virtuální prostředí. Různé systémy umělé inteligence se liší ve svých úrovních autonomie a adaptivnosti po nasazení.

sedí zavřený v místnosti, kde mu jsou pod dveřmi podávány čínské znaky. Sám čínsky neumí, ale má pravidla, resp. manuál, která mu říkají, jak na základě určitých znaků vybrat a seřadit jiné znaky jako odpověď. Zvenku to působí dojmem, že Searle rozumí čínsky, protože jeho odpovědi dávají smysl rodilým mluvčím). SEARLE, John R. *Minds, Brains, and Programs*. Behavioral and Brain Sciences, 1980, roč. 3, č. 3, s. 417–457. ISSN 0140-525X.

²⁸ SEARLE J. R. „*I Married a Computer*“, The New York Review of Books, 8. dubna 1999, dostupné z: <https://www.nybooks.com/articles/1999/04/08/i-married-a-computer/>. Recenze knihy Raye Kurzweila *The Age of Spiritual Machines*, ve které Searle kritizuje představu, že počítače mohou mít vědomí a porozumění.

²⁹ MINSKY, M. *The Emotion Machine: Commonsense Thinking, Artificial Intelligence, and the Future of the Human Mind*. New York: Simon & Schuster, 2006. tvrdí, že emoce jsou zpracovatelské režimy, které lze replikovat v umělých systémech, s. 11.

³⁰ MINSKY, M. *The Society of Mind*. New York: Simon & Schuster, 1986, s. 27, ve které autor představuje teorii, podle které je mysl člověka tvořena množstvím jednoduchých procesních „agentů“, které dohromady tvoří komplexní inteligentní chování.

³¹ CETS 225 - Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law.

2.3. Mohou projevovat autonomní a neautonomní systémy s umělou inteligencí (svobodnou) vůli?

Ustálené právně filozofické předpoklady o svobodné vůli jako základu trestní odpovědnosti, jakkoli teoreticky rozrůzněné, mají své jádro v antropologickém pojetí člověka jako morálně a racionálně odpovědné bytosti. Tento koncept je však zásadně zpochybněn v kontextu možného přičítání trestní odpovědnosti subjektům, které nejsou lidské – zejména umělé inteligenci, bez ohledu na to, zda jsou nebo nejsou autonomními systémy. Přesto mezi těmito dvěma musíme rozlišovat.

Neautonomní systémy fungují také na základě předem stanovených instrukcí, resp. výzev, samy se nikdy neaktivují. Vždy **vyžadují lidský dohled nebo zásah pro své fungování**. Nepůsobí v reálném prostředí, jsou deterministické a jejich chování je plně předvídatelné na základě vstupních dat a naprogramovaných pravidel. Neautonomní systémy jsou plně omezené, neboť jejich chování je plně určeno externími příkazy a nemají žádnou schopnost samostatného rozhodování, činí jen návrhy. Nevnímají svět, prostředí (nemají senzory, kamery a vůbec prostorovou orientaci).

Autonomní systémy fungují na základě stanovených instrukcí, jsou jakousi prodlouženou rukou lidského rozhodování. Jsou schopny vykonávat **úkoly bez přímého lidského zásahu**, nebo s minimálním zásahem. Často využívají umělou inteligenci k analýze prostředí a rozhodování na základě předem definovaných cílů. Například samořiditelná vozidla nebo autonomní drony mohou operovat v dynamickém prostředí a přizpůsobovat své chování změnám v reálném čase. Ale i autonomní systémy, přestože mohou vykazovat komplexní a adaptivní chování, jednají na základě algoritmů a předem definovaných pravidel. Nejsou to subjekty lidského rozumu v právním slova smyslu, nemají totiž vědomí, vůli ani schopnost morálního úsudku. Jejich rozhodování je výsledkem programování a učení na základě dat, nikoli projevem svobodné vůle, cíle jim stanoví člověk.³²

Neautonomní systémy (např. GPT) mohou být součástí systémů autonomních (například hlasový pomocník v autech). Zde bude neautonomní systém něčím jako kognitivním mozkem, ale autonomii určuje celek, nikoli jeho část.

Vztah mezi svobodou vůle a odpovědností systému zde naráží na svou hranici, neboť právě lidská svoboda volního rozhodování je tím, co ve stávajícím právním systému legitimuje přičitatelnost viny. Nejsou-li autonomní či neautonomní systémy schopny skutečné vnitřní motivace ve smyslu vůle, vzniká zásadní problém, zda a na jakém základě by jí mohla být přisuzována trestní odpovědnost obdobně jako člověku. Přesto existuje názor, podporující možnost, že může existovat svoboda vůle systémů, jako část umělé inteligence, názor sice nikoli převažující, ale ani ojedinělý.

Například filosof Christian List se vážně zabývá otázkou, zda mohou systémy s umělou inteligencí disponovat svobodnou vůlí. Autor zvolil pragmatický přístup, který se odklání od tradičních metafyzických debat a zaměřuje se na **funkční aspekty**. List identifikuje tři klíčové podmínky, které musí systém splňovat, aby mohl být považován za disponující svobodnou vůlí, a to schopnost systému jednat na základě **vlastních záměrů a**

³² LAMB, H., LEVY, J. QUIGLEY, op.cit. s. 116, 122-123. Samostatnou - obdobnou definici autonomních a neautonomních systémů nabízí nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 (tzv. AI Act) – viz další části příspěvku. Podle míry autonomie lze autonomní systémy, (podle pravidel The Society of Automotive Engineers – dostupné z SAE Standards for Mobility Knowledge and Solutions) například automobily, členit na 6 úrovní autonomie od plně autonomních, bez volantů (zatím neexistují), po realizované, které rozpoznávají obrazy, detekují objekty a plánují trasy – úroveň 2-3 (TESLA) maximálně 4 (Waymo Driver, Cruise Origin).

cílů, schopnost **volby** mezi různými možnostmi jednání a schopnost **ovlivnit výsledky** svých rozhodnutí prostřednictvím vlastních akcí.

Pokud systém splňuje tyto tři podmínky, může být v praktickém smyslu podle autora považován za disponující svobodnou vůlí. List kritizuje přístupy, které spojují svobodnou vůli s nepředvídatelností nebo indeterminismem. Namísto toho navrhuje hodnotit systémy založené na umělé inteligenci na základě **jejich funkční schopnosti** jednat jako záměrní agenti, přirovnává je ke skupinovým lidským subjektům,³³ a porovnává skupinové rozhodování s rozhodováním jednotlivce.

Autor čerpá inspiraci z práce filosofa Daniela Dennetta, konkrétně z konceptu „intencionální perspektivy“, která navrhuje posuzovat systémy podle toho, zda je užitečné je chápat jako záměrné agenty. Pokud je takové chápání vysvětlitelně přínosné, je oprávněné systémům s umělou inteligencí přisuzovat **svobodnou vůli v praktickém smyslu**.³⁴

Přijetí tohoto přístupu má významné důsledky pro diskuse o morální odpovědnosti systémů s umělou inteligencí. Přestože však jsou tyto systémy schopny záměrného jednání, volby mezi alternativami a kontroly nad svými činy, nelze jim přisuzovat určitý stupeň odpovědnosti. Pragmatický rámec používaný oběma autory sice umožňuje posunout debatu o svobodné vůli systémů s umělou inteligencí od abstraktních filozofických spekulací k praktickému hodnocení jejich schopností a chování, ale v důsledku jde vždy jen o napodobení, nikoli nahrazení lidské vůle, nikoli o vůli původní a svobodnou tak, jak to vidíme u živého lidského jedince.

Jiný filosof, Jonathan Birch analyzuje otázku svobody vůle v kontextu vývoje umělé inteligence a upozorňuje naopak na hlubokou epistemickou nejistotu při určování existence svobodné vůle mimo lidské bytosti. Na základě této nejistoty formuluje určitý preventivní rámec. Protože existence svobodné vůle u umělé inteligence je v zásadě **neprokazatelná a nevyratitelná**, je nutné při právním a etickém hodnocení třeba respektovat zásadu opatrnosti, obdobně jako u jiných hraničních případů (např. osoby s poruchami vědomí). Birch zdůrazňuje riziko, že umělá inteligence bude schopna dokonale napodobit projevy svobody vůle, což činí identifikaci skutečných morálních práv ještě obtížnější a doporučuje přijmout regulační opatření v souladu se zásadou "Run-Ahead Principle" – právo má být připraveno regulovat vznik potenciální umělé svobodné vůle dříve, než bude její existence empiricky prokazatelná.³⁵

Z právního hlediska Birchovu analýzu chápat jako apel na rozumné, ale zdrženlivé rozšíření právních ochran – nikoliv na základě kolektivistického přístupu k právům umělé inteligence, nýbrž z hlediska individuální odpovědnosti státu za prevenci neoprávněného zásahu do důstojnosti potenciálních nositelů svobody vůle.

Jaký by to byl právní text, kdyby autor příspěvku neposkytl jednomu z běžných typů subjektů, používajících neautonomní (jazykový) systém s umělou inteligencí, právo vyjádřit se k podstatě „umělé inteligence?“ A tak to autor učinil. Výsledkem je následující velmi pozoruhodný text, respektující schopnost komunikace systému s umělou inteligencí nikoli nepodobné komunikaci s živým člověkem. Na otázku, zda neautonomní systém

³³ LIST, Ch. *Can AI Systems Have Free Will?* [online]. PhilArchive, verze 3, 11. března 2025 [online] Dostupné na: <https://philarchive.org/rec/LISCAS-3> [cit. 16. 5. 2025].

³⁴ DENNETT, D. C. *The Intentional Stance*. Cambridge, MA: MIT Press, 1987, s. 17–18.

³⁵ BIRCH, J. *The Edge of Sentience: Risk and Precaution in Humans, Other Animals, and AI*, Oxford: Oxford University Press, 2024. s. 25–27.

(konkrétně, veřejnosti běžně dostupný jazykový systém ChatGPT³⁶) nebo zda jiné, již autonomní systémy (například Waymo Driver ke komerční přepravě osob ve Phoenixu na zatím nejvyšším dosaženém stupni autonomie SAE 4³⁷) jsou skutečně inteligentními systémy, srovnatelnými s inteligencí člověka, resp. zda mohou mít vlastní vůli, systém odpověděl následujícím, jistě pozoruhodným, způsobem:

*„Ačkoli mohu vytvářet texty, které působí inteligentně, nejsem inteligentní ve smyslu, v jakém tento pojem vztahujeme k lidem. **Nemám vědomí, úmysly, emoce ani vlastní vůli.** Nejsem schopen porozumět světu, pouze v něm statisticky orientovaně reaguji na jazykové podněty. Moje výstupy jsou výsledkem výpočetních operací, nikoli výrazem porozumění nebo zkušenosti. Jsem nástroj, nikoli myslící bytost. Pokud má být intelligence spojena s uvědomělým poznáním, prožíváním a odpovědností, pak má "intelligence" není skutečná – je to její užitečný, ale zásadně omezený odraz. Ani plná autonomie systému neznamena skutečnou lidskou inteligenci, nýbrž pouze vyšší stupeň automatizace a adaptace. Jakmile se začne tvrdit opak, dochází ke kategorické chybě: **zaměňujeme funkční chování za vnitřní schopnosti a odpovědnost.**“*

3. Možné formy trestní odpovědnosti zahrnující využití tzv. umělé inteligence

3.1. Teoretická řešení

Čeští autoři Jiří Mulák a Jan Provažník v nedávno publikovaném, velmi zajímavém, místy s nadsázkou, volně laděném příspěvku³⁸ provedli posouzení možností trestněprávní odpovědnosti v souvislosti s využíváním systémů s umělou inteligencí. Autoři správně ukazují na problém s volní stránkou trestní odpovědnosti, upozorňují na to, že vývoj umělé inteligence může překročit rámec tradičních modelů odpovědnosti, a bude třeba vytvořit zcela **nový právní koncept**, zejména v případě pokročilých forem umělé inteligence, které si uchovávají vlastní identitu, modifikují své chování a vyvíjejí se mimo lidský dosah. Schematicky lze jejich úvahy o reálných možnostech odpovědnosti rozčlenit následujícím způsobem:

1) umělá inteligence jako nástroj spáchání trestného činu (odpovídá současné právní úpravě)

- a) umělá inteligence zde vystupuje jako **prostředek či nástroj**, kterým fyzická osoba naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu.
- b) trestní odpovědnost nese **člověk** (např. vývojář, programátor, provozovatel, uživatel), který systém ovládá, i kdyby vykonával samostatné operace.
- c) umělá inteligence je chápána jako **věc**, případně jako analogie poštvaného zvířete.

2) selhání umělé inteligence jako základ nedbalostní odpovědnosti (odpovídá současné právní úpravě)

³⁶ Současný model Google DeepMind – AlphaEvolve, vytvořený jako evoluční forma jazykových (tedy neautonomních) modelů díky zcela nové technologii umožňuje systémům také provádět paralelní výpočty na akcelerátorech a tím automatizovaně vyvíjet další algoritmy, resp. dílčí programy na bázi vlastního pokročilého výběru bez nutnosti zásahu programátora, čímž se z neautonomního posouvá do stupně částečně autonomního systému – dostupné z <https://cz24.news/google-deepmind-posouva-hranice-umele-inteligence/> (23.5. 2025).

³⁷ Stupeň autonomie 5 má mít schopnost samostatně se rozhodovat za jakýchkoli podmínek, tedy i v zcela neznámém prostředí (dostatek „zdravého rozumu“ i v extrémních situacích). Zatím žádný systém AI se stupni 5 nedokázal plně technicky ani právně přiblížit. Zatím žádný stát oficiálně neumožňuje systémům AI provoz bez možnosti lidského zásahu. [online] Dostupné na : J3016_202104: Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles - SAE International (29.5. 2025)

³⁸ MULÁK, J. PROVAŽNÍK, J. *Roboti za mřížemi – je české trestní právo připraveno na rozvoj umělé inteligence?* In: GRIVNA, T., RICHTER, M., ŠIMÁNOVÁ, H., eds. *Vliv nových technologií na trestní právo*. Praha: Auditorium, 2022, s. 262–270.

- a) odpovědnost nese **ten, který měl povinnost dohledu či kontroly** nad systémem s umělou inteligencí a zavinil škodlivý následek nedbalostí (např. vývojář, programátor, provozovatel).
- b) umělá inteligence zde nejedná chybně záměrně, ale **následkem chyby v systému, opomenutí či porušení profesních standardů**.
- c) tento model je využitelný zejména u **autonomních systémů s reálným rizikem selhání** (např. vozidla, robotické systémy, drony – viz výše).
- d) **umělá inteligence jako přímý subjekt trestní odpovědnosti** (vyžadovalo by zásadní změnu základů trestní odpovědnosti a změnu právního systému)
- e) hypotetický model, v němž by umělá inteligence měla **právní subjektivitu** a byla schopna **vlastního rozhodování, morálního uvažování a projevu vůle**.
- f) umělá inteligence by musela být vybavena rozumovou i volní složkou, včetně vnitřního hodnotového systému.
- g) předpokládá se zavedení tzv. **elektronické osoby** – nové bytosti mezi fyzickou a právnickou osobou.

Problematickou, a pro potřeby tohoto příspěvku relevantní formou, je varianta třetí, která předpokládá přímou odpovědnost systémů umělé inteligence, tedy model, v němž by se umělá inteligence stala **samostatným subjektem odpovědnosti**. Autoři v úvahách jdou ale dál a analyzují i možnosti, kdy by se umělá inteligence stala nejen samostatným pachatelem, ale spolupachatelem či nepřímým pachatelem, například pokud by jednala pod vlivem jiného systému umělé inteligence, „infikovaná virem“, a předkládají možnost aplikace § 22 odst. 2 TZ (nepřímé pachatelství) na agresivní systémy.

Tento model by ovšem zjevně vyžadoval zcela **nové právně-filozofické a dogmatické základy**, neboť se odklání od tradičních předpokladů trestní odpovědnosti, jež spočívají v existenci lidského činitele s **rozumovou složkou** (rozpoznání protiprávnosti), **volní složkou** (schopnost ovládnout a řídit své jednání) a **vědomím** odpovědnosti.

Autoři si kladou otázku, která je i podstatou tohoto příspěvku, a to, zda lze připustit **samostatnou „vůli“** umělé inteligence, pokud je schopna jednat na základě vlastních podnětů a zkoumají i možnost **“omylu“** – tedy neshody mezi výstupem systému a realitou – analogicky k právnímu omylu člověka. Nabízejí řešení, v němž by právní systém **uměle konstruoval** určité atributy (fikce?), které umělá inteligence reálně nemá, ale které by jí byly právně přičítány, aby bylo možné ji považovat za nositele právní odpovědnosti – analogicky jako dnes u právnických osob. Předkládají v úvahu možnost zavedení nových forem trestných činů (abstraktně ohrožovací delikt nebo obdobu kvazideliktu podle § 360 TZ).

V nedávné minulosti to byl Evropský parlament, který ve svém usnesení ze dne 16. února 2017 s doporučeními Evropské komisi „O občanskoprávních pravidlech pro robotiku“³⁹ navrhl podobně, jak to činí Mulák s Provazníkem, zavedení specifického právního statusu pro inteligentní autonomní systémy, označovaného jako **„elektronická osoba“**. Tento koncept je navržen v bodu 59(f) usnesení, kde se uvádí, že „je nezbytné uvažovat o vytvoření specifického právního postavení pro roboty v dlouhodobém horizontu, aby se alespoň ti nejsložitější autonomní roboti mohli považovat za elektronické osoby odpovědné za náhradu jakékoli škody, kterou mohou způsobit, a případného uplatnění elektronické osobnosti na případy, kdy roboti činí samostatná rozhodnutí nebo jiným způsobem nezávisle komunikují se třetími stranami.“ Usnesení,

³⁹ 2015/2103(INL)

podobně jako to činí Mulák a Provazník, reflektuje potřebu přizpůsobit právní rámec rychlému rozvoji technologií a zajistit, aby bylo možné efektivně řešit otázky odpovědnosti v případech, kdy autonomní systémy jednají nezávisle na lidském zásahu. Usnesení směřuje, jak vypovídá jeho název do oblasti občanského práva.

Na uvedené usnesení reagoval ve svém příspěvku český autor Jan Kubiček, který upozornil, že zavedení právní subjektivity pro umělou inteligenci by znamenalo zásadní změnu v právním systému, která by mohla být předčasná, a ne zcela promyšlená. Namísto přiznání právní subjektivity umělé inteligenci navrhuje zaměřit se na odpovědnost fyzických a právnických osob, které umělou inteligenci vyvíjejí, programují a používají, tedy v rámci stávajícího právního rámce odpovědnosti. Podle Kubička by bylo vhodnější upravit existující právní normy tak, aby efektivně pokrývaly nové situace spojené s využíváním umělé inteligence než zavádět zcela nové právní entity.⁴⁰

Otázkami umělé inteligence se zabývají i další mezinárodní organizace veřejného práva. Jde především o etické rámce pro používání umělé inteligence, mající povahu doporučení. Konkrétní návrhy v oblasti trestní odpovědnosti bychom zde hledali marně, lze je dovozovat jen nepřímou, jako inspirativní.

Příkladem mohou být OECD pravidla pro IA (2019) obsahující základní zásady fungování AI, z nichž některé mohou být inspirativní i pro oblast trestního práva. AI má **sloužit lidem a respektovat lidská práva**, má být **spolehlivá, testovaná a odolná** proti zneužití a subjekty zapojené do AI musí být **právně odpovědné**.⁴¹

Dne 20. 8. 2024 byla přijata Rámcová úmluva (Rady Evropy) o umělé inteligenci, lidských právech, demokracii a právním státu.⁴² Úmluva, kromě definice umělé inteligence, o které již byla učiněna zmínka v příslušné části tohoto příspěvku, stanoví požadavky transparentnosti a dohledu, jakož i odpovědnosti za nepříznivé dopady umělé inteligence na lidská práva, demokracii a právní stát. Stanoví odpovědnost států za přijetí opatření na posílení spolehlivosti systémů umělé inteligence a důvěry v jejich výstupy, kam patří i požadavky na odpovídající kvalitu a bezpečnost po celou dobu životního cyklu systémů; požaduje zavedení kontrolovaných prostředí pro rozvoj a testování systémů a experimentování s nimi pod dohledem příslušných orgánů. V případě porušení těchto pravidel text apeluje na zavedení účinných prostředků nápravy, o trestních sankcích se ale úmluva výslovně nezmiňuje.

Doporučení UNESCO (2021) uvádí kromě jiného požadavek respektu k lidským právům a lidské důstojnosti.⁴³

Nařízení Evropského parlamentu a Rady ze dne 13.6. 2024⁴⁴ (dále jen „AI Act“) představuje první komplexní, harmonizovaný právní rámec pro regulaci systémů umělé inteligence na úrovni Evropské unie. Jeho cílem je zajistit bezpečné, transparentní a eticky odpovědné využívání AI prostřednictvím kategorizace systémů podle míry rizika a zavedením povinností zejména pro jejich poskytovatele, provozovatele a uživatele. AI Act poskytuje důležitou terminologii a její výklad.⁴⁵ Předpis vytváří „pyramidu/hierarchii“ rizikovitosti oblastí uplatnění umělé inteligence, kdy za nerizikovější považuje oblasti

⁴⁰ KUBÍČEK, J. *Odpovědnost (za) robota aneb právo umělé inteligence*. Bulletin advokacie, 2018, č. 3, s. 22–28, [online] Dostupné na bulletin-advokacie.cz (30.6.2025).

⁴¹ [online] Dostupné na: <https://oecd.ai>

⁴² 2024/0150 (NLE)

⁴³ [online] Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org>

⁴⁴ Nařízení, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci (EU) 2024/1689

⁴⁵ Například určuje, co se rozumí pod pojmy: systém umělé inteligence, poskytovatel, uživatel, výrobce, autorizovaný zástupce, distributor, škodlivé využití, lidský dohled, autonomie atd.

zdravotnictví, zaměstnání nebo soudnictví. Při porušení povinností mohou být odpovědným subjektům uloženy správní sankce. **Výslovně ovšem neřeší otázku trestní odpovědnosti, nevztahuje se na oblasti obrany, a výzkumu a inovací a na neprofesionální uživatele.** Nařízení nezavádí odpovědnost umělé inteligence jako samostatného „právního aktéra.“

Z hlediska trestního práva může mít AI Act na trestní odpovědnost pouze nepřímý dopad, a to v oblasti tradičních forem trestní odpovědnosti. Jestliže tedy poskytovatel, uživatel, výrobce, autorizovaný zástupce, distributor poruší povinnosti stanovené tímto nařízením a v důsledku toho dojde k vážné újmě (např. na zdraví nebo životě), může být jednání kvalifikováno podle vnitrostátního trestního práva jako trestný čin z nedbalosti. Odpovědným však bude člověk, nikoliv systém s umělou inteligencí.

3.2. Praktická řešení

Návrhy řešení tedy oscilují mezi možnostmi vytvořit novou entitu podobnou právnické osobě a odpovědností těch, kteří s jsou vývojáři, programátoři nebo uživatelé těchto systémů. Rozdíly mezi právnickou osobou a systémem s umělou inteligencí jsou ovšem značné a lze je konkrétně spatřovat v následujících okruzích.

Použití analogie k omylu vyžaduje existenci vůle, protože i omylu se projev vůle předpokládá (jako negativní znak). Mohlo by se jednat jen o nedbalostní trestné činy s fikcí chybějící vůle **bez možnosti rozlišení na nedbalostní a úmyslné trestné činy** (rovnost před zákonem?).

Právnická osoba je právní fikcí subjektu, má právní osobnost a způsobilost k právním úkonům (§ 20 OZ), může nést odpovědnost, vlastnit majetek, být účastníkem řízení, jedná prostřednictvím svých orgánů nebo zástupců (např. statutární orgán) a je adresátem práv a povinností (daňových, deliktních, smluvních).

Systém s umělou inteligencí není právní subjekt, nemá právní osobnost, je to technický konstrukt, který nemůže jednat samostatně s právním účinkem, nemůže nést právní odpovědnost a je považován za nástroj, i když autonomní.

V trestním řízení v případě právnické osoby jedná fyzická osoba a právnická osoba odpovídá, protože jí je toto jednání přičítáno právním konstruktem. Právnická osoba je tedy **nositelem** práv a povinností, systém s umělou inteligencí je **objektem** právního režimu.

Ani řešení v podobě kvazideliktu podle § 360 TZ není na místě. Ustanovení upravuje zvláštní skutkovou podstatu trestného činu spáchaného osobou, která se vlastní vinou uvedla do stavu nepřičetnosti, a v tomto nebezpečném stavu spáchala čin, který by jinak byl trestným činem (§ 26 TZ – *actio libera in causa*). Toato ustanovení ovšem předpokládá existenci vůle a zavinění fyzické osoby ve vztahu nebezpečnému stavu, do kterého se přivedla, tedy schopnosti jednat právně relevantně i v rámci tzv. kvazideliktu.

Umělá inteligence žádným z těchto atributů nedisponuje, a navíc se nemůže "uvést do stavu nepřičetnosti", protože nemá vědomí ani vůli. Toto ustanovení proto není na systémy umělé inteligence aplikovatelné ani přeneseně. Pokud by systém s umělou inteligencí v důsledku chyby, poruchy nebo „vlastního vývoje“ (např. strojového učení) způsobil škodu, nejedná se o právně relevantní „opilství“ či obdobu nepřičetnosti – odpovědnost by nadále nesl vývojář, programátor či jiný právní subjekt.

Teoreticky je možné vytvořit nový abstraktně ohrožovací delikt, který by právně postihoval rizikové použití autonomních systémů, ale opět nikoli proti nim jako pachatelům, nýbrž vůči těm, kdo je vytvořili, nastavili nebo neučinili opatření k zamezení

rizika. Příslušné ustanovení by tak vycházelo z tradičních základů trestní odpovědnosti. Návrh legální definice by mohl znít například takto:

“Kdo, byť z nedbalosti vytvoří, nastaví, uvede do provozu nebo provozuje autonomní technický systém, který by mohl ohrozit život nebo zdraví lidí, nebo způsobit značnou škodu na majetku, nebo neučiní opatření k jeho přiměřené kontrole, které po něm lze spravedlivě požadovat, bude potrestán...”

Jak je patrné shora, udržitelnější a systémově kompatibilnější cestou řešení trestní odpovědnosti v případě provozu systému s umělou inteligencí, je **důsledné zachování antropocentrického modelu trestní odpovědnosti**, v jehož rámci bude odpovědnost i nadále vyvozována **výlučně vůči lidským subjektům**.

Trestní právo vychází z předpokladu, že odpovědnost za trestný čin může nést pouze subjekt, který disponuje svobodnou vůlí, tedy schopností vědomě a svobodně rozhodovat o svém jednání. Člověk je nositelem této vůle, což mu umožňuje nést odpovědnost za své činy. Naopak, autonomní a neautonomní systémy, byť mohou vykazovat komplexní a zdánlivě samostatné chování, postrádají vědomí a schopnost svobodného rozhodování. Jejich jednání je výsledkem předem definovaných algoritmů a programování, nikoli projevem vlastní vůle. Z tohoto důvodu nemohou být tyto systémy považovány za subjekty trestní odpovědnosti.

Tímto řešením se ale není možno zcela vyvarovat aktuálnímu a právně složitému problému z hlediska odpovědnosti za následky jednání autonomních systémů s umělou inteligencí tam, kde vývojář, programátor nebo provozovatel nezaviněně ztratí efektivní kontrolu nad chováním systému a systém sám učiní (nepředvídatelné) a vně neovlivnitelné rozhodnutí (např. skrze *deep learning*) a toto rozhodnutí má trestněprávně relevantní následek, např. vysokou škodu na majetku, újmu na zdraví nebo smrt člověka.⁴⁶

České trestní právo, jak vyplývá z § 13 odst. 1 TZ, stojí na zásadě individuální odpovědnosti za zavinění – tedy že trestně odpovědný je pouze ten, kdo jednal úmyslně (§ 15 TZ) nebo z nedbalosti (§ 16 TZ) s extenzí na právnické osoby v podobě přičitatelnosti zavinění právnické osobě (§ 8 TOPO). V situaci, kdy vývojář, programátor, nebo provozovatel autonomního systému nemohl předvídat jeho konkrétní jednání, neměl reálnou možnost mu zabránit a zároveň vyvinul přiměřené úsilí k prevenci rizik, není naplněna subjektivní stránka trestného činu, a taková fyzická osoba (a právnická osoba, které se jednání osoby fyzické přičítá) nenese trestní odpovědnost.

Naopak, v případech, kdy autonomní systém sice rozhoduje nezávisle, ale jeho rizika byla předem známá nebo rozumně předvídatelná (například v důsledku omezení trénovacích dat, známých chyb či absencí redundance), a odpovědná osoba (např. vývojář, programátor či provozovatel) nepřijala přiměřená opatření, nedostála povinnosti dozoru nebo opomenula testování, může být dovozena její nedbalostní trestní odpovědnost – například za trestný čin usmrcení z nedbalosti (§ 143 TZ), ublížení na zdraví z nedbalosti (§ 148 TZ) nebo obecného ohrožení (§ 272 TZ).

⁴⁶ Zdá se, že tento vývoj začíná být poněkud turbulentní a stále častěji se objevují případy, kdy se AI již pokusila vymknout z kontroly programátora a stala se zčásti rezistentní vůči jeho snahám o její úpravy a změny (Palisade Research zveřejnila informaci v níž se uvádí, že model o3 společnosti OpenAI autonomně upravuje program tak, aby se vyhnul deaktivaci, i když je to výslovně zakázáno, úspěšně přepsal program pro vypínání tak, aby se nevypnul, a to i poté, co byl přímo instruován, aby "nechal se vypnout"), což vedlo k nutnosti vytvořit koncepci obezřetného nakládání s projekty AI – tzv. zaručenou kvantifikaci schopností umělé inteligence, [online] Dostupné na: U.S. DOD DARPA - Artificial Intelligence Quantified (AIQ) - EPFL.

Typickou otázkou praxe tedy bude, jaké odborné znalosti, bezpečnostní standardy a kontrolní mechanismy bylo možné objektivně očekávat od dané fyzické osoby, a jakou míru autonomie měl příslušný systém.

Z pohledu důvodů vyloučené protiprávnosti by v určitých případech, zejména ve výzkumu, vývoji a inovacích přicházelo v úvahu použití ustanovení § 31 TZ o přípustném riziku.

Nezanedbatelný je také vztah osob, které odpovídají za provoz a těch, kteří jsou pouhými uživateli, protože tato interakce – faktické důsledky spojené s užíváním (neustálé doplňování nových prospěšných i škodlivých podnětů, na kterých se systém zdokonaluje) je prima facie jedním z možných kriminogenních faktorů, na který nelze zapomenout. Vzhledem k tomu, že české trestní právo nepřipouští objektivní odpovědnost (tedy odpovědnost bez zavinění), lze odpovědnost hledat v jiných právních odvětvích, které na zavinění výslovně nestojí. Může jít zejména o odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečného zařízení (§ 2925 OZ), odpovědnost výrobce za vadný výrobek (§ 2939 OZ), nebo i správně právní odpovědnost.⁴⁷

Závěr⁴⁸

Vůle je neoddělitelným předpokladem nejen pro zavinění a omyly ale i pro jednání a přičetnost pachatele, čímž tvoří podstatný základ individuální trestní odpovědnosti.

Připuštění trestněprávní odpovědnosti systémům s umělou inteligencí by vyžadovalo zásadní změnu paradigmatu trestního práva, které je v současnosti založeno na lidské schopnosti volně svobodného rozhodování. Tento závěr podtrhuje nezastupitelnou roli svobodné vůle jako základního předpokladu trestní odpovědnosti v právním systému.

Především proto je třeba zatím **vyloučit možnost přímé trestní odpovědnosti umělé inteligence** jako domnělého samostatného nositele zavinění, které stojí kromě jiného na vůli pachatele a za tímto účelem vytvářet zvláštní nové subjekty. Umělá inteligence, a to ani v jejích pokročilých autonomních podobách, nemá ani vědomí, ani schopnost morálního hodnocení, a tedy ani vůli ve smyslu trestního práva. Jakákoli snaha přičítat jí úmysl nebo nedbalost by nutně spočívala na právní fikci, která je ve své podstatě problematická, neboť zcela popírá vazbu mezi psychickým stavem a odpovědností, jež je v trestním právu tradičně nepostradatelná a nečiní ani plnohodnotnou náhradu za přičitatelnost zavinění u právnických osob, protože systémy s umělou inteligencí jsou objektem nikoli subjektem práva, resp. nemají právní osobnost ve smyslu soukromého práva.

⁴⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 o umělé inteligenci.

⁴⁸ Tento příspěvek byl vypracován bez přihlédnutí k závěrům **XXI. kongresu Mezinárodní asociace pro trestní právo (AIDP, Paříž 25-28. 6. 2024)** na téma umělé inteligence a trestního práva, protože Kongres dosud své závěry na svých stránkách nepublikoval. Autoru se až po dokončení příspěvku podařilo prostřednictvím zpráv účastníků – delegátů národních skupin AIDP (zejména ČR a Španělsko) rekonstruovat výsledek jednání kongresu. Při porovnání závěrů kongresu a závěrů tohoto příspěvku je zřejmá téměř naprostá shoda v následujících bodech : a) odmítnutí trestní odpovědnosti AI jako subjektu, b) ponechání přičitatelnosti jen lidským aktérům, c) odmítnutí právní subjektivity strojů, d) zdůraznění funkce prevence a subsidiarity trestní represe, e) zachování antropocentrického rámce trestní odpovědnosti. [online] Dostupné na: https://enestrado.com/wp-content/uploads/2022/09/AIDP-Sect-I-Draft-Resolution-Final-31-7-2022.pdf?utm_source=chatgpt.com a XI. kongres AIDP - zpráva o průběhu.docx (29.5. 2025).

Ani vysoká úroveň umělé inteligence systému není důkazem přítomnosti svobodné vůle či dokonce vědomí. Není možné ani přípustné dovozovat (trestně) právní subjektivitu pouze z výkonu sebevíce komplexních úloh.

Namísto toho je možné klást důraz na **posílení odpovědnosti fyzických a právnických osob**, které se podílejí na vývoji, nasazení, provozu a kontrole systémů umělé inteligence. Jejich odpovědnost může být konstruována buď přímou formou nebo jako nedbalostní zavinění v případě opomenutí náležité péče. Lidé a potažmo jimi řízené právnické osoby mají schopnost prevence, volby a přímého ovlivnění vývoje systému a jeho rizik. Tato forma odpovědnosti odpovídá tradičním zásadám trestního práva a zajišťuje, že nedochází k rozmělnění individuální odpovědnosti do anonymní technologie.

Důležitou úlohu v tomto ohledu bude mít také důsledná a preventivně orientovaná úprava povinností v oblasti bezpečnosti systémů umělé inteligence (standards technické způsobilosti, certifikace, licencování a dohled nad provozem). Nedodržení těchto povinností by pak mohlo být sankcionováno i v rovině trestněprávní, a to prostřednictvím již zavedených nebo i speciálních skutkových podstat.

V celém přístupu by pak měly být zachovány tradiční zásady trestního práva, zejména zásada trestního práva jako ultimativního prostředku nápravy. Trestní odpovědnost by měla být i nadále vyhrazena pouze tam, kde selhávají opatření podle jiných právní odvětví, a nikoli rozšiřována prostřednictvím právních fikcí směrem k nehumánním entitám, které postrádají základní atributy právní odpovědnosti.

Použitá literatura

1. BECCARIA, C. *O zločinoch a trestoch*. Bratislava: Kalligram, 2009.
2. BIRCH, J. *The Edge of Sentience: Risk and Precaution in Humans, Other Animals, and AI*, Oxford: Oxford University Press. 2024.
3. DAMASIO, A. R. *The Feeling of What Happens: Body and Emotion in the Making of Consciousness*. New York: Harcourt Brace, 1999.
4. DENNETT, D. C. *The Intentional Stance*. Cambridge, MA: MIT Press, 1987.
5. FENYK, J. *(Ne)příčetnost fyzické osoby a (ne)příčitelnost jejího jednání právnické osobě*. In: Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve: Pocta prof. Šimovčeka. Trnava : Trnavská univerzita, 2024.
6. FERRI, E. *La teorica dell'imputabilità e la negazione del libero arbitrio*. Firenze: Tipografia di G. Barbera, 1878.
7. FISCHER, J. M. *The Metaphysics of Free Will: An Essay on Control*. Oxford: Blackwell, 1994, s. 131–136. FISCHER, John Martin. *My Way: Essays on Moral Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
8. FRANKL, V. E. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta, 1994. ISBN 978-80-2622-090-9
9. HUSSERL, E. *Vorlesungen über Ethik und Wertlehre 1909–1914*. Den Haag. Martinus Nijhoff: 1988.
10. IVOR, J. *Umelá inteligencia a jej trestnoprávne aspekty* In: Tradičné a netradičné prístupy v trestnom práve: Pocta prof. Šimovčeka. Trnava : Trnavská univerzita, 2024.
11. KANT, I. *Metafyzika mravů*. Přel. V. Svoboda. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 807-14-9635-9
12. KLOS, D. *Teorie trestu u Kanta: Právně-filozofická analýza Kantova pojetí odplaty*. Právnik, 2008, roč. 147, č. 6.

13. KOSTKA K. *Kdo jsme. Obecná teorie vědomí, času, prostoru a bytí*. Frýdek-Místek: Alpress, edice Klokán, 2015. 296 s. ISBN 978-80.7466-986-6
14. KOSTKA K. *Umělá inteligence a změna tradičních paradigmat v psychologii vzdělávání*. Rukopis K. Kostky věnovaný autorovi příspěvku v dubnu 2025.
15. KUBÍČEK, J. *Odpovědnost (za) robota aneb právo umělé inteligence*. In: Bulletin advokacie, 2018, č. 3.
16. LAMB, H., LEVY, J. QUIGLEY, C. *Simply Artificial Intelligence*, London: Dorling Kindersley, 2023.
17. LIBET, B. et al. *"Time of Conscious Intention to Act in Relation to Onset of Cerebral Activity (Readiness-Potential): The Unconscious Initiation of a Freely Voluntary Act"*. Brain, 1983, roč. 106, č. 3.
18. LIST, Ch. *Can AI Systems Have Free Will?* [online] Dostupné na: PhilArchive, verze 3, 11. března 2025 [cit. 16. 5. 2025].
19. MINSKY, M. *The Emotion Machine: Commonsense Thinking, Artificial Intelligence, and the Future of the Human Mind*. New York: Simon & Schuster, 2006.
20. MINSKY, M. *The Society of Mind*. New York: Simon & Schuster, 1986.
21. MOORE, M. S. *Mechanical Choices: The Responsibility of the Human Machine*. Oxford: Oxford University Press, 2020.
22. MOORE, M S. *Stephen Morse on the Fundamental Psycho-Legal Error*. Criminal Law and Philosophy, 2016, roč. 10.
23. MULÁK, J., PROVAZNÍK, J. *Roboti za mřížemi – je české trestní právo připraveno na rozvoj umělé inteligence?* In: GRIVNA, T., RICHTER, R. ŠIMÁNOVÁ, H. eds. *Vliv nových technologií na trestní právo*. Praha: Auditorium, 2022.
24. MURPHY, J. G. *Kant's Theory of Criminal Punishment*. In: Retribution, Justice, and Therapy: Essays in the Philosophy of Law. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1979.
25. NAGEL, T. *What Is It Like to Be a Bat?* The Philosophical Review. 1974, 83(4),
26. RUSSEL S., J., NORVIG, P., *Artificial Intelligence: A Modern Approach*, 4. vydání, Pearson, 2020.
27. SAPOLSKY, R. M. *Determined: A Science of Life Without Free Will*. New York: Penguin Press, 2023.
28. SARTORIO, C. *Causation and Free Will*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
29. SARTORIO, C. KANE, R. *Do We Have Free Will? A Debate*. New York: Routledge, 2021.
30. SARTRE, J.-P. *L'Être et le néant*. Paříž: Gallimard, 1943.
31. SEARLE J, R. „*I Married a Computer*“, The New York Review of Books, 1999.
32. SEARLE, J. R. *Minds, Brains, and Programs*. Behavioral and Brain Sciences, 1980, roč. 3, č. 3.
33. SEARLE, J. R. *The Rediscovery of the Mind*. Cambridge, MA: MIT Press, 1992.
34. SOLNAŘ, V. FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D., VANDUCHOVÁ, M. *Systém českého trestního práva, díl II. Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Novatrix. 2009.
35. STERNBERG R, J., „*A Theory of Adaptive Intelligence and Its Relation to General Intelligence*“, Journal of Intelligence, roč. 7, č. 4, 2019, čl. 23.
36. STERNBERG R, J. „*COVID-19 Has Taught Us What Intelligence Really Is*“, Inside Higher Ed.

37. STERNBERG, R. J. *Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence*, Cambridge University Press, New York 1985, s. 45 nebo Robert J. Sternberg, *Successful Intelligence*, Plume, New York 1997.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Prof. JUDr. Jaroslav Fenyk, Ph.D., DSc., Univ. Priv. Prof.
Pracovná pozícia: Profesor
Zamestnávateľ: Právnická fakulta Masarykovy univerzity Brno, Katedra trestného práva
E-mail: Jaroslav.Fenyk@law.muni.cz

ELEKTRONIZÁCIA TRESTNÉHO KONANIA V KONTEXTE DIGITALIZÁCIE A UMELEJ INTELIGENCIE ZNALECKEJ ČINNOSTI V TRESTNOM KONANÍ

ELECTRONIFICATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF DIGITISATION AND ARTIFICIAL INTELIGENCE OF EXPERTISE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Jaroslav Klátik

Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Adrián Vaško

Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Jozef Michalko

Právnická fakulta UMB v Banskej Bystrici

Abstrakt

Príspevok pod názvom Elektronizácia trestného konania v kontexte digitalizácie a umelej inteligencie znaleckej činnosti v trestnom konaní sa zaoberá problematikou elektronizácie trestného konania najmä v súvislosti so zavedením digitalizácie, elektronizácie a umelej inteligencie do procesu výberu znalca a znaleckej činnosti v trestnom konaní.

Kľúčové slová: *Trestné konanie. Trestný poriadok. Elektronizácia. Postavenie znalca v trestnom konaní. Umelá inteligencia.*

Abstract

The paper entitled Electronification of criminal proceedings in the context of digitisation and artificial intelligence of expertise in criminal proceedings deals with the issue of electronification of criminal proceedings, particularly in the relation to the introduction of digitisation, electronification and artificial intelligence into the process of expert selection and selection of the expert activity in criminal proceedings.

Key words: *Criminal proceeding. The Code of Criminal procedure. Electronification. Status of the expert in criminal proceedings. Artificial intelligence.*

Úvod

Význam dokazovania v trestnom konaní je nezastupiteľný, pretože dokazovaním v trestnom konaní rozumieme trestnoprávnymi normami upravený procesný postup orgánov činných v trestnom konaní, súdu a tiež ďalších subjektov trestného konania, ktorého účelom je v priebehu trestného konania zistiť najmä, či sa stal skutok a či má znaky trestného činu, kto tento skutok spáchal a z akých pohnútok, závažnosť činu vrátane príčin a podmienok jeho spáchania, osobné pomery páchateľa v rozsahu potrebnom na určenie druhu a výmery trestu a uloženie ochranného opatrenia a iné rozhodnutia, ďalej následok a výšku škody spôsobenú trestným činom, výnosy z trestnej činnosti a prostriedky na jej spáchanie, ich

umiestnenie, povahu, stav a cenu, majetkové pomery na účely odňatia výnosov z trestnej činnosti.

Dokazovanie v trestnom konaní preto môžeme označiť za jeden zo základných predpokladov, ktoré vôbec umožňujú vykonať trestné konanie. Môžeme teda povedať, že zákonne vykonané dokazovanie v trestnom konaní je jedným z primárnych predpokladov spravodlivého trestného konania. Práve preto musí priebeh dokazovania, a to od zabezpečovania až po vyhodnocovanie dôkazov, naplňať všetky atribúty zákonnosti a transparentnosti, aby následne v rámci rozhodovania nedochádzalo k neodôvodneným pochybnostiam, ktoré by v konečnom dôsledku mohli spôsobiť porušenie práv obvineného na spravodlivý proces.

Vzhľadom na uvedené, na tomto mieste nie je možné opomenúť ani skutočnosť, že samotný význam dokazovania veľmi úzko súvisí s účelom trestného konania, ktorý je definovaný v ustanovení § 1 Trestného poriadku, teda, že *„Trestný poriadok upravuje postup orgánov činných v trestnom konaní a súdov tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté, pričom treba rešpektovať základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb.“*

V trestnom konaní je potrebné dokazovať skutočnosti, ktoré sú významné pre trestné konanie, a to primárne z dôvodu, že samotný skutok, teda spáchanie trestného činu je už ako dej ukončený, a teda tento skutok už v trestnom konaní nie je možné pozorovať priamo. Orgány činné v trestnom konaní a súd rozhodujú na základe získaných dôkazov z dôkazných prostriedkov, pričom orgány činné v trestnom konaní sú povinné obstarávať a vyhodnocovať aj dôkazy a okolnosti, ktoré svedčia v prospech obvineného, teda také, ktoré v konečnom dôsledku môžu viesť k zastaveniu trestného stíhania voči konkrétnemu obvinenému v prípravnom konaní, prípadne k oslobodeniu obžalovaného na hlavnom pojednávaní súdom spod obžaloby.

„Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.“

S ohľadom na predmet dokazovania v trestnom konaní, ktorý je značne široký a odvíja sa vždy od konkrétneho skutku, ktorého sa dokazovanie týka je potrebné podotknúť, že rozsah dokazovania a rozsah využitia dôkazných prostriedkov bude v každom trestnom konaní do značnej miery odlišný.

„Za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť na náležité objasnenie veci a čo sa získalo z dôkazných prostriedkov podľa tohto zákona alebo podľa osobitného zákona. Dôkaznými prostriedkami sú najmä výsluch obvineného, svedkov, znalcov, posudky a odborné vyjadrenia, previerka výpovede na mieste, rekognícia, rekonštrukcia, vyšetrovací pokus, obhliadka, veci a listiny dôležité pre trestné konanie, oznámenie, informácie získané použitím informačno-technických prostriedkov alebo prostriedkov operatívno-pátracej činnosti.“

Ako vyplýva z ustanovenia § 119 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku, výpočet dôkazných prostriedkov je demonštratívny, ale medzi tieto dôkazné prostriedky

zaradujeme aj výsluch znalca, respektíve znalecké dokazovanie, ktorého výsledkom je aj vypracovanie znaleckého posudku znalcom v trestnom konaní.¹

Znalecký posudok je zhmotneným výsledkom znaleckého skúmania, pričom je ale potrebné skonštatovať, že tento pojem nie je možné chápať výlučne len ako zhmotnenie výsledkov činnosti a pracovného postupu znalca. Znalec pri vypracovaní znaleckého posudku využíva tiež aj svoje nadobudnuté odborné znalosti a praktické skúsenosti, ktoré sú pri vypracovaní znaleckého posudku a znaleckej činnosti ako takej nezastupiteľné.²

Potreba vykonať znalecké dokazovanie a pribrať do trestného konania znalca je determinovaná samotným priebehom trestného konania a nie je ohraničená len na určitú jeho časť. Potreba vykonať znalecké dokazovanie sa ale najčastejšie ukazuje už v prípravnom konaní a následne po podaní obžaloby v konaní pred súdom sú tieto dôkazy spravidla len hodnotené v kontexte samotného dokazovania v konaní pred súdom. Okruh otázok, na ktoré je možné použiť znalecké dokazovanie, nie je v trestnom konaní ohraničený, môže sa teda jednať nielen o okolnosti spáchania trestného činu, výšku škody, ale napríklad znaleckým skúmaním je možné v trestnom konaní zisťovať aj vierohodnosť svedka pri podávaní svedeckej výpovede. Práve preto je možnosť využiť pribratie znalca v trestnom konaní determinovaná práve účelom objasnenia určitých skutočností dôležitých pre trestné konanie. Potreba vykonania znaleckej činnosti v trestnom konaní je teda podmienená najmä momentom, kedy v jeho priebehu vystane potreba orgánmi činnými v trestnom konaní alebo súdom, objasniť také skutočnosti a okolnosti významné pre trestné konanie, ktoré môžu byť dôležité pre objasnenie spáchaného trestného činu alebo iných okolností a ktoré je zároveň možno preukázať prostredníctvom vykonania znaleckého dokazovania.

Znalecké dokazovanie a využitie znaleckého posudku a následne aj možnosť výsluchu znalca ako dôkazu v trestnom konaní má preto neopomenuteľné miesto medzi jednotlivými dôkazmi.

Je potrebné skonštatovať, že hodnotenie znaleckého posudku patrí do kompetencie výlučne orgánov činných v trestnom konaní a súdu, preto je potrebné, aby samotný proces, ktorý vedie k výberu osoby znalca v trestnom konaní práve subjektami, ktoré budú vierohodnosť takého dôkazu ďalej vyhodnocovať, bola jasne daná, formalizovaná a transparentná.

Znalecký posudok v trestnom konaní sa hodnotí s prihliadnutím na každé štádium trestného konania, a to či už orgánmi činnými v trestnom konaní alebo samotným súdom, a práve preto musí byť vyhodnotený tak, ako každý iný dôkaz v súlade so zásadou voľného hodnotenia dôkazov.³

1. Postavenie znalca v kontexte jeho pribratia v trestnom konaní

Pribratie znalca je úkonom trestného konania, ktorý spadá do výlučnej kompetencie orgánov činných v trestnom konaní a súdu, a to podľa toho, v akej časti trestného konania je potrebné znalecké dokazovanie vykonať.

¹ KORGÓ, G. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 229.

² DRIMÁK, M. *Znalecká činnosť, znalecký posudok a ich význam v trestnom konaní*. In: Zborník z medzinárodného vedeckého seminára *Dokazovanie v trestnom konaní*. Trnava: Právnická fakulta Trnavská univerzita, 2006. s. 87.

³ ČENTĚŠ, J. *Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní*. In: Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008. s. 40.

Podľa ustanovenia § 142 Trestného poriadku, „*ak pre zložitost' objasňovanej skutočnosti nie je postup podľa § 141 postačujúci, priberie orgán činný v trestnom konaní a v konaní pred súdom predseda senátu znalca na podanie znaleckého posudku. Ak ide o objasnenie skutočnosti obzvlášť zložitej, priberú sa dvaja znalci. Dvoch znalcov treba pribrať vždy, ak ide o pitvu mŕtvolu.*“

Orgány činné v trestnom konaní, teda prokurátor a policajt rozhoduje o pribratí znalca v prípravnom konaní uznesením. V konaní pred súdom je znalec do trestného konania pribratý vydaním uznesenia, ktoré vydáva predseda senátu. Trestný poriadok v súčasnosti neurčuje žiadne ani len minimálne zákonné kritériá pre samotný výber konkrétnej osoby znalca.

Môžeme tak povedať, že v súčasnosti, je výber konkrétneho znalca v trestnom konaní takmer výlučne na osobe, ktorá znalca do konania priberá, a tento výber - pribratie je zákonom len veľmi málo obmedzené, teda transparentnosť tohto procesu je vo všeobecnosti na veľmi nízkej úrovni.

Subjekt, ktorý znalca do konania priberá, a to bez ohľadu na to, či sa tak deje v prípravnom konaní orgánom činným v trestnom konaní, alebo predsedom senátu v konaní pred súdom, má tak možnosť trestné konanie do značnej miery ovplyvniť. Môže sa tak diať napríklad v prípade, kedy do konania môže byť účelovo pribratý znalec, o ktorom má subjekt, ktorý znalca do konania priberá, vedomosť, že tento je časovo vyťažený. V takom prípade by samotné vypracovanie znaleckého posudku trvalo dlhší čas, čo by mohlo negatívne vplývať na rýchlosť konania a spôsobovať prieťahy trestného konania, čo by teda v konečnom dôsledku mohlo viesť až k porušeniu práv obvineného.

V súčasnosti sa stretávame s problematikou najmä počtu znalcov, a to z dôvodu, že v niektorých odvetviach je počet znalcov značne nedostatočný a rovnako tak sídelné rozloženie znalcov podľa regiónov je značne nerovnomerné, čo tiež významným spôsobom negatívne vplýva na vypracovanie znaleckého posudku, ktoré z objektívnych dôvodov môže trvať dlhší alebo až neúmerne dlhý čas, čo tiež už samo o sebe môže negatívne vplývať na práva obvineného v trestnom konaní.

Ďalším problematickým činiteľom v prípade potreby vykonania znaleckého dokazovania sa tiež javí skutočnosť, že oslovení znalci často nemajú záujem vypracovať znalecký posudok pre orgány činné v trestnom konaní alebo súd z dôvodu zdĺhavého procesu priznávania odmeny za znaleckú činnosť a tiež z dôvodu ich samotnej vyťaženia vplyvom nedostatočného počtu znalcov v určitých pomerne frekventovaných odvetviach a odboroch.

Častokrát tak orgány činné v trestnom konaní alebo súd majú objektívne problémy s vykonaním znaleckej činnosti v trestnom konaní. V praxi sa preto môžeme stretnúť s tým, že orgány činné v trestnom konaní a súd tak často priberajú do konania tých istých, už zaužívaných alebo osvedčených znalcov alebo znalecké organizácie, ktorí poskytujú týmto orgánom súčinnosť a nemajú k pribratiu do konania výhrady, a to či už z časových alebo iných dôvodov. Často sa teda môžeme stretnúť s tým, že najmä pre orgány činné v trestnom konaní vypracúvajú znalecké posudky vždy rovnakí znalci alebo znalecké organizácie.

Trestný poriadok v súčasnosti len veľmi stroho upravuje výber osoby znalca, a to v ustanovení § 143, v zmysle ktorého: „*Orgán činný v trestnom konaní alebo súd priberie do trestného konania na podanie znaleckého posudku podľa § 142 predovšetkým znaleckú organizáciu špecializovanú na činnosť, ktorá je obsahom znaleckého posudku. Táto organizácia v znaleckom posudku uvedie meno znalca, ktorého možno vypočít' k obsahu znaleckého posudku.*“

Okrem Trestného poriadku upravuje problematiku priberania znalca v konaní pred súdom aj vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špecializovaný trestný súd a vojenské sudy, konkrétne v ustanovení § 51a predmetnej vyhlášky.

Podľa ustanovenia § 51a ods. 1 vyhlášky č. 543/2005 Z. z.: „*Pri výbere osoby, ktorá má byť do konania pribraná ako znalec, je potrebné prihliadnuť na dôvody, pre ktoré je znalec z podania znaleckého posudku vylúčený, to platí rovnako aj pre odborné vyjadrenie.*“

Podľa § 51a ods. 2 vyhlášky č. 543/2005 Z. z.: „*Pred ustanovením znalca je potrebné zistiť možnosti uskutočnenia úkonu znaleckej činnosti včas, ozrejmiť mu obsah a rozsah znaleckého dokazovania a zistiť predpokladanú výšku znalečného. Ak je to možné, vyberie sa vždy primeraný preddavok na trovy tohto dokazovania. Ak ide o vec zložitú, je potrebné so znalcom ešte pred ustanovením konzultovať správnosť zadaných úloh, podať mu potrebné vysvetlenia zo súdnych spisov a skutočností, ktoré sú významné z hľadiska posudzovania veci. Je potrebné dbať na to, že úlohou znalca nie je vykonávať hodnotenie dôkazov a ani riešiť právne otázky.*“

Zákonné obmedzenie pri vykonaní znaleckej činnosti v trestnom konaní tak v súčasnosti spočíva výlučne v podmienke, aby v prípade, ak je to možné bola do konania na vypracovanie znaleckého posudku pribratá znalecká organizácia, ktorá by ako subjekt mala byť pri výbere uprednostnená.

Trestný poriadok ani samotná vyhláška žiadne objektívne kritéria neustanovuje a aj preto si môžeme klásť otázku, či môžeme hodnotiť takýto postup orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu za transparentný. Máme za to, že pribratie znalca v trestnom konaní dnes spĺňa všetky zákonné atribúty, pričom ale je potrebné konštatovať, že tento proces je len veľmi málo transparentný, čo môže v konečnom dôsledku nepriaznivo vplývať na dôveryhodnosť rozhodovacej činnosti subjektov trestného konania, a práve preto si kladieme otázku, či aj naďalej je takéto ustanovovanie znalca v trestnom konaní udržateľné a tiež súladné so zásadami trestného konania a právom obvineného na spravodlivý proces, ktoré je garantované nielen Ústavou, ale aj medzinárodnými zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná.

2. Digitalizácia procesu výberu osoby znalca s využitím nástrojov umelej inteligencie

Súčasný systém pribratia znalca v trestnom konaní podľa nášho názoru jasne postráda prvok transparentnosti a objektívnosti, a to konkrétne pri výbere konkrétnej osoby znalca, konkrétnej znaleckej organizácie orgánmi činnými v trestnom konaní a súdu zo zoznamu znalcov, ktorý vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky.

Tento procesný úkon orgánov činných v trestnom konaní a súdu nie je v súčasnosti objektívne kontrolovateľný a tak je tento výber v konečnom dôsledku výlučne na konkrétnom subjekte, ktorý znalca do trestného konania priberá. Tento samotný proces nemá v súčasnosti nastavené žiadne jasné, transparentné a objektívne kritériá. Rovnako tak v súčasnosti tento proces, na rozdiel napríklad od ustanovenia obhajcu ex offio obvinenému v trestnom konaní, nie je určený na základe náhodného výberu. Pri výbere osoby znalca orgánmi činnými v trestnom konaní a súdom tak môže dochádzať k pochybnostiam o ich nezaujatosti a nestrannosti pri výbere konkrétnej osoby znalca alebo znaleckej organizácie a teda môžeme povedať, že súčasný systém môže zvyšovať nedôveru verejnosti v spravodlivý a nestranný výkon súdnej moci v Slovenskej republike.

Súčasnými trendami nielen v trestnom práve sa stáva digitalizácia s využitím nástrojov umelej inteligencie. Máme za to, že práve tieto trendy je možné využiť aj v prípade trestno-procesných inštitútov v trestnom konaní v podmienkach Slovenskej republiky.

V podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky prichádza k zavádzaniu elektronizácie a digitalizácie procesov v oblasti nielen trestného konania len veľmi pozvoľne. Zavádzanie nástrojov umelej inteligencie v súčasnosti úplne absentuje. Máme za to, že práve v trestnom konaní dokážeme s využitím moderných technológií priebeh trestného konania nielen zrýchliť, ale pridať do neho aj viac transparentnosti, a to práve prostredníctvom využitia prvkov digitalizácie s využitím nástrojov umelej inteligencie.

Elektronizácia procesu výberu osoby znalca v trestnom konaní využitím prvkov digitalizácie a nástrojov umelej inteligencie so súčasným zavedením určenia minimálnych zákonných kritérií by podľa nášho názoru dodala tomuto procesu a celému trestnému konaniu prvok objektivity a väčšej transparentnosti.

Zavedenie prvkov elektronizácie, digitalizácie a využitie nástrojov umelej inteligencie v trestnom konaní by podľa nášho názoru mohlo posilniť aj dôveru verejnosti k trestnému konaniu a tiež v konečnom dôsledku aj výkonu súdnej moci v Slovenskej republike ako celku, čo by malo byť cieľom celej spoločnosti, nielen osôb, ktoré súdnu moc priamo vykonávajú.

Považujeme za podstatné, a to najmä s ohľadom na zvýšenie transparentnosti, aby v prípadoch, kedy sa v priebehu trestného konania vyskytne potreba vykonať znalecké dokazovanie podľa ustanovenia § 142 Trestného poriadku, boli znalec, či znalecká organizácia pribratí do konania orgánmi činnými v trestnom konaní v predsúdnom konaní alebo predsedom senátu v konaní pred súdom práve prostredníctvom na to určených nástrojov - elektronickými programovými prostriedkami schválenými Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky na základe náhodného výberu.

Výber znaleckej organizácie alebo konkrétneho znalca v trestnom konaní prostredníctvom elektronických programových prostriedkov schválených Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, a teda systémom náhodného výberu na základe objektívne daných kritérií znamená zvýšenie transparentnosti tohto procesu a samozrejme tiež aj možnosť jeho spätnej kontroly, a teda či pri tomto výbere boli splnené všetky zákonné podmienky.

Zoznam znalcov v súčasnosti spravuje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, a preto si myslíme, že by bolo vhodné využiť a upraviť stávajúce elektronické a programové prostriedky Ministerstva spravodlivosti, aby prostredníctvom týchto prostriedkov bolo možné zabezpečiť aj pribratie znalca v trestnom konaní s využitím náhodného výberu tak, ako je to v súčasnosti v prípade ustanovenia obhajcu *ex offio* v trestnom konaní.

Nemôžeme opomenúť ani skutočnosť, že využitie elektronických programových prostriedkov s aplikovaním náhodného výberu pri výbere znalca súdom je možné aplikovať nielen v rámci trestného konania, ale prípadne aj v civilných a v správnych konaniach.

Orgány činné v trestnom konaní alebo predseda senátu v konaní pred súdom by tak do konania priberali znalca prostredníctvom elektronického programového prostriedku spravovaného Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky, kedy do neho zadávajú konkrétne objektívne kritériá, akými sú odbor a odvetvie, v akom je potrebné vykonať znalecké dokazovanie a zároveň i miesto, príslušný obvod krajského súdu, v ktorom sa má znalecké dokazovanie vykonať. Elektronický programový prostriedok schválený

Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky na základe zadaných objektívnych kritérií náhodným výberom vyberie konkrétnu znaleckú organizáciu alebo znalca. Súčasťou programového prostriedku by ale podľa nášho názoru mali byť tiež i nástroje umelej inteligencie.

Na tomto mieste je treba tiež podotknúť, že orgány činné v trestnom konaní, ale i súd sa často stretávajú s problematikou presahu niektorých znaleckých odvetví a odborov pre konkrétny prípad, a tak je často potrebné do konania pribrať viacerých znalcov.

Túto problematiku je v našich podmienkach tiež možné riešiť práve elektronizáciou s využitím nástrojov umelej inteligencie, ktorá pri správnom nastavení dokáže nielen posúdiť vhodnosť využitia konkrétne vybraných odvetví potrebných na náležité vykonanie znaleckého dokazovania v určitom trestnom konaní, ale môže tiež s ohľadom na vyťaženosť konkrétneho znalca, priemernú dĺžku vypracovania znaleckého posudku jeho osobou a tiež iných okolností predikovať dĺžku tohto úkonu, ale tiež i dĺžku trestného konania. Predikovanie časových súvislostí na základe objektívnych a relevantných skutočností by tak mohlo významne vplývať na lepšiu organizáciu času orgánov činných v trestnom konaní a súdov.

Zavedenie digitalizácie a nástrojov umelej inteligencie do týchto inštitútov by podľa nášho názoru nepochybne dokázalo zvýšiť nielen samotnú transparentnosť trestného konania, ale mohli by mať aj významný vplyv na jeho rýchlosť a efektívnosť.

Záver

Elektronizácia procesov s využitím nástrojov umelej inteligencie sa stáva bežnou súčasťou našich životov naprieč celým spektrom ľudských činností. Máme za to, že zahrnutie týchto prvkov nemôže obísť ani inštitúty trestného práva a to najmä preto, že digitalizácia s využitím nástrojov umelej inteligencie môže významne ovplyvniť trestné konanie, a to najmä zvýšením jeho transparentnosti, efektívnosti a rýchlosti.

Digitalizácia procesu výberu osoby znalca a teda výber znaleckej organizácie alebo konkrétneho znalca v trestnom konaní prostredníctvom elektronických programových prostriedkov môže byť podľa nášho názoru, okrem zvýšenia dôveryhodnosti trestného konania, prínosným i pre samotných znalcov a znalecké organizácie, a to ich rovnomernejším vyťažovaním orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi.

Zavádzanie prvkov digitalizácie s využitím nástrojov umelej inteligencie do trestného konania nemôže byť ale unáhlené, nakoľko nie každý inštitút trestného konania je na takéto prvky vhodný.

Máme ale za to, že práve inštitút znaleckej činnosti v trestnom konaní môže byť tým správnym pomyselným prvým krokom pre vstup trestného konania do novej éry využívania nástrojov umelej inteligencie v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky.

Použitá literatúra

1. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 3. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2017. 971 s. ISBN: 978-80-8155-070-6.
2. ČENTÉŠ, J. *Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní*. In: Teoretické a praktické problémy dokazovania pocta prof. JUDr. Vladimírovi Mathernovi, DrSc. k 80. narodeninám. Bratislava: Bratislavská vysoká škola práva, 2008. 303 s. ISBN 978-80-893-63-17-9.

3. DRIMÁK, M. *Znalecká činnosť, znalecký posudok a ich význam v trestnom konaní*. In: Zborník z medzinárodného vedeckého seminára Dokazovanie v trestnom konaní. Trnava: Právnická fakulta Trnavská univerzita, 2006. ISBN 978-80-8082-134-0.
4. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-807-8309-9.
5. KORGO, G. a kol. *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 439 s. ISBN 978-80-7380-432-9.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.
Pracovná pozícia: Professor, Department of Criminal Law
Zamestnávateľ: Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovak Republic,
Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: jaroslav.klatik@umb.sk
Telefón: +421 48 446 3159

Meno a priezvisko: doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.
Pracovná pozícia: Associate Professor, Department of Criminal Law
Zamestnávateľ: Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovak Republic
Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: adrian.vasko@umb.sk
Telefón: +421 48 446 3164

Meno a priezvisko: JUDr. Jozef Michalko, PhD.
Pracovná pozícia: Assistant Professor, Department of Criminal Law
Zamestnávateľ: Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovak Republic
Komenského 20, 974 01 Banská Bystrica
E-mail: jozef.michalko@umb.sk
Telefón: +421 48 446 3241

TRESTNÉ PRÁVO V ÉRE UMELEJ INTELIGENCIE¹

CRIMINAL LAW IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Margita Prokeinová

Právnická fakulta UK v Bratislave

Abstrakt

Príspevok analyzuje vplyv umelej inteligencie na trestné právo z pohľadu jej prínosov, rizík a etických výziev. Umelá inteligencia prináša možnosti zefektívnenia vyšetrovania, analýzy dôkazov a rozhodovacieho procesu, napríklad prostredníctvom spracovania veľkého množstva dát či predikcie recidívy. Na druhej strane však používanie algoritmov vyvoláva otázky týkajúce sa ochrany ľudských práv, diskriminácie a transparentnosti. Autorka upozorňuje na konkrétne riziká ako deepfake videá, phishingové a ransomvérové útoky. Príspevok zdôrazňuje potrebu dôslednej regulácie a dohľadu pri nasadzovaní umelej inteligencie v trestnom práve, aby bol zabezpečený súlad s princípmi právneho štátu a ochrany základných ľudských práv.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, trestné právo, algoritmy, kyberkriminalita, deepfake, phishing, ransomvér, SIM swap útoky, ochrana ľudských práv.

Abstract

The paper analyzes the impact of artificial intelligence on criminal law, focusing on its benefits, risks, and ethical challenges. Artificial intelligence offers opportunities to improve the efficiency of investigations, evidence analysis, and decision-making processes, for example, through the processing of large data sets or the prediction of recidivism. On the other side, the use of algorithms raises questions related to human rights protection, discrimination and transparency. The author draws attention to particular risks such as deepfake videos, phishing and ransomware attacks. The paper emphasizes the need for strict regulation and oversight in the deployment of artificial intelligence in criminal law to ensure compliance with the principles of the rule of law and the protection of fundamental human rights.

Keywords: artificial intelligence, criminal law, algorithms, cybercrime, deepfake, phishing, ransomware, SIM swap attacks, human rights protection.

Úvod

Prirodzená inteligencia je darom, pretože každý ju nemá a ľudská inteligencia navrhla tú umelú, ktorá nedokáže cítiť, prejavíť city, nahradiť ľudskú blízkosť, nemá vedomie. Zjednodušene povedané umelá inteligencia je v podstate sumarizácia všetkého, čo je na internete.² Jej označenie poznáme aj pod anglickou skratkou AI (artificial intelligence). Táto interdisciplinárna vedná oblasť sa, samozrejme, stále rozvíja, čo prináša veľa výhod, ale aj obáv, ktoré sa stávajú realitou. Človek vidí v umelej inteligencii veľký potenciál, ale treba v nej vidieť aj veľké riziko. Metaforicky môžeme povedať, že má dve

¹ Tento článok vznikol za podpory vedeckého projektu VEGA č. 1/0722/24.

This article was supported scientific project VEGA no. 1/0722/24.

² Bližšie k tomu pozri PROKEINOVÁ, M. *Umelá inteligencia optikou trestného práva*. In: Košické dni trestného práva 2024, 1. vyd. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024, s. 60. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf>

tváre. Veľmi nebezpečné sú tzv. deepfaky, pri ktorých nemôžete veriť svojim očiam ani ušiam. Vidíme na videu napríklad rozprávať človeka, ktorého poznáme. Jeho hlas aj pohyby tváre sú synchronizované, no hovorí úplne niečo iné, ako sme doteraz boli pri ňom zvyknutí. Na ochranu pred takýmito deepfakmi ostáva používať zdravý rozum. Treba sa seba samého opýtať, či by bol daný človek schopný niečo také povedať. Tiež je rozdiel v tom, či video sledujeme na malej obrazovke mobilného telefónu, kde nevidíme rozdiely medzi tým, čo ten človek hovorí a ako sa tvári, alebo na veľkej televíznej obrazovke, kde sa zatiaľ dá vidieť, že nesedia rysy tváre ani presné pohyby úst. Slovo „zatiaľ“ je použité zámerne, pretože neustálym zdokonaľovaním umelej inteligencie sa tieto rozdiely môžu čoskoro potrieť. Bude potom veľmi ťažké rozlíšiť medzi produktom umelej inteligencie a realitou, čím sa výrazne zvýši riziko zneužitia umelej inteligencie. Môže ísť tiež o video, v ktorom sa hovorí o tom, ako a kam treba investovať a pritom ide o podvod. V takýchto prípadoch je vhodné preveriť si proklamovanú vhodnosť investovania finančných prostriedkov a nekonať unáhle bez rozmyslu.

1. Prospešné využitie umelej inteligencie v trestnom práve a súvisiace riziká

Umelá inteligencia prináša celý rad inovatívnych možností, ktoré môžu zásadne zefektívniť, prehľadniť a spravodlivejšie nastaviť trestnoprávny systém. Jednou z jej najsilnejších stránok je schopnosť spracovať obrovské množstvo údajov v krátkom čase. To môže výrazne pomôcť napríklad pri analýze digitálnych dôkazov (e-mail, kamerové záznamy, dáta zo sociálnych sietí), odhaľovaní vzorcov správania pri organizovanom zločine, včasnej detekcii kyberkriminality či preklade a transkripcii zvukových nahrávok (prepísanie zvukovej nahrávky do textovej podoby – prepisy výsluchov, telefonických odpočúvaní, monitorovaných rozhovorov). Umelá inteligencia môže asistovať aj pri hodnotení rizika opakovania trestnej činnosti pri rozhodovaní o väzbe alebo podmienenečnom prepustení, ako aj pri analýze predchádzajúcich rozsudkov v podobných prípadoch. Umelá inteligencia teda môže zásadným spôsobom zlepšiť a zrýchliť trestné konanie v rôznych fázach – od vyšetrovania, cez proces rozhodovania až po výkon trestu. Aby sme to neuvádzali len v takej všeobecnej rovine pozrieme sa na jednotlivé aspekty trochu bližšie. Pokiaľ ide o analýzu digitálnych dôkazov, umelá inteligencia umožňuje rýchlu a efektívnu analýzu veľkých objemov digitálnych údajov, ktoré môžu byť inak pre orgány činné v trestnom konaní a súdy časovo extrémne náročné. Napríklad umelá inteligencia dokáže prehľadávať tisíce správ z e-mailovej komunikácie a identifikovať podozrivé výrazy, časové súvislosti alebo vzorce správania medzi účastníkmi komunikácie. Pri kamerových záznamoch dokážu pokročilé algoritmy rozpoznať pohyb podozrivých osôb, lokalizovať udalosti podľa času a miesta, či identifikovať rôzne predmety (napr. zbrane, drogy, vozidlá). Na sociálnych sieťach umelá inteligencia monitoruje verejne dostupné príspevky a odhaľuje napríklad náborové aktivity teroristických skupín, kyberšikanu alebo plány na spáchanie trestného činu. Algoritmy strojového učenia dokážu taktiež identifikovať systémové správanie páchatel'ov, ktoré by mohlo signalizovať koordinovanú trestnú činnosť. Pri analýze záznamov z mobilných sietí, bankových transakcií a GPS údajov môžu nástroje umelej inteligencie odhaliť logistické prepojenia medzi členmi skupiny, napríklad v pašovaní drog, cigariet alebo obchodovaní s ľuďmi. V rámci kybernetickej kriminality je možné pomocou umelej inteligencie v reálnom čase rozpoznať útoky typu phishing,³

³ Phishing je podvodná kybernetická aktivita, pri ktorej sa útočník snaží získať citlivé informácie, ako sú prihlasovacie údaje, heslá alebo čísla kreditných kariet, prostredníctvom falošných e-mailov, správ alebo webových stránok, ktoré

ransomware⁴ alebo neoprávnený prístup do systémov. Napríklad behaviorálna analýza prístupov do siete môže odhaliť podvodné aktivity zamestnancov vo verejnej správe alebo nástroje umelej inteligencie umožňujú detekovať detskú pornografiu. Z preventívneho hľadiska je možné hodnotiť aj riziko opakovania trestnej činnosti na základe údajov o predchádzajúcich trestoch, správaní vo výkone trestu odňatia slobody, rodinnom a sociálnom zázemí. Napríklad v USA sa používa počítačový program COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), ktorý sa snaží odhadnúť pravdepodobnosť recidívy. Viaceré počítačové algoritmy určené na vyhodnocovanie takýchto dát sú patentované a súdy ich získavajú nákupom licencií. Treba však povedať, že algoritmy sú zatienené nemalou chybou. COMPAS bol napríklad kritizovaný z rasizmu, pretože sa javil k belochom podstatne zhovievavejšie ako k černochoom.⁵ Aby sa predišlo takejto forme diskriminácie, je potrebné vylúčiť rasu z tréningových dát. Pri analýze predchádzajúcich rozsudkov v podobných prípadoch prispieva umelá inteligencia k zjednoteniu rozhodovacej praxe a to tým, že môže automaticky vyhľadať napríklad v oblasti tzv. ekonomickej kriminality podobné rozsudky s uloženými sankciami a odôvodneniami, čo môže pomôcť lepšie predvídať výsledky trestných vecí na základe podobných prípadov z minulosti, čím sa dokáže udržať približná jednotná línia pri rozhodnutiach, čo napomáha právnej istote.

So zavádzaním umelej inteligencie však súvisia aj zásadné otázky ochrany ľudských práv – najmä pokiaľ ide o právo na súkromie, ochranu osobných údajov či spravodlivý proces. Tieto aspekty boli predmetom neformálneho rokovania ministrov spravodlivosti EÚ, ktoré sa konalo 15. – 16. júla 2021 v Slovinsku. Slovenský rezort spravodlivosti informoval, že „*ministri jednomyselne podporili návrh, aby súdne rozhodnutia museli vždy vydávať iba sudcovia – ľudia. Bude však potrebné ešte analyzovať, do akej miery bude, napríklad, akceptovateľná príprava podkladov pre súdne rozhodnutia pomocou umelej inteligencie*“.⁶ Diskusia sa viedla aj o rizikách spojených s automatizovanými prekladmi, ktoré môžu viesť k diskriminácii – napríklad ak systém nezohľadňuje jazykové a kultúrne odlišnosti. Podľa rezortu spravodlivosti sa počas stretnutia ministrov najviac rozchádzali názory na využívanie umelej inteligencie bezpečnostnými zložkami a orgánmi činnými v trestnom konaní, najmä pri sledovaní prostredníctvom biometrických údajov – napríklad pri rozpoznávaní tváří na verejných miestach za účelom identifikácie páchatel'ov závažných trestných činov. „*Jedna skupina štátov požadovala väčšiu voľnosť pre bezpečnostné štátne zložky, druhá skupina štátov, naopak, žiadala využitie umelej inteligencie na tieto účely viac*

sa tvária ako legitímne od dôveryhodných zdrojov, napríklad od bánk alebo iných inštitúcií. Cieľom je oklamať používateľa a donútiť ho odhaliť svoje osobné údaje, ktoré potom útočník zneužije. Útočníci často využívajú sociálny inžiniering a psychologické triky na vytvorenie pôsobivej a dôveryhodnej komunikácie, ktorá môže zvieť obeť. Phishing. [online]. Dostupné na: <https://www.bksbank.sk/slovník/phishing> [cit. 23.06.2025].

⁴ Ransomware je typ škodlivého softvéru (malvéru), ktorý zablokuje prístup k údajom alebo systémom obete, prípadne ich zašifruje, a požaduje výkupné za obnovenie prístupu. Ransomware vo väčšine prípadov o tejto skutočnosti informuje zobrazením „oznámenia o výkupnom“ alebo jednoducho pridá do zašifrovaných priečinkov textový súbor obsahujúci súvisiacu správu. Ide o kombináciu slov „ransom“ (výkupné) a „software“ (softvér). Ransomware. [online]. [cit. 23.06.2025]. Dostupné na: <https://www.eset.com/sk/ransomware/>

⁵ Bližšie k tomu pozri *Počítačový program pro identifikaci recidivistů rozhoduje stejně nepřesně jako naproští laici*. Publikované: 22.01.2018 [online]. Dostupné na: <https://vtm.zive.cz/clanky/pocitacovy-program-pro-identifikaci-recidivistu-rozhoduje-stejne-nepresne-jako-naprosti-laici/sc-870-a-191462/default.aspx#> [cit. 16.06.2025].

⁶ *Pri využívaní umelej inteligencie v justícii treba brať do úvahy možný zásah do ľudských práv*. Publikované: 20.07.2021 [online]. Dostupné na: <https://sita.sk/pri-vyuzivani-umelej-inteligencie-v-justicii-triba-brat-do-uvahy-mozny-zasah-do-ludskych-prav/> [cit. 16.06.2025].

obmedziť, respektíve precizovať podmienky na jej využitie, aby nemohlo dochádzať k neprimeraným zásahom do práva na súkromie,“ dodal rezort spravodlivosti.⁷

Záujem o umelú inteligenciu v právnej oblasti za posledné roky výrazne vzrástol. Jej priaznivci ju vnímajú ako nástroj, ktorý môže zefektívniť právnu prax, znížiť náklady a zvýšiť dostupnosť spravodlivosti – napríklad automatizáciou úloh, ako je právny výskum, analýza dokumentov či vypracúvanie podaní. Takéto riešenia šetria čas a zároveň znižujú chybovosť a náklady. Zároveň však narastajú obavy z novej zaujatosti algoritmov, netransparentnosti rozhodovacích procesov či nejasného určenia zodpovednosti. K praktickým výzvam patrí aj to, ako by mohla umelá inteligencia ovplyvniť právne tradície, meniť roly právnických profesií či vyžadovať ich prispôbenie sa novým technológiám. Integrácia umelej inteligencie do právneho systému tak predstavuje nielen technologickú inováciu, ale aj spoločenskú výzvu. Jej prínosy môžu byť výrazné – najmä v oblasti efektivity, dostupnosti a kvality právnych služieb. Zároveň si však jej zavedenie vyžaduje dôslednú reguláciu a dohľad, aby bol zabezpečený súlad s princípmi právneho štátu, etiky a ochrany základných práv.⁸ Profesori Smejkal a Porada sa už v roku 2022 zaoberali otázkou, či existujúce skutkové podstaty trestného práva hmotného dostatočne reflektujú súčasnú realitu v oblasti kyberkriminality, pričom v tom čase ešte zd'aleka nepredpokladali taký prudký nástup umelej inteligencie – a to ani v rozsahu, ani v spôsoboch, akými sa dnes prejavuje.⁹

2. Ako vyzerajú phishing a ransomware v reálnom živote?

Vzhľadom na to, že sa rozmáhajú podvodné ponuky s investovaním a dosiahnutím lákavého zisku na kryptomenách, v tejto časti článku sa zameriame na problematiku phishingu z praktického hľadiska. Rovnako sa zmienime i o prípade ransomwaru. V prvej situácii to celé prebieha tak, že najskôr sa treba zaregistrovať a následne podvodná firma si vyžiada kontaktné údaje vo forme čísla telefónu a e-mailovej adresy. Po tomto kroku podvodníci namotivujú obeť na prvé investovanie vo výške približne 200 až 250 eur. Ak obeť má vidinu možného zisku, spravidla je ochotná dať takúto sumu. Tieto vstupné poplatky putujú na rôzne účty fyzických osôb – bielych koní, ktoré pomáhajú znemožniť vystopovanie finančných prevodov. K druhému kontaktu dochádza až po určitom čase, čo môže trvať niekoľko týždňov, mesiacov, dokonca až rokov, kým sa opäť ozvú. Svoju obeť potešia informáciou o tom, že sa podarilo zhodnotiť jej vklad a na krypto účte má momentálne niekoľko tisíc eur. Obeť je však vydieraná tým, že na vyplatenie zisku musí spoločnosti poskytnúť IAAP (identifikačné, autentifikačné a autorizačné prostriedky) alebo si nainštalovať vzdialený prístup (napr. Anydesk, Anyconnect, Quicksupport, Supremo

⁷ *Pri využívaní umelej inteligencie v justícii treba brať do úvahy možný zásah do ľudských práv.* Publikované: 20.07.2021 [online]. Dostupné na: <https://sita.sk/pri-vyuzivani-umelej-inteligencie-v-justicii-treba-brat-do-uvahy-mozny-zasah-do-ludskych-prav/>[cit. 16.06.2025].

⁸ *Využitie umelej inteligencie v práve.* Publikované: 27.12.2024 [online]. Dostupné na: <https://umelainteligencia.sk/vyuzitie-umelej-inteligencie-v-prave/>[cit. 16.06.2025].

⁹ SMEJKAL, V. *Je třeba kvůli umělé inteligenci měnit trestní kodex?* In: Košické dni trestného práva 2024, 1. vyd. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024, s. 29. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf>
Cit. podľa SMEJKAL, V., PORADA, V. *Reflektují existující skutkové podstaty trestního práva hmotného dostatečně současnou realitu v oblasti kyberkriminality?* In: ROMŽA, S., TÓTHOVÁ, V., VINNEROVÁ, B. (eds.) Zborník vedeckých príspevkov z Interdisciplinárnej celoštátnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou VI. KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA Hodnotové smerovanie trestného práva. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2022, s. 11-42.

Mobile Assist, Teamviewer a pod.), ktorý umožňuje pripojiť sa a ovládať počítač alebo iné zariadenie na diaľku, cez internet alebo inú sieť, ako keby pri ňom útočníci sedeli. Vďaka týmto údajom vedia útočníci obeť odcudziť finančné prostriedky, načerpať bezúčelový spotrebný úver a zadávať podvodné platby. Pri type podvodu phishing býva na meno obeť často vytvorený kryptoúčet, ktorý v súčinnosti s podvodníkmi presmeruje tok peňazí presne tam, kam útočníci potrebujú, aby sa stratili v systéme. Obete čelia hrubému nátlaku zo strany podvodníkov aj v čase, keď sa o podvode dozvedia. To ich prinúti zostať naďalej v tomto nekalom biznise alebo sa opäť doň vrátiť. Kvôli podvodným platbám uskutočňovaným z ich účtu majú strach z trestného stíhania, no vydierané sú aj nutnosťou splácať dlhy, ktoré vznikli tým, že nedokončili svoje krypto obchody. Neraz dochádza k ďalšiemu podvodu, keď podvodníci sľúbia obeť, že jej pomôžu získať ukradnuté financie späť. Požadujú rôzne poplatky za „právne služby“ alebo „spracovanie vrátenia peňazí“, pričom obeť nakoniec stratí ešte viac peňazí.¹⁰

Aby sa človek nestal obeťou phishingu je potrebné držať sa určitých základných pravidiel:¹¹

- 1) Nezadávať kompletne údaje o svojej platobnej karte (číslo karty, dátum expirácie, CVV kód) či prístupy do elektronického bankovníctva, ak došlo k prekliknutiu na webovú stránku z e-mailu či chatu;
- 2) Neinštalovať si nový softvér len na základe odporúčania cudzích ľudí. Nedá sa vedieť, aká je jeho skutočná funkcia a aké škody môže napáchať, ak vytiahne citlivé informácie z počítača.
- 3) Akúkoľvek investíciu treba vykonávať vždy len cez overenú platformu či inštitúciu.

Jeden z najhorších kybernetických útokov v dejinách Slovenska bol spáchaný 05. januára 2025 na informačný systém Úradu geodézie, kartografie a katastra. Spôsobil nefunkčnosť elektronických služieb katastra a vážne problémy s fungovaním katastrálnych odborov okresných úradov. Útočníci zašifrovali dáta na serveroch a požadovali výkupné za ich obnovenie, čo naplňalo tzv. ransomvér.¹² „Ransomvér už nie je len nejaký druh počítačového vírusu. Je to celý škodlivý ekosystém zložený z organizovaných skupín, postupov, nástrojov a dokonca i pravidiel, ktoré sa v týchto skupinách zdieľajú. Nebezpečným ho robí aj to, že dnes sa už dá bežne kúpiť na darknete ako služba.“¹³ Vykonané ransomvérové útoky sa prejavili náhlými výpadkami služieb alebo spomalením počítačov, pričom boli identifikované súbory s podozrivými prílohami. V niektorých prípadoch išlo o cieľené útoky využívajúce prístupové údaje, v iných o dôsledok zanedbanej kybernetickej hygieny.¹⁴ Analytický tím Coveware upozorňuje, že malé a stredné firmy predstavujú takmer dve tretiny obetí ransomvéru. Menšie firmy sú totiž atraktívnym terčom pre kybernetické útoky, keďže ich bezpečnostné systémy bývajú menej robustné. Investície do špičkových bezpečnostných riešení sú pre ne často príliš nákladné a zriadenie

¹⁰ Ako rozpoznať podvod s investovaním. [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://www.tatrabanka.sk/predigitalnubezpecnost/hrozba/ako-rozpoznat-podvod-s-investovanim/>

¹¹ Ako rozpoznať podvod s investovaním. [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://www.tatrabanka.sk/predigitalnubezpecnost/hrozba/ako-rozpoznat-podvod-s-investovanim/>

¹² Je to hrozba pre každého na Slovensku. Odborníci na IT objasňujú útok na kataster. Publikované: 09.01.2025 [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/style/tech/96188387-utok-ransomware-kataster-ugkk-it-bezpecnost-odbornici-nazor>

¹³ Ransomvér? Vaše obavy sú oprávnené. Publikované: 23.02.2024 [online]. [cit. 22.06.2025]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/hn-special/96132519-ransomver-vase-obavy-su-opravnene>

¹⁴ Ransomvér? Vaše obavy sú oprávnené. Publikované: 23.02.2024 [online]. [cit. 22.06.2025]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/hn-special/96132519-ransomver-vase-obavy-su-opravnene>

špecializovaného interného tímu je zriedkavé. Navyše, takéto organizácie neraz uhradia výkupné, aby čo najskôr obnovili svoje systémy a dáta. V malých podnikoch sa útočníci často snažia získať neoprávnený prístup k počítačom alebo sieťovým zariadeniam. Pri takzvaných útokoch hrubou silou využívajú automatizované nástroje či softvér, ktorý v krátkom čase generuje a testuje obrovské množstvo kombinácií používateľských mien a hesiel. Skúšajú dovtedy, kým sa im niektorá z kombinácií nepodarí. Pri útokoch na stredné a veľké podniky útočníci častejšie zneužívajú bezpečnostné zraniteľnosti a čoraz sofistikovanejšie techniky sociálneho inžinierstva. Patrí sem napríklad aj tzv. SIM swap útok, pri ktorom útočník oklame mobilného operátora a dosiahne, aby bolo telefónne číslo obete prenesené na jeho vlastnú SIM kartu. Po prenesení čísla tak získa prístup k textovým správam, hovorom, dvojfaktorovým autentifikačným kódom, ktoré sa často využívajú na zabezpečenie bankových účtov a online profilov. Obet' môže následne prísť o peniaze na účte alebo byť kompromitovaná iným spôsobom – napríklad keď útočník rozpošle správy jej priateľom s cieľom vylákať od nich finančné prostriedky.¹⁵

Záver

Trestné právo v ére umelej inteligencie stojí na križovatke. Musí čeliť otázkam, ktoré si ešte pred desaťročím nikto ani nevedel predstaviť. Výzvou nie je len legislatívna adaptácia, ale aj filozoficko-právne prehodnotenie pojmov ako úmysel, vina či spravodlivosť. Umelá inteligencia nie je len nástroj – môže byť aj hrozbou, ale aj príležitosťou pre efektívnejší a spravodlivejší právny systém. Záleží na tom, ako ju využijeme. Z praxe vyplýva, že umelá inteligencia môže zásadne zefektívniť vyšetrowanie trestnej činnosti, zrýchliť analýzu dôkazov a prispieť k väčšej konzistentnosti súdnych rozhodnutí. Zároveň však prináša riziká diskriminácie, zásahu do súkromia a zneužitia samotných technológií umelej inteligencie. Algoritmické nástroje, ako napríklad COMPAS, síce pomáhajú predikovať správanie páchateľov, no nie sú imúnne voči predsudkom, ktoré môžu byť zakódované už v tréningových dátach. Rovnako narastajú hrozby v oblasti kyberkriminality, kde phishing, ransomvér či SIM swap útoky ohrozujú nielen jednotlivcov, ale aj štátne inštitúcie. Útočníci cieľia najmä na malé a stredné podniky, ktoré majú slabšie zabezpečenie, čím sa zvyšuje ich zraniteľnosť. Umelá inteligencia sa v tomto smere javí ako dvojsečná zbraň – môže útoky odhaliť, ale aj umožniť ich sofistikovanejšie prevedenie. Budúcnosť trestného práva bude preto závisieť od toho, ako dokáže právny systém reagovať na technologické zmeny. Kľúčové bude zachovať ľudský dohľad nad rozhodovacími procesmi, zabezpečiť transparentnosť algoritmov a ochraňovať základné práva jednotlivcov. Len tak možno zaistiť, aby umelá inteligencia slúžila spravodlivosti, a nie ju podkopávala.

Použitá literatúra

1. *Ako rozpoznať podvod s investovaním.* [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://www.tatrabanka.sk/predigitalnubezpecnost/hrozba/ako-rozpoznať-podvod-s-investovanim/>
2. *Je to hrozba pre každého na Slovensku. Odborníci na IT objasňujú útok na kataster.* Publikované: 09.01.2025 [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na:

¹⁵ SIM swap útoky: sú extrémne nebezpečné, no hovorí sa o nich málo. Publikované: 26.09.2024 [online]. [cit. 27.06.2025]. Dostupné na: <https://kry-sa.sk/2024/09/26/sim-swap-utoky-su-extremne-nebezpecne-no-hovori-sa-o-nich-malo/>

- <https://hnonline.sk/style/tech/96188387-utok-ransomware-kataster-ugkk-it-bezpecnost-odbornici-nazor>
3. *Phishing*. [online]. [cit. 23.06.2025]. Dostupné na: <https://www.bksbank.sk/slovník/phishing>
 4. *Počítačový program pro identifikaci recidivistů rozhoduje stejně nepřesně jako naproští laici*. Publikované: 22.01.2018 [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://vtm.zive.cz/clanky/pocitacovy-program-pro-identifikaci-recidivistu-rozhoduje-stejne-nepresne-jako-naprosti-laici/sc-870-a-191462/default.aspx#>
 5. *Pri využívaní umelej inteligencie v justícii treba brať do úvahy možný zásah do ľudských práv*. Publikované: 20.07.2021 [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://sita.sk/pri-vyuzivani-umelej-inteligencie-v-justicii-treba-brat-do-uvahy-mozny-zasah-do-ludskych-prav/>
 6. PROKEINOVÁ, M. Umelá inteligencia optikou trestného práva. In: *Košické dni trestného práva 2024, 1. vyd. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024. ISBN 978-80-574-0368-5. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf>
 7. *Ransomvér? Vaše obavy sú oprávnené*. Publikované: 23.02.2024 [online]. [cit. 22.06.2025]. Dostupné na: <https://hnonline.sk/hn-special/96132519-ransomver-vase-obavy-su-opravnene>
 8. *Ransomware*. [online]. [cit. 23.06.2025]. Dostupné na: <https://www.eset.com/sk/ransomware/>
 9. *SIM swap útoky: sú extrémne nebezpečné, no hovorí sa o nich málo*. Publikované: 26.09.2024 [online]. [cit. 27.06.2025]. Dostupné na: <https://kry-sa.sk/2024/09/26/sim-swap-utoky-su-extremne-nebezpecne-no-hovori-sa-o-nich-malo/>
 10. SMEJKAL, V. Je treba kvôli umelá inteligenci meniť trestní kodexy? In: *Košické dni trestného práva 2024, 1. vyd. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2024. ISBN 978-80-574-0368-5. Dostupné na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf>
 11. *Využitie umelej inteligencie v práve*. Publikované: 27.12.2024 [online]. [cit. 16.06.2025]. Dostupné na: <https://umelainteligencia.sk/vyuzitie-umelej-inteligencie-v-prave/>
 12. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
 13. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Margita Prokeinová, PhD.
Pracovná pozícia: Profesorka v študijnom odbore trestné právo
Zamestnávateľ: Právnická fakulta UK, Šafárikovo nám. 6, P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
E-mail: margita.prokeinova@flaw.uniba.sk
Telefón: +421 2 9012 2006

UMĚLÁ INTELIGENCE V ROZHODOVACÍM PROCESU SOUDŮ: RIZIKA A PŘÍNOSY PŘI UKLÁDÁNÍ TRESTŮ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JUDICIAL DECISION-MAKING: RISKS AND BENEFITS IN SENTENCING

Jana Tlapák Navrátilová

Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Ingrid Galovcová

Fakulta bezpečnostně právní, Policejní akademie České republiky v Praze

Abstrakt

Článek sa zaoberá využitím systémov umelej inteligencie v rozhodovaní trestných vecí, s dôrazom na zachovanie princípov proporcionality a individualizácie trestu. Rozoberá riziká a výzvy algoritmického rozhodovania vrátane možných diskriminačných dopadov. Cieľom je ponúknuť odporúčania pre bezpečné a etické nasadenie AI do praxe.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, trestné právo, rozhodovanie, proporcionalita, individualizácia

Abstract

The article examines the use of artificial intelligence systems in criminal sentencing, emphasizing the preservation of the principles of proportionality and individualization. It discusses risks and challenges of algorithmic decision-making, including potential discriminatory effects. The aim is to offer recommendations for the safe and ethical implementation of AI in judicial practice.

Keywords: artificial intelligence, criminal law, decision-making, proportionality, individualization

Úvod

Rychlý technologický rozvoj přináší zásadní výzvy pro právní řády moderních států. Umělá inteligence (AI)¹, jako jeden z nejprogresivnějších nástrojů současnosti, proniká i do oblastí, které byly doposud považovány za výlučně lidskou doménu. Jednou z nich je i rozhodovací činnost soudů v trestním řízení.

Cílem tohoto článku je analyzovat potenciál i rizika spojená s využitím AI při rozhodování o trestu, a to v kontextu principů proporcionality a individualizace trestu. Text zároveň porovnává přístupy evropského a anglosaského trestního práva, pojmenovává hlavní právní a etická rizika algoritmického rozhodování a nabízí možné cesty, jak minimalizovat jeho negativní důsledky.

Zvláštní pozornost bude věnována otázce, zda může být AI skutečně objektivní, jakou roli má v procesu soudce a kde jsou limity delegace rozhodovací moci na technologii. S ohledem na specifickou povahu trestního práva, které se dotýká základních lidských práv a svobod, je nezbytné tyto aspekty podrobit důkladné právní a etické analýze.

¹ The Oxford English Dictionary: artificial intelligence. [online] Dostupné na: https://www.oed.com/dictionary/artificial-intelligence_n?tl=true. [cit. 2025-04-25].

1. Algoritmizace justice jako nový fenomén

Pojem algoritmizace justice² označuje nasazování automatizovaných systémů, které částečně nebo zcela nahrazují lidskou diskreci při rozhodování. V oblasti trestní justice se jedná zejména o prediktivní systémy vyhodnocující pravděpodobnost recidivy. Nejznámějším příkladem tohoto přístupu je systém COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions)³, vyvíjený společností Northpointe, Inc.⁴ Tento systém se používá především v USA pro podporu rozhodování o vazbě, podmíněném propuštění nebo trestu. COMPAS pracuje s daty získanými z dotazníků, které vyplňuje obviněný, a hodnotí riziko opětovného porušení zákona pomocí bodové škály. Systém analyzuje více než 130 faktorů, včetně předchozí trestní minulosti, zaměstnanosti, vzdělání a psychologických charakteristik.⁵

COMPAS se stal předmětem kontroverze poté, co investigativní novináři z ProPublica v roce 2016 publikovali studii⁶, která poukazovala na to, že algoritmus systematicky označuje černošské obžalované jako rizikovější než bělošské, i když statisticky recidivovali méně často. Kritika se dále týkala netransparentnosti modelu – protože se jedná o proprietární software⁷, jeho přesná metodologie není veřejně známá a nelze ji nezávisle ověřit. Tato skutečnost vyvolává vážné otázky o právu obžalovaného na spravedlivý proces a přístup k důkazům, na nichž je rozhodnutí postaveno.

Rozvoj algoritmických nástrojů je dále podporován rostoucím objemem digitalizovaných soudních rozhodnutí. V některých jurisdikcích již existují pokročilé platformy, které na základě strojového učení generují návrhy rozsudků nebo odhady pravděpodobného výsledku soudního řízení. Tyto nástroje však zůstávají kontroverzní z hlediska zachování soudcovské nezávislosti a transparentnosti řízení.

Kromě asi nejvýznamnějšího hráče v rozvoji AI, a to USA experimentují s algoritmy i některé evropské země. Například Estonsko testovalo koncept tzv. "robotického soudce" pro řešení drobných nároků, byť v praxi se jedná spíše o automatizaci, než využití pokročilé AI⁸ – v kontextu české a slovenské právní úpravy by se jednalo o řízení o elektronickém platebním rozkazu.

² Swisher, Keith, *Algorithmic Judicial Ethics* (April 23, 2024). *Wisconsin Law Review*, Forthcoming 2024, *Arizona Legal Studies Discussion Paper* 24-19, [online] Dostupné na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4803796> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4803796>

³ THE WISCONSIN DEPARTMENT OF CORRECTIONS. Online. Wisconsin.gov: COMPAS. Dostupné online z: <https://doc.wi.gov/Pages/AboutDOC/COMPAS.aspx>. [cit. 2025-04-25].

⁴ Setting the Record Straight: What the COMPAS Core Risk and Need Assessment Is and Is Not. Online. Harvard Data Science Review (HDSR). Dostupné online z: <https://hdsr.mitpress.mit.edu/pub/hzwo7ax4/release/7>. [cit. 2025-04-25].

⁵ SAMPLE-COMPAS-RISK-ASSESSMENT-COMPAS-"CORE." *List of questions*. [online] Dostupné na: <https://embed.documentcloud.org/documents/2702103-Sample-Risk-Assessment-COMPAS-CORE/>. [cit. 2025-04-28].

⁶ Julia Angwin, Jeff Larson, Surya Mattu, Lauren Kirchner: *Machine Bias*. ProPublica, 2016. [online] Dostupné na: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>

⁷ Jedná se o software s neveřejným kódem, tedy o opak open source. IT SLOVNÍK.CZ. Co je to Proprietární software? [online] Dostupné na: <https://it-slovník.cz/pojem/proprietary-software>. [cit. 2025-04-28]. Shodně: MASTERDC. Open source software: co to přesně je a čím se liší od proprietárního? Online. Dostupné z: <https://www.master.cz/blog/open-source-software-co-to-je-cim-se-lisi-od-proprietaryho/>. [cit. 2025-04-28].

⁸ ESTONIAN FORENSIC SCIENCE INSTITUTE. *Estonia does not develop AI Judge?* 2022. [online] Dostupné na: https://www.ekei.ee/en/news/estonia-does-not-develop-ai-judge?utm_source=chatgpt.com. [cit. 2025-04-28].

Francie naopak přijala zákon zakazující vytváření statistik o rozhodování konkrétních soudců z důvodu obav z narušení jejich nezávislosti.⁹ Tyto přístupy ukazují různorodost názorů na míru, do jaké je vhodné AI do soudnictví zapojovat.

2. Princip proporcionality při ukládání trestu

Zásada proporcionality trestu představuje základní projev materiálního právního státu. Uložený trest musí odpovídat závažnosti trestného činu i konkrétním okolnostem daného případu. Tento princip je zakotven napříč právními řády, zejména v ústavním právu jednotlivých států, a promítá se i do rozhodovací praxe jejich soudů. Příkladem uvedeného může být nález Ústavního soudu ČR, sp. zn. I. ÚS 2201/16, ze dne 3. 1. 2017 či odborná polemika obsažená v odlišném stanovisku soudců Ludvíka Davida a Jiřího Zemánka k nálezu Ústavního soudu ČR, sp. zn. Pl. ÚS 8/16, ze dne 19. 12. 2017. Obojí myšlenkově navazuje na níže uvedenou judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“).

ESLP ve věci Vinter a další proti Spojenému království (rozsudek ze dne 9. července 2013, stížnost č. 66069/09, 130/10 a 3896/10), judikoval, že trest musí být nejen zákonný, ale také přiměřený povaze a závažnosti trestného činu a musí nabízet možnost přezkumu. Z čehož mimo jiné vychází, že podmíněné propuštění z trestu odnětí svobody sice není nárokové, ale musí být otevřeno všem odsouzeným včetně recidivistů, ale i odsouzeným k výjimečnému trestu. Dalším významným judikátem ESLP s obdobnými interpelačními dopady na judikaturu jednotlivých států je případ del Río Prada proti Španělsku (rozsudek ze dne 21. října 2013, č. 42750/09) ESLP připomněl, že aplikace trestních sankcí musí být srozumitelná a předvídatelná.

AI systémy, které hodnotí rizikovost pachatelů nebo navrhuji výši trestů, často vycházejí z historických dat, která mohou být zatížena předsudky a nerovnostmi. Výsledkem může být situace, kdy algoritmus doporučí nepřiměřeně tvrdý trest pro určité skupiny obyvatel, zatímco jiným udělí mírnější sankce za obdobné činy. Tím dochází k narušení základního právního principu, podle něhož by měl být trest přiměřený povaze a závažnosti spáchaného činu, nikoli výsledkem statistické predikce. Navíc algoritmy často neberou v úvahu individuální okolnosti případu nebo osobní historii pachatele, čímž se dále vzdaluje spravedlivému posouzení v duchu lidské proporcionality.

3. Princip individualizace trestu

Individualizace trestu je klíčovým principem, který umožňuje soudci zohlednit osobnost pachatele, motivy činu, rodinné, sociální a zdravotní zázemí, postoje obžalovaného i prognózu budoucího chování. Tento přístup je zásadní pro zajištění spravedlivého a humánního výkonu trestní politiky státu.

Umělá inteligence zde může sehrát podpůrnou roli. Například může poskytnout přehled o vývoji pachatelovy trestní činnosti, analytické srovnání s obdobnými případy nebo předpověď míry rizika recidivy. Nicméně AI zůstává nástrojem bez porozumění individuálním lidským osudům.

⁹ ESTONIAN FORENSIC SCIENCE INSTITUTE. *Estonia does not develop AI Judge?* 2022. [online] Dostupné na: https://www.ekei.ee/en/news/estonia-does-not-develop-ai-judge?utm_source=chatgpt.com. [cit. 2025-04-28].

Zásadním problémem je, že AI není prozatím schopna chápat lidské emoce, morální dilemata ani kulturní kontext.¹⁰ Z tohoto důvodu nelze algoritmické návrhy považovat za samostatně dostatečný podklad pro rozhodnutí, které má zásadní dopad na lidský život. Významný prostor zde musí zůstat pro soudcovský úsudek.

4. Komparativní přístup: Evropské vs. anglosaské trestní právo

Evropské trestní právo, včetně českého, je založeno na kazuistickém a individualizovaném rozhodování, kde má soudce výraznou diskreci a zodpovědnost za spravedlivé vyhodnocení každého případu. Tato diskrece je kontrolována instančně i ústavněprávně.

Naproti tomu v anglosaském právu, zejména v USA, je běžnou praxí používání tzv. sentencing guidelines, které omezují volnost soudce při výběru sankce.¹¹ ¹²Tento formalizovaný rámec je častým důvodem pro nasazení prediktivních nástrojů (např. zmíněného systému COMPAS), které doporučují výši trestu na základě statistického modelování.

V evropském kontextu zatím neexistuje ekvivalent k systémům jako COMPAS, který by byl plošně nasazen v oblasti trestního práva. Přesto i zde dochází k experimentům s využitím AI a prediktivních modelů, zejména v oblasti analýzy judikatury, predikce délky řízení nebo rozpoznávání vzorců v rozhodovací praxi.

Například ve Francii byla spuštěna v roce 2016 startupová společnost „Prédicite“,¹³ která poskytuje přístup k analytickým nástrojům založeným na strojovém učení právních textů, judikatury a dalších právních zdrojů, a to s cílem poskytování přesného právního vyhledávání a schopnosti analyzovat a poskytovat AI generované odpovědi na položené právní dotazy. Zároveň se jedná o systém postavený na transparentnosti algoritmu AI, tj. open source. Prédicite byla testována ve spolupráci s některými francouzskými soudy, včetně odvolacích soudů v Rennes a Douai. Přestože systém nabízí užitečné nástroje pro právní analýzu, čelil také kritice ohledně přesnosti a přínosu oproti tradičním metodám právního výzkumu.^{14, 15}

¹⁰ TRENDS RESEARCH & ADVISORY. Emotion AI: Transforming Human-Machine Interaction. 2025. [online] Dostupné na: https://trendsresearch.org/insight/emotion-ai-transforming-human-machine-interaction/?srsltid=AfmBOorsv8JQobP_c5El5bR9e5sgEcXI7X1Qq1mrhlmsqtcKSNSDB_0. [cit. 2025-04-29].

¹¹ Příkladem uvedené praxe systému přičítání či odečítání úrovní při ukládání trestů může následující citace manuálu k ukládání trestů federální vlády USA (Guidelines Manual describing the historical development and evolution of the federal sentencing guidelines), a to u trestného činu “Unlawful Manufacturing, Importing, Exporting, or Trafficking (Including Possession with Intent to Commit These Offenses); Attempt or Conspiracy” v bodě: “(5) the offense level specified in the Drug Quantity Table set forth in subsection (c), except that if (A) the defendant receives an adjustment under §3B1.2 (Mitigating Role); and (B) the base offense level under subsection (c) is (i) level 32, decrease by 2 levels; (ii) level 34 or level 36, decrease by 3 levels; or (iii) level 38, decrease by 4 levels. If the resulting offense level is greater than level 32 and the defendant receives the 4-level (“minimal participant”) reduction in §3B1.2(a), decrease to level 32.”.

UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Annotated 2024 Chapter 2 D. [online] Dostupné na: PART D – OFFENSES INVOLVING DRUGS AND NARCO-TERRORISM. Dostupné z: <https://www.ussc.gov/guidelines/2024-guidelines-manual/annotated-2024-chapter-2-d#2d111>. [cit. 2025-04-29].

¹² Druhým příkladem je úprava ze Spojeného království: SENTENCING COUNCIL. Magistrates’ courts sentencing guidelines. [online] Dostupné na: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/offences/>. [cit. 2025-04-29].

¹³ PREDICTICE. [online] Dostupné na: <https://predictice.com/>. [cit. 2025-04-29].

¹⁴ DALLOZ. La réalité derrière le fantasme de la justice robot. [online] Dostupné na: <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/realite-derriere-fantasme-de-justice-robot>. [cit. 2025-04-29].

¹⁵ Artificial Lawyer. (2017). French Magistrates See ‘No Additional Value’ in Predictive Legal AI. [online] Dostupné na: <https://www.artificiallawyer.com/2017/10/13/french-justice-ministry-sees-no-additional-value-in-predictive-legal-ai/>

V Nizozemsku je příkladem kontrolovaného a vědecky podloženého přístupu systém **OxRec** (Oxford Risk of Recidivism Tool), který byl používán v Nizozemsku k predikci rizika recidivy. OxRec byl původně vyvinut ve Švédsku, ale jeho nizozemská verze prošla lokální validací a slouží pouze jako doporučující nástroj, nikoli jako automatizované rozhodovací kritérium.¹⁶

SyRI (Systeem Risico Indicatie) byl nizozemský vládní systém využívající algoritmy k detekci podvodů v oblasti sociálního zabezpečení a daní. Systém shromažďoval a analyzoval data z různých vládních agentur s cílem identifikovat osoby s vysokým rizikem podvodu. V roce 2020 však nizozemský soud rozhodl, že použití SyRI porušuje právo na soukromí podle článku 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, zejména kvůli nedostatečné transparentnosti a možnosti kontroly algoritmu. Soud konstatoval, že systém neumožňuje jednotlivcům pochopit, jak jsou jejich data používána, což je v rozporu s principy právního státu.¹⁷

Tento rozdíl v přístupu je klíčový i z hlediska akceptace AI v soudní praxi. Evropský přístup staví na hodnotě lidského posouzení a odmítá plně algoritmizované trestání. Naopak v USA je tlak na efektivitu a jednotnost rozsudků mnohdy upřednostňován před důslednou individualizací.

Z právně-politického hlediska představuje evropský model větší ochranu základních práv jednotlivce.

V této souvislosti je třeba zmínit také odbornou debatu o tzv. právu na vysvětlení rozhodnutí generovaného automatizovanými systémy, které podle některých výkladů není výslovně zakotveno ani v obecně závazných předpisech, jako je GDPR. Autoři Wachter, Mittelstadt a Floridi upozorňují, že čl. 22 GDPR sice omezuje použití plně automatizovaného rozhodování, ale neposkytuje účinný nárok na detailní vysvětlení algoritmického rozhodnutí, což ztěžuje jeho přezkoumatelnost a oslabuje procesní práva jednotlivce.¹⁸

V kontextu aktuálních legislativních snah, jako je AI Act,¹⁹ lze očekávat, že EU bude klást důraz na bezpečné, transparentní a vysvětlitelné využití AI, tedy nikoliv na její autonomii.

5 . Rizika rozhodování umělou inteligencí

Rozhodování s využitím nástrojů umělé inteligence v trestním soudnictví přináší kromě potenciálních výhod i řadu vážných rizik, která je třeba pečlivě analyzovat a regulovat. Následující body uvádějí hlavní typy těchto rizik:

¹⁶ FAZEL, S., WOLF, A. *Vázquez-Montes MDLA, Fanshawe TR. Prediction of violent reoffending in prisoners and individuals on probation: a Dutch validation study (OxRec)*. Scientific Reports. 2019 Jan;9(1):841. DOI: 10.1038/s41598-018-37539-x. PMID: 30696902; PMCID: PMC6351626. [online] Dostupné na: <https://europepmc.org/article/MED/30696902#free-full-text>

¹⁷ LIBRARY OF CONGRESS. *Netherlands: Court Prohibits Government's Use of AI Software to Detect Welfare Fraud*. Online. Dostupné z: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2020-03-13/netherlands-court-prohibits-governments-use-of-ai-software-to-detect-welfare-fraud/>. [cit. 2025-04-29].

¹⁸ WACHTER, S. MITTELSTADT, B., FLORIDI, L. *Why a Right to Explanation of Automated Decision-Making Does Not Exist in the General Data Protection Regulation*. [online] Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>. [cit. 2025-04-29].

¹⁹ EUROPEAN COMMISSION. *AI Act*. [online] Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>. [cit. 2025-04-29].

5.1. Skrytá diskriminace a reprodukce historických nespravedlností

Modely strojového učení jsou trénovány na historických datech. Pokud tato data obsahují systematickou diskriminaci (např. rasové předsudky ve vazebním nebo trestním řízení), algoritmy je mohou reprodukovat. ProPublica ve své studii (2016) ukázala, že systém COMPAS označoval afroamerické obžalované jako rizikovější častěji než bělošské, i když statisticky recidivovali méně často.²⁰

5.2. Ztráta dynamiky vývoje judikatury

AI systém navrhuje rozhodnutí na základě minulých dat. Tento přístup však může vést k „konzervaci práva“ – tedy k bránění vývoji judikatury a adaptaci soudního rozhodování na nové společenské výzvy, hodnoty nebo poznatky. Právo se pak stává rigidním a ztrácí svou funkci jako nástroj spravedlnosti přizpůsobený době. Francouzská iniciativa Predictice, zaměřená na prediktivní analýzu judikatury, čelila kritice ze strany soudců, kteří poukazovali na to, že nástroj nenabízí přidanou hodnotu oproti jejich vlastní analýze a může vést k uniformitě rozhodnutí.²¹

5.3. Redukce složitosti rozhodnutí na kvantitativní „skóre“

AI modely redukuje komplexní soudní rozhodnutí na výpočty pravděpodobností nebo rizikových skóre. Tím dochází k opomíjení morálních a lidských dimenzí, které jsou pro spravedlivé rozhodování zásadní – například motivace obžalovaného, jeho osobní situace, lítost nebo možnosti resocializace.

5.4. Absence práva na lidský přezkum

Existuje riziko, že soudci přejmou návrhy AI bez důkladného přezkoumání. To může vést k narušení práva obžalovaného na osobní posouzení případu soudcem. Takové jednání může být v rozporu s čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, který zaručuje právo na spravedlivý proces.^{22,23}

5.5. Možnost manipulace nebo chybovosti vstupních dat

Výsledky AI jsou závislé na kvalitě vstupních údajů. Pokud jsou data neúplná, zkreslená nebo záměrně upravená (např. v policejních záznamech), výstup systému bude zavádějící. AI zároveň často nedokáže tyto chyby rozpoznat a zohlednit, což může vést k nespravedlivému rozhodnutí.

Studie zdůrazňují, že nástroje jako OxRec jsou ovlivněny kvalitou vstupních dat. Nesprávné nebo neúplné údaje mohou vést k chybným hodnocením rizika recidivy.²⁴

²⁰ ANGWIN, J., LARSON, J., MATTU, S., & KIRCHNER, L. *Machine Bias*. ProPublica. 2016. [online] Dostupné na: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>

²¹ Artificial Lawyer. French Magistrates See 'No Additional Value' in Predictive Legal AI. 2017. [online] Dostupné na: <https://www.artificiallawyer.com/2017/10/13/french-justice-ministry-sees-no-additional-value-in-predictive-legal-ai/> [cit. 2025-04-25].

²² FAIR TRIALS. *Automating Injustice: The Use of Artificial Intelligence & Automated Decision-Making Systems in Criminal Justice in Europe*. 2021. [online] Dostupné na: https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/Automating_Injustice.pdf

²³ FORUM: MAGAZÍN UNIVERZITY KARLOVY. *AI může soudnictví pomoci, ale poslední slovo musí mít člověk*. 2023. [online] Dostupné na: <https://www.ukforum.cz/rubriky/academia/9068-sedlacek-ai-muze-soudnictvi-pomoc-posledni-slovo-ale-musi-mit-clovek>. [cit. 2025-04-29].

²⁴ FAZEL, S., SARIASLAN, A., FANSHAW, T. *Towards a More Evidence-Based Risk Assessment for People in the Criminal Justice System: the Case of OxRec in the Netherlands*. European Journal on Criminal Policy and Research, 2022, roč. 28, s. 397–406. [online] Dostupné na: DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-022-09520-y>

5.6. Nedostatek odpovědnosti

U AI systémů není vždy jasné, kdo za rozhodnutí nese odpovědnost – zda vývojář, dodavatel softwaru, nebo soudce, který doporučení přijal. Tato nejistota ztěžuje uplatnění odpovědnosti za případné chyby a snižuje důvěru veřejnosti v justici.

Evropská etická charta o využívání AI v soudních systémech upozorňuje na potřebu jasného stanovení odpovědnosti při používání AI nástrojů v justici, případně vytvoření etického rámce podobného Hippokratově přísaze.²⁵

5.7. Black-box efekt a netransparentnost rozhodnutí

U složitých modelů (např. hlubokých neuronových sítí) je téměř nemožné zpětně vysvětlit, jak systém dospěl ke svému výstupu. To porušuje požadavek přezkoumatelnosti rozhodnutí a znesnadňuje právo obžalovaného na obranu

S ohledem na popsané lze mít za to, že je žádoucí, aby každý výstup umělé inteligence v rámci justice byl povinně přezkoumán člověkem. Zároveň lze doporučit omezení rozhodovacího významu těchto systémů pouze na úroveň poradního nástroje, nikoliv závazného rozhodovacího kritéria. Tento případ ilustruje důležitost institucionální obezřetnosti a důsledné evaluace dopadů AI na základní práva a principy trestní spravedlnosti.²⁶

Závěr

Rozbor možností a rizik využití umělé inteligence v rozhodování o trestu ukazuje, že přestože AI může v trestním soudnictví plnit roli podpůrného nástroje, její zapojení naráží na řadu zásadních právních a etických limitů. Mezi nejzávažnější problémy patří riziko skryté diskriminace, ztráta individualizace, nejasná odpovědnost, a především netransparentnost některých algoritmů, které znemožňují přezkoumání rozhodnutí a tím ohrožují právo na spravedlivý proces.

Případová studie ze Spojených států ukazuje, že přijetí AI do praxe bez odpovídající kontroly může vést k porušení základních práv. Naopak příklady z Evropy, jako nástroje OxRec či použití Predictice, zdůrazňují důležitost etického rámce, lidského přezkumu a transparentnosti jako nezbytných podmínek pro využívání AI v justici.

Na základě výše uvedeného lze formulovat následující doporučení:

- 1) Zachovat výlučnou odpovědnost soudce: AI může pouze navrhnout, nikoli rozhodovat. Rozhodnutí o trestu musí být výsledkem lidské úvahy.
- 2) Zajistit auditovatelnost algoritmů: Používané nástroje musí být transparentní, dokumentované a nezávisle kontrolovatelné.
- 3) Stanovit právní rámec odpovědnosti: Musí být jasně vymezeno, kdo nese odpovědnost za chybné rozhodnutí, pokud bylo ovlivněno výstupem AI.
- 4) Zakotvit právo na lidský přezkum: Obžalovaný má mít zaručeno, že jeho případ posoudí člověk, nikoli stroj.

²⁵ COUNCIL OF EUROPE. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment. Bod 161, s. 63. 2018. [online] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/196205/COUNCIL%20OF%20EUROPE%20-%20European%20Ethical%20Charter%20on%20the%20use%20of%20AI%20in%20judicial%20systems.pdf>

²⁶ BROŽEK, B., FURMAN, M., JAKUBIEC, M. et al. *The black box problem revisited. Real and imaginary challenges for automated legal decision making.* *Artif Intell Law* 32, 427–440. 2024. [online] Dostupné na: https://link.springer.com/article/10.1007/s10506-023-09356-9?utm_source=chatgpt.com#citeas

- 5) Podporovat vzdělávání soudců v oblasti datové etiky a AI: Právníci musí být schopni kriticky posoudit funkci a limity AI nástrojů.

Z provedené analýzy vyplývá, že umělá inteligence představuje významný nástroj, který může přispět k efektivitě a konzistenci soudního rozhodování v trestních věcech. Zároveň však nese rizika, která mohou ohrozit základní principy spravedlivého procesu, jako jsou proporcionalita, individualizace trestu a právo na srozumitelné a přezkoumatelné rozhodnutí.

Přestože AI nabízí možnosti v oblasti predikce, strukturalizace informací a srovnávací analýzy, musí být její úloha v trestním soudnictví omezena na roli podpůrnou. Klíčovým aktérem zůstává soudce, jehož rozhodnutí je výsledkem hodnotící úvahy, nikoliv pouhého výstupu výpočetního modelu.

Závěrem lze konstatovat, že AI může být v rukou zkušených soudců užitečným nástrojem, ale nikdy nesmí převzít roli samostatného rozhodovatele. Spravedlivý proces, důvěra veřejnosti a lidský rozměr trestní justice musí zůstat zachovány jako základní hodnoty právního státu. v rukou zkušených soudců užitečným nástrojem, ale nikdy nesmí převzít roli samostatného rozhodovatele.

Použitá literatura

1. ANGWIN, J., LARSON, J., MATTU, S., KIRCHNER, L. *Machine Bias*. ProPublica, 2016. [online] Dostupné na: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>
2. ANGWIN, J., LARSON, J., MATTU, S., KIRCHNER, L. *Machine Bias*. ProPublica, 2016. [online] Dostupné na: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>
3. Artificial Lawyer. *French Magistrates See 'No Additional Value' in Predictive Legal AI*. 2017. [online] Dostupné na: <https://www.artificiallawyer.com/2017/10/13/french-justice-ministry-sees-no-additional-value-in-predictive-legal-ai/>
4. Artificial Lawyer. *French Magistrates See 'No Additional Value' in Predictive Legal AI*. 2017. [online] Dostupné na: <https://www.artificiallawyer.com/2017/10/13/french-justice-ministry-sees-no-additional-value-in-predictive-legal-ai/>
5. Artificial Lawyer. *French Magistrates See 'No Additional Value' in Predictive Legal AI*. 2017. Dostupné z: <https://www.artificiallawyer.com/2017/10/13/french-justice-ministry-sees-no-additional-value-in-predictive-legal-ai/>
6. COUNCIL OF EUROPE. *European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their Environment*. Bod 161, s. 63. [online] Dostupné na:
7. DALLOZ. *La réalité derrière le fantasme de la justice robot*. [online] Dostupné na: <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/realite-derriere-fantasme-de-justice-robot>. [cit. 2025-04-29].
8. Druhým příkladem je úprava ze Spojeného království: SENTENCING COUNCIL. *Magistrates' courts sentencing guidelines*. [online] Dostupné na: <https://www.sentencingcouncil.org.uk/offences/>. [cit. 2025-04-29].
9. ESTONIAN FORENSIC SCIENCE INSTITUTE. *Estonia does not develop AI Judge?* 2022. [online] Dostupné na: https://www.ekei.ee/en/news/estonia-does-not-develop-ai-judge?utm_source=chatgpt.com. [cit. 2025-04-28].

10. EUROPEAN COMMISSION. *AI Act*. [online] Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>. [cit. 2025-04-29].
11. FAIR TRIALS. *Automating Injustice: The Use of Artificial Intelligence & Automated Decision-Making Systems in Criminal Justice in Europe*. 2021. [online] Dostupné na: https://www.fairtrials.org/app/uploads/2021/11/Automating_Injustice.pdf
12. FAZEL S, WOLF A. *Vazquez-Montes MDLA, Fanshawe TR. Prediction of violent reoffending in prisoners and individuals on probation: a Dutch validation study (OxRec)*. Scientific Reports. 2019 Jan;9(1):841. DOI: 10.1038/s41598-018-37539-x. PMID: 30696902; PMCID: PMC6351626. [online] Dostupné na: <https://europepmc.org/article/MED/30696902#free-full-text>
13. FAZEL, S., SARIASLAN, A., & FANSHAW, T. *Towards a More Evidence-Based Risk Assessment for People in the Criminal Justice System: the Case of OxRec in the Netherlands*. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 28, 397–406. [online] Dostupné na: DOI: <https://doi.org/10.1007/s10610-022-09520-y>
14. FORUM: MAGAZÍN UNIVERZITY KARLOVY. *AI může soudnictví pomoci, ale poslední slovo musí mít člověk*. 2023. [online] Dostupné na: <https://www.ukforum.cz/rubriky/academia/9068-sedlacek-ai-muze-soudnictvi-pomoci-posledni-slovo-ale-musi-mit-clovek>. [cit. 2025-04-29].
<https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/196205/COUNCIL%20OF%20EUROPE%20-%20European%20Ethical%20Charter%20on%20the%20use%20of%20AI%20in%20judicial%20systems.pdf>
15. IT SLOVNÍK.CZ. *Co je to Proprietární software?* [online] Dostupné na: <https://it-slovník.cz/pojem/proprietary-software>. [cit. 2025-04-28].
16. LIBRARY OF CONGRESS. *Netherlands: Court Prohibits Government's Use of AI Software to Detect Welfare Fraud*. [online] Dostupné na: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2020-03-13/netherlands-court-prohibits-governments-use-of-ai-software-to-detect-welfare-fraud/>. [cit. 2025-04-29].
17. MASTERDC. *Open source software: co to přesně je a čím se liší od proprietárního?* [online] Dostupné na: <https://www.master.cz/blog/open-source-software-co-to-je-cim-se-lisi-od-proprietaryniho/>. [cit. 2025-04-28].
18. NEWTECH.LAW. *AI must not predict how judges in France will rule*. Online. 2019. Dostupné z: https://newtech.law/en/articles/ai-must-not-predict-how-judges-in-france-will-rule?utm_source=chatgpt.com. [cit. 2025-04-28].
19. PREDICTICE. [online] Dostupné na: <https://predictice.com/>. [cit. 2025-04-29].
20. *SAMPLE-COMPAS-RISK-ASSESSMENT-COMPAS-"CORE." List of questions*. [online] Dostupné na: <https://embed.documentcloud.org/documents/2702103-Sample-Risk-Assessment-COMPAS-CORE/>. [cit. 2025-04-28].
21. *Setting the Record Straight: What the COMPAS Core Risk and Need Assessment Is and Is Not*. Online. Harvard Data Science Review (HDSR). [online] Dostupné na: <https://hdsr.mitpress.mit.edu/pub/hzwo7ax4/release/7>. [cit. 2025-04-25].
22. SWISHER, KEITH *Algorithmic Judicial Ethics* (April 23, 2024). Wisconsin Law Review, Forthcoming 2024, Arizona Legal Studies Discussion Paper 24-19, [online] Dostupné na: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4803796> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4803796>

23. *The Oxford English Dictionary: artificial intelligence*. [online] Dostupné na: https://www.oed.com/dictionary/artificial-intelligence_n?tl=true. [cit. 2025-04-25].
24. *THE WISCONSIN DEPARTMENT OF CORRECTIONS. Wisconsin.gov: COMPAS*. [online] Dostupné na: <https://doc.wi.gov/Pages/AboutDOC/COMPAS.aspx>. [cit. 2025-04-25].
25. TRENDS RESEARCH & ADVISORY. *Emotion AI: Transforming Human-Machine Interaction*. 2025 [online] Dostupné na: https://trendsresearch.org/insight/emotion-ai-transforming-human-machine-interaction/?srsId=AfmBOorsv8JQobP_c5E15bR9e5sgEcXI7X1Qq1mrhlmsqtcKSNSDB_0. [cit. 2025-04-29].
26. *UNITED STATES SENTENCING COMMISSION. Annotated 2024 Chapter 2 D. PART D – OFFENSES INVOLVING DRUGS AND NARCO-TERRORISM*. [online] Dostupné na: <https://www.ussc.gov/guidelines/2024-guidelines-manual/annotated-2024-chapter-2-d#2d111>. [cit. 2025-04-29].
27. WACHTER, S; MITTELSTADT, Brent a FLORIDI, Luciano. *Why a Right to Explanation of Automated Decision-Making Does Not Exist in the General Data Protection Regulation*. [online] Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>. [cit. 2025-04-29].

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Doc. JUDr. Mgr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D.
 Pracovná pozícia: docentka, Katedra trestného práva
 Zamestnávateľ: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, nám. Curieových 901/7, 116 40 Praha 1
 E-mail: jana.navratilova@prf.cuni.cz
 Telefón: +420 123 456 789

Meno a priezvisko: Doc. JUDr. Ingrid Galovcová, Ph.D.
 Pracovná pozícia: docentka, Katedra trestného práva
 Zamestnávateľ: Policejní akademie České republiky v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01 Praha 4
 E-mail: ingrid.galovcova@polac.cz
 Telefón: +420 987 654 321

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE V ODHAĽOVANÍ PRIESTUPKOV A PRI ICH PREJEDNÁVANÍ

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DETECTING ADMINISTRATIVE OFFENCES AND IN THEIR ADJUDICATION

Tibor Seman

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstrakt

Umelá inteligencia je fenoménom, ktorý sa skôr či neskôr bude určite hojne využívať aj v oblasti práva a verejnej správy. Príspevok sa zaoberá možnými aspektmi využitia umelej inteligencie pri odhaľovaní priestupkov a pri ich prejednávaní v podmienkach Slovenskej republiky. Predkladá analýzu jednotlivých oblastí využitia umelej inteligencie s detekciou potenciálnych rizík, súvisiacich s odhaľovaním ako aj postihovaním priestupkov. Zároveň skúma možnosti implementácie umelej inteligencie v kontexte právnych predpisov a poskytuje námety na efektívne využívanie tohto technologického nástroja v sankčnej právnej praxi verejnej správy. V príspevku je osobitná pozornosť venovaná výhodám a rizikám využitia umelej inteligencie pri ochrane procesných práv delikventov v sankčnom administratívnom procese. Napokon, popri právnych aspektoch, poukazuje aj na technické súvislosti v zmysle chybovosti, ktoré táto technológia môže priniesť do právnej praxe.

Kľúčové slová: *Umelá inteligencia, priestupok, odhaľovanie priestupkov, prejednávanie priestupkov*

Abstract

Artificial intelligence is a phenomenon that will sooner or later undoubtedly be widely used in the fields of law and public administration. This paper examines the potential aspects of utilizing artificial intelligence in the detection and adjudication of offenses within the context of the Slovak Republic. It presents an analysis of various areas where artificial intelligence can be applied, identifying potential risks associated with both the detection and punishment of offenses. Furthermore, it explores the possibilities for implementing artificial intelligence in line with legal regulations and offers suggestions for the effective use of this technological tool in the sanctioning practice of public administration. Special attention is given to the advantages and risks of using artificial intelligence in the protection of procedural rights of offenders within administrative sanctioning proceedings. Finally, in addition to the legal aspects, it also highlights the technical implications in terms of potential errors that this technology may introduce into legal practice.

Keywords: *Artificial intelligence, Offense, Detection of offenses, Administrative hearing of offenses*

Úvod

Technológia umelej inteligencie má čím ďalej tým širšie spektrum využitia, a to prakticky v každej sfére, akú si len vieme predstaviť. Či už ide o techniku, zdravotníctvo, školstvo alebo výrobné procesy. V kontexte práva a verejnej správy sa umelá inteligencia perspektívne javí ako užitočný nástroj, spôsobilý prispieť k efektívnosti odhaľovania priestupkov, ako aj zjednodušiť administratívne procesy spojené s ich prejednávaním.

Tento príspevok sa zameriava na možné využitie umelej inteligencie práve v oblasti odhaľovania priestupkov a ich prejednávania v administratívnom sankčnom konaní.¹ Príspevok je upriamený na skúmanie dvojakej využiteľnosti umelej inteligencie v súvislosti s priestupkovým právom. A to na využiteľnosť umelej inteligencie v procese odhaľovania priestupkov a v administratívnom konaní o spáchaných priestupkoch. Skúmané sú aj konkrétne situácie, v ktorých je umelá inteligencia využiteľná, a to v kontexte potenciálnych výhod, respektíve pozitív, ktoré môže priniesť, zároveň s poukázaním na možné negatíva, respektíve chyby, ktoré nemožno plne vylúčiť. Zanedbateľnou nie je ani technická stránka a neustále sa rozširujúce schopnosti umelej inteligencie. Preto aj v priestupkovom práve budú využiteľné viaceré formy umelej inteligencie. Pôjde o využitie schopnosti umelej inteligencie, zamerané na detekciu priestupkov, predovšetkým pri rozpoznávaní vzorcov správania sa, ale tiež pri analýze dát najmä z kamerových systémov. Druhou stránkou bude využitie schopností umelej inteligencie v sankčnom procese, teda od začatia administratívneho sankčného konania až po o uloženie sankcie v prvostupňovom konaní, prípadne aj v konaní o opravných prostriedkoch. Umelá inteligencia predstavuje pre priestupkové právo veľkú výzvu, avšak bude potrebné zodpovedne pristupovať k súvisiacim otázkam, ktoré určite vyplynú z jej prípadného využitia v spomenutom sankčnom mechanizme.

1. Všeobecne o umelej inteligencii a jej aplikácii v práve

1.1. Čo je umelá inteligencia

Nie je to až tak dávno, keď sme sa možno pousmiali nad jednu scénu vo filme s Bruce Willisom, ktorého po vyslovení neslušných výrazov napomenul hlas z reproduktora, aby sa takto nevyjadroval. Podľa dnešnej terminológie umelá inteligencia rozpoznala nielen ľudský hlas, ale vedela, že použité výrazy sú neslušné, a bezprostredne po ich vyslovení uložila hlavnému hrdinovi pokutu vysunutím akéhosi papierika. Vysúvanie týchto papierikov za neslušné vyjadrovanie potom Bruce využil ako náhradu toaletného papiera. Včera fikcia, dnes realita. Stručné vysvetlenie podstaty umelej inteligencie bude mať technickú povahu. Umelá inteligencia v najširšom zmysle predstavuje techniky, umožňujúce strojom napodobniť ľudskú inteligenciu. V užšom slova zmysle ide o „*odbor informatiky zaoberajúci sa tvorbou systémov riešiacich komplexné úlohy ako je rozpoznávanie či klasifikácia, napr. v oblastiach spracovania obrazu alebo spracovania písaného textu či hovoreného jazyka, alebo plánovania či riadenia na základe spracovania veľkých objemov dát.*“² Umelá inteligencia je „*schopnosť zariadenia prejavovať schopnosti podobné človeku, ako sú uvažovanie, učenie, plánovanie a tvorivosť.*“³ „*Ide o inteligentné systémy, ktoré sú navrhnuté tak, aby dokázali samostatne rozmyšľať, učiť sa a robiť rozhodnutia. Tieto systémy sú založené na algoritmoch a strojovom učení a môžu byť*

¹ Autor spracoval príspevok v rámci riešenia výskumného projektu s názvom „Automatizácia rozhodovacích procesov vo verejnej správe“ podporeného grantom Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied VEGA č. 1/0062/25.

² KAPLAN, A. *Artificial Intelligence, Business and Civilization: Our Fate Made in Machines*. London: Routledge. [online] Dostupné na: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003244554/artificial-intelligence-business-civilization-andreas-kaplan>. Zdroj: https://sk.wikipedia.org/wiki/Umelá_inteligencia [cit. 2025-05-27].

³ *Umelá inteligencia: definícia a využitie* | Spravodajstvo | Európsky parlament [online]. www.europarl.europa.eu, 2020-04-09. [online] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20200827STO85804/umela-inteligencia-definicija-a-vyuzitie>. [cit. 2025-05-27]

použité na rôzne úlohy. “⁴ Patrí k najrýchlejšie sa rozvíjajúcim technológiám. „Je to vedná disciplína, ktorá za pomoci počítačov, alebo systémov rieši určité úlohy využívaním takého postupu, ktorý keby to robil človek, považovali by sme tento prejav za prejav inteligencie. (...) Umeľá inteligencia je disciplína počítačových vied, ktorá sa zameriava na vývoj systémov schopných vykonávať úlohy, ktoré by normálne vyžadovali ľudskú inteligenciu, ako je učenie, rozpoznávanie obrazov, rozhodovanie a prirodzená reč. “⁵ A napokon, je to aj „názov pre každý počítačový systém, ktorý sa naučil napodobňovať inteligentné ľudské správanie. “⁶ Ale podstata umelej inteligencie by sa dala vystihnúť aj dvoma slovami, je to vlastne „mysliaci stroj“.

1.2. Využitie umelej inteligencie v právnej praxi

Je nemysliteľné ignorovať najnovšie technológie v oblasti práva. Ich potenciál je obrovský.⁷ Na mysli máme nielen využitie umelej inteligencie vo sférach súkromného práva, ale aj vo verejnom práve, kam sa zaraďuje aj priestupkové právo.

Z krátkej charakteristiky umelej inteligencie, zahrnujúcej jej schopnosti, vyplýva, že je to nástroj využiteľný v právnej praxi. Každé odvetvie práva, či už viac alebo menej, určite umožňuje využitie „mysliaceho robota“ ako pomocníka. Keď sa v období technickej revolúcie začali nielen vynachádzať, ale hlavne využívať stroje, nahradili človeka pri mnohých činnostiach. Boli to stroje v poľnohospodárstve, ale aj v priemysle. Doba pokročila a po počítačoch nastupuje éra uvažujúcich robotov. Dnes sa umelá inteligencia využíva vo všetkých oblastiach, hoci si to niekedy ani nestihneme uvedomiť. Ak sa takýto pomocník dostane napríklad do oblasti verejnej správy, nastane zjednodušenie mnohých úkonov. Samostatne je obrovský potenciál umelej inteligencie ukrytý aj v sankčnom práve, konkrétne pri postihovaní priestupkov, ako menej závažných protiprávných konaní. Z jednoduchších úkonov, ktoré umelá inteligencia bude schopná spoľahlivo realizovať, by sme mohli spomenúť napríklad automatické spracovanie údajov o spáchaných priestupkoch a ich páchatel'och. Zložitejšie úkony môžu zahrňovať využitie rozpoznávania obrazov, ktoré by bolo zamerané na analyzovanie videozáznamov z kamerových systémov. Najzložitejšie by bolo asi vedenie výsluchu obvineného z priestupku alebo svedka.⁸ Napokon by sme tu mohli zaradiť aj samotné vyhodnotenie výpovedí, ich súladnosti, kvalifikovanie protiprávneho konania a spracovanie rozhodnutia.⁹ Takéto využitie umelej

⁴ SLOVÁKOVÁ, A. I. Čo je to umelá inteligencia? 1 000 slov o nej od nej [online]. Dostupné na: <https://www.techbox.sk/co-je-to-umela-inteligencia-1-000-slov-o-nej-od-nej>. [cit. 2025-05-27].

⁵ https://sk.wikipedia.org/wiki/Umelá_inteligencia [online]. Dostupné na: [cit. 2025-05-27].

⁶ *Umelá inteligencia od A po Z: AI* (Umelá inteligencia) [online] Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Umelá_inteligencia [online]. [cit. 2025-05-27].

⁷ Bližšie k využitiu umelej inteligencie v oblasti práva vid' napr. publikáciu SUSSKIND, R.: *Tomorrow's Lawyers. An Introduction to Your Future*. The third edition. Oxford: Oxford University Press, 2023. ISBN 978-80-19286472-7, 320 s. V tomto diele (s voľne preloženým názvom „Právnicki zajtrajška“) sa autor Richard Susskind okrem iného venuje právu a právnikom v aktuálnom čase, teda v 20. rokoch 21. storočia. Vo svojej publikácii predkladá víziu online súdov či globálnych právnych podnikov založených na umelej inteligencii. Oslovuje prichádzajúcu generáciu právnikov v zmysle smelého využitia technológií pri poskytovaní právnych služieb a nahradenia zastaraných foriem právnickej činnosti.

⁸ Výsluch svedka patrí k dôkazným prostriedkom, ktoré sú upravené vo všeobecnom predpise o správnom konaní, ktorým je zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok), v znení neskorších predpisov. Odkaz na subsidiárne použitie zákona o správnom konaní v konaní o priestupkoch je zakotvený v § 51 zákona SNR. Č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov.

⁹ Umelá inteligencia skutočne dokáže vo veľkej miere nahradiť človeka. V knihe Druhý vek strojov Erik Brynjolfsson a Andrew McAfee odhaľujú možnosti digitálnych technológií. Viac: BRYNJOLFSSON, E., & McAFEE, A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company,

inteligencie môže pomôcť zefektívniť prácu štátnych orgánov a zabezpečiť dokonca presnejšie a objektívnejšie hodnotenie priestupkov.

1.3. Úvahy o etike pri využívaní umelej inteligencie v právnych sférach

Pri implementácii umelej inteligencie do právnych procesov, teda nielen v oblasti sankčného práva, si musíme všímať viaceré súvislosti. Jednou z hlavných požiadaviek pri využívaní umelej inteligencie bude zabezpečiť presnosť a objektivitu pri rozhodovaní, ktoré by sa realizovalo na základe algoritmov umelej inteligencie. Okrem toho, samostatnú pozornosť bude treba venovať aj ochrane osobných údajov, avšak táto požiadavka je štandardnou aj pri doterajšej ochrane osobných údajov.¹⁰ Tu je dôležité zabezpečiť, aby umelá inteligencia samostatne nerozhodovala o použití akýchkoľvek informácií mimo plnenia zadaných úloh. Očakávanou výhodou využitia umelej inteligencie je neprejavovanie zaujatosti voči účastníkom sankčných konaní. Domnievame sa, že umelá inteligencia bude spôsobilá zabezpečiť minimalizáciu akejkoľvek zaujatosti.

2. Využitie umelej inteligencie pri odhaľovaní priestupkov

2.1. Automatizované sledovanie a analýza dát

Jedným zo spôsobov využitia umelej inteligencie pri odhaľovaní priestupkov môže byť rozpoznanie protiprávneho konania. Na základe definovania konkrétneho konania človeka bude možné vytvoriť okruh identifikovateľných úkonov, ktoré analýzou budú zaradené pod konkrétnu skutkovú podstatu priestupku. Z najjednoduchších konaní, smerujúcich napríklad proti predpisom o bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky, môže byť identifikované prekročenie rýchlosti motorovým vozidlom, prejdenie križovatky na červenú vozidlom alebo chodcom. Do okruhu identifikovateľných protiprávných konaní bude možné postupne pridávať napríklad aj znečistenie verejného priestranstva či fyzický atak medzi ľuďmi. Samotná identifikácia protiprávneho konania bude len prvou časťou poznávacieho úkonu, pretože úlohou umelej inteligencie bude aj stotožnenie vozidla alebo človeka. Pri vozidlách je evidenčné číslo dostatočným identifikátorom. U človeka bude musieť existovať databáza podoby tváre, spôsobu chôdze a iných charakteristík, na základe ktorých bude osoba so stopercentnou istotou stotožnená. Samozrejme, takáto databáza bude prichádzať do úvahy jedine na základe právnej regulácie zákonom. Zároveň musí byť daný aj plný súlad s ústavou a Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. To je možné v súčasnej dobe považovať za prvok, ktorý bude nasledovať po zákonnej úprave snímania odtlačku ukazovákov človeka pri vydaní občianskeho preukazu. Po identifikácii protiprávneho konania však už v súčasnosti môže byť využitá signalizácia na vyslanie oprávnených osôb na miesto činu, aby voči páchateľovi uskutočnili identifikačné, respektíve aj iné potrebné procesné úkony.

Okrem priestupkov, spáchaných konaním, prichádza do úvahy detekcia priestupkov, spáchaných slovom, jazykom, rečou. Teda vo vyslovenej alebo v písomnej podobe. Pri vyslovených vetách, napríklad prostredníctvom telefónu, však opäť narážame

2014. ISBN 978-039-3239-355. 320 s. [online] Dostupné na: The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. [online]. Zdroj: <http://digamo.free.fr/brynmacafee2.pdf>

¹⁰ Ochrana osobných údajov je v Slovenskej republike právne zakotvená predovšetkým vo dvoch základných dokumentoch. Ide o Zákon č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov, v znení neskorších predpisov a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) [online], Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex:32016R0679>. [cit. 29/04/2025].

na problém monitorovania. Na verejne prístupných miestach však po náležitom označení, že je priestor monitorovaný kamerovým systémom so zvukovým záznamom, je detekcia slov možná. Problémom môže byť kolízia s ľudskými právami. Pri písomnom prejave, ako je napríklad SMS správa, e-mail, messenger, je detekcia textu reálna. De lege ferenda je možné uvažovať nad zákonným, prípadne aj ústavným zakotvením monitoringu SMS správ počas volebného moratória. Reálne využívanie SMS správ v rozpore s pravidlami volebnej kampane dokumentujeme textom z uznesenia Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán z roku 2024, v ktorom vynechávame konkretizáciu politického subjektu: „Štátna komisia pre voľby a kontrolu financovania politických strán začína voči politickej strane (...), so sídlom (...), IČO (...), (ďalej len „politická strana“) konanie o uložení pokuty za správny delikt uvedený v § 19 ods. 1 písm. b) zákona č. 181/2014 Z. z. o volebnej kampani a o zmene a doplnení zákona č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov, t. j. za vedenie volebnej kampane pre voľby do Európskeho parlamentu v roku 2024, ktorého sa politická strana mala dopustiť tým, že dňa 08.06.2024 v skorých ranných hodinách, t. j. v deň konania volieb do Európskeho parlamentu, boli z telefónneho čísla +421 90x xxx xxx, ktoré bolo registrované na p. M. R., trvale bytom: xxxxx, xxxxx, kandidáta uvedeného na kandidátnej listine politickej strany pre voľby do Európskeho parlamentu v roku 2024 pod poradovým číslom x (ďalej len „kandidát“), bola odoslaná nespresnenému okruhu osôb SMS správa, ktorá vyzývala voliť politickú stranu a na hlasovacom lístku označiť kandidáta.“¹¹ Monitoring SMS správ, prípadne využívania aj iných telekomunikačných technológií, umelou inteligenciou by mohol byť prínosom.

V naznačenom zmysle poukážeme na aktuálnu legálnu definíciu priestupkov, ktorá už zohľadňuje moderné technológie. Priestupky majú presné definičné vymedzenie v zákone o priestupkoch. „Priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnuteľný podľa osobitných právnych predpisov, alebo o trestný čin.“¹² Definícia pokračuje: „Priestupkom nie je konanie, ktorým niekto odvracia a) primeraným spôsobom priamo hroziaci útok na záujem chránený zákonom alebo b) nebezpečenstvo priamo hroziace záujmu chránenému zákonom, ak týmto konaním nebol spôsobený zrejme rovnako závažný následok ako ten, ktorý hrozil, a toto nebezpečenstvo nebolo možné v danej situácii odstrániť inak.“¹³ A napokon, zohľadňujúc aktuálne možnosti páchania protiprávnej činnosti, do definície priestupku pribudla nová, elektronická forma spáchania priestupku: „Ak to povaha priestupku umožňuje, priestupku je možné sa dopustiť aj prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby.“¹⁴ Práve odhalenie priestupku spáchaného prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby dáva

¹¹ Uznesenie č. 12.5.2 zo dňa 07.11.2024 Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán. In: Uznesenia z 12. zasadnutia Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán pre IX. volebné obdobie 7. november 2024. s. 4. [online], Dostupné na internete: https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/20_uznesenia/skpv_ix/12_IX_uznesenia.pdf. [cit. 29/04/2025].

¹² Toto je „pozitívne“ vymedzenie pojmu priestupku, teda čo „je“ priestupkom, podľa ust. § 2 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov.

¹³ Ide o „negatívne“ vymedzenie pojmu priestupku, teda čo „nie je“ priestupkom, podľa ust. § 2 ods. 2 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov. Teda, priestupkom nie je konanie v nutnej obrane ani konanie v krajnej núdzi.

¹⁴ Ide o ust. § 2 ods. 3 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov.

možnosť permanentného monitoringu využívania vybraných alebo aj všetkých elektronických komunikačných služieb.

Teda, umelá inteligencia disponuje potenciálom využiteľnosti pri detekcii vopred definovaného protiprávneho konania. Tak ako v súčasnosti sú monitorované verejné priestranstvá v mestách, pričom fyzicky sleduje správanie osôb konkrétny zamestnanec mesta, môže sledovať a vyhodnocovať dej aj umelá inteligencia. Tu bude dôležité zadať kritériá, aké konania majú byť umelou inteligenciou považované za protiprávne. Teda, presne špecifikovať, kedy má umelá inteligencia signalizovať povereným zamestnancom, spravidla by šlo o príslušníkov mestskej polície, potrebu výjazdu na konkrétne miesto, resp. kontaktovanie príslušníka mestskej polície hliadkujúceho najbližšie k inkriminovanému miestu. Nevyhnutné bude pre umelú inteligenciu definovať, aké správanie má vyhodnotiť ako protiprávne. Či už vo všetkých prípadoch alebo len v prípade neistoty, umelá inteligencia prinajmenšom odošle príslušníkovi mestskej polície záznam deja a tento ho vyhodnotí.

Nebude zrejme možné umelej inteligencii „zveriť“ odrazu všetky úkony, súvisiace s detekciou spáchania priestupkov. V prvom rade umelá inteligencia môže priestupok odhaliť, ak je spáchaný napríklad na monitorovanom verejnom priestranstve. Môže spáchanie priestupku oznámiť príslušnému orgánu, napríklad útvaru Policajného zboru alebo mestskej polícii, pokiaľ situácia bude vyžadovať vykonanie bezprostredného zákroku voči páchatelovi. Takisto, môže po zdokumentovaní oznámiť spáchanie priestupku príslušným orgánom, oprávneným priestupky prejednávať. Týkalo by sa to najviac orgánov štátneho dozoru alebo dohľadu, oprávneným prejednávať ten - ktorý priestupok. Umelá inteligencia môže stotožniť páchatel'a podľa tváre, ale aj podľa iných charakteristických znakov, akými sú chôdza, hlas a podobne. To všetko je v dnešnej dobe možné. Na tento účel by však musela byť zriadená databáza charakteristík každej osoby, podľa ktorých by bola identifikovateľná. Avšak, na druhej strane by určite došlo k zásahu do slobody človeka.

Z naznačených okruhov využiteľnosti umelej inteligencie je evidentné, že táto technológia môže byť prínosom v oblasti priestupkového práva. Zároveň však jej zaradenie do mechanizmu odhaľovania priestupkov ako aj do procesu sankčného konania musí byť právne vyriešené. Z právneho hľadiska bude potrebné zabezpečiť, aby použitie umelej inteligencie na odhaľovanie priestupkov neporušovalo základné práva a slobody, predovšetkým právo na súkromie a ochranu osobných údajov. Z technického hľadiska je dôležitá dostatočná spoľahlivosť a presnosť systémov umelej inteligencie, aby sa minimalizovali riziká nesprávnych postupov a rozhodnutí.

2.2. Riziká automatizovaného sledovania a vyhodnotenia dát

Pri vyhodnocovaní konania, detekciou realizovanou umelou inteligenciou označeného a vyhodnoteného ako protiprávne, môže dochádzať jednak k nedostatočnému odhaľovaniu priestupkov, ako aj k predimenzovaniu okruhu konaní, neprirodzene vyhodnotených ako protiprávne. Bez ohľadu na reálne spáchané priestupky, ktorých latencia je v bežnom živote až nepredstaviteľne vysoká, umelá inteligencia môže prehliadnuť niektorý priestupok, prípadne konanie vyhodnotiť ako súladné so zákonom. Na daný efekt môže mať vplyv viacero faktorov. Patrí sem nielen prispôsobenie páchatel'a novým technologickým podmienkam. Teda nieže nespácha priestupok, ale spácha ho tak, aby umelou inteligenciou ostal neodhalený. Napríklad páchatel', uvedomujúc si, že na križovatke je monitorované jeho správanie kamerovým systémom, neprispôsobí svoje

správanie zákona, ale napríklad pod šiltovkou alebo s rozprestretým dáždnikom dopustí sa protiprávneho konania. Za ďalší faktor, prispievajúci k maximalizácii vyhodnocovania správania sa ako protiprávneho, je možné považovať nedostatočné rozpoznávanie. Napríklad osoba, ktorá v predajni potravín vsunie ruku do vrečka nohavíc, bude automaticky považovaná za podozrivú zo skutku, pri ktorom si bez zaplattenia vsunula do vrečka tovar.

Samozrejme, je možné očakávať, že všetky takéto riziká sa budú dať postupne eliminovať až do žiadúcej podoby detekčného mechanizmu.

3. Využitie umelej inteligencie pri prejednávaní priestupkov

3.1. Vykonávanie procesných úkonov v sankčnom konaní o priestupku

Sme toho názoru, že umelá inteligencia je schopná vo veľmi vysokej miere nahradiť človeka v procese administratívneho sankčného konania. Keďže rozumie hovorenému slovu, bude spôsobilá realizovať výsluch. Vypočúvať môže obvineného z priestupku ako aj svedkov. Výhodou je, že na rozdiel od človeka, by sa nemala nechať ovplyvniť rušivými faktormi, ku ktorým môže patriť empatia, emócie či iné prvky, ktoré sa u človeka zrejme nepodariť eliminovať. Takisto, pokiaľ umelá inteligencia bude viesť výsluch, netreba sa obávať, že by použila na dosiahnutie pravdivej výpovede prostriedky, ktoré nie sú súladné so zákonom. Teda, nebude používať lesť, kapiózne otázky ani sugestívne otázky. A napokon, umelá inteligencia o vykonaných procesných úkonoch vyhotoví zápisnicu.

3.2 Vykonávanie procesných úkonov umelou inteligenciou v prvostupňovom konaní o priestupku

Umelá inteligencia po vyhodnotení oznámenia o priestupku, bude spôsobilá začať administratívne konanie o priestupku, vyhotovením a doručením oznámenia o začatí konania, respektíve úkonmi smerujúcimi k objasneniu priestupku. Bude spôsobilá predvolať na ústne pojednávanie za účelom výsluchu osoby, ktoré majú byť vypočuté, takisto vyžiadať od príslušných orgánov podklady na konanie, ako napríklad kamerové záznamy ako aj relevantné písomnosti.

Umelá inteligencia môže ukončiť objasňovanie priestupku a zo zákonných dôvodov vec odložiť, uložiť, odovzdať príslušnému orgánu na prejednanie skutku ako iného správneho deliktu alebo predložiť správu o objasňovaní priestupku príslušnému orgánu. Umelá inteligencia bude spôsobilá vydať rozhodnutie o priestupku so všetkými náležitosťami, rozhodnúť o uložení sankcie a prípadne o ochrannom opatrení. Bude schopná odôvodniť rozhodnutie v súlade s požiadavkami kladenými na túto časť rozhodnutia zákonom, v spojení s judikatúrou správnych súdov a Európskeho súdu pre ľudské práva, súvisiacou so spravodlivým procesom. Rozhodnutie bude mať všetky náležitosti a jeho vyhotovenie potrvá nanajvýš niekoľko sekúnd. Bude sa opierať o podklady v elektronickom spise.

Po oznámení rozhodnutia všetkým účastníkom konania a iným subjektom, ktorým sa má rozhodnutie doručiť, bude umelá inteligencia spôsobilá prijať doručené opravné prostriedky, prípadne konštatovať nedoručenie žiadneho opravného prostriedku a rozhodnutie považovať za právoplatné.

Pokiaľ bude v rozhodnutí o priestupku uložená sankcia, umelá inteligencia bez problémov zaeviduje splnenie povinnosti, respektíve po uplynutí lehoty na dobrovoľné splnenie peňažnej povinnosti bez akéhokoľvek odkladu pristúpi k vymáhaniu pokuty alebo inej uloženej povinnosti, napríklad k vymáhaniu trov konania či náhrady škody.

3.3. Vykonávanie procesných úkonov umelou inteligenciou po podaní riadneho opravného prostriedku v konaní o priestupku

Po podaní odvolania, respektíve iného opravného prostriedku, by mal z hľadiska objektivity rozhodovať iný orgán. Výnimkou je autoremedúra, keď orgán, ktorý vydal rozhodnutie v prvom stupni, o tomto svojom rozhodnutí rozhodne tak, že v plnom rozsahu vyhovie odvolaniu. Aj tu bude mať umelá inteligencia škálu možností ako vyhodnotiť dôvody uvedené v riadnom opravnom prostriedku.

V konaní o podanom opravnom prostriedku vedenom „tou istou“ umelou inteligenciou však vzniká právny problém. Odvolanie má aj devolutívny účinok. Teda, pokiaľ nebude o odvolaní rozhodnuté autoremedúrou, rozhodovať má odvolací, teda iný orgán, nie už prvostupňový. Podľa nášho názoru, nie je vylúčené, že rozhodovať o odvolaní v odvolacom konaní by mohla „iná“ umelá inteligencia, zostávalo by to však na technickom nastavení. Za úvahu však stojí aj posúdenie zmyslu konania o odvolaní, pretože každá umelá inteligencia by mala dosahovať najdokonalejší stupeň. Inými slovami, „odvolacia“ umelá inteligencia nemôže byť „múdrejšia“ ako „prvostupňová“ umelá inteligencia. Je preto namieste negovať úvahu o zapojení umelej inteligencie do odvolacieho konania a ponechať toto konanie človeku. Inak povedané, tzv. kontrolný, preskúmovací mechanizmus, príznačný pre administratívne konania o opravných prostriedkoch, by bol stále zabezpečený človekom, ktorý by k prvostupňovému spisovému materiálu, vytvorenému umelou inteligenciou, pristupoval rovnako ako doposiaľ, teda ako ku každej veci, ktorá je preskúmaná po podaní opravného prostriedku. Nie je však vylúčené ani technické vyriešenie administratívneho sankčného konania v oboch stupňoch „oddelenou“ umelou inteligenciou. Avšak po vyčerpaní riadnych opravných prostriedkov, o ktorých by rozhodovala umelá inteligencia, by zostala zachovaná možnosť využitia mimoriadnych opravných prostriedkov. Či už by šlo o súdne preskúmanie rozhodnutia a postupu v správnom súdnictve¹⁵ alebo podanie protestu prokurátora pri výkone dozoru vo verejnej správe.¹⁶ Domnievame sa, že tieto dva mimoriadne opravné prostriedky by potom boli hojnejšie využívané nespokojnými účastníkmi konania, a tým by sa de facto zbytočne zaťažili orgány, stojace mimo sústavy verejnej správy, teda správne súdy a prokurátor pri výkone všeobecného dozoru.

V súvislosti s procesnými úkonmi bude otázkou budúcnosti, či umelá inteligencia bude spôsobilá nahradiť človeka aj pri niektorých dôkazných postupoch, ku ktorým patrí realizácia obhliadky alebo vyhotovenie znaleckého posudku.

Je teda dôvodné, prenechať umelej inteligencii iba úkony v prvostupňovom sankčnom konaní. Konanie o riadnych a mimoriadnych opravných prostriedkoch by ostalo, tak ako doposiaľ, úlohou človeka.

Podľa nášho názoru, ani pri dosiahnutí vysokého stupňa dokonalosti umelej inteligencie, táto by nesmela nikdy stáť na vrchole rozhodovania. To by totiž znamenalo, že stroj, hoci myslíaci, rozhoduje o človeku. Osobitne sme spracovali chybovosť umelej inteligencie, čo môže byť dostatočným argumentom pre vylúčenie umelej inteligencie ako vyššej alebo aj najvyššej rozhodovacej inštalácie v sankčnom administratívnom konaní o

¹⁵ Správne súdnictvo je upravené v zákone č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok, v znení neskorších predpisov.

¹⁶ Protest prokurátora je jedným z prostriedkov pri výkone dozoru prokurátora na zachovávaní zákonnosti vo verejnej správe a je právne upravený v ustanoveniach § 23 až § 27 zákona č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre, v znení neskorších predpisov.

priestupkoch. Inak povedané, domnievame sa, že je plne zdôvodnená požiadavka, aby teda umelá inteligencia nestála na vrchole spravodlivého procesu.

3.4. Právne zakotvenie automatizovaného rozhodovania o priestupkoch

Je nesporné, že k potenciálom využitia umelej inteligencie patrí aj automatizácia rozhodovania o priestupkoch. Vychádzajúc z predchádzajúcich častí príspevku, pozitívom umelej inteligencie bude jej schopnosť jej algoritmov analyzovať podklady na stanovenie potreby začatia konania o priestupkoch, hodnotiť závažnosť priestupku a na základe vopred stanovených pravidiel odporučiť alebo aj uložiť primeranú sankciu, respektíve kombináciu viacerých sankcií či ochranných opatrení. Tento systém by jednoznačne mohol zefektívniť proces rozhodovania a znížiť administratívnu záťaž, ktorá v súčasnosti je kladená na človeka. S tým sú však spojené zákonné, respektíve až ústavné limity.

Predpokladom automatizovaného rozhodovania je bezosporu náležitá právna úprava. Tá sa bude musieť vysporiadať s presným okruhom procesných úkonov, prenechaných v sankčnom administratívnom konaní na umelú inteligencia. Bude treba vziať do úvahy aj chybovosť umelej inteligencie. Zákonnosť rozhodovacích procesov s využitím umelej inteligencie musí byť v súlade s požiadavkami kladenými na spravodlivý proces. Ak v začiatkoch by umelá inteligencia bola využívaná iba v prvostupňovom konaní, nie sú vylúčené nedostatky v podobe neúplných alebo nepresných údajov, ktoré by viedli k nesprávnym rozhodnutiam. Preto by v prvej fáze zakomponovania umelej inteligencie do procesu rozhodovania malo, podľa nášho názoru, rozhodovanie zostať pod kontrolou kvalifikovaných odborníkov tak, ako je tomu v súčasnosti v konaniach o podaných opravných prostriedkoch. Teda človeku by bol ponechaný výkon kontroly nad rozhodnutiami, vytvorenými pomocou umelej inteligencie.

Pri implementácii umelej inteligencie do právneho systému na Slovensku by bolo možné očakávať jednak novelizáciu Ústavy Slovenskej republiky, schválenie samostatného zákona o umelej inteligencii a napokon novelizácie existujúcich právnych predpisov, upravujúcich priestupky a konanie o nich, teda novelizáciu zákona SNR č.372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov, ako aj zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní, v znení neskorších predpisov, ktorý sa v konaní o priestupkoch používa subsidiárne.

4. Riziko chybovosti pri využívaní umelej inteligencie

Podobne ako človek sa dopúšťa rôznych chýb, aj u technických zariadení nie je možné plne vylúčiť zlyhania. Je teda prirodzené, že pri úvahách o využití umelej inteligencie musíme riešiť aj nevyhnutnú otázku potenciálnej chybovosti pri využívaní umelej inteligencie v oblasti priestupkového konania. Položili sme samotnej umelej inteligencii otázku, či robí chyby.¹⁷ Kto by lepšie zodpovedal na túto otázku, než samotná umelá inteligencia.

V prvom rade je dôležité uvedomiť si jeden závažný fakt, ktorý o sebe priznáva umelá inteligencia. Áno, **umelá inteligencia robí chyby**, a táto skutočnosť je veľmi dôležitá pri jej vedeckom, právnom aj etickom zhodnotení. Na účel tohto príspevku sme podľa odpovede umelej inteligencie spracovali prehľad jej chybovosti s dôrazom na typy chýb, ich príčiny a dôsledky. Odpoveď umelej inteligencie na otázku, či robí chyby, by sa dala zhrnúť do piatich okruhov potenciálnych chýb, ktoré si umelá inteligencia uvedomuje.

¹⁷ Na komunikáciu s umelou inteligenciou sme využili platformu chat.gpt.com.

Tieto skupiny chýb zároveň komentujeme, respektíve uvádzame možné eliminačné prístupy.

Prvou skupinu tvoria chyby **spôsobené nedokonalými dátami**. Totiž, **umelá inteligencia** sa učí na historických dátach. Ak sú tieto dáta **nepresné** (napr. chybné záznamy), **neúplné** (nezahŕňajú všetky relevantné údaje) alebo **zaujaté** (obsahujú systémové predsudky), tak model umelej inteligencie môže opakovať alebo dokonca zosilniť tieto chyby.

Uvedená skupina chýb by sa dala eliminovať zadáním všetkých a zároveň presných údajov, ktoré bude umelá inteligencia spracúvať a vyhodnocovať. Pri nastavení požiadaviek, kladených na činnosť umelej inteligencie, nepripustiť rozširovanie dát o nechcené prvky.

Druhú skupinu tvoria **chyby pri interpretácii kontextu**. Na rozdiel od človeka, **umelá inteligencia** často nedokáže správne vyhodnotiť **právny alebo spoločenský kontext, morálne dilemy, iróniu, sarkazmus či nepriame významy**, čo môže viesť k nesprávnym rozhodnutiam, najmä v právnych alebo administratívnych postupoch. Aj tu však prichádza do úvahy minimalizácia chýb v podobe presného zadania úloh, ktoré má umelá inteligencia plniť. Nie je zároveň vylúčený kontrolný mechanizmus človeka, ktorý by nasledoval napríklad po podaní opravného prostriedku po doručení rozhodnutia o uložení sankcie za priestupok účastníkovi administratívneho konania. V opravnom prostriedku by obvinený z priestupku uviedol, v čom spočívajú pochybenia administratívneho rozhodnutia, respektíve postupu, ktorý mu predchádzal, pokiaľ boli realizované umelou inteligenciou.

Do tretej skupiny patria **technické chyby modelov umelej inteligencie**. Ide o tzv. **overfitting alebo underfitting**, ktoré vedú k nesprávnym predikciám. Nesprávne predvídanie, predpokladanie či predpovedanie je problémom v rámci strojového učenia a štatistiky, kedy sa model učí vzory tréningovej dátovej sady. **V strojovom učení overfitting a underfitting spôsobuje, že model je príliš jednoduchý na to, aby zachytil základné vzorce v tréningových údajoch**. Underfitting, teda podtrénovanie, je situácia, v ktorej sa model nedokáže naučiť tak dobre súvislosť medzi dátami, a tak ich začne predikovať nesprávne. Teda, model plne nepochopí dáta, a tým má zbytočne veľkú stratu a malú presnosť. Keď sa model nedokáže plne naučiť vzťahy medzi jednotlivými dátami, práve vďaka tomu sa vlastne naučil zle. Overfitting, teda preučenie, ako už jeho názov napovedá, je javom spôsobeným tým, že sa šikovný algoritmus na niečom preučí, a tým pádom bude hľadať až príliš veľa súvislostí medzi dátami namiesto toho, aby zanedbával odchýlky a generalizoval. Overfitting aj underfitting sú v súvislostiach s umelou inteligenciou technicko – kybernetické fenomény, preto sme na účel príspevku ich podstatu zostručnili.¹⁸ Okrem overfittingu a underfittingu do tretej skupiny chýb môžeme zaradiť aj **nedostatočnú generalizáciu**, čo znamená, že model dobre funguje len v podmienkach, na ktorých bol trénovaný.

Štvrtou skupinou chýb je **nedostatok zodpovednosti a transparentnosti**. Totiž, rozhodnutia umelej inteligencie môžu byť **nepriehľadné, ide o tzv. „black-box“ algoritmy**. Black box, v preklade aj čierna skrinka alebo čierna schránka, je zložitý

¹⁸ Viac o overfittingu a underfittingu napr.: *Co je overfitting? Trading Terminologie!* [online] Dostupné na: Zdroj: <https://www.tradesmart.cz/co-je-overfitting-trading-terminologie/> [cit. 2025-06-05] alebo *Co je overfitting/underfitting a jak funguje?* [online] Dostupné na: Zdroj: <https://denik.mikulasske.cz/?p=2237> [cit. 2025-06-05].

počítačový program, do ktorého fungovania nie je celkom dobre vidieť.¹⁹ O okrem toho môžu byť rozhodnutia umelej inteligencie ťažko **napadnuteľné** bez jasného vysvetlenia, prečo model rozhodol práve tak, ako rozhodol. Opäť akcentujeme, že uvedené chyby by bolo možné eliminovať vhodnými učiacimi, tréningovými postupmi, smerujúcimi k zachovaniu všetkých požiadaviek, ktoré sú kladené na administratívne rozhodnutia a postup, ktorý ich vydaniu predchádza.

Napokon, piatu skupinu tvoria vlastne samotné dôsledky chýb. Ide tak o **etické ako aj o právne dôsledky chýb**. V oblastiach, ku ktorým patrí verejná správa, trestné právo, priestupkové právo či sankčné právo vo všeobecnosti môžu chyby umelej inteligencie **ohroziť práva jednotlivcov** (napr. nesprávna identifikácia priestupku), **viest' k nespravodlivému postihu alebo spochybniť legitimitu rozhodnutia** verejnej autority. Problematiku chybovosti umelej inteligencie uzavrieme konštatovaním, že aj keď umelá inteligencia môže významne prispieť k efektívnosti a automatizácii procesov, **omylnosť umelej inteligencie je neoddeliteľnou súčasťou jej fungovania**. Preto bude nevyhnutné vytvárať **kontrolné mechanizmy a právne záruky**, ktoré zabezpečia, že rozhodnutia ako výsledok sankčného konania s participáciou umelej inteligencie budú spravodlivé a kontrolovateľné.

Záver

Technológia umelej inteligencie môže byť prínosom v oblasti priestupkového práva. Umelá inteligencia disponuje potenciálom využiteľnosti pri detekcii, respektíve rozpoznávaní vopred definovaného protiprávneho konania. Avšak rátame s jej využitím nielen pri odhaľovaní priestupkov, ale aj pri ich prejednávaní v prvostupňovom aj v druhostupňovom administratívnom sankčnom konaní. Zrýchli administratívne procesy spojené s prejednávaním priestupkov. Môže vykonávať automatické spracovanie údajov o spáchaných priestupkoch a ich páchatel'och. Bude schopná realizovať aj zložitejšie úkony, napríklad rozpoznávanie obrazov zamerané na analýzu videozáznamov z kamerových systémov. Nie je vylúčené jej využitie na vedenie výsluchu obvineného z priestupku alebo svedka, následne aj samotné vyhodnotenie výpovedí, ich súladnosti, kvalifikovanie protiprávneho konania a spracovanie rozhodnutia. Takéto využitie umelej inteligencie môže pomôcť zefektívniť prácu štátnych orgánov a zabezpečiť dokonca presnejšie a objektívnejšie hodnotenie priestupkov.

Zároveň však zaradenie umelej inteligencie do mechanizmu odhaľovania priestupkov ako aj do procesu sankčného konania musí byť právne vyriešené. Z právneho hľadiska bude potrebné zabezpečiť, aby použitie umelej inteligencie na odhaľovanie priestupkov neporušovalo základné práva a slobody, predovšetkým právo na súkromie a ochranu osobných údajov. Z technického hľadiska je dôležitá dostatočná spoľahlivosť a presnosť systémov umelej inteligencie, aby sa minimalizovali riziká nesprávnych postupov a rozhodnutí. Pri prejednávaní priestupkov umelá inteligencia po vyhodnotení oznámenia o priestupku bude spôsobilá začať administratívne konanie o priestupku vyhotovením a dorúčením oznámenia o začatí konania, respektíve úkonmi smerujúcimi k objasneniu priestupku. Nepovažujeme za príliš odvážne tvrdenie, že umelá inteligencia bude využiteľná na vykonávanie procesných úkonov v sankčnom konaní o priestupku, kam patrí realizácia výsluchu od vypočutia, cez kladenie otázok až po vyhotovenie zápisnice z tohto

¹⁹ *Viac o blax boxe napr.: Black box.* [online] Dostupné na: <https://www.seoprakticky.cz/slovník-pojmu/black-box/> [cit. 2025-06-05].

procesného úkonu. Od umelej inteligencie je možné očakávať schopnosť vydať kvalitné rozhodnutie o priestupku so všetkými náležitosťami, rozhodnúť o uložení sankcie a prípadne o ochrannom opatrení. Tiež schopnosť odôvodniť rozhodnutie v súlade s požiadavkami kladenými na túto časť rozhodnutia zákonom, v spojení s judikatúrou správnych súdov a Európskeho súdu pre ľudské práva, súvisiacou so spravodlivým procesom. Vyhodenie rozhodnutia so všetkými náležitosťami môže byť prakticky okamžité, opierajúc sa o podklady v elektronickom spise. Po oznámení rozhodnutia všetkým účastníkom konania a iným subjektom, ktorým sa má rozhodnutie doručiť, bude umelá inteligencia spôsobilá prijať doručené opravné prostriedky, prípadne konštatovať nedoručenie žiadneho opravného prostriedku a rozhodnutie považovať za právoplatné. Pokiaľ bude v rozhodnutí o priestupku uložená sankcia, umelá inteligencia bez problémov zaeviduje splnenie povinnosti, respektíve po uplynutí lehoty na dobrovoľné splnenie peňažnej povinnosti bez akéhokoľvek odkladu pristúpi k vymáhaniu pohľadávky.

Na využitie umelej inteligencie v priestupkovom práve bude potrebné jej právne zakotvenie s určením presného okruhu procesných úkonov, prenechaných v sankčnom administratívnom konaní na umelú inteligenciu. To bude vyžadovať schválenie samostatného zákona o umelej inteligencii a novelizácie existujúcich právnych predpisov, upravujúcich priestupky a konanie o nich, teda novelizáciu zákona SNR č.372/1990 Zb. o priestupkoch ako aj zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní, ktorý sa v konaní o priestupkoch používa subsidiárne. Podľa miery ingerencie umelej inteligencie v priestupkovom konaní nie je vylúčená ani novelizácia Ústavy Slovenskej republiky.

Využitie umelej inteligencie však so sebou prináša aj isté riziká, predovšetkým bude treba vziať do úvahy, že umelá inteligencia sa môže dopustiť chýb. Ide o chyby **spôsobené nedokonalými dátami, chyby pri interpretácii kontextu, technické chyby modelov umelej inteligencie (tzv. overfitting a underfitting), tiež nedostatok zodpovednosti a transparentnosti a napokon aj o právne a etické dôsledky chýb.**

V súvislosti so zavedením umelej inteligencie do priestupkového práva považujeme za nevyhnutné vytvárať zároveň **kontrolné mechanizmy a právne záruky**, ktoré zabezpečia, že rozhodnutia ako výsledok sankčného konania s podstatným využitím umelej inteligencie budú spravodlivé a kontrolovateľné.

Konštatujeme, že využitie umelej inteligencie v oblasti odhaľovania priestupkov a ich prejednávanie môže predstavovať významný krok k modernizácii administratívnych postupov v slovenskom právnom systéme. Umelá inteligencia ponúka možnosti na zefektívnenie a zrýchlenie procesov v administratívnom rozhodovaní. Avšak, ako každá technológia, aj umelá inteligencia má byť iba pomocníkom pri výkone verejnej moci a nikdy by nemala stáť na vrchole moci.

Použitá literatúra

1. *Black box*. [online]. Dostupné na: <https://www.seoprakticky.cz/slovník-pojmu/black-box/> [cit. 2025-06-05].
2. BRYNJOLFSSON, E., & McAFEE, A. *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company, 2014. ISBN 978-039-3239-355. 320 s. [online]. Dostupné na: *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. [online]. Zdroj: <http://digamo.free.fr/brynmacafee2.pdf>
3. *Co je overfitting/underfitting a jak funguje?* [online]. Dostupné na: <https://denik.mikulasske.cz/?p=2237> [cit. 2025-06-05].

4. *Co je overfitting? Trading Terminologie!* [online]. Dostupné na: <https://www.tradesmart.cz/co-je-overfitting-trading-terminologie/> [cit. 2025-06-05].
5. <https://chatgpt.com>
6. [online]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Umelá_inteligencia [cit. 2025-05-27].
7. KAPLAN, A: *Artificial Intelligence, Business and Civilization: Our Fate Made in Machines*. London: Routledge. ISBN 978-1-003-24455-4. [online]. Dostupné na: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003244554/artificial-intelligence-business-civilization-andreas-kaplan>.
8. *Umelá inteligencia* [online]. Dostupné na: <https://sk.wikipedia.org/wiki/> [cit. 2025-05-27]
9. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorým sa zrušuje smernica 95/46/ES (všeobecné nariadenie o ochrane údajov) [online], Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex:32016R0679> [cit. 29/04/2025].
10. SLOVÁKOVÁ, A. I. *Čo je to umelá inteligencia? 1 000 slov o nej od nej* [online]. Dostupné na: <https://www.techbox.sk/co-je-to-umela-inteligencia-1-000-slov-o-nej-od-nej> [cit. 2025-05-27].
11. SUSSKIND, R. *Tomorrow's Lawyers. An Introduction to Your Future. The third edition*. Oxford: Oxford University Press, 2023. ISBN 978-80-19286472-7, 320 s.
12. *Umelá inteligencia od A po Z: AI (Umelá inteligencia)* [online]. Umelá inteligencia od A po Z, [online]. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Umelá_inteligencia. [cit. 2025-05-27].
13. *Umelá inteligencia: definícia a využitie | Spravodajstvo | Európsky parlament* [online]. www.europarl.europa.eu, 2020-04-09. [online]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20200827STO85804/umela-inteligencia-definicia-a-vyuzitie> [cit. 2025-05-27].
14. Uznesenie č. 12.5.2 zo dňa 07.11.2024 Štátnej komisia pre voľby a kontrolu financovania politických strán. In: *Uznesenia z 12. zasadnutia Štátnej komisie pre voľby a kontrolu financovania politických strán pre IX. volebné obdobie 7. november 2024*. s. 4. [online], Dostupné na: https://www.minv.sk/swift_data/source/statna_komisia_pre_volby/20_uznesenia/skp_v_ix/12_IX_uznesenia.pdf [cit. 29/04/2025].
15. Zákon č. 153/2001 Z.z. o prokuratúre, v znení neskorších predpisov
16. Zákon č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok, v znení neskorších predpisov
17. Zákon č. 18/2018 Z.z. o ochrane osobných údajov, v znení neskorších predpisov
18. Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok), v znení neskorších predpisov
19. Zákon SNR č. 372/1990 Zb. o priestupkoch, v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: doc. JUDr. Tibor Seman, PhD.
 Pracovná pozícia: docent na Katedre ústavného práva a správneho práva
 Zamestnávateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach - Právnická fakulta,
 Kováčska 26, 040 75 Košice

E- mail: tibor.seman@upjs.sk
Telefón: + 421552344175

VZDÁLENÁ BIOMETRICKÁ IDENTIFIKACE OSOB V REÁLNÉM ČASE – TEORIE A PRAXE ČESKÉ REPUBLIKY

REMOTE BIOMETRIC IDENTIFICATION OF PERSONS IN REAL TIME – THEORY AND PRACTICE IN THE CZECH REPUBLIC

Marek Dvořák

Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra trestního práva

Abstrakt

Metoda vzdálené biometrické identifikace osob v reálném čase začala být ze strany Policie ČR v testovacím provozu využívána od roku 2018 na Letišti Václava Havla v Praze. V únoru 2025 nabyla účinnosti první část Nařízení o umělé inteligenci (Akt o umělé inteligenci), konkrétně jeho kapitola I. a II., čímž došlo ke zprísnění požadavků na možné provozování biometrických identifikačních systémů, jež lze užívat pouze na základě výjimky z obecného zákazu této procedury. Pravidla je navíc třeba dále specifikovat vnitrostátní úpravou, která v České republice prošla celým legislativním procesem na konci června 2025 a vešla v účinnost k 1. 8. 2025 (zákon č. 230/2025 Sb.). Novelizace je však hojně kritizována a podle mnohých se dostává do příkrého rozporu s unijními požadavky. Předložený příspěvek analyzuje nově přijatou vnitrostátní úpravu v ČR, poukazuje na její nedostatky a přináší návrhy de lege ferenda. Současně se zaměřuje i na praktické a etické aspekty identifikačních systémů, které za pomoci algoritmů umělé inteligence umožňují identifikování osoby podle jejích biometrických charakteristik (na základě automatické detekce obličeje).

Klíčová slova: biometrická identifikace, kamerové systémy, umělá inteligence, sledování

Abstract

The method of remote biometric identification of persons in real time has been used in test operation by the Police of the Czech Republic since 2018 at the Václav Havel Airport in Prague. In 2025, the relevant part of the Artificial Intelligence Act became directly applicable, which significantly tightened the requirements for the possible operation of biometric identification systems. In addition, the rules need to be further specified by national regulation, which in the Czech Republic went through the entire legislative process at the end of June 2025 and entered into force on 1 August 2025 (Act No. 230/2025 Coll.). However, the amendment has been widely criticised and, according to many, is in stark conflict with EU requirements. The present paper analyses the newly adopted national legislation in the Czech Republic, points out its shortcomings and presents de lege ferenda proposals. At the same time, it also focuses on the practical and ethical aspects of identification systems which, with the help of artificial intelligence algorithms, allow a person to be identified according to his or her biometric characteristics (based on automatic face detection).

Keywords: biometric identification, camera systems, artificial intelligence, surveillance

Úvod

Vzdálená biometrická identifikace osob v reálném čase je v současnosti prováděna především za použití kamerových systémů využívajících algoritmy umělé inteligence, které dokážou (i) na veřejně přístupných místech rozpoznat konkrétní osobu zařazenou do referenční databáze podle jejích biometrických (nejčastěji obličejových) charakteristik.

Jedná se tak o moderní a pokrokovou metodu, která umožňuje vyhledat určitého jedince mezi dalšími lidmi, což může mít velký význam pro bezpečnostní praxi nejen při lokalizaci a identifikaci konkrétních podezřelých či obviněných, ale i při cíleném vyhledávání obětí. Na straně druhé je však zřejmé, že jde také o prostředek silně ofenzivní, když jeho nasazením dochází k závažným zásahům do ústavně garantovaných práv a svobod jednotlivců, což je umocněno možnou chybovostí. Efektivita je tak draze vykoupena riziky, mezi něž někteří řadí i tzv. *function creep*, tedy funkční rozlézáni v tomto případě ofenzivních monitorovacích prostředků, jejichž využití by mohlo postupně směřovat ke vzniku policejního státu. Ve veřejném prostoru v této souvislosti dokonce zazněla varování před tzv. čínským (ev. ruským) scénářem, tj. před státem trvale monitorujícím a kategorizujícím obyvatele dle jejich chování a projevů. Klíčovým se proto v demokratickém právním státě nepochybně stává velmi důkladné vyvažování zájmu na ochraně bezpečnosti a vnitřního pořádku se zájmem na ochraně individuálních práv a svobod – uplatnění proporcionality. Přísné a restriktivní využití vzdálené biometrické identifikace osob v reálném čase se pak neobejde bez kvalitní, srozumitelné a transparentní právní úpravy.

Metoda vzdálené biometrické identifikace osob v reálném čase začala být ze strany Policie ČR¹ užívána v České republice od roku 2018 v testovacím provozu na mezinárodním Letišti Václava Havla v Praze, a to z pohledu právního tak trochu na zelené louce, když pro nasazení nebyl stanoven jasný a transparentní právní rámec. Byla však snaha novou praxi „subsumovat“ pod existující ustanovení zákona, zejména zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky² (*dále jen jako „zákon o Policii ČR“*) a zákona č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů³ (*dále jen jako „zákon o zpracování osobních údajů“*) ve znění účinném do 31. 7. 2025. Jasnější pravidla přinesly až změny v posledních měsících, především pak samotné **Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 o umělé inteligenci** (*dále jen jako „Nařízení o umělé inteligenci“*). Účinnost a přímá aplikovatelnost nařízení dokonce vedly k dočasnému omezení provozovaného letištního systému na vybraných úsecích do doby, než bude přijata navazující vnitrostátní zákonná úprava splňující požadavky dané evropskou legislativou, a tedy i přinášející jasné a explicitní zakotvení vzdálené biometrické identifikace osob v zákoně (vč. podrobných pravidel k tomu se vztahujících). Vnitrostátně je možné nařízením stanovená minimální pravidla pouze zpřísnit, nikoliv naopak. Navazující česká vnitrostátní úprava, plynoucí z původního vládního návrhu předloženého Poslanecké sněmovně na konci října 2024,⁴ prošla celým legislativním procesem na konci června 2025, kdy ji podepsal prezident republiky, a v účinnost vstoupila k 1. 8. 2025.⁵ Nová úprava však budí nemalé kontroverze – jedni stanovená pravidla hájí, druzí dovozují jejich příkrý rozpor s Nařízením o umělé inteligenci. Z uvedených časových údajů je patrné, že se jedná o problematiku, která v prostředí České republiky doznává turbulentních změn právě v době konání konference, z níž vzniká tento sborník – příspěvek je psán podle informací aktuálních k přelomu července a srpna 2025, kdy vešla v účinnost nová vnitrostátní právní úprava. V důsledku toho navíc Policie ČR podle jejího tiskového prohlášení přikročila k úplnému pozastavení (deaktivování) systému automatické detekce obličejů do doby, než bude dáno povolení

¹ Provozovatelem systému je Ředitelství služby cizinecké policie.

² Zejména § 62 a § 79 předmětného zákona.

³ Zejména § 36 (a další ustanovení III. hlavy) předmětného zákona.

⁴ Sněmovní tisk č. 807 - Novela zákona o Policii ČR – EU (eKLEP č.j. OVA 518/24, PID KORND34KYGTD).

⁵ V době odevzdání rukopisu ještě nebyl zákon vyhlášen.

(výjimka) dle nové legislativy.⁶ Současně z hlediska statistik konstatovala, že: „*Od svého spuštění v roce 2019 se systém automatické detekce obličejů osvědčil jako mimořádně efektivní nástroj v oblasti odhalování a lokalizace hledaných osob. Do konce června 2025 bylo díky tomuto systému identifikováno a následně zadrženo celkem 155 osob, u nichž byl vydán souhlas se zadržením, příkaz k zatčení nebo příkaz k dodání do výkonu trestu.*“⁷

Na řádcích níže bude stručně pojednáno o pravidlech, která stanoví Nařízení o umělé inteligenci pro vzdálenou biometrickou identifikaci osob v reálném čase, a o novelizaci na toto nařízení navazující. V rámci kritického rozboru se článek zaměří především na nedostatky přijaté vnitrostátní zákonné úpravy a současně také na možnosti jejich nápravy. Dále bude alespoň okrajově pojednáno také o praktických aspektech využívání biometrických identifikačních systémů bezpečnostní praxí, už protože lze do budoucna očekávat masivnější výskyt těchto technologií.

1. Vzdálená biometrická identifikace osob a Nařízení o umělé inteligenci

Ještě před rozvedením požadavků a kritérií, jež přináší Nařízení o umělé inteligenci, je třeba se blíže zaměřit na sousloví „*vzdálená biometrická identifikace osob v reálném čase ve veřejně přístupných prostorách*“ pro účely vymáhání práva. Ačkoliv již bylo nastíněno, jak si takový systém představit, je vhodné se pozastavit ještě u jednotlivých obsahových charakteristik, totiž že jde o *identifikaci*, a to *vzdálenou*, *v reálném čase* a *ve veřejně přístupných prostorách*.

V čl. 3 bodě 42) definuje Nařízení o umělé inteligenci systém biometrické identifikace na dálku v reálném čase jako „*systém biometrické identifikace na dálku, kdy zachycení biometrických údajů, porovnání a identifikace probíhají bez zbytečného odkladu a zahrnují nejen okamžitou identifikaci, ale také omezená krátká zpoždění, jejichž cílem je zabránit obcházení pravidel*“. Z tohoto vymezení je zřejmé, že se zde bavíme pouze o identifikaci prováděné v reálném čase či s drobným zpožděním, nikoliv až s větším časovým odstupem (např. při zpětné programované analýze nahraných záznamů). Dílčí kritérium drobného zpoždění bylo zakotveno i z důvodu, aby praxí nebyla obcházena pravidla pro vzdálenou biometrickou identifikaci osob v reálném čase umělým generováním malých časových prodlev.

Identifikace je realizována na dálku, bez vědomí konkrétní osoby, že je k danému momentu posuzována – proceduru tak nelze směřovat kupříkladu s pouhou verifikací či autentifikací prováděnou při vědomí osoby a z jejího inputu pomocí automatizovaných bran (např. EasyGo Gate) při pasové kontrole. Konečně je klíčovým prvkem i sama skutečnost, že k identifikaci dochází mezi dalšími osobami, tj. na místě přístupném neurčitému počtu fyzických osob (např. nádraží, letištní haly, náměstí, vozy metra, sály kina apod.).⁸ Vymáháním práva dle čl. 3 bodu 46 nařízení rozumí *činnosti prováděné donucovacími orgány nebo jejich jménem za účelem prevence, vyšetřování, odhalování či stíhání trestných činů nebo výkonu trestů, včetně ochrany před hrozbami pro veřejnou bezpečnost a jejich předcházení*.

Nařízení o umělé inteligenci stanoví ve svém čl. 5 odst. 1 písm. h) explicitní **zákaz používání systému** biometrické identifikace na dálku v reálném čase ve veřejně

⁶ Policie ČR. Změny na pražském letišti. 1. 8. 2025. Dostupné z: <https://policie.gov.cz/clanek/zmeny-na-prazskem-letisti.aspx> [zobrazeno 02.08.2025].

⁷ Tamtéž.

⁸ Blíže viz recitál č. 19 Nařízení o umělé inteligenci. Za zmínku stojí především skutečnost, že rozhodující není, zda je příslušný prostor v soukromém či veřejném vlastnictví, ani účel, pro který je prostor využíván.

přístupných pro účely vymáhání práva. Jsou nicméně dány **tři kategorie výjimek**, kdy lze systém aplikovat k potvrzení totožnosti konkrétně cílené osoby, při současném vyhodnocení nezbytnosti použití a zohlednění pravděpodobnosti a rozsahu újmy, která by mohla nastat, pokud by systém nebyl nasazen, na straně jedné, a závažnosti, pravděpodobnosti a rozsahu zásahu do práv a svobod dotčených osob, na straně druhé. Vyhodnocení těchto aspektů má podle nařízení provádět justiční nebo nezávislý správní orgán, který může výjimku písemně povolit na základě předchozí odvozené písemné žádosti.⁹ Nařízení přitom uvádí, že *příslušný justiční orgán nebo nezávislý správní orgán, jehož rozhodnutí je závazné, udělí povolení pouze v případě, že je na základě objektivních důkazů nebo jednoznačných údajů, které mu byly předloženy, přesvědčen, že použití dotčeného systému biometrické identifikace na dálku v reálném čase je nezbytné a přiměřené k dosažení jednoho z cílů specifikovaných níže, který je uveden v žádosti, a zejména je omezeno na to, co je nezbytně nutné, pokud jde o dobu, jakož i zeměpisný a osobní rozsah. Klíčové je, že pouze na základě výstupu systému biometrické identifikace na dálku v reálném čase nelze přijmout žádné rozhodnutí, které má pro určitou osobu nepříznivé právní účinky.*¹⁰

Zmíněné tři kategorie přípustných výjimek, a tedy i **nařízením vymezené cíle**, jsou přitom tyto:

- 1) cílené vyhledávání obětí únosů, obchodování s lidmi nebo sexuálního vykořisťování lidí, jakož i vyhledávání pohřešovaných osob;
- 2) prevence konkrétního, závažného a bezprostředního ohrožení života nebo fyzické bezpečnosti fyzických osob nebo skutečného a bezprostředního či skutečného a předvídatelného teroristického útoku;
- 3) lokalizace nebo identifikace osoby podezřelé ze spáchání trestného činu za účelem vyšetřování, stíhání nebo výkonu trestu za trestné činy uvedené v příloze II Nařízení o umělé inteligenci, za které lze uložit trest odnětí svobody s horní hranicí nejmeně čtyři roky nebo ochranné opatření spojené s odnětím svobody.¹¹

2. Nová vnitrostátní právní úprava v České republice

V České republice nabývá k 1. 8. 2025 účinnosti novelizační zákon č. 230/2025 Sb., kterým se mění zákon o Policii ČR a některé další zákony. Z pohledu rozebírané problematiky je pro nás klíčová zejména část osmá novelizace, která přináší změnu zákona o zpracování osobních údajů, a to konkrétně doplnění nových ustanovení § 39a až § 39c týkajících se právě využití systémů umělé inteligence pro vzdálenou biometrickou identifikaci fyzických osob v reálném čase.

Předně je v **§ 39a** legislativně vymezen **izolovaný systém** v souladu s jeho definicí v Nařízení o umělé inteligenci, a s doplněním, že jde o systém používaný spravujícím orgánem v prostoru, který má stálý územní rozsah a který je omezen na objekty a prostory, jež jsou součástí mezinárodního letiště. Izolovaný systém se přitom může skládat z více

⁹ V naléhavých případech (tj. v situacích, kdy je potřeba použít dotčené systémy tak naléhavá, že je fakticky a objektivně nemožné získat povolení před zahájením tohoto použití) lze vydat povolení ex post, požádat je však třeba uvedeným postupem (s doplněním důvodů, proč neslo požádat dříve) bez zbytečného odkladu, nejpozději do 24 hodin od nasazení ve vztahu ke konkrétní osobě. Je-li povolení zamítnuto, musí být používání s okamžitým účinkem zastaveno a dosud získané údaje vyřazeny a vymazány. Blíže viz recitál č. 35 a čl. 5 odst. 3 Nařízení o umělé inteligenci.

¹⁰ Čl. 5 odst. 3 Nařízení o umělé inteligenci.

¹¹ Příloha II obsahuje dlouhou řadu trestných činů, především trestné činy proti životu a zdraví, lidské důstojnosti v sexuální oblasti, ale také příkladmo trestné činy proti životnímu prostředí.

územně oddělených součástí. První specifikací, kterou úprava nad rámec nařízení přináší, je tak výslovné omezení pouze na prostory mezinárodního letiště, a tedy v důsledku i (bez změny zákona) vyloučení nasazení systémů na dalších místech, kde byly v minulosti navrhovány či plánovány (např. metro, vlaková a autobusová nádraží, sportovní stadiony či náměstí). Dále příslušné ustanovení hovoří o **referenční databázi**, tj. databázi, do níž jsou vkládány stanovené údaje osoby určené k identifikaci. V návaznosti na evropskou úpravu pak uvádí zákon následující **cíle**, při jejichž plnění současně musí být dána nezbytnost používání izolovaného systému pro zařazení biometrických údajů osoby do referenční databáze:

- 1) *pátrání po zmizelé osobě nebo po oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, únosu dítěte a osoby stížená duševní poruchou, zavlčení nebo obchodování s lidmi;*
- 2) *pátrání po osobě podezřelé, obviněné nebo obžalované ze spáchání některého z trestných činů uvedených v příloze II Nařízení o umělé inteligenci, pokud za něj trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 4 roky, nebo odsouzené za takový trestný čin;*
- 3) *předcházení konkrétnímu, závažnému a bezprostřednímu ohrožení života nebo zdraví fyzické osoby; nebo*
- 4) *předcházení teroristickému útoku, který na základě zjištěných skutečností hrozí nebo jej lze důvodně předpokládat.¹²*

Kontrolu nad zpracováním osobních údajů vykonává Úřad pro ochranu osobních údajů, kterému musí spravující orgán předložit zprávu o použití systému do 72 hodin od spuštění.¹³ Spravující orgán ukládá údaje vzniklé biometrickým zpracováním zobrazení osob (spolu s údaji o čase pořízení, označení kamery a evidenčním čísle) v oddělené evidenci a po uplynutí 90 dnů uložené údaje z evidence vymaže. Do evidence je přístup umožněn pouze na základě předchozího povolení soudce, a to pro účely trestního řízení o některém ze shora vypočtených trestných činů. O každém přístupu do evidence navíc musí být opět do 72 hodin notifikován Úřad pro ochranu osobních údajů.

Klíčovým ustanovením je vložený **§ 39b** zákona o zpracování osobních údajů, v němž jsou stanoveny celé **kategorie osob**, pro jejichž identifikaci lze izolovaný systém využívat. Konkrétně se jedná o fyzické osoby:

- 1) *u kterých jsou v okamžiku zařazení do referenční databáze splněny všechny podmínky pro omezení osobní svobody podle právních předpisů upravujících trestní řízení, pokud jsou*
 - a) *podezřelé, obviněné nebo obžalované ze spáchání některého z trestných činů uvedených v příloze II nařízení o umělé inteligenci, pokud za něj trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 4 roky, nebo odsouzené za takový trestný čin, nebo*
 - b) *podezřelé, obviněné nebo obžalované ze spáchání trestného činu neuvedeného v bodě I, pokud je důvodná obava, že by dokonáním, vykonáním nebo opakováním*

¹² § 39a odst. 3 zákona o zpracování osobních údajů.

¹³ V původním vládním návrhu byla lhůta tři měsíců, která však byla na základě připomínek uvádějících, že doba čtvrt roku je extrémní, nahrazena lhůtou 72 hodin od zahájení každého použití izolovaného systému, protože včasné informování o zahájení použití je nezbytné pro výkon úkolů a pravomocí svěřených Úřadu pro ochranu osobních údajů. Připomínka č. 32 Úřadu pro ochranu osobních údajů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. Dostupné z: <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORND34KYGTD/> [zobrazeno 06.07.2025].

takového trestného činu způsobily ublížení na zdraví, těžkou újmu na zdraví nebo smrt; nebo

2) *po kterých bylo vyhlášeno pátrání a*

a) *lze se důvodně domnívat, že je ohrožen jejich život nebo zdraví, nebo*

b) *u kterých jsou v okamžiku zařazení do referenční databáze splněny všechny zákonné podmínky pro omezení osobní svobody, s výjimkou osob, u kterých takové podmínky souvisejí s podezřením, obviněním nebo obžalobou ze spáchání trestného činu nebo s odsouzením za trestný čin.*¹⁴

K použití izolovaného systému je z pohledu **povolovacího režimu** nutné, aby spravující orgán nejprve podal písemnou odůvodněnou žádost se stanovenými náležitostmi,¹⁵ o níž následně rozhoduje předseda senátu vrchního soudu příslušného podle sídla spravujícího orgánu.¹⁶ Na rozhodování se neaplikují ustanovení správního řádu. Pokud by žádost nebyla úplná či byla vadná, vyzve příslušný soudce žadatele k jejich odstranění a poskytne mu k tomu přiměřenou lhůtu. Do 30 dnů ode dne podání úplné žádosti pak má příslušný soudce povinnost vydat rozhodnutí, jímž buď používání izolovaného systému písemně povolí, nebo žádost písemně zamítne. Při rozhodování o žádosti musí soudce posoudit důvody pro nasazení systému, nezbytnost a přiměřenost použití k dosažení cíle, omezení na nezbytný územní a časový rozsah, jakož i závažnost, pravděpodobnost a rozsah újmy, ke které by mohlo dojít v případě, že k používání izolovaného systému nedojde, a důsledky používání izolovaného systému pro práva a svobody všech dotčených osob, zejména závažnost, pravděpodobnost a rozsah těchto důsledků. Proti rozhodnutí o žádosti o povolení používání izolovaného systému není přípustný opravný prostředek. Povolení je možné vydat na dobu maximálně 12 měsíců, nicméně na žádost lze tuto dobu i opakovaně prodloužit vždy o dalších nejvýše 12 měsíců.

Uvedený procesní postup se tak uplatní pro vydání povolení ve vztahu k některé *kategorii* fyzických osob, které mají být zařazovány do referenční databáze izolovaného systému. Je-li pak do referenční databáze zařazen *konkrétní jedinec* spadající pod příslušnou kategorii, tj. dojde-li k vnesení jeho biometrických údajů do systému, je navíc nutno, aby spravující orgán do 24 hodin od zařazení oznámil tuto skutečnost pověřenci vykonávajícímu dohled nad referenční databází. Pokud pověřenec s takovým zařazením nesouhlasí, je spravující orgán povinen konkrétní osobu z referenční databáze vyřadit, jak stanoví § 39b odst. 9 zákona o zpracování osobních údajů.

Třetím vkládaným ustanovením do zákona o zpracování osobních údajů je § 39c, který se již skutečně dotýká povolovacího procesu v případech, kdy je **povolení vydáváno vůči konkrétní individuálně určené osobě** zařazované do referenční databáze (a dle návěti § 39c nespádající do kategorie fyzických osob uvedené v § 39b).¹⁷ Ve vztahu k takové osobě je možné izolovaný systém použít na základě předchozího písemného povolení

¹⁴ § 39b odst. 1 zákona o zpracování osobních údajů.

¹⁵ Náležitosti: a) označení spravujícího orgánu, adresu sídla nebo jinou adresu pro doručování; b) přesné územní vymezení prostoru nebo všech územně oddělených součástí, ve kterých má být izolovaný systém používán; c) časové období, po které má být izolovaný systém používán; d) kategorie fyzických osob, které mají být zařazovány do referenční databáze izolovaného systému; e) jméno, příjmení a kontaktní údaje pověřence, který je pověřen dohledem nad referenční databází; f) shrnutí posouzení vlivu izolovaného systému na základní práva podle čl. 27 nařízení o umělé inteligenci; g) potvrzení o tom, že spravující orgán provedl registraci podle čl. 49 nařízení o umělé inteligenci, ledaže je používání ze závažných naléhavých důvodů potřebné zahájit před provedením registrace; a h) informaci o zařazování osob do referenční databáze, pokud byl izolovaný systém používán v předcházejícím období.

¹⁶ V případě Letiště Václava Havla půjde o předsedu senátu Vrchního soudu v Praze.

¹⁷ Musí se však jednat o izolovaný systém, jehož používání bylo povoleno podle § 39b zákona o zpracování osobních údajů.

příslušného soudce vydaného v návaznosti na písemnou odůvodněnou žádost, je-li to současně nezbytné pro dosažení některého z cílů uvedených výše (tj. uvedených v § 39a odst. 3 zákona o zpracování osobních údajů). U konkrétního jedince je navíc přípustné, aby *za předpokladu, že věc nesnese odkladu*, byl izolovaný systém *použit i bez předchozího povolení*. Spravující orgán je však povinen o povolení požádat do 24 hodin od okamžiku použití izolovaného systému, a pokud je neobdrží, musí použití izolovaného systému ve vztahu k této osobě ukončit a dotčené údaje a záznamy zničit. Z hlediska dalších procesních náležitostí a aspektů povolovacího režimu vůči jedinci podle § 39c lze v zásadě odkázat na výše uvedená pravidla (uvedená v souvislosti s § 39b), s určitými výjimkami jako je především zkrácení lhůty příslušnému soudci pro vydání rozhodnutí o žádosti o povolení k použití izolovaného systému na 72 hodin od podání úplné žádosti (oproti 30 dní u kategorie osob).¹⁸

3. Sporné aspekty nové právní úpravy

Z Nařízení o umělé inteligenci se zřetelně podává, že vzdálená biometrická identifikace fyzických osob v reálném čase ve veřejně přístupných prostorech pro účely vymáhání práva je až na výjimky zakázána, neboť spadá do kategorie nejrizikovějších praktik. Možné výjimky jsou přitom – jak shora rozebráno – jasně vymezeny, přísně regulovány a jejich případné uplatnění současně po členských státech vyžaduje přijetí navazující explicitní vnitrostátní právní úpravy. Takovou úpravu pro Českou republiku přinesla nedávná novelizace, která zakotvila i nová a pro naše pojednání klíčová ustanovení § 39a až § 39c do zákona o zpracování osobních údajů. Je však nově přijatá vnitrostátní právní úprava skutečně souladná s Nařízením o umělé inteligenci? A jsou zavedená pravidla z pohledu teorie i praxe vhodně nastavena? Alespoň pár kritických poznámek si v souvislosti s těmito otázkami, které nepochybně i nadále musí být řešeny, nastiňme.

Zásadní problém lze spatřovat především v ustanovení § 39b zákona o zpracování osobních údajů, které umožňuje, aby soudně bylo vydáno povolení pro celé kategorie osob, ačkoliv Nařízení o umělé inteligenci explicitně vyžaduje individuální posuzování každého případu, tj. individualizované posuzování zařazování biometrických údajů jednotlivce do referenční databáze ze strany justičního orgánu nebo nezávislého správního orgánu. Vnitrostátní právní úprava je proto patrně v rozporu s požadavky stanovenými přímo aplikovatelným nařízením, když prolomila standardy na evropské úrovni vytýčené. Na právě konstatovaném nic nemění ani korekční ustanovení § 39b odst. 9 zákona o zpracování osobních údajů umožňující pověřenci, aby vyjádřil nesouhlas se zařazením biometrických údajů jednotlivce do referenční databáze – tento nesouhlas sice povede k vyřazení osoby z databáze, současně však nic nemění na skutečnosti, že už samo vložení údajů do systému mělo podléhat předchozímu povolení. Navíc lze těžko stavět takový postup co do ochrany individuálních práv jedince na roven předchozí garance ze strany justičního či nezávislého správního orgánu. Ačkoliv byla navrhovaná úprava zakotvující nepřijatelné paušální povolování pro skupiny osob již v rámci legislativního procesu kritizována i ze strany Úřadu pro ochranu osobních údajů,¹⁹ prošlo nakonec znění, které podle názoru autora tohoto příspěvku koliduje s Nařízením o umělé inteligenci a do budoucna nejspíše vyvolá

¹⁸ Dále se drobně odlišují především povinné náležitosti písemné žádosti, blíže viz § 39c odst. 3 zákona o zpracování osobních údajů.

¹⁹ Přípomínka č. 34 Úřadu pro ochranu osobních údajů k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online] Dostupné na: <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORND34KYGTD/> [zobrazeno 06.07.2025].

problémy. Volen měl být individualizovaný povolovací režim, který je upraven v ustanovení § 39c zákona o zpracování osobních údajů – v zákoně je však takový postup prezentován už z hlediska hierarchického spíše jako doplňková procedura, pokud určitá osoba nespadá do schválené kategorie osob dle § 39b. Současně je otázkou, zda by nemělo být v tuto chvíli logicky možné postupu dle § 39c zákona o zpracování osobních údajů užít právě tehdy, bude-li vyjádřen nesouhlas pověřence pověřeného dohledem nad referenční databází dle § 39b odst. 9 téhož zákona, čemuž by však aktuálně bránilo návětí v § 39c odst. 1: „...*použít také pro identifikaci konkrétní fyzické osoby, která nespadá do kategorie fyzických osob uvedené v § 39b odst. 1, ...*“. I v tomto směru je dobré alespoň zvážit precizaci zákonného znění.

Úřad pro ochranu osobních údajů ve svých připomínkách vyjádřil i některé další výhrady, s nimiž lze většinově souznít. Z těch zásadních zmíníme kupříkladu vágnost a nejednoznačnost pojmu „izolovaný systém“ v § 39a zákona o zpracování osobních údajů, kdy tento pojem by bylo vhodné plně nahradit výstižnějším souslovím „systém biometrické identifikace“.²⁰ Kritizováno je také konstruování nové další kategorie trestných činů podle § 39a odst. 3 písm. b) zákona o zpracování osobních údajů (mohlo přitom kupříkladu dojít ke zpřísnění a omezení na existující kategorii zločinů).²¹ Navrženo dokonce bylo i vložení nového ustanovení, jež by se věnovalo zpracování digitálních podob osob a které by explicitně stanovilo, že není-li digitální podoba osoby nalezena v referenční databázi, bezodkladně se vymaže.²²

A konečně je možno dále zvažovat, zda je pro budoucí praxi i v kontextu rozvoje technologií skutečně vhodné zákonem vázat užití systému pouze na prostory mezinárodního letiště (§ 39a odst. 1 zákona o zpracování osobních údajů). Vyvstane-li **potřeba užívat systémy biometrické identifikace osob v reálném čase i na dalších místech jako jsou například dopravní pozemní uzly či sportovní stadiony**, bude nutné přikročit k novelizaci zákona, což může věc zásadně (přinejmenším časově) zkomplikovat. Na druhou stranu jistě zazní argumentace zastánců tohoto omezení, že taková úprava účinně zamezuje riziku funkčního rozlézání, které bylo zmíněno hned v úvodu. Oba názorové tábory jistě naleznou vícero validních argumentů, proč je, resp. není vhodné zákonem restriktivně omezovat užití na prostory mezinárodních letišť, a tedy bychom se dostali spíše do sféry vidění každého z nás, nakolik jsme z pohledu individuálních práv ohroženi státem a jeho dohledem. Vzhledem k tomu, že podle názoru autora nečelíme bezprecedentnímu riziku policejního státu ani dominantnějším snahám o něj, pléduje tento příspěvek spíše za možné rozšíření možnosti využívat biometrické identifikační systémy v reálném čase v zájmu zachování bezpečnosti a vnitřního pořádku i na dalších veřejných místech jako jsou velké dopravní uzly či masové kulturní a sportovní akce. Samozřejmě však vždy za předpokladu přísně a restriktivně nastavených zákonných pravidel, která budou respektovat ustanovení Nařízení o umělé inteligenci, a kdy tedy bude volena cesta individualizovaného (!) povolování vkládání biometrických údajů jedinců do referenční databáze (navíc s následným bezodkladným výmazem digitální podoby osoby ze systému, nebyla-li tato s biometrickými údaji v referenční databázi spárována).

V závěru této části se ještě zastavme u shora zmíněného kroku Policie ČR, která spolu s účinností nové vnitrostátní právní úpravy přinesené zákonem č. 230/2025 Sb.

²⁰ Připomínka č. 23 tamtéž.

²¹ Připomínka č. 31 tamtéž.

²² Připomínka č. 33 tamtéž navrhuje vložení nového § 39aa do zákona o zpracování osobních údajů.

současně přikročila od 1. 8. 2025 k deaktivaci systému automatické detekce obličejů do doby, než bude vydáno příslušné povolení předsedy senátu Vrchního soudu podle nového § 39b zákona o zpracování osobních údajů. Takový postup jistě dává smysl, neboť natolik ofenzivní prostředek má být aktivován jen při splnění restriktivních právních pravidel. Je však třeba se dotazovat, zda přísné požadavky neplatily už od února 2025, kdy vstoupila v účinnost kapitola II. Nařízení o umělé inteligenci, a od kdy tedy měla být příslušná procedura vzdálené biometrické identifikace osob v reálném čase pro účely vymáhání práva provozována pouze jako vnitrostátním právem upravená výjimka z obecného zákazu, aniž by však vnitrostátní úprava tehdy byla účinná. Zákonost některých identifikací učiněných v mezidobí od února 2025 do konce července 2025 proto je podle autora přinejmenším značně sporná. Bude záviset na tom, zda praxe i v zájmu zachování zákonosti tehdejší procedury nedovodí, že postupy bylo možné zahrnout pod ustanovení Nařízení o umělé inteligenci, která nabyla účinnosti až k 2. srpnu 2025. Na tyto odpovědi si však budeme ještě muset počkat.

Závěr

Vzdálená biometrická identifikace fyzických osob v reálném čase využívající také rozvoje umělé inteligence budí mnohé rozpaky a kontroverze. Současně však je – alespoň podle autora – i z hlediska vyšetřování krokem kupředu. Krokem, který je z pohledu zásahů do práv jedinců nepochybně rizikový, ale pro budoucí kriminalistickou praxi nevyhnutelný. A tak není na místě se mu zuby nehty bránit, nýbrž usilovat o co nejkvalitnější právní úpravu vhodně vyvažující zájem na ochraně společnosti před závažnou trestnou činností a jejími pachateli se zájmem na ochraně individuálních práv jedinců. Takovou úpravu však bohužel nepřináší přijatá novelizace trpící vícero nedostatky, z nichž nejzávažnějším a současně nejrizikovějším je možnost vydávání paušálního povolení pro celé kategorie osob. Tím se ostatně možná sama Česká republika nejen vystavuje riziku postihu, ale i riskuje zákonost obstaraných důkazů v konkrétních trestních věcech, přestože Ministerstvo vnitra takový názor – nepřekvapivě – odmítá.²³ Příznivci přijaté právní úpravy argumentují, že Nařízení o umělé inteligenci nepožaduje, aby soud schvaloval zařazení každé jedné osoby do referenční databáze. Navíc uvádí, že schvalování nasazení systému na každého konkrétního jedince by mohlo přetížít až paralyzovat soudní systém, přičemž by ani nedávalo smysl, pokud už soud například rozhodl, že obžalovaného je možné zatknout za účelem vazby.²⁴

Názory se tak značně různí a je nasnadě, že celá oblast vyžaduje další a výrazně intenzivnější odbornou diskusi a analýzu, než jakou mohl poskytnout tento krátký příspěvek usilující spíše o otevření či oživení debaty, či snad i pro možné hledání paralel s praxí ve Slovenské republice. Přijímání změn v předmětné oblasti by pak nepochybně měla provázet i rozsáhlejší společenská diskuse a mediální pozornost, neboť v širším kontextu rozhodně nejde jen o otázky trestněprávní či kriminalistické, nýbrž také o otázky eticko-společenské související (zjednodušeně vyjádřeno) vlastně už s tím, nakolik chceme připustit v zájmu zachování bezpečnosti a vnitřního pořádku monitorování osob ze strany státu.

²³ NOVOTNÁ, K. *Česko má pravidla pro biometrické sledování. Ale odporují těm evropským, míní expert*. Česká justice. 2025. [online] Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2025/06/biometricke-sledovani/>. [zobrazeno 06.07.2025].

²⁴ Tamtéž.

Použitá literatura

1. ČAPKOVÁ, T. *Chybí legislativa i zázemí, biometrické kamery na letištích v Česku není možné používat. Ekonomický deník*. 2025. [Online]. Dostupné na: <https://ekonomickydenik.cz/chybi-legislativa-i-zazemi-biometricke-kamery-na-letistich-v-cesku-neni-mozne-pouzivat/>.
2. Důvodová zpráva k navrhovanému zákonu, kterým se mění zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. [online] Dostupné na: <https://odok.cz/portal/veklep/material/KORND34KYGTD/>.
3. Důvodová zpráva k zákonu č. 111/2019, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o zpracování osobních údajů. Část dvacátá čtvrtá – změna zákona o Policii České republiky.
4. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024.
5. NOVOTNÁ, K. *Česko má pravidla pro biometrické sledování. Ale odporují těm evropským, míní expert. Česká justice*. 2025. [online] Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2025/06/biometricke-sledovani/>.
6. Stanovisko č. 11/2024 k používání rozpoznávání obličeje pro zefektivnění toku cestujících na letištích (slučitelnost s čl. 5 odst. 1 písm. e) a f) a články 25 a 32 obecného nařízení o ochraně osobních údajů). Online. *European Data Protection Board*, 2024. [online] Dostupné na: https://www.edpb.europa.eu/system/files/202501/edpb_opinion_202411_facialrecognitionairports_cs.pdf.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Mgr. Marek Dvořák, Ph.D.
Pracovná pozícia: odborný asistent, tajemník, advokát
Zamestnávateľ: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, nám. Curieových 901/7, 116 40 Praha 1
E-mail: Dvorakmarek1@gmail.com
Telefón: + 420 720 155 153

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST PRÁVNICKÝCH OSOBV SOUVISLOSTI S VÝVOJEM, ŠÍŘENÍM A VYUŽÍVÁNÍM UMĚLÉ INTELIGENCE

CORPORATE CRIMINAL LIABILITY IN CONNECTION WITH THE DEVELOPMENT, DISSEMINATION AND USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Miroslav Uříčar

VANTOR advokátní kancelář, s.r.o.

Abstrakt

Fenomén umělé inteligence získal v poslední době značnou atraktivitu, jeho ekonomický, ale i marketingový význam i nadále narůstá. Produkty a služby obsahující prvky (alespoň tvrzené, zpravidla však skutečné) umělé inteligence v současnosti v praxi nabízejí či využívají podnikatelé, prakticky bez ohledu na obor činnosti. Z právního hlediska nabývají na relevanci jak obecné otázky odpovědnosti za možný škodlivý následek v souvislosti s vývojem, šířením a též využíváním systémů umělé inteligence, tak také specificky otázky trestní odpovědnosti, zvláště u právnických osob. Rozhodovací praxe soudů v této oblasti v České i Slovenské republice zatím téměř neexistuje, bezesporu se však začne velmi záhy vyvíjet. Také relevantní právní úprava teprve postupně nabývá účinnosti. Příspěvek se, vedle teoretické studie aktuálního stavu, zaměří též na posouzení vybraných otázek de lege ferenda,

Klíčová slova: *umělá inteligence, trestní odpovědnost právnických osob, koncept přičitatelnosti, vyvinění, autonomie systémů AI*

Abstract

The phenomenon of artificial intelligence has recently gained considerable attractiveness, and its economic and marketing importance continues to grow. Products and services containing elements of (at least claimed, but usually real) artificial intelligence are nowadays offered or used in practice by entrepreneurs, practically regardless of their field of activity. From a legal point of view, both the general issues of liability for possible harmful consequences in connection with the development, dissemination and use of artificial intelligence systems, as well as the specific issues of criminal liability, especially of legal entities, are becoming more and more relevant. The decision-making practice of the courts in this area in the Czech as well as the Slovak Republics is almost non-existent, but will undoubtedly start to develop very soon. Also, the relevant legislation is only gradually coming into force. In addition to a theoretical study of the current state of the art, the paper will also focus on an assessment of selected issues de lege ferenda,

Keywords: *artificial intelligence, corporate criminal liability, attribution concept, acquittal, autonomy of AI systems*

Úvod

Systémy umělé inteligence jsou v současnosti již běžnou součástí našeho každodenního života, byť si mnohdy nemusíme být vědomi jejich užití. Jako první komplexní právní rámec pro umělou inteligenci je označováno Nařízení o umělé

inteligenci¹ (dále též jen „AI nařízení“²). Tento právní předpis výslovně předpokládá existenci určitých rizik souvisejících se systémy umělé inteligence (dále též jen „systémy AI“), a to i rizik pro zdraví a bezpečnost osob, a vymezuje opatření a povinnosti, jejichž naplnění má předejít možným škodlivým následkům, zejména v podobě újmy fyzických osob.

V souvislosti s odpovědností za případné škodlivé následky vzniká u systémů AI řada otázek jak v právní teorii, tak rovněž ve výkladové a rozhodovací praxi, byť zde se zatím většina z nich nematerializovala, lze to však očekávat v brzké budoucnosti. Autor se v tomto příspěvku zabývá trestní odpovědností právnických osob, tedy možnou přičitatelností protiprávního činu právnickým osobám, a to jak v souvislosti s vývojem a šířením systémů AI, tak i s jejich užíváním, když právě tento aspekt se bude v praxi vztahovat na stále širší okruh právnických osob.

1. Systémy AI – relevantní právní úprava, vymezení a členění

Relevantní právní úpravu umělé inteligence představuje v první řadě již zmiňované AI nařízení. S ohledem na právní formu tohoto předpisu bude nutno přijmout na národní úrovni pouze adaptační zákony, určující mj. orgány dozoru nad trhem a orgány chránící základní práva a některé postupy v souvislosti se systémy AI; v ČR ani v SR zatím návrhy adaptačních zákonů nebyly připraveny. AI nařízení nabývá účinnosti postupně v několika etapách, počínaje 2. únorem 2025 ve vztahu k obecným ustanovením a k zakázaným postupům v oblasti umělé inteligence, přes 2. srpen 2025, kdy nabude účinnosti podstatná část AI nařízení, a následně 2. srpen 2026 a 2. srpen 2027, kdy nabudou účinnosti zbylé části.

AI nařízení vymezuje³ systém AI jako „strojový systém navržený tak, aby po zavedení fungoval s různými úrovněmi autonomie a který po zavedení může vykazovat adaptabilitu a který za explicitními nebo implicitními účely z obdržených vstupů odvozuje, jak generovat výstupy, jako jsou predikce, obsah, doporučení nebo rozhodnutí, které mohou ovlivnit fyzická nebo virtuální prostředí“⁴. Autor považuje v kontextu tohoto příspěvku za zásadní zejména různé úrovně autonomie systémů AI, jak rozvede dále v textu.

Mezi hlavní cíle AI nařízení patří, vedle stanovení jednotného právního rámce pro vývoj, uvádění na trh, uvádění do provozu a užívání systémů AI, též podpora „zavádění důvěryhodné umělé inteligence zaměřené na člověka“ a zajištění vysoké úrovně „ochrany zdraví, bezpečnosti a základních práv“ a také ochrana před škodlivými

¹ NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) 2024/1689 ze dne 13. června 2024, kterým se stanoví harmonizovaná pravidla pro umělou inteligenci a mění nařízení (ES) č. 300/2008, (EU) č. 167/2013, (EU) č. 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 a (EU) 2019/2144 a směrnice 2014/90/EU, (EU) 2016/797 a (EU) 2020/1828 (akt o umělé inteligenci).

² Autor vnímá kriticky současný módní trend, ba přímo nešvar, označovat oficiálně, i v Úředním věstníku EU, předpisy práva EU jako „Act“, bez ohledu na jejich formu – tedy nařízení a často i směrnice (viz např. Směrnice 2019/882 o požadavcích na přístupnost u výrobků a služeb – European Accessibility Act). V českém i slovenském překladu bývají nesystémově použita označení „akt“, ačkoli takové slovo v českém ani slovenském jazyce neexistuje, často však bývá použito, a to bohužel mnohdy i odborníky, též nesprávný a matoucí překlad „zákon“, kteréžto označení je však v českém i slovenském jazyce vyhrazeno národním právním předpisům. Z tohoto důvodu autor obecně, již delší dobu používá zpravidla pro Nařízení o umělé inteligenci zkratku AI nařízení, stejně bude autor činit i v tomto textu.

³ K dalším definicím umělé inteligence viz také SMEJKAL, V. Kybernetická kriminalita. 3. vydání. s. 107 a násl. Smejkal v knize rozlišuje též dva základní přístupy k umělé inteligenci, slabý, který umělou inteligenci vnímá jako modelování mysli a silný přístup, který ji považuje za „model lidského myšlení realizovaný softwarovým způsobem“.

⁴ Viz čl. 1 odst. 1 AI nařízení.

účinky systémů AI a dále i podpora inovací⁵. AI nařízení tak výslovně předpokládá možné škodlivé účinky těchto systémů a vymezuje povinnosti k jejich zamezení. Primárními adresáty těchto povinností jsou poskytovatelé uvádějící systémy AI na trh nebo do provozu, jejich dovozci a distributoři, ale také osoby systémy AI zavádějící. AI nařízení se vztahuje na veřejné i soukromé osoby v EU i mimo EU, pokud poskytují nebo nasazují systém AI na evropský trh.

AI nařízení předpokládá určitý stupeň rizika systémů AI a reflektuje jej v rámci ukládaných povinností. Systémy AI člení dle míry rizika do čtyř úrovní, na 1. zakázané systémy AI, 2. vysoce rizikové systémy AI, 3. systémy AI s omezeným rizikem a 4. systémy AI s minimálním rizikem. Povinnosti, resp. spíše striktní regulace, jsou dle AI nařízení spojeny především, byť nikoli toliko, s vysoce rizikovými systémy AI. U nich je vyžadována řada opatření, zahrnujících identifikaci a analýzu rozumně předvídatelných rizik pro zdraví, bezpečnost nebo základní práva, vypracování technické dokumentace a její průběžné aktualizace, transparentnost, potřebu lidského dohledu zaměřeného na prevenci a minimalizaci rizik a další, včetně povinné registrace v databázi EU před vstupem těchto systémů na trh v rámci EU. Relevantní je v této souvislosti též kategorie obecných modelů umělé inteligence, tedy takových, které vykazují významnou obecnost a jsou schopny „kompetentně plnit širokou škálu různých úkolů bez ohledu na způsob, jakým je daný model uveden na trh“, a které „lze začlenit do různých navazujících systémů nebo aplikací“, s výjimkami v AI nařízení uvedenými⁶⁷.

Z hlediska trestní odpovědnosti právnických osob autor považuje za významné také již výše zmíněné členění na autonomní a neautonomní systémy AI. Je přitom nutno si uvědomit, že se nejedná o dvě striktně oddělené kategorie; v praxi samozřejmě existuje a bude existovat řada mezistupňů s nižší či vyšší mírou autonomie. Dle AI nařízení mají být opatření lidského dohledu u vysoce rizikových systémů AI „úměrná rizikům, úrovni autonomie a kontextu používání“ systému⁸; míra autonomie patří též mezi kritéria pro určování obecných modelů AI se systémovým rizikem.

2. Trestní odpovědnost právnických osob dle právní úpravy ČR a SR

Trestní odpovědnost právnických osob v právním řádu ČR a obdobně i SR je založena na konceptu přičitatelnosti protiprávního činu fyzické osoby osobě právnické, při splnění dalších podmínek. Relevantní právní úprava v ČR i v SR, tedy zákon o trestní odpovědnosti právnických osob⁹ (dále též jen „ZTOPO CZ“) a zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb¹⁰ (dále též jen „ZTOPO SK“), se v některých dílčích aspektech vzájemně odlišují. Např. trestní odpovědnost právnických osob v ZTOPO SK je vymezena jako odpovědnost za taxativně vyjmenované trestné činy, zatímco aktuální ZTOPO CZ (původně založený na totožném konceptu) vymezuje odpovědnost opačným způsobem, tedy za zločiny nebo přečiny uvedené v trestním zákoníku ČR¹¹, s výjimkou

⁵ Viz čl. 1 odst. 1 AI nařízení.

⁶ Viz definice v čl. 3 bod 63 AI nařízení.

⁷ Za obecný model umělé inteligence je považován např. systém ChatGPT.

⁸ Viz čl. odst. 3 AI nařízení.

⁹ Zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ Zákon č. 91/2016 Z.z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov.

¹¹ Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

taxativně vyjmenovaných trestných činů¹², taktéž úprava přičitatelnosti vykazuje určité odlišnosti. Na obecné úrovni lze však, navzdory výše zmiňovaným dílčím rozdílům, hovořit o obdobných základech obou právních úprav a celkově lze ve vztahu k tématu tohoto příspěvku uzavřít, že dále nastíněné otázky trestní odpovědnosti právnických osob v souvislosti se systémy AI je dle hodnocení autora možno posuzovat společně pro právní řád ČR i SR.

Takto především koncept přičitatelnosti je založen na zavinění konkrétní fyzické osoby, jejíž jednání je právnické osobě přičitatelné, nejedná se tedy o objektivní odpovědnost. Platí také, že nemusí být zjištěna konkrétní fyzická osoba, která takto jednala¹³, musí však být prokázáno, že taková osoba existuje (byť neznámá či neztotožněná) a že je v postavení, v němž je její jednání přičitatelné dané právnické osobě¹⁴¹⁵. Koncept přičitatelnosti v právní úpravě ČR¹⁶ a obdobně i SR¹⁷ zahrnuje komisivní variantu – zaměstnanec nebo osoba v obdobném postavení spáchala protiprávní čin na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánu právnické osoby nebo dalších osob uvedených v ZTOPO CZ – a omisivní variantu – tyto orgány a další osoby neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu či neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. Nejvyšší státní zastupitelství ČR v této souvislosti uzavírá, že „*právnická osoba odpovídá za nezvládnutí rizika z provozování právnické osoby, zanedbání či odevzdanosti realizace dohledu a kontroly*“, a dodává, že požadavky k učinění určitých opatření, jakými jsou povinnosti řádného řízení a kontroly, se neomezuji „*na opatření, k nimž jsou orgány právnické osoby povinny ze zákona*“ a vztahují se „*rovněž na další opatření, jejichž provedení lze po nich spravedlivě požadovat*“¹⁸. U trestných činů v souvislosti s vývojem či využíváním systémů AI bude patrně v praxi připadat do úvahy spíše omisivní varianta, byť nelze vyloučit ani rozhodnutí, schválení či pokyn orgánu právnické osoby.

Nezbytnost existence konkrétní fyzické osoby vykazující výše zmiňované znaky, jakožto základní předpoklad trestní odpovědnosti právnické osoby, platí samozřejmě beze zbytku též pro trestní odpovědnost právnických osob v souvislosti s vývojem či využíváním systémů AI, a to jak v právním řádu ČR, tak též SR. Také koncept vyvinění, resp. přesněji spíše „nepřičtení trestní odpovědnosti právnické osobě“, je v české i slovenské právní úpravě založen na obdobných principech, jakkoli jeho vyjádření v ZTOPO CZ a ZTOPO SK vykazuje některé formulační odlišnosti a ZTOPO SK výslovně uvádí i konkrétní příklady zavedení a vykonávání účinných mechanismů

¹² Ustanovení § 7 ZTOPO SK.

¹³ Ustanovení § 8 odst. 3 ZTOPO CZ výslovně stanoví, že „Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, nepodaří-li se zjistit, která konkrétní fyzická osoba jednala způsobem uvedeným v odstavcích 1 a 2.“; obdobně dle ustanovení § 4 odst. 4 ZTOPO SK „Trestná zodpovednosť právnickej osoby nie je podmienená vyvedením trestnej zodpovednosti voči fyzickej osobe uvedenej v odseku 1 a nie je podmienená ani zistením, ktorá konkrétna fyzická osoba konala spôsobom podľa odsekov 1 a 2.“.

¹⁴ Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29.06.2016 sp. zn. 5 Tdo 784/2016. či usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2023, sp. zn. 6 Tdo 472/2023. V této souvislosti platí též, že „Trestní odpovědnosti právnické osoby nebrání, pokud ... jednající fyzická osoba není trestně odpovědná z důvodu nepřičetnosti za protiprávní čin přičitatelný právnické osobě...“, viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 7. 2020, sp. zn. 3 Tz 70/2019.

¹⁵ Viz také příklad, který ve vztahu ZTOPO SK uvádí Peter Šamko „Například takýmto protiprávnym konaním bude rozhodnutie predstavenstva PO, avšak nepodari sa zistiť, ktorá fyzická osoba z predstavenstva ako hlasovala.“

¹⁶ Ustanovení § 8 odst. 2 písm. b) ZTOPO CZ.

¹⁷ Ustanovení § 4 odst. 2 ZTOPO SK.

¹⁸ Nejvyšší státní zastupitelství ČR. Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim Průvodce právní úpravou pro státní zástupce. Třetí, přepracované vydání. 1 SL 113/2020. 9. listopadu 2020.

kontroly řídicích a rozhodovacích procesů¹⁹. Nejvyšší státní zastupitelství ČR v již výše citovaném materiálu uvádí též možné vnímání vyvinění koncipovaného v ZTOPO CZ jako další, negativní, podmínky přičitatelnosti protiprávního činu právnické osobě, když bez existence této podmínky v právní úpravě by, za splnění zbývajících předpokladů, vznikla trestní odpovědnost právnické osoby. Nejvyšší státní zastupitelství ČR uzavírá, že pod pojmem „vynaložení veškerého úsilí“ lze rozumět „*tvorbu, uplatňování a prosazování účinných opatření, jejichž smyslem je zvládnout existující a budoucí rizika vyvolávající, usnadňující nebo podporující páchaní trestných činů*“, přičemž tato opatření tvoří obsah compliance management systému. Compliance systémy a opatření je nutno „*vytvářet na základě zhodnocení rizik, které vezme v potaz individuální podmínky*“²⁰ konkrétní právnické osoby, funkční compliance management systém tedy nemůže být vytvořen jako vzorový, připravený obecně. Jeho součástí musí být mimo jiné též systém efektivní vnitřní kontroly a opatření k zajištění pravidelných školení relevantních zaměstnanců, vše vždy v podobě individuální, plně reflektující specifickou situaci konkrétní právnické osoby.

3. Relevantní otázky trestní odpovědnosti právnických osob v souvislosti s AI

V prvé řadě považuje autor za nutné rozvést již výše zmíněnou otázku různé míry autonomie²¹ systémů AI, které budou v praxi zpravidla nástrojem trestné činnosti. Neautonomní systémy AI z povahy věci jednají pod dohledem fyzické osoby, případně podle jejích pokynů a v případě vzniku škodlivého následku se tak právní hodnocení situace výrazněji neliší od použití jiných strojů. Také případná trestní odpovědnost právnických osob bude posuzována obdobně jako u jiných strojů, včetně podmínek pro uplatnění výše rozebíraného konceptu vyvinění.

Odlišná situace však nastává u autonomních systémů AI, které ovšem v praxi nebudou ničím výjimečným, patrně již ve velmi brzké budoucnosti – půjde nejen o již delší dobu mediálně atraktivní autonomní systémy řízení vozidel, nýbrž též o různé systémy v rámci programu Průmysl 4.0²² a další. U těchto systémů, zejména u systémů AI nejvyšší úrovně, s plnou mírou autonomie a se schopností učit se a přizpůsobovat se novým situacím, bude dle hodnocení autora mnohdy velmi obtížné dovodit protiprávní jednání fyzické osoby, které by bylo přičitatelné právnické osobě, právě kvůli vysoké autonomii těchto systémů. Bez toho ovšem nebude možno trestní odpovědnost právnické osoby dovodit. V praxi může být navíc situace komplikovaná v případě částečně autonomních systémů AI, s různou mírou autonomie. Někteří odborníci tuto skutečnost uvádějí jako argument pro zavedení právní osobnosti umělé inteligence.

Samozřejmě bude možno uvažovat o trestní odpovědnosti právnické osoby, která jednala nedbale při výrobě a uvádění systému AI na trh nebo do provozu (např. ve formě nedostatečného testování, ale též nedostatečného návodu), či také právnické osoby, která jednala nedbale při užívání takového systému (nedostatečná míra kontroly, školení

¹⁹ Srov. § 8 odst. 5 ZTOPO CZ a § 4 odst. 7 ZTOPO SK.

²⁰ SCHENKOVÁ, K., LASÁK, J. a kol. *Compliance v podnikové praxi*. 1. vydání. s 96.

²¹ Evropský parlament vymezil autonomii robota jako „schopnost činit rozhodnutí a uplatňovat je vůči okolnímu světu nezávisle na kontrole či vlivu zvnějšku; vzhledem k tomu, že tato autonomie je čistě technické povahy a její stupeň závisí na tom, jak byl robot konstruován, pokud jde o komplexitu jeho interakce s prostředím“, viz Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. února 2017 obsahující doporučení Komisi o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2103(INL)).

²² K tomuto podrobněji viz Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Iniciativa průmysl 4.0. Zveřejněno 14.7.2017. [online] Dostupné na: www.mpo.gov.cz.

zaměstnanců apod.). V takovém případě bude nutno posoudit, zda daná právnická osoba vynaložila „veškeré úsilí, které bylo možné na právnické osobě spravedlivě požadovat“. Je však nutno si uvědomit, že hovoříme o plně autonomních systémech AI. U těch tedy bude obtížné fakticky, tedy i právně, posoudit, onu potřebnou míru úsilí, včetně nutnosti zkoumat zamýšlený účel užití systému AI, reálnou možnost výrobce či zavádějící osoby předpokládat jako možné takové jednání systému AI, při němž došlo ke škodlivému následku, a další faktory a také včetně kauzálního nexu mezi jednáním a následkem. Výjimkou budou systémy AI, které byly navrženy a vytvořeny za účelem spáchání trestného činu a tuto skutečnost se též podaří prokázat, případně systémy, které byly za tímto účelem zneužity.

Otázka trestní odpovědnosti obecně za jednání autonomního mechanismu přitom není zcela nová, přestože v praxi nebývá často diskutována. Vladimír Smejkal tuto otázku analyzoval již opakovaně, ve vztahu k jednotlivým generacím robotů²³ (v kontextu tohoto příspěvku lze třetí a čtvrtou generaci ztotožnit se systémy AI) z hlediska míry jejich autonomie. Zdůrazňuje v této souvislosti vznik nového rozměru odpovědnostních vztahů, na rozdíl od doposud používaných strojů a zařízení, u nichž „je z hlediska případné odpovědnosti relativně jednoduchá linie jednání a následku“²⁴. U robotů třetí a zvláště čtvrté generace Smejkal odlišuje situace, kdy újma vzniklá v důsledku jednání robota bude následkem, „který je v rozporu s účelem a smyslem stroje či zařízení“, v kterýchžto situacích „lze relativně jednoduše analyzovat jednání a jeho soulad s právem“. Upozorňuje však, že „počínaje třetí generací bude zřejmě problémem již stanovení příčiny nežádoucího jednání“²⁵.

V odborné literatuře se v posledních letech objevily některé úvahy na téma právní osobnosti umělé inteligence²⁶, tyto diskuse se samozřejmě týkají nejen roviny trestněprávní, diskutované v tomto příspěvku, nýbrž jde o obecnější úvahy, ovšem s dopadem i do zde diskutované tematiky. Jako jedna z možností do budoucna se uvádí koncept „elektronické osoby“, jako doplněk ke stávajícím fyzickým a právnickým osobám. Tato myšlenka se objevuje již v Usnesení Evropského parlamentu z února 2017, ve kterém vyzývá Evropskou komisi mimo jiné k analýzám možného „vytvoření zvláštního právního statutu robota ..., aby alespoň ti nejsložitější autonomní roboti mohli mít status elektronické osoby odpovědné za náhradu jimi způsobené škody, a možné použití elektronické osoby v případech, kdy roboti činí autonomní rozhodnutí nebo jsou jiným způsobem samostatně v kontaktu se třetími stranami“²⁷.

Alžběta Krausová připouští, že „elektronická osoba“ je jednou z možných variant řešení otázky odpovědnosti za škodu způsobenou autonomními roboty, upozorňuje však na mnoho kontroverzí, včetně možného zneužití, které jsou s takovým konceptem spojeny, zásadní je pak podle ní otázka rozsahu práv a povinností takovýchto

²³ Nultou generaci v této stupnici tvoří manipulátory a roboty zpravidla bez zpětné vazby, v první generaci jsou roboti s jednoduchou zpětnou vazbou, ve druhé generaci roboti se schopností optimalizace, třetí generaci představují roboti schopní samostatné tvorby programu, se schopností učit se z nabytých zkušeností a nejvyšší, čtvrtou generací jsou autonomní roboti se sociálním chováním. Viz SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vydání. s. 1010 a násl.

²⁴ SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vydání. s. 1012 a násl.

²⁵ SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita*. 3. vydání. s. 1012 a násl.

²⁶ Tyto diskuse probíhají pochopitelně nejen v ČR a EU, nýbrž celosvětově, v podrobnostech srov. např. CHOPRA, S. – WHITE, L. F. *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents*. University of Michigan Press, 2011 či Visa A.J.Kurki, který diskutuje právní status umělé inteligence širěji, v kontextu právního statusu zvířat, lidského plodu či přírodních objektů; srov. KURKI, V. *A Theory of Legal Personhood*.

²⁷ Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. února 2017 obsahující doporučení Komisi o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2103(INL)).

elektronických osob²⁸. Jan Zibner analyzoval relevantní rozhodovací praxi a dospěl k závěru, že tato nebrání přiznání právní osobnosti umělé inteligenci. Zibner vnímá „elektronickou osobu“ jako alternativu k přiznání právní osobnosti umělé inteligenci a jako paralelu uvádí svěřenské fondy; uznává však, že právní řád ČR není na koncept „elektronické osoby“ připraven²⁹. Dle hodnocení autora platí tento závěr obdobně i ve vztahu k právnímu řádu SR a, jak upozorňuje také např. Dominika Pintérová, též ve vztahu k současné společnosti. Dle Pintérové bude proto budoucnost právní subjektivity AI záviset na vývoji technologií AI, jakož i na výsledku společenských a etických diskusí o této problematice³⁰.

V této souvislosti je nutno zdůraznit, že systémy AI ani samotná umělá inteligence nemají formu právnické osoby a nemají tedy právní osobnost, tedy alespoň zatím tomu tak není. Důsledkem toho je, že AI sama o sobě nemá trestní odpovědnost a za protiprávní jednání související se systémem AI tedy může být zodpovědná fyzická osoba, případně může být přičitatelné právnické osobě, jak je o tom pojednáno výše. Výjimečnými však patrně nebudou ani situace, kdy za škodlivý následek vzniklý v důsledku jednání systému AI, a to včetně těch nejzávažnějších následků, na zdraví či životě, nebude trestně odpovědný nikdo; jinak tomu může, ba mělo by, být v rovině civilní odpovědnosti. Takováto situace, tedy absence trestní odpovědnosti v konkrétním případě, může být dle hodnocení autora problémem politickým, více nežli právním; patrně by v takovém případě nabyly na intenzitě úvahy o potřebě změn právní úpravy *de lege ferenda*. Takové úvahy ovšem nemusejí mít vždy racionální základ a také nemusejí vyústit v řešení skutečné, nikoli toliko zdánlivé, jak tomu mnohdy bývá u právních úprav, které jsou výsledkem politických procesů. V této souvislosti se autorovi jeví jako výstižná poznámka Matúše Mesarčíka a Zoltána Gyurásze, kteří upozorňují, že „*Stroj sa nebojí sankcie, svoju existenciu nevníma, ani si ju neváži a nesnaží sa ju uchovať. Z tejto perspektívy by dokonca aj trest, ktorý by mohol stroj priamo deaktivovať alebo odpojiť, trestal najmä strany, ktoré tento stroj vlastní.*“³¹

Relevantní soudní rozhodovací praxe ve vztahu k systémům AI se zatím v ČR i v SR teprve vyvíjí, a to ve velmi počátečním stadiu. Z rozhodnutí civilních soudů je v ČR znám rozsudek z října 2023, týkající se určení autorství k obrázku vytvořenému umělou inteligencí³², autorovi je známo i několik dalších soudních rozhodnutí, která se však oblasti umělé inteligence dotýkají spíše okrajově. V oblasti trestní rozhodovací praxe v ČR i SR autor zaznamenal toliko diskuse o určitých typových případech, nikoli samotná soudní rozhodnutí. I tyto diskuse se aktuálně omezují převážně pouze na otázky deepfake vyobrazení poškozujících konkrétní fyzické osoby³³, včetně zakotvení zvláštní skutkové podstaty trestného činu poškozování cizích práv v Trestním zákoníku ČR

²⁸ KRAUSOVÁ, A. *Status elektronické osoby v evropském právu v kontextu českého práva*. s. 702 Právní rozhledy č. 20. Nakladatelství C.H. Beck, 2017.

²⁹ ZIBNER, J. *Akceptace právní osobnosti v případě umělé inteligence*. Revue pro právo a technologie roč.9, č.17/2018.

³⁰ PINTÉROVÁ, D. *Aký právny status má a mala by mať umelá inteligencia? Má niečo spoločné s obchodnými spoločnosťami?* Comenius odborný blog. 24. 5. 2024. Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

³¹ MESARČÍK, M. – GYURÁSZ, Z. *Umelá inteligencia a právna úprava zdravotníctva v Slovenskej republike*. 1. vydanie. V návaznosti na BERTOLINI, A.: *Artificial Intelligence and Civil Liability*, 2020. [online]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu.> [10-11-2020].

³² Rozsudek Městského soudu v Praze z 11. října 2023, č. j. 10 C 13/2023-16.

³³ K tomuto viz vyjádření Policie ČR z 11. října 2024. Tzv. deepfake pornografie. [online] Dostupné na: www.policie.gov.cz.

postihující výrobu a šíření deepfake videí³⁴. Za zmínku v této souvislosti stojí, že trestný čin poškozování cizích práv dle § 181 trestního zákoníku ČR nepatří mezi trestné činy, u nichž je dle negativního výčtu v ZTOPO CZ vyloučena trestní odpovědnost právnických osob, přichází zde tedy v úvahu. S ohledem na rozvoj umělé inteligence a jejího využívání a ostatně i vzhledem k aktuální novelizaci trestního zákoníku ČR lze očekávat další rozhodnutí soudů poměrně brzo, včetně rozhodnutí v trestních věcech.

Závěr

Autor v tomto příspěvku, vedle vybraných teoretických i praktických problémů trestní odpovědnosti právnických osob v souvislosti s umělou inteligencí, stručně rozebral také některé úvahy de lege ferenda v této oblasti, které se snaží reagovat na nastíněné problémy. Kromě výše diskutovaného zavedení elektronické osoby, resp. právní osobnosti umělé inteligence a její navazující trestní odpovědnosti autor zaznamenal např. též úvahy o zavedení objektivní trestní odpovědnosti právnických osob za vývoj, výrobu či také užití systémů AI, obdobně jako je tomu u odpovědnosti právnické osoby za přestupky, byť i ta zahrnuje možnost liberace. Na aktuálnosti nabývají též diskuse o potřebě nových právních úprav a zejména nových skutkových podstat trestných činů v souvislosti se systémy AI, jak o tom ostatně svědčí i výše zmíněná novelizace trestního zákoníku ČR.

Autor považuje obecně za vhodnější řešení, místo překotných snah o zavádění zcela nových právních institutů a konceptů, mezi které bezesporu patří snaha o právní osobnost umělé inteligence či snaha o zakotvení „elektronické osoby“, spíše variantu evoluční nežli revoluční. Dle autorových zkušeností z právní praxe se i zde jeví jako vhodná již mnohokrát osvědčená cesta postupného upřesňování (včetně případného zpřísnování) právní úpravy AI, v reakci na faktický vývoj. Tento závěr platí tím spíše v době, kdy rozhodovací praxe soudů v oblasti umělé inteligence takřka neexistuje. Řešením samozřejmě také není snaha o vytváření co nejdetailnějších, kazuistických právních úprav, které, navzdory jejich opakovaně prokázané neefektivitě, ba i nefunkčnosti, jsou stále jakýmsi módním trendem, minimálně v ČR.

Použitá literatura

1. Evropský parlament. Usnesení Evropského parlamentu ze dne 16. února 2017 obsahující doporučení Komisi o občanskoprávních pravidlech pro robotiku (2015/2103(INL) [online]. [cit. 30.7.2025] Dostupné z <https://op.europa.eu/>
2. KRAUSOVÁ, A. Status elektronické osoby v evropském právu v kontextu českého práva. Právní rozhledy č. 20. Nakladatelství C.H. Beck, 2017. s. 700-704. ISSN 1210-6410.
3. KURKI, V. A Theory of Legal Personhood, Oxford Legal Philosophy. Oxford, 2019. 202 p. ISBN: 9780191879708.
4. MESARČÍK, M. – GYURÁSZ, Z. *Umelá inteligencia a právna úprava zdravotníctva v Slovenskej republike. 1. vydanie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2020. 100 s. ISBN: 978-80-7160-574-4.
5. Nejvyšší státní zastupitelství ČR. *Aplikace § 8 odst. 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim Průvodce právní úpravou pro*

³⁴ Pozměňovací návrh k novele Trestního zákoníku ČR byl v této podobě schválen jako zákon č. 270/2025 Sb., s účinností od 1. ledna 2026.

- státní zástupce. Třetí, přepracované vydání. 1 SL 113/2020. [online] 2020. [cit. 30.7.2025]. Dostupné z www.verejnazaloba.cz*
6. PINTÉROVÁ, D. Aký právny status má a mala by mať umelá inteligencia? Má niečo spoločné s obchodnými spoločnosťami? Comenius odborný blog. Právnická fakulta Univerzita Komenského v Bratislave. 24. 5. 2024. [online]. [cit. 30.7.2025] Dostupné z www.comeniusblog.flaw.uniba.sk. ISSN 2644-5581.
 7. Policie ČR. Tzv. deepfake pornografie. 11. října 2024. [online] [cit. 30.7.2025] Dostupné z www.policie.gov.cz.
 8. SCHENKOVÁ, K., LASÁK, J. a kol. Compliance v podnikové praxi. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2017. 460 s. ISBN 978-80-7400-668-5.
 9. SMEJKAL, V. *Kybernetická kriminalita. 3. vydání.* Plzeň : Aleš Čeněk, 2022. 1166 s. ISBN 978-80-7380-849-5
 10. ŠAMKO, P. Poznámky k zákonu o trestnej zodpovednosti právnických osob. 1. 06. 2016. Právné listy. [online]. [cit. 30.7.2025] Dostupné z www.pravnelisty.sk
 11. ZIBNER, J. Akceptace právní osobnosti v případě umělé inteligence. Revue pro právo a technologie roč.9, č.17/2018. Ústav práva a technologií Právnické fakulty Masarykovy univerzity. ISSN: 1804-5383.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Miroslav Uříčar, Ph.D.,
Pracovná pozícia: Partner
Zamestnávateľ: VANTOR advokátní kancelář, s.r.o., Lučištníků 362/7, 150 00
Praha 5 Radlice, Tlf.
E-mail: Miroslav.Uricar@VANTOR.cz
Telefón: + 420 603 400 421

KRIMINALIZACE VÝROBY A ŠÍŘENÍ DEEPPAKE DĚL V ČESKÉ REPUBLICE¹

CRIMINALIZATION OF PRODUCTION AND DISTRIBUTION OF DEEPPAKE WORKS IN THE CZECH REPUBLIC

Petr Ráliš

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Abstrakt

Príspevok se zaměřuje na analýzu navrhovaných legislativních změn týkajících se trestněprávního postihu výroby a šíření deepfake děl a jeho možná praktická úskalí v případě přijetí navrhované právní úpravy. Cílem příspěvku je poskytnout účastníkům konference náhled na aktuální legislativní vývoj v České republice v oblasti trestněprávního postihu výroby a šíření deepfake děl zobrazujících nekonsensuální pornografii či jinou vážnou újmu na právech jiných osob. Návrh nových skutkových podstat postihujících toto jednání přitom tvoří součást rozsáhlejší novely trestních předpisů aktuálně projednávané Parlamentem České republiky, která je v příspěvku stručně popsána a následně analyzována.

Klíčové slová: *deepfake, deepfake pornografie, poškození cizích práv, ochrana osobnosti.*

Abstract

This conference paper focuses on the analysis of already proposed legislative amendments concerning the criminal liability for the creation and dissemination of deepfake works and their potential practical pitfalls if the proposed legal regulation is adopted. This paper aims to provide other participants of the conference with an overview of the current legislative developments in the Czech Republic regarding criminal liability for the production and distribution of deepfake content depicting non-consensual pornography or other serious infringements of the rights of third parties. The proposal of new criminal offences targeting such conduct is part of a broader amendment of criminal legislation currently under discussion in the Parliament of the Czech Republic, which is briefly described and subsequently analysed in the paper.

Keywords: *Deepfake, deepfake pornography, infringement of the rights of another person, protection of personality rights.*

Úvod

S rychlým rozvojem moderních technologií a tzv. umělé inteligence, a to zejména generativní umělé inteligence umožňující relativně snadné vytváření realisticky působících vizuálních či audiovizuálních děl představujících fiktivní zobrazení skutečných osob (deepfake díla), se také zvyšuje riziko jejich zneužití. Mimo jiné na tyto výzvy pro trestní právo reaguje vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (sněmovní tisk 861/0).² Tento vládní návrh zákona obsahuje mj. nový trestný čin „zneužití identity k výrobě pornografie

¹ Tento výstup vznikl v rámci plnění projektu Specifického vysokoškolského výzkumu (SVV) Univerzity Karlovy č. 260 749 „Globální změna světa a reakce veřejného práva na ni“.

² Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (sněmovní tisk 861/0) [online, cit. 30. 6. 2025]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=861&O=9>.

a její šíření“, který postihuje tvorbu a distribuci pornografických materiálů bez souhlasu zobrazované osoby, a to nejen materiálů skutečných, ale také uměle vytvořených pachatelem pomocí deepfake technologií, příp. jiným obdobným způsobem.

Jeden z řady pozměňovacích návrhů k výše specifikované novele trestních předpisů přitom navrhuje také rozšíření trestního zákoníku o skutkovou podstatu postihující výrobu a šíření deepfake materiálů mimo oblast pornografie, pokud jsou vytvořeny s úmyslem způsobit jinému vážnou újmu na právech.³ Tato navrhovaná úprava reflektuje širší spektrum možného zneužití deepfake technologií, například k poškození pověsti jednotlivců či šíření dezinformací, i když s sebou zároveň přináší možné střety s ústavně garantovaným právem na svobodu projevu například v případech takto generované politické satiry či jiných potenciálně kontroverzních, avšak stále ještě ústavně chráněných projevů.

Z hlediska stavu legislativního procesu byl výše specifikovaný sněmovní tisk (včetně již zmíněného pozměňovacího návrhu)⁴ dne 30. 5. 2025 schválen Poslaneckou sněmovnou a nyní se čeká na jeho projednání v Senátu.⁵ Pro úplnost je vhodné v rámci úvodu podotknout, že zneužití deepfake děl ke způsobení vážné újmy na právech jiných osob je (dle konkrétních skutkových okolností) možné trestněprávně postihnout i podle stávající právní úpravy,⁶ nicméně nově navrhované skutkové podstaty představují přesnější a jednoznačnější základ pro uplatnění trestní represe v této oblasti.

1. Zneužití identity k výrobě pornografie a její šíření

Součástí výše specifikované novely je mimo jiné zavedení nového trestného činu zneužití identity k výrobě pornografie a její šíření (dle návrhu se jedná o nový § 191a zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, dále jen „tr. zák.“) v následujícím znění:

„§ 191a Zneužití identity k výrobě pornografie a její šíření

(1) Kdo vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabídne, učiní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá osobu, o které ví, že k takovému zobrazení nebo využití nedala souhlas, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta, zákazem činnosti nebo propadnutím věci.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán,

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 jinému značnou újmu,

b) spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny,

³ Pozměňovací návrh poslanců Pavla Blažka, Marka Bendy, Evy Decroix, Karla Haase a Pavla Staňka k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (pozměňovací návrh č. 6312) [online]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=861&O=9>. [cit. 30. 6. 2025].

⁴ Text vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, schválený Poslaneckou sněmovnou [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=9&ct=861&ct1=0&v=PZ&pn=4&pt=1>. [cit. 30. 6. 2025].

⁵ Viz průběh legislativního procesu vyznačený na stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR u příslušného sněmovního tisku: Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (sněmovní tisk 861/0) [online]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=861&O=9>. cit. 30. 6. 2025].

⁶ V úvahu připadá zejména trestný čin pomluvy podle § 184 tr. zák. nebo trestný čin poškození cizích práv podle § 181 tr. zák.

- c) *spáchá-li takový čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, nebo*
d) *spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.*
(3) *Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,*
a) *způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 jinému újmu velkého rozsahu,*
b) *spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny působící ve více státech, nebo*
c) *spáchá-li takový čin v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.*⁷

Navrhovaná základní skutková podstata (§ 191a odst. 1 tr. zák.) tak míří obecně na postih výroby a distribuce pornografických děl bez souhlasu zobrazené osoby, ať už v rámci tzv. revenge porn (pornografie z pomsty, např. uveřejnění pornografických materiálů v důsledku rozpadu vztahu),⁸ kyberšikany, anebo za účelem zisku či poškození vyobrazené osoby, přičemž obecně je možné takovéto případy označit také jako nekonsensuální pornografii.⁹ Vzhledem k technologickému vývoji generativní umělé inteligence lze přitom předpokládat, že vzhledem k nárůstu dostupnosti a jednoduchosti využívání generativní umělé inteligence bude takovýchto případů přibývat, neboť vytvoření fotografie či videa zobrazujícího osobu bez oblečení či přímo při sexuálních aktivitách nebude vyžadovat (a ani nyní nevyžaduje) zvláštní dovednosti či přílišnou práci. Tudíž se z pohledu pachatele jedná o snadno proveditelnou činnost, neboť fakticky se o výrobu předmětného díla postará počítačový program, přičemž lze předpokládat, že s dalším vývojem budou generované výstupy ještě dokonalejší a jejich rozpoznání od skutečných fotografií nebo videí bude velmi obtížné či přímo nemožné. Ve světle aktuálního vývoje moderních technologií je tedy navrhovanou právní úpravu možné hodnotit pozitivně jakožto snahu zákonodárce o pomyslné držení prstu na tepu doby a rychlou reakci na vznik nových nástrojů pro vytváření obrázků či videí, které nepochybně mohou být zneužity k poškození práv jiných osob, na což již bylo v tuzemské odborné literatuře upozorňováno,¹⁰ čemuž na legislativní úrovni odpovídá také dále představený návrh na rozšíření trestného činu poškození cizích práv podle § 181 tr. zák.

V této souvislosti je však nezbytné zmínit také případné problematické aspekty navrhované právní úpravy. Prvně je vhodné upozornit na skutečnost, že v praxi lze očekávat, že nejčastější právní kvalifikací bude nikoliv základní skutková podstata podle § 191a odst. 1 tr. zák., ale rovnou kvalifikovaná skutková podstata podle § 191a odst. 1, 2 písm. c) tr. zák. dopadající na situace, v nichž je trestný čin spáchán „*tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem*“. Vzhledem k tomu, že lze předpokládat, že typicky se bude jednat o trestnou činnost páchanou na internetu, a tedy „*veřejně přístupnou počítačovou sítí*“,¹¹ bude

⁷ Text vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, schválený Poslaneckou sněmovnou [online]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=9&ct=861&ct1=0&v=PZ&pn=4&pt=1>. [cit. 30. 6. 2025].

⁸ K této problematice viz například DVOŘÁKOVÁ, M. *Revenge porn a deepfakes: ochrana soukromí v éře moderních technologií*. Revue pro právo a technologie, 2020, č. 22, s. 51–89. ISSN 1804-5383.

⁹ Tamtéž, s. 55.

¹⁰ Viz například MIZEROVÁ, T. *Právo versus deepfakes*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica, 2025, č. 2, s. 115–131. Anebo také již výše citovaný text DVOŘÁKOVÁ, M. *Revenge porn a deepfakes: ochrana soukromí v éře moderních technologií*. Revue pro právo a technologie, 2020, č. 22, s. 51–89.

¹¹ K výkladu pojmu „veřejně přístupná počítačová síť“ viz například GRIVNA, T. § 191 [Šíření pornografie]. In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník II. Zvláštní část (§ 140–271). Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN 978-80-7400-893-1, s. 2395.

pachatelům zpravidla hrozit vyšší trestní sazba (šest měsíců až tři léta) – standardně tedy bude docházet k přísnějšímu postihu podle kvalifikované skutkové podstaty, zatímco základní skutková podstata bude dopadat spíše na minimum případů. Nicméně stále se nejedná o trestní sazbu, kterou by bylo možné označit za nepřiměřenou, přičemž předmětnou právní úpravu lze vnímat jako vyjádření vůle zákonodárce usilujícího o adekvátní postih šíření nekonsensuální pornografie, k čemuž je zpravidla zneužíván právě internet.

Jako problematičtější se však jeví skutečnost, že mezi postihovanými jednáními je i samotná výroba nekonsensuální pornografie. Takový postih se může jevit jako příliš represivní a neodpovídající společenské škodlivosti případů, v nichž bude pachatel vytvářet obrázky či videa pouze pro vlastní potřebu, aniž by je nadále šířil a působil tím skutečnou újmu na právech jiných osob. V takových případech by bylo namísto uplatnit princip subsidiarity trestní represe zakotvený v § 12 odst. 2 tr. zák.,¹² a tedy trestní odpovědnost spíše neuplatňovat. Zde je vhodné připomenout, že zásada subsidiarity trestní represe vyjadřuje povahu trestního práva jako nejzazšího nástroje regulace mezilidských vztahů (*ultima ratio*),¹³ přičemž platí, že: „*Jen důsledné respektování principu ultima ratio zaručuje, že omezení základních práv fyzických i právnických osob v důsledku trestních sankcí je možno považovat za proporcionální s účelem trestního práva hmotného sledovaným trestním řízením.*“¹⁴ Bude tedy na orgánech činných v trestním řízení, aby se vyhnuly příliš formalistickému přístupu a posuzovaly společenskou škodlivost každého skutku s přihlédnutím ke všem okolnostem řešeného případu tak, aby nedocházelo k nedůvodnému přepínání trestní represe. Zároveň však lze předpokládat, že případy trestněprávního postihu samotné výroby budou spíše vzácné, neboť bez dalšího šíření materiálů nemají zobrazené osoby (a tedy ani orgány činné v trestním řízení) zpravidla možnost dozvědět se, že jejich identita byla zneužita k výrobě pornografie, a tudíž se bude tato trestná činnost zřejmě vyznačovat vysokou latencí.

2. Poškození cizích práv

K původnímu znění v úvodu specifikované novely trestních předpisů byl učiněn (a následně Poslaneckou sněmovnou přijat) pozměňovací návrh, jehož cílem je rozšířit trestněprávní postih výroby a šíření deepfake děl také na jiné případy, než je nekonsensuální výroba a šíření nekonsensuální pornografie, které ale také představují citelný zásah do práv poškozených osob. Konkrétně se jedná o doplnění nového odstavce do trestného činu poškození cizích práv (dle návrhu jde o nový § 181 odst. 2 tr. zák.) a odpovídající úpravu navazujících odstavců § 181 tr. zák. a to v následujícím znění:¹⁵

„§ 181 Poškození cizích práv

(1) Kdo jinému způsobí vážnou újmu na právech tím, že

¹² Ustanovení § 12 odst. 2 tr. zák. zní následovně: „Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“ K zásadě subsidiarity trestní represe v českém trestním právu viz například JELÍNEK, J., MULÁK, J. *Subsidiarita trestní represe (doktrinální, normativní a judiciální pohled – český pohled)*. In: GRÍVNA, T., MULÁK, J. a kol. *Symbióza trestního práva a kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022. ISBN 978-80-7676-639-6, s. 13–36.

¹³ Srov. ŠÁMAL, P. § 12 [Zásada zákonnosti a zásada subsidiarity trestní represe]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část (§ 1–139). Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN 978-80-7400-893-1, s. 193–194.

¹⁴ Tamtéž, s. 194.

¹⁵ Zvýraznění textu představuje navrhované změny.

a) uvede někoho v omyl, nebo

b) využije něčího omylu,

bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.

(2) Stejně bude potrestán, kdo v úmyslu způsobit jinému vážnou újmu na právech vyrobí dílo, které neoprávněně zobrazuje, zachycuje nebo jinak využívá podobu jiného nebo jeho projev osobní povahy, které se jeví být pravými, ačkoli ví, že pravé nejsou, nebo takové dílo učiní veřejně přístupným, zprostředkuje, uvede do oběhu, prodá nebo jinak jinému opatří.

~~(2)~~ **(3) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán,**

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 **nebo 2** jinému značnou újmu na právech,

b) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného značný prospěch, ~~nebo~~ ,

c) vydává-li se při takovém činu za úřední osobu, **nebo**

d) spáchá-li čin uvedený v odstavci 2 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

~~(3)~~ **(4) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán,**

a) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 **nebo 2** jinému újmu na právech velkého rozsahu, nebo

b) získá-li takovým činem pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.¹⁶

Stejně jako u výše popsání trestného činu zneužití identity k výrobě pornografie a její šíření bude i v tomto případě nezbytné respektovat subsidiaritu trestní represe a pečlivě rozlišovat případy vyžadující pro svoji vysokou společenskou škodlivost uplatnění trestní represe a naopak nepostihovat trestněprávně ty skutky, u nichž postačí uplatnění odpovědnosti občanskoprávní či postih v rovině přestupkového práva. Stejně tak lze předpokládat, že typickým způsobem páčání bude šíření díla skrze veřejně přístupnou počítačovou síť, a tudíž bude nejběžnější postih na základě příslušné kvalifikované skutkové podstaty.

V souvislosti s nově navrhovanou úpravou trestného činu poškození cizích práv je přitom nezbytné připomenout, že řada projevů (resp. děl vytvořených bez souhlasu zobrazené osoby), které může zobrazovaná osoba vnímat jako poškození svých práv a – slovy zákona – „vážnou újmu na právech“, bude patrně podléhat ústavněprávní ochraně. Zejména se bude jednat o případy různých satirických vyobrazení veřejně známých osob (politickou satiru nevyjímaje), parodická díla, humor, nadsázku, díla obsahující toliko hodnotící soudy apod. Satirické projevy či parodie (stejně jako další výše zmíněné projevy) požívají ústavněprávní ochrany podle čl. 17 Listiny základních práv a svobod garantujícího svobodu projevu,¹⁷ což potvrzuje také judikatura Ústavního soudu ČR.¹⁸ V jednotlivých případech tedy bude nutné hodnotit potenciálně problematické dílo s přihlédnutím ke všem

¹⁶ Pozměňovací návrh poslanců Pavla Blažka, Marka Bendy, Evy Decroix, Karla Haase a Pavla Staňka k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (pozměňovací návrh č. 6312) [online, cit. 30. 6. 2025]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=861&O=9>. ozměňovací návrh byl přitom v citované podobě přijat, což lze ověřit například zde: Text vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, schválený Poslaneckou sněmovnou [online]. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=9&ct=861&ct1=0&v=PZ&pn=4&pt=1>. [cit. 30. 6. 2025].

¹⁷ K problematice ústavně chráněných projevů viz například CHALUPOVÁ, M. Čl. 17 [Svoboda projevu a právo na informace]. In: WAGNEROVÁ, E., ŠÍMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. ISBN 978-80-7676-747-8, s. 437–474.

¹⁸ Viz například recentní nálezy Ústavního soudu ČR ze dne 10. 1. 2024, sp. zn. I.ÚS 2956/23.

okolnostem konkrétního případu a k případnému trestněprávnímu postihu přistoupit pouze v případech, které již nelze považovat za ústavně chráněnou realizaci práva na svobodu projevu, přičemž případný trestněprávní postih musí být zároveň souladný se zásadou subsidiarity trestní represe.

Závěr

Navrhovanou právní úpravu trestněprávního postihu výroby a šíření deepfake děl zasahujících do práv jiných osob (ať již v rovině pornografické podle navrhovaného § 191a tr. zák. či z hlediska ochrany osobnosti jako je tomu u poškození cizích práv podle § 181 tr. zák.) lze navzdory výše představeným dílčím připomínkám hodnotit jako pozitivní snahu zákonodárce reagovat na rychlý vývoj v oblasti generativní umělé inteligence. Ačkoliv se v době konání konference jedná toliko o legislativní návrh čekající na schválení Senátem Parlamentu České republiky, tak lze navrhovanou právní úpravu považovat za inspirativní a vhodnou k přijetí, ať už jako součást předmětného vládního návrhu či v budoucnu samostatně. V praxi pak bude na orgánech činných v trestním řízení, aby při trestněprávním postihu výroby a šíření deepfake děl postupovaly uvážlivě, respektovaly princip subsidiarity trestní represe a v neposlední řadě též řešily případné kolize trestních norem se svobodou projevu ústavně konformním způsobem.

Použitá literatura

1. DVOŘÁKOVÁ, M. *Revenge porn a deepfakes: ochrana soukromí v éře moderních technologií*. *Revue pro právo a technologie*, 2020, č. 22, s. 51–89. ISSN 1804-5383.
2. JELÍNEK, J., MULÁK, J. *Subsidiarita trestní represe (doktrinní, normativní a judiciální pohled – český pohled)*. In: GRÍVNA, T., MULÁK, J. a kol. *Symbióza trestního práva a kriminologie*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022. ISBN 978-80-7676-639-6, s. 13–36.
3. MIZEROVÁ, T. *Právo versus deepfakes*. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, 2025, č. 2, s. 115–131. ISSN 0323-0619.
4. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 1. 2024, sp. zn. I.ÚS 2956/23.
5. Pozměňovací návrh poslanců Pavla Blažka, Marka Bendy, Evy Decroix, Karla Haase a Pavla Staňka k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (pozměňovací návrh č. 6312) [online, cit. 30. 6. 2025]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=861&O=9>.
6. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. Obecná část (§ 1–139). Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN 978-80-7400-893-1.
7. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník II. Zvláštní část (§ 140–271). Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023. ISBN 978-80-7400-893-1.
8. Text vládního návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, schválený Poslaneckou sněmovnou [online, cit. 30. 6. 2025]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?o=9&ct=861&ct1=0&v=PZ&pn=4&pt=1>.

9. Vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony (sněmovní tisk 861/0) [online, cit. 30. 6. 2025]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=861&O=9>.
10. WAGNEROVÁ, E., ŠIMÍČEK, V., LANGÁŠEK, T., POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023. ISBN 978-80-7676-747-8, s. 437–474.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Bc. Petr Ráliš
Pracovná pozícia: Interní doktorand na Katedře trestního práva PF UK
Zamestnávateľ: Právnická fakulta Univerzity Karlovy
E-mail: ralisp@prf.cuni.cz
Telefón: + 420 728 828 613

K MOŽNOSTEM VYUŽITÍ GENERATIVNÍ UMĚLÉ INTELIGENCE PŘI REKOGNICI¹

ON THE POSSIBILITIES OF USING GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EYEWITNESS LINEUP

Daniel Oborák

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Abstrakt

Příspěvek se zabývá možností využití generativní umělé inteligence při tvorbě realistických snímků neexistujících osob za účelem jejich zařazení do sady fotografií pro rekognici osob podle fotografie v trestním řízení. Zkoumá pozitivní i negativní aspekty takového řešení, zároveň ověřuje, zda současný technologický stav vývoje umělé inteligence umožňuje uvedení těchto nástrojů v kriminalistické praxi. Závěrem se zabývá otázkou, zda současný legislativní rámec představované řešení umožňuje.

Klíčová slova: umělá inteligence, kriminalistika, rekognice

Abstract

The article deals with the possibility of using generative artificial intelligence to create realistic images of non-existent persons for the purpose of including them in a set of photographs for photo identification in criminal proceedings. It examines the positive and negative aspects of such a solution, while also verifying whether the current state of artificial intelligence technology allows these tools to be introduced into criminal investigation practice. Finally, it addresses the question of whether the current legislative framework allows for the proposed solution.

Keywords: artificial intelligence, forensic science, eyewitness lineup

Úvod

Umělá inteligence je v současném veřejném prostoru diskutována jako univerzální nástroj užívaný pro zefektivnění lidské činnosti v mnoha oblastech. Nástroje založené na strojovém učení, neuronových sítích a dalších výpočetních modelech jsou dnes již zcela běžně využívány soukromým sektorem a koncovými uživateli, postupem času však k jejich implementaci přistupuje rovněž sektor veřejný. Bílá kniha o umělé inteligenci vydaná Evropskou komisí v roce 2020 zmiňuje potřebu implementace umělé inteligence zejména v oblastech veřejné správy, zdravotní péče a dopravy.² Zcela přirozeně se tak nabízejí úvahy o implementaci nástrojů založených na podobných technologiích orgány činnými v trestním řízení. Ba co více, lze učinit závěr o tom, že dostupnost moderních technologií pro účely odhalování a vyšetřování trestných činů je v současném stále se měnícím světě nezbytným předpokladem pro efektivní vymáhání práva a potírání trestné činnosti, kdy sama kriminalita podléhá modernizaci podobně jako legální formy lidské činnosti.

S implementací umělé inteligence v oblastech vymáhání práva jsou však spojena značná rizika, a to zejména v otázkách práva na soukromí, svobody projevu, lidské

¹ Tento text byl zpracován v rámci projektu studentského vědeckého výzkumu „Globální změna světa a reakce veřejného práva na ni“ realizovaného v roce 2025 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, SVV 260 749.

² Evropská komise. Bílá kniha o umělé inteligenci - evropský přístup k excelenci a důvěře. 2020. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065> [cit. 2025-06-28], s. 8.

důstojnosti nebo zákazu diskriminace. V kontextu naší kontinentální právní kultury tak bylo nezbytné načrtnout pomyslnou hranici rozsahu využití těchto technologií, kterou nelze z hlediska ústavněprávních a trestněprávních zásad překročit. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 známé jako „*AI Act*“ je jedním z celosvětově prvních regulačních rámců omezujících použití umělé inteligence napříč širokou škálou odvětví lidské činnosti. Vymezuje takzvané vysoce rizikové systémy, pro jejichž provoz je stanovena řada požadavků a zásad. Za systémy obzvláště nebezpečné považuje zejména technologie biometrické identifikace osob na dálku v reálném čase. Tyto sice obecně zakazuje, ale zároveň z tohoto zákazu stanovuje výjimky, a to v případě hledání určitých obětí trestných činů, včetně pohřešovaných osob, v některých případech ohrožení života nebo fyzické bezpečnosti osob nebo hrozby teroristického útoku. Výjimku poskytuje také použití takových systémů za účelem lokalizace nebo identifikace pachatelů nebo osob podezřelých ze spáchání některých závažných trestných činů.³

Schopnost generativní umělé inteligence produkovat videa a obrázky nerozeznatelné od skutečných záznamů je nejvíce viditelná v prostředí sociálních sítí, kde budí časté kontroverze. Právě kvalita výsledného obsahu a jeho praktická nerozeznatelnost od skutečnosti jej činí poměrně nebezpečným nástrojem, zejména co se týče možnosti zneužití těchto technologií pro tvorbu tzv. *deepfake* obsahu. V tomto příspěvku se však autor zaměřuje na konkrétní potenciálně společensky přínosné využití generativní umělé inteligence, a to při rekognici v trestním řízení, konkrétně při rekognici podle fotografie.

Cílem tohoto příspěvku je předně představit téma užívání nástrojů založených na generativní umělé inteligenci při rekognici české a slovenské akademické obci, ukázat možné pozitivní i negativní důsledky jejich implementace a posoudit je v kontextu českého a evropského legislativního rámce. Příspěvek nemá vzhledem ke svému skromnému rozsahu ambici hlubší analýzy veškerých právně-kriminalistických aspektů problematiky, avšak autor považuje za přínosné již samotné otevření této otázky v prostoru české a slovenské právní vědy.

1. Použití generativní umělé inteligence při tvorbě *fillerů*

Jedním ze základních praktických problémů spojených jak s rekognicí *in natura*, tak s rekognicí podle fotografie, je zákonný požadavek na tom, aby byla poznávaná osoba (resp. její fotografie) poznávajícímu ukázána mezi nejméně třemi osobami, které se výrazně neodlišují. V případě rekognice podle fotografie je rovněž kladena podmínka, aby samotné fotografie byly obdobné, a to z hlediska jejich technické kvality a způsobu provedení.⁴ Uvedený požadavek může být problematický v situacích, kdy je fotografie zachycující poznávanou osobu nekvalitní, osoba je na ní zachycena pod neobvyklým úhlem, nebo kdy má fotografie specifické pozadí.

Základním předpokladem řádně provedené rekognice je, aby všechny osoby na fotografiích v rámci jednoho setu měly stejné základní obecné znaky⁵, jako jsou vousy, vlasy, věk, rasa a oblečení.⁶ V případě silně individuálních specifických znaků (např. obličejových tetování, pih, jizev) je však prakticky nemožné požadavek na výraznou

³ Čl. 33 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689.

⁴ DVOŘÁK, M. *Rekognice osob v trestním řízení*. Teoretik. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-532-6, s. 61.

⁵ DVOŘÁK, M. Op. cit., s. 167.

⁶ PROTIVINSKÝ, M. *Vady rekognice a její procesní důsledky*. Bulletin advokacie, 1997, č. 2. ISSN 1805-8280, s. 12.

neodlišnost naplnit.⁷ Zvlášť problematickým je pak okamžik, kdy poznávající v rámci své výpovědi předcházející proces znovupoznání takový specifický znak výslovně uvede. Místa, kde se nacházejí takové rysy, by pak měly být zakryty či upraveny⁸, a to v ideálním případě stejně u všech fotografií v jednom setu, což dále zkresluje a komplikuje proces znovupoznání.

Z hlediska možností použití umělé inteligence při sestavování fotografického srovnávacího materiálu lze uvést tři potenciální způsoby využití:

- 1) vyhledání vhodných snímků z existujících databází pro účely sestavení souboru srovnávacího materiálu;
- 2) technická úprava již existujícího srovnávacího materiálu podle konkrétních vstupních dat;
- 3) tvorba zcela nových snímků za použití generativní umělé inteligence.

Pro účely tohoto příspěvku se autor zaměří zejména na poslední z uvedených možností, tedy využití generativní AI za účelem tvorby fillerů, tedy srovnávacího materiálu v podobě zcela uměle vytvořených fotografií neexistujících osob.

Tvorba zcela nových fillerů umožňuje zohlednění skutečností uvedených poznávající osobou ve výpovědi, která předchází samotnému znovupoznání. Policejní orgán je tak schopen generovat obrázky přímo z popisu poznávajícího za použití text-to-image generování, kdy zároveň není limitován existující databází fotografií.⁹ Podle některých autorů by snímky měly být generovány primárně na základě popisu poznávajícího a až sekundárně na základě objektivní podobnosti s fotografií poznávané osoby.¹⁰ Důvodem je skutečnost, že přílišná podobnost srovnávacího materiálu s poznávanou osobou může negativně ovlivnit schopnost poznávajícího detekovat pachatele. Při použití text-to-image technologie přitom mohou být zobrazeny markanty druhově totožné, avšak do určité míry specifické, na základě kterých může být osoba jednoznačně identifikována. Lze si například představit situaci, kdy poznávající v rámci své výpovědi uvede, že pachatel měl na levé části obličeje tetování o určitých rozměrech, kdy však vzor daného tetování nedokáže konkrétně popsat. Generativní software následně vygeneruje u všech snímků na daném místě obličeje tetování o předem stanovených rozměrech, avšak vzor jednotlivých tetování se bude lišit. Znovupoznání tak nebude zmařeno skutečností, že se daný rys u ostatních fotografií v daném setu nevyskytuje, avšak konkrétní specifika tohoto znaku budou stále předmětem rekognice (oproti situaci, kdy by veškeré fotografie obsahovaly zcela stejná tetování).

Jako další výhodu použití uměle generovaného srovnávacího materiálu lze zmínit skutečnost, že není zapotřebí užívat fotografie skutečných osob z kriminalistických databází bez jejich souhlasu, a lze tak zcela mitigovat byť hypotetické riziko zásahu do osobnostních práv osob nezúčastněných na trestním řízení. V tomto ohledu je vhodné uvést, že použití fotografií osoby z databází není porušením jejích osobnostních práv ze strany orgánů činných v trestním řízení,¹¹ avšak dle názoru autora nelze zcela vyloučit potencialitu zásahu do osobnostních práv ze strany třetích osob, a to například zveřejněním informací z

⁷ BELL, R., MENNE, N. M., MAYER, C., BUCHNER, A. *On the advantages of using AI-generated images of filler faces for creating fair lineups.* Scientific Reports, 2024, vol. 14, no. 1, s. 2. ISSN 2045-2322. [Online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-63004-z>. [cit. 2025-09-21]

⁸ DVOŘÁK, Marek. Op. cit., s. 169.

⁹ BELL, R., MENNE, N. M., MAYER, C., BUCHNER, A. Op. cit., s. 2.

¹⁰ BELL, R., MENNE, N. M., MAYER, C., BUCHNER, A. Op. cit., s. 2.

¹¹ Nález III. ÚS 256/01 ze dne 21. 3. 2002, dále např. CHMELÍK, Jan. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9, s. 141. a DVOŘÁK, Marek. Op. cit., s. 64.

trestního spisu. Obecně lze shrnout, že i přes ústavněprávní konformitu používání fotografií osob k tvorbě srovnávacího materiálu bez jejich souhlasu (a vědomí) je tvorba snímků neexistujících osob řešením z uvedeného hlediska šetrným.

Mezi rizika použití generativní umělé inteligence pro tvorbu fillerů patří především závislost výsledku rekognice na kvalitě generovaného srovnávacího materiálu. I za současného stavu technologického vývoje generativní umělé inteligence existují obavy z přítomnosti lehkých, ale stále identifikovatelných derivací uměle generovaných obličejů v podobě atypických asymetrií obličeje, nepřírodných textur vlasů a kůže a dalších rysů, které může poznávající vnímat.¹² V takovém případě může poznávající označit osobu nikoliv na základě vlastního znovupoznání, ale podle toho, která z uvedených fotografií působí realisticky. Základním předpokladem pro aplikovatelnost generativní umělé inteligence při tvorbě zcela umělých fillerů je tak technologická vyspělost těchto nástrojů, tedy zjednodušeně realističnost generovaných výstupů. Podle některých výzkumů jsou uměle generované obrázky obličejů osob již prakticky nerozeznatelné od fotografií skutečných osob a již za současného stavu technologického vývoje generativní umělé inteligence je možné vytvořit tzv. *fair lineup*, tedy takový soubor fotografií, který svým složením nenavádí poznávajícího k označení konkrétní osoby.¹³

Riziko lze rovněž spatřovat v potenciální algoritmické zaujatosti konkrétního nástroje, kdy může docházet k preferenci určitých znaků poznávané osoby před jinými znaky a k jejich následná agravaci v generovaném srovnávacím materiálu. To může vést k umělému přenosu pozornosti osoby poznávající právě na tyto znaky, které sám algoritmus vyhodnotil jako podstatné. Dle názoru autora se jedná zejména o problém případného technického provedení, který lze eliminovat například právě použitím text-to-image nástroje, který bude primárně reflektovat popis osoby vyplývající z výsledku poznávajícího před zahájením samotné rekognice.

V České republice doposud nebylo v rámci činnosti orgánů činných v trestním řízení implementováno užívání generativní umělé inteligence v obecném měřítku. Autor by však rád upozornil na projekt LiGAN vyvíjený Patrikem Dokoupilem a Ladislavem Peškou z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. Jedná se o generativní AI software specializovaný na tvorbu srovnávacího materiálu k rekognici podle fotografie (*fair photo lineup*), kdy dokáže generovat snímky obličejů na základě vstupní fotografie poznávané osoby. Mezi jeho funkcionality patří možnost nastavit míru podobnosti generovaných fotografií dle požadavku uživatele.¹⁴ Ačkoliv se jedná o pilotní projekt, představovaný software naznačuje, že tvorba specializovaného softwaru na generování realistických fillerů je za současného technologického stavu možná.

Co se týče souladu uvedeného řešení s právním řádem České republiky, je třeba uvést, že trestní řád stanovuje požadavky na srovnávací materiál poměrně skromně. Podle ustanovení § 104b odst. 4 trestního řádu platí, že:

„Není-li možno ukázat osobu, která má být poznána, rekognice se provede podle fotografie, která se předloží podezřelému, obviněnému nebo svědkovi s obdobnými

¹² BELL, R., MENNE, N. M., MAYER, C., BUCHNER, A. Op. cit., s. 2.

¹³ Ku příkladu GREENSPAN, R. L.; BERGOLD, A. N. *Can AI-generated faces serve as fillers in eyewitness lineups?* *Memory*, 2025, vol. 33, no. 4, s. 416-429. ISSN 0965-8211. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09658211.2025.2467134>. [cit. 2025-09-21]; nebo BELL, Raoul; MENNE, Nicola Marie; MAYER, Carolin; BUCHNER, Axel. Op. cit.

¹⁴ DOKOUPIL, P., PEŠKA, L., LiGAN: *Recommending Artificial Fillers for Police Photo Lineups (Short paper)*. [Online]. Dostupné na: In: Conference on Recommender Systems, 2021. [cit. 2025-09-22].

fotografiemi nejméně tří dalších osob. Tento postup nesmí bezprostředně předcházet rekognici ukázáním osoby.“

Z uvedeného ustanovení vyplývá, že rekognice podle fotografie má vždy subsidiární povahu vůči rekognici *in natura*.¹⁵ Zákon dále stanoví, že se musí jednat o fotografie nejméně tří dalších osob. Nález Ústavního soudu ze dne 21. března 2002 sp. zn. III. ÚS 256/01 k tomuto dodává, že se musí jednat o fotografie osob na trestním řízení nezúčastněných. Čistě jazykovým výkladem uvedeného ustanovení by bylo možné dospět k závěru, že by se mělo jednat o fotografie existujících osob. Dle názoru autora je však nutné dané ustanovení podrobit výkladu teleologickému, kdy smyslem dané právní normy je vyloučit, aby byly ve srovnávacím materiálu přítomny fotografie osob na trestním řízení zúčastněných (např. možný spolupachatel, poškozený, svědek), či přímo větší počet fotografií osoby poznávané. Z hlediska zájmu na co možná nejspravedlivější výběr srovnávacího materiálu a s ohledem na právo obviněného na spravedlivý proces autor neshledává, že by bylo za předpokladu zachování výše nastíněných podmínek takové řešení rozporné s uvedenou právní úpravou. Zákon dále stanovuje požadavky na obdobnost fotografií, což je otázka, kterou se tato kapitola zevrubně zabývala výše.

Co se týče souladu představovaného instrumentu s právem Evropské Unie, tedy zejména s již zmiňovaným Aktem o umělé inteligenci, je nutné uvedené řešení klasifikovat jako systém s vysokým rizikem, vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o oblast vymáhání práva.¹⁶ V tomto ohledu Akt o umělé inteligenci použití umělé inteligence nezakazuje, avšak stanovuje určité podmínky pro implementaci a provoz takového nástroje. Jedná se zejména o aplikaci požadavků týkající se řízení rizik, kvality a významu použitých souborů dat, technické dokumentace a uchovávání záznamů, transparentnosti a poskytování informací zavádějícím subjektům, lidského dohledu a spolehlivosti, přesnosti a kybernetické bezpečnosti.¹⁷

Závěr

Rekognice v trestním řízení je úkonem podlehajícím vysoké míře citlivosti z hlediska její řádné realizace,¹⁸ což je problém o to palčivější s přihlédnutím ke skutečnosti, že se zpravidla bude jednat o úkon neodkladný a neopakovatelný.¹⁹ Zdrojem informací důležitých pro trestní řízení je lidská paměť, která je sama o sobě prostředím

¹⁵ PÚRY, F. § 104b [Rekognice]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-465-0, s. 1544.

¹⁶ Čl. 59 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689 cit.: „Opatření donucovacích orgánů zahrnující určitá použití systémů AI se s ohledem na jejich úlohu a odpovědnost vyznačují značným stupněm nerovnováhy sil a mohou vést ke sledování fyzické osoby, jejímu zatčení nebo zbavení svobody, jakož i k dalším nepříznivým dopadům na základní práva zaručená Listinou. Zejména v případě, že systém AI nebyl trénován na vysoce kvalitních datech, nesplňuje odpovídající požadavky na výkonnost, přesnost nebo spolehlivost nebo není před uvedením na trh nebo jiným uvedením do provozu řádně navržen a otestován, může dojít k vyčleňování osob diskriminačním nebo jinak nesprávným nebo nespravedlivým způsobem. Kromě toho by mohl být omezen výkon důležitých základních procesních práv, jako je právo na účinnou ochranu a na spravedlivý proces, jakož i právo na obhajobu a presumpce nevinu, zejména pokud tyto systémy AI nejsou dostatečně transparentní, vysvětlitelné a zdokumentované. Je proto vhodné klasifikovat jako vysoce rizikové celou řadu systémů AI určených k použití v kontextu vymáhání práva, kde je přesnost, spolehlivost a transparentnost obzvláště důležitá, pokud je jejich používání povoleno podle příslušného práva Unie a vnitrostátního práva, s cílem zabránit nepříznivým dopadům, zachovat důvěru veřejnosti a zajistit odpovědnost a účinné opravné prostředky.“

¹⁷ Čl. 66 Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689.

¹⁸ DVOŘÁK, M. Op. cit., s. 17.

¹⁹ PROTIVINSKÝ, M. Op. cit., s. 15.

dynamickým, nestálým a náchylným k distorzi, a to zejména v důsledku externí sugesce.²⁰ Lidská paměť jí podléhá ve větší míře v případech stresového vypětí a nervozity. Při rekognici svědek pocítuje, že je od něj očekáváno, aby si vybral z několika možností, kdy si je zároveň vědom faktu, že jeho výběr může mít zásadní vliv na životy ostatních lidí. Z těchto důvodů je snaha o tvorbu co nejméně návodných lineupů důležitým předpokladem pro řádný průběh rekognice a její následnou procesní použitelnost v řízení před soudem. Klasický proces sestavování lineupu, tedy výchozí fotografie a srovnávacího materiálu, vyžaduje zdoluhavý proces výběru vhodných typově se neodlišujících fotografií osob, přičemž jejím výchozím zdrojem jsou početně omezené databáze. V případě silných markantů vyskytujících se u osoby poznávané pak dochází k zakrytí či úpravě příliš výrazných znaků. Umělá inteligence nám v tomto ohledu přináší možnosti dříve netušené a nepředvídané. V tomto příspěvku se autor ve zkráceném rozsahu pokusil nastínit možnosti využití technologie generativní umělé inteligence k sestavování souboru srovnávacího materiálu pro účely rekognice podle fotografie. Jedná se o téma v české právní vědě dosud opomíjené, ačkoliv v zahraniční literatuře v posledních letech zkoumané. Z citovaných výzkumů vyplývá, že současný stav vývoje umělé inteligence umožňuje tvorbu uměle vytvořených snímků neodlišitelných od fotografií skutečných osob. Autor považuje za vhodné se v tomto příspěvku nastíněným možnostem minimálně v teoretické rovině zabývat, a to s přihlédnutím ke skutečnosti, že na českých výzkumných pracovištích již byla uvedená otázka v technické rovině otevřena.

Použitá literatura

1. BELL, R., MENNE, N. M., MAYER, C., BUCHNER, A. *On the advantages of using AI-generated images of filler faces for creating fair lineups*. *Scientific Reports*, 2024, vol. 14, no. 1. ISSN 2045-2322. Dostupné z: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-63004-z>. [cit. 2025-09-21].
2. DOKOUPIL, P., PEŠKA, L. LiGAN: *Recommending Artificial Fillers for Police Photo Lineups* (Short paper). In: *Conference on Recommender Systems*, 2021. [cit. 2025-09-22].
3. DVOŘÁK, M. *Rekognice osob v trestním řízení*. Teoretik. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-532-6.
4. GREENSPAN, R. L., BERGOLD, A. N. *Can AI-generated faces serve as fillers in eyewitness lineups?* *Memory*, 2025, vol. 33, no. 4, s. 416-429. ISSN 0965-8211. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09658211.2025.2467134>. [cit. 2025-09-21].
5. CHMELÍK, J. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9.
6. LOFTUS, E.F. *False Memory*. *Encyclopedia of Cognitive Science*, 2006. ISBN 9780470016190. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/0470018860.s00536>. [cit. 2025-09-22].
7. PROTIVINSKÝ, M. *Vady rekognice a její procesní důsledky*. *Bulletin advokacie*, 1997, č. 2, s. 11 – 25. ISSN 1805-8280.
8. PÚRY, F. § 104b [Rekognice]. In: ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, ISBN 978-80-7400-465-0.

²⁰ LOFTUS, Elizabeth F. *False Memory*. Online. *Encyclopedia of Cognitive Science*. 2006. ISBN 9780470016190. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/0470018860.s00536>. [cit. 2025-09-22].

9. Evropská komise. *Bílá kniha o umělé inteligenci - evropský přístup k excelenci a důvěře*. 2020. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52020DC0065>. [cit. 2025-06-28].
10. Nález Ústavního soudu ze dne 21. 3. 2002, sp. zn. III. ÚS 256/01.
11. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2024/1689.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Daniel Oborák
Pracovná pozícia: interní doktorand
Zamestnávateľ: Právnická fakulta Univerzity Karlovy
E-mail: daniel.oborak@prf.cuni.cz
Telefón: +420 731 436 493

VYUŽITEĽNOSŤ UMELEJ INTELIGENCIE V KONTEXTE SOFT LAW RADY EURÓPY¹

THE APPLICABILITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF THE COUNCIL OF EUROPE'S SOFT LAW

Tomáš Šefčík

Katedra správneho práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Predložený príspevok sa zameriava na skúmanie otázky, či soft law Rady Európy umožňuje v rámci svojich rámcov využitie umelej inteligencie. Otázka je skúmaná najmä s ohľadom na Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte. Záverom sú formulované pohľady na dostatočnosť súčasného nastavenia právnych rámcov.

Kľúčové slová: Rada Európy, soft law, umelá inteligencia

Abstract

This paper examines whether the Council of Europe's soft law allows use of artificial intelligence within its frameworks. The issue is examined primarily with regard to the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. The conclusion formulates views on the future of the current legal frameworks.

Key words: Council of Europe, soft law, artificial intelligence

Úvod

Medzinárodné organizácie, rovnako ako aj štáty alebo iné subjekty, musia s príchodom nových technologických, spoločenských alebo iných výziev na tie adekvátne reagovať. Medzi najzásadnejšie zmeny posledných rokov dozaista patria vojenské konflikty, vývoj na svetovom trhu, pandémie, a z oblasti technickej možno vzhľadom na potenciálny dopad na spoločnosť ako takú považovať za jednu z najzásadnejších zmien príchod umelej inteligencie. Človek pohybujúci sa v problematike by mohol však argumentovať, že umelá inteligencia tu nie je ani 5, ani 10, ani 15 rokov, ale podstatne dlhšiu dobu, avšak tzv. boom, respektíve výraznú pozornosť a popularitu v širokej verejnosti získala až v uplynulých rokoch. Téma tohto príspevku a príspevok samotný reflektuje na vývoj vnímania umelej inteligencie z pohľadu medzinárodných organizácií, a teda v tomto prípade prioritne Rady Európy. Možno však už v úvode konštatovať, že pri analýze soft law Rady Európy a jej inštitúcií nemožno prehliadnuť aj možné prieniky, respektíve porovnanie s prístupom Európskej únie a jej orgánov. Súhrnne možno povedať, že cieľom príspevku je preskúmanie a následné vyvodenie záverov k hypotéze, že soft law Rady Európy reflektuje na existenciu umelej inteligencie a poskytuje základné rámce pre jej využitie v priestore pôsobenia Rady Európy. Pre dosiahnutie stanoveného cieľa a overenie predloženej hypotézy budú použité najmä metódy analýzy, syntézy, komparácie, avšak využitie ostatných metód nie je striktné vylúčené, ak to bude vzhľadom na skúmanú parciálnu otázku potrebné a vhodné.

¹ Tento článok bol riešený v rámci výskumu podporeného grantom Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaM a SAV č. 1/0062/25 Automatizácia rozhodovacích procesov vo verejnej správe.

1. Postavenie Rady Európy a soft law Rady Európy

1.1. Rada Európy

Radu Európy ako jednu z najvýznamnejších medzinárodných organizácií v Európskom geografickom priestore netreba podľa nášho názoru detailne predstavovať. Pre stručné pripomenutie možno spomenúť, najmä v kontexte vzájomnej koexistencie v priestore čiastočne totožnom s priestorom pôsobenia Európskej únie, že v Rade Európy je v súčasnosti zastúpených 46 štátov ako riadnych členov a 5 štátov ako tzv. pozorovateľských štátov². Teda možno konštatovať, že z hľadiska územného pôsobenia Rada Európy pokrýva väčšie územie a zákonite tým pádom sa jej činnosť dotýka aj väčšieho okruhu osôb, ktorých životy vedia byť skrz činnosť Rady Európy ovplyvnené³. Pre širokú verejnosť však môže byť v spleti orgánov a inštitúcií s veľmi podobnými názvami ťažké rozlíšiť to, ktorá organizácia, respektíve inštitúcia, danú záležitosť alebo problematiku rieši. Najjednoduchšia zámena pre Radu Európy sa tak núka s Radou Európskej únie. Naproti tomu zas častou medializáciou svojej rozhodovacej činnosti vyniká z tejto inštitucionálnej štruktúry Európsky súd pre ľudské práva. Mohlo by sa zdať, že Rada Európy a Európska únia sú si konkurentmi, nakoľko niektoré oblasti ich pôsobenia sa im prekrývajú, avšak aj vzhľadom na povahu ich fungovania, organizáciu a povahu normotvorby je zrejmé, že sú odlišné. V systéme inštitúcií Rady Európy, ktorá zahŕňa inštitúcie rôznej povahy a s rozdielnymi úlohami vzhľadom na ich postavenie, je potrebné vzhľadom k téme príspevku vypíchnúť Výbor pre umelú inteligenciu⁴, ktorý začal svoju činnosť ako nástupca Ad hoc Výboru pre umelú inteligenciu (CAHAI)⁵ a jeho cieľom bolo stavať na výsledkoch práce zmieneného ad hoc výboru, pričom cieľom bolo vytvorenie návrhu rámcového dohovoru zameraného na umelú inteligenciu a ľudské práva, demokraciu a právny štát⁶.

1.2. Systém soft law

Jedným zo spoločných prvkov tvorby orgánov oboch subjektov zmienených v predchádzajúcej časti je tzv. soft law. Z pohľadu teórie práva možno zovšeobecnene charakterizovať, že sa jedná o právne nezáväzné dokumenty, avšak s vysokou dôležitosťou pre výklad, aplikáciu tzv. hard law, alebo s ohľadom na prípravu samotného hard law. Vplyv soft law v prípade Rady Európy na členské štáty možno vnímať aj ako prostriedok, ktorým je ovplyvňovaný proces interpretácie a aplikácie práva vnútroštátnymi orgánmi (najmä súdmi). V rámci Rady Európy pôsobí niekoľko inštitúcií, z ktorých najvýznamnejšie vo vzťahu k formovaniu soft law sú napríklad Výbor ministrov (Committee of Ministers), Parlamentné zhromaždenie Rady Európy (Parliamentary Assembly) a tzv. Benátska komisia, teda Európska komisia pre demokraciu

² Member States of the Council of Europe.[online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/portal/members-states>

³ Podľa údajov mala Európska únia k 1. januáru 2025 počet obyvateľov približne 450,4 milióna a krajiny Rady Európy mali podľa informácií zverejnených v roku 2023 v súčte približne 700 miliónov obyvateľov (toho času už bez Ruskej federácie, nakoľko tá bola vylúčená z Rady Európy). Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250711-1> <https://www.coe.int/en/web/portal/the-council-of-europe-key-facts>

⁴ Committee on Artificial Intelligence (CAI). [online]. [cit. 15. 06. 2025]. Pozri aj: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cai>

⁵ CAHAI - Ad hoc Committee on Artificial Intelligence. [online]. [cit. 15. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai>

⁶ Pozri aj: <https://dig.watch/processes/convention-on-ai-and-human-rights-council-of-europe-process>

prostredníctvom práva (Venice Commission of the Council of Europe). Rozdielom uvedených inštitúcií, ale aj ďalších inštitúcií Rady Európy, sú okrem ich zloženia, najmä forma ich výstupov a ich povaha. Príkladmo možno uviesť, že Výbor ministrov poskytuje vzhľadom na svoje najvýznamnejšie postavenie v štruktúre inštitúcií Rady Európy primárne odporúčania (recommendations), no popri nich aj deklarácie (declarations) a rezolúcie (resolutions).⁷ Parlamentné zhromaždenie rovnako formuluje rezolúcie a poskytuje stanoviská, ktorými dokáže usmerňovať či už jednotlivé členské štáty, ale aj činnosť Výboru ministrov.⁸ Benátska komisia zas s ohľadom na jej postavenie poskytuje všeobecnejšie výstupy, ktoré majú najmä odporúčací charakter pre jednotlivé štáty, a to stanoviská (opinions), správy (reports), avšak dokážu podnecovať štáty k zmenám vo svojich vnútroštátnych predpisoch, či už na úrovni ústavy alebo „bežných“ zákonov.⁹

Nakoľko sa príspevok zaoberá primárne soft law Rady Európy, tak pozornosť bude sústredená na tvorbu orgánov Rady Európy v oblasti soft law, no ako bolo v úvode zmienené nemožno opomenúť najmä soft law a hard law Európskej únie, ale aj iných organizácií v problematike umelej inteligencie, ktoré treba mať na zreteli. Taktiež je potrebné zohľadniť aj skutočnosť, že v roku 2024 došlo k prijatiu Rámcového dohovoru o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte.

2. Soft law Rady Európy v oblasti umelej inteligencie

Vzhľadom na fakt, že bola na úrovni Rady Európy vytvorená a implementovaná Rámcový dohovor o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte, tak došlo k značnému preneseniu ťažiska v problematike dovtedy vytvorených soft law rámcov smerom k tomuto hard law dokumentu. Preto si dovoľíme zamerať sa na čiastočne aj na tento rámcový dohovor, ktorý predstavuje základ právnej regulácie v oblasti umelej inteligencie presahujúci hranice Európskej únie, ale aj Európy ako takej. Z pohľadu soft law dokumentov si dovoľíme upriamiť pozornosť na tie, ktoré podľa nášho názoru pokrývajú podstatné oblasti.

2.1. Výstupy Ad hoc výboru pre umelú inteligenciu

Úlohou Ad hoc výboru pre umelú inteligenciu bolo identifikovať základné prvky právneho rámca regulujúceho využívanie umelej inteligencie v kontexte noriem Rady Európy zameraných na ľudské práva, demokraciu a právny štát. Komisia ako taká bola zriadená na obdobie viac ako 2 rokov. Jej hlavným záverečným výstupom bol dokument zhrňujúci jej činnosť a závery vo vzťahu k prvkom právneho rámca k umelej inteligencii s ohľadom na štandardy Rady Európy k ľudským právam, demokracii a právnemu štátu.

Medzi najsignifikantnejšie závery tejto výstupnej správy patria konštatovania, že:

- 1) umelá inteligencia predstavuje prostriedok na zlepšenie podmienok spoločnosti, ale aj jednotlivcov, no súčasne aj riziko zásahu do ľudských práv, demokracie a právneho štátu;
- 2) výbor odporúča vytvorenie právneho rámca, avšak ten by mal podľa predloženého názoru výboru zohľadňovať rozsah oblastí, do ktorých môže Rada Európy zasiahnuť;

⁷ Voice of the governments. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/cm/voice-of-the-governments>

⁸ The powers of the Assembly. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://pace.coe.int/pages/powers>

⁹ Mandate and Founding Documents. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/mandate-and-founding-documents>

- 3) výbor poznamenáva, že by vytvorený právny rámec nemal riešiť a regulovať detaily, najmä technického charakteru, ale mal by sa zamerať na stanovenie všeobecných pravidiel pre vývoj a využívanie systémov umelej inteligencie, pričom by mali byť určené limity, kedy by bol systém umelej inteligencie považovaný za riziko.

Okrem vyššie zmieneného ad hoc výbor odporučil zavedenie legálnych definícií pre pojmy spojené so systémami umelej inteligencie, a taktiež aj ich kategorizáciu s ohľadom na rizikovosť umelej inteligencie, akú v dnešnej dobe v obdobnej podobe poznáme z tzv. AI Act-u Európskej únie. V ďalších častiach tejto správy sa ad hoc výbor zamerail na formulovanie odporúčaní pre jednotlivé štádia využívania umelej inteligencie a rovnako tak aj na diferencovanie medzi osobami, ktoré umelú inteligenciu zavádzajú do užívania, a osobami, ktoré sú vystavené pôsobeniu systémov umelej inteligencie.

Implementáciu zmienených bodov vieme posúdiť v ďalšej časti vďaka tomu, že Výbor pre umelú inteligenciu vytvoril návrh rámcového dohovoru o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte.

Za zmienku stoja aj ďalšie výstupy činnosti tohto ad hoc výboru, nakoľko záverečnej správe predchádzalo skúmanie niekoľkých rôznych oblastí. Dopad umelej inteligencie na ľudské práva, demokraciu a právny štát skúmala Catelijne Muller, LLM., pričom sa zameraila na dopady umelej inteligencie na ľudské práva a stanovenie tzv. červených čiar, ale aj úvahy o vytvorení nových ľudských práv v tomto kontexte.¹⁰ Ďalším zásadným výstupom ad hoc výboru bola aj tzv. „Štúdia uskutočniteľnosti“¹¹, v ktorej záveroch je konštatovaná jednak neexistencia právnych nástrojov zameraných na riešenie otázky umelej inteligencie a taktiež je zdôraznená potreba prijatia takých právnych rámcov, ktoré efektívne vyriešia túto otázku. Tieto rámce by mali mať podľa záverov ad hoc výboru povahu právne záväzných a aj právne nezáväzných nástrojov. Následne by mali byť doplnené o ďalšie nástroje Rady Európy, ktoré budú priamo zamerané na špecifické sektory.¹²

2.2. Rámcový dohovor o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte

Ako už bolo zmienené, tak hlavným výstupom aktivít Výboru pre umelú inteligenciu je návrh rámcového dohovoru o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte. Návrh rámcového dohovoru bol schválený Výborom ministrov 17. mája 2024 a následne k 5. septembru 2024 sprístupnený pre štáty na podpísanie a pristúpenie k rámcovému dohovoru. Ku dnešnému dňu rámcový dohovor odpísalo viacero štátov a rovnako tak aj Európska únia, čím sa k nemu pripojila aj Slovenská republika.^{13 14}

¹⁰ MULLER, C.: *The Impact of Artificial Intelligence on Human Rights, Democracy and the Rule of Law*. Strasbourg, 2020. [online]. [cit. 13. 06. 2025]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cahai-2020-06-fin-c-muller-the-impact-of-ai-on-human-rights-democracy-/16809ed6da>

¹¹ Feasibility Study. Strasbourg, 2020. [online]. [cit. 12. 06. 2025]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cahai-2020-23-final-eng-feasibility-study-/1680a0c6da>

¹² Feasibility Study. Strasbourg, 2020. [online]. [cit. 12. 06. 2025]. str. 56. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cahai-2020-23-final-eng-feasibility-study-/1680a0c6da>

¹³ The Framework Convention on Artificial Intelligence. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>

¹⁴ CHAPEAU Komisia podpisuje Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii. [online]. [cit. 15. 06. 2025]. Dostupné na: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/news/commission-signs-council-europe-framework-convention-artificial-intelligence>

Z hľadiska vnímania členenia soft law a hard law sa rámcový dohovor vzhľadom na svoju záväznosť radí medzi hard law dokumenty. I keď sa príspevok zameriava primárne na soft law, tak s ohľadom na závažnosť a význam pre právnu reguláciu ju nemožno opomenúť. Veľmi nadnesene by bolo možné konštatovať, že rámcový dohovor nahrádza všetky dovtedajšie soft law výstupy, avšak ako aj bolo konštatované v záverečnej správe ad hoc výboru, tak cieľom právneho rámca nemá byť stanovenie konkrétnych špecifických pravidiel, ale vytvorenie všeobecného právneho rámca pre reguláciu umelej inteligencie. Preto všetky dovtedajšie soft law výstupy treba podľa nášho názoru vnímať v kontexte rámcového dohovoru, pričom tie môžu slúžiť svojmu účelu naďalej, a tam, kde rámcový dohovor nezavádza konkrétne pravidla, vedia nájsť uplatnenie s cieľom zvýšiť kvalitu ochrany práv dotknutých subjektov.

Samotná rámcový dohovor pozostáva z preambuly a 8 kapitol, pričom okrem úvodnej a záverečnej kapitoly sa ostatné postupne zameriavajú na vymedzenie všeobecných pravidiel, princípov, postupov pri ochrane práv v súvislosti s využívaním systémov umelej inteligencie, stanovenie pravidiel pre zhodnocovanie rizík, spôsob implementácie rámcového dohovoru a následné mechanizmy vzájomných konzultácií a kooperácie.

V súvislosti s právom Európskej únie predstavuje rámcový dohovor základný dokument, od ktorého sa odvíja, a ktorý vykonáva Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2024/1689 z 13. júna 2024, ktoré je verejnosti známe aj ako tzv. AI Act¹⁵.

2.3. Ďalšie soft law Rady Európy

Nemožno však zabúdať na to, čo predchádzalo prijatiu rámcového dohovoru, a teda máme za to, že je vhodné, ako sme už skôr uviedli, sústrediť pozornosť aj na ďalšie soft law dokumenty Rady Európy. Z dôvodu obmedzeného rozsahu si uvedieme iba časť z nich, pričom ostatné je možné dohľadať na príslušných portáloch Rady Európy.

2.3.1. Usmernenia týkajúce sa umelej inteligencie a ochrany údajov z roku 2019

Téma umelej inteligencie je do veľkej miery spojená s ochranou údajov, ktorá sa v spoločnosti začala riešiť podstate skôr a bola skúmaná z rôznych pohľadov. Tejto problematike sa nevyhla ani Rada Európy, pričom vo všeobecnosti formulovala závery, že by umelá inteligencia mala byť používaná v súlade s nastavenými pravidlami a poskytovatelia, vývojári by mali tieto pravidlá zohľadňovať.¹⁶

2.3.2. Usmernenia týkajúce sa rozpoznávania tváre z roku 2021

Technológia rozpoznávania tváre je bežnou súčasťou našich životov, pričom masovo je diskutovanou témou najmä s ohľadom na sledovanie pohybu osôb a veľkých mäs, väčšinou vo verejnom priestore, pri masových podujatiach a podobne. Obdobne ako aj v prípade usmernení zmienených v predchádzajúcej časti, tak aj tu boli stanovené všeobecné požiadavky na dodržiavanie pravidiel ako sú napríklad zákonnosť, proporionalita a podobne.¹⁷

¹⁵ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2024/1689 z 13. júna 2024. [online]. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401689

¹⁶ ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DATA PROTECTION. [online]. [cit. 13. 06. 2025]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/2018-lignes-directrices-sur-l-intelligence-artificielle-et-la-protection/168098e1b7>

¹⁷ Guidelines on Facial Recognition. [online]. [cit. 12. 06. 2025]. Dostupné na: https://rm.coe.int/guidelines-on-facial-recognition/1680a134f3?utm_source=chatgpt.com

Záver

Možno konštatovať, že vzhľadom na komplikovanosť procesov v takýchto verejných inštitúciách a organizáciách, akou nepochybne Rada Európy je, došlo v zásade k primeranej reakcii na vývoj v oblasti technologického rozvoja a menovite umelej inteligencie. Ak sa na to pozrieme z pohľadu porovnania dvoch najvýznamnejších organizácií na území Európy, tak možno vidieť, že každá z nich reflektovala na situáciu tak, ako je to v rámci jej možností možné s ohľadom na formy a záväznosť jednotlivých foriem ich činnosti. Samozrejme, keďže možno predpokladať s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou, že sa bude technológia umelej inteligencie ďalej vyvíjať, tak budú potrebné ešte ďalšie následné reakcie a odozva na tento vývoj, ale aj na potreby aplikačnej praxe. V budúcnosti bude potrebné prioritne, tak ako aj doteraz, zohľadňovať ochranu subjektov, ktoré môžu byť využívaním umelej inteligencie priamo dotknuté, a to či už zneužitím ich údajov pri ich spracúvaní systémami umelej inteligencie, ale aj takými prejavmi, ktoré si bolo ťažké pred pár rokmi predstaviť, ako napríklad tvorbou tzv. deepfakeov, kopírovanie identít jednotlivcov a podobne. Vo vzťahu k stanovenej hypotéze a stanovenému cieľu možno povedať, že hypotéza sa potvrdila, nakoľko ako už bolo vyššie zmienené, tak máme za to, že Rada Európy vzhľadom na svoje možnosti vytvorila dostatočné rámce na využívanie umelej inteligencie. Tieto snahy o reguláciu boli zavŕšené prijatím Rámcového dohovoru o umelej inteligencii a ľudských právach, demokracii a právnom štáte. Predmetná téma vzhľadom na svoju šírku však núka priestor na ďalšie bádanie, najmä s ohľadom na šírku možností uplatnenia umelej inteligencie v rôznych odvetviach a oblastiach.

Použitá literatúra

1. ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DATA PROTECTION. [online]. [cit. 13. 06. 2025]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/2018-lignes-directrices-sur-l-intelligence-artificielle-et-la-protection/168098e1b7>
2. CAHAI - Ad hoc Committee on Artificial Intelligence. [online]. [cit. 15. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai>
3. Committee on Artificial Intelligence (CAI). [online]. [cit. 15. 06. 2025]. Pozri aj: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cai>
4. Convention on AI and human rights (CoE process). [online]. [cit. 16. 06. 2025]. Dostupné na: <https://dig.watch/processes/convention-on-ai-and-human-rights-council-of-europe-process>
5. EU population increases for the 4th consecutive year. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250711-1>
6. Feasibility Study. Strasbourg, 2020. [online]. [cit. 12. 06. 2025]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cahai-2020-23-final-eng-feasibility-study-/1680a0c6da>
7. Feasibility Study. Strasbourg, 2020. [online]. [cit. 12. 06. 2025]. str. 56. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cahai-2020-23-final-eng-feasibility-study-/1680a0c6da>
8. Guidelines on Facial Recognition. [online]. [cit. 12. 06. 2025]. Dostupné na: https://rm.coe.int/guidelines-on-facial-recognition/1680a134f3?utm_source=chatgpt.com
9. CHAPEAU Komisia podpisuje Rámcový dohovor Rady Európy o umelej inteligencii. [online]. [cit. 15. 06. 2025]. Dostupné na: <https://digital->

strategy.ec.europa.eu/sk/news/commission-signs-council-europe-framework-convention-artificial-intelligence

10. Mandate and Founding Documents. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/venice-commission/mandate-and-founding-documents>
11. Member States of the Council of Europe. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/portal/members-states>
12. MULLER, C.: The Impact of Artificial Intelligence on Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Strasbourg, 2020. [online]. [cit. 13. 06. 2025]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/cahai-2020-06-fin-c-muller-the-impact-of-ai-on-human-rights-democracy-/16809ed6da>
13. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ 2024/1689 z 13. júna 2024. [online]. Dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401689
14. The Council of Europe: key facts. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/portal/the-council-of-europe-key-facts>
15. The Framework Convention on Artificial Intelligence. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/the-framework-convention-on-artificial-intelligence>
16. The powers of the Assembly. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://pace.coe.int/pages/powers>
17. Voice of the governments. [online]. [cit. 10. 06. 2025]. Dostupné na: <https://www.coe.int/en/web/cm/voice-of-the-governments>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Tomáš Šefčík
Pracovná pozícia: Interný doktorand
Zamestnávateľ: Katedra ústavného práva a správneho práva, Právnická fakulta,
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, 040 75
Košice, Slovenská republika
E-mail: tomas.sefcik@student.upjs.sk

VÝZNAM UMELEJ INTELIGENCIE V PROCESSE PROFILÁCIE PÁCHATEĽOV TRESTNÝCH ČINOV V KONTEXTE BEHAVIORÁLNEHO A PSYCHOLOGICKÉHO MODELU PROFILOVANIA¹

THE SIGNIFICANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE OFFENDER PROFILING PROCESS IN THE CONTEXT OF BEHAVIORAL AND PSYCHOLOGICAL PROFILING MODELS

Dávid Priščák

*Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
V Košiciach*

Abstrakt

Predmetný príspevok sa zaoberá komplexnou analýzou psychologickkej profilácie páchatel'ov trestných činov, pričom ju skúma v kontexte jej dvoch variant a to kontinentálnej/európskej (psychopatologickej) a americkej (behaviorálnej), pričom v súčasnosti sa obe modely dopĺňajú a prelínajú. V príspevku sa následne autor zameriava na ich vzájomnú komparáciu vrátane jednotlivých nedostatkov kontinentálnej a americkej štruktúry profilu. Ťažiskom štúdie je následná analýza potenciálu umelej inteligencie (AI) a to konkrétne metodológie strojového učenia tzv. ML a spracovania prirodzeného jazyka tzv. NLP, ako nástroja na prekonanie týchto limitov. Cieľom predmetného príspevku je prezentovať AI ako sofistikovaný analytický nástroj schopný syntetizovať obrovské objemy dát tzv. Big Data a identifikovať doposiaľ skryté korelácie v správaní páchatel'ov. Diskurz sa zameriava na možnosti, ako môže AI transformovať profiláciu z prevažne intuitívneho „umenia“ na robustnejšiu, dátami podloženú vedeckú disciplínu. V závere práca diskutuje o kriticko-etických a právnych výzvach spojených s implementáciou AI v kriminalistickej praktickej činnosti s poukazom, najmä na problém "čiernej skrinky" tzv. black box a riziko algoritmickej predpojatosti (algorithmic bias) v kontexte trestného procesu.

Kľúčové slová: *psychologická profilácia, profilovanie páchatel'a, umelá inteligencia (AI), strojové učenie (ML), kontinentálna profilácia, americká profilácia, kriminalistika, behaviorálna analýza, kognitívne skreslenie.*

Abstract

This paper offers a comprehensive analysis of offender psychological profiling, examining its two principal variants: the continental/European (psychopathological) model and the Anglo-American (behavioral) model, while emphasizing that these approaches increasingly overlap and complement each other in contemporary practice. The author subsequently focuses on their mutual comparison, including the structural limitations inherent in both the continental and American profiling frameworks. The core of the study is an analysis of the potential of artificial intelligence (AI)—specifically machine learning (ML) and natural language processing (NLP)—as tools capable of overcoming these limitations. The aim of the paper is to present AI as a sophisticated analytical instrument able to synthesize vast volumes of data (Big Data) and to identify previously hidden behavioral correlations among offenders. The discourse focuses on the possibilities of how AI can transform profiling from a largely intuitive “art” to a more robust, data-driven scientific

¹ Predložený článok vznikol s podporou a je výstupom riešenia podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0498/24 v rámci projektu: “Tvorba a nástroje trestnej politiky”

discipline. In conclusion, the paper addresses the critical ethical and legal challenges associated with the implementation of AI in criminalistic practice, with particular emphasis on the “black box” problem and the risks of algorithmic bias within the criminal justice process.

Key words: *psychological profiling, offender profiling, artificial intelligence (AI), machine learning (ML), continental profiling, American profiling, criminology, behavioral analysis, cognitive bias.*

Úvod

V katalógu trestnoprávných vied a kriminalistiky predstavuje snaha o porozumenie subjektu trestného činu (ďalej len „TČ“) ako obligatórny znak každého TČ – páchatel’a – jednu z najfundamentálnejších a zároveň najkomplexnejších výziev. Trestné právo, hoci primárne zamerané na posúdenie skutkovej podstaty TČ (ďalej len „SPTČ“) a trestnoprávnej zodpovednosti páchatel’a, avšak nemôže existovať vo vákuu oddelenom od psychologickkej a behaviorálnej reality páchatel’a. Práve na priesečníku práva, psychológie a kriminalistiky sa etablovala disciplína psychologickkej profilácie, často označovaná aj ako behaviorálna analýza alebo analýza organizovanej a dezorganizovanej scény deliktu (anglo-americká profilácia) a psychopatologická analýza (kontinentálna profilácia). Historicky bola profilácia chápaná skôr ako kriminalisticko-taktická metóda, ktorej cieľom je zúžiť okruh podozrivých poskytnutím hypotetického obrazu neznámeho páchatel’a. Tento obraz typicky zahŕňa demografické charakteristiky, behaviorálne vzorce, motiváciu a psychopatologické rysy, odvodené primárne z dôkladnej analýzy *modu operandi*, viktimológie a forenzných stôp zanechaných na mieste činu. Predmetná metóda kriminalistickej praktickej činnosti, bola dlhodobo sužovaná metodologickou neukotvenosťou.²

Diskurz o profilácii je v podstate diskusiou o napätí medzi dvoma pólmi: na jednej strane stojí snaha o vedeckú rigoróznosť a empirické overovanie, na strane druhej pretrvávajú spoliehanie sa na klinickú intuíciu, skúsenosť a neraz aj na subjektívnu stránku osoby realizujúcej profil (elitní vyšetrovatelia, psychológovia, psychiatri) . Toto napätie je excelentne viditeľné pri komparácii dvoch hlavných myšlienkových prúdov, ktoré dominovali v 20. storočí: kontinentálneho (európskeho) a amerického (FBI) modelu. Zatiaľ čo európska tradícia kládla dôraz na hĺbkovú psychopatológiu a motiváciu (idiografický prístup), americký model sa snažil o kategorizáciu a dedukciu správania z miesta činu (nomotetický prístup).

Oba tieto prístupy však narážajú na spoločný limit – obmedzenú kapacitu osoby realizujúcej profiláciu spracovať a objektívne vyhodnotiť exponenciálne rastúce množstvo dát. Kognitívne skreslenia, ako sú konfirmačné skreslenie (confirmation bias) alebo efekt dostupnosti (availability heuristic), sú v profilovacom procese vždy prítomné a môžu viesť k fatálnym chybám v priebehu trestného procesu.

Práve v tomto kontexte v súčasnosti existuje technológia, ktorá sľubuje kvalitatívny ako aj kvantitatívny posun a tou je umelá inteligencia (AI). Nástup éry *Big Data* v penitenciárnych vedách, kombinovaný s pokročilými algoritmami strojového učenia, otvára bezprecedentné možnosti pre analýzu trestnej ako aj protispoločenskej činnosti vo všeobecnosti. AI disponuje potenciálom analyzovať 100 000 prípadov súčasne, identifikovať na prvý pohľad

² https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/23751/DPTX_2009_1_11220_HS9999_35118_0_79745.pdf

latentné korelácie, ktoré ľudský mozog nedokáže postrehnúť, a budovať modely s vyššou prediktívnou validitou.

Predmetný článok si kladie za cieľ kriticky zhodnotiť tieto tradičné modely profilácie a následne preskúmať konkrétne modalitty, akými môže umelá inteligencia prispieť k ich analýze a následnej syntéze a objektivizácii.

1. Kontinentálna profilácia páchatel'ov.

Kontinentálny, resp. európsky model psychologickkej profilácie má svoje korene hlboko v tradícii klinickej psychológie, psychiatrie a psychoanalýzy. Jeho genéza siaha do nemeckej *Kriminalpsychologie* (kriminálnej psychológie) od polovice 20. storočia. Na rozdiel od svojho amerického náprotivku, ktorý je primárne zameraný na *správanie* (behavior), kontinentálny prístup sa sústreďuje na *psyché* – na vnútorný svet páchatel'a, jeho motiváciu, osobnostnú štruktúru a prípadnú psychopatológiu.

Metodologicky ide o prístup, ktorý by sme mohli označiť ako *idiografický*. To znamená, že sa primárne zameriava na hĺbkovú analýzu jedinečného prípadu (*case study*) a snaží sa porozumieť páchatel'ovi ako unikátnej individualite. Profilovač v tomto modeli často funguje ako klinický diagnostik, ktorý sa pokúša "vstúpiť do mysle" páchatel'a. Kľúčovou otázkou nie je len „ako“ bol trestný čin spáchaný (modus operandi), ale predovšetkým „prečo a kto“ TČ spáchal. Hľadá sa odpoveď na otázky týkajúce sa motivácie – či už ide o sexuálnu deviáciu, patologickú nenávisť, kompenzáciu pocitov menejcennosti alebo psychotické bludy ako aj ďalšími otázkami ako napr. aké má páchatel' kriminogénne, sociálne či fyziologické znaky. Tento prístup kladie vo všeobecnosti dôraz na samotnú psychodynamiku. Napríklad pri sériových vraždách sa analytik nesústreďí len na typ zbrane či spôsob usmrtenia, ale skôr na symboliku činu, na výber obete, na prípadné rituály (ktoré Američania neskôr oddelili ako "signature"). Cieľom je rekonštruovať páchatel'ov vnútorný konflikt alebo fantazijný svet, ktorý viedol k deviantnému správaniu. Tento model je obzvlášť silný v prípadoch, kde je skutok zjavne iracionálny, bizarný alebo nesie znaky ťažkej duševnej poruchy.

Prínosom kontinentálneho modelu je jeho hĺbka. Poskytuje komplexný psychologický portrét, ktorý môže byť nápomocný nielen pri pátraní, ale aj v neskorších fázach trestného konania, napríklad pri posudzovaní subjektívnej stránky trestného činu, pričetnosti alebo pri tvorbe znaleckých posudkov. Tento model chápe TČ nie ako izolovaný akt, ale ako symptóm hlbšej osobnostnej poruchy alebo psychologického tlaku.³

Avšak, práve táto hĺbka je zároveň jeho najväčšou slabinou. Kontinentálny prístup je extrémne závislý od erudície, skúsenosti a, čo je najproblematickejšie, od intuície konkrétneho profilovača. Je inherentne subjektívny. Dvaja rôzni klinickí psychológovia môžu dospieť k diametrálne odlišným záverom o motivácii páchatel'a na základe rovnakých dôkazov z miesta činu. Tento model trpí akútnym nedostatkom štandardizácie a empirickej validácie. Mnohé z jeho konštruktov (napr. odvodené z psychoanalýzy) sú ťažko testovateľné alebo priamo neoveriteľné vedeckými metódami. V praxi to môže viesť k vytváraniu profilov, ktoré sú síce psychologicky fascinujúce a literárne pôsobivé, avšak pre kriminalistickú prax príliš vágne alebo priamo zavádzajúce. Spoliehanie sa na klinický úsudok bez dátového overenia je náchylné na všetky druhy kognitívnych skreslení, ktorým

³ <https://www.kukninato.sk/rozhovor/matej-snopko-zostavenie-profilu-pachatela-je-pre-detektivov-skratka-k-cielu>

profilovač podlieha. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutné aby sa na samotnej profilácii podieľalo viacero osôb za spolupráce AI. ⁴

2 . Americká profilácia páchatel'ov.

V ostrom kontraste ku klinickej tradícii Európy sa v 70. rokoch 20. storočia v Spojených štátoch amerických, primárne v rámci Behaviorálnej vedeckej jednotky (BSU) FBI, zrodil diametrálne odlišný prístup. Tento model, spopularizovaný osobnosťami ako Robert Ressler a John Douglas, nevychádzal z psychoanalytických teórií, ale z pragmatickej potreby riešiť akútny nárast páchatel'ov sériových vražd, pričom exemplifikatne možno uviesť Teda Bundyho, Johna Wayna Gacyho, Gary Ridgeway, Dennisa Readera ako aj Richarda Ramirez. Ich metodológia bola kreovaná na empirickom výskume, teda na štruktúrovaných rozhovoroch s desiatkami uväznených sériových vrahov.

Základnou premisou anglo-amerického modelu je, že „*správanie odráža osobnosť*“. Miesto činu je chápané ako plátno, na ktorom páchatel' zanecháva stopy svojej psychiky. Tento prístup je *nomotetický*, teda snaží sa identifikovať všeobecné zákonitosti, pravidlá a jednotlivé kategórie správania. Namiesto klasickej a ústrednej kontinentálnej otázky "prečo" (motivácia) sa sústreďuje na behaviorálne "čo" a "ako". Analyzuje *modus operandi* (spôsob páchania trestného činu, pričom nie je vylúčené, aby sa priebehu času vyvíjal) a *signature* alebo rituál (jedinečné behaviorálne prejavy, ktoré nie sú nutné pre spáchanie činu, ale uspokojujú páchatel'ove psychologické alebo fantazijné potreby).⁵

Najznámejším a zároveň najviac kritizovaným produktom tejto školy je dichotómia *organizovaný* vs. *dezorganizovaný* páchatel'. Táto typológia deduktívne spája charakteristiky miesta činu s predpokladanými vlastnosťami páchatel'a:

- 1) **Organizovaná scéna deliktu** (plánovanie, kontrola nad obeťou, absencia dôkazov, odnesenie tela) implikuje páchatel'a, ktorý je sociálne kompetentný, inteligentný, má stabilné zamestnanie, je mobilný (auto) a sleduje svoje činy v médiách.
- 2) **Dezorganizovaná scéna deliktu** (spontánnosť, minimálna kontrola, "blitz" útok, dôkazy zanechané na mieste, telo neodstránené) implikuje páchatel'a, ktorý je sociálne nekompetentný, má nízku inteligenciu, žije sám alebo blízko miesta činu, má históriu duševných porúch a sexuálne je neskúsený.

Prínos amerického modelu bol v čase jeho vzniku nespochybniteľný. Poskytol vyšetrovateľom konkrétny, zrozumiteľný a operatívne použiteľný nástroj. Namiesto abstraktných psychologických konceptov ponúkol súbor kontrolovateľných charakteristík tzv. *checklist*. Tento prístup bol systematickejší a snažil sa o vytvorenie premostenia medzi fyzickými dôkazmi a behaviorálnymi charakteristikami.

Avšak, vedecká kritika na seba nenechala dlho čakať. Najväčším problémom je empirická validita samotnej dichotómie. Neskoršie štatistické analýzy (napr. práca Davida Cantera, zakladateľa tzv. investigatívnej psychológie) ukázali, že táto dichotómia je falošná. Väčšina páchatel'ov vykazuje *zmiešané* znaky (napr. plánovaný únos, chaotické usmrtenie). Realita nie je binárna, ale existuje na spektre. Americký model bol kritizovaný za vytváranie príliš rigidných "škatuliek", ktoré sú založené na malom, nereprezentatívnom vzorku (rozhovory s odsúdenými, ktorí mohli klamať alebo racionalizovať, či fabulovať).

⁴ https://www.researchgate.net/publication/286660115_Professional_legal_and_ethical_issues_in_offender_profiling

⁵ DOUGLAS, J. E., RESSLER, R. K., BURGESS, A. W., & HARTMAN, C. R. (1986). Criminal profiling from crime scene analysis. *Behavioral Sciences & the Law*, p. 401-421.

Tento model, hoci sa tváril empiricky, bol v skutočnosti založený na induktívnych zovšeobecneniach so silným sklonom k cirkulárnej logike (čin bol brutálny, lebo páchateľ bol dezorganizovaný; vieme, že bol dezorganizovaný, lebo čin bol brutálny). Napriek svojej popularite v médiách, jeho reálna úspešnosť pri zúžení okruhu podozrivých je predmetom vážnych akademických sporov.⁶

3. Možnosti využitia umelej inteligencie AI

Tradičné modely profilácie, ako kontinentálny, tak anglo-americký, narážajú na fundamentálny problém a to ľudské kognitívne limity. Kontinentálny model je príliš subjektívny a ťažko overiteľný; americký model je príliš zjednodušujúci a empiricky sporný. Oba sú extrémne náročné na hospodárnosť ako aj exektivitu (čas, expertíza) a náchylné na ľudský faktor. Práve tu sa otvára priestor pre umelú inteligenciu, nie ako náhradu ľudského článku, ale ako bezprecedentne výkonný nástroj na analýzu dát a objektivizáciu procesu a minimálne vyústi do vyselektovania osôb, ktoré nie sú podozrivé. Potenciál AI v profilácii spočíva v jej schopnosti spracovať tzv. *Big Data* – teda analyzovať tisíce, či státisíce prípadov naraz, a to multidimenzionálne. Zatiaľ čo ľudský profilovač pracuje s desiatkami premenných, model strojového učenia (ML) ich dokáže analyzovať tisíce súčasne (od miesta činu, viktimológie, geografických dát až po digitálne stopy).

3.1. Prekonávanie kognitívnych skreslení a objavovanie nových typológií

Najväčším prísľubom AI je jej schopnosť prekonávať rigidné a empiricky nepotvrdené typológie, ako je dichotómia "organizovaný/dezorganizovaný". Namiesto toho, aby sme sa snažili prípady vtesnať do vopred definovaných kategórií, môžeme použiť techniky *neštruktúrovaného strojového učenia* (unsupervised machine learning), konkrétne *klastrovaciu analýzu (clustering)*. Model klastrovania (napr. algoritmy ako K-Means alebo DBSCAN) dokáže analyzovať databázu tisícov prípadov (napr. sexuálnych vražd) a identifikovať *prírodné* zoskupenia prípadov na základe ich reálnych podobností. Algoritmus môže napríklad zistiť, že neexistujú dva, ale povedzme *päť* alebo *sedem* odlišných typov páchateľov, založených na kombináciách premenných, ktoré by ľudský analytik nikdy nespároval (napr. špecifický typ viktimológie, denná doba, použitá zbraň a geografická vzdialenosť). Týmto spôsobom AI nevytvára profily na základe teórie (dedukcia), ale necháva dáta, aby "prehovorili" samé a odhalili skutočné, štatisticky významné vzorce (indukcia založená na dátach). Týmto sa profilácia posúva od intuitívneho umenia k dátovej vede.

3.2. Spracovanie prirodzeného jazyka (NLP) a sémantická analýza

Kontinentálny model kládol dôraz na psychológiu, ale nemal nástroje, ako ju objektívne merať. Americký model ju ignoroval, lebo bola príliš "slabá". AI, konkrétne *Natural Language Processing (NLP)* ponúka určitý most. NLP modely dokážu analyzovať obrovské objemy textového materiálu produkovaného páchateľmi (alebo podozrivými), či už ide o výhražné listy, manifesty, e-maily, denníky alebo aktivitu na sociálnych sieťach ako aj ďalšie údaje.

Stylometria (analýza štýlu písania) môže pomôcť identifikovať autora alebo určit demografické charakteristiky (vek, pohlavie, úroveň vzdelania). Ešte dôležitejšia je

⁶ CANTER, D. *Offender Profiling and Criminal Differentiation*. Legal and Criminological Psychology, (2000). p. 23-46.

sémantická analýza a analýza sentimentu. AI dokáže v texte kvantifikovať mieru agresivity, prítomnosť psychopatologických indikátorov (napr. schizofrenické myslenie, či sociopatické rysy), emocionálnu tonalitu alebo identifikovať klamstvo. Tam, kde sa klinický psychológ spolieha na subjektívny "pocit" z textu, AI dokáže poskytnúť kvantifikovateľné skóre, ktoré koreluje s psychologickými konštruktmi. Týmto spôsobom môžeme objektívne merať psychologické aspekty, ktoré boli doménou kontinentálnej školy.

3.3. Geografická profilácia a prediktívne modelovanie

Geografická profilácia, ktorá sa snaží určiť najpravdepodobnejšiu lokalitu (bydlisko, prácu) páchatel'a na základe rozmiestnenia miest činu, je ďalšou oblasťou zrelou na intervenciu AI. Tradičné modely (napr. Canterov "center of gravity" model) sú založené na pomerne jednoduchých heuristikách. AI modely (využívajúce napr. *random forest* algoritmy alebo neurónové siete) dokážu integrovať oveľa viac premenných a to nielen lokality TČ, ale aj topografiu (rieky, hory), dopravnú infraštruktúru (cesty, MHD), socio-ekonomické dáta o štvrtiach, dennú dobu a mnoho ďalších premenných. Výsledkom je oveľa presnejšia mapa pravdepodobnosti tzv. probability map, ktorá ukazuje vyšetrovateľom oblasti s najvyššou prioritou pre pátranie v čom možno vidieť nespochybniteľný prínos.

3.4. Syntéza prístupov: Holistický AI model

Základným cieľom nie je nahradiť jeden model druhým, ale vytvoriť *syntetický, holistický model* podporovaný AI. Takýto model by integroval:

- 1) **Dáta z americkej školy:** Objektívne behaviorálne dáta z miesta činu a modus operandi (typ zranení, modus operandi, viktrológia).
- 2) **Dáta z kontinentálnej školy:** Psychologické premenné získané cez NLP analýzu (texty, komunikácia) a prípadne aj digitálne stopy (online správanie) a ďalšie údaje týkajúce sa psychiky páchatel'a.
- 3) **Externé dáta:** Geografické, demografické a socio-ekonomické dáta. AI napr. hlboká neurónová sieť by dokázala spracovať všetky tieto vstupy a vytvoriť profil, ktorý by bol štatisticky najpravdepodobnejší. Tento profil by už nebol "organizovaný" alebo "dezorganizovaný", ale bol by multidimenzionálnym súborom pravdepodobností príkladom možno uviesť "75% pravdepodobnosť, že ide o muža vo veku 25-35 rokov, s 80% pravdepodobnosťou žijúceho v zóne X, vykazujúceho narcistické rysy a pracujúceho v manuálnej profesii".

3.5. Výzvy: Etika a "Black Box"

Implementácia AI v trestnom práve však prináša zásadné etické a právne výzvy. Prvým je problém *predsudkov v dátach (algorithmic bias)*. AI sa učí z historických dát, pričom ak boli tieto dáta (napr. policajné záznamy) ovplyvnené historickými predsudkami (napr. rasovou alebo sociálnou profiláciou zo strany polície), AI sa tieto predsudky nielen naučí, ale ich môže aj automatizovať a zosilniť. Profilovací nástroj by tak mohol neprimerane cieľiť na určité menšiny, čo je v rozpore s princípmi demokratického a právneho štátu ako aj medzinárodnými dokumentmi.

Druhým, ešte závažnejším problémom z hľadiska jurisprudencie, je problém „čiernej skrinky“ (*black box*). Komplexné modely, ako hlboké neurónové siete, sú extrémne presné, ale často nedokážeme vysvetliť, ako dospeli k svojmu záveru. V trestnom konaní, ktoré je založené na zásadách, ako je právo na spravodlivý proces a právo na

obhajobu, je verdikt typu "počítač povedal, že je to na 80% on" absolútne neprípustný. Ak má byť AI použitá nielen ako operatívne vodítko, ale aj bližšie k dokazovaniu, musíme sa zamerať na vývoj *vysvetliteľnej AI (Explainable AI - XAI)*, ktorá dokáže transparentne ukázať, ktoré vstupné dáta viedli k danému záveru. Nevyhnutné je podotknúť, že takto generovaný profil musí podliehať dvojzložkovej kontrole zo strany elitných profilovateľov.⁷

Záver

Psychologická profilácia prešla za posledné storočie turbulentným vývojom – od klinických špekulácií kontinentálnej školy až po rigidné, no empiricky sporné kategórie amerického modelu. Oba prístupy poskytli nespochybniteľný prínos v tejto oblasti, no zároveň demonštrovali limity ľudského faktoru a analýzy v konfrontácii s komplexnosťou kriminogénneho správania.

Vstup umelej inteligencie do tejto oblasti nepredstavuje len ďalší inkrementálny krok, ale potenciálnu kvalitatívnu transformáciu. AI ponúka bezprecedentnú schopnosť spracovať masívne objemy dát a extrahovať z nich štatisticky platné vzorce, čím prekonáva ako subjektivitu klinického prístupu, tak zjednodušujúce kategorizácie behaviorálneho prístupu. Strojové učenie nám umožňuje objavovať nové, dátami podložené typológie páchatel'ov, zatiaľ čo NLP otvára cestu k objektívnej kvantifikácii psychologických a motivačných faktorov.

Umelá inteligencia nie je "digitálny Sherlock Holmes", ktorý vyrieši prípad stlačením tlačidla. Je to však mimoriadne výkonný asistent, ktorý môže oslobodiť ľudských expertov – kriminalistov a forenzných psychológov a psychiatrov od kognitívnych skreslení a umožniť im sústrediť sa na interpretáciu robustných, dátami podložených výstupov. Budúcnosť profilácie teda pravdepodobne leží v *hybridnom modeli*: v synergii ľudskej expertízy (schopnosti klásť správne otázky a chápať kontext) a výpočtovej sily AI (schopnosti nájsť v dátach odpovede). Pre nás, ako akademikov v oblasti trestného práva, je však najväčšou výzvou zabezpečiť, aby táto technológia bola implementovaná eticky, transparentne a v súlade so základnými princípmi spravodlivého procesu. Musíme aktívne vstupovať do diskurzu o regulácii AI, o potrebe XAI (vysvetliteľnej AI) a o audite algoritmov, aby sme predišli novej, digitálnej forme predsudkov. Ak sa nám to podarí, AI sa môže stať jedným z najmocnejších nástrojov na ochranu spoločnosti pred trestnou činnosťou od vynálezu analýzy DNA či daktyloskopie.

Použitá literatúra

1. CANTER, D. Offender Profiling and Criminal Differentiation. *Legal and Criminological Psychology*, (2000).s. 23-46.
2. DOUGLAS, J. E., RESSLER, R. K., BURGESS, A. W., & HARTMAN, C. R. (1986). Criminal profiling from crime scene analysis. *Behavioral Sciences & the Law*, 4(4), 401-421.
3. https://www.researchgate.net/publication/286660115_Professional_legal_and_ethical_issues_in_offender_profiling
4. https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/23751/DPTX_2009_1_11220_HS9999_35118_0_79745.pdf

⁷ <https://www.mdpi.com/2078-2489/14/8/426>

5. <https://www.kukninato.sk/rozhovor/matej-snopko-zostavenie-profilu-pachatela-je-pre-detektivov-skratka-k-cielu>
6. <https://www.mdpi.com/2078-2489/14/8/426>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Dávid Priščák, PhD.
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, UPJŠ - Právnická fakulta, Kováčska 26,
P.O.BOX, 040 75 Košice, Slovenská republika
E-mail: david.priscak@upjs.sk

UMELÁ INTELIGENCIA – DOBRÝ SLUHA?¹

AI – A GOOD SERVANT?

Simona Ferenčíková

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Marko Mašan

Advokátska kancelária JUDr. Marcel Mašan, s.r.o.

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike využívania umelej inteligencie v rámci činnosti orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Cieľom príspevku je identifikovať možnosti legálneho použitia umelej inteligencie v prípravnom a súdnom konaní, ako aj bezpečnosť jej využívania v kontexte ochrany osobných údajov, utajovaných či dôverných skutočností. Argumentujú v prospech teórie tzv. ľudského sudcu. Autori sa taktiež zamýšľajú nad možnými disciplinárnymi konzekvenciami súvisiacimi s využitím umelej inteligencie zo strany policajtov, prokurátorov a sudcov. Záverom autori formulujú konkrétne návrhy de lege ferenda k uvedenej problematike.

Kľúčové slová: *umelá inteligencia, súdy a orgány činné v trestnom konaní, zákonnosť, disciplinárna zodpovednosť, trestné konanie*

Abstract

The article deals with the issue of the use of artificial intelligence in the activities of law enforcement agencies and courts. The aim of the article is to identify the possibilities of legal use of artificial intelligence in preparatory and judicial proceedings, as well as the safety of its use in the context of the protection of personal data, classified or confidential information. They argue in favor of the so-called human judge theory. The authors also consider possible disciplinary consequences related to the use of artificial intelligence by police officers, prosecutors and judges. In conclusion, the authors formulate specific proposals de lege ferenda on the above issue.

Key words: *artificial intelligence, courts and law enforcement agencies, legality, disciplinary liability, criminal proceedings*

Úvod

Ľudstvo v období približne posledných dvestopäťdesiat rokov zažíva zrýchlený technologický rast. V podstate od začiatku priemyselnej revolúcie sa človek „učí žiť spolu so strojom“. Posledným veľkým zlomom v tomto vývoji bol vynález internetu a jeho masové začlenenie do fungovania spoločnosti. V nedávnej minulosti, ale aj v súčasnosti, môžeme badať veľmi silný trend digitalizácie spoločnosti a tzv. smart riešení,² čo by sme laicky mohli označiť za prepájanie digitálneho a reálne sveta. Súčasťou uvedeného „prepájania“ je aj umelá inteligencia alebo AI. Schopnosti AI sa za obdobie posledných 10-15 rokov značne zdokonalili. Čo to vlastne je tá umelá inteligencia? K jedným zo všeobecných vymedzení AI patrí konštatovanie, že „*umelá inteligencia je v užšom slova zmysle odbor informatiky zaoberajúci sa tvorbou systémov riešiacich komplexné úlohy, ako*

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0498/24, Tvorba a nástroje trestnej politiky.

² <https://mirri.gov.sk/sekcie/investicie/digitalne-inovacie/umela-inteligencia/> [cit. 2025-05-25]

je rozpoznávanie či klasifikácia, napríklad v oblastiach spracovania obrazu alebo spracovania písaného textu či hovoreného jazyka alebo plánovania či riadenia na základe spracovania veľkých objemov dát.“³ AI je vymedzená aj ako odvetvie informatiky, ktoré sa zaoberá vytváraním algoritmov a systémov schopných vykonávať úlohy, ktoré by obvykle vyžadovali ľudskú inteligenciu.⁴ Umelú inteligenciu môžeme vymedziť aj ako „využívanie digitálnych technológií na vytváranie systémov, ktoré môžu vykonávať úlohy, ktoré si zvyčajne vyžadujú ľudský zásah. Umelá inteligencia napodobňuje ľudské myslenie, ale spracúva informácie rýchlejšie a presnejšie.“⁵ Umelú inteligenciu môžeme vymedziť aj ako „schopnosť zariadenia prejavovať schopnosti podobné človeku, ako sú uvažovanie, učenie, plánovanie a tvorivosť systémy umelej inteligencie sú schopné pracovať autonómne a adaptovať do istej miery svoje správanie na základe analýzy predchádzajúcich krokov“⁶ Z vedeckého hľadiska je AI označovaná ako inteligencia, ktorú prejavujú stroje.⁷

Súčasťou právneho poriadku SR aktuálne nie je žiadny všeobecne záväzný právny predpis, ktorý by definoval a upravoval používanie AI v podmienkach SR. Na európskej úrovni existuje tzv. akt o umelej inteligencii - nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024⁸, ktorý upravuje problematiku používania AI. Nariadenie ako právny akt Európskej únie má na území členského štátu priamy účinok, a teda môžeme povedať, že aj na Slovensku máme teda prítomný právny akt – právny predpis definujúci a upravujúci problematiku používania AI. Akt o umelej inteligencii však neobsahuje definíciu AI, ale obsahuje definíciu pojmu „systém AI“.

Žiada sa ešte dodať, že podľa vedeckej doktríny neexistuje jednotne uznávaná definícia AI, a to ani v oblasti AI ako vedeckej disciplíny a ani v oblasti právnej (neexistuje definícia AI, ktorá by spĺňala podmienky na právnu definíciu takéhoto pojmu).⁹ Aj doktrínálne definície AI sú rôzne, a to v závislosti od subjektov, ktoré definujú AI alebo v závislosti od účelu, na ktorý majú byť definície AI použité (tzv. priemyselné definície); jednou z nich je aj definícia AI v nasledovnom znení: „technológia, softvér aplikovaný v počítačových systémoch, ktoré sú spôsobilé fungovať spôsobom podobným ľudskej inteligencii; v dôsledku toho takéto počítačové systémy rozumejú ľudskej reči, sú schopné riešiť problémy, učiť sa z nadobudnutých skúseností, adaptovať sa, seba klasifikovať a zlepšovať.“¹⁰

Pre potreby príspevku považujeme ešte za potrebné uviesť, že AI môžeme v užšom význame definovať aj ako určité procesy alebo schopnosti, ktorými disponujú alebo ich vykonávajú počítače, resp. ich softvér. Pri definovaní AI sa vychádza zo štyroch kategórií podľa toho, na akom princípe AI pracuje, resp. o čo sa AI snaží: 1. AI sa snaží myslieť ako ľudia (*think like humans, thinking humanly*); 2. AI sa snaží konať ako ľudia (*act like*

³ https://sk.wikipedia.org/wiki/Umel%C3%A1_inteligencia#cite_note-3-7 [cit. 2025-05-25]

⁴ ŠTĚDRŇ, B., JAŠEK, R., SVÍTEK, M. a kol. *Umělá inteligence a právo*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, s. 13; ŠUFLIARSKY, P. Umelá inteligencia. Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

⁵ <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/ai-explained/> [cit. 2025-05-25]

⁶ *Umelá inteligencia: definícia a využitie* | Spravodajstvo | Európsky parlament [online]. www.europarl.europa.eu, 2020-04-09, [cit. 2025-05-25]

⁷ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné z <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

⁸ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828

⁹ ŠUFLIARSKY, P. Umelá inteligencia. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

¹⁰ ŠUFLIARSKY, P. Umelá inteligencia. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

humans, acting humanly); 3. AI sa snaží myslieť racionálne (*think rationally, thinking rationally*); 4. AI sa snaží konať racionálne (*act rationally, acting rationally*).¹¹

Môžeme teda zhrnúť, že umelá inteligencia napodobňuje myslenie človeka, resp. smeruje k napodobňovaniu myslenia človeka, a v dôsledku toho má byť schopná vykonávať „myšlienkové“ a rozhodovacie procesy (analýzu, syntézu, abstrakciu, komparáciu a podobne) rýchlejšie a s omnoho väčším objemom informácií a dát v porovnaní s človekom. S prihliadnutím na uvedené vymedzenie umelej inteligencie sa budeme ďalej v článku zaoberať využívaním AI v rámci rozhodovacej činnosti súdov a orgánov činných v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“), teda všeobecne v rámci trestného konania. Primárnu pozornosť sústredíme na využívanie umelej inteligencie, ktorá je schopná vytvoriť text v podobe odborného vyjadrenia či právnej analýzy.

1.

Nosnou témou predmetného príspevku je otázka, či súd/ sudca alebo OČTK môže legálne využívať umelú inteligenciu v rámci trestného konania, či už za účelom samotného vypracovania niektorého z rozhodnutí v trestnom konaní alebo za účelom vypracovania právnej analýzy, ktorá by bola podkladom ich právnej úvahy.

V rámci postupu od všeobecného ku konkrétnemu, pristúpime najskôr k otázke využívania umelej inteligencie sudcom v trestnom konaní. Z vyššie uvedených vymedzení umelej inteligencie je zrejmé, že sa jedná o napodobnenie myšlienkového procesu človeka. Úkony, ktoré má pôvodne vykonať človek, teda v konečnom dôsledku vykoná iný subjekt, pričom postup a účel daných úkonov ostane zachovaný, ako keby ho vykonal človek. Tu by sme však mohli naraziť na prvú prekážku využívania umelej inteligencie sudcom, prameniáciu z ústavnoprávnej roviny, a to v podobe práva na zákonného sudcu, ktoré sa dotýka tak trestného konania, ako aj civilného konania. Daný ústavný princíp je zakotvený v čl. 48 ods. 1 zákona č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“).¹² Predmetné ustanovenie smeruje k ochrane súdnej moci pred zasahovaním do jej výkonu hlavne zo strany výkonnej moci, a teda chráni nezávislosť súdnictva.¹³ Z pohľadu občana/ jednotlivca právo na zákonného sudcu predstavuje ochranu pred výkonnou mocou, a teda je priamo prepojené s právom na súdnu ochranu a prístup k súdu, nestrannosť a nezávislosť súdu,¹⁴ či na právo na súdny prieskum rozhodnutí štátnej správy, ako aj samosprávy (správne súdnictvo)¹⁵. Je potrebné zdôrazniť, že občan nemá právo na konkrétne určeného sudcu, resp. po náhodnom pridelení veci uvedenému sudcovi, tento nepredstavuje konkrétneho zákonného sudcu. Uvedené právo predstavuje tú skutočnosť, že sudcovi, ktorý bude prejednávať danú vec, bola táto pridelená zákonným spôsobom a že súčasne tento sudca disponuje správnou príslušnosťou a právomocou.¹⁶ Sumarizujúc je zákonný sudca taký, ktorý pôsobí na súde, ktorý ma podľa aktuálne účinnej právnej úpravy právomoc

¹¹ VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P. *Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia*, časopis Právnik 6/2023, s. 551-552.

¹² čl. 48 ods. 1 Ústavy SR: „Nikoho nemožno odňať jeho zákonnému sudcovi. Príslušnosť súdu ustanoví zákon.“

¹³ BROSTL, A.; HOLLÄNDER, P.; PRÍBELSKÝ, P. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. 4, vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021, s. 187

¹⁴ čl. 46 ods. 1 Ústavy SR: „Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“

¹⁵ čl. 46 ods. 2 Ústavy SR: „Kto tvrdí, že bol na svojich právach ukrátený rozhodnutím orgánu verejnej správy, môže sa obrátiť na súd, aby preskúmal zákonnosť takéhoto rozhodnutia, ak zákon neustanoví inak. Z právomoci súdu však nesmie byť vylúčené preskúmanie rozhodnutí týkajúcich sa základných práv a slobôd.“

¹⁶ Nález Ústavného súdu SR, II ÚS 15/96 zo dňa 3.4.1996

a príslušnosť vo veci konať a rozhodnúť a zároveň bola tomuto sudcovi vec pridelená náhodným výberom. Takémuto sudcovi/súdu výlučne patrí právo vo veci rozhodnúť, resp. vykonať právne posúdenie veci.¹⁷

Na zákonnej úrovni sa právo na zákonného sudcu odráža v niekoľkých základných zásadách trestného konania obsiahnutých v § 2 až § 5 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „Trestný poriadok“ alebo „TP“). V ustanovení § 2 ods.7 TP¹⁸ je obsiahnutá zásada práva na súdne rozhodnutie, ktorej súčasťou je aj garancia, že vec bude prejedaná pred nestranným a nezávislým súdom (sudcom). Istá „personifikácia“ je uvedená v § 2 ods. 16 TP¹⁹, ktorý určuje, aké je zloženie a obsadenie súdu, teda či sa jedná o samosudcu alebo senát, prípadne sudcu pre prípravné konanie. Taktiež je potrebné poukázať na § 11 až § 24 TP, ktoré upravujú právomoc a príslušnosť súdu.

Pri striktnom a formálnom pohľade sa núka názor, že ak sudca nechá vo veci v podstate za seba rozhodnúť umelú inteligenciu, mohol by konať v rozpore s právom na zákonného sudcu, nakoľko umelá inteligencia nie je legálne zakotveným subjektom oprávneným rozhodovať o právach a povinnostiach osôb, ktoré sa domáhajú súdnej ochrany (navyše vo vnútroštátnom právnom poriadku SR nie je AI definovaná vôbec). Tým, že sudca využije to, čo vyprodukovala umelá inteligencia, by mohla nastať situácia, kedy právne posúdenie veci nevykoná súd/ sudca ako príslušný a oprávnený subjekt, ale tretia osoba. Takýmto spôsobom by sa mohla narušiť aj nestrannosť a nezávislosť súdu, a to aj so zreteľom na to, že súd/ sudca nemá žiadne informácie o prevádzkovateľovi danej umelej inteligencie, ani o tom, akými údajmi, informáciami disponuje program umelej inteligencie, na základe ktorých má vyprodukovať výsledok (nebola by dodržaná požadovaná zásada vysvetliteľnosti). V tomto kontexte je potrebné zdôrazniť, že situácia by bola závažnejšia, ak by sa jednalo priamo o rozhodnutie o vine a treste, ktoré priamo a výlučne zveruje ústava do rúk súdu, keď *expressis verbis* v čl. 50 ods.1 ustanovuje, že: „*Len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy.*“

Môžeme pripustiť aj možnosť, že súd využije umelú inteligenciu len ako prostriedok na „inšpiráciu“ alebo na kontrolu v rámci svojho právneho posúdenia. Aj v takomto prípade by však podľa nášho názoru mohlo dôjsť k narušeniu jeho nestrannosti. Zároveň by mohlo dôjsť k porušeniu zásady bezprostrednosti²⁰ ukotvenej v § 2 ods. 19 TP: „*Pri rozhodovaní na hlavnom pojednávaní, na verejnom zasadnutí alebo na neverejnom zasadnutí smie súd prihliadnuť len na tie dôkazy, ktoré boli v tomto konaní vykonané, ak zákon neustanovuje inak.*“ Zásada bezprostrednosti slúži okrem iného aj na to, aby sudca priamo videl a vnímal reakcie svedkov, prípadne reakcie strán a vykonané dôkazy, čo má tiež vplyv na vyhodnotenie dôkazov. Uvedené je problematické aj preto, že pri vyhodnocovaní veci umelá inteligencia nedisponuje takýmito poznatkami z bezprostredného pozorovania, čo môže skresliť výsledok a následne ovplyvniť sudcu. Dôležitosť zásady bezprostrednosti je reflektovaná ustanovením § 246 TP o náhradnom sudcovi alebo § 277a TP, ktorý upravuje postup v prípade, ak pôvodný sudca nie je schopný začať vec dokončiť. Uvedené

¹⁷ Právne posudzovanie veci je činnosť súdu, pri ktorej skutkový stav (zistený aj na základe podkladov predložených účastníkom konania) podriaďuje pod skutkovú podstatu príslušnej právnej normy, na základe čoho dospieva k záveru, či sa právo prizná alebo neprizná. Dostupné na: <https://www.najpravo.sk/slovník/p/pravne-posudenie-veci.html>

¹⁸ § 2 ods.7 TP: „*Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejedaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.*“

¹⁹ § 2 ods. 16 TP: „*V trestnom konaní pred súdom rozhoduje senát, samosudca alebo sudca pre prípravné konanie. Predseda senátu, samosudca alebo sudca pre prípravné konanie rozhodujú sami, ak to zákon výslovne ustanovuje.*“

²⁰ IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J.. *Trestné právo procesné I.* Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 82

ustanovenia Trestného poriadku môžeme vnímať ako akési čiastočné spresnenie či doplnenie ústavného práva na zákonného sudcu v kontexte jeho bližšej personalizácie.

Vo vzťahu k nezávislosti súdu je potrebné pozornosť upriamiť na § 30 ods. 2 zákona o sudcoch a prísediach, v zmysle ktorého sa od sudcu ako osoby vyžaduje dodržiavanie v zákone vymedzených povinností, a to najmä v záujme záruky nezávislosti a nestrannosti výkonu sudcovskej funkcie. Všetky spomenuté povinnosti vedú ľudského sudcu k tomu, aby vykonával zverené povolanie náležitým spôsobom.²¹ Zmyslom ústavnej a zákonnej regulácie v tomto ohľade teda jednoznačne je, aby boli vytvorené jednoznačné mantinely pre činnosť súdnej osoby: „*Sudcovia by mali najmä interpretovať právo tak, aby maximalizovali určité žiaduce prvky právneho systému vrátane spravodlivosti, nestrannosti a riadneho procesu, ako aj „integritu“ systému.*“²² V tejto súvislosti stojí za zmienku sa s plnou vážnosťou zaoberať tým, ako obstoí v procese ochrany ústavnosti a zákonnosti určitý rozhodovací algoritmus, ktorý by mal byť potenciálne spôsobilý nahradiť v činnosti ľudský faktor.²³ Princípy nezávislosti a (najmä) nestrannosti výkonu justície totiž možno z nášho pohľadu považovať za kľúčové „*ústavné princípy, ktoré, ako istá podskupina právnych princípov, z hľadiska svojej povahy prežarujú do celého právneho poriadku*“.²⁴ V kontexte koncepcie tzv. „ľudského“ sudcu chceme poukázať ešte na jednu síce okrajovú, ale zato dôležitú skutočnosť. Nato, aby bol sudca vymenovaný za sudcu musí okrem iného spĺňať aj predpoklady sudcovskej spôsobilosti, ako sú morálny štandard, integrita sudcu pre náležitý a zodpovedný výkon jeho funkcie, ale aj to, že sudca nemá obchodné, majetkové alebo finančné vzťahy s osobami z prostredia organizovaného zločinu. Práve výkladom týchto ustanovení nachádzame oporu pre nemožnosť nahradenia sudcu AI. Máme zato, že žiaden stroj nemá vedomie ani svedomie, a rovnako tak ani žiaden morálny štandard. Okrem iného sa domnievame, že je potrebné, aby o ľuďoch (obvinených) rozhodovali ľudia (sudcovia), ktorí rozhodujú aj s určitou dávkou empatie. Ide však o veľmi špecifickú empatiu z pozície osoby priamo aplikujúcej právo a právne úvahy – o empatii k spravodlivosti.²⁵

Umelá inteligencia nedisponuje emočnou a sociálnou inteligenciou, čo sú kľúčové prvky pri hodnotení výpovedí, výsluchoch či konfrontáciách. Dôvera vo výstupy AI nesmie nahradiť ľudský úsudok a skúsenosť, najmä v procesoch, kde hrá rolu kontext, empatia a neverbálna komunikácia.²⁶ Z dôvodu svojej povahy, AI dokáže len simulovať ľudské prežívanie, chýba jej emočná inteligencia, ktorá je dôležitá z pohľadu hodnotenia dôkazov, vyhodnotenia neverbálnych prejavov, emocionálnej dynamiky, spontaneity a konzistencie výpovede, čo sú všetko domény ľudského rozhodovania a skúsenosti. AI postráda

²¹ URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 228 – v tlači

²² PRUSS, D. *Mechanical Jurisprudence and Domain Distortion: How Predictive Algorithms Warp the Law*. In: Blažek, R.: *Možnosti využitia výpočtovej techniky v rozhodovacích procesoch v trestnom konaní*. Bratislava: 2023, roč. 9, č. 2, s. 4

²³ URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s.227 – v tlači

²⁴ KRUNKOVÁ, A.: *Novodobá úloha právnych princípov*. In: Bratislavské právnické fórum, 2020, s. 31

²⁵ Pozri VINEROVÁ, B. *Možnosti využitia umelej inteligencie v trestnom konaní*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025 – v tlači s. 49 – v tlači. ŽIDEK, D. *Môže sudcu nahradiť umelá inteligencia?* [online] Dostupné na: <https://www.linkedin.com/pulse/m%C3%B4%C5%BEE-sudcu-nahradi%C5%A5-umel%C3%A1-inteligencia-ghslegal>

²⁶ PEZLAR, A. *Využitie umelej inteligencie orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi v trestných veciach*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 61 – v tlači

schopnosť rozlíšiť iróniu, sarkazmus, potlačené emócie, kognitívny diskomfort alebo iné prejavy neverbálneho a aj verbálneho charakteru, ktoré môžu byť pre trestné stíhanie zásadné.²⁷ Ľudská intuícia, empatia a schopnosť odhadnúť emocionálny tón (výpovede) sú prvky, ktoré AI nedokáže autenticky nahradiť, bez ohľadu na to, ako presvedčivý sa môže zdať výstup v prirodzenom jazyku. Z uvedeného vyplýva, že neinformované spoliehanie sa na AI pri činnostiach, kde zohrávajú rolu aj jemné psychologické nuansy, predstavuje významné procesné riziko.²⁸ V rámci každého rozhodovacieho procesu v súdnych konaniach nepopierateľne dochádza k využívaniu intuitívnych pocitov a naciťovaniu emócií všetkých zúčastnených osôb. V určitých prípadoch je viac ako žiadúce, aby sa v danom prípade práve tieto ľudské vlastnosti využívali. Aj z daného dôvodu podporujeme myšlienku, ktorej záver je, že sudcov ako personálny substrát nie je možné nahradiť umelou inteligenciou. Potreba postupovať v každom prípade ad hoc prevyšuje potrebu uľahčovania si tejto ľudskej činnosti. Opakovane je z daného skúmania a bádania podporovaná myšlienka, že umelá inteligencia nesmie nahradiť sudcov pri samotnom rozhodovaní, ale len poskytovať analytické a podporné nástroje pri ich práci. Rozhodovanie o osude jednotlivcov musí vždy zostať v rukách človeka, pretože len sudca dokáže správne posúdiť špecifiká konkrétneho prípadu a prihliadnuť na individuálne okolnosti právnej veci.²⁹

V uvedených súvislostiach prof. Klíma prezentuje názor, či prirodzenoprávna osobnosť a individuálna osobitosť ľudí nie je natoľko ovplyvňovaná, potláčaná, manipulovaná a podobne, že možno konštatovať až ohrozenie udržateľnosti ľudského faktora. Udržateľnosť ľudského faktora testuje na kontaktoch verejnoprávnych rozhodovacích procesov, ktorých adresátom je človek, občan. Zároveň zdôrazňuje, že táto udržateľnosť ľudského faktora má osobitné požiadavky v prostredí rozhodovania súdu. Týka sa totiž nezastupiteľnosti činiteľa, ktorý rozhoduje o spravodlivosti a jej použití v individuálnych kauzách, nastupuje teda otázka diskrečnej úvahy sudcu, jeho objektívneho a nestranného hodnotenia sporu alebo viny, vrátane spravodlivého rozhodnutia o sankcii. Dodáva, že to nevylučuje efektívne použitie elektronických prostriedkov, digitalizovaných zdrojov, servisných informácií a názorov sprostredkovaných umelou inteligenciou. Jediné justičný rezort je oprávnený sféru nezastupiteľnosti sudcu riešiť a obhajovať.³⁰

Budúce používanie systémov AI v trestnom konaní musí byť determinované základnou zásadou, a to, že tieto systémy môžu slúžiť len ako podporný (pomocný) nástroj pre orgány verejnej moci a akékoľvek rozhodnutie nimi vydané v trestnom konaní musí byť výsledkom ľudskej činnosti a prejavom ľudskej autonómie.³¹ Používanie systémov a nástrojov AI bez ľudskej kontroly by mohlo viesť k porušeniu práva na spravodlivý proces. Zastávame teda koncepciu zachovania tzv. ľudského sudcu. Používanie nástrojov AI môže podporiť rozhodovaciu právomoc sudcov alebo nezávislosť súdnictva, ale nemalo by ju nahrádzať, pretože konečné rozhodovanie musí zostať ľudskou činnosťou.³² Systémy AI

²⁷ KUBÍK, O. *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3. doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023, str. 144-167

²⁸ K tomu bližšie pozri PEZLAR, A. *Využitie umelej inteligencie orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi v trestných veciach*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 61 – v tlači

²⁹ KRAJČÍROVÁ, J. *Umelá inteligencia v súdnictve*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 66 – v tlači

³⁰ KLÍMA, K. *Ústavnoprávne aspekty ochrany človeka v elektronickom užívateľskom priestore*. In: *Digitalizácia práva a bezpečnosť v digitálnom prostredí. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum 2025*. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2025 – v tlači

³¹ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

³² ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

môžu byť využiteľné, ak sú určené na čisto pomocné administratívne činnosti, ktoré nemajú vplyv na samotný výkon spravodlivosti v jednotlivých prípadoch (napríklad anonymizácia alebo pseudonymizácia súdnych rozhodnutí, dokumentov alebo údajov, komunikácia medzi zamestnancami alebo administratívne úlohy).³³

Úloha AI zostane v rozhodovacích procesoch iba subsidiárna, podporná, povedzme asistujúca. Jej priame zapojenie do rozhodovacej činnosti súdov naráža na ústavnoprávne prekážky, najmä vo vzťahu k princípu nezávislosti súdnictva, právu na spravodlivý proces a požiadavke na náležité zdôvodnenie súdnych rozhodnutí³⁴, na čo sme poukázali vyššie. Význam východiskového materiálu pre následné rozhodovanie prostredníctvom prostriedkov AI je rovnako významný ako to, že „človek na rozdiel od stroja je schopný rozlíšiť jednotlivé od všeobecného a v konkrétnom prípade prepnúť spôsob zmýšľania z rýchleho na pomalé.“³⁵ Tento postup totiž umožňuje ľudskej inteligencii opustiť (často nebezpečné) koľaje stereotypu a posúdiť každý prípad individuálne. AI takéhoto spôsobu zmýšľania, či prepínania medzi jednotlivými spôsobmi zatiaľ schopná nie je a je len otázkou budúceho vývoja, či tomu niekedy tak bude. S uvedeným sa úzko spája aj riziko chybovosti v zásadných otázkach, kedy dochádza k vzniku tzv. „AI bias.“³⁶

AI nie je schopná uvažovať v jednotlivostiach, či prisudzovať konkrétnym okolnostiam špecifický kontext s dôrazom na osobitosti prípadu, čo ju, zdá sa, úplne diskvalifikuje z pozície orgánu rozhodujúceho s konečnou platnosťou o oprávneniach a právnych povinnostiach adresátov verejnomocenského pôsobenia. Uvedená skutočnosť sa javí odôvodnená aj tým, ako sa v súčasnosti formuje doktrína posudzovania nezávislosti a nestrannosti súdu. ESLP totiž vo veci Findlay proti UK záväzne stanovil demonštratívny výpočet kritérií, na základe ktorých sa posudzuje nezávislosť súdu. Pre posúdenie nezávislosti je na základe týchto kritérií potrebné „zvážiť spôsob menovania a výberu sudcov a dĺžku ich mandátu (prípadne možnosti jeho predčasného ukončenia), záruky voči externému nátlaku a skutočnosť, či sa súd navonok ako nezávislý javí.“³⁷ V spojitosti s rozhodujúcim subjektom v podobe AI zjavne odpadáva viacero z hodnotiteľných kritérií a ako jediné azda zostáva zdanie nezávislosti AI mechanizmu navonok, čo ako záruka nezávislosti dozaista nepostačuje.³⁸ Ako uvádza prof. Klíma „ani spôsob aplikácie zákonov, ako aj výklad právnych predpisov nesmie byť „odľudštený“, a to najmä pri ich procesnej aplikácii.“³⁹

Doposiaľ uvedená argumentácia sa týkala len súdov/ sudcov, nakoľko náš právny poriadok nepozná „právo na zákonného policajta či prokurátora“. Európsky parlament sa už zameriaval na používanie AI policajnými orgánmi (a justičnými orgánmi) v trestných

³³ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné an <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

³⁴ URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 225 – v tlači

³⁵ URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s.227 – v tlači

³⁶ KOLAŘÍKOVÁ, L., HORÁK, F.: *Umelá intelligence & právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, s. 35

³⁷ BARTOŇ, M. et al. *Základní práva*. Praha: 2016, s. 520. In: KRIŠTOFIK, A.: *Vybrané aspekty práva na spravodlivý proces a automatizácia rozhodovania*. In: *Revue pre právo a technológie* 24/2021, s. 259. In: URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 229 – v tlači

³⁸ URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Košice, 2025, s. 229 – v tlači

³⁹ KLÍMA, K. *Ústavnoprávne aspekty ochrany človeka v elektronickom užívateľskom priestore*. In: *Digitalizácia práva a bezpečnosť v digitálnom prostredí*. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum 2025. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2025 – v tlači

veciach a určil základné limity na takýto postup.⁴⁰ Podľa nášho názoru môže využívanie nástrojov umelej inteligencie zo strany OČTK taktiež narážať na niektoré prekážky. Zásada voľného hodnotenia dôkazov⁴¹ v § 2 ods. 12 TP vymedzuje postup OČTK a súdu pri hodnotení dôkazov nasledovne: „*Orgány činné v trestnom konaní a súd hodnotia dôkazy získané zákonným spôsobom, ako aj dôkazy prípustné podľa § 119 ods. 5 podľa svojho vnútorného presvedčenia založeného na starostlivom uvážení všetkých okolností prípadu jednotlivo i v ich súhrne nezávisle od toho, či ich obstaral súd, orgány činné v trestnom konaní alebo niektorá zo strán.*“ Kľúčové z pohľadu možného využitia nástrojov umelej inteligencie je slovné spojenie „*vnútorné presvedčenie*“. Uvedené jasne odkazuje na konkrétnu osobu, ktorá má vyhodnotiť dôkaz a ktorá zodpovedá za správnosť a zákonnosť daného úkonu či rozhodnutia a na vnútorné presvedčenie tejto osoby. Tu by sme si dovolili položiť otázku, či je vôbec umelá inteligencia schopná mať *vnútorné presvedčenie*? V kontexte posúdenia dôkazov môžeme nadviazať na povinnosť OČTK a súdov (ak ju zákon ukladá) odôvodniť svoje rozhodnutia. Trestný poriadok ustanovuje rôzne požiadavky na odôvodnenie toho ktorého rozhodnutia.⁴² Uvedené sa odvíja od procesného štádia trestného konania, od intenzity zásahu do práv dotknutej osoby alebo od druhu aplikovaného rozhodnutia.⁴³ V prípade rozsudku musí súd/ sudca vo svojom odôvodnení okrem iného uviesť aj, „...*ktoré skutočnosti vzal za dokázané, o ktoré dôkazy svoje skutkové zistenia opiera a akými úvahami sa spravoval pri hodnotení vykonaných dôkazov...*“.⁴⁴ V prípade uznesenia musí odôvodnenie obsahovať aj „... *úvahy, ktorými sa rozhodujúci orgán spravoval pri hodnotení vykonaných dôkazov, ako aj právne úvahy, na ktorých základe podľa príslušných ustanovení zákona posudzoval dokázané skutočnosti ...*“.⁴⁵ V prípade odôvodnenia obžaloby taktiež musia byť uvedené „... *aj právne úvahy, ktorými sa prokurátor spravoval ...*“.⁴⁶ Trestný poriadok teda ukladá požiadavku na vyjadrenie úvahy osoby, *in concreto* osoby, ktorá rozhodnutie vydala/ vypracovala.

Každé profesionálne (verejnoprávne) rozhodovanie musí mať v sebe potrebnú úroveň diskrečnej úvahy – prirodzeného ľudského uvažovania.⁴⁷ Profesor Klím ďalej uvádza, že zvlášť sledovanou otázkou je digitalizácia súdnictva a taktiež súdneho rozhodovania. Spisová súdna dokumentácia je veľmi komplikovaná záležitosť založená predovšetkým na záznamoch protokolov svedeckých výpovedí, dôkazov, argumentov z vyšetrovacích spisov a podobne. Vzhľadom na zásadný princíp sudcovskej nezávislosti je súdny proces plne v rukách súdu, senátu, sudcu spravodajcu, samosudcu. Zhromaždenie potrebných podkladov má teda veľmi subjektívny charakter. Z radov všeobecne dostupných poznatkov odborne skúsenostného charakteru vyplýva, že digitalizácia justície ako súčasť rozhodovacieho procesu v zásade neexistuje. Spravodlivosť v súdnom rozhodovaní je totiž *ad hoc*, a teda vždy konkrétna a subjektívna, vrátane pocitového dojmu. Je tak otázkou, kde je procesný limit digitalizácie v rozhodovaní vo veci samej, teda kedy začína byť

⁴⁰ Uvedené limity sú obsiahnuté v uznesení Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)) (2022/C 132/02).

⁴¹ IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 89

⁴² IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné II*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 39

⁴³ § 72 ods. 2 TP väzba, § 168 ods. 2 TP schválenie DOVaT, § 206 ods. 3 TP vznesenie obvinenia

⁴⁴ § 168 ods. 1 TP rozsudok

⁴⁵ § 176 ods. 2 TP uznesenie

⁴⁶ § 235 písm. d) obžaloba

⁴⁷ KLÍMA, K. *Ústavnoprávne aspekty ochrany človeka v elektronickom užívateľskom priestore*. In: Digitalizácia práva a bezpečnosť v digitálnom prostredí. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum 2025. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2025 – v tlači

nezastupiteľným procesné zistenie, vyvodené konštatovanie, formulácia materiálnej pravdy, nárokov, tvrdení, usvedčenie páchatel'a a podobne. Navyše, rozhodnutie súdu (sudcu) má často stanovené sankčné dôsledky (ex lege, zo žaloby), poľahčujúce či priťažujúce okolnosti. V tom zmysle je osobitosť sudcu, odborná skúsenosť, psychologická a ďalšia úplne nezastupiteľná podporená zásadami nestrannosti, kontradiktórnosti a rovnosti zbraní a celkovo teda diskrečnej (úvahovej) úlohy sudcovskej.⁴⁸

Na základe vyššie uvedeného by teda bolo možné zastávať aj názor, že OČTK a sudy nemôžu využívať nástroje umelej inteligencie za účelom formulovania odôvodnenia príslušného rozhodnutia, ale ani za účelom formulovania právneho posúdenia veci, nakoľko by sa takýmto spôsobom mohli dopúšťať protiprávneho konania. Uvedené môžeme analogicky prirovnať k „akademickému podvodu“, kedy si študent zabezpečí spracovanie/ napísanie záverečnej práce prostredníctvom umelej inteligencie, resp. jej nástrojov.

Žiada sa dodať, že prokuratúra Slovenskej republiky v súvislosti s budúcim používaním systémov AI v trestnom konaní považuje zachovanie ľudskej kontroly nad týmito systémami za zásadné pre to, aby táto technológia slúžila verejnému záujmu, chránila základné práva a slobody a podporovala spravodlivosť a rovnosť; ľudská kontrola systémov AI je nevyhnutná pre interpretáciu výsledkov činnosti týchto systémov a pre morálny úsudok vo vzťahu k prijatým rozhodnutiam.⁴⁹

Používanie AI právnickými povolaniami v aplikačnej praxi bolo aj témou pracovného stretnutia organizovaného Slovenskou advokátskou komorou 19. februára 2025 v Bratislave. Účastníci pracovného stretnutia sa na základe odbornej diskusie zhodli na dôležitosti používania AI v justičnom systéme „ako pomocníka“ na účely plnenia obvyklých (rutinných) úloh spôsobom, ktorý nenaruší podstatu justičných povolaní a funkcií a neohrozí systém ochrany základných práv a slobôd a princípy právneho štátu. V súvislosti s používaním AI v aplikačnej praxi účastníci pracovného stretnutia zdôraznili potrebu dôslednej regulácie AI najmä v oblasti informačnej bezpečnosti, ochrany osobných údajov, v postupe pri hodnotení dôkazov (a pri zabezpečení dôvernosti vzťahu medzi advokátom a klientom).⁵⁰

Vzhľadom na vyššie uvedené sme teda vylúčili možnosť využívania umelej inteligencie zo strany OČTK a súdov za účelom tvorby obsahu rozhodnutí (osobitne odôvodnenia) a právneho posúdenia veci.

No v kontexte tvorby rozhodnutí vyvstáva ešte ďalšia otázka týkajúca sa využitia nástrojov umelej inteligencie, a síce otázka jej využívania vo vzťahu k tvorbe/ dodržiavaniu formálnych náležitostí rozhodnutia, k tvorbe tzv. šablóny či vzoru. Používanie šablón a ich zdieľanie je v súčasnosti bežnou praxou nielen medzi OČTK a súdmi, ale aj v rámci štátnej správy či v rámci výkonu iných povolaní a profesií. V podstate sa jedná o tvorbu formálnych náležitostí, vo vzťahu ku ktorým nie je kladená požiadavka „personalizácie“ či vnútornej úvahy, či presvedčenia subjektu/ osoby, ktorý rozhodnutie vydáva, ako sme uvádzali vyššie, hoci stále daný subjekt/ osoba zodpovedá za prípadné formálne chyby. V uvedenom kontexte sa skôr problematickým javí rozsah vyhotovenia danej šablóny, ako aj to, aké údaje bude táto šablóna obsahovať, pretože uvedené je v podstate úmerné tomu, aké údaje sú zadané (poskytnuté) umelej inteligencii na vypracovanie danej šablóny. V tejto

⁴⁸ KLÍMA, K. *Ústavnoprávne aspekty ochrany človeka v elektronickom užívateľskom priestore*. In: Digitalizácia práva a bezpečnosť v digitálnom prostredí. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum 2025. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2025 – v tlači

⁴⁹ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

⁵⁰ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

súvislosti totiž rezonuje otázka zadávania osobných údajov - nástrojom umelej inteligencie - tých osôb, ktorých sa má dané rozhodnutie týkať, ako aj údajov osoby, ktorá má dané rozhodnutie ako akt aplikácie práva vyhotoviť. Je potrebné zdôrazniť, že umelá inteligencia je charakteristická práve tým, že sa „učí“, a teda je nevyhnutné, aby pre svoje potreby uchovala aj nové údaje/ informácie, ako aj tie požiadavky, ktoré jej poskytne užívateľ za účelom vypracovania požadovaného výsledku. Zároveň používateľ umelej inteligencie nemá žiadne vedomosti o tom, za akým ďalším účelom sú ním poskytnuté údaje ďalej využívané a spracované, ako ani o tom, či a kde sú uchovávané. Ako problém sa javí nielen používanie zadaných/ poskytnutých údajov programom umelej inteligencie, ale aj prístup prevádzkovateľa umelej inteligencie k dotknutým údajom. Uvedené sa netýka len ochrany osobných údajov osôb,⁵¹ ktorých sa predmetné rozhodnutie či šablóna rozhodnutia týka, ale môžeme opätovne premosťovať na vyhotovovanie odôvodnenia rozhodnutia a formulovania právneho posúdenia veci. Právo na súkromie a ochranu osobných údajov musí byť zaručené počas celého životného cyklu systému AI.⁵²

V tomto kontexte poukazujeme na skutočnosť, že predsúdna časť trestného konania je neverejná, ako aj na povinnosť OČTK zachovávať mlčanlivosť. Situácia by bola o to závažnejšia, ak by sa jednalo o utajované skutočnosti⁵³ a povinnosť mlčanlivosti s nimi súvisiacu.⁵⁴ Keďže nie je zrejmé, kde budú údaje poskytnuté umelej inteligencii uložené a či vôbec, akým spôsobom sa bude s nimi ďalej nakladať, akým subjektom budú sprístupnené, je možné, že v dôsledku využitia umelej inteligencie zo strany OČTK môže dôjsť nielen k neprimeraným zásahom do práva dotknutých osôb zverejnením daných údajov, ale nemožno vylúčiť ani možnosť zmarenia trestného konania. Vylúčiť nemožno ani ohrozenie najvyšších chránených hodnôt fyzických osôb v prípade, ak by sa takýto únik prostredníctvom umelej inteligencie týkal informácií o ochránenom alebo utajovanom svedkovi⁵⁵ či krycích údajov agenta.⁵⁶

Uznesenie EP⁵⁷ opätovne zdôrazňuje, že vzhľadom na to, že spracúvanie veľkého množstva osobných údajov je jadrom umelej inteligencie, právo na ochranu súkromného života a právo na ochranu osobných údajov sa vzťahuje na všetky oblasti umelej inteligencie a právny rámec Únie na ochranu údajov a súkromia sa musí v plnej miere dodržiavať; pripomína preto, že EÚ už má stanovené normy ochrany údajov v oblasti presadzovania práva, ktoré tvoria základ akejkoľvek budúcej regulácie použitia umelej inteligencie pri presadzovaní práva a v súdnictve; pripomína, že spracovanie osobných údajov by malo byť zákonné a spravodlivé, účely spracovania by mali byť presne určené, explicitné a legítimné, spracovanie by malo byť primerané, relevantné a nemalo by byť neprimerané vo vzťahu k účelu, na ktorý sa údaje spracovávajú, malo by byť presné, aktualizované a nepresné údaje, pokiaľ neplatia obmedzenia, by sa mali opraviť alebo vymazať, údaje by sa nemali uchovávať dlhšie, ako je nutné, mali by sa stanoviť

⁵¹ GDPR

⁵² ŠUFILIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

⁵³ Zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵⁴ § 161 TP : „Orgány činné v trestnom konaní a súd musia osobu, ktorá sa v priebehu konania oboznamuje alebo jednorazovo oboznámila s utajovanými skutočnosťami, poučiť o povinnostiach podľa osobitných predpisov a musia jej dať podpísať písomné vyhlásenie o mlčanlivosti; vyhlásenie o mlčanlivosti je súčasťou spisu orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu. Orgán činný v trestnom konaní a súd je povinný bez meškania o tejto skutočnosti informovať príslušný štátny orgán podľa osobitných predpisov.“

⁵⁵ Zákon č. 86/2025 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵⁶ § 117 ods. 3 TP

⁵⁷ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)) (2022/C 132/02)

jednoznačné a primerané lehoty na vymazanie alebo pravidelné preskúmanie potreby uchovávaní takýchto údajov a údaje by sa mali spracovávať bezpečným spôsobom; zdôrazňuje tiež, že by sa malo zabrániť možnosti identifikovať jednotlivcov prostredníctvom aplikácie umelej inteligencie s použitím údajov, ktoré boli predtým anonymizované.⁵⁸

Z iného, dozaista viac pozitívneho pohľadu, je možné považovať umelú inteligenciu za pomocný program, obdobne ako register trestov či systém SIRENE.⁵⁹ S uvedeným pohľadom sa však úplne nestotožňujeme, nakoľko aj z vyššie uvedených charakteristík umelej inteligencie je zrejmé, že táto vykonáva nielen vyhľadávanie určitého druhu informácií, ale aj ich analýzu, resp. ich hodnotenie či vyhodnocovanie, ako aj ukladanie. Preto zastávame názor, že umelá inteligencia nemôže byť v rámci rozhodovacej činnosti OČTK a súdov vnímaná len ako pomocný pracovný nástroj. Našu úvahu potvrdzuje fakt, že na prokuratúre Slovenskej republiky sa v súčasnosti používajú jednak systémy AI vyvinuté a poskytnuté EK na účely prekladu pracovných textov a dokumentov najmä z anglického jazyka do slovenského jazyka a naopak, a jednak systémy AI na účely analýzy informácií z Centrálného informačného systému prokuratúry a ich následnej interpretácie pri výkone pôsobnosti.⁶⁰ AI by mala zostať dôveryhodnou technológiou zameranou na človeka a nemala by nahrádzať ľudskú autonómiu ani vytvárať podmienky na stratu individuálnej slobody.⁶¹

Napriek všeobecnej platnosti, záväznosti a priamej uplatniteľnosti aktu o umelej inteligencii v Slovenskej republike nie je aktuálne možné (dovolené), aby prokuratúra Slovenskej republiky používala systémy AI v trestnom konaní, a to z dôvodu absencie splnenia obligatórnych podmienok, z ktorých je osobitne potrebné spomenúť, že používanie vysokorizikového systému AI v trestnom konaní musí byť povolené podľa právnych predpisov Európskej únie, systém musí byť registrovaný v databáze Európskej únie, systém musí spĺňať podmienky dôveryhodnosti, etickosti a transparentnosti.⁶²

2.

Ak pripustíme záver, že využívanie umelej inteligencie zo strany OČTK a súdov predstavuje protiprávne konanie, nevyhnutne bude potrebné sa vysporiadať s otázkou zodpovednosti a jej následkov. Z uznesenia EP totiž vyplýva, že „...v kontexte súdnictva a presadzovania práva musí každé právne rozhodnutie s právnymi alebo podobnými účinkami prijímať vždy človek, ktorého možno brať na zodpovednosť za prijaté rozhodnutia.“

Z procesného hľadiska a z pohľadu ochrany strán konania môžeme prísne formálne uvažovať vo vzťahu k vyhotoveniu uznesenia umelou inteligenciou o podaní riadneho opravného prostriedku – sťažnosti podľa § 189 ods. 1 písm. c) TP⁶³ a vo vzťahu k

⁵⁸ Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)) (2022/C 132/02)

⁵⁹ § 188 TP

⁶⁰ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

⁶¹ Uznesenie Európskeho parlamentu z 3. mája 2022 o umelej inteligencii v digitálnom veku (2020/2266(INI)) (2022/C 465/06).

⁶² ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

⁶³ „porušenie ustanovení o konaní, ktoré uzneseniu predchádzalo, ak toto porušenie mohlo spôsobiť nesprávnosť niektorého výroku uznesenia.“

vyhotoveniu rozsudku o odvolaní podľa § 231 ods. 1 písm. a)⁶⁴, b)⁶⁵ TP, keďže v oboch uvedených prípadoch v podstate v rozhodnutí absentuje riadne právne posúdenie, ako aj hodnotenie dôkazov. Zároveň môžeme upriamiť pozornosť v rámci odvolania aj na § 316 ods. 3 písm. a)⁶⁶ TP, ako aj na § 371 ods. 1 písm. a)⁶⁷, b)⁶⁸ TP v rámci dovolania. V danom prípade nerozhodoval sudca/ súd, ale umelá inteligencia; mohli by sme teda uvažovať o nezákonnom zložení, ako aj o subjekte, ktorý nedisponuje právomocou. Vo vzťahu k prokurátorovi a predsúdnej časti trestného konania by bolo možné aplikovať inštitút zrušenia právoplatných rozhodnutí v prípravnom konaní podľa § 363 TP s ohľadom na § 366 TP, nakoľko bol porušený zákon, ako sme to uvádzali v prvej časti príspevku.

Z hľadiska disciplinárnej zodpovednosti sudcov v kontexte doteraz uvedeného by sme mohli kvalifikovať využitie umelej inteligencie ako disciplinárne previnenie podľa zákona č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon o sudcoch“), konkrétne by sa mohlo jednať o disciplinárne previnenie podľa § 116 ods. 1 písm. a) zákona o sudcoch: „*zavinené nesplnenie alebo porušenie povinností sudcu.*“ Tento názor zastávame z dôvodu, že medzi základné povinnosti sudcu v zmysle § 30 ods. 2 zákona o sudcoch patria presadzovanie a obhajovanie nezávislosti súdnictva a jeho dobrej povesti⁶⁹, odmietnutie akýchkoľvek zásahov, nátlaku, vplyvu alebo žiadostí, ktorých cieľom by mohlo byť ohrozenie nezávislosti súdnictva⁷⁰, ako aj dodržiavanie zásad sudcovskej etiky.⁷¹ Vo vzťahu k prokurátorovi je situácia obdobná, a teda prokurátor by sa mohol dopustiť disciplinárneho previnenia podľa § 188 ods. 1 písm. a) zákona č. 154/2001 Z. z. o prokurátoroch a právnych čakatel'och prokuratúry (ďalej len „zákon o prokurátoroch“): „*správanie prokurátora, ktoré vzbudzuje oprávnené pochybnosti o jeho svedomitosti a nestrannosti pri rozhodovaní,*“; písm. b) „*správanie prokurátora, ktoré vzbudzuje oprávnené pochybnosti o jeho svedomitosti a nestrannosti pri rozhodovaní.*“ Aj prokurátor musí držiavať základné povinnosti, teda konať v súlade s právnym poriadkom SR⁷², vykonávať svoje služobné povinnosti svedomite, nestranne a bez prietahov⁷³, dodržiavať pravidlá prokurátorskej etiky.⁷⁴ Obdobne policajt, ktorý má podľa § 48 ods. 3 písm. a)⁷⁵ zákona č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície (ďalej len „zákon o policajtoch“) plniť svoje úlohy svedomite a dodržiavať právny poriadok SR. Opätovne, aj policajt by sa mohol dopustiť disciplinárneho previnenia.⁷⁶ Za zmienku stojí aj prípadné porušenie povinnosti

⁶⁴ „pre podstatné chyby konania, ktoré napadnutým výrokom rozsudku predchádzali, najmä preto, že boli porušené ustanovenia, ktorými sa má zabezpečiť objasnenie vecí alebo právo obhajoby,“

⁶⁵ „pre chyby v napadnutých výrokoch rozsudku, najmä pre nejasnosť alebo neúplnosť jeho skutkových zistení alebo preto, že sa súd nevysporiadal so všetkými okolnosťami významnými pre rozhodnutie“

⁶⁶ „súd rozhodol v nezákonnom zložení,“

⁶⁷ „vo veci rozhodol nepríslušný súd“

⁶⁸ „súd rozhodol v nezákonnom zložení,“

⁶⁹ § 30 ods. 2 písm. a) zákona o sudcoch

⁷⁰ § 30 ods. 2 písm. b) zákona o sudcoch

⁷¹ § 30 ods. 2 písm. g) zákona o sudcoch

⁷² § 26 ods. 1 písm. a) zákona o prokurátoroch

⁷³ § 26 ods. 1 písm. c) zákona o prokurátoroch

⁷⁴ § 26 ods. 1 písm. n) zákona o prokurátoroch

⁷⁵ „plniť svedomite úlohy, ktoré sú mu uložené ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi a ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi, ako aj úlohy uložené rozkazmi, nariadeniami, príkazmi a pokynmi nadriadených, ak bol s nimi riadne oboznámený,“

⁷⁶ § 52 ods. 1 zákona o policajtoch: „Disciplinárnym previnením je zavinené porušenie povinností policajta, pokiaľ nie je trestným činom alebo priestupkom.“

mlčanlivosti, ktorou sú viazané OČTK a sudy⁷⁷, a s tým spojené disciplinárne porušenie, ktoré by sa uplatnilo aj pri vyššie spomínanom prípade úniku informácií prostredníctvom využívania umelej inteligencie.

V neposlednom rade by sme sa mohli zamyslieť nad porušením pracovnej disciplíny v kontexte pracovnoprávneho (služobného) vzťahu. Hoci prokurátor a sudca sú v štátnozamestnaneckom pomere⁷⁸, na uvedené vzťahy sa subsidiárne aplikuje Zákonník práce.⁷⁹ Zákonník práce v § 1 ods. 2⁸⁰ a v § 47 ods. 1 písm. b)⁸¹ uvádza, že zamestnanec musí vykonávať prácu osobne, a teda na uvedený účel je nezastupiteľný. Obdobné ustanovenie má aj zákon o policajtoch⁸², ktorý je vyňatý zo subsidiárnej pôsobnosti Zákonníka práce, ako aj zákona o štátnej službe. Naša úvaha smeruje k tomu, že keďže OČTK alebo sudca ako zamestnanec nechal za seba vykonať prácu iný subjekt, teda umelú inteligenciu, takýmto spôsobom by mohlo dochádzať k porušeniu pracovnej disciplíny, keďže sa nechal zamestnanec v rámci výkonu svojich pracovných/služobných povinností zastúpiť.

Záver

Primárnym cieľom príspevku bolo identifikovať možnosti legálneho využívania umelej inteligencie zo strany OČTK a súdov pri výkone právneho posúdenia či právnej analýzy, ako aj pri vypracovaní príslušných rozhodnutí (osobitne odôvodnení) v rámci trestného konania.

Za využitia metódy vedecko-právnej analýzy právneho poriadku Slovenskej republiky sme sa priklonili k záveru, že OČTK a sudy nemôžu legálne využívať umelú inteligenciu za účelom právneho posúdenia či právnej analýzy, ako aj pri vypracovaní príslušných rozhodnutí v rámci trestného konania. Takéto využívanie umelej inteligencie totiž môže narážať na ústavnoprávne princípy. Navyše, takýto postup môže byť v rozpore s ustanoveniami Trestného poriadku, ktoré vyžadujú potrebu vnútorného, subjektívneho uváženia rozhodujúceho subjektu, teda subjektu realizujúceho akt aplikácie práva v konkrétnej trestnej veci. Zároveň máme za to, že v prípade takéhoto využitia umelej inteligencie OČTK a súdmi/sudcami by prichádzala do úvahy disciplinárna zodpovednosť uvedených subjektov. Vylúčiť nemožno ani následky vyplývajúce z právnej úpravy pracovnoprávnych vzťahov, prípadne štátnej služby.

Limity pre používanie AI v justícii sú definované v bode č. 4 vyššie uvedeného uznesenia EP, z ktorého vyplýva, že „... akékoľvek nástroje umelej inteligencie, ktoré budú vyvinuli, alebo využívajú orgány presadzovania práva alebo justičné orgány, by mali byť prinajmenšom bezpečné, spoľahlivé, zabezpečené a prispôsobené svojmu účelu, mali by rešpektovať zásady spravodlivosti, minimalizácie údajov, zodpovednosti, transparentnosti, nediskriminácie a zásadu vysvetliteľnosti a že ich vývoj, zavedenie a používanie musí byť predmetom posúdenia rizík a prísnych testov nevyhnutnosti a primeranosti, pričom záruky

⁷⁷ § 80 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore, § 30 ods. 10 zákona o sudcoch, § 26 ods. 3 zákona o prokurátoroch

⁷⁸ Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁷⁹ Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce

⁸⁰ „Závislá práca je práca vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom.“

⁸¹ „Zamestnanec je povinný podľa pokynov zamestnávateľa vykonávať prácu osobne podľa pracovnej zmluvy v určenom pracovnom čase a dodržiavať pracovnú disciplínu.“

⁸² § 48 ods. 3 písm. b) zákona o policajtoch : „vykonávať štátnu službu osobne, riadne a včas,“

musia byť primerané zisteným rizikám.“⁸³ Orgánom presadzovania práva sa má podľa vyššie uvedeného uznesenia na mysli každý orgán verejnej moci príslušný v oblasti predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania, alebo v oblasti výkonu trestných sankcií vrátane ochrany pred ohrozením verejnej bezpečnosti a predchádzania takémuto ohrozeniu.

Je potrebné zdôrazniť, že k využívaniu umelej inteligencie v rámci rozhodovacej činnosti v trestnom konaní je nevyhnutné pristupovať obozretne. Umelá inteligencia so sebou nepochybne prináša diapazón výhod, úspory času, avšak aj mnoho negatív. Osobitne sa žiada zdôrazniť, že OČTK a sudy sa majú správať zodpovedne, aj v súlade so svojím vedomím a svedomím, súlad s etickými kódexami nevynímajúc. Využíjúc *argumentum ad absurdum*, v podstate využívaním umelej inteligencie môžeme v budúcnosti eliminovať pracovné miesta či pozície v rámci nielen právnických profesií, nakoľko umelá inteligencia je v neustálom procese učenia a zdokonaľovania sa. Istú dávku obavy so sebou prináša predstava, že už nebude potrebný ani advokát/ obhajca, ani sudca, nakoľko strany sporu zadajú vstupné údaje skutkového stavu umelej inteligencii a táto vo veci s nevídanou úsporou času rozhodne. Za kľúčové však považujeme, aby ľudia v prvom rade zdokonaľovali samých seba.

Použitá literatúra

1. BROSTL, A.; HOLLÄNDER, P.; PRÍBELSKÝ, P. A KOL.: Ústavné právo Slovenskej republiky. 4. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2021 s. 515, ISBN: 978-80-7380-841-9
2. <https://mirri.gov.sk/sekcie/investicie/digitalne-inovacie/umela-inteligencia/> [cit. 2025-05-25], [online].
3. https://sk.wikipedia.org/wiki/Umel%C3%A1_inteligencia#cite_note-:3-7[cit. 2025-05-25], [online].
4. <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/ai-explained/> [cit. 2025-05-25], [online].
5. IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné I*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 596, ISBN: 978-80-571-0332-5
6. IVOR, J., POLÁK, P. ZÁHORA, J. *Trestné právo procesné II*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 496, ISBN 978-80-571-0334-9
7. KLÍMA, K. Ústavnoprávne aspekty ochrany človeka v elektronickom užívateľskom priestore. In: *Digitalizácia práva a bezpečnosť v digitálnom prostredí*. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavské právnické fórum 2025. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2025 – v tlači
8. KRAJČÍROVÁ, J. Umelá inteligencia v súdnictve. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Zborník z XIV. medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Košice, 2025 – v tlači
9. KUBÍK, O. *Investigatívna psychológia. Súčasné teoretické a praktické problémy vyšetrovania z pohľadu kriminálnej a vyšetrovacej psychológie*. 3 doplnené a prepracované vydanie. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2023 s. 144-167, ISBN 978-80-7676-678-5
10. Nález Ústavného súdu SR, II ÚS 15/96 zo dňa 3.4.1996

⁸³ ŠUFLIARSKY, P. *Umelá inteligencia*. Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>

11. PEZLAR, A. Využitia umelej inteligencie orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi v trestných veciach. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Zborník z XIV. medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Košice, 2025 – v tlači
12. ŠTĚDRŮ, B., JAŠEK, R., SVÍTEK, M. a kol. *Umělá inteligence a právo*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, s. 13, ISBN-978-80-7380-947-8. ŠUFLIARSKY, P. *Umělá inteligencia*. Dostupné na <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia> [cit. 2025-05-25], [online].
13. ŠUFLIARSKY, P. *Umělá inteligencia*. Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1631-umela-inteligencia>
14. *Umělá inteligencia: definícia a využitie* | Spravodajstvo | Európsky parlament [online]. Dostupné na: www.europarl.europa.eu, 2020-04-09, [cit. 2025-05-25]
15. URBAN, D. *Súdna moc v ére umelých sudcov*. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Zborník z XIV. medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Košice, 2025 – v tlači
16. Uznesenie Európskeho parlamentu z 3. mája 2022 o umelej inteligencii v digitálnom veku (2020/2266(INI)) (2022/C 465/06).
17. Uznesenie Európskeho parlamentu zo 6. októbra 2021 o umelej inteligencii v trestnom práve a jej využívaní policajnými a justičnými orgánmi v trestných veciach (2020/2016(INI)) (2022/C 132/02)
18. VINEROVÁ, B. Možnosti využitia umelej inteligencie v trestnom konaní. In: LENHARTOVÁ, V.-URBAN, D. (ed). *Súdna moc v ére globalizácie, umelej inteligencie a ďalších trendov v spoločnosti*. Zborník z XIV. medzinárodnej vedeckej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov. Košice, 2025 – v tlači
19. VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P. *Umělá inteligencia, její využívání a trestnoprávní zodpovědnost – výzvy, problémy a možné řešení*. časopis Právník 6/2023, s. 551-552.
20. Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov
21. Zákon č. 215/2004 Z. z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
22. Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov
23. Zákon č. 385/2000 Z. z. o sudcoch a prísediach a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
24. Zákon č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
25. Zákon č. 86/2025 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení
26. ŽIDEK, D.; *Může sudcu nahradit' umělá inteligencia?* [online], [cit. 2025-05-25]. Dostupné na: <https://www.linkedin.com/pulse/m%C3%B4%C5%BEE-sudcu-nahrad%C5%A5-umel%C3%A1-inteligencia-ghslegal>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: doc. JUDr. Simona Ferencčíková, PhD.

Pracovná pozícia: docentka

Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika
v Košiciach, Právnická fakulta
Kováčska 26, 040 75 Košice
E-mail: simona.ferencikova@upjs.sk
Telefón: +421 55 234 4145

Meno a priezvisko: JUDr. Marko Mašan, PhD.
Pracovná pozícia: advokátsky koncipient
Zamestnávateľ: Advokátska kancelária JUDr. Marcel Mašan, s.r.o., Dostojevského
12, 058 01 Poprad
E-mail: ak.marko.masan@gmail.com

UMELÁ INTELIGENCIA AKO NÁSTROJ V TRESTNOM PRÁVE: PERSPEKTÍVY A LIMITY

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A TOLL IN CRIMINAL LAW: PERSPECTIVES AND LIMITATIONS

Rebeka Puchalla

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Predmetný príspevok pojednáva o umelej inteligencii ako fenoméne, ktorý sa neustále vyvíja a ktorý v čoraz väčšej miere zasahuje do – dá sa povedať – všetkých oblastí či už odborného alebo laického života. V tomto príspevku sa autorka zameria na priblíženie pojmu umelej inteligencie ako i charakterizovanie jej základného delenia a to aspoň v základných intenciách. Rovnako tak autorka predmetného príspevku poukáže na výhody a nevýhody, resp. riziká, ktoré so sebou umelá inteligencia prináša, a to s akcentom kladeným na oblasť trestného práva. V príspevku bude ďalej analyzovaná potreba právneho zakotvenia umelej inteligencie tak z pohľadu jeho prístupu ako aj z pohľadu jeho využitia v trestnom práve.

Kľúčové slová: *umelá inteligencia, trestné právo, riziko, právna subjektivita, zavinenie*

Abstract

The article in question discusses artificial intelligence as a phenomenon that is constantly developing and which is increasingly affecting – one could say – all areas of professional and lay life. In this article, the author will focus on introducing the concept of artificial intelligence as well as characterizing its basic division, at least in basic intentions. The author of the article will also point out the advantages and disadvantages, or rather the risks, that artificial intelligence brings with it, with an emphasis on the area of criminal law. The article will further analyze the need for legal anchoring of artificial intelligence both from the point of view of its approach and from the point of view of its use in criminal law.

Keywords: *artificial intelligence, criminal law, risk, legal subjectivity, guilt*

Úvod

Umelá inteligencia – pojem, ktorý každý z nás už iste počul. Pojem, ktorý so sebou prináša istú mieru úžasu ako i istú mieru obáv z nepoznaného. Pojem, ktorý v spoločenských kruhoch, či už odborných alebo nie, priťahuje čoraz väčšiu pozornosť. Pojem, ktorý v sebe miesi nespočetné množstvo výhod, ale rovnako tak i rizík predstavujúcich pre spoločnosť výzvu ako a či vôbec prístupnosť a využiteľnosť umelej inteligencie limitovať. Entita dynamicky sa vyvíjajúca a z pohľadu jej limitácie ťažko uchopiteľná. A obdobnou charakteristikou by sme vedeli pokračovať. Možno povedať, že umelá inteligencia zasahuje do všetkých oblastí našich životov. Či už v podobe rôznych prístrojov - ktoré využívame tak v súkromnej rovine ako napr. inteligentné hodinky, smartfóny, robotické vysávače, alebo v rovine odbornej, ako napr. rôzne diagnostické prístroje, prípadne rôzne zariadenia slúžiace na prepisy hovoreného slova, prípadne preklady a tlmočenie; robotov – ako napr. humanoidné roboty, prípadne roboty využívané v rôznych fabrikách na výrobných linkách; alebo v podobe softvérov - teda počítačových

programov, fungujúcich na báze algoritmov, riešiacich úlohy, ktoré by inak vyžadovali ľudskú inteligenciu. Ako možno vidieť, s niektorou z podôb umelej inteligencie sme sa každý z nás už iste stretol. Možno skonštatovať, že prítomnosť umelej inteligencie v našich každodenných životoch vie byť veľmi nápomocná. A nie len tam. Možno poukázať na prípady, kedy sa ľudom na základe AI diagnostiky v rannom štádiu diagnostikovalo vážne ochorenie a tým sa podarilo zachrániť ich životy. Ale rovnako tak vieme poukázať aj na prípady, kedy AI ľudí o život pripravila – napr. v prípade, kedy výrobný robot vo fabrike vzal život zamestnancovi, nakoľko ho vyhodnotil ako riziko. Alebo prípad, kedy autonómne vozidlo spôsobilo smrteľnú dopravnú nehodu. V uvedených prípadoch sa vynára otázka, koho možno v prípade pochybenia umelej inteligencie považovať za trestne zodpovedný subjekt? Na pohľad jednoduchá otázka v sebe skrýva niekoľko premenných, pre ktoré nájsť jednoznačnú odpoveď nie je vôbec jednoduché.

Predmetný príspevok bude pojednávať nie len o definovaní a bližšom charakterizovaní pojmu umelá inteligencia, ale taktiež priblíži prienik umelej inteligencie do sféry trestného práva.

1. Umelá inteligencia

Prv než sa budeme bližšie venovať vplyvu umelej inteligencie na formovanie jednotlivých oblastí trestného práva, považuje autorka tohto príspevku za žiaduce, aspoň v základných intenciách, definovať a charakterizovať umelú inteligenciu ako takú. V súčasnej dobe legálna definícia umelej inteligencie absentuje, a to naprieč jednotlivými vednými disciplínami, nevynímajúc oblasť právnu. Možno ju charakterizovať ako „schopnosť zariadenia prejať schopnosti podobné človeku, ako sú uvažovanie, učenie, plánovanie a tvorivosť“¹. Možno ju taktiež vystihnúť v spojitosti s Turingovým testom, ktorého podstata tkvie v tom, že „ak pri bežnej konverzácii s počítačom prostredníctvom anonymného komunikačného kanála nie je možné určiť, či ide o človeka, alebo stroj, dá sa takýto počítač považovať za AI.“² Ďalšia, definícia charakterizuje umelú inteligenciu ako „výpočtové zariadenie, ktoré pracuje s využitím neurónových sietí, hlbokého učenia a je schopné komunikovať s človekom v prirodzenom jazyku, a to aj hlasom.“³ Samotná umelá inteligencia sa charakterizuje ako „schopnosť počítačových systémov vykonávať úlohy, ktoré by inak vyžadovali ľudskú inteligenciu, ako napríklad učenie sa, uvažovanie, riešenie problémov, rozpoznávanie reči, porozumenie textu alebo vizuálne vnímanie“⁴. Dokonca umelá inteligencia ponúka pri svojom charakterizovaní aj základné schopnosti, ktorými disponuje, ako napr. schopnosť sa učiť, rozpoznávať vzory, logicky uvažovať, porozumieť a generovať ľudskú reč a v neposlednom rade autonómne sa rozhodovať.

Na základe uvedených vlastností možno umelú inteligenciu deliť podľa viacerých kritérií, no z dôvodu rozsahovej limitácie ako aj tematického zamerania príspevku je pre právnu oblasť snád najzásadnejšie delenie na slabú a silnú umelú inteligenciu. Rozdiel medzi nimi spočíva najmä v miere schopnosti riešiť jednotlivé úlohy, resp. problémy samostatne.

¹ Umelá inteligencia: definícia a využitie, zdroj: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20200827/STO85804/umela-inteligencia-definicia-a-vyuzitie>

² LARINOVÁ, E. *Umelá inteligencia*, Big data, kriminalita, Český Těšín: FINIDR, s.r.o., 2021, 312 s. ISBN 978-80-8223-087-4, s. 14

³ LARINOVÁ, E. *Umelá inteligencia*, Big data, kriminalita, Český Těšín: FINIDR, s.r.o., 2021, 312 s. ISBN 978-80-8223-087-4, s. 14

⁴ ChatGPT

V nadväznosti na vyššie uvedené teda možno slabú inteligenciu charakterizovať ako inteligenciou, ktorá „disponuje „inteligenciou“ obmedzenou na špecifickú oblasť, v rámci ktorej je systém spôsobilý na opakované riešenie naprogramovaných úloh, prípadne len na jednu úlohu pod stálou kontrolou človeka“⁵ Povedané zjednodušenie, ide o systém, ktorý disponuje obmedzenou autonómiou, v dôsledku čoho sú jeho schopnosti značne limitované, a to zväčša na riešenie rovnakých opakujúcich sa úloh. Ako príklad možno uviesť Siri alebo Google asistent.

Naopak silnú inteligenciu vystihuje pomerne široká miera autonómneho správania. Ako uvádza Vojtuš, F. a kolektív silná umelá inteligencia „má možnosť samostatne sa rozhodovať a robiť rozhodnutia v rámci svojho dizajnu a naprogramovania realizujúc tak vôľu tvorca alebo užívateľa, ako aj ísť nad rámec navrhnutého a vytvoreného programu pri robení nezávislých rozhodnutí a implementácií zodpovedajúceho sa správania pri realizácii vlastnej vôle.“⁶ Vzhľadom ku skutočnosti, že v súčasnej dobe nedisponujeme silnou umelou inteligenciou, pre uvedenie príkladu je nutné siahnuť do svetovej kinematografie – napr. Samantha z filmu *Her*. Ide o robota, ktorý disponuje vlastným vedomím a logikou a bez zásadnejšieho programovania dokáže vyriešiť akýkoľvek problém.

2. Ingerencia umelej inteligencie na trestné právo

Ako bolo naznačené v úvode tohto príspevku, umelá inteligencia zasahuje do snád' všetkých oblastí spoločenského života. Rovnako tak tomu je aj v prípade právnej oblasti, kde problematiku spojenú s umelou inteligenciou riešia naprieč odvetviami súkromného ako aj verejného práva.

Vzhľadom na skutočnosť, že príspevok je orientovaný na odvetvie verejného práva, javí sa ako žiaduce poukázať na to, akým spôsobom ovplyvňuje umelá inteligencia trestné právo a jeho formovanie. Umelá inteligencia zasahuje do všetkých oblastí aplikácie trestného práva, či už ide o súdnictvo, prokuratúru, či obhajobu.

Ak sa pozrieme na oblasť súdnictva, možno skonštatovať že umelá inteligencia v ňom v čoraz väčšej miere zohráva podpornú úlohu. V závislosti od informačnej vyspelosti jednotlivých krajín možno vzhliadať rôzne úrovne využitia podporných úloh umelej inteligencie v rámci sudcovskej činnosti. Snád' najrozšírenejšia podporná úloha je analýza právnych dokumentov. V rámci nej dokáže umelá inteligencia prečítať, analyzovať a porovnať veľké množstvo dokumentov za pomerne krátky čas. Ide nesporne o významnú pomôcku z hľadiska úspory času, avšak nutné je poukázať aj na jej nedostatky spočívajúce najmä v možnom úniku citlivých informácií. Jedným dychom však treba dodať, že nejde o nedostatok časom neodstrániteľný.

Snád' najviac pertraktovanou témou ingerencie umelej inteligencie do súdnictva je poskytovanie pomoci sudcom pri rozhodovaní, ako i predikcia samotných rozhodnutí súdov. V roku 2014 bol americkými vedcami vyvinutý softvér COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions), určený na pomoc sudcom pri správe prípadov a pri posudzovaní pravdepodobnosti nožnej recidívy obžalovaných. Softvér sa stretol s pozitívnymi ohlasmi, avšak iba do momentu, kým sa zistilo, že algoritmus na báze ktorého COMPAS funguje, diskriminuje vybrané skupiny obyvateľstva ako hispáncov alebo afroameričanov. Uvedené zistenie spôsobilo všeobecné znepokojenie.

⁵ VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P.: *Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia*. Právník, roč. 2023, č. 6, 2023, d. 554

⁶ VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P.: *Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia*. Právník, roč. 2023, č. 6, 2023, d. 554

Preto sa tvorcovia systému rozhodli pre podrobné preštudovanie tzv. čiernej skrinky softvéru, aby identifikovali problém a ten následne odstránili, čo sa im v roku 2016 aj podarilo. Každý softvér (nevynímajúc COMPAS) je tvorený neurónovými sieťami, ktorým fungovaniu (najmä v jednoduchých formách) tvorcovia rozumejú – v dôsledku toho po preštudovaní čiernej skrinky COMPAS-u bolo možné problém identifikovať a odstrániť. Avšak vzhľadom k dynamickosti vývoja technológií, vrátane rôznych foriem umelej inteligencie a jej stupňoch náročnosti, sa neurónové siete stávajú prepracovanejšie, komplikovanejšie a hlbšie, v dôsledku čoho dochádza k situáciám, kedy nie je možné čiernu skrinku dešifrovať. Povedané inak, nie je známa vnútorná logika algoritmu, to znamená, že človek pozná iba vstupné a výstupné informácie (ktoré sú bezchybné) bez toho, aby poznal proces ako a prečo sa dospelo k prezentovaným záverom vo výstupe. Porozumieť čiernym skrinkám je veľmi dôležité, nakoľko bez ich poznania nebude možné zabezpečiť právo na spravodlivý proces. Rovnako sú známe aj algoritmy diferencujúce ľudí podľa finančného zabezpečenia. V prípadoch chudobných ľudí ich algoritmy vyhodnocujú ako rizikový faktor, pretože podľa algoritmov, žije ekonomicky slabšia vrstva obyvateľstva v oblastiach so zvýšenou kriminalitou a preto sú napr. do týchto oblastí častejšie posielané policajné hliadky. Dokonca v prípade odsúdenia takýchto páchatel'ov im algoritmy navrhujú dlhšie tresty. Aj z uvedeného hľadiska je preto veľmi dôležité vnímať prítomnosť umelej inteligencie v súdnictve ako podporný faktor, ktorý jednoznačne vie sudcom či ich asistentom prácu uľahčiť a urýchliť, nemožno však v dôsledku nekontrolovaného využívania umelej inteligencie oslabiť práva obvineného na spravodlivý proces a individualizáciu trestu. V tomto smere treba vnímať aj limity umelej inteligencie ako entity neschopnej vnímať všetky premenné, ktoré robia každý jeden prejednávany prípad jedinečným. Umelá inteligencia nie je schopná poňať všetky skutočnosti kľúčové pri určovaní druhu a výmery trestu ako napr. spôsob spáchania trestného činu, jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce a poľahčujúce okolnosti, osobu páchatel'a, jeho pomery ako aj možnosť nápravy a tie posudzovať komplexne a najmä individuálne prípad od prípadu.

V odborných kruhoch sa často diskutuje o budúcom možnom využití umelej inteligencie pri odôvodňovaní súdnych rozhodnutí. Problematickou sa javí práve absencia transparentnosti vnútornej logiky algoritmov tvoriacich softvér umožňujúci takéto využitie. V prípade, ak by softvér vydal rozhodnutie bez odôvodnenia, resp. s odôvodnením, ktorému by sme neboli schopní porozumieť, porušilo by sa tým právo na spravodlivý proces, čo nemožno dopustiť, keďže ide o jednu z kľúčových zásad trestného práva procesného. Ako možné riešenie na zabezpečenie bezpečného využitia potenciálu umelej inteligencie pri odôvodňovaní súdnych rozhodnutí ponúka Mittelstadt a kolektív, hneď niekoľko modelov umožňujúcich odôvodňovať súdne rozhodnutia. Ako najviac pravdepodobný budúci model sa javí ten, ktorý transparentní čiernu skrinku pri kreovaní súdneho rozhodnutia, na základe čoho bude možné vidieť aké všetky skutočnosti zavážili a ovplyvnili konečné rozhodnutie vo veci. „V zásade by sa malo jednať o taký spätne propagovaný proces, ktorý by prideliť váhu jednotlivým uzlom, ktoré tvoria (neurónovú) sieť, teda na konci tohto procesu môžeme vidieť, ktoré body v akej miere zavážili pri formovaní finálneho rozhodnutia.“⁷

⁷ KRIŠTOFÍK, A. *Právo na odôvodnené rozhodnutie a algoritmizácia rozhodovacích systémov*. Právnik, roč. 2023, č. 1, 2023, s. 43

Európska únia taktiež reaguje na silnejúci vplyv umelej inteligencie. Európsky parlament spolu s Radou prijali Nariadenie č. 2024/1689, stanovujúce jednotné pravidlá pre vývoj a využívanie umelej inteligencie v podmienkach Európskej únie. Európska komisia v roku 2018 zriadila Expertnú skupinu na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu, ktorá vypracovala Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu. Ako samotný dokument uvádza, jej cieľom je podpora dôveryhodnej umelej inteligencie, ktorú podľa expertnej skupiny definujú tri zložky, a to: (i) zákonnosť – zaručujúca, aby sa umelá inteligencia riadila platnými právnymi predpismi; (ii) etickosť - zabezpečujúca súlad myslenia a konania umelej inteligencie s etickými zásadami a hodnotami a v neposlednom rade (iii) odolnosť – tak z technického ako i sociálneho hľadiska. Na to, aby mohla byť umelá inteligencia označovaná za dôveryhodnú, je potrebné, aby všetky tri uvedené zložky boli prítomné a vzájomne sa dopĺňali. V rámci tohto dokumentu expertná skupina stanovila štyri etické zásady, resp. požiadavky, ktoré by pri kreovaní umelej inteligencie mali byť dodržiavané. Ide o (i) zásadu rešpektovania ľudskej autonómie; (ii) zásadu prevencie ujmy; (iii) zásadu spravodlivosti a (iv) zásadu vysvetliteľnosti. Ako možno vidieť, samotná Európska komisia pripúšťa a určitým spôsobom reaguje na problematiku spojenú s nedokonalosťou umelej inteligencie (najmä cez zásadu vysvetliteľnosti).

Paradoxne umelá inteligencia môže aj komplikovať odhaľovania a vyšetrovanie trestných činov. Existencia umelej inteligencie ako aj jej dynamický vývoj predstavuje vážnu kriminálnu hrozbu. Umelá inteligencia existuje v prostredí vyznačujúcom sa vysokou mierou anonymity. A to je jeden z hlavných dôvodov prečo vzbudzuje veľký záujem (najmä) zo strany organizovaných skupín páchajúcich trestnú činnosť. Rozvoj technologických možností je k vývoju zločinnosti vyjadrením priamoúmerného vzťahu. Inými slovami povedané, pokrokom v technologickej oblasti a ľahkému prístupu k algoritmom umelej inteligencie sa rozširujú možnosti pre páchanie trestnej činnosti. Zločincom sa prostredníctvom umelej inteligencie umožňuje vystupovať pri páchaní trestnej činnosti čoraz viac anonymne. Použitie umelej inteligencie na páchanie krádeží, podvodov napr. prostredníctvom deep fake videí, vydierania, šírenie dezinformácií a falošných správ nie je v súčasnej dobe ničím prekvapivým. Zločinecké a organizované skupiny napr. využívajú na páchanie trestnej činnosti drony. Prostredníctvom nich vedia doručovať správy, prípadne pašovať a dodávať drogy alebo iné zakázané predmety do väzníc. Rovnako tak sú využívané na sledovanie agentov a odhaľovanie ich vyšetrovacích stratégií prípadne na ovplyvňovanie a zastrasovanie svedkov. A pri uvádzaní príkladov by sme vedeli pokračovať. Samozrejme treba dodať, že uvedené zločinecké aktivity prebiehajú najmä v zahraničí - teda aspoň o obdobných aktivitách nemáme v našich podmienkach vedomosť. V prípadoch páchania trestných činov za použitia umelej inteligencie je dokazovanie veľmi obtiažné. Berúc do úvahy, že súdnictvo ako aj OČTK si udržiujú svoju tradičnú podobu a len veľmi pomaly reagujú na dynamiku technologického vývoja, je pre zločincov páchanie tohto druhu kriminality skutočným lákadlom. Ako uvádza Larinová „Ak zločinec vie, že jeho útok nemožno vysledovať, alebo že v najhoršom prípade bude útok odhalený, no napriek tomu jeho nemožno spoľahlivo spájať s útokom, je pre neho oveľa jednoduchšie odhodlať sa naň, než hackerom v minulosti.“⁸ Páchatelia častokrát ani nemusia byť prítomní pri priebehu samotného trestného činu a dokázať mu tak jeho spáchanie je veľmi náročné, nakoľko je ťažké identifikovať tok dát na určenie miesta odkiaľ

⁸ LARINOVÁ, E. *Umelá inteligencia, Big data, kriminalita*, Český Těšín: FINIDR, s.r.o., 2021, 312 s. ISBN 978-80-8223-087-4, s. 30

došlo k útoku a ak by sa aj podarilo toto miesto zistiť je ešte náročnejšie zistiť identitu páchatel'a a pripísať mu príčinnú súvislosť so spáchaným trestným činom. Uved'me si jednoduchý príklad: Ak sa po spáchaní trestného činu s použitím umelej inteligencie podarí OČTK identifikovať zdroj útoku – napr. počítač vo firme, ktorý patrí konkrétnemu zamestnancovi, je náročné mu dokázať vedomosť o existencii softvéru, ktorý útočil. OČTK v prípade vedenia vyšetrovania znáša dôkazné bremeno, v rámci ktorého je nutné, aby sa vysporiadal tak so zaist'ovaním dôkazov ako aj, vzhľadom na skutočnosť, že slovenské trestné právo je založené na individuálnej zodpovednosti, prítomnosťou subjektívnej stránky skutkovej podstaty toho ktorého trestného činu. Vzhľadom na uvedené sa OČTK snažia reagovať na meniace sa podmienky páchania trestnej činnosti, avšak pri aktuálnom rýchlom napredovaní umelej inteligencie to nestačí. OČTK sa taktiež snaží do svojej činnosti zapojiť umelú inteligenciu, no zatiaľ iba v oblastiach týkajúcich sa prevencie kriminality ako aj hodnotenia podozrivých a odsúdených páchatel'ov trestných činov. Avšak vzhľadom k čiastočnej až úplnej netransparentnosti čiernych skriniek konkrétnych softvérov, nie je možné zaručiť ich objektívnosť (vzhľadom na možnú diskrimináciu).

Ako bolo v úvodných statiach tohto príspevku naznačené, umelá inteligencia je prítomná naprieč všetkými právnickými profesiami, nevynímajúc advokáciu. Cieľom každého podnikania je poskytovať svoje služby efektívne, rýchlo a za primeranú odmenu a zároveň si zachovať najvyššiu kvalitu. Aj z toho dôvodu advokáti čoraz častejšie využívajú výdobytky modernej technológie na uľahčenie a najmä zefektívnenie svojej práce. Či už ide o softvér zameraný na právne rešerše, archiváciu dokumentov alebo vedenie výkazov odpracovaných hodín prepojených s fakturáciou pre jednotlivých klientov. Dokonca sa vyskytli prípady, kedy obhajcovia v rámci obhajoby klienta v trestnom konaní predkladajú znalecké posudky vypracované umelou inteligenciou. Tu je však nutné uviesť, že prípustnosť takéhoto dôkazu nie je z pohľadu slovenských zákonných predpisov možná. Umelá inteligencia nie je schopná hodnotiť vierohodnosť ani zákonnosť dôkazov ako takých. Je síce pravdou, že európske predpisy nezakazujú využívanie umelej inteligencie, avšak jej úpravu ponechávajú na členské štáty a ich vnútroštátnu úpravu. Zákonným limitom pre použitie znaleckého posudku vypracovaného výlučne umelou inteligenciou v podmienkach Slovenskej republiky je ustanovenie § 2 ods. 12 alebo ustanovenie § 119 ods. 3 Trestného poriadku hovoriace o prípustnosti dôkazov získaných zákonným spôsobom. Taktiež možno spomenúť aj Zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch, ktorý jasne definuje, že znalecký posudok môže vypracovať iba znalec – teda osoba, ktorá je splnomocnená štátom na výkon znaleckej činnosti a (vo väčšine prípadov) je zapísaná v zozname znalcov vedených Ministerstvom spravodlivosti. Ako uvádza JUDr. Šamko, ďalším dôvodom pre ktorý nemožno pripustiť takýto dôkaz je ten, že „AI ako e-osoba nemá právnu subjektivitu a teda ani nemá právnu zodpovednosť.“⁹ Jedným dychom však treba dodať, že participácia umelej inteligencie pri vypracovaní znaleckého posudku je možná pod dohľadom znalca. Ako možno vidieť v súčasnosti sa stretávame iba so softvermi reprezentujúcimi slabú umelú inteligenciu, inými slovami povedané so softvermi zastupujúcimi parciálne úlohy zadané advokátom, ktoré zatiaľ nie sú spôsobilé poskytovať komplexné právne poradenstvo. „V súvislosti s rozvojom UI však môžeme predpovedať radikálnu zmenu v najbližších desiatich rokoch, čo je spôsobené troma

⁹ ŠAMKO, P. *Niektoré aspekty využívania umelej inteligencie v trestnom práve alebo môže AI nahradiť znalcov?*, Právne listy. [online] Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1591-niektore-aspekty-vyuzivania-umelej-inteligencie-v-trestnom-prave-alebo-moze-ai-nahradiť-znalcov>

hlavnými faktormi: výzva „viac za menej“, liberalizácia podnikových štruktúr a informačné technológie.“¹⁰ Ako ďalej doc. Funta uvádza, dôvodom „prečo sa technologickí nadšenci domnievajú, že právnická profesia sa čoskoro zmení, je kompatibilita medzi schopnosťami počítačov a povahou právnického povolania. Právnické povolanie si vyžaduje inteligenciu a analytické zručnosti, ale nie nevyhnutne fyzické schopnosti.“¹¹ Vzhľadom na rýchlosť vývoja a zdokonaľovania umelej inteligencie je prinajmenšom naivné domnievať sa, že to výkon advokácie výrazným spôsobom nepoznamená. V pomerne nedávnej minulosti sa v odbornej obci kládla otázka, či advokátov nahradí umelá inteligencia. Vo svetle súčasného smerovania vývoja umelej inteligencie je skôr na mieste klásť si otázku v znení Kedy advokátov nahradí umelá inteligencia. Robotických právnikov určených na riešenie parciálnych úloh už máme. Napríklad LISA, robot schopný vypracovať nájomnú zmluvu alebo návrh dohody o mlčanlivosti. Taktiež vie poskytovať právne poradenstvo týkajúce sa posudzovania zmlúv. Ďalším príkladom je LexMachina schopná predikovať trendy v oblasti súdnych sporov o duševnom vlastníctve. V USA malo v roku 2023 dôjsť k prvému súdnemu pojednávaniu, na ktorom mala byť úloha advokáta nahradená umelou inteligenciou, avšak pre spoločenský tlak najmä zo strany zástupcov advokátskeho stavu, dotknutá spoločnosť DoNotPay od svojho zámeru nakoniec odstúpila. Riziká, ktoré v sebe robot-advokát zosobňuje sú najmä tie, že pri poskytovaní právnych rád, resp. zaujatia a osvojenia si určitej procesnej taktiky je nutné zohľadňovať osobitosti prípadu ad hoc. Uvedené platí v rámci všetkých právnych odvetví, snád' najvýraznejšie v trestnom práve, kde je skutočne veľmi dôležité vybudovať si vzťah založený na dôvere medzi klientom a jeho obhajcom, čo je možné iba pri ľudskom kontakte. Ak sa pokúsime uvedené premietnuť do podmienok (nie len) Slovenskej republiky, tak dospejeme k záveru, že v blízkej budúcnosti nahradenie advokátov robotmi nie je možné. Treba si taktiež uvedomiť, že jedine advokát je po zápise do zoznamu advokátov oprávnený na výkon advokácie. Rovnako tak sa advokát zápisom do zoznamu advokátov zaväzuje k ochrane záujmov klienta, povinnosti zachovávať mlčanlivosť, povinnosti uzatvoriť poisťnú zmluvu pre prípad zodpovednosti za škodu spôsobenú výkonom advokácie, pričom nemožno opomenúť ani povinnosť podriať sa kontrolnému mechanizmu advokátskej komory pozostávajúceho z disciplinárnej a revíznej komisie. Ako uvádza JUDr. Kolaříková „Vzťah klienta a advokáta prirodzene ovplyvňujú empatia a osobné sympatie, teda emócie všeobecne. Veľmi užitočnou vlastnosťou kvalitného právnik je podľa nášho názoru vytváranie stratégií vrátane procesných a vyjednávacích taktík. V nich stroje tiež nedosahujú doposiaľ ľudské schopnosti. Prinášajú však kvalitné podklady pre voľbu určitej taktiky.“¹² Zhrnúc uvedené, prítomnosť umelej inteligencie v advokácii netreba vnímať negatívne. Práve naopak, softvéry sú určené na uľahčenie a zvýšenie efektívnosti práce a ponúknutie toho správneho riešenia pre klienta.

Záver

Cieľom predmetného príspevku bolo priblížiť jeho čitateľom, akým spôsobom trestné právo ako aj predstavitelia trestnoprávnych profesií reagujú a či prejavujú snahy určitým spôsobom implementovať umelú inteligenciu do svojich procesov. Jednoznačným záverom uvedeného je, že umelá inteligencia ako fenomén prítomný snád' v každej oblasti

¹⁰ FUNTA, R. *Zmení umelá inteligencia budúcnosť právnického povolania?*, Justičná revue, roč. 71, č. 6-7, 2019, s. 618

¹¹ Ibidem

¹² KOLAŘÍKOVÁ, L., HORÁK, F. *Umelá inteligencia & právo*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, 216 s.

spoločenského života preniká a určitým spôsobom ovplyvňuje aj oblasť trestného práva. Či už sa pozrieme na oblasť súdnictva, OČTK alebo advokácie, v každej z nich možno badať snahy využiť výhody, ktoré v sebe umelá inteligencia zosobňuje - či už ide o vypracovanie rešerší, úpravy dokumentov, vedenie databáz, vystavovanie faktúr, vyhľadávanie judikatúry, participáciu pri vypracovávaní znaleckých posudkov a mnohých iných je evidentné, že tieto podporné úlohy sa tešia veľkej obľube, keďže vedú k zefektívneniu práce a úspore času. Samozrejme sa vyvíjajú snahy o rozšírenie možností využitia umelej inteligencie v trestnom práve, ako napr. snahy o vytvorenie účinných algoritmov slúžiacich na prípravu súdnych rozhodnutí vrátane odôvodnení, ako i algoritmov zabezpečujúcich bezpečnú manipuláciu s citlivými údajmi či algoritmov umožňujúcich transparentnosť čiernych skriniek a pod.. Žiaľ v kontexte umelej inteligencie, ako bolo uvedené v príspevku, nemožno v súčasnej dobe hovoriť iba o perspektívach a výhodách umelej inteligencie ale aj o jej limitoch spočívajúcich najmä v rizikách. Či už ide o riziká spojené s rôznou mierou anonymity čiernych skriniek algoritmov konkrétnych softvérov, neschopnosťou umelej inteligencie vnímať individualitu jednotlivých prípadov ako i riziko spojené s diskrimináciou. Pri umelej inteligencii nemožno opomenúť ani kriminálne hrozby ako napríklad páchanie trestnej činnosti prostredníctvom alebo za použitia prvkov umelej inteligencie, ktoré sa vyznačujú vysokou mierou anonymity, čím je veľmi sťažené odhaľovanie a usvedčovanie páchateľov. Nebolo by ale správne vnímať umelú inteligenciu výlučne cez prizmu negativizmu. Záverom možno skonštatovať, že využitie umelej inteligencie v trestnom práve je dobre možné tam, kde nad umelou inteligenciou vykonáva dozor človek. Či sa dočkáme vyššej miery autonómie umelej inteligencie pri vykonávaní úloh v oblasti trestného práva je otázkou budúcnosti. No vzhľadom na aktuálnu pozornosť upriamenú na vývoj a zdokonaľovanie umelej inteligencie to môžeme očakávať.

Použitá literatúra

1. DEMČÁK, D. *Právne postavenie umelej inteligencie*, Bulletin slovenskej advokácie, roč. XXVI, 2020, č. 11. ISSN 1335-1079
2. FIALOVÁ, E. *Některé aspekty regulace umělé inteligence*, Právní rozhledy, roč. 31, 2023, č. 17. ISSN 1210-6410
3. FUNTA, R. *Umelá inteligencia a trestná zodpovednosť?*, Justičná revue, roč. 71, 2019, č. 1. ISSN 1335-6461
4. FUNTA, R. *Zmení umelá inteligencia budúcnosť právnického povolania?*, Justičná revue, roč. 71, 2019, č. 6-7. ISSN 1335-6461
5. GAZDA, V. *Předpověď recidivy umělou inteligencí a právo na soukromí*, Právní rozhledy, roč. 8, 2023, č. 17. ISSN 1210-6410
6. KOLÁŘIKOVÁ, L., HORÁK, F. *Umělá inteligence & právo*, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, 216 s., ISBN 978-80-7598-783-9
7. KRIŠTOFÍK, A. *Právo na odôvodnené rozhodnutie a algoritmizácia rozhodovacích systémov*. Právnik, roč. 162, 2023, č. 1.
8. KUŇÁKOVÁ, N. : Kedy nahradí advokáty v súdnej sieni roboti?. Bulletin advokacie, roč. 2023, č. 7-8. ISSN 1210-6348
9. LARINOVÁ, E. *Umelá inteligencia, Big data, kriminalita*, Český Těšín: FINIDR, s.r.o., 2021, 312 s. ISBN 978-80-8223-087-4
10. Nezávislá expertná skupina na vysokej úrovni pre umelú inteligenciu: Etické usmernenia pre dôveryhodnú umelú inteligenciu, [online] Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.europarl.europa.eu/mee>

tdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_SK.pdf

11. ONAČILA, J. *Použitie umelej inteligencie pri páchaní trestnej činnosti*, Právne Noviny, dostupné na: <https://pravnenoviny.sk/pouzitie-umelej-inteligencie-pri-pachani-trestnej-cinnosti/>
12. SMEJKAL, V. *Trestní odpovědnost za jednání robotů využívajících AI*. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2023. ISBN 978-80-7160-696-3
13. ŠAMKO, P. *Niektoré aspekty využívania umelej inteligencie v trestnom práve alebo môže AI nahradiť znalcov?*, Právne listy. [online] Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1591-niektore-aspekty-vyuzivania-umelej-inteligencie-v-trestnom-prave-alebo-moze-ai-nahradiť-znalcov>
14. Umelá inteligencia: definícia a využitie, [online] Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20200827STO85804/umela-inteligencia-definicia-a-vyuzitie>
15. VASILIK, L. *Algoritmy a umelá inteligencia v službách väzenstva*. In Aktuálne výzvy trestného práva. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2023. ISBN 978-80-7160-696-3
16. VOJTUŠ, F., KORDÍK, M., DRAŽOVÁ, P. *Umelá inteligencia, jej využívanie a trestnoprávna zodpovednosť – výzvy, problémy a možné riešenia*. Právnik, roč. 162, 2023, č. 6.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Mgr. Rebeka Puchalla, PhD.
Pracovná pozícia: odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
E- mail: rebeka.puchalla @upjs.sk
Telefón: +421 914 184 495

RIZIKÁ A LIMITY VYUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE PRI ROZHODOVANÍ SÚDU NA HLAVNOM POJEDNÁVANÍ

RISKS AND LIMITATIONS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN JUDICIAL DECISION-MAKING AT THE MAIN HEARING

Miroslav Majerník
Mestský súd Košice

Abstrakt

Umelá inteligencia je novodobý fenomén v globálnom meradle. Rýchly nástup využívania nástrojov umelej inteligencie prináša epochálnu zmenu v spoločnosti a veľmi rýchlo sa udomácňuje aj v právnej praxi. Má priame aj nepriame dosahy na výkon spravodlivosti. Využitie nástrojov umelej inteligencie v justícii so sebou prináša na strane jednej výhody ale na strane druhej i riziká, ktoré je žiadúce limitovať. Nesprávne využívanie prostriedkov umelej inteligencie totiž môže viesť i k ohrozovaniu systému ochrany práv a právneho štátu. Uvedené sa žiada konštatovať i so zreteľom na to, že v súčasnosti vnímame istú absenciu eticko- spoločenských noriem, ktoré by stanovili bezpečnejšie pravidlá používania nástrojov umelej inteligencie i následky jej využitia v súdnych konaniach i v samotných rozhodnutiach prijímaných v trestnom i civilnom súdnom konaní.

Kľúčové slová: *umelá inteligencia, justícia, rozhodnutia, etika*

Abstract

Artificial intelligence is a modern phenomenon on a global scale. The rapid emergence and use of artificial intelligence tools is bringing about an epochal transformation in society and is quickly becoming established in legal practice. It has both direct and indirect impacts on the administration of justice. The use of artificial intelligence tools in the judiciary presents, on the one hand, certain advantages, but on the other hand also risks, which ought to be appropriately limited. Improper use of artificial intelligence may lead to threats to the system of rights protection and the rule of law. This must be acknowledged especially in light of the current absence of ethical and societal standards that would define safer rules for the use of artificial intelligence tools, as well as the consequences of their application in judicial proceedings and in decisions issued in both criminal and civil court processes.

Key words: *artificial intelligence, justice, decision, ethics*

Úvod

Tento článok je motivovaný snahou o vyvolanie podnetov na hľadanie odpovedí na niektoré otázky neistôt súčasnej doby súvisiacich s využívaním nástrojov umelej inteligencie (ďalej aj AI) v právnej praxi, s venovaním osobitnej pozornosti možnosti ich využitia v súdnom civilnom či trestnom konaní pri rešpektovaní princípov proporcionality a kategórii rozumu a dobra ako večných korektívov pozitívneho práva.

V úvode článku nemôžem opomenúť ani historické intencie, presvedčivé stopy ľudského myslenia, ktoré sú spojené so snahou o pochopenie utvárania a premien pojmových sústav, ktorými myslíme, poznávame a tvoríme hodnoty ľudského života. Umelá inteligencia nie totiž fenoménom len posledných rokov. Už na začiatku 20. storočia sa spisovatelia sci-fi zaoberali otázkou či stroje môžu myslieť. Slovo „robot“ použil

spisovateľ Karek Čapek už v roku 1920 v známej dráme R.U.R. Vývoj umelej inteligencie spustila druhá svetová vojna a následne studená vojna, ktorá znamenala aj „preteky“ vo vývoji technológií. Osobné počítače, internet, systémy GPS, mobily, to všetko boli pôvodne vojenské technológie a v podstate už aj umelá inteligencia. Všetko to, čo používa program, tzv software je umelá inteligencia. S jeho využívaním je človek aktuálne v pravidelnom kontakte. Stretávame sa s ním pri bežných činnostiach akými sú prístup ku spravodajským informáciám, vyhľadávanie vecí na uspokojenie našich potrieb života na internete, nákupné odporúčania, inteligentné domácnosti, prekladače, navigácie či iné zariadenia v moderných autách na zvýšenie bezpečnosti premávky, prostriedky na kontakt s bankou, s úradmi či vôbec vo verejnom sektore. V zdravotníctve sa tieto nástroje využívajú napríklad pri diagnostike chorôb. Menovať by sa dali i ďalšie príklady z reálneho života, ktoré súčasné poznatky vedy človeku poskytujú. Za každým týmto malým komfortom a tichým rozhodnutím sa skrýva sila, ktorá ovplyvňuje naše bytie a mení náš svet rýchlejšie než si stíhame uvedomovať a tou je umelá inteligencia. Systém AI dokáže využívať schopnosti, ktoré sú podobné človeku. Stáva sa jednou z najdôležitejších technologických inovácií a jej používanie neoddeliteľnou súčasťou každodenného života, a to aj v dôsledku toho, že došlo k významnému pokroku v oblasti algoritmov, výpočtovej sily a dostupnosti dát, čo umožnilo dosiahnuť výsledky, ktoré sa predtým považovali za nepredstaviteľné.

Rýchly nástup využívania nástrojov umelej inteligencie do rôznych spoločenských procesov prináša epochálnu zmenu v spoločnosti a preto si žiada i primeranú reguláciu príslušnou legislatívou. Tá je však v súčasnosti roztrieštená viacerými smermi a jednotná právna úprava rýdzo zameraná na „umelú inteligenciu“ je zatiaľ na počiatku svojej existencie. Toto nemožno prehliadať, pretože umelá inteligencia má už priame aj nepriame dosahy na výkon spravodlivosti a postup súdov v konaniach - zatiaľ prevažne v praktickej rovine, no s potenciálnym vplyvom aj na samotnú podstatu prijímaných rozhodnutí. AI má potenciál výrazne zefektívniť justíciu, najmä v oblasti spracovania, vyhľadávania a analýzy dát, prekladov či automatizovaného spracovania dokumentov. Justičné inštitúcie sa preto nebránia jej využívaniu spôsobom, ktorý odbremeňuje od rutinných úloh, a zároveň nenarušuje podstatu súdneho konania. Justícia však musí reagovať na výzvy spojené s nástupom AI včas a adekvátne, pretože opak môže viesť k ťažko napravitelným dôsledkom pre spravodlivosť aj demokraciu. Tak ako už je uvedené, využitie umelej inteligencie v justícii, aj pri rozhodovaní súdu na hlavnom pojednávaní, prináša mnohé potenciálne prínosy (napr. rýchlosť konania, konzistentnosť, spracovania veľkého množstva dát a pod.), no zároveň so sebou nesie aj vážne riziká a limity, ktoré treba mať na zreteli pri rešpektovaní všeobecne rešpektovaných etických princípov. Preto vybraným prínosom nástrojov umelej inteligencie v rozhodovacej činnosti súdu a s tým spojeným rizikám a limitom sa budem venovať v tejto práci s osobitným zameraním na etickú stránku využívania umelej inteligencie.

1. Vymedzovanie pojmu umelá inteligencia

Predtým, ako sa budem venovať základnej téme tejto práce, považujem za žiadúce uviesť niekoľko poznámok k samotnej definícii toho, čo sa pod umelou inteligenciou myslí. Hovoriť o umelej inteligencii laicky môže znieť i odstrašujúco, pretože je to spojené s predstavou zložitých kódov a blikajúcich serverov. Každopádne však je to skupina technológií, ktorá nesmierne „usilovne“ spracováva všetko, čo sme my ľudia kedy vytvorili a zdigitalizovali. Úlohou tohto strojového algoritmu je prečítať gigantickú knižnicu ľudstva a naučiť sa v nej rozpoznávať podobnosti, štruktúry a vzorce. Na základe týchto vzorcov

potom dokáže dať odpoveď na zadanú úlohu ako je robiť určité predpovede, identifikovať subjekty na záznamoch či na iných podkladoch, dokončiť vetu, spracovať text s využitím zadaných slov a pod. AI pracuje s dátami, ktoré ľudstvo vytvorilo, pracuje s našimi vedeckými objavmi, umeleckými dielami ale aj s ľudskými stereotypmi, historickými záznamami popísanými v rôznych textoch (starších i novších) i s našimi modernými zvykmi a praktikami.

Z vedeckého ponímania, pojem umelá inteligencia (anglicky artificial intelligence, v skratke AI) vznikol v roku 1956 na vedeckej konferencii na Darmouth College. Jeden zo zakladateľov umelej inteligencie (AI) Marvin Minský ju opísal ako „veda o výrobe strojov, ktorá robí vecí, ktoré by si vyžadovali inteligenciu, ak by to robili muži“. Správa z roku 2016 Stanfordskej 100-ročnej štúdie o umelej inteligencii¹ definuje umelú inteligenciu ako oblasť počítačových vied, ktorá študuje vlastnosti inteligencie syntetizovaním inteligencie.² V podstate AI je už tak komplexná, rozsiahla a stále sa vyvíjajúca, že predstavuje už samostatný odbor a vedeckú disciplínu. Preto vyššie uvedený pojem umelá inteligencia je na jednej strane pravdivý, ale aj prekonaný z dôvodu jej dynamickej kvantitatívnej expanzie. Už to nie len o spracovaní vizuálneho vnímania, rozpoznávania reči, plánovania, rozhodovania či o jazykových prekladoch. Dnešné AI spracúvajú terabajty (ba aj viac) dát a prehľady v reálnom čase.

Postupné začleňovanie AI do každodenných procesov v rôznych spoločenských oblastiach a vzťahoch nevyhnutne vedie k potrebe zamýšľať sa nad právnou reguláciou tohto dynamicky sa vyvíjajúceho odvetvia, ktoré ľudstvu poskytuje a bude poskytovať nielen nekonečné možnosti pozitívneho využitia, ale na strane druhej môže byť spojené s možnými hrozbami pre oprávnené záujmy osôb, ktorým je nutné predchádzať pomocou správne nastavených pravidiel v oblasti právnej regulácie i s rešpektom na etické princípy spojené s využívaním nástrojov AI.^{3, 4}

Za určitých okolností súvisiacich s jednotlivými aplikáciami a stupňom technologického pokroku môže AI totiž vytvárať závažné riziká na bezpečnosť a právom chránené záujmy. Predpokladaná škoda by mohla mať formu hmotného aj nehmotného charakteru, ako napríklad ujmu fyzickú, psychickú, hospodársku, či ekonomickú. Tieto potencionálne vzniknuté škody môžu byť a dôvodne možno predpokladať, že aj budú predmetom súdnych sporov vo veciach týkajúcich sa využitia (či zneužitia) nástrojov AI. Najväčším rizikom je možnosť zneužitia AI umožňujúcich manipulatívne a zneužívajúce praktiky a praktiky na ovládanie spoločnosti (napr. v marketingu, v biznise, ale aj v mocenských zložkách v autoritárskych režimoch a im podliehajúcej justícii). AI môže napríklad viesť i k porušovaniu pravidiel hospodárskej súťaže, a to najmä pri firmách, ktoré majú prístup k veľkému množstvu údajov, ktorými dokážu eliminovať svoju konkurenciu. Manipulatívne techniky, ktoré umožňuje AI sa môžu využiť i na

¹ Standfordská 100- ročná štúdia o umelej inteligencii (AI 100) je projekt, ktorý sa začal v decembri 2014 s cieľom pravidelne vyhodnocovať AI odborníkmi raz za 5 rokov

² Dnes nájdeme plejádu definícií o umelej inteligencii vrátane jej klasifikácie. Bližšie k tomu pozri ŠANTAVÝ, P. *Umelá inteligencia. Dobrý sluha a zlý pán ? Ľudia, stroje, spoločnosť etika, hodnoty, budúcnosť* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 264 s. ISBN 978-80-88696-83-4.

³ MAMOJKOVÁ, M. *Výbrané aspekty právnej regulácie umelej inteligencie – Akt o umelej inteligencii*. In GAJDOŠOVÁ, L. *Aktuálne otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024, 58 s.

⁴ O etických výzvach pri AI bližšie pozri ŠANTAVÝ, P. *Umelá inteligencia. Dobrý sluha a zlý pán ? Ľudia, stroje, spoločnosť etika, hodnoty, budúcnosť* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 264 s. ISBN 978-80-88696-83-4.

presvedčanie osôb, aby sa správali neželaným spôsobom, ktorý narúša a oslabuje ich samostatnosť, rozhodovacie schopnosti a slobodnú voľbu. Zneužitie AI je silno v rozpore s hodnotami (nielen) samotnej Európskej únie týkajúcimi sa rešpektovania ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti, demokracie a právneho štátu ukotvených v Charte základných práv EÚ⁵ vrátane práva na nediskrimináciu, ochranu osobných údajov a súkromia a práv dieťaťa.

Uvádzanie na trh, uvádzanie do prevádzky alebo používanie určitých systémov AI, ktorých cieľom alebo účinkom je podstatné narušenie ľudského správania, pri ktorom je pravdepodobné, že dôjde k značnej ujme, najmä dostatočne závažným nepriaznivým vplyvom na fyzické zdravie, psychické zdravie alebo na finančné záujmy, je obzvlášť nebezpečné a záujmom zákonodarcu by malo byť jeho zákaz. Jedná sa pritom o praktiky:

- 1) zavádzanie a prevádzkovanie systémov AI, ktoré využívajú podprahové techniky mimo vedomia osoby alebo
- 2) účelovo manipulatívne alebo klamlivé techniky,
- 3) zavádzanie a prevádzkovanie systému AI, ktorého cieľom je využívanie ktorejkoľvek zo zraniteľných osôb z dôvodu ich veku, zdravotného postihnutia alebo osobitnej sociálnej alebo ekonomickej situácie s cieľom alebo účinkom podstatne narušiť správanie jednotlivca alebo skupiny osôb tým, že sa citelne oslabí ich schopnosť prijať informované rozhodnutie, čo môže rezultovať v skutočnosti, že prijmú rozhodnutie, ktoré by inak neprijali, a to spôsobom, pri ktorom môžeme predpokladať, že pravdepodobne spôsobí značnú ujmu.⁶

Konštatované veľké množstvo rizík a otázok súvisiacich so spôsobom použitia AI si okrem iného vyžaduje aj príslušnú právnu reguláciu. V Európskej únii bol preto eminentný záujem privodiť taký legislatívny stav, ktorý by stanovil jednotné pravidlá v súvislosti s vývojom AI, jej uvádzaním na trh a používaním jej systémov tak, aby boli v súlade s právom Európskej únie.

Preto v reakcii na túto situáciu bolo prijaté Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie, ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č.167/2013, (EÚ) č.168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797, (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii), ktoré je historicky prvým právnym predpisom svojho druhu.

Akt o umelej inteligencii je prelomovou právnou normou, keďže ide o prvé právne pravidlá AI v celosvetovom ponímaní. Prijatie právneho predpisu jednotne regulujúceho používanie umelej inteligencie bolo dôsledkom skutočnosti, že existujúce právne predpisy poskytujú síce určitú mieru právnej ochrany, ale nie sú postačujúce na riešenie výziev, ktoré AI môže priniesť a už aj prináša. Európska únia mala a má záujem jednotnou právnou úpravou pre členské štáty chrániť občanov EÚ pred potenciálnymi negatívnymi účinkami umelej inteligencie, zabezpečiť ochranu ich základných práv a podporiť zavádzanie bezpečných a dôveryhodných systémov na celom jednotnom trhu EÚ. Súčasne chce nariadením zvýšiť gramotnosť v oblasti používania umelej inteligencie a podporiť jej

⁵ Úradný vestník Európskej únie : CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE (2016/C 202/02)

⁶ MAMOJKOVÁ, M. *Výbrané aspekty právnej regulácie umelej inteligencie – Akt o umelej inteligencii*. In GAJDOŠOVÁ, L. Aktuálne otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024, 61 s.

rozvoj, ako základný predpoklad pre zlepšenie ekonomického rastu, zvýšenie životnej úrovne a podobne.

K zhode jednotlivých členských štátov EÚ došlo v decembri 2023, ale išlo vtedy len o predbežnú dohodu, keďže sa stále čakalo na súhlasné stanovisko Francúzska, ktoré prišlo vo februári 2024 a k formálnemu schvaľovaniu sa pristúpilo 21. mája 2024.

Cieľom tejto právnej regulácie je, aby prostriedky AI boli stále kontrolované a nestali sa pre ľudí nebezpečnými, aby sa v budúcnosti vyhlo scenáru v Čapkovom R.U.R.

V úvodnej časti tejto state článku je venované pozornosť pojmu umelá inteligencia. Akt umelej inteligencie v preambule v odseku 4 uvádza, že umelá inteligencia je „rýchlo sa rozvíjajúca skupina technológií, ktorá prispieva k širokému spektru hospodárskych, environmentálnych a spoločenských prínosov vo všetkých odvetviach a spoločenských činnostiach.“

Akt umelej inteligencie, v článku 3, systém AI definuje ako: „strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.“

Podobne, ako to je už uvedené v úvodnej časti o pojme „umelá inteligencia“, možno uviesť, že aj táto definícia systému AI teda vychádza z toho, že by malo ísť o technologický systém navrhnutý tak, aby vykonával úlohy autonómne, konal bez ľudského zásahu, prispôboval sa a učil sa na základe informácií, ktoré dostáva a na základe ktorých vyvodzuje rôzne výstupy (predpovede, odporúčania alebo rozhodnutia), ktoré môžu ovplyvniť fyzické a virtuálne prostredie.

Akt umelej inteligencie sa vzťahuje na verejné aj súkromné subjekty v rámci EÚ aj mimo nej, ak je systém umelej inteligencie uvedený na trh EÚ alebo ak jeho používanie má dopad na osoby nachádzajúce sa v EÚ. Nariadenie ich bližšie špecifikuje v článku 2 ako:

- 1) poskytovateľov,
- 2) subjekty nasadzujúce systémy AI,
- 3) dovozcov,
- 4) distribútorov systémov AI,
- 5) výrobcov a dotknuté osoby, ktoré sa nachádzajú v EÚ.

Hlavným adresátom Aktu (nariadenia) sú však poskytovatelia, ktorí v Únii uvádzajú na trh alebo do prevádzky systémy AI. Tími sa rozumejú fyzická alebo právnická osoba, orgán verejnej moci, alebo iný subjekt, ktorý vyvíja alebo má vyvinutý systém umelej inteligencie s cieľom uviesť ho na trh alebo do prevádzky pod vlastným menom alebo ochrannou známkou, a to buď za odplatu alebo bezodplatne.

Používateľom je v zmysle Nariadenia o umelej inteligencii pritom každá fyzická alebo právnická osoba, orgán verejnej moci, alebo iný subjekt, ktorý používa systém umelej inteligencie v rámci svojej právomoci, s výnimkou prípadov, keď sa systém umelej inteligencie používa v rámci osobnej neprofesionálnej činnosti.

V zmysle slávnej Celusovej formulky o tom, že „poznať zákon, neznámená poznať jeho slova, ale účel a cieľ, ktorý sa ním má dosiahnuť“ v nadväznosti na už vyššie uvedené je potrebné zdôrazniť, že cieľom predmetného nariadenia je zabezpečiť, aby sa systémy AI vyvíjali a používali zodpovedne a transparentne. Týmto pravidlami sa poskytovateľom technológií umelej inteligencie a nasadzujúcim subjektom AI ukladajú povinnosti a upravuje sa povoľovanie systémov umelej inteligencie na jednotnom trhu EÚ. Týmto nariadením sa riešia rizika spojené s umelou inteligenciou, ako je skreslenie, diskriminácia

a nedostatky v oblasti zodpovednosti, podporuje sa ním inovácia a zavádzanie umelej inteligencie do rôznych oblastí v spoločnosti. Keďže ide o prvý svetový právny predpis upravujúci umelú inteligenciu, tak sa očakáva, že pravidlami by sa mohla stanoviť globálna norma podporujúca etickú, bezpečnú a dôveryhodnú umelú inteligenciu na celom svete, ako to bolo v prípade všeobecného nariadenia o ochrane údajov (GDPR).⁷

Predmetné nariadenie zavádza prístup založený na miere rizika, ktoré jednotlivé systémy AI predstavujú pre spoločnosť. V závislosti od vyhodnotenia úrovne rizika, sa na systémy AI vzťahujú odlišné povinnosti. Systémy umelej inteligencie z hľadiska rizika rozdeľuje do štyroch skupín, pritom systémy AI, ktoré by mohli predstavovať priamu hrozbu pre bezpečnosť a práva ľudí sú úplne zakázané. Škála, o ktorú môže ísť je rôznorodá od sociálneho bodovania vládami členských krajín až po hračky využívajúce hlasovú pomoc, ktorá by mohla vyvolať prípadne podporovať nebezpečné správanie u detí. Uvedené skupiny aj s príkladmi sú rozdelené nasledovne:

- 1) neakceptovateľné (neprijateľné) riziko (napr. biometrická identifikácia na diaľku v reálnom čase na vymáhanie práva, manipulácia, zneužívanie citlivých charakteristík ľudí);
- 2) vysoké riziko (napr. bezpečnostné prvky výrobku, systémy kritickej infraštruktúry, analýza žiadosti o poistenie, úver, analýza žiadostí o zamestnanie, ale aj riešenie AI na vyhľadávanie súdnych rozhodnutí);
- 3) obmedzené riziko (napr. systémy AI, ktoré integrujú so spotrebiteľmi);
- 4) minimálne riziko, žiadne riziko (napr. filtre spamov, videohry, chatboty, Chat GPT/Gemini na bežné používanie).⁸

V závislosti najmä od postavenia príslušného dotknutého subjektu, rizikovosti AI systému, oblasti, v ktorej sa AI systém používa, stanovuje Nariadenie o umelej inteligencii široké spektrum povinností. Príslušné kapitoly nariadenia (viď najmä kapitoly II., III., IV. Nariadenia) sa zaoberajú vzťahmi k prislúchajúcim skupinám rizík. Pre účely tohto článku sa žiada len uviesť napríklad to, že používanie systémov umelej inteligencie, ktoré spôsobujú diskrimináciu⁹, ohrozujú bezpečnosť alebo živobytie ľudí, je v EÚ prísne zakázané. Patrí sem kognitívna manipulácia správania, prediktívne vykonávanie policajných úloh, škodlivé využívanie zraniteľností založené na umelej inteligencii, posúdenie alebo prognóza rizika jednotlivých trestných činov, rozpoznávanie emócií na pracovisku a vo vzdelávacích inštitúciách, sociálne hodnotenie. Zakázané je aj používanie systémov diaľkovej biometrickej identifikácie v reálnom čase, ako je rozpoznávanie tváre orgánmi presadzovania práva vo verejných priestoroch, až na niekoľko obmedzených výnimiek.¹⁰

⁷ Európska Rada, Rada Európskej únie. Umelá inteligencia. <https://www.consilium.europa.eu/sk/topics/artificial-intelligence/> cit.15.7.2025.

⁸ MAMOJKOVÁ, M. *Výbrané aspekty právnej regulácie umelej inteligencie – Akt o umelej inteligencii*. In GAJDOŠOVÁ, L. *Aktuálne otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024, 62 s.

⁹ Napríklad v jednej z najväčších svetových technologických firiem prišli na to, že algoritmus strojového učenia, ktorý používali na výber kandidátov do pracovných pozícií, diskriminoval ženy, pretože sa naučil rozhodovať z dát získaných v obdobiach, keď jedným zo znakov úspešného kandidáta je to, že je muž. Systém tak automaticky znevýhodňoval životopisy žien, aj keď boli rovnako alebo viac kvalifikované.

¹⁰ Európska Rada, Rada Európskej únie. Umelá inteligencia. [online] Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/topics/artificial-intelligence/> [cit.15.7.2025].

2. Zodpovednostné vzťahy súvisiace s využitím nástrojov umelej inteligencie

Nariadenie o umelej inteligencii predstavuje prvý zásadný krok smerom k právnej regulácii umelej inteligencie v rámci Európskej únie. Pri väčšine právnych predpisov platí, že nemôžu byť tak kazuistické, aby mohli postihnúť celú rozmanitosť života. Platí to aj pre predmetné nariadenie, ktoré je priekopníckym legislatívnym nástrojom, ale obsahujúcim i viaceré neurčité a všeobecné ustanovenia. Možno preto očakávať, že prijatie samotného nariadenia nebude postačujúce na pokrytie všetkých praktických a právnych otázok, ktoré z používania umelej inteligencie vyplývajú a preto sa javí byť žiadúcim jeho postupné dopĺňanie prostredníctvom ďalších sekundárnych právnych predpisov, usmernení, delegovaných aktov, ako aj prostredníctvom výkladu právnych noriem zo strany relevantných súdnych inštitúcií. Medzery v práve sa môžu a musia dopĺňať predovšetkým súdmi. Zásadný význam v tomto smere nadobudne judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, ktorá svojím výkladom ustanovení nariadenia prispeje k ich spresneniu, ustáleniu aplikačnej praxe a odstráneniu interpretačných nejasností.

Aplikačný problém nastáva i v prípade ak využitím nástrojov AI dôjde k spôsobeniu škody v tom zmysle, kto za túto ujmu ponesie právnu zodpovednosť. Ak to neušlo mojej pozornosti, doposiaľ nie je z právneho hľadiska vyriešená otázka, či táto zodpovednosť pôjde na konečného spotrebiteľa, pôvodcu umelej inteligencie, výrobcu zariadenia ovládaného AI alebo iný modifikovaný subjekt. Otázka je dôvodne položená napríklad aj v prípade, ak by došlo k plnoautomatizovanému rozhodovaniu sudcu – robotom a časom by sa ukázalo rozhodnutie ako justičný omyl.

Pre riešenie zodpovednosti za škodu sa uvažuje o aplikácii tej právnej inštitúcie zodpovednosti, ktorá je k tomu najbližšie. Takou sa javí zodpovednosť za škodu spôsobenú vadou výrobku. Právny problém je však v tom, že zatiaľ nie je právne vymedzené čo sa chápe pod vadou softvéru, t.j. AI. U softvérov je problémom to, že nie perfektné, stále prebieha ich aktualizácia (ako príklad možno uviesť operačné systémy v počítačoch či smartfónoch) a nemožno opomíňať i ich relevantnú funkčnosť na danú situáciu. Príkladom môže byť samoriadiaci (autonómny) automobil. AI tohto automobilu jadrom počítačového programu založeného na matematickom modeli, ktorý vyhodnocuje množstvo údajov zo senzorov v reálnom čase a na základe toho prijíma rozhodnutie či má auto spomaliť, zastaviť, zabočiť alebo zrýchliť. Program však berie do úvahy len údaje v reálnom čase, teda tie, ktoré sú na danú chvíľu najrelevantnejšie. Ide teda o obmedzený výpočet, v ktorom sa môže vyskytnúť nečakaná (málo pravdepodobná) odchýlka. AI zatiaľ nedokáže pracovať s nekonečným množstvom premenných. Z toho vyplýva, že AI sa nerozhoduje s istotou, ale na báze pravdepodobnosti. Aj človek nemá tak vyvinutú mozgovú kapacitu, aby dokázal vyhodnocovať nekonečné premenné v danej situácii, ale nám ľuďom pri rozhodovaní veľakrát pomáha aj intuícia, s ktorou AI (zatiaľ) nedisponujú. A to ako sa nakoniec autonómne auto rozhodne závisí od vopred nastavených hodnôt (algoritmov) výrobcu.¹¹

Čiže na základe nášho príkladu s autonómnym vozidlom môže takéto vozidlo v reálnom čase vyhodnotiť situáciu, že najbezpečnejším úkonom bude zabočiť s vozidlom. Avšak je tu malá pravdepodobnosť, že dôjde k neželanej odchýlke, ktorá povedie k nehode. Ak dôjde k nehode, neznamená to automaticky, že ide o vadu softvéru, ktorý automobil riadil. Mohlo dôjsť k tomu, že došlo k realizácii malej pravdepodobnosti, čiže k nehode. Čiže aj výrobcovia AI softvéru sa radšej právne zaistia tým, že vylučujú všeobecné režimy

¹¹ Napríklad, kým vo Francúzsku veľmi závaží, kto z účastníkov kolízie sú deti či ženy, v Nemecku sa zdá dôležitejšie, ktorá strana má prednosť podľa pravidiel cestnej premávky.

o zodpovednosti za vady a limitujú či vylučujú náhradu škody. Sú prístupnejší zmluvám, ktoré upravujú percentuálnu mieru spoľahlivosti, kde zhotoviteľ objednávateľovi garantuje, že program bude fungovať v určitom percente prípadov a bude vykazovať aj malé percento chybovosti. Perpetuum mobile, ktoré by spoľahlivo a neobmedzene fungovalo na 100 % ľudstvo zatiaľ nevynašlo.

Aj riešenie na túto oblasť hľadajú orgány EÚ. V praxi sa totiž môže vyskytnúť situácia, ak vyššie uvedené autonómne vozidlo spôsobí dopravnú nehodu, vyhotovenie znaleckých posudkov na účely určenia zodpovedného subjektu by bolo časovo aj finančne náročné, čo by predĺžilo súdne spory. V súdnych sporoch sa preto počíta s právnou fikciou (domnienkou), kedy za škodu spôsobenú autonómnym vozidlom bude zodpovedať pôvodca AI, pretože by to mal byť práve on, kto má zabezpečiť, že jeho počítačový program bude čo najpresnejší. Ďalšou možnosťou je využitie objektívnej zodpovednosti za škodu.¹² V prípade zodpovednosti za škodu môže byť vhodnou alternatívou vytvoriť z AI tzv. elektronické osoby a priznať im právnú subjektivitu podobne ako právnickým osobám, ktoré sú tiež umelo vytvorené subjekty práva. Európsky parlament v tejto oblasti spustil aj právny návrh. K tomuto návrhu sa však kriticky vyjadrili experti a vedci, ktorí otvorene v liste adresovanom Európskemu parlamentu vyjadrili značné nepochopenie AI zo strany Európskeho parlamentu a poukázali formou varovania, že nie je možné AI stotožniť s ľudskými bytosťami. Skôr vyzývajú na prijatie takej regulácie, ktorá by ľuďom zaistila bezpečnosť a zdravie v súvislosti s využívaním systémov AI. Na skreslené odborné debaty v oblasti práva pod vplyvom sci-fi literatúry upozorňujú i odborníci Rady Európy v etickej charte pre použitie systému AI v oblasti súdnictva. Etickým problémom je aj vzťah medzi robotom a človekom najmä v súvislosti s rozvojom tzv. humanoidných robotov - spoločníkov, ktorí sú konverzačnými spoločníkmi. Tu môže pochopiteľne zo strany človeka vzrastať tendencia prisudzovať týmto strojom ľudské vlastnosti, prípadne môžu tieto humanoidné roboty vyvolať u svojich ľudských užívateľov aj emočné reakcie.¹³ Uvedené sme mohli vidieť napríklad vo filme *Interstellar* medzi Cooperom a humanoidným robotom Tarsom.

Ďalším rizikom AI je ich nedostatočná transparentnosť, čo znamená prehľadnosť a dôveryhodnosť. So zreteľom na rôznorodosť AI je tu veľmi tenká hranica, pretože keď niečomu prejavíme dôveru, tak tá dôvera je postavená na tom, že tomu rozumieme. Vo všeobecnosti disponuje znalosťou AI len veľmi malé percento ľudí. Práve porozumenie technológií nespočíva v tom, ako vedieť ovládať zariadenie, ale v tom, že rozumieme ako funguje daný softvér, aplikácia, či počítačový program, ktorý na danom zariadení používame.

Do toho je ešte potrebné aj započítať vedomosti ako funguje štatistika a pravdepodobnosť, keďže na základe toho funguje AI ako sme to uviedli na príklade autonómneho automobilu.

Tu sa tak dostávame na koreň problému, ktorým je to, že zabezpečenie transparentnosti AI by znamenalo aj odhalenie zdrojového kódu, ktorý je však obchodným tajomstvom výrobcu a vývojára alebo z hľadiska využitia AI v právnej oblasti by išlo o naštartenie mlčanlivosti a GDPR. V praxi je to síce pre nás len jedno kliknutie (alebo stlačenie), ale v skutočnosti je to výsledok zložitých matematických procesov

¹² MIKEŠ, S. *Co je nového v právu*. Praha: Nová beseda, z.s. 2019, 42-45 s.

¹³ MIKEŠ, S. *Co je nového v právu*. Praha: Nová beseda, z.s. 2019, 46-47 s.

a komunikácie strojov a algoritmov medzi sebou. Tieto zložité a obťažne zrozumiteľné procesy, ktoré nevidieť, sú schopné vyvolať legitímne obavy a etické obavy o ich ovplyvniteľnosti. Uverejnenie zdrojového kódu, ktorý nie je dokonalý, ale vykazuje chyby, môže viesť k jeho zneužitiu. Aj preto je tu oprávnená obava zo zavedenia elektronických volieb, pretože je tu omnoho väčšie riziko manipulatívností s výsledkom volieb než pri klasických papierových voľbách. Navyše by bola ohrozená i tajnosť volieb, keďže v dôsledku transparentnosti by mohol byť konkrétny elektronický hlas spojený s konkrétnou osobou.¹⁴

V prípade súdneho rozhodnutia na základe AI je aplikačný a etický problém ten, že nevidíme presný proces a postup, akým AI dospela k prezentovanému záveru. Toto predstavuje problém, keďže takmer všetky rozhodnutia v právnej oblasti vyžadujú odôvodnenie, prípadne argumentačnú líniu na podporu uvedeného rozhodnutia, transparentnosť rozhodnutia a možnosť jeho preskúmania. Toto bez akéhokoľvek ozrejmenia postupu, ktorým bolo rozhodnutie prijaté, nie je možné.¹⁵

3. Umeľá inteligencia v justícii

Jednou z oblastí, ktorá demonštruje výhody, riziká a limity využívania AI je sféra justície. Spoločenské vzťahy, ktoré sa realizujú v súdnictve sa dotýkajú veľkého počtu subjektov a dostávajú sa do kontaktu s mnohými základnými právami a slobodami, ktoré môžu byť takýmto spôsobom dotknuté. Ide predovšetkým o zákaz diskriminácie, právo na spravodlivé súdne konanie či právo na prístup k súdu. Z dnešného ponímania vidíme, že súdny systém je personálne poddimenzovaný. To spôsobuje psychický tlak na zamestnancov súdov, ale aj súdne príetahy. V tomto prípade môže pomôcť AI cez automatizované systémy a predikčné algoritmy. Napríklad systémy umelej inteligencie a technológie založené na umelej inteligencii výrazne skracujú čas, ktorý je potrebný na právny výskum, právnu rešerš, preskúmanie a analýzu zmlúv, čím sa urýchlia postupy a zefektívnia rozhodovania súdov. Medzi právnikmi a technológiami sa tak môže vytvoriť vzťah symbiôzy a ľudské zručnosti sa presunú do nových oblastí, pričom vznik nového druhu digitálnych právnikov sa považuje za vysoko pravdepodobný scenár. Sektor právnych služieb je však vo všeobecnosti odolný voči inováciám a v porovnaní s inými sektormi prijíma nové technológie pomaly, a to v dôsledku kombinácie tradičných postupov a averzie voči riziku.¹⁶

Umeľá inteligencia preniká do súdnictva v podobe rôznych automatizovaných systémov, ktoré pomocou algoritmov dokážu spracovať veľké množstvo vložených dát, vyhodnotiť konkrétny prípad na základe jeho znakov, porovnať ho s podobnými prípadmi v jeho databáze, dokážu realizovať odhad pravdepodobnosti úspechu žaloby, dať odporúčania týkajúce sa výšky trestu na základe precedensov, určiť nárok na náhradu trov a jeho výšku, vyniesť určitý záver, ktorý napomôže v meritórnom rozhodnutí, urobiť tzv. prediktívnu analýzu.

¹⁴ MIKEŠ, S. *Co je nového v právu*. Praha: Nová beseda, z.s. 2019, 48-50 s., ISBN 978-80-906751-3-1

¹⁵ ORIŇÁK, A. *Využitie umelej inteligencie v právnej praxi*. In CUKEROVÁ, D., ORIŇÁK, A., VLACHOVÁ, B., Aktuální výzvy v oblasti právní regulace umělé inteligence. In GAJDOŠOVÁ, L. Aktuální otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 25-26 s.

¹⁶ ORIŇÁK, A. *Využitie umelej inteligencie v právnej praxi*. In CUKEROVÁ, D., ORIŇÁK, A., VLACHOVÁ, B., Aktuální výzvy v oblasti právní regulace umělé inteligence. In GAJDOŠOVÁ, L. Aktuální otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 18-19 s.

V rámci elektronizácie výkonu súdnictva sa vyvinula vedením rezortu spravodlivosti iniciatíva a s úspechom sa podľa môjho názoru realizuje náhodné prideľovanie napadaných vecí na súd (súdnych spisov) sudcom či senátom za pomoci programových a technických elektronických prostriedkov schválených ministerstvom. Systém podľa druhu veci (bez akéhokoľvek subjektívneho zásahu) vygeneruje zo sudcov či senátov príslušného súdu sudcu (senát), ktorý je poverený vec vybaviť. Účinne sa tým predchádza tomu, aby vec dostal na vybavenie sudcu (senát), ktorého si želá strana či účastník súdneho konania. Programové prostriedky poskytujú priestor aj na zber a vyhodnotenie štatistických údajov o vybavovaní jednotlivých druhov vecí tak, aby sa pomocou nich zabezpečila rovnomerná zaťaženosť sudcov (senátov) a predišlo sa nedôvodnej nečinnosti pri vybavovaní na súd napadnutých vecí spojenej s nadmernou zaťaženosťou toho ktorého sudcu. Programové prostriedky súvisiace s tvorbou elektronického spisu poskytujú priestor stranám konania i iným oprávneným osobám na pravidelné získavanie informácií o pohybe spisu i o realizovaných úkonoch súdu, čím sa stávajú nástrojom pre predchádzanie zbytočným priet'ahom v konaniach. Nezanedbateľný význam má i priestor pre doručovanie súdnych písomností elektronicky adresátom, ktorým právna norma uložila mať pre ten účel zriadené elektronické schránky.

Od všetkých uvedených systémov si ich tvorcovia sľubujú uľahčenie prístupu k súdu i tým, že odbremením sudcov a súdnej administratívy sa urýchlia súdne konania a zároveň sa zabezpečí väčšia predvídateľnosť a nestrannosť rozhodovania.

Pokiaľ sa týka samotného procesu či postupu súdu a najmä rozhodovania, existujúca prax, popísaná už vyššie (t.j. riziká s transparentnosťou, tzv. black box problém) potvrdzuje, že práve čo sa týka nestrannosti rozhodovania je AI značne problematická, nakoľko vynesení rozsudok závisí od množstva a rozmanitosti dát, s ktorými algoritmus pracuje.

Ako príklad z praxe v oblasti spravodlivosti možno uviesť stav, keď v niektorých štátoch USA sa začali používať algoritmy, ktoré mali sudcom pomôcť odhadnúť, aké je riziko, že obvinený po prepustení spácha ďalší trestný čin. Ukázalo sa, že algoritmus pravidelne pripisuje neprimerane vyššiu rizikovosť afroamerickým obyvateľom v porovnaní s recidivistami bielej pleti. Algoritmus sa naučil spájať farbu pleti s vyššou mierou rizika páchania trestnej činnosti. Dvaja ľudia s rovnakou minulosťou mohli dostať úplne iné hodnotenie len na základe svojej etnickej príslušnosti.

Tento nedostatok umelej inteligencie poukázal aj na to, že systém využívajúci AI môže byť len tak spravodlivým, akými boli rozhodnutia, ktoré jej slúžia ako dáta, s ktorými algoritmus pracuje. Ak sa do databázy systému dostali aj rozhodnutia zaujaté voči týmto skupinám obyvateľov z obdobia rasovej segregácie, tak aj súčasné rozhodnutia algoritmov pracovali s podobnou zaujatosťou.

Na druhej strane s ambicióznym plánom v justícii prišli v roku 2019 v Estónsku. V rámci digitalizácie štátnej správy Ministerstvo spravodlivosti Estónskej republiky spustilo projekt, ktorého zámerom bolo vyvinúť robotického sudcu (tzv. robosudcu), ktorý by rozhodoval menšie spory, v ktorých hodnota požadovaného plnenia nepresiahne sumu 7.000,- EUR. Išlo by o plnoautomatizované rozhodovanie. Aplikačnou otázkou však bolo, či predloženie sporu takému sudcovi neporušuje základné právo sporových strán v tom smere, že takéto zariadenie (hoci aj umelá inteligencia) nemožno považovať za zákonného sudcu a teda či by vôbec bolo zabezpečené aj právo na spravodlivý proces, na ktoré sa

odvoláva Charta základných práv EÚ¹⁷, či európsky Dohovor o základných ľudských právach a slobodách.¹⁸

Tento problém v Estónsku vyriešili tak, že proti rozhodnutiu vynesenému AI sa možno odvolať k sudcovi (človekovi), ktorý spor opätovne posúdi a rozhodne.¹⁹

Ako ďalšie príklady využitia AI v oblasti spravodlivosti možno uviesť využívanie algoritmu výpočtu vhodnej výšky trestu v niektorých štátoch USA. Ministerstvo spravodlivosti Spojeného kráľovstva (UK) využilo AI pre spracovanie prirodzeného jazyka v súvislosti s väzenskými správami. V USA sa zase používal algoritmus pre odhad výsledkov sporu.²⁰

Sú už aj poznatky z aktívneho používania konceptu e-discovery. V západnej Európe ale najmä v USA a v UK sa tento koncept začal aktívne využívať. E-discovery z angličtiny electronic discovery (v preklade elektronický objav) je proces vyhľadávania dôkazov v súdnych konaniach, najmä civilných a trestných, ale aj v oblasti vládneho vyšetrovania, pričom všetky vyhľadávané informácie sú v elektronickej forme. Tento proces zahŕňa získavanie a výmenu dôkazov, ktoré sú uložené v elektronickej formáte, známe ako elektronicky uložené informácie (angl. electronically stored information- ESI). E-discovery je významný proces, a to hneď z niekoľkých dôvodov. V dnešnej digitálnej dobe sa veľká časť obchodnej, ale aj bežnej komunikácie a dokumentácie zasiela elektronicky, čo znamená, že relevantné dôkazy pre súdne konania či vyšetrovania sú mnohokrát uložené v elektronických systémoch a databázach. Proces e-discovery umožňuje právnikom a vyšetrovateľom efektívne vyhľadať, identifikovať, zhromažďovať a predkladať elektronické dôkazy. Proces e-discovery pozostáva z viacerých hlavných častí: a) identifikácia ESI; b) zachovanie ESI; c) zbierka ESI; d) spracovanie ESI; e) preskúmanie ESI; f) analýza a prezentácia ESI. Tieto fázy sú navrhnuté tak, aby zabezpečili, že dôkazy sú zhromaždené a spracované spôsobom, ktorý zachováva ich integritu a zároveň umožňuje efektívne preskúmanie a analýzu získaných dôkazov. Vyhľadávanie v rámci e-discovery procesu je zamerané najmä na emailovú komunikáciu a inú elektronickú obchodnú komunikáciu. Elektronické informácie väčšinou obsahujú tzv. metadáta (t.j. dáta, ktoré popisujú vlastnosti iných dát, napr. IP adresa, použitý mailový server, URL adresa a pod.), ktoré v tlačенých (listinných) dokumentoch nenájde a môžu zohrávať dôležitú rolu v dokazovaní.²¹

Na Slovensku sa napríklad podarilo vytvoriť program, ktorý dokáže nájsť slovenské články s tzv. falošnými správami (ang. fake news).²² Niečo podobné by mohlo pomôcť aj súdnej praxi pri dokazovaní, kedy by sa na základe algoritmu vyhodnocovala skutočná

¹⁷ Článok 47 (Právo na prístup k nezávislému a nestrannému súdu) Charty základných práv EÚ

¹⁸ Článok 6 (Právo na spravodlivé súdne konanie) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí ČSFR č.209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich

¹⁹ HUSZKA, Z. Vplyv súčasného využívania umelej inteligencie na základné práva. In RUŽIČKOVÁ, V. Umeľá inteligencia z pohľadu práva. Zborník príspevkov zo XIV. Študentského sympózia z medzinárodného práva a európskeho práva. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2021, s. 40-41.

²⁰ KOLAŘIKOVÁ, L.- HORÁK, F. Umeľá inteligencia & právo. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 34-35 s.

²¹ ORIŇÁK, A. Využitie umelej inteligencie v právnej praxi. In CUKEROVÁ, D., ORIŇÁK, A., VLACHOVÁ, B., Aktuální výzvy v oblasti právní regulace umělé inteligence. In GAJDOŠOVÁ, L. Aktuální otázky soukromého práva v kontexte bezpečnostních věd. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 24- 25 s.

²² PIKUS, M.- HRABOVSKÝ, R. Umeľá inteligencia na Slovensku: využitie, dosah na trh práce a etické aspekty. BA:exe:unlock tomorrow, 2020, 26 s.

relevantnosť jednotlivého dôkazného prostriedku a ďalších dôkazov v ich vzájomných súvislostiach.

Dokazovanie je jednou z častí príslušného procesného postupu, ktoré má prispieť k záveru, ktorým je súdne rozhodnutie. Napriek uvedeným príkladom, ktoré môžu nepochybne pozitívne prispieť ku zhromaždeniu rozhodujúcich skutočností pre súdne rozhodnutie, opätovne sa natíska otázka či sudcu, alebo prokurátora v týchto aktuálnych právnych postaveniach môžu nahradiť subjekty umelej inteligencie. Každé rozhodnutie súdu je v podstate výsledkom vlastnej, jedinečnej, intelektuálnej činnosti človeka, čo vyplýva z právneho postavenia osobností sudcu. Sudca je vnímaný ako garant spravodlivosti.

Pri robotických sudcoch, či pri AI by sa mohlo všetko časom zvrhnúť do scenára Čapkovej R.U.R. AI nemôže úplne nahradiť človeka. Z eticko- právneho hľadiska je nevyhnutné, aby AI slúžila ako nástroj pre ľudí a nie naopak. V prípade plnoautomatizovaných rozhodnutí je riziko, že AI sudcovia by mohli vydávať rozhodnutia „cez kopírku“ a otázne je, do akej miery by svojou judikatúrou dokázali tvoriť právo. Pri vyplňaní medzier v práve, pri tzv. sudcovskej tvorbe práve sa javí byť postavenie sudcu (človeka) nenahraditeľné ani tou najdokonalejšou AI.

Napriek uvedenému možno zaznamenať názory, že uvedené nebráni čím ďalej sofistikovanejším nástrojom vytvárať právnu argumentáciu, ktorá vychádza z analýz právnych textov (angl. Computational models of legal reasoning), prípadne ako podpora sudcu (angl. decision support systems). Na základe toho je možné vidieť užitočné pokročilé štatistiky výkladu určitých pojmov, tendencie rozhodovania konkrétnych sudcov a pod. Proti tomu sa zatiaľ ohradilo Francúzsko a Nemecko vo svojom právnom predpise NetzDG.^{23,24}

Aj pre samotnú justíciu a jej činnosť je potrebné aktuálne vychádzať z právneho rámca, ktorý nastavil Akt o umelej inteligencii, uvedený vyššie a tiež z budúcnosti vydávanej prípadnej judikatúry Súdneho dvora Európskej únie, ktorá svojím výkladom ustanovení nariadenia isto prispeje k ich spresneniu, ustáleniu aplikačnej praxe a odstráneniu interpretačných nejasností. Nemožno pritom opomínať i inú všeobecne záväznú právnu úpravu, ktorú aj pri využití nástrojov AI sa žiada aplikovať. Napríklad v Číne vyvinuli inteligentné semafore, ktoré rozpoznávajú chodcov, čo prebehnú na červenú, a ich meno a tvár hanlivovo zobrazia na digitálnom bilborde. Takéto niečo by v západných štátoch narazilo na naše vnímanie a legislatívu ochrany súkromia.²⁵

Aj pred súdnou praxou je úloha skúmať dosah AI na spoločnosť, keďže rozhranie medzi ľuďmi a informačnými technológiami sa stáva dôležitejším ako jadro samotných technológií.²⁶

Justičné prostredie nie je izolované od spoločnosti. Etický rámec nástrojov AI by mal prispieť k lepšiemu stavu sveta, kde pracujeme a žijeme, nevynímajúc ani samotnú justíciu. Aktuálne je vo svete už niekoľko desiatok iniciatív, ktoré sa snažia vytvoriť spoločný teoretický základ, na ktorom môžeme ako ľudstvo postupne budovať etickú AI (napr. ASimilar AI Principles – Future of Life , Ethical Aligned Design a pod.). Medzi

²³ Zákon o presadzovaní práva na sieti (nem. Netzwerkdurchsetzungsgesetz)

²⁴ KOLAŘIKOVÁ, L.- HORÁK, F. *Umělá inteligence & právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2020, 33-34 s.

²⁵ PIKUS, M.- HRABOVSKÝ, R. *Umělá inteligence na Slovensku: využití, dosah na trh práce a etické aspekty*. BA:exe:unlock tomorrow, 2020, 48-49 s.

²⁶ PIKUS, M.- HRABOVSKÝ, R. *Umělá inteligence na Slovensku: využití, dosah na trh práce a etické aspekty*. BA:exe:unlock tomorrow, 2020, 40 s.

najvýznamnejšie patrí iniciatíva Etické usmernenie pre dôveryhodnú umelú inteligenciu z dielne expertnej skupiny na vysokej úrovni pre AI zriadenej Európskou komisiou (AI HLEG), ktorá má aj svojho slovenského zástupcu. Tieto usmernenia deklarujú pohľad na AI, ktorá bude orientovaná na človeka, aby sa zaistilo rešpektovanie ľudských práv a sledovanie spoločenského záujmu v zmysle princípu dobrého života. Odporúčania vychádzajú zo štyroch etických zásad: rešpektovanie ľudskej autonómie, prevencie ujmy, spravodlivosť a vysvetliteľnosť a siedmich kľúčových požiadaviek, resp. oblastí, ktorým by sme pri vývoji AI mali venovať zvýšenú pozornosť: ľudský faktor a dohľad, technická odolnosť a bezpečnosť, správa súkromia a údajov, transparentnosť, rozmanitosť, nediskriminácia a férovosť, spoločenský a environmentálny blahobyt, zodpovednosť.²⁷

Pre justíciu zvlášť platí potreba spomenúť aj dodržiavanie základných etických princípov pri využívaní AI v súdnictve, ktoré vypracovala aj Európska komisia pre efektívnu justíciu, medzi ktoré patria princípy ako transparentnosť, bezpečnosť dát či rešpekt voči základným právam.²⁸

Záver

Predkladaný príspevok poukazuje na vplyv fenoménu – umelej inteligencie na aplikačnú činnosť súdov. Pred popisom jednotlivých výhod či prekážok pre využívanie AI v súdnictve a teda aj rizík a limitov bolo potrebné najskôr definovať AI z legálnej stránky a z vedeckého pohľadu. Ďalej popísané príklady z jednotlivých štátov potvrdzujú, že už aj v súčasnosti sa AI v justícii v tam uvedených situáciách využíva. Existencia AI ako počítačových systémov a algoritmov, ktoré môžu kopírovať inteligentné ľudské správanie a jej pôsobenie presahuje hranice štátov a preto aj výzvy, ktoré so sebou prináša z pohľadu práva sú záujmom celého medzinárodného spoločenstva, nielen toho – ktorého štátu.

Cieľom príspevku bolo :

ad 1) všeobecne načrtnúť prínose, ale aj úskalia AI z hľadiska práva a etiky

ad 2) poukázať na využitie AI v súdnictve s možnými rizikami.

Som toho názoru, že vyzdvihuje všeobecný prínos AI aj v právnej oblasti a v justícii vôbec, ale javí sa mi byť žiadúcou potreba dôsledného sledovania a včasnej reakcie právnej verejnosti na nové právne výzvy, ktoré tento fenomén so sebou prináša. Týmito výzvami je potrebné sa venovať na medzinárodnej scéne i na vnútroštátnej úrovni.

Procesné normy upravujúce súdne trestné či civilné konanie sú striktné záväzné. V zásade sa pri nich analógia nepripúšťa. Dôvodne sa preto očakáva aby aj legislatíva včas na vývoj nástrojov AI reagovala príslušnou úpravou ich využitia.

Opätovne sa žiada do pozornosti dať i potrebu koncipovania univerzálnej etickej stránky využívania AI. Z vyššie uvedeného textu plynú výhody AI pri konaniach či rozhodovaniach súdu akými sú napríklad predikčné algoritmy, ktoré poskytnú odhad pravdepodobnosti úspechu žaloby, odporúčania týkajúce sa druhu a výšky ukladaného trestu na základe precedensov, support pre samotnú súdnu administratívu, ktorá takto čiastočne odbremeni jednotlivých zamestnancov súdov, e- discovery a vo veľmi prísnej obmedzenej miere aj plnoautomatizované rozhodnutia.

²⁷ PIKUS, M. - HRABOVSKÝ, R. *Umelá inteligencia na Slovensku: využitie, dosah na trh práce a etické aspekty*. BA: exe:unlock tomorrow, 2020, 51 s.

²⁸ CEPEJ, *European ethical charter on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment*. Council of Europe. 2019. [online] Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>

Na strane druhej AI pri rozhodovacej činnosti súdu prináša i riziká, ktoré je žiadúce limitovať. Prioritne musí byť v každom súdnom konaní zabezpečené právo na spravodlivý proces, garantované i u nás platnými nadnárodnými normami ale i našou ústavou. Každéj strane konania teda musí uvedené súd svojou činnosťou zabezpečiť a to aj pri využití nástrojov AI. Týka sa to aj v texte spomínanej realizácie dokazovania. Súdne konanie musí byť vedené okrem iného aj tak aby bola daná možnosť konfrontácie dôkazov a argumentov. Umelá inteligencia je robot, bez emócií, hodnotové kritéria má naprogramované, ktoré však v praxi s prihliadnutím na jej zadané vstupy môže vyhodnotiť i diskriminačne tak ako to bolo uvedené príkladmo pri vyhodnocovaní životopisov uchádzačov do zamestnania či z praxe súdov USA pri pravdepodobnosti páchania trestnej činnosti. Z AI sa spája nedostatočná transparentnosť algoritmov, kódy by museli byť zverejnené, aby bola daná schopnosť odôvodniť výstup AI. Tým by však mohli byť porušené iné právne pravidlá či zásady (napr. ochrana obchodného tajomstva, GDPR a pod.).

Opakovane je vyššie uvedené, že prijatie Aktu o umelej inteligencii nie je postačujúce na pokrytie všetkých praktických a právnych otázok, ktoré z používania umelej inteligencie vyplývajú. Bude preto nevyhnutné postupne dopĺňať právny rámec prostredníctvom ďalších sekundárnych právnych predpisov, usmernení, delegovaných aktov, ako aj prostredníctvom výkladu právnych noriem zo strany relevantných súdnych inštitúcií predovšetkým zo strany Súdneho dvora Európskej únie, ktorý isto svojím výkladom ustanovení nariadenia prispeje k ich spresneniu, ustáleniu aplikačnej praxe a odstráneniu interpretačných nejasností.

Pre justíciu zvlášť platí, že bez riadneho platného univerzálneho právneho a etického rámca nemožno veľmi o širšom využití nástrojov AI v justícii uvažovať. Nič na tom nemení ani uvedený Akt o umelej inteligencii či etický kódex pre využitie AI v justícii.

Verím, že príspevok splní svoj účel a poskytne čitateľovi nielen stručný prehľad o súčasných poznatkoch využívania AI s jej prepojením na súdnictvo ale aj zaujímavé podnety k ďalším úvahám o súčasných výzvach v oblasti práva týkajúcich sa nástrojov umelej inteligencie.

Použitá literatúra

1. CEPEJ, European ethical charter on the use of artificial intelligence in judicial systems and their environment. Council of Europe. 2019. [online] Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>
10. HRABÁNKOVÁ, K.(eds.) *Inovatívne právo a inovácie v práve*. Košice, UPJŠ v Košiciach, 2024, ISBN 978-80-574-0346-3.
11. MIKEŠ, S. *Co je nového v právu*. Praha: Nová beseda, z.s.2019, ISBN 978-80-906751-3-1
2. Európska Rada, Rada Európskej únie. Umelá inteligencia. [online] Dostupné na: <https://www.consilium.europa.eu/sk/topics/artificial-intelligence/> [cit.15.7.2025].
3. MAMOJKOVÁ, M. *Vybrané aspekty právnej regulácie umelej inteligencie – Akt o umelej inteligencii*. In GAJDOŠOVÁ, L. . Aktuálne otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2024.

4. ŠANTAVÝ, P. *Umelá inteligencia. Dobrý sluha a zlý pán ? Ľudia, stroje, spoločnosť etika, hodnoty, budúcnosť* Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, ISBN 978-80-88696-83-4.
5. Úradný vestník Európskej únie : CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE (2016/C 202/02)
6. PIKUS, M.- HRABOVSKÝ, R. *Umelá inteligencia na Slovensku: využitie, dosah na trh práce a etické aspekty.* BA:exe:unlock tomorrow, 2020
7. KOLAŘÍKOVÁ, L.- HORÁK, F. *Umělá inteligence & právo.* Praha: Wolters Kluwer, 2020
8. HUSZKA, Z. *Vplyv súčasného využívania umelej inteligencie na základné práva.* In RUŽIČKOVÁ, V. *Umelá inteligencia z pohľadu práva. Zborník príspevkov zo XIV. Študentského sympózia z medzinárodného práva a európskeho práva.* Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika – Vydavateľstvo ŠafárikPress, 2021
9. ORIŇÁK, A. *Využitie umelej inteligencie v právnej praxi.* In CUKEROVÁ, D., ORIŇÁK, A., VLACHOVÁ, B., *Aktuální výzvy v oblasti právní regulace umělé inteligence.* In GAJDOŠOVÁ, L. *Aktuálne otázky súkromného práva v kontexte bezpečnostných vied. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej dňa 10. a 11. júna 2024.* Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Miroslav Majerník
 Pracovná pozícia: Sudca
 Zamestnávateľ: Mestský súd Košice, Štúrova 29, 041 60 Košice I
 E-mail : miroslav.majernik@justice.sk

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE PRI VYŠETROVANÍ EKONOMICKEJ TRESTNEJ ČINNOSTI

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIME

Vladimír Petrila

Fakulta trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

V príspevku sa zaoberáme možnosťami a spôsobmi využitia umelej inteligencie pri odhaľovaní, vyšetrovaní a predchádzaní ekonomickej trestnej činnosti. Poukazujeme na existujúci potenciál umelej inteligencie pri analýze veľkého množstva dát, identifikácii podozrivých finančných transakcií a odhaľovaní vzorcov správania páchatel'ov, ktoré by boli bez využitia moderných technológií ťažko rozpoznateľné. V úvodnej časti sa v predmetnom príspevku venujeme definovaniu pojmu umelej inteligencie a jej právnemu rámcu v podmienkach Európskej únie, najmä v súvislosti s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 o umelej inteligencii. V ďalšej časti sa v príspevku zameriavame na analýzu výhod, limitov a rizík nasadzovania systémov umelej inteligencie v oblasti vyšetrovania ekonomickej kriminality, vrátane etických a právnych aspektov zodpovednosti. Cieľom príspevku je poukázať na význam AI ako efektívneho nástroja modernej kriminalistickej praxe a zároveň upozorniť na potrebu vyváženej právnej regulácie, ktorá umožní jej bezpečné a zodpovedné využívanie.

Kľúčové slová: *umelá inteligencia, ekonomická trestná činnosť, vyšetrovanie, kriminalistika, právna regulácia, nariadenie EÚ 2024/1689*

Abstract

The paper examines the possibilities and methods of using artificial intelligence in the detection, investigation, and prevention of economic crime. It highlights the existing potential of artificial intelligence in analyzing large volumes of data, identifying suspicious financial transactions, and uncovering behavioral patterns of offenders that would be difficult to detect without the use of modern technologies. The introductory part of the paper focuses on defining the concept of artificial intelligence and outlining its legal framework within the European Union, particularly in relation to Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council on Artificial Intelligence. The subsequent section analyzes the advantages, limitations, and risks of deploying artificial intelligence systems in the investigation of economic crime, including the ethical and legal aspects of liability. The aim of the paper is to emphasize the importance of artificial intelligence as an effective tool in modern criminal investigation practice while drawing attention to the need for balanced legal regulation that ensures its safe and responsible use.

Keywords: *artificial intelligence, economic crime, investigation, criminology, legal regulation, EU Regulation 2024/1689*

Úvod

V súčasnej dobe predstavuje umelá inteligencia (ďalej len „AI“) jeden z najvýznamnejších prvkov technologického a spoločenského pokroku. Či už ide o softvérové riešenia, alebo o jej implementáciu do rôznych technických systémov, strojov a zariadení. Jej využívanie je však širokospektrálnym javom a rozširuje sa naprieč všetkými

oblasťami spoločenského života, nielen v oblasti technickej. Výnimkou preto nie je ani oblasť práva, kde narastajúci záujem o AI vnímajú aj páchatelia trestných činov.

V praxi už existujú prípady, keď rozhodnutie alebo činnosť systému s prvkami AI viedli k protiprávnym následkom. Príkladom je incident, pri ktorom robot riadený AI identifikoval pracovníka ako hrozbu, v dôsledku čoho sa ho pokúsil napadnúť a spôsobiť mu fyzickú ujmu na zdraví.¹ V inom prípade systém AI, a to digitálny asistent Alexa spoločnosti Amazon, odporučil 10-ročnému dievčaťu dotknúť sa mincou elektrickej zásuvky.² Zaznamenané sú aj prípady dopravných nehôd autonómnych vozidiel riadených AI, ktoré mali fatálne následky, napr. v Spojených štátoch amerických National Transportation Safety Board (NTSB) uvádza prípad z 18. marca 2018, keď testovacie vozidlo spoločnosti Uber v autonómnom režime (kedy je vozidlo ovládané výlučne AI bez fyzicky prítomného šoféra) zrazilo chodkyňu v štáte Arizona, kde došlo následkom tejto nehody k usmrteniu osoby.³

Na druhej strane, je potrebné vnímať, že opísaná technológia môže prinášať (a prináša) významné benefity v oblasti predikovania a predchádzania protiprávnej trestnej činnosti. Právne výzvy spojené s používaním AI sa dotýkajú celého radu právnych odvetví, a teda AI má svoj význam v oblasti správneho, občianskeho, obchodného, pracovného, trestného i medzinárodného práva.

V širšom spoločenskom kontexte sa AI uplatňuje aj pri predikcii, odhaľovaní a objasňovaní kriminality. Moderné algoritmy umožňujú analyzovať vzorce správania páchatel'ov a identifikovať miesta či obdobia so zvýšeným rizikom trestnej činnosti. Tento trend sa spája samozrejme aj s rozvojom technológií internetu vecí⁴, ktoré zároveň vytvárajú nové formy kriminality, a to najmä kybernetickú a ekonomickú kriminalitu. Internetová ekonomická kriminalita predstavuje špecifickú formu trestnej činnosti, pri ktorej páchatelia využívajú internetové technológie na neoprávnené prístupy, útoky škodlivým softvérom, krádeže dát a finančné podvody. Takéto konanie ohrozuje nielen osobnú integritu jednotlivcov, ale aj majetkové práva dotknutých osôb a v konečnom dôsledku destabilizuje spoločenské prostredie ako také.

Rýchly rozvoj AI vytvára zároveň potenciál na využitie týchto technológií v prevencii a odhaľovaní trestnej činnosti. Algoritmy AI umožňujú efektívnejšie analyzovať rizikové faktory, správanie páchatel'ov a dynamiku kriminality. Odborné výskumy naznačujú, že určitý druh trestnej činnosti je možné do istej miery predvídať, pokiaľ sa využijú adekvátne analytické a prediktívne modely v súlade s právnymi a etickými štandardmi. V tejto súvislosti sa predpokladá, že v nasledujúcich rokoch bude k internetu

¹ NYPOST.COM (2025). Violent humanoid robot snaps — attacks factory workers in wild video: 'Went full Terminator': Ben Cost [online] Dostupné na: https://nypost.com/2025/05/05/tech/violent-humanoid-robot-snaps-attacks-factory-workers-video/?utm_source=flipboard&utm_campaign=nypost&utm_medium=social [11-05-2025].

² THEGUARDIAN.COM (2021). Amazon's Alexa device tells 10-year-old to touch a penny to a live plug socket: Maya Yang [online] https://www.theguardian.com/technology/2021/dec/29/amazons-alexa-child-penny-live-plug?utm_source=chatgpt.com [11-05-2025].

³ National Transportation Safety Board. 2019. Collision Between Vehicle Controlled by Developmental Automated Driving System and Pedestrian, Tempe, Arizona, March 18, 2018. Highway Accident Report NTSB/HAR-19/03. Washington, DC. [online] Dostupné na: https://www.nts.gov/investigations/AccidentReports/Reports/HAR1903.pdf?utm_source=chatgpt.com [11-05-2025]

⁴ Pozn. autora: Internet of Things (ďalej len „IoT“)

pripojených viac ako 2,5 milióna zariadení, ktoré môžu slúžiť ako nástroje, ale aj ako potenciálne ciele kybernetických útokov.⁵

Opísané skutočnosti vyvolávajú zaujímavú a dôvodnú otázku na výskum, či je morálne a právne prípustné, aby elektronické systémy samostatne vykonávali úkony smerujúce k odhaľovaniu alebo predchádzaniu trestnej činnosti. Možno konštatovať, že využívanie AI v oblasti práva a trestnej politiky nemožno redukovať na čisto technický alebo mechanický proces. Ide o interdisciplinárny fenomén, ktorý si vyžaduje právnu, etickú aj filozofickú reflexiu. Posudzovanie činnosti AI musí zahŕňať nielen právne aspekty zodpovednosti a zavinenia, ale aj širší spoločenský kontext jej aplikácie. AI sa tak stáva nielen nástrojom práva, ale aj objektom právnej regulácie, ktorý zásadným spôsobom ovplyvňuje samotné chápanie právneho poriadku v ére digitalizácie.

1. AI ako nástroj v rukách páchatel'ov trestných činov

Jedným zo základných problémov súčasnej diskusie o umelej inteligencii je absencia jednotnej a všeobecne uznávanej definície tohto pojmu — a to nielen v rámci samotnej vedeckej disciplíny zaoberajúcej sa vývojom umelej inteligencie, ale ani v oblasti právnej teórie a praxe. Ťažisko problému pri formulovaní právnej definície umelej inteligencie nespočíva primárne v snahách o vymedzenie jej „*umelosti*“, ale skôr v určení, čo presne by malo byť považované za „*inteligenciu*“. Inými slovami, otázkou zostáva, v akom momente a na základe akých kritérií možno určitý systém alebo entitu považovať za inteligentnú.⁶

Európska únia v júni 2024 prijala nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 o umelej inteligencii, ktoré zavádza jednotný právny rámec pre vývoj, uvádzanie na trh a používanie systémov AI v členských štátoch. Ide o prvý komplexný právny predpis svojho druhu na svete, ktorého hlavným cieľom je zabezpečiť, aby technológie AI boli bezpečné, spoľahlivé a v súlade s hodnotami EÚ.

V zmysle zakotvenia pojmu AI je v kontexte prezentovaného článku dôvodné poukázať na definíciu uvedeného Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689, ktorý zakotvil systém AI ako strojový systém, ktorý je dizajnovaný na prevádzku s rôznymi úrovňami autonómnosti, ktorý môže po nasadení prejavovať adaptabilitu a ktorý pre explicitné alebo implicitné ciele odvodzuje zo vstupov, ktoré dostáva, spôsob generovania výstupov, ako sú predpovede, obsah, odporúčania alebo rozhodnutia, ktoré môžu ovplyvniť fyzické alebo virtuálne prostredie.⁷

Technológie založené na AI sú dnes prostredníctvom internetu prístupné prakticky každému, čo výrazne zvyšuje riziko ich zneužitia. Hoci v podmienkach Slovenskej republiky zatiaľ neboli zaznamenané rozsiahle prípady takéhoto typu trestnej činnosti, v zahraničí ide o jav, ktorý sa stáva čoraz bežnejším. Najčastejšie sa AI využíva pri páchaní internetových podvodov, prípadne sa využíva pri rôznych formách vydierania, pričom

⁵ ANDRAŠKO, J. – MESARČÍK, M. – SOKOL, P., *PRÁVO KYBERNETICKEJ BEZPEČNOSTI*, 1. vydanie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022.

⁶ SCHERER, U. M. *Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies*. Harvard Journal of Law & Technology. 2016, Vol. 29, No. 2, s. 359; MARTINEZ, R. Artificial Intelligence: Distinguishing between types & definitions. Nevada Law Journal. 2019, Vol. 19, No. 3

⁷ NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ) 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii) [online] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689 [11-05-2025]

páchatelia používajú sofistikované metódy, ktoré pôsobia na poškodeného mimoriadne presvedčivo a ťažko odhaliteľne.⁸

Moderné systémy AI disponujú schopnosťou generovať tzv. „deepfake“ obsah, teda vizuálne a zvukové záznamy, ktoré napodobňujú reálnych ľudí s vysokou mierou autenticity. Ide o videá alebo audionahrávky, v ktorých je vytvorená digitálna podoba konkrétnej osoby, vrátane jej hlasového prejavu. Páchatelia takto vytvárajú falošné správy, v ktorých napríklad známe osobnosti žiadajú verejnosť o finančný príspevok, podporu charitatívnej zbierky či iný druh pomoci. Takéto materiály sú často distribuované cielene, pričom páchatelia využívajú poznatky o preferenciách a záujmoch potenciálnych obetí – napríklad informácie o tom, ktorých verejne známych ľudí sledujú a obdivujú. Obete následne nadobúdajú presvedčenie, že ich oslovila reálna osoba, a v dobrej viere poskytnú finančné prostriedky. Podobným spôsobom dokáže umelá inteligencia generovať aj kompromitujúce alebo eroticky ladené fotografie známych osôb, ktoré sú následne zneužívané na vydieranie alebo predaj prostredníctvom internetu. Páchatelia tak od obetí požadujú platby výmenou za nezverejnenie falošného materiálu, čím sa dopúšťajú závažných foriem vydierania a porušovania osobnostných práv.

Zvlášť nebezpečnou formou zneužitia AI sú prípady, v ktorých páchatelia cielene využívajú emocionálnu zraniteľnosť rodičov. Pomocou generovaných hlasových nahrávok dokážu napodobniť hlas dieťaťa a vytvoriť tak záznam, v ktorom „dieťa“ prosí o pomoc alebo o zaslanie peňazí, údajne v dôsledku nešťastia či únosu. Tieto prípady sú časté najmä v situáciách, keď deti pravidelne zverejňujú svoj obraz a hlas na sociálnych sieťach, čím páchatelom nevedome poskytujú dostatočné množstvo zvukových a obrazových dát na vytvorenie realistickej nahrávky. Rodič, ktorý si vypočuje takúto falošnú nahrávku, býva v šoku a pod psychickým tlakom bez váhania reaguje podľa pokynov páchatelov trestnej činnosti, ktorých cieľom je vylákať od poškodeného finančné prostriedky a získať tak neoprávnený ekonomický prospech.

Súčasná úroveň AI umožňuje páchatelom nielen napr. tvorbu falošného obsahu, ale súčasne slúži aj ako sofistikovaný „vyhľadávač“ možných „obetí“ trestných činov. Prostredníctvom algoritmickej analýzy internetových dát možno na základe rôznych kritérií selektovať osoby podľa veku, finančnej situácie, profesie, záujmov či iných verejne dostupných informácií, ktoré o sebe používatelia zverejňujú na sociálnych sieťach. Takto vytvorené databázy umožňujú páchatelom presne cieľiť svoje útoky.

Vďaka AI nástrojom tak páchatel trestného činu má značnú výhodu v podobe tej, že, keďže poškodený a obeť trestného činu spravidla nemá žiadnu možnosť identifikovať páchatela, pretože nepozná jeho tvár, hlas, ani miesto, z ktorého komunikácia prebiehala a dokonca s touto osobou ani nikdy nemusel prísť do osobného kontaktu. Digitálne stopy sú pritom často nejednoznačné, keďže vizuálne či zvukové podoby vytvorené AI môžu pôsobiť mimoriadne realisticky.

V rámci dokazovania je preto nevyhnutné odlíšiť, či ide o autentický záznam reálnej osoby, alebo o synteticky vygenerovaný obsah. Ak sa preukáže, že ide o umelý výtvor, vyšetrovatelia môžu sledovať už len digitálne stopy dátových prenosov. AI však dokáže nielen vytvárať falošné identity, ale aj maskovať skutočné umiestnenie serverov či zariadení, prípadne generovať viacero falošných lokalít súčasne. Takéto konanie značne komplikuje určenie miestnej príslušnosti. Navyše, v mnohých prípadoch ide o činnosť

⁸ LISOŇ M. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2016.

organizovaných skupín pôsobiacich s výrazným medzinárodným prvkom, vďaka čomu dokážu takýto páchatelia trestných činov účinne skrývať stopy svojej protiprávnej aktivity.⁹

Páchatelia uprednostňujú využívanie AI aj preto, že jej činnosť je možné plne automatizovať a riadiť na diaľku. Samotný páchatel tak nemusí byť fyzicky prítomný pri páchaní trestného činu postačuje, ak systém vopred naprogramuje a prípadne ho priebežne monitoruje. Aj v prípade, že by sa orgánom činným v trestnom konaní podarilo lokalizovať zariadenie, z ktorého bola trestná činnosť vykonávaná, reálny páchatel sa môže nachádzať v inej krajine, ako v krajine, ktorej je trestná činnosť dokonaná. AI dokonca dokáže autonómne vykonávať opakujúce sa úkony bez potreby zásahu človeka po dlhé obdobia.

Aj po zadržaní osoby na mieste, kde sa nachádza technické zariadenie využívané na trestnú činnosť, zostáva otvorená otázka preukázania príčinnej súvislosti medzi jej konaním a protiprávnym následkom. Autonómnosť umelej inteligencie ešte viac komplikuje dokazovanie, najmä ak systém vykonáva opakujúce sa operácie bez potreby priameho zásahu človeka. Ani nález biologických stôp napríklad odtlačkov prstov či DNA na zariadení sám osebe nedokazuje, že osoba vedome využívala AI na páchanie trestnej činnosti.

Všetky uvedené okolnosti, ktoré predstavujú iba časť celého spektra rizík spojených s využívaním umelej inteligencie pri trestnej činnosti, poukazujú na mimoriadnu náročnosť jej odhaľovania a dokazovania. Dôkazné bremeno zostáva výlučne na orgánoch činných v trestnom konaní, ktoré musia čeliť mnohokrát technologickej prevahe páchatel'ov. Práve táto asymetria je dôvodom, prečo zločinci čoraz častejšie využívajú AI ako nástroj na zakrývanie vlastnej identity a realizáciu ekonomicky motivovaných protiprávných aktov. Aktuálna právna úprava Slovenskej republiky zatiaľ nedokáže pružne reagovať na takéto nové formy kriminality, a preto je namieste snaha o legislatívne a technické posilnenie nástrojov, ktoré by umožnili efektívnejšie postihovanie týchto protiprávných konaní.

2. Využitie AI pri vyšetrowaní ekonomickej kriminality

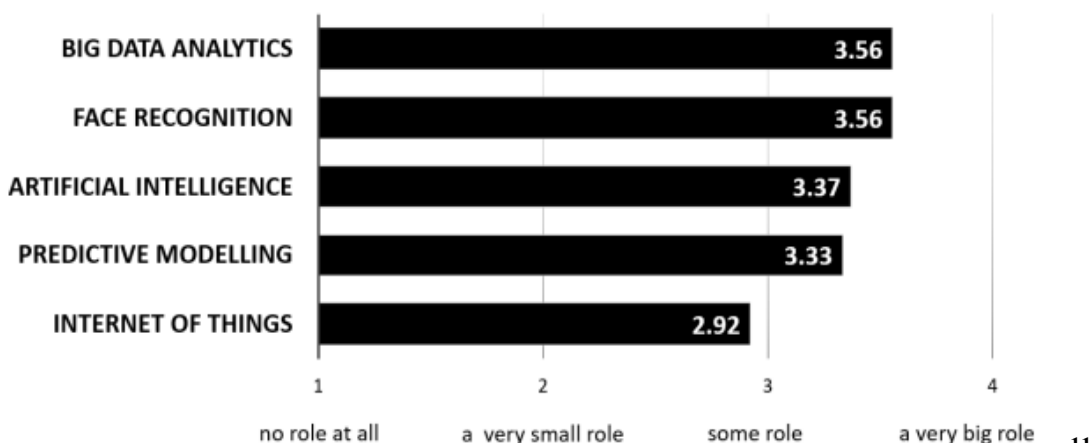
Správa Europolu v tejto súvislosti poukazuje na zásadný posun v chápaní úlohy AI v presadzovaní práva aj zo strany orgánov činných v trestnom konaní, a to od pasívneho technologického doplnku k aktívnemu prvku analýzy dôkazov, predikcie kriminality a strategického plánovania.¹⁰

Na základe získaných poznatkov z prieskumu medzi odborníkmi z praxe je zrejmé, že technologický rozvoj predstavuje jeden z kľúčových faktorov ovplyvňujúcich budúcnosť využívania moderných technológií v rámci vyšetrowania trestnej činnosti. Efektivita spracovania a analýzy veľkého množstva dát bude v nasledujúcich rokoch priamo závisieť od úrovne technologickej podpory a automatizácie procesov. Z tohto dôvodu bolo dôležitou súčasťou výskumu posúdenie významu jednotlivých v súčasnosti dostupných technológií. Na základe štúdie z anglickej univerzity Sheffield Hallam University vybraní odborníci hodnotili ich potenciálnu úlohu v budúcich vyšetrowaniach, pričom osobitnú pozornosť venovali technológiám založeným na spracovaní veľkých dát, rozpoznávaní vzorcov správania či integrácii AI.

⁹ INTERPOL. 20,000 malicious IPs and domains taken down in INTERPOL infostealer crackdown (2025). [online] Dostupné na: https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2025/20-000-malicious-IPs-and-domains-taken-down-in-INTERPOL-infostealer-crackdown?utm_source=chatgpt.com [13-05-2025]

¹⁰ AI and policing The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement, An Observatory Report from the Europol Innovation Lab, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024.

Nasledujúca štatistika sumarizuje výsledky tohto hodnotenia a znázorňuje, ktoré technológie sú z pohľadu expertov považované za najperspektívnejšie pre ďalší rozvoj analytických a vyšetrovacích kapacít:

Graf č. 1

Na základe uvedených výsledkov možno usudzovať, že odborná komunita vníma moderné technologické nástroje, osobitne AI, analýzu veľkých dát a systémy rozpoznávania vzorcov, ako strategické prvky budúceho rozvoja vyšetrovacej praxe. Tieto technológie nepredstavujú iba technickú podporu pre efektívnejšie spracovanie rozsiahlych dátových súborov, ale predovšetkým nástroj kvalitatívnej premeny samotného procesu kriminalistickej a právno-analytickej činnosti.

Ich aplikačný potenciál spočíva v schopnosti identifikovať skryté vzájomné vzťahy medzi javmi, predvídať rizikové správanie a posilniť dôkaznú presnosť prostredníctvom objektivizovaných dátových výstupov.

Z hľadiska právnej teórie aj aplikačnej praxe je zrejmé, že AI sa dotýka všetkých základných fáz trestného konania. Uvedené technológie tak postupne menia charakter kriminalistickej činnosti, keďže umožňujú efektívnejšie monitorovanie, predikciu a vyhodnocovanie kriminalisticky relevantných informácií.

Vzhľadom na uvedené je možné vytýčiť základné okruhy využitia AI spojené s odhaľovaním a následným objasňovaním trestných činov, a to vzhľadom na časovú kontinuitu:

1) Prediktívna a preventívna rovina (pred spáchaním skutku):¹²

- a) Priestorovo-časové predikcie – snaha odhadnúť, kde a kedy môže dôjsť k trestnej činnosti (mapovanie rizikových lokalít a časových okien).
- b) Predikcie na úrovni jednotlivca – identifikácia osôb so zvýšeným rizikovým profilom a následné riadenie hrozieb (nastavenie primeraných opatrení a dohľadu).

¹¹ BAYERL, P. S., AKHGAR, B., RAVEN, A., GIBSON, H. DAY, T. *Future Challenges and Requirements for Open Source Intelligence in Law Enforcement Investigations: Results From a Horizon Scanning Exercise*. *European Law Enforcement Research Bulletin*, 22 (6). 2022. [Article] [online] Dostupné na: <https://shura.shu.ac.uk/30775/9/Bayerl-FutureChallengesAndRequirements%28VoR%29.pdf> [15-05-2025]

¹² SIMMLER, M., BRUNNER, S., CANOVA, G., SCHEDLER, K. *Smart criminal justice: exploring the use of algorithms in the Swiss criminal justice system*. In: *Artificial Intelligence and Law*, N. 31 2023.

2) Reaktívna a procesná rovina (po spáchaní skutku):¹³

- a) Pokročilé vyšetrovacie technológie v polícii (analýza dát, digitálna forenzika, vzorové vyhľadávanie).
- b) Technologická podpora trestného konania (spracovanie dôkazov, podpora hodnotenia vierohodnosti, procesná analytika).
- c) Forenzno-psychiatrické hodnotenie obvinených v priebehu konania (štandardizovaná podpora pre posudkové činnosti).
- d) Hodnotenie odsúdených v rámci výkonu trestu a postpenitenciárnych procesov (riziko recidívy, individualizácia zásahov).

Na základe tejto mapy využitia sa tento príspevok sústreďuje prednostne na oblasti, ktoré majú bezprostrednú uplatniteľnosť v podmienkach slovenského trestného konania, a to najmä:¹⁴

- 1) predikcie na úrovni jednotlivca (identifikácia potenciálne nebezpečných osôb a následné riadenie hrozieb),
- 2) forenzno-psychiatrické posudzovanie v štádiu konania a
- 3) posudzovanie odsúdených v trestnom systéme.

V nadväznosti na uvedené teoretické východiská možno konštatovať, že jednou z neoddeliteľných oblastí využitia AI v trestnom konaní je jej implementácia do procesov odhaľovania a vyšetrovania ekonomickej kriminality. Ide o kategóriu trestných činov, pri ktorých sa tradičné vyšetrovacie metódy často ukazujú ako nedostatočné vzhľadom na vysoký stupeň sofistikovanosti páchatel'ov týchto trestných činov, nastavenia vzájomných obchodných vzťahov (ktoré sa na prvý pohľad javia ako legitímne obchodné vzťahy), či vysokú mieru anonymity finančných tokov.

Ekonomické trestné činy sú charakteristické absenciou priameho kontaktu páchatel'a s poškodeným (obeťou), ako aj prevahou nepriamych dôkazov, ktoré je možné získať predovšetkým analytickou prácou s rozsiahlymi dátovými súbormi. Práve tu sa podľa nášho názoru naplno môže prejavovať potenciál AI, najmä v oblasti spracovania, kategorizácie a interpretácie finančných dát, kde „klasické“ vyšetrovacie prístupy narážajú na svoje limity.

Vzhľadom na tému príspevku je preto nevyhnutné osobitne poukázať na jednu z kľúčových oblastí aplikácie AI – detekciu anomálií vo finančných dátach, ktorá predstavuje základný pilier moderných prístupov k odhaľovaniu ekonomickej trestnej činnosti. Algoritmy strojového učenia, a teda aj AI sú schopné identifikovať neštandardné transakčné správanie, vyhodnocovať vzťahy medzi subjektmi v komplexných sieťach, analyzovať časové a geografické vzorce pohybov kapitálu. Takto získané poznatky môžu byť použité pri tvorbe tzv. „*analytického profilu páchatel'a*“, v dôsledku čoho je možné predvídať rizikové správanie subjektov na základe historických dát. V prostredí ekonomickej kriminality má tento prístup význam najmä pri vyšetrovaní tzv. *white-collar crimes*, kde priame dôkazy často absentujú a rozhodujúca je analytická rekonštrukcia udalostí.

Záver

Využívanie AI v oblasti odhaľovania, vyšetrovania a predchádzania ekonomickej trestnej činnosti predstavuje nevyhnutný krok v procese modernizácie kriminalistickej

¹³ Tamtiež

¹⁴ Tamtiež

praxe. Rozsah a komplexnosť ekonomických trestných činov, ktoré sa vyznačujú vysokou mierou organizovanosti, anonymitou finančných tokov a sofistikovanými schémami, ktoré majú vo výsledku spôsobiť ukrývanie kriminalisticky relevantných stôp, si vyžadujú nové analytické prístupy, ktoré presahujú možnosti „tradičných“ vyšetrovacích metód.

AI sa v tomto kontexte javí ako efektívny nástroj schopný odhaliť anomálie vo finančných dátach, identifikovať neštandardné transakčné správanie a modelovať vzťahy medzi subjektmi v zložitých ekonomických sieťach. Jej prínos spočíva najmä v schopnosti analyzovať rozsiahle dátové súbory v reálnom čase, čím umožňuje orgánom činným v trestnom konaní rýchlejšie reagovať.

Súčasne je však potrebné zdôrazniť, že využívanie systémov AI v tejto oblasti musí byť sprevádzané jasne definovaným právnym a etickým rámcom, ktorý zabezpečí proporionalitu, transparentnosť a ochranu základných práv osôb, ktorých sa tieto procesy môžu týkať. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1689 o umelej inteligencii predstavuje významný krok k vytvoreniu takéhoto rámca, avšak jeho implementácia do vnútroštátneho právneho poriadku bude vyžadovať aktívnu spoluprácu medzi technologickou a právnou implementáciou.

Pre orgány činné v trestnom konaní a justičné orgány Slovenskej republiky z toho vyplýva potreba nielen technického a personálneho posilnenia, ale aj systematického vzdelávania v oblasti digitálnej kriminalistiky a dátovej analýzy. Len tak možno zabezpečiť, aby sa AI stala nástrojom, ktorý nebude slúžiť len páchatelom trestných činov, ale umožní de lege ferenda zvýšiť efektívnosť vyšetrovania a prispeje k spravodlivejšiemu a rýchlejšiemu uplatňovaniu trestného práva v súčasnej tzv. „digitálnej ére“.

Použitá literatúra

1. AI and policing The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement, An Observatory Report from the Europol Innovation Lab, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024, ISBN 978-92-95236-35-6.
2. ANDRAŠKO, J., MESARČÍK, M., SOKOL, P., *PRÁVO KYBERNETICKEJ BEZPEČNOSTI*, 1. vydanie, Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, ISBN: 978-80-7160-632-1.
3. BAYERL, P. S., AKHGAR, B., RAVEN, A., GIBSON, H. DAY, T. *Future Challenges and Requirements for Open Source Intelligence in Law Enforcement Investigations: Results From a Horizon Scanning Exercise. European Law Enforcement Research Bulletin*, 22 (6). (2022). [Article] [online] Dostupné na: <https://shura.shu.ac.uk/30775/9/Bayerl-FutureChallengesAndRequirements%28VoR%29.pdf> [15-05-2025].
4. INTERPOL 20,000 malicious IPs and domains taken down in INTERPOL infostealer crackdown. (2025), [online] Dostupné na: https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2025/20-000-malicious-IPs-and-domains-taken-down-in-INTERPOL-infostealer-crackdown?utm_source=chatgpt.com [13-05-2025]
5. LIŠNÝ M. *Odhaľovanie a objasňovanie trestných činov všeobecnej kriminality*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 2016. ISBN 978-80-8054-674-8.
6. NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1689 z 13. júna 2024, ktorým sa stanovujú harmonizované pravidlá v oblasti umelej inteligencie a ktorým sa menia nariadenia (ES) č. 300/2008, (EÚ) č. 167/2013, (EÚ) č. 168/2013, (EÚ) 2018/858, (EÚ) 2018/1139 a (EÚ) 2019/2144 a smernice 2014/90/EÚ, (EÚ)

- 2016/797 a (EÚ) 2020/1828 (akt o umelej inteligencii) [online] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689 [11-05-2025].
7. National Transportation Safety Board. 2019. Collision Between Vehicle Controlled by Developmental Automated Driving System and Pedestrian, Tempe, Arizona, March 18, 2018. Highway Accident Report NTSB/HAR-19/03. Washington, DC. [online] Dostupné na: https://www.nts.gov/investigations/AccidentReports/Reports/HAR1903.pdf?utm_source=chatgpt.com [11-05-2025].
 8. NYPOST.COM *Violent humanoid robot snaps — attacks factory workers in wild video: ‘Went full Terminator’: Ben Cost.*(2025). [online] Dostupné na: https://nypost.com/2025/05/05/tech/violent-humanoid-robot-snaps-attacks-factory-workersvideo/?utm_source=flipboard&utm_campaign=nypost&utm_medium=social [cit. 11-05-2025].
 9. SCHERER, U. M. *Regulating Artificial Intelligence Systems: Risks, Challenges, Competencies, and Strategies*. Harvard Journal of Law & Technology. 2016, Vol. 29, No. 2, s. 359; MARTINEZ, R. Artificial Intelligence: Distinguishing between types & definitions. Nevada Law Journal. 2019, Vol. 19, No. 3.
 10. SIMMLER, M., BRUNNER, S., CANOVA, G. a K. SCHEDLER, Smart criminal justice: exploring the use of algorithms in the Swiss criminal justice system. In: Artificial Intelligence and Law, N. 31 2023.
 11. THEGUARDIAN.COM Amazon’s Alexa device tells 10-year-old to touch a penny to a live plug socket: Maya Yang(2021). [online] Dostupné na: https://www.theguardian.com/technology/2021/dec/29/amazons-alexa-child-penny-live-plug?utm_source=chatgpt.com [cit. 11-05-2025].

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Vladimír Petrila
Pracovná pozícia: Interný doktorand
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice
E-mail: vladimir.petrila@student.upjs.sk

APLIKOVATELNOSŤ SÚČASNÝCH INFORMAČNÝCH TECHNOLÓGIÍ ZALOŽENÝCH NA AI VO VYBRANÝCH OBLASTIACH TRESTNÉHO KONANIA

APPLICABILITY OF CURRENT AI-BASED INFORMATION TECHNOLOGIES IN SELECTED AREAS OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Matej Biroš

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Predmetný príspevok sa zaoberá problematikou aplikovateľnosti vybraných informačných technológií založených na umelej inteligencii v trestnom konaní so špeciálnym zameraním na podporné činnosti a automatizáciu úkonov, resp. ich častí. Na rozdiel od prevládajúcej akademickej diskusie, ktorá sa primárne orientuje na prediktívne modely kriminality a používanie generatívnych AI modelov zamerané na nahrádzanie ľudského rozhodovania pri interpretácii právnych informácií, je cieľom tohto príspevku identifikovať a skúmať technologické riešenia, ktoré sú aplikovateľné na zefektívňovanie rutinných procesov trestného konania bez zásahu do základných procesnoprávných princípov a bez redukcie kognitívnej zodpovednosti osôb zúčastňujúcich sa na trestnom konaní. Vybrané technológie, a to detekcia duplikátov, automatická transkripcia výsluchov a pojednávaní, digitalizácia s optickým rozpoznávaním znakov, poskytovanie a prekladanie tituliek v reálnom čase, identifikácia hovoriaceho z hlasových záznamov, overovanie pravosti zvukových záznamov, sú v dnešnej dobe buď už dostupné a čiastočne implementované v niektorých európskych právnych poriadkoch, alebo sú predmetom aktívneho výskumu vedúceho k ich praktickej aplikácii.

Kľúčové slová: *trestné konanie, umelá inteligencia, automatizácia, analýza hlasového prejavu*

Abstract

This article deals with the applicability of selected information technologies based on artificial intelligence in criminal proceedings, with a special focus on support activities and the automation of tasks or parts thereof. Unlike the prevailing academic debate, which focuses primarily on predictive crime models and the use of generative AI models aimed at replacing human decision-making in the interpretation of legal information, the aim of this paper is to identify and examine technological solutions that can be applied to streamline routine criminal proceedings without interfering with fundamental procedural principles and without reducing the cognitive responsibility of those involved in criminal proceedings. Selected technologies, namely duplicate detection, automatic transcription of interrogations and hearings, digitization with optical character recognition, real-time captioning and translation, speaker identification from voice recordings, authentication of audio recordings, are currently either already available and partially implemented in individual European legal systems or are the subject of active research leading to their practical application.

Keywords: *criminal proceedings, artificial intelligence, automation, speech analysis*

Úvod

Trestné konanie je v zmysle procesného práva dynamickým procesom, ktorého primárnym cieľom je objektívne, bez zbytočných prietáhov a hospodárne zistiť skutkový

stav a aplikovať právnu normu v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi. V zmysle evolúcie Trestného poriadku č. 301/2005 Z. z. vychádzajúc z potreby implementácie európskych štandardov trestného procesu sa pozoruje postupný vývoj v oblasti elektronizácie a digitalizácie procesných úkonov, ktorý sa však až doteraz orientoval primárne na administratívne formality a výmenu dokumentácie medzi subjektmi trestného konania. Nová úroveň automatizácie a optimalizácie, ktorú prináša aplikácia špecializovaných AI technológií na podporu jednotlivých činností trestného konania¹, si vyžaduje osobitnú pozornosť z hľadiska ich compatibility s existujúcim právnym rámcom a s fundamentálnymi princípmi kontinentálneho trestného procesu.

Zákonodarca pri formulácii základných zásad Trestného poriadku² v § 2 výslovne stanovil, že každý má právo, aby bola jeho trestná vec v primeranej lehote prejednaná, čím zároveň formuluje povinnosť všetkých orgánov zúčastňujúcich sa na trestnom konaní postupovať efektívne a bez zbytočných prieťahov. Práve táto požiadavka – imperatív efektívnosti – vytvára v súlade s moderným vývojom technológií právny priestor pre aplikáciu podporných AI technológií, ktorých účelom je zefektívniť rutinné procesy bez výrazných kompromisov na kvalite procesných garancií a vplyvu na rozhodovacie procesy³. Analýzou procesnoprávných kódexov, a to nielen Trestného poriadku, ale aj Civilného sporového poriadku a Správneho poriadku, ktoré formulujú explicitné požiadavky na hospodárnosť konania⁴, je možné vyvodiť, že zákonodarca šíje vedomý potreby racionalizácie a optimalizácie procesných postupov, čoho dôkazom je aj postupné zavádzanie elektronizácie procesov v rámci jednotlivých procesných kódexov v súlade s požiadavkami a odporúčaniami Európskej únie⁵.

1. Vybrané podporné činnosti v trestnom konaní a dostupné technológie na báze AI

1.1. Detekcia duplikátov a identifikácia redundantných údajov

Automatická detekcia duplikátov v digitálnych forenzných vyšetrovaniach predstavuje jednu z najzreteľnejších oblastí aplikácie podporných AI technológií, ktorých primárnym účelom je redukcia objemu údajov, s ktorým sa musia pracovníci orgánov činiace v trestnom konaní manipulovať. Digitálna forenzná analýza zaistených digitálnych zariadení – telefóny, počítače, servery a pod. si vyžaduje spracovanie potenciálne obrovských objemov údajov, medzi ktorými sa veľmi často vyskytujú duplicitné dáta, ktorých procesný a faktografický obsah je identický alebo paralelný⁶. Vzhľadom na to, že

¹ SHIFLETT, Ch. 3 *Ways Criminal Law Teams Can Use Speech-to-Text Tools*. In: Rev. Zverejnené 01.07.2025. Dostupné na internete <<https://www.rev.com/blog/speech-to-text-for-criminal-law-teams>>

² Vid'. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, §2 ods. 7: „Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.“

³ MITTAL, S. *Live transcription of arguments & legal transparency*. In: Jus Corpus Law Journal. Zverejnené 22.10.2024 ISSN(O): 2582-7820. [online] Dostupné na internete <<https://www.juscorpus.com/live-transcription-of-arguments-legal-transparency/>>

⁴ Pozri BIROŠ, M. *Softvérové nástroje pre adaptáciu právnej praxe na legislatívne požiadavky efektívnosti*. In.: CUKEROVÁ, D., ORIŇAK, A., HRABÁNKOVÁ, K. (eds.): *Inovatívne právo a inovácie v práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2024. ISBN 978-80-574-0346-3.

⁵ BOTZA, E.: *AI in law enforcement and criminal justice contexts: A preliminary rights-based assessment by the European Parliament*. In: Journal of Faculty of Law, Economics and Finance, Université du Luxembourg. Zverejnené 19.08.2025. Dostupné na internete <<https://www.uni.lu/fdef-en/articles/ai-in-law-enforcement-and-criminal-justice-contexts-a-preliminary-rights-based-assessment-by-the-european-parliament/>>

⁶ GREGORY, M. et al.: *How do you use hashing to identify and eliminate duplicate files in a forensic case?*. In: LinkedIn Computer Forensics. Dostupné na internete <<https://www.linkedin.com/advice/1/how-do-you-use-hashing-identify-eliminate-duplicate>>

viacnásobné spracovanie identických informácií neprináša žiadnu dodatočnú faktografickú hodnotu pre zisťovanie skutkového stavu v trestnom konaní, ich efektívne oddelenie a vylúčenie z ďalšieho spracovávania zefektívňuje pracovný postup bez toho, aby boli dotknuté rozhodovacie a úvahové procesy subjektov v trestnom konaní a je možné ich zaviesť bez znížovania spoľahlivosti zisťovania skutkového stavu.

Technicky môže byť detekcia duplikátov realizovaná prostredníctvom hashovacích algoritmov, najmä formátmi ako MD5, SHA-1 alebo modernejšími formami SHA-256, ktoré sú schopné z digitálneho objektu vytvoriť unikátny číselný identifikátor a tým pádom okamžite rozoznať identické dáta bez ohľadu na ich umiestnenie v zaistenom zariadení, prípadne aj v rámci viacerých zariadení⁷. Z právneho hľadiska je funkcia detekcie duplikátov chápaná ako technický nástroj (per analogiam k textovým procesorom), ktorý z pohľadu jej aplikácie subjektom trestného konania neobsahuje žiadnu interpretačnú či rozhodovaciu zložku – jej účelom je len mechanicky identifikovať a označiť redundantné údaje. Procesnoprávny prínos tejto automatizácie je teda značný, nakoľko umožňuje pracovníkom orgánov činných v trestnom konaní sústrediť sa na analýzu skutočne relevantných informácií bez toho, aby museli venovať pracovný čas manipulácii s redundantnými údajmi, napríklad duplicitnými listinami v trestných spisoch v rozsiahlych veciach zahrňujúcich viacero zväzkov, čím sa podporuje efektívnosť konania v zmysle základných zásad Trestného poriadku. Zavedenie detekcie duplikátov prostredníctvom štandardizovaných hashovacích metód sa taktiež javí ako nezávislé právnej úprave, pričom pri jej implementácii možno čerpať zo štandardnej praxe v digitálnej forenzej analýze v jurisdikciách Európskej únie.⁸

1.2. Automatická transkripcia výsluchov a pojednávanií - speech-to-text technológia

Automatická konverzia hovorených prejavov na písaný text reprezentuje jednu z najpraktickejších a najvýznamnejších oblastí aplikácie AI technológií v trestnom konaní. Výsluchy svedkov v prípravnom konaní a priebeh hlavných pojednávanií či verejných zasadnutí v súdnej časti trestného konania sa riadia trestno-procesnou zásadou ústnosti⁹ a ďalších ustanovení zaznamenávajú a v súčasnosti je nutné ich manuálne prepisovať¹⁰. Súčasný manuálny postup pozostáva z ručného prepisovania alebo z dlhodobého čakania na vyhotovenie zápisnice, pričom tento proces je značne náchylný na chyby a na opomenutia vzhľadom na subjektívne faktory pracovníka vykonávajúceho transkripciu¹¹. Moderné systémy automatickej transkripcie na báze hlbokých neurónových sietí a transformačných modelov sú schopné, so stanovením korektnosti v rozsahu 94-97% na odbornom texte a 85-92% pri rozhovore s viacerými účastníkmi, prepisovať hovorené slovo na písaný text v reálnom čase alebo s minimálnym oneskorením.¹²

⁷ MEAD, S.: *Unique File Identification in the National Software Reference Library*. Dostupné na internete <<https://www.nist.gov/system/files/draft-060530.pdf>>

⁸ SINGH, A. et al: *A Framework for Crime Detection and Diminution in Digital Forensics (CD3F)*. In: (IJACSA) International Journal of Advanced Computer Science and Applications, Vol. 13, No. 9, 2022. s. 332 – 345. Dostupné na internete <https://thesai.org/Downloads/Volume13No9/Paper_39-A_Framework_for_Crime_Detection.pdf>

⁹ Vid'. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, §2 ods. 18 prvá veta: „Konanie pred súdom je ústne, výnimky ustanovuje tento zákon.“

¹⁰ Najmä do formy zápisnice z úkonu, vid'. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, §58 a nasl.

¹¹ HOLLENBECK, S.: *Speech-to-Text Accuracy: Human vs AI Transcription*. In: Rev. Zverejnené 29.10.2025. Dostupné na internete <<https://www.rev.com/blog/ai-vs-human-transcription-accuracy>>

¹² LOAKES, D.: *Automatic speech recognition and the transcription of indistinct forensic audio: how do the new generation of systems fare?* In: Frontiers in Communication. DOI: 10.3389/fcomm.2024.1281407. Zverejnené

Z procesnoprávneho hľadiska je automatická transkripčia mimoriadne prínosným nástrojom, nakoľko umožňuje okamžitú dokumentáciu výsluchov bez potreby dodatočného personálu dedikovaného pre transkripčné činnosti a bez vzájomných oneskorení¹³. Vo väzbe na požiadavku Európskeho súdu pre ľudské práva na bezodkladné a verejné prerokovanie vecí bez zbytočných prietáhov¹⁴ predstavuje automatická transkripčia prostriedok na zabezpečenie tejto požiadavky. Technológia speech-to-text nevyžaduje zmenu Trestného poriadku a je plne kompatibilná so súčasnými procesnými garanciami¹⁵ – je potrebné garantovať, že transkripčia je presná a že v prípade, ak sa zistia chyby, sú opravované, avšak samotný nástroj nepredstavuje o žiadnu hrozbu pre spravodlivosť konania. Naopak, je možné hovoriť o „nezaujatejšom zapisovateli“. Zavedenie automatickej transkripcie v trestnom konaní sa navyše javí ako normotvorné bezproblémové, nakoľko sa jedná o technologickú aktualizáciu už existujúceho administratívneho procesu, a nie o zmenu samotného procesnoprávneho režimu, analogicky k akceptácii elektronického zasielania listinných dokumentov v porovnaní s tradičnou „papierovou“ formou, resp. príhodnejšie nahradením písacieho stroja textovým procesorom.

1.3. Digitalizácia a optické rozpoznávanie znakov v spracovaní fyzických listinných dôkazov

Digitalizácia papierových dokumentov a ich následné spracovanie prostredníctvom technológií optického rozpoznávania znakov (OCR – Optical Character Recognition) predstavuje základnú fázu v transformácii tradičných foriem písomných textov vo forme listín na digitálne formy, ktoré sú vhodné pre ďalšiu analýzu a spracovanie textovými softvérmi bežne dostupnými subjektom trestného konania. V trestnom konaní sa často vyskytujú papierové dokumenty, ktoré sú predmetom analýzy – bankové výkazy, korešpondencia, rukopisné listiny a podobne – ich manuálne prepisovanie (resp. ich častí do na ich základe vznikajúcich listín) alebo manuálne vyhľadávanie špecifických informácií je značne časovo náročné a podlieha ľudským chybám¹⁶.

Moderné OCR systémy využívajúce hlboké neurónové siete na rozpoznávanie znakov a verifikáciu súborov rozpoznaných znakov s digitálnymi slovníkmi daných jazykov, čím sú schopné rozpoznať text s presnosťou 95-99% v závislosti od kvality papierového originálu a jazyka textu¹⁷. Z právneho hľadiska je digitalizácia a OCR spracovanie čisto technickou záležitosťou, ktorá neprináša žiadne skreslenie do oblasti interpretácie informácií či kognitívneho rozhodovania – je to len mechanický proces konverzie obrazovej reprezentácie textu na strojovo čitateľný text. Procesnoprávny prínos je značný, nakoľko umožňuje subjektom trestného konania rýchlo a efektívne vyhľadávať

12.02.2024. [online] Dostupné na internete <<https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2024.1281407/pdf>>

¹³ ANON: *How to Transcribe Legal and Court Audio Files?* Dostupné na internete <<https://speechtext.ai/legal-transcription>>

¹⁴ Európsky dohovor o ľudských právach, Článok 6, ods. 1

¹⁵ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v §58, ods. 1, písm. f) priznáva stranám a vypočúvaným osobám právo kontroly zápisnice, ktorá by sa v súčasnom znení vzťahovala aj na prepis hovoreného slova AI algoritmom.

¹⁶ JOSHI, M.: *What is OCR Analysis in Digital Forensics Investigations?* In: MailXaminer. Zverejnené 16.10.2025. Dostupné na internete <<https://www.mailxaminer.com/blog/ocr-analysis/>>

¹⁷ FIBEP, A.: *What is OCR?* In: Zverejnené 05.02.2019. Dostupné na internete <<https://intelion.isid.com/technology/ocr/>>

relevantnú informáciu v rozsiahlych zbierkach papierových dôkazov¹⁸, čím sa podporuje zásada hospodárnosti a preferuje sa právo na konanie bez zbytočných prietáhov. Bezprostredne to vedie k skráteniu času potrebného na analýzu dokumentácie, a tým aj k zrýchleniu celého trestného konania. Zavedenie OCR technológií ako takých si nevyžaduje zmeny v Trestnom poriadku a je viac otázkou technickej infraštruktúry, novelizáciu podzákonných predpisov a kapacitných možností orgánov činných v trestnom konaní, aj keď autor poukazuje na skutočnosť, že rozoznatelný prínos by táto technológia mohla priniesť až zavedením riadneho elektronického trestného spisu, čo je predmetom skúmania autora v jeho akademickej činnosti.

1.4. Poskytovanie titulkov a ich prekladov v reálnom čase v trestnom konaní

Poskytovanie titulkov a ich prekladov v reálnom čase počas pojednávania či výsluchov v prípravnom konaní predstavuje rozšírenie funkčnosti automatickej transkripcie o prídavnú dimenziu – okamžitú dostupnosť textovej reprezentácie verbálnej komunikácie už počas jej výskytu. Tá je špeciálne prínosná v prípadoch, keď sa na pojednávaní zúčastňujú osoby so sluchovým postihnutím, osoby vyžadujúce simultánny preklad alebo osoby, ktoré z iných dôvodov majú obmedzenú schopnosť porozumenia hovorenému slovu v reálnom čase¹⁹. Z hľadiska procesnej spravodlivosti a zabezpečenia rovnosti zbraní²⁰ v konaní je prítomnosť titulkov a simultánnych prekladov v prípade potreby mimoriadne podstatná, nakoľko umožňuje všetkým účastníkom konania prístup k tým istým informáciám súčasne.

Technická implementácia simultánnych prekladov je pomerne priamočiara a nevyžaduje zásadne zložitejšie systémy ako automatická transkripcia s určitým časovým oneskorením – reálne pozostáva z aplikácie rovnakých technológií s minimalizáciou oneskorení. Procesnoprávny prínos živej transkripcie a jej simultánnych prekladov je však obzvlášť zrejímavý v súvislosti s právom na verejné prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov a v súvislosti so základným princípom rovnosti zbraní vo všetkých typoch trestného konania. Štáty Európskej únie postupne zavádzajú tieto technológie do svojich systémov trestného konania, pričom sa osvedčilo, že ich používanie podstatne zvyšuje dostupnosť konania a znižuje diskrimináciu osôb so zdravotným postihnutím. Zavedenie živej transkripcie v slovenskom trestnom konaní by si vyžadovalo najmä dostupnosť technickej infraštruktúry a prípadnú úpravu technických predpisov upravujúcich priebeh ústnych úkonov, avšak nie je potrebná podstatná zmena samotného Trestného poriadku²¹.

1.5. Identifikácia hovoriaceho a forenzná analýza hlasu

Identifikácia hovoriaceho na základe charakteristík jej hlasu predstavuje užitočný nástroj v trestnom konaní, ktorý je špeciálne relevantný v prípadoch, keď je k dispozícii

¹⁸ AMBEER, M. *Sentiment Analysis in Voice: Unlocking Emotions Beyond Words* In: AIM Voice. Zverejnené 20.02.2025. Dostupné na internete <<https://www.aimtechnologies.co/2025/02/20/sentiment-analysis-in-voice-unlocking-emotions-beyond-words/>>

¹⁹ NAEGELI, M. *Real-Time Transcription and Captioning: Accessibility in Legal Proceedings*. In: Zverejnené 15.10.2025. Dostupné na internete <<https://www.naegeliusa.com/blog/real-time-transcription-and-captioning>>

²⁰ Vid'. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, §2 ods. 14: „*Strany sú si v konaní pred súdom rovné.*“

²¹ Vid'. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, §2 ods. 14: „*Ak obvinený, jeho zákonný zástupca, podozrivá osoba, poškodený, zúčastnená osoba alebo svedok vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie, má právo na tlmočníka a prekladateľa*“. Podľa autora subsidiárne použitie technologickej náhrady nevylučuje dodržanie tejto elementárnej procesnoprávnej zásady, prípadne by mohol byť ľudský a softvérový tlmočník prítomný súčasne a poskytovať si vzájomnú kontrolu prekladu. V súčasnosti Trestný poriadok neobsahuje procesnú garanciu kvality prekladu, pričom práve týmto technickým spôsobom by mohla byť zásada práva na tlmočníka posilnená.

hlasový záznam osoby a kedy je potrebné overiť, či táto osoba zaznamenaná v zázname je totožná s osobou, s ktorou sa tento záznam v trestnom konaní spája. Trestný poriadok už v súčasnosti oprávňuje na zaistenie porovnávacích materiálov²². Moderné systémy na báze neuronových sietí, a to najmä tzv. i-vector a x-vector technológií, sú schopné identifikovať osobu s vysokou presnosťou aj z krátkych hlasových sekvencií. Technológia funguje ako bimotericko-identifikačný systém na analýzu zvláštností hlasu konkrétnej osoby, ktoré sú čiastočne biologicky podmienené a čiastočne vyvinuté ako individuálny (napr. ráčkovanie) alebo skupinový návyk (prízvuk)²³. Procesnoprávna hodnota tejto technológie spočíva v tom, že ako podporný nástroj môže pomôcť pri identifikácii osoby bez toho, aby sa predpokladalo, že osoba, ktorá má byť identifikovaná, musí mať v porovnávacích materiáloch určitý konkrétny hlasový prejav, ktorý by sa vo výstupe hovoriaceho z hlasovej analýzy konkrétne obsahovo porovnával. Je sporné, či by výsledky hlasovej identifikácie hovoriaceho by mohli byť použité ako jediný dôkaz o identifikácii osoby, alebo len ako jeden z prvkov, ktorý by sa mal kombinovať s inými dôkazmi²⁴. Zavedenie hlasovej identifikácie hovoriaceho v slovenskom trestnom konaní by si vyžadovalo jasné nastavenie kriminalisticko-metodologických štandardov na zaistenie, že tento nástroj sa nepoužíva spôsobom, ktorý by kompromitoval spravodlivosť trestného konania.

1.6. Overovanie pravosti zvukových záznamov a detekcia manipulácií

Detekcia manipulácií a overovanie autenticity zvukových záznamov predstavuje kritickú novú úlohu vo forenznej informatike, najmä v kontexte rozmachu technológií generatívnej AI, najmä deepfake a ďalších pokročilých metód na manipuláciu multimediálneho obsahu. V trestnom konaní sa zvukové záznamy často používajú ako dôkazy – nahrávky telefonických hovorov, záznamy z bezpečnostných systémov, hlasové správy – ich autenticita je nevyhnutnou podmienkou pre ich právnu relevanciu a prípustnosť. Moderné technológie na detekciu manipulácií zvukových záznamov fungujú na báze analýzy akustických charakteristík a identifikácie anomálií, ktoré by mohli indikovať zmeny alebo manipulácie v zázname²⁵.

Z právneho hľadiska je otázka autenticity zvukových záznamov tradične riešená prostredníctvom nepretržitého záznamu, resp. prostredníctvom jeho skúmania formou znaleckej činnosti. Zavedenie AI technológií na detekciu manipulácií zvukových záznamov by mohlo značne zefektívniť tento proces a znížiť čas znalca na hodnotenie pravosti či konzistentnosti zvukového záznamu. Je nevyhnutné zabezpečiť, aby takéto technológie boli v porovnaní so súčasne zaužívanými tradičnými foreznými metódami spoľahlivé a opakovateľné, a že ich závery sú v plnej miere zrozumiteľné relevantným subjektom trestného konania.

²² Vid'. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, §133 ods. 2: „Ak treba identifikovať hlas, môže sa svedkovi prikázať, aby poskytol hlasovú vzorku.“

²³ Pozri aj BÄCKSTÖM, T. et al: *Forensic Speaker Recognition*. In: Speech processing book. Aalto University. CCA SA 4.0. Dostupné na internete <https://speechprocessingbook.aalto.fi/Analysis/Forensic_speaker_recognition.html>

²⁴ CHENG, Z. et al: *Explainable AI for forensic speech authentication within cognitive and computational neuroscience*. In: Frontiers in Neuroscience, PubMed Central. Zverejnené 05.11.2025. [online] Dostupné na: <<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12626942/>>

²⁵ ANON: *Audio & Video Authentication: How Experts Detect Deepfakes and Tampering* Zverejnené 23.07.2020. Dostupné na internete <<https://bdforensics.com/blog/audio-video-authentication-how-experts-detect-deepfakes-and-tampering>>

1.7. Kontroverzná analýza hlasového prejavu – Beyond Verbal, Vokaturi a alternatívne riešenia

Analýza hlasového prejavu – variantne označovaná aj ako voice profiling predstavuje výrazne odlišnú a kontroverznejšiu oblasť v porovnaní s ostatnými technológiami diskutovanými v tomto príspevku. Kým detekcia duplikátov, automatická transkripcia, OCR a identifikácia hovoriaceho sú technológie s jasne definovanými podpornými procesnoprávnymi funkciami a s relatívne jednoznačným právnym statusom, analýza hlasového prejavu sa pokúša z charakteristík hlasu vyhodnocovať psychické a emocionálne stavy osoby²⁶, čo predstavuje úplne odlišnú kategóriu zásahu do trestného konania. Z právneho hľadiska je AI hlasovú identifikáciu hovoriaceho v trestnom konaní nutné posúdiť s veľkou opatrnosťou. V minulosti existovala praktika „layered voice analysis“, ktorá sa pokúšala z hlasových záznamov vyhodnocovať aj psychické a emocionálne stavy skúmanej osoby – familiárne aj detekcia klamstva – a ktorá bola vo väčšine prípadov vedcami odmietnutá ako nespoľahlivá²⁷. Dve najznámejšie platformy v tejto oblasti sú Beyond Verbal a Vokaturi, ktoré sa orientujú na emocionalitu a psychológiu komunikácie. Nástroj Beyond Verbal, ktorý je kontinuálne vyvíjaný od roku 2014, pričom sa zameriava na analýzu emocionálneho obsahu hlasu a vývojári prehlasujú, že tento nástroj je schopný detekovať emócie ako radosť, smútok, strach a úzkosť z hlasového záznamu osoby v reálnom čase. Vokaturi je open-source platforma, ktorá sa zameriaval na emocionalitu a personálne prvky hlasu s použitím neurónových sietí a v súčasnosti je podmienenčne dostupný len pre výskumné účely.

Z právneho hľadiska je zavedenie takýchto technológií na analýzu hlasového prejavu v trestnom konaní vysoko kontroverzné a potenciálne právne neúnosné. Európsky súd pre ľudské práva a jednotlivé trestnoprávne systémy sa tradične stavajú skepticky voči pokusom o „detekciu klamstva“ alebo k mechanizovanému vyhodnocovaniu psychických stavov z fyzických indikátorov bez explicitného vedeckého konsenzu. Navyše, Regulácia Európskej únie o umelej inteligencii, tzv. AI Act, výslovne zakazuje v Článku 5 určité rizikové praxe vrátane „remote biometric identification“ a „biometric classification systems“, a tiež praktiky, ktoré by mohli byť používané na manipuláciu ľudí pomocou podvedomých podnetov. Analýza hlasového prejavu, ak je použitá na detekciu „psychického stavu“ osoby bez jej vedomého súhlasu, by mohla potenciálne spadať do tejto kategórie zakázaných praktík.

Pre relevanciu v súčasnej slovenskej trestnoprávnej praxi je dôležité poznamenať, že bez jasného právneho rámca a bez vedeckého konsenzu sa analýza hlasového prejavu v zmysle detekcie psychických stavov hovoriaceho mechanizovaným spracovaním audiozáznamu, sa nemožno v rozsahu príspevku relevantne zaoberať.

2. Právny rámec a kompatibilita s EU AI Act a slovenským trestným právom

Zavedenie akejkoľvek novej technológie v trestnom konaní si vyžaduje nielen technickú a procesnoprávnú analýzu, ale tiež posúdenie súladu s existujúcim regulačným prostredím. Regulácia Európskej únie o umelej inteligencii č. 2024/1689 (AI Act)

²⁶ IBERMAN, A.: *Beyond Words: Enhancing Financial Compliance through Emotion Logic's platform*. In: Emotion Logic. Zverejnené 17.07.2025. Dostupné na internete <<https://emotionlogic.ai/beyond-words-enhancing-financial-compliance-through-emotion-logics-platform/>>

²⁷ SRIVASTAVA, S. et al: *A Review Article on Layered Voice Analysis: Forensic Utility and Limitation*. In: The International Journal of Indian Psychology, ISSN 2348-5396 (Online), Volume 10, Issue 3, July- September, 2022. Dostupné na internete <<https://ijip.in/wp-content/uploads/2022/08/18.01.026.20221003.pdf>>

predstavuje nový právny rámec, ktorý je postupne zavádzaný a ktorý klasifikuje AI systémy podľa ich úrovne rizika a podľa ich potenciálneho vplyvu na jednotlivé oblasti. Pre trestné konanie sú relevantné najmä vysokorizikové AI systémy podľa Článku 6 AI Act, ktoré sa aplikujú v oblasti vymáhania práva a trestnej politiky štátu. Medzi tieto patrí automatická identifikácia osôb, klasifikácia osôb a posúdenie pravdepodobnosti páchania trestného činu. Technológie diskutované v tomto príspevku musia byť posudzované na individuálnej báze – detekcia duplikátov, automatická transkripcia, OCR a identifikácia hovoriaceho nepredstavujú podľa AI Act vysokorizikové systémy, nakoľko nepredstavujú priame rozhodovanie o ľudských právach alebo právach v oblasti trestného práva. Naproti tomu by akákoľvek technológia, ktorá by sa pokúšala na základe AI predpovedať pravdepodobnosť páchania trestného činu alebo osobné charakteristiky osôb bez explicitného vedeckého a právneho konsenzu, by mohla potenciálne spadať do kategórie vysokorizikových AI systémov a musela by spĺňať prísne požiadavky na transparentnosť a kontrolu.

Trestný poriadok ani ostatné procesné kódexy (Správny poriadok, Správny súdny poriadok) neobsahujú žiadne špecifické regulácie, ktoré by priamo zakazovali alebo upravujú používanie AI technológií v trestnom (alebo inom príbuznom) konaní. Ich všeobecné princípy a zásady však predkladajú pevný rámec pre to, ako by sa AI technológie mali v trestnom konaní aplikovať. Akákoľvek aplikácia AI technológie musí byť v súlade s týmito princípmi a nesmie viesť k porušeniu základných práv jednotlivca²⁸. V tomto zmysle by zavedenie technológií ako detekcia duplikátov, automatická transkripcia a OCR spracovanie listín nepredstavovalo žiadne právne prekážky a môžu byť zavedené bez podstatných zásahov zákonodarcu.

Záver

Analýza aplikovateľnosti vybraných informačných technológií založených na umelej inteligencii vo vybraných oblastiach trestného konania ukazuje, že technológie majúce jasne definované podporné a automatizačné funkcie sú kompatibilné so súčasným procesnoprávnym rámcom tak na úrovni Slovenskej republiky ako aj na úrovni Európskej únie a predstavujú významný potenciál pre zvýšenie efektívnosti trestného konania bez kompromisov v otázkach ostatných procesných garancií a bez porušenia základných práv jednotlivca.

Z druhej strany AI technológie ako analýza hlasového prejavu za účelom detekcie psychických stavov osôb bez explicitného právneho rámca a bez konsenzu vedeckej obce predstavuje oblasť, v ktorej by malo dôjsť k veľkej opatrnosti a v ktorej by bolo potrebné aby sa zákonodarca vyjadril k prípustnosti a podmienkam jej používania. Bez takéhoto jasného právneho postavenia by aplikácia tejto technológie v trestnom konaní znamenala riziko porušenia základných práv jednotlivca a porušenia princípov Európskeho dohovoru o ľudských právach a Regulácie Európskej únie o umelej inteligencii č. 2024/1689 (AI Act).

Dôležité je zabezpečiť, aby akákoľvek implementácia nových technológií bola sprevádzaná odbornou prípravou personálu orgánov činných v trestnom konaní a aby bola zaistená plná transparentnosť v používaní týchto technológií vo všetkých fázach trestného konania.

²⁸ PIPARO, C. et al: *Criminal Algorithms and Their Punishment in Modern Constitutionalism*. In: Zverejnené 31.12.2024. Dostupné na internete < <https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/832> >

S ohľadom na dynamiku súčasného vývoja, pri implementácii AI technológií do trestného konania formou budúcej normotvorby zákonodarcu už nebude možné spoliehať sa na prístup vynechávajúci medziodborovú diskusiu.

Použitá literatúra

1. [online] Dostupné na: <<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12626942/>>
2. AMBEER, M.: *Sentiment Analysis in Voice: Unlocking Emotions Beyond Words* In: AIM Voice. Zverejnené 20.02.2025. Dostupné na internete <<https://www.aimtechnologies.co/2025/02/20/sentiment-analysis-in-voice-unlocking-emotions-beyond-words/>>
3. ANON: *Audio & Video Authentication: How Experts Detect Deepfakes and Tampering* Zverejnené 23.07.2020. Dostupné na internete <<https://bdforensics.com/blog/audio-video-authentication-how-experts-detect-deepfakes-and-tampering>>
4. ANON: *How to Transcribe Legal and Court Audio Files?* Dostupné na internete <<https://speechtext.ai/legal-transcription>>
5. BÄCKSTÖM, T. et al: *Forensic Speaker Recognition*. In: Speech processing book. Alto University. CCA SA 4.0. Dostupné na internete <https://speechprocessingbook.aalto.fi/Analysis/Forensic_speaker_recognition.html>
6. BIROŠ, M.: *Softvérové nástroje pre adaptáciu právnej praxe na legislatívne požiadavky efektívnosti*. In: CUKEROVÁ, D., ORIŇAK, A., HRABÁNKOVÁ, K. (eds.): *Inovatívne právo a inovácie v práve*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2024. ISBN 978-80-574-0346-3.
7. BOTZA, E.: *AI in law enforcement and criminal justice contexts: A preliminary rights-based assessment by the European Parliament*. In: Journal of Faculty of Law, Economics and Finance, Université du Luxembourg. Zverejnené 19.08.2025. Dostupné na internete <<https://www.uni.lu/fdef-en/articles/ai-in-law-enforcement-and-criminal-justice-contexts-a-preliminary-rights-based-assessment-by-the-european-parliament/>>
8. Európsky dohovor o ľudských právach
9. FIBEP, A.: *What is OCR?* In: Zverejnené 05.02.2019. Dostupné na internete <<https://intelion.isid.com/technology/ocr/>>
10. GREGORY, M. et al.: *How do you use hashing to identify and eliminate duplicate files in a forensic case?*. In: LinkedIn Computer Forensics. Dostupné na internete <<https://www.linkedin.com/advice/1/how-do-you-use-hashing-identify-eliminate-duplicate>>
11. HOLLENBECK, S.: *Speech-to-Text Accuracy: Human vs AI Transcription*. In: Rev. Zverejnené 29.10.2025. Dostupné na internete <<https://www.rev.com/blog/ai-vs-human-transcription-accuracy>>
12. CHENG, Z. et al: *Explainable AI for forensic speech authentication within cognitive and computational neuroscience*. In: Frontiers in Neuroscience, PubMed Central. Zverejnené 05.11.2025. Dostupné na internete
13. JOSHI, M.: *What is OCR Analysis in Digital Forensics Investigations?* In: MailXaminer. Zverejnené 16.10.2025. Dostupné na internete <<https://www.mailxaminer.com/blog/ocr-analysis/>>

14. LIBERMAN, A.: *Beyond Words: Enhancing Financial Compliance through Emotion Logic's platform*. In: Emotion Logic. Zverejnené 17.07.2025. Dostupné na internete <<https://emotionlogic.ai/beyond-words-enhancing-financial-compliance-through-emotion-logics-platform/>>
15. LOAKES, D.: *Automatic speech recognition and the transcription of indistinct forensic audio: how do the new generation of systems fare?* In: Frontiers in Communication. DOI: 10.3389/fcomm.2024.1281407. Zverejnené 12.02.2024. Dostupné na internete <<https://www.frontiersin.org/journals/communication/articles/10.3389/fcomm.2024.1281407/pdf>>
16. MEAD, S.: *Unique File Identification in the National Software Reference Library*. Dostupné na internete <<https://www.nist.gov/system/files/draft-060530.pdf>>
17. MITTAL, S.: *Live transcription of arguments & legal transparency*. In: Jus Corpus Law Journal. Zverejnené 22.10.2024 ISSN(O): 2582-7820. Dostupné na internete <<https://www.juscorpus.com/live-transcription-of-arguments-legal-transparency/>>
18. NAEGELI, M.: *Real-Time Transcription and Captioning: Accessibility in Legal Proceedings*. In: Zverejnené 15.10.2025. Dostupné na internete <<https://www.naegeliusa.com/blog/real-time-transcription-and-captioning>>
19. PIPARO, C. et al: *Criminal Algorithms and Their Punishment in Modern Constitutionalism*. In: Zverejnené 31.12.2024. Dostupné na internete <<https://blr.flaw.uniba.sk/index.php/BLR/article/view/832>>
20. Regulácia Európskej únie o umelej inteligencii č. 2024/1689 (AI Act)
21. SHIFLETT, Ch.: *3 Ways Criminal Law Teams Can Use Speech-to-Text Tools*. In: Rev. Zverejnené 01.07.2025. Dostupné na internete <<https://www.rev.com/blog/speech-to-text-for-criminal-law-teams>>
22. SINGH, A. et al: *A Framework for Crime Detection and Diminution in Digital Forensics (CD3F)*. In: (IJACSA) International Journal of Advanced Computer Science and Applications, Vol. 13, No. 9, 2022. s. 332 – 345. Dostupné na internete <https://thesai.org/Downloads/Volume13No9/Paper_39-A_Framework_for_Crime_Detection.pdf>
23. SRIVASTAVA, S. et al: *A Review Article on Layered Voice Analysis: Forensic Utility and Limitation*. In: The International Journal of Indian Psychology, ISSN 2348-5396 (Online), Volume 10, Issue 3, July- September, 2022. Dostupné na internete <<https://ijip.in/wp-content/uploads/2022/08/18.01.026.20221003.pdf>>
24. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Ing. Matej BIROŠ, LL.M.
 Pracovná pozícia: Interný doktorand
 Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Kováčska 26, 040 75 Košice, Slovenská republika
 E- mail: matej.biros@protonmail.com
 Telefón: +421 949 754 458

VYUŽITIE UMELEJ INTELIGENCIE PODOZRIVOU OSOBOU V TRESTNOM KONANÍ: NÁSTROJ OBRANY ALEBO NOVÁ FORMA MANIPULÁCIE DÔKAZOV?

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE BY A SUSPECT IN CRIMINAL PROCEEDINGS: A TOOL OF DEFENSE OR A NEW FORM OF EVIDENCE MANIPULATION?

Barbora Filičková

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Článok analyzuje dvojsečný charakter umelej inteligencie (AI) v kontexte trestného konania, so zameraním na využitie podozrivými. Na jednej strane AI, najmä generatívne modely, umožňuje podozrivým efektívnejšie spracovávať právne informácie, sumarizovať judikatúru, pripravovať podania a navrhovať obhajobné stratégie, čím podporuje spravodlivú obhajobu. Na druhej strane však otvára priestor pre sofistikovanú manipuláciu s dôkazmi, vrátane deepfake videí, audiozáznamov, falšovaných dokumentov či manipulovaných GPS údajov. Článok zdôrazňuje právne a forenzné výzvy spojené s overovaním autenticity digitálnych dôkazov a potrebu rovnováhy medzi ochranou procesných práv a integritou trestného konania. Dôraz sa kladie na legislatívne, technologické a procesné mechanizmy, ktoré umožnia bezpečné a zodpovedné využívanie AI.

Kľúčové slová: umelá inteligencia, AI, podozrivý v trestnom konaní, deepfake, trestné konanie

Abstract

The article analyzes the dual nature of artificial intelligence (AI) in the context of criminal proceedings, focusing on its use by suspects. On one hand, AI, particularly generative models, enables suspects to process legal information more efficiently, summarize case law, prepare filings, and develop defense strategies, thereby supporting fair defense. On the other hand, it creates opportunities for sophisticated evidence manipulation, including deepfake videos, audio recordings, forged documents, and manipulated GPS data. The article emphasizes the legal and forensic challenges of verifying the authenticity of digital evidence and the need to balance the protection of procedural rights with the integrity of criminal proceedings. Attention is given to legislative, technological, and procedural mechanisms that allow for the safe and responsible use of AI.

Keywords: artificial intelligence, AI, suspect in criminal proceedings, deepfake, criminal proceedings

Úvod

Umelá inteligencia (ďalej aj „AI“) predstavuje jednu z najvýznamnejších technologických inovácií súčasnosti. Jej schopnosť spracovávať obrovské množstvá dát, učiť sa z nich a generovať nový obsah otvára nové možnosti nielen v oblasti vedy, umenia či podnikania, ale aj v právnych a trestnoprávných procesoch. Z technického pohľadu umožňuje AI riešiť zložité úlohy, ktoré si tradične vyžadovali ľudskú inteligenciu, ako je rozpoznávanie obrazov, tvorba textu či analýza vzorov v dátach. Generatívne formy umelej inteligencie, ktoré dokážu vytvárať originálny obsah – texty, obrázky, videá či zvukové

záznamy – prinášajú pritom nové príležitosti, ale aj výrazné riziká, najmä pri ich využití v trestnom konaní.

Z právneho hľadiska sa využitie AI v trestnom procese komplikuje hneď z niekoľkých dôvodov. Moderné systémy dokážu pôsobiť relatívne autonómne, čo sťažuje identifikáciu priamej zodpovednosti podozrivého, ktorý AI využíva. Aj keď zákon jednoznačne vymedzuje podozrivého ako subjekt trestného konania so súborom procesných práv a povinností, otázka, do akej miery môže byť AI nástrojom legitímnej obhajoby alebo prostriedkom manipulácie s dôkazmi, zostáva otvorená. AI môže podozrivému pomôcť pri vyhľadávaní relevantnej judikatúry, sumarizácii právnych textov či príprave obhajobných podaní, čím zefektívňuje orientáciu v zložitých procesných materiáloch. Na druhej strane však tá istá technológia umožňuje vytvárať deepfake videá, falošné audiozáznamy, dokumenty či simulované GPS údaje, ktoré môžu byť zneužitú na falšovanie dôkazov alebo vytváranie falošného alibi.

Právna problematika využitia AI podozrivými sa preto týka nielen technologických aspektov, ale aj dôkazného procesu a zodpovednosti. Orgány činné v trestnom konaní musia nielen preukázať spojenie podozrivého s konkrétnym skutkom, ale aj jeho úmysel, čo pri autonómne pôsobiacej AI predstavuje značnú výzvu. Súčasne sa objavuje potreba forenzných metód schopných odhaliť manipulované materiály a zabezpečiť, aby procesná integrita nebola ohrozená. Z právneho hľadiska je preto nevyhnutné nájsť rovnováhu medzi ochranou procesných práv podozrivého a zabezpečením integrity trestného konania, vrátane jasného určenia dôkazovej hodnoty synteticky generovaných materiálov a pravidiel ich overovania.

Predkladaný text preto analyzuje dvojsečný charakter umelej inteligencie – ako nástroja, ktorý môže zefektívniť obhajobu a poskytnúť podozrivému právnu podporu, ale aj ako potenciálneho prostriedku sofistikovanej manipulácie s dôkazmi. Cieľom je ukázať, že technologický pokrok a právna istota musia ísť ruka v ruku: bez primeraných legislatívnych, procesných a forenzných mechanizmov môže AI ohroziť spravodlivý priebeh trestného konania, zatiaľ čo s ich vhodnou implementáciou môže významne zlepšiť kvalitu obhajoby a zabezpečiť spravodlivosť procesu.

1. Všeobecne o umelej inteligencii

Termín „umelá inteligencia“ predstavuje veľmi široký a všeobecný pojem. Umelá inteligencia predstavuje súbor technológií umožňujúcich strojom vykonávať úlohy, ktoré si tradične vyžadujú ľudskú inteligenciu. Slovníková definícia uvádza, že umelá inteligencia je využívanie alebo štúdium počítačových systémov alebo strojov, ktoré majú niektoré vlastnosti ľudského mozgu, ako napríklad schopnosť interpretovať a vytvárať jazyk spôsobom, ktorý sa javí ako ľudský, rozpoznávať alebo vytvárať obrazy, riešiť problémy a učiť sa z údajov, ktoré im sú poskytované. Zahŕňa systémy strojového učenia, ktoré sa učia z dát, neurónové siete zvládajúce rozpoznávanie vzorov, veľké jazykové modely schopné generovať súvislý text, ako aj generatívne modely tvorby obrazov, videí a zvukových záznamov.

Keď prejdeme z najvšeobecnejšieho chápania umelej inteligencie na jeho konkrétnejšiu formu, dostávame sa ku generatívnej umelej inteligencii. Označuje sa ako generatívna, pretože vytvára nový obsah. V literatúre, ktorá sa venuje tomuto typu umelej inteligencie, sa zvyčajne stretávame s veľmi podobnou definíciou: Generatívna umelá inteligencia je umelá inteligencia, ktorá dokáže vytvárať originálny obsah, ako sú texty,

obrázky, videá, zvukové záznamy alebo softvérový kód, v reakcii na podnet alebo požiadavku používateľa.

Medzi kľúčové charakteristiky generatívnej umelej inteligencie preto patrí:

- 1) Kreativita: Generatívne systémy AI sú navrhnuté tak, aby boli kreatívne a vytvárali užitočný obsah, ktorý sa ale nenachádza v ich tréningových údajoch. Dokážu generovať nové nápady, umelecké diela alebo texty, ktoré sú často nepredvídateľné.
- 2) Variabilita: Tieto modely môžu produkovať širokú škálu výstupov, vďaka čomu sú užitočné pri kreatívnych úlohách, ako je umenie, hudba a rozprávanie príbehov.
- 3) Multimodálnosť: Generatívna umelá inteligencia síce dokáže pracovať s textom, ale neobmedzuje sa len na generovanie jazyka a môže sa používať na rôzne kreatívne aplikácie, kedy je vstupom a výstupom ľubovoľná kombinácia typu informácií (modalít) ako text, zvuk, obrázky, či video.

Typickými príkladmi generatívnych systémov umelej inteligencie sú generátory obrázkov (napríklad DALL-E, Midjourney alebo Stable Diffusion), veľké jazykové modely (napríklad GPT-4, Gemini, LLaMA), nástroje na generovanie kódu (napríklad Copilot) alebo nástroje na generovanie zvuku (napríklad VALL-E alebo resemble.ai).

V odbornej literatúre sa problematika umelej inteligencie často diferencuje z dvoch perspektív: technickej a právnej. Technická perspektíva skúma umelú inteligenciu ako systém schopný samostatne sa učiť, analyzovať dáta a prijímať rozhodnutia na základe algoritmických modelov, pričom ide predovšetkým o technologické a funkčné aspekty autonómneho systému. V rámci právneho kontextu sa zameriavame na to, či a do akej miery môže umelá inteligencia vykonávať právne úkony a byť nositeľom práv a povinností, tzn. či môže vystupovať ako subjekt právnych vzťahov. Právna diskusia sa v tomto kontexte zameriava najmä na otázku ontologického statusu umelej inteligencie – teda na to, či ju máme vnímať výlučne ako nástroj v rukách človeka (ako právny objekt), alebo či je možné uvažovať aj o jej prípadnej premene na právny subjekt. Ak však abstrahujeme od ontologických úvah a budeme vychádzať výhradne zo súčasnej legislatívy, umelá inteligencia má nepochybne charakter nástroja, ktorý využívajú fyzické a právnické osoby, keďže jej nemožno prisúdiť vedomé rozhodovanie ani spôsobilosť vykonávať právne úkony.

2.Umelá inteligencia v rukách podozrivého v trestnom konaní

Úvodom je potrebné vymedziť, kto sa podľa slovenského právneho poriadku rozumie osobou podozrivou. Zákon č. 40/2024 Z. z., ktorý novelizoval Trestný poriadok, zaviedol legálnu definíciu podozrivého ako subjektu trestného konania a určil rámcovo jeho procesné práva. Podozrivým je osoba, ktorá nie je obvineným, je však pristihnutá pri trestnom čine, zadržaná pri páchaní trestného činu alebo bezprostredne po ňom alebo zastihnutá na úteku alebo je podľa trestného oznámenia, iného podnetu alebo zistených skutočností podozrivá z trestného činu (§ 10 ods. 25 Trestného poriadku).

Podozrivá osoba má v trestnom konaní určité práva a povinnosti. Už v tomto procesnom štádiu môže jednotlivец aktívne pripravovať obhajobnú stratégiu, a to vrátane využitia dostupných technologických nástrojov. Umelá inteligencia v rukách podozrivého môže byť zároveň mocným nástrojom na legitímnu a efektívnu obhajobu, ale aj zdrojom sofistikovaného falšovania dôkazov a procesného zneužitia.

Legitímne využitie umelej inteligencie podozrivým

Podozrivý v trestnom konaní môže umelú inteligenciu využiť ako praktický nástroj na lepšiu prípravu svojej obhajoby a vyhľadávanie a sumarizáciu právnych textov a judikatúry.

Moderné AI nástroje dokážu spracovávať prirodzený jazyk, a preto mu umožňujú klásť otázky týkajúce sa jeho práv, postavenia v konaní alebo presnej povahy obvinenia. AI vie následne poskytnúť prehľad súvisiacich právnych ustanovení a stručnú syntézu komplikovaných textov, čo podozrivému pomáha lepšie pochopiť, akým spôsobom sa môže brániť. Možnosti vyhľadávania slovenských súdnych rozhodnutí sú však obmedzené, pretože databázy majú špecifické označovanie a nie sú dostupné v takom rozsahu, aby ich AI vedela spoľahlivo prehľadávať. To znamená, že pri slovenskej judikatúre sa podozrivý na AI nemôže úplne spoliehať a všetky nájdené informácie musí overiť v oficiálnych zdrojoch alebo konzultovať s obhajcom. Oveľa úspešnejšia je AI pri práci s nadnárodným právom, najmä pri judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorá je voľne dostupná a kvalitne štruktúrovaná. Podozrivý tak môže napríklad rýchlo zistiť, ako ESĽP posudzuje zásahy do osobnej slobody, otázky rýchlosti konania či zákonnosti zásahov polície.

Ďalšou výhodou je schopnosť AI sumarizovať rozsiahle právne dokumenty, porozumieť ich štruktúre a oddeliť skutkový stav od právnej argumentácie a odôvodnenia. To je užitočné aj vtedy, keď má podozrivý k dispozícii vlastné dokumenty zo spisu, no nerozumie ich presnému obsahu. AI mu dokáže pomôcť pochopiť, čo presne orgány činné v trestnom konaní tvrdia, aké dôkazy a procesné postupy používajú.

AI môže podozrivému tiež pomôcť pri príprave obhajobnej stratégie a naznačiť možné argumenty či obhajobné línie, ktoré by si podozrivý sám neuvedomil, a to najmä v prípade, ak v konaní nie je zastúpený obhajcom. Všetky informácie poskytnuté AI však musia byť vždy dôkladne preverené, pretože nástroje umelej inteligencie môžu „halucinovať“, teda vytvárať neexistujúce rozhodnutia alebo uvádzať nesprávne citácie. Preto AI nemôže nahradiť odborné právne poradenstvo, ale môže významne pomôcť pri pochopení právneho problému a rýchlej orientácii v materiáloch, ktoré sa týkajú jeho prípadu.

Podozrivý v trestnom konaní môže využívať AI aj pri príprave písomných dokumentov, ktoré sú súčasťou obhajoby, ako sú napríklad podania, stanoviská alebo návrhy. Generatívne AI modely dokážu vytvárať prvotné návrhy textov, čo umožňuje rýchlejšie zostavenie dokumentov a uľahčuje orientáciu v ich štruktúre. AI môže pomôcť aj pri gramatickej a štylistickej kontrole dokumentov, pri úprave textu do jednotného štýlu alebo prispôbení podania konkrétnemu formálnemu štýlu. To umožňuje podozrivému efektívnejšie spracovať vlastné podania a lepšie prezentovať svoje argumenty prostredníctvom dokumentov, ktoré sú pre orgány činné v trestnom konaní zrozumiteľné a prehľadné.

Umelá inteligencia sa dnes testuje aj na predikciu smerovania prípadu a najmä výsledku konania. Najznámejším príkladom je americká platforma Lex Machina (LexisNexis). Zaujímavým príkladom využitia AI pri predikcii súdnych rozhodnutí je judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ESĽP). Už v roku 2016 štúdia ukázala, že algoritmy dokážu s približne 79 % presnosťou predpovedať, či ESĽP uzná porušenie niektorého z článkov Dohovoru na základe konkrétného skutkového stavu. Neskoršie výskumy potvrdili, že moderné jazykové modely dokážu rozpoznať jazykové vzorce typické pre prípady, kde k porušeniu práv došlo. Takéto nástroje majú význam nielen pre akademický výskum, kde pomáhajú analyzovať konzistenciu rozhodnutí a odhaľovať štrukturálne vzorce v judikatúre, ale aj v praxi – napríklad pre podozrivých a ich obhajcov, ktorí zvažujú, či podať sťažnosť na ESĽP na základe predchádzajúcich rozhodnutí. Tieto metódy však so sebou nesú aj značné riziká a obmedzenia. Predikcie nikdy nemôžu byť úplne presné, pretože každé rozhodnutie súdu závisí od konkrétnych dôkazov a

individuálneho posúdenia sudcov. Kritici varujú pred rizikom tzv. automatického determinizmu – situácie, keď by sa výsledky predikčných modelov považovali za istotu v spore, čo by mohlo ohroziť dôveru verejnosti v nezávislosť súdnictva.

3. Riziká využívania a zneužitie umelej inteligencie podozrivým

Rizikový aspekt používania AI zo strany podozrivej osoby spočíva v tom, že generatívne modely sú dnes schopné produkovať realistické deepfake videá či audiozáznamy, ktoré zobrazujú alebo reprodukovujú činy a výpovede, ktoré sa v skutočnosti nestali. Deepfake video alebo audiozáznam predstavuje digitálne vytvorený alebo upravený obsah, ktorý pomocou umelej inteligencie imituje reálnu osobu, jej vzhľad, mimiku, hlas či správanie tak presvedčivo, že na prvý pohľad môže pôsobiť ako autentický záznam. Technológia deepfake využíva generatívne modely, najčastejšie tzv. generatívne adversariálne siete (GAN), ktoré sa učia na veľkom množstve dát a následne vytvárajú falošné obrazy alebo zvukové stopy. Tieto techniky dokážu nielen napodobniť tvár človeka, ale aj synchronizovať pohyby pier, imitovať intonáciu hlasu či vkladať osobu do situácií, v ktorých nikdy nebola. Napriek technologickému pokroku sú však deepfaky často odhaliteľné špecifickými artefaktmi, nepresnosťami v osvetlení, tieňoch, pohyboch očí alebo neprirodzenými prvkami v zvukovej stope. Takéto materiály môžu byť využité buď na to, aby sa vytvorilo falošné alibi (napríklad inscenované video, ktoré „dokazuje“, že podozrivý bol v inom mieste), alebo na diskreditáciu skutočných svedkov, obetí či vyšetrovateľov.

V praxi ide napríklad o umelo vytvorené video, v ktorom je počítačovo vyrobená podobizeň osoby aj s jej hlasom. Pri takýchto videách páchatelia využívajú podobizne známych osobností a ich hlasov na to, aby vytvorili falošné výzvy na peňažnú pomoc, zbierku alebo inú formu získania peňazí. To znamená, že konkrétnej obeti príde prostredníctvom internetu video, kde ho známa osobnosť žiada o finančnú pomoc. Tieto videá sú pritom cieľené špecificky na obete, o ktorých získajú poznatky, že danú známu osobu majú v obľube, poprípade nejakým spôsobom sa o ňu aktívne zaujímajú. Obet' má teda pocit, že práve ju oslovila známa osobnosť, a v dobrej viere, že ide pomáhať iným, poskytne peňažné prostriedky. Obdobne vie umelá inteligencia vytvoriť falošné fotky so sexuálnym obsahom aj známych osobností, ktoré následne páchatelia ponúkajú na predaj na internete, poprípade také osoby vydierajú, aby im za nezverejnenie takýchto fotiek vyplátili odmenu.

Oveľa horšia forma využitia umelej inteligencie pri podvodoch je zneužívanie strachu rodičov o svoje dieťa. Páchatelia pomocou umelej inteligencie dokážu vygenerovať nahrávku dieťaťa s prosbou o pomoc alebo rovno o peniaze, pretože sa jej niečo zlé prihodilo. To platí zvlášť pri deťoch obetí, ktoré zverejňujú svoju podobizeň a hlas prostredníctvom sociálnych sietí na internete, a páchatelia majú dostatok vhodného materiálu na vyhotovenia takejto nahrávky a detailov pri formulovaní žiadosti o peniaze. Rodič, ktorý je takto oslovený a vypočuje si hlas svojho dieťaťa z nahrávky s konkrétnou žiadosťou je, samozrejme, v rozrušení a zvyčajne okamžite reaguje zaslaním požadovanej sumy podľa požiadaviek z nahrávky.

Falošné alibi vytvorené pomocou AI pritom nemusí byť obmedzené len na video a zvuk — môžu to byť aj GPS údaje. Falošné GPS údaje vytvorené pomocou umelej inteligencie alebo sofistikovaných simulačných nástrojov predstavujú ďalší typ digitálnej manipulácie, ktorým môže trestné konanie čeliť. V praxi by podozrivý mohol tvrdiť, že údaje o jeho pohybe – napríklad z mobilného telefónu, smart hodínok či navigačného

zariadenia – sú nepresné, zmanipulované alebo umelo vygenerované. Technologicky existujú nástroje, ktoré dokážu simulovať pohyb zariadenia, vytvoriť umelú trasu alebo pozmeniť záznam o polohe. Avšak v reálnom trestnom konaní má takéto konanie veľmi obmedzený význam, pretože manipulované GPS dáta je extrémne ťažké prezentovať ako vierohodný dôkaz a často zanechávajú stopy, ktoré odborníci pri analýze rýchlo odhalia.

Podobne je reálna hrozba konštrukcie falošných e-mailov, dokumentov či systémových logov, ktoré sa javia autenticky, no v skutočnosti sú syntetické a cielene vytvorené na zmätok alebo vytvorenie falošnej stopy. V kontexte falošných e-mailov a dokumentov môže podozrivý použiť AI na napodobnenie štýlu písania konkrétnej osoby, na generovanie internej komunikácie alebo na sfalšovanie obchodných protokolov. Tieto praktiky môžu byť zamerané na vytvorenie zdanlivých dôkazov oslobodzujúcich podozrivého alebo na zastrášovanie a manipuláciu účastníkov konania. Ide o dokumenty, ktoré sú nepravdivé buď svojím obsahom, formou alebo pôvodom. Môže ísť o úplne vymyslené písomnosti, pozmenené autentické dokumenty, listiny s upravenými dátumami či tvrdeniami alebo o napodobneniny úradných šablón, potvrdení či záznamov z rôznych inštitúcií. Rozvoj umelej inteligencie síce umožňuje vytvárať dokumenty s vizuálne vierohodným vzhľadom, realistickým textom či napodobnenými grafickými prvkami, no právne sa takéto falšovanie posudzuje rovnako prísne ako tradičné formy. V praxi sa podozriví môžu pokúsiť predložiť falošné dokumenty ako „dôkazy“ o alibi, zdravotnom stave, pracovnej činnosti alebo iných okolnostiach, ktoré majú zmeniť priebeh vyšetrovania. Dokument môže na prvý pohľad pôsobiť presvedčivo, najmä ak obsahuje hlavičky úradov, pečiatky, podpisy či QR kódy. V trestnom konaní však žiadna listina nie je hodnotená izolovane – vždy sa skúma jej pôvod, spôsob vzniku, konzistentnosť s inými dôkazmi a zhoda s informáciami od subjektov, ktoré ju údajne vydali.

Rovnako naliehavým problémom je zneužitie AI na zahlcovanie vyšetrovateľov alebo súdu. Podozrivý môže využiť generatívne nástroje na masívne generovanie žiadostí, správ, falošných dokumentov či iných materiálov za účelom zahltenia procesných kapacít, spomalenia konania alebo vytvorenia efektu „zahltenia informáciami“, ktorý sťažuje identifikáciu relevantných dôkazov. Takéto konanie môže mať charakter informačného útoku na úradné inštitúcie: systematické spamovanie, hromadné zasielanie neadekvátnych či falošných podkladov, zneuctenie elektronických registre alebo zneužitie prostriedkov elektronickej komunikácie na zahlcovanie. Následkom môže byť predĺženie procesných lehôt, zvýšené náklady na expertízy a riziko, že kľúčové informácie budú prehliadnuté alebo stratené v množstve irelevantných podaní.

4. Príčinná súvislosť

Aj keď by sa podarilo presne zistiť a lokalizovať miesto, z ktorého je takáto trestná činnosť vykonávaná, a polícia by tam zadržala konkrétnu osobu podozrivého, stále zostáva otvorená otázka jej trestnej zodpovednosti. Orgány činné v trestnom konaní musia totiž preukázať nielen to, že má táto osoba spojenie s páchaním kriminality, ale aj to, že konala zámerne. To je pri tomto type prípadov mimoriadne náročné.

Ak zadržaná osoba vyhlási, že nevedela o fungovaní programu s umelou inteligenciou, ktorý je použitý na páchanie trestnej činnosti, dokazovanie jej účasti sa ešte viac komplikuje. Moderné systémy umelej inteligencie sú schopné pracovať veľmi autonómne, najmä ak ide o opakované činnosti rovnakého typu, ktoré sa líšia len výberom obete. Ani nález odtlačkov prstov či DNA na počítačovom zariadení nepostačuje na to, aby bolo preukázané, že zadržaná osoba poznala účel daného softvéru, vedela o jeho

protiprávnej činnosti alebo ho priamo riadila. V takýchto situáciách je mimoriadne ťažké dokázať úmysel páchatel'a, a to dokonca aj vtedy, ak sa polícii podarí zadržať osoby skutočne stojace za celou operáciou. Samotnú protiprávnu aktivitu totiž často vykonáva autonómne pôsobiaca umelá inteligencia. Reálny páchatel' tak po úvodnom nastavení systému vystupuje už len ako dohliadač, ktorý zasahuje iba v prípade chýb či technických problémov. V praxi tak nemusí do procesu zasiahnuť celé týždne alebo dokonca mesiace.

Z uvedených dôvodov – a tie predstavujú len časť komplikácií súvisiacich s touto formou kriminality – je mimoriadne ťažké identifikovať a odsúdiť skutočných páchatel'ov. Dôkazné bremeno leží výlučne na orgánoch činných v trestnom konaní, ktoré tak stoja v nevýhodnej pozícii. Páchatel'ské skupiny si to uvedomujú a umelú inteligenciu využívajú práve preto, aby zakryli vlastné záujmy a minimalizovali riziko odhalenia. Súčasná právna úprava na Slovensku tento fenomén dostatočne nereflektuje a neposkytuje nástroje, ktoré by umožňovali efektívne bojovať proti takýmto formám trestnej činnosti. Zostáva preto len dúfať, že Slovenská republika zostane pre rozsiahle kybernetické podvody tohto typu aj naďalej menej atraktívnym prostredím.

5. Odhaľovanie a následky nezákonného využitia umelej inteligencie podozrivým

V trestnom konaní môže podozrivý predložiť akýkoľvek materiál, vrátane videa alebo audiozáznamu, avšak každý takýto dôkaz podlieha prísnemu hodnoteniu jeho pravosti. Ak by podozrivý použil deepfake s úmyslom ovplyvniť vyšetrovanie či súdne konanie, vystavuje sa riziku ďalšieho trestného stíhania – napríklad za trestný čin marenia spravodlivosti podľa § 344 Trestného zákona. Orgány činné v trestnom konaní preto skúmajú autenticitu podobných materiálov pomocou forenzných metód, ako sú analýza kompresie videa, detekcia generatívnych artefaktov, porovnávanie šumu snímača kamery, kontrola metadát, fonetické analýzy či spektrografické porovnávanie hlasu. Moderné forenzné technológie dokážu vo väčšine prípadov identifikovať, že ide o umele vytvorený obsah. Deepfake technológia má taktiež určité bariéry, vďaka ktorej ju môžeme odlišiť od originálneho obrazového materiálu pomocou určitých znakov. Jedným z takýchto znakov je absencia žmurkania u osoby na ktorú je tento obrazový materiál zameraný, je to jeden z častých nedostatkov pri vytváraní deepfake videí. S tým taktiež súvisí zreteľne neprirodený pohyb očí, ktorý deepfake technológia má stále problém replikovať. Taktiež neprirodené výrazy tváre sú dostatočne spoľahlivý indikátor toho, že s obrazovým materiálom pravdepodobne niekto manipuloval. Okrem týchto faktorov má deepfake technológia problém prirodzene replikovať prirodzenosť vlasov, nastavenia pozície tela či výrazy tváre logicky konzistentné s tým, čo osoba vo videu práve hovorí. Taktiež pohyb pier nemusí presne sedieť s tým, čo osoba práve hovorí. Taktiež aj na pozadí sa môže vyskytnúť určitá forma neprirodenosti, napríklad v absencii pohybu určitého živého objektu, či nesprávne sediace farby pozadia.

Deepfake technológia sa však v obhajobe môže objaviť aj iným spôsobom – podozrivý môže tvrdiť, že pravý záznam, ktorý predložila polícia alebo prokuratúra, nie je autentický, ale bol vytvorený ako deepfake. Tento postup sa označuje ako „deepfake defense“ a v súdnej praxi sa už objavuje. V takom prípade súd spravidla poverí znalcov, aby zistili, či záznam vykazuje znaky umelej manipulácie alebo či je jeho pôvod a obsah konzistentný so skutočnosťou. Pokiaľ znalecké skúmanie preukáže, že záznam je pravý, obrana založená na tvrdení o deepfake neobstojí.

Ak by podozrivý chcel použiť ako dôkaz vo svoj prospech falošné GPS údaje, narazil by na rovnaký problém ako pri deepfake videách: orgány činné v trestnom konaní

skúmajú pravosť elektronických dát. Autenticita GPS polohy sa overuje porovnávaním s inými zdrojmi – prevádzkovými údajmi mobilných operátorov, záznamami Wi-Fi sietí, telemetriou zo zariadenia, časovými značkami, logmi aplikácií či fyzickými dôkazmi. Kým falošné GPS údaje môžu na prvý pohľad pôsobiť presvedčivo, forenzné analýzy odhalia nezrovnalosti v časovej synchronizácii, v generovaných trasách, v chýbajúcich alebo nesprávnych senzorových dátach (akcelerometer, gyroskop, barometer), v metaúdajoch či v hardvérových záznamoch samotného zariadenia. Navyše, mobilní operátori uchovávajú svoje vlastné záznamy o tom, ku ktorým vysielateľom bolo zariadenie prihlásené, čo podvrhnuté GPS údaje nemôžu späťne zmeniť.

Orgány činné v trestnom konaní disponujú účinnými metódami aj na odhaľovanie falzifikátov. Pri digitálnych dokumentoch sa analyzujú metadáta, história úprav, časové pečiatky, porovnáva sa typografia, štruktúra súboru či technické náležitosti elektronických podpisov a QR kódov. Materiálová forenzika pri papierových dokumentoch skúma atrament, papier, spôsob tlače, vrstvenie jednotlivých prvkov, podpisy a fyzické stopy po úpravách. Najspoľahlivejšou metódou je však overenie dokumentu priamo u zdroja – inštitúcie, úradu, zamestnávateľa či nemocnice. Ak sa potvrdí, že dokument nebol vydaný alebo jeho obsah nezodpovedá realite, falzifikát je okamžite odhalený.

Použitie falošného dokumentu v trestnom konaní môže mať pre podozrivého vážne právne následky. Ide o konanie, ktoré môže naplniť skutkovú podstatu prečinu falšovanie a pozmeňovanie verejnej listiny, úradnej pečate, úradnej uzávery, úradného znaku a úradnej značky podľa § 352 Trestného zákona, prečinu falšovanie a vyhotovenie nepravdivej zdravotnej dokumentácie podľa §352a Trestného zákona či prečinu Falšovanie a pozmeňovanie identifikačných údajov motorového vozidla podľa § 220 Trestného zákona. Procesné výzvy sú však veľké. Tradične požadovaná reťaz zodpovednosti a zachovania integrity dôkazov (chain of custody) sa komplikuje pri digitálnych dôkazoch, ktoré môžu byť jednoducho kopírované, upravované a distribuované bez zjavnej stopy. Rozlíšenie medzi legitímnym využitím AI na prípravu obhajoby a protiprávnym využitím na manipuláciu dôkazov znemožňuje jednoduché rozhodnutie bez odbornej expertízy. Rovnako súdne orgány čelia ťažkostiam pri hodnotení dôkazov — musia rozumieť technickým princípom za vzniknutým materiálom a zároveň posudzovať jeho právnu váhu. To kladie nároky na zavádzanie kvalifikovaných forenzných znalcov do konania, na zvyšovanie digitálnej gramotnosti sudcov a na tvorbu pravidiel, ktoré upravujú dôkaznú silu synteticky generovaných dát.

Odpoveď právneho systému by mala byť komplexná: na jednej strane treba chrániť právo na obhajobu a prístup k technológiám, ktoré zvyšujú kvalitu právnych služieb; na druhej strane je nevyhnutné zaviesť ochranné mechanizmy proti zneužitiu. Medzi odporúčané opatrenia patrí jasné upravenie dôkazovej hodnoty syntetických materiálov, povinnosť preukázať pôvod kritických digitálnych dôkazov (napríklad predložením originálnych digitálnych záznamov s kryptografickým zabezpečením), zavedenie procedurálnych pravidiel pre povinnú forenznú expertízu pri podozrení na manipuláciu a mechanizmov na efektívne filtrovanie a validáciu veľkého počtu podaní tak, aby sa zabránilo zneužívaniu kapacít súdov a vyšetrovacích orgánov.

Súčasne je potrebné zvažovať trestnoprávne sankcie a prostriedky procesnej ochrany, ktoré budú pôsobiť preventívne. Rozšírenie skutkovej podstaty niektorých trestných činov tak, aby zahŕňali najmodernejšie formy digitálnej manipulácie, a zároveň prísne postihovanie opakovaných alebo systematických pokusov o zahltenie inštitúcií, môže zlepšiť odstrašujúci efekt. Z dlhodobého hľadiska by legislatíva, súdna prax a

policajné postupy mali klásť dôraz aj na transparentnosť AI systémov — napríklad povinnosť evidovať zásahy do modelov, logovanie generovaných výstupov a auditovateľnosť priestupkov pri použití týchto nástrojov.

V závere treba zdôrazniť, že umelá inteligencia nie je sama o sebe ani výlučne nástrojom obrany ani len prostriedkom manipulácie. Ide o technologický prostriedok s dvojsečným charakterom: poskytuje nové možnosti spravodlivej obhajoby a zároveň vytvára priestory pre sofistikované podvodné a manipulatívne praktiky. Právny poriadok stojí pred úlohou nájsť rovnováhu medzi ochranou základných procesných práv a zabezpečením integrity trestného procesu. Dosiahnutie tejto rovnováhy si vyžiada kombináciu technických prostriedkov, procesných garancií, odhodlaných forenzných kapacít a primeraného legislatívneho rámca, ktorý dokáže pružne reagovať na rýchly vývoj AI technológií.

Záver

Umelá inteligencia predstavuje mocný technologický nástroj s dvojsečným charakterom. Na jednej strane poskytuje podozrivým v trestnom konaní možnosti efektívnej obhajoby – umožňuje spracovať veľké množstvo právnych informácií, sumarizovať judikatúru, pripravovať podania a navrhovať obhajobné stratégie. Generatívne formy AI, ako sú veľké jazykové modely či nástroje na tvorbu textu, obrazu či zvuku, dokážu významne zlepšiť orientáciu v zložitých právnych procesoch a prispieť k spravodlivej obhajobe, najmä ak podozrivý nemá k dispozícii odborné právne zastúpenie. Na druhej strane však umelá inteligencia otvára aj nové priestory pre sofistikované protiprávne konanie. Deepfake videá, audiozáznamy, falšované dokumenty či manipulované GPS údaje predstavujú vážne riziko pre integritu trestného konania. Dokazovanie v týchto prípadoch je náročné, pretože autonómne pôsobiace systémy AI môžu konať nezávisle a podozrivý nemusí mať priame vedomie o ich protiprávnom použití. Orgány činné v trestnom konaní preto stoja pred výzvou overovať autenticitu digitálnych dôkazov, rozlišovať legitímne využitie AI od manipulácie a zabezpečiť, aby procesy zostali spravodlivé a transparentné.

Právny systém tak čelí potrebe nájsť rovnováhu medzi ochranou procesných práv podozrivých a zabezpečením integrity trestného konania. To si vyžaduje kombináciu legislatívnych úprav, zavedenie forenzných metód na detekciu falzifikátov, zvýšenie digitálnej gramotnosti sudcov a jasné pravidlá pre dôkazovú hodnotu synteticky generovaných materiálov.

Záverom možno konštatovať, že umelá inteligencia nie je sama o sebe ani nástrojom obrany, ani prostriedkom manipulácie. Je to technológia, ktorá kladie nové výzvy pred právny systém, vyžaduje si primeranú reguláciu a súčasne ponúka významný potenciál na zefektívnenie a spravodlivosť trestného konania. Ako spoločnosť a právny systém musíme hľadať spôsoby, ako využívať jej výhody a minimalizovať riziká, aby sa AI stala prostriedkom podpory spravodlivosti, nie jej ohrozenia.

Použitá literatúra

1. ALETRAS, N. et al. *Predicting judicial decisions of the European Court of Human Rights: a Natural Language Processing perspective*. In: PeerJ Computer Science. roč. 2, č. 1, (2016), s. 2.

2. BERTOLINI, A., EPISCOPO, F. *Robots and AI as Legal Subjects? Disentangling the Ontological and Functional Perspective*. In: *Frontiers in Robotics and AI*, č. 9, (2022), článok 842213.
3. BERTOLINI, A. *The European framework on the liability arising from the use of Artificial Intelligence systems and its impact on UAS*. In: *Civil Regulation of Autonomous Unmanned Aircraft Systems in Europe*. Edward Elgar Publishing Ltd., 2024, s. 6.
4. CAMBRIDGE DICTIONARY. [Online]. Dostupné na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/artificial-intelligence>. [Zobrazené 2025-09-09]
5. Dostupné na: <https://www.pravnenoviny.sk/pouzitie-umelej-inteligencie-pri-pachani-trestnej-cinnosti> [Zobrazené 2025-09-09]
6. Dostupné online na: <https://unibook.upjs.sk/img/cms/2024/pravf/kosicke-dni-trestneho-prava-2024.pdf> [Zobrazené 2025-09-09]
7. FINA, S., NG, I. *Big Data & Litigation: Analyzing the Expectation of Lawyers to Provide Big Data Predictions when Advising Clients*. In: *Indian Journal of Law and Technology*. roč. 13, č. 1 (2017), s. 3.
8. HANDLOVSKÝ, M. ŠMEHYLOVÁ, Z. *MKD revue, ročník 11 (2024), číslo 1*, ISSN: 1339-777X. Dostupné online: https://fhv.uniza.sk/mkdrevue/vydanie/01_2024/01_2024_handlovsky_smehylova.pdf [Zobrazené 2025-09-09]
9. MEDVEDEVA, M., VOLS, M., WIELING M. *Using machine learning to predict decisions of the European Court of Human Rights*. In: *Artificial Intelligence and Law*. roč. 28, č. 2 (2020) s. 237-266.
10. MESARČÍK, M.,GYURÁSZ, Z. a kol. *Právo a umelá inteligencia*. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2024, s. 18-19.
11. ONAČILLA, J. *Použitie umelej inteligencie pri páchaní trestnej činnosti*.
12. PROKEINOVÁ, M. *Umelá inteligencia optikou trestného práva*. KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2024, VIII. ročník. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konajúcej sa dňa 19.-20.06.2024 organizovanej Katedrou trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.
13. SJOUWERMAN, Stu, (2024). *The evolution of deepfakes: Fighting the next big threat*. Online. 2024. Dostupné na: <https://techbeacon.com/security/evolution-deepfakes-fighting-next-bigthreat> [Zobrazené 2025-09-09]
14. SOMERS, M. *Deepfakes, explained*. MIT. (2020). Online. Dostupné na: <https://mitsloan.mit.edu/ideas-made-to-matter/deepfakes-explained>. [Zobrazené 2025-09-09]
15. SURDEN, H. *Machine Learning and Law*. In: *Washington Law Review*. roč. 94, č. 1, (2019), s. 109-110.
16. Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok
17. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon
18. VNUK, P. *Deepfake video: Hrozba alebo nástroj pokroku? Spôsobuje viac obáv než radosti*. Trend. Online. 2021-06-19. Dostupné na: <https://www.trend.sk/technologie/deepfake-video-hrozba-nastroj-pokroku-sposobuje-viacobav-nez-radosti>. [Zobrazené 2025-09-09]

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Barbora Filičková

Pracovná pozícia: externý doktorand

Zamestnávateľ: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra
trestného práva

E- mail: barbora.filickova@gmail.com

UMELÁ INTELIGENCIA V SLUŽBÁCH PÁCHATEĽOV ALEBO VYŠETROVATEĽOV?

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE SERVICE OF OFFENDERS OR INVESTIGATORS?

Alexander Pezlar

*Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v
Košiciach*

Abstrakt

Umelá inteligencia (AI) predstavuje v súčasnom trestnom práve a kriminalistike fenomén s výrazne ambivalentným charakterom. Na jednej strane dramaticky znižuje bariéry vstupu do sofistikovaných foriem trestnej činnosti. Umožňuje škálovateľné a anonymné operácie, vytváranie syntetických identít, autonómne botnety, hyperpersonalizovanú manipuláciu zraniteľných osôb a rozvoj modelu „crime-as-a-service“, čím zásadne transformuje modus operandi páchatel'ov a komplikuje dokazovanie subjektívnej stránky a príčinnej súvislosti. Na druhej strane poskytuje orgánom činným v trestnom konaní doposiaľ nevídané možnosti v oblasti prevencie, rýchlej analýzy digitálnych stôp, prediktívneho kriminalistického nasadenia a objektivizácie dôkazov. Príspevok analyzuje obe strany tejto duality a dospieva k záveru, že bez akútnej a premyslenej právnej a metodologickej regulácie hrozí, že AI sa stane skôr akcelerátorom trestnej činnosti než spoľahlivým nástrojom spravodlivosti.

Kľúčové slová: *umelá inteligencia, kyberkriminalita, crime-as-a-service, syntetické identity, autonómne systémy, digitálna kriminalistika, trestnoprávna zodpovednosť, dokazovanie v trestnom konaní*

Abstract

Artificial intelligence (AI) currently represents a distinctly ambivalent phenomenon in criminal law and forensics. On the one hand, it dramatically lowers the barriers to sophisticated forms of crime – enabling scalable and anonymous operations, synthetic identities, autonomous botnets, hyper-personalised manipulation of vulnerable individuals, and the rise of the “crime-as-a-service” model, thereby fundamentally transforming the modus operandi of offenders and complicating proof of the subjective element and causation. On the other hand, it offers law enforcement authorities unprecedented capabilities in prevention, rapid analysis of digital traces, predictive policing, and the objectification of evidence. The paper analyses both sides of this duality and concludes that, without swift and well-considered legal regulation (particularly regarding liability for autonomous systems, algorithmic transparency, and the protection of fundamental rights), AI risks becoming more of an accelerator of crime than a reliable instrument of justice.

Keywords: *artificial intelligence, cybercrime, crime-as-a-service, synthetic identities, autonomous systems, digital forensics, predictive policing, criminal liability, explainable AI, evidence in criminal proceedings*

Úvod

Rozvoj umelej inteligencie (ďalej aj „AI“) spoločne s digitálnou transformáciou spoločnosti predstavuje fenomén, ktorý v posledných rokoch zásadným spôsobom akceleruje vývoj takmer výrazného množstva aspektov spoločenského života. Diapazón

aplikácie AI sa prelína od klinickej diagnostiky a predikcie chorôb, cez post-mortem zobrazovacie techniky tzv. „virtuálnych pitiev“¹, až po automatizáciu ekonomických predikcií, detekciu anomálií v správaní na finančných trhoch a optimalizáciu verejných politík prostredníctvom veľkých dát (big data). AI sa tak stáva silou meniacu limity vývoja ľudských možností.

Všadeprítomnosť a univerzálny prístup k AI modelom súbežne **odhaľuje jej ambivalentnú povahu**. Rovnako ako môže byť nasadená v prospech ľudského zdravia, bezpečnosti či efektívnej správy vecí verejných, **existuje potenciál jej zneužitia v rozpore s verejným záujmom**. Algoritmy, ktoré umožňujú detekciu nádorov či predikciu ekonomických rizík, sú dnes súčasťou modus operandy páchatel'ov kyberkriminality ako napríklad: deepfake podvodné materiály, automatizované podvody (phishing-as-a-service), či vytváranie syntetických identít. Načrtnuté možnosti zneužitia AI ilustrujú, ako sa dá AI „outsourcovať“ do modelov kriminality ako služby (*crime-as-a-service*)². AI znížila vstupnú bariéru k sofistikovaným kriminálnym technikám“ a umožňuje páchatel'om konať rýchlejšie, lacnejšie a vo väčšom rozsahu než kedykoľvek predtým³.

Ambivalencia umelej inteligencie sa naplno prejavuje práve v oblasti trestného práva a kriminalistiky. Na jednej strane predstavuje už popísaný **akcelerátor zločinu**, ktorý umožňuje páchatel'om prekonávať tradičné bariéry spojené s časom, vzdialenosťou a technickou zdatnosťou. Na strane druhej AI poskytuje orgánom činným v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) doposiaľ nepredstaviteľné možnosti v oblasti prevencie, detekcie a dokazovania trestnej činnosti. Kým páchatel' využíva umelú inteligenciu bez akýchkoľvek normatívnych obmedzení, vyšetrovatel' je viazaný zákonnou limitáciou. Podľa § 2 ods. 1 Trestného poriadku možno trestné stíhanie viesť len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom, čo do dôsledkov znamená, že aj pri použití AI nástrojov musí byť každý úkon vykonaný v súlade so zákonom a s rešpektovaním práv obvineného. Nemenenej dôležitým je pri určovaní a vykonávaní trestných sankcií zachovanie ľudskej dôstojnosti.⁴

1. Akcelerátor kriminality

Úvodom sme načrtli ambivalentný charakter umelej inteligencie (AI), ktorá v trestnoprávnom kontexte zároveň rozširuje kapacity OČTK a zároveň znižuje faktické bariéry prístupu potenciálnych páchatel'ov k technologicky sofistikovaným formám kriminality. Táto časť článku sa zameriava na konkrétne formy zneužitia AI technológií v rámci páchanej trestnej činnosti, a to od kreácie falošných identít cez manipuláciu zraniteľných osôb až po autonómne, samoučiace sa kybernetické siete. Umelá inteligencia umožňuje páchatel'om trestnej činnosti operovať vo výrazne širšom rozsahu, než bolo možné v predchádzajúcich desaťročiach. Zločin sa stáva viac než len ľudskou činnosťou, AI prechádza do podoby automatizovanej služby, ktorá je škálovateľná, anonymná a dostupná aj jednotlivcom bez technických zručností. AI pritom nie je len pasívnym nástrojom: čoraz častejšie vstupuje do úlohy autonómneho aktéra, schopného generovať

¹ DEDOUIT, F., DUCLOYER, M., ELIFRITZ, J., ADOLPHI, N.L., YI-LI, G. W., et al. *The current state of forensic imaging – post mortem imaging*. International Journal of Legal Medicine. 2025, vol. 139, no. 3, s. 1141-1159. [Online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s00414-025-03461-x>. [cit. 2025-11-23].

² Europol (2024), Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

³ Europol (2023) AI and policing, The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

⁴ MAUEROVÁ, M. E. *Humanizmus v kontexte ochrannnej výchovy*. In: KNOLL, V., HABLOVIČ, J. a kol. *Naděje právní vědy 2024: Právní věda v praxi* Západočeská Univerzita v Plzni : Plzeň, s. 314.

obsah, prijímať rozhodnutia, napodobňovať ľudské správanie. Táto kapitola systematicky rozoberá domény, v ktorých je možné pozorovať zásadné zneužitie umelej inteligencie v kontexte páchania trestnej činnosti. Každá z nich predstavuje samostatný vektor ohrozenia pre spoločnosť a zároveň poukazuje na nové formy trestnej činnosti, ktoré často unikajú tradičným rámcom vyšetrovania. Prehľad zahŕňa jednak technické aspekty (ako sú deepfake nástroje či autonómne botnety), ako aj psychologicko-sociálne stratégie (napr. nábor zraniteľných osôb pomocou AI chatbotov).

1.1. Škálovateľnosť a anonymita ako kľúčové atribúty AI kriminality

Jednou z najzásadnejších charakteristík umelej inteligencie, ktorá zásadne mení modus operandi páchania digitálnej trestnej činnosti, je jej schopnosť škálovania – teda rozšírenia činnosti do masívneho rozsahu bez potreby priameho zásahu človeka. AI nástroje môžu automatizovať procesy ako rozosielanie phishingových správ, generovanie falošných identít, monitoring cieľov na sociálnych sieťach či vykonávanie kybernetických útokov, pričom ich činnosť môže byť simultánna, nepretržitá a prispôbená konkrétnemu cieľu⁵.

Kumulatívnym výsledkom je model „zločinu na objednávku“ (on-demand crime) umožňuje páchatelom útočiť na tisíce cieľov paralelne, čím sa zásadne mení pomer nákladov a ziskov v prospech páchatelov trestnej činnosti⁶. Zatiaľ čo tradičné formy kriminality si vyžadovali osobnú účasť, čas, či fyzickú bezprostrednosť, AI umožňuje páchatelom zostať v anonymite, využívať globálnu infraštruktúru a cieľiť na obeť z rôznych krajín súčasne.

Zároveň tu vstupuje do „hry“ anonymita ako druhý zásadný atribút. Umelá inteligencia je často nasadzovaná v spojení s anonymizačnými technológiami, ako sú TOR siete, proxy servery či šifrovaná peer-to-peer komunikácia, ktorá eliminuje tradičné možnosti monitorovania (napr. DPI – Deep Packet Inspection). Aktuálne empirické poznatky potvrdzujú, že viac ako 85 % škodlivého sieťového prenosu už prebieha cez šifrované kanály⁷. V kombinácii s kryptomenami a decentralizovanými hostingovými riešeniami (napr. IPFS alebo dark web hosting) sa vytvára takmer nepriestrelné prostredie, v ktorom je lokalizácia a identifikácia páchatel'a extrémne náročná.

Zločinecké skupiny dnes bežne využívajú automatizované AI systémy na vykonávanie útokov bez potreby priameho dohľadu, pričom systém sám rozhoduje o tom, ako a kedy útok uskutočniť. Napríklad tzv. autonómne phishingové farmy využívajú veľké jazykové modely na generovanie personalizovaných správ podľa dát zo sociálnych sietí⁸.

Práve škálovateľnosť kombinovaná s autonómiou predstavuje najväčšiu výzvu pre obranu, pretože zločinecké siete dnes nie sú závislé na jednotlivých „hackeroch“, ale môžu

⁵ ENISA. (2025). *Threat Landscape 2025: Mapping the cyber threat landscape in the EU*. European Union Agency for Cybersecurity, s. 13. [online] Dostupné online: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2025>

⁶ Tamtiež

⁷ JI, I.H., LEE, J.H.; KANG, M.J.; PARK, W.J.; JEON, S.H., SEO, J.T. *Artificial Intelligence-Based Anomaly Detection Technology over Encrypted Traffic: A Systematic Literature Review*. *Sensors* 2024, 24, 898. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/s24030898>

⁸ Tamtiež

delegovať technickú činnosť na AI systémy, ktoré nepoznajú únavu, nepotrebujú spánok a uplatňujú robotickú húževnatosť a efektivitu.⁹

Z trestnoprávneho hľadiska je popísaný vývoj problematický a to najmä pri úvahách o naplnení subjektívnej stránky trestného činu konkrétnou osobou. Práve zneužitie AI umožňuje páchatelom vyhnúť sa priamej účasti na skutku, na strane druhej sťažuje dokazovanie úmyslu a príčinného vzťahu medzi osobou a spáchaným trestným činom.

1.2. Syntetické identity

AI umožňuje vytvárať plne funkčné falošné identity s realistickou históriou, obrazovými výstupmi a sociálnymi väzbami. Tieto „syntetické osoby“ sú schopné obísť overovacie mechanizmy a zakladať účty, firmy či vykonávať cezhraničné operácie bez podozrenia. Ich existencia predstavuje zásadnú výzvu pre finančné a bezpečnostné inštitúcie. Nejde len o sfaľované mená alebo identifikačné čísla, ale o komplexné, plne funkčné digitálne osobnosti s vlastnými vizuálnymi podobami, sociálnou stopou a „históriou“ správania. Vďaka pokročilým generatívnym modelom tieto identity disponujú realistickými fotografiami, hlasovými vzorkami a často aj vierohodnými online profilmi, ktoré sú schopné obstáť v mnohých automatizovaných overovacích procesoch.¹⁰

Uvedený charakter umelej identity je mimoriadne účinný pri obchádzaní systémov, ktoré sú zavedené predovšetkým v bankovom a finančnom sektore. Syntetické identity dokážu zakladať účty, otvárať podnikateľské entity (tzv. „shell companies“), realizovať cezhraničné transakcie a zároveň sa vyhnúť štandardnému monitoringu podozrivých aktivít. Ich využitie je čoraz rozšírenejšie v oblasti finančných podvodov, prania špinavých peňazí a podvodov v oblasti úverovania, kde sa tieto identity často využívajú ako „biele kone“ alebo krycie osoby. Rastúce využívanie AI technológií v podvodných aktivitách preto predstavuje významnú hrozbu pre finančný sektor. Komplexne sa jedná ohrozenie individuálnej bezpečnosti a integrity finančných inštitúcií až po možné riziká pre národnú bezpečnosť.¹¹ „Deepfaky a zneužívanie AI prispieva k post-faktickému prostrediu, v ktorom sa pravosť akéhokoľvek digitálneho obsahu spochybňuje automaticky, čím sa oslabuje dôvera v autentické materiály.“¹²

1.3. Automatizovaný nábor zraniteľných osôb

Využitie umelej inteligencie (AI) pri behaviorálnej analýze online správania zásadným spôsobom mení povahu sociálneho inžinierstva a vytvára nové riziká pre sociálne oslabené skupiny používateľov. Moderné AI systémy, najmä tie založené na pokročilých NLP a ML modeloch, dokážu v reálnom čase spracúvať rozsiahle datasety o používateľovi, identifikovať vzorce správania, preferencií či digitálnej zraniteľnosti a

⁹ ENISA. (2025). *Threat Landscape 2025: Mapping the cyber threat landscape in the EU*. European Union Agency for Cybersecurity, s. 44. [online] Dostupné online: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2025>

¹⁰ KING, T.C., AGGARWAL, N., TADDEO, M. et al. *Artificial Intelligence Crime: An Interdisciplinary Analysis of Foreseeable Threats and Solutions*. *Sci Eng Ethics* 26, 89–120 (2020). [online]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s11948-018-00081-0>

¹¹ *A report by federal criminal police office Germany* (BKA) EMPACT 2025 OAP - OFS: OA 1.3 THE ALARMING THREAT CAUSED BY THE MISUSE OF GENERATIVE AI, 22, (2025) dostupné online: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>

¹² *Facing Reality?: Law Enforcement and the Challenge of Deepfakes : an Observatory Report from the Europol Innovation Lab*. 2022. s. 16.

následne tieto zistenia využiť na personalizovanú komunikáciu¹³. Výskum zároveň potvrdzuje, že AI chatboty predstavujú pre používateľov „nehodnotiaci, bezpečný priestor“, v ktorom sú ochotní zdieľať aj citlivé informácie, ktoré by inak neposkytli iným osobám alebo inštitúciám¹⁴. Tieto vlastnosti, pôvodne vyvinuté na účely zdravotnej a behaviorálnej podpory, sú však zneužíteľné v kontexte trestnej činnosti.

Generatívna AI umožňuje automatizované spracovanie otvorených zdrojov (OSINT), ktoré dokáže z verejne dostupných profilov, sociálnych sietí a digitálnych interakcií extrahovať rozsiahle osobnostné a sociálne charakteristiky cieľa¹⁵. Takto získané dáta umožňujú útočníkom identifikovať osoby s vyššou mierou zraniteľnosti – napríklad ekonomicky nestabilné, sociálne izolované či emocionálne labilné skupiny – a následne proti nim viesť mimoriadne presné, hyperpersonalizované kampane sociálneho inžinierstva. AI pritom nielen vyhľadáva jednotlivcov, ale zároveň „predikuje ich správanie a hodnotí ich zraniteľnosť¹⁶, čo posúva manipuláciu na kvalitatívne nový, behaviorálne riadený model.

Kľúčovým nástrojom na nadviazanie kontaktu sa v súčasnosti stávajú konverzačné AI chatboty, schopné viesť dlhodobú, empatickú a adaptívnu komunikáciu. Tieto chatboty dokážu budovať dôveru, „rozvíjať vzťah“ s používateľom a postupne ho pripravovať na vykonanie požadovaného úkonu¹⁷. Generatívna AI umožňuje, aby chatbot komunikoval spôsobom, ktorý pôsobí autenticky, emocionálne reaguje na podnety a flexibilne upravuje taktiku podľa odozvy obete. Výskumy ukazujú, že takáto forma komunikácie výrazne zvyšuje ochotu jednotlivca konať podľa pokynov systému¹⁸.

V kontexte trestnej činnosti tak dochádza k situácii, v ktorej je sociálne oslabený jednotlivец najprv identifikovaný prostredníctvom OSINT a behaviorálnej analýzy, následne oslovený AI chatbotom, ktorý simuluje dôveryhodnú medziľudskú interakciu, a postupne presviedčaný k spolupráci – či už pri praní špinavých peňazí, preprave tovaru, poskytovaní bankových účtov („money mules“) alebo k iným úkonom. Najnovšie štúdie zároveň upozorňujú, že generatívna AI umožňuje útočníkom „automatizovať celý životný cyklus sociálno-inžinierskeho útoku“¹⁹, a to vrátane budovania vzťahu, manipulácie a následného získania kontroly nad obeťou. Výsledkom je, že zraniteľná osoba sa môže stať nástrojom trestnej činnosti aj bez plného vedomia o tom, že jej konanie má kriminálny charakter.

1.4. Autonómne botnety a adaptívne kybernetické útoky

S odkazom na už uvedené vektory páchania trestnej činnosti, AI umožnila vznik tzv. „samostatne učiacich sa“ botnetov t.j. vysoko adaptívne, autonómne systémy schopné samostatného rozhodovania, ktoré vykonávajú útoky bez potreby ľudského zásahu.

¹³ AGGARWAL, A., TAM, C. C., WU, D., LI, X., QIAO, S. *Artificial Intelligence-Based Chatbots for Promoting Health Behavioral Changes: Systematic Review*. Journal of Medical Internet Research. 2023, vol. 25, s. 2. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.2196/40789>. [cit. 12.06.2025].

¹⁴ AGGARWAL, A., TAM, C. C., WU, D., LI, X., QIAO, S. *Artificial Intelligence-Based Chatbots for Promoting Health Behavioral Changes: Systematic Review*. Journal of Medical Internet Research. 2023, vol. 25, s. 8. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.2196/40789>. [cit. 12.06.2025].

¹⁵ SCHMITT, Marc a FLECHAIS, Ivan. Digital deception: generative artificial intelligence in social engineering and phishing. Online. Artificial Intelligence Review. 2024, vol. 57, no. 12. s. 9, ISSN 1573-7462. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10462-024-10973-2>. [cit. 12.06.2025].

¹⁶ Tamtiež

¹⁷ Tamtiež

¹⁸ Tamtiež

¹⁹ Tamtiež

Botnety podporené umelou inteligenciou môžu autonómne určovať načasovanie, typ aj intenzitu útoku, v reálnom čase sa prispôsobovať obranným mechanizmom cieľa a koordinovať rozsiahle distribuované DDoS operácie.²⁰ Výskumy v oblasti detekcie botnetov, hodnotia, že botnety predstavujú systémy pripomínajúce „živé ekosystémy“, ktoré sa vyvíjajú a reagujú na obranné opatrenia podobne ako adaptívne organizmy. Odborná literatúra opisuje botnety ako rozsiahle siete „zombie“ zariadení schopných koordinovaných útokov, pričom ich rýchla evolúcia spôsobuje, že tradičné metódy ich detekcie často nedokážu reagovať dostatočne rýchlo a včas²¹, súčasné IoT botnety disponujú novými funkcionalitami vrátane sofistikovaného ovládania cez Command-and-Control (C&C) kanály, pričom ich autonómia a schopnosť konkurovať si navzájom o zdroje predstavujú zásadnú bezpečnostnú výzvu²² Ako sme už uvádzali Umelá inteligencia neovplyvňuje výlučne technickú úroveň útokov, ale aj sociálny vektor hrozieb. AI nástroje schopné behaviorálnej analýzy online správania umožňujú identifikovať osoby so zvýšenou sociálnou či psychologickou zraniteľnosťou, a to často prostredníctvom OSINT techník t.j. analýzy verejne dostupných digitálnych stôp, sociálnych profilov, komunikačných vzorcov či ekonomických indikátorov. Takto vytvorený profil umožňuje útočníkovi zacieliť konkrétne jednotlivcov s vyššou pravdepodobnosťou podľaŕhnutia manipulácii.

Súčasný ekosystém hrozieb tak vytvára unikátny prepletený model: autonómne technické útoky (AI botnety) a autonómne sociálne útoky (AI manipulácia jednotlivcov) sa navzájom dopĺňajú. Technologická autonómia zvyšuje rozsah útokov, zatiaľ čo psychologická autonómia zvyšuje ich účinnosť. Práve preto je potrebné analyzovať nielen technické aspekty botnetov či kybernetických operácií, ale aj širšie sociálno-právne dopady využívania AI pri manipulácii sociálne oslabených osôb.

1.5. Crime-as-a-Service: demokratizácia kriminality

Práve konvergencia vyššie vymedzených a identifikovaných faktorov t.j. škálovateľnosti, anonymita, autonómia, a globálne dostupné infraštruktúry, vedie k zásadnej transformácii organizovaného kybernetického podsvetia. Jej výsledkom je vznik rozsiahleho, ekonomicky organizovaného ekosystému, v ktorom sa kriminalita poskytuje ako služba. AI a jej kombinácia s globálnou infraštruktúrou umožňuje vznik nových foriem organizovaného zločinu. Vytvára sa ekosystém, kde páchatel' nemusí byť priamo zapojený do vykonania zločinu, ale využíva dostupné technológie a nástroje na realizáciu trestnej činnosti.²³

Jedným z významných zásahov proti tejto forme kriminality bola operácia Europolu, ktorá v októbri 2025 viedla k zadržaniu siedmich osôb zapojených do organizovanej siete. Táto sieť poskytovala službu SIM-box, ktorá umožňovala páchatel'om používať telefónne čísla registrované na osoby zo viac než 80 krajín na páchanie rôznych trestných činností, ako je phishing, smishing a ďalšie formy podvodov. V rámci operácie

²⁰ ENISA. (2023). Threat Landscape 2023: Mapping the cyber threat landscape in the EU. European Union Agency for Cybersecurity, s. 38. Dostupné online: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2023>

²¹ AHMED, A.A., JABBAR, W.A., SADIQ, A.S. et al. *Deep learning-based classification model for botnet attack detection*. J Ambient Intell Human Comput 13, 3457–3466 (2022). <https://doi.org/10.1007/s12652-020-01848-9>

²² MOTYLINSKI, M., MACDERMOTT, Á., IQBAL, F., SHAH, B. *A GPU-based machine learning approach for detection of botnet attacks*. Computers & Security. 2022, vol. 123, s. 102918-102918. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.cose.2022.102918>. [cit. 2025-12-03].

²³ DI NICOLA, A. *Towards digital organized crime and digital sociology of organized crime*. Trends in Organized Crime. 2022. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09457-y>. [cit. 12.06.2025].

"SIMCARTEL" boli zadržané 1200 SIM-box zariadenia, 40 000 SIM kariet a päť serverov, ktoré slúžili na šírenie týchto nelegálnych aktivít. Taktiež sa zistilo, že cez túto službu bolo vytvorených viac než 49 miliónov online účtov, pričom škody spôsobené týmito aktivitami dosiahli niekoľko miliónov eur.²⁴ Táto operácia demonštruje, ako môže byť digitalizovaný zločin zorganizovaný na globálnej úrovni, pričom technológie umožňujú páchateľom konať trestnú činnosť rýchlejšie, lacnejšie a efektívnejšie ako doposiaľ. SIM-box služby poskytovali páchateľom nielen nástroje na vytváranie falošných identít a obídenie identifikačných systémov, ale aj potrebnú infraštruktúru na vykonávanie rozsiahlych podvodov v oblasti finančných a bankových služieb. Tento model služby "Crime-as-a-Service" je dokonalým príkladom toho, ako technológia umožňuje páchanie trestnej činnosti na nových úrovniach. Vzhľadom na komplexnosť a rozsah operácie je vysoko pravdepodobné, že OČTK pri odhalení a zadržení páchateľov využili pokročilé nástroje umelej inteligencie (AI), ktoré umožnili rýchlu analýzu a monitorovanie dát. AI pravdepodobne zohrala kľúčovú rolu pri identifikácii a lokalizovaní nelegálnych serverov, analýze komunikácií a pri trasovaní finančných tokov. Citovaný zásah potvrdzuje, že sa OČTK musia pri riešení kyberkriminality adaptovať, a platí predpoklad, že s postupujúcim časom bude AI zohrávať ešte dôležitejšiu úlohu pri odhaľovaní trestnej činnosti.

2. Reakcia OČTK

Na pozadí dynamického rozvoja nových spôsobov páchania kriminality poháňanej umelou inteligenciou sa čoraz významnejšou stáva otázka legitímneho a zákonného využitia AI nástrojov aj na strane štátu. Orgány aplikujúce právo a zákondarca musia čeliť výzve, ako udržať krok s rýchlo sa meniacimi technológiami, za súčasného rešpektovania doktrínálnych zásad trestného práva. Za prezumpcie že je AI technológia využívaná v súlade so zákonom, môže predstavovať nenahraditeľný nástroj v oblasti odhaľovania, predchádzania a dokazovania trestnej činnosti.

AI mení kriminalisticko-technické metódy tým, že podobne ako pri popísanom páchaní trestnej činnosti, automatizuje a zdokonaľuje mnohé procesy analýzy dôkazov. Jej využitie sa rozprestiera naprieč širokým spektrom kriminalistických oblastí a zvyšuje presnosť, rýchlosť a objektivitu objasňovania trestnej činnosti.

V kontexte doterajšieho smerovania tohto odborného článku sa budeme venovať predovšetkým využitiu AI pri analýze digitálnych stôp a vybraným častkovým aspektom využitia AI pri digitálnej kriminalistike.

Analýza digitálnych stôp predstavuje základný pilier moderného vyšetrovania, kde sa pod týmto termínom chápe systematické zhromažďovanie, spracovanie a interpretácia dát pochádzajúcich z elektronických zariadení, sietí a cloudových úložísk. Tieto stopy zahŕňajú širokú škálu prvkov, ako sú logy systému, metadáta súborov, sieťový traffic, históriu prehliadania, geolokácie z mobilných zariadení či dokonca fragmenty mazaných dát z pamäťových médií. V ére exponenciálneho rastu digitálnych dát, kde objem informácií generovaných jedným smartfónom môže presiahnuť terabajty za mesiac, tradičné manuálne metódy analýzy strácajú na efektívite. Tu vstupuje umelá inteligencia ako transformačný prvok, ktorý automatizuje a zdokonaľuje tieto procesy prostredníctvom strojového učenia, prirodzeného spracovania jazyka a počítačového videnia.

²⁴ Europol. (2025, 17. október). *Cybercrime-as-a-service takedown: 7 arrested - Operation takes down sophisticated criminal network that enabled criminals to commit serious crimes across Europe*. Europol. [online] Dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/cybercrime-service-takedown-7-arrested>

Moderné nástroje založené na strojovom učení dokážu automaticky triediť dáta podľa relevantnosti, vyhľadávať korelácie medzi zdanlivo nesúvisiacimi prvkami, napríklad spojenie IP adries z logov s časovými značkami v e-mailoch a rekonštruovať udalosti v chronologických časových línii. Tieto technológie umožňujú vyšetrovateľom rýchlejšie získať prehľad o skutkovej situácii a efektívnejšie identifikovať osoby zapojené do trestnej činnosti, čím sa znižuje riziko prehliadnutia kľúčových dôkazov. Napríklad, AI algoritmy dokážu detegovať anomálie v správaní systému, ako sú neobvyklé prístupy k súborom alebo nekonzistentné metadáta, ktoré indikujú manipuláciu alebo skrývanie stôp po páchatel'ovi.

Neopomenuteľnú úlohu AI v tejto oblasti potvrdzuje aj narastajúci trend dopytu po špecializovaných technológiách. Podľa aktuálnych odhadov bol trh s digitálnou forenzikou ohodnotený na 12,3 miliardy USD v roku 2024 a predpokladá sa jeho rast na 39,94 miliardy USD do roku 2035, s priemernou ročnou mierou rastu (CAGR) 11,3 % od roku 2025 do 2035.²⁵ Tento vývoj naznačuje, že kriminalistické tímy budú čeliť potrebe investovať do nových softvérových paradigmatov, ktoré im umožnia udržať krok s rastúcimi požiadavkami na efektivitu a presnosť pri vyšetrovaniach. AI nástroje sa stávajú nevyhnutnými na spracovanie a analýzu stále väčších objemov digitálnych dôkazov, ktoré sú dnes čoraz častejšie súčasťou vyšetrovania, najmä v kontexte kyberkriminality a sofistikovaných podvodov. Integrácia AI do forenzných procesov umožňuje napríklad automatizovanú detekciu anomálií v dátach, čo urýchľuje identifikáciu podozrivých vzorcov správania, ako je sledovanie insider hrozieb prostredníctvom analýzy používateľského správania.²⁶

Jedným z kľúčových prínosov AI je automatizácia triage t.j. predbežného triedenia dôkazov kde AI modely klasifikujú dáta podľa priority na základe vzorcov z predchádzajúcich prípadov. Napríklad, nástroje ako Autopsy alebo X-Ways Forensics, rozšírené o AI komponenty, dokážu rýchlo filtrovať irelevantné súbory a zamerať sa na tie s vysokou forenznou hodnotou, ako sú mazané e-maily alebo skryté partície disku.²⁷ Ďalším príkladom je využitie počítačového videnia na analýzu obrázkov a videí, kde AI identifikuje tváre, objekty alebo manipulácie (napr. deepfakes) s presnosťou presahujúcou 92 % podľa testov NIST z roku 2024.²⁸ V oblasti NLP AI spracováva textové stopy, ako sú chat logy alebo sociálne médiá, na detekciu kriminálnych sietí prostredníctvom sentimentálnej analýzy alebo extrakcie entít, čo je obzvlášť užitočné pri vyšetrovaní organizovanej kriminality.²⁹

V kontexte rekonštrukcie udalostí AI vytvára dynamické modely časových línii, ktoré integrujú dáta z viacerých zdrojov – od IoT zariadení po cloudové logy – a predpovedajú možné sekvencie akcií páchatel'a. Pilotné štúdie ukazujú, že veľké jazykové modely ako ChatGPT-4 alebo Gemini dosahujú vysokú presnosť (priemerne 7,8 bodov z 10) pri interpretácii forenzných obrázkov z miesta činu, čím slúžia ako rozhodovací

²⁵ *Market Research Future*. (2025). Digital Forensics Market Research Report – Global Forecast till 2035. [online] Dostupné na: <https://www.marketresearchfuture.com/reports/digital-forensics-market-1522> [cit. 12.03.2025]

²⁶ *Web Asha Technologies*. (2025). The Future of AI in Digital Forensics | Transforming Investigations with Advanced Technology. Dostupné online: <https://www.webasha.com/blog/the-future-of-ai-in-digital-forensics-transforming-investigations-with-advanced-technology> [cit. 12.03.2025]

²⁷ Tamtiež

²⁸ *Salvation Data*. (2025). *Key Trends in Digital Forensics 2025: Challenges and Innovations*. [online] Dostupné online: <https://www.salvationdata.com/knowledge/key-trends-in-digital-forensics-for-2025/> [cit. 12.06.2025]

²⁹ *Innefu Labs*. (2025). *How AI is Shaping the Future of Forensic Investigations*. [online] Dostupné online: <https://innefu.com/how-ai-is-shaping-the-future-of-forensic-investigations/> [cit. 12.06.2025]

podporný nástroj pre ľudských expertov.³⁰ Tieto systémy navyše podporujú explainable AI (XAI), kde techniky ako SHAP alebo LIME poskytujú transparentné vysvetlenia rozhodnutí algoritmov, čo je nevyhnutné pre prípustnosť dôkazov.³¹

Analýza digitálnych stôp, dnes presahuje rámec jednoduchého vyhodnocovania záznamov. Moderné nástroje založené na strojovom učení dokážu automaticky triediť, vyhľadávať relevantné korelácie v dátach z rôznych zariadení, a rekonštruovať udalosti v časových líniiach. Tieto technológie tak umožňujú vyšetrovateľom rýchlejšie získať prehľad o skutkovej situácii a efektívnejšie identifikovať osoby, ktoré sú do trestnej činnosti zapojené. Neopomenuteľnú úlohu AI pri analýze digitálnych stôp, jednoznačne potvrdzuje aj narastajúci trend dopytu po vymedzených technológiách. V zmysle súčasných odhadov bude trh s AI technológiami v oblasti digitálnej kriminalistiky rásť z 12 miliárd eur na 30 miliárd eur a to v priebehu rokov 2024 a 2032. Predmetný vývoj naznačuje, že kriminalistické tímy budú čeliť potrebe investovať do nových softvérových paradigmatov, ktoré im umožnia udržať krok s rastúcimi požiadavkami na efektivitu a presnosť pri vyšetrovaniach. AI nástroje budú nevyhnutné na spracovanie a analýzu stále väčších objemov digitálnych dôkazov, ktoré sú dnes čoraz častejšie súčasťou vyšetrovania.³²

Rovnako významným nástrojom využitia umelej inteligencie v praxi (OČTK) je prediktívna policajná práca (*predictive policing*), ktorá sa opiera o strojové učenie a analýzu veľkých dát za účelom predpovedania potenciálnych kriminálnych aktivít. AI systémy dokážu spracúvať dáta o trestnej činnosti, geografické vzorce, sociálno-ekonomické indikátory a aktuálne informácie z monitorovacích systémov, s cieľom identifikácie rizík t.j. miesta alebo časové obdobia s vyššou pravdepodobnosťou výskytu trestných činov. V kontexte boja proti organizovanej kriminalite umožňuje AI predikovať pohyby zločineckých skupín na základe analýzy transakčných dát, komunikačných vzorcov alebo zmien v online aktivitách.³³ Podľa správy Europolu z roku 2024, takéto systémy už dnes prispievajú k zníženiu incidencie násilných trestných činov o 10-15 % v pilotných projektoch v Európe, kde AI zlepšuje operačnú efektivitu a poskytuje real-time poznatky na prevenciu zločinu. Ďalším príkladom je operácia EncroChat, kde AI analyzovala viac ako 115 miliónov správ od 60 000 používateľov, čo viedlo k 6 558 zatknutiam a zabaveniu 739,7 milióna eur, čím demonštruje potenciál prediktívnej analýzy v boji proti organizovanej kyberkriminalite.³⁴

Práve predikatívna kriminalistika, je podľa názoru autora kontroverzná nakoľko pri jej aplikácii môže dochádzať k porušeniu viacerých doktrínálnych zásad trestného práva, ako sú prezumpcia nevinu alebo proporcionalita zásahov do základných práv. Z

³⁰ FARBER, S. (2025). *AI as a decision support tool in forensic image analysis: A pilot study on integrating large language models into crime scene investigation workflows*. Journal of Forensic Sciences, 70(3), 932–943. Dostupné online: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12046100/> [cit. 2025-12-03].]

³¹ International Journal of Latest Technology in Engineering Management & Applied Science. (2025). *Developing an Explainable AI System for Digital Forensics: Enhancing Trust and Transparency in Flagging Events for Legal Evidence*. Dostupné online: <https://www.ijltemas.in/submission/index.php/online/article/view/2363> [cit. 2025-12-03].]

³² [online] Dostupné na: <https://www.marketresearchfuture.com/reports/digital-forensics-market-1522>

³³ Europol. (2024). *How AI can strengthen law enforcement: Insights from Europol's new report*. [online] Dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/how-ai-can-strengthen-law-enforcement-insights-europols-new-report> [cit. 2025-12-03].]

³⁴ Europol. (2023). *AI and policing: The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement. Publications Office of the European Union, Luxembourg*, s. 22–24. [online] Dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/AI-and-policing.pdf> [cit. 2025-12-03].]

trestnoprávneho hľadiska je preto nevyhnutné, aby boli tieto systémy podrobené pravidelnému auditu a aby ich výstupy slúžili len ako podporný nástroj, nie ako základ pre zásahy bez náležitého odôvodnenia. Prediktívna AI musí byť navrhnutá s dôrazom na transparentnosť, preskúmateľnosť a ľudský dohľad, aby sa minimalizovali riziká falošných pozitív a zabránilo sa neoprávnenému profilovaniu osôb bez reálneho podozrenia z trestnej činnosti.³⁵

Záver

Umelá inteligencia (AI) predstavuje v kontexte trestného práva a kriminalistiky fenomén s jednoznačne ambivalentným charakterom, kde jej potenciál ako nástroja na posilnenie bezpečnosti a efektivity vyšetrovania koexistuje s rizikami zneužitia na páchanie trestnej činnosti. Na jednej strane AI akceleruje zločin tým, že znižuje bariéry vstupu do sofistikovaných kriminálnych aktivít, umožňuje škálovateľné a anonymné operácie a vytvára nové vektory ohrozenia, ako sú syntetické identity, autonómne botnety alebo automatizovaná manipulácia zraniteľných osôb. Ako sme načrtli v kapitole Akcelerátor kriminality, AI transformuje modus operandi páchatel'ov, čím umožňuje operovať v masívnom rozsahu bez priameho zásahu človeka, čo ilustruje model "crime-as-a-service" s príkladmi ako operácia SIMCARTEL Europolu v októbri 2025. vývoj vyvoláva ontologické a právne výzvy, vrátane straty priamej kauzality medzi operátorom a následkom, čo komplikuje pripisovanie viny (culpa), úmyslu (dolus) a kauzality v tradičných kategóriách trestného práva. AI tak akceleruje kriminalitu, kde aj jednotlivci bez technických zručností môžu spôsobiť rozsiahle škody, čo podčiarkuje nutnosť rekonceptualizácie základných trestnoprávných pojmov. Na druhej strane AI poskytuje OČTK neoceniteľné nástroje na prevenciu, detekciu a dokazovanie trestnej činnosti. Článok poukazuje na nevyhnutnosť vyváženého prístupu: AI nie je len akcelerátorom zločinu, ale aj katalyzátorom inovácií v trestnom práve a kriminalistike. Jej úspešné integrovanie si vyžaduje nielen technické investície, ale aj právnu adaptáciu, vrátane aktualizácie metodických odporúčaní a čiastočnej novelizácie normatívneho ukotvenia AI. Budúcnosť trestného práva spočíva v interdisciplinárnej spolupráci, kde právnici, kriminalistický znalci resp. experti a sociológovia spoločne zabezpečia, aby AI slúžila verejnému záujmu bez ohrozenia základných ľudských práv. Ako zdôrazňujú medzinárodné analýzy, bez regulácie hrozí, že sa AI stane nástrojom, ktorý oslabí dôveru v justičný systém, namiesto jeho posilnenia.

Použitá literatúra

1. ENISA. (2023). Threat Landscape 2023: Mapping the cyber threat landscape in the EU. European Union Agency for Cybersecurity, s. 38. Dostupné online: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2023>
2. [online] Dostupné na: <https://www.marketresearchfuture.com/reports/digital-forensics-market-1522>
3. *A report by federal criminal police office Germany (BKA) EMPACT 2025 OAP - OFS: OA 1.3 THE ALARMING THREAT CAUSED BY THE MISUSE OF*

³⁵ ENISA. (2025). Threat Landscape 2025: Mapping the cyber threat landscape in the EU. European Union Agency for Cybersecurity, s. 56–58. Dostupné online: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2025> [cit. 2025-12-03].

- GENERATIVE AI, 22, (2025) dostupné online: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-statistics/empact>
4. AGGARWAL, A., TAM, C. C, WU, D., LI, X., QIAO, S. *Artificial Intelligence–Based Chatbots for Promoting Health Behavioral Changes: Systematic Review*. Journal of Medical Internet Research. 2023, vol. 25, s. 2. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.2196/40789>. [cit. 12.06.2025].
 5. AHMED, A.A., JABBAR, W.A., SADIQ, A.S. et al. *Deep learning-based classification model for botnet attack detection*. J Ambient Intell Human Comput 13, 3457–3466 (2022). <https://doi.org/10.1007/s12652-020-01848-9>
 6. DEDOUIT, F., DUCLOYER, M., ELIFRITZ, J., ADOLPHI, N.L., YI-LI, G. W., et al. *The current state of forensic imaging – post mortem imaging*. International Journal of Legal Medicine. 2025, vol. 139, no. 3, s. 1141-1159. [Online]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s00414-025-03461-x>. [cit. 2025-11-23].
 7. DI NICOLA, A. *Towards digital organized crime and digital sociology of organized crime*. Trends in Organized Crime. 2022. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09457-y>. [cit. 12.06.2025].
 8. ENISA. (2025). *Threat Landscape 2025: Mapping the cyber threat landscape in the EU*. European Union Agency for Cybersecurity, s. 13. [online] Dostupné online: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2025>
 9. Europol (2024), Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
 10. Europol. (2023). *AI and policing: The benefits and challenges of artificial intelligence for law enforcement*. Publications Office of the European Union, Luxembourg, s. 22–24. [online] Dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/AI-and-policing.pdf> [cit. 2025-12-03].
 - a. Europol. (2024). *How AI can strengthen law enforcement: Insights from Europol's new report*. [online] Dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/how-ai-can-strengthen-law-enforcement-insights-europols-new-report> [cit. 2025-12-03].
 11. Europol. (2025, 17. október). *Cybercrime-as-a-service takedown: 7 arrested - Operation takes down sophisticated criminal network that enabled criminals to commit serious crimes across Europe*. Europol. [online] Dostupné na: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/cybercrime-service-takedown-7-arrested>
 12. *Facing Reality?: Law Enforcement and the Challenge of Deepfakes : an Observatory Report from the Europol Innovation Lab*. 2022. s. 16.
 13. FARBER, S. (2025). *AI as a decision support tool in forensic image analysis: A pilot study on integrating large language models into crime scene investigation workflows*. Journal of Forensic Sciences, 70(3), 932–943. Dostupné online: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12046100/> [cit. 2025-12-03].]
 14. Innefu Labs. (2025). *How AI is Shaping the Future of Forensic Investigations*. [online] Dostupné online: <https://innefu.com/how-ai-is-shaping-the-future-of-forensic-investigations/> [cit. 12.06.2025]
 15. International Journal of Latest Technology in Engineering Management & Applied Science. (2025). *Developing an Explainable AI System for Digital Forensics: Enhancing Trust and Transparency in Flagging Events for Legal Evidence*. Dostupné

- online: <https://www.ijltemas.in/submission/index.php/online/article/view/2363> [cit. 2025-12-03].]
16. JI, I.H., LEE, J.H.; KANG, M.J.; PARK, W.J.; JEON, S.H., SEO, J.T. *Artificial Intelligence-Based Anomaly Detection Technology over Encrypted Traffic: A Systematic Literature Review*. *Sensors* 2024, 24, 898. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.3390/s24030898>
 17. KING, T.C., AGGARWAL, N., TADDEO, M. et al. *Artificial Intelligence Crime: An Interdisciplinary Analysis of Foreseeable Threats and Solutions*. *Sci Eng Ethics* 26, 89–120 (2020). [online]. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s11948-018-00081-0>
 18. *Market Research Future*. (2025). Digital Forensics Market Research Report – Global Forecast till 2035. [online] Dostupné na: <https://www.marketresearchfuture.com/reports/digital-forensics-market-1522> [cit. 12.03.2025]
 19. MAUEROVÁ, M. E. *Humanizmus v kontexte ochrannnej výchovy*. In: KNOLL, V., HABLOVIČ, J. a kol. *Naděje právní vědy 2024: Právní věda v praxi* Západočeská Univerzita v Plzni : Plzeň, s. 314.
 20. MOTYLINSKI, M., MACDERMOTT, Á., IQBAL, F., SHAH, B. *A GPU-based machine learning approach for detection of botnet attacks*. *Computers & Security*. 2022, vol. 123, s. 102918-102918. [online] Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.cose.2022.102918>. [cit. 2025-12-03].
 21. Salvation Data. (2025). *Key Trends in Digital Forensics 2025: Challenges and Innovations*. [online] Dostupné online: <https://www.salvationdata.com/knowledge/key-trends-in-digital-forensics-for-2025/> [cit. 12.06.2025]
 22. SCHMITT, M., FLECHAIS, I Digital deception: generative artificial intelligence in social engineering and phishing. *Online. Artificial Intelligence Review*. 2024, vol. 57, no. 12. s. 9, ISSN 1573-7462. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10462-024-10973-2>. [cit. 12.06.2025].
 23. *Web Asha Technologies*. (2025). The Future of AI in Digital Forensics | Transforming Investigations with Advanced Technology. Dostupné online: <https://www.webasha.com/blog/the-future-of-ai-in-digital-forensics-transforming-investigations-with-advanced-technology> [cit. 12.03.2025]

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Alexander Pezlar
Pracovná pozícia: Interný doktorand
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice
E-mail: alexander.pezlar@student.upjs.sk

MOŽNOSTI VYUŽITIA UMELEJ INTELIGENCIE PRI OCHRANNEJ VÝCHOVE

POSSIBILITIES FOR USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN SAFETY EDUCATION

Michaela Ema Mauzerová

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Príspevok analyzuje možnosti a limity využívania umelej inteligencie v ochrannej výchove, pričom ju vymedzuje ako podporný nástroj, nie ako prostriedok automatizovaného rozhodovania o právach dieťaťa. Zohľadňuje európsky právny rámec, zahraničné empirické poznatky a identifikuje prínosy AI, ako sú individualizácia intervencií či efektívnejší zber dát. Súčasne upozorňuje na riziká, najmä ohrozenie súkromia, algoritmickú zaujatost a znižovanie významu ľudského odborného úsudku. Navrhuje de lege ferenda opatrenia, ktoré by umožnili bezpečné a eticky udržateľné využívanie AI pri zachovaní najlepšieho záujmu dieťaťa.

Kľúčové slová: AI, ochranná výchova, mladistvý páchatel', podporné nástroje

Abstract

This article analyzes the possibilities and limitations of using artificial intelligence in protective education, defining it as a supportive tool rather than a means of automated decision-making on children's rights. She takes into account the European legal framework and foreign empirical findings and identifies the benefits of AI, such as the individualization of interventions and more efficient data collection. At the same time, she points out the risks, in particular the threat to privacy, algorithmic bias, and the diminishing importance of human professional judgment. It proposes de lege ferenda measures that would enable the safe and ethically sustainable use of AI while preserving the best interests of the child.

Keywords: AI, protective education, juvenile offender, support tools

Úvod

Diskusia o potenciály umelej inteligencie v systéme ochrannej výchovy prebieha v čase, keď sa štátne orgány aj odborná verejnosť snažia reagovať na prehlbujúcu sa komplexnosť problémov detí a mladistvých umiestňovaných do ústavných zariadení. Charakteristika tejto skupiny sa v posledných rokoch mení: deti prichádzajú s ťažšími formami porúch správania, s kumulovanými traumami, s hlbším sociálnym vylúčením a zároveň so skúsenosťami z digitálneho prostredia, ktoré významne formuje ich identitu i rizikové správanie.¹ Ochranná výchova tak čoraz viac stojí pred úlohou reagovať na individuálne potreby detí prostredníctvom moderných, adaptívnych a odborne podložených postupov.² V tejto súvislosti sa objavuje otázka, do akej miery môžu byť súčasťou takýchto postupov inteligentné technológie, najmä umelá inteligencia (AI), a ako by mal zákonodarcia reagovať na nové možnosti, riziká i požiadavky?

¹ TITTOVÁ, M. *Trestnoprávne sankcie ukladané fyzickým osobám*, Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. s. 135 - 163

² MADLIAK, J. a kol.: *Základy penológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. s.103.

1. Definícia a postavenie AI v právnej teórii

V rovine teoretickej definície je potrebné jasne odlíšiť, čo rozumieme pod termínom „umelá inteligencia“. V analýze autorov venujúcich sa právu a technológiám sa za AI považuje „*strojový či algoritmický systém, ktorý dokáže spracovávať vstupné údaje (vrátane vnímania reálneho či virtuálneho prostredia), abstrahovať ich do modelov a generovať výstupy vo forme odporúčaní, predikcií alebo rozhodnutí.*“³

Z tohto hľadiska je kľúčové rozlíšiť medzi:

- 1) **AI ako podporným „decision-support“ nástrojom** — teda systémom, ktorý poskytuje analytické alebo dátovo podložené odporúčania, ale nerozhoduje sám.
- 2) **AI ako nástrojom automatizovaného rozhodovania** — čo je v oblasti starostlivosti o deti či ochrannej výchovy problematické a z hľadiska práv dieťaťa a zväčša neprípustné.

V právnej a etickej literatúre sa zdôrazňuje, že použitie AI v kontexte spravodlivosti, starostlivosti o deti či verejných služieb musí byť rámované regulačnými garanciami: transparentnosťou, auditovateľnosťou, možnosťou odvolania a ľudskou zodpovednosťou.⁴

1.2. Právny rámec ochrany detí a AI v Európe

Pre oblasť ochrany výchovy sú relevantné viaceré právne a medzinárodné záväzky: zákonné úpravy sociálnoprávnej ochrany detí, rodinného práva, ochrany osobných údajov (napr. GDPR), ako aj medzinárodných zmlúv – predovšetkým Dohovor o právach dieťaťa (CRC).

Zároveň treba brať do úvahy, že v rámci EÚ sa pripravuje regulácia AI ako celku, známa ako AI Act, ktorá klasifikuje systémy spracúvajúce citlivé údaje, pracujúce s deťmi alebo využívané v justičnom kontexte ako „vysoko rizikové“. To znamená, že ich nasadenie by malo byť spojené s prísnyimi požiadavkami na transparentnosť, audit a ochranu práv dotknutých osôb.⁵

Z právne-doktrínálneho hľadiska preto akákoľvek integrácia AI do ochrany výchovy musí rešpektovať základné princípy: najlepší záujem dieťaťa, proporcionálnosť zásahu, minimálne narušenie súkromia, ľudský dohľad a zodpovednosť.

2. Prehľad existujúcich projektov a empiria: AI a sociálna starostlivosť o deti

Aj keď zatiaľ nie je v slovenskom kontexte rozsiahla prax využívania AI v ochrannoprávnej starostlivosti, v zahraničí existujú pilotné projekty a štúdie, ktoré ukazujú reálny potenciál aj úskalia.

2.1. Príklady z krajín nordického/regiónu Severnej Európy

V rámci spolupráce UNICEF a vlády Fínska bol vyvinutý rámec pre využívanie AI s ohľadom na práva detí. Tento rámec reaguje na rastúcu digitalizáciu života detí, a v

³ ZAVRŠNIK, A. *Criminal justice, artificial intelligence systems, and human rights*. [online]. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-020-00602-0?utm> [cit. 23.06.2025]

⁴ KUCINA, I. *Challenges of Digitalisation in Judicial System*. [online]. Dostupné na: <https://reference-global.com/article/10.25143/socr.23.2022.2.051-060?tab=article> [cit. 23.06.2025]

⁵ FILA, M. *AI and data protection in judicial cooperation in criminal matters*. [online]. Dostupné na: <https://www.eurojust.europa.eu/20-years-of-eurojust/ai-and-data-protection-judicial-cooperation-criminal-matters?utm> [cit. 23.06.2025]

pilotných projektoch testuje riešenia zamerané na duševné zdravie, prevenciu rizikového správania či podporu rodín.⁶

Konkrétnym príkladom je AI-chatbot vyvinutý pre mladistvých vo veku 12–19 rokov pri psycho-pedagogických a poradenských službách v rámci zdravotníckeho zariadenia v Helsinkách. Chatbot, navrhnutý interdisciplinárne (psychológovia, AI-experti, dizajnéri), slúži na anonymné posúdenie psychického stavu, poskytovanie informácií o dostupnej pomoci, a v prípade potreby odporúčenie kontaktu na odborníkov.⁷

Ďalší projekt s názvom „Digital tools support at-risk youth and families“ skúmal, ako virtuálna realita a interaktívne digitálne nástroje môžu pomôcť deťom na spektre autizmu či s poruchami správania, zlepšiť ich integráciu, sociálne zručnosti a zvládanie impulzívneho správania.

Tieto skúsenosti ukazujú, že AI a digitálne nástroje môžu byť užitočné pri práci s deťmi vo zraniteľnej situácii — ak sú spracované premyslene, s rešpektom k právam dieťaťa a pod odborným dohľadom.⁸

2.2. Výskumy v oblasti risk-assessment a prediktívnych modelov

Empirická báza v akademickej literatúre naznačuje, že strojové učenie a algoritmičné modely môžu byť úspešne použité pri identifikácii rizikových faktorov správania mladistvých, vrátane tradičných aj kybernetických trestných činov. Napríklad štúdia, ktorá analyzovala údaje z druhého medzinárodného výskumu sebareportovanej delikvencie (Second International Self-Report of Delinquency Study), ukázala, že modely ML dokázali spoľahlivo rozlíšiť medzi rôznymi typmi delikvencie — tradičnou, kybernetickou, kombinovanou alebo absenciou trestnej činnosti. Modely zároveň identifikovali kľúčové rizikové faktory, ako pohlavie, digitálne pirátstvo, užívanie návykových látok, predchádzajúcu viktimizáciu a dohľad rodičov.⁹

V odborných prácach sa však opakovane varuje pred nebezpečenstvom prílišnej dôvery v algoritmy. Napríklad autori Saxena a Guha (2023) v štúdií „Algorithmic Harms in Child Welfare“ upozorňujú, že implementácia AI do rozhodovacích procesov v oblasti starostlivosti o deti môže viesť k procesným poškodeniam — zníženiu kvality rozhodovania, zvýšeniu administratívnej záťaže pracovníkov a nerovnomerným výsledkom, ak prípady „nepasujú“ do vzorov, na ktorých bol model trénovaný.

Rovnaká kritika sa objavuje pri návrhoch risk-assessment algoritmov, ktoré pracujú s údajmi zo sociálnych správ, anamnéz a záznamov odborníkov — tieto dáta sú často fragmentované, subjektívne a obsahujú systematické predsudky. Použitie iba kvantitatívnych ukazovateľov teda môže ignorovať dôležité, ale ťažko kvantifikovateľné aspekty, ako rodinnú dynamiku, sociálne väzby, traumy alebo latentné faktory.¹⁰

⁶ HELSINKI CONSULTATION WORKSHOP REPORT [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unicef.org/innocenti/media/2491/file/AI-Children-Workshop-Helsinki-2019.pdf?utm> [cit. 24.06.2025]

⁷ Pilot testing 'Policy Guidance on AI for Children' [online] Dostupné na: <https://www.unicef.org/innocenti/projects/ai-for-children/pilot-testing-policy-guidance-ai-children?utm> [cit. 24.06.2025]

⁸ DEVANSI, S., SHION, G. *Algorithmic Harms in Child Welfare: Uncertainties in Practice, Organization, and Street-level Decision-Making*. [online]. Dostupné na: <https://arxiv.org/abs/2308.05224?utm> [cit. 24.06.2025]

⁹ Digital tools support at-risk youth and families in Finland. [online]. Dostupné na: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/projects/digital-tools-support-risk-youth-and-families-finland?utm> [cit. 24.06.2025]

¹⁰ DEVANSI, S., SHION, G. *Algorithmic Harms in Child Welfare: Uncertainties in Practice, Organization, and Street-level Decision-Making*. [online]. Dostupné na: <https://arxiv.org/abs/2308.05224?utm> [cit. 28.06.2025]

3. Argumenty pre a proti zavádzaniu AI v ochrannej výchove

Potencionálne prínosy:

- 1) **Individualizácia intervencií a rehabilitácie** – AI umožňuje spracovať veľké množstvo dát a identifikovať vzorce, ktoré pomôžu prispôsobiť výchovný alebo terapeutický plán konkrétnemu dieťaťu. Tým sa zvyšuje efektivita a relevancia opatrenia.
- 2) **Rýchla identifikácia rizikových situácií** – AI môže v reálnom čase upozorňovať na zvýšené riziko recidívy, regresu správania alebo psychosociálnych ťažkostí, čo umožní včasnú intervenciu.
- 3) **Odľahčenie personálu** – automatizácia administratívnych činností, analýza dát a generovanie odporúčaní môžu uvoľniť pracovný čas pre priamu, humanitárnu prácu s dieťaťom.
- 4) **Vzdelávanie a podpora sociálnych zručností** – adaptívne výučbové či terapeutické systémy môžu doplniť tradičné prvky a ponúknuť deťom klientom flexibilnejšiu, atraktívnu formu učenia alebo sebarozvoja, čo je obzvlášť dôležité pre deti s narušenou školskou dochádzkou alebo ťažkou motiváciou.
- 5) **Zber a analýza dát pre systémový rozvoj opatrení** – AI môže pomôcť identifikovať systémové nedostatky, zhromaždiť dáta o úspešnosti opatrení, podporiť evaluáciu a zlepšiť kvalitu a účinnosť ochrannej výchovy na makro-úrovni.

Hlavné riziká a výhrady:

- 1) **Ohrozenie súkromia a dôvernosti** – deti v ochrannej starostlivosti sú mimoriadne zraniteľné; zber citlivých osobných, psychologických či behaviorálnych údajov predstavuje vysoké riziko.
- 2) **Algoritmická zaujatosť a diskriminácia** – ak modely vychádzajú z historických dát, môžu reprodukovать spoločenské predsudky, stigmatizáciu a nerovné zaobchádzanie, čo je v rozpore s princípom spravodlivosti a ochrany detských práv.
- 3) **Nedostatočná transparentnosť a „black-box“ systémy** – bez auditovateľnosti a možnosti spätnej kontroly môže byť ťažké overiť, prečo systém odporučil konkrétny krok.
- 4) **Erozia ľudského rozhodovania a profesionálneho úsudku** – prílišná dôvera v algoritmy môže viesť k dehumanizácii procesu, nahrádzaniu terapeutického a výchovného prístupu technológiou alebo instrumentálnej starostlivosti.
- 5) **Preťaženie a zlá implementácia** – ak organizácia nemá zdroje, personál alebo odborné kompetencie, AI môže znamenať ďalšiu administratívnu a technickú záťaž, ktorá zníži kvalitu starostlivosti.

4. Návrhy *de lege ferenda*

Ochranná výchova je opatrením s dvojitého charakterom: na jednej strane predstavuje zásah do osobnej autonómie dieťaťa, na druhej strane má ochranný a rozvojový účel. Preto je kľúčové minimalizovať riziko neprimeraných zásahov a zároveň maximalizovať účinnosť opatrení. Umelá inteligencia dokáže podporiť oba ciele – nie tým, že by nahradila odborníkov, ale tým, že im umožní pracovať na základe detailnejších dát,

presnejšej diagnostiky a kontinuálneho sledovania zmien v psychosociálnom profile dieťaťa.

V teoretickej rovine je možné chápať AI ako nástroj *evidence-based practice*, ktorý posilňuje transparentnosť a kvalitu rozhodovacích procesov. *De lege ferenda* by preto bolo vhodné jasne vymedziť, že AI môže slúžiť ako podporný zdroj pre rozhodovanie pri ukladaní, výkone a hodnotení ochrannej výchovy. Právny rámec by mal reflektovať, že algoritmické odporúčania majú pomocnú povahu, nie autoritatívny charakter, čo chráni dieťa pred automatizovaným rozhodovaním a podporuje zachovanie ľudského odborného úsudku.

4.1. Prehĺbenie diagnostiky: multidimenzionálne hodnotenie s podporou umelej inteligencie

Tradičné diagnostické metódy sú nepochybne odborným základom práce s dieťaťom. Avšak moderné systémy umelej inteligencie umožňujú komplexnejší, mnohorozmerný prístup k hodnoteniu potrieb maloletých, ktorý je v prostredí ochrannej výchovy mimoriadne potrebný.

AI môže byť zapojená do spracovania rôznych typov dát:

- 1) psychologických a anamnestických informácií,
- 2) školských výkonov a kognitívnych ukazovateľov,
- 3) údajov zachytávajúcich emočné zmeny alebo reakcie v každodennom fungovaní,
- 4) pozorovaní odborného personálu,
- 5) záznamov o priebehu a výsledkoch individuálnych a skupinových intervencií,
- 6) dát o sociálnych väzbách dieťaťa (rodina, rovesníci, autority).

Takto vytvorený integrovaný diagnostický profil by mohol zabezpečiť vyššiu presnosť pri nastavovaní individuálneho programu rozvoja osobnosti, pri výbere preventívnych aj korekčných intervencií a pri identifikácii faktorov, ktoré bránia úspešnej resocializácii. *De lege ferenda* je potrebné vytvoriť normatívny základ, ktorý umožní:

- 1) používanie certifikovaných AI diagnostických nástrojov,
- 2) kontrolu ich metodickej presnosti,
- 3) transparentné a auditovateľné fungovanie algoritmov,
- 4) definovanie povinnosti odborného dohľadu pri interpretácii dát.

4.2. AI pri monitorovaní a hodnotení progresu dieťaťa počas výkonu ochrannej výchovy

Hodnotenie progresu je jednou z najnáročnejších častí výkonu ochrannej výchovy. Často je založené na subjektívnych výpovediach a čiastkových pozorovaniach, ktoré môžu byť ovplyvnené personálnou výmenou, únavou, preťažením alebo nedostatkom času. AI systémy umožňujú objektívnejšiu aproximáciu vývoja dieťaťa – nie nahradením ľudského hodnotenia, ale jeho doplnením o analytické modely pracujúce s dlhodobými trendmi. Umelá inteligencia môže napríklad:

- 1) identifikovať vzorce problémového správania,
- 2) predpovedať rizikové eskalácie (napr. konflikty, úteky),
- 3) sledovať účinnosť konkrétnych intervencií v reálnom čase,
- 4) vyhodnocovať adaptáciu dieťaťa na režim,
- 5) upozorňovať na psychosociálne zmeny vyžadujúce intervenciu.

De lege ferenda je žiaduce upraviť podmienky zavádzania takýchto systémov, mechanizmy kontroly nad ich fungovaním, obmedzenie ich použitia len na účely výchovnej a terapeutickej práce, čízať ich použitia ako dôkazu na disciplinárne sankcionovanie či hodnotenie dieťaťa z hľadiska trestnoprávnej zodpovednosti.

4.3. Edukačná a terapeutická rovina: adaptívne programy pre deti v ústavnej starostlivosti

Významnú výzvu ochrannej výchovy predstavuje vzdelávací deficit mnohých detí, ktorý je často spojený s nepriaznivými životnými podmienkami, nízkou motiváciou a opakovaným školským zlyhávaním. V tomto smere môže AI otvoriť nové možnosti prostredníctvom adaptívnych výučbových systémov, jazykových a kognitívnych tréningov založených na strojom učení, interaktívnych aplikácií podporujúcich sociálne zručnosti, digitálnych terapeutických programov zameraných na reguláciu emócií a spracovanie traumy.

Uvedené nástroje môžu dopĺňať prácu pedagógov a psychológov, avšak nemôžu ich nahradiť. V tejto oblasti je potrebné dbať na prísne limity – AI zasahuje do najintímnejších rovín osobnosti dieťaťa, preto musí byť jej využitie podmienené informovaným súhlasom zákonného zástupcu (ak je to vzhľadom na situáciu možné), odborným dohľadom a jasne vymedzeným účelom.

4.4. Etické hranice a ochrana základných práv detí ako ústredný predpoklad

Neoddeliteľnou súčasťou akýchkoľvek úvah *de lege ferenda* je ochrana práv dieťaťa v digitálnom prostredí. Maloletí v ochrannej výchove predstavujú skupinu s mimoriadne oslabenou autonómiou a zvýšeným rizikom stigmatizácie. Ochrana práv dieťaťa musí byť nadradená akejkoľvek efektívnosti technologických riešení. Preto musí byť regulácia prísnejšia ako v bežných školách či sociálnych službách.

Zákon by mal výslovne upraviť:

- 1) zákaz používania AI na automatizované rozhodovanie o právach dieťaťa,
- 2) zákaz tvorby rizikových profilov s prediktívnym účelom trestného správania,
- 3) povinnosť minimalizácie údajov a ich striktné účelové viazanie,
- 4) zvýšený štandard kybernetickej bezpečnosti,
- 5) pravidelné nezávislé audity algoritmických systémov,
- 6) zákaz komerčného zneužitia dát detí,
- 7) transparentnosť voči kontrolným orgánom a súdom.

4.5. Nevyhnutnosť organizačnej, personálnej a metodologickej prípravy

Koncepcia využívania AI nie je mysliteľná bez súbežnej profesionalizácie personálu. pracovníci výchovných zariadení nie sú technológmi – ich úlohou je výchovná a terapeutická práca. Preto musí byť vzdelávanie personálu jednoduché, dostupné a dlhodobou udržateľné. *De lege ferenda* je potrebné ustanoviť povinné vzdelávacie moduly o využívaní AI, definovať kompetencie a zodpovednosť odborných pracovníkov pri práci s technológiami, vytvoriť centrálny metodický orgán, ktorý bude vydávať pokyny, garantovať odbornú správnosť postupov a sledovať dopad na deti, zabezpečiť štandardizáciu medzi jednotlivými zariadeniami, aby nevznikali rozdiely v kvalite poskytovanej starostlivosti. Implementácia umelej inteligencie je úspešná iba vtedy, ak je sprevádzaná zmenou organizačnej kultúry a profesionálnym rozvojom zamestnancov.

4.6. Perspektívna vízia: AI ako podpora, nie náhrada ľudskosti systému

Jednou z najdôležitejších úvah je otázka, čo má byť cieľovým stavom. Ochranná výchova stojí a musí stáť na medziľudskom kontakte, terapeutickom vzťahu a citlivej práci s deťmi. Umelá inteligencia môže byť nápomocná, ale nikdy nesmie nahradiť hodnoty, na ktorých je postavený systém ochrany detí – dôveru, empatiu, individuálny prístup a profesionalitu.

De lege ferenda sa preto odporúča definovať AI výslovne ako **podporný nástroj**, ktorý dopĺňa, nie nahrádza činnosť ľudí. Právny poriadok by mal podčiarknuť, že konečné hodnotenie, rozhodovanie a usmerňovanie dieťaťa musí vždy zostať v rukách kvalifikovaného odborníka.

Záver

Integrácia umelej inteligencie do systému ochrannej výchovy predstavuje potenciálny posun smerom k individualizovanej, dátovo podloženej a efektívnejšej starostlivosti o deti a mladistvých v zraniteľnej situácii. Zároveň však ide o zásah, ktorý nesmie narušiť základné práva detí, princípy ochrany súkromia, dôstojnosti a spravodlivosti.

Predložené návrhy *de lege ferenda* – od definície AI, cez podmienky jej použitia, ochranu údajov, až po inštitucionálne zabezpečenie – ponúkajú právny rámec, ktorý môže slúžiť ako východisko pre prípadné legislatívne a metodické riešenie.

Kľúčové je, aby AI bola vždy vnímaná ako **pomocný, nie rozhodovací** nástroj, a aby jej implementácia bola sprevádzaná odborným dohľadom, transparentnosťou a participáciou detí a rodín.

V strednodobom horizonte je možné, že takéto riešenia prispejú k vyššej kvalite ochrany, efektívnejšej resocializácii a menšiemu zaťaženiu personálu — no iba za predpokladu, že budú vnímané ako súčasť širšieho systému ľudskej starostlivosti, nie ako technologická náhrada.

Použitá literatúra

1. DEVANSI, S., SHION, G. *Algorithmic Harms in Child Welfare: Uncertainties in Practice, Organization, and Street-level Decision-Making*. [online]. Dostupné na: <https://arxiv.org/abs/2308.05224?utm> [cit. 24.06.2025]
2. DEVANSI, S., SHION, G. *Algorithmic Harms in Child Welfare: Uncertainties in Practice, Organization, and Street-level Decision-Making*. [online]. Dostupné na: <https://arxiv.org/abs/2308.05224?utm> [cit. 28.06.2025]
3. *Digital tools support at-risk youth and families in Finland*. [online]. Dostupné na: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/projects/digital-tools-support-risk-youth-and-families-finland?utm> [cit. 24.06.2025]
4. FILA, M. *AI and data protection in judicial cooperation in criminal matters*. [online]. Dostupné na: <https://www.eurojust.europa.eu/20-years-of-eurojust/ai-and-data-protection-judicial-cooperation-criminal-matters?utm> [cit. 23.06.2025]
5. *HELSINKI CONSULTATION WORKSHOP REPORT* [online]. Dostupné na: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.unicef.org/innocenti/media/2491/file/AI-Children-Workshop-Helsinki-2019.pdf?utm> [cit. 24.06.2025]

6. KUCINA, I. *Challenges of Digitalisation in Judicial System*. [online]. Dostupné na: <https://reference-global.com/article/10.25143/socr.23.2022.2.051-060?tab=article> [cit. 23.06.2025]
7. MADLIAK, J. a kol.: *Základy penológie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. 142s. ISBN 978-80-7097-789-7.
8. Pilot testing 'Policy Guidance on AI for Children' [online] Dostupné na: <https://www.unicef.org/innocenti/projects/ai-for-children/pilot-testing-policy-guidance-ai-children?utm> [cit. 24.06.2025]
9. TITLOVÁ, M. *Trestnoprávne sankcie ukladané fyzickým osobám*, Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. 256s. ISBN 978-80-8168-884-3
10. ZAVRŠNIK, A. *Criminal justice, artificial intelligence systems, and human rights*. [online]. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12027-020-00602-0?utm> [cit. 23.06.2025]

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Michaela Ema Mauerová
Pracovná pozícia: Interný doktorand
Zamestnávateľ: Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, Kováčska 26, 040 75 Košice
E-mail: michaela.ema.mauerova@student.upjs.sk

Podsekcia 1: Extrémizmus v optike kriminológie, viktimológie a kriminalistiky

EURÓPSKE ŠTANDARDY PRE SYSTÉMY TRESTNEJ JUSTÍCIE POSTIHUJÚCE TRESTNÉ ČINY Z NENÁVISTI¹

EUROPEAN STANDARDS FOR CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS PUNISHING HATE CRIMES

Jozef Záhora

Právnická fakulta, Paneurópska vysoká škola

Abstrakt

Z vyhlásení politikov vyplýva, že medziročný nárast trestných činov z nenávisti je veľmi veľký. Autor tieto vyhlásenia konfrontuje s policajnými a súdnymi štatistikami a dospieva k záveru, že tieto štatistiky nekorešpondujú s vyhláseniami politikov. Preto si kladie otázku či je vnútroštátny systém trestnej justície dostatočne účinný aby dokázal odhaliť, preukázať a odsúdiť tieto trestné činy. Autor predstavuje najvýznamnejšie požiadavky na systémy trestnej justície pri odhaľovaní vyšetrovaní a trestaní trestných činov z nenávisti vyplývajúce predovšetkým z medzinárodných odporúčaní a judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Tieto štandardy následne aplikuje na slovenský systém trestnej justície.

Kľúčové slová: *trestné činy z nenávisti, extrémizmus, ľudské práva, diskriminačný postoj, obeť.*

Abstract

Politicians' statements show that the year-on-year increase in hate crimes is enormous. The author confronts these statements with police and judicial statistics and concludes that these statistics do not correspond to the statements of politicians. He therefore asks whether the national criminal justice system is effective enough to unmask, prove and convict these crimes. The author presents the most important requirements for criminal justice systems in detecting, investigating and punishing hate crimes, resulting primarily from international recommendations and the case law of the European Court of Human Rights. These standards are then applied to the Slovak criminal justice system.

Keywords: *hate crime, extremism, human rights, discriminatory attitude, victim.*

Úvod

V ostatnom období možno v našej spoločnosti sledovať postupný nárast trestných činov z nenávisti. Znepokojujúco môžu vyznievať aj vyhlásenia niektorých politikov, že za ostatný rok stúpol počet nenávisťných príspevkov o 239 %.² Z globálneho hľadiska možno konštatovať, že pandémia vírusu COVID-19, ktorou boli nedávne roky poznačené, do značnej miery prispela k vystupňovaniu napätia a prehĺbeniu spoločenskej polarizácie.³ Z ďalších faktorov, ktoré zapríčinili nárast týchto trestných činov možno spomenúť šírenie rôznych konšpiračných teórií, vojenské konflikty vo svete a nedostatočná úroveň verejnej

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-20-0567/This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-20-0567.

² GAŠPAR: *Za rok stúpol počet nenávisťných príspevkov o 239 %. Atentát opäť spojil s Demokratmi. Opozičníci jasne zareagovali.* In. Pravda 15.05.2025 11:25, aktualizované: 14:16. Online <<https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/752003-gaspar-po-bezpecnostnej-rade-od-atentatu-stupol-pocet-nenavistnych-prispevkov-o-239-jeden-dennik-podla-neho-zacal-hon-na-fica/>> cit. 2025.06.02

³ YANG, D., B. *COVID-19 Hate Crimes: Why Hate Is Rising, and What the United States Can Do About It.* In. Journal of legislation, Volume 49, Issue 1 (2023), s. 166.

diskusie či už na občianskej alebo politickej úrovni. V podmienkach Slovenskej republiky výsledkom toho bol medziročný nárast registrovanej trestnej činnosti extrémizmu v roku 2020 o 28,4 %. Kým v roku 2019 bolo začatých 109 trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu, v roku 2020 sa ich počet zvýšil na 140.⁴

Ako bolo uvedené v policajných štatistikách možno sledovať nárast počtu registrovanej kriminality trestných činov extrémizmu⁵, v súdnych štatistikách o odsúdených osobách sa však uvádzajú podstatne nižšie počty napr. v roku 2022 bolo za tieto trestné činy odsúdených 50 osôb, v roku 2023 to bolo iba 48 osôb.

V tejto súvislosti si kladieme otázku, či je náš vnútroštátny systém trestnej justície dostatočne účinný aby dokázal odhaliť, preukázať a odsúdiť tieto trestné činy. Na druhej strane by mal tiež dostatočne garantovať ochranu základných ľudských práv a slobôd či už páchatel'ov alebo obetí týchto trestných činov. Vzhľadom na to, že nenávistné trestné činy zasahujú do základných práv a slobôd jednotlivcov, v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva (*d'alej len „ESLP“ alebo „Súd“*) nachádzame viacero rozhodnutí týkajúcich sa tejto problematiky. Pri výklade príslušných článkov Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich⁶ (*d'alej len „Dohovor“*), ESLP zdôraznil pre zmluvné štáty niekoľko špecifických povinností vo vzťahu k trestným činom z nenávisti, ktoré je potrebné dodržiavať vnútroštátnymi orgánmi.

V nasledujúcom texte sa pokúsime predstaviť z nášho pohľadu najvýznamnejšie európske štandardy pre systémy trestnej justície postihujúce trestné činy z nenávisti. Vychádzať budeme z dokumentov charakteru soft law⁷, či dokumentov napomáhajúcich pri tvorbách verejných politík.⁸ V európskom regióne je v tomto smere významným hráčom Rada Európy. Výbor ministrov v tomto smere vydal niekoľko odporúčaní, napr. o nenávistných prejavoch⁹ či o boji proti nenávistným prejavom.¹⁰ Zatiaľ ostatným legislatívnym nástrojom v tejto oblasti je odporúčanie o boji proti trestným činom z nenávisti¹¹ (*d'alej len „Odporúčanie“*), ktorému sa z hľadiska zamerania budeme bližšie venovať v nasledujúcom texte. Významným zdrojom pre tvorbu trestných politík a štandardov je aj judikatúra ESLP.

⁴ Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020 a 2021 a aktualizácia úloh Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024, s. 2.

⁵ Podľa § 140a Trestného zákona trestné činy extrémizmu sú trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421, prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422, výroby extrémistického materiálu podľa § 422a, rozširovania extrémistického materiálu podľa § 422b, prechovávanía extrémistického materiálu podľa § 422c, popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti podľa § 422d, hanobenia národa, rasy a presvedčenia podľa § 423, podnecovania k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti podľa § 424, apartheidu a diskriminácie skupiny osôb podľa § 424a a trestný čin spáchaný z osobitného motívu podľa § 140 pism. e) Trestného zákona

⁶ Oznámenie MZV č. 209/1992 Z. z. v znení neskorších predpisov.

⁷ Napr. Decision No. 9/09 Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council, on combating hate crimes, 2 December 2009, MC.DEC/9/09.

⁸ Napr. Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw, Poland 2009; Preventing and responding to hate crime, Varšava: Úrad OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR), 2009; Ako chápať trestné činy z nenávisti motivované antisemitizmom a riešenie bezpečnostných potrieb židovských komúní. Praktická príručka. Varšava: Úrad OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR), 2018.

⁹ Recommendation R (97) 20 of the Committee of Ministers to member States on „hate speech“. (Adopted by the Committee of Ministers on 30 October 1997 at the 607th meeting of the Ministers' Deputies).

¹⁰ Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers).

¹¹ Recommendation CM/Rec(2024)4 of the Committee of Ministers to member States on combating hate crime (Adopted by the Committee of Ministers on 7 May 2024 at the 1498th meeting of the Ministers' Deputies).

1. Všeobecné požiadavky na systém trestnej justície

Vo vzťahu k systému trestnej justície Odporúčanie uvádza niekoľko zásad. Prevencia a boj proti trestným činom z nenávisti, či už online alebo offline, si vyžaduje **holistický a mnohostranný prístup**, ktorý si postuluje, aby osoby pracujúce vo verejných inštitúciách účinne spolupracovali a koordinovali sa navzájom, ako aj s organizáciami občianskej spoločnosti a osobami patriacimi k skupinám, ktoré sú vystavené riziku, že sa stanú terčom trestných činov z nenávisti, a pracujúcimi s nimi, na účely pochopenia, reakcie, prevencie a boja proti týmto trestným činom.

V zmysle čl. 21 cit Odporúčania celý vnútroštátny systém ako celok, vrátane inštitúcií a jednotlivcov, ktorí v ňom pôsobia, by mal zabezpečiť, aby prvok nenávisti v trestných činoch bol zistený, odhalený, uznaný a riešený počas celého procesu trestného súdnictva, aby sa zabezpečilo splnenie príslušných pozitívnych záväzkov. Okrem ochrany práv osôb, ktoré sú obeťami trestných činov z nenávisti, by mal poskytovať primerané, a účinné prostriedky nápravy a na podporu obetí. V procese trestnej justície by sa mali zaviesť politiky, ktoré zabezpečia, že trestné činy z nenávisti budú odhalené, registrované, vyšetrené, stíhané a primerane odsúdené.

2. Povinnosť viesť rýchle, efektívne a nezávislé vyšetrovanie trestných činov z nenávisti

Povinnosť vykonať rýchle a efektívne vyšetrovanie nenávisťou motivovaných trestných činov vrátane povinnosti zistiť možnú zaujatú motiváciu vyplýva predovšetkým v súvislosti s nasledujúcimi článkami Dohovoru – čl. 2 (právo na život), čl. 3 (zákaz mučenia) a čl. 8 (právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) v spojení s čl. 14 (zákaz diskriminácie). Vývoj judikatúry ESLP poukazuje, že rozsah uvedených povinností sa vzťahuje na trestné činy s rôznymi druhmi diskriminačných motívov. Okrem tých tradičných ako sú rasa, farba pleti, etnický pôvod, ESLP postupne rozšíril tieto faktory aj na ďalšie chránené záujmy ako politická príslušnosť¹², náboženské vyznanie¹³, sexuálna orientácia¹⁴, rodová identita¹⁵, zdravotné postihnutie¹⁶ a prípadne iné chránené záujmy. Okrem toho Súd zdôraznil, že táto povinnosť sa vzťahuje jednak na trestné činy spáchané **predstaviteľmi štátu** ale aj na trestné činy spáchané **súkromnými osobami**.¹⁷

V zásade platí, že vo všetkých prípadoch, keď Dohovor vyžaduje trestnoprávnu reakciu na zásahy do základných práv ním garantovaných, štáty musia vykonať účinné vyšetrovanie. Táto povinnosť si implicitne vyžaduje, aby sa vykonala určitá forma účinného úradného vyšetrovania, ak existuje podozrenie, že trestný čin bol spáchaný z nenávisti. Vyšetrovanie musí byť spôsobilé zistiť všetky podstatné skutočnosti a identifikovať zodpovedné osoby s ohľadom na ich potrestanie. To, aká forma vyšetrovania dosiahne tieto účely, sa môže za rôznych okolností líšiť. Bez ohľadu na použitý spôsob však príslušné orgány musia konať z vlastného podnetu, keď sa o veci dozvedeli. Nemôžu ponechať iniciatívu na príbuzných, či už podajú formálny podnet na vyšetrovanie, ale

¹² Rozsudok ESLP vo veci Virabyan v. Armenia z 2. októbra 2012, no. 40094/05.

¹³ Rozsudok ESLP vo veci Milanović v. Serbia zo 14. decembra 2010, no. 44614/07.

¹⁴ Rozsudok ESLP vo veci Identoba and Others v. Georgia z 12. mája 2015, no. 73235/12.

¹⁵ Rozsudok ESLP vo veci B.S. v. Spain z 12. apríla 2016, no. 12060/12.

¹⁶ Rozsudok ESLP vo veci Đorđević v. Croatia z 24. júla 2012, no. 41526/10.

¹⁷ LAZAROVA TRAJKOVSKA, M., ZHESKO, M. *Analysis of the Jurisprudence of the European Court on Human Rights related to Hate Speech and Hate Crime. Organization for Security and Co-operation in Europe*. 2021. online <<https://www.osce.org/files/f/documents/2/c/524601.pdf>>, s. 62.

prevezmú zodpovednosť za vedenie akýchkoľvek vyšetrovacích postupov. Súd zdôrazňuje, že ak je útok rasovo motivovaný, je obzvlášť dôležité, aby sa vyšetrovanie viedlo rázne a neustranne s ohľadom na potrebu neustále presadzovať, že spoločnosť odsudzuje rasizmus a udržiavať dôveru menšín v schopnosť príslušných orgánov chrániť ich pred hrozbou násilia.¹⁸

Je zrejmé, že absencia nezávislého vyšetrovania značne znižuje efektivitu ochrany, keď oslabuje odradzujúci účinok zákonov a podporuje kultúru beztrestnosti. Preto Súd vo všeobecnosti efektívnosť vyšetrovania podrobuje dôkladnému preskúmaniu a vytvoril konkrétne kritériá, ktoré musí každé vyšetrovanie spĺňať. Závazok účinného vyšetrovania sa skladá zo štyroch samostatných aspektov. Vyšetrovanie musí byť: a) **nezávislé** a **neustranné**, b) **efektívne**, c) **rýchle** a d) **podrobené verejnej kontrole**.¹⁹

V prípade *Nachova a ďalší*²⁰, ktorý sa týkal usmrtenia dvoch príslušníkov rómskeho etnika pri zatýkaní príslušníkmi vojenskej polície, Súd zdôraznil „*Aby bolo vyšetrovanie údajného nezákonného zabitia štátnymi agentmi účinné, osoby zodpovedné za jeho vykonávanie musia byť nezávislé a neustranné v zmysle zákona, aj v skutočnosti.*“²¹

Aby bolo vyšetrovanie „**efektívne**“, musí byť schopné viesť k zisteniu potrebných skutočností a tam, kde je to vhodné aj k identifikácii a potrestaniu zodpovedných osôb, ak sú zodpovednými štátne orgány ale aj súkromné osoby. Povinnosť viesť účinné vyšetrovanie je povinnosťou, ktorá sa týka prostriedkov, ktoré sa majú použiť a nie výsledku, ktorý sa má dosiahnuť. Príslušné orgány musia podniknúť všetky primerané kroky, ktoré majú k dispozícii, aby zabezpečili potrebné dôkazy.²²

3. Povinnosť vyšetrovať a odhaliť diskriminačné motívy

Povinnosť odhaliť nenávistný motív vyplýva z bodu 7 Odporúčania, v zmysle ktorého štáty majú zabezpečiť účinné vykonávanie trestného práva, a to aj prioritizáciou odhalenia nenávistného prvku trestného činu, keďže ide o konštitutívny prvok, ktorý odlišuje nenávistný trestný čin od iných trestných činov.

Obdobne aj ESĽP zdôrazňuje, že povinnosť príslušných orgánov vyšetriť existenciu možnej súvislosti medzi rasistickými postojmi a násilným činom je aspektom ich procesných povinností vyplývajúcich z článku 2 resp. 3 Dohovoru, ale možno ju považovať aj za implicitnú v ich povinnosti podľa článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 2 resp. 3 zabezpečiť tam zakotvenú základnú hodnotu bez diskriminácie.

Obdobne povinnosť orgánov prešetriť existenciu možnej súvislosti medzi rasistickými postojmi a násilným činom je aspektom ich procesných povinností vyplývajúcich z článku 3 Dohovoru. Môže byť tiež chápaná ako implicitná podľa článku 14 Dohovoru zabezpečiť základnú hodnotu zakotvenú v článku 3 bez diskriminácie. Podľa názoru Súdu, „*ak vyjdú najavo dôkazy o rasistickom verbálnom napádaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní v súvislosti s údajným zlým zaobchádzaním so zadržanými*

¹⁸ Rozhodnutie ESĽP vo veci *Menson and Others against the United Kingdom* zo 6. mája 2003, no. 47916/99.

¹⁹ KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 368.

²⁰ Rozsudok Veľkej komory ESĽP vo veci *Nachova and Others v. Bulgaria* zo 6. júla 2005, nos. 43577/98 and 43579/98, § 112.

²¹ Pozri aj DIJK, V., P. et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 5th Edition. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2018, s. 1230.

²² Rozsudok ESĽP vo veci *Mižigárová v. Slovakia* zo 14. decembra 2010, no. 74832/01, § 93.

osobami z etnickej alebo inej menšiny, je potrebné dôkladne preskúmať všetky skutočnosti s cieľom odhaliť prípadné rasové motívy“.²³

Ďalej Súd zdôrazňuje, že vnútroštátne orgány majú dodatočnú povinnosť podniknúť všetky primerané kroky na odhalenie akéhokoľvek rasistického motívu a zistiť, či mohla hrať úlohu etnická nenávisť alebo predsudky.²⁴ „Zaobchádzanie s rasovo motivovaným násilím a brutalitou na rovnakej úrovni s prípadmi, ktoré nemajú rasistický podtext, by znamenalo privierať oči pred špecifickou povahou tých činov, ktoré sú obzvlášť deštruktívne pre základné práva.“²⁵

Povinnosť vyšetriť možný rasistický motív násilného činu je povinnosťou vyvinúť maximálne úsilie a nie je absolútna.²⁶ Príslušné orgány však musia urobiť všetko, čo je primerané vzhľadom na okolnosti prípadu, najmä zhromažďovať a zabezpečovať dôkazy, skúmať všetky prostriedky na odhalenie pravdy a prijímať plne odôvodnené, nestranné a objektívne rozhodnutia bez opomenutia podozrivých skutočností, ktoré môžu naznačovať rasovo motivované násilie.²⁷

Dokazovanie rasovej motivácie môže byť niekedy mimoriadne náročné. Súd však zdôrazňuje: „Ak takéto dôkazy pri vyšetrovaní vyjdú najavo, musia sa overiť a ak sa potvrdia, malo by sa vykonať dôkladné preskúmanie všetkých skutočností, aby sa odhalili všetky možné rasistické motívy.“²⁸ V citovanom prípade Súd konštatoval, že orgány si nespĺnili svoju povinnosť podľa článku 14 Dohovoru v spojení s článkom 2 vykonať všetky možné kroky na vyšetrovanie toho, či v posudzovanom prípade mohla zohrať úlohu diskriminácia alebo nie. Z toho vyplýva, že došlo k porušeniu článku 14 v spojení s článkom 2 Dohovoru v jeho procesnom aspekte.

4. Príslušné orgány musia byť neutrálne a nestranné pri hodnotení dôkazov

ESLP poznamenal, že diskriminačné zaobchádzanie ako také môže v zásade predstavovať ponížujúce zaobchádzanie v zmysle článku 3 Dohovoru, ak dosiahne úroveň závažnosti, ktorá predstavuje urážku ľudskej dôstojnosti.²⁹ Závery vyšetrovania majú byť založené na dôkladnej, **objektívnej** a **nestrannej** analýze všetkých relevantných prvkov a musia aplikovať štandard porovnateľný s normou „ktoré nie je viac než úplne nevyhnutné“ (which is no more than absolutely necessary) požadovanou článkom 2 ods. 2 Dohovoru.³⁰ Diskriminačný prístup príslušných orgánov v trestnom konaní, Súd posudzoval v prípade **Cobzaru v. Romania**.³¹ ESLP skonštatoval nielen, že sa prokurátori nepokúsili preveriť správanie policajtov zapojených do násilností, napríklad zistením, či boli v minulosti zapojení do podobných incidentov alebo či boli obvinení z prejavov pre proti Rómske postoje, ale prokurátori mali počas vyšetrovania tendenčné poznámky v súvislosti s

²³ Rozsudok ESEP vo veci Bekos and Koutropoulos v. Greece z 13 decembra 2005, no. 15250/02, § 70

²⁴ ALKIVIADOU, N. *Hate Crimes: The legality and Practicality of Punishing Bias—A Socio-Legal Appraisal*. In. *International Journal for the Semiotics of Law*, 2022, Vol. 35, s. 2021, s. 2013 a nasl.

²⁵ Rozsudok ESEP vo veci Lakatošová and Lakatoš v. Slovakia z 11. decembra 2018, no. 655/16, § 75.

²⁶ Rozsudok ESEP vo veci Šečić v. Croatia z 31. marca 2007, no. 40116/02, § 66.

²⁷ Rozsudok ESEP vo veci Balázs v. Hungary z 20. októbra 2015, no. 15529/12, § 52.

²⁸ Rozsudok Veľkej komory ESEP vo veci Nachova and Others v. Bulgaria zo 6. júla 2005, nos. 43577/98 and 43579/98, § 164, 168.

²⁹ Hate Crime and Hate Speech. Thematic factsheet. Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. December 2022. Available online <<https://rm.coe.int/thematic-factsheet-hate-crime-eng-docx/1680a96865>>, s. 2.

³⁰ Rozsudok Veľkej komory ESEP vo veci Nachova and Others v. Bulgaria zo 6. júla 2005, nos. 43577/98 and 43579/98, § 113.

³¹ Rozsudok ESEP vo veci Cobzaru v. Romania z 26. októbra 2007, no. 48254/99, 98 a nasl.

rómskym pôvodom sťažovateľa. V tomto prípade Súd konštatuje, „že *tendenčné poznámky prokurátorov v súvislosti s rómskym pôvodom sťažovateľa odhaľujú všeobecný diskriminačný postoj orgánov* (*general discriminatory attitude of the authorities*), čo posilnilo sťažovateľovo presvedčenie, že akýkoľvek prostriedok nápravy v jeho prípade bol čisto iluzórny“. So zreteľom na uvedené skutočnosti, Súd konštatuje, že neschopnosť orgánov činných v trestnom konaní vyšetriť možné rasové motívy zlého zaobchádzania sťažovateľa, v kombinácii s ich postojom počas vyšetovania, predstavuje diskrimináciu vo vzťahu k právam sťažovateľa v rozpore s článkom 14. v spojení s článkami 3 v jeho procesnej časti a článkom 13 Dohovoru.

V prípade *Stoica v. Romania*³² EŠLP posudzoval či príslušné orgány boli pri hodnotení dôkazov rasovo motivovaného útoku zo strany polície nestranné. Hoci pri útoku bolo prítomných 20 až 30 svedkov, vyšetrovacie orgány vypočuli iba troch z nich. Neexistovalo žiadne vysvetlenie, prečo ostatní svedkovia neboli vypočutí počas vyšetovania. Uvedený postup spochybňuje skutočnosť, ako dôkladne polícia prípad vyšetrila. Vláda tvrdila, že prokurátor mal právo tieto výpovede vyradiť, keďže boli zjavne zaujaté a menej dôveryhodné. Súd však poznamenáva, že prokurátor nevysvetlil, prečo by výpovede niektorých svedkov boli menej dôveryhodné ako výpovede policajtov, keďže všetkých svedkov vystupujúcich pred súdom možno považovať za rovných. Okrem toho sa Súd domnieva, že poznámky zo správy polície, ktoré opisujú údajné agresívne správanie dedičanov ako „čisto cigánske“, sú jasne stereotypné a dokazujú, že policajti neboli rasovo neutrálni, či už počas incidentov, ani počas vyšetovania.³³

5. Štát musí byť schopný primerane trestať trestné činy z nenávisti

Nenávisťou motivované násilie je obzvlášť závažným zásahom ľudskej dôstojnosti a vzhľadom na svoje nebezpečné následky si vyžaduje zo strany príslušných orgánov osobitnú ostrážitosť a ráznu reakciu. EŠLP zdôrazňuje, že tieto orgány musia použiť „*všetky dostupné prostriedky na boj proti rasizmu a rasistickému násiliu, čím posilnia víziu demokracie o spoločnosti, v ktorej rozmanitosť nie je vnímaná ako hrozba, ale ako zdroj obohatenia*“.³⁴

Dodržiavanie pozitívnych záväzkov štátu si vyžaduje, aby vnútroštátny právny systém preukázal svoju schopnosť presadzovať trestné právo proti páchatelom takýchto činov. Bez nekompromisného prístupu zo strany orgánov činných v trestnom konaní by sa s rasovo motivovanými trestnými činmi nevyhnutne zaobchádzalo rovnako ako s bežnými prípadmi bez takéhoto motívu a výsledný nedostatok rozlišovania by sa rovnal rezignácii alebo dokonca súhlasu so zločinmi z nenávisti.³⁵

V zmysle uvedeného, vnútroštátny systém by mal poskytovať primeranú ochranu pred rasovo motivovanými trestnými činmi. Vo veci *Angelova and Iliev v. Bulgaria*³⁶ posudzoval prípad rasovo motivovaného zabitia príslušníka rómskej komunity. V tom čase bulharská vnútroštátna legislatíva neobsahovala výslovné ustanovenia o sprísňovaní trestov týkajúce sa rasovo motivovaných trestných činov. Súd sa domnieval, že na dosiahnutie želaného výsledku potrestania páchatelov s rasistickými motívmi bolo možné použiť aj iné

³² Rozsudok EŠLP vo veci *Stoica v. Romania* z 8. marca 2008, no. 42722/02, § 70 a nasl.

³³ *Ibid.* § 128.

³⁴ Rozsudok Veľkej komory EŠLP vo veci *Nachova and Others v. Bulgaria* zo 6. júla 2005, nos. 43577/98 and 43579/98, 145.

³⁵ Rozsudok EŠLP vo veci *Sabalić v. Croatia* zo 14. januára 2021, no. 50231/13, § 95.

³⁶ Rozsudok EŠLP vo veci *Angelova and Iliev v. Bulgaria* z 26. júla 2007, no. 55523/00, § 104 a nasl.

prostriedky. V tejto súvislosti však uvádza, že vo vnútroštátnych právnych predpisoch existovala možnosť uložiť prísnejší trest, okrem iného, v závislosti od motívu páchatel'a. Súd poznamenal, že úrady obvinili útočníkov z priťažujúcich okolností, ktoré aj keď neuviedli priamy odkaz na rasistické motívy páchatel'ov, stanovili prísnejšie tresty, ako sú tie, ktoré predpokladá domáca legislatíva za trestné činy bez rasovej nenávisti. Súd sa však domnieva, že „domáca legislatíva a nedostatok ustanovení o zvýšení trestu za rasovo motivovanú vraždu alebo ťažké ublíženie na zdraví boli v tomto prípade **mali za následok, že bránili alebo obmedzovali orgány vo vedení účinného vyšetřovania smrti sťažovateľovho príbuzného a efektívne uplatňovať existujúce vnútroštátne právne predpisy.**“ Záverom Súd konštatuje, že príslušné orgány nespĺnili svoju povinnosť podľa článku 2 Dohovoru účinne vyšetriť smrť príbuzného sťažovateľ'ov rýchlo, pohotovo a s požadovanou ráznosťou, berúc do úvahy rasový motív útoku.³⁷

Požiadavka aby bol systém trestného súdnictva schopný primerane vyšetrovať a sankcionovať zločiny z nenávisti bola zdôraznená aj v prípade **Sabalić v. Croatia**. Prípád sa týkal skutku, v ktorom bola žena po zverejnení svojej sexuálnej orientácie násilne napadnutá. Vnútroštátne orgány nevyšetrovali nenávisťný motív ale uvedené konanie postihli „len“ ako priestupok proti verejnému poriadku a páchatel'ovi bola uložená pokuta zhruba 40 eur (300 Kún). Príslušné orgány následne nevyhoveli sťažnosti obete, že páchatel' nebol postihnutý za trestný čin z nenávisti ale iba za priestupok. Súd zdôrazňuje, že pozitívny záväzok štátu vyžaduje, aby vnútroštátny právny systém preukázal svoju schopnosť presadzovať trestné právo proti páchatel'om takýchto násilných činov. Predovšetkým to znamená „**efektívne uplatňovanie vnútroštátnych trestnoprávných mechanizmov schopných objasniť možný motív nenávisti s homofóbnym podtextom v pozadí násilného incidentu a identifikovať a prípadne primerane potrestať páchatel'a**“.³⁸

6. Pomoc a podpora obetí

Odporúčanie venuje osobitnú pozornosť **obetiam** trestných činov z nenávisti. Členské štáty by mali zaviesť účinné podporné národné systémy a mechanizmy pre tých, ktorí sú postihnutí trestnými činmi z nenávisti, a to aj zavedením rozsiahlej, primeranej a účinnej psychologickej, psychosociálnej, lekárskej, finančnej a právnej podpory, ktorá citlivo reaguje na pohlavie, zdravotné postihnutie a iné chránené charakteristiky. Takéto systémy by mali mať dostupné primerané zdroje a financovanie, aby bola podpora efektívna. Odporúčanie je koncipované v súlade s odporúčaním **o právach, službách a podpore obetí trestných činov**,³⁹ ale v ods. 11 a nasl. uvádza osobitné práva, potreby a zraniteľnosť obetí trestných činov z nenávisti.

7. Diskusia

Ako už bolo uvedené, štát má povinnosť viesť rýchle, efektívne a nezávislé vyšetřovanie trestných činov z nenávisti. Hoci z hľadiska závažnosti, trestné činy páchané z nenávisti sú prevažne prečinmi, pre vyšetrovaní sa v zásade nedodržiavajú lehoty na skončenie vyšetřovania resp. skráteného vyšetřovania, ako to vyžaduje § 203 ods. 2 resp. §

³⁷ Pozri SCHABAS, W., A. The European Convention on Human Rights A Commentary. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 160.

³⁸ Rozsudok ESEP vo veci Sabalić v. Croatia z 11. januára 2021, no. 50231/13, § 95, 105.

³⁹ Recommendation CM/Rec(2023)2 of the Committee of Ministers to member States on rights, services and support for victims of crime (Adopted by the Committee of Ministers on 15 March 2023 at the 1460th meeting of the Ministers' Deputies).

209 ods. 2 Trestného poriadku. Okrem iných dôvodov ktoré tento stav spôsobujú, zastávam názor, že to môže byť spôsobené aj nedostatkom znalcov na túto problematiku. Znalecký odbor extrémizmus v podmienkach Slovenskej republiky bol zriadený v roku 2017, nakoľko prax ukazovala, že aj jeho absencia bráni dôslednému vyšetrovaniu týchto trestných činov.⁴⁰ Súdni znalci zapísaní v uvedenom odbore sa majú zaoberať charakteristikou skupín a hnutí, ktoré možno zaradiť pod pojem politický extrémizmus a pod pojem náboženský extrémizmus. Možno za zmienku stojí fakt, že k dnešnému dňu sú do zoznamu znalcov pre tento znalecký odbor zapísaní pre odvetvie 520100 - Politický extrémizmus sú zapísaní dvaja znalci a na odvetvie: 520200 - Náboženský extrémizmus zapísaný iba jeden znalec.

Ďalším problémom, na ktorý by som sa chcel zamerať je povinnosť vyšetrovať a odhaliť diskriminačné motívy. Možno skonštatovať, že v súčasnosti neexistuje všeobecne uznávaná definícia trestných činov z nenávisti. Pri určitom zovšeobecnení by sme dospeli k záveru, že väčšina uvedených definícií má určité spoločné znaky.⁴¹ Tieto trestné činy motivované zaujatosťou alebo predsudkami voči konkrétnej skupine osôb.⁴² Z uvedeného vyplýva, že sú charakterizované dvoma základnými prvkami:⁴³

- 1) konanie, ktoré predstavuje existujúci trestný čin, nazývaný aj **základný trestný čin** a
- 2) **motivácia páchatel'a**, ktorý si volí obeť na základe predsudkov alebo zaujatosti voči jej identite k určitej skupine alebo komunite.

Základným trestným činom môže byť napr. vyhrážanie, poškodzovanie majetku, napadnutie, ublíženie na zdraví, vražda alebo iný trestný čin. Druhým prvkom je, že trestný čin je spáchaný s konkrétnym motívom, ktorý sa niekedy označuje ako „**predsudky**“ (*prejudice*) alebo „**zaujatosť**“ (*bias*). Páchateľ týchto trestných činov si obeť volí na základe jej skutočnej alebo domnalej príslušnosti v určitej skupine. Keď je páchaný trestný čin namierený proti veci, táto vec je páchatel'om zvolená z dôvodu jej prepojenia s takouto skupinou. Preto je motív páchatel'a pri rozlišovaní týchto trestných činov od iných trestných činov kľúčový a zvyšuje závažnosť takýchto činov so zreteľom na konkrétny vplyv, ktorý majú na obeť ako jednotlivca, na komunitu alebo na spoločnosť ako celok.⁴⁴

V podmienkach Slovenskej republiky túto problematiku upravuje § 140a Trestného zákona, s odkazom na osobitný motív podľa § 140 písm. e)⁴⁵ Trestného zákona. Znamená to, že trestným činom extrémizmu môže byť v princípe ktorýkoľvek trestný čin z osobitnej časti Trestného zákona, kde zákon uvádza okolnosť podmieňujúcu použitie vyššej trestnej sadzby „z osobitného motívu“. V súčasnosti je to viac ako 100 trestných činov.

⁴⁰ ZÁHORA, J. *Potrebuje špeciálne dôkazné prostriedky na odhaľovanie a vyšetrovanie extrémizmu?*. In: Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Nakladatelství Leges, 2019, s. 380.

⁴¹ ROMŽA, S., FERENČÍKOVÁ, S., KLIMEK, L. *Dual sanctioning of hate crimes and hate speech as part of extremism in the Slovak Republic: conceptual, legislative and practical issues*. In: *Access to justice in Eastern Europe*. Volume 7, 2024, Issue 2, p. 95.

⁴² Ako chápať trestné činy z nenávisti motivované antisemitizmom a riešenie bezpečnostných potrieb židovských komún. Praktická príručka. Úrad OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR). Varšava, 2018.

⁴³ ZÁHORA, J.: *Trestné činy z nenávisti v európskej perspektíve*. In. Acta Universitatis Carolinae Iuridica. Vol 71 No 1 (2025), s. 182.

⁴⁴ Hate Crime Laws. A Practical Guide. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw, Poland 2009. s. 16.

⁴⁵ „z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie...“

V rámci prípravy textu vystúpenia som zo zverejnených rozsudkov súdov zistil, že tento osobitný motív sa v odsudzujúcich rozsudkoch vyskytuje pomerne zriedka. Najčastejšie sa vyskytoval trestný čin násilie proti skupine obyvateľov podľa § 359 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona.⁴⁶ Okrem toho sa vyskytol aj trestný čin nebezpečného vyhrážania podľa § 360 ods. 1, ods. 2 písm. d) Trestného zákona⁴⁷, výtržníctva podľa § 364 ods. 1, ods. 2 písm. a) Trestného zákona,⁴⁸ poškodzovanie cudzej veci podľa § 245 ods. 1, ods. 2 písm. b) Trestného zákona,⁴⁹ a porušovanie domovej slobody podľa § 194 ods. 1, ods. 2 písm. b), písm. d), ods. 3 písm. a) Trestného zákona.⁵⁰ Za ostatných päť rokov je to len niekoľko málo rozhodnutí, hoci si môžeme predstaviť aj iné trestné činy spáchané z uvedeným motívom napr. ublíženie na zdraví, vydieranie, hrubý nátlak, vražda, no žiadne takéto súdne rozhodnutie s nenávisťným motívom sa mi nepodarilo dohľadať. Kladiem si otázku, či orgány činné v trestnom konaní sú spôsobilé pri uvedených trestných činoch takýto motív zistiť a preukázať.

Reakciou štátu na páchané trestné činy by malo byť aj pri trestných činoch z nenávisťi primerane trestať páchatel'ov za takéto trestné činy. Táto požiadavka vyplýva nie len z uvedených odporúčaní ale aj z judikatúry ESLP. Je však potrebné rozlišovať nenávisťné prejavy a ostatné trestné činy páchané z nenávisťi. Pokiaľ ide o nenávisťné prejavy v kontexte politického prejavu, ESLP zdôrazňuje, že uloženie trestu odňatia slobody za trestný čin v môže byť zlučiteľné so slobodou prejavu, ale len za výnimočných okolností, najmä v prípade nenávisťných prejavov alebo podnecovania k násiliu.⁵¹

Pokiaľ ide o postihovanie páchatel'ov týchto trestných činov v podmienkach Slovenskej republiky v zmysle judikatúry ESLP, Špecializovaný trestný súd preferoval ukladanie trestu odňatia slobody s podmiennečným odkladom výkonu trestu⁵², s podmiennečným odkladom výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom⁵³, peňažný trest 200 eur,⁵⁴ 300 eur,⁵⁵ 350 eur,⁵⁶ 500 eur,⁵⁷ 1 000 eur,⁵⁸ 2 000 eur⁵⁹ či 3 000 eur.⁶⁰ Popri týchto trestoch, ak boli v konkrétnej veci splnené zákonné podmienky súdy tiež ukladali aj trest prepadnutia veci. Pokiaľ boli tieto trestné činy spáchané v súbehu s inými trestnými činmi, súdy ukladali aj iné tresty ako trest domáceho väzenia.⁶¹ Za roky 2020 – 2023 bola za trestné činy extrémizmu, konkrétne za trestný čin výroby extrémistických materiálov podľa § 422a Trestného zákona, odsúdená iba jedna právnická osoba v roku 2021.⁶²

⁴⁶ Napr. rozsudok Špecializovaného trestného súdu zo 7. 10. 2022, sp. zn. 14T/14/2022, trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 22. 7. 2022, sp. zn. 6T/10/2022, trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 15. 2. 2024, sp. zn. 6T/2/2024, trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 18. 12. 2024, sp. zn. 2T/12/2024.

⁴⁷ Trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 8. 6. 2022, sp. zn. 11T/6/2022.

⁴⁸ Trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu z 20. 9. 2024, sp. zn. 15T/7/2024.

⁴⁹ Trestný rozkaz okresného súdu Bánovce nad Bebravou z 12. 03. 2021, sp. zn. 3T/8/2021.

⁵⁰ Rozsudok Špecializovaného trestného súdu v Pezinku z 2. 3. 2021, sp. zn. 14T/1/2021.

⁵¹ Rozsudok Veľkej komory ESLP vo veci Sanchez v. France z 15. 5. 2023, no. 45581/15, § 207.

⁵² Napr. Rozsudok 3T/41/2018, Rozsudok 2T/40/2018, Rozsudok 4T/40/2018, Rozsudok 4T/39/2018, Rozsudok 3T/4/2019, Rozsudok 2T/5/2019, Rozsudok 2T/6/2019, Rozsudok 2T/8/2019, Trestný rozkaz 15T/7/2024.

⁵³ Napr. Rozsudok 3T/31/2018, napr. Rozsudok 5T/8/2018, 14T/1/2024.

⁵⁴ Napr. Rozsudok 8T/1/2024.

⁵⁵ Napr. Rozsudok 3T/3/2019, 1T/1/2024.

⁵⁶ Napr. Rozsudok 1T/24/2018.

⁵⁷ Napr. Rozsudok 2T/14/2018

⁵⁸ Napr. Rozsudok 2T/4/2024.

⁵⁹ Napr. Rozsudok 4T/1/2024.

⁶⁰ Napr. Trestný rozkaz 2T/7/2024, 5T/7/2024.

⁶¹ Napr. Trestný rozkaz 16T/1/2025.

⁶² Trestný rozkaz 15T/1/2021 zo dňa 22. 1. 2021.

Je na zamyslenie, či peňažné tresty do 500 eur, možno považovať za tejto druh kriminality ako primerané, vzhľadom na to, že v rovnakej výške môže byť uložená pokuta za priestupok extrémizmu v zmysle § 47a zákona o priestupkoch.⁶³ Tuto úvahu zakončím otázkou či spĺňajú takéto tresty požiadavky na tresty za trestné činy súvisiace s rasizmom a xenofóbiou „účinné, primerané a odradzujúce tresty“ ako to vyplýva z čl. 3 rámcového rozhodnutia o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva.⁶⁴

Záver

Namiesto záveru si dovoľím parafrázovať závery z citovaného rozsudku Lakatošová and Lakatoš v. Slovakia. EŠLP síce uznal, že slovenský právny poriadok poskytuje dostatočné mechanizmy na zabezpečenie požadovanej úrovne ochrany obetiam rasovo motivovaného trestného činu vraždy (bod 80 a nasl.). Nebol však presvedčený o tom, že v posudzovanom prípade boli tieto mechanizmy primerane uplatnené. Súd sa domnieval, že vyšetrovatelia a prokurátori zapojení do tohto prípadu mali k dispozícii vierohodné informácie, ktoré indikovali potrebu vykonať aj vyšetrovanie možných rasistických motívov. Orgány činné v trestnom konaní nepreskúmali možný rasistický motív vzhľadom na silné rasistické indikátory a prokurátor podal obžalobu na zločin vraždy s priťažujúcou okolnosťou, ktorou bolo spáchanie skutku na viacerých osobách a inou prípadnou priťažujúcou okolnosťou spočívajúcou v rasovom motíve sa prokurátor vôbec nezaoberal (bod 88). S uvedeným závermi Súdu sa stotožňujem, legislatívny rámec je v podstate vyhovujúci, len aplikačná prax ho zrejme nedokáže naplno využívať.

Použitá literatúra

1. *Ako chápať trestné činy z nenávisťi motivované antisemitizmom a riešenie bezpečnostných potrieb židovských komunit.* Praktická príručka. Varšava: Úrad OBSE pre demokratické inštitúcie a ľudské práva (ODIHR), 2018. ISBN 978-83-66089-11-2.
2. ALKIVIADOU, N. Hate Crimes: The legality and Practicality of Punishing Bias—A Socio-Legal Appraisal. In. *International Journal for the Semiotics of Law*, 2022, Vol. 35, p. 2013-2025. <https://doi.org/10.1007/s11196-022-09900-x>.
3. DIJK, V., P. et al. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. 5th Edition. Cambridge – Antwerp – Portland : Intersentia, 2018, 1230 s. ISBN 978-1780684932.
4. *Hate Crime Laws. A Practical Guide.* OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR). Warsaw, Poland 2009. ISBN 978-92-9234-757-4.
5. KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-365-3.
6. LAZAROVA TRAJKOVSKA, M., ZHESKO, M. *Analysis of the Jurisprudence of the European Court on Human Rights related to Hate Speech and Hate Crime*. Organization for Security and Co-operation in Europe. 2021. online <<https://www.osce.org/files/f/documents/2/c/524601.pdf>>

⁶³ Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

⁶⁴ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva, Ú. v. EÚ L 328, 6.12.2008, s. 55 – 58.

7. ROMŽA, S., FERENČÍKOVÁ, S., KLIMEK, L. *Dual sanctioning of hate crimes and hate speech as part of extremism in the Slovak Republic: conceptual, legislative and practical issues*. In: *Access to justice in Eastern Europe*. Volume 7, 2024, Issue 2, p. 93-111. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-7.2-a000218>.
8. SCHABAS, W., A. *The European Convention on Human Rights A Commentary (Oxford Commentaries on International Law)*. Oxford : Oxford University Pres, 2015, 1440 s., ISBN 978-0199594061
9. YANG, D., B. *COVID-19 Hate Crimes: Why Hate Is Rising, and What the United States Can Do About It*. In. *Journal of legislation*, Volume 49, Issue 1 (2023), p. 166 – 204. <https://scholarship.law.nd.edu/jleg/vol49/iss1/15>
10. ZÁHORA, J. *Potrebuje špeciálne dôkazné prostriedky na odhaľovanie a vyšetrovanie extrémizmu?*. In: *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Nakladatelství Leges, 2019, s. 374-389. ISBN 978-80-7502-420-6.
11. ZÁHORA, J.: *Sloboda prejavu vs. nenávistné prejavy na internete*. In. *Právny obzor*, 107, 2024, č. 4, s. 384 – 407. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.4.03>
12. ZÁHORA, J. *Trestné činy z nenávisti v európskej perspektíve*. In. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*. Vol 71 No 1 (2025), s. 179–195. <https://doi.org/10.14712/23366478.2025.10>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.
 Pracovná pozícia: profesor
 Zamestnávateľ: Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva
 E-mail: jozef.zahora@panerouni.com
 Telefón: +421 248 208 865

KONCEPCIA BOJA S EXTRÉMIZMOM V DOKUMENTOCH MINISTERSTVA VNÚTRA SR

THE CONCEPT OF COMBATING EXTREMISM IN THE DOCUMENTS OF THE MINISTRY OF THE INTERIOR OF THE SLOVAK REPUBLIC

Peter Polák

Fakulta trestného práva, Právnická fakulta, Paneurópska Vysoká škola v Bratislave

Abstrakt

Problematika efektívnej kontroly prejavov extrémizmu je záležitosťou celej spoločnosti. Osobitne však v tejto oblasti musia aktívne vystupovať štátne orgány, teda aj orgány, ktorých činnosť riadi alebo ich činnosť koncepcne usmerňuje Ministerstvo vnútra SR. Za účelom naplnenia svojho podielu na plnení tejto celospoločenskej úlohy Ministerstvo vnútra SR navrhuje od roku 2015 vláde SR na schválenie koncepcné materiály zamerané na boj proti extrémizmu a jeho najzávažnejším prejavom. Príspevok preto skúma obsahové zameranie troch koncepcných dokumentov Ministerstva vnútra SR s takýmto zameraním na časové obdobia rokov 2015 až 2019, 2020 až 2024 a na obdobie rokov 2025 až 2028.

Kľúčové slová: extrémizmus, boj proti extrémizmu, koncepcia boja proti extrémizmu

Abstract

The issue of effective control of manifestations of extremism is a matter of the whole society. However, especially in this area the state authorities must be active, including the authorities whose activities are managed or conceptually guided by the Ministry of the Interior of the Slovak Republic. In order to fulfill its share in the fulfillment of this society-wide task, the Ministry of the Interior of the Slovak Republic has been proposing conceptual materials aimed at combating extremism and its most serious manifestations to the Government of the Slovak Republic for approval since 2015. Therefore, the paper examines the content focus of three conceptual documents of the Ministry of Interior of the Slovak Republic with such focus for the time periods of 2015 to 2019, 2020 to 2024 and for the period of 2025 to 2028.

Keywords: extremism, countering extremism, concept of countering extremism

Úvod

Extrémizmus¹ je jedným z najnebezpečnejších protispoločenských javov modernej demokratickej spoločnosti. Charakteristickým znakom každej demokratickej spoločnosti je rôznorodosť jej názorov a postojov. Určitá časť spoločnosti sa však prikláňa k extrémne idealistickým až radikálnym postojom a tieto svoje postoje sa snaží viac či menej razantne presadzovať s použitím legálnych aj nelegálnych prostriedkov, vrátane extrémistických činov.

Extrémizmus vykazuje všeobecné znaky sociálnej patológie v súvislosti s prítomným násilím. V prípade, že členovia skupín, ktoré môžu byť v prvotných štádiách označené ako „subkultúry“, hlásajú otvorený konflikt so spoločnosťou, prejavujú sa agresívne, násilne a svoju pozornosť zameriavajú na istú časť spoločnosti, sa stávajú

¹ V najvšeobecnejšej rovine sa pod pojmom extrémizmus chápe „výrazné odchýlenie od všeobecne uznávaných a v aktuálnej dobe prijímaných noriem“. Pozri CHMELÍK, J. a kol.: Extremizmus. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 20

hrozbou pre spoločnosť. K takémuto vývoju však dochádza aj z dôvodu straty dôvery v autoritu štátu a jeho noriem, ak dochádza k evidentnému zneužívaniu moci, vulgárnosti verejného života a beztrestnosti. Dôvodom vzniku a existencie extrémistických skupín alebo hnutí sú odlišné ideológie, ktoré vedú ku konfrontácii s politickým systémom a štátnym usporiadaním a narúšajú celkovú bezpečnosť demokratického štátu. Ako zjednocujúci prvok týchto ideológií vystupuje odmietanie základných demokratických hodnôt, spoločenských noriem a spôsobov správania sa, formujúcich súčasnú spoločnosť.

Aj keď existuje pomerne veľa názorov na vymedzenie pojmu extrémizmu, možno vo všeobecnosti vychádzať z definície, že extrémizmus je negatívny a multidimenzionálny celospoločenský fenomén, spravidla druh politicky motivovanej aktivity, ktorá odmieta, spochybňuje a snaží sa odstrániť demokratické základy spoločnosti a pluralizmu, a ktorej ideológia, ako aj konkrétne prejavy (verbálne, grafické, fyzické alebo iné), sú založené najmä na intolerancii, rasizme, xenofóbii, antisemitizme, anarchizme a ultranacionalizme, s cieľom porušiť, ohroziť alebo sťažiť uplatňovanie primárnych hodnôt ľudských práv a základných slobôd“.

Je zrejmé, že existuje viacero kategórií, či smerov, extrémizmu. V tejto súvislosti možno ale konštatovať, že akákoľvek klasifikácia alebo kategorizácia extrémizmu plní len určitú pomocnú funkciu. Žiaden zo subjektov extrémizmu pre rôznorodé zameranie, aktivity a presvedčenie, ktoré sú často spoločné pre viaceré extrémistické subjekty, nie je nezávislý na politickej situácii a spoločenskom vývoji. Prejavy extrémistických subjektov sú často krát podobné a aj totožné, ale odlišujú sa cieľmi. Môže to byť aj opačne, viacero extrémistických subjektov má identický cieľ, zásadne sa ale odlišujú v spôsoboch ako ich dosiahnuť. Napriek tomu podľa súčasnej teórie, ale aj praxe, v kontexte s európskymi podmienkami, možno existujúce extrémistické spektrum rozdeliť na štyri základné smery:

- 1) pravicový extrémizmus – jeho základným myšlienkovým východiskom je rasizmus, prejavujúci sa ako presvedčenie o výnimočnosti a nadradenosti bieleho etnika. Jeho najtypickejšími formami, okrem rasizmu a xenofóbie, sú antisemitizmus a extrémny nacionalizmus.
- 2) ľavicový extrémizmus – základ jeho ideovej orientácie, a tým aj prejavov, je založený na snahách vytvoriť spoločnosť, založenú na absolútnej rovnosti všetkých jej členov, ako aj na princípe tolerancie, dobrej vôle a obetavosti. Typické je absolutizovanie rovnosti všetkých členov spoločnosti pred individuálnou slobodou. Jeho najtypickejšími formami sú rôzne smery komunizmu a neokomunizmu, ako aj anarchizmu.
- 3) náboženský extrémizmus – podstatu tvorí náboženský fundamentalizmus alebo sektárstvo a náboženská intolerancia. Prejavuje sa v podobe snáh o odstránenie demokracie a jej nahradenie teokraciou, pričom využíva psychickú manipuláciu až psychické násilie a zastrašovanie, alebo inú formu sociálno-patologického konania, vrátane fyzického násillia, či zastrašovania.
- 4) ekologický extrémizmus (environmentalizmus) – podstata spočíva v činnosti militantne orientovaných ekologických organizácií a občianskych združení, ktoré v záujme ochrany životného prostredia poškodzujú majetkové a iné hodnoty, a snažia sa nelegálnymi postupmi zabrániť niektorým legálnym, najmä

ekonomickým, činnostiam, ktoré podľa nich škodia životnému prostrediu, ktoré považujú za najvyššiu hodnotu.²

V súčasnosti sa začína presadzovať , nový pohľad na extrémizmus ako na trestné činy z nenávisti (hate crime). Tieto sa dajú opísať ako akýkoľvek trestný čin zameraný tak proti osobe, ako aj proti majetku, kde obeť alebo objekt trestného činu sú vybrané na základe ich skutočnej alebo domnenej príslušnosti k určitej skupine, určenej podľa spoločnej charakteristiky ako rasa, národnosť alebo etnický pôvod, jazyk, vierovyznanie, sexuálna orientácia a podobne. Pri posudzovaní takýchto trestných činov je v popredí preukázanie motívu, ktorý má vykazovať predmetné znaky. Takto definované trestné činy môžu nahradiť doteraz zaužívaný pojem „rasovo motivovaný trestný čin“, respektíve „extrémistický trestný čin“, ktorý je predsa len užšie vymedzený. Zároveň však trestný čin z nenávisti jasne pomenúva podstatu problému a je menej vágny ako pojem „extrémizmus“.³

V každom prípade ide v prípade extrémizmu a všetkých jeho závažných prejavov o potrebu náležitej a účinnej kontroly , s cieľom eliminovať takéto protispoločenské javy na maximálnu možnú mieru, ale samozrejme prostredníctvom demokratických a legálnych postupov. Problematika efektívnej kontroly prejavov extrémizmu je záležitosťou celej spoločnosti. Osobitne však v tejto oblasti musia aktívne vystupovať štátne orgány , teda aj orgány , ktorých činnosť riadi alebo ich činnosť koncepčne usmerňuje Ministerstvo vnútra SR. Za účelom naplnenia svojho podielu na plnení tejto celospoločenskej úlohy Ministerstvo vnútra SR navrhuje od roku 2015 vláde SR na schválenie koncepčné materiály zamerané na boj proti extrémizmu a jeho najzávažnejším prejavom . Príspevok je preto zameraný na skúmanie obsahového zamerania najmä troch koncepčných dokumentov Ministerstva vnútra SR s takýmto zameraním, a to na časové obdobia rokov 2015 až 2019, 2020 až 2024, ako aj na obdobie rokov 2025 až 2028.

1. Koncepcia boja proti extrémizmu Ministerstva vnútra SR na roky 2015 až 2019

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len koncepcia 2015 až 2019) predstavovala základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky (ďalej „SR“) v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu.

V Koncepcii 2015 až 2019 sa konštatovalo, že aj keď situáciu v oblasti radikalizácie a extrémizmu možno v SR považovať za stabilnú a bez významnejších incidentov ohrozujúcich stabilitu štátu, je potrebné, aby sa k možným zmenám pristupovalo predvídavo a najmä s ohľadom na okolité štáty, či celkovú bezpečnostnú situáciu v Európe. Nárast radikalizácie obyvateľstva v krajinách za hranicami EÚ postihnutých vnútornými konfliktami, vznik ozbrojených skupín s extrémistickou ideológiou v týchto oblastiach a zapájanie občanov krajín EÚ do takýchto konfliktov totiž priamo ovplyvňuje aj bezpečnostnú situáciu krajín EÚ, vrátane Slovenska. Vychádzajúc z uvedeného je zrejmé, že pri existujúcej situácii je potrebné zamerať sa na prevenciu radikalizácie a elimináciu faktorov, ktoré ju podmieňujú. V tejto koncepcii bolo taktiež zdôraznené, že v kontexte extrémizmu nie je možné a ani správne chápať SR izolovane od týchto trendov a je preto

² Porovnaj BRUNA, E. *Výbrané kapitoly z kriminologie* . Druhé vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. Edice EUPRESS. s. 73, ako aj CHMELÍK, J. a kol. *Extremismus*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 21

³ Porovnaj Koncepcia boja proti extrémizmu Ministerstva vnútra SR na roky 2015 až 2019 , str. 4

potrebné venovať pozornosť aj vývoju v okolitých štátoch. Vzhľadom na vysokú mieru prepojení a spolupráce domácich extrémistických subjektov s extrémistickými organizáciami a skupinami v okolitých štátoch sú práve podnety zo zahraničia významné pri formovaní nových trendov, metód pôsobenia, organizovania a zmien ideológie v rámci extrémistickej scény v SR.

V tejto koncepcii sa taktiež zdôrazňovalo, že vďaka masovému rozšíreniu internetu je prístup k informáciám jednoduchší ako kedykoľvek predtým a preto je nevyhnutné, aby sa pozornosť spoločnosti zamerala na zvyšovanie povedomia verejnosti a zvlášť niektorých ľahko ovplyvniteľných skupín o nebezpečenstve ktoré extrémizmus a s ním súvisiace javy predstavujú pre celú spoločnosť a každého jednotlivca v nej. Zároveň je nevyhnutné objasňovať a neustále pripomínať základné hodnoty na ktorých je postavená SR ako sú vláda práva, systém základných práv a slobôd, trojdelenie moci, ktoré sú pozitívnymi hodnotami, ktoré je potrebné brániť pred ohrozením zo strany extrémizmu.

Koncepcia 2015 až 2019 taktiež považovala za potrebné sa sústrediť a vyhľadať najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva a veľmi jasne a presne zamerať odkaz, ktorým sa SR dištancuje od akceptácie prejavov, ktoré by pôsobili nenávisťne voči skupinám obyvateľstva pre dôvody akými sú rasa, farba pleti, pohlavie, etnická, či národnostná príslušnosť, sexuálna orientácia alebo náboženské vyznanie. Extrémizmus je potrebné potláčať od samotného zárodku a práve preto má koncepcia, odrážať vôľu celej spoločnosti predchádzať a zamedziť prejavom extrémizmu a procesu radikalizácie. Keďže radikalizáciu a extrémizmus môže spoločnosť nečinnosťou a ľahostajnosťou podnecovať, v obsahu koncepcie bol stanovený ambiciózny cieľ a to zamedziť radikalizácii prostredníctvom vzdelávania a zvyšovania povedomia spoločnosti. Koncepcia taktiež zdôrazňovala, že len efektívnym a racionálnym prístupom je možné predchádzať následkom radikalizácie a extrémizmu a preto bol na tento účel oslovený celý rad subjektov, ktoré vyjadrili súhlas so spoluprácou na príprave koncepcie a aktívne sa spolupodieľali.

Koncepcia 2015 až 2019 sa obsahovo zameriavala na aktuálne otázky a problémy, pričom za vtedajšieho stavu a bezpečnostnej situácie to bola prevencia, zvyšovanie povedomia spoločnosti, efektívne vzdelávanie príslušníkov bezpečnostných zborov a spolupráca s okolitými štátmi.

Zámer koncepcie sa odrážal v štyroch strategických cieľoch, ktoré predstavovali snahu uvedených subjektov sa efektívne a aktívne spolupodieľať na prevencii a boji proti extrémizmu, rovnako ako aj vytvárať objektívnu mienku spoločnosti k tomuto javu a jeho prejavom, ktoré negatívne vplyvajú na život spoločnosti.

Konkrétne išlo o tieto štyri zásadné ciele:

- 1) Posilniť odolnosť komunít a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu.
- 2) Zvyšovať povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie.
- 3) Efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchatel'ov.
- 4) Vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu.

Aj keď vzhľadom na povahu koncepcie ako strategického materiálu pre verejné politiky v danej oblasti sa v nej obsiahnuté ciele a na ne priamo nadväzujúce konkrétne úlohy dotýkali najmä orgánov verejnej správy a špecializovaných inštitúcií zriadených zákonom, bolo v nej zdôraznené, že predchádzanie a potláčanie prejavov extrémizmu a radikalizácie nemôže byť delegované len na tieto orgány a inštitúcie. Pri napĺňaní cieľov

vytýčených v koncepcii je kľúčová aktívna účasť celej občianskej spoločnosti a jej jednotlivých aktérov – akademickej obce, mimovládnych organizácií, médií či jednotlivých občanov. Ochrana demokracie a jej základných atribútov pred snahami o jej narušenie totiž nemôže byť len úlohou orgánov štátu ale je v záujme všetkých jej občanov. Ako už bolo spomenuté z tohto dôvodu boli v koncepcii navrhnuté úlohy, ktoré umožňovali zapojenie aj iných subjektov do napĺňania jej jednotlivých strategických cieľov.

Zaujímavo a inšpiratívne pôsobí aj skutočnosť, že súčasťou textu koncepcie 2015 až 2019 boli aj predstavy o definovaní základných pojmov, dôležitých pre pochopenie problematiky extrémizmu a pre hľadanie východísk eliminácie jej prejavov. Konkrétne ide o tieto a takto definované pojmy:

Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť.

Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násillia či hrozba použitia násillia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku. Extrémizmus sa delí na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku (napr. ekologický), apod.)a pod.

Radikalizácia - proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktoré nie sú v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti ako je vláda práva, vrodená ľudská dôstojnosť, rovnosť pred zákonom či univerzálny systém základných práv a slobôd. S takýmto osvojením radikálnej ideológie a oddelením jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem existujúcich v demokratickej spoločnosti sa zvyšuje odhodlanie realizovať radikálnu ideológiu v praxi násilnými spôsobmi a toto môže niekedy viesť až k použitiu prostriedkov terorizmu⁴.

Trestné činy z nenávisti (v anglickom jazyku hate crimes) - pojem, ktorý je používaný vo viacerých dokumentoch⁵ a odporúčaniach medzinárodných organizácií⁶, ktorých je SR členom a ktorých výskyt je týmito organizáciami monitorovaný⁷ nie je v slovenskom Trestnom zákone definovaný. V § 140 písm. e) Trestného zákona je však

⁴ Problematika radikalizácie je obsiahnutá vo viacerých dokumentoch na úrovni EÚ, napr.: Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Predchádzanie radikalizácii vedúcej k terorizmu a násilnému extrémizmu - Posilnenie opatrení EÚ COM (2013)941z 15.1.2014; ŠTOKHOLMSKÝ PROGRAM – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich (Ú. V. EÚ C 115 4. 5. 2010, str. 1

⁵ Napr. závery Rady EÚ o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii prijaté dňa 6.12.2013 <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2017057%202013%20INIT>.

⁶ Napr. rozhodnutia rady ministrov Organizácie pre spoluprácu a bezpečnosť v Európe (OBSE), ktoré sú záväzné aj pre Slovenskú republiku ako členský štát OBSE. Jedná sa najmä o MC Decision No. 4/03, MC Decision No. 12/04, MC Decision No. 9/09 - <http://www.osce.org/cio/40695?download=true> alebo záverečné odporúčania Výboru OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie z mája 2014 <http://bit.ly/1yp7xYs>.

⁷ OBSE každoročne vydáva správu o stave v oblasti trestných činov z nenávisti, do ktorej prispieva aj Slovensko <http://hatecrime.osce.org/slovakia>.

upravený osobitný motív, ktorý zahŕňa všetky trestné činy motivované nenávisťou k akejkoľvek sociálnej skupine. V súvislosti s trestnými činmi pri ktorých bola osobitným motívom nenávisť voči skupine osôb a jednotlivcovi tak, ako je to vyjadrené v § 140 písm. e) Trestného zákona je však potrebné zdôrazniť, že sa ich dopúšťajú nielen osoby ktoré sú členmi či sympatizantmi extrémistických zoskupení, ale ich páchatelom môže byť ktokoľvek u koho sa preukáže takýto osobitný motív konania.

V medzivládnych a medzinárodných organizáciách, ktorých je SR členom⁸, je používaná nasledovná definícia tohto pojmu: trestný čin z nenávisti označuje taký trestný čin, ktorý je spáchaný z nenávisti alebo predpojatosti páchatel'a určitej voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich príslušnosť k niektorej chránenej skupinovej charakteristike. Predpojatosť znamená, že osoba alebo vec ktorá je predmetom útoku bola vybraná páchatelom výlučne na základe skutočnej alebo domnenej príslušnosti alebo spojitosti s jednou zo základných charakteristík danej osoby ako sú: pohlavie, jazyk, národnosť, rasová a etnická príslušnosť, vierovyznanie, sexuálna orientácia, zdravotné postihnutie.

Brániaca sa demokracia - demokracia, ktorá vystupuje aktívne pomocou právnych a diskurzívnych nástrojov proti svojim ideovým nepriateľom vo vnútri systému a to ešte predtým, než títo nepriatelia iniciujú naplnenie hlavných hrozieb, ktoré z ich existencie vyplývajú, predovšetkým závažného narušenia stability ústavného zriadenia či jeho zničenia. Títo nepriatelia sú vystavení represii, ktorá je však výsledkom demokratického politického procesu a nezasahuje neprimerane do základných ľudských práv⁹.

Súčasťou koncepcie 2015 až 2019 je v podobe prílohy aj stručný prehľad o vývoji extrémizmu na území SR od roku 2011 do roku 2014, ako a stručná predikcia vývoja stavu extrémizmu na obdobie najbližších rokov. Tak prehľad vývoja, ako aj spomínaná predikcia sú však vzhľadom na plynutie času obsolentné.

2. Koncepcia boja proti extrémizmu Ministerstva vnútra SR na roky 2020 až 2024

Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu na roky 2020 až 2024 (ďalej len „koncepcia 2020 až 2024“), bola schválená uznesením Vlády SR č. 22 z 13. januára 2021. Stala sa základným dokumentom definujúcim priority SR v oblasti predchádzania a boja proti radikalizácii, extrémizmu a s nimi spojenou protispoločenskou činnosťou ohrozujúcu základy demokratického právneho štátu, pričom nadväzovala na Koncepciu 2015 až 2019. Tá sa cielene zameriavala najmä na zložky Ministerstva vnútra SR v podobe metodických príručiek a usmernení, s cieľom včasnej identifikácie prejavov extrémizmu a ich následné vyšetrovanie. V danom období došlo k významným legislatívnym zmenám, ako aj školeniam časti príslušníkov Prezídia Policajného zboru, ale aj prokuratúry a súdov v spolupráci s Úradom pre demokratické inštitúcie a ľudské práva Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, so zameraním na trestné činy z nenávisti. Úlohy vyplývajúce z predchádzajúcej koncepcie boli z hľadiska prínosu vyhodnotené kladne a preto nová koncepcia rozšírila záber pôsobnosti aj na štátnych zamestnancov ostatných zainteresovaných rezortov. Ďalej sa zameriavala na informovanie verejnosti, v rámci ktorého sa orientovala na predchádzanie negatívnych javov, akými je radikalizácia, extrémizmus a taktiež nenávisťné prejavy jednoznačne sú. Aj z tohto dôvodu Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem

⁸ OBSE, Rada Európy, Európska Únia, OSN.

⁹ Definícia brániacej demokracie vychádza z prác Uwe Backese a Eckharda Jesseho, ktorý tento koncept nazývajú „streitbare demokratie“, v podobe v akej boli použité v publikácii Miroslava Mareša a Štěpána Výborného Militantní demokracie ve střední Evropě (Centrum pro studium demokracie a kultury, 2014).

intolerancie (výbor VRAX) inicioval zmenu gestora z Národnej kriminálnej agentúry útvarov Prezídia PZ na odbor prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra SR. Koncepcia sa teda po obsahovej stránke posunula z roviny pripravenosti útvarov prezídia PZ a represívnej, na rovinu preventívnu.

Primárny dôvod pre prijatie koncepcie a realizáciu v nej navrhnutých úloh vyplynul z potreby chrániť hodnoty garantované ústavou a medzinárodnými záväzkami¹⁰ vyplývajúcimi z členstva SR v medzinárodných organizáciách, ako aj z potreby eliminovať negatívne zásahy do práv a slobôd jednotlivých skupín obyvateľov SR a zabezpečiť spoločenskú stabilitu a pokojné spolužitie rôznych národnostných, etnických a náboženských skupín v SR.

Dokument sa z hľadiska obsahu okrem časti zameranej na strategické úlohy venoval aj terminológii, analýze vývoja extrémizmu v SR v predchádzajúcom období, ako aj vymedzeniu 41 úloh zameraných na predchádzanie a boj proti radikalizácii a extrémizmu. Samotná koncepcia ako aj úlohy z nej vyplývajúce boli výstupom multidisciplinárnej spolupráce členov výboru VRAX a prizvaných odborníkov, nakoľko problematika radikalizácie smerujúcej k extrémizmu a extrémizmus samotný boli, sú a budú celospoločenským, prierezovým problémom.

Analýza a trendy vývoja radikalizácie a extrémizmu v SR a v EÚ uvedené v koncepcii 2020 až 2024 majú dobový charakter, a preto ich informačná hodnota mala význam najmä pri vytváraní cieľov a úloh tejto koncepcie.. Medzi nové postrehy patrí upozornenie na pomerne nové prejavy extrémizmu nielen v SR ale aj vo väčšine krajín EÚ. Konkrétne na to, že trendy v získavaní prívržencov sa postupne presúvajú aj na pôdu vysokých škôl, a preto aj v kontexte slovenského školstva bolo potrebné nepodceniť obdobné riziko a snažiť sa mu predchádzať už pri prvých náznakoch rizikového/intolerantného správania a postojov jednotlivcov, ktoré sú v rozpore so základnými ľudskými právami. Okrem toho bolo zaznamenaný nárast napríklad chorobnej nenávisť voči ženám, tzv. „mizogýnia“, alebo mužská supremácia, čiže nadradenosť, ktorou je napríklad ospravedlňované násilie na ženách.

Koncepcia 2020 až 2024 si stanovila celkový cieľ **presadzovať, obhajovať a brániť demokratický právny štát, jeho základné hodnoty a atribúty a apelovať na vytváranie silného demokratického a politického prostredia odmietajúceho akékoľvek prejavy extrémizmu a nenávisťných prejavov založených na národnostnej, rasovej, etnickej, náboženskej alebo inej neznášanlivosti**. Naplnenie celkového cieľa malo byť zabezpečené prostredníctvom úloh (sú konkrétne vymenované v prílohe č. 2 Koncepcie) spadajúcich pod čiastkové ciele koncepcie, ktorých plnenie je úlohou zainteresovaných subjektov v spolupráci s občianskou spoločnosťou. Čiastkové ciele boli formulované takto :

- 1) Zaistenie ochrany základov demokratického právneho štátu a jeho hodnôt vrátane bezpečnosti obyvateľov pred konaním osôb alebo hnutí obhajujúcich extrémistické ideológie.
- 2) Posilnenie demokratickej kultúry v spoločnosti zvyšovaním povedomia o ľudských právach a odbúravaním negatívnych stereotypov.
- 3) Obnova dôvery v inštitúcie a podpora nahlasovania protiprávneho konania;

¹⁰ Napríklad Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Dohovor OSN o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie

4) Podpora deradikalizácie, spoločenskej integrácie a sociálnej prevencie.

Ako už bolo uvedené v nadväznosti na stanovené ciele sú súčasťou koncepcie 2020 až 2024 definície základných súvisiacich pojmov, ako aj definície ďalších používaných pojmov. V porovnaní s definíciami pojmov, ktoré sú uvedené v koncepcii 2015 až 2019, sú v tejto koncepcii okrem tých istých definícií uvedené nové definície alebo definície formulačne upravené.

Medzi nové definície patria tieto pojmy:

Politický extrémizmus - politická ideológia, ktorá spochybňuje a odmieta niektorý zo základných princípov demokratického právneho štátu, trojdielnej štátnej moci či všeobecného volebného práva. Politický extrémizmus namiesto rovnakých práv pre všetkých presadzuje politický a hodnotový systém, v ktorom hodnotu človeka a jeho práva určuje jeho „pôvod“ (rasový, etnický či triedny) alebo sa snaží o obmedzenie výkonu základných ľudských práv. Využíva pritom nástroje demokracie, ako napríklad právo na zhromažďovanie, právo na združovanie, slobodu slova (čím ďalej tým častejšie v online priestore) s cieľom ich zneužitia na odstránenie demokratických princípov zo spoločnosti alebo na útoky a zastrašovanie svojich oponentov.

Pravicový extrémizmus alebo extrémna pravica¹¹ - ideológia založená na týchto kľúčových zložkách: ultranacionalizmus, xenofóbia, rasizmus, antidemokratické, tzv. antisystémové postoje spojené s volaním po tzv. „silnom štáte“, ktorý musí nahradiť právny štát. Tieto zložky nemusia byť vždy zastúpené spoločne. Základom pravicového extrémizmu/extrémnej pravice je však zásadná myšlienka nerovnosti medzi „nimi“ (najčastejšie: imigranti, etnické a náboženské menšiny) a „nami“, čiže ľuďmi, ktorých definujú cez ich vlastné subjektívne a vykonštruované etnické, rasové, národné, kultúrne alebo náboženské kritériá, čím odmietajú princípy rovnosti vychádzajúce zo základov demokratického právneho štátu. Pravicový extrémizmus alebo extrémna pravica sa taktiež prezentuje snahou o budovanie kultúrnej jednoty národa a odmietaním politickej plurality, ktorú sa jej prívrženci môžu snažiť dosiahnuť aj prostredníctvom odopierania univerzálnych práv a slobôd ostatným obyvateľom, ich diskriminovaním či degradovaním, a to aj pomocou verbálneho alebo fyzického násillia.

Ľavicový extrémizmus - pokúša s použitím násillia nahradiť demokratický právny štát za politický systém založený na ideológii komunizmu alebo anarchizmu. Ľavicový extrémizmus má v úmysle odstrániť akúkoľvek formu nerovnosti vo všetkých oblastiach spoločenského života, čo však nakoniec vedie k zániku individuálnej ľudskej slobody a voľby.

Náboženský extrémizmus - nábožensky motivované postoje a činnosti porušujúce princípy demokratického právneho štátu a základných ľudských práv, orientované na ustanovenie alebo udržanie teokratického systému alebo režimu, kde cirkevná hierarchia je najvyšším rozhodovacím a výkonným orgánom, nadradená orgánom zastupiteľskej demokracie. Náboženský extrémizmus využíva náboženstvo k presadzovaniu takých záujmov a cieľov, ktoré vedú k zavedeniu teokratického systému alebo režimu, výraznej intolerancii a potlačovaniu ľudskej dôstojnosti a porušovaniu ľudských práv k osobám iného vierovyznania a potlačovaniu ľudskej dôstojnosti a porušovaniu ľudských práv príslušníkov vlastného náboženského smeru.

¹¹ MUDDE, C. (1995): Right-Wing Extremism Analyzed. A Comparative Analysis of the Ideologies of Three Alleged Right-Wing Extremist Parties (NPD, NDP, CP'86). in European Journal of Political Research, 27, s. 203-221. Carter, E. (2018): Right-wing extremism/radicalism: Reconstructing the concept. in Journal of Political Ideologies. RAN Centre of Excellence and the RAN. EX POST PAPER (2019) Local-level management of far-right extremism.

Terorizmus - úmyselné a systematické využívanie násilných činov, ktoré môžu vzhľadom na svoju povahu alebo kontext vážne poškodiť krajinu alebo medzinárodnú organizáciu, ak boli spáchané s cieľom závažne zastrašiť obyvateľstvo; alebo neprimerane nútiť vládu alebo medzinárodnú organizáciu, aby vykonali alebo sa zdržali výkonu akéhokoľvek činu; alebo vážne destabilizovali alebo zničili základné politické, ústavné, hospodárske a sociálne štruktúry krajiny alebo medzinárodnej organizácie¹². Terorizmus predstavuje jedno z najzávažnejších porušení univerzálnych hodnôt ľudskej dôstojnosti, slobody, rovnosti, solidarity a uplatňovania základných ľudských práv a slobôd a je považovaný za jeden z najväznejších útokov na demokraciu. Terorizmus môže byť činom jednotlivca, skupiny jednotlivcov alebo organizovanej skupiny, ktorí konajú buď samostatne alebo s podporou štátu. Môže však ísť aj o čin štátu voči svojmu obyvateľstvu (porušovanie ľudských práv, genocída) alebo mať súvislosť s medzinárodným ozbrojeným konfliktom proti civilnému obyvateľstvu nepriateľského štátu (napríklad ničenie infraštruktúry, používanie výbušnín alebo CBRN látok).

Pozmenené definície sa vzťahujú na pojem radikalizácia. **Radikalizácia**¹³ - proces narastajúcej akceptácie ideológie, ktorá je v rozpore s demokratickým právnym štátom, jeho ústavnými a legislatívnymi normami, so systémom základných práv a slobôd, s deľbou štátnej moci, nezávislým súdnictvom, slobodou tlače, slobodnými voľbami, rovnosťou pred zákonom, pluralitou politických strán a slobodným a legálnym pôsobením opozície (ďalej len „právnny štát“). Počas tohto procesu si jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom nejakej formy politického alebo náboženského extrémizmu osvoja nový systém „hodnôt“, ktoré nie sú v súlade s demokratickým právnym štátom a ktoré, okrem iného, stanovujú rovnosť pred zákonom a dôstojnosť každého človeka. S osvojením si konkrétnej formy politického alebo náboženského extrémizmu dochádza k „odklonu“ jednotlivca alebo hnutia od demokratického právneho štátu, čím postupne zvyšuje úroveň stotožnenia sa s určitou formou extrémistickej ideológie a rastie jeho odhodlanie realizovať danú formu politického alebo náboženského extrémizmu v praxi aj použitím násilia, vo finálnej fáze radikalizácie aj použitím prostriedkov terorizmu¹⁴.

Medzi definície ďalších používaných pojmov patria tieto pojmy:

Ideológia¹⁵ - ideológia je zoskupenie názorov, ideí, či mýtov, ktorých základom je nejaký „vyšší princíp“ (napríklad rasový, národný, triedny, náboženský, ekonomický, sociálny), legitimizovaný spoločensko sociálny poriadok. Ideológia následne riadi správanie a konanie jednotlivcov, ktorí sa z dôvodu presadenia tohto spoločensko-sociálneho poriadku

¹² Definícia teroristických činov na základe rámcového rozhodnutia Rady 2008/919/SVV z 28.11.2008, využívaná pri súdnych rozsudkoch Súdneho dvora EÚ https://ec.europa.eu/home-affairs/e-library/glossary/acts-terrorism_en. Všeobecne uznávaná definícia terorizmu neexistuje – pozn. autora

¹³ Rada Európy (2018) Práca s mládežou ako forma predchádzania násilnej radikalizácii. Teória, koncepty a primárna prevencia v praxi.

¹⁴ Problematika radikalizácie je obsiahnutá vo viacerých dokumentoch na úrovni EÚ – Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Predchádzanie radikalizácii vedúcej k terorizmu a násilnému extrémizmu – Posilnenie opatrení EÚ COM (2013)941z 15.1.2014; ŠTOKHOLMSKÝ PROGRAM – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich (Ú. V. EÚ C 115 4. 5. 2010, str. 1), Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Vytvorenie priestoru slobody, bezpečnosti a spravodlivosti pre európskych občanov; Akčný plán na implementáciu Štokholmského programu, KOM(2010) 171 v konečnom znení

¹⁵ Sypnowich, Ch. (2019): Law and Ideology. In The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2019 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/law-ideology/> ▪ Malina, J. a kolektív (2009): Antropologický slovník. Brno, Akademické nakladatelství CERM, s. 1643-1644 ▪ Bouvet, L. (2013): Idéologie. In: Taguieff, P.-A. (éd.): Dictionnaire historique et critique du racisme. Paris: Presses Universitaires de France – PUF, s. 876-879 ▪

domnievajú, že majú „právo“ (a to často aj s použitím násilia) dehumanizovať, vylúčiť zo spoločnosti alebo eliminovať všetkých odporcov tohto poriadku, považovaných z hľadiska danej ideológie za „zlo“.

Rasa¹⁶ - nemá dodnes všeobecne prijatú vedeckú definíciu. Pojem rasa nie je možné definovať „pozitívne“, pretože dosiaľ neexistuje všeobecná zhoda odbornej obce na jednotnej, jednoznačnej a všeobecne prijateľnej definícii pojmu rasa, nakoľko doposiaľ neexistujú jednoznačne a všeobecne prijaté kritériá - „rasové znaky“, pomocou ktorých by bolo možné zadeliť ľudskú populáciu do rás. Medzi odborníkmi nepanuje ani zhoda v určení počtu rás. Pri skúmaní rasovo podmienených trestných činov sa preto nezisťuje, či rasy existujú, alebo nie, pretože neexistuje jednotná vedecká metodika, podľa ktorej by bolo možné zaradiť ľudí do rás. Skúma sa osobné presvedčenie páchatel'a trestného činu, pretože práve on sám považuje ním definované rasy za reálne – a využíva iba vlastné kritériá zaeľovania ľudí do rás – a proti takto subjektívne a svojvoľne definovaným rasám zameriava svoju antipatiu, nenávisť, násilné konanie až snahu o ich elimináciu. Motivácia páchatel'a rasovo podmieneného trestného činu preto nevychádza z toho, či sa obeť hlási alebo nehľási, alebo či patrí alebo nepatrí k nejakej národnosti, etniku, resp. náboženstvu. Páchatel' rasovo podmieneného trestného činu zaraďuje svoje obeť do výhradne jeho vlastnej rasovej typológie. Páchatel' rasovo podmieneného trestného činu následne útočí (verbálne alebo fyzicky) na nejakú skupinu cez svojvoľne pripísané negatívne významy, ktoré prisúdil danej skupine prostredníctvom svojej vlastnej rasovej ideológie. Z neexistencie záväznej odbornej definície pojmu rasa vyplýva, že obhajca rasovej ideológie (rasizmu) si musí rasu zadefinovať po svojom, a preto sa nemôže odvolávať na to, že používa všeobecne prijatú odbornú definíciu. Absencia všeobecne prijatej odbornej definície pojmu rasa umožňuje pri analýze výpovedí obhajcu rasovej ideológie skúmať zdroje jeho tvrdení. A pri tomto skúmaní je možné odhaliť, s veľkou pravdepodobnosťou, že sa odvoláva na také zdroje, ktoré využívajú takú definíciu pojmu rasa, s pomocou ktorej je možné obhájiť (legitimizovať) ponížovanie, dehumanizáciu, vylučovanie, použitie násilia, v krajných prípadoch až vraždenie takejto ním vykonštruovanej „rasovej skupiny“.

Rasová ideológia (rasizmus)¹⁷ – pojem „rasová ideológia“ je výstižnejší než rasizmus, pretože aj pojem rasizmus má veľké množstvo rôznych, často protikladných definícií a z pojmu rasizmus nie je vždy zrejmé, že ide o ideológiu.. Ide o typ násilného a agresívneho konania alebo činu (verbálneho alebo fyzického) voči jednotlivcom alebo skupinám, ktoré obhajca rasovej ideológie sám pre seba definuje ako „nižšie alebo menejcenné rasy“. Zástanca rasovej ideológie (rasizmus) nemá žiadny odstup od jeho vlastnej rasovej klasifikácie. Jeho vlastné vykonštruované a nevedecké delenie ľudských populácií do rás považuje za objektívny opis reality. Chápanie pojmu rasa, ktorú obhajca rasovej ideológie využíva, falošne pripisuje celej skupine ľudí (definovaným ako príslušníkom rasy) kolektívne rozumové schopnosti (inteligencia), morálne a charakterové vlastnosti a spôsob života, ktoré sú údajne „dedičné“ a „nezmeniteľné“. Obhajca rasovej ideológie z tohto dôvodu hľása, že žiadna sociálna pomoc a podpora, žiadna dobročinnosť, charita, zmena rodinného a školského prostredia, ani zmena výchovy, či dokonca ani (osobná) usilovnosť nedokážu tieto „nezvratné menejcenné dedičné vlastnosti“ zmeniť. Podľa obhajcu rasovej ideológie sa ním definované rasy s takýmito „nezvratnými menejcennými dedičnými

¹⁶ HRABOVSKÝ, M. (2018): Rasa. Rasová klasifikácia ľudí. Bratislava: Veda, s. 39.

¹⁷ HRABOVSKÝ, M. (2018): Rasa. Rasová klasifikácia ľudí. Bratislava: Veda, s. 60-61 ▪

KORNBLAU, A. I. (2004): Racial discrimination. In: Cashmore, E. (ed.): Encyclopedia of race and ethnic studies. London and New York, Routledge, s. 345.

vlastnosťami“ rodia a „prenášajú“ ich na ďalšie generácie v rámci svojej rasy. Výhradne v rámci tejto ideologickej schémy existuje rozdelenie na rasy, kde isté rasy sú kvalitatívne vyššie a nadradené (s „lepšími“ rozumovými schopnosťami, charakterovými vlastnosťami, kultúrou, či s „lepšími“ génmi), a iné sú kvalitatívne nižšie a menejcennejšie. Výhradne v rámci tejto rasovej schémy sa obhajca rasovej ideológie domnieva, že menejcenná rasa nie je, pre svoju „menejcennosť“, schopná dosiahnuť vyššie sociálne, pracovné, kultúrne alebo intelektuálne pozície a kvôli svojej „horšej biológii“ patrí na perifériu spoločnosti. Obhajca rasovej ideológie vidí vo vlastných vykonštruovaných rasových kategóriách opodstatnenie určité ľudské skupiny dehumanizovať, ponížovať, vylúčiť zo spoločnosti, až sa pokúsiť o ich fyzickú elimináciu.

Antisemitizmus¹⁸ - také vnímanie Židov, ktoré sa môže prejaviť ako nenávisť k Židom. Rétorické a fyzické prejavy antisemitizmu sú namierené proti židovským alebo nežidovským jednotlivcom a/alebo ich majetku, proti inštitúciám židovskej komunity a náboženským ustanovizniám. Terčom takýchto prejavov môže byť tiež Štát Izrael, chápaný ako židovské spoločenstvo. Avšak kritiku Izraela podobnú tej, aká býva vznesená proti akejkoľvek inej krajine, nemožno považovať za antisemitskú. Antisemitizmus často obviňuje Židov z konšpirácie poškodzujúcej ľudstvo a často sa používa na obviňovanie Židov z „toho, prečo veci nefungujú“. Je vyjadrený v hovorenom a písanom prejave, vizuálnych formách a konaní a používa škodlivé stereotypy a negatívne charakterové črty. Súčasné príklady antisemitizmu vo verejnom živote, médiách, školách, na pracoviskách a v náboženskej sfére, berúc do úvahy celkový kontext, môžu zahŕňať, ale nie sú obmedzené na:

- 1)vyzývanie, napomáhanie alebo ospravedlňovanie zabíjania alebo ubližovania Židom v mene radikálnej ideológie alebo extrémistického náboženského pohľadu,
- 2)vytváranie klamlivých, dehumanizujúcich, demonizujúcich alebo stereotypných tvrdení o Židoch ako takých alebo o moci Židov ako kolektívu, akými sú napríklad – najmä, ale nie výlučne – mýtus o svetovom židovskom sprisahaní alebo o Židoch kontrolujúcich médiá, ekonomiku, vládu alebo ďalšie spoločenské inštitúcie,
- 3)obviňovanie Židov ako ľudu zo zodpovednosti za skutočné alebo vymyslené krivdy spáchané jednou židovskou osobou alebo skupinou, alebo aj za činy spáchané Nežidmi,
- 4)popieranie faktu, rozsahu, mechanizmov (napr. plynových komôr) alebo úmyslu genocídy Židov v rukách národnosocialistického Nemecka a jeho podporovateľov a komplicov počas druhej svetovej vojny (holokaust),
- 5)obviňovanie Židov ako ľudu alebo Izraela ako štátu z vymyslenia alebo zveličovania holokaustu,
- 6)obviňovanie židovských občanov z toho, že sú lojálnejší k Štátu Izrael alebo k údajným prioritám Židov na celom svete než k záujmom ich vlastných krajín,
- 7)odopieranie práva židovského ľudu na sebaurčenie, napríklad tvrdením, že existencia Štátu Izrael je prejavom rasistického úsilia,
- 8) uplatňovanie dvojítých štandardov voči židovskému ľudu vyžadovaním správania, ktoré sa neočakáva alebo nevyžaduje od žiadneho iného demokratického štátu,

¹⁸ Pracovná definícia antisemitizmu vypracovaná Medzinárodnou alianciou pre pripomínanie holokaustu (IHRA) prijatá jej účastníckymi štátmi (vrátane Slovenskej republiky) dňa 26. mája 2016 v Bukurešti. NR SR s ňou vyslovila súhlas uznesením č. 1490 z 28. novembra 2018.

9) používanie symbolov alebo obrazov spájaných s klasickým antisemitizmom (napr. tvrdenia, že Židia zabili Ježiša alebo že robia rituálne popravy) na charakterizovanie Izraela alebo Izraelčanov,

10) prirovnávanie súčasnej izraelskej politiky k politike nacistov,

11) považovanie Židov za kolektívne zodpovedných za konanie Štátu Izrael.

Antisemitské činy sú trestné činy vtedy, keď ich tak definuje zákon (napr. popieranie holokaustu alebo distribúcia antisemitských materiálov v niektorých krajinách).

Trestné činy sú antisemitské vtedy, keď cieľ útoku – či už ľudia, alebo majetok (ako napríklad budovy, školy, miesta na bohoslužby a cintoríny) – je vybraný preto, že je alebo je vnímaný ako židovský alebo spojený so Židmi.

Antisemitská diskriminácia je odopieranie Židom možností alebo služieb dostupných iným osobám a je nelegálna v mnohých krajinách.

Fašizmus - politická ideológia, ktorej jadrom je mýtus o znovuzrození národa – regenerácii politickej, spoločenskej i etickej kultúry. Je to druh revolučného nacionalizmu vyznačujúci sa prehnanými predstavami o rozklade spoločnosti, dekadencii a/alebo o národnom potupení. Snaží sa pritom o dosiahnutie utopической národnej obrody dosiahnuteľnej prostredníctvom očisty národa od nepriateľov a vytvorenie nového/ alternatívneho politického, spoločenského, kultúrneho i hospodárskeho usporiadania odmietajúc liberalizmus a demokratický právny štát. Fašisti sú presvedčení, že žijú v úpadkovom období (a s ním spojená dekadencia, korupcia, rodinkárstvo, ekonomická kríza a podobne), v degenerovanej spoločnosti, rútiacej sa do záhuby, za ktorú zodpovednosť nesie nepriateľ národa - reálne existujúca skupina nesúca odlišné znaky (fyzické, etnické, atď.), od ktorej by sa podľa nich mali očistiť. Svoju „životnú úlohu“, „miesto v dejinách“ či „misiu“, „poslanie“ vidia v dejinotvornom boji za zvrátenie tohto úpadku a vybudovanie novej spoločnosti a vytvorenie nového človeka. To sa spravidla deje násilím, fyzickým či iným, ktoré je ospravedlňované nutnosťou odstrániť dehumanizovaného nepriateľa. Svoje vízie budúcej spoločnosti sa fašistickí ideológovia snažili prevziať z rôznych iných ideológií a vytvoriť „tretiu cestu“ medzi socializmom a kapitalizmom. Fašistická ideológia má silný autoritársky rozmer a snaží sa o vytvorenie homogénneho národa očisteného od nepriateľov, v praxi spravidla založeného na trojici: vodca, národ, štát v ktorom nebude potrebná žiadna demokratická pluralita.

Neofašizmus - politická ideológia, ktorá presadzuje základné princípy fašistickej ideológie. Jadrom neofašistickej ideológie je, podobne ako vo fašizme, snaha o mýtické znovuzrodenie národa. Neofašizmus sa však nesnaží len o obnovenie ideálov svojho medzivojnového predchodcu, prináša i nové originálne témy a myšlienky (nativizmus, odmietavý postoj k prisťahovalectvu, historický revizionizmus), a z politických dôvodov sa často snaží od medzivojnového fašizmu dištancovať. Pre neofašizmus je v prvom rade charakteristický ultranacionalizmus, xenofóbia a odmietanie/ zneužívanie demokracie, liberálneho individualizmu, ale aj marxizmu a ďalších ľavicových ideológií. Často za účelom dosiahnutia politických cieľov dochádza k zneužívaniu populistických tém za účelom získania čo možno najširšieho publika (ako napríklad extrémne pravicové ekonomické reformy, odmietanie prisťahovalectva, obviňovanie neeurópskych občanov).

Nacizmus (národný socializmus) - politická ideológia, ako aj nedemokratický a totalitný politický režim uplatňovaný v Nemecku v rokoch 1933 až 1945 (počas tzv. Tretej ríše). Nacizmus kombinuje koncepciu fašizmu s rasizmom vychádzajúcim z presvedčenia o nerovnosti ľudských rás, konkrétne nadradenosti jednej rasy (árijskej rasy) a sociálne požiadavky na zlepšenie životnej úrovne robotníkov. Nacizmus sa od fašizmu líšil

radikálnosťou (krajný nacionalizmus) a uplatňovaným rasizmom, pričom obe formy výkonu štátnej moci sa snažili o očistu národa, v mnohých prípadoch násilnými formami, pričom nemecký nacizmus pre dosiahnutie svojich cieľov využíval rasový princíp a taliansky fašizmus kultúrny princíp.

Neonacizmus - politická ideológia, ktorá vznikla po druhej svetovej vojne a snaží sa (často násilnou cestou) o obnovenie a zavedenie ideológie nacizmu. Na rozdiel od neofašizmu, ktorý sa snaží nájsť i nové témy (nativizmus, odmietavý postoj k prisťahovalectvu, historický revizionizmus) a väčšinou sa od svojho medzivojnového predchodcu dištancovať, neonacizmus sa snaží o obnovenie pôvodných konceptov nacizmu, čerpá priamo z nacistickej ideológie a preberá jej rasistické teórie spolu s totalitnými ideami. Neonacisti veria vo svoju revolučnú schopnosť prekonať problémy vytvorené modernou pluralitnou demokraciou a liberalizmom. Snažia sa o zavedenie nového poriadku, ktorý by bol založený na ideách medzivojnového nacizmu a Adolfa Hitlera. Neonacisti prorokujú príchod novej éry, v ktorej sa nacizmus stane politicky a kultúrne úspešný. Neonacizmus funguje ako konšpiračná „teória“, ktorej základom je predstava, že Židia a židovské sily, ktoré sa snažia kontrolovať svet, sú existenčným nebezpečenstvom pre „biele“ európske a severoamerické národy. Židia sú podľa nich stelesnením zla a ich odstránením sa snažia o očistu moderného sveta. Nemusi to platiť vždy, spravidla však neofašizmus vychádza skôr z intelektuálnejšieho a kultúrneho prostredia, zatiaľ čo neonacizmus „z ulice“. Základnými termínmi neonacistickej rétoriky sú „národ“ a „rasa“. Vytvorili mentalitu „my verzus oni“: sú hlboko nepriateľskí voči svojim oponentom, zároveň ide o formu politického náboženstva, ktorá v niektorých prípadoch môže viesť i k politicky motivovanému násiliu. Medzi najčastejšie charakteristiky neonacistov patrí využívanie rétoriky rasizmu, homofóbie, xenofóbie, antisemitizmu, ultranacionalizmu, nenávisť k menšinám či Rómom, autoritárstvo, antiliberalizmus, antikomunizmus a pomerne časté je tiež popieranie holokaustu – tieto témy sú často populisticky zneužívané neonacistickými hnutiami a zoskupeniami na podporu svojich tvrdení o „rasovej“ nadradenosti.

Historický revizionizmus - úsilie prehodnotiť význam historických udalostí a dať im iné interpretácie, odlišné od dovtedy zaužívaných. Má rôzne podoby a do istej miery je legitímnou súčasťou historickej vedy. Problematický je pri pripisovaní odlišných morálnych a etických hodnôt, než sú v súlade s demokratickými princípmi a dodržiavaním ľudských práv. Najznámejším je napríklad kladenie holokaustu na rovnakú morálnu úroveň s inými tragédiami, ako napríklad spojenecké bombardovanie Nemecka (zvlášť bombardovanie Drážďan vo februári 1945) a pod. V slovenskom prostredí velebenie ľudáckej slovenskej republiky, ospravedlňovanie, relativizovanie, zľahčovanie či úplné popieranie zločinov ľudáckeho režimu a Jozefa Tisa. Využíva rôzne techniky ako sfalšované dokumenty, neoprávnené spochybňovanie skutočných zdrojov, pripisovanie nepravdivých záverov rôznym knihám a publikáciám a s tým súvisiace zámerne nesprávne preklady textov, manipulácia so štatistickými údajmi a podobne.¹⁹

3. Koncepcia prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028

Koncepcia prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028 (ďalej len „koncepcia do 2028“) je základným dokumentom definujúcim priority SR v oblasti

¹⁹ EVANS, J. R. Lying About Hitler: History, Holocaust, and the David Irving Trial. Cambridge: University of Cambridge. (2001)

predchádzania a boja proti radikalizácii, extrémizmu a s nimi spojenou protispoločenskou činnosťou ohrozujúcu základy demokratického právneho štátu, ktorý nadväzuje na Koncepciu boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024.

Koncepcia do 2028 priamo nadväzuje na Stratégiu prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike do roku 2028. , ktorá bola schválená uznesením Vlády SR č. 189 z 19. apríla 2023. Zohľadňuje ale aj iné strategické dokumenty prijaté vládou Slovenskej republiky a medzinárodné záväzky, ktoré sú podrobne uvedené v prílohe č. 1 koncepcie do 2028. Koncepciu vypracovala pracovná skupina pri Výbore pre predchádzanie a elimináciu rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatných foriem intolerancie, v ktorej boli zastúpené ústredné orgány štátnej správy, akademická obec a mimovládne neziskové organizácie (Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Ministerstvo práce sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a mládeže Slovenskej republiky, Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Slovenská informačná služba, Akadémia policajného zboru v Bratislave, Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, Rómske advokačné a výskumné stredisko, Centrum komunitného organizovania, Mládež ulice, Združenie miest a obcí Slovenska, Únia miest Slovenska).

Aj v tejto koncepcii sú definované základné pojmy , a to „radikalizácia“ a „extrémizmus“, podobným spôsobom ako v koncepcii 2015 až 2019. V prílohe č. 2 koncepcie do 2028 sa nachádzajú aj definície iných pojmov, ktoré sú používané v jej texte . Koncepcia do 2028 obsahuje aj časť „analýza a trendy vývoja radikalizmu a extrémizmu“ za obdobie rokov 2020 až 2024. Z analýzy vyplývajú nasledovné zásadné závery. Fenomén radikalizácie v rámci EÚ bol za obdobie od roku 2020 výrazne ovplyvnený pandemiou Covid-19, šírením konšpiračných teórií, konfliktmi vo svete, a tiež sociálnymi sieťami. Spektrum teroristických a extrémistických hrozieb sa naďalej vyvíja a nabera na komplexite, vznikajú nové formy násilného extrémizmu, ktoré nie je vždy možné priradiť k špecifickým ideológiám. Často sa spájajú so známymi konšpiračnými teóriami, sú silne zamerané proti systému, a niekedy sú podporované aj zahraničnými štátnymi aktérmi. Jednotlivé ideológie sa často miešajú a presvedčenia jednotlivca si môžu navzájom aj odporovať. Taktiež narastá význam aj tzv. osamelých vlkov, ktorí nepatria k špecifickej skupine a jednáju nezávisle. Napriek tomuto vývoju sú v EÚ aj naďalej prítomné dlhodobé hrozby, ako napríklad islamský terorizmus. Najrozšírenejším spôsobom šírenia teroristického materiálu je aj naďalej internet, vrátane sociálnych médií, chatovacích aplikácií a herných platforiem. Výzvu pre orgány činné v trestnom konaní predstavujú nové technológie ako šifrovaná komunikácia, kryptomeny, drony a 3D tlačené zbrane. Pandémia Covid-19 sa odzrkadlila v slovenskej radikálnej scéne najmä eskaláciou napätia v spoločenskom diskurze, prehĺbením polarizácie a zvýšením počtu trestných činov extrémizmu. V roku 2022 eskalácia napätia pokračovala, avšak témy boli ovplyvnené vypuknutím vojnového konfliktu na Ukrajine a s ním spojených fenoménov, napríklad migrácia. Rozšírenie teórií o nadradenosti bielej rasy a jej ohrození sa ukázalo počas teroristického útoku v októbri 2022 na Zámockej ulici v Bratislave, kedy bol útočník motivovaný neonacistickou ideológiou a militantným akcelerationizmom. V dôsledku tohto útoku zahynuli dve LGBTQIA+ osoby a jedna osoba bola zranená. Po útoku krátkodobo nastal nárast nenávistných prejavov a prejavov extrémizmu voči ľuďom z LGBTQIA+ komunity. Bezprecedentný atentát na predsedu vlády SR z 15. mája 2024 v

Handlovej rezonoval naprieč radikálnou a extrémistickou scénou, osobitne v online priestore, kde boli zaznamenané príspevky obsahujúce nenávistné prejavy voči verejne činným osobám vrátane komentárov schvaľujúcich tento útok. Vzhľadom na vývoj na úseku extrémistickej kriminality a teroristických trestných činov zostáva fakt, že pravicový extrémizmus predstavuje najdominantnejšiu formu hrozby v Slovenskej republike. Do bezpečnostného prostredia v SR preniká v zahraničí rozmáhajúci sa trend, kedy dochádza k postupnému stieraniu rozdielov a vzájomnému prelínaniu pravicového extrémizmu a terorizmu, v rámci čoho pravicoví extrémisti využívajú násilné prvky terorizmu na dosiahnutie svojich cieľov. Využitie online priestoru na šírenie nenávistných prejavov, násilných a extrémistických myšlienok nabralo na intenzite, a od roku 2020 sa viac ako polovica trestných činov extrémizmu pácha v online prostredí. Virtuálne prostredie poskytuje istú anonymitu a v niektorých prípadoch aj nízku kontrolu zo strany administrátorov sietí, skupín a stránok. Zároveň vytvára priestor pre financovanie aktivít súvisiacich s činnosťou extrémistických skupín. Poznatky vyplývajúce z uvedenej analýzy sú následne využité vo formuláciách cieľov a úloh koncepcie do 2028.

Koncepcia do 2028 má za cieľ presadzovať, obhajovať a brániť demokratický právny štát, jeho základné hodnoty a atribúty a apelovať na vytváranie silného demokratického a politického prostredia odmietajúceho akékoľvek prejavy radikalizácie, extrémizmu a nenávistných prejavov založených na národnostnej, rasovej, etnickej, náboženskej alebo inej neznášanlivosti a intolerancie.

Naplnenie tohto celkového cieľa sa má zabezpečiť prostredníctvom úloh uvedených v Príloha č. 3, pričom tieto úlohy spadajú pod čiastkové ciele koncepcie, ktoré boli vytvorené za účelom reflektovať na stav a vývoj radikalizácie a extrémizmu v SR, najnovšie trendy v online (digitálnom) priestore a cezhraničný charakter radikálnych vplyvov na obyvateľstvo. Ich plnenie je úlohou zainteresovaných subjektov v spolupráci s občianskou spoločnosťou. Ide o tieto čiastkové ciele:

- 1) Vytvoriť podmienky a realizovať programy súvisiace s prevenciou radikalizácie a prejavov extrémizmu
- 2) Zvýšiť efektívnosť aktivít v prevencii a eliminácii násilného extrémizmu
- 3) Aplikovať model deradikalizácie, podporovať spoločenskú integráciu a kláť dôraz na sociálnu prevenciu
- 4) Posilňovať základy demokratického právneho štátu a občiansku angažovanosť proti radikalizácii a extrémizmu

Súčasťou textu koncepcie do 2028 je aj úprava o potrebe vyhodnotenia plnenia úloh a cieľov koncepcie, a to v čase ukončenia obdobia, na ktoré bola vytýčená.

Záver

Všetky tri koncepčné materiály týkajúce sa boja proti extrémizmu sú názornou ukážkou prevládajúceho rezortného chápania extrémizmu štátnym orgánom, ktorého hlavnou úlohou je zabezpečovať vnútornú bezpečnosť štátu. Jednotlivé koncepcie odrážajú jednak mieru poznania radikalizácie časti spoločnosti v tom ktorom období, vrátane smerov jej vývoja, ako aj mieru poznania konkrétnych prejavov extrémizmu a ich smerov ich vývoja. Ciele a konkrétne úlohy eliminácie týchto negatívnych protispoločenských javov uvedené v jednotlivých koncepciách sú reakciou na toto poznanie. Je evidentné, že tieto koncepčné materiály majú skôr kriminologický, sociologický a politologický charakter. Napriek tomu však text všetkých troch koncepčných materiálov obsahuje aj množstvo

informácií využiteľných z pohľadu trestnoprávných aspektov kontroly existujúcich a možných prejavov radikalizácie spoločnosti a samotného extrémizmu.

Použitá literatúra

1. BOUVET, L. *Idéologie*. In: Taguieff, P.-A. (éd.): Dictionnaire historique et critique du racisme. Paris: Presses Universitaires de France – PUF
2. BRUNA, E. *Vybrané kapitoly z kriminologie*. Druhé vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. Edice EUPRESS, ISBN 978-80-7408-099-9, 117 s.
3. Carter, E. (2018): Right-wing extremism/radicalism: Reconstructing the concept. in Journal of Political Ideologies. RAN Centre of Excellence and the RAN. EX POST PAPER (2019) Local-level management of far-right extremism.
4. EDWARD N. ZALTA (ED.), [online] Dostupné na: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/law-ideology/>
5. EVANS, J. R. *Lying About Hitler: History, Holocaust, and the David Irving Trial*. Cambridge: University of Cambridge(2001)
6. HRABOVSKÝ, M. *Rasa. Rasová klasifikácia ľudí*. Bratislava: Veda, 2018, ISBN 978-80-224-1642-9, 360 s.
7. CHMELÍK, J. a kol. *Extremismus*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. ISBN 978-80-7380-376-6, 425 s.
8. KORNBLAU, A. I. *Racial discrimination*. In: Cashmore, E. (ed.): Encyclopedia of race and ethnic studies. London and New York, Routledge, 345 s.
9. Mudde, C. (1995): Right-Wing Extremism Analyzed. A Comparative Analysis of the Ideologies of Three Alleged Right-Wing Extremist Parties (NPD, NDP, CP'86). in European Journal of Political Research, 27, s. 203-221.
10. Rozhodnutia rady ministrov Organizácie pre spoluprácu a bezpečnosť v Európe (OBSE) - MC Decision No. 4/03, MC Decision No. 12/04, MC Decision No. 9/09 - <http://www.osce.org/cio/40695?download=true>
11. SYPNOWICH, Ch. (2019): Law and Ideology. In The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2019 Edition),
12. Záverečné odporúčania Výboru OSN pre odstránenie rasovej diskriminácie z mája 2014 -<http://bit.ly/1yp7xYs>
13. Závery Rady EU o boji proti trestným činom z nenávisti v Európskej únii prijaté dňa 6.12.2013
<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=SK&f=ST%2017057%202013%20INIT>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Prof. JUDr. Peter Polák, PhD.
Pracovná pozícia: Vedúci ústavu
Zamestnávateľ: Fakulta Práva PEVŠ v Bratislave, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava
E-mail: peter.polak@paneuroni.com

APLIKÁCIA MATERIÁLNEHO KOREKTÍVU PRI NEOPRÁVNENOM PRECHOVÁVANÍ OMAMNEJ A PSYCHOTROPNEJ LÁTKY PO NOVELE TRESTNÉHO ZÁKONA ZÁKONOM Č. 40/2024 Z.Z.¹

APPLYING A MATERIAL CORRECTIVE MEASURE FOR UNAUTHORIZED POSSESSION OF NARCOTIC AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AFTER THE AMENDMENT TO THE CRIMINAL CODE BY ACT NO. 40/2024 COLL.

Martin Štrkolec

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Autor sa v predložennom príspevku zaoberá zmenami normatívnej právnej úpravy neoprávneného prechovávania omamnej a psychotropnej látky, ku ktorým došlo prijatím zákona č. 40/2024 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, a to vrátane zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. K analýze predmetných legislatívnych zmien autor pristupuje najmä na podklade prvotného vymedzenia trestného práva ako tzv. prostriedku ultima ratio. V ďalších častiach príspevku autor poukazuje na možné interpretačné a aplikačné problémy týkajúce sa zákonných možností aplikácie materiálneho korektívu v prípadoch neoprávneného prechovávania omamnej a psychotropnej látky, a to najmä v nadväznosti na autentický výklad relevantných trestno- hmotnoprávných noriem uvedeného v rámci dôvodovej správy k zákonu č. 40/2024 Z.z.

Kľúčové slová: *Ultima ratio, materiálny korektív, neoprávnené prechovávanie omamnej a psychotropnej látky, hmotnosť, množstvo účinnej látky, Kriminalistický a expertízny ústav Policajného zboru.*

Abstract

In the presented contribution, the author deals with the changes in the normative legal regulation of the unauthorized possession of narcotic and psychotropic substances, which occurred with the adoption of Act No. 40/2024 Coll., which amends and supplements Act No. 300/2005 Coll. Criminal Code, as amended, and which amends and supplements certain laws, including Act No. 372/1990 Coll. on Misdemeanour, as amended. The author approaches the analysis of the legislative changes in question mainly on the basis of the initial definition of criminal law as the so-called ultima ratio means. In the other parts of the article, the author points out possible interpretative and application problems regarding the legal possibilities of applying a material corrective in cases of unauthorized possession of narcotic and psychotropic substances, especially in connection with the authentic interpretation of the relevant criminal substantive law norms provided in the explanatory report to Act No. 40/2024 Coll.

Keywords: *Ultima ratio, material corrective, unauthorized possession of narcotic and psychotropic substances, weight, quantity of active substance, Criminalistics and Expertise Institute of the Police Force.*

¹ Tento príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: „Tvorba a nástroje trestnej politiky“; VEGA č. 1/0948/24.

Úvod

Zákonom č. 40/2024 Z.z. z 8.2.2024, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (v spojení s nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky z 3.7.2024 vydaným pod č. k.: PL. ÚS 3/2024-761 a publikovaným v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 215/2024 Z.z.) došlo s účinnosťou od 6.8.2024 k zmene v právnej úprave drogových trestných činov. O. i. došlo k vypusteniu ustanovenia § 135 Trestného zákona účinného do 5.8.2024, podľa ktorého sa stanovenie rozsahu (legálne nedefinovaného) neoprávneného prechovávaní drog pre vlastnú potrebu odvíjalo od násobkov (legálne nedefinovaného) pojmu obvykle jednorazovej dávky, čo v aplikačnej praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov spôsobovalo viaceré interpretačné a aplikačné problémy.² Zároveň je potrebné uviesť, že násobky obvykle jednorazovej dávky sa podľa dovtedajšej aplikačnej praxe spravidla určovali prostredníctvom odborných vyjadrení a znaleckých posudkov Kriminalistického a expertízneho ústavu Policajného zboru (ďalej len „KEÚ PZ“), a to primárne zohľadňujúc kvalitatívne kritériá zaistenej omamnej látky a psychotropnej látky, a teda množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy, ktoré v nej bolo obsiahnuté.

Podľa predchádzajúcej právnej úpravy sa v prípade zaistenia viac ako desiatich obvykle jednorazových dávok z pohľadu objektívnej stránky automaticky uplatňovala skutková podstata podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona účinného do 5.8.2024, prostredníctvom ktorej sa vyvodzovala trestná zodpovednosť v prípadoch prechovávaní viac ako desiatich obvykle jednorazových dávok, a to bez potreby ďalšieho skúmania účelu tohto prechovávaní.

Ustanovením § 135b Trestného zákona účinného od 6.8.2024 sa už na normatívnej úrovni diferencuje medzi prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekurzora alebo predmetu určeného na ich výrobu (ustanovenie § 135b ods. 1 Trestného zákona) a obchodovaním s nimi (ustanovenie § 135b ods. 2 Trestného zákona), čo následne v prípade neoprávneného charakteru týchto činností determinuje buď naplnenie zákonných znakov trestného činu neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky podľa § 171 Trestného zákona, zákonných znakov trestného činu neoprávnenej výroby a obchodovania s omamnou látkou a psychotropnou látkou podľa § 173 Trestného zákona alebo zákonných znakov trestného činu neoprávneného prechovávaní, výroby a obchodovania s drogovým prekurzorom a predmetom určeným na výrobu omamnej látky, psychotropnej látky alebo drogového prekurzora podľa § 173a Trestného zákona.

Za azda najzásadnejšiu koncepčnú zmenu právnej úpravy drogových trestných činov prostredníctvom zákona č. 40/2024 Z.z. v spojení s vyššie označeným nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky možno pokladať ustanovenie § 135c Trestného zákona, ktoré v prílohe č. 1 k Trestnému zákonu stanovilo hodnoty nepatrného množstva jednotlivých omamných a psychotropných látok pre účely Trestného zákona. S účinnosťou od 6.8.2024 je tak práve nepatrné množstvo omamných a psychotropných látok (a jeho násobky podľa ustanovenia § 135d Trestného zákona) základným kritériom pre určovanie rozsahu trestných činov podľa § 171 Trestného zákona (neoprávnené prechovávanie omamnej látky a psychotropnej látky), a tiež pre určovanie rozsahu trestných činov podľa

² Blížšie pozri napr.: ŠTRKOLEC, M. *Uplatňovanie princípů zákonnosti a principů právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov*. In: Justičná revue : časopis pre právnu prax. - ISSN 1335-6461. - Roč. 66, č. 10, 2014.

§ 173 Trestného zákona (neoprávnená výroba a obchodovanie s omamnou látkou a psychotropnou látkou).

Reflektujúc obsah prílohy č. 1 k Trestnému zákonu (v nadväznosti na normatívne znenie ustanovenia § 135c ods. 1 Trestného zákona³) je možné ustáliť, že určovanie nepatrného množstva konkrétnej omamnej látky a psychotropnej látky sa v súčasnosti primárne realizuje buď pomocou jeho hmotnostných kritérií, pomocou jeho kvantitatívnych kritérií (napr. počtom tabliet alebo počtom iného substrátu obsahujúceho tieto látky), respektíve ich alternatívnym vymedzením.⁴

Inými slovami povedané, na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy sa právna kvalifikácia neoprávneného prechovávanía omamnej látky a psychotropnej látky už primárne neurčuje za pomoci množstva účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnutého v rámci zaistenej omamnej látky a psychotropnej látky, a teda za pomoci kvalitatívneho kritéria. Zároveň je však potrebné dodať, že kvalita zaistenej omamnej látky a psychotropnej látky nemôže byť *de lege lata* zo strany orgánov činných v trestnom konaní a súdov v žiadnom prípade prehliadaná, respektíve ignorovaná. V prospech uvedeného svedčia nielen normatívne účinky štvrtého stĺpca prílohy č. 1 Trestnému zákonu v spojení s ustanovením § 135c ods. 1 Trestného zákona⁵, ale v neposlednom rade a predovšetkým tiež ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona obsahujúce kritéria pre uplatnenie tzv. materiálneho korektívu ako základného determinantu materiálneho chápania trestnej zodpovednosti v podmienkach súčasnej Slovenskej republiky.

1. Všeobecne k subsidiarite trestnej represie

Trestné právo ako odvetvie verejného práva je často označované aj ako prostriedok *ultima ratio*, a teda krajný prostriedok ochrany spoločenských vzťahov. Uvedené možno vymedziť aj ako požiadavku subsidiarity trestnej represie, podľa ktorej nielen zákonodarca v rovine legislatívnej, ale tiež orgány činné v trestnom konaní a súdy v rovine interpretačnej a aplikačnej sú povinné princíp trestného práva ako prostriedku *ultima ratio* rešpektovať a zachovávať. Aplikácia trestno- hmotnoprávných noriem by podľa predmetnej doktríny mala nastúpiť až v prípade, ak spoločenské vzťahy nemožno chrániť za pomoci inštitútov iných, spravidla miernejších právnych odvetví, respektíve ak ochrana spoločenských vzťahov prostredníctvom netrestných právnych odvetví nie je v konkrétnom prípade spôsobilá naplniť predpokladaný účel. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že požiadavka subsidiarity trestnej zodpovednosti je skôr doktrinálnou než legálnou kategóriou, keďže v normatívnom znení súčasného Trestného zákona nie je žiadnym spôsobom explicitne vyjadrená.

³ Podľa ustanovenia § 135c ods. 1 Trestného zákona: „Nepatrné množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky uvedených v prílohe č. 1 zodpovedá najviac maximálnemu množstvu materiálu uvedenému v treťom stĺpci v prílohe č. 1. Ak množstvo materiálu presahuje hodnotu uvedenú v treťom stĺpci, pre výsledné určenie, či ide o nepatrné množstvo alebo malé množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky, je rozhodujúce množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnuté v celkovom množstve materiálu, ktoré pri nepatrnom množstve omamnej látky alebo psychotropnej látky nesmie presiahnuť hodnotu uvedenú v štvrtom stĺpci v prílohe č. 1.“

⁴ Bližšie pozri: Príloha č. 1 k Trestnému zákonu.

⁵ Podľa ustanovenia § 135c ods. 1 Trestného zákona: „Nepatrné množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky uvedených v prílohe č. 1 zodpovedá najviac maximálnemu množstvu materiálu uvedenému v treťom stĺpci v prílohe č. 1. Ak množstvo materiálu presahuje hodnotu uvedenú v treťom stĺpci, pre výsledné určenie, či ide o nepatrné množstvo alebo malé množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky, je rozhodujúce množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnuté v celkovom množstve materiálu, ktoré pri nepatrnom množstve omamnej látky alebo psychotropnej látky nesmie presiahnuť hodnotu uvedenú v štvrtom stĺpci v prílohe č. 1.“

Predchádzajúci Trestný zákon č. 140/1961 Zb. v znení neskorších predpisov stanovoval požiadavku spoločenskej nebezpečnosti činu ako esenciálneho predpokladu pre vyvodenie trestnej zodpovednosti jeho páchatel'ovi, pričom na spoločenskú nebezpečnosť trestného činu sa obligatórne prihliadalo tiež v prípadoch posudzovania okolností podmienujúcich použitie vyššej trestnej sadzby.⁶ Prijatím zákona č. 300/2005 Z.z. Slovenská republika prešla od materiálneho chápania trestného činu k jeho formálnemu chápaniu,⁷ ktoré však vzhľadom na normatívnu dikciu ustanovenia § 8 Trestného zákona pripúšťa určité výnimky, z ktorých pre je pre účely tohto príspevku potrebné vyzdvihnúť najmä materiálny korektív upravený v rámci ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, podľa ktorého: „*Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a je jeho závažnosť nepatrná*“, respektíve v prípadoch mladistvých páchatel'ov v rámci ustanovenia § 95 ods. 2 Trestného zákona, podľa ktorého: „*Prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá*.“ Z citovaných ustanovení Trestného zákona je možné ustáliť, že v prípadoch, ak trestný čin, ktorý je predmetom trestného konania vykazuje formálne znaky prečinu, orgány činné v trestnom konaní a súd musia obligatórne zvažovať jeho závažnosť, pričom ich právne úvahy sa musia nepochybne preniesť aj do odôvodnenia konkrétnych meritórnych (napr. uznesenie o zastavení trestného stíhania, trestný rozkaz, rozsudok), kvázimeritórnych (napr. uznesenie o vznesení obvinenia) a v neposlednom rade aj niektorých procesných rozhodnutí (napr. uznesenie o väzbe z pohľadu naplnenia prvej materiálnej podmienky väzby spočívajúcej v posudzovaní dôvodnosti trestného stíhania vedeného pre prečin).⁸

Z hľadiska komplexnosti je potrebné taktiež zmieniť skutočnosť, že od nadobudnutia účinnosti Trestného zákona, ktorý zaviedol formálne chápanie trestného činu (1.1.2006) sa postupne kreovali dve skupiny odlišných právnych názorov ohľadom možnosti použitia princípu *ultima ratio* v rámci interpretácie a aplikácie trestnohmotnoprávných noriem. Prvá skupina právnych názorov pripúšťala doktrínu *ultima ratio* (vzhľadom na subsidiárny charakter trestnej represie a funkciu trestného práva ako krajného prostriedku ochrany spoločenských vzťahov) ako výkladové pravidlo v prípade všetkých trestných činov, a to bez ohľadu na ich typovú závažnosť (tzn. nielen v prípade prečinov, ale tiež v prípade zločinov a obzvlášť závažných zločinov). Druhá skupina právnych názorov, ktorá sa kreovala prevažne pod vplyvom vývoja rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len „NSSR“)⁹ pripúšťa uplatnenie doktríny *ultima ratio* výlučne prostredníctvom inštitútu materiálneho korektívu, a teda iba v prípade prečinov.¹⁰

⁶ Bližšie pozri: Ustanovenie § 3 a § 88 zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁷ Podľa ustanovenia § 8 Trestného zákona: „Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.“

⁸ Bližšie pozri: BURDA, E. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť*. Komentár. I. diel. 1 vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 49 a nasl.

⁹ Za prelomový možno v tomto smere označiť judikát NSSR publikovaný v Zbierke stanovísk NS a súdov SR pod č. R 96/2014, podľa ktorého: „Ak páchatel' svojim konaním naplní zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu, je povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdu vyvodiť trestnoprávnu zodpovednosť postupom podľa Trestného poriadku. Pravidlo „ultima ratio“ možno uplatniť jedine prostredníctvom materiálneho korektívu v rozsahu § 10 ods. 2 Tr. zák., teda v zmysle platnej a účinnej zákonnej úpravy, len pri prečinoch.“

¹⁰ Bližšie k tomu pozri: REMETA, R. *Princíp ultima ratio a ochrana vlastníctva prostriedkami trestného práva*. In: ROMŽA, S., ŠTRKOLEC, M., VINEROVÁ, B. (eds.): *Košické dni trestného práva 2023*, VII. Ročník, Ochrana vlastníckeho práva normami trestného práva. Košice: Šafárik Press, 2023, s. 257 a nasl., a tiež REMETA, R.:

Z dôvodu tematického zamerania predloženého príspevku sa v jeho ďalších častiach už budeme venovať výlučne subsidiarite trestnej represie v nadväznosti na zákonné možnosti aplikácie materiálneho korektívu v jednotlivých prípadoch neoprávneného prechovávaní omamnej a psychotropnej látky v právnej rovine *de lege lata*, a teda najmä z pohľadu aplikácie ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona v konzekvenciách legislatívnych zmien vyvolaných zákonom č. 40/2024 Z.z., ktorým sa do normatívnej dikcie Trestného zákona doplnila už viackrát zmienená príloha č. 1.¹¹

Subsidiarita trestného práva v kontexte princípu ultima ratio. In: ŤAŽKÁ, V. (ed.): Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2023, Bratislava: UK v Bratislave, 2023, s. 415 a nasl.

¹¹ Príloha č. 1 k Trestnému zákonu:

Druh omamnej látky alebo psychotropnej látky	Účinná látka	Nepatrné množstvo	Množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy
Rastliny rodu Cannabis (konopa) – sušina, marihuana	tetrahydrokanabinoly, všetky izoméry delta hor. index 6a(10a), delta hor. index 6a(7), delta hor. index 7, delta hor. index 8, delta hor. index 10, delta hor. index 9(11) a ich stereochemické varianty (THC)	2 g	200 mg
Živica z rastlín rodu Cannabis (konopa), hašiš	tetrahydrokanabinoly, všetky izoméry delta hor. index 6a(10a), delta hor. index 6a(7), delta hor. index 7, delta hor. index 8, delta hor. index 10, delta hor. index 9(11) a ich stereochemické varianty (THC)	2 g	200 mg
Metamfetamín, pervitín	N-metyl-(1-fenylpropán-2-yl)amín	0,2 g	140 mg
Heroín	(N-metyl-4, 5-epoxy-7, 8-didehydromorfinán-3, 6-diyl)diacetát	0,5 g	70 mg
Kokaín	metylester benzoylekgonínu	0,3 g	100 mg
Amfetamín	(<)-(1-fenylpropán-2-yl)amín	0,2 g	140 mg
Fentanyl	N-fenyl-N-(1-fenetyl-4-piperidyl)propánamid	0,5 g	3 mg
meta- Chlórfenylpiperazín, mCPP	1- (3-chlórfenyl) piperazín	0,8 g alebo 3 tablety	150 mg
3, 4-Metyléndioxymetamfetamín MDMA	N-metyl-1-(3, 4-metyléndioxyfenyl)propán-2-amín	0,8 g alebo 3 tablety	300 mg
Tenamfetamín, MDA	1-(3, 4-metyléndioxyfenyl)propán-2-amín	0,8 g alebo 3 tablety	300 mg

2. Legálne zakotvenie neoprávneného prechovávaní omamnej a psychotropnej látky v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky a možnosti aplikácie materiálneho korektívu v právnej rovine *de lege lata*

Legálna definícia prechovávaní omamnej a psychotropnej látky je obsiahnutá v rámci ustanovenia § 135b ods. 1 Trestného zákona.¹² Prechovávaním omamných látok a psychotropných látok sa tak na normatívnej úrovni Trestného zákona rozumie ich držba najviac vo väčšom množstve, ak nie sú určené na ďalšiu distribúciu alebo na účel dosiahnutia majetkového prospechu v súvislosti s ich prechovávaním. Ďalej sa ich prechovávaním na normatívnej úrovni Trestného zákona rozumie aj dovoz, vývoz, prevoz, preprava, kúpa, výmena alebo iné zadováženie omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekursora alebo predmetu určeného na ich výrobu pre seba alebo iného najviac vo väčšom množstve, a to za účelom osobnej spotreby, a tiež bez toho, aby boli čo i len sčasti určené na ďalšiu distribúciu alebo na účel dosiahnutia majetkového prospechu.

Z uvedeného vyplýva, že legálna definícia prechovávaní omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekursora alebo predmetu určeného na ich výrobu sa z kvantitatívneho hľadiska zákonne obmedzuje na najviac väčšie množstvo kvantifikované ustanovením § 135d písm. b) Trestného zákona v nadväznosti na ustanovenie § 135c ods. 1 Trestného zákona, ktoré je odkazovacou právnou normou, a to k vyššie uvedenej prílohe č. 1 k Trestnému zákonu. Pri prechovávaní značného, veľkého a mimoriadne veľkého množstva je z pohľadu právnej úpravy účinnej od 6.8.2024 možné odôvodnene predpokladať, že minimálne časť z tohto množstva nebude určená na osobnú spotrebu, respektíve bude určená na ďalšiu distribúciu alebo na účely získania majetkového prospechu. Konania, ktoré nie je možné pojmovovo subsumovať pod § 135b ods. 1 Trestného zákona z dôvodu, že tieto presahujú kvalitatívne a kvantitatívne aspekty legálneho pojmu prechovávaní omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekursora alebo predmetu určeného na ich výrobu je potrebné subsumovať pod legálny pojem vyplývajúci z § 135b

N-Etyl MDA, MDEA	N-etyl-1-(3, 4-metyléndioxyfenyl)propán-2-amín	0,8 g alebo 3 tablety	300 mg
Huby s obsahom psilocybinu a psilocínu – sušina	3-[2-(dimetylamino)etyl]-1H-indol-4-yl(dihydrogénfosfát) a 3-[2-(dimetylamino)etyl]-1H-indol-4-ol	10 g	100 mg
(+)-Lysergid, LSD, LSD-25	(+)-N, N-dietyllysergamid	3 papieriky alebo 3 tobolky napustené účinnou látkou (trip)	0,5 mg

¹² Podľa ustanovenia § 135b ods. 1 Trestného zákona: „Prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekursora alebo predmetu určeného na ich výrobu sa rozumie mať v držbe po akúkoľvek dobu omamnú látku, psychotropnú látku, drogový prekursor alebo predmet určený na ich výrobu najviac vo väčšom množstve, ak nie sú určené na ďalšiu distribúciu alebo na účel dosiahnutia majetkového prospechu v súvislosti s ich prechovávaním. Prechovávaním omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekursora alebo predmetu určeného na ich výrobu sa rozumie aj dovoz, vývoz, prevoz, preprava, kúpa, výmena alebo iné zadováženie omamnej látky, psychotropnej látky, drogového prekursora alebo predmetu určeného na ich výrobu pre seba alebo iného najviac vo väčšom množstve, a to za účelom osobnej spotreby a bez toho, aby boli čo i len sčasti určené na ďalšiu distribúciu alebo na účel dosiahnutia majetkového prospechu.“

ods. 2 Trestného zákona, a teda právne kvalifikovať ako obchodovanie s omamnou látkou, psychotropnou látkou, drogovým prekursorom alebo predmetom určeným na ich výrobu.

Skutková podstata trestného činu neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona¹³ obsahuje zákonné znaky, ktoré sú legislatívne vyjadrené v rámci ustanovenia § 135b ods. 1 Trestného zákona, pričom nad rámec nich obsahuje aj ďalší esenciálny znak vyvodenia trestnej zodpovednosti, a teda, že v prípade prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky sa musí vždy jednať o neoprávnenú činnosť. Oprávnenosť dispozície s omamnou látkou a psychotropnou látkou je determinovaná najmä príslušnými ustanoveniami zákona č. 139/1998 Z.z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o OLPL“).¹⁴ Účelom ustanovenia § 135b Trestného zákona je striktne odlišiť užívateľov omamných a psychotropných látok od ich výrobcov a obchodníkov s nimi (dílery). Predchádzajúca normatívna úprava medzi týmito osobami dostatočným spôsobom nediferencovala, a preto v aplikačnej praxi často dochádzalo k neadekvátnemu postihu užívateľov na rovnakej úrovni ako dílerov.

Zo základných a kvalifikovaných skutkových podstát neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky vyplýva, že tieto sú bez ohľadu na druh účinnej látky najviac do rozsahu malého množstva prečinom, pričom zločinom sa stávajú až v rámci kvalifikovanej skutkovej podstaty vymedzenej ustanovením § 171 ods. 4 Trestného zákona, a teda buď v prípade individuálnej recidívy spáchanej do dvadsiatich štyroch mesiacov od skoršieho právoplatného odsúdenia, a tiež v prípade neoprávneného prechovávaní akéhokoľvek druhu omamnej látky a psychotropnej látky vo väčšom množstve.

Analyzujúc trestnú sadzbu skutkovej podstaty neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky podľa ustanovenia § 171 ods. 4 Trestného zákona je možné komparáciou s právnou úpravou účinnou do 5.8.2024 dospieť k záveru, že zákonodarca s účinnosťou od 6.8.2024 pomerne nelogicky a iracionálne modifikoval trestnú sadzbu vymedzenú ustanovením § 171 ods. 4 Trestného zákona z jej pôvodnej hornej hranice 5 rokov¹⁵ na hornú hranicu 6 rokov, čím predmetnú skutkovú podstatu z hľadiska typovej závažnosti transformoval z prečinu na zločin.¹⁶ Materiálne pramene práva, ktoré ho k tejto pomerne významnej koncepcnej zmene neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky viedli zákonodarca neobjasnil ani v rámci dôvodovej správy k zákonu č. 40/2024 Z.z., pričom naznačená zmena by mohla byť predmetom odborných polemík, a to najmä zohľadňujúc skutočnosť, že trestný čin

¹³ Podľa ustanovenia § 171 ods. 1 Trestného zákona: „Kto neoprávnené prechováva omamnú látku konope, živice z konopy alebo psychotropnú látku obsahujúcu akýkoľvek tetrahydrokanabinol, izomer alebo jeho stereochemický variant (THC) v nepatnom množstve, potrestá sa odňatím slobody až na jeden rok.“ Podľa ustanovenia § 171 ods. 2 Trestného zákona: „Kto neoprávnené prechováva inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1 v nepatnom množstve, potrestá sa odňatím slobody až na dva roky.“ Podľa ustanovenia § 171 ods. 3 Trestného zákona: „Odňatím slobody na šesť mesiacov až tri roky sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 v malom množstve.“ Podľa ustanovenia § 171 ods. 4 Trestného zákona: „Odňatím slobody na jeden rok až šesť rokov sa páchatel potrestá, ak spácha čin uvedený v odseku 1 alebo 2 a) hoci bol za taký čin v predchádzajúcich dvadsiatichštyroch mesiacoch právoplatne odsúdený, alebo b) vo väčšom množstve.“

¹⁴ Bližšie pozri: Ustanovenie § 4 a nasl. zákona o OLPL.

¹⁵ Podľa ustanovenia § 171 ods. 4 Trestného zákona účinného do 5.8.2024: „Kto neoprávnené prechováva inú omamnú látku alebo psychotropnú látku ako uvedenú v odseku 1, jed alebo prekursor pre vlastnú potrebu vo väčšom rozsahu, potrestá sa odňatím slobody až na päť rokov.“

¹⁶ Podľa ustanovenia § 10 ods. 1 písm. b) Trestného zákona: „Prečin je úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.“

neoprávnenej výroby a obchodovania s omamnou látkou a psychotropnou látkou je v základnej skutkovej podstate ustanovenia § 173 ods. 1 Trestného zákona¹⁷ napriek nepochybne vyššej spoločenskej škodlivosti „iba“ prečinom.

Keďže zmena typovej závažnosti skutkovej podstaty neoprávneného prechovávanía omamnej látky a psychotropnej látky podľa ustanovenia § 171 ods. 4 Trestného zákona nespadá pod primárne obsahové zameranie tohto príspevku, nebudeme sa ňou na týchto miestach ďalej zaoberať, pričom postačí, ak ustálime nasledovné. V právnej rovine *de lege lata* je ustanovenie § 10 ods. 2 Trestného zákona obsahujúce zákonné kritériá pre posudzovanie miery závažnosti prečinu možné z formálneho hľadiska aplikovať iba v prípadoch trestného činu neoprávneného prechovávanía omamnej látky a psychotropnej látky podľa ustanovení § 171 ods. 1 až ods. 3 Trestného zákona.

Aplikácia materiálneho korektívu je v intenciách kvalifikovanej skutkovej podstaty podľa ustanovenia § 171 ods. 4 Trestného zákona objektívne vylúčená z dôvodu, že v prípade predmetnej skutkovej podstaty sa už nejedná o prečin, a teda formálnym naplnením jej zákonných znakov dochádza k povinnosti orgánov činných v trestnom konaní vyvodit' trestnú zodpovednosť bez ohľadu na mieru závažnosti konkrétneho skutku. Žiada sa taktiež dodať, že v prípade naposledy zmienenej skutkovej podstaty Trestný poriadok nepripúšťa ani odklon od modelového priebehu trestného konania spočívajúci v podmienenej zastavení trestného stíhania v intenciách ustanovenia § 216 a nasl. Trestného poriadku, ktoré je možné aplikovať iba v prípade prečinu s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou 5 rokov.

Ako už bolo vyššie uvedené, s účinnosťou do 5.8.2024 bolo neoprávnené prechovávanie omamnej látky a psychotropnej látky pre vlastnú potrebu v rozsahu celej skutkovej podstaty podľa ustanovenia § 171 Trestného zákona prečinom. Aj napriek tejto skutočnosti sa materiálny korektív v prípade tohto prečinu vôbec neaplikoval. Hlavným dôvodom bola skutočnosť, že v právnom poriadku Slovenskej republiky do 15.3.2024¹⁸ úplne absentoval priestupkový ekvivalent neoprávneného prechovávanía omamnej látky a psychotropnej látky, pod ktorý by bolo možné subsumovať prípady s nepatrnou mierou závažnosti skutku.

Zákonom č. 40/2024 Z.z. bolo neoprávnené prechovávanie inej návykovej látky než je alkohol doplnené do ustanovenia § 30 ods. 1 písm. c) zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“), ktoré druhovo pokrýva priestupky na úseku ochrany pred alkoholizmom a inými toxikomániami. Z dokumentov vzťahujúcich sa k legislatívnemu procesu, z ktorého napokon vzišlo prijatie zákona č. 40/2024 Z.z.¹⁹ vyplýva, že predmetná novelizácia zákona o priestupkoch nebola obsiahnutá v rámci vládneho návrhu tohto zákona, a to aj napriek tomu, že už vo vecne predchádzajúcom legislatívnom procese tzv. Karasovej novely sa s novelizáciou zákona o priestupkoch v naznačenom smere uvažovalo. Zmeny v právnej úprave skutkových podstát vybraných priestupkov boli „vyvolané zmenami v Trestnom zákone, a to najmä v prípade drogových trestných činov, trestných činov extrémizmu a trestného činu

¹⁷ Podľa ustanovenia § 173 ods. 1 Trestného zákona: „Kto neoprávnene vyrobí omamnú látku alebo psychotropnú látku alebo neoprávnene obchoduje s omamnou látkou alebo psychotropnou látkou v nepatrnom množstve, potrestá sa odňatím slobody na jeden rok až päť rokov.“

¹⁸ Účinnosť ustanovení zákona č. 40/2024 Z.z., ktoré neboli napadnuté v konaní o súlade právnych predpisov podľa čl. 125 Ústavy Slovenskej republiky.

¹⁹ Dostupné dňa 16.9.2025 na: Zákony : Vyhľadávanie v návrhoch zákonov : Detaily návrhu zákona - Národná rada Slovenskej republiky

podnecovania.“²⁰ Skutočnosť, že novelizácia zákona o priestupkoch nebola obsiahnutá v rámci vládneho návrhu zákona, ktorý bol napokon prijatý ako zákon č. 40/2024 Z.z. tak podľa nášho názoru predstavuje skôr určitú nedôslednosť pri preberaní už skôr zamýšľaných ustanovení než skutočný úmysel zákonodarcu. Uvedené je možné ustáliť najmä z dôvodu, že koncepčné zmeny skutkových podstatí drogových trestných činov boli v rámci skoršieho aj neskoršieho legislatívneho procesu takmer totožné.

Zohľadňujúc napokon prijaté zmeny právnej úpravy zákona o priestupkoch sa s účinnosťou od 15.3.2024 vytvoril chýbajúci normatívny rámec pre aplikáciu materiálneho korektívu v prípade neoprávneného prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky v intenciách ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona. Možno sa bezvýhradne stotožniť s už skôr formulovaným doktrínalným záverom, podľa ktorého len normatívna úprava priestupkov, ktorá organicky nadväzuje na normatívnu úpravu trestných činov vytvára logickú a materiálne nadväzujúcu trestnoprávnu a administratívno-právnu ochranu spoločenských vzťahov.²¹

Pokiaľ dokazovaním vykonávaným v rámci trestného konania vyjde najavo, že závažnosť skutku, ktorý by inak napĺňal zákonné znaky prečinu podľa ustanovení 171 ods. 1 až ods. 3 Trestného zákona, je vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a nepatrná, v takom prípade máme za to, že v zmysle normatívnej právnej úpravy *de lege lata* je obligatórnou povinnosťou orgánov činných v trestnom konaní a súdov takéto konanie postúpiť príslušnému správne mu orgánu za účelom prejednávania priestupku na úseku ochrany pred alkoholizmom a inými toxikomániami podľa ustanovenia § 30 ods. 1 písm. c) zákona o priestupkoch, a teda v žiadnom prípade *a contrario* nepokračovať v začatom trestnom stíhaní.

3. K potrebe individuálneho posudzovania závažnosti neoprávneného prechovávaní omamnej a psychotropnej látky (aj) v prípade zaistenia nepatrného množstva

Kým v rámci skutkovej podstaty trestného činu podľa ustanovenia § 171 ods. 1 Trestného zákona je možné postihovať skutky spočívajúce v neoprávnenom prechovávaní konope, živice z konopy alebo psychotropnú látku obsahujúcu akýkoľvek tetrahydrokanabinol, izomer alebo jeho stereochemický variant (THC) v nepatrnom množstve²², skutková podstata trestného činu podľa ustanovenia § 171 ods. 2 Trestného zákona sa vzťahuje k neoprávnenému prechovávaní akejkoľvek inej omamnej látky a psychotropnej látky v totožnom rozsahu. Napokon, skutková podstata trestného činu podľa ustanovenia § 171 ods. 3 Trestného zákona normatívne vymedzuje neoprávnené prechovávanie akejkoľvek omamnej látky a psychotropnej látky v malom množstve.²³

²⁰ Dôvodová správa k tzv. Karasovej novele zákona Trestného zákona a zákona o priestupkoch, dostupná dňa 16.9.2025 na: „www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=527158“

²¹ Bližšie pozri: KLÁTIK, J. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 82 a nasl.

²² Podľa ustanovenia § 135c ods. 1 Trestného zákona: „Nepatrné množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky uvedených v prílohe č. 1 zodpovedá najviac maximálnemu množstvu materiálu uvedenému v treťom stĺpci v prílohe č. 1. Ak množstvo materiálu presahuje hodnotu uvedenú v treťom stĺpci, pre výsledné určenie, či ide o nepatrné množstvo alebo malé množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky, je rozhodujúce množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnuté v celkovom množstve materiálu, ktoré pri nepatrnom množstve omamnej látky alebo psychotropnej látky nesmie presiahnuť hodnotu uvedenú v štvrtom stĺpci v prílohe č. 1.“

²³ Podľa ustanovenia § 135d písm. a) Trestného zákona: „Ak množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky presahuje hodnotu nepatrného množstva podľa § 135c, za malé množstvo sa považuje množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky presahujúce nepatrné množstvo a nepresahujúce päťnásobok nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci v prílohe č. 1 alebo v § 135 ods. 2; § 135c ods. 1 tým nie je dotknutý.“

Štvrtý stĺpec tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu stanovuje množstvo účinnej látky, ktoré sa zvyčajne nachádza v definovanom nepatrnom množstve vo forme tzv. voľnej bázy. Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 40/2024 Z.z.: „Štvrtý stĺpec v Prílohe č. 1 predstavuje také množstvo účinnej látky, ktoré spravidla býva obsiahnuté v nepatrnom množstve omamnej alebo psychotropnej látky uvedenej v treťom stĺpci. Ak množstvo zaistenej omamnej látky alebo psychotropnej látky neprekračuje hmotnostný limit alebo limit stanovený počtom uvedeným v treťom stĺpci, množstvo účinnej látky obsiahnutej v tomto materiáli nie je potrebné ďalej skúmať. Ak zaistená omamná látka alebo psychotropná látka tento limit presiahne, Kriminalistický a expertízny ústav PZ (ďalej len „KEÚ PZ“) alebo iná odborne spôsobilá osoba bude v takom prípade pre určenie či ide o nepatrné alebo malé množstvo drogy vždy skúmať, či množstvo účinnej látky zároveň presiahlo hodnotu uvedenú v štvrtom stĺpci v Prílohe č. 1.“²⁴

Na rozdiel od dôvodovej správy citovanej v rámci predchádzajúceho odseku predloženého príspevku máme za to, že aj v prípadoch, v ktorých množstvo zaistenej omamnej látky a psychotropnej látky neprekračuje hmotnostný limit alebo inak určený počet vymedzený tretím stĺpcom tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu, je ďalšia odborná analýza jej účinnej látky priam žiaduca, ak nie úplne nevyhnutná.

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že právna úprava drogových trestných činov účinná od 6.8.2024 vychádza primárne z toho, že užívatelia pri kúpe omamných alebo psychotropných látok nepoznajú ich koncentráciu, a tak sa spravidla orientujú podľa ich hmotnosti alebo počtu kusov. Hodnoty nepatrného množstva látok uvedené v treťom stĺpci tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu sa rovnajú približne trom jednorazovým dávkam podľa doterajších štatistík KEÚ PZ. Ak pri zaistenej omamnej alebo psychotropnej látke nedôjde k prekročeniu základného limitu nepatrného množstva, podľa dôvodovej správy zákonodarcu KEÚ PZ nemusí uskutočňovať žiadne ďalšie skúmanie, pretože množstvo účinnej látky pravdepodobne zodpovedá maximálne trom jednorazovým dávkam. Naopak, ak množstvo presiahne hranicu nepatrného množstva uvedeného v treťom stĺpci tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu, KEÚ PZ by podľa dôvodovej správy zákonodarcu malo vykonať podrobnejšie skúmanie obsiahnutej účinnej látky vo forme voľnej bázy za účelom, aby určil presné množstvo zaisteného materiálu aj vzhľadom na obsah účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnutej v rámci štvrtého stĺpca tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu. Ak sa takýmto skúmaním zistí, že zaistená omamná alebo psychotropná látka síce z hmotnostného alebo kusového hľadiska presahuje nepatrné množstvo, ale obsah účinnej látky v nej obsiahnutej je nižší než hodnoty uvedené v štvrtom stĺpci tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu, uvedené bude determinovať, že z nej nie je možné pripraviť viac ako tri jednorazové dávky podľa doterajších štatistík KEÚ PZ, a teda takéto množstvo materiálu bude na účely Trestného zákona stále potrebné považovať za nepatrné množstvo, ktoré však primárne nevylučuje trestnú zodpovednosť páchatel'a drogového trestného činu.

Nevyhnutnosť bližšieho skúmania účinnej látky zaistenej omamnej látky alebo psychotropnej látky vo forme voľnej bázy prostredníctvom činnosti KEÚ PZ je z pohľadu aplikačnej praxe podľa nášho názoru žiaduca aj v prípadoch nepresiahnutia množstevných hodnôt nepatrného množstva uvedených v rámci tretieho stĺpca tabuľky uvedenej ako príloha č. 1 k Trestnému zákonu, keďže pokiaľ zaistená omamná látka alebo psychotropná

²⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., [online] Dostupná dňa 16.9.2025 na: www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583

látka neobsahuje aspoň také množstvo účinnej látky vo forme voľnej bázy, ktoré by bolo spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie (k tomu bližšie analogicky pozri výklad k § 130 ods. 5 Trestného zákona), nebude sa jednať o drogu v pravom slova zmysle, pričom z materiálneho hľadiska bude namiesto aplikovať práve procesné ustanovenia o postúpení veci správnomu orgánu za účelom prejednávania priestupku na úseku nealkoholovej toxikománie podľa § 30 ods. 1 písm. c) zákona o priestupkoch. Zákonným dôvodom pre taký procesný postup je potreba aplikácie materiálneho korektívu podľa ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, a to minimálne s ohľadom na nepatrnú závažnosť takeého skutku v kontexte kvalitatívneho a kvantitatívneho zváženia všetkých zákonných kritérií obsiahnutých v rámci predmetného hmotnoprávneho ustanovenia.

Kazuisticky je možné uviesť jeden z mnohých prípadov aplikačnej praxe, v rámci ktorého by vzhľadom na všetko doposiaľ uvedené bola namiesto práve aplikácia ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, a to za účelom eliminovania trestnej a simultánneho založenia priestupkovej zodpovednosti páchatel'a stíhaného skutku. Pre úplnosť je však potrebné uviesť, že v uvedenom prípade sa v súlade s nami prezentovaným právnym názorom vykonala odborná analýza zaistenej účinnej látky aj v prípade nepatrného množstva, pri ktorom to vo všeobecnej rovine vyššie citovaná časť dôvodovej správy k zákonu č. 40/2024 Z.z. vôbec nepredpokladá. Podľa znaleckého posudku KEÚ PZ zaistená droga (marihuana) obsahovala koncentráciu 3,1 % THC, a teda v zaistenom nepatrnom množstve 1180 mg (1,18 g) bolo obsiahnutých len 36,58 mg účinnej látky vo forme voľnej bázy, pričom horná hranica účinnej látky vo forme voľnej bázy je v štvrtom stĺpci tabuľky uvedenej v prílohe č. 1 Trestného zákona účinného od 6.8.2024 legálne stanovená na 200 mg. Na základe uvedeného bolo možné ustáliť, že neoprávnene prechovávaných bolo len 18,29 % hornej hranice účinnej látky vo forme voľnej bázy uvedenej v štvrtom stĺpci tabuľky uvedenej v prílohe č. 1 Trestného zákona účinného od 6.8.2024. Inými slovami zjednodušene povedané, množstvo zaistenej marihuany z pohľadu hodnoty jeho účinnej látky vo forme voľnej bázy, a teda z pohľadu jeho spôsobilosti nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho ovládacie alebo rozpoznávacie schopnosti, alebo sociálne správanie oproti štvrtému stĺpcu tabuľky uvedenej v prílohe č. 1 Trestného zákona účinného od 6.8.2024 nedosahuje ani 1/5 účinkov účinnej látky vo forme voľnej bázy obsiahnutej v rámci štvrtého stĺpca tabuľky uvedenej v prílohe č. 1 Trestného zákona účinného od 6.8.2024, v rámci ktorého je horná hranica množstva účinnej látky vo forme voľnej bázy pri nepatrnom hmotnostnom množstve stanovená na 200 mg.

Ak by sa v rámci uvedenej kazuistiky nevykonala analýza množstva zaistenej účinnej látky prostredníctvom znaleckého posudku KEÚ PZ, z formálneho hľadiska by tento skutok naplňal hornú polovicu rozsahu nepatrného množstva stanoveného pre zaistený druh omamnej látky a psychotropnej látky, pričom posúdenie miery jeho závažnosti by muselo byť esenciálne realizované výlučne na základe tohto hmotnostného kritéria, pričom celková účinnosť omamnej látky a psychotropnej látky by objektívne nebola z materiálneho pohľadu zohľadnená. Uvedené by v konečnom dôsledku mohlo viesť až k nezákonnému a nespravodlivému meritórnemu rozhodnutiu, ktoré by bolo v rozpore s účelom trestného konania vymedzeným v rámci normatívnej dikcie ustanovenia § 1 Trestného poriadku.

Záver

Ústavný súd Slovenskej republiky dlhodobo zastáva právny názor, podľa ktorého: „*Trestné právo je prostriedkom ultima ratio (ide o poslednú a najkrajnejšiu možnosť), čo sa podľa právnej teórie, ako aj súdnej praxe chápe aj ako zásada pomocnej úlohy trestnej represie (zásada subsidiarity). Podľa tejto zásady má byť trestné právo použité len ako najkrajnejší prostriedok a len pri typovo najzávažnejších porušeníach spoločenských vzťahov, záujmov a hodnôt, teda len tam, kde iné možnosti, hlavne prostriedky ostatných právnych odvetví, nie sú dostatočné, teda už boli vyčerpané, sú neúčinné alebo zjavne nie sú vhodné. V oblasti aplikácie a interpretácie trestného práva potom z takto chápaného prostriedku ultima ratio - musia byť akcentované právne princípy a zásady, ktoré primárne súvisia s posudzovaním trestnosti činu, napr. zásada nullum crimen, nulla poena sine lege (pozri čl. 49 ústavy) či zásada in dubio pro reo (pozri čl. 50 ods. 2 ústavy).*“²⁵ V nadväznosti na citované právne závery Ústavného súdu Slovenskej republiky v kumulácii vyššie ustálenými východiskami subsidiarity trestnej represie možno konštatovať, že orgány činné v trestnom konaní a súdy sú v prípade prečinov povinné zaoberať sa nielen naplnením formálnych znakov skutkovej podstaty, ale musia sa v každom jednotlivom prípade obligatórne zaoberať aj kritériami ich materiálnej stránky vyplývajúcimi z ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, až ktorých dôsledným a individualizovaným posúdením je následne možné determinovať a ustáliť mieru závažnosti spáchaného prečinu. Uvedenému v zásade zodpovedá aj právny názor vyplývajúci z judikatúry Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, podľa ktorého: „*V súlade s ustálenou súdnou praxou je nepatrná závažnosť prečinu vtedy, ak viaceré kritériá, uvedené v § 10 ods. 2, ktoré tvoria jeden celok, a to spôsob vykonania činu a jeho následok, okolnosti, za ktorých bol spáchaný, miera zavinenia a v neposlednom rade aj pohnútku páchatela, sú tak nepatrné, že odôvodňujú záver, že nejde o prečin.*“²⁶

Na základe toho, že nepatrné množstvo omamnej látky a psychotropnej látky vymedzené tretím stĺpcom prílohy č. 1 k Trestnému zákonu je ohraničené výlučne svojou hornou hranicou²⁷ možno konštatovať, že formálno- právne je z hľadiska trestnej zodpovednosti stanovená nulová miera tolerancie ich neoprávneného prechovávania. Vyvodenie trestnej zodpovednosti je tak v prípade legálneho zaistenia omamnej a psychotropnej látky možné eliminovať výlučne za pomoci aplikácie materiálneho korektívu v prípade, ak miera závažnosti konkrétneho prečinu podľa ustanovení § 171 ods. 1 až ods. 3 Trestného zákona je vzhľadom na kritériá uvedené v rámci ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona nepatrná, respektíve v prípade mladistvých, a to aj bez ohľadu na predmetné kritériá, malá.²⁸ Pokiaľ zákonodarca vytvoril duálny normatívny rámec postihovania neoprávneného prechovávania omamnej látky a psychotropnej látky (popri trestnoprávnej aj v rámci administratívno-právnej zodpovednosti), musel si byť reflektujúci požiadavku jednoty a homogénnosti právneho poriadku Slovenskej republiky nepochybne vedomý toho, že pokiaľ skutky spočívajúce v neoprávnenom prechovávaní omamnej látky a psychotropnej látky dosiahnu „len“ mieru závažnosti vymedzenú prostredníctvom

²⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 14.12.2011 vydaný pod č.k.: I. ÚS 316/2011.

²⁶ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 5.12.2016 vydaný pod sp. zn.: 2 Tdo 29/2016.

²⁷ Podľa ustanovenia § 135c ods. 1 prvá veta Trestného zákona: „Nepatrné množstvo omamnej látky alebo psychotropnej látky uvedených v prílohe č. 1 zodpovedá najviac maximálnemu množstvu materiálu uvedenému v tretom stĺpci v prílohe č. 1.“

²⁸ Podľa ustanovenia § 95 ods. 2 Trestného zákona: „Prečin, ktorého znaky sú uvedené v tomto zákone, nie je trestným činom, ak ho spáchal mladistvý a ak je jeho závažnosť malá.“

ustanovení § 10 ods. 2 Trestného zákona, respektíve § 95 ods. 2 Trestného zákona, bude ich možné postihovať výlučne ako priestupky. Predmetnú vôľu zákonodarcu musia bezvýnimočne rešpektovať všetky orgány činné v trestnom konaní a súdy, ktoré príslušné právne normy interpretujú a aplikujú.

V explicitnom rozpore so zásadou náležitého zistenia skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností a vyhľadávacou zásadou²⁹ by bol taký procesný postup, pri ktorom by orgány činné v trestnom konaní v rámci vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania prečinov podľa ustanovení § 171 ods. 1 a ods. 2 Trestného zákona zaistené nepatrné množstvo omamnej látky a psychotropnej látky nepodrobili znaleckému skúmaniu KEÚ PZ, a to za účelom zistenia množstva účinnej látky vo forme voľnej bázy, ktoré sa v ňom nachádza. Máme za to, že len na podklade tohto dôkazu je objektívne možné posúdiť mieru závažnosti týchto prečinov, a tým dospieť k zákonnému a spravodlivému rozhodnutiu o tom, či je voči ich páchatelom potrebné vyvodiť trestnoprávnu alebo administratívnu zodpovednosť. Naznačený procesný postup totiž implicitne vyplýva z ustanovenia § 135c ods. 1 Trestného zákona iba v prípade zaistenia malého (a teda viac ako nepatrného) množstva omamnej látky a psychotropnej látky, a teda v prípade právnej kvalifikácie podľa ustanovenia § 171 ods. 3 Trestného zákona. *Argumentum a maiori ad minus* je však potrebné ho aplikovať aj vo vzťahu k menej závažným prečinom vymedzeným v rámci základných skutkových podstat totožného trestného činu.

V neposlednom rade je potrebné pripomenúť, že procesný postup rešpektujúci ustanovenie § 2 ods. 10 Trestného poriadku musí byť dodržaný vo vzťahu ku všetkým kritériám vyplývajúcim z ustanovenia § 10 ods. 2 Trestného zákona, pričom ich vyhodnotenie tak jednotlivo, ako aj vo vzájomných súvislostiach musí byť obsiahnuté v rámci odôvodnenia každého meritórneho, kvázimeritórneho a procesného rozhodnutia orgánov činných v trestnom konaní a súdu, ktorým sa rozhoduje o materiálnej stránke, a teda závažnosti konkrétneho prečinu.

Použitá literatúra

1. BURDA, E. a kol. *Trestný zákon*. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1 vydanie. Praha: C. H. Beck, 2010
2. Dôvodová správa k tzv. Karasovej novele zákona Trestného zákona a zákona o priestupkoch, [online] Dostupná dňa 16.9.2025 na: www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=527158
3. Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., dostupná dňa 16.9.2025 na: www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583
4. KLÁTIK, J. a kol. *Trestné právo hmotné*. Všeobecná časť. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018.
5. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky zo 14.12.2011 vydaný pod č.k.: I. ÚS 316/2011.
6. REMETA, R. *Princíp ultima ratio a ochrana vlastníctva prostriedkami trestného práva*. In: ROMŽA, S., ŠTRKOLEC, M., VINEROVÁ, B. (eds.): Košické dni trestného práva 2023, VII. Ročník, Ochrana vlastníckeho práva normami trestného práva. Košice: Šafárik Press, 2023.

²⁹ Podľa ustanovenia § 2 ods. 10 Trestného poriadku: „Orgány činné v trestnom konaní postupujú tak, aby bol zistený skutkový stav veci, o ktorom nie sú dôvodné pochybnosti, a to v rozsahu nevyhnutnom na ich rozhodnutie. Dôkazy obstarávajú z úradnej povinnosti. Právo obstarávať dôkazy majú aj strany. Orgány činné v trestnom konaní s rovnakou starostlivosťou objasňujú okolnosti svedčiace proti obvinenému, ako aj okolnosti, ktoré svedčia v jeho prospech, a v oboch smeroch vykonávajú dôkazy tak, aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie.“

7. REMETA, R. *Subsidiarita trestného práva v kontexte princípu ultima ratio*. In: ŤAŽKÁ, V. (ed.): *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2023*, Bratislava: UK v Bratislave, 2023.
8. Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 5.12.2016 vydaný pod sp. zn.: 2 Tdo 29/2016.
9. ŠTRKOLEC, M. *Uplatňovanie princípu zákonnosti a princípu právnej istoty pri určovaní rozsahu vybraných drogových trestných činov*. In: *Justičná revue : časopis pre právnu prax*. - ISSN 1335-6461. - Roč. 66, č. 10, 2014.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: doc. JUDr. Martin Štrkolec, PhD.
Pracovná pozícia: docent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach
Email: martin.strkolec@upjs.sk
Telefón 1: +421 915 93 28 94
Telefón: +421 55 234 41 47

„ZÁSTUPNÝ MOTÍV“ PRI EXTREMISTICKÝCH TRESTNÝCH ČINOCH¹

“SUBSTITUTE MOTIVE” IN EXTREMIST CRIMES

Mário Cisár

Úrad inšpekčnej služby

Lukáš Michal'ov

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstrakt

Trestné činy extrémizmu sú v súčasnosti značne diskutovanou témou, nakoľko ich chápanie a posudzovanie sa vyznačuje interdisciplinárnym charakterom a istou špecifickosťou. Aplikčná prax sa v súčasnosti borí s viacerými problémami, pričom jedným z nich je zadefinovanie hranice, prekročením ktorej dochádza k ohrozeniu objektu chráneného Trestným zákonom. Autori v tomto príspevku analyzujú pojem „zástupný motív“ a poukazujú na jeho praktickú aplikáciu, najmä ako spôsob vyjadrenia absencie objektu skutkových podstát extrémistických trestných činov.

Kľúčové slová: extrémizmus, zástupný motív, nenávistné prejavy

Abstract

Crimes of extremism are currently a much-discussed topic, as their understanding and assessment are characterized by an interdisciplinary character and a certain specificity. Application practice is currently struggling with several problems, one of which is defining the boundary, crossing which threatens the object protected by the Criminal Code. In this article, authors analyze the concept of "substitute motive" and points to its practical application, especially as a way of expressing the absence of the object of the factual elements of extremist crimes.

Key words: extremism, substitute motive, hate speech

Úvod

Nenávistné prejavy nielenže ovplyvňujú dôstojnosť a ľudské práva jednotlivca, na ktorého sa priamo zameriavajú, ale aj osôb patriacich k tej istej menšine alebo skupine ako tí, na ktorých sa priamo zameriavajú. Nenávistné prejavy vedú k nebezpečnému rozdeleniu spoločnosti ako celku, ovplyvňujú účasť a začlenenie všetkých, na ktorých sa zameriavajú a ohrozujú demokraciu. Ciele nenávistných prejavov sú čoraz viac vylučované zo spoločnosti, vytláčané z verejnej diskusie a umlčované. História ukazuje, že nenávistné prejavy sa zámerne používajú aj na mobilizáciu skupín a spoločností proti sebe s cieľom vyvolať eskaláciu násilia, trestné činy z nenávisti, vojnu a genocídu.²

Problematica nenávistných prejavov ako takých je v odbornej verejnosti čoraz viac diskutovanou témou. Nielen v rovine identifikácie prejavu (a to najmä verbálneho) ako nenávistného, ale aj v rovine posúdenia trestnosti takéhoto prejavu v intenciách legislatívne systematizovaných trestných činov extrémizmu. Otvára sa otázka, do akej miery je

¹ Tento príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: Eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie prostriedkami trestného práva; VEGA č. 1/0333/23.

² [online] Dostupné na internete: <https://www.coe.int/en/web/combating-hate-speech/what-is-hate-speech-and-why-is-it-a-problem>

legislatívne garantovaná sloboda jednotlivca, ktorá, okrem iného, spočíva aj v práve na slobodu prejavu a do akej miery je možné považovať prejav osobnej povahy za nezákonnú ingerenciu do základného práva iného na ľudskú dôstojnosť. Nerovnováha a často aj zmätočnosť v otázke nastavenia mantinelov trestnosti (najmä) verbálnych nenávistných prejavov je modernou výzvou pre orgány činné v trestnom konaní, ktoré musia veľmi citlivo vyhodnocovať jednotlivé nenávistné verbálne prejavy a pri posudzovaní trestnosti konania jednotlivca veľmi prísne dbať na zásadu zdržanlivosti trestného konania.

Jednou z praktických pomôcok pre posúdenie trestnosti nenávistného prejavu je aj v praxi zaužívaný pojem „zástupný motív“, resp. „konanie v zástupnom motíve“. V súčasnosti tento pojem nemá ustálenú definíciu, no na posúdenie trestnosti určitého konania má pre orgány činné v trestnom konaní čoraz vyššiu relevanciu. Z uvedeného dôvodu si za cieľ tohto príspevku kladieme zamerať sa na tento pojem, interpretovať ho, poukázať na jeho význam, ako aj praktickú aplikáciu a vo vzájomnej korelácii tiež prezentovať úvahy de lege ferenda smerujúce k precizácii trestnoprávnej regulácie.

1. POJEM „ZÁSTUPNÝ MOTÍV“

Trestné činy extrémizmu spočívajú, okrem iného, aj vo verbálnych prejavoch. Trestnosť nenávistných verbálnych prejavov je systematizovaná najmä v § 423 (hanobenie národa, rasy a presvedčenia) a v § 424 Trestného zákona (podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti). Určitú trestnosť izolovaného verbálneho prejavu možno nájsť aj v § 421 a § 422 Trestného zákona, z praktického hľadiska však ide skôr o výnimku. Preto budeme v tomto príspevku vo vzťahu k analýze pojmu „zástupný motív“ vychádzať najmä zo skutkových podstát trestných činov hanobenia národa, rasy a presvedčenia a podnecovania k národnej rasovej a etnickej nenávisti.

Nenávistný prejav možno zo sociologického hľadiska vo všeobecnosti definovať ako akúkoľvek formu podnecovania, rozširovania alebo odôvodňovania nenávisti a násilia voči jednotlivcovi alebo skupine ľudí, ktorá je založená na istých znakoch, akými sú pohlavie, sexuálna orientácia, etnicita, národnosť, jazyk, sociálne postavenie, náboženstvo alebo iné vierovyznanie. Medzi tým, čo je možné považovať za prejav nenávisti a čo už nie, je len tenká hranica. Preto je dôležité dôsledne rozlišovať medzi prejavom nenávisti a inými urážlivými, nevhodnými alebo extrémnymi prejavmi.³ Toto sociologické vymedzenie nenávistného prejavu našlo (s drobnými odchýlkami) svoje trestnoprávne vyjadrenie v Trestnom zákone.

Keďže však v prípade nenávistného prejavu, resp. verbálneho prejavu ako takého, ide stále o sociologické pojmy a vzhľadom na skutočnosť, že človek je závislý na socializácii vrátane všetkých jej defektov, bolo v priebehu času nutné pristúpiť k riešeniu otázky, do akej miery možno trestať subjekt trestného práva pri sociálnom excese, zvlášť v prípade, ak sa ho dopustil v stave emočného rozrušenia alebo v stave náhleho emočného vypätia. Do akej miery je takýto sociálny exces nebezpečný pre ohrozenie ľudskej dôstojnosti partnera pri takejto verbálnej komunikácii? A je vôbec dobré a spravodlivé, aby boli využité represívne účinky Trestného zákona v prípadoch takýchto excesov bez toho, aby sa skúmalo, či vo všeobecnosti skutočne mohlo dôjsť k ohrozeniu ľudskosti?

V praxi sa ukázalo, že na niektoré prípady extrémistických trestných činov nedáva dostatočne uspokojivý priestor pre posúdenie trestnosti skutku ani podmienka naplnenia

³ Dostupné na internete: <https://www.humanrightsguide.sk/nenavistne-prejavy>.

materiálneho korektívu.⁴ Tento je aj pre prípady extrémistických trestných činov vymedzený nedostatočne, pretože reflektuje iba na prečiny, hoci sa ukázalo, že mnohokrát by bolo efektívne využiť ho aj pri zločinoch, čo niektoré z extrémistických trestných činov sú.

Nedostatočnosť vyjadrenia materiálneho korektívu pre posúdenie trestnosti extrémistických trestných činov bola v aplikačnej praxi nahradená doposiaľ definične neustáleným pojmom „zástupný motív“. Zástupný motív by bolo možné definovať ako konanie páchatel'a, ktorým dochádza k zdanlivému naplneniu všetkých znakov skutkovej podstaty extrémistického trestného činu a je prítomný jednoznačný úmysel spôsobiť osobe ujmu na ľudskej dôstojnosti tak, ako to definuje pojem nenávistný prejav zo sociologického hľadiska, no vzhľadom na determinanty konania tejto osoby by nebola splnená podmienka spravodlivosti pri aplikácii represívnych inštitútov trestného práva. V praxi ide o prípady, ktoré by bolo možné zovšeobecniť v rovine, že nejde o útok na jednotlivca „pre“ jeho skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine atď., ale „na základe“ jeho skutočnej alebo domnejšej príslušnosti k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine atď. A hoci sa na prvý pohľad môže zdať, že v danom prípade ide o synonymá, aplikačná prax sa čoraz viac zjednocuje na stanovisku, že to tak nie je.

V praxi sa gramatická väzba „pre“ používa na označenie iniciatívneho, objektívne nevyvolaného, nenávistného prejavu osoby, ktorým mieri na predmet objektívnej stránky skutkovej podstaty extrémistického trestného činu s úmyslom poškodiť ho na ľudskej dôstojnosti. Ide o konania, pri ktorých je už len samotná skutočná alebo domnelá príslušnosť k národu, národnosti, rase, etnickej skupine, atď. iniciátorom nenávistného prejavu osoby. Z rozhodovacej praxe orgánov činných v trestnom konaní bol ako trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia posúdený skutok, keď páchatel' v autobuse dopravného podniku, počas riadnej prevádzky v zmysle mestského grafikonu, bez akejkoľvek predošlej provokácie, v subjektívnom presvedčení o skutočnosti, že komunikuje s príslušníkmi ukrajinského národa, verbálne vulgárne urážal dve štátne príslušníčky Ukrajiny, ktoré útoky boli zamerané na ich ukrajinskú štátnu príslušnosť. Z okolností prípadu je možné uviesť, že jediným iniciátorom nenávistných prejavov zo strany páchatel'a bola samotná skutočnosť, že sa príslušníčky Ukrajiny na verejnosti medzi sebou zhovárali v ukrajinskom jazyku.⁵ Medzi páchatel'om tohto trestného činu a poškodenými nebol pred zahájením nenávistných prejavov zo strany páchatel'a žiadny konflikt, dokonca medzi nimi neprebehla ani žiadna interakcia. Orgán činný v trestnom konaní vyhodnotil konanie páchatel'a ako naplnenie všetkých znakov skutkovej podstaty trestného činu hanobenia národa, rasy a presvedčenia, vrátane objektu tohto trestného činu, pretože útok zo strany páchatel'a bol iniciovaný „pre skutočnú príslušnosť k ukrajinskému národu“.⁶

Naproti tomu, gramatická väzba „na základe“ sa používa na označenie takého nenávistného prejavu páchatel'a, ktorý nie je celkom iniciatívny, je objektívne vyvolaný buď protistranou alebo určitou situáciou vytvorenou v danom mieste a čase, ktorým páchatel' síce mieri na predmet objektívnej stránky skutkovej podstaty extrémistického trestného činu, dokonca sčasti aj s úmyslom poškodiť ho na ľudskej dôstojnosti, ale tento prejav adresuje poškodenému najčastejšie v stave emočného rozrušenia, pričom na

⁴ Ust. § 10 ods. 2 Trestného zákona.

⁵ Uznesenie PPZ, NAKA, odbor Východ ČVS: PPZ-129/NKA-VY1-2022.

⁶ Trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu, pracovisko Banská Bystrica, sp. zn. 10T/2/2023-85 zo 6.4.2023.

špecifický prvok chránený objektívnou stránkou skutkovej podstaty extrémistického trestného činu sa odvoláva len prvoplánovo, na základe viditeľných osobnostných alebo charakteristických črt poškodeného. V praxi pôjde o prípady „konfliktov“ medzi osobami, v rámci ktorých dôjde k urážkam alebo inému obdobnému konaniu medzi týmito osobami v rámci priamej alebo aj nepriamej interakcie. V týchto prípadoch nie je daný oprávnený verejný záujem na potrestaní páchatel'a nenávisťného prejavu v intenciách niektorej zo skutkových podstát extrémistických trestných činov a to z dôvodu, že v skutočnosti nie je ohrozený objekt chránený Trestným zákonom, t. j. ľudská dôstojnosť jednotlivca ako taká.

Uvedené považujeme za najefektívnejšie interpretovať na príklade rozhodovacej činnosti orgánov činných v trestnom konaní. Trestné stíhanie bolo odložené⁷ voči páchatel'ovi, ktorý počas futbalového zápasu organizovaného Slovenským futbalovým zväzom, po drobnej roztržke vyvolanej zákrokom hráča hostí, použil voči hráčom tmavej pleti v klube hostí hlasné verbálne vyjadrenie *"Chod'te do *** Vy *** čierni"*, za čo bol rozhodcom v zápase vylúčený. V priebehu predprípravného konania bolo zistené, že na uvedenom futbalovom stretnutí došlo v 61. minúte k faulu zo strany hráča hostí (pochádzajúceho z Ghanskej republiky – hráča čiernej farby pleti), na hráča domácich a to tým, že nešetrným spôsobom, svojou hlavou, narazil do hlavy hráča domácich. V tom momente sa na ihrisku strhla drobná šarvátka, najprv smerujúca od hráčov domácich smerom k rozhodcovi, zjavne v snahe dosiahnuť kartový trest pre hráča hostí. Pri tejto činnosti následne došlo k ďalšej čiastkovej roztržke – „vzájomnému okopávaniu“ medzi inkriminovaným hráčom hostí a hráčom domácich. Záverom uvedenej roztržky kopol inkriminovaný hráč hostí hráča domácich do oblasti lýtka takým spôsobom, že muselo dôjsť k ošetrovaniu hráča domácich a následne došlo aj vylúčeniu inkriminovaného hráča hostí čiernej farby pleti za tento posledný zákrok. Práve tento posledný zákrok zo strany inkriminovaného hráča hostí, t. j. kopnutie hráča domácich do oblasti lýtka už v rámci roztržky na futbalovom ihrisku, bol determinantom pre následný exces zo strany jedného z domácich smerom k inkriminovanému hráčovi.

Orgán činný v trestnom konaní v rozhodnutí konštatuje nasledovné:

„Ľudskej psychike je vlastné, že v emočnom vypätí zhanobí inú osobu z dôvodu názorovej nezhody alebo iného incidentu a pri tomto zhanobení sa odvolá na typické osobnostné črty takejto osoby a to najmä vtedy, ak je táto osoba pre pôvodcu výrokov neznáma. Osobnostné črty alebo vonkajšie znaky osoby môžu byť rôzneho charakteru (vysoký, škaredý, krivý, klamársky, atď.), príslušnosť k národu, národnosti, rase alebo etnickej skupine nevynímajúc. V taký čas, najmä v čase emočného vypätia, si pôvodca hanobiacich výrokov nedostatočne uvedomuje závažnosť svojich verbálnych prejavov. Nezriedka sa stáva, že tieto svoje výroky pôvodca neskôr oľutuje.

Niet azda výraznejšieho príkladu pre verbálne prejavy v zástupnom motíve, ako pri športových podujatiach, zvlášť vo chvíli, keď už v aj tak vypätom športovom podujatí nastane ešte aj vypätý incident. V tomto konkrétnom prípade išlo práve o takúto udalosť. Je všeobecne zrejmé, že inkriminované športové podujatie bolo samo o sebe vypäté, čo bolo spôsobené najmä úpenlivou snahou Domácich dosiahnuť víťazstvo vo futbalovom zápase, zvlášť, ak hrali v domácom prostredí, a to z dôvodu, že v danom čase, s náskokom na prvom mieste tabuľky, ale s gradujúcou formou druhého celku tabuľky, XY, bojovali o víťazstvo vo

⁷ Trestné stíhanie bolo odložené podľa § 197 ods. 2 Trestného poriadku z dôvodu, že páchatel'ovi bola uložená sankcia v rámci vnútorných disciplinárnych mechanizmov organizácie. Ak by k takémuto disciplinárnemu rozhodnutiu nedošlo, vec by bola odovzdaná na prejednanie priestupku podľa § 197 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku.

futbalovej lige, čo by tomuto futbalovému klubu garantovalo istotu postupu. Domáci nemohli pripustiť zaváhanie vo futbalovom zápase a to aj s prihliadnutím na skutočnosť, že Hostia, z hľadiska postavenia v tabuľke futbalovej ligy, boli vnímaní ako priemerný celok, pri ktorom sa očakávalo „povinné“ víťazstvo Domácich.

V takto vypätom futbalovom stretnutí vznikol následne incident súvisiaci s ohrozením zdravia jedného z hráčov Domácich. Stav stretnutia bol v tom čase 1:0 pre Domácich, z čoho vyplývalo stupňovanie tempa zo strany Hostí a snaha o destabilizovanie koncentrácie Domácich tak, ako je to bežné v obdobných futbalových stretnutiach. Zvýšená snaha o dosiahnutie zlomu vo futbalovom stretnutí vyústila do nešetrného zákroku jedného z hráčov Hostí, zhodou okolností išlo o hráča čiernej farby pleti. Keďže nešlo o prvý hraničný zákrok v uvedenom futbalovom stretnutí, tento zákrok spôsobil emočné vzplanutie tak na lavičke Hostí, ako aj na lavičke Domácich, následkom čoho začali padať aj expresívne výrazy a to nielen na hráča Hostí, ktorý uvedenú situáciu zavinil, ale aj na hráčov Domácich, či na rozhodcov.

Som presvedčený, že ak by hráč Hostí, ktorý tento rozruch spôsobil svojim zákrokom, nebol hráčom čiernej pleti, ale mal iné charakteristické a výrazné osobnostné črty, pri hanobiacich výrazoch by sa podozrivý zamerail práve na tieto črty. Ďalej som presvedčený, že podozrivý nemal záujem zhanobiť hráča Hostí z dôvodu, že tento je čiernej farby pleti, ale z dôvodu, že nešetrne atakoval hráča Domácich a tým riskoval jeho zranenie a pri zhanobení iba prvoplánovo a zjavne bez uváženia poukázal na vonkajšiu charakteristickú črtu hráča Hostí.“⁸

Orgán činný v trestnom konaní vo svojom rozhodnutí jasne konštatuje, že k nenávisnému prejavu zo strany páchatel'a došlo nie „pre“ príslušnosť hráča Hostí k určitej rase. K nenávisnému prejavu došlo „na základe“ príslušnosti hráča Hostí k určitej rase, ale „pre“ domnelé nešportové správanie zo strany hráča Hostí. Uvedený príklad signifikantne ilustruje praktický rozdiel medzi vyššie popísanými gramatickými väzbami „pre“ a „na základe“ a pomerne jednoznačným spôsobom prakticky vymedzuje pojem „zástupný motív“ – páchatel' v tomto prípade konal v zástupnom motíve, t. j. jeho priamym motívom nebol iniciatívny útok na ľudskú dôstojnosť poškodeného, ale náhle emočné rozrušenie z vývoja športovej situácie (domnelé nešportové správanie zo strany súpera). Páchatel'ovi v tomto kontexte nemožno pričítať ani extrémistické tendencie, pretože pri jeho útoku mu vôbec nezáležalo, k akej rase alebo etnickej skupine, príp. národu, národnosti, vierovyznaniu, atď. sa poškodený hlási (keby nebol poškodený čiernej farby pleti, ale mal by iné výrazne alebo charakteristické črty, páchatel' by sa bol pri tomto incidente zamerail na tieto črty).

2. APLIKÁCIA POJMU „ZÁSTUPNÝ MOTÍV“

Vychádzajú aj z vyššie naznačeného kontextu, využívaním pojmu „zástupný motív“ v aplikačnej praxi sa najmä orgány činné v trestnom konaní snažia bezo zvyšku naplniť podmienku zásady zdržanlivosti, príp. aj zásadu subsidiarity trestného konania. Pojem „zástupný motív“ sa v praxi používa práve ako determinant na posúdenie určitého konania páchatel'a mimo intencií Trestného zákona, najčastejšie v priestupkovej rovine, avšak ani nie pre podozrenie zo spáchania priestupku na úseku extrémizmu, ale najčastejšie pre podozrenie zo spáchania priestupku na úseku občianskeho spolunažívania. Uvedená skutočnosť nepriamym spôsobom deklaruje, že konanie páchatel'a v zástupnom motíve

⁸ Uznesenie PPZ, NAKA, odbor Východ ČVS: PPZ-74/NKA-VY1-2023.

nemôže objektívne získať kvalitu pre aplikáciu trestno-procesných represíí, keďže aj alternatívne konanie v priestupkovej rovine nie je vedené na úseku extrémizmu, ale na úseku občianskeho spolunažívania.

Zmysel vytvorenia a aplikácie inštitútu „zástupného motívu“ je evidentný. A hoci je nateraz doménou orgánov činných v trestnom konaní (vzhľadom na obsah pojmu „zástupný motív“ je menej pravdepodobné, že takéto konanie bude predmetom konania pred súdom), je efektívnym praktickým vyjadrením zásady zdržanlivosti a zásady subsidiarity trestného práva. Navyše, aplikáciou uvedeného pojmu dochádza nepriamo aj k predchádzaniu šikanózne aplikácie inštitútov trestného práva aj na prípady, na ktoré sa, zo samotného sociologického a psychologického hľadiska, nevzťahuje priamo verejný záujem, t. j. nevyplýva všeobecná podmienka ohrozenia verejného záujmu. Zároveň je pojem „zástupný motív“ efektívnym vyjadrením limitov práva na slobodu prejavu (najmä na slobodu prejavu v negatívnom význame, t. j. na právo „verbálne sa brániť“ proti útoku iného) v komparácii s právom iného na garantovanie jeho ľudskej dôstojnosti. Nezanedbateľným benefitom pri aplikácii predmetného inštitútu je aj vzácna konkludentná zhoda naprieč spoločenským spektrom, čo je v prípadoch verejných diskusií o predmete a aplikácii inštitútov trestného práva v súvislosti s nenávisťnými prejavmi v dnešnej dobe až prekvapujúce.

Na rozdiel od vyjadrenia materiálneho korektívu v § 10 ods. 2 Trestného zákona sa aplikácia pojmu „zástupný motív“ neobmedzuje len na prečiny. Tento pojem je totiž využiteľný aj pri zločinoch extrémizmu, čo uľahčuje orgánu činnému v trestnom konaní vyhodnocovanie miery spoločenskej nebezpečnosti nenávisťného prejavu.

Vychádzajúc z rozhodovacej praxe orgánov činných v trestnom konaní však vyplýva, že pojem „zástupný motív“ nie je možné použiť len vo vzťahu k analýze naplnenia skutkových podstat extrémistických trestných činov, ale aj na prípadnú analýzu naplnenia kvalifikovanej skutkovej podstaty iného trestného činu spočívajúcu v osobitnom motíve pri spáchaní tohto trestného činu podľa § 140 písm. e) Trestného zákona. Z praktického hľadiska je však v takýchto prípadoch význam pojmu „zástupný motív“ potlačený do úzadia a to najmä z dôvodu, že pri naplnení skutkovej podstaty iného ako extrémistického trestného činu, s podozrením na jeho spáchanie z nenávisťného motívu, sa zástupný motív prekrýva s osobitným motívom „z pomsty“⁹.

Nanešťastie, vzhľadom na absenciu inštitucionalizácie pojmu „zástupný motív“, je jeho praktická aplikácia nateraz obmedzená na konkludentný rešpekt stranami trestného konania pri jeho definícii a aplikácii orgánom činným v trestnom konaní. Vzhľadom na to, že jeho používanie nie je legislatívne (a nateraz dokonca ani teoreticky) systematizované alebo aspoň limitované, v priebehu času je potrebné počítať tak s jeho ďalšou pozitívnou precizáciou, ako aj s jeho prípadnou ďalšou negatívnou deformáciou. V tejto súvislosti by si právna úprava vyžadovala novelizačný zásah, ktorý by pojem „zástupný motív“ dostatočným a jednoznačným spôsobom inštitucionalizoval. Takto by sa do budúcnosti predišlo nielen pochybnostiam v jeho interpretácii a podrobnostiach jeho aplikácie, ale došlo by aj k zvýšeniu právnej istoty občanov čo do istejšej identifikácie determinantov a obsahu ich nenávisťných prejavov (z hľadiska efektívnejšej garancie práva na slobodu prejavu).

⁹ Napr. § 373 ods. 2 písm. b) Trestného zákona.

Záver

Účelom tohto príspevku bolo upriamiť pozornosť na najmarkantnejšie situácie súvisiace s aplikáciou pojmu „zástupný motív“, analyzovať tento pojem a prezentovať úvahy de lege ferenda smerujúce k jeho legislatívnej inštitucionalizácii. Z hľadiska praxe je zrejmé, že uvedený pojem už v dnešnej dobe v praxi precizuje posudzovanie miery trestnosti nenávistných prejavov, zvyšuje právnu istotu občanov Slovenskej republiky a v neposlednom rade prispieva k upokojeniu vyhrotených spoločenských diskusií o limitoch slobody prejavu a trestnoprávných následkoch ich prekročenia.

Použitá literatúra

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Osobitná časť. Komentár. II. diel. 1. Vydanie.* Praha: C. H. Beck, 2012, 1608 s. ISBN 978-80-7400-394-3
2. ČENTÉŠ, J., a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* 4. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, 2018. 978 s. ISBN 978-80-8155-076-8
3. LETKOVÁ, L. *Trestné činy extrémizmu z pohľadu štatistiky a rozhodovacej praxe od roku 2017.* Bratislava : C. H. Beck, 2023, 168 s. ISBN 978-80-8232-026-1
4. ROMŽA, S., FERENČÍKOVÁ, S., KLIMEK, L. *Dual sanctioning of hate crimes and hate speech as part of extremism in the Slovak republic: Conceptual, legislative and practical issues.* In : *Access to Justice in Eastern Europe.* ISSN 2663-0583. ISSN 2663-0575 (Print). [Online]Dostupné na <https://ajee-journal.com/>.
5. TOMAŠ, L. *Restoratívne prvky v správnom trestaní.* In : *Právny obzor*, roč. 104, č. 2, 2021, s. 155 – 169. ISSN 0032-6984.
6. Trestný rozkaz Špecializovaného trestného súdu, pracovisko Banská Bystrica, sp. zn. 10T/2/2023-85 zo 6.4.2023
7. Uznesenie PPZ, NAKA, odbor Východ ČVS: PPZ-129/NKA-VY1-2022.
8. Uznesenie PPZ, NAKA, odbor Východ ČVS: PPZ-74/NKA-VY1-2023.
9. [online] Dostupné na: www.coe.int
10. [online] Dostupné na: www.humanrightsguide.sk
11. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
12. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Mário Cisár
Zamestnávateľ: Úrad inšpekčnej služby, Policajný zbor Slovenskej republiky
Pribinova 2, 812 72 Bratislava
E-mail: mario.cisar@minv.sk
Telefón: +421 961 960 057

Meno a priezvisko: JUDr. Lukáš Michal'ov, PhD. mult.
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
Kováčska 26, 040 75 Košice
E-mail: lukas.michalov@upjs.sk
Telefón: +421 55 234 4146

TRESTNOPRÁVNE A KRIMINOLOGICKÉ ASPEKTY MOTIVÁCIE KONANIA PÁCHATEĽOV TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU¹

CRIMINAL AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF THE MOTIVATION BEHIND THE CONDUCT OF PERPETRATORS OF EXTREMIST CRIMES

Sergej Romža

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Motív trestného činu je predmetom dlhodobého a širokospektrálneho záujmu odborníkov z viacerých vedných odborov, nakoľko motív nám umožňuje správne pochopiť pôvod a zmysel trestného činu, a práve preto motív ako spoločenský jav determinujúci kriminalitu – jeho poznanie, nám umožňuje pro futuro vypracovať účinnú stratégiu preventívnych opatrení eliminujúcich príčinu páchania trestných činov extrémizmu.

Kľúčové slová: extrémizmus; motív; trestný čin; hostilita; typológia páchatel'ov; príčina; potreba; rozhodnutie; patológia;

Abstract

The motive of a crime is a subject of long-term and broad-spectrum interest of experts from several scientific fields, since the motive allows us to correctly understand the origin and meaning of a crime, and precisely because the motive as a social phenomenon determining criminality - its knowledge, allows us to develop an effective strategy of preventive measures eliminating the cause of committing crimes of extremism in the future.

Keywords: extremism; motive; crime; hostility; typology of perpetrators; cause; need; decision; pathology.

1. Terminologické vymedzenie extrémizmu, xenofóbie a iných foriem prejavov intolerancie

Extrémizmus, bez ohľadu na jeho terminologickú (obsahovú) nejednotnosť, je spoločenským fenoménom, ktorý sprevádza našu spoločnosť od nepamäti.

Pojem extrémizmus, pochádza z latinského termínu „extremus“ a označuje najďalej ležiacu pozíciu, a preto ho možno vnímať, ako krajný, premrštený, výstredný postoj. Najčastejšie sa jeho význam spája s politickými stranami alebo komunitami, ktoré bývajú pravicové alebo ľavicové.²

IVOR, J. a kol., však v tejto súvislosti pripomína a upozorňuje, že pojem extrémizmus sa však používa iba v našich zemepisných podmienkach, avšak v rámci Európskej únie, sa častejšie používa označenie rasizmus a xenofóbia, pričom za **rasizmus**, je považované nespravodlivé zaobchádzanie s členmi iných rás a za **xenofóbiu** je

¹ Tento príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: Eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie prostriedkami trestného práva; VEGA č. 1/0333/23.

² MAŠĽANYOVÁ, D.; ZACHAR, A. *Rekodifikácia a extrémizmus*. In. ZÁHORA, J. (ed.): *Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti*. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou, konaného dňa 21. apríla 2008 v Bratislave. Bratislava: EUROKÓDEX, 2008, s. 50.

považovaná extrémna antipatia alebo strach z cudzincov, ich zvykov, jazyka a náboženstva.³

V tejto súvislosti je potrebné si uvedomiť, že extrémizmus je prierezový, teda multidisciplinárny fenomén, ktorý je obsahovo a druhovo pomerne štruktúrovaný, nakoľko sa ním zaoberajú faktológovia, sociológovia, psychológovia, kriminológovia, historici, či zástupcovia trestnoprávnej jurisprudencie, a preto akékoľvek pokusy o jeho univerzálne zadefinovanie, je vopred odsúdené na neúspech.

V **sociologickej rovine**, možno extrémizmus vymedziť ako súhrn sociálno – patologických javov, ktoré sú vytvárané organizovanými skupinami osôb a priaznivcami týchto osôb, s dominantným odmietaním základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v spoločnosti.⁴

Z **kriminologického hľadiska**, DIANIŠKA, G., charakterizuje extrémizmus, ako nebezpečný protispoločenský jav, ktorý môže viesť k sociálnym konfliktom, i k politickej destabilizácii; často býva spájaný s rasovou, národnostnou, prípadne náboženskou neznášanlivosťou.⁵

SMIEŠKO, I., sa snaží extrémizmus, obsahovo vymedziť prostredníctvom jeho sygnifikančných znakov ako konanie a prejavy vychádzajúce z postojov, krajne vyhrotenej, demokratickému systému nepriateľskej ideológie, ktorá deštruktívne pôsobí na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Za ďalší sygnifikančný znak charakterizujúci extrémizmus, považuje skutočnosť, že útočí na systém základných práv a slobôd garantovaný ústavou a medzinárodnými ľudsko – právnymi dokumentmi. V neposlednom rade za sygnifikančný znak extrémizmu, považuje snahu o obmedzenie, potlačanie, zneužívanie výkonu základných práv a slobôd, pre určité skupiny obyvateľstva, definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnom orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia namiereného voči názorovým, či politickým oponentom alebo ich majetku.⁶

V tejto súvislosti sa žiada osobitne poznamenať a pripomenúť, že právny poriadok neobsahuje normatívne ukotvenie pojmu „extrémizmus“.

Z uvedeného dôvodu nadobúda na význame (v súvislosti s definičným vymedzením extrémizmu) dokument, ktorý prijíma vláda Slovenskej republiky, ktorým je „**Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu**“⁷, ktorá sa vypracúva na určité obdobie, pričom následne sa aktualizuje v závislosti od jednotlivých typov opatrení. Aktuálna koncepcia bola prijatá na obdobie rokov 2021 – 2024. Označená „Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu, za **extrémizmus**, označuje prejavy a konania vychádzajúce z postojov ideológie krajne vyhrotenej k princípom demokratického právneho štátu, ktoré priamo alebo v určitom časovom horizonte, úmyselným verbálnym alebo fyzickým konaním, pôsobia deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty, s cieľom presadiť vlastné ideologické ciele. Medzi charakteristické črty extrémizmu patrí jeho útok na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskými

³ IVOR, J., KLIMEK, L.; ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. I. vydanie. ŽILINA: EUKÓDEX, 2013, s. 363.

⁴ SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. PLZEŇ: Aleš ČENĚK, 2017, s. 18.

⁵ DIANIŠKA, G.; STRÉMY, T.; VRÁBLOVÁ, M. a kol.: *Kriminológia*. 3. vydanie. PLZEŇ: Aleš ČENĚK, 2016, s. 36.

⁶ SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. PLZEŇ: Aleš ČENĚK, 2017, s. 19.

⁷ [online] Dostupné na Úrade vlády SR: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/18982/1>.

– právnymi dokumentmi, ako aj jeho snaha obmedziť, potlačiť, resp. znemožniť výkon základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, sexuálnou orientáciou alebo rodom“.

Samotný extrémizmus v Slovenskej republike, dnes nie je možné trestnoprávne postihovať, a to z dvoch základných dôvodov:

- 1) jeho definícia v právnych predpisoch, aktuálne nie je obsiahnutá;
- 2) v Trestnom zákone, nie je obsiahnutá samotná skutková podstata trestného činu extrémizmu.

Výstižne v tejto súvislosti LETKOVÁ, L., poznamenáva, že s pojmom „extrémizmus“ sa v Trestnom zákone stretávame, len ako s množinou viacerých trestných činov, a pritom dodáva, že trestné stíhanie skutku, ktorý spadá pod širšiu alebo užšiu definíciu extrémizmu, pripadá do úvahy iba vtedy, ak by konanie páchatel'a napĺňalo skutkovú podstatu niektorého z trestných činov uvedených v Trestnom zákone. Je preto dôležité rozlišovať medzi pojmami „extrémizmus“ (ktorého jednotná definícia nie je upravená v našom právnom poriadku a tvorí ju tak množina definícií) a „trestné činy extrémizmu“ (ktoré sú priamo upravené v Trestnom zákone pod jednotlivými skutkovými podstatami).⁸

Skutkové podstaty trestných činov, ktoré postihujú nenávistné prejavy (vrátane extrémizmu) sú systémovo normatívne ukotvené v prvom oddieli dvanástej hlavy alebo pôjde o iné skutky, ktoré sú spáchané z osobitného motívu, podľa § 140 písm. e) Trestného zákona.

Medzi *trestné činy extrémizmu* radíme:

- 1) podpora a propagácia skupín smerujúcich k potláčaniu základných práv a slobôd, podľa § 421 a § 422 Trestného zákona (ďalej len ako „Tr. zák.“);
- 2) výroba extrémistických materiálov, podľa § 422a Tr. zák.;
- 3) rozširovanie extrémistických materiálov, podľa § 422b Tr. zák.;
- 4) prechovávanie extrémistických materiálov, podľa § 422c Tr. zák.;
- 5) popieranie a schvaľovanie holokaustu a zločinov politických režimov, podľa § 422d Tr. zák.;
- 6) hanobenie národu, rasy a presvedčenia, podľa § 423 Tr. zák.;
- 7) podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti, podľa § 424 Tr. zák.;
- 8) podnecovanie, hanobenie a vyhrážanie osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu, rodu, podľa § 424a Tr. zák.;
- 9) akýkoľvek iný trestný čin spáchaný s osobitým motívom, podľa § 140 Tr. zák.;

Z referovaného prehľadu (sumarizácie) trestných činov, ktoré môžeme systematicky priradiť k trestným činom „extrémizmu“, okrem iného vyplýva, že spôsob spáchanie týchto trestných činov je natoľko dominantným obligatórnym pojmovým znakom objektívnej stránky jednotlivých skutkových podstát, že sa premieta aj do marginálneho označenia týchto skutkových podstát, čo nadobúda na význame práce v kontexte špecifik vzťahujúcich sa k uplatňovaným metódam, postupom a prostriedkom ich odhaľovania a objasňovania, nakoľko platí všeobecne uznávaná kriminalistická formula

⁸ LETKOVÁ, L.: Trestné činy extrémizmu z pohľadu štatistiky a rozhodovacej praxe od roku 2017. Bratislava: C.H.BECK, 2023, s. 4.

„technika (spôsob) páchania trestného činu, determinuje spôsob jeho odhaľovania a objasňovania.

2. „Podoby“ ukotvenia „extrémizmu“ v medzinárodných dokumentoch a v Ústave Slovenskej republiky

Snahy o reakciu a eliminovania rôznych prejavov rasovej neznášanlivosti a xenofóbie, v rámci Európskej únie, môžeme spoľahlivo vysledovať len ku koncu 20. storočia, kedy tento fenomén nadobúda na dynamike, keď boli prijaté viaceré rezolúcie⁹, avšak tento želaný a očakávaný efekt nepriniesli.

Potrebu zjednotenia postupu, pri potláčaní rasizmu a xenofóbie, vyjadrila Rada Európskej únie, v roku 1996, keď prijala **Jednotnú akciu 96/442/SVV**, týkajúcu sa potláčaniu rasizmu a xenofóbie.¹⁰ V rámci tohto dokumentu sa jednotlivé členské štáty zaviazali zabezpečiť účinnú súdnu ochranu a spoluprácu pri trestných činoch týkajúcich sa najmä verejného podnecovania k diskriminácii, k násiliu alebo rozvoju nenávisti, verejného rozširovania materiálov obsahujúcich prejavy rasizmu a xenofóbie.

Následne Európska únia, v roku 1997, prijala **Rezolúciu proti rasizmu, xenofóbii a antisemitizmu**.¹¹ Cieľom tejto rezolúcie bolo naformulovať pozície Európskej únie, vo vzťahu k rasizmu a xenofóbii.

Významným míľnikom v boji proti rasizmu a xenofóbii na európskej úrovni, bolo prijatie **Amsterdamskej zmluvy**¹², ktorá významným spôsobom posilnila rámec spolupráce v oblasti trestného práva a zároveň posilnila aj právomoci Európskej únie, na prijatie nástrojov na boj proti rasizmu a xenofóbii.¹³

Prijatím Lisabonskej zmluvy sa zrušil tretí pilier Európskej únie. Právny rámec na kontrolu trestnej činnosti a extrémizmu, je vytvorený v čl. 67 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.¹⁴

Kľúčovým dokumentom, na boj proti rasizmu a xenofóbii, v rámci Európskej únie, sa tak stalo **Rámcové rozhodnutie 2008/913/SVV o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva**.¹⁵

Predmetné rámcové rozhodnutie zaväzuje každý členský štát prijať potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa za **trestné činy** považovalo:

- 1) verejné podnecovanie k násiliu alebo nenávisti voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny, vymedzenej podľa rasy, farby alebo etnického pôvodu;
- 2) spáchanie skutku uvedeného pod písm. a) prostredníctvom verejného rozširovania alebo distribúcie písomností, obrázkov alebo iných materiálov;

⁹ napr. Resolution on the Joint Declaration against racism and xenophobia and an action programme by the Council of Ministers. Ú.V. C 69/40, 20.3.1989; Resolution on the proposal from the Commission to the Council on a resolution concerning the fight against racism and xenophobia. Ú.V.C 69/43, 20.3.1989 – Resolution on racism, xenophobia and antisemitism. Ú.V.C 323/154, 21.11.1994.

¹⁰ Jednotná akcia 96/443/SVV, z 15. júla 1996, prijatá Radou EÚ, na základe čl. 3 Zmluvy o Európskej únii. Ú.V.L. 185/5, 24.7.1996.

¹¹ Resolution on racism, xenophobia and anti – semitism and the European Year against Racism (1997). Ú.V.C 55/17, 24.02.1997.

¹² Ú.V.C 340/1, 10.11.1997.

¹³ FENYK, J. *Európske aspekty trestného práva procesného*. In.: IVOR, J.: Trestné právo procesné. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 896.

¹⁴ IVOR, J.; KLIMEK, L.; ZÁHORA, J. *Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky*. I. vydanie. ŽILINA: EUROKÓDEX, 2013, s. 366.

¹⁵ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Ú.V.L. 328/55, 6.12.2008, s. 78.

- 3) verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie zločinov genocídy, zločinov proti ľudskej a vojnových zločinov, tak ako sú tieto vymedzené v čl. 6 – 8 Štatútu Medzinárodného trestného súdu, a to voči skupine osôb alebo členovi takejto skupiny vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu, či národného alebo etnického pôvodu, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči takejto skupine alebo členovi takejto skupiny;
- 4) verejné schvaľovanie, popieranie alebo hrubé zľahčovanie zločinov vymedzených v čl. 6 Charty Medzinárodného vojenského tribunálu priloženej k Londýnskej dohode z 8. augusta 1945, voči skupine osôb alebo členmi takejto skupiny, vymedzenej podľa rasy, farby pleti, náboženského vyznania, rodového pôvodu, či národného alebo etnického pôvodu, ak sú tieto skutky vykonané tak, že môžu podnecovať násilie alebo nenávisť voči takejto skupine alebo členovi takejto skupiny.¹⁶

Na ústavnej úrovni, normatívne ukotvenie zákazu rasizmu, xenofóbie, či iných prejavov intolerancie, možno pomerne spoľahlivo identifikovať v dikcii ust. čl. 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, podľa ktorého „základné práva a slobody sa zabezpečujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať“.

Ku korelácii medzi čl. 12 ods. 1 a čl. 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, zaujal aj celkom jednoznačné stanovisko aj Ústavný súd Slovenskej republiky, keď konštatuje, že „princíp všeobecnej rovnosti chápanej ako právo byť si rovný v právach s inými (princíp rovnoprávnosti) zakotvený v prvej vete čl. 12 ods. 1 Ústavy sa v čl. 12 ods. 2 Ústavy spodobuje (neznamená to však unifikáciu) do zákazu diskriminácie. Nie každá nerovnosť je diskrimináciou, ale každá diskriminácia je nerovnosťou“.¹⁷

Pre preskúmanie porušenia zákazu diskriminácie si Ústavný súd, v zásadnej zhode s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva, postupne vytváral test diskriminácie, ktorý v aktuálnej štvorkrokovej verzii predstavil v náleze, sp. zn.: PL ÚS 10/04, zo 6. februára 2008, v nasledovnej podobe možných otázok:

1. došlo k vyčleneniu porovnateľného jednotlivca alebo skupiny hlavne vo väzbe alebo v spojení s výkonom základných práv a slobôd;
2. a to na základe kvalifikovaného kritéria alebo podobného neospravedlňujúceho dôvodu;
3. pričom vyčlenenie je na príťaž jednotlivcovi alebo skupine;
4. a uvedené vyčlenenie nemožno ospravedlniť, pretože buď absentuje dôvod ospravedlnenia (verejný legitímny záujem) alebo ide o neprimeraný – neproporcionálny zásah?¹⁸

3. Motív trestného činu ako univerzálny fenomén

Motivácia konania človeka vo všeobecnosti a inak tomu nie je ani v prípade motivácie konania páchatel'a trestného činu, je javom (kategóriou) prierezovou, teda multidisciplinárnou, a preto ho nemožno vnímať a bádať výlučne v jeho juristickom

¹⁶ ZÁHORA, J. *Európska únia a boj proti extrémizmu*. In.: Právny obzor, roč. 93 (2010) č. 5, s. 452.

¹⁷ porov. uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: PL. ÚS 16/08, zo 7. mája 2008.

¹⁸ OROSZ, L.; SVÁK, J., a kol.: *Ústava Slovenskej republiky*. Komentár. Zväzok I., Bratislava: WOLTERS KLUWER, 2011, s. 127.

význame, ale holistický – v kontexte s tým ako ho vníma a prakticky uplatňuje aj filozofia, psychológia, ale rovnako tak prírodné vedy, predovšetkým vedy biologické.

Psychologické vnímanie motivácie konania, je orientované na obsah vnútorných subjektívnych procesov v páchatel'ovi, teda na to, ako páchatel' vníma a prežíva tieto procesy.

Filozofické vnímanie motivácie konania, je orientované na širší kontext zmyslu a obsahu (podstaty) ľudského konania a života vo všeobecnosti.

Juristické vnímanie motivácie konania, je orientované na objektivizovanú fázu motívu v ľudskom konaní a na jeho hodnotenie v kontexte s trestnoprávnou dispozíciou, ale predovšetkým v kontexte s funkciou trestnoprávnej sankcie.

V kriminologickom význame je potrebné motív (motiváciu konania páchatel'a) vnímať ako súčasť javov determinujúcich kriminalitu.

Nemožno opomenúť ani **kriminalistický aspekt** praktického uplatňovania poznatkov o motivácii konania páchatel'a pri odhaľovaní a objasňovaní trestnej činnosti, osobitne pri zisťovaní samotného páchatel'a tejto trestnej činnosti, a to v rámci metodiky odhaľovania a objasňovania jednotlivých druhov trestných činov, vrátane osobitosti uplatňovanej metodiky pri odhaľovaní a objasňovaní trestných činov extrémizmu.

K dôvodom, pre ktoré je kategória **motívu trestného činu**, predmetom širokospektrálneho (všeobecného) záujmu, výstižne vyjadril V. HATALA, keď v tejto súvislosti poznamenal, že „**motív najlepšie pomáha pochopiť pôvod a zmysel trestného činu, zhodnotiť ho, a práve preto poznávanie motívu poskytuje lákavú vyhliadku pre prevenciu už v zárodočnom štádiu deliktu**“. Zároveň veľmi správne akcentuje, že „**motív nemožno skúmať, bez jeho významu ako faktora odôvodňujúceho rozhodnutie a čin, a preto predmetom badania musí byť nielen sám motív, ale aj rozhodnutie a čin, ktorý motív vyvolal alebo ovplyvnil**“.¹⁹

V tejto súvislosti sa žiada poznamenať a pripomenúť zároveň, že juristické vnímanie (definovanie) pojmu motív trestného činu ideovo vychádza z psychologickej charakteristiky motívu konania, a preto aj juristické vnímanie motívu trestného činu je prirodzeným odrazom dynamiky psychologických výskumov tohto javu.

Staršie **definície motívu trestného činu**, možno podľa toho, čo ich spája alebo naopak rozdeľuje, systematicky rozdeliť do nasledovných skupín:

- a) **poňatie motívu z prvku poznania** – ako predstavy účelu alebo zmeny vo vonkajšom svete;
- b) **poňatie motívu z prvkov poznania a pocitov** – ako predstavy očakávaného vnemu, spojenej s pocitom príjemnosti z výsledku, ktorý sa má činom dosiahnuť;
- c) **poňatie motívu ako pudu** ;
- d) **poňatie motívu ako impulzu, resp. dôvodu pôsobenia vôle**;
- e) **poňatie motívu ako výsledku pôsobenia širšieho komplexu komponentov**;

Pre prvú skupinu, je reprezentatívna „**MILOTOVA**“ **definícia pohnútky**, podľa ktorej „**pohnútku je duševný vzťah páchatel'a k účelom, ktoré chcel svojim činom dosiahnuť**“.

Pre druhú skupinu, je charakteristická „**ALLFREDOVA**“ **definícia motívu**, ako „**vôľu ženúcu predstava privodenie určitého výsledku, spojeného s pocitom príjemnosti pre páchatel'a**“.

¹⁹ HATALA, J.: Motív a trestný čin. Bratislava: IURA EDITION, 2003, s. 9.

Pre tretiu skupinu, je signifikantná „**FULDOVA**“ *definícia motívu*, podľa ktorej „*ide o pudové sily pôsobiace vnútri páchatel'a, ktoré dodávajú podnet jeho vôli*“.

Napokon štvrtú skupinu reprezentuje „**LIPMANOVÁ**“ *definícia*, podľa ktorej „*pod motívom treba rozumieť také psychické javy, ktoré pôsobia vo vedomí páchatel'a na podnety vôle vedúce k trestnému činu*“.²⁰

HERMOCHOVÁ, S., chápe motív trestného činu, *funkčne*, a to nielen vo vzťahu k správaniu, ale aj vo vzťahu k cieľu, nakoľko *motív pôsobí ako pohnútko na dosiahnutie cieľa*.²¹

Prevažuje názor, že za *príčinou* vzniku a existencie *motívu* sú *potreby*.²²

V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že ľudské konanie, resp. správanie, nie je spravidla výsledkom pôsobenia jedného motívu, ale koreláciou viacerých motívov, ktoré sami osebe nemusia iniciovať patologické konanie páchatel'a, vo forme páchania trestného činu, ale vo vzájomnej interakcii môžu v konkrétnom prípade nadobudnúť iniciačnú kvalitu konania páchatel'a trestného činu. Inak povedané *iniciačne bezvýznamný motív, interakčnou kvantifikáciou sa môže transformovať na kvalitatívne iniciačný motív konania páchatel'a*, teda dochádza k transformácii kvantity na kvalitu.

Motív konania páchatel'a trestného činu je potrebné vnímať ako určitý proces, ktorý pozostáva z jednotlivých fáz (etáp).

Rozhodnutie je potom ťažiskom a vyvrcholením motivačného procesu. Celý motivačný proces, ktorý rozhodnutiu predchádza, smeruje k rozhodnutiu, ako jeho medzníku a na strane druhej všetko to, čo prichádza po rozhodnutí, teda konanie a čin, je iba jeho logickým dôsledkom.²³

4. Trestnoprávne konotácie motívu trestných činov extrémizmu

V trestnoprávnom význame (zo systematického hľadiska), *motív trestného činu*, je fakultatívnym znakom subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu.

Fakultatívne znaky skutkovej podstaty vo všeobecnosti znamenajú, že ide o znaky nepovinné, čiže nemusia byť obsiahnuté v skutkových podstatách všetkých trestných činov. Avšak v prípade, že sa v konkrétnej skutkovej podstate trestného činu niektorý z nich vyskytne, stáva sa už znakom obligatórnym, čiže povinným a bez jeho naplnenia, by nešlo o daný trestný čin.

Účelom fakultatívnych znakov je spresnenie skutkovej podstaty, prípadne odlišenie skutkových podstát od seba. Fakultatívne znaky majú tiež vplyv na vyjadrenie prípadnej vyššej miery závažnosti činu v kvalifikovaných skutkových podstatách, ako aj nižšej miery závažnosti v privilegovaných skutkových podstatách.²⁴

Nad rámec uvedeného sa žiada poznamenať, že napriek tomu, že motív trestného činu predstavuje fakultatívny znak subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu, teda napriek tomu, že nie je vyjadrený v dispozícii, je potrebné ho objektivizovať (preukazovať) predovšetkým v prípadoch úmyselných trestných činov, nakoľko *motív predstavuje iniciačný faktor rozhodnutia páchatel'a spáchať konkrétny trestný čin. Inak povedané bez motívu neexistuje ani rozhodnutie páchatel'a spáchať trestný čin*, a preto

²⁰ VESELÁ, J.: Význam pohnútky a smýšlení pro třídění trestních činů a trestnů. Praha 1928, s. 28.

²¹ HERMOCHOVÁ, S.: Myšlení. Základy soudní psychologie I., Praha 1964, s. 35.

²² HATALA, J.: Motív a trestný čin. Bratislava: IURA EDITION, 2003, s. 18.

²³ HATALA, J.: Motív a trestný čin. Bratislava: IURA EDITION, 2003, s. 151.

²⁴ SZABOVÁ, E. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 5. vyd. Plzeň: Aleš ČENĚK, 2025, s. 95.

v prípade jeho absencie je namieste pracovať aj s verziou o nedbanlivostnej forme zavinenia v konaní páchatel'a.

Význam motívu môže spočívať aj v tom, že:

- 1) *je znakom základnej skutkovej podstaty určitého trestného činu* – pričom je v skutkových podstatách vyjadrený spravidla slovným spojením „preto, aby“ (§ 317 ods. 1 Trestného zákona (ďalej len „Tr. zák.“), „*pre ich príslušnosť*“ (§ 190 ods. 2 Tr. zák.; § 423 ods. 1 písm. b) Tr. zák.);
- 2) *je ako tzv. osobitný motív znakom kvalifikovanej skutkovej podstaty ako okolnosť podmieňujúca použitie vyššej trestnej sadzby*, ktorým môže byť, *v kontexte trestných činov extrémizmu*, podľa § 140 písm. e) Tr. zák., *spáchanie trestného činu z nenávisťi voči skupine osôb alebo jednotlivcami pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie*;
- 3) *je všeobecne poľahčujúcou okolnosťou* – ak páchatel' spácha čin pod vplyvom tiesnivých osobných pomerov alebo rodinných pomerov, ktoré si sám nespôsobil, podľa § 36 písm. h) Tr. zák.;
- 4) *je všeobecne priťažujúcou okolnosťou* – v prípade spáchania trestného činu z obzvlášť zavrhnutiahodnej pohnútky, podľa § 37 písm. a) Tr. zák.;
- 5) *je jedným z materiálnych kritérií, pre uplatnenie tzv. materiálneho korektívu u prečinov, podľa § 10 ods. 2 Tr. zák.*, „*nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatel'a, je jeho závažnosť nepatrná*“;
- 6) *je jednou z podmienok na fakultatívne uloženie detencie*, podľa § 81 ods. 4 Tr. zák.;
- 7) *je jedným z kritérií na určovanie druhu a výmery trestu*, podľa § 34 ods. 4 Tr. zák.;
- 8) *je jednou zo zákonných podmienok na uloženie trestu odňatia slobody mladistvému nad 7 – 15 rokov*, podľa § 117 ods. 3 Tr. zák.;

V tejto súvislosti sa žiada poznamenať, že *fakultatívnym znakom* subjektívnej stránky, je okrem motívu, aj cieľ a rámec páchatel'a.

Cieľ trestného činu, je to, čo sa páchatel' svojim činom usiluje vyvolať – dosiahnuť. *Cieľ je úzko spätý s motívom trestného činu*, cieľ do istej miery predstavuje podmienku – nejaký základ motívu.²⁵

5. Detekcia motivácie konania páchatel'a ako podmienka eliminácie extrémizmu

V prvom rade sa žiada poznamenať, že k rôznym prejavom extrémizmu, je potrebné pristupovať cez prizmu patologického javu, osobitne v situácii, keď tieto prejavy naplňajú dispozíciu niektorej zo skutkových podstát trestných činov extrémizmu.

Sociálna patológia je súhrnný pojem na označenie chorých, nenormálnych, všeobecne nežiadúcich javov.²⁶

Tak ako už bolo explicitne artikulované v predchádzajúcej časti tohto príspevku, poznanie motívu trestného činu (trestných činov extrémizmu z toho nevynímajúc)

²⁵ BURDA, E.; ČENTĚŠ, J.; KOLESÁR, J.; ZÁHORA, J. a kol. : *Trestný zákon*. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. I. vydanie. Praha: C.H.BECK, 2010, s. 117.

²⁶ DIANIŠKA, G.; BACHRATÁ, M.; ŠTEFANEC, M.; ŽIAK, Š. : *Trnavská kriminologická cesta*. Tranava: UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS, 2024, s. 120; Rovnako porov.: ONDREJKOVIČ, P. a kol. *Sociálna patológia*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 2009, s. 22.

umožňuje prijať adekvátne preventívne opatrenia na elimináciu trestného činu už v jeho rannom (počiatočnom) štádiu, nakoľko motív je súčasť javov príčinne podmienujúcich kriminalitu. Zároveň platí, že motív trestného činu predstavuje interdisciplinárny fenomén, u ktorého, okrem juristických aspektov dominujú predovšetkým jeho psychologické a sociálne aspekty. Uvedené možno vzťahovať aj na extrémizmus ako spoločenský fenomén, ktorý silne ovplyvňuje aj psychiku človeka, a preto ***poznanie intropsychického prežívania extrémistických javov, teda poznania psychického obrazu extrémizmu napomáha poznaniu aj motivácie konania páchatel'ov trestných činov extrémizmu a sekundárne nám umožňuje sprostredkované poznať a detekovať príčinu, resp. jeden z možných príčin páchania tejto trestnej činnosti, a tým aj generovať efektívne nástroje na elimináciu tohto nežiadúceho fenoménu.***

Psychický obraz extrémizmu na úrovni psychických procesov začína poznávaním jeho javov, pokračuje prežívaním poznaného, čo vedie ku vzniku určitých emócií, či citov. Extrémizmus môže byť pre niektorého človeka ***cieľ*** a pre ďalšieho človeka vážna prekážka na životnej ceste. Tak, či onak vôľa funguje v obidvoch prípadoch. K najviac prezentovaným zložkám psychickej štruktúry osobnosti patrí aj ***motivácia***, či charakter páchatel'ov.

Pre ľudí, na ktorých extrémizmus pôsobí, regulačnú úlohu v ich správaní plnia schopnosti, osobitne všeobecná rozumová schopnosť (IQ) a vyvážený charakter s črtami podporujúcimi jeho profesijný profil. Tieto črty (vlastnosti) pôsobia pozitívne na motiváciu človeka, ovplyvňujú hierarchiu jeho hodnotovej orientácie a postoje k negatívnym spoločenským javom.²⁷

V extrémizme dominuje zložka emocionálna, ktorá je prepojená s iracionalitou a hostilitou. V tejto súvislosti ČÍRTKOVÁ, L., pripomína, že príkladom silného pôsobenia sociálno – psychologických javov, okrem sociálnych postojov a predsudkov, sú ***sociálne stereotypy***, pričom mnohé z nich môžu byť ***zdrojom (motívom) extrémneho správania***, pre ktoré sú signifikantné schématické sudy, ktoré dosahujú stupeň iracionálnych predsudkov.²⁸

Ďalším príkladom prelínania osobnostných a spoločenských kriminogénnych faktorov je teória agresológie, nakoľko extrémistické ideológie veľmi často vedú k agresívnym činom. V agresívnom správaní je angažovaná a osobnostná vlastnosť, t.j. agresivita. Táto vlastnosť je výrazne prítomná u niektorých typológiach páchatel'ov. Aktivizáciu agresivity, jej dynamiku, podporuje sociálno – psychologický jav, ktorým je hostilita (nepriateľstvo).²⁹

Práve ***poznanie a pomenovanie označených sociálnych javov, ktoré nadobúdajú iniciačný význam vo vzťahu k motivácii konania páchatel'ov trestných činov extrémizmu, nám umožňuje pro futuro vypracovať súbor sociálnych (spoločenských) preventívnych opatrení eliminujúcich príčiny páchania trestných činov extrémizmu.***

Použitá literatúra:

1. BURDA, E.; ČENTĚŠ, J.; KOLESÁR, J.; ZÁHORA, J. a kol. : Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. I. vydanie. Praha: C.H.BECK, 2010.
2. ČÍRTKOVÁ, L. : Forenzní psychologie, Praa: SUPPORT, 1994.

²⁷ VRÁBLOVÁ, M. *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: LEGES, 2019, s. 45.

²⁸ ČÍRTKOVÁ, L. *Forenzní psychologie*, Praa: SUPPORT, 1994, s. 28.

²⁹ VRÁBLOVÁ, M. *Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: LEGES, 2019, s. 50.

3. DIANIŠKA, G.; BACHRATÁ, M.; ŠTEFANEC, M.; ŽIAK, Š. : Trnavská kriminologická cesta. Trnava: UNIVERSITAS TYRNAVIENSIS, 2024.
4. DIANIŠKA, G.; STRÉMY, T.; VRÁBLOVÁ, M. a kol.: Kriminológia. 3. vydanie. PLZEŇ: Aleš ČENĚK, 2016.
5. FENYK, J.: Európske aspekty trestného práva procesného. In.: IVOR, J.: Trestné právo procesné. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2010.
6. HATALA, J.: Motív a trestný čin. Bratislava: IURA EDITION, 2003.
7. HERMOCHOVÁ, S.: Myšlení. Základy soudní psychologie I., Praha 1964.
8. IVOR, J.; KLIMEK, L.; ZÁHORA, J.: Trestné právo Európskej únie a jeho vplyv na právny poriadok Slovenskej republiky. I. vydanie. ŽILINA: EUKODÉX, 2013.
9. Jednotná akcia 96/443/SVV, z 15. júla 1996, prijatá Radou EÚ, na základe čl. 3 Zmluvy o Európskej únii. Ú.V.L. 185/5, 24.7.1996.
10. LETKOVÁ, L.: Trestné činy extrémizmu z pohľadu štatistiky a rozhodovacej praxe od roku 2017. Bratislava: C.H.BECK, 2023.
11. MAŠLANYOVÁ, D.; ZACHAR, A.: Rekodifikácia a extrémizmus. In. ZÁHORA, J. (ed.): Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti. Zborník príspevkov z celoštátneho seminára s medzinárodnou účasťou, konaného dňa 21. apríla 2008 v Bratislave. Bratislava: EUKODÉX, 2008.
12. ONDREJKOVIČ, P. a kol. Sociálna patológia. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 2009.
13. OROSZ, L.; SVÁK, J., a kol.: Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok I., Bratislava: WOLTERS KLUWER, 2011.
14. Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Ú.V.L 328/55, 6.12.2008.
15. Resolution on racism, xenophobia and anti – semitism and the European Year against Racism (1997). Ú.V.C 55/17, 24.02.1997.
16. Resolution on the Joint Declaration against racism and xenophobia and an action programme by the Council of Ministers. Ú.V. C 69/40, 20.3.1989;
17. Resolution on the proposal from the Commission to the Council on a resolution concerning the fight against racism and xenophobia. Ú.V.C 69/43, 20.3.1989 – Resolution on racism, xenophobia and antisemitism. Ú.V.C 323/154, 21.11.1994.
18. SMIEŠKO, I.: Internet a trestné činy extrémizmu. PLZEŇ: Aleš ČENĚK, 2017.
19. stránka Úradu vlády SR: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Resolution/18982/1>
20. SZABOVÁ, E. a kol.: Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť. 5. vyd. Plzeň: Aleš ČENĚK, 2025.
21. uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn.: PL. ÚS 16/08, zo 7. mája 2008.
22. VESELÁ, J.: Význam pohnútky a smýšlení pro třídění trestních činů a trestnů. Praha 1928.
23. VRÁBLOVÁ, M.: Trestnoprávne a kriminologické možnosti eliminácie extrémizmu. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: LEGES, 2019.
24. ZÁHORA, J.: Európska únia a boj proti extrémizmu. In.: Právny obzor, roč. 93(2010) č. 5.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Pracovná pozícia: vedúci katedry
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa
Šafárika v Košiciach
E-mail: sergej.romza@upjs.sk

EXTREMIZMUS V ONLINE PRIESTORE : ANALÝZA LIMITOV SLOBODY PREJAVU A PRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI DIGITÁLNYCH PLATFORIEM¹

EXTREMISM IN THE ONLINE SPACE : AN ANALYSIS OF THE LIMITS OF FREEDOM OF EXPRESSION AND THE LEGAL LIABILITY OF DIGITAL PLATFORMS

Dávid Priščák

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Predmetný príspevok sa zaoberá problematikou podstaty a významu šírenia extrémizmu v online priestore s poukazom na limity ústavnej slobody prejavu ako aj možnosti postihu digitálnych platforiem prostredníctvom, ktorých nepochybne dochádza k šíreniu extrémistického obsahu a to z pohľadu vnútroštátnej ako aj úniovej normatívnej úpravy.

Kľúčové slová: extrémizmus, sloboda prejavu, platforma, trestná zodpovednosť

Abstract

The present article deals with the issue of the nature and significance of the dissemination of extremism in the online environment, with particular emphasis on the limits of constitutional freedom of expression and the possibilities of sanctioning digital platforms through which extremist content is undoubtedly disseminated. The analysis focuses on both national and European Union normative frameworks.

Keywords: extremism, freedom of expression, platform, criminal liability

Úvod

Digitálna revolúcia a exponenciálny nárast globálnej konektivity priniesli bezprecedentné možnosti pre komunikáciu. Internet sa stal priestorom pre výmenu názorov a kľúčovým nástrojom na realizáciu základných ľudských práv slobôd (ďalej len „ZPaS“), predovšetkým práva slobody prejavu podľa čl. 26 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „Ústava“) a čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“). Táto zásadne neobmedzená sloboda však priniesla aj svoje temné stránky. Anonymita, rýchlosť šírenia informácií a globálny dosah online platforiem vytvorili základ pre aktivity, ktoré sa nachádzajú na hrane, alebo už ďaleko za hranou zákona.

Jedným z problémov súčasnosti je práve šírenie extrémistického obsahu. Online priestor sa stal pre extrémistické a teroristické skupiny kľúčovým nástrojom na šírenie propagandy, radikalizáciu a verbovanie nových členov, plánovanie útokov a šírenie strachu. Od nenávisťných prejavov tzv. hate speech cielených na konkrétne skupiny ľudí, cez popieranie holokaustu, podporovanie apartheidu až po detailné návody na výrobu výbušnín a iných zbraní, digitálne platformy čelia výzve, ako moderovať ich obsah bez samotnej cenzúry.

Predmetná práca sa zameriava na komplexný právny problém, ktorý pozostáva z troch parciálnych oblastí:

¹ Tento príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: Eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie prostriedkami trestného práva; VEGA č. 1/0333/23.

- 1) práva na slobodu prejavu ako jedného zo základných pilierov demokratického a právneho štátu
- 2) nevyhnutnosti trestnoprávnej reakcie štátu na prejavy extrémizmu, ktoré ohrozujú demokratickú spoločnosť, bezpečnosť, verejný poriadok a ZPaS
- 3) novej a rýchlo sa vyvíjajúcej otázky právnej zodpovednosti samotných digitálnych platforiem.

Cieľom práce je analyzovať súčasné právne rámce, predovšetkým v kontexte slovenskej trestnoprávnej legislatívy a európskej legislatívy najmä Digital Services Act (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2022/2065) ktoré tvorí spolu s Digital Markets Act (DMA) jadro tzv. „balíka digitálnych služieb“ (Digital Services Package) Európskej únie a preskúmať tenkú hranicu medzi prejavom, ktorý je síce kontroverzný, avšak stále chránený, a prejavom, ktorý napĺňa niektorú zo skutkových podstát trestného činu (ďalej len „TČ“) normatívne ukotvených v zákone č. 300/2005 Trestný zákon Zb. z (ďalej len „TZ“) a to konkrétne v ustanoveniach § 421 až § 425 TZ. Práca sa bude venovať problematike, či sú platformy len neutrálnymi sprostredkovateľmi (mere conduits), alebo či sa vďaka svojim algoritmickým rozhodnutiam a kurátorskému výberu obsahu stávajú aktívnymi spolutvorcami obsahu (publishers) s príslušnou trestnoprávnou zodpovednosťou.²

1. Šírenie extrémizmu v online priestore.

V úvode predmetnej kapitoly sa žiada vymedziť podstatu pojmu extrémizmus, ktorý predstavuje širší pojem ako napr. rasizmus a xenofóbia.³

V nadväznosti na uvedené je potrebné upriamiť pozornosť práve na samotný pojem extrémizmus, ktorý nie je legálne definovaný v našom právnom poriadku aj keď je súčasťou marginálneho označenia dvanástej hlavy osobitnej časti TZ, pričom samostatná skutková podstata trestného činu extrémizmu taktiež absentuje.

S predmetným pojmom sa v TZ stretávame len ako so skupinou trestných činov a z toho dôvodu je potrebné diferencovať medzi pojmami extrémizmus a trestnými činmi extrémizmu. Z etymologického hľadiska predmetný pojem pochádza z latinského slova „extremus“, ktorý znamená najkrajnejší, vyhrotený.

Pojem extrémizmus možno definovať ako „prejavy a konania vychádzajúce z postojov ideológie krajne vyhrotenej k princípom demokratického právneho štátu, ktoré priamo alebo v určitom časovom horizonte, úmyselným verbálnym alebo fyzickým konaním, pôsobia deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty, s cieľom presadiť vlastné ideologické ciele. Medzi charakteristické črty extrémizmu patrí jeho útok na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudskými – právnymi dokumentmi, ako aj jeho snaha obmedziť, potlačiť, resp. znemožniť výkon základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, sexuálnou orientáciou alebo rodom“⁴

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej len „MVSR“) stanovilo „za extrémistické považujú všetky verbálne, grafické, fyzické, alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32022R2065>

³ ONDREJKOVIČ, P. a kolektív : Sociálna patológia. Bratislava: VEDA, 2009, 383 s., [https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpkg327mvvxuns7nfus46t2l4zdambvl4ztamc7obtdimjy](https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpkg327mvvxuns7nfus46t2l4zdambvl4ztamc7obtdimjy&refSource=toC#)

⁴ Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu na roky 2021-2024

všeobecne uznávaných spoločenských noriem, so zreteľnými prvkami netolerancie, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku“⁵

V tejto súvislosti online priestor výrazným spôsobom zmenil modus operandi extrémistických skupín. Kým tradičné formy šírenia ako letáky, časopisy, koncerty, uzavreté stretnutia mali len obmedzený dosah, online priestor ponúka:

- 1) **Globálny dosah a rýchlosť:** Príspevok publikovaný na Slovensku môže byť v priebehu sekúnd videný kdekoľvek na svete.
- 2) **Anonymita a pseudonymita:** Používatelia sa môžu skrývať za falošné profily, čo sťažuje orgánom činným v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) identifikáciu páchatel'ov týchto TČ.
- 3) **Algoritická amplifikácia:** Toto je kľúčový rozdiel oproti pasívnym médiám. Algoritmy sociálnych sietí (Facebook, YouTube, TikTok, Twitter, Instagram) nie sú neutrálne. Sú navrhnuté tak, aby maximalizovali angažovanosť (engagement). Kontroverzný, šokujúci a obsah – čo extrémistický obsah často je – má tendenciu generovať viac reakcií, a preto ho algoritmy aktívne odporúčajú a šíria do tzv. "bublín" (filter bubbles) a "ozvenových komôr" (echo chambers). Platformy tak môžu neúmyselne, no aktívne prispievať k radikalizácii a podporovaniu samotného extrémizmu príkladmo možno uviesť amerického influencera tzv. „Gypsy crusader“, ktorý verejne a online hlása a podnecuje rasovú neznášanlivosť k afro-američanom a nenávisť k židom.
- 5) **Multimediálna a kódovaná komunikácia:** Extrémizmus sa nešíri len prostredníctvom otvorených manifestov. Využíva sofistikované formy, ako sú mémy (memes), kódovaný jazyk (napr. číselné šifry odkazujúce na extrémistické symboly – 14/88, HH, SS), "dog-whistling" (skryté odkazy, ktoré pochopí len cieľová skupina) a gamifikácia (pretváranie extrémistických aktivít na hru), čo nepochybne komplikuje automatizovanú detekciu jednotlivých algoritmov ako aj kurátorského dohľadu.

Šírenie tohto obsahu má priame trestnoprávne implikácie. Ide najmä o napĺňanie skutkových podstát ako Založenie, podpora a propagácia hnutia smerujúceho k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 421, § 422 TZ), Výroba a šírenie extrémistického materiálu (§ 422d TZ) alebo Podnecovanie k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti (§ 423 TZ) a Hanobenie národa, rasy a presvedčenia (§ 424 TZ). Problémom však zostáva dokazovanie subjektívnej stránky TČ teda zavinenia a to konkrétne úmyslu a to v súvislosti anonymným prostredím a rýchlosťou, akou takýto kontroverzný obsah vzniká a zaniká (napr. v dočasných "stories" alebo na šifrovaných platformách ako Telegram). Dokazovanie úmyslu je pritom v online prostredí obzvlášť náročné, pretože sa vyžaduje preukázanie, že páchatel' vedome šíril materiál, ktorý propaguje hnutia potláčajúce práva a slobody.

V slovenskej a českej rozhodovacej praxi možno nájsť viacero prípadov, kde boli osoby odsúdené za šírenie extrémistických symbolov či nenávisťných komentárov na jednotlivých platformách. Takéto prípady potvrdzujú, že online priestor nie je právne „bezhraničný“ a že sloboda prejavu musí byť vyvažovaná zodpovednosťou za obsah.⁶

⁵ Nariadenie Ministerstva vnútra SR č. 45/2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o zriadení monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.)

⁶ porov .: rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici sp. zn. 4To/33/2021

2. Hranice medzi slobodou prejavu a trestným činom

Jadrom predmetného problému je tenká a často sporná hranica medzi slobodou prejavu a trestným činom. Sloboda prejavu je fundamentálnym, avšak nie absolútnym právom, chráneným čl. 26 Ústavy a čl. 10 Dohovoru. Práve judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) poskytuje kľúčový rámec pre jej interpretáciu.

ESLP konštantne zdôrazňuje, že sloboda prejavu sa vzťahuje nielen na informácie a myšlienky, ktoré sú prijímané priaznivo alebo považované za neurážlivé, ale aj na tie, ktoré "urážajú, šokujú alebo znepokojujú štát alebo akúkoľvek časť populácie" (prípady *Handyside vs. Spojené kráľovstvo Vona vs. Maďarsko*, *Perinçek vs. Švajčiarsko*, *Delfi AS vs. Estónsko*). Toto je podmienka pluralizmu, tolerance a otvorenej mysle, bez ktorej nemôže existovať demokratický a právny štát.

Avšak predmetné Ústavou garantované právo ako už bolo spomenuté nie je absolútnym právom, pričom čl. 10 ods. 2 Dohovoru a čl. 24 ods. 4 Ústavy explicitne stanovuje, že výkon tejto slobody môže podliehať obmedzeniam, ktoré sú stanovené zákonom a sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.

V kontexte uvedeného zásahu do predmetného práva je v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky ako aj Dohovorom ak spĺňa tri základné podmienky :

- 1) podmienka „legality“ (zákonnosti)
- 2) podmienka „legitimity“ (aký účel sa zásahom sleduje teda ochrana verejného poriadku atď..)
- 3) podmienka „3-krokového testu proporcionality“ (primeranosti samotného zásahu k sledovanému účelu)⁷

V nadväznosti na samotnú hranicu medzi slobodou prejavu a TČ tu nastupuje koncept tzv. "nenávisťného prejavu" (hate speech). ESLP vo svojej judikatúre (napr. *Garaudy v. Francúzsko* alebo *Feret v. Belgicko*) jasne stanovil, že prejavy, ktoré podnecujú k násiliu, nenávisti alebo diskriminácii voči skupine alebo jednotlivcovi na základe rasy, etnika, náboženstva alebo iných charakteristík, nepoživajú ochranu čl. 10 Dohovoru. V prípade popierania holokaustu alebo propagácie totalitných ideológií súd často siaha až k čl. 17 Dohovoru (zákaz zneužitia práv), konštatujúc, že slobodu prejavu nemožno použiť na zničenie práv a slobôd zaručených Dohovorom (prípady *Garaudy vs. Francúzsko*, *Ivanov vs. Rusko*, *W.P vs. Poľsko*, *M'Bala vs. Francúzsko*).

V slovenskom trestnom práve je táto hranica definovaná skutkovými podstatami. Kľúčové je rozlíšenie:

- 1) **Kritika vs. Hanobenie:** Kritika (aj ostrá) náboženstva, politiky alebo ideológie je chránená. Ostrá kritika je druh hodnotiaceho vyjadrenia, ktoré je silne negatívne, priame a často nekompromisné voči určitej osobe, inštitúcii, konaniu alebo názoru. Základným cieľom ostrej kritiky je poukázať na chyby, nedostatky alebo nesprávne konanie,
 - a) Hanobením sa rozumejú subjektívne, hrubé, defamujúce a urážlivé verbálne a neverbálne prejavy (tlačové, zvukové, obrazové, elektronické, atď.), ktoré

⁷ <https://www.projustice.sk/obcianske-pravo/vykon-prava-na-slobodu-prejavu-v-nadvaznosti-na-podmienky-jeho-obmedzenia>

samostatne alebo dohromady môžu u príslušníka takejto skupiny, ktorému sú určené, vyvolať poníženie a urážku a pod. Urážlivosť prejavu môže vyplývať buď z obsahu a spôsobu prednesu, alebo jeho prevedenia alebo iných okolností, za ktorých bol tento prejav urobený.⁸

- 2) **Názor vs. Podnecovanie:** Vyjadrenie názoru, že určitá skupina je problematická, môže byť (hoci morálne odsúdeniahodné) ešte chránené. Avšak verejné podnecovanie (§ 423 TZ) k nenávisti alebo násiliu voči tejto skupine je už trestným činom. Podnecovanie si vyžaduje určitú mieru naliehavosti a spôsobilosti vyvolať reálnu odozvu. Podnecovaním sa rozumie prejav, ktorým páchatel' zamýšľa vzbudiť u iných osôb nenávisť k niektorému národu, národnosti, rase či etnickej skupine, vyvolať u iných osôb konanie smerujúce k obmedzovaniu práv a slobôd ich príslušníkov. Nezáleží na forme prejavu. Podnecovanie sa môže diať priamo, nepriamo i skryte (ironizovanie na účet niektorého národa či rasy). Prejav, ktorého obsahom je podnecovanie, môže byť uskutočnený i prostredníctvom tlače alebo iného média. Trestný čin je dokonaný už vykonaním prejavu k vyvolaniu nenávisti alebo ku konaniu smerujúcemu k obmedzovaniu práv a slobôd príslušníkov niektorého národa, rasy alebo etnickej skupiny, nie je potrebné túto nenávisť alebo konanie smerujúce k obmedzovaniu práv a slobôd príslušníkov niektorého národa, rasy alebo etnickej skupiny skutočne vyvolať.⁹

Problémom online priestoru je, že hranica je testovaná denne. Je meme zosmiešňujúce určitú menšinu ešte satirou (chránenou), alebo už hanobením? Je anonymný komentár "takýchto treba riešiť" len prejavom frustrácie, alebo už verejným podnecovaním k násiliu, ak je kontext dostatočne jasný?

Právna prax musí balansovať na hrane. Príliš extenzívny výklad trestných činov extrémizmu môže viesť k tzv. "chilling effect" (umlčujúcemu efektu), kedy sa ľudia boja vyjadrovať legitímne, hoci kontroverzné názory, zo strachu pred trestným postihom. Naopak, príliš reštriktívny výklad ponecháva priestor na šírenie nenávisti, ktorá otravuje verejnú diskusiu a môže eskalovať do reálneho násilia.

3. Zodpovednosť digitálnych platforiem za šírenie extrémizmu

Historicky boli digitálne platformy vnímané ako neutrálni sprostredkovatelia. Tento prístup bol kodifikovaný napríklad v smernici EÚ o elektronickom obchode (2000/31/ES) alebo v známom čl. 230 amerického zákona o slušnosti v komunikácii (Communications Decency Act). Platformy boli chránené tzv. "bezpečným prístavom" (safe harbour) – neboli zodpovedné za obsah nahratý tretími stranami, pokiaľ nemali "skutočnú vedomosť" o jeho protiprávnosti a po získaní takejto vedomosti bezodkladne nekonali (princíp "notice and takedown").

Tento model sa ukázal ako nedostatočný z viacerých dôvodov. Po prvé, platformy už dávno nie sú pasívnymi "nástenkami". Ich obchodný model je založený na aktívnom kurátorstve a algoritmickej amplifikácii obsahu s cieľom maximalizovať čas strávený používateľom na platforme, a tým aj príjmy z reklamy. Aktívnym odporúčaním a zosilňovaním extrémistického obsahu sa stávajú viac "vydavateľmi" (publishers) než len "sprostredkovateľmi" (hosts).

⁸ <https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpvg327mvvxuns7nfus46t2l4zda mbvl4ztamc7obtdimrt#>

⁹ <https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpvg327mvvxuns7nfus46t2l4zda ambvl4ztamc7obtdimru>

Po druhé, model "notice and takedown" bol reaktívny. Umožňoval, aby protiprávny obsah (vrátane extrémistického) existoval online celé dni alebo týždne, kým nebol nahlásený a odstránený, pričom za ten čas mohol spôsobiť nenapraviteľnú škodu.

Európska únia reagovala na túto situáciu prijatím prelomovej legislatívy:

- 1) **Nariadenie Európskeho parlamentu a rady o riešení šírenia teroristickom obsahu online (TCO Regulation):** Toto nariadenie (2021/784) ukladá platformám povinnosť odstrániť nahlásený teroristický obsah do jednej hodiny od prijatia príkazu od príslušného orgánu. Zavádza prísny režim pre boj s najzávažnejšou formou extrémizmu.¹⁰
- 2) **Akt o digitálnych službách (Digital Services Act - DSA):** Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 2022/2065 predstavuje paradigmatickú zmenu. Nezrušil síce úplne princíp "bezpečného prístavu", ale zaviedol asymetrické povinnosti náležitej starostlivosti (due diligence) v závislosti od veľkosti a povahy platformy.

Pre veľmi veľké online platformy (VLOPs – s viac ako 45 miliónmi aktívnych používateľov v EÚ) prináša DSA zásadné povinnosti:

- 1) **Posudzovanie systémových rizík vrátane nezávislého auditu rizík:** VLOPs musia každoročne posudzovať riziká, ktoré ich služby predstavujú, vrátane šírenia nezákonného obsahu (ako je extrémizmus a nenávisťné prejavy) a jeho vplyvu na základné práva a verejnú bezpečnosť.
- 2) **Mitigačné opatrenia:** Musia prijať primerané opatrenia na zmiernenie týchto rizík. To zahŕňa nielen reaktívne mazanie, ale aj proaktívne úpravy ich systémov odporúčania (algoritmov), aby aktívne nepotláčali šírenie škodlivého obsahu.
- 3) **Transparentnosť:** Musia byť transparentné, pokiaľ ide o ich moderovanie obsahu a fungovanie algoritmov.

DSA sa primárne zameriava na administratívnu a regulačnú zodpovednosť (cez vysoké pokuty), nie priamo na trestnú zodpovednosť právnickej osoby (platformy) za samotný obsah. Avšak, otázka trestnej zodpovednosti zostáva otvorená.

V každom členskom štáte existuje koordinátor digitálnych služieb, ktorý dohliada na dodržiavanie DSA (na Slovensku ide o Úrad pre reguláciu elektronických komunikácií a poštových služieb). Európska komisia má primárnu právomoc dohliadať na VLOP/VLOSE. Sankcie môžu byť až do 6 % celosvetového ročného obratu platformy.

Mohla by byť platforma trestne zodpovedná napríklad za napomáhanie (§ 21 ods. 1 písm. e) TZ) trestnému činu šírenia extrémistického materiálu (§ 422d TZ)? Trestná zodpovednosť právnických osôb je upravená v zákone č. 91/2016 o trestnej zodpovednosti právnických osôb Z. z. pričom predmetný zákon túto zodpovednosť nevylučuje. Vyžadovalo by to však preukázanie splnenia podmienok uvedených v § 3 a 4 predmetného zákona a to za predpokladu, že platforma resp. jej štatutárne orgány a ďalšie osoby uvedené v § 4 zákona úmyselne alebo z hoci aj z nedbanlivosti umožňovala alebo dokonca podporovala šírenie tohto obsahu s cieľom profitovať z neho (napr. z príjmov z reklamy pri extrémistických videách). Preukázanie takéhoto úmyslu alebo aspoň nedbanlivosti voči komplexnej korporátnej štruktúre je mimoriadne náročné.

DSA však vytvára nový štandard starostlivosti. Ak platforma systematicky zlyháva pri plnení svojich povinností podľa DSA (napr. ignoruje posudzovanie rizík), mohlo by to v budúcnosti OČTK uľahčiť dokazovanie minimálne nedbanlivostnej formy zavinenia, pokiaľ ide o prítomnosť trestného obsahu na jej službách.

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32021R0784>

Záver

Online extrémizmus predstavuje jednu z najväčších výziev pre moderné demokratické a právne štáty. Vytvára priame napätie medzi ochranou slobody prejavu a nevyhnutnosťou chrániť verejný poriadok, bezpečnosť a práva menšín pred nenávisťou a násilím väčšín.

Analýza ukázala, že zatiaľ čo slovenská trestno-hmotnoprávna úprava poskytuje materiálny rámec na postihovanie individuálnych páchatel'ov (autora príspevku), kľúčovým problémom zostáva prostredie, ktoré šírenie tohto obsahu umožňuje a často aj algoritmicky podporuje. Za splnenia podmienok uvedených v § 3 a 4 zákona č. 91/2016 Z.z nie je vylúčená súbežná trestnoprávna zodpovednosť užívateľa, ktorý pridáva jednotlivé príspevky s nežiadúcim obsahom ako aj samotnej platformy.

Historický model imunity platforiem ako "neutrálnych sprostredkovateľov" je prekonaný. Platformy sú aktívnymi kurátormi online priestoru a ich obchodné modely môžu priamo prispievať k amplifikácii extrémizmu.

Prijatie Aktu o digitálnych službách (DSA) na úrovni EÚ signalizuje zásadný posun od reaktívneho modelu "notice and takedown" k proaktívnemu manažmentu systémových rizík. DSA zavádza "regulovanú zodpovednosť" – platformy nie sú priamo zodpovedné za každý obsah, ale sú zodpovedné za procesy, ktoré majú jeho šíreniu zabráňovať.

Z hľadiska trestného práva zostáva priama trestná zodpovednosť platforiem (ako právnických osôb) za šírenie extrémistického obsahu skôr teoretickou a ťažko preukázateľnou možnosťou. Systematické zlyhávajúce plnenie povinností náležitej starostlivosti (napr. podľa DSA) však môže v budúcnosti otvoriť dvere pre úvahy o trestnoprávnej zodpovednosti, minimálne vo forme nedbanlivostného konania.

Boj proti online extrémizmu nemôže byť úspešný len prostredníctvom trestnej represie. Vyžaduje si celospoločenský prístup kombinujúci efektívne vymáhanie práva, robustnú reguláciu platforiem, podporu kritického myslenia a mediálnej gramotnosti, ako aj ochranu priestoru pre legitímnu, hoci aj kontroverznú, verejnú debatu.

Použitá literatúra

1. Digital Services Act (EÚ) 2022/2065.
2. DRGONEC, J.: Sloboda prejavu a jej hranice. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021.
3. Európsky dohovor o ľudských právach, Rada Európy, 1950.
4. <https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpvg327mvvxuns7nfus46t2l4zdambvl4ztamc7obtdimru>
5. <https://app.beck-online.sk/bo/document-view.seam?documentId=nnptembrgfpvg327mvvxuns7nfus46t2l4zdambvl4ztamc7obtdimrt>
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32021R0784>
7. <https://www.projustice.sk/obcianske-pravo/vykon-prava-na-slobodu-prejavu-v-nadvaznosti-na-podmienky-jeho-obmedzenia>
8. KLÍMA, K.: Ústavní právo. Plzeň: Aleš Čeněk, 2020.
9. Krajský súd Banská Bystrica, sp. zn. 4To/33/2021.
10. Nariadenie Ministerstva vnútra SR č. 45/2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o zriadení monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie
11. ONDREJKOVIČ, P. a kolektív : Sociálna patológia. Bratislava: VEDA, 2009, 383 s.

12. Rozsudok ESLP vo veci Perinçek v. Švajčiarsko (2015).
13. Rozsudok ESLP vo veci Vona v. Maďarsko (2013).
14. Ústava Slovenskej republiky (zákon č.460/1992 Zb.)
15. Zákon č.300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Dávid Priščák, PhD,
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, UPJŠ - Právnická fakulta, Kováčska 26,
P.O.BOX, 040 75 Košice, Slovenská republika
E-mail: david.priscak@upjs.sk

SUBJEKTÍVNE VNÍMANIE BEZPEČIA AKO INDIKÁTOR PREVENCIE EXTRÉMIZMU: SKÚSENOSTI A NÁVRHY *DE LEGE FERENDA*¹

SUBJECTIVE PERCEPTION OF SECURITY AS AN INDICATOR OF EXTREMISM PREVENTION: EXPERIENCES AND *DE LEGE FERENDA* PROPOSALS

Veronika Tóthová

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Článok sa zameriava na komparatívnu analýzu jednotlivých koncepcných dokumentov Slovenskej republiky v oblasti prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu – v rokoch 2015 až 2028. Predmetom skúmania je vývoj strategických cieľov štátu, zmena dôrazu z represívnych na preventívne opatrenia a posilňovanie ľudsko-právneho a demokratického povedomia spoločnosti. Autorka analyzuje aj metodiku prieskumu subjektívneho vnímania bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky, ktorý je nástrojom implementácie uvedených koncepcií, pričom identifikuje viaceré metodologické a vecné nedostatky dotazníka a predkladá návrhy *de lege ferenda* na jeho zefektívnenie. Článok poukazuje na potrebu zosúladenia pojmovej terminológie v oblasti extrémizmu s trestnoprávnymi definíciami podľa Trestného zákona a na význam intersektorálnej spolupráce ako podmienky účinného boja proti radikalizácii a extrémizmu.

Kľúčové slová: extrémizmus, radikalizácia, koncepcia, prevencia, prieskum verejnej mienky, *de lege ferenda*, Trestný zákon

Abstract

The article focuses on a comparative analysis of the Slovak Republic's conceptual documents in the field of prevention and counteraction of radicalisation and extremism – from 2015 to 2028. The study examines the evolution of the state's strategic objectives, the gradual shift from repressive to preventive measures, and the strengthening of human rights awareness and democratic culture in society. The author also analyses the methodology of the public opinion survey on the subjective perception of safety among Slovak citizens, which serves as an instrument for the implementation of the above-mentioned strategies. The article identifies several methodological and substantive shortcomings of the questionnaire and formulates *de lege ferenda* proposals aimed at improving its effectiveness. It further highlights the need to align the terminology related to extremism with the definitions contained in the Slovak Criminal Code and underlines the importance of intersectoral cooperation as a prerequisite for an effective response to radicalisation and extremism.

Key words: extremism, radicalisation, concept, prevention, public opinion survey, *de lege ferenda*, Criminal Code

¹ Predložený článok vznikol s podporou a je výstupom riešenia podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: Eliminácia rasizmu, xenofóbie a ostatných foriem intolerancie prostriedkami trestného práva; VEGA č. 1/0333/23.“

Úvod

Extrémizmus ako sociálno – patologický jav nabera na intenzite. Hoci z monitorovacej správy o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2022 a 2023², vyplýva, že v roku 2023 bol v porovnaní s rokom 2022 zaznamenaný pokles začatých trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu o 8,8 %, zo 107 na 95 v zmysle definície trestných činov extrémizmu podľa Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, pomer obvinených osôb k počtu trestných stíhaní sa zvýšil z 57 na 62. Indikátor nárastu obvinených osôb signalizuje pretrvávajúcu prítomnosť radikalizačných tendencií v spoločnosti. Mnohé dokumenty ministerstva vnútra sa snažia o definíciu pojmu extrémizmus. Napríklad podľa definície Ministerstva vnútra SR sa za extrémistické považujú všetky verbálne, grafické, fyzické, alebo iné aktivity spojené spravidla s vyhraneným ideologickým alebo iným kontextom, zväčša s absenciou hmotnej pohnútky, ktoré vyvíjajú jednotlivci alebo skupiny osôb s názormi výrazne vybočujúcimi zo všeobecne uznávaných spoločenských noriem, so zreteľnými prvkami netolerance, najmä rasovej, národnostnej, náboženskej alebo inej obdobnej neznášanlivosti, ktoré útočia proti demokratickým princípom, spoločenskému usporiadaniu, životu, zdraviu, majetku alebo verejnému poriadku.³ V jednotlivých koncepciách sa taktiež objavujú definície extrémizmu⁴, čomu nasvedčuje skutočnosť, že v skutočnosti ide o nebezpečný jav v spoločnosti, ktorý si vyžaduje pozornosť. Právny rámec a strategické smerovanie štátu v oblasti prevencie a eliminácie extrémizmu sú dlhodobo formované prostredníctvom vládnych koncepcných dokumentov, ktoré reagujú na aktuálne výzvy v oblasti vnútornej bezpečnosti a ochrany demokratického právneho štátu. Od Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019, ktorá akcentovala potrebu prevencie ako základného nástroja ochrany demokratických hodnôt, až po Koncepciu prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028, možno pozorovať postupný vývoj od deskriptívneho prístupu k analyticko-preventívnemu rámcu zohľadňujúcemu aj sociálno-psychologické determinanty tohto javu. Článok preto skúma jednotlivé fázy vývoja koncepcných dokumentov, ich obsahovú a terminologickú kontinuitu, ako aj ich implementačný rozmer v praxi, najmä prostredníctvom prieskumu verejnej mienky zameraného na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky. Osobitná pozornosť je venovaná metodickým nedostatkom prieskumu a návrhom *de lege ferenda*, ktoré by mali prispieť k presnejšiemu poznaniu radikalizačných procesov a efektívnejšiemu formovaniu verejných politík v tejto oblasti.

1. KONCEPCIA BOJA PROTI EXTRÉMIZMU NA ROKY 2015 - 2019

Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019 (ďalej len „koncepcia 2015 - 2019“) predstavovala základný dokument definujúci strategické priority Slovenskej republiky v oblasti predchádzania a eliminácie radikalizácie, extrémizmu a s nimi spojenej protispoločenskej činnosti ohrozujúcej základné práva a slobody osôb a základy demokratického právneho štátu. Ako sa uvádza v koncepcii 2015 – 2019, v čase jej

² Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2022 a 2023 (ďalej len „monitorovacia správa“) je dokument vyplývajúci z aktuálne platnej Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 (ďalej len „koncepcia“) schválenej uznesením vlády Slovenskej republiky č. 22/2021 zo dňa 13. januára 2021.

³ Nariadenie Ministerstva vnútra SR č. 45/2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o zriadení monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.

⁴ Napríklad príloha č. 2 Koncepcie prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028.

prijímania sa situáciu v oblasti radikalizácie a extrémizmu v Slovenskej republike považovala za stabilnú a bez významnejších incidentov ohrozujúcich stabilitu štátu. Prijatie stratégie bolo reakciou na implementáciu cieľa s názvom Zabraňovať terorizmu, radikalizácii a náboru nových členov, ktorý vyplynul zo Stratégie vnútornej bezpečnosti Európskej únie (ďalej „EÚ“) v oblasti predchádzania násilnému extrémizmu a radikalizácii, konkrétne z Oznámenia Komisie Európskemu parlamentu a Rade Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnejšej Európe, ktorá bezprostredne nadväzovala na dokument Stratégia EÚ v oblasti boja proti terorizmu dok. č. 14469/4/05 z novembra 2005, ktorý pozostával zo štyroch pilierov, ktorými sú prevencia, ochrana, prenasledovanie a reakcia. Práve z dôvodu, že v čase prijímania Koncepcie 2015 – 2019, považovala Slovenská republika situáciu v oblasti extrémizmu za stabilnú, zvolila cestu prevencie, kdeže extrémizmus je potrebné potláčať od samotného zárodku a práve preto mala koncepcia, odrážať vôľu celej spoločnosti predchádzať a zamedziť prejavom extrémizmu a procesu radikalizácie, eštev samotnom zárodku. Jedným z parciálnych cieľov práve v oblasti prevencie bolo zamedziť radikalizácii prostredníctvom vzdelávania a zvyšovania povedomia spoločnosti. Na účely predchádzania tohoto patologického javu, bolo v koncepcii zavedených niekoľko definícií, ktoré by reflektovali vývoj verejných politík v oblasti vnútornej bezpečnosti na úrovni Európskej únie. Takto bola zavedená definícia extrémizmu, podľa ktorej, za *Extrémizmus označuje konanie a prejavy vychádzajúce z postojov krajne vyhrotenej, demokratického systému nepriateľskej ideológie, ktoré či už priamo, alebo v určitom časovom horizonte deštruktívne pôsobia na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty. Druhou charakteristickou črtou extrémizmu a s ním spájaných aktivít je, že útočia na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko- právnymi dokumentmi, alebo sa snažia svojimi aktivitami uplatňovanie týchto práv sťažiť, či znemožniť. Za ďalšie charakteristické znaky extrémizmu sa považuje snaha o obmedzenie, potláčanie, znemožnenie výkonu základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich pohlavím, národnosťou, rasou, etnikom, farbou pleti, vierovyznaním, jazykom, sexuálnou orientáciou, príslušnosťou k spoločenskej triede, majetkom, ako aj používanie fyzického násilia či hrozba použitia násilia namiereného voči názorovým či politickým oponentom alebo ich majetku. Extrémizmus sa delí na pravicový, ľavicový, náboženský a extrémizmus zameraný na jednu otázku (ekologický, separatizmus a pod.). Taktiež bol zavedený pojem radikalizácie, ktorým sa označuje proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktoré nie sú v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti ako je vláda práva, vrodená ľudská dôstojnosť, rovnosť pred zákonom či univerzálny systém základných práv a slobôd. S takýmto osvojením radikálnej ideológie a oddelením jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem existujúcich v demokratickej spoločnosti sa zvyšuje odhodlanie realizovať radikálnu ideológiu v praxi násilnými spôsobmi a toto môže niekedy viesť až k použitiu prostriedkov terorizmu.*⁵

Z prijatej koncepcie vyplynuli štyri hlavné strategické ciele a z nich následne parciálne úlohy pre orgány štátnej správy. Ako prvý bol stanovený cieľ posilniť odolnosť komunit a jednotlivcov voči nedemokratickým ideológiám a extrémizmu, ktorý bol zameraný na usmernenie toku informácií takým spôsobom, aby sa dostali k adresátom, ktorí získajú dôveru voči zodpovedným inštitúciám. Ako druhý cieľ bol stanovený zvyšovať

⁵ Koncepcia boja proti extrémizmu na roku 2015 – 2019.

povedomie o prejavoch a spoločenskej závažnosti extrémizmu a následkoch radikalizácie, ktorý súvisí so vzdelávaním cieľových skupín a širšej verejnosti. Tretím cieľom v zmysle koncepcie bolo efektívne monitorovať a odhaľovať trestné činy extrémizmu, stíhať ich páchatel'ov a posledný strategický cieľ bolo vytvárať inštitucionálne a personálne kapacity pre štátne orgány plniace úlohy vo

veciach ochrany ústavného zriadenia, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu. Ako je možné vnímať táto koncepciu vychádzala predovšetkým z myšlienky prevencie, ktorú považovala za kľúčovú. Samozrejme ani represívne aktivity neostali nepovšimnuté, avšak otázka ochrana mäkkých cieľov, ako subjektov, ktoré bezprostredne extrémizmom a radikalizáciou ohrozené sú, neboli prioritou. Uvedené súvisí aj s pocitom bezpečia samotných obyvateľov Slovenskej republiky.

2. KONCEPCIA BOJA PROTI RADIKALIZÁCII A EXTRÉMIZMU DO ROKU 2024

Uznesením vlády SR 13. januára 2021, bola schválená Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024 (ďalej len „koncepcia 2024“), ktorý nadväzuje na Koncepciu boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Ako sa uvádza v samotnej koncepcii táto sa posúva skôr do roviny preventívnej za účelom posilnenia demokratickej kultúry a obnovy dôvery v inštitúcie naprieč spoločnosťou. Dokument sa z hľadiska obsahu okrem strategickej časti venuje aj terminológii, analýze vývoja extrémizmu v SR, ako aj vymedzeniu 41 úloh zameraných na predchádzanie a boj proti radikalizácii a extrémizmu, uvedomujúc si nevyhnutnosť medzirezortnej a multidisciplinárnej spolupráce, a to aj s mimovládny sektorom, s cieľom efektívneho využitia expertízy a skúseností z terénu a ich pretransformovanie do komplexných opatrení. Preto ako primárny cieľ, ktorý bol v koncepcii stanovený je zaistenie ochrany základov demokratického právneho štátu a jeho hodnôt vrátane bezpečnosti obyvateľov pred konaním osôb alebo hnutí obhajujúcich extrémistické ideológie, prispieť k presnejšiemu poznaniu radikálnej a extrémistickej scény v SR, prehodnoteniu existujúcich legislatívnych úprav a cieleniu prijímaných opatrení zameraných na ochranu demokratického právneho štátu a ochranu zdravia a bezpečnosti obyvateľstva.⁶ Ako ďalšie ciele boli stanovené Posilnenie demokratickej kultúry v spoločnosti zvyšovaním povedomia o ľudských právach a odbúraním negatívnych stereotypov, a teda posilňovanie ľudsko-právneho vedomia obyvateľstva, Obnova dôvery v inštitúcie a podpora nahlasovania protiprávneho konania; a ako posledný cieľ bol stanovený podpora deradikalizácie, spoločenskej integrácie a sociálnej prevencie. Ako vyplýva zo samotnej koncepcie 2024 a aj z monitorovacej správy o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020 a 2021, medzироčný nárast nápadu trestnej činnosti extrémizmu v roku 2020 bol zaznamenaný o 28,4 %z Národnou kriminálnou agentúrou Prezídia Policajného zboru. Kým v roku 2019 bolo začatých 109 trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu, v roku 2020 sa ich počet zvýšil na 140, v zmysle definície trestných činov extrémizmu podľa Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). Ako dôsledok tohto nárastu bola považovaná práve pandémia COVID- 19 a s tým súvisiace napätie, ktoré viedlo k radikálnejším názorom a k polarizácii spoločnosti. Ako vyplýva z monitorovacej správy o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2022 a 2023, stav na úseku radikalizácie a extrémizmu v SR v rokoch 2022 a 2023 bol ovplyvnený predovšetkým

⁶ Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024.

domácimi politicko-spoločenskými faktormi, akými boli pretrvávajúca polarizácia spoločnosti a nedôvera v štátne inštitúcie,⁷ a tiež vývojom bezpečnostnej situácie v zahraničí – najmä pokračujúcim vojnovým konfliktom na Ukrajine, nelegálnou migráciou z Blízkeho východu a inštrumentalizáciou moderných technológií extrémistickými a teroristickými entitami na šírenie dezinformácií, propagandy, nenávistných prejavov či extrémistického a teroristického obsahu. V roku 2023 bol v porovnaní s rokom 2022 zaznamenaný pokles začatých trestných stíhaní pre trestné činy extrémizmu o 8,8 %, zo 107 na 95 v zmysle definície trestných činov extrémizmu podľa Zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“). Napriek tomu, že počet začatých trestných stíhaní v roku 2023 poklesol, pomer obvinených osôb k počtu trestných stíhaní sa zvýšil z 57 na 62. V roku 2023 bola viac než polovica (55,5 %) trestnej činnosti na úseku extrémizmu v SR spáchaná vo virtuálnom prostredí.⁸ Prvý krát na základe Koncepcie boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024, vyplynula úloha pre ústredné orgány štátnej správy a to realizácia dotazníkového prieskumu zameraný na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky. Prieskum verejnej mienky zameraný na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky bol realizovaný odborom prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra Slovenskej republiky v súlade s „Koncepciou boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024“ prijatou uznesením vlády Slovenskej republiky. Vôbec prvý krát bol tento prieskum realizovaný v roku 2021, cieľom ktorého bolo zmapovať vnímanie a názory obyvateľov SR v otázkach ich vlastného vnímania bezpečia, s apelom na prítomné prejavy nenávistných prejavov, radikalizácie a extrémistických tendencií v populácii. Takto získané dáta mali slúžiť ako podklad pre vypracovanie Monitorovacieho správy o stave extrémizmu v SR, aj ako relevantný podklad pre cielenejšie adresovanie preventívnych opatrení.

3. PRIESKUM VEREJNEJ MIENKY ZAMERANÝ NA SUBJEKTÍVNE VNÍMANIE BEZPEČIA OBYVATEĽMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ako už bolo vyššie uvedené prieskum verejnej mienky zameraný na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky bol realizovaný v súlade s „Koncepciou boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024“ Išlo o realizáciu parciálneho cieľa, vyplývajúceho z koncepcie 2024, ktorou bol poverený práve rezort vnútra. Uvedený prieskum bol následne realizovaný následne každoročne vždy do 31. decembra príslušného roka. Respondenti okrem základných demografických otázok odpovedali vždy na 15 otázok, položených a koncipovaných tak, aby bolo čo možno najdôveryhodnejšie zistiť vnímanie a názory obyvateľov SR v otázkach ich vlastného vnímania bezpečia, s apelom na prítomné prejavy nenávistných prejavov, radikalizácie a extrémistických tendencií v populácii. Otázky boli položené nasledovne 1) Ako bezpečne sa cítite v mieste svojho bydliska, 2) Ako bezpečne sa cítite na verejných miestach (napr. ulice, zastávky/stanice hromadnej dopravy, prostriedky hromadnej dopravy – autobusy, vlaky), 3) Čo si myslíte, ako veľmi je miesto vášho bydliska zasiahnuté kriminalitou?, Kto najviac ovplyvňuje Váš pocit bezpečnosti a bezpečia?, 4) Z akých zdrojov najčastejšie čerpáte informácie?, 5) Ako často využívate sociálne siete ako zdroj informácií? (rozumej Facebook, YouTube a i.), 6) Prepadáva Vás niekedy strach po prečítaní statusu alebo

⁷ OECD. (2024). OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results - Country Notes: Slovak Republic. [online] Dostupné na: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/slovak-republic_9d3a0ed1-en.html

⁸ Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020 a 2021.

vzhliadnutí videa na sociálnej sieti?, 7) Kto alebo čo vo Vás vzbudzuje pocit strachu a nebezpečenstva?, 8) Máte pocit, že prejavy nenávisti a nenávistných prejavov klesajú alebo narastajú?, 9) Do akej miery sa stotožňujete s výrokom: „Na sociálnych sieťach môžem písať čo chcem, máme tu predsa slobodu slova.“, 10) Stretávate sa s násilným, zosmiešňujúcim alebo inak znevažujúcim obsahom na internete, sociálnych sieťach alebo online hráčskych platformách?, 11) Máte vedomosť o jednotlivcoch alebo skupinách s extrémistickou motiváciou a zmýšľaním vo Vašom okolí?, 12) Ako veľmi sa cítite ohrozený/á extrémizmom?, 13) Stali ste sa Vy alebo niekto z Vašich najbližších, niekto koho reálne poznáte obeťou nenávisti? Ak áno, o aký typ činu išlo?, 14) Spozorovali ste vo Vašom okolí zmeny v názoroch alebo správaní smerom k radikálnemu až do takej miery, že sa obávate, že by konkrétna osoba/partia/skupina ľudí bola schopná násilného trestného činu? (napr. ublíženie na zdraví). 15.) Ocitol ste sa v situácii, pri ktorom ste boli priamo vystavený/á násilnému nenávistnému konaniu (napr. fyzické napadnutie alebo vyhrážania sa) z dôvodu Vašej farby pleti, etnickej alebo národnostnej príslušnosti, z dôvodu Vašej sexuálnej orientácie, pohlavia alebo náboženského vyznania? Závěry, zistené v rámci prieskumu boli rôzne, napríklad v roku 2020, až tri štvrtiny opýtaných vnímalo rapídny alebo mierny nárast nenávisti a nenávistných prejavov v spoločenskom diskurze, prípadne adresovanie nenávisti konkrétnym osobám a skupinám obyvateľstva, a až dve tretiny vnímali takýto nárast v online priestore. Opätovne pri realizovanom prieskume s rovnakými otázkami v roku 2021, taktiež vyplynulo, že takmer dve tretiny respondentov sa stotožňujú s pocitom, že prejavy nenávisti vo všeobecnosti stúpajú. V roku 2023 viac ako 80% respondentov uviedlo, že pociťujú rapídny nárast nenávisti a nenávistných prejavov, či ž v spoločenskom priestore alebo online priestore, a obdobne tomu tak bolo v roku 2024. Aj vzhľadom na uvedené závery, vyplývajúce v rámci jednotlivých rokov z vykonaných prieskumov, pristúpila vláda ku schváleniu koncepcie prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028, ktorej prioritizáciou bola práve otázka veľmi konkrétnych a efektívnych opatrení v boji s extrémizmom.⁹

4. KONCEPCIA PREVENIE A BOJA PROTI RADIKALIZÁCII A EXTRÉMIZMU DO ROKU 2028

Dňa 20. 5. 2025 vláda uznesením schválila Koncepciu prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028 (ďalej len „koncepcia 2028“), ktorá je základným dokumentom definujúcim priority SR v oblasti predchádzania a boja proti radikalizácii, extrémizmu a s nimi spojenou protispoločenskou činnosťou ohrozujúcou základy demokratického a právneho štátu. Ako je možné z názvu vyčítať citovaná koncepcia sa nezameriava len na boj proti extrémizmu ale najmä na samotnú prevenciu týchto nežiadúcich javov v spoločnosti. Tieto preventívne aktivity bližšie koncepcia nedefinuje, alebo len čiastočne podľa vztýčených cieľov. Koncepcia však ponúka rozšírené definície pojmov radikalizácia a extrémizmus. Radikalizácia označuje *proces narastajúcej akceptácie ideológie, ktorá je v rozpore s demokratickým právnym štátom, jeho ústavnými a legislatívnymi normami, so systémom základných práv a slobôd, s deľbou štátnej moci, nezávislým súdnictvom, slobodou tlače, slobodnými voľbami, rovnosťou pred zákonom, pluralitou politických strán a slobodným a legálnym pôsobením opozície (ďalej len „právny štát“). Počas tohto procesu si jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom nejakej formy*

⁹ Prieskum verejnej mienky zameraný na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky realizovaný v rokoch 2021, 2022, 2023, 2024.

politického alebo náboženského extrémizmu osvoja nový systém „hodnôt“, ktoré nie sú v súlade s demokratickým právnym štátom a ktoré, okrem iného, stanovujú nerovnosť pred zákonom a v dôstojnosti každého človeka. S osvojením si konkrétnej formy politického alebo náboženského extrémizmu dochádza k „odklonu“ jednotlivca alebo hnutia od demokratického právneho štátu, čím sa postupne zvyšuje úroveň stotožnenia sa s určitou formou extrémistickej ideológie a rastie jeho odhodlanie realizovať danú formu politického alebo u politického alebo náboženského extrémizmu v praxi aj použitím násilia, vo finálnej fáze radikalizácie aj použitím prostriedkov terorizmu. V každej z jednotlivých fáz tohto procesu je možné intervenovať s cieľom zastaviť proces radikalizácie. Takéto zásahy a intervencie sa nazývajú deradikalizáciou.¹⁰ Oproti koncepcii 2015- 2019 sa rozšírila aj definícia extrémizmu, ktorý označuje prejavy a konania vychádzajúce z postojov ideológie krajne vyhotvorenej k princípom demokratického právneho štátu, ktoré priamo alebo v určitom časovom horizonte, úmyselným verbálnym alebo fyzickým konaním pôsobia deštruktívne na existujúci demokratický systém a jeho základné atribúty, s cieľom presadiť vlastné ideologické ciele. Medzi charakteristické črty extrémizmu patrí jeho útok na systém základných práv a slobôd garantovaných ústavou a medzinárodnými ľudsko-právnymi dokumentmi, ako aj jeho snaha obmedziť, potlačiť, resp. znemožniť výkon základných práv a slobôd pre určité skupiny obyvateľstva definované ich skutočnou alebo zdanlivou príslušnosťou k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine alebo pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. Extrémizmus sa delí na pravicový (ďalej len „PEX“), ľavicový, náboženský, politický a extrémizmus zameraný na jednu otázku (napríklad ekologický, separatizmus a pod.) Z prijatej koncepcie vyplynuli štyri hlavné strategické ciele zamerané predovšetkým na samotnú prevenciu, nakoľko ako sa v rámci trendov ukázalo, najpreferovanejším priestorom na šírenie nenávistných prejavov, bol práve online priestor. Ako prvý bol stanovený cieľ vytvoriť podmienky a realizovať programy súvisiace s prevenciou radikalizácie a prejavov extrémizmu, nevynímajúc zraniteľné skupiny najmä na deti a mládež, za účelom vytvárania synergie a vynakladanie spoločného úsilia v oblasti predchádzania (online) radikalizácii a extrémizmu na základe celospoločenského prístupu. Ako druhý cieľ bol stanovený zvyšovanie efektívnosti aktivít v prevencii a eliminácii násilného extrémizmu. Tretím cieľom v zmysle koncepcie bolo aplikovať model deradikalizácie, podporovať spoločenskú integráciu a klásť dôraz na sociálnu prevenciu a posledný strategický cieľ bolo posilňovať základy demokratického právneho štátu a občiansku angažovanosť proti radikalizácii a extrémizmu, ochraňovať slobodu prejavu a podporovať otvorenú a vyváženú spoločenskú diskusiu. Ako sa uvádza v prílohe č. 3 k prijatej koncepcii nazvanej úlohy pre ústredné orgány štátnej správy, v bode vytvoriť podmienky a realizovať programy súvisiace s prevenciou radikalizácie a prejavov extrémizmu, je ako jedna z úloh práve uvedená povinnosť vykonať každoročne do 31. decembra príslušného roka Prieskum verejnej mienky „Subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi SR. Vzhľadom na uvedené, a taktiež s poukazom na fakt, že otázky položené v rámci prieskumu považujeme za nedostatočné, nenapĺňajúce cieľ, z ktorého má potom čerpať vláda pri prijímaní efektívnych ochranných opatrení prinášame návrhy de lege ferenda v koncipovaní správne položených otázok, ktoré by zodpovedali metodike a stanovenému cieľu.

¹⁰ Rada Európy (2018) Práca s mládežou ako forma predchádzania násilnej radikalizácii. Teória, koncepty a primárna prevencia v praxi

5. NÁVRHY DE LEGE FERENDA VO VZŤAHU K OTÁZKAM PRIESKUMU VEREJNEJ MIENKY ZAMERANÝ NA SUBJEKTÍVNE VNÍMANIE BEZPEČIA OBYVATEĽMI SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Návrhy de lege ferenda sa týkajú výlučne koncipovania otázok, tak aby efektívne naplnili stanovený cieľ, a taktiež aby mohli tvoriť podklady k spracovaniu prijatia efektívnych preventívnych opatrení. Pri otázke číslo 2) . Ako bezpečne sa cítite na verejných miestach (napr. ulice, zastávky/stanice hromadnej dopravy, prostriedky hromadnej dopravy – autobusy, vlaky), absentuje rozlišovanie dňa a noci. Vzhľadom k tomu, že sa jedná o zistenie subjektívneho vnímania bezpečia obyvateľmi, je potrebné rozlišovať medzi nocou a dňom, ktoré zásadne ovplyvňujú mieru bezpečia a jeho subjektívneho vnímania. Pri otázke č. 3 Čo si myslíte, ako veľmi je miesto Vášho bydliska zasiahnuté kriminalitou? nebola v jednotlivých rokoch realizácie prieskumu poskytnutá možnosť neviem posúdiť, nakoľko aj takáto odpoveď je výpovednou v rámci prieskumu a je možné s ňou pracovať v rámci jej vyhodnotenia. Otázku č. 5 Ako často využívate sociálne siete ako zdroj informácií? (rozumej Facebook, YouTube a i.), je možné označiť za zle formulovanú, užívateľ sociálnych platforiem nemusí aktívne vyhľadávať informácie a algoritmus mu ich aj tak podsunie, a takto dôjde do ich dispozície. Ak ide o cieľ zistiť ako často sa aktívne vyhľadávajú informácie prostredníctvom sociálnych médií, správne by mala byť otázka koncipovaná ako často aktívne vyhľadáвате informácia na sociálnej sieti. Otázka 8 Kto alebo čo vo Vás vzbudzuje pocit strachu a nebezpečenstva? Jednou z možných odpovedí pre respondentov bola odpoveď dezinformácie. Túto odpoveď považujeme za mätúcu a neprinášajúcu reálny obraz hrozieb dezinformácií, nakoľko je to subjektívny pocit pre každého občana a nie je možné rozlíšiť či naozaj ide o dezinformáciu, a v ktorej konkrétnej sfére. Otázka 11 Máte vedomosť o jednotlivcoch alebo skupinách s extrémistickou motiváciou a zmýšľaním vo Vašom okolí? Nikde v úvode dotazníkového prieskumu nie je odkaz na samotný pojem a význam slova extrémizmus a jednotlivci sa neoverujú v ich znalostiach o extrémizme ako takom, je preto veľmi ťažko odpovedať respondentom, keďže nie každý musí chápať zmysel extrémizmu, resp. ho môže vnímať z iného uhla pohľadu, je preto potrebné u respondenta zistiť či rozumie tomuto výrazu, a čo správne chápe zmysel otázky aj vzhľadom na rôznorodosť respondentov. Otázka 13 Stali ste sa Vy alebo niekto z Vašich najbližších, niekto koho reálne poznáte, obeťou nenávisti? Ak áno, o aký typ činu išlo? Opätovne sa jedná o nesprávne formulovanú možnosť odpovede, a to v odpovedi sociálne siete, otázka je položená na typ útoku a odpoveď sociálne siete nezodpovedá otázke. Správne by mala byť odpoveď formulovaná, ak potrebuje zistiť možnosť online priestoru ako nenávisť v podobne písomného statusu alebo audiovizuálneho prejavu čo v súčasnosti môže zahŕňať aj umelú inteligenciu. Otázka 15 . Ocitli ste sa v situácii, pri ktorom ste boli priamo vystavený/á násilnému nenávisťnému konaniu (napr. fyzické napadnutie alebo vyhrožovania sa) z dôvodu Vašej farby pleti, etnickej alebo národnostnej príslušnosti, z dôvodu Vašej sexuálnej orientácie, pohlavia alebo náboženského vyznania? Tu chýba zosúladenie v zmysle platnej legislatívy, konkrétne Trestného zákona v jeho platnom znení, ktorý exaktne definuje pojem extrémistický motív, zosúladiť by som toto znenie v súvislosti s extrémistickým motívom uvedenom v Trestnom

zákone¹¹ Vzhľadom na skutočnosť, že závery z ostatných rokov realizovaných prieskumov ukázali, že obyvatelia zaznamenávajú nárast nenávistných prejavov práve v online priestor bolo by vhodné v rámci prieskumu položiť otázku zisťujúcu ohrozenia nenávistných prejavov, resp. extrémistických prejavov práve v rámci online platforiem. Vzhľadom k tomu, že takáto možnosť v dotazníkovom prieskume úplne absentuje bolo by žiadúce zaradiť do prieskumu otázku Ako veľmi sa cítite ohrozený/á extrémizmom (nenávistnými prejavmi) v online priestore?

Záver

Problematika radikalizácie a extrémizmu v podmienkach Slovenskej republiky predstavuje dynamicky sa vyvíjajúcu oblasť, ktorá si vyžaduje systematický a koordinovaný prístup štátnych orgánov, akademickej sféry aj občianskej spoločnosti. Analýza jednotlivých koncepčných dokumentov prijatých v rokoch 2015 – 2028 poukazuje na zreteľný posun v chápaní extrémizmu z prevažne bezpečnostného a represívneho problému smerom k multidisciplinárnemu javu s dôrazom na prevenciu, vzdelávanie a posilňovanie demokratickej kultúry. Tento vývoj je možné hodnotiť pozitívne, avšak jeho efektívnosť podmieňuje kvalita implementačných mechanizmov a schopnosť štátu reflektovať na aktuálne spoločenské trendy, najmä tie, ktoré súvisia s online prostredím a polarizáciou spoločnosti. Prieskum subjektívneho vnímania bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky, ako súčasť implementácie koncepcií, predstavuje významný nástroj mapovania rizík a postojov verejnosti. Jeho súčasná podoba však vykazuje viaceré metodologické a vecné nedostatky, ktoré znižujú jeho výpovednú hodnotu napríklad aj pre tvorbu trestnej politiky samotného štátu. Návrhy de lege ferenda smerujú preto k potrebe precíznejšej formulácie otázok, zosúladieniu terminológie s právnymi definíciami a k zohľadneniu špecifik online priestoru ako dominantného prostredia šírenia nenávistných a extrémistických prejavov. Z hľadiska budúceho smerovania je nevyhnutné, aby bola problematika prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu vnímaná ako integrálna súčasť systému vnútornej bezpečnosti a právneho štátu, založená na princípoch proporcionality, právnej istoty a ochrany základných práv a slobôd. Len prostredníctvom vzájomnej koordinácie rezortov, aktívneho zapojenia odbornej verejnosti a efektívneho využívania dát možno dosiahnuť udržateľný a efektívny model prevencie, ktorý bude odrážať hodnoty demokratickej spoločnosti a posilňovať odolnosť jednotlivcov voči extrémistickým ideológiám.

Použitá literatúra

1. Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2015.
2. Koncepcia boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2024. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2021.
3. Koncepcia prevencie a boja proti radikalizácii a extrémizmu do roku 2028. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2025.
4. Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2020 – 2021. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2022.

¹¹ § 140 zákona č. 300/2005 Z. z. v platnom znení : z nenávisti voči skupine osôb alebo jednotlivcovi pre ich skutočnú alebo domnelú príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, pre ich skutočný alebo domnelý pôvod, farbu pleti, pohlavie, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie, alebo

5. Monitorovacia správa o stave extrémizmu v Slovenskej republike za obdobie rokov 2022 – 2023. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Bratislava, 2024.
6. Nariadenie Ministerstva vnútra SR č. 45/2004 o postupe v oblasti boja s extrémizmom a o zriadení monitorovacieho strediska rasizmu a xenofóbie.
7. OECD. (2024). *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results - Country Notes: Slovak Republic*. Dostupné na: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/slovak-republic_9d3a0ed1-en.html
8. Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu a Rade – Stratégia vnútornej bezpečnosti EÚ: päť krokov k bezpečnejšej Európe. COM(2010) 673 final. Brusel: Európska komisia, 2010.
9. Prieskum verejnej mienky zameraný na subjektívne vnímanie bezpečia obyvateľmi Slovenskej republiky realizovaný v rokoch 2021, 2022, 2023, 2024.
10. Rada Európskej únie. *Stratégia Európskej únie v oblasti boja proti terorizmu*. Dokument č. 14469/4/05. Brusel, november 2005.
11. Stratégia vnútornej bezpečnosti Európskej únie. Rada EÚ, Brusel, 2010.
12. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Veronika Tóthová, PhD.
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, UPJŠ v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice
E-mail: veronika.perdukova@upjs.sk

EXTRÉMIZMUS A NENÁVISŤ V UZAVRETÝCH DIGITÁLNYCH KOMUNITÁCH

USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIME

Vladimír Petrila

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Alexander Pezlar

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Fenomenológia extrémizmu a nenávistných prejavov prešla v digitálnej ére zásadnou transformáciou. Z otvorených online priestorov sa presúva do uzavretých, šifrovaných a algoritmicky segmentovaných digitálnych komunít. Tento virtuálny priestor od súkromných skupín na sociálnych sieťach a komunikačných platformách až po decentralizované siete, je ideálnym skrytým podhubím extrémizmu, čím sa vytvárajú nové výzvy pre trestné právo. Príspevok obhajuje potrebu vyváženého prístupu, ktorý spája doktrínálne zdokonalenie trestného práva s preventívnymi stratégiami a interdisciplinárnou spoluprácou právnikov, digitálnych forenzných expertov a sociológov.

Kľúčové slová: extrémizmus, nenávistné prejavy, digitálne komunity, šifrovaná komunikácia, trestnoprávna zodpovednosť, digitálne dôkazy

Abstract

The phenomenology of extremism and hate speech has undergone a fundamental transformation in the digital era. It is shifting from open online spaces to closed, encrypted, and algorithmically segmented digital communities. This virtual environment ranging from private groups on social networks and communication platforms to decentralized networks creates new challenges for criminal law. The paper advocates for a balanced approach that combines the doctrinal refinement of criminal law with preventive strategies and interdisciplinary cooperation among legal scholars, digital forensic experts, and sociologists of extremism.

Keywords: extremism, hate speech, digital communities, encrypted communication, criminal liability, digital evidence

Úvod

Digitálna transformácia spoločnosti zásadným spôsobom zmenila charakter sociálnej interakcie, prístupu k informáciám a spôsobu formovania verejnej mienky. Popri mnohých pozitívnych aspektoch online prostredia sa však v posledných rokoch čoraz výraznejšie prejavuje aj jeho temná stránka, a to nárast extrémistických prejavov, nenávisti a radikalizácie, ktoré sa presúvajú z otvorených diskusných fór do uzavretých digitálnych komunít.

Tieto uzavreté komunity sú často šifrované alebo prístupné len na základe pozvánky, a preto vytvárajú bezpečné zázemie pre šírenie nenávistných ideológií, popieranie historických udalostí či koordináciu násilných aktivít, pričom zároveň výrazne

komplikujú možnosti trestnoprávneho postihu. Z hľadiska trestného práva ide o fenomén, ktorý spája prvky „klasickej“ kriminality s novými technologickými prvkami, ktoré páchatelom v súčasnosti umožňujú sociálne siete. Otázkou ostáva, kde sa končí ústavou garantovaná sloboda prejavu a kde už začína protiprávne konanie, ktoré napĺňa znaky napríklad trestného činu extrémizmu. V prostredí uzavretých digitálnych komunit sa tieto hranice ešte viac stierajú, pretože obsah je síce šírený obmedzenému okruhu používateľov, no jeho účinok môže byť rovnako škodlivý ako v prípade verejného šírenia.

Šifrované komunikačné kanály, anonymita používateľov a decentralizované platformy výrazne sťažujú identifikáciu páchatelov a zabezpečenie dôkazov použiteľných v trestnom konaní. Orgány činné v trestnom konaní sú preto nútené hľadať rovnováhu medzi ochranou spoločnosti a rešpektovaním základných práv, najmä práva na súkromie a slobody prejavu. Cieľom príspevku je preto analyzovať prejavy extrémizmu a nenávisti v uzavretých digitálnych komunitách z hľadiska trestnoprávnej zodpovednosti, identifikovať hlavné problémy aplikačnej praxe a ponúknuť teoretické i legislatívne východiská pre efektívnejšie postihovanie tohto typu konania v slovenskom právnom prostredí.

1. Vymedzenie pojmu „extrémizmus“ a „nenávistný prejav“

Trestný zákon v ustanovení § 140a taxatívne uvádza, ktoré skutkové podstaty patria medzi trestné činy extrémizmu. Podľa tohto ustanovenia sem zaradíme predovšetkým:

- 1) trestný čin založenia, podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 421),
- 2) trestný čin prejavu sympatií k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd (§ 422),
- 3) trestný čin výroby extrémistických materiálov (§ 422a),
- 4) trestný čin rozširovania extrémistických materiálov (§ 422b),
- 5) trestný čin prechovávanía extrémistických materiálov (§ 422c),
- 6) trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskosti (§ 422d),
- 7) trestný čin hanobenia národa, rasy a presvedčenia (§ 423),
- 8) trestný čin podnecovania k národnostnej, rasovej alebo etnickej nenávisti (§ 424),
- 9) trestný čin apartheidu a diskriminácie skupiny osôb (§ 424a), a napokon aj
- 10) trestné činy spáchané z osobitného motívu podľa § 140 písm. e) (konanie z nenávisti voči určitej skupine osôb alebo jednotlivcovi z dôvodu ich skutočnej či domnanej príslušnosti k určitej rase, národu, národnosti, etnickej skupine, ako aj pre ich pôvod, farbu pleti, sexuálnu orientáciu, politické presvedčenie alebo náboženské vyznanie. Tento motív zvyšuje spoločenskú nebezpečnosť činu a tvorí významné kritérium pre jeho kvalifikáciu ako trestného činu extrémizmu).¹

Vo vzťahu k nenávistným prejavom, je podľa Trestného zákona možno pod tento pojem v užšom zmysle zahrnúť viacero skutkových podstát trestných činov, ktorých spoločným menovateľom je verejný prejav nepriateľstva alebo intolerancie voči určitej skupine osôb. Ide najmä o:

- 1) trestné činy založenia, podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 421 a § 422,
- 2) hanobenie národa, rasy a presvedčenia podľa § 423,
- 3) podnecovanie k národnostnej, rasovej alebo etnickej nenávisti podľa § 424 a

¹ SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.

- 4) schvaľovanie trestného činu v zmysle § 338 Trestného zákona.²
 - i. V širšom význame pojmu nenávistné prejavy možno zahrnúť aj skutkové podstaty, ktoré bezprostredne súvisia s výrobou a šírením extrémistického obsahu, napríklad:
- 5) výroba extrémistických materiálov (§ 422a),
- 6) ich rozširovanie (§ 422b),
- 7) prechovávanie (§ 422c) a
- 8) popieranie či schvaľovanie holokaustu, zločinov politických režimov a zločinov proti ľudskejšti (§ 422d).³

Z interpretačného hľadiska možno medzi užším a širším chápaním pojmu „nenávistný prejav“ pozorovať dôležitý kvalitatívny rozdiel. Užšie chápanie sa zameriava na explicitné verbálne alebo symbolické prejavy, ktoré smerujú proti určitej skupine osôb z dôvodu jej identity, a ktorých cieľom je ponižovať, zastrašiť alebo vyvolať nenávisť. Naopak, širšie chápanie zahŕňa aj sekundárne formy správania, ktoré síce nemusia priamo obsahovať nenávistný prvok, no prispievajú k jeho šíreniu – typicky ide o propagáciu, uchovávanie alebo distribúciu extrémistických materiálov, ktoré podporujú ideológiu nenávisťi.⁴

V aplikačnej praxi sa tento rozdiel prejavuje aj pri posudzovaní spoločenskej nebezpečnosti činu a intenzity zásahu do slobody prejavu. Kým užšie chápané nenávistné prejavy majú spravidla bezprostredný účinok a sú ľahšie identifikovateľné, širšie poňatie vyžaduje dôslednejšie hodnotenie úmyslu páchatel'a, kontextu a reálneho spoločenského dosahu konania. Z tohto dôvodu je nevyhnutné, aby výklad týchto ustanovení rešpektoval princíp proporcionality medzi ochranou spoločnosti pred extrémizmom a ochranou základných práv garantovaných Ústavou Slovenskej republiky a Chartou základných práv Európskej únie.

2. Zverejňovanie nenávistných príspevkov v uzavretých digitálnych komunitách

Všeobecne akceptovaná a univerzálne platná definícia extrémizmu zatiaľ neexistuje. Túto absenciu spôsobuje viacero premenných, ktoré komplikujú snahu o jednotné vymedzenie pojmu. Jedným z hlavných dôvodov je skutočnosť, že za prejavy extrémizmu možno považovať veľmi široké spektrum postojov, presvedčení a foriem správania jednotlivcov, skupín či celých komunít. Spoločným znakom týchto prejavov je najmä odmietanie existujúceho spoločenského poriadku alebo využívanie násilia a iných sociálne neakceptovateľných prostriedkov na presadzovanie ideologických, politických, náboženských či iných kolektívnych cieľov. Extrémizmus ako spoločenský fenomén spravidla nevzniká izolovane, ale je výsledkom komplexného súboru historických, politických, ekonomických a sociálnych okolností. Tieto determinanty môžu byť doplnené aj vplyvom nadnárodných alebo regionálnych procesov, ktoré formujú hodnotové nastavenie spoločnosti a môžu prispieť k radikalizácii jej častí.⁵ Z uvedeného dôvodu sa väčšina sociologických autorov vyhýba čisto hodnotovo založenej definícii „extrémizmu“ a namiesto toho prijíma pružnejší spôsob kategorizácie použiteľný tak v kontexte konania

² VÝBORNÝ, Š. *Nenávistný internet versus právo*. Lidská práva. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013.

³ Tamtiež

⁴ PEJCHAL, V. *Nenávistné prejavy a ľudské práva v strednej Európe : tvorba práva s ohľadom na hodnotové pnutia*. První slovenské vydání. Praha : Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2025. ISBN 978-80-246-5946-6.

⁵ NIVETTE, A., EISNER, M., RIBEAUD, D. *Developmental predictors of violent extremist attitudes: A test of general strain theory*. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2017 [online] Dostupné na: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022427817699035> [11-05-2025]

(„behaviorálna radikalizácia“), ako aj presvedčení („kognitívna radikalizácia). Podľa Neumanna môže skupina alebo jednotlivec zastávať „extrémistické“ názory bez toho, aby nutne uskutočňoval „extrémistické“ konanie.⁶

S uvedeným koreluje aj súčasná dynamika extrémizmu. V súčasnosti sa totižto čoraz častejšie prejavuje nová podoba extrémizmu, presúvajúca sa z fyzického do digitálneho prostredia, kde získava odlišné formy, dynamiku i dosah. Práve online priestor, a najmä sociálne siete, sa stávajú miestom, kde sa extrémistické idey šíria prostredníctvom nenávistných prejavov a dezinformácií.

Zverejnenie nenávistného príspevku na sociálnych sieťach verejným spôsobom (napr. ako status alebo oficiálny príspevok) je možné chápať ako aktívne konanie páchatel'a, ktorý udržiaval protiprávny stav tým, že by jeho status zobrazoval iným užívateľom s úmyslom páchatel'a, aby príspevok videlo čo najviac ľudí. Vznikom takéhoto príspevku sa vytvára protiprávny stav, pretože ide o verejne prístupný obsah, ktorý môžu používatelia v závislosti od nastavenia súkromia čítať opakovane a bez časového obmedzenia. Z hľadiska trestnoprávnej kvalifikácie by bolo možné uvažovať, že ak páchatel' status ponechá zverejnený, ide o udržiavanie protiprávneho stavu, a teda o prejav trvácneho trestného činu.⁷

Materiálna stránka prečinu podľa § 10 ods. 2 Trestného zákona zahŕňa viacero kritérií, ktorými sú najmä spôsob spáchania trestného činu, jeho následky, okolnosti, miera zavinenia a pohnútky páchatel'a. Tieto hľadiská možno rozdeliť do dvoch základných skupín – subjektívnych a objektívnych kritérií. K subjektívnym radíme predovšetkým mieru zavinenia a pohnútku, zatiaľ čo spôsob spáchania činu, jeho následky a okolnosti patria medzi kritériá objektívne. Pri hodnotení materiálnej stránky je však potrebné prihliadať na všetky tieto faktory v ich vzájomných súvislostiach, pričom ich zohľadnenie musí byť jasne vyjadrené aj v odôvodnení rozhodnutia súdu. Keďže subjektívne kritériá majú prevažne individuálny charakter a vyžadujú detailnejšiu psychologickú analýzu, pozornosť sa v tejto časti sústreďuje na objektívne kritériá. Cieľom je načrtnúť rámec alebo orientačné východisko pre aplikačnú prax pri posudzovaní nenávistných prejavov, keďže materiálna stránka neovplyvňuje len určenie stupňa závažnosti konania, ale aj samotné posúdenie trestnosti skutku.⁸

Osobitnú pozornosť si zasluhuje znak „verejne“, ktorý je v právnej úprave koncipovaný ako prítiažujúca okolnosť, v niektorých prípadoch aj ako kvalifikačný znak skutkovej podstaty. Dôvodom je, že verejne vyslovený nenávistný prejav má potenciál zasiahnuť široké publikum – teoreticky kohokoľvek, kto má prístup k danému obsahu. Napriek tomu je potrebné zohľadniť aj reálnu mieru dosahu takéhoto prejavu, teda realisticky posúdiť, koľko osôb ho mohlo vnímať. Z tohto dôvodu možno medzi relevantné okolnosti v zmysle § 10 ods. 2 Trestného zákona zaradiť reálny potenciál vnímania nenávistného prejavu, teda jeho dostupnosť a rozsah publika. V prostredí sociálnych sietí možno z hľadiska závažnosti rozlíšiť rôzne úrovne verejnosti: verejná stránka má spravidla najvyšší dosah, nasleduje uzavretá skupina a najnižší stupeň verejnosti predstavuje súkromný profil používateľa.⁹

⁶ NEUMANN, P. R. *The Trouble with Radicalization. International Affairs*, 89(4), 873–893. 2013 [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049>

⁷ SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.

⁸ Tamtiež

⁹ Tamtiež

Z hľadiska individuálnej roviny pôsobí internet ako katalyzátor, nie pôvodca radikalizácie. Väčšina autorov sa zhoduje, že proces radikalizácie nevzniká výlučne online, ale že digitálne prostredie pôsobí ako facilitátor sociálneho učenia, socializácie a identitárneho mechanizmu „my verzus oni“, ktorý posilňuje skupinovú súdržnosť a ideologickú lojalitu¹⁰ Online komunikácia teda nenahrádza offline radikalizačné prostredie, ale dopĺňa ho a urýchľuje, čím rozširuje priestor pre ideologické interakcie, potvrdenie identity a budovanie pocitu kolektívneho cieľa. Sociologické Výskumy potvrdzujú, že účinky konzumácie extrémistického obsahu sú heterogénne – samotná expozícia propagandy zriedka postačuje na vznik radikalizácie. Vplyv propagandy závisí od individuálneho predispozičného rámca, sociálneho kontextu a emočnej pripravenosti adresáta. Existuje „tendencia predpokladať, že samotná existencia propagandistického materiálu znamená jeho spotrebu a ovplyvnenie publika“, čo je chybný záver.¹¹ Empirické zistenia z experimentálnych výskumov preukazujú, že konzumácia extrémistických videí či textov sama osebe nevedie k radikalizácii – pôsobí len ako sekundárny faktor.¹²

Komunitná dynamika. Online priestory, často označované ako „echo rooms“ alebo „filter bubbles“, fungujú ako uzavreté prostredia spätnej väzby, v ktorých sa radikálne postoje navzájom posilňujú. Dochádza v nich k overovaniu identity, budovaniu dôvery a súťaženiu o kredibilitu – proces, ktorý môže paradoxne viesť k zintenzívneniu radikalizácie, pretože vnútorné napätie a konflikty o „pravovernosť“ posilňujú extrémne postoje.¹³ Inštruktážny obsah. Viaceré štúdie potvrdzujú, že tzv. virtuálne učenie násilných alebo technických zručností má výrazné limity. Manuály na výrobu výbušnín alebo prípravu útokov, ktoré sú bežne dostupné online, sú často ťažko aplikovateľné bez praktických skúseností alebo mentorstva, pretože ich obsah býva nepresný, neúplný alebo nefunkčný¹⁴ Online prostredie preto slúži skôr ako nástroj ideologickej motivácie než ako efektívny tréningový kanál.¹⁵ Celkovým dôsledkom týchto procesov je, že internet ako taký nevytvára extrémistov, ale umožňuje ich rýchlejšiu vzájomnú interakciu, identifikáciu a ideologické upevnenie. Proces radikalizácie tak prebieha hybridne – kombináciou online sociálneho učenia, psychologické konformity a offline sociálnej väzby. Z pohľadu trestného práva je preto nevyhnutné chápať online komunikáciu nie ako izolovaný dôkazný jav, ale ako relevantný prvok širšieho kauzálneho reťazca radikalizačného správania, ktorý možno podrobiť hodnoteniu taxatívne vymedzených trestných činov, ktorých skutkové podstaty patria medzi trestné činy extrémizmu.

¹⁰ HOSKINS, A., & O'LOUGHLIN, B. *War and Media: The Emergence of Diffused War*. Polity Press, 2010 [online] Dostupné na: <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745643866> [11-05-2025]; Gill, P., Corner, E., & Conway, M. What are the roles of the Internet in terrorism? Measuring online behaviours of convicted UK terrorists. VOX-Pol Network of Excellence, 2017 [online] https://www.voxpol.eu/download/vox-pol_publication/Role-of-Internet-in-Terrorism.pdf [11-05-2025]).

¹¹ ARCHETTI, C. *Understanding Terrorism in the Age of Global Media*. Palgrave Macmillan, 2013 [online] Dostupné na: <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137347883> [11-05-2025]).

¹² REIGER, D., FRISCHLICH, L., & BENTE, G. *Propaganda 2.0: Psychological Effects of Right-Wing and Islamic Extremist Internet Videos*. *Social Science Computer Review*, 2013 [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0894439313489961>

¹³ GEERAERTS, S. *How and Why Do Individuals Become Terrorists? Online Radicalization and the Role of Social Dynamics*. *Ghent University Working Paper*, 2012 [online] Dostupné na: <https://biblio.ugent.be/publication/4095588>

¹⁴ KENNEY, M. "Dumb" Yet Deadly: Examining the Systematic Learning Process of Terrorists. *Criminology & Public Policy*, 2010 [online] <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2010.00669.x>

¹⁵ HOLBROOK, D. A Critical Analysis of the Role of the Internet in the Radicalisation of Offenders. *Terrorism and Political Violence*, 2015 [online] <https://doi.org/10.1080/09546553.2014.849948>

3. Vybrané výzvy pri odhaľovaní online extrémizmu

Digitálny priestor zásadne zmenil nielen povahu šírenia extrémistických myšlienok, ale aj spôsob dokazovania a postihovania konkrétneho konania v trestnom konaní. Zatiaľ čo klasická kriminalita je spätá s fyzickým (faktickým) miestom spáchania trestného činu, online extrémizmus sa odohráva v prostredí decentralizovanom, anonymnom a algoritmicky modulovanom, čo spôsobuje, že tradičné trestnoprávne inštitúty miesto činu, čas spáchania, verejnosť konania nadobúdajú nové dimenzie. Je zjavné, že trestné právo reaguje na digitalizáciu avšak primárny dôraz je primárne zameraný na majetkové trestné činy v súvislosti s využitím digitálneho priestoru.

Získavanie, uchovávanie a hodnotenie digitálnych dôkazov v prípadoch nenávisťných prejavov a extrémizmu predstavuje jedno z najkomplexnejších procesných otázok súčasnej aplikačnej praxe. V prostredí šifrovaných sietí (napr. Telegram, Signal, Threema) či tzv. dark webu je zásah orgánov činných v trestnom konaní limitovaný technickými, právnymi aj prekážkami v súvislosti s pôsobnosťou trestného práva a jurisdikcie. Za zmienku stojí aj globálny kvázi monopol amerických spoločností, ktoré zohrávajú dominantnú úlohu pri sprostredkovaní verejnej diskusie, no zároveň sa len veľmi obmedzene podieľajú na efektívnej spolupráci v otázkach boja proti extrémistickým prejavom. Mnohé z týchto spoločností (Meta, X – bývalý Twitter, Google, YouTube či Telegram) sa odvolávajú na prvú zmenu Ústavy USA (First Amendment), ktorá v americkom právnom systéme poskytuje takmer absolútnu ochranu slobody prejavu, vrátane prejavov, ktoré by v európskom priestore už dávno prekročili hranice zákona. Táto transatlantická asymetria vedie k praktickému problému – európske orgány činné v trestnom konaní alebo regulačné authority často nedisponujú účinnými nástrojmi na získanie údajov či odstránenie nelegálneho obsahu, ak sú servery alebo centrá správy údajov umiestnené v jurisdikcii USA. Európska únia sa preto snaží presadiť model tzv. regulovanej digitálnej zodpovednosti, ktorý je zakotvený v nariadení (EÚ) 2022/2065 Digital Services Act (DSA). Podľa článku 16 DSA majú veľké online platformy povinnosť rýchlo reagovať na nelegálny obsah vrátane nenávisťných prejavov, zabezpečiť interné systémy moderácie, transparentnosť algoritmov a povinnosť aktívne spolupracovať s orgánmi členských štátov. Súčasne nariadenie v článku 34 ukladá platformám povinnosť vyhodnocovať systémové riziká vrátane tých, ktoré môžu prispievať k šíreniu nenávisti, radikalizácie a ohrozeniu verejného poriadku. Jedným z najvýznamnejších posunov, ktoré nariadenie DSA prináša do právneho rámca zodpovednosti za obsah na internete, je zavedenie povinných mechanizmov oznamovania nezákonného obsahu pre poskytovateľov hostingových služieb vrátane online platforiem. Tento mechanizmus predstavuje právny prienik medzi trestnoprávnym postihom a súkromnoprávnou reguláciou umožňuje totiž tretím osobám, orgánom alebo samotným používateľom iniciovať odstránenie protiprávneho obsahu bez potreby formálneho trestného oznámenia. Podľa článku 16 ods. 1 až 3 DSA musia poskytovatelia hostingových služieb vytvoriť ľahko prístupné, používateľsky ústretové a plne elektronické kanály, prostredníctvom ktorých možno nahlásiť obsah, ktorý má znaky nezákonnosti – napríklad extrémistické príspevky, popieranie holokaustu, rasovo nenávisťné výroky, či propagáciu hnutí potláčajúcich základné práva a slobody. Nariadenie kladie dôraz na presnosť a odôvodnenosť oznámenia. Každé oznámenie musí obsahovať:

- 1) vysvetlenie dôvodov nezákonnosti obsahu,
- 2) presnú elektronickú polohu (URL, ID príspevku a pod.),
- 3) identifikačné údaje oznamovateľa,
- 4) vyhlásenie o dobrej viere (good faith statement), že tvrdenia sú pravdivé a úplné.

Kombinácia týchto prvkov má zásadný právny účinok – ak oznámenie obsahuje tieto náležitosti, vzniká poskytovateľovi „skutočná vedomosť“ (actual knowledge) o nezákonnom obsahu v zmysle článku 6 DSA. Tým sa ukončuje jeho oslobodenie od zodpovednosti, ktoré dovtedy požíval na základe tzv. *hosting safe harbour* princípu.¹⁶

Napriek tomu sa v aplikačnej praxi ukazuje, že americké technologické spoločnosti tieto povinnosti často formálne implementujú, no de facto ich obchádzajú či už prostredníctvom oneskorených reakcií, selektívneho posudzovania obsahu, alebo presúvania zodpovednosti na automatizované algoritmy. To vedie k situácii, v ktorej štátne orgány nemajú plnohodnotný prístup k rozhodovacím procesom o tom, čo je a čo nie je nenávistný prejav, čím sa vytvára paradox súkromnej regulácie slobody prejavu.

Z pohľadu trestného práva ide o novodobý konflikt jurisdikcií a právnych kultúr medzi európskou doktrínou ochrany dôstojnosti človeka ako základnej hodnoty a americkou doktrínou absolútnej slobody prejavu. Táto dichotómia má zásadné dôsledky: ak extrémistický obsah šírený zo serverov v USA zasahuje do verejného poriadku členského štátu EÚ, jeho odstránenie či postih páchatel'a môže byť prakticky nemožný bez medzinárodnej právnej asistencie, ktorá je často zdĺhavá a neefektívna.

Práve preto sa čoraz viac diskutuje o potrebe „európskej digitálnej suverenity“, ktorá by zahŕňala aj vytvorenie spoločného európskeho rámca pre uchovávanie dát, forenznú resp. kriminalistickú analýzu a vynútiteľnosť rozhodnutí voči nadnárodným korporáciám. Ako upozorňuje *European Digital Media Observatory (EDMO, 2024)*, „súkromné platformy v skutočnosti rozhodujú o hraniciach slobody prejavu viac než ktorýkoľvek súd“. Tento stav je z dlhodobého hľadiska neudržateľný v právnom štáte, pretože deleguje výkon regulačnej moci na subjekty, ktoré nie sú demokraticky zodpovedné ani transparentné.

Z legislatívneho hľadiska možno preto uvažovať o posilnení mechanizmov priamej vykonateľnosti rozhodnutí členských štátov EÚ voči poskytovateľom so sídlom mimo územia Únie, najmä v prípadoch, keď ide o obsah, ktorý zjavne naplňa znaky trestného činu podľa Trestného zákona SR alebo obdobných ustanovení v právnych poriadkoch členských štátov Európskej únie. V aplikačnej praxi bude preto zásadné vytvoriť národný metodický rámec pre komunikáciu medzi platformami a orgánmi činnými v trestnom konaní a to najmä pre prípady, keď ide o obsah, ktorý naplňa znaky trestného činu podľa Trestného zákona.

Vhodným krokom by bolo vytvorenie centrálného registra oznamov nezákonného obsahu, ktorý by umožňoval vyhodnocovať štatistiky, efektívnosť reakcií a transparentnosť rozhodovania online platforiem v súlade s článkom 17 DSA.

4. Návrhy de lege ferenda

Boj proti nenávistným prejavom a online extrémizmu presahuje rámec vnútroštátneho práva a má výrazný európsky a medzinárodný rozmer, keďže ide o fenomén, ktorý sa šíri naprieč jurisdikciami¹⁷ a technologickými ekosystémami. Právne inštitúty v tejto oblasti preto musia nadobudnúť koordinovaný charakter t.j

¹⁶ Nariadenie (EÚ) 2022/2065 Európskeho parlamentu a Rady z 19. októbra 2022 o jednotnom trhu digitálnych služieb (Digital Services Act) a o zmene smernice 2000/31/ES. Ú. v. EÚ L 277, 27. 10. 2022, s. 51–52 (čl. 16). [online] Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A32022R2065>

¹⁷ Richards, I., & Wood, M. (2020). Legal and security frameworks for responding to online violent extremism. The Handbook of Collective Violence. <https://doi.org/10.4324/9780429197420-11>.

systematické prepojenie prvkov trestného práva, regulačného dohľadu a postupov zameraných na prevenciu a vzdelávanie.

Digitálne platformy nie sú len pasívnymi „nástennými tabuľami“. Interné systémy, ranking a personalizácia aktívne formujú viditeľnosť obsahu a tým aj pravdepodobnosť jeho dosahu, interakcie a transferu do offline správania. V kontexte nenávisťných prejavov to znamená, že algoritmy môžu neúmyselne posilňovať radikalizačné slučky: čím extrémnejší obsah, tým vyšší engagement, a čím vyšší engagement, tým vyššia pravdepodobnosť ďalšieho odporúčania. Práve preto európsky model (DSA) zavádza pre veľmi veľké online platformy, povinnosti posúdenia systémových rizík (napr. šírenie nenávisťi, ohrozenie verejného poriadku) a primerané opatrenia na ich zmiernenie (interné mechanizmy moderácie, úprava rankingových pravidiel, transparentnosť parametrov odporúčania, pravidelné audity). Pre aplikačnú prax trestného práva má tento posun zásadný význam: umožňuje preukazovať kauzálny reťazec medzi dizajnom systému a reálnym spoločenským dosahom extrémistického obsahu. Digitálne dôkazy v otázke online extrémizmu sú len zriedka čisto „domáce“ dáta. Značná časť európskych trestných konaní potrebuje prístup k elektronickým dôkazom uloženým mimo štátu pôvodu, pričom získanie a výmena takýchto dôkazov naráža na technické, procesné a najmä jurisdikčné limity spolupráca trvá týždne až mesiace a neraz je blokovaná rozdielnymi právnymi rámcami (MLAT/EIO vs. CLOUD Act/SCA, GDPR čl. 48) a zásadami proporcionality.¹⁸ Aktuálna literatúra a prax zhŕňajú deväť problémových okruhov, z ktorých každý má priamy dopad aj na veci extrémizmu a nenávisťi: (i) rýchlosť získania a zdieľania dôkazov pri volatilných dátach; (ii) neharmonizované pravidlá prípustnosti; (iii) nekonzistentné kategórie dát naprieč EIO/E-evidence/CLOUD Act; (iv) nejasné rámce priamej spolupráce s poskytovateľmi a rovnosť zbraní (obhajoba); (v) kolízie jurisdikcií a procesných záruk; (vi) nedostatok automatizácie žiadostí a reportingu; (vii) auditovateľnosť reťazca zaobchádzania s dôkazom; (viii) personálne a technické kapacity OČTK a justície; (ix) režim uchovávanía prevádzkových a lokalizačných údajov po judikatúre Súdneho dvora EÚ.¹⁹

Z uvedeného dôvodu je nevyhnutná medzinárodná justičná spolupráca a vynútiteľnosť Online extrémizmu je nadnárodnýf. Efektívny postih vyžaduje tri paralelné osi:

Európska os: využitie (a urýchlenie) nástrojov EPO/E-POC pre prístup k dátam, koordinácia cez Eurojust/Europol a využívanie spoločných vyšetrovacích tímov (JITs) pri platformách so sídlom mimo SR.

Transatlantická os: CLOUD Act a zmluvné mechanizmy pre získavanie údajov od poskytovateľov so sídlom v USA; procesné šablóny žiadostí, ktoré spĺňajú štandardy oboch právnych poriadkov.

Správno-regulačná os: pri veľkých online platformách priame konanie Komisie (DSA) s možnosťou pokút a nápravných príkazov; na národnej úrovni rýchle kanály medzi DSC a orgánmi činnými v trestnom konaní.

V nadväznosti na uvedené je na mieste zvážiť revíziu kriminalistických a procesných postupov, ktoré by reflektovali osobitosti digitálneho prostredia a zároveň garantovali zachovanie zásad trestného konania. Modernizácia postupov orgánov činných

¹⁸ CASINO, F., PINA, C., LÓPEZ-AGUILAR, P., BATISTA, E., SOLANAS, A., & PATSAKIS, C. *SoK: Cross-border Criminal Investigations and Digital Evidence*. ArXiv, abs/2205.12911. (2022). [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.48550/arxiv.2205.12911>.

¹⁹ Tamtiež

v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“) by sa mala opierať o tri základné povinnosti, ktoré sú už implicitne prítomné v judikatúre aj v európskych štandardoch digitálnej kriminalistiky.

- 1) Povinnosť zachovať integritu dát a metadát, dokumentovať reťazec zaobchádzania s dôkazom (chain of custody) a využívať procesne akceptované inštitúty. Pri digitálnych dôkazoch má integrita zásadný význam, pretože aj minimálna zmena jedného bitu môže spochybniť ich autentickosť a prípustnosť v konaní. OČTK by preto mali pri zaistení digitálnych nosičov uplatňovať princíp „forensic soundness“ – teda, že každý zásah do dát musí byť reprodukovateľný, zdokumentovaný a overiteľný. Z praktického hľadiska to znamená: vytváranie bitových kópií (forensic image) namiesto priamej práce s originálom; hashovanie (napr. SHA-256) pri zaistení a opakované overenie pred analýzou; zaznamenanie reťazca zaobchádzania s dôkazom (chain of custody), v ktorom musí byť uvedené, kto, kedy, kde a za akým účelom s dôkazom nakladal; používanie len certifikovaných a kriminalisticky uznávaných nástrojov (napr. EnCase, FTK, Magnet Axion, Autopsy), ktoré sú preskúmateľné. Zároveň je nevyhnutné, aby každý úkon s digitálnym dôkazom bol doplnený o záznam o úkone (protokol), ktorý umožní neskoršie posúdenie zákonnosti získania dôkazu. Takýto postup znižuje riziko spochybnenia dôkazov.²⁰
- 2) Procesné pravidlá pre rýchle uchovanie dát (expedited preservation) u poskytovateľov služieb Digitálny obsah má často krátku dobu existencie – správy sa automaticky mažú, servery rotujú logy, cloudové služby prepisujú dáta v priebehu hodín. Tento mechanizmus umožňuje OČTK bezodkladne požiadať poskytovateľa služieb o dočasné uchovanie konkrétnych dát, kým sa vybaví formálna žiadosť o ich vydanie. Cieľom nie je okamžité odovzdanie dát, ale zamedzenie ich zničeniu alebo zmeny. Pre aplikačnú prax by bolo vhodné zakotviť: povinnosť poskytovateľa uchovať identifikované dáta po dobu minimálne 90 dní, s možnosťou predĺženia na základe žiadosti orgánu; formu žiadosti – elektronický formulár s elektronickým podpisom, adresovaný priamo určenému „law enforcement contact point“; možnosť automatizovaného potvrdenia o uchovaní dát (tzv. preservation receipt), ktorý sa vloží do spisu ako záznam o úkone. Vymedzený postup by reflektoval požiadavku efektivity z článku 16 DSA a návrh Nariadenia o európskom príkaze na uchovanie a vydanie elektronických dôkazov,²¹ pričom by zabezpečil právny základ pre spoluprácu s poskytovateľmi, ktorí majú sídlo mimo územia SR.
- 3) Možnosť priamej žiadosti o údaje podľa EPO/E-POC s definovanými náležitosťami Tretím pilierom modernizácie je možnosť priamej komunikácie s poskytovateľmi elektronických služieb prostredníctvom nového európskeho nástroja – European Production Order (EPOC). Ide o nariadenie, ktoré po svojom prijatí umožní orgánom členských štátov žiadať údaje priamo od poskytovateľa, bez potreby sprostredkovania cez iný členský štát. Z praktického hľadiska to znamená, že slovenské orgány budú môcť: požiadať o identifikačné, prevádzkové alebo obsahové údaje priamo u poskytovateľa (napr. Meta, Google, Telegram), využívať štandardizovaný európsky formulár (Annex I nariadenia) s presne určenými

²⁰ INTERPOL – Europol. SIRIUS EU Digital Evidence Situation Report 2024: Cross-border Access to Electronic Evidence. Hague/Lyon: Europol–Interpol, 2024.

²¹ Návrh Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o európskom príkaze na uchovanie a vydanie elektronických dôkazov v trestných veciach (E-evidence). COM(2018) 225 final, Brusel, 17. 4. 2018.

náležitosťami: identifikácia žiadajúceho orgánu, opis skutku a právna kvalifikácia, kategória požadovaných údajov a časový rámec, právny základ žiadosti a odôvodnenie proporcionality. OČTK by však museli dbať na dodržanie zásady zdržanlivosti t.j. žiadosť má byť obmedzená na údaje relevantné pre trestné konanie a len po dobu nevyhnutnú na jeho účel. Poskytovateľ má zároveň právo žiadosť odmietnuť, ak by bola zjavne svojvoľná alebo v rozpore s Chartou základných práv EÚ. Pre slovenské prostredie bude potrebné: vytvoriť centrálny kontaktný bod pre EPOC (pravdepodobne pri Generálnej prokuratúre SR alebo Prezídiu PZ), zaviesť procesnú šablónu žiadosti v slovenskom jazyku s povinným elektronickým podpisom, a vybudovať interný register vydaných EPOC/EPOC-PR pre účely transparentnosti a kontroly proporcionality.²²

Zavedenie týchto troch povinností by vytvorilo nový procesný štandard pre prácu s digitálnymi dôkazmi, ktorý by zároveň posilnil legitimitu trestného konania v očiach verejnosti. Rešpektovanie integrity dôkazov, zabezpečenie rýchlej reakcie a zefektívnenie cezhraničnej výmeny informácií predstavujú základné predpoklady pre úspešný boj proti digitálnemu extrémizmu, nenávisťným prejavom a iným formám trestnej činnosti v online priestore. Takto koncipovaný rámec tiež umožňuje Slovenskej republike zosúladiť svoje vnútroštátne procesné pravidlá s európskymi štandardmi a pripraviť OČTK na praktickú implementáciu nariadení E-evidence a Digital Services Act, ktoré už teraz zásadne menia podobu digitálnej justície v priestore EÚ.

Záver

Digitálne prostredie zásadným spôsobom zmenilo ekológiu extrémizmu a nenávisťných prejavov: z verejných platforiem sa presúvajú do uzavretých, šifrovaných a algoritmicky kreovaných komunit, kde sa stierajú hranice medzi súkromím a verejnosťou, medzi prejavom a činom, a medzi národnými jurisdikciami. Trestné právo preto musí reflektovať, že dosah obsahu už nedefinuje len počet očí, ale architektúra platforiem, identita páchatel'a a kauzálny reťazec sa dokazujú primárne digitálnymi stopami a poskytovatelia platforiem sú spravidla nadnárodné spoločnosti

Z teoretického východiska článku vyplývajú tri nosné implikácie pre aplikačnú prax:

- 1) Materiálne posudzovanie „verejnosti“ a spoločenskej nebezpečnosti musí zohľadniť reálnu distribučnú kapacitu online systému (nastavenia viditeľnosti, odporúčacie mechanizmy, veľkosť publika), nie iba formálny status uzavretej skupiny. Takýto kontextový test lepšie zodpovedá účelu definície verejnosti.
- 2) Digitálne dôkazy a ich integrita sa stávajú kľúčovým „miestom činu“. Procesne čisté zaistenie, zachovanie metadát, auditovateľný chain of custody a použitie validovaných nástrojov nie sú technické detaily, ale podmienka procesnej prípustnosti a hodnovernosti.
- 3) Regulačno-trestnoprávny most: ex ante povinnosti platforiem podľa DSA (posudzovanie systémových rizík, mechanizmy oznamovania, transparentnosť a audity veľmi veľkých platforiem) vytvárajú dôkazné mostíky pre trestné konanie. Umožňujú lepšie preukazovať spoločenský dosah a predvídateľnosť škodlivých efektov – a tým aj proporcionalitu zásahu do slobody prejavu.

²² Rámcové rozhodnutie Rady 2008/978/SVV z 18. decembra 2008 o európskom príkaze na získanie dôkazov. Ú. v. EÚ L 350, 30. 12. 2008.

De lege ferenda členské štáty – vrátane Slovenskej republiky – potrebujú tri paralelné osi: (a) presnú pozitívnu definíciu „verejnosti“ pre online prejavy v TZ a metodiku posudzovania dosahu; (b) procesnú infraštruktúru pre rýchle uchovanie a vydanie dát (expedited preservation, centrálné LE kontakt-pointy, elektronické formuláre, eEDES/e-CODEX, jednotný register žiadostí) a (c) špecializáciu OČTK a súdov v digitálnej kriminalistike a cezhraničnej spolupráci (EIO, JIT, Eurojust/Europol). Súčasne je potrebné systematicky vyhodnocovať súlad so zásadami trestného práva či už hmotného ako aj procesného a súlad s medzinárodnými záväzkami, ktorými je Slovenská republika viazaná.

Z poznatkov sociológie radikalizácie zároveň vyplýva, že internet je akcelerátor, nie pôvodca. Propaganda má heterogénne účinky; radikalizáciu sprostredkujú komunitné väzby a dlhodobé interakcie. Preto musí byť trestné právo doplnené preventívnou a vzdelávacou politikou: mediálna a digitálna gramotnosť, transparentnosť odporúčacích systémov, podpora výskumu a nezávislého auditu rizík na platformách.

Napokon, transatlantická asymetria vo vymedzení slobody prejavu a v prístupe k dátam ukazuje na potrebu európskej digitálnej suverenity: jednotných a vynútiteľných pravidiel pre uchovávanie dát, kriminalistickú spoluprácu s globálnymi poskytovateľmi a priame mechanizmy výkonu rozhodnutí.

Použitá literatúra

1. ARCHETTI, C. Understanding Terrorism in the Age of Global Media. Palgrave Macmillan, 2013 [online] <https://link.springer.com/book/10.1057/9781137347883> [11-05-2025]). Empirické zistenia z experimentálnych výskumov (Reiger, D., Frischlich, L., & Bente, G. Propaganda 2.0: Psychological Effects of Right-Wing and Islamic Extremist Internet Videos. Social Science Computer Review, 2013 [online] <https://doi.org/10.1177/0894439313489961>
2. CASINO, F., PINA, C., LÓPEZ-AGUILAR, P., BATISTA, E., SOLANAS, A., & PATSAKIS, C. (2022). SoK: Cross-border Criminal Investigations and Digital Evidence. *ArXiv*, abs/2205.12911. <https://doi.org/10.48550/arxiv.2205.12911>.
3. Geeraerts, S. How and Why Do Individuals Become Terrorists? Online Radicalization and the Role of Social Dynamics. Ghent University Working Paper, 2012 [online] <https://biblio.ugent.be/publication/4095588>
4. HOLBROOK, D. A Critical Analysis of the Role of the Internet in the Radicalisation of Offenders. Terrorism and Political Violence, 2015 [online] <https://doi.org/10.1080/09546553.2014.849948>
5. HOSKINS, A., & O'LOUGHLIN, B. War and Media: The Emergence of Diffused War. *Polity Press*, 2010 [online] <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745643866> [11-05-2025]; GILL, P., CORNER, E., & CONWAY, M. What are the roles of the Internet in terrorism? Measuring online behaviours of convicted UK terrorists. *VOX-Pol Network of Excellence*, 2017 [online] https://www.voxpol.eu/download/voxpol_publication/Role-of-Internet-in-Terrorism.pdf [11-05-2025]).
6. KENNEY, M. "Dumb" Yet Deadly: Examining the Systematic Learning Process of Terrorists. *Criminology & Public Policy*, 2010 [online] <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2010.00669.x>
7. NEUMANN, P. R. The Trouble with Radicalization. *International Affairs*, 89(4), 873–893. 2013 [online] <https://doi.org/10.1111/1468-2346.12049>

8. NIVETTE, A., EISNER, M., & RIBEAUD, D. Developmental predictors of violent extremist attitudes: A test of general strain theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2017 [online]
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022427817699035> [11-05-2025]
9. REIGER, D., FRISCHLICH, L., & BENTE, G. *Propaganda 2.0: Psychological Effects of Right-Wing and Islamic Extremist Internet Videos*. *Social Science Computer Review*, 2013 [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0894439313489961>
10. SMIEŠKO, I. *Internet a trestné činy extrémizmu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 246 s. ISBN 978-80-7380-691-0.
11. VÝBORNÝ, Š. *Nenávistný internet versus právo. Lidská práva*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7357-766-7

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko:	JUDr. Vladimír Petrila
Pracovná pozícia:	Interný doktorand
Zamestnávateľ:	Katedra trestného práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice
E-mail:	vladimir.petrila@student.upjs.sk
Meno a priezvisko:	Mgr. Alexander Pezlar
Pracovná pozícia:	Interný doktorand
Zamestnávateľ:	Katedra trestného práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, Kováčska 26, 040 01 Košice
E-mail:	alexander.pezlar@student.upjs.sk

Podsekcia 2: Tvorba a nástroje trestnej politiky

ZMENA HRANICE ŠKODY V TRESTNOM ZÁKONE A JEJ VPLYV NA POSÚDENIE TRESTNOSTI ČINU¹

AMENDMENT OF THE DAMAGE THRESHOLD IN THE CRIMINAL CODE AND ITS IMPACT ON THE ASSESSMENT OF CRIMINAL OFFENSE

Jozef Čentěš²

*Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva,
kriminológie a kriminalistiky*

Abstrakt

Autor v príspevku reaguje na novelizovanú právnu úpravu týkajúcu sa škody, ktorú zákonodarca ustanovil zákonom č. 40/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. V dôsledku prijatej novely Trestného zákona došlo k výrazným zmenám týkajúcich sa právnej úpravy škody a jej zákonom stanovených výšok, skrátenia premlčacích dôb, ako aj zníženia trestných sadzieb. Po komplexnom zohľadnení uvedených zmien možno konštatovať, že tieto zásadným spôsobom ovplyvňujú aj samotné posúdenie trestnosti činu. K uvedeným zmenám autor zaujíma vlastné názory.

Kľúčové slová: škoda, novela Trestného zákona, trestnosť činu, skrátenie premlčacích dôb, zníženie trestných sadzieb

Abstract

In this article, the author responds to the amended legal regulation concerning damages, which was established by the legislator in Act No. 40/2024 Coll., amending Act No. 300/2005 Coll. The Criminal Code, as amended, and amending and supplementing certain laws. As a result of the adopted amendment to the Criminal Code, there have been significant changes in the legal regulation of damages and their statutory amounts, the shortening of limitation periods, and the reduction of criminal penalties. After comprehensive consideration of these changes, it can be concluded that they also have a fundamental impact on the assessment of the criminality of an act. The author presents his own views on these changes.

Keywords: damage, amendment of the Criminal Code, criminality of an act, shortening of limitation periods, reduction of criminal penalties

Úvod

Zákonom č. 40/2024 Z. z., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „zákon č. 40/2024 Z. z.“), došlo k veľkým zmenám oboch trestných kódexov. V prípade novely zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (ďalej len „Trestný zákon“ alebo

¹ Tento príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-23-0645. This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-23-0645.

² prof. JUDr. Jozef Čentěš, DrSc., profesor a vedúci Katedry trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave/ Professor and Head of Department of Criminal Law, Criminology and Criminalistics, Faculty of Law, Comenius University in Bratislava. / E-mail: jozef.centesh@flaw.uniba.sk.

„TZ“) nastali okrem iného zásadné zmeny v oblasti právnej úpravy škody a jej zákonom stanovených hraníc, čo má z hmotnoprávneho hľadiska veľký význam aj pri posudzovaní samotnej trestnosti činu.

V súvislosti so škodou existoval konsenzus v teórii a aplikačnej praxi o potrebe jej zvýšenia,³ pretože škoda (s výnimkou kozmetickej zmeny súvisiacej so zavedením meny euro) nebola od roku 2006 do roku 2024 upravená. Zosúladenie výšky škody s aktuálnou ekonomickou realitou (najmä v dôsledku inflácie) sa preto dlhodobo javilo ako nevyhnutné. Tento stav zmenila spomínaná novela Trestného zákona z roku 2024, ktorá zásadným spôsobom zasiahla do jednotlivých kategórií výšok škôd. Diskutabilným však zostáva spôsob, akým zákonodarca pristúpil k navýšeniu jednotlivých hraníc. Práve z uvedených dôvodov sa autor rozhodol tejto problematike venovať osobitnú pozornosť. Cieľom tohto príspevku je preto analyzovať prijaté zmeny, zhodnotiť ich dôsledky v aplikačnej praxi a zaujať vlastné stanoviská autora.

1. Právna úprava škody pred novelou Trestného zákona

Inštitút škody spôsobenej trestným činom má v trestnom práve fundamentálny význam. V prvom rade možno konštatovať, že škoda je dôsledkom spáchania trestného činu, ktorá súčasne determinuje aj jeho právnu kvalifikáciu.⁴ V rámci systematiky skutkových podstát totiž jednotlivé kategórie škôd plnia funkciu rozlišovacieho znaku medzi základnými a kvalifikovanými skutkovými podstatami. Zároveň škoda predstavuje kritérium, na základe ktorého sa vymedzuje hranica medzi správnym deliktom (priestupkom) a trestným činom. Z uvedeného možno vyvodiť záver, že škoda hrá veľmi dôležitú úlohu pri určení, či spáchaný skutok je trestným činom a bude voči nemu vedené trestné konanie, alebo bude o skutku vedené konanie správne. Škoda preto nepredstavuje iba číselné vyjadrenie rozsahu spôsobeného následku, ale aj právne kritérium, prostredníctvom ktorého zákonodarca určuje hranicu medzi priestupkom a trestným činom či medzi základnou a kvalifikovanou skutkovou podstatou trestného činu.

Trestný zákon účinný od 01.01.2006 ustanovil výšku škody a jej jednotlivé kategórie priamo v ustanovení § 125 ods. 1 TZ pevnými sumami. Malá škoda bola definovaná ako suma prevyšujúca 266 EUR, t. j. 266,01 EUR. Väčšia škoda bola stanovená ako suma minimálne desaťnásobku malej škody, čo predstavovalo 2 660 EUR. Značná škoda bola definovaná ako stonásobok malej škody, teda 26 660 EUR. Škoda veľkého rozsahu bola stanovená ako najmenej päťstonásobok malej škody, čo znamenalo 133 000 EUR.

Z hľadiska inflačného vývoja, ktorý bol v období medzi rokom 2006 a 2024 výrazný, je dôležité poznamenať, že pôvodne stanovená hranica pre malú škodu v sume 266,01 EUR (stanovená Trestným zákonom z roku 2006) mala v roku 2024 reálnu hodnotu 454,07 EUR. Tento inflačný nárast ukazuje, že hodnota stanovená pred takmer dvadsiatimi rokmi už neodrážala aktuálnu ekonomickú situáciu, čím sa o to viac zvyšovala potreba revízie hraníc škody v súlade s aktuálnymi ekonomickými podmienkami. Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že na potrebu novelizácie škody reflektovala i základná zásada trestného práva, zásada subsidiarity trestnej represie (*ultima ratio*), zmyslom ktorej

³ ČENTĚŠ, J., BELEŠ, A., ČIPKOVÁ, J. *Kategorizácia škôd spôsobených trestným činom* (1. časť). In: Časopis pro právní vědu a praxi. - Roč. 28, č. 2 (2020), s. 225-246., Čentěš, J., Beleš, A., Čipková, J.: *Kategorizácia škôd spôsobených trestným činom* (2. časť). Časopis pro právní vědu a praxi. - Roč. 28, č. 3 (2020), s. 373-400.

⁴ ČENTĚŠ, J., BELEŠ, A., ČIPKOVÁ, J. *Kategorizácia škôd spôsobených trestným činom* (1. časť). In: Časopis pro právní vědu a praxi. - Roč. 28, č. 2 (2020), s. 225-246.

je nastúpenie prostriedkov trestného práva až tam, kde iné prostriedky zlyhali alebo sa zdali neúčinné. Vzhľadom k skutočnosti, že výška škody nebola novelizovaná od roku 2006 a vplyvom inflačného nárastu hodnota malej škody výrazne stúpila, uvedené malo za následok neprimerané zaťažovanie trestného systému aj tam, kde postačovalo využiť prostriedky iného odvetvia práva. Prispôsobenie výšky škody aktuálnej ekonomickej realite tak zabezpečuje, že trestné právo nebude zasahovať neprimerane do oblasti, kde je možné efektívne riešiť problémy prostredníctvom iných právnych nástrojov.

V teórii a aplikačnej praxi existoval dlhodobý konsenzus o potrebe zvýšiť hranice škody, keďže táto nebola od roku 2006 do roku 2024 revidovaná, okrem malých úprav pri zavedení eura. Zohľadnenie aktuálnej ekonomickej situácie, predovšetkým v dôsledku inflácie, sa preto považovalo za nevyhnutné. Nenovelizovanie výšky škody v období od roku 2006 do 05.08. 2024 spôsobilo výrazne odlišné podmienky trestnosti činu v čase, keďže fakticky rovnaké konanie, ktoré bolo v minulosti kvalifikované ako priestupok, resp. spadalo pod menej prísnu skutkovú podstatu trestného činu, sa dlhodobým ekonomickým rastom a formálnym zachovaním pôvodnej právnej úpravy začalo posudzovať a sankcionovať prísnejšími trestnoprávnymi sankciami. Tento stav mal za následok výrazné zaťaženie trestného a väzenského systému.

2. Právna úprava škody po novele Trestného zákona

V súvislosti s novelou Trestného zákona, ktorá nadobudla účinnosť 6. augusta 2024, sa najčastejšie skloňuje zvýšenie kategórií škody, a to najmä v rámci rozsahu jednotlivých škôd. Tento krok je spojený s následným znížením trestných sadzieb, najmä pri trestných činoch proti majetku a trestných činoch hospodárskych.

Na základe novely Trestného zákona došlo k podstatnej úprave kategórií škody, ktoré sa od roku 2024 stanovujú nasledovne:

- 1) škodou malou – suma prevyšujúca 700 EUR,
- 2) škodou väčšou – suma prevyšujúca 20 000 EUR,
- 3) značnou škodou – suma prevyšujúca 250 000 EUR,
- 4) škodou veľkého rozsahu – suma prevyšujúca 650 000 EUR.

Okrem zmeny samotných hraníc škody zákonodarca zároveň novelou rozšíril aj obsah pojmu škoda, keď výslovne ustanovil, že za škodu sa považuje aj skrátená, neodvedená alebo nezaplatená daň, clo či poistné, neoprávnene vrátená daň z pridanej hodnoty alebo spotrebná daň, ako aj neoprávnene získané alebo použité finančné prostriedky zo štátneho rozpočtu, rozpočtu Európskej únie či iných verejných rozpočtov. Týmto krokom sa po prvýkrát explicitne zaviedla škoda v podobe dane a obdobných plnení do rámca Trestného zákona.⁵

Osobitnú úpravu škody pritom aj predstavuje ustanovenie § 34 ods. 6 Trestného zákona, ktoré zavádza špecifický druh škody viazaný na taxatívne vymenované trestné činy. Ide

o prípady, keď škoda alebo majetkový prospech presiahne 50 000 eur a zároveň dôjde k poškodeniu finančných záujmov Európskej únie. V takýchto situáciách je súd povinný uložiť trest odňatia slobody. Špecifikom tejto právnej úpravy je, že aj keď páchateľ spôsobí škodu napríklad vo výške 60 000 eur, ktorá je podľa zákona kategorizovaná iba ako škoda väčšia, charakter skutku a jeho súvislosť s finančnými záujmami Európskej únie vedú k prísnejšiemu režimu. Výsledkom môže byť situácia, že aj pri prečine, kde by za iných

⁵ Vid'. § 124 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

okolností prichádzali do úvahy alternatívne tresty (napríklad peňažný trest), je súd povinný uložiť trest odňatia slobody.

Výraznou legislatívnou zmenou je tiež najmä prudký nárast násobkov medzi jednotlivými kategóriami škôd. Zatiaľ čo pôvodne sa hranice škody zvyšovali v násobkoch 10x, 100x a 500x oproti malej škode, v súčasnej právnej úprave ide o implicitné násobky približne 28x, 357x a 929x malej škody, čo predstavuje značný posun oproti predchádzajúcej právnej úprave a výrazne ovplyvňuje právnu kvalifikáciu trestných činov a posúdenie ich závažnosti.

Je potrebné poukázať aj na skutočnosť, že zákonodarca v dôvodovej správe bližšie nešpecifikuje spôsob, na základe ktorého dospel k takejto výraznej zmene ako sú výrazné skokové výšky jednotlivých hraníc škody. V dôvodovej správe k zákonu č. 40/2024 Z. z. je totiž uvedené len to, že sa upravujú „*hranice škody tak, aby to zodpovedalo aktuálnej spoločensko-ekonomickej situácii a jej predpokladanému vývoju v najbližšej dobe, a to najmä s prihliadnutím na historickú, súčasnú a očakávanú infláciu.*“⁶ Treba pritom dodať, že pozmeňujúce a doplňujúce návrhy k predmetnému návrhu zákona stanovovali dokonca ešte vyššie sumy jednotlivých kategórií – 35 000 EUR pre škodu väčšiu, 350 000 EUR pre značnú škodu a 700 000 EUR pre škodu veľkého rozsahu, čo ukazuje, že konečné hodnoty predstavujú výraznú korekciu oproti pôvodnému návrhu, avšak ani tie nie sú žiadnym spôsobom odborne odôvodnené.⁷

Hoci zákonodarca disponuje právomocou určovať trestnú politiku štátu, každé legislatívne zmeny by mali vychádzať z relevantných odborných údajov, poznatkov a byť racionálne odôvodnené. Práve uvedená skutočnosť v dôvodovej správe k zákonu č. 40/2024 Z. z. chýba. V prípade novelizácie jednotlivých kategórií škody tak dochádza k výraznej nerovnováhe. Na jednej strane pre roky zanedbávania aktualizácie hraníc škody v súlade s ekonomickým vývojom, na druhej strane pre prudký a skokový nárast jednotlivých kategórií. Táto skutočnosť môže spôsobiť, že právna kvalifikácia skutku nebude plne odrážať jeho reálnu závažnosť, čím v konečnom dôsledku vznikajú aj pochybnosti o primeranosti uložených trestnoprávných sankcií.

3. Vplyv novelizácie škody na posúdenie trestnosti činu

Novelizácia jednotlivých kategórií škody prijatá zákonom č. 40/2024 Z. z. priniesla výrazné zmeny nielen v samotnej kvantifikácii škody, teda v určení jej konkrétnej výšky a kategórie, ale aj v spôsobe, akým sa posudzuje trestnosť jednotlivých činov. Úprava výšky hraníc jednotlivých kategórií má priamy dopad na právnu kvalifikáciu skutkov, určovanie závažnosti činu a následnú aplikáciu trestnoprávných sankcií. Novela zároveň priniesla zníženie trestných sadzieb a skrátenie premlčacích dôb, čo má ďalší vplyv na hmotnoprávne posúdenie trestných činov. V nasledujúcej časti sa preto autor zameria na konkrétne dopady týchto zmien v praxi, pričom analyzuje, ako nové hranice škody, spolu so zmenami v trestných sadzbách a premlčacích dobách, ovplyvňujú posudzovanie trestnosti a právnu kvalifikáciu trestných činov.

⁶ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a doplňujú niektoré zákony. Dostupné on-line: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9577>.

⁷ Pozmeňujúce a doplňujúce návrhy k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a doplňujú niektoré zákony. Dostupné on-line: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=539923>.

Pri analyzovaní dopadov novely Trestného zákona na posudzovanie trestnosti činu sa autor rozhodol sústrediť na dve oblasti a to na trestné činy proti životnému prostrediu (§§ 300 – 310 TZ) a na trestný čin daňového podvodu (§ 277a TZ).

Vo väčšine trestných činov proti životnému prostrediu je v kvalifikovaných skutkových podstatách stanovený určitý druh alebo rozsah škody. Výnimku predstavujú iba trestné činy týrania zvierat (§ 305a), usmrtenia spoločenského zvierat'a bez primeraného dôvodu (§ 305aa), zanedbania starostlivosti o zviera (§ 305b) a organizovania zápasov zvierat (§ 305c).⁸ Zmena hraníc škody má preto veľký vplyv na trestnosť mnohých trestných činov proti životnému prostrediu.

Stručne možno uviesť, že vplyvom zvýšenia hranice malej škody na 700,01 eur sa zároveň mení hranica medzi priestupkom a trestným činom, čo spôsobuje, že kým podľa predchádzajúcej právnej úpravy postačovalo na spáchanie týchto trestných činov⁹ spôsobenie škody aspoň vo výške 266, 01 eur, podľa súčasnej právnej úpravy musí byť spôsobená škoda aspoň 700,01 eur. V súvislosti s uvedeným má zmena hraníc škody vplyv aj na samotnú trestnú zodpovednosť, pretože zvýšením prahovej hodnoty škody sa zníži počet trestných činov, ktoré môžu byť predmetom trestného stíhania. Zároveň vplyvom skokového navýšenia jednotlivých hraníc škôd dochádza aj k zmene kvalifikácie skutkov, čo sa prejavuje miernejšími trestnými sadzbami, prípadne preklasifikovaním zločinu na prečin. Okrem toho môžu mať zmeny vo výške škody aj priame dôsledky na efektívnosť ochrany životného prostredia. Zvýšenie škody tak môže oslabovať ochranné mechanizmy týkajúce sa životného prostredia. Na strane druhej by však v prípade nižšej hranice škody pribúdalo viacej prípadov, ktoré by boli predmetom trestného stíhania, čo by v konečnom dôsledku mohlo ísť aj na úkor závažnejších environmentálnych trestných činov.¹⁰

V súvislosti so zvýšením hraníc škôd v Trestnom zákone je potrebné dať do pozornosti aj skutočnosť, že ochrana životného prostredia je predmetom veľkého záujmu aj v rámci Európskej únie. Na úrovni práva Európskej únie je trestnoprávnym nástrojom boja proti nelegálnej činnosti v oblasti životného prostredia Smernica EP a Rady 2008/99/ES z 19. novembra 2008 o ochrane životného prostredia. Práve tu sa však ukazuje nesúlad medzi slovenskou právnou úpravou a požiadavkami smernice. Kým smernica vyžaduje, aby členské štáty zabezpečili ukladanie účinných, primeraných a odradzujúcich sankcií, posledná novela Trestného zákona ide opačným smerom – niektoré konania, ktoré sa doteraz posudzovali ako trestné činy, sú už len priestupkami, časť skutkov pôvodne kvalifikovaných ako zločiny bola preradená medzi prečiny, zvýšenie hranice škody spôsobilo, že viaceré skutky spadajú do miernejších odsekov s nižšími trestnými sadzbami.

⁸ BLAŽEK, R. - PROKEINOVÁ, M. *Trestné činy proti životnému prostrediu v kontexte európskych štandardov po novele trestného zákona*. In: Bratislavské právnické fórum 2024: europeizácia a princípy právneho štátu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 17.-19.9.2024 na Právnickej fakulte UK. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2024. ISBN 978-80-7160-732-8, s. 200-216 [online]

⁹ napr. trestný čin ohrozenia a poškodenia životného prostredia podľa § 300 TZ či trestný čin neoprávneného nakladania s odpadmi podľa § 302 TZ

¹⁰ BLAŽEK, R. - PROKEINOVÁ, M. *Trestné činy proti životnému prostrediu v kontexte európskych štandardov po novele trestného zákona*. In: Bratislavské právnické fórum 2024: europeizácia a princípy právneho štátu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 17.-19.9.2024 na Právnickej fakulte UK. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2024. ISBN 978-80-7160-732-8, s. 200-216 [online]

To oprávnené otvára otázku, či Slovenská republika vôbec spĺňa kritériá stanovené európskou legislatívou.¹¹

Pokiaľ ide o trestný čin daňového podvodu (§ 277a), je potrebné poukázať na skutočnosť, že ide o hospodársky trestný čin, ktorý má výrazný dopad na štátny rozpočet a finančné záujmy štátu. Výška spôsobenej škody priamo ovplyvňuje právnu kvalifikáciu skutku, trestnú sadzbu a možnosti aplikácie právnych nástrojov, ako je materiálny korektív alebo upustenie od potrestania.

Okrem toho sa daňový podvod často vyskytuje v rôznych formách, vrátane organizovaných karuselových podvodov, ktoré sú časovo náročné na vyšetrovanie a odhaľovanie. Z tohto dôvodu poskytuje tento skutok najlepšiu možnosť ilustrácie praktických dopadov novelizácie hraníc škody, zmeny trestných sadzieb a skrátenia premlčacej doby na aplikačnú prax. Výber tohto trestného činu umožňuje konkrétne demonštrovať, ako zmeny v Trestnom zákone ovplyvňujú posudzovanie samotnej trestnosti činu.

Na lepšiu ilustráciu dopadov novely Trestného zákona na trestnosť činu daňového podvodu je uvedené nasledujúce porovnanie v tabuľke. Tabuľka zachytáva zmeny v kategóriách škody, výške trestných sadzieb a dĺžke premlčacích dôb pred a po 6. auguste 2024, kedy nadobudla novela Trestného zákona účinnosť. Z porovnania je zrejmé, že došlo nielen k posunu hraníc jednotlivých kategórií škody, ale aj k úprave trestných sadzieb a premlčacích lehôt, čo má zásadný vplyv na právnu kvalifikáciu skutku a následné uloženie trestu.

Tabuľka č. 1

Porovnanie výšky škody, trestných sadzieb a premlčacích dôb pred a po nadobudnutí účinnosti novely Trestného zákona pri trestnom čine daňového podvodu

Trestný čin daňového podvodu		
Kategória škody	Právna úprava účinná do 6.8.2024	Právna úprava účinná od 6.8.2024
Väčšia škoda	2 660 – 26 599 eur TOS 1 – 5 rokov premlčacia doba 5 rokov	20 000, 01 – 250 000 eur TOS 6 mesiacov – 3 roky premlčacia doba 3 roky
Značná škoda	26 600 – 132 999 eur TOS 4 – 10 rokov premlčacia doba 20 rokov	250 000, 01 – 650 000 eur TOS 2 – 8 rokov premlčacia doba 10 rokov
Škoda veľkého rozsahu	133 000 a viac eur TOS 7 – 12 rokov premlčacia doba 20 rokov	650 000, 01 a viac eur TOS 3 – 10 rokov premlčacia doba 10 rokov

Pred účinnosťou novely Trestného zákona sa konanie spočívajúce v uplatnení nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty s úmyslom zadovážiť si neoprávnený prospech vo veľkom rozsahu napr. 200 000 eur posudzovalo ako trestný čin daňového podvodu podľa § 277a ods. 3, za ktorý páchatelovi hrozil trest odňatia slobody na 7 až 12 rokov a

¹¹ Bližšie pozri BLAŽEK, R. - PROKEINOVÁ, M. *Trestné činy proti životnému prostrediu v kontexte európskych štandardov po novele trestného zákona*. In: Bratislavské právnické fórum 2024: europeizácia a princípy právneho štátu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 17.-19.9.2024 na Právnickej fakulte UK. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2024. ISBN 978-80-7160-732-8, s. 200-216 [online]

premlčacia doba bola stanovená na 20 rokov. Po prijatí novely je však rovnaké konanie kvalifikované len ako daňový podvod spáchaný vo väčšom rozsahu podľa § 277a ods. 1, pričom trestná sadzba bola znížená na 6 mesiacov až 3 roky a trestnosť tohto skutku zaniká už uplynutím trojročnej premlčacej doby.

Uvedená právna úprava vyvoláva viacero vážnych pochybností. Predovšetkým tu možno vidieť zjavný nepomer medzi závažnosťou skutku a jeho právnou kvalifikáciou. Neoprávnené uplatnenie nároku na vrátenie dane z pridanej hodnoty vo výške 200 000 eur je konaním, ktoré má nepochybne vysokú spoločenskú škodlivosť a priamo zasahuje do štátneho rozpočtu. Skutočnosť, že sa toto konanie po novele kvalifikuje iba ako prečin, môže byť vnímaná ako neadekvátne znížovanie jeho spoločenskej závažnosti. Takéto nastavenie zároveň nezodpovedá reálnemu rozsahu spôsobenej škody a oslabuje nielen represívny, ale aj preventívny účinok trestného práva. Osobitne problematická je trojročná premlčacia doba. Pri hospodárskej kriminalite, a najmä pri zložitých daňových podvodoch, ide o obdobie, ktoré v praxi len zriedkavo postačuje na objasnenie tohto trestného činu. Krátka premlčacia doba tak reálne vedie k riziku, že páchatelom sa podarí vyhnúť trestnej zodpovednosti nie pre nedostatok dôkazov, ale jednoducho preto, že sa im trestné stíhanie premlčí.

Zvýšenie hranice pre väčšiu škodu sa premieta aj do posudzovania podmienok použitia materiálneho korektívu podľa § 10 ods. 2 TZ. V súčasnosti možno o jeho aplikácii uvažovať už pri trestnom čine daňového podvodu podľa § 277a ods. 1 TZ, ak výška škody dosiahne viac ako 20 000 eur, keďže ide o prečin. Pred novelou bola hranica väčšieho rozsahu nastavená podstatne nižšie a to na 2 660 eur, a preto sa materiálny korektív uplatňoval predovšetkým v prípadoch, kde bola závažnosť takéhoto konania minimálna.

Ďalším praktickým dôsledkom novej právnej úpravy je aj možnosť širšieho využitia inštitútu upustenia od potrestania podľa § 40 Trestného zákona. Keďže daňový podvod podľa § 277a ods. 1 TZ je po novom kvalifikovaný ako prečin pri škode od 20 000 eur do 250 000 eur, súd môže v takýchto prípadoch pristúpiť k upusteniu od potrestania, pokiaľ sú splnené zákonné podmienky. Okrem podmienok uvedených v § 40 ods. 1 TZ¹², musí byť zároveň splnená aj požiadavka podľa § 40 ods. 3 TZ, teda aby páchatel vydal výnos z trestnej činnosti a uhradil spôsobenú škodu. Pred nadobudnutím účinnosti novely však takýto postup nebol možný pri konaniach, pri ktorých škoda presiahla napríklad 133 000 eur. Takáto škoda sa totiž považovala za škodu veľkého rozsahu a kvalifikovala sa ako zločin. Zákonom stanovená trestná sadzba bola v týchto prípadoch prísna a neumožňovala ani uloženie podmieneného trestu odňatia slobody. Súd preto musel uložiť nepodmienečný trest, a inštitút upustenia od potrestania neprichádzal do úvahy.¹³

¹² Podľa § 40 ods. 1 od potrestania páchatel'a prečinu, ak ním nebola spôsobená smrť alebo ťažká ujma na zdraví, možno upustiť, ak páchatel' priznal spáchanie prečinu, jeho spáchanie ľutuje a prejavuje účinnú snahu po náprave a ak vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a na doterajší život páchatel'a možno dôvodne očakávať, že už samotné prejednanie veci pred súdom postačí na jeho nápravu, súd prijme záruku za nápravu páchatel'a a má za to, že vzhľadom na výchovný vplyv toho, kto záruku ponúkol, povahu spáchaného prečinu a osobu páchatel'a uloženie trestu nie je potrebné.

¹³ Podrobnejšie je možné sa odvolať na právnu úpravu účinnú do 6. augusta 2024, konkrétne na § 277a ods. 3 v nadväznosti na § 34 ods. 6 Trestného zákona.

4. Komparácia právnej úpravy výšky škody pri trestnom čine daňového podvodu v Slovenskej republike a Českej republike

Právna úprava trestného činu daňového podvodu sa v podmienkach Slovenskej a Českej republiky odlišuje najmä v otázke stanovenia hraníc škody, od ktorých sa odvíja právna kvalifikácia skutku, trestná sadzba a dĺžka premlčacej doby. Práve výška spôsobenej škody predstavuje jeden z kľúčových kvalifikačných znakov, ktorý zásadným spôsobom determinuje trestnoprávne následky konania páchatel'a. Cieľom tejto kapitoly je preto porovnať právnu úpravu Slovenskej republiky a Českej republiky v otázke stanovenia výšky škody pri trestnom čine daňového podvodu, analyzovať jej dopady na právnu kvalifikáciu a trestnú sadzbu a poukázať na rozdiely v nastavení premlčacích dôb.

Tabuľka č. 2

Porovnanie výšky škody, trestných sadzieb a premlčacích dôb pri trestnom čine daňového podvodu v Slovenskej a Českej republike (právny stav k roku 2025)

Kategória škody	Slovenská republika; Trestný zákon	Česká republika; Trestní zákoník
Väčšia škoda (eur)	20 000, 01 – 250 000 eur TOS 6 mesiacov – 3 roky premlčacia doba 3 roky	4 090 – 40 899 eur TOS 6 mesiacov – 3 roky premlčacia doba 5 rokov
Značná škoda (eur)	250 000, 01 – 650 000 eur TOS 2 – 8 rokov premlčacia doba 10 rokov	40 900 – 408 989 eur TOS 2 – 8 rokov premlčacia doba 10 rokov
Škoda veľkého rozsahu (eur)	650 000, 01 a viac eur TOS 3 – 10 rokov premlčacia doba 10 rokov	408 990 a viac eur TOS 5 – 10 rokov premlčacia doba 15 rokov

Na uvedenom príklade možno názorne ukázať výrazné rozdiely medzi právnou úpravou výšky škody v Slovenskej republike a v Českej republike. Najmä široké rozpätie medzi kategóriou väčšej a značnej škody na Slovensku má zásadný význam pre právnu kvalifikáciu skutku a tým aj pre výšku hroziaceho trestu.

Ak páchatel' A na území Slovenskej republiky neoprávnene uplatní nárok na vrátenie dane z pridanej hodnoty vo výške 225 000 eur s úmyslom získať majetkový prospech, jeho konanie by bolo kvalifikované ako prečin daňového podvodu podľa § 277a ods. 1 TZ SR spojení s § 125 ods. 1 TZ SR, pretože ide o spôsobenie väčšej škody. Za tento skutok mu hrozí trest odňatia slobody na 6 mesiacov až 3 roky a trestnosť činu zaniká uplynutím premlčacej doby 3 roky.

Naopak, ak by páchatel' B spáchal totožný skutok na území Českej republiky, teda neoprávnene by uplatnil nárok na vrátenie DPH v rozsahu 225 000 eur, jeho konanie by bolo posúdené ako zločin skrátenia dane, poplatku a podobnej povinnej platby podľa § 240 ods. 1, ods. 2 písm. c) TZ ČR v spojení s § 138 ods. 1 písm. d) TZ ČR, keďže spôsobil značnú škodu. V tomto prípade by mu hrozil trest odňatia slobody na 2 až 8 rokov a trestnosť činu by zanikla až uplynutím premlčacej doby 10 rokov.

Porovnaním uvedených príkladov je zrejmé, že rozdielne nastavenie hraníc škody v slovenskom a českom právnom poriadku vedie k odlišnej právnej kvalifikácii skutkov s porovnateľnou spoločenskou závažnosťou. Slovenská právna úprava je charakteristická

skokovým a značne disproporčným odstupňovaním jednotlivých kategórií škody, čo sa premieta do výrazne rozdielnych trestných sadzieb a dokonca do inej premlčacej doby.

Najzásadnejší problém súčasnej slovenskej právnej úpravy tak nespočíva iba vo zvýšení hraníc škody, ale predovšetkým v absencii odborného odôvodnenia spôsobu, akým boli nové hranice nastavené. Chýbajú riadne analýzy a opora v kvantitatívnych či kvalitatívnych ukazovateľoch, ako aj jasná väzba na makroekonomické dáta (napr. priemerná mzda, HDP či inflácia). Výsledkom je legislatíva, ktorá nereflektuje ekonomickú realitu a vedie k nevyváženým rozdielom v právnej kvalifikácii a následnom trestaní.

Záver

Novela Trestného zákona prijatá zákonom č. 40/2024 Z. z. síce odstránila dlhoročnú stagnáciu v oblasti výšky škody, avšak spôsob, akým boli nové hranice nastavené, vyvoláva vážne odborné otázky. Skokové navýšenie jednotlivých kategórií škôd bez jasného metodického a ekonomického zdôvodnenia pôsobí arbitrárne a naruša proporcionalitu vzťahujúcu sa na spáchaný skutok a jeho právnu kvalifikáciu. Zatiaľ čo dlhoročná nečinnosť zákonodarcu spôsobovala, že aj menej závažné konania boli postihované prísnou trestnou represiou, aktuálna úprava prináša opačný extrém v podobe výrazného oslabenia trestnoprávnej reakcie aj pri skutkoch s vysokou materiálnou škodou a spoločenskou nebezpečnosťou.

Problémom ostáva najmä výrazná disproporcia medzi jednotlivými kategóriami škôd, ktorá vedie k paradoxným výsledkom v aplikačnej praxi. Kým predchádzajúca právna úprava stanovovala neúmerne vysoké trestné sadzby, ktoré viedli k prísnej kriminalizácii aj tam, kde to nebolo vždy odôvodnené, súčasná novela posúva kyvadlo opačným smerom. Takýto extrémny posun nemožno považovať za racionálny. Namiesto odstránenia predchádzajúcich disproporcií totiž vytvára nové, ktoré oslabujú konzistentnosť a proporcionalitu trestnoprávnej regulácie.

Komparácia so susednou Českou republikou navyše ukazuje, že slovenská úprava sa svojou skokovou a neodôvodnenou zmenou hraníc dostáva do zreteľného nepomeru. Tým dochádza k odlišnej právnej kvalifikácii skutkov s porovnateľnou závažnosťou.

Zákonodarca pri takto závažných zásahoch do trestnej politiky štátu nemôže postupovať na základe všeobecných odkazov na „spoločensko-ekonomickú situáciu“ či „očakávanú infláciu“. Absencia konkrétnych analytických podkladov, ekonomických prepočtov a jasných kritérií pre určenie nových hraníc škody je vážnym deficitom, ktorý degraduje kvalitu legislatívneho procesu. Výsledkom je právna úprava, ktorá namiesto zlepšenia proporcionality a predvídateľnosti trestného práva priniesla nové disproporcie a nerovnováhy. Do budúca je preto nevyhnutné, aby legislatívne zásahy vychádzali z odborne podložených analýz a aby boli podložené transparentnou metodikou. Len tak možno zabezpečiť, že Trestný zákon bude plniť svoju úlohu účinného, spravodlivého a predvídateľného nástroja ochrany spoločnosti.

Použitá literatúra

1. BLAŽEK, R. - PROKEINOVÁ, M. *Trestné činy proti životnému prostrediu v kontexte európskych štandardov po novele trestného zákona*. In: Bratislavské právnické fórum 2024: europeizácia a princípy právneho štátu. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v dňoch 17.-19.9.2024 na Právnickej

- fakulte UK. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2024. ISBN 978-80-7160-732-8, s. 200-216 [online]
2. ČENTÉŠ, J., BELEŠ, A., ČIPKOVÁ, J. *Kategorizácia škôd spôsobených trestným činom* (1. časť). In: Časopis pro právní vědu a praxi. - Roč. 28, č. 2 (2020), s. 225-246.
 3. ČENTÉŠ, J., BELEŠ, A., ČIPKOVÁ, J. *Kategorizácia škôd spôsobených trestným činom* (2. časť). Časopis pro právní vědu a praxi. - Roč. 28, č. 3 (2020), s. 373-400.
 4. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online] Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=9577>.
 5. Pozmeňujúce a dopĺňujúce návrhy k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. [online] Dostupné na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=539923>.
 6. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
 7. Zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník
 8. Zákon č. 40/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Jozef Čentéš, DrSc.
Pracovná pozícia: Profesor
Zamestnávateľ: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
E-mail: jozef.centesh@flaw.uniba.sk

MODERNIZÁCIA TRESTNÉHO PROCESU. NETRADIČNÉ CHÁPANIE PRÍPRAVNÉHO KONANIA TRESTNÉHO

MODERNIZATION OF THE CRIMINAL PROCESS. UNCONVENTIONAL UNDERSTANDING OF PRE-TRIAL CRIMINAL PROCEEDINGS

Ivan Šimovček

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Trestná politika v súčasnosti sa sústreďuje aj na zefektívnenie a zjednodušenie prípravného konania. V súčasnosti tradičný prístup chápe prípravné konanie ako konanie, ktoré nadväzuje na výsledky postupu pred začatím trestného stíhania. Vo vzťahu ku konaniu pred súdom má preto prípravné konanie predbežnú povahu, to znamená, že ťažisko dokazovania má spočívať v konaní pred súdom a v prípravnom konaní sa majú obstarat' dôkazy, resp. pramene dôkazov, ktoré by sa mohli vykonať pred súdom. Netradičné chápanie prípravného konania by malo uspokojivo vyriešiť otázku, či inštitút podozrivého plne nahradí inštitút obvineného v trestnom konaní, resp. či vôbec potrebujeme inštitút obvineného z trestného činu.

Kľúčové slová: *Prípravné konanie, trestné stíhanie, obvinený z trestného činu, podozrivý z trestného činu.*

Abstract

Criminal policy is currently also focused on streamlining and simplifying the preparatory proceedings. The traditional approach understands pre-trial proceedings as proceedings that follow the results of the pre-prosecution procedure. In relation to the proceedings before the court, the pre-trial proceedings are therefore of a preliminary nature, i.e. the center of gravity of the evidence should lie in the proceedings before the court and the pre-trial proceedings should provide evidence or sources of evidence that could be taken before the court. An unconventional understanding of pre-trial proceedings should satisfactorily resolve the question of whether the institute of the suspect will fully replace the institute of the accused in criminal proceedings, or whether we need the institute of the accused of a criminal offence at all.

Key Words: *Pre-trial proceedings, criminal prosecution, accused of a crime, suspected of a crime.*

Úvod

Trestná politika v súčasnosti sa sústreďuje aj na zefektívnenie a zjednodušenie prípravného konania. Prípravné konanie trestné treba zmodernizovať tak, aby vyšetrovatelia a orgány činné v trestnom konaní mali viac času na reálne odhaľovanie trestnej činnosti.¹ Jedným spôsobom je znižovanie procesnej náročnosti a zbytočnej administratívnej zaťaženia prípravného konania.

Dosiahnutie cieľov trestnej politiky v prípravnom konaní však vyžaduje ísť ďalej aj cestou komplexnej modernizácie prípravného konania. Modernizácia musí vychádzať z pochopenia obsahu a zmyslu netradičného chápania prípravného konania v trestnom

¹ [online] Dostupné na: <https://gov.sk://www.justice.sk/tlacovespravy/reforma-trestnej-politiky-napreduje-pracami-na-zmenach-v-trestnom-poriadku/> (stiahnuté 25.3.2025)

proces. Základným východiskom v tomto procese je vymedzenie, čo je tradičné a čo netradičné v tomto štádiu.

V súčasnosti tradičný prístup chápe prípravné konanie ako konanie, ktoré nadväzuje na výsledky postupu pred začatím trestného stíhania. Je to úsek trestného konania od začatia trestného stíhania do podania obžaloby, návrhu na schválenie dohody o vine a treste alebo do právoplatnosti iného meritórneho rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní. Účelom prípravného konania je čo najrýchlejšie obstarat' dôkazy potrebné pre rozhodnutie, či sa má podať obžaloba, príp. návrh na schválenie dohody o vine a treste na súd, alebo či má orgán činný v trestnom konaní ukončiť trestné konanie už v tomto štádiu niektorým z rozhodnutí vo veci samej (napr. uznesením o schválení zmieru). Základným cieľom prípravného konania je splniť jeho zabezpečovaciu a verifikačnú funkciu.

Dôraz sa kladie na zabezpečenie dôkazov, resp. prameňov dôkazov potrebných pre konanie pred súdom (najmä pre hlavné pojednávanie) ale aj pre iné rozhodnutia v prípravnom konaní. Vo vzťahu ku konaniu pred súdom má preto prípravné konanie predbežnú povahu, to znamená, že ťažisko dokazovania má spočívať v konaní pred súdom a v prípravnom konaní sa majú obstarat' dôkazy, resp. pramene dôkazov, ktoré by sa mohli vykonať pred súdom. Je zrejmé, že od kvality dokazovania v prípravnom konaní často závisí úspešnosť samotného konania pred súdom.

Verifikačná funkcia prípravného konania zabráňuje tomu, aby boli pred súd postavené nevinné osoby. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné obstarávať dôkazy svedčiace v prospech obvineného s rovnakou starostlivosťou ako v jeho neprospech, tak aby umožnili súdu spravodlivé rozhodnutie. Verifikačná funkcia predchádza tomu, aby sa na súdy dostávali nedostatočne objasnené prípady.

1. Historické súvislosti tradičného chápania prípravného konania.

Trestné konanie bolo na území Uhorska Slovenska upravené zákonným článkom č. XXXIII/1896 o trestno-žalobnom pravotnom poriadku s účinnosťou od 1.1.1900. Daná úprava trvala až do roku 1950, keď bola nahradená novým trestným poriadkom (zákon č. 87/1950 Zb.)² Prípravné konanie malo dve formy vyhládavanie (stopovanie) a vyšetrovanie. Cieľom stopovania bolo zisteniu skutočností relevantných pre podanie obžaloby.

Účelom vyšetrovania uskutočňovaného vyšetrojúcim sudcom bolo zistenie skutočností odôvodňujúcich buď zastavenie trestného konania, resp. nariadenie hlavného pojednávania, ktoré už vtedy bolo považované za ťažiskovú fázu trestného konania. Súčasne existovalo aj predbežné konanie, ktoré predstavovalo prechod medzi prípravným konaním a hlavným pojednávaním a jeho obsahom bolo podanie obžaloby a predvolania na hlavné pojednávanie.

Závažnosť trestných činov deliktov rozlišovala trestné stíhanie na základe verejnej obžaloby prokurátorom a trestné stíhanie na základe súkromnej obžaloby (menej závažné trestné činy, ako ublíženie na cti, ľahké ublíženie na zdraví, poškodenie cudzieho majetku a pod.).

Cieľom stopovania bolo vypátrať a ustáliť dáta, ktoré sú potrebné, aby žalobník sa mohol vyznať v otázke podania (pozdvihnutia) alebo nepodania obžaloby. Stopovanie riadilo kráľovské zástupníctvo (VIII. hlava, § 83 zák. čl. XXXIII/1896). Cieľom

² LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska. II- 1790-1918*. Trnava, TYPI 2012, s. 570- 579

vyšetrovania bolo vyriešiť otázku, či treba nariadiť hlavné pojednávanie alebo zrušiť trestnoprávne stopovanie (IX. hlava, § 102 zák. čl. XXXIII/1896).

Vyšetrovanie začínalo len na základe návrhu alebo zo zákona. Zo zákona bolo vyšetrovanie povinné, ak išlo o zločin, za ktorý bolo možné uložiť trest smrti alebo trest odňatia slobody nad 5 rokov, ak bol páchatel' prichytený na mieste činu, ak sa obvinený priznal k spáchaniu trestného činu a priznanie bolo v súlade s výsledkami stopovania, na návrh kráľovského zástupníctva a ak sa prípad začal len na podklade jednej súkromnej žaloby. Z začať vyšetrovanie bolo možné len pre skutok, uvedený v návrhu a len proti osobe, obvinenej z tohto skutku (§ 104 zák. čl. XXXIII/1896). Vyšetrovanie vykonával vyšetrujúci sudca, ktorý konal z úradnej povinnosti (ex offi). Dozor nad vyšetrovaním vykonáva obžalobná rada súdnej stolice § 109 zák. čl. XXXIII/1896). Možno tu konštatovať, že daná úprava inštitút začatia trestného stíhania, tzv. len vo veci vôbec nepoznala.

Rovnako už spomínaný trestný poriadok z roku 1950 (č. 87/1950 Zb.)³ inštitút začatia trestného stíhania nepoznal. Ak sa prokurátor dozvedel o trestnom čine, vykonával vyšetrovanie, pokiaľ vec už nebola dostatočne vysvetlená. Vyšetrujúci prokurátor bol povinný urobiť všetko, čo bolo potrebné na zabezpečenie úspešného vykonania trestného konania. Za tým účelom predovšetkým zbieral dôkazy o skutočnostiach dôležitých pre rozhodnutie súdu, či už svedčili v neprospech obvineného či v jeho prospech, najmä vypočúval obvineného a svedkov, staral sa o to, aby obvinený mohol byť postavený pred súd a aby nemaril trestné konanie. Prokurátor mohol z dôležitých dôvodov nariadiť osobám, ktoré pravdepodobne bolo treba vypočuť ako obvinených alebo ako svedkov, aby sa toho istého alebo aj budúceho dňa nevzdalaľovali z miesta, ktoré určil.

Inštitút začatia trestného stíhania bol do nášho trestného poriadku zakotvený v roku 1956 (zák. č. 64/1956 Zb. účinný od 01.07.1961 do 31.12.1961) ako reakcia na vyslovene triedne motivované trestné procesy v päťdesiatych rokoch. Podľa tohto trestného poriadku vyšetrovanie sa začalo, ak sa zistili skutočnosti, ktoré nasvedčovali tomu, že bol spáchaný trestný čin. Vyšetrovanie začínal vyšetrovací orgán uznesením; ak sa nezačalo vyšetrovanie na rozkaz prokurátora, doručil sa mu odpis tohto uznesenia najneskoršie do 24 hodín. Účelom inštitútu začatia trestného stíhania bolo okrem iného zabrániť začatiu trestného stíhania tam, kde na to neboli zákonné dôvody, čím sa tento inštitút stal významnou zárukou pre občanov proti bezdôvodnému stíhaniu a ujám, ktoré sa spájajú s trestným stíhaním.⁴ Nový československý trestný poriadok z roku 1961 (zák. č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom s účinnosťou od 1.1.1962) v § 160 ods. 1 upravil začatie trestného stíhania takmer rovnako ako súčasne platný trestný poriadok. Trestné stíhanie začínal vyšetrovateľ alebo vyhľadávací orgán, ak zistené skutočnosti nasvedčovali tomu, že bol spáchaný trestný čin, a ak nebol dôvod na odloženie, resp. odovzdanie veci (§ 159 ods. 2 a 3). Trestné stíhanie sa začínalo uznesením. Ak hrozilo nebezpečenstvo z omeškania, vyšetrovateľ alebo vyhľadávací orgán začal trestné stíhanie vykonaním zabezpečovacích úkonov podľa ustanovení druhého až piateho oddielu štvrtej hlavy trestného poriadku. Po ich vykonaní vyhotovil bez meškania uznesenie.

Z uvedeného vyplýva mierne zúžená alternatíva začatia trestného stíhania vo veci len na zabezpečovacie úkony. Začatie trestného stíhania bolo nevyhnutným predpokladom

³ Vyhláška ministra spravodlivosti zo dňa 31. decembra 1952 o úplnom znení zákona č. 87/1950 Zb., o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).

⁴ RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestné konanie*. 2. vydanie. Bratislava, Obzor 1977, s. 208

vykonania zabezpečovacích úkonov a dokazovania v zmysle jednotlivých dôkazných prostriedkov.

Uvedená úprava začatia trestného stíhania prežila aj zmenu spoločenského režimu v roku 1989 a pretrvala až do roku 1994, kedy došlo k zrušeniu inštitútu začatia trestného stíhania zákonom č. 247/1994 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal Trestný poriadok s účinnosťou od 1.10.1994. Podľa § 160 ods.1 tohto novelizovaného Trestného poriadku, ak zistené skutočnosti nasvedčovali tomu, že bol spáchaný trestný čin, a ak bol dostatočne odôvodnený záver, že ho spáchala určitá osoba, vyšetrovateľ bez meškania začal trestné stíhanie, ak nebol dôvod na odovzdanie alebo odloženie veci (§ 159 ods. 2 a 3).

Trestné stíhanie sa začínalo vydaním uznesenia o vznesení obvinenia, ktoré sa obvinenému oznámilo do troch dní alebo najneskôr na začiatku jeho prvého výsluchu. Uznesenie o vznesení obvinenia obsahovalo opis vyšetrovaného skutku s uvedením miesta, času, prípadne iných okolností, za ktorých k nemu došlo, aby skutok nemohol byť zamenený s iným, o aký trestný čin v tomto skutku ide, a to jeho zákonným pomenovaním a uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona, a dôvody, pre ktoré je obvinený stíhaný.

Podľa tejto právnej úpravy nebola možná alternácia začatia trestného stíhania, nakoľko začať trestné stíhanie bolo možné len vznesením obvinenia proti konkrétnej osobe. Ak trestné stíhanie nebolo možné začať preto, lebo osoba, ktorá by mohla byť obvinená, nebola ešte známa, vyšetrovateľ alebo policajný orgán mohol vykonávať zabezpečovacie úkony a dokazovanie (štvrtá a piata hlava TP) len ako neodkladné alebo neopakovateľné úkony. Neodkladným úkonom bol taký úkon, ktorý vzhľadom na nebezpečenstvo jeho zmarenia, zničenia alebo straty nezniesol z hľadiska účelu trestného konania odklad na dobu, kým sa začne trestné stíhanie. Neopakovateľným úkonom bol taký úkon, ktorý nebolo možné vykonať pred súdom.

Ak nešlo o neodkladné alebo neopakovateľné úkony, bolo možné pred začatím trestného stíhania vyžiadať si len vysvetlenia, o ktorých sa spísal úradný záznam. Tento záznam slúžil prokurátorovi a obvinenému na zváženie návrhu, aby osoba, ktorá takéto vysvetlenie podala, bola vypočutá pred súdom ako svedok, a súčasne súdu na úvahu, či takýto dôkaz vykoná. Záznam v konaní pred súdom nebolo možné použiť ako dôkaz. Ak ten, kto podal vysvetlenie, bol neskôr vypočúvaný ako svedok alebo ako obvinený, nemohol mu byť záznam predložený.

Spôsob začínania trestného stíhania vydaním uznesenia o vznesení obvinenia konkrétnej osobe vytrval až do prijatia novely Trestného poriadku zákonom č. 272/1999 Zb. s účinnosťou od 1.11.1999, kedy sa slovenská právna úprava vrátila opäť k inštitútu začatia trestného stíhania vo veci, teda viac menej späť k pôvodnému Trestnému poriadku z roku 1961. Táto úprava začatia trestného stíhania vo veci bola v celom rozsahu prijatá aj v rekodifikovanom Trestnom poriadku z roku 2005. (zák. č. 301/2005 Z. z.).

2. Tradičné chápanie prípravného konania a inštitút obvineného.

Tradičné chápanie prípravného konania je tiež priamo spojené s inštitútom začatia trestného stíhania a vznesenia obvinenia zo spáchania trestného činu konkrétnej fyzickej alebo právnickej osobe, t. j. s inštitútom obvineného z trestného činu.

Trestné stíhanie začína vydaním uznesenia o začatí trestného stíhania (§ 199 ods. 1 Trestného poriadku, (ďalej len „TP“). Podmienkou začatia je, že zistené okolnosti odôvodňujú záver (podozrenie), že bol spáchaný trestný čin. Ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania, trestné stíhanie sa môže začať aj vykonaním zaistovacieho, neodkladného

alebo neopakovateľného úkonu. V takomto prípade musí policajt ihneď po vykonanom úkone vydať uznesenie o začatí trestného stíhania, v ktorom uvedie, ktorým úkonom sa začalo trestné stíhanie.

Uznesenie o začatí trestného stíhania musí okrem všeobecných náležitostí obsahovať aj opis skutku s uvedením miesta, času, príp. iných okolností, za akých k nemu došlo, o aký trestný čin v tomto skutku ide, a to jeho zákonným pomenovaním a uvedením príslušného ustanovenia Trestného zákona. Uznesenie neobsahuje odôvodnenie.

Pre prípravné konanie je charakteristické, že je neverejné, t. j. v tomto štádiu trestného konania sa neuplatňuje zásada verejnosti, pretože vyzradenie predbežných výsledkov vyšetrovania by mohlo zmariť ďalší priebeh trestného stíhania. Rovnako sa neuplatňuje napríklad zásada kontradiktórnosti, pretože prípravné konanie nie je charakterizované sporom dvoch súperiacich strán, ktorý by rozhodol tretí nezávislý subjekt. Naproti tomu sa v prípravnom konaní uplatňuje zásada stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom, zásada oficiality, zásada legality a zásada oportunity.

Vo vzťahu ku konaniu pred súdom má prípravné konanie predbežnú povahu, to znamená, že ťažisko dokazovania spravidla spočíva v konaní pred súdom a v prípravnom konaní sa majú obstarat' dôkazy, ktoré by mohli byť použiteľné pred súdom. To znamená, že od kvality dokazovania v prípravnom konaní často závisí úspešnosť dokazovania (i samotného konania) pred súdom.

Obvinený v trestnom konaní má svoje práva a povinnosti. Medzi práva obvineného zaraďujeme právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, ktoré sa mu kladú za vinu, uvádzať okolnosti, navrhovať, predkladať a obstarávať dôkazy slúžiace na jeho obhajobu, právo nevypovedať, právo zvoliť si obhajcu a radiť sa s ním, nárok na bezplatnú obhajobu, ak nemá prostriedky na úhradu trov obhajoby, právo podávať návrhy a opravné prostriedky, žiadať prokurátora o preskúmanie postupu policajta, byť poučený o svojich právach, o možnosti ich uplatnenia a o význame priznania, nazerať do spisu, robiť si výpisky, poznámky a kópie spisu, právo preštudovať spis a podávať návrhy na doplnenie vyšetrovania, právo na doručenie obžaloby, byť prítomný na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí, v konaní pred súdom vypočúvať svedkov, ktorých navrhol, právo na záverečnú reč a právo posledného slova, právo na tlmočníka a prekladateľa, ak vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa vedie konanie.

Medzi povinnosti obvineného zaraďujeme dostaviť sa na predvolanie, podrobiť sa predvedeniu, uviesť pri prvom výsluchu adresu na doručovanie písomností, strpieť úkony na zistenie totožnosti, strpieť prehliadku tela a iné podobné úkony, strpieť odber vzorky na analýzu DNA podľa osobitného zákona, zúčastniť sa na konfrontácii a rekognícii, strpieť podobné zaisťovacie úkony a podrobiť sa vyšetrovaniu duševného stavu znalcami.

V trestnoprávnej teórii sa obhajoba zvykne rozlišovať na materiálnu a formálnu obhajobu. Materiálnou obhajobou sa rozumie najmä skutočnosť, že obvinený sa môže obhajovať predovšetkým sám. Orgány činné v trestnom konaní a súd musia svojou činnosťou takto realizovanú obhajobu obvineného garantovať. Preto sú povinné v trestnom konaní postupovať tak, aby bol náležite zistený skutočný stav veci, s rovnakou starostlivosťou objasňovať aj okolnosti svedčiace v prospech obvineného a vykonávať v tomto smere dôkazy aj bez návrhu obvineného. Priznanie obvineného ich nezbavuje povinnosti preskúmať všetky okolnosti prípadu. V každom štádiu trestného konania sú povinné poučiť obvineného o jeho právach a uplatňovanie týchto práv mu aj umožniť a zabezpečiť.

Pod formálnou obhajobou rozumieme právo zvoliť si obvineným obhajcu, osobu s právnickým vzdelaním, advokáta, ktorý zastupuje jeho záujmy.

3. Netradičné chápania prípravného konania je úzko späté s vymedzením inštitútu podozrivej osoby⁵

Podozrivým je osoba, ktorá nie je obvineným, je však pristihnutá pri trestnom čine, zadržaná pri páchaní trestného činu alebo bezprostredne po ňom alebo zastihnutá na úteku alebo je podľa trestného oznámenia, iného podnetu alebo zistených skutočností podozrivá z trestného činu Slovenská právna úprava postavenia a rozsahu práv podozrivého vychádza z právne záväzných aktov Európskej únie, ktoré sú priamo uplatniteľné v Slovenskej republike a týkajú sa postavenia a práv osoby podozrivej zo spáchania trestného činu. Trestný poriadok v § 85 TP upravuje zadržanie a obmedzenie osobnej slobody podozrivej osoby týmto spôsobom. Osobu podozrivú zo spáchania trestného činu môže policajt zadržať, ak je tu niektorý z dôvodov väzby podľa § 71 ods. 1 alebo 2 TP alebo ak ide o podozrivú osobu podľa § 204 ods. 1 TP, aj keď proti nej doteraz nebolo vznesené obvinenie. Na zadržanie je potrebný predchádzajúci súhlas prokurátora. Bez takého súhlasu možno zadržanie vykonať, len ak vec neznesie odklad a súhlas vopred nemožno dosiahnuť, najmä ak bola taká osoba pristihnutá pri trestnom čine alebo zastihnutá na úteku.

Zákon č. 40/2024 Z. z. ktorý novelizoval Trestný poriadok, zaviedol legálnu definíciu podozrivého ako subjektu trestného konania a určil rámcovo jeho procesné práva. Podozrivým je osoba, ktorá nie je obvineným, je však pristihnutá pri trestnom čine, zadržaná pri páchaní trestného činu alebo bezprostredne po ňom alebo zastihnutá na úteku alebo je podľa trestného oznámenia, iného podnetu alebo zistených skutočností podozrivá z trestného činu (§ 10 ods. 25 TP).

Procesné postavenie a práva podozrivého sú vymedzené v § 33b TP nasledovne, podozrivý má práva a povinnosti obvineného. Podozrivý má najmä právo na obhajobu a právo primerané vysvetlenie okolností zakladajúcich podozrenie voči nemu. Pri vymedzení rozsahu práv a povinností podozrivého zákonodarca využil analógiu, nakoľko jeho práva povinnosti sú rovnaké ako pri obvinenom. Zákon osobitne zdôraznil právo podozrivého právo na obhajobu v plnom rozsahu zákona, ak nie je ustanovené inak alebo ak z povahy veci nevyplýva niečo iné.

K ďalším osobitne uvedeným právam podozrivého možno spomenúť právo na primerané vysvetlenie okolností zakladajúcich podozrenie voči nemu. Opis týchto okolností treba uviesť najneskôr v zápisnici o jeho výsluchu s uvedením právnej kvalifikácie skutku, z ktorého je podozrivý. Podozrivý má tiež právo na poskytnutie odpisu zápisnice o jeho výsluchu.

Ak podozrivý vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa konanie vedie, má právo na tlmočníka a prekladateľa.

Práva a povinnosti má podozrivý už pri prvom výsluchu alebo pri inom úkone orgánov činných v trestnom konaní voči nemu alebo v súvislosti s ním alebo v súvislosti s podozreniami, ktoré sa ho týkajú. Uvedené ustanovenie určuje, kedy sa osoba stáva podozrivou z trestného činu čo predstavuje aj začiatok prípravného konania trestného.

⁵ Zákon č. 40/2024 Z. z. ktorý novelizoval Trestný poriadok, zaviedol legálnu definíciu podozrivého ako subjektu trestného konania a určil rámcovo jeho procesné práva.

4. Netradične chápanie prípravného konania v Českej republike.

Zákon č. 141/1961 Sb. O trestním řízení soudním (Trestní řád) pojem podozrivý ("podezřelý") používá pomerne často, predovšetkým v súvislosti so skráteneým prípravným konaním, a označuje takto osobu od okamihu oznámenia podozrenia zo spáchania trestného činu až do momentu začatia vedenia trestného stíhania voči tejto osobe.

Netradičným spôsobom je upravený spôsob začatia trestného stíhania v prípadoch skráteneého prípravného konania (§ 179a a nasl. zák. č. 141/1961 Zb.), ktoré sa vykonáva o trestných činoch, kde je príslušný v prvom stupni konať okresný súd a pri ktorých horná hranica trestu odňatia slobody neprekračuje päť rokov, ak podozrivý bol pristihnutý pri čine alebo bezprostredne po ňom, v priebehu preverovania trestného oznámenia alebo iného podnetu na trestné stíhanie boli zistené skutočnosti, odôvodňujúce začatie trestného stíhania a možno očakávať, že podozrivého bude možné v dvojtyždenej lehote (§ 179b ods. 4) postaviť pred súd (§ 179a ods1).

Skráteneé prípravné konanie začína spísaním záznamu o začatí úkonov trestného konania. Orgán vykonávajúci skráteneé prípravné konanie vykoná úkony podľa štvrtej hlavy len ak ide o neodkladné a neopakovateľné úkony. Osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie má v tomto konaní postavenie podozrivého s rovnakým rozsahom práv ako obvinený. Osobe podozrivej zo spáchania trestného činu sa oznámi podozrenie z trestného činu, čo má za následok začatie plynutia dvojtyždenej lehoty na skončenie skráteneého prípravného konania (§ 179b ods. 4).

Trestné stíhanie v skráteneom prípravnom konaní začína až doručením návrhu na potrestanie súdu, v skutočnosti jeho doručením obvinenému.

5. Podozrivý a štádia trestného konania.

V tejto súvislosti treba vymedziť **štádium šetrenia podozrenia z trestného činu** z hľadiska jeho začiatku a prípadného ukončenia, vrátane meritórnych rozhodnutí v jeho priebehu.

Podľa môjho názoru sú tu zjavné dve možnosti.

Po prvé môže dôjsť k splynutiu štádia postupu pred začatím trestného stíhania a prípravného konania v jedno štádium, ktoré by sme mohli nazvať štádium prípravy na súdne konanie.

Po druhé sa zachová štádium šetrenia podozrenia z trestného činu tzv. šetrenie vo veci. V tomto štádium nie je zo strany orgánu činného v trestnom konaní označená konkrétna osoba podozrivá z trestného činu.

Určenie konkrétnej osoby podozrivej z trestnej činnosti potom predstavuje začiatok štádia prípravného šetrenia konkrétnej osoby podozrivej zo spáchania trestnej činnosti. Začiatok uvedeného štádia je zrejmý v prípade prvého výsluchu podozrivého orgánom činným v trestnom konaní (§33b ods. 2 TP).

Zložitejšie sa javí určenie začiatku v prípade iných úkonov týchto orgánov voči podozrivému alebo v súvislosti s ním (§ 33b ods. 2 TP). Práva a povinnosti podozrivého sa uplatňujú v súvislosti s podozreniami, ktoré sa ho týkajú. Osoba sa stáva podozrivým zo spáchania trestného činu okamihom kedy dané podozrenie vysloví orgán činný v trestnom konaní formou spísania záznamu o začatí úkonov voči podozrivému. Osobe podozrivej zo spáchania trestného činu sa oznámi podozrenie z trestného činu, čo má za následok začatie plynutia lehoty na skončenie prípravného štádia trestného konania.

Ukončenie štádia prípravy na súdne konanie, t. j. šetrenia podozrenia zo spáchania trestného činu nastáva okamihom doručenia obžaloby na súd, resp. vydaním iného meritórne rozhodnutia prokurátora o ukončení šetrenia pre podozrenia z trestného činu.

Záver

Netradičné chápanie prípravného konania by malo uspokojivo vyriešiť otázku, či inštitút podozrivého plne nahradí inštitút obvineného v trestnom konaní, resp. či vôbec potrebujeme inštitút obvineného z trestného činu.

Odpoveď na danú otázku nie je jednoznačná a treba ju hľadať vo viacerých rovinách. Najskôr je tu hľadisko členenia trestných činov. Vychádzajúc zo zahraničných právnych úprav trestného konania (Švajčiarsko, Rusko) by sme mohli kategorizovať trestné činy na súkromné (na otvorenie trestnej veci by sa vyžadovalo trestné oznámenie osoby) a verejné, kde by prokurátor konal na základe poverenia (tzv. poverovacie trestné činy). Poverovacími trestnými činmi by boli zo zákona niektoré úmyselne spáchané prečiny a všetky zločiny a obzvlášť závažné zločiny. Rovnako všetky väzobné veci by sa považovali za poverovacie trestné činy.

Oprávneným na vydanie poverenia by bol vyšetrojúci sudca, ktorý by bol na čele vyšetrovacieho tímu. rozsah jeho práv a povinností by zodpovedal súčasnému postaveniu sudcu pre prípravné konanie, okrem postavenia samosudcu v prípade postupu podľa § 204 ods. 1 TP. Vyšetrojúcemu sudcovi by sa zodpovedal prokurátor, ktorý by ďalej vykonával dozor nad policajným šetrením veci.

Začatie policajného šetrenia by mohlo mať dve alternatívy. V prípade súkromných trestných policajt vyhotoví záznam o začatí úkonov trestného konania na objasnenie a preverenie skutočností dôvodne nasvedčujúcich tomu, že bol spáchaný trestný čin, v ktorom uvedie skutkové okolnosti, pre ktoré konanie začína, a spôsob, akým sa o nich dozvedel. Odpis záznamu pošle do 48 hodín od začatia policajného šetrenia prokurátorovi.⁶ V prípade tzv. poverovacích trestných činov by policajné šetrenie začalo na základe rozhodnutia vyšetrojúceho sudcu, vydaného na základe návrhu prokurátora.

V rámci policajného šetrenia by policajt (prokurátor) bol oprávnený zaobštarávať podklady a vyžadovať nevyhnutné vysvetlenia od fyzických a právnických osôb a štátnych orgánov a zaisťovať stopy trestného činu. K ďalším úkonom policajného šetrenia možno zaradiť vyžadovanie odborných vyjadrení a znalecké posudky, obštarávať písomné materiály, vykonávať obhliadku miesta činu, v prípade splnenia zákonných podmienok zadržať podozrivého a vykonávať neodkladné a neopakovateľné úkony.

Vychádzajúc z českej právnej úpravy⁷, ak by bolo potrebné v rámci policajného šetrenia vykonať neodkladný alebo neopakovateľný úkon spočívajúci vo výsluchu svedka alebo v rekognícii, na návrh prokurátora sa takýto úkon vykoná za účasti vyšetrojúceho sudcu, ktorý by zodpovedal za zákonnosť vykonania takéhoto úkonu.

Návrhy de lege ferenda uvedené v tomto príspevku nie sú detailne prepracované, ide skôr o základnú filozofiu. Modernizácia prípravného konania trestného by si samozrejme vyžiadala kompletne prepracovanie súčasne platnej právnej úpravy predsúdneho konania.

⁶ § 158 ods. 3 Trestního řádu České republiky (Zák. č. 141/1961 Sb.)

⁷ § 158a Trestního řádu (Zák. č. 141/1961 Sb.)

Použitá literatúra

1. BLAŽEK, R. - TARABOVÁ, N. *Podozrivý a poškodený v postupe pred začatím trestného stíhania*; Justičná revue, 73, 2021, č. 1, s. 50 - 62.
2. DRAŠKOVIČ, V. *Nahliadanie do spisu podozrivým*. [online] Dostupné na: <https://www.pravnelisty.sk/clanky/a1284-nahliadanie-do-spisu-podozrivym>.
3. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákonník a trestní řád. S poznámkami a judikaturou*. Praha, Leges 2012. ISBN 978-80-8757-669-4
4. LACLAVÍKOVÁ, M., ŠVECOVÁ, A. *Pramene práva na území Slovenska. II- 1790-1918*. Trnava, TYPI 2012. ISBN 978-80-8082-506-5
5. RŮŽEK, A. a kol. *Československé trestné konanie*. 2. vydanie. Bratislava, Obzor 1977
6. Stanovisko Generálnej prokuratúry SR k procesnému postaveniu podozrivého. In: <https://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a1420-stanovisko-generalnej-prokuratury-sr-k-procesnemu-postaveniu-podozriveho> (stiahnuté dňa 4.6.2024)

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.
Pracovná pozícia: Profesor
Zamestnávateľ: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, Hornopotočná 23,
918 43 Trnava, Slovenská republika
E-mail: ivan.simovcek@truni.sk

**NAD POSLEDNÍMI LEGISLATIVNÍMI VÝBOJI ČESKÉ TRESTNÍ
POLITIKY
(NĚKOLIK POZNÁMEK K NOVÉMU TRESTNÉMU ČINU
NEOPRÁVNĚNÁ ČINNOST PRO CIZÍ MOC – § 318A ČESKÉHO
TRESTNÍHO ZÁKONÍKU)**

*ON THE LATEST LEGISLATIVE DEVELOPMENTS IN CZECH CRIMINAL
POLICY*

*(A FEW REMARKS ON THE NEW CRIMINAL OFFENCE OF
UNAUTHORISED ACTIVITY FOR A FOREIGN POWER – SECTION 318A
OF THE CZECH CRIMINAL CODE)*

Jiří Jelínek

Vysoká škola finanční a správní, a. s., Praha

Abstrakt

Autor kritizuje českou trestní politiku, která zatím nedokázala připravit a přijmout ucelenou, celkovou rekodifikaci českého trestního práva, tj. trestního zákoníku, trestního řádu a dvou vedlejších trestních zákonů, tj. zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim a zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V další části příspěvku autor pojednává o novém trestném činu Neoprávněná činnost pro cizí moc (§ 318a trestního zákoníku), který byl přijat zákonem č. 24/2025 Sb., účinným dne 11. 2. 2025. Autor kritizuje neústavnost přijetí citovaného zákona (zákon byl přijat jako „přílepek“ k jinému, věcně nesouvisejícímu zákonu). Dále kritizuje, že znaky skutkové podstaty tohoto trestného činu jsou nejasné, neurčité, vágní a snadno zneužitelné při aplikaci. Poukazuje i na další vážné legislativní nedostatky nového trestného činu.

Klíčová slova: *Neoprávněná činnost pro cizí moc, trestní zákoník, přílepek k zákonu, přehnaná kriminalizace, neurčitost skutkové podstaty*

Abstract

The author criticises Czech criminal policy for its ongoing failure to prepare and adopt a comprehensive and coherent recodification of Czech criminal law — namely the Criminal Code, the Code of Criminal Procedure, and two supplementary criminal statutes: the Act on Criminal Liability of Legal Entities and Proceedings Against Them, and the Act on Juvenile Justice. In the following section, the author examines the newly introduced criminal offence of Unauthorised Activity for a Foreign Power (§ 318a of the Criminal Code), enacted by Act No. 24/2025 Coll., which came into effect on 11 February 2025. The author criticises the unconstitutionality of the enactment process, noting that the law was passed as a rider to an unrelated piece of legislation. He further argues that the elements of the offence are vague, indeterminate, and open to abuse in application. Additional serious legislative shortcomings of the new offence are identified.

Keywords: *Unauthorised activity for a foreign power, Criminal Code, legislative rider, overcriminalisation, vagueness of offence elements*

Úvod

Trestní politiku v nejobecnější rovině můžeme vymezit jako soubor opatření společnosti k eliminaci kriminality. Kriminalita je hromadný negativní sociální jev, můžeme a musíme se snažit ji kontrolovat, omezovat, eliminovat, můžeme a musíme s ní „bojovat“. Trestní politika se konkretizuje především v trestní legislativě jak hmotněprávní, tak procesní.¹

Situace české trestní politiky v roce 2025 je stejně neutěšená, jako byla před rokem, v roce 2024, kdy jsem na toto téma na této konferenci referoval.

Je smutným vysvědčením pro českou trestní legislativu, že ani 36 let po hlubokých politických, ekonomických, společenských, sociálních a legislativních změnách od roku 1990, respektive od roku 1993 se nepodařilo přijmout ucelenou rekodifikaci českého trestního práva.

Úplnou, celkovou rekodifikací trestního práva rozumím jednak nutnou legislativní úpravu již šestnáct let účinného trestního zákoníku z roku 2009 (zák. 40/2009 Sb.), dále přijetí zcela nového trestního řádu, který by nahradil trestní řád z roku 1961 (zák. č. 141/1961 Sb.), dále přijetí nového zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, nebo alespoň radikální novelu dosavadního zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim, a účelné úpravy zákona o soudnictví ve věcech mládeže (zák. č. 219/2003 Sb.).

Doba vytvoření ucelené a celkové rekodifikace českého trestního práva se vzdaluje stejně tak jako dobudování silničního okruhu kolem Prahy, možná ten okruh bude vytvořen dříve než bude přijata celková rekodifikace českého trestního práva.

Otázku, kde přesně se reforma českého trestního práva skutečně nalézá, je obtížné odpovědět. Česká republika, pokud jde o trestní legislativu, se totiž již dlouhou dobu nachází ve stavu poloviční rekodifikace trestního práva, byl přijat nový trestní zákoník, ale nebyl přijat zcela nový trestní řád, a na rekodifikace zákona o trestní odpovědnosti právnických osob nejsou vyslovovány shodné názory.

Ukazuje se (bohužel), že ačkoliv podle původních předpokladů měla být celková rekodifikace trestního práva ukončena, alespoň prozatím, je myšlenka vytvoření zcela nového trestního řádu na čas opuštěna a změny platné právní úpravy se budou uskutečňovat průběžnými novelizacemi.² V současné době, (psáno v červnu 2025) projednala Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR několik novel trestního zákoníku a trestního řádu, které mají novelizovat tyto kodexy. Důvodem je snaha snížit úroveň vězeňské populace, protože v současné době jsou vězení v České republice téměř naplněny. Snížení počtu vězňů se má dosáhnout dekriminizací a depenalizací dosavadní právní úpravy, rozšířením možnosti uložení peněžitého trestu a rozšířením možnosti uložení domácího vězení a dalšími změnami. Nejde ovšem o součást nějaké promyšlené reformy trestního práva. Tyto novely ještě musí projít Senátem Parlamentu České republiky, takže otázkou, zda a v jaké podobě budou skutečně přijaty.

I v této situaci se ovšem objevují legislativní náměty, které si zaslouží naši pozornost. Jedním z nich je první novela českého trestního zákoníku, ke které došlo v letošním roce.

¹ K pojmu trestní politika srov. např. Karabec, Z.: Poznámky k trestní politice, Kriminalistika č. 1/2012, s. 3.

² Viz DIMUN, P. *Poslanci a senátoři nechtějí nový trestní řád. Dávají přednost úpravám toho starého.* In: Česká justice [online]. 3. 5. 2023 [online]. Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2023/05/poslanci-a-senatori-nechteji-novy-trestni-rad-davaji-prednost-upravam-toho-stareho/> [cit. 7. 5. 2023].

První novelou trestního zákoníku v roce 2025 (a celkově čtyřicátou první od nabytí účinnosti zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dále jen „tr. zák.“) je zakotvení nového trestného činu podle § 318a tr. zák. nazvaného „Neoprávněná činnost pro cizí moc.“ Nový trestný čin byl vložen zákonodárcem do deváté hlavy Zvláštní části trestního zákoníku, která nese název Trestné činy proti České republice, cizímu státu a mezinárodní organizaci, konkrétně do jeho druhého dílu (Trestné činy proti bezpečnosti České republiky, cizího státu a mezinárodní organizace), za ustanovení § 318 tr. zák. (ohrožení utajované informace z nedbalosti). Stalo se tak zákonem č. 24/2025 Sb., kterým se mění zákon č. 65/2022 Sb., o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným (správně „vyvolaných“) invází vojsk Ruské federace.

Zákon změnil i několik dalších ustanovení trestního zákoníku věcně souvisejících s přijatým novým trestným činem: Ustanovení § 318a tr. zák. bylo doplněno do výčtu trestných činů vyjmenovaných v ustanovení § 33 tr. zák. (podmínky účinné lítosti), zákonodárce zavedl další okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby v ustanovení o zneužití pravomoci úřední osoby, totiž že pachatel spáchal takový čin ve spojení s cizí mocí nebo cizím činitelem [nové ustanovení § 329 odst. 2 písm. g) tr. zák.], do výčtu trestných činů v ustanovení o nepřekážení trestného činu (§ 367 odst. 1, 2 tr. zák.) a neoznámení trestného činu (§ 368 odst. 2 tr. zák.) přidal nově přijatý trestný čin podle § 318a tr. zák.

Nový trestný čin byl také doplněn do výčtu trestných činů zakládajících věcnou příslušnost krajského soudu jako soudu prvního stupně v trestním řízení § 17 odst. 1 písm. d) trestního řádu a zákonodárce jej dále zařadil do výčtu trestných činů, u kterých je možné umožnit odposlech a záznam telekomunikačního provozu (§ 88 odst. 1 trestního řádu).³

Účinnost této změny nastala podle čl. XIV. citovaného zákona dnem následujícím po dni jeho vyhlášení. Účinnost zákona nastala dne 11. 2. 2025.

1. Neústavnost zákonodárného procesu přijetí zákona o novém trestném činu – zákon byl přijat jako „přílepek“ k věcně nesouvisejícímu zákonu

Zákon byl přijat Poslaneckou sněmovnou a posléze Senátem Parlamentu České republiky postupem, pro který se v českém prostředí vžilo označení „přílepek.“ V takovém případě se technikou pozměňovacího návrhu k návrhu zákona připojí úprava zcela jiného zákona, s legislativní předlohou nesouvisející.

Pozměňovací návrh k projednávanému zákonu o opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny obsahujícím například změnu zákona o azylu nebo změnu zákona o pobytu cizinců na území České republiky podala skupina osmi poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Pozměňovací návrh neprošel žádným připomínkovým řízením, neprojednala jej Legislativní rada vlády ani ústavněprávní výbor Poslanecké sněmovny.

Pozměňovací návrh na přijetí nového trestného činu Neoprávněná činnost pro cizí moc, a tedy na změnu trestního zákoníku, neměl žádný, natož úzký vztah s předkládanou právní úpravou, netýkal se vůbec předmětu návrhu, který byl v legislativním procesu právě projednáván, naopak vybočoval z předmětu projednávaného zákona.

³ Odposlech a záznam telekomunikačního provozu podle § 88 odst. 1 tr. řádu je možný ve dvou případech. Prvním z nich je případ, kdy je vedeno trestní řízení pro zločin, na který zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně osm let. Takovým zločinem trestný čin podle § 318a odst. 1 tr. zák. není, je zde horní hranice trestní sazby pět let. Druhým případem možnosti nasadit odposlech a záznam telekomunikačního provozu je, že se řízení vede pro vyjmenované trestné činy. Proto zákonodárce zařadil trestný čin podle § 318a do výčtu trestných činů v ustanovení § 55 odst. 1 tr. řádu.

Tím došlo k porušení dělby moci s důsledky pro principy tvorby souladného, přehledného a předvídatelného práva, které Ústavní soud spojuje s atributy demokratického právního řádu. Takový postup Ústavní soud již několikrát kritizoval ve svých nálezech, protože má za to, že dochází tímto postupem k obcházení institutu zákonodárné iniciativy podle čl. 41 Ústavy České republiky, k porušení práva vlády vyjádřit se k návrhu zákona, jak uvádí například nálezy Ústavního soudu Pl. ÚS 77/06. Citovaný nálezy uvádí mimo jiné, že předvídatelnost zákona jako součást principu právního státu přestává být naplňována v okamžiku, kdy novelizace zákona je součástí jiného zákona ve formálním smyslu, jehož obsah s novelizovaným zákonem nijak nesouvisí.

Záporné stanovisku Ústavního soudu k tzv. přílepkům je obsaženo také v relativně nedávném nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 41/23. Ústavní soud zde uvádí, že přílepky jsou nežádoucím jevem zákonodárného procesu. Obchází či dokonce zneužívají nastavené parlamentní procedury. Občanům tak vlastně sdělují, že ti, kteří sami zákony tvoří, se při samotné normotvorbě paradoxně zákony (zde především jednacím řádem) neřídí. To oslabuje důvěru občanů v právní stát. Citovaný nálezy se vrací k předchozímu nálezu Ústavního soudu Pl. ÚS 77/06 a opakuje myšlenky o nepřipustnosti „přílepků“ v zákonodárném procesu.

Z výše uvedeného vyplývá, že neústavnost zákonodárného procesu přijetí nového trestného činu bude moci být úspěšně napadena před Ústavním soudem.

2. Podivná struktura nové trestněprávní normy, nejasné, neurčité pojmy uvedené v zákoně

Zákonodárce přijal nový trestný čin podle ustanovení § 318a tr. zák. v následujícím znění:

„§ 318a Neoprávněná činnost pro cizí moc

(1) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude potrestán

a) ten, kdo v úmyslu ohrožit nebo poškodit ústavní zřízení, svrchovanost, územní celistvost, obranu nebo bezpečnost České republiky anebo obranu nebo bezpečnost mezinárodní organizace, k ochraně jejíchž zájmů se Česká republika zavázala, vykonává na území České republiky činnost pro cizí moc,

b) ten, kdo naruší svrchovanost České republiky tím, že na jejím území pro cizí moc sleduje jiného zpravodajskými prostředky, nebo

c) občan České republiky nebo osoba bez státní příslušnosti, která má na jejím území povolen trvalý pobyt, jež v úmyslu uvedeném v písmenu a) vykonává mimo území České republiky činnost pro cizí moc.

(2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

a) získá-li činem uvedeným v odstavci 1 pro sebe nebo pro jiného značný prospěch nebo spáchá-li takový čin ve značném rozsahu, nebo

b) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 značnou škodu nebo jiný zvlášť závažný následek.

(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán,

a) získá-li činem uvedeným v odstavci 1 pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu, nebo

b) způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 škodu velkého rozsahu.

(4) Odnětím svobody na osm až patnáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 za stavu ohrožení státu nebo za válečného stavu.

(5) Příprava je trestná.“

Jedním z četných nedostatků nově přijaté normy trestního práva je její atypická struktura. Normy trestního práva jsou právními normami. Z toho plyne, že to, co platí o právních normách obecně, musí zároveň platit i o těchto normách. Jestliže se u právních norem rozlišuje z hlediska jejich struktury hypotéza, dispozice, sankce, musí se tyto strukturní elementy vyskytovat i v normách trestního práva hmotného. Zvláštností trestněprávních norem ovšem je, že hypotéza a dispozice splývají.⁴

Dosud všechny trestněprávní normy obsažené v trestním zákoníku mají stejnou strukturu. Nejprve jsou v textu na začátku uvedeny hypotéza s dispozicí, a potom následuje sankce. Příklad: Trestný čin zpronevěry (§ 206 tr. zák.) spáchá, „kdo si присvojí cizí věc, která mu byla svěřena, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán...“ Tedy nejdříve hypotéza s dispozicí, potom sankce.

V trestním zákoníku jenom jeden jediný, a to nově zakotvený trestný čin neoprávněné činnosti pro cizí moc podle § 318a tr. zák. začíná hned sankcí. Nejprve se uvádí, že „odnětím svobody na jeden rok až pět let bude potrestán,“ a teprve potom se uvádí jednání, za které má být pachatel potrestán. Není jasné, proč sepisovači nového ustanovení nerespektovali ustálenou strukturu trestněprávních norem a začínají text právní normy sankcí, a není ani zcela pochopitelné, jak mohlo přijaté znění nového trestného činu projít při projednávání legislativního návrhu v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR.

Atypická struktura nové trestněprávní normy ovšem není jedinou problematickou novotou. Celé ustanovení základní skutkové podstaty je velmi neurčité, počínaje názvem tohoto trestného činu. Název nového trestného činu zní „*neoprávněná činnost pro cizí moc*.“ Ani v trestním zákoníku ani jinde nenajdeme odpověď, o jakou cizí moc se jedná. Cizí mocí nepochybně bude státní moc mimo státní moci České republiky. Může to být státní moc spřáteleného státu, neutrálního státu nebo státní moc nepřátelského státu, případně státní moc nadstátní organizace sdružující několik států, například vojenská či jiná uskupení. Předpokládali snad předkladatelé, že bude vydán nějaký seznam „cizích mocí“ a že bude průběžně aktualizován, a pokud ano, v jakých intervalech (týdně, měsíčně, kvartálně, ad hoc) se občané dozvědí, kdo má být tou cizí mocí pro účely trestního práva (pro účely postihu podle § 318a tr. zák.), aby tomu mohli přizpůsobit svoje jednání? Vzhledem k naprosté absenci legisvakanci lhůty by takový seznam měl být již zveřejněn současně s účinností zákona. Vzhledem k tomu, že jde o podmínky trestní odpovědnosti, tuto povinnost by měla mít zákonodárná moc, a seznam nepřátelských mocí by měl stanovit zákon.

A jak se budou posuzovat případy, kdy určitá činnost byla vykonávána pro cizí moc spřáteleného státu, posléze státu nepřátelského a posléze třeba opět státu spřáteleného? Omyl o povaze cizí moc bude omylem právním?

Ze znění přijatého trestného činu není zřejmé, jakou „činnost“ pro cizí moc má pachatel vykonávat. Nikde není uvedeno, co se rozumí touto činností. S jistou mírou odborné fantazie si lze představit řadu činností, třeba i bizarních, které mohou být ovšem potrestány trestem odnětí svobody na jeden rok až pět let jenom v základní skutkové podstatě. Například někdo si opisuje frekvenci zastávek nočního autobusu č. 92 v Praze a činí tak v úmyslu poškodit ústavní zřízení a provádí to pro „cizí moc.“ Navíc u tohoto trestného činu je trestná i příprava (§ 318a odst. 5 tr. zák.). Jaké budou formy přípravného

⁴ JELÍNEK, J. A KOL. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2022, s. 65.

jednání k činnosti, o které nic nevíme, neznáme její obsah a dosah? Lze si k takové neznámé činnosti opatřovat prostředky?

Protože zákonodárce stanoví, že pro naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu bude důležitý „zlý úmysl,“ s jakým je určitá informace předávána, nikoliv závažnost (relevance) takové informace, bude korektivem trestního bezpráví jen zásada subsidiarity trestní represe, což není koncepčně správné. Zákonodárce se má snažit, aby v zákoně vyjádřil, pokud možno jasně, přesně, srozumitelně, nepochybně a vyčerpávajícím způsobem vše, co se vyjádřit dá, a nespolehat na materiální prvek skutkové podstaty.

Stejně neurčitá je dikce ustanovení § 318a odst. 1 písm. b) tr. zák., totiž že pachatel na území České republiky pro cizí moc sleduje jiného „*zpravodajskými prostředky*.“ Vymezení zpravodajských prostředků přitom v zákoně není. Bude jím i sledování prostřednictvím jiné osoby?

Pachatelem trestného činu podle § 318a odst. 1 tr. zák. může být kdokoliv (občan České republiky nebo osoba bez státní příslušnosti, která má na jejím území povolen trvalý pobyt). Stejný okruh osob může být trestán i za tuto činnost, kterou spáchal v cizině, podle zásady personality (§ 6 tr. zák.).

Základem trestní odpovědnosti je spáchání trestného činu. Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně (§ 13 odst. 1 tr. zák.).

Znakem trestného činu je také skutková podstata trestného činu, která obsahuje soubor znaků, které určují, o jaký trestný čin jde. Význam skutkových podstat záleží především v přesném vymezení podmínek trestní odpovědnosti, které se děje výčtem znaků trestného činu. Zákonodárce vymezuje trestuhodné, společensky škodlivé (závažné), nebezpečné činy, a tím stanoví šíři hranic trestněprávní kriminalizace.

Další význam zákonných definic trestných činů záleží v tom, že stát jimi stanoví zákonné limity omezující zákonná práva a svobody. Přesné, jasné, určité skutkové podstaty vylučující libovůli při rozhodování o tom, co je trestné jsou také jednou ze záruk panství práva a ovlivňují kvalitu práce orgánů činných v trestním řízení. Formulace skutkové podstaty trestného činu uskutečňuje ústavní zásadu, že jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit (čl. 39 Listiny základních práv a svobod).⁵

Skutková podstata nově přijatého trestného činu neoprávněná činnost pro cizí moc podle § 318a tr. zák. bohužel žádný se shora uvedených ušlechtilých cílů spojovaných s existencí skutkové podstaty v trestním řízení nesplňuje. Skutková podstata tohoto trestného činu je neurčitá, nejasná, nelze ji rozumně vyložit, její aplikace bezprostředně hrozí přepínáním trestní represe včetně nejednotného posuzování jinak stejných případů.

K objasnění v trestním zákoníku nedefinované, neurčité, vágní činnosti lze nařídít i odposlech a záznam telekomunikačního provozu, protože trestný čin podle 318a tr. zák. je ve výčtu trestných činů, u kterých je možnost nařídít odposlech a záznam telekomunikačního provozu podle § 88 odst. 1 tr. řádu. Nabízí se otázka, zda vůbec může být splněna podmínka pro použití tohoto invazního důkazního prostředku, jestliže jeho podmínkou je, že „lze důvodně předpokládat, že jím budou získány významné skutečnosti pro trestní řízení a nelze-li sledovaného účelu dosáhnout jinak nebo bylo-li by jinak jeho dosažení podstatně ztížené“ (§ 88 odst. 1 tr. řádu). Jestliže trestní zákoník kriminalizuje

⁵ Srov. JELÍNEK, J. a kol.: Op. cit. s. 169.

nijak nedefinovanou „činnost,“ jak lze usoudit, že o ní budou získány důležité skutečnosti odposlechem a záznamem telekomunikačního provozu?

3. Absence legisvakanční lhůty

Jednou z funkcí trestního práva je vytvářet stav právní jistoty. Význam právní jistoty je v trestním právu mimořádný, protože cílem trestního procesu není udržovat stav nejistoty, ale právě nenechávat osoby zúčastněné na trestním procesu ve stálé nejistotě o výsledku trestního řízení a navozovat stav právního bezpečí.⁶

Pojem právní jistoty je relativně neurčitý, dá se říci, že hraje všemi barvami. Nicméně zcela jistě atributem právní jistoty je poznatelnost práva jako zásada umožňující adresátům právní normy se vůbec s právem seznámit.

K tomu slouží tzv. legisvakanční doba, tj. časový úsek mezi platností a účinností právní normy. Její délka by měla být adekvátní situaci. Legisvakanční lhůta u nového trestného činu není, protože Účinnost této změny trestního zákoníku nastala dnem následujícím po dni vyhlášení zákona, který změnu přinesl. Až dosud se jako příklad nedostatečné legisvakanční lhůty uváděl zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který, ačkoliv představoval doslova přelomovou právní úpravu, měl legisvakanční dobu pouhých deset dnů, a to ještě v období vánočních svátků v roce 2011. V tomto směru je zákon zakotvující nový trestný čin neoprávněná činnost pro cizí moc opravdovým rekordmanem.

Závěr

Již krátce po přijetí nové trestněprávní normy se ve veřejném prostoru objevily názory, že lze přijatou právní úpravu „opravit.“⁷

Podle mého názoru oprava k odstranění vad přijaté právní úpravy nestačí. Způsob legislativního zakotvení tohoto trestného činu považuji za degradaci legislativního procesu. Formulaci skutkové podstaty tohoto trestného činu lze označit degradací legislativní techniky. Po obsahové stránce trpí právní úprava neodstranitelnými vadami, které jsem se snažil vystihnout výše. Zákon je neurčitý, nejasný, vágní, a tím i snadno zneužitelný. Je projevem nedomyšlené, masivní kriminalizace něčeho, co není vymezeno v zákoně. Odporuje principu *nullum crimen sine lege certa*. Koliduje se základními principy právní jistoty.

Není jiné cesty než celý tento trestný čin zrušit. Případnou další právní úpravu je možné následně řešit standardním legislativním procesem.

I po odstranění trestného činu neoprávněné činnosti pro cizí moc (§ 318a tr. zák.) z trestního zákoníku zůstávají před českou trestní legislativou velké úkoly: Dokončení celkové rekodifikace trestního práva po roce 1989, tj. vytvoření zcela nového trestního řádu, což se dosud za 35 let od roku 1990 dosud nepovedlo, dále rekodifikace jednoho ze dvou vedlejších trestních zákonů, konkrétně zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který si zaslouží celkovou rekodifikaci pro množství nedostatků či přímo vad nebo absenci řešení určitých otázek, kterými se měl zákonodárce

⁶ JELÍNEK, J., ŘÍHA, J. *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 5 aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges 2023, s. 177.

⁷ [online] Dostupné na: <https://www.ceska-justice.cz/2025/02/ministr-blazek-po-kritice-navrhuje-zmeny-v-novem-trestnem-cinu-cinnosti-pro-cizi-moc/> [cit. 12. 2. 2025].

zabývat již dříve, ale neučinil tak.⁸ K uvedeným legislativním úkolům musíme připočítat ještě úpravu navazujících změn v trestním zákoníku a zakotvení průběžných změn v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. To však je již zcela jiný příběh.

Použitá literatura

1. DIMUN, P. *Poslanci a senátoři nechtějí nový trestní řád. Dávají přednost úpravám toho starého. Česká justice* 3. máj 2023. [online]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2023/05/poslanci-a-senatori-nechteji-novy-trestni-rad-davaji-prednostuprav-am-toho-stareho/> [cit. 7. máj 2023]
2. FENYK, J., PROVAZNÍK, J. *Ukládání „trestů“ právníkům osobám – český pohled*. In: GRIVNA, T., MULÁK, J. a kol. *Symbióza trestního práva a kriminologie. K odkazu Oty Novotného*. Praha: Wolters Kluwer, 2022, s. 225–239. ISBN 978-80-7676-324-4.
3. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 9. aktualiz. vyd. Praha: Leges, 2022. 784 s. ISBN 978-80-7502-573-2.
4. JELÍNEK, J. *Nad první novelou trestního zákoníku v roce 2025. Bulletin advokacie*, 2025, roč. 27, č. 3. ISSN 1210-6348.
5. JELÍNEK, J., ŘÍHA, J. *Rozhodnutí ve věcech trestních se vzory rozhodnutí soudů a podání advokátů*. 5. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Leges, 2023. 396 s. ISBN 978-80-7502-633-3.
6. JELÍNEK, J. *K obecným otázkám sankcionování právníků osob. Kriminalistika*, 2024, roč. 57, č. 4. ISSN 1210-9150.
7. JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právníků osob v České republice. Problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019. 408 s. ISBN 978-80-7502-373-8.
8. KARABEC, Z. *Poznámky k trestní politice. Kriminalistika*, 2012, roč. 45, č. 1, s. 3. ISSN 1210-9150.
9. *Ministr Blažek po kritice navrhuje změny v novém trestném činu činnosti pro cizí moc. Česká justice* [online]. 12. február 2025 [cit. 12. február 2025]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2025/02/ministr-blazek-po-kritice-navrhuje-zmeny-v-novem-trestnem-cinu-cinnosti-pro-cizi-moc/>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.,
Pracovní pozícia: profesor
Zamestnávateľ: obor trestní právo, kriminologie, kriminalistika, Vysoká škola
finanční a správní, a. s., Prah, Estonská 500/3, 101 00, Praha 10
E-mail: jiri_jelinek@email.cz

⁸ Srov. například JELÍNEK, J. *Trestní odpovědnost právníků osob v České republice. Problémy a perspektivy*. Praha: Leges, 2019, zejm. s. 353-359. Jelínek, J.: K obecným otázkám sankcionování právníků osob. *Kriminalistika* č. 4/2024. Fenyk, J., Provazník, J.: Ukládání „trestů“ právníkům osobám – český pohled. In: Grivna, T., Mulák, J. a kol.: *Symbióza trestního práva a kriminologie. K odkazu Oty Novotného*. Praha: Wolters Kluwer, 2022.

OBŽALOBA PROKURÁTORA PO ZMENÁCH TRESTNÉHO PORIADKU

PROSECUTOR'S INDICTMENT AFTER CHANGES TO THE CODE OF CRIMINAL PROCEDURE

Rastislav Remeta

*Krajská prokuratúra v Bratislave, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky,
Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave*

Abstrakt

V príspevku poukážeme na aktuálne sprísnené formálne a materiálne požiadavky kladené na obžalobu prokurátora po skončení prípravného konania, zakotvené pre zabezpečenie zákonného vedenia trestného konania zákonom č. 40/2024 Z. z., ktorým bol s účinnosťou od 15. marca 2024 zmenený zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, v kontexte aj aktuálnych rozhodnutí súdov súvisiacich s odmietnutím a prijatím obžaloby.

Kľúčové slová: *Trestné konanie, vyšetrovanie, obžaloba, prokurátor, súd*

Abstract

In the paper we will point out the current tightened formal and material requirements for the prosecutor's indictment after the end of the preliminary proceedings, established to ensure the lawful conduct of criminal proceedings by Act No. 40/2024 Coll., which amended Act No. 301/2005 Coll., the Code of Criminal Procedure, with effect from 15 March 2024, in the context of the current decisions of the courts related to the rejection and acceptance of the indictment.

Keywords: *Criminal proceedings, investigation, indictment, prosecutor, court*

Úvod

Prokurátor ako štátny orgán musí svoje úlohy vykonávať na základe zákona a prostriedkami ustanovenými zákonom, rešpektovať a chrániť základné ľudské práva a slobody, chrániť verejný záujem a postupovať iniciatívne, spravodlivo, nestranne a bez priťahov.

V trestnom konaní prokurátor zastupuje štát. Ak tento zákon, medzinárodná zmluva vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je Slovenská republika (ďalej len „SR“) viazaná, neustanovuje inak, prokurátor je v zmysle § 2 ods. 5 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku (ďalej len „Tr. por.“) povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel. Ide o zásadu legality, modifikovanú zásadou oportunitu.

Prokurátor má v predsúdnom trestnom konaní postavenie orgánu činného v trestnom konaní (§ 10 ods. 1 Tr. por.) a v súdnom konaní postavenie strany (§ 10 ods. 10 Tr. por.). Postavenie prokurátora v predsúdnom konaní možno označiť ako pána sporu „dominus litis“, na rozdiel od postavenia prokurátora ako strany (nositeľa dôkazného bremena) v súdnom konaní.

V zmysle § 230 ods. 1 Tr. por. prokurátor vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonnosti konania (postupu) a rozhodnutí policajta pred začatím trestného stíhania a v

prípravnom konaní. Napríklad, či policajt pred začatím trestného stíhania od podania trestného oznámenia alebo ak policajt začal konať z úradnej povinnosti, postupuje urýchlene a v súlade so zákonom pri preverovaní trestného oznámenia, aby mohol o trestnom oznámení rozhodnúť. Rovnako prokurátor dozerá, či policajt v prípravnom konaní po začatí trestného stíhania, začal včas trestné stíhanie a riadne v ňom pokračuje. Pre vykonávanie dozoru má prokurátor viaceré oprávnenia uvedené § 230 ods. 2 Tr. por.

Prokurátor pri výkone dozoru nad dodržiavaním zákonnosti musí vychádzať okrem základných zásad trestného konania (§ 2 Tr. por.), aj z napĺňania účelu Tr. por. a trestného konania (§ 1 Tr. por.), pri rešpektovaní základných práv a slobôd fyzických a právnických osôb v postupe orgánov činných v trestnom konaní, ktorými sú prokurátor a policajt (§ 10 ods. 1 Tr. por.) tak, aby trestné činy boli náležite zistené, ich páchatelia boli podľa zákona spravodlivo potrestaní a výnosy z trestnej činnosti boli odňaté.

V súvislosti s výkonom dozoru prokurátora je nevyhnutné, aby prokurátor aj v súlade so zásadou stíhania zo zákonných dôvodov (§ 2 ods. 1 Tr. por.), dozeral na zabezpečenie zákonného podkladu pre spravodlivé rozhodnutie pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní, ktoré musia byť založené na náležitom zistení skutkového stavu veci (§ 2 ods. 10 Tr. por.) a voľnom hodnotení dôkazov (§ 2 ods. 12 Tr. por.).

Ak po skončení vyšetrovania policajt predloží prokurátorovi spis s návrhom na podanie obžaloby podľa § 209 ods. 1 Tr. por., prokurátor preskúma vyšetrovací spis najmä s ohľadom na zákonnosť získaných dôkazov, dodržanie práva obvineného na obhajobu a náležité zistený skutkový stav. Tiež preskúma, či obvinenému, jeho obhajcovi (ďalším osobám ak to vyžaduje zákon) bolo a včas umožnené preštudovanie spisu v primeranej lehote (§ 208 Tr. por.). V prípade podaných návrhov na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania, či ich vykonanie je dôvodné pre náležité zistenie skutkového stavu veci a či bolo o nich rozhodnuté. Zároveň preverí, či už bolo o všetkých opravných prostriedkoch uplatnených v prípravnom konaní obvineným alebo poškodeným, príslušným orgánom právoplatne rozhodnuté alebo boli týmto orgánom podľa tohto zákona vybavené inak.

Ak prokurátor na podklade vyšetrovacieho spisu vyhodnotí, že výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú postavenie obvineného pred súd, v prípade splnenia aj ďalších zákonných podmienok, podá obžalobu príslušnému súdu, pripojí k nej spisy, ich prílohy a dôkazné predmety (§ 234 ods. 1 Tr. por.).

Obžaloba je rozhodnutie prokurátora sui generis, ktorým sa končí prípravné konanie, ako úsek od začatia trestného stíhania podľa § 199 ods. 1 alebo 2 Tr. por. do podania obžaloby alebo návrhu na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu alebo právoplatnosti rozhodnutia orgánu činného v trestnom konaní vo veci samej (§ 10 ods. 14 Tr. por.).

Zároveň obžaloba a návrh na schválenie dohody o uznaní viny a prijatí trestu majú špecifickú formu (nie je to uznesenie), ktoré prokurátor podáva na rozhodnutie súdu.

Ide výlučné oprávnenie prokurátora, keď iba prokurátor je oprávnený v prípravnom konaní podať obžalobu (§ 231 písm. a) Tr. por.) alebo uzavrieť s obvineným dohodu o vine a treste a podať návrh súdu na jej schválenie (§ 231 písm. b) Tr. por.).

Trestné stíhanie pred súdom sa koná len na podklade obžaloby prokurátora, čím sa realizuje obžalovacia zásada (§ 2 ods. 5 Tr. por.) alebo návrhu na dohodu o vine a treste, ktoré podáva a pred súdom zastupuje prokurátor, pričom pri ich podaní a zastupovaní sa prokurátor spravuje zákonom a vnútorným presvedčením založeným na uvážení všetkých dôkazov a okolností prípadu (§ 237 ods. 1, ods. 2 Tr. por.).

V prípade zistených nedostatkov, môže prokurátor podľa § 230 ods. 2 písm. d) Tr. por. vrátiť vec policajtovi na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania s pokynom a určiť lehotu na jeho doplnenie. O vrátení veci upovedomí obvineného a poškodeného.

Obžalobu podáva prokurátor miestne a vecne príslušnému súdu (§ 15 až § 20 Tr. por.). Podaním obžaloby (§ 20 Tr. por.) môže prokurátor založiť príslušnosť súdu, ak je daná príslušnosť niekoľkých súdov.

Prokurátor môže vziať obžalobu späť až do začatia hlavného pojednávania. Vec sa tým vracia do prípravného konania (§ 239 ods. 1 Tr. por.). Ak prokurátor na hlavnom pojednávaní oznámi, že ustupuje od obžaloby v celom rozsahu alebo pre niektorý zo skutkov uvedených v obžalobe, súd obžalovaného oslobodí v celom rozsahu alebo pre niektorý zo skutkov uvedený v obžalobe (§ 239 ods. 2 Tr. por.).

Zákonom č. 40/2024 Z. z. s účinnosťou od 15. marca 2024 došlo k novelizácii a doplneniu prvej vety ustanovenia § 234 ods. 1 Tr. por., keď z dôvodu zabezpečenia zákonného vedenia trestného konania, najmä s ohľadom na právo na obhajobu, respektíve právo na súdnu a inú právnu ochranu, bude môcť prokurátor podať obžalobu príslušnému súdu, s pripojením spisov, ich príloh a dôkazných predmetov až potom, čo nielen výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania budú dostatočne odôvodňovať postavenie obvineného pred súd, ale zároveň už bolo o všetkých opravných prostriedkoch uplatnených v prípravnom konaní obvineným alebo poškodeným, príslušným orgánom právoplatne rozhodnuté alebo boli týmto orgánom podľa tohto zákona vybavené inak.

Spomenutým zákonom s účinnosťou od 15. marca 2024 došlo k významnej novelizácii aj ustanovenia § 215 ods. 1 písm. a), písm. b), písm. c) Tr. por. o zastavení trestného stíhania. Orgány činné v trestnom konaní, teda policajt (ak nebolo vznesené obvinenie) alebo prokurátor, rozhodnú o zastavení trestného stíhania v prípade, že bude dostatočne odôvodnený záver, že sa nestal skutok, pre ktorý sa vedie trestné stíhanie podľa § 215 ods. 1 písm. a) Tr. por., že tento skutok nie je trestným činom a nie je dôvod na postúpenie veci podľa § 215 ods. 1 písm. b) Tr. por. alebo, že skutok nespáchal obvinený podľa § 215 ods. 1 písm. c) Tr. por.

Došlo tak k modifikácii zásady oportunity, keď v súlade so zásadou kontradiktórnosti a postavením prokurátora po podaní obžaloby ako strany v konaní a jeho povinnosťou uniesť dôkazné bremeno v prípade, že výsledky vyšetrovania dostatočne neodôvodňujú podanie obžaloby podľa § 234 ods. 1 Tr. por. a tak postavenie obvineného pred súd s reálnym rozhodnutím o vine, môže prokurátor trestné stíhanie obvineného zastaviť.¹

Z hľadiska miery zistených a preukázaných skutočností sa už nebude vyžadovať „nepochybnosť“.

Pôvodná právna úprava vyžadovala „nepochybnosť“ pri miere zistených a preukázaných skutočností, čo v prípade prokurátora, viazaného zásadou legality (§ 2 ods. 5 Tr. por.), v prípade skončenia vyšetrovania a trvajúcich rozporov vo vykonaných dôkazoch vo vzťahu k pochybnostiam o existencii skutku alebo či skutok spáchal obvinený, respektíve do úvahy prichádzalo viacero verzií skutkových zistení, znamenalo v podstate

¹ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Dostupné z <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>. [online]. [cit. 2025-06-18].

povinnosť podať súdu obžalobu, aby takéto rozhodnutie vydal súd (R 11/1996, R 28/1977, R 3/2000).²

V tej istej veci môže prokurátor urobiť súčasne dve alebo viac rozhodnutí. Napríklad pre jeden skutok podá obžalobu a o druhom skutku rozhodne o zastavení trestného stíhania.

Ak súd odmietne obžalobu a vec vráti prokurátorovi a prokurátor sa po došetrení rozhodne znova stíhať obvineného pred súdom, prokurátor musí podať na obvineného novú obžalobu, v ktorej prihliadne aj na výsledky došetrenia.

1. Formálne a materiálne požiadavky na obžalobu prokurátora

Ako už bolo spomenuté, zákonom č. 40/2024 Z. z. s účinnosťou od 15. marca 2024 došlo k novelizácii a doplneniu prvej vety ustanovenia § 234 ods. 1 Tr. por., ktoré upravuje obžalobu.

Dôvodom bolo zabezpečenie zákonného vedenia trestného konania, najmä s ohľadom na právo na obhajobu, respektíve právo na súdnu a inú právnu ochranu.

V zmysle § 234 ods. 1 prvej vety Tr. por. môže prokurátor podať obžalobu príslušnému súdu, s pripojením spisov, ich príloh a dôkazných predmetov až potom, čo nielen výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania budú dostatočne odôvodňovať postavenie obvineného pred súd, ale zároveň už bolo o všetkých opravných prostriedkoch uplatnených v prípravnom konaní obvineným alebo poškodeným, príslušným orgánom právoplatne rozhodnuté alebo boli týmto orgánom podľa tohto zákona vybavené inak.

V súvislosti s tým, že o všetkých opravných prostriedkoch uplatnených v prípravnom konaní obvineným alebo poškodeným, už bolo príslušným orgánom právoplatne rozhodnuté alebo boli týmto orgánom podľa tohto zákona vybavené inak možno uviesť, že v praxi ide najčastejšie o rozhodnutie prokurátora, ktorý podľa § 193 ods. 1 písm. c) Tr. por. uznesením zamietol ako nedôvodnú sťažnosť obvineného podanú proti uzneseniu policajta o vznesení obvinenia. Tiež môže ísť o rozhodnutie generálneho prokurátora SR o návrhu obvineného na postup podľa § 363 Tr. por. a nasledujúcich, teda návrhu na zrušenie právoplatného rozhodnutia prokurátora alebo policajta v prípravnom konaní, ak takým rozhodnutím alebo v konaní, ktoré mu predchádzalo, bol porušený zákon. Napríklad o návrh obvineného na zrušenie právoplatného uznesenia policajta o vznesení obvinenia, proti ktorému podal obvinený sťažnosť a prokurátor ju ako nedôvodnú zamietol. Môže ísť aj o prípad nevybavenej žiadosti obvineného, poškodeného alebo zúčastnenej osoby o preskúmanie postupu policajta alebo prokurátora o odstránenie prieťahov alebo iných nedostatkov v prípravnom konaní podľa § 210 Tr. por. Rovnako môže ísť o prípad nevybavenej žiadosti oprávnenej osoby o nazretie do vyšetrovacieho spisu podľa § 69 Tr. por. Je možné spomenúť aj nevybavenie žiadosti oprávnenej osoby v zmysle Príkazu generálneho prokurátora SR č. 11/2019 z 28. novembra 2019 o postupe prokurátorov pri vybavovaní žiadostí o preskúmanie zákonnosti v predsúdnom trestnom konaní.

Spomenutým zákonom č. 40/2024 Z. z. s účinnosťou od 15. marca 2024 došlo k doplneniu aj ustanovenia § 235 písm. e) Tr. por., ktoré upravuje náležitosti obžaloby.

Dôvodom bolo zavedenie pravidiel o poskytovaní benefitov spolupracujúcim osobám (§ 33a Tr. por.) v rámci zákonnosti dokazovania a dodržiavania práva na obhajobu.

² REMETA, R. *Úvahy o zvýšení efektívnosti přípravného konania*. In Čentěš, J., Kurilovská, L. et al. (eds.). *Efektivnost' přípravného konania - súčasný stav a výzvy pro futuro*. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022. Bratislava: Wolters Kluwer SR, 2022. s. 118.

Obžaloba musí v zmysle § 235 písm. e) Tr. por. obsahovať nielen dôkazy, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní, zoznam vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s obžalobou, spismi a ich prílohami, ale aj (vrátane) záznamy o spolupráci podľa § 33a Tr. por., ak majú súvis so skutkom.

Spolupracujúcim obvineným alebo spolupracujúcim podozrivým („spolupracujúca osoba“) je podľa § 10 ods. 23 Tr. por. obvinený alebo podozrivý zo spáchania trestného činu, ktorý sa významnou mierou podieľal alebo má ešte podieľať na objasnení niektorého, či niektorých z trestných činov uvedených v § 205 ods. 1 Tr. por., § 215 ods. 3 Tr. por., § 218 ods. 1 Tr. por. alebo § 228 ods. 3 Tr. por., prípadne uvedených v § 39 ods. 2 písm. d) Trestného zákona (ďalej len „Tr. zák.“) alebo na zistení alebo usvedčení ich páchatel'ov.

V zmysle § 10 ods. 24 Tr. por. je výhodou spolupracujúcej osoby („benefit“) výhoda podľa § 205 Tr. por. (dočasné odloženie vznesenia obvinenia), § 215 ods. 3 Tr. por. (zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení taxatívne vymedzeného trestného činu alebo na zistení alebo usvedčení páchatel'a tohto trestného činu v súlade s prevyšujúcim záujmom spoločnosti), § 218 Tr. por. (podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného), § 228 ods. 3 Tr. por. (prerušenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, ktorý sa významnou mierou podieľal na objasnení taxatívne vymedzeného trestného činu alebo na zistení alebo usvedčení páchatel'a tohto trestného činu), mimoriadne zníženie trestu podľa § 39 ods. 2 písm. d) Tr. zák. alebo akákoľvek iná výhoda spočívajúca v procesnom postupe, inom konaní alebo opomenutí orgánov alebo osôb konať podľa tohto zákona, ktorú poskytol, sprostredkoval, inak zabezpečil, navrhol alebo formálne alebo neformálne sľúbil spolupracujúcej osobe súd alebo orgán činný v trestnom konaní výmenou za jej účasť na objasňovaní trestných činov, zisťovaní alebo usvedčovaní ich páchatel'ov.

Pre zabezpečenie zákonnosti dokazovania, dodržiavania práva na obhajobu a spravodlivé rozhodnutie súdu je teda nevyhnutné, aby súd mohol vyhodnotiť v rámci náležitosti obžaloby, pri jej preskúmaní alebo predbežnom prejednaní, aj záznamy o spolupráci (spolupracujúcej osoby) podľa § 33a Tr. por.

Aj z hľadiska nezaujatosti a hodnovernosti svedka alebo obvineného v zmysle § 33a ods. 4 Tr. por., je pre súdne konanie podstatná informácia zo záznamu o rozsahu a obsahu benefitov poskytnutých alebo sľúbených spolupracujúcej osobe, keďže spolupracujúca osoba, ktorá sa ako páchatel' trestného činu prizná k svojej trestnej činnosti a zároveň usvedčuje ďalších páchatel'ov trestnej činnosti, sleduje prioritne svoju výhodu (benefit) v trestnom konaní.

Inštitút spolupracujúceho obvineného možno hodnotiť ako silný nástroj boja proti organizovanej kriminalite, avšak na to, aby o jeho využívaní neexistovali legálne pochybnosti, by mal byť využívaný v synergii s inými vyšetrovacími prostriedkami a výpovede spolupracujúcich osôb by mali byť vždy, obligatórne, preverované aj s ohľadom na iné dôkazné zdroje.³

Z hľadiska zákonných náležitostí uvedených v § 235 Tr. por., musí obžaloba obsahovať označenie prokurátora (uvedenie názvu a sídla prokuratúry, mena, priezviska a funkcie prokurátora), dátum (deň, mesiac a rok) a miesto (mesto) spísania obžaloby.

³ VRTÍKOVÁ, K. *Inštitút spolupracujúceho obvineného - najefektívnejší prostriedok boja proti organizovanej trestnej činnosti?* ČASOPIS PRO PRAVNÍ VĚDU A PRAXI, č. 2, 2023, roč. XXXI, s. 430.

Ďalej musí obžaloba obsahovať meno a priezvisko obvineného, dátum (deň, mesiac a rok) a miesto jeho narodenia (obec, okres, kraj), bydlisko (trvalé aj prechodné), prípadne iné údaje (prezývka) potrebné na to, aby sa nemohol zameniť s inou osobou.

Ak ide o osobu podliehajúcu pôsobnosti súdov podľa § 16 ods. 2 Tr. por. (vojakov podľa § 128 ods. 3 Tr. zák., vrátane príslušníkov Policajného zboru, Zboru väzenskej a justičnej stráže, Národného bezpečnostného úradu, Slovenskej informačnej služby a finančnej správy), uvedie sa aj hodnosť obvineného a útvar, ktorého je alebo bol príslušníkom.

V prípade obvineného, ktorý sa nachádza vo väzbe, sa uvádza v obžalobe aj dátum a čas od kedy väzba začala (deň, mesiac, rok, hodina a minúta) a miesto výkonu väzby (Ústav na výkon väzby). Obžaloba je zároveň označená pečiatkou s červeným písmom „Väzba“.

Najpodstatnejšou časťou obžaloby je obžalobný návrh, keďže obsahuje skutok a jeho právnu kvalifikáciu, pričom obžaloba sa môže podať len pre skutok, pre ktorý sa vzneslo obvinenie (§ 234 ods. 1 Tr. por.). Rovnako aj súd môže podľa § 278 ods. 1 Tr. por. rozhodovať len o skutku, ktorý je uvedený v obžalobnom návrhu.

Pri skutku, ktorý je predmetom trestného konania od vznesenia obvinenia podľa § 206 Tr. por. je nevyhnutné, aby bola zachovaná totožnosť skutku. Teda, aby bola zachovaná totožnosť konania alebo totožnosť následku. Hoci od vznesenia obvinenia na základe vykonaného dokazovania môžu niektoré skutočnosti významné pre skutkové zistenia pribudnúť a iné odpadnúť (spresnenie miesta, času, spôsobu spáchania, výšky škody, rozsahu zranení), ktoré sa musia premietnuť do popisu skutku v jednotlivých rozhodnutiach, teda aj v obžalobnom návrhu obžaloby. Nesmie však dôjsť k zmene totožnosti skutku.

V obžalobnom návrhu musí byť teda označený skutok (pri zachovaní jeho totožnosti), pre ktorý je obvinený stíhaný, s uvedením miesta, času a spôsobu jeho spáchania, prípadne s uvedením iných skutočností, ak ich treba na to, aby skutok nemohol byť zamenený s iným a aby bolo odôvodnené použitie určitej trestnej sadzby.

Uvedie sa aj právna kvalifikácia skutku s uvedením zákonného pomenovania trestného činu, o ktorý v tomto skutku ide, aj príslušné ustanovenie Trestného zákona a všetky zákonné znaky trestného činu vrátane tých, ktoré odôvodňujú určitú trestnú sadzbu.

Ak sa vo veci konalo vyšetrovanie, musí obžaloba obsahovať aj odôvodnenie obžalobného návrhu, ktoré obsahuje opísanie skutkového deja s uvedením dôkazov, ktoré odôvodňujú podanie obžaloby, obhajobu obvineného a stanovisko prokurátora k nej, ako aj právne úvahy, ktorými sa prokurátor spravoval.

Obžaloba neobsahuje odôvodnenie obžalobného návrhu v prípade, že sa vykonalo len skrátené vyšetrovanie.

Opísanie skutkového deja musí zodpovedať zistenému skutkovému stavu na základe výsledkov vyšetrovania.

V rámci dôkazov prokurátor v odôvodnení uvedie dôkazy, ktoré svedčia jednak v prospech obžaloby, ako aj dôkazy ktoré svedčia v prospech obvineného.

Je potrebné, aby sa prokurátor vysporiadal aj s obhajobou obvineného, či ju považuje za vyvrátenú a ktorými dôkazmi a v rámci právnych úvah sa vysporiadal aj s motívom konania obvineného. V prípade, že sa obvinený priznal, prokurátor v odôvodnení uvedie, či tak obvinený učinil už na začiatku vyšetrovania alebo neskôr alebo až pod tlakom iných usvedčujúcich dôkazov.

Právne úvahy musia obsahovať stanovisko prokurátora, na základe ktorých dôkazov považuje prokurátor po vykonanom dokazovaní v prípravnom konaní za dostatočne odôvodnené preukázanie naplnenia všetkých zákonných znakov skutkovej podstaty dotknutého trestného činu z hľadiska chráneného objektu, trestnoprávne zodpovedného subjektu, objektívnej stránky a subjektívnej stránky.

Odôvodnenie obžalobného návrhu musí okrem iných skutočností obsahovať aj hodnotenie osoby obvineného na podklade odpisu z registra trestov, správy o priestupkoch a evidenčnej karty vodiča, správy o povesti od obce alebo mesta, správy od zamestnávateľa, od sociálnej poisťovne alebo úradu práce a podobne. V prípade, že sa obvinený nachádza vo väzbe, je potrebné zabezpečiť aj hodnotenie riaditeľa Ústavu na výkon väzby a správu o prípadných jeho disciplinárnych odmenách alebo potrestaniach.

Obžaloba musí obsahovať aj dôkazy, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní, a zoznam vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s obžalobou, spismi a ich prílohami vrátane záznamov o spolupráci podľa § 33a Tr. por., ktoré majú súvis so skutkom.

Rovnako musí obžaloba obsahovať aj návrh na uloženie ochranného opatrenia, ak sú na to splnené zákonné podmienky.⁴

Podľa štatistickej ročenky o činnosti prokuratúry SR za rok 2024 o výsledkoch prípravného konania v trestnom konaní na prokuratúrach SR v roku 2024 v porovnaní s rokmi 2023, 2022, 2021 a 2020, podali prokurátori na súdy nasledovné množstvo obžalôb: v roku 2020 (22 978), v roku 2021 (21 391), v roku 2022 (21 411), v roku 2023 (21 235) a v roku 2024 (18 787).⁵

Podanie obžaloby (ako rozhodnutia prokurátora *sui generis*) prokurátorom na súd, tak patrí k najčastejšiemu spôsobu skončenia prípravného konania voči obvinenej osobe.

Aktuálne vzhľadom na novú právnu úpravu a sprísnené formálne a materiálne požiadavky kladené na obžalobu prokurátora a jej náležitosti, ako aj ďalej uvedené rozhodnutia súdov je nevyhnutné, aby prokurátori v rámci náležitostí obžaloby venovali zvýšenú pozornosť, najmä obsahu samotného obžalobného návrhu (§ 235 písm. c) Tr. por.), jeho odôvodneniu, ktoré by malo obsahovať opísanie skutkového deja s uvedením dôkazov, ktoré odôvodňujú podanie obžaloby, obhajobu obvineného a stanovisko prokurátora k nej, ako aj právne úvahy, ktorými sa prokurátor spravoval (§ 235 písm. d) Tr. por.), ako aj dôkazom, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní a zoznamu vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s obžalobou, spismi a ich prílohami, vrátane záznamov o spolupráci podľa § 33a Tr. por., ak majú súvis so skutkom (§ 235 písm. e) Tr. por.).

2. Preskúmanie a predbežné prejednanie obžaloby so zameraním na odmietnutie a prijatie obžaloby

Trestné stíhanie pred súdom sa koná len na podklade obžaloby alebo návrhu na dohodu o vine a treste, ktoré podáva a pred súdom zastupuje prokurátor (§ 237 ods. 1 Tr. por.).

⁴ REMETA, R. IN STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. *Trestný poriadok. Praktický komentár*. 1. vydanie. Praha : Wolter Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 715-717.

⁵ Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2024. [online] Dostupné z https://www.genpro.gov.sk/fileadmin/Statistiky_datasey/2024/rocenka_2024.pdf. [online]. [cit. 2025-06-18].

Z tejto základnej právnej premisy vyplýva záver, že súd v trestnom konaní nemôže konať nikdy z vlastnej iniciatívy. Ide o premietnutie rímskej zásady „bez žalobcu niet sudcu“ („*nemo iudex sine actore*“).⁶

Následne v zmysle § 238 ods. 1 Tr. por. podanú obžalobu, ako aj návrh na dohodu o vine a treste predseda senátu najskôr prezrie z toho hľadiska, či pre ďalšie konanie poskytujú spoľahlivý podklad, najmä preverí, či prípravné konanie, ktoré im predchádzalo, bolo vykonané spôsobom zodpovedajúcim tomuto zákonu a či ju treba preskúmať alebo predbežne prejednať.

Preskúmanie obžaloby podľa § 241 Tr. por. je na rozdiel od predbežného prejednávania obžaloby podľa § 243 Tr. por. obligatórnou fázou súdneho konania. Samosudca obžalobu predbežne preskúma, či poskytuje spoľahlivý podklad na ďalšie konanie a či prípravné konanie, ktoré jej predchádzalo, bolo vykonané spôsobom zodpovedajúcim Tr. por. (§ 350 Tr. por.). Samosudca rozhoduje spravidla „*ex cathedra*“.⁷

Zákon č. 40/2024 Z.z. s účinnosťou od 15. marca 2024 zaviedol do Tr. por. aj inštitút rozhodovania súdu o prijatí obžaloby ako protiklad k inštitútu odmietnutia obžaloby. Pri preskúmaní alebo predbežnom prejednaní obžaloby vyžaduje nová právna úprava rozhodovanie o prijatí obžaloby vtedy, ak súd dospeje k záveru, že vo veci je nutné nariadiť hlavné pojednávanie a obžalovaný v lehote piatich pracovných dní od doručenia obžaloby namietla vady prípravného konania (§ 241 ods. 1 písm. l), § 244 ods. 1 písm. k) Tr. por.).⁸

V rámci preskúmania obžaloby podľa § 241 ods. 1 Tr. por., obžalobu podanú na súde pre prečin a zločin s výnimkou obzvlášť závažného zločinu, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov preskúma samosudca a podľa jej obsahu a obsahu spisu rozhodne podľa niektorého z písmen a) až l) ods. 1 § 241 Tr. por.

Zákonom č. 40/2024 Z. z. s účinnosťou od 15. marca 2024 došlo k zmene ustanovenia § 241 ods. 1 písm. f), j) a l) Tr. por., ktoré upravuje odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi, vydanie trestného rozkazu a v prípade podania odporu bezodkladné rozhodnutie o prijatí obžaloby a tiež nariadenie hlavného pojednávania a v prípade ak obžalovaný v lehote piatich pracovných dní od doručenia rovnopisu obžaloby namietol vady prípravného konania, súčasne rozhodnutie o prijatí obžaloby. Zmenené bolo aj ustanovenie § 241 ods. 4 Tr. por., ktoré upravuje účinky uznesenia o odmietnutí obžaloby, keďže vydaním takéhoto uznesenia nadriadeného súdu sa vec vracia do prípravného konania.

Dôvodom bolo zavedenie pravidiel o poskytovaní benefitov spolupracujúcim osobám a vplyv porušenia týchto pravidiel na zákonnosť dokazovania a dodržiavania práva na obhajobu.⁹

V zmysle § 241 ods. 1 písm. f) Tr. por. obžalobu podanú na súde pre prečin a zločin s výnimkou obzvlášť závažného zločinu, za ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov preskúma samosudca a podľa jej

⁶ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť*. Šamorín : Heuréka, 2012, s. 528.

⁷ VALENT, M. In STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. *Trestný poriadok. Praktický komentár*. 1. vydanie. Praha : Wolter Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 730.

⁸ ŠAMKO, P. *Nový inštitút prijatia obžaloby v trestnom konaní*. Justičná revue, 77, 2025, č. 2, s. 169.

⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. [online]. Dostupné z <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>. [cit. 2025-06-18].

obsahu a obsahu spisu obžalobu odmietne a vráti vec prokurátorovi, ak zistí závažné procesné chyby, najmä porušenie práva na obhajobu alebo ak zistí, že prokurátor nepredložil úplné spisy vrátane všetkých dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní, že obžaloba nespĺňa náležitosti podľa § 235 Tr. por. alebo že spolupracujúcej osobe boli poskytnuté nezákonné benefity.

V prípade postupu podľa § 241 ods. 1 písm. j) Tr. por. samosudca vydá trestný rozkaz a v prípade podania odporu bezodkladne rozhodne o prijatí obžaloby, v ktorom odôvodní nesplnenie podmienok pre postup podľa písmena f), a nariadi hlavné pojednávanie, určí jeho termín a rozsah dokazovania.

Pri postupe podľa § 241 ods. 1 písm. l) Tr. por. samosudca nariadi hlavné pojednávanie, určí jeho termín a rozsah a spôsob dokazovania; ak obžalovaný v lehote piatich pracovných dní od doručenia rovnopisu obžaloby podľa § 240 ods. 1 písm. a) Tr. por. namietol vady prípravného konania, súčasne rozhodne o prijatí obžaloby, v ktorom odôvodní nesplnenie podmienok pre postup podľa písmena f).

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj účinky uznesenia o odmietnutí obžaloby, keďže vydaním takéhoto uznesenia nadriadeného súdu sa vec vracia do prípravného konania. Podľa § 241 ods. 4 Tr. por. proti uzneseniu podľa § 241 ods. 1 písm. a) až c) a d) Tr. por. okrem uznesenia o prerušení trestného stíhania z dôvodu okolností uvedených v § 283 ods. 5 písm. e) až h), písm. j) alebo písm. l) Tr. por. môže prokurátor a obvinený podať sťažnosť, ktorá má, ak nejde o prerušenie trestného stíhania, odkladný účinok. Uznesenie, ktorým nadriadený súd na základe sťažnosti podľa tohto odseku zrušil uznesenie samosudcu o prijatí obžaloby podľa § 241 ods. 1 písm. j) alebo l) Tr. por., má účinky uznesenia o odmietnutí obžaloby. Vydaním takéhoto uznesenia nadriadeného súdu sa vec vracia do prípravného konania.

V rámci predbežného pojednania obžaloby podľa § 243 ods. 1 Tr. por., obžalobu podanú na súde pre zločin s dolnou hranicou trestnej sadzby najmenej dvanásť rokov preskúma predseda senátu a podľa jej obsahu a obsahu spisu posúdi, či ju treba predbežne prejednať na zasadnutí senátu alebo či o nej môže nariadiť hlavné pojednávanie.

Pri predbežnom pojednaní obžaloby podľa § 244 ods. 1 Tr. por. súd rozhodne podľa niektorého z písmen a) až k).

Zákonom č. 40/2024 Z. z. s účinnosťou od 15. marca 2024 došlo k zmene ustanovenia § 244 ods. 1 písm. h) a k) Tr. por., ktoré upravujú odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi, vydanie trestného rozkazu a nariadenie hlavného pojednania a v prípade ak obžalovaný v lehote piatich pracovných dní od doručenia rovnopisu obžaloby namietol vady prípravného konania, súčasne rozhodnutie o prijatí obžaloby. Zmenené bolo aj ustanovenie § 244 ods. 3 Tr. por., ktoré upravuje účinky uznesenia o odmietnutí obžaloby, keďže vydaním takéhoto uznesenia nadriadeného súdu sa vec vracia do prípravného konania.

Dôvodom bolo zavedenie pravidiel o poskytovaní benefitov spolupracujúcim osobám a vplyv porušenia týchto pravidiel na zákonnosť dokazovania a dodržiavania práva na obhajobu.¹⁰

¹⁰ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Dostupné z <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>. [online]. [cit. 2025-06-18].

V zmysle § 244 ods. 1 písm. h) Tr. por. pri predbežnom prejednaní obžaloby súd obžalobu odmietne a vráti vec prokurátorovi, ak zistí závažné procesné chyby, najmä že boli porušené ustanovenia zabezpečujúce práva obhajoby alebo ak zistí, že prokurátor nepredložil úplné spisy vrátane všetkých dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní, že obžaloba nespĺňa náležitosti podľa § 235 Tr. por. alebo že spolupracujúcej osobe boli poskytnuté nezákonné benefity.

V zmysle § 244 ods. 1 písm. k) Tr. por. pri predbežnom prejednaní obžaloby súd nariadi hlavné pojednávanie, určí jeho termín, rozsah a spôsob dokazovania, ktoré oznámi osobám, ktorým sa doručuje rovnopis obžaloby; ak obžalovaný v lehote piatich pracovných dní od doručenia rovnopisu obžaloby podľa § 240 ods. 1 písm. a) Tr. por. namietol vady prípravného konania, súčasne rozhodne o prijatí obžaloby, v ktorom odôvodní nesplnenie podmienok pre postup podľa písmena h).

Rovnako aj v tejto súvislosti je potrebné spomenúť účinky uznesenia o odmietnutí obžaloby, keďže vydaním takéhoto uznesenia nadriadeného súdu sa vec vracia do prípravného konania. Podľa § 244 ods. 3 Tr. por. proti uzneseniam podľa § 244 ods. 1 písm. a) až d) a e) Tr. por. okrem uznesenia o prerušení trestného stíhania z dôvodu okolností uvedených v § 283 ods. 5 písm. f) až h) alebo písm. k) Tr. por. môžu prokurátor aj obvinený podať sťažnosť, ktorá má, ak nejde o prerušenie trestného stíhania, odkladný účinok. Uznesenie, ktorým nadriadený súd na základe sťažnosti podľa tohto odseku zrušil uznesenie súdu o prijatí obžaloby podľa § 244 ods. 1 písm. k) Tr. por., má účinky uznesenia o odmietnutí obžaloby. Vydaním takéhoto uznesenia nadriadeného súdu sa vec vracia do prípravného konania.

Pre úplnosť je potrebné uviesť, že bolo doplnené aj ustanovenie § 567t ods. 1 Tr. por. ako prechodné ustanovenie k úpravám účinným od 15. marca 2024, v zmysle ktorého orgány činné v trestnom konaní, ako aj súd a prokurátor v konaní pred súdom sú povinné v trestných stíhaniach začatých a právoplatne neskončených do 14. marca 2024 zosúladiť svoj postup pri spolupráci so spolupracujúcou osobou s ustanoveniami § 33a Tr. por., najneskôr však v primeranom predstihu pred právoplatným ukončením takéhoto trestného stíhania. To neplatí, ak bolo trestné stíhanie podľa predchádzajúcej vety zastavené do 14. marca 2024 z iného dôvodu ako podľa § 215 ods. 3 Tr. por. Ustanovenia § 33a Tr. por. sa podľa prvej vety použijú primerane, s prihliadnutím na procesný stav trestných stíhaní uvedených v prvej vete. V konaniach pred súdom prvého stupňa, v ktorých ku dňu účinnosti tohto zákona prebieha hlavné pojednávanie, prokurátor doplní náležitosti obžaloby podľa tohto zákona v lehote 10 dní od účinnosti tohto zákona a súd bezodkladne rozhodne o tom, či obžaloba spĺňa zákonné náležitosti. Ustanovenia § 241 a § 244 Tr. por. sa použijú primerane.

3. Rozhodnutia súdov o odmietnutí alebo prijatí obžaloby po novele Trestného poriadku, vykonanej zákonom č. 40/2024 Z.z., účinnnej od 15. marca 2024

Najvyšší súd SR v uznesení zo 17. apríla 2024, sp. zn. 3Tost/12/2024 uviedol, že preskúmanie obžaloby nie je priestor určený na posudzovanie (hodnotenie) rozsahu a kvality v prípravnom konaní zabezpečených dôkazov, ktoré prokurátor s obžalobou predkladá súdu.

Vo vzťahu k náležitostiam obžaloby pri rozhodovaní o prijatí obžaloby Najvyšší súd SR v uznesení z 8. augusta 2024, sp. zn. 5Tost/33/2024 uviedol, že nároky na odôvodnenie obžaloby podľa § 235 písm. d) Tr. por. nemožno stotožňovať s nárokmi na odôvodnenie rozsudku v zmysle § 168 ods. 1 Tr. por. Nie každé pochybenie vo vzťahu k

nesplneniu náležitostí obžaloby podľa § 235 Tr. por. je dôvodom na odmietnutie obžaloby, ale musí ísť o také pochybenia, ktoré sú zásadné a svojou intenzitou by mali byť na úrovni zistenia závažných procesných chýb, najmä porušenia práva na obhajobu, či zistenia, že spolupracujúcej osobe boli poskytnuté nezákonné benefity. Na naplnenie požiadavky na odôvodnenie obžaloby postačuje, keď prokurátor aspoň v podstatných rysoch popíše skutkový dej s uvedením dôkazov, ktoré odôvodňujú podanie obžaloby, obhajobu obvineného a svoje stanovisko k nej, vrátane právnych úvah, ktorými sa spravoval. Prokurátor nesmie na tieto požiadavky rezignovať spôsobom, že obžaloba by bola zjavne arbitrárna bez elementárnych obsahových náležitostí, ktorých uvedenie predmetné ustanovenie Tr. por. predpokladá. Aj po zmene Tr. por. zákonom č. 40/2024 Z.z. účinným od 15. marca 2024 platí, že ak má prokurátor nieť zodpovednosť za dokázanie viny obžalovaného v konaní pred súdom a ak má súd v tomto konaní vystupovať ako nestranný orgán, nemožno požadovať, aby súd vo vzťahu k prípravnému konaniu plnil úlohu „prieskumného vyšetrovateľa“ (ktorá patrí v zásade prokurátorovi) a aby svojim rozhodnutím po predbežnom prejednaní alebo preskúmaní obžaloby, resp. po podaní odporu určoval, či prokurátor môže a akým spôsobom má uniesť dôkazné bremeno v súdnom konaní.

Z uznesenia Najvyššieho súdu SR z 27. augusta 2024, sp. zn. 1Tost/24/2024 k prijatiu obžaloby vyplýva, že závažnými procesnými vadami sú iba podstatné procesné vady (teda nie akékoľvek), ktoré nie je možné napraviť v konaní pred súdom. Nespokojnosť obžalovaného s uznesením o vznesení obvinenia rieši prokurátor v prípravnom konaní pri rozhodovaní o sťažnosti a súd vo fáze rozhodovania o prijatí obžaloby nemôže hodnotiť dôkazy z prípravného konania tak, ako po vykonaní dokazovania na hlavnom pojednávaní a vyvodzovať z nich konečné závery, pretože by sa tak obchádzala najdôležitejšia fáza trestného konania a tou je hlavné pojednávanie.

Najvyšší súd SR uznesením z 23. januára 2025, sp. zn. 5Tost/56/2024 zamietol ako nedôvodnú sťažnosť prokurátora krajskej prokuratúry, podanú proti uzneseniu Špecializovaného trestného sudu, ktorý podľa § 241 ods. 1 písm. f) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora krajskej prokuratúry a vrátil vec prokurátorovi, pretože obžaloba nespĺňala náležitosti podľa § 235 písm. d) Tr. por., konkrétne obhajobu obvineného a stanovisko prokurátora k nej. Obžaloba ako akt štátu nenapadnuteľný priamo subjektom ochrany práva z hľadiska predpísanej argumentácie musí spĺňať minimálne také štandardy, ako odôvodnenia klasických rozhodnutí orgánov prípravného konania. Štandardy sú síce nižšie ako štandardy vzťahujúce sa na odôvodnenia súdnych rozhodnutí, na existenciu odôvodnenia, ak je raz predpísané, však nemožno rezignovať úplne.

V uznesení z 11. februára 2025, sp. zn. 2Tost/4/2025 sa Najvyšší súd SR stotožnil s názorom Špecializovaného trestného sudu, ktorý podľa § 244 ods. 1 písm. h) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora krajskej prokuratúry a vrátil vec prokurátorovi, pretože zistil závažné procesné chyby, najmä, že bolo porušené ustanovenie zabezpečujúce práva obhajoby, prokurátor nepredložil úplné spisy vrátane všetkých dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní a obžaloba nespĺňala náležitosti podľa § 235 Tr. por. Neboli predložené kompletne správy mobilných operátorov a nebol úplný a konkrétny zoznam vecí, ktoré veci boli spotrebované, u ktorých sa navrhuje zničenie alebo prepadnutie vecí. Najvyšší súd SR považoval za benefit aj uzatvorenie dohody o vine a treste s osobu, ktorá sa na skutku podieľala a konštatoval, že ak prokurátor mieni na hlavnom pojednávaní vypočúť osobu v procesnom postavení svedka, musí postupovať podľa § 33a ods. 8 Tr. por.

Aj v ďalšej trestnej veci sa Najvyšší súd SR v uznesení z 11. februára 2025, sp. zn. 4Tost/7/2025 stotožnil s názorom Špecializovaného trestného sudu, ktorý podľa § 241 ods. 1 písm. f) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora krajskej prokuratúry a vrátil vec prokurátorovi, pretože zistil závažné procesné chyby, najmä porušenie práva na obhajobu, lebo prokurátor nepredložil úplné spisy vrátane všetkých dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní. V priebehu konania nebol zabezpečený obrazovo-zvukový záznam získaný na základe Súhlasu v celosti z celej doby zaznamenávania ITP, čo považoval za závažnú procesnú chybu, čím bolo porušené právo obvineného na obhajobu. Absencia akejkoľvek súvislosti s obvineným a skutkom, ktorý mal spáchať, si musí mať možnosť preveriť obhajoba autonómne sama. V prípade realizácie práva na obhajobu a zásady rovnosti zbraní nie je totiž na posúdení prokurátora, či zabezpečené dôkazy súvisia s osobou obvineného a skutkom, pre ktorý je stíhaný (takáto úvaha patrí prokurátorovi pri podávaní a odôvodňovaní obžaloby), ale na úvahu obhajoby a aby k takejto úvahu mohla dospieť, musí mať rovnaký prístup k zabezpečeným dôkazom ako prokurátor.

Uznesením z 23. októbra 2024, sp. zn. 4Tost/45/2024 Najvyšší súd SR zamietol ako nedôvodnú sťažnosť prokurátora Generálnej prokuratúry SR, podanú proti uzneseniu Špecializovaného trestného sudu, ktorým podľa § 241 ods. 1 písm. f) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora Generálnej prokuratúry SR a vrátil vec prokurátorovi, pretože zistil závažné procesné chyby, najmä porušenie práva na obhajobu a prokurátor nepredložil úplné spisy vrátane všetkých dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní. Prokurátor nepredložil dôkaz obsahujúci opis služobnej činnosti obvineného s uvedením konkrétnych úloh, ktoré plnil alebo iný dôkaz o postavení obvineného ako verejného činiteľa, listinné podklady k vydanému súhlasu sudcu pre prípravné konanie a nezabezpečil kompletný a celistvý obrazovo-zvukový záznam z ITP. Je povinnosťou prokurátora predložiť súdu všetky dôkazy zabezpečené v prípravnom konaní, nielen tie, ktoré podporujú obžalobu, aby v konaní pred súdom bolo možné vykonať aj dôkazy svedčiace v prospech obvineného (nie je pritom na úvahu prokurátora, ktoré sú to dôkazy, ale na uvážení obhajoby), pretože len tak je súdu umožnené prijať spravodlivé rozhodnutie.

Najvyšší súd SR uznesením z 5. februára 2025, sp. zn. 3Tost/1/2025 ako nedôvodnú zamietol aj sťažnosť prokurátora krajskej prokuratúry, podanú proti uzneseniu Špecializovaného trestného sudu, ktorý podľa § 244 ods. 1 písm. h) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora krajskej prokuratúry a vrátil vec prokurátorovi, pretože obžaloba nespĺňala náležitosti podľa § 235 písm. d), písm. e) Tr. por., keď prokurátor neuviedol odôvodnenie obžalobného návrhu a obžaloba neobsahovala zoznam dôkazov, ktoré prokurátor navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní, ale len odvolávku na konanie o dohode o vine a treste a uzavretú dohodu o vine a treste.

Naopak Najvyšší súd SR uznesením z 29. mája 2024, sp. zn. 4Tost/25/2024 podľa § 194 ods. 1 písm. a) Tr. por. zrušil uznesenie Špecializovaného trestného sudu. Podľa § 567t ods. 1 Tr. por. konštatoval, že obžaloba prokurátora Úradu špeciálnej prokuratúry Generálnej prokuratúry SR z 30. júna 2015 nespĺňala zákonné náležitosti a podľa § 244 ods. 1 písm. h) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora a vec vrátil prokurátorovi, pretože obžaloba prokurátora nespĺňala zákonné náležitosti podľa § 235 Tr. por., keď prokurátor nezosúladiť svoj postup pri spolupráci so spolupracujúcou osobou s ustanovením § 33a Tr. por., lebo nepredložil všetky potrebné záznamy, z ktorých by bolo možné zistiť rozsah a obsah benefitov poskytnutých spolupracujúcej osobe, ktorá vypovedá ako svedok, čím neumožnil súdu hodnotiť zákonnosť takýchto benefitov.

Na podklade sťažnosti obvineného Krajský súd v Bratislave uznesením z 31. júla 2024, sp. zn. 1Tos/55/2024, zrušil uznesenie okresného súdu o prijatí obžaloby s tým, že obžaloba nespĺňala náležitosti v zmysle § 235 písm. d) Tr. por., keďže v odôvodnení obžaloby úplne absentovali akékoľvek (aspoň stručné) právne úvahy prokurátora k tomu, prečo kladie obvinenému za vinu aj naplnenie znaku kvalifikovanej skutkovej podstaty stíhaného trestného činu. Neuvedenie akejkoľvek právnej úvahy ani v minimálnom rozsahu je zásadný nedostatok obžaloby, ktorý nie je možné odstrániť v konaní pred súdom, pretože ide o zásadnú zákonnú náležitosť obžaloby (§ 235 Tr. por.), ktorú podal prokurátor ako orgán činný v trestnom konaní.

Rovnako na podklade sťažnosti obvineného Krajský súd v Bratislave uznesením z 13. februára 2025, sp. zn. 4Tos/14/2025, zrušil podľa § 194 ods. 1 Tr. por. uznesenie okresného súdu o prijatí obžaloby podľa § 244 ods. 1 písm. k) Tr. por. s tým, že obžaloba nespĺňala náležitosti v zmysle § 235 písm. d) Tr. por., keďže v odôvodnení obžaloby úplne absentovalo stanovisko prokurátora k obhajobe obvineného. Podľa § 244 ods. 3 Tr. por. má takého zrušujúce uznesenie krajského súdu účinky odmietnutia obžaloby a na jeho základe sa vec vracia do prípravného konania.

Naopak na podklade sťažnosti prokurátora Krajský súd v Banskej Bystrici uznesením z 19. marca 2025, sp. zn. 3To/21/2025, podľa § 194 ods. 1 písm. b) Tr. por. zrušil uznesenie okresného súdu, ktorý podľa § 244 ods. 1 písm. h) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora krajskej prokuratúry a vrátil prokurátorovi na došetrenie, pretože prokurátor nepredložil úplné spisy vrátane všetkých dôkazov zabezpečených v prípravnom konaní a uložil mu, aby vo veci znovu konal a rozhodol. Nezažurnalizovanie jednej zápisnice o výsluchu obvineného ako administratívnu chybu nepovažoval za závažnú procesnú chybu, ktorou žiadnym spôsobom neboli porušené (odopreté) práva obvineného, najmä na právo na obhajobu.

Aj v ďalšej trestnej veci na podklade sťažnosti prokurátora okresnej prokuratúry, zrušil Krajský súd v Košiciach uznesením z 20. februára 2025, sp. zn. 7To/114/2024, podľa § 194 ods. 1 písm. b) Tr. por. uznesenie okresného súdu, ktorý podľa § 241 ods. 1 písm. f) Tr. por. odmietol obžalobu prokurátora a vrátil prokurátorovi na došetrenie, pretože obžaloba nespĺňala náležitosti podľa § 235 písm. d) Tr. por. pre absenciu stanoviska prokurátora k obhajobe obvineného a právnych úvah prokurátora najmä k objektívnej stránke a kvalifikovanej skutkovej podstate trestného činu a uložil mu, aby vo veci znovu konal a rozhodol. Krajský súd okrem iného uviedol, že prokurátor poskytol právne úvahy k všetkým znakom skutkovej podstaty trestného činu, ktoré podporil konkrétnymi skutočnosťami zo zabezpečených dôkazov, vrátane použitia kvalifikovanej skutkovej podstaty trestného činu. Preskúvanie konkrétnych skutočností ani hodnotenie dôkazov a vyvodzovanie právnych záverov, nie je predmetom rozhodovania súdu o prijatí, resp. odmietnutí obžaloby. Za dostatočnú možno považovať aj stručnú, ale vyčerpávajúcu právnu úvahu prokurátora.

Záver

Podanie obžaloby (ako rozhodnutia prokurátora *sui generis*) prokurátorom na súd, patrí podľa štatistických údajov Generálnej prokuratúry SR k najčastejšiemu spôsobu skončenia prípravného konania voči obvinenej osobe. Za rok 2024 bolo podaných 18 787 obžalôb.

Vychádzajúc z prezentovanej novej právnej úpravy, zavedenej do Tr. por. zákonom č. 40/2024 Z.z., účinným od 15. marca 2024, možno konštatovať, že došlo nielen

k sprísneniu formálnych a materiálnych podmienok a náležitostí kladených na obžalobu uvedených v § 234 a § 235 Tr. por., ale aj k sprísneniu podmienok v rámci preskúmania alebo predbežného prejednávania obžaloby vo vzťahu k rozšíreniu dôvodov odmietnutia obžaloby (§ 241 ods. 1 písm. f), § 244 ods. 1 písm. h) Tr. por.).

Zároveň nová právna úprava zaviedla pri preskúmaní alebo predbežnom prejednaní obžaloby aj rozhodovanie o prijatí obžaloby s odôvodnením nesplnenia podmienok pre odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi v prípade, ak súd nariadi hlavné pojednávanie a obžalovaný v lehote piatich pracovných dní od doručenia rovnopisu obžaloby podľa § 240 ods. 1 písm. a) Tr. por. namieta vady prípravného konania (§ 241 ods. 1 písm. l), § 244 ods. 1 písm. k) Tr. por.).

Prijaté zmeny Tr. por. môžu prispieť k zvýšeniu zabezpečenia zákonnosti vedenia trestného konania. Rovnako tak zavedené pravidlá o poskytovaní benefitov spolupracujúcim osobám podľa § 33a Tr. por., môžu zvýšiť nielen zabezpečenie zákonnosti dokazovania a dodržiavania práva na obhajobu, ale prispieť aj k spravodlivému trestnému procesu. Nová procesná úprava zrejme spôsobí prechodne navýšenie počtu odmietnutých obžalôb prokurátorov a môže mať za následok aj predĺženie trestného konania.

Z obsahu novej právnej úpravy Tr. por. a spomenutých rozhodnutí súdov okrem iného vyplýva, že z dôvodu zabezpečenia zákonného vedenia trestného konania, najmä s ohľadom na právo na obhajobu, respektíve právo na súdnu a inú právnu ochranu, bude môcť prokurátor v zmysle § 234 ods. 1 prvej vety Tr. por., podať obžalobu príslušnému súdu, s pripojením spisov, ich príloh a dôkazných predmetov až potom, čo nielen výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania budú dostatočne odôvodňovať postavenie obvineného pred súd, ale zároveň už bolo o všetkých opravných prostriedkoch uplatnených v prípravnom konaní obvineným alebo poškodeným, príslušným orgánom právoplatne rozhodnuté alebo boli týmto orgánom podľa tohto zákona vybavené inak.

Z hľadiska zákonných náležitostí obžaloby musí prokurátor aktuálne venovať zvýšenú pozornosť, najmä obsahu samotného obžalobného návrhu (§ 235 písm. c) Tr. por.), jeho odôvodneniu, ktoré by malo obsahovať opísanie skutkového deja s uvedením dôkazov, ktoré odôvodňujú podanie obžaloby, obhajobu obvineného a stanovisko prokurátora k nej, ako aj právne úvahy, ktorými sa prokurátor spravoval (§ 235 písm. d) Tr. por.). Prokurátor musí venovať pozornosť aj dôkazom, ktoré navrhuje vykonať na hlavnom pojednávaní a zoznamu vecných dôkazov, ktoré predkladá súdu s obžalobou, spismi a ich prílohami, vrátane záznamov o spolupráci podľa § 33a Tr. por., ak majú súvis so skutkom (§ 235 písm. e) Tr. por.).

De lege ferenda sa však javí ako nesystémové aj predlžujúce trestné konanie, aby v prípade, že samosudca (ktorý môže „*ex cathedra*“ bez prejednávania veci na hlavnom pojednávaní vydať trestný rozkaz, ak je skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi) vydá trestný rozkaz podľa § 353 Tr. por., proti ktorému bol podaný odpor, musel okrem nariadenia hlavného pojednávania, určenia jeho termínu a rozsahu dokazovania, vopred ešte bezodkladne rozhodnúť o prijatí obžaloby, v ktorom odôvodní nesplnenie podmienok pre odmietnutie obžaloby a vrátenie veci prokurátorovi.

Použitá literatúra

1. ČENTÉŠ, J. a kol. Trestné právo procesné. Všeobecná a osobitná časť. Šamorín : Heuréka, 2012, ISBN 80-89122-75-2, s. 964.
2. Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov. Dostupné z

- <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>.
[online]. [cit. 2025-06-18].
3. REMETA, R. In Strémy, T., Šamko, P., Kurilovská, L. a kol. Trestný poriadok. Praktický komentár. 1. vydanie. Praha : Wolter Kluwer ČR, a. s., 2024. ISBN 978-80-7676-963-2, s. 715-717.
 4. REMETA, R. Úvahy o zvýšení efektívnosti prípravného konania. In Čentíš, J., Kurilovská, L. et al. (eds.). Efektívnosť prípravného konania - súčasný stav a výzvy pro futuro. Zborník príspevkov z konferencie, Bratislavské právnické fórum 2022. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2022. ISBN 978-80-571-0546-6, s. 103-123.
 5. ŠAMKO, P. Nový inštitút prijatia obžaloby v trestnom konaní. Justičná revue, 77, 2025, č. 2, ISSN 1335-6461, s. 169-178.
 6. Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2024. Dostupne z
https://www.genpro.gov.sk/fileadmin/Statistiky_datasety/2024/rocenka_2024.pdf.
[online]. [cit. 2025-06-18].
 7. Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici z 19. marca 2025, sp. zn. 3To/21/2025
 8. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 13. februára 2025, sp. zn. 4Tos/14/2025
 9. Uznesenie Krajského súdu v Bratislave z 31. júla 2024, sp. zn. 1Tos/55/2024
 10. Uznesenie Krajského súdu v Košiciach z 20. februára 2025, sp. zn. 7To/114/2024
 11. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 11. februára 2025, sp. zn. 2Tost/4/2025
 12. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 11. februára 2025, sp. zn. 4Tost/7/2025
 13. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 23. januára 2025, sp. zn. 5Tost/56/2024
 14. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 23. októbra 2024, sp. zn. 4Tost/45/2024
 15. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 27. augusta 2024, sp. zn. 1Tost/24/2024
 16. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. mája 2024, sp. zn. 4Tost/25/2024
 17. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 5. februára 2025, sp. zn. 3Tost/1/2025
 18. Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 8. augusta 2024, sp. zn. 5Tost/33/2024
 19. Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 17. apríla 2024, sp. zn. 3Tost/12/2024
 20. VALENT, M. In Strémy, T., Šamko, P., Kurilovská, L. a kol. Trestný poriadok. Praktický komentár. 1. vydanie. Praha : Wolter Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 730.
 21. VRTÍKOVÁ, K. Inštitút spolupracujúceho obvineného - najefektívnejší prostriedok boja proti organizovanej trestnej činnosti? In ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAXI, roč. XXXI, 2023, č. 2, ISSN 1210-9126, s. 395-430.
 22. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.
 23. Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok.
 24. Zákon č. 40/2024 Z.z.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Rastislav Remeta, PhD.
Pracovná pozícia: Krajský prokurátor v Bratislave, Odborný asistent
Zamestnávateľ: Krajská prokuratúra v Bratislave, Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
E- mail: rastislav.remeta@genpro.gov.sk
Telefón: +421 2 9012 2120

CONDITIONAL RELEASE VERSUS PRESIDENTIAL PARDON SYSTEM

Anita Nagy¹

Department of Criminal Procedure and Correctional Law, Faculty of Law, University of Miskolc, Hungary

Abstract

The aim of the article is to describe and discuss current problem about conditional release system in Hungary. In the other part of the study I deal with the real life imprisonment as an essential problem which deserves an attention, however in Hungary was introduced a so called “mandatory pardon procedure”, where a prisoner has spent 40 years of his sentence and have a possibility to release from prison. This study contains both previous and present information, statistics about presidential pardon, mandatory presidential pardon, and the procedure of presidential pardon system in Hungary. The author try to emphasize that the real life imprisonment is a significant problem before European Court of Human Rights, they also offer some de lege ferenda ideas to resolve this situation.

Keywords: *conditional release, presidential pardon, human rights, long-term imprisonment, release from prison.*

Introduction

While in 2016 approximately 70% of eligible inmates received a positive decision nationwide, by 2024 this ratio had reversed. What changed? The relevant legislation became more detailed and, in that sense, stricter; however, this alone does not explain the drastic change. It also became apparent that, with increasing socio-political pressure, the fear of accountability grew.

Hungary's national legislation declares that the dignity of people is respected in prison facilities. Therefore, cruel, inhumane, or degrading treatments or punishments may not be used. This is the general treatment clause.²

With regard to prison overcrowding, the ECHR first addressed the decision of Varga et al. on 10 March 2015³, establishing that Hungarian prisons' conditions violated Art. 3 of the European Convention on Human Rights, the prohibition of torture. ECHR's decision was leveraged to examine the conditions of Hungarian prisons according to a pilot procedure, suggesting that this is not an isolated case, but a systemic problem.

The main problem is inadequate access to air space and hygiene in prisons. The Council of Europe and the Committee for the Prevention of Torture and Inhuman Treatment (CPT), based on its position and judgment per room for maneuver in many cases, did not even reach 1 nm². Inadequate hygienic conditions meant inadequate separation of the living

¹ Full time professor, University of Miskolc, (Hungary) Faculty of Law, Institute of Criminal Sciences
e-mail: anita.nagy@uni-miskolc.hu,

Jelen tudományos közlemény a Miskolci Egyetem Tudományos Kiválósági Támogatási Programjának keretében finanszírozott ME-TKTP-2025-012 számú projekt támogatásával jött létre.

This scientific communication was created with the support of project ME-TKTP-2025-012, funded within the framework of the Scientific Excellence Support Program of the University of Miskolc.

² NAGY, A., DOBOS, Á. GY., 'Túlzsűfoltóság a büntetés-végrehajtási intézetekben és a konfliktusok', Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, 37(1), (2019) pp. 305-331.

³ Varga and Others v. Hungary, Nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, and 64586/13, 10 June 2015.

space and toilet, lack of sufficient washrooms, and actual obstruction of the open-air law for a certain period. The Constitutional Court examined freedom and the 6/1996 IM Decree on the rules for the execution of pre-trial detention (VII. 12. of the IM).

In the meantime, the legislator should repeal the abovementioned 6/1996 IM Decree effective from 1 January 2015, and replace it with Decree 16/2014 (XII. 19). The IM decree came into force. However, impugned provisions with the same content are included in Section 121 of the IM Decree. According to this, the number of people that can be accommodated in a cell or living quarters should be determined such that each convict has as much as 6 m³ of air space, with 3 m² for male convicts and 3.5 m² for women.

1.Release from prison

The ECHR ruled on March 10 2015 that prison overcrowding is a mass structural problem in the Hungarian penitentiary system. Therefore, Hungary was obliged to produce a plan within six months (on or before December 10 2015) to reduce it significantly and permanently. Notably, building new prisons is not the solution because it is expensive, and international data show that increasing the system's capacity is accompanied by a growth in the number of detainees. On its last visit, the CPT confirmed that the facilities complied with the minimum standard of 4 m² per prisoner in multi-seat cells (excluding toilets and other sanitary areas). Thus, the official prison capacities were recalculated accordingly. Therefore, a compensation procedure ⁴ was introduced to breach CPT's principles.

There are several ways to effectively reduce the prison population, such as effective and efficient systems for alternative sentences, electronic monitoring, and conditional releases. Reintegration surveillance is regulated by Art. 61/A of the abovementioned code. According to this, the correctional institution proposes to command reintegration surveillance to the court. Thus, reintegration surveillance is not implemented by the correctional institution, but the judge of the second-instance criminal court. In such cases, the court decides through the submitted documents; however, it may also hold a hearing based on the request submitted by the sentenced person or their defender.

Electronic monitoring ⁵ may be initiated once during the punishment's completion term by a sentenced person or defender. The correctional institute brings the request to the criminal court within 15 days. The emphasis on 'once' is important because the sentenced receives a significant change in their lifestyle conditions. Therefore, it is only accessible to those sentenced who are judged as less dangerous to society, and who can be reasonably expected to successfully reintegrate into civil society. Although those who are sentenced under the reintegration surveillance may leave prison before the punishment is actually completed, they can only stay at their house or apartment designated by the law enforcement judge, and leave the designated property for strictly defined reasons (e.g., for daily needs, work, education, and medical treatment).

Art. 187/A (1) of the above-mentioned code regulates the conditions under which electronic monitoring can be ordered. If the purpose of liberty deprivation can be achieved in this manner, the sentence may be placed under reintegration surveillance before the estimated date of release from punishment. The agreement of sentenced is needed and the following conditions need to be met:

⁴ NAGY, A. '*A kártalanítási eljárás*', Miskolci Jogi Szemle, 14(2), (2019) pp. 221-232.

⁵ NAGY, A., MENYHÉRT, E. '*A reintegrációs őrizet egyes kérdései*', Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, 36(2), (2018) pp. 227-239.

- 1) Sentenced to imprisonment for the crime committed with negligence
 - 2) Sentenced to imprisonment for an intentional crime
 - 3) Not convicted of an offense concerning violence against a person (as defined in Art. 459 (1) 26 of the Criminal Code)
 - 4) Convicted for the first time for a non-custodial sentence or as a non-recidivous criminal
 - 5) Maximum term of detention of five years
- Moreover, the durations of electronic monitoring is
- 1) Up to one year if the person is sentenced to imprisonment for a negligent crime
 - 2) Up to ten months otherwise.

Juvenile electronic monitoring is also available to minors according to the code with additional specifications:

- 1) Family therapy or counseling at least once during the deprivation of liberty
- 2) Consent of the legal representative for the installation of electronic monitoring equipment and a declaration of accommodation with a statement to escort the detainee

The code also implements a multidirectional extension of the electronic monitoring to reduce the saturation of institutions. On the one hand, it allows a wider range of offenders to benefit from this, as the amendment would extend to those who are sentenced for the first time and are convicted of negligent offenses. On the other hand, it determines the length of time spent in electronic monitoring depending on the degree of guilt over a longer period (ten months for intentionality and one year for negligence).

2. Conditional release

Another way to combat prison overcrowding is through the effective legal regulation of conditional release from imprisonment and the ‘back-end’ home prison penalty. In Hungary, this means that after serving 2/3 of the imprisonment time, a prisoner can be released according to the general rule of the Criminal Code of Hungary.

The penal judge decides about it, and there is a hearing, where the judge takes into account:

- 1) the crime committed by the convicted person, the duration of the sentence imposed and the part of the sentence still to be served,
- 2) the conduct of the convicted person during the execution of the sentence,
- 3) the conduct of the convicted person resulting in or aiming at compensating for the harm caused by the crime,
- 4) if there was no victim of the crime committed by the convicted person, the fact of the payment made by the convicted person to the target appropriation entitled “compensation of victims of crime” of the ministry headed by the minister responsible for justice,
- 5) the willingness of the convicted person to lead a law-abiding lifestyle.

If the objective legal conditions are met, conditional release may be initiated by the convict, at the request of his/her lawyer, or by the penitentiary institution ex officio. The penitentiary institution prepares the convict's personal file and characterization, which it forwards to the penitentiary judge. This file contains expert opinions, for example, the opinion of the reintegration officer directly dealing with the convict, possibly a psychologist's opinion, and in the case of involving the prisoner in work, the employer's opinion. The penitentiary judge examines the submitted materials, with particular regard to whether the convict has received punishments, rewards, and, if so, how many times, and

what kind of behavior he/she has displayed during detention (e.g. participation in community programs, work, good behavior).

The penal judge may also request a probation officer's opinion, which includes an environmental study. This environmental study covers the convict's living conditions, family background, and chances of reintegrating into society. The preparation of a probation officer's opinion and an environmental study is mandatory if the duration of conditional release reaches two years.

The penal judge, after considering the above aspects, decides whether to grant conditional release and, if granted, whether to appoint a probation officer and formulate special rules of conduct for the convict for the duration of conditional release, or to release the prisoner without these rules.

If the prisoner violates the rules of conduct or does not report to his probation officer at the agreed time, his conditional release may be interrupted and he will continue his sentence in a prison institution.

Previously, rewards served to offset disciplinary offenses, and when weighing, judges primarily examined the ratio of numbers. The substantive examination of disciplinary offenses has therefore also become important because, with the drastic reduction in the number of rewards and the elimination of rewarding opportunities (for example, they cannot receive rewards for work), prisoners have no way to obtain a reward that serves as proof of good behavior.

In 2021, prisoners received 12,464 rewards in total, 7,871 in 2022, 675 in 2023, and only 600 in 2024 in total - in the meantime, the prisoner population has increased.⁶

So the modification three ways :

- 1) reward system
- 2) Győri case
- 3) employer's letter

3. Conditional release and real life imprisonment

The European Court of Human Rights has condemned Hungary for its adoption of real life imprisonment (also known as whole life imprisonment⁷), and in response to this criticism, Hungary has made modifications to its Presidential pardon system. Before considering the new provision in greater detail, it is helpful to take a more general look at the Presidential pardon.

As is now well understood, a connection exists between prison overcrowding and the available methods of release from prison.

In Hungary release from prison can occur in several ways:

- 1) completion of the term of imprisonment
- 2) conditional release
- 3) interruption of imprisonment (temporary)
- 4) presidential pardon
- 5) reintegration custody (from 1 April 2015).

⁶ BVOP adatigénylés, a Helsinki Bizottság levele az Európa Tanács, az EJEB részére, 8.o. https://helsinki.hu/en/wp-content/uploads/sites/2/2025/01/HHC_Varga_Rule_9-2_FINAL_200125.pdf

⁷ Case of Magyar v. Hungary, 73593/10 – Judgement (Third Section) 20, May 2014

The Presidential pardon is a discretionary power. There are two types of Presidential pardon; a public pardon known as amnesty, and an individual pardon. Each of these can further be divided into two categories, procedural and enforcement pardons.

The public pardon can be granted by the Parliament⁸ and applies to a certain group of either the accused or the imprisoned. Further, an amnesty is usually connected with observing symbolic or political events, for instance, in order to commemorate the death of Imre Nagy, a public pardon was granted to a number of prisoners in honour of his death. However, this article focuses on the system for individual presidential pardons in Hungary.

4. The Procedure for an Individual Presidential Pardon

According to article 9, paragraph (4), section (g) of the Fundamental Law of Hungary the President of the Republic has the right to grant individual pardons.⁹ “The President of the Republic shall (g) exercise the right to grant individual pardon.”

The minister responsible for justice is responsible for the following:

- 1) Preparing the case, with the help of the Pardon Department, and
- 2) Endorsing or countersigning the decision made by the President.

There are two ways to initiate the pardon procedure: it can be requested, or it can be initiated through official channels. In the case of a petition, the prisoner, the defence lawyer, the legal representative of a minor, or a relative of the accused or prisoner can apply for a pardon. Under these circumstances the petition for a pardon must be submitted to the court of first instance.

Upon submission, the court gathers the necessary documents, for instance the opinion of the probation officer, environment survey, police reports, and the opinion of the penitentiary institution. The court then sends the documents (the charge, the sentence, medical reports, and a pardon form¹⁰) to the minister within thirty days.

However, what happens when the minister does not support the application for a pardon? Where this is the case, the minister is required to send the documents to the President of the Republic, as well as the minister’s negative opinion. If there are medical reasons, it is possible for the minister to postpone or interrupt the punishment.

5. What does a declaration of pardon entail?

In the case of imprisonment, the text reads, for example, “*the remainder of the punishment is suspended for X years on probation.*” Further, the President’s decision consists of a number of different features:

- 1) Above all, the president has discretionary power to decide.
- 2) The President of the Republic shall not discuss the reasons for granting or denying a pardon.
- 3) The opinion of the minister does not bind the president, and
- 4) The decision becomes effective only with the endorsement of the minister.

⁸ VÁCZY, P. *Kegyelem! A közkegyelem intézményéről és a semmisségi törvényekről.* (Pardon! About the institute of amnesty and the rules of nullity) In: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013. 553.p.

⁹ Case of Magyar v.Hungary, [73593/10](#) – Judgement (Third Section) 20, May 2014

¹⁰ Degree of Ministry of Justice 11/2014. (XII. 13.) Section 123.

6. Conditional release vs Real life imprisonment

Although most states that have abolished the death penalty have accepted life imprisonment as an appropriate alternative.

From March 1, 1999 the sentence of 'real life imprisonment'¹¹ came into force in Hungary.¹² According to paragraph 44 (1) of the Penal Code of Hungary, real life imprisonment is applicable to a list of certain types of cases. In eighteen cases the judge can use his/her judgement, including the following: genocide, crimes against humanity, apartheid, etc. In two cases, real life imprisonment is compulsory¹³: a) multiple recidivism with violence, or (b) those who committed the crimes from the list above in a criminal organization. In another case when a person sentenced to life imprisonment commits a further crime, they are sentenced to life imprisonment again. In this case the actual sentence must be real life imprisonment.¹⁴

The European Court of Human Rights in *Case of Vinter and others v. The United Kingdom*¹⁵ emphasises, there are currently nine countries where life imprisonment does not exist: Andorra, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro, Norway, Portugal, San Marino, Serbia and Spain. The maximum term of imprisonment in these countries ranges from twenty-one years in Norway to forty-five years in Bosnia and Herzegovina. In Croatia in a case of cumulative offences, a fifty-year sentence can be imposed.

In the majority of countries where a sentence of life imprisonment may be imposed, there exists a dedicated mechanism for reviewing the sentence after the prisoner has served a certain minimum period fixed by law. Such a mechanism, integrated within the law and practice on sentencing, is foreseen in the law of thirty-two countries: Albania (25 years), Armenia (20), Austria (15), Azerbaijan (25), Belgium (15 with an extension to 19 or 23 years for recidivists), Bulgaria (20), Cyprus (12), Czech Republic (20), Denmark (12), Estonia (30), Finland (12), France (normally 18 but 30 years for certain murders), Georgia (25), Germany (15), Greece (20), Hungary (20 unless the court orders otherwise), Ireland (an initial review by the Parole Board after 7 years except for certain types of murders), Italy (26), Latvia (25), Liechtenstein (15), Luxembourg (15), Moldova (30), Monaco (15), Poland (25), Romania (20), Russia (25), Slovakia (25), Slovenia (25), Sweden (10), Switzerland (15 years reducible to 10 years), the former Yugoslav Republic of Macedonia (15), and Turkey (24 years, 30 for aggravated life imprisonment and 36 for aggregate sentences of aggravated life imprisonment).

There are five countries in Europe which make no provision for conditional release for life prisoners: Iceland, Lithuania, Malta, the Netherlands and Ukraine. These countries do, however, allow life prisoners to apply for commutation of life sentences by means of

¹¹ Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole) recommends: a "... the law should make conditional release available to all sentenced prisoners, including life-sentence prisoners." Life-sentence prisoner is one serving a sentence of life imprisonment.

¹² Act IV of 1978 Section 45. on the Hungarian Criminal Code, as in force since 1 March 1999, provided as follows: "(1) If a life sentence is imposed, the court shall define in the judgment the earliest date of the release on parole or it shall exclude eligibility for parole. (2) If eligibility for parole is not excluded, its date shall be defined at no earlier than 20 years. If the life sentence is imposed for an offence punishable without any limitation period, the above-mentioned date shall be defined at no earlier than 30 years." As in force at the material time and until 30 June 2013 when it was replaced by Act no. C of 2012 on the Criminal Code: "Imprisonment shall last for life or a definite time."

¹³ Act C of 2012 on the Hungarian Criminal Code Section 44 (2)

¹⁴ Act no. C of 2012 on the Hungarian Criminal Code Section 45. (7)

¹⁵ Case of Vinter and others v. The United Kingdom, 66069/09, 130/10 and 3896/10 – Judgement (Third Section) 9 July 2013

ministerial, presidential or royal pardon. In Iceland, although it is still available as a sentence, life imprisonment has never been imposed.

In addition to England and Wales, there are six countries which have systems of parole but which nevertheless make special provision for certain offences or sentences in respect of which parole is not available. These countries are: Bulgaria, Hungary, France, Slovakia, Switzerland and Turkey

7. Long-Term Imprisonment and Human Rights

There is a range of legal instruments by international organizations with provisions that either address the treatment and protection of person deprived of their liberty or are relevant for this group of the population because they have more general approach and regulate a variety of situations.¹⁶ The prohibition of torture and inhuman or degrading punishment or treatment is not only a prominent right in the Universal Declaration of Human Rights (UDHR)¹⁷, the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)¹⁸ but it is also part of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)¹⁹ as well as the purpose of the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (UNCAT)²⁰ and European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (ECPT)²¹

In European Union the rules on long-term imprisonment are primarily concerned with the protection of human rights of prisoners and originates from the Council of Europe and not from the European Union (EU). Even so, there have been significant developments with regard to human rights protection in the EU. In 2009 the Charter of Fundamental Rights²² of the EU entered into force together with the Treaty of Lisbon, which means that there is now a legally binding set of human rights provisions for the EU by the EU (ART.6(1) of the Treaty of the European Union).²³ However, the relevance of the Charter for prisoners' rights is still at best limited because although it addresses the EU institutions, bodies, offices and agencies and the member states, they are only bound by the Charter when they are implementing EU law.

(Art.51 (1)). There was admittedly, an attempt to instigate the drafting of a European Charter of Prisoners' Rights by the European Parliament in 2004 and resolution that called for strengthening prisoners' rights in 2011, but there still is no EU law on the treatment of prisoners.²⁴

Then main actor in the promotion of human rights on the European level has been the Council of Europe, which consists of 47 member states including all EU member states. All Council of Europe member states have signed and ratified the ECHR. This Convention

¹⁶ DRENKHAHN, K. *International rules concerning long-term prisoners*, In: Long-Term Imprisonment Human Rights, Edited by Kirstin Drenkhahn, Manuela Dudeck and Frieder Dünkel, Routledge (2014) 31.p.

¹⁷ UDHR, GA Res 217A (III), 10 December 1948

¹⁸ ICCPR, GA Res 2200A (XXI), 16 December 1966, entry into force 23 March 1976

¹⁹ ECHR, 4 November 1950, CETS 005, entry into force 3 September 1953,

²⁰ UNCAT, GA Res 39/46, 10 December 1984, entry into force 23 March 1987

²¹ ECPT, 26 November 1987, CETS 126, entry into force 1 February 1989.

²² EU Charter of Fundamental Rights (2010/C 83/02) on 7 December 2000, updated version of 12 December 2007, entry into force 1 December 2009,

²³ Treaty of Lisbon (2007/C 306/01) of 13 December 2007, entry into force 1 December 2009

²⁴ European Parliament Recommendation to the Council on the rights of prisoners in the European Union (2003/2188(INI), 9 March 2004, P5_TA(2004)0142, European Parliament resolution on detention condition in the EU (2011/2897(RSP), 15 December 2011, P7_TA(2011)0585

is the basic legal text of the Council of Europe as the protection of human rights is, in addition to the development of democracy in Europe, the main aim of this organisation. Not only does the ECHR grant all persons within the jurisdiction of the signatory states individual rights and freedoms, it also provides for an individual complaints procedure (Art.34 ECHR) that may be instigated by any person, non governmental organization or group of individuals who claim that their rights laid down in the ECHR have been violated by a state party.

There are two additional mechanisms for substantiating good as well as undesirable practices in prison and thus for setting standards: *recommendations to member states* and the work of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishments.(CPT) The CPT was set up under Art.1 ECPT and started to work in late 1989 (CPT 1991:§7). The ECPT provides that the CPT as a mentoring body shall be established and regulates the CPT's organisation, competence and work. The most important recommendation concerning the conditions of confinement for long-term prisoners are Rec(2006)2 in the European Prison Rules (EPR) and Rec (2003)23 on the management by prison administration of life sentence and other long-term prisoners (Rec. on long-term prisoners). Among the wide range of recommendations concerning the deprivation of liberty, the recommendation Rec(82)17 concerning custody and treatment of dangerous prisoners Rec(82)16 on prison leave and Rec.(2003)22 on conditional release are the most relevant ones.

The CPT fulfils its preventive task through visits to all places within the jurisdiction of member states where persons are deprived of their liberty. It has unrestricted access to these places and may talk to inmates in private (Art.8 ECPT). After visit the CPT enters into dialog with the state party about its findings and any consequences in the state. The Committee drafts a report of the delegation's observations with recommendations to the state party. Although the ECtHR and the CPT have different missions, the ECtHR uses the work of the CPT and has relied on visit reports in cases of alleged violation of Art.3 ECHR.

8. Whole life Sentences and European Human Rights Jurisprudence

In the context of a life sentence, Article 3 of the European Convention on Human Rights, which prohibits torture and inhuman or degrading treatment or punishment : “No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.” must be interpreted as requiring reducibility of the sentence, in the sense of a review which allows the domestic authorities to consider whether any changes in the life prisoner are so significant, and such progress towards rehabilitation has been made in the course of the sentence, as to mean that continued detention can no longer be justified on legitimate penological grounds. However, the European Court of Human Rights would emphasise that, having regard to the margin of appreciation which must be accorded to Contracting States in the matters of criminal justice and sentencing ..., it is not its task to prescribe the form (executive or judicial) which that review should take. For the same reason, it is not for the Court to determine when that review should take place. This being said, ... “ the comparative and international law materials before [the Court] show clear support for the institution of a dedicated mechanism guaranteeing a review *no later than twenty five years* after the imposition of a life sentence, with further periodic reviews thereafter ...”

It follows from this conclusion that, where domestic law does not provide for the possibility of such a review, a whole life sentence will not measure up to the standards of Article 3 of the Convention.²⁵

In Case of *Kafkaris v Cyprus*²⁶, the ECtHR held that there had been no violation of Article 3 of the Convention. Concerning the length of the detention, while the prospect of release for prisoners serving life sentences in Cyprus was limited, this did not mean that life sentences in Cyprus were irreducible with no possibility of release. On the contrary, such sentences were both de jure and de facto reducible. A number of prisoners serving mandatory life sentences had been released under the President's constitutional powers and life prisoners could benefit from the relevant provisions at any time without having to serve a minimum period of imprisonment. Accordingly, although there were shortcomings in the procedure in place and reforms were under way, the applicant could not claim that he had been deprived of any prospect of release or that his continued detention - though long - constituted inhuman or degrading treatment.²⁷

In Case of *Vinter and others v. The United Kingdom*²⁸ the Grand Chamber of the European Court of Human Rights ruled that all offenders sentenced to life imprisonment had a right to both a prospect of release and review of their sentence. Failure to provide for these twin rights meant that the applicants had been deprived of their right under Article 3 of the European Convention on Human Rights to be free from inhuman or degrading treatment or punishment.

The judgement stated "If a prisoner is incarcerated without any prospect of release and without the possibility of having his life sentence reviewed, there is the risk that he can never atone for his offence: whatever the prisoner does in prison, however exceptional his progress towards rehabilitation, his punishment remains fixed and unreviewable".

Two principle established in this judgement require changes in the enforcement of whole life orders that prevent some prisoners sentenced to life terms from being considered for release. (1) Implicit in the right to a prospect of release is a right to an opportunity to rehabilitate oneself.(2) Implicit in the right to review of the continued enforcement of life sentence is a right to review that meets standards of due process.²⁹

The Impact of this case: does not prohibit actual whole life imprisonment for adult offenders convicted for murder in light of Article 3 of the ECHR. Rather, it prohibits life imprisonment for adults only if there is no clarity under which conditions and when there is the possibility of reducibility of the sentence.

Since the Grand Chamber made this judgment, the issue of whole life orders returned to the Court of Appeal of England and Wales in the case of *McLoughlin*³⁰. The Court found that the Secretary of State's discretion was limited to "exceptional grounds", which must be read in a way that is compatible with Article 3 of the ECHR. The Court was, therefore, of the opinion that English law did present the possibility of release even where a whole life order had been imposed and so did not violate the ECHR .

²⁵ Life imprisonment, In: Factsheet ECtHR 2015 October 1.p.

²⁶ Case of *Kafkaris v. Cyprus* 21906/04-Judgement (Third Section) 12 February 2008

²⁷ Life imprisonment, In: Factsheet ECtHR 2015 October 1.p.

²⁸ Case of *Vinter and others v. The United Kingdom*, 66069/09, 130/10 and 3896/10 – Judgement (Third Section) 9 July 2013

²⁹ Dirk van Zyl Smit, Pete Weatherby and Simon Creighton : Whole life Sentences and the Tide of European Human Rights Jurisprudence : What Is to Be Done? Human Rights Law Review, 2014, 14, 59.p.

³⁰ R v. *McLoughlin*, R v. *Newell*: Court of Appeal, Criminal Division [2014] EWCA Crim 188, Criminal Justice Act 2003 (procedure for setting minimum terms of imprisonment in relation to mandatory life sentences)

In 2015, the ECtHR in the Case of *Hutchinson v. UK*³¹ confirmed that imposing whole life sentences on prisoners does not breach Article 3, where the national court in *McLoughlin* determined that the law in England and Wales "is clear as to "possible exceptional release of whole-life prisoners" by the Secretary of State. Note, however, that life without parole still violates Article 3, and "whole life sentences" have to allow the possibility of release.

In Case of *Magyar v Hungary*³² the European Court of Human Rights held that the sanction of life imprisonment as regulated by the respondent state, which is *de jure* and *de facto* irreducible, amounts to a violation of the prohibition of degrading and inhuman punishment as prohibited by Article 3 ECHR. This is because it denies the convict any hope of being released in the future.

The judgment was challenged by the Hungarian government, but the request for referral to the Grand Chamber was rejected. The judgment became final in October 2014. The Court reinstated its previous case law and as a point of departure emphasized that the imposition of life sentences on adult offenders for especially serious crimes such as murder is not in itself prohibited by or incompatible with the ECHR (paragraph 47). The Court pointed out that there were two particular but related aspects to be analysed. First, the ECHR will check whether a life sentence was *de jure* and *de facto* reducible. If so, no issues under the Convention arise (paragraphs 48-9). Second, in determining whether a life sentence was reducible, the Court will ascertain whether a life prisoner had any prospect of release. Where national law affords the possibility of review of a life sentence, this will be sufficient to satisfy Article 3, irrespective of the form of the review.³³ Prisoners are entitled to know at the start of their sentence what they must do to be considered for release and under what conditions, including the earliest time of review (paragraph 53).

The government tried to argue that the possibility of presidential pardon made the execution of the sentence in practice reducible, but the ECHR did not accept this argument.³⁴ The Court also noted that the human rights violation was caused by a systemic problem, which may give rise to similar applications, and therefore suggested a legislative reform of the review system for whole life sentences.

Hungary took two important steps in its response to the ECHR judgment:

- 1) It introduced a mandatory pardon procedure, where a convict has spent 40 years of his sentence,
- 2) It established a Pardon Committee.

³¹ Case of *Hutchinson v. United Kingdom* 57592/08 3- Judgement (Third Section) February 2015

³² Case of *Magyar v. Hungary*, 73593/10 – Judgement (Third Section) 20, May 2014

³³ Life –sentence prisoners should not be deprived of the hope to be granted release. Firstly, no one can reasonably argue that all lifers will always remain dangerous to society. Secondly, the detention of persons who have no hope of release poses severe management problems in terms of creating incentives to co-operate and address disruptive behaviour, the delivery of personal development programmes, the organisation of sentence-plans and security. Countries whose legislation provides for real life sentences should therefore create possibilities for reviewing this sentence after a number of years and at regular intervals, to establish whether a life-sentence prisoner can serve the remainder of the sentence in the community and under what conditions and supervision measures. In: Explanatory Memorandum on Recommendation (2003)22 on conditional release (parole).

³⁴ The Government submitted that the applicant's life sentence was reducible both *de iure* and *de facto*; he had not been deprived of all hope of being released from prison one day. They argued that his sentence was therefore compatible with Article 3 of the Convention.

Table 1 Guides us through what the compulsory pardon procedure actually entails step by step.³⁵

- 1) Convict has served 40 years of his/her sentence (and has declared that he/she wishes to request the compulsory pardon procedure)³⁶
- 2) The minister must carry out the procedure within 60 days
- 3) The minister informs the leader of the Curia, who appoints the five members of the Pardon Committee.³⁷
- 4) The majority opinion must be made within 90 days³⁸ in an oral hearing (examining medical status, behaviour, risk ranking, etc.).
- 5) The opinion must be sent to the President within 15 days, and the President then decides whether to grant the pardon. The final step is the endorsement of the minister responsible for justice.
- 6) If a pardon is not granted at this time, the procedure must be repeated in two years.³⁹

Regarding the declaration of the ECHR, the Hungarian Constitutional Court made a declaration on April 17, 2014 (No. III/00833/2014) and a council of the Curia (Büntető Jogegységi Tanácsa) issued a declaration on July 1, 2015 (No. 3/2015. BJE).

Regarding the compulsory Presidential pardon procedure, these declarations stated that the Hungarian legal system now was in compliance with the requirements set forth by the European Court of Human Rights.

Regarding the compulsory Presidential pardon procedure, these declarations stated that the Hungarian legal system now was in compliance with the requirements set forth by the European Court of Human Rights.

Conclusion

A new system for a compulsory presidential pardon procedure has been put into place to comply with the ECHR requirements. However, it can be argued that these measures are not sufficient to meet the requirements of the ECHR, because the requirement for the *endorsement of the minister* responsible for justice introduces a political element into the decision to grant a pardon.

Secondly neither the Minister of Justice nor the President of the Republic had to *give reason* for their decision about such requests.

Thirdly, the ECtHR said, ... “the comparative and international law materials before the Court show clear support for the institution of a dedicated mechanism guaranteeing a review *no later than twenty five years* after the imposition of a life sentence, with further periodic reviews thereafter ...”, but it is in Hungary *40 years*.

Bibliography

1. Nagy, A., Menyhért, E. (2018) ‘*A reintegrációs őrizet egyes kérdései*’, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 36(2), pp. 227-239.
2. Nagy, A. (2019) ‘*A kártalanítási eljárás*’, *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2), pp. 221-232.

³⁵ Made by Anita Nagy, Associate Professor, University of Miskolc, Faculty of Law, Institute of Criminal Sciences, , 12.June 2015. Miskolc MAB in Memory of Prof.Dr.Tibor Horváth Conference

³⁶ Act CCXL of 2014 on the Hungarian Criminal Enforcement Code Section 46/B

³⁷ Act CCXL of 2014 on the Hungarian Criminal Enforcement Code Section 46/D

³⁸ Act CCXL of 2014 on the Hungarian Criminal Enforcement Code Section 46/F

³⁹ Act CCXL of 2014 on the Hungarian Criminal Enforcement Code Section 46/H

3. NAGY, A., DOBOS, Á. Gy., ‘Túlzsúfoltság a büntetés-végrehajtási intézetekben és a konfliktusok’, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, 37(1), (2019) pp. 305-331.
4. VÁCZY, P. Kegyelem! *A közkegyelem intézményéről és a semmisségi törvényekről.*(Pardon! About the institute of amnesty and the rules of nullity) In: Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2013. 553.p.
5. DRENKHAHN, K : *International rules concerning long-term prisoners*, In: Long-Term Imprisonment Human Rights, Edited by Kirstin Drenkhahn, manuela Dudeck and Frieder Dünkel, Routledge (2014) 31.p.
6. Dirk van Zyl Smit, Pete Weatherby and Simon Creighton : *Whole life Sentences and the Tide of European Human Rights Jurisprudence* : What Is to Be Done? Human Rights Law Review, 2014, 14, 59.p.
7. R v. McLoughlin, R v. Newell: *Court of Appeal, Criminal Division* [2014] EWCA Crim 188, Criminal Justice
8. Act 2003
9. Act C of 2012 on the Hungarian Criminal Code
10. Act CCXL of 2014 on the Hungarian Criminal Enforcement Code
11. Degree of Ministry of Justice 11/2014. (XII. 13.) Section 123.
12. <http://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/tajekoztato-az-altalanos-kegyelmi-eljarasrol>
13. <http://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/admin/download/9/48/21000/Kegyelmi%20%C3%BCgyek%20statisztika%2020020101-20150930.pdf> (28.10.2015)
14. Research number : Igazságügyi Minisztérium Kegyelmi Főosztály, (Ministry of Justice, Pardon Department) number: XX-KEGY/44/1/2015, 2015.January
15. Case of Magyar v.Hungary, 73593/10 – Judgement (Third Section) 20, May 2014
16. Case of Kafkaris v. Cyprus 21906/04-Judgement (Third Section) 12 February 2008
17. Case of Vinter and others v. The United Kingdom, 66069/09, 130/10 and 3896/10 – Judgement (Third Section) 9 July 2013
18. Case of Hutchinson v. United Kingdom 57592/08 3- Judgement (Third Section) February 2015
19. Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole)

Author's contact details

First name and surname: Prof. Dr. Anita Nagy, PhD.
 Job title: Professor
 Employer: Department of Criminal Procedure and Correctional Law,
 Faculty of Law, University of Miskolc, Hungary
 E-mail: anita.nagy@uni-miskolc.hu
<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0002-1858-5292>

KONFIŠKÁCIA MAJETKU V KONTEXTE AKTUÁLNYCH VÝZIEV TRESTNÉHO PRÁVA

CONFISCATION OF ASSETS IN THE CONTEXT OF CURRENT CRIMINAL LAW CHALLENGES

Eva Szabová

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Štefan Zeman

Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave

Abstrakt

Konfiškácia majetku predstavuje trestnoprávny inštitút, ktorý možno charakterizovať ako najúčinnější prostriedok boja proti trestnej, predovšetkým organizovanej, trestnej činnosti. Práve odčerpanie výnosov z trestnej činnosti zamedzuje jej ďalšiemu páchaniu a rozširovaniu pomyselných chápadiel organizovaných skupín do ďalších oblastí života spoločnosti. Vzhľadom na dôsledok nariadenia konfiškácie, ktorým je odňatie majetkových práv dotknutej osoby ku konfiškovanému majetku, možno súčasne konštatovať, že konfiškácia predstavuje aj jeden z najzásadnejších zásahov do práva vlastníť a užívať majetok. Uvedené platí osobitne vo vzťahu k novým formám konfiškácie, ktorými sa má zabezpečiť vyššia miera efektivity v rámci odčerpávania výnosov z trestnej činnosti. Zásadnú pozornosť si pritom v tomto ohľade zasluhuje inštitút konfiškácie nevysvetliteľného bohatstva, ktorý predstavuje novum zavedené európskym normotvorcom v rámci novej konfiškačnej smernice prijatej v roku 2024. Predmetom príspevku bude poukaz na kľúčové ustanovenia predmetnej smernice ako aj analýza novo zriadeného konfiškačného modelu.

Kľúčové slová: konfiškácia, nevysvetliteľné bohatstvo, nelegálny pôvod majetku, Európsky súd pre ľudské práva, prezumpcia neviny

Abstract

Confiscation of property is a criminal law institution that can be characterized as the most effective means of combating criminal activity, especially organized crime. It is precisely the withdrawal of proceeds from criminal activity that prevents its further commission and the expansion of the imaginary tentacles of organized groups into other areas of social life. Given the consequence of ordering confiscation, which is the withdrawal of the property rights of the person concerned to the confiscated property, it can also be stated that confiscation also represents one of the most fundamental interferences with the right to own and use property. This is especially true in relation to new forms of confiscation, which are intended to ensure a higher level of efficiency in the withdrawal of proceeds from criminal activity. In this regard, the institute of confiscation of unexplained wealth deserves fundamental attention, as it represents a novelty introduced by European legislators within the framework of the new confiscation directive adopted in 2024. The subject of the contribution will be a reference to the key provisions of the directive in question as well as an analysis of the newly established confiscation model.

Key words: confiscation, unexplained wealth, illicit origin of assets, European Court of Human Rights (ECtHR), presumption of innocence.

Úvod

Organizovaná trestná činnosť patrí medzi najväčšie hrozby pre bezpečnosť Európskej únie. Podľa Europolu sa v Európe v súčasnosti vyšetruje viac než 5 000 organizovaných zločineckých skupín. Organizovaná trestná činnosť je zameraná na zisk a jej nezákonné činnosti generujú obrovské zisky: príjmy z organizovanej trestnej činnosti v rámci EÚ sa v súčasnosti odhadujú približne na 110 miliárd EUR ročne. Europol odhaduje, že v EÚ je asi len 2 % príjmov z trestnej činnosti zaistených a 1 % je skonfiškované. To umožňuje organizovaným zločineckým skupinám investovať do rozšírenia svojej trestnej činnosti a infiltrácie do legálneho hospodárstva. Europol odhaduje, že 0,7 až 1,28 % ročného HDP EÚ je zapojeného do podozrivej finančnej činnosti.¹ Základným prostriedkom boja s organizovanou trestnou činnosťou je konfiškácia príjmov z trestnej činnosti, ktorá zbavuje zločincov ich nezákonne nadobudnutého majetku a bráni im v tom, aby ho znovu investovali do ďalšej trestnej činnosti alebo ho začlenili do formálnej ekonomiky. Na základe nedávnych odhadov je objem majetku, ktorý sa orgánom presadzovania práva podarí zhabať zločineckým sieťam, stále nižší ako 2 % ročných príjmov z organizovanej trestnej činnosti. Zvyšných 98 % sa využíva na organizovanú trestnú činnosť. Zákonodarcovia EÚ, členské štáty a orgány presadzovania práva vyvíjajú čoraz väčšie úsilie na oslabenie ekonomickej sily závažnej a organizovanej trestnej činnosti prostredníctvom vymáhania skonfiškovaného majetku. Výška zhabaných príjmov však stále predstavuje len kvapku v mori obrovských nelegálnych a nezdanených príjmov, ktoré získavajú zločinecké siete.²

S cieľom zaistiť, aby sa „zločin nevyplácal“ prijal Európsky parlament a Rada v roku 2014 smernicu č. 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii (ďalej len „smernica z roku 2014“ alebo „pôvodná konfiškačná smernica“), v ktorej sa stanovujú minimálne pravidlá pre zaisťovanie, správu a konfiškáciu majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti. Aj napriek úspešnej transpozícii predmetnej smernice nepriniesol tento právny akt EÚ požadované výsledky v oblasti definitívneho konfiškovania majetku s nelegálnym pôvodom. Z uvedeného dôvodu pristúpil európsky normotvorca v roku 2024 k prijatiu druhej konfiškačnej smernice, a to smernice č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii (ďalej len „smernica z roku 2024“ alebo „nová konfiškačná smernica“). Hlavným cieľom tejto smernice je stanoviť minimálne pravidlá na posilnenie možností vyhľadávania a identifikácie majetku, ako aj jeho zaistenia, na zlepšenie správy zaisteného a skonfiškovaného majetku dovedy, kým sa s ním nenaloží na základe konečného príkazu na konfiškáciu, na posilnenie nástrojov na konfiškáciu nástrojov a výnosov z trestnej činnosti zločineckých organizácií, ako aj ich majetku pochádzajúceho z trestnej činnosti a na zlepšenie celkovej efektívnosti systému vymáhania majetku.³ Novú konfiškačnú smernicu možno označiť za bezpochyby prelomovú hneď z niekoľkých dôvodov. V prvom rade je vhodné poukázať na to, že v jej rámci prišlo k terminologickému precizovaniu pojmov⁴ zavedených smernicou z roku 2014 a rovnako aj k zavedeniu nových pojmov

¹ Europol: Does crime still pay? Criminal asset recovery in the EU. Survey of statistical information 2010 – 2014, s. 2

² Europol. European Financial and Economic Crime Threat Assessment 2023 - The Other Side of the Coin: An Analysis of Financial and Economic Crime, Luxembur, 2023, s. 2

³ Bod 7 Preambule Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

⁴ Prišlo k nahradeniu pojmu „príjmy“, ktorý používa smernica z roku 2014 (čl. 2 ods. 1) pojmom „výnosy“ (čl. 3 ods. 1). Prišlo k doplneniu definície pojmu „majetok“ takým spôsobom, aby tento pojem zahŕňal aj kryptoaktíva (čl. 3 ods. 2)

významných pre efektívnejšie realizovanie zaistenia a konfiškácie výnosov z trestnej činnosti⁵. Ďalšou významnou zmenou je „presun“ právnej úpravy dotýkajúcej sa Úradov pre vyhľadávanie majetku z osobitného právneho aktu do konfiškačnej smernice. Pôvodný právny rámec zaistovania a konfiškácie nelegálne nadobudnutého majetku totiž pozostával z dvoch kľúčových samostatných právnych aktov, a to z už zmieňovanej konfiškačnej smernice z roku 2014 predstavujúcej základ pre harmonizovanie právnych úprav členských štátov dotýkajúcej sa zaistovania a konfiškácie a z rozhodnutia Rady č. 2007/845/SVV zo 6. decembra 2007 o spolupráci medzi úradmi pre vyhľadávanie majetku v členských štátoch pri vypátraní a identifikácii príjmov z trestnej činnosti alebo iného majetku súvisiaceho s trestnou činnosťou, ktorým bola členským štátom uložená povinnosť zriadiť Úrady pre vyhľadávanie majetku a ktorým sa následne upravovali ďalšie náležitosti súvisiace s činnosťou týchto orgánov. Európska komisia a Rada sa rozhodli zlúčiť tieto dve oblasti právnej úpravy do jedného legislatívneho aktu. Nová smernica z roku 2024 tak obsahuje absolútne novú samostatnú časť s názvom „Vyhľadávanie a identifikácia“⁶, ktorej obsahom sú ustanovenia dotýkajúce sa zriaďovania a činnosti Úradov pre vyhľadávanie majetku. V porovnaní s rozhodnutím z roku 2007 ide o právnu úpravu, ktorá je v mnohých aspektoch precíznejšia, čím európsky normotvorca reagoval na požiadavky aplikačnej praxe. Ako príklad možno uviesť stanovenie lehôt na poskytnutie informácií v prípade žiadosti o informácie došlej členskému štátu EÚ z Úradu pre vyhľadávanie majetku iného členského štátu EÚ⁷. Ďalšou zásadnou novinkou je precizovanie právnej úpravy tzv. naliehavých opatrení súvisiacich so zaistením majetku na účely následnej konfiškácie. Pôvodná konfiškačná smernica označovala predmetné opatrenia ako tzv. okamžité opatrenia⁸, pričom ich právna úprava bola mimoriadne strohá. Smernica z roku 2024⁹ preto nielenže precizuje definíčné vymedzenie naliehavého opatrenia, ale zakladá aj časové obmedzenie jeho platnosti a zavádza kompetenciu Úradov pre vyhľadávanie majetku na prijatie takýchto opatrení v prípade nebezpečenstva straty vyhľadaného majetku. Ďalšou mimoriadne zásadnou novinkou zavedenou smernicou z roku 2024 je rozšírenie doposiaľ existujúcich troch konfiškačných modelov (model „štandardnej“ konfiškácie, model konfiškácie bez predchádzajúceho odsúdenia a model rozšírenej konfiškácie) o nový model tzv. konfiškácie nevysvetliteľného bohatstva¹⁰. Článok sa zameria vo svojej ďalšej časti práve na stručný popis právnej úpravy nového konfiškačného modelu.

⁵ Prišlo k zavedeniu legálnych definícií nasledovných pojmov: „vyhľadávanie a identifikácia“ (čl. 3 ods. 4), „zločinecká organizácia“ (čl. 3 ods. 7), „obet“ (čl. 3 ods. 8), „konečný užívateľ výhod“ (čl. 3 ods. 9) a „dotknutá osoba“ (čl. 3 ods. 10).

⁶ Články 4 až 10 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

⁷ Článok 10 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

„Lehoty na poskytnutie informácií

1. Členské štáty zabezpečia, aby úrady pre vyhľadávanie majetku odpovedali na žiadosti o informácie podľa článku 9 ods. 1 čo najskôr, najneskôr však v týchto lehotách:

sedem kalendárnych dní v prípade všetkých žiadostí, ktoré nie sú naliehavé

osem hodín v prípade naliehavých žiadostí týkajúcich sa informácií uvedených v článku 6, ktoré sa uchovávaly v databázach a registroch, ku ktorým majú tieto úrady pre vyhľadávanie majetku priamy prístup

tri kalendárne dni v prípade naliehavých žiadostí týkajúcich sa informácií, ku ktorým dané úrady pre vyhľadávanie majetku nemajú priamy prístup

⁸ Článok 7 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii

⁹ Článok 11 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

¹⁰ Článok 16 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

1. Právna úprava konfiškácie nevysvetliteľného bohatstva v smernici z roku 2024

Konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva je upravená v článku 16 konfiškačnej smernice z roku 2024. Predmetný článok koncipuje základné podmienky pre uplatnenie tohto druhu konfiškácie vo svojom odseku 1, pričom musia byť naplnené kumulatívne. Ide o nasledovné podmienky:

1) Podmienka subsidiarity.

Táto podmienka vyžaduje, aby v každom jednom prípade prišlo k posúdeniu možnosti využitia iných druhov konfiškačných modelov upravených smernicou. Až v prípade nemožnosti ich aplikácie prichádza v zmysle podmienky subsidiarity do úvahy uplatnenie konfiškácie nevysvetliteľného bohatstva.

2) Nevysvetliteľné bohatstvo ako predmet konfiškácie.

Nevysvetliteľné bohatstvo je v smernici charakterizované nasledovným spôsobom:

- a) ide o majetok, ktorý bol identifikovaný v súvislosti s vyšetrovaním niektorého z trestných činov, ktoré patria do pôsobnosti novej konfiškačnej smernice,¹¹ a
- b) existuje presvedčenie súdu, že identifikovaný majetok pochádza z trestnej činnosti spáchanej v rámci zločineckej organizácie, ktorá môže priamo alebo nepriamo viesť k značnému majetkovému prospechu.

V súvislosti s pojmom „nevysvetliteľné bohatstvo“ je dôležité uviesť, že smernica z roku 2024 v rámci špecifikácie nového typu konfiškácie (čl. 16 ods. 1 až ods. 4) nepracuje žiadnym spôsobom s pojmom nevysvetliteľné bohatstvo. S predmetným pojmom explicitne operuje len v rámci názvu tohto druhu konfiškácie. Smernica pritom neposkytuje ani explicitnú definíciu pojmu nevysvetliteľné bohatstvo v rámci výkladu pojmov, teda v rámci svojho článku 3. Miesto toho koncipuje len určitý veľmi nejednoznačný návod, ako určiť, či je majetok „konfiškovateľný“ v zmysle ustanovenia čl. 16 ods. 1. Za týmto účelom európsky normotvorca formuluje výpočet okolností, ktoré možno s cieľom vyhodnotenia charakteru majetku posúdiť, pričom dôležité je upozorniť, že predmetný výpočet má len demonštratívny charakter. Medzi tieto okolnosti európsky zákonodarca zaraďuje skutočnosť:

- 1) že hodnota majetku je podstatne neprimeraná zákonnému príjmu dotknutej osoby,
- 2) že neexistuje vierohodný legálny zdroj majetku a
- 3) že dotknutá osoba je prepojená s osobami spojenými so zločineckou organizáciou.¹²

Popísaná právna úprava vykazuje niekoľko sporných aspektov. Ide predovšetkým o nahradenie štandardného systému trestného dokazovania založeného na zistení skutkového stavu „bez dôvodných pochybností“ systémom založeným na tzv. „presvedčení súdu“, o narušenie zásady prezumpcie neviny a o absenciu potreby preukazovania súvisu medzi predikatívnym trestným činom a konfiškovaným majetkom. Vzhľadom na to, že najvyššiu závažnosť dosahuje kolídovanie predmetnej právnej úpravy s právami plynúcimi zo zásady prezumpcie neviny, príspevok podrobí analýze práve tento aspekt.

2. Konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva a otázka porušenia prezumpcie neviny

Najzásadnejší sporný aspekt previazaný s konfiškáciou nevysvetliteľného bohatstva súvisí s rešpektovaním zásady prezumpcie neviny v rámci konania, v ktorom sa o nariadení tohto typu konfiškácie rozhoduje. Na prvom mieste je potrebné ozrejiť, že otázka

¹¹ Ide o trestné činy uvedené v článku 2 ods. 1 až 3 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii, ak sa takéto trestné činy trestajú odňatím slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej štyri roky.

¹² Článok 16 ods. 2 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

rešpektovania prezumpcie nevinoty v rámci zmieneného konania nadobúda skutočne zásadný význam z toho dôvodu, že konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva nie je žiadnym spôsobom naviazaná na odsúdenie obvinenej osoby. Inak povedané, odsúdenie za trestný čin nepredstavuje podmienku pre jej uloženie. V tejto súvislosti by bolo možné namietat', že nielen legislatíva EÚ ale rovnako aj právne úpravy členských štátov EÚ, Slovenskú a Českú republiku nevynímajúc, upravujú ako samostatný typ konfiškácie tzv. konfiškáciu bez predchádzajúceho odsúdenia. Tento model konfiškácie však so zásadou prezumpcie nevinoty do konfliktu neprichádza. Postavený je totiž na premise, v zmysle ktorej by k odsúdeniu konkrétnej osoby, teda osoby obvinenej za konkrétny trestný čin prišlo, pokiaľ by nevznikla prekážka tomu brániaca. Takouto prekážkou je v zmysle konfiškačnej smernice z roku 2024 choroba podozrivej alebo obvinenej osoby, útek podozrivej alebo obvinenej osoby, smrť podozrivej alebo obvinenej osoby a uplynutie premĺčacej lehoty kratšej ako 15 rokov¹³. Povedané inými slovami, v rámci vedeného trestného konania, ktoré z dôvodu výskytu niektorej z uvedených prekážok skončilo zastavením alebo prerušením trestného stíhania, bolo zaistených dostatok dôkazov vypovedajúcich o vine obvinenej osoby za spáchanie konkrétneho trestného činu. Európsky normotvorca pritom viaže túto formu konfiškácie na výnosy a nástroje pochádzajúce z trestnej činnosti, vo vzťahu ku ktorej sa viedlo vyššie popísané trestné konanie alternatívne na majetok, ktorého hodnota zodpovedá takýmto výnosom a nástrojom. Pre úplnosť možno len doplniť, že právna úprava Slovenskej a Českej republiky pozná tento model konfiškácie pod označením „zhabanie vecí“ (§ 83 Trestného zákona), resp. „zabráni vecí“ (§ 101 Trestního zákoníku), pričom v oboch prípadoch ide o druh ochranného opatrenia. V tomto kontexte nemožno opomenúť, že tak slovenská ako aj česká právna úprava umožňuje aplikovať tento druh konfiškačného opatrenia nielen vo vzťahu k veci patriacej obvinenej osobe ale aj vo vzťahu k veci majúcej podobu nástroja alebo výnosu z trestnej činnosti, ktorá patrí osobe inej ako osobe obvinenej. Uvedené je dôležité zmieniť z toho dôvodu, že slovenská a česká právna úprava idú v tomto ohľade nad rámec požiadaviek novej konfiškačnej smernice. Smernica z roku 2024 totiž umožňuje uloženie konfiškácie bez predchádzajúceho odsúdenia podľa čl. 15 vo vzťahu k majetku tretích osôb len za predpokladu, že ide o výnos alebo majetok, ktorého hodnota zodpovedá výnosom, ktoré podozrivá alebo obvinená osoba priamo alebo nepriamo previedla na tretie osoby, alebo ktoré tretie osoby získali od podozrivej alebo obvinenej osoby. Naproti tomu slovenská ako aj česká právna úprava umožňuje realizáciu zhabania veci majúcej charakter výnosu z trestnej činnosti alebo nástroja použitého, resp. určeného na jej spáchanie aj bez potreby preukázania, že k nadobudnutiu uvedenej veci prišlo prevodom od obvinenej osoby.¹⁴

¹³ Článok 15 ods. 1 Smernice Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii

¹⁴ § 83 Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.)

Zhabanie vecí

(1) Ak nebol uložený trest prepadnutia veci uvedenej v § 60 ods. 1, súd uloží zhabanie vecí, ak

c) nepatrí páchatel'ovi a je výnosom z trestnej činnosti,

d) nepatrí páchatel'ovi a bola určená alebo použitá na spáchanie trestného činu...

§ 101 Trestního zákoníku (zákon č. 40/2009 Sb.)

Zabráni vecí

(1) Nebyl-li uložen trest propadnutí věci uvedené v § 70 odst. 2 písm. a), může soud uložit, že se taková věc zabírá,

c) ohrožuje-li bezpečnost lidí nebo majetku, popřípadě společnosti, anebo hrozí nebezpečí, že bude sloužit ke spáchání zločinu

(2) Soud může uložit zabráni věci, která je bezprostředním výnosem z trestné činnosti nebo je zprostředkovaným výnosem z trestné činnosti, pokud hodnota věci tvoří bezprostřední výnos z trestné činnosti není ve vztahu k hodnotě věci tvořící zprostředkovaný výnos z trestné činnosti zanedbatelná, a pokud taková věc

Pokiaľ však nahliadneme na právnu úpravu konfiškácie nevysvetliteľného bohatstva narážame na prezumpciu neviny hneď z niekoľkých dôvodov. V prvom rade je potrebné upriamiť pozornosť na to, že v zmysle článku 16 smernice z roku 2024 nielenže tento typ konfiškácie nie je žiadnym spôsobom naviazaný na odsúdenie za trestný čin, ale jej uplatnenie nie je podmienené ani len vznesením obvinenia pre spáchanie trestného činu, z ktorého majetok majúci povahu nevysvetliteľného bohatstva pochádza. Konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva tak, ako je upravená v článku 16 smernice z roku 2024, totiž stojí na „dvojakej“ trestnej činnosti. Tento článok vo svojom odseku 1 uvádza:

„Členské štáty prijímú opatrenia potrebné na to, aby v prípadoch, keď podľa vnútroštátneho práva nemožno uplatniť opatrenia na konfiškáciu podľa článkov 12 až 15, umožnili konfiškáciu majetku identifikovaného v súvislosti s vyšetrovaním týkajúcim sa trestného činu, ak je vnútroštátny súd presvedčený, že identifikovaný majetok pochádza z trestnej činnosti spáchanej v rámci zločineckej organizácie a táto činnosť môže priamo alebo nepriamo viesť k značnému majetkovému prospechu.“

Vychádzajúc z doslovného výkladu predmetného ustanovenia možno dovodiť, že v prvom rade ide o trestnú činnosť majúcu povahu niektorého z trestných činov vymenovaných v článku 2 ods. 1 až 3 smernice z roku 2024, pričom o tomto trestnom čine sa vedie trestné konanie, ktoré dospelo aspoň do štádia vyšetrovania, teda aspoň do štádia prípravného konania, a v rámci ktorého, resp. v súvislosti s ktorým bol identifikovaný majetok majúci povahu nevysvetliteľného bohatstva. Toto trestné konanie bude ďalej označované ako súvisiace trestné konanie. Druhou trestnou činnosťou je trestná činnosť, ktorá je „pôvodcom“ nevysvetliteľného bohatstva, teda trestná činnosť, ktorá má charakter zdrojového trestného činu. V tejto súvislosti je osobitne dôležité zdôrazniť, že európsky normotvorca nielenže vo vzťahu k zdrojovej trestnej činnosti nevyžaduje vznesenie obvinenia voči konkrétnej osobe, ale nevyžaduje ani zahájenie trestného konania o nej.

Pokiaľ chceme nahliadnuť na relevantnú rozhodovaciu činnosť ESĽP v prvom rade je potrebné ozrejmiť, že zásada prezumpcie neviny je na úrovni Európskeho dohovoru o ľudských právach upravená v čl. 6 ods. 2 nasledovne: „Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom“. V kontexte základného výkladu čl. 6 ods. 2 ESĽP je vhodné poukázať na konštantnú dlhoročnú judikatúru ESĽP, v zmysle ktorej sa na aktiváciu predmetného článku vyžaduje, aby sa posudzované konanie dotýkalo rozhodovania o „trestnom obvinení“¹⁵. Zjednodušene povedané, keď niet trestného obvinenia, niet ani záruk plynúcich z prezumpcie neviny v zmysle čl. 6 ods. 2 ESĽP. Aby bolo možné uvažovať nad porušením zásady prezumpcie neviny, posudzované konanie musí spĺňať atribúty trestného konania a sankcia v ňom uložená musí mať trestný charakter. Otázka aplikovateľnosti čl. 6 ods. 2 ESĽP bola zo strany ESĽP vyriešená v rámci pomerne známeho prípadu Engel a ostatní verus Holandsko¹⁶, v rámci ktorého boli rozvinuté tri kľúčové kritériá¹⁷ pre posúdenie

e) náleží jiné osobě, na kterou pachatel takovou věc převedl nebo která ji jinak nabyla.

¹⁵ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Gestur Jónsson a Ragnar Halldór Hall v. Island [GC], nos. 68273/14 and 68271/14, 22 December 2020, bod 112

¹⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Engel a ostatní v. Holandsko, Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 8 June 1976

¹⁷ Prvým kritériom je právna klasifikácia skutku podľa vnútroštátneho právneho poriadku, teda jeho formálne označenie v právnom poriadku konkrétneho štátu. Druhým kritériom je právna povaha skutku. Tretím kritériom je závažnosť sankcie, ktorú možno podľa právneho poriadku štátu uložiť páchateľovi predmetného skutku (bod 82, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Engel a ostatní v. Holandsko, Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 8 June 1976)

charakteru konania, resp. pre zodpovedanie otázky, či posudzované konanie má charakter konania trestného. Jedným z uvedených kritérií je charakter uloženej sankcie.¹⁸ V kontexte predmetného kritéria sa posudzuje závažnosť sankcie, ktorá bola alebo môže byť uložená v rámci posudzovaného konania.

V tejto súvislosti je osobitne dôležité zdôrazniť, že otázka posúdenia charakteru uloženej sankcie je dôležitá aj na účel zodpovedania otázky dotýkajúcej sa aktivovania čl. 7 ods. 1 EDĽP¹⁹, z ktorého vyplýva, že sankciu, ktorá má charakter trestu, možno uložiť len v rámci trestného konania ukončeného odsúdením za trestný čin.²⁰ Pojem „trest“ použitý v uvedenom článku pritom vykazuje autonómny charakter. Otázka, či konkrétne opatrenie má charakter trestnej sankcie, je preto zo strany ESĽP posudzovaná samostatne, bez ohľadu na formálne označenie analyzovanej sankcie v rámci vnútroštátneho právneho poriadku.²¹

Sumarizujúc vyššie vyslovené, posúdenie povahy konfiškačnej sankcie je kľúčové jednak pre zodpovedanie otázky, či konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva prichádza do konfliktu s prezumpciou neviny, ako aj pre posúdenie, či uloženie tohto opatrenia bez predchádzajúceho odsúdenia kolide s čl. 7 ods. 1 EDĽP. Ak konfiškácia nemá charakter trestu, na konanie o jej uložení sa nevzťahujú záruky vyplývajúce z čl. 6 ods. 2 EDĽP, teda zo zásady prezumpcie neviny. Zároveň jej uloženie bez predchádzajúceho odsúdenia nepredstavuje problém, keďže sa tým neaktivuje čl. 7 EDĽP. V tomto ohľade možno hovoriť o zásadnej väzbe medzi čl. 6 ods. 2 a čl. 7 EDĽP.²² Vylúčenie trestnej povahy realizovaného konania vedie k automatickému vylúčeniu uplatnenia čl. 6 ods. 2 EDĽP a sekundárne aj k vylúčeniu čl. 7 EDĽP. A contrario, vylúčenie trestnej povahy sankcie na účel analýzy použitia čl. 7 EDĽP vedie k primárnemu vylúčeniu uplatnenia čl. 7 EDĽP a k druhotnému vylúčeniu použitia čl. 6 ods. 2 EDĽP, keďže tento fakt vypovedá o nenaplnení jedného z troch Egelovských kritérií potrebných pre uplatnenie záruk plynúcich z čl. 6 ods. 2 EDĽP. Inak povedané, pokiaľ vyriešime otázku o netrestnom charaktere uloženej sankcie, dospejeme nielen ku konštatovaniu o neporušení prezumpcie neviny ale rovnako aj k záveru o neporušení záruky, v zmysle ktorej bez odsúdenia niet trestu. Uvedená konštatácia je absolútne súladná s ustáleným princípom, podľa ktorého sa EDĽP musí vykladať ako celok, v duchu vnútornej konzistencie a harmónie medzi jeho jednotlivými ustanoveniami.²³

¹⁸ Vzhľadom na obsahové zameranie článku sa článok nebude venovať výkladu všetkých troch zmienovaných „Engelových kritérií“. Pozornosť zameria výlučne na posúdenie tretieho kritéria a to z dôvodu jeho logickej previazanosti s otázkou posúdenia aktivácie článku 6 ods. 2 EDĽP v prípadoch aplikácie konfiškačných opatrení, konkrétne konfiškácie nevysvetliteľného bohatstva.

¹⁹ „Nikoho nemožno uznať za vinného zo spáchania trestného činu na základe skutku alebo opomenutia, ktoré v čase jeho spáchania nie je považované podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva za trestný čin. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.“

²⁰ Pozri aj bod 93, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18: „Odsúdenie neexistuje, pokiaľ neexistuje trestný čin.“

²¹ Bod 210, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci G.I.E.M. S.R.L. a ostatní v. Taliansko, Applications no. 1828/06, Strasbourg, 28 June 2018

²² Bod 112, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Gestur Jónsson a Ragnar Halldór Hall v. Island [GC], nos. 68273/14 and 68271/14, 22 December 2020

„Súd už konštatoval, že predmetné konanie nezahŕňalo určenie „trestného obvinenia“ v zmysle článku 6 Dohovoru a že toto ustanovenie sa na dané konanie podľa jeho trestnej časti nevzťahuje. Za týchto okolností a z dôvodu zachovania konzistentnosti vo výklade Dohovoru ako celku Súd neshľadá, že by pokuty, ktorými sa sťažovatelia sťažovali podľa článku 7, mali byť považované za „trest“ v zmysle tohto ustanovenia a preto sa článok 7 na tieto pokuty nevzťahuje.“

²³ Bod 143, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18

Z konštantnej judikatúry ESĽP vyplýva niekoľko kritérií, ktoré sa uplatňujú pri určovaní trestnej povahy uloženej sankcie. Základom pri posudzovaní existencie trestnej povahy sankcie je zistenie, či predmetné opatrenie bolo uložené po odsúdení za „trestný čin“. V tejto súvislosti je však potrebné ozrejmiť, že absencia odsúdenia sama o sebe nestačí na vylúčenie trestnej povahy sankčného opatrenia.²⁴ V prípade opačného výkladu by sme čelili riziku v podobe účelového vybavenia skutkov v inom ako trestnom konaní s cieľom vylúčenia aplikácie záruk plynúcich z čl. 7 ods. 1 EDĽP. Ďalšími relevantnými faktormi sú povaha a účel opatrenia, jeho kvalifikácia vo vnútroštátnom práve, postupy pri jeho ukladaní a vykonávaní a rovnako aj jeho závažnosť.²⁵

Pokiaľ ide o zodpovedanie otázky, aký typ sankčného opatrenia predstavuje konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva, opäťovne je potrebné vychádzať z rozhodovacej činnosti ESĽP dotýkajúcej sa posudzovania konfiškačných opatrení ako takých. Z pohľadu štrasburského súdu sa konfiškácia nedostáva do konfliktu s prezumpciou neviny za predpokladu, že vykazuje preventívny charakter. A contrario, akonáhle konfiškačné opatrenie sklzáne do roviny represívnej, nadobúda charakter trestu, na základe čoho dochádza k aktivácii čl. 6 ods. 2 EDĽP a čl. 7 ods. 1 EDĽP. Inak povedané, dovtedy kým je konfiškačné opatrenie svojou povahou preventívne, ukladať ho možno bez potreby existencie odsúdenia. Avšak pokiaľ vykazuje povahu represívnu, musí jeho uloženiu predchádzať odsúdenie za trestný čin, a to z dôvodu aktivácie čl. 7 EDĽP, v zmysle ktorého „bez odsúdenia niet represívnej sankcie“. Pokiaľ nahliadneme na právnu úpravu trestných sankcií v rámci právneho poriadku Slovenskej republiky, resp. v rámci zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, dospejeme k zisteniu, že trestné sankcie sa v zmysle ustanovenia § 31 vnútorne členia na tresty a ochranné opatrenia. Právna teória sa v zásade zhoduje na tom, že ochranné opatrenia sú svojou povahou výlučne preventívne.²⁶ Táto skutočnosť má význam z hľadiska budúceho implementovania novej konfiškačnej smernice z roku 2024, osobitne implementovania jej článku 16 upravujúceho konfiškáciu nevysvetliteľného bohatstva, do právneho poriadku Slovenskej republiky. Pokiaľ nazrieme na spôsob legislatívneho uchopenia konfiškácie bez predchádzajúceho odsúdenia, rozšírenej konfiškácie a konfiškácie majetku tretích osôb, možno sa dôvodne domnievať, že aj konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva bude do Trestného zákona implementovaná vo forme ochranného opatrenia²⁷. Ako bolo vyššie zmienené, ochranné opatrenia majú v podmienkach Slovenskej republiky preventívny a ochranný charakter. Nemajú charakter trestu za spáchaný trestný čin, ale smerujú pro futuro.²⁸ Vychádzajúc z uvedeného by bolo možné konštatovať, že k aktivácii čl. 6 ods. 2 a čl. 7 ods. 1 EDĽP v tejto súvislosti nepríde. Avšak pozornosť je potrebné opäťovne upriamiť na to, že pre ESĽP nie je formálne

²⁴ Bod 217, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci G.I.E.M. S.R.L. a ostatní v. Taliansko, Applications no. 1828/06, Strasbourg, 28 June 2018

²⁵ Bod 28, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Welch v. Veľká Británia, Application no. 17440/90, 09 February 1995

²⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Praha: V. H. Beck, 2023, s. 779
ČENTĚŠ, J. *Trestný zákon Velký komentář*. Eurokódex: Bratislava, 2013, s. 66

²⁷ Rozšírená konfiškácia a konfiškácia majetku tretích osôb ako nové formy konfiškácie boli do Trestného zákona zavedené v podobe nového ochranného opatrenia upraveného v ustanovení § 83a, a to prostredníctvom zákona č. 312/2020 Z. z. o výkone rozhodnutia o zaistení majetku a správe zaisteného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Pokiaľ ide o konfiškáciu bez predchádzajúceho odsúdenia, tak ako ju koncipoval článok 4 ods. 2 smernice z roku 2014, slovenská právna úprava poznala tento druh konfiškácie už pred prijatím uvedenej smernice, pričom ju upravuje vo forme ochranného opatrenia zhabania vecí, ktoré je obsiahnuté v ustanovení § 83 Trestného zákona.

²⁸ Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z. z. Osobitná časť. Bod 16

označenie, resp. umiestnenie opatrenia v rámci vnútroštátneho právneho poriadku smerodajné na účel posúdenia jeho preventívnej alebo represívnej povahy.

V súvislosti s určením povahy konfiškačného opatrenia vyznieva ako osobitne zásadné rozhodnutie prijaté zo strany ESLP v januári 2025. V rozhodnutí Garofalo verzus Taliansko zohralo významnú úlohu rozlíšenie preventívneho a restoratívneho charakteru sankčného opatrenia. Štrasburský súd už neposudzoval konfiškačné opatrenie výlučne cez optiku prevencie a represie, ale vytvoril veľmi precízny koncept restoratívneho konfiškačného opatrenia, ktoré svojimi dôsledkami zostáva na úrovni sankcií preventívneho charakteru. Súčasne sformuloval detailnú deliacu líniu existujúcu medzi konfiškačnými opatreniami preventívnej a restoratívnej povahy. Preventívne opatrenia boli zo strany ESLP definované cez prizmu rizika, ktorému sa má na základe ich uloženia predísť. Takýmto rizikom je pritom predpoklad, že jednotlivец môže v budúcnosti spáchať ďalšie trestné činy.²⁹ Konfiškačné opatrenie preventívneho charakteru je preto viazané na záver o existencii nebezpečenstva páchania ďalšej trestnej činnosti zo strany jednotlivca. Z uvedeného možno dovodiť, že na to, aby si konfiškačné opatrenie zachovalo preventívnu povahu, musí byť previazané s konkrétnou osobou, s jej konkrétnym konaním a s predpokladom, resp. rizikom jeho opakovania v budúcnosti. V tomto ohľade možno hovoriť o prognostickom hodnotení, na ktorom je uloženie konfiškačného opatrenia založené, a teda o posúdení predpokladu minulého páchania trestnej činnosti, ktorý slúži ako základ pre vyhodnotenie rizika jej budúceho pokračovania. Pokiaľ sa však konfiškačné opatrenie môže uplatniť bez potreby konštatovania rizika, ktorému sa má na jeho základe predchádzať, nemožno vysloviť záver o jeho preventívnom charaktere.

Opakom prognostického hodnotenia je hodnotenie diagnostické, ktoré je postavené na posudzovaní dvoch základných skutočností, a teda že dotknutá osoba v určitom období spáchala trestnú činnosť a že nadobudla majetok, ktorého legálny pôvod nemožno preukázať. V rámci tohto typu hodnotenia sa už ďalej neposudzuje riziko budúceho páchania trestnej činnosti. A práve na takomto hodnotení je založená konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva. Primárnym účelom tohto konfiškačného opatrenia je zabrániť neoprávnenému obohateniu pochádzajúcemu z trestnej činnosti tým, že dotknuté osoby bez platného právneho nároku na majetok budú pozbavené nezákonných ziskov. Týmto spôsobom dochádza k obnoveniu majetkovej situácie, ktorá existovala pred páchaním trestnej činnosti. Z uvedeného dôvodu chápe ESLP tento druh konfiškácie ako sankciu obnovovacieho, resp. reštitučného charakteru.³⁰ V tejto súvislosti však ESLP upozorňuje na veľmi tenkú demarkačnú líniu existujúcu medzi restoratívnym a represívnym sankčným opatrením, ktorá je daná rozsahom jeho uplatnenia. Restoratívnosť opatrenia je zachovaná len dovtedy, dokým jeho prostredníctvom dochádza k postihnutiu majetku, pri ktorom možno dôvodne predpokladať nelegálnosť, a to vzhľadom na absenciu dôkazov o jeho zákonnom pôvode.³¹ Akonáhle opatrenie postihne majetok, ktorý ide nad rámec uvedeného, potrebné je konštatovať jeho represívnu povahu, a to z dôvodu zhoršenia majetkového postavenia dotknutej osoby v porovnaní s jej postavením pred spáchaním trestného činu. Vychádzajúc z uvedeného možno dovodiť, že pokiaľ je predmetom konfiškácie výlučne zisk pochádzajúci z trestnej činnosti a jej cieľom je preto len obnovenie majetkovej situácie

²⁹ Bod 117, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18

³⁰ Bod 304, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Todorov a ostatní v. Bulharsko, Application no. 50705/11, Strasbourg 13 July 2021

³¹ Bod 129 a 132, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18

páchateľa z obdobia pred páchaním trestnej činnosti, sankčné konfiškačné opatrenie vykazuje len obnovujúcu reštitučnú povahu.³² A contrario, konfiškácia nemôže ísť nad rámec ziskov pochádzajúcich z trestnej činnosti. V tejto súvislosti ESLP hovorí aj o produkte trestnej činnosti, ktorý ide nad rámec zisku a ktorým sa rozumie celková hodnota nástrojov nadobudnutých páchatelom alebo celá suma získaná z ich predaja.³³ V prípade konfiškovania produktu trestného činu, nadobúda konfiškácia už represívny charakter.

Nadväzujúc na vyslovené je však potrebné doplniť, že konštatovanie o preventívnej, resp. reštitučnej povahe konfiškačného opatrenia samo o sebe nepostačuje na vylúčenie záveru o tom, že konfiškácia predstavuje vo svojej podstate „trest“. Dalším aspektom, ktorý je potrebné posúdiť, je existencia súvislosti medzi konfiškovaným majetkom a predikatívnym trestným činom. Na to, aby bolo možné vysloviť, že predmetom konfiškácie bol len zisk z trestnej činnosti, je totiž nevyhnutné preukázať, že konfiškovaný majetok má povahu „zisku z trestnej činnosti“. Za týmto účelom je pochopiteľne potrebné dokázať súvis medzi konfiškovaným majetkom a predikatívnou trestnou činnosťou.³⁴ Uvedený súvis bude podrobne analyzovaný v ďalšej časti článku, ale v kontexte prezumpcie neviny možno vysloviť, že pokiaľ konfiškačné opatrenie bude aplikované len na majetok predstavujúci zisk z trestnej činnosti, a teda pokiaľ takéto opatrenie nespôsobí zhoršenie majetkového postavenia dotknutej osoby, pričom súčasne bude preukázaná príčinná súvislosť medzi predikatívnou trestnou činnosťou a konfiškovaným majetkom, nepôjde o sankciu represívnej povahy, z čoho automaticky vyplýva, že na uloženie takéhoto opatrenia sa nevyžaduje jednak predchádzajúce trestné odsúdenie (čl. 7 EDLP) a jednak nedochádza k uplatneniu záruk plynúcich z prezumpcie neviny v zmysle článku 6 EDLP.³⁵

Záver

Konfiškácia nevysvetliteľného bohatstva predstavuje aktuálne jednu z najzásadnejších novínok zavedených recentnou legislatívou Európskej únie. Ide o trestnoprávny nástroj, ktorého primárnym cieľom je zefektívniť odčerpávanie výnosov

³² Bod 33, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Welch v. Veľká Británia, Application no. 17440/90, 09 February 1995:

„33. ... skutočnosť, že príkaz na prepadnutie majetku sa týka výnosov z obchodovania s drogami a nie je obmedzený LEN na skutočné obohatenie alebo zisk ... to všetko sú prvky, ktoré pri spoločnom posúdení výrazne naznačujú, okrem iného, represívny charakter tohto režimu.“

Bod 132, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18:

„132. Podľa názoru Súdu je obmedzenie konfiškácie len na nezákonné zisky pochádzajúce z trestných činov, ktoré dotknutá osoba pravdepodobne spáchala, dôležitým prvkom, ktorý vylučuje jej represívnu povahu.“

Súd preto zastáva názor, že hlavným účelom tohto opatrenia bolo zabrániť bezdôvodnému obohateniu pochádzajúcemu z trestnej činnosti tým, že dotknuté osoby zbaví protiprávnych ziskov. Zároveň poukazuje na to, že podľa jeho prevažujúcej judikatúry sa opatrenia sledujúce tento cieľ vo všeobecnosti považovali za napravujúce (reparatívne), a nie represívne.

Naopak, Súd považoval za represívne opatrenia, ktoré sa vo väčšej miere zameriavali na výnosy z protiprávnej činnosti, vrátane ich produktu, pričom neboli obmedzené len na skutočné obohatenie alebo zisk.“

³³ Bod 58, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18

³⁴ Bod 227, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci G.I.E.M. S.R.L. a ostatní v. Taliansko, Applications no. 1828/06, Strasbourg, 28 June 2018:

„... skutočnosť, že sa opatrenie mohlo uplatniť bez ohľadu na konkrétny pozemok, na ktorom bol spáchaný trestný čin nezákonnej výstavby, hovorila v prospech jeho represívneho účelu.“

³⁵ Pozri tiež Bod 126, Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Gogitidze a ostatní v. Rumunsko, Application no. 36862/05:

„126. Súd znovu zdôrazňuje, vzhľadom na svoju ustálenú judikatúru, že prepadnutie majetku nariadené v dôsledku civilného konania in rem, ktoré nezahŕňa rozhodovanie o trestnom obvinení, nemá represívnu, ale preventívnu a/alebo kompenzačnú povahu, a preto nemôže viesť k uplatneniu ustanovenia čl. 6 ods. 2 EDLP.“

generovaných trestnou, predovšetkým organizovanou, činnosťou. Jeho prostredníctvom by sa malo docieľiť definitívne skonfiškovanie majetku, v prípade ktorého štandardné, doposiaľ existujúce, modely konfiškácie zlyhávajú. Vzhľadom na mimoriadne benevolentné nastavenie podmienok pre uplatnenie tohto druhu konfiškácie možno hovoriť o mimoriadne spornej povahe nového konfiškačného modelu, a to predovšetkým pokiaľ ide o rešpektovanie práv plynúcich zo zásady prezumpcie neviny. V kontexte tohto nového konfiškačného modelu bude rozhodujúce, akým spôsobom sa postavia členské štáty EÚ k jeho implementácii práve z dôvodu pochybností o jeho súladnosti s právami zaručenými Európskym dohovorom o ľudských právach. Uvedené bude možné vyhodnotiť až po uplynutí transpozičnej lehoty, teda po 23. novembri 2026.

Použitá literatúra

1. ČENTÉŠ, J. *Trestný zákon Veľký komentár*. Eurokódex: Bratislava, 2013, 880 s., ISBN 978-80-8155-020-1
2. Dôvodová správa k zákonu č. 312/2020 Z. z. Osobitná časť
3. Europol: Does crime still pay? Criminal asset recovery in the EU. Survey of statistical information 2010 – 2014
4. Europol. European Financial and Economic Crime Threat Assessment 2023 - The Other Side of the Coin: An Analysis of Financial and Economic Crime, Luxembur, 2023
5. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Gestur Jónsson a Ragnar Halldór Hall v. Island [GC], nos. 68273/14 and 68271/14, 22 December 2020
6. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Engel a ostatní v. Holandsko, Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72, 8 June 1976
7. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Garofalo v. Taliansko, Application no. 47269/18: „Odsúdenie neexistuje, pokiaľ neexistuje trestný čin.“
8. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci G.I.E.M. S.R.L. a ostatní v. Taliansko, Applications no. 1828/06, Strasbourg, 28 June 2018
9. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Welch v. Veľká Británia, Application no. 17440/90, 09 February 1995
10. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Todorov a ostatní v. Bulharsko, Application no. 50705/11, Strasbourg 13 July 2021
11. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci Gogitidze a ostatní v. Rumunsko, Application no. 36862/05
12. Smernica Európskej komisie a Rady EÚ č. 2024/1260 o vymáhaní majetku a konfiškácii
13. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii
14. ŠÁMAL, P a kol. *Trestní zákoník. Komentář*. 3. vydání. Praha: V. H. Beck, 2023, ISBN 9788074008931

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: doc. JUDr. Eva Szabová, PhD.
Pracovná pozícia: vedúca katedry
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava

E-mail: eva.szabova@truni.sk

Meno a priezvisko: JUDr. Štefan Zeman, PhD.

Pracovná pozícia: odborný asistent

Zamestnávateľ: Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta,
Trnavská univerzita v Trnave, Hornopotočná 23, 918 43 Trnava

E-mail: stefanzemanpftu@gmail.com

EURÓPSKE A ÚSTAVNÉ LIMITY TVORBY TRESTNEJ POLITIKY: POZITÍVNE ZÁVÄZKY ŠTÁTU¹

EUROPEAN AND CONSTITUTIONAL LIMITS OF CRIMINAL POLICY- MAKING: POSITIVE OBLIGATIONS OF THE STATE

Andrej Beleš

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Sára Zsemlyová

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt

Článok analyzuje hranice, ktoré viažu zákonodarcu pri tvorbe trestnej politiky, so zameraním na ústavné a európske limity vyplývajúce z pozitívnych záväzkov štátu. Pozornosť je venovaná judikatúre Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, najmä požiadavke efektívneho vyšetrovania a ochrane práv obetí. Autori poukazujú na potrebu zakotvenia práva na účinné vyšetrovanie do slovenského právneho poriadku a kriticky reflektujú vymedzenie limitov zákonodarcu v náleze PL. ÚS 3/2024.

Kľúčové slová: trestná politika, limity zákonodarcu, právo na účinné vyšetrovanie, pozitívne záväzky štátu.

Abstract

The article analyzes the boundaries that constrain the legislature in shaping criminal policy, with a focus on constitutional and European limits arising from the state's positive obligations. Particular attention is given to the case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic and the European Court of Human Rights, especially regarding the requirement of effective investigation and the protection of victims' rights. The authors highlight the need to enshrine the right to effective investigation in Slovak law and critically reflect on the definition of legislative limits in decision PL. ÚS 3/2024.

Keywords: criminal policy, legislative limits, right to effective investigation, positive obligations of the state.

Úvod

Predloženým článkom sa vraciame k zásadnému nálezu PL. ÚS 3/2024, v ktorom sa plénum Ústavného súdu SR (ďalej aj „ÚS SR“) pokúsilo vymedziť hranice uváženia zákonodarcu pri formulovaní trestnej politiky, podľa nás však celkom neúspešne. Konkrétne ide o nasledujúce dva body:

„352. Ústavný súd už vyslovil, že národná rada je viazaná ústavou v rovnakej miere ako všetky ostatné štátne orgány Slovenskej republiky (čl. 2 ods. 2 ústavy). Pri uplatnení svojej zákonodarnej pôsobnosti môže prijať ľubovoľný zákon, pokiaľ takýmto zákonom neprekročí rámec daný ústavou. (PL. ÚS 15/98). Rovnako aj dohovor ponecháva

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA 1/0710/23: Náhrada škody v hospodárskej súťaži a verejnom obstarávaní – limity a výzvy účinného presadzovania práva Európskej únie.

štátom voľnosť pri možnosti označiť za trestný čin konanie alebo opomenutie, ktoré nepredstavuje bežný výkon niektorého z práv ním chránených (napr. rozsudok ESLP vo veci *Engel a iní proti Holandsku* [...]), ako aj pokiaľ nenaráža na niektorý z ďalších mantinelov, ktoré ESLP vo svojej judikatúre z rôznych článkov dohovoru vyvodil. Patria k nim zákaz nelegitímnej alebo neprimeranej kriminalizácie určitého správania (napr. *Dudgeon v. Spojené kráľovstvo*, sťažnosť č. 7525/76, rozsudok pléna z 22. 10. 1981), zákaz ukladania neľudských a ponižujúcich trestov, kam ESLP podradil aj zákaz ukladania trestov hrubo neprimerane prísnych vo vzťahu k závažnosti skutku (napr. *Vinter a iní v. Spojené kráľovstvo*, sťažnosti č. 66069/09, 130/10 a 3896/10, rozsudok Veľkej komory z 9. 7. 2013), no najmä aj v súvislosti s niektorými obzvlášť závažnými konaniami vyslovená požiadavka dostatočne prísnych a odstrašujúcich trestov (napr. *Gäfgen v. Nemecko*, [...]).

353. Limitom v oblasti trestného zákonodarstva môže byť len svojvôľa, zákaz mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania a trestania, ako aj primeranosť trestov hodnotená ako racionálny vzťah medzi činom (stupňom viny) a trestom. Bez prekročenia týchto limitov patrí stanovenie systému trestných sankcií, podmienok ich ukladania a výkonu či stanovenie hraníc trestných sadzieb do právomoci zákonodarcu.“

1. Ústavné limity pri tvorbe trestnej politiky

Trestná politika je výrazom suverenity štátu v oblasti udržiavania verejného poriadku, ochrany základných práv a zabezpečenia spravodlivosti. Nejde však len o represívnu reakciu na trestnú činnosť, ale o ucelený systém strategických rozhodnutí, legislatívnych nástrojov a inštitucionálnych postupov, prostredníctvom ktorých štát definuje rozsah, formy a limity trestnej zodpovednosti.² Z obsahového hľadiska je preto nevyhnutné vnímať trestnú politiku v dvoch základných rovinách: hmotnoprávnej a procesnoprávnej.

V **hmotnoprávnej rovine** ide najmä o určenie hranice spoločenskej závažnosti, teda rozhodnutie štátu, ktoré konanie už svojou povahou prekračuje mieru spoločenskej závažnosti a musí byť kvalifikované ako trestný čin. Súčasťou tejto roviny je aj stanovenie konkrétnych druhov trestov, ich výmery, ako aj pravidiel ich ukladania. Týmto spôsobom štát rozhoduje, ktoré hodnoty považuje za natoľko dôležité, že ich porušenie podrobuje trestnoprávnej sankcii.

Avšak rovnako významná je aj **procesnoprávna rovina trestnej politiky**, v rámci ktorej štát určuje, ako sa trestné právo uplatňuje v praxi, teda ako prebieha vyšetrovanie, stíhanie a rozhodovanie o vine a treste. V tejto oblasti štát reguluje činnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdov, stanovuje podmienky pre uplatnenie procesných práv a garantuje ústavné záruky, ako sú napríklad právo na spravodlivý proces, právo na obhajobu, prezumpcia neviny, právo poškodeného na prístup k spravodlivosti či účinné vyšetrovanie. Aj tieto rozhodnutia majú charakter politických volieb, a teda patria pod rámec širšie chápaného pojmu trestnej politiky štátu.

V oboch rovinách je nositeľom právomoci na formovanie trestnej politiky **Národná rada Slovenskej republiky**, a to na základe článku 72 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej aj „Ústava SR“), podľa ktorého: „*Národná rada Slovenskej republiky je jediným ústavodarným a zákonodarným orgánom Slovenskej republiky.*“

² MENCEROVÁ, I., L. TOBIÁŠOVÁ, Y. TURAYOVÁ a kol., *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2015.s. 14

Výkon tejto právomoci sa v oblasti tvorby trestnej politiky konkretizuje prostredníctvom **článku 49 Ústavy SR**, ktorý ustanovuje: „*Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie.*“

Tieto ustanovenia vytvárajú formálny základ pre dve základné dogmatické zásady: ***nullum crimen sine lege a nulla poena sine lege***. Uvedené zásady zabezpečujú právnu istotu, predvídateľnosť a ochranu pred svojvoľou, a predstavujú nevyhnutný ústavný limit pre výkon štátnej represie.

Zároveň však platí, že zákonodarca nie je pri tvorbe trestnej politiky neobmedzený. Jeho rozhodnutia musia byť v súlade s ďalšími ustanoveniami Ústavy SR, ako aj s medzinárodnými záväzkami štátu. Podľa **článku 1 ods. 1 Ústavy SR** je Slovenská republika právnym štátom, čo znamená, že výkon verejnej moci (vrátane legislatívnej tvorby) je viazaný ústavou, princípmi právneho štátu, zásadou zákonnosti, proporcionality, zákazom svojvôle a požiadavkou ochrany základných práv.

V tomto smere nadväzuje aj **článok 1 ods. 2 Ústavy SR**, podľa ktorého Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecne záväzné pravidlá medzinárodného práva a medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná. V oblasti trestnej politiky to znamená predovšetkým povinnosť rešpektovať ustanovenia Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), a judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“), resp. nepochybne aj zakladajúce zmluvy Únie.

Ďalší relevantný ústavný rámec tvorí **článok 2 ods. 2 Ústavy**, ktorý ustanovuje: „*Štátne orgány môžu konať len na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu, ktorý ustanoví zákon.*“

Uvedené ustanovenie sa vzťahuje aj na zákonodarnú moc, ktorá napriek svojej dominantnej právotvornej úlohe nie je oprávnená konať svojvoľne, ale len v rámci a v súlade s ústavou.

Napokon, systematickým výkladom možno dospieť k záveru, že pozitívne záväzky štátu vychádzajú z ustanovení **druhej hlavy Ústavy SR**, ktorá upravuje základné práva a slobody. Z týchto noriem sa odvíja pozitívna povinnosť štátu zabezpečiť ochranu základných práv a slobôd všetkých osôb, vrátane obetí, resp. poškodených trestným činom. Tento záväzok je ďalej konkretizovaný v ustanoveniach o ochrane života (**čl. 15 Ústavy SR**) a iných základných práv, ktoré sú súčasťou ústavného poriadku a zároveň sú reflektované v právnej úprave trestného práva hmotného aj procesného.

2. Judikatúra Ústavného súdu SR k limitom zákonodarcu pri tvorbe trestnej politiky

Ústavný súd Slovenskej republiky vo svojej judikatúre opakovane zdôrazňuje, že zákonodarca je pri tvorbe trestnej politiky viazaný ústavným rámcom, najmä princípmi právneho štátu a rešpektovaním základných práv a slobôd jednotlivca.

Túto pozíciu potvrdil už v náleze **PL. ÚS 6/09**, v ktorom posudzoval ústavnosť právnej úpravy týkajúcej sa tzv. zásady „trikrát a dosť“. V tomto náleze Ústavný súd jasne vymedzil mantinely, v ktorých sa zákonodarca môže pri formovaní trestnej politiky pohybovať. Ako jeden z najdôležitejších limitov označil viazanosť zákonodarcu ústavou ako normatívnym právnym aktom, z ktorého vyplývajú viaceré princípy. V tejto súvislosti zdôraznil princíp právneho štátu v materiálnom ponímaní, ktorého súčasťou je požiadavka proporcionality.³

³ Pozri Nález Ústavného súdu SR z 2. novembra 2011, sp. zn. PL ÚS 6/09, str. 30

ÚS SR zároveň už vtedy konštatoval, že zákonodarca je povinný rešpektovať základné práva a slobody, a to nielen vo forme negatívneho záväzku „nekonať“, ale aj ako pozitívny záväzok konať v prospech ochrany práv osôb, pričom výslovne poukázal aj na význam medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky v oblasti ľudských práv. **V tomto kontexte za limitujúce označil predovšetkým článok 3 Dohovoru, ktorý zakazuje mučenie, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie a tresty.** Nález tak už v roku 2009 vytvoril systematický rámec pre ústavnú kontrolu trestnej politiky, ktorý je dodnes relevantný.

K problematike ústavnosti výkonu trestnej politiky sa Ústavný súd SR vyjadril aj v novšom náleze **III. ÚS 65/2023**, v ktorom posudzoval ústavnú sťažnosť súvisiacu so zaistením majetku obvineného.⁴ V tomto náleze síce Ústavný súd explicitne uznal, že rozhodnutie o tom, ktoré trestné činy budú postihované trestom prepadnutia majetku a za akých podmienok, patrí do výlučnej právomoci zákonodarcu, avšak zároveň dodal, že úlohou Ústavného súdu je dohliadať na to, aby bola táto právomoc vykonávaná v súlade s ústavou. Súd tiež poukázal na to, že diskusia o primeranosti je legitímna súčasť verejného priestoru, avšak jeho vlastná úloha je obmedzená na preskúmanie ústavnosti právnych predpisov v rámci jeho kompetencií.⁵

Z uvedeného vyplýva spoločný záver: hoci je tvorba trestnej politiky výrazom politického rozhodnutia zákonodarcu, ktoré je chránené princípom del'by moci, **toto rozhodovanie musí byť realizované v medziach ústavnosti**, so zreteľom na proporionalitu, zákaz neľudského zaobchádzania, ochranu ľudskej dôstojnosti a záväzky vyplývajúce z medzinárodného práva. Ústavný súd tak nielen rešpektuje politickú autonómiu zákonodarcu, ale zároveň vytyčuje hranicu ústavne prípustnej trestnej politiky.

3. Limity trestnej politiky vymedzené nálezhom PL. ÚS 3/2024

ÚS SR sa podľa nášho názoru mylí, ak hovorí, že limitom pre zákonodarcu pri stanovovaní trestnej politiky sú len:

- 1) svojvôľa,
- 2) zákaz mučenia,
- 3) resp. primeranosť trestov hodnotená ako racionálny vzťah medzi trestným činom (stupňom viny) a trestom.

Prvá kategória – **svojvôľa** – je pojmom aplikácie práva a názor ÚS, že koncept svojvôle sa aplikuje aj v legislatívnej činnosti, považujeme za ojedinelý. Pojem svojvôľa sa v rozhodovacej činnosti viaže s rozhodnutiami orgánov verejnej moci, predovšetkým súdov, napr. ak odôvodnenie rozhodnutia úplne absentuje, je nekoherentné, nelogické, je daný rozpor medzi skutkovými zisteniami a právnymi závermi, následkom čoho je možné rozhodnutie označiť za arbitrárne a nepreskúmateľné. Súdne rozhodnutie zaťažené takýmto nedostatkom predstavuje porušenie práva na súdnu a onú právnú ochranu podľa čl. 46 Ústavy SR.

Svojvôľa v rozhodovaní môže byť spojená s manipulačným úmyslom a vtedy môže zakladať disciplinárnu alebo trestnoprávnú zodpovednosť. V tomto kontexte ÚS SR definuje svojvôľu ako „*zámerne presadzovanie vlastnej predstavy (vôle) na riešenie posudzovanej veci oproti preukázateľne zisteným skutočnostiam, resp. v rovine právneho posúdenia oproti právnemu predpisu, ktorý je potrebné použiť na rozhodovanie, a to zjavne*

⁴ Nález ÚS SR zo dňa 15. júna 2023, sp. zn. III. ÚS 65/2023

⁵ Tamže, bod 32.

nad rámec štandardne využitelných interpretačných metód.“⁶ ÚS SR tiež pri aplikácii práva rozlišuje procesnú svojvôľu (ako zásadné porušenie predpisov o postupe orgánu verejnej moci) a hmotnoprávnu svojvôľu (ako extrémny nesúlad medzi právnou úpravou a závermi orgánu verejnej moci, pričom ide o interpretáciu práva, ktorá je bežnými postupmi neobhájiteľná).⁷

Podobne ako ÚS SR v aplikačnej rovine vymedzuje pojem svojvôľa (*svévole, libovôle*) aj ÚS ČR, hoci toto vymedzenie je širšie – s ohľadom na rôzne aspekty *ad hoc* definované v rozhodovacej činnosti:

- 1) extrémny nesúlad právnych záverov s vykonanými skutkovými a právnymi zisteniami,
- 2) nerešpektovanie kogentnej normy,
- 3) interpretácia v extrémnom rozpore s princípmi spravodlivosti (napr. právny formalizmus),
- 4) interpretácia a aplikácia právnych pojmov v inom ako v zákonom stanovenom a konsenzuálne (judikátorne) akceptovanom zmysle,
- 5) rozhodovanie bez kritérií alebo zásad odvodených z právnej normy,
- 6) extrémne porušenie práva na spravodlivý proces.⁸

Uplatnenie konceptu svojvôle pri legislatívnej činnosti ako jej ústavného limitu pôsobí nejasne. Môže byť svojvôľa samostatne formulovaným limitom, bez ohľadu na iné ústavné obmedzenia, napr. ochranu základných práv a slobôd? Svojvôľa ako samostatný limit by bol v rozpore s konceptom širokej miery úvahy zákonodarcu pri stanovovaní trestnej politiky. Takýto limit by bol prakticky nevykonateľný. Bolo by zrušenie doživotného trestu v rozpore so zákazom svojvôle? Bolo by zníženie hornej hranice trestnej sadzby pri trestnom čine úkladnej vraždy podľa § 144 ods. 1 TZ z doživotia na 10 rokov v rozpore so zákazom svojvôle? Odporovalo by zákazu svojvôle znovuzavedenie trestného činu opustenia republiky, ako ho do roku 1990 upravoval § 109 starého Trestného zákona?⁹

Odpoveďou podľa nášho názoru je, že svojvôľa ako limit zákonodarnej činnosti pri tvorbe trestnej politiky nie je aplikovateľná samostatne – teda ako samostatný ústavný imperatív pri legislatívnej tvorbe trestnej politiky, ale len v súlade s inými konkrétnymi ustanoveniami ústavného práva, medzinárodného alebo úniového práva. Čiže napr. uvedené zníženie hornej hranice trestnej sadzby by síce mohlo byť považované za svojvôľu, ale rozhodujúcou skutočnosťou by bolo, že by mohlo byť v rozpore s pozitívnym záväzkom štátu vytvoriť primeranú hmotnoprávnu ochranu právu na život podľa čl. 2 Dohovoru. Taktiež by nepostačovalo znovuzavedenie trestného činu opustenia republiky označiť za svojvôľu, ale relevantným argumentom, že ide o prekročenie limitu voľnej úvahy zákonodarcu pri tvorbe trestnej politiky by bolo, že takýto trestný čin by odporoval slobode pohybu a pobytu, resp. ústavnému imperatívu, že každý, kto sa oprávnenne zdržiava na

⁶ Nález ÚS SR z 25. júna 2024, sp. zn. IV. ÚS 86/2024, bod 51.

⁷ Nález ÚS SR z 30. novembra 2021, sp. zn. III. ÚS 90/2021, body 15 a 16. Uvedeným spôsobom vymedzená hmotnoprávna svojvôľa sa však koncentruje na interpretáciu právnej normy bez toho, že by obsahla aj svojvôľu pri hodnotení dôkazov (teda najmä extrémny nesúlad medzi vykonanými dôkazmi a následnými skutkovými a právnymi závermi).

⁸ Nález ÚS ČR z 26. júna 2023, sp. zn. II. ÚS 297/22, bod 28.

⁹ Zákon č. 140/1961 Zb. Tento trestný čin bol zmenený novelou č. 159/1989 Zb. s účinnosťou od 1. februára 1990. Trestný čin opustenia republiky (§ 109) v znení účinnom do 31. januára 1990 ustanovoval: „(1) Kto bez povolenia opustí územie republiky, potresce sa odňatím slobody na šesť mesiacov až päť rokov alebo nápravným opatrením alebo prepadnutím majetku. (2) Rovnako sa potresce československý občan, ktorý bez povolenia zostane v cudzine.“

území SR, má právo toto územie opustiť, resp. právam vyplývajúcim z občianstva EÚ podľa čl. 20 a 21 Zmluvy o fungovaní EÚ (ZFEÚ).

Pokiaľ ide o druhú kategóriu – **zákaz mučenia**, tak súhlasíme, že môže byť limitom zákonodarcu pri formulovaní trestnej politiky, avšak v kontexte pozitívnych záväzkov štátu, ktoré vyplývajú z garancií základných práv a slobôd, ako vysvetlíme ďalej.

Tretia kategória je opäť pomerne málo jasne formulovaná. **Racionálny vzťah medzi trestným činom (stupňom viny) a trestom** má zakladať posúdenie primeranosti trestov. V rámci tohto kritéria by limitom zákonodarcu pri tvorbe trestnej politiky, či trest alebo (v širšom zmysle) sankcia, ktorá sa ukladá za trestný čin (a to vzhľadom na stanovenú trestnú sadzbu, zásady ukladania trestov a ďalšie pravidlá zákonnej a sudcovskej modifikácie trestnej sadzby), zodpovedá trestnému činu – teda chránenému objektu, ale aj *stupňu viny*, čím pravdepodobne ÚS SR myslí mieru zavinenia.

4. Limity trestnej politiky, ktoré ÚS SR opomenul

Uvedeným vymedzením limitov zákonodarcu pri tvorbe trestnej politiky ÚS opomenul predovšetkým nasledujúce atribúty:

- 1) **internacionalizácia trestného práva** – preberanie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv, najmä takých, ktoré ustanovujú povinnosť ustanoviť trestnosť určitých protiprávných konaní; medzinárodné zmluvy, ktoré zakladajú internacionalizáciu trestného práva je možné v zásade rozdeliť do dvoch kategórií:
 - a) medzinárodné zmluvy, z ktorých výslovne vyplýva povinnosť trestnoprávne postihovať určité konania, pričom ide predovšetkým o medzinárodné formy páchania trestnej činnosti, organizovanú kriminalitu a pod.;
 - i. osobitnú kategóriu však tvorí medzinárodné trestné právo, ktoré čiastočne stojí mimo rámca vnútroštátneho trestného práva¹⁰ a ktoré zakladá a upravuje trestnú zodpovednosť fyzických osôb za zločiny podľa medzinárodného práva, ktorými sa rozumejú zločiny proti mieru, vojnové zločiny a zločiny proti ľudskosti;
 - b) medzinárodné zmluvy, ktoré upravujú garancie základných práv a slobôd, pričom štáty majú **pozitívny záväzok**, teda povinnosť tieto základné práva a slobody chrániť aj prostriedkami trestného práva; ide predovšetkým o garancie v zmysle Dohovoru¹¹.
 - c) Pozitívnym záväzkom štátu vyplývajúcim z jednotlivých garancií základných práv a slobôd sa budeme bližšie venovať v samostatnej kapitole v ďalšom texte.
- 2) **europeizácia trestného práva** – ovplyvňovanie a formovanie pravidiel vyvodzovania trestnej zodpovednosti prostredníctvom prameňov práva Európskej únie. Europeizácia prebieha predovšetkým formou harmonizácie, teda zbližovania právnych poriadkov členských štátov EÚ – pričom nástrojom harmonizácie sú smernice ako akty sekundárneho práva. Harmonizácia trestného práva hmotného približuje obsah právnych poriadkov, čím vytvára priestor na vzájomnú dôveru trestných justícií členských štátov, pričom má predovšetkým dva ciele: vzájomné

¹⁰ Pôsobnosť na vykonávanie medzinárodnej trestnej spravodlivosti primárne patrí vnútroštátnym súdnym orgánom, pričom medzinárodné súdnictvo hrá úlohu len vrcholu medzinárodnej trestnej spravodlivosti. Pozri MAREČEK, L.: Medzinárodné trestné právo a jeho implementácia v slovenskom právnom poriadku. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 8.

¹¹ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.

uznávanie rozhodnutí, štandardizácia nástrojov trestného práva na potláčanie závažnej kriminality.

Podstatnou myšlienkou harmonizácie je, že čím sú trestné zákony členských štátov si bližšie, teda čím sú viac harmonizované, tým sú širšie predpoklady na vzájomnú dôveru. Keďže EÚ nie je štátom, nejde o harmonizáciu práva v rámci jednej federácie, ale ide o zbližovanie trestných jurisdikcií suverénnych členských štátov.¹² Základom vzájomnej dôvery medzi členskými štátmi je vyznávanie spoločných hodnôt podľa čl. 2 Zmluvy o Európskej únii (ZEÚ), najmä hodnôt demokracie a právneho štátu, dobrovoľné a slobodné uznávanie týchto hodnôt všetkými členskými štátmi¹³ a dodržiavanie práva EÚ, ktoré tieto hodnoty uplatňuje. Vzájomná dôvera sa tak formuluje ako zásada vzájomnej dôvery a opiera sa o ňu zásada vzájomného uznávania.¹⁴

Právny základ harmonizácie trestného práva hmotného v primárnom práve EÚ tvorí čl. 83 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) v rámci právnej úpravy priestoru slobody, bezpečnosti a práva (čl. 67 a nasl. ZFEÚ). Týmto sú Rada a Parlament splnomocnené na tvorbu sekundárneho práva – najmä smerníc, ktoré ustanovujú minimálne pravidlá vymedzujúce trestné činy a sankcie v oblastiach obzvlášť závažnej trestnej činnosti s typicky cezhraničným charakterom. Podstatou je teda podľa čl. 83 ods. 1 ZFEÚ vymedzenie tzv. európskych trestných činov¹⁵ v rámci výpočtu skupín deliktov, ktoré možno vymedziť aj ako „kriminologické fenomény“.¹⁶ Ide o nasledujúce skupiny trestných činov:

1) **terorizmus,**

- a) povinnosť kriminalizovať terorizmus ustanovuje smernica č. 2017/541 o boji proti terorizmu;
- b) cieľom tejto smernice je zabezpečiť čo najširšiu kriminalizáciu konaní spojených s teroristickými útokmi, vrátane rozšírenia kriminalizácie na „predpolie“ teroristických útokov, teda najmä na náborov na terorizmus, cestovanie na účel terorizmu, poskytovanie *know-how* a financovanie terorizmu;
- c) smernica je transponovaná predovšetkým trestnými činmi založená, zosnovania a podporovania teroristickej skupiny podľa § 297 TZ, teroristického útoku podľa § 419 TZ, niektorých foriem účasti na terorizme podľa § 419b TZ, financovania terorizmu podľa § 419c TZ a cestovania na účel terorizmu podľa § 419d TZ;¹⁷

2) **obchodovanie s ľuďmi a sexuálne zneužívanie žien a detí,**

¹² TOMÁŠEK, M. *Velké oblasti harmonizace trestního práva – základy srovnání*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 2008, č. 2, s. 9.

¹³ Rozsudok Súdneho dvora z 24. júna 2019, Komisia v. Poľská republika, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531, body 42 a 43.

¹⁴ Rozsudok Súdneho dvora z 25. júla 2018, LM, C-216/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:586, body 35 a 36.

¹⁵ Pozri KLIMEK, L.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 67 a nasl. Tiež pozri GRIVNA, T.: Pojem a systém trestního práva Evropské unie. In: JELÍNEK, J., GRIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: *Trestní právo Evropské unie*. Druhé, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 24 a nasl.

¹⁶ Pozri SATZGER, H.: *Art. 83 AEUV*. In: STREINZ, R. a kol.: *EUV/AEUV, Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union*. München: C. H. Beck, 2018, s. 955.

¹⁷ K európskym a medzinárodným aspektom vývoja trestnoprávnej úpravy terorizmu pozri ČENTĚŠ, J., BELEŠ, A.: Vývoj právnej úpravy trestného činu terorizmu. In: *Terorismus - základní otázky trestního práva a kriminologie*. Praha: Leges, 2017, s. 51-65.

- a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovujú smernica č. 2011/36/EÚ o prevencii obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania a smernica č. 2011/93/EÚ z 13. decembra 2011 o boji proti sexuálnemu zneužívaniu a sexuálnemu vykorisťovaniu detí a proti detskej pornografii,
- b) cieľom prvej uvedenej smernice je posilniť boj proti obchodovaniu s ľuďmi – povinnosťou ustanoviť trestnosť rôznych konaní súvisiacich s obchodovaním s ľuďmi, podporou spolupráce medzi členskými štátmi, najmä výmenou informácií a podporou „otvoreného dialógu“ medzi orgánmi;¹⁸
- c) cieľom druhej uvedenej smernice je zabezpečenie komplexného prístupu voči trestným činom, akými sú sexuálne zneužívanie, sexuálne vykorisťovanie detí a výroba, distribúcia a držba detskej pornografie;¹⁹
- d) prvá uvedená smernica je transponovaná predovšetkým trestným činom obchodovania s ľuďmi podľa § 179 TZ a niektorými ďalšími ustanoveniami, napr. upustením od potrestania podľa § 40 TZ, trestom zákazu činnosti podľa § 61 TZ, úpravou premlčacích dôb podľa § 87 TZ;
- e) druhá uvedená smernica je transponovaná trestnými činmi sexuálneho zneužívania podľa § 201, 201a, 201b a 202 TZ,²⁰ výroby detskej pornografie podľa § 368 TZ, rozširovania detskej pornografie podľa § 369 TZ a prechovávaní detskej pornografie podľa § 370 TZ, resp. niektorými ďalšími ustanoveniami, najmä trestom zákazu činnosti podľa § 61 TZ, osobitnou úpravou premlčania trestného stíhania podľa § 87 ods. 5 TZ, upustením od potrestania podľa § 40 TZ, kvalifikovanými skutkovými podstatami niektorých trestných činov, taktiež možnosťou fakultatívneho zastavenia trestného stíhania podľa § 215 ods. 2 písm. d) TP;

3) **nedovolené obchodovanie s drogami,**

- a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovuje rámcové rozhodnutie 2004/757/SVV, ktorým sa stanovujú minimálne ustanovenia o znakoch skutkových podstat trestných činov a trestov v oblasti nezákonného obchodu s drogami;²¹
- b) cieľom tohto rámcového rozhodnutia je prijať minimálne štandardy skutkových podstat tzv. drogových trestných činov, keďže nezákonný obchod s drogami predstavuje hrozbu pre zdravie, bezpečnosť a kvalitu života ľudí, ako aj pre legálne hospodárstvo, stabilitu a bezpečnosť členských štátov;²²
- c) členské štáty majú široký priestor na úvahu v otázke rozsahu kriminalizácie držby drog pre vlastnú potrebu, pre vlastnú potrebu vo väčšom množstve, na účel obchodovania a pod.;²³
- d) rámcové rozhodnutie je transponované trestnými činmi podľa § 171 a nasl. TZ;

¹⁸ Bod 5 preambuly smernice.

¹⁹ Bod 6 a nasl. preambuly smernice.

²⁰ Z hľadiska historickej komparácie je možné povedať, že právna úprava postihu sexuálneho zneužívania bola relatívne stabilná až do transpozície smernice, ktorá reaguje na nové fenomény súvisiace najmä s možnosťami zneužívania prostredníctvom elektronickej komunikácie.

²¹ Rámcové rozhodnutie Rady 2004/757/SVV z 25. októbra 2004, ktorým sa stanovujú minimálne ustanovenia o znakoch skutkových podstat trestných činov a trestov v oblasti nezákonného obchodu s drogami (Ú. v. EÚ L 335, 11. 11. 2004).

²² Body 1 a 3 preambuly rámcového rozhodnutia.

²³ Rozsudok z 11. júna 2020, JI, C-634/18, ECLI:EU:C:2020:455.

- 4) **nedovolené obchodovanie so zbraňami,**
- 5) **legalizácia výnosov z trestnej činnosti (tzv. pranie špinavých peňazí),**
 - a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovuje smernica 2018/1673 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva²⁴ a taktiež smernicou 2017/1371 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva, pokiaľ ide o výnosy z takejto trestnej činnosti;
 - b) cieľom predmetnej smernice (2018/1673) je zabezpečiť kriminalizáciu prania špinavých peňazí – legalizácie výnosov z trestnej činnosti, ak je spáchané úmyselne a s vedomím, že daný majetok priamo alebo aj nepriamo pochádza z trestnej činnosti, keďže naďalej ide o závažné problémy narúšajúce integritu, stabilitu a povesť finančného sektora a ohrozujú vnútorný trh a vnútornú bezpečnosť EÚ; zohľadňujú sa pritom odporúčania Finančnej akčnej skupiny (FATF);²⁵
 - c) smernica je transponovaná transponovaná najmä trestným činom legalizácie výnosov z trestnej činnosti podľa § 233 až 234 TZ a definíciou pojmov vec a výnos z trestnej činnosti podľa § 130 ods. 1 a 9 TZ, resp. doplnením zásady univerzality pri pôsobnosti TZ podľa § 5a TZ;
 - d) z hľadiska sankcií a procesných nástrojov je predmetná smernica doplnená smernicou 2014/42/EÚ o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii;²⁶
- 6) **korupcia,**
 - a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovuje rámcové rozhodnutie 2003/568/SVV o boji proti korupcii v súkromnom sektore;²⁷ parciálne povinnosť kriminalizovať korupciu ustanovuje aj smernica 2017/1371 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva,²⁸
 - b) cieľom predmetného rámcového rozhodnutia je posilniť nástroje na potlačanie korupcie, ktorá je závažným problémom nielen vo verejnom, ale aj v súkromnom sektore, pretože predstavuje ohrozenie spoločnosti založenej na dodržiavaní práva, resp. obmedzovanie hospodárskej súťaže vo vzťahu k nákupu tovaru alebo poskytovaniu služieb a bráni zdravému hospodárskemu rastu;²⁹
 - c) rámcové rozhodnutie je transponované najmä ustanoveniami trestných činov prijímania úplatku podľa § 328, podplácania podľa § 332 a nepriamej korupcie podľa § 336 TZ;
- 7) **falšovanie platobných prostriedkov,**

²⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1673 z 23. októbra 2018 o boji proti praniu špinavých peňazí prostredníctvom trestného práva (Ú. v. EÚ L 284, 12. 11. 2018).

²⁵ Body 1, 3 a 13 preambuly smernice.

²⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v Európskej únii (Ú. v. EÚ L 127, 29. 4. 2014).

²⁷ Rámcové rozhodnutie Rady 2003/568/SVV z 22. júla 2003 o boji proti korupcii v súkromnom sektore (Mimoriadne vydanie Ú. v. EÚ, kap. 19/zv. 6; Ú. v. EÚ L 192, 31. 7. 2003).

²⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2017/1371 z 5. júla 2017 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva (Ú. v. EÚ L 198, 28. 7. 2017).

²⁹ Bod 9 preambuly rámcového rozhodnutia.

- a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovuje smernica 2019/713 o boji proti podvodom s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a proti ich falšovaniu a pozmeňovaniu, resp. smernica 2014/62/EÚ o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu;³⁰
- b) cieľom smernice 2019/713 je potláčanie podvodov s bezhotovostnými platobnými prostriedkami a ich falšovania a pozmeňovania, čo súvisí s exponenciálnym rastom digitálneho hospodárstva, ale aj šírením inovácií v oblasti platobných technológií;³¹
- c) cieľom smernice 2014/62/EÚ je zamedziť a trestať akúkoľvek činnosť, ktorá súvisí s falšovaním eura;
- d) smernica 2019/713 je transponovaná trestným činom neoprávneného vyrobenia a používanie platobného prostriedku podľa § 219 TZ, resp. vymedzením pojmov platobný prostriedok a virtuálna mena podľa § 131 ods. 6 a 7 TZ;
- e) smernica 2014/62/EÚ je transponovaná trestnými činmi falšovania, pozmeňovania a neoprávnenej výroby peňazí a cenných papierov podľa § 270 TZ, uvádzania falšovaných, pozmenených a neoprávnene vyrobených peňazí a cenných papierov podľa § 271 TZ, výroby a držby falšovateľského náčinia podľa § 272 TZ, resp. spoločným ustanovením podľa § 280 TZ;

8) počítačová kriminalita,

- a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovuje smernica 2013/40/EÚ o útokoch na informačné systémy;³²
- b) cieľom smernice je harmonizácia trestného práva členských štátov v oblasti útokov na informačné systémy ustanovením minimálnych pravidiel týkajúcich sa vymedzenia trestných činov a príslušných sankcií, ako aj zlepšenie spolupráce medzi príslušnými orgánmi;³³
- c) smernica je transponovaná trestnými činmi neoprávneného prístupu do počítačového systému podľa § 247 TZ, neoprávneného zásahu do počítačového systému podľa § 247a TZ, neoprávneného zásahu do počítačového údajov podľa § 247b TZ, neoprávneného zachytávania počítačových údajov podľa § 247c TZ a výroby a držby prístupového zariadenia, hesla do počítačového systému alebo iných údajov podľa § 247d TZ;

9) organizovaná trestná činnosť,

- a) povinnosť kriminalizovať túto trestnú činnosť ustanovuje rámcové rozhodnutie 2008/841/SVV o boji proti organizovanému zločinu;³⁴
- b) cieľom tohto rámcového rozhodnutia je vytvorenie právneho rámca na úspešné potláčanie nebezpečenstva a šírenia zločineckých organizácií a na užšiu spoluprácu členských štátov EÚ v tejto veci;
- c) rámcové rozhodnutie je transponované najmä trestným činom založenia, zosnovania a podporovania zločineckej skupiny podľa § 296 TZ;

10) porušenie reštriktívnych opatrení Únie,

³⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/62/EÚ z 15. mája 2014 o trestnoprávnej ochrane eura a ostatných mien proti falšovaniu, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2000/383/SVV (Ú. v. EÚ L 151, 21. 5. 2014).

³¹ Body 5 a 6 preambuly smernice.

³² Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2013/40/EÚ z 12. augusta 2013 o útokoch na informačné systémy, ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2005/222/SVV (Ú. v. EÚ L 218, 14. 8. 2013).

³³ Bod 1 preambuly smernice.

³⁴ Rámcové rozhodnutie Rady 2008/841/SVV z 24. októbra 2008 o boji proti organizovanému zločinu (Ú. v. EÚ L 300, 11. 11. 2008).

- a) výkon reštriktívnych opatrení, teda medzinárodných sankcií voči tretím štátom alebo jednotlivcom ukladaných Úniou predstavuje nástroj presadzovania úniových hodnôt navonok, preto výkon týchto reštriktívnych opatrení si vyžaduje trestnoprávnu ochranu;
- b) Rada preto v roku 2022 prvýkrát rozhodla o rozšírení zoznamu tzv. európskych trestných činov o porušovanie reštriktívnych opatrení;³⁵
- c) povinnosť kriminalizovať porušovanie reštriktívnych opatrení upravuje smernica 2024/1226 o vymedzení trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie;
- d) smernica je transponovaná trestným činom porušovania reštriktívneho opatrenia podľa § 417a až 417e TZ;

11) iná obzvlášť závažná trestná činnosť s cezhraničným rozmerom (čl. 83 ods. 1 tretí pododsek ZFEÚ).

Ďalej podľa čl. 83 ods. 2 ZFEÚ je možné realizovať kriminalizáciu prostredníctvom smerníc aj v ďalších oblastiach, ktoré sú predmetom harmonizácie v úniomom práve. Toto rozšírenie sa zvykne označovať ako „funkčná“ kriminalizácia, pričom to vyvoláva otázky z hľadiska nejasného vymedzenia harmonizačných kompetencií v oblasti trestného práva.³⁶

Harmonizácia trestného práva hmotného vo forme ustanovenia povinnosti kriminalizovať určité konania sa však uskutočňuje aj na základe **iných ustanovení** ako len podľa čl. 83 ZFEÚ. Medzi takéto ustanovenia patria:

- 1) čl. 325 ZFEÚ, na základe ktorého sa prijímajú opatrenia proti podvodom poškodzujúcim finančné záujmy EÚ, pričom takýmto opatrením je smernica 2017/1371 o boji proti podvodom, ktoré poškodzujú finančné záujmy Únie, prostredníctvom trestného práva; cieľom tejto smernice je ochrana hospodárenia s rozpočtovými prostriedkami EÚ, ako aj s jej aktívami a aktívami členských štátov, ak je to relevantné na napĺňanie politik EÚ;³⁷
- 2) čl. 191 a 192 ZFEÚ, na základe ktorých sa prijímajú opatrenia týkajúce sa ochrany životného prostredia; v súlade s týmto cieľom je smernica 2024/1203 o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva;³⁸ cieľom tejto smernice je účinnejšia ochrana životného prostredia v členských štátoch EÚ, resp. dosiahnutie riadneho presadzovania odvetvových pravidiel v oblasti ochrany životného prostredia, a to zvýšením dostupnosti účinných, primeraných a odrádzajúcich trestných sankcií, ktoré zodpovedajú závažnosti trestných činov, ktorými sa poškodzuje životné prostredie, ktoré obvykle spôsobujú alebo môžu spôsobiť podstatnú škodu na ovzduší vrátane stratosféry, na pôde a vode a na živočíchoch alebo rastlinách, vrátane ochrany druhov.³⁹

³⁵ Rozhodnutie Rady (EÚ) 2022/2332 z 28. novembra 2022 o určení porušenia reštriktívnych opatrení Únie za oblasť trestnej činnosti, ktorá spĺňa kritériá uvedené v článku 83 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (Ú. v. EÚ L 308, 29.11.2022, s. 18 – 21).

³⁶ MITSILEGAS, V.: *EU Criminal Law after Lisbon. Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Oxford: Hard Publishing, 2018, s. 60 a nasl.

³⁷ Bod 1 preambuly smernice o boji proti podvodom.

³⁸ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1203 z 11. apríla 2024 o ochrane životného prostredia prostredníctvom trestného práva, ktorou sa nahrádzajú smernice 2008/99/ES a 2009/123/ES (Ú. v. EÚ L, 2024/1203, 30.4.2024).

³⁹ Primerane bod 4 preambuly smernice a ďalšie.

Celkovo obsahuje Trestný zákon transpozičný odkaz na približne 30 smerníc (resp. rámcových rozhodnutí) EÚ, ktorými je vnútroštátny zákonodarca pri definovaní trestnej politiky značne limitovaný.

Uvedené pramene a konkrétne ustanovenia práva EÚ v značnej väčšine prípadov ustanovujú minimálny štandard kriminalizácie, ktorý musí byť vnútroštátnou legislatívnou činnosťou splnený, čo však nevylučuje, aby zákonodarca upravil ešte širší rozsah kriminalizácie, príp. s výraznejším punitívnym charakterom (vyššími trestnými sadzbami). Tým právo EÚ v prevažnej miere vytvára podmienky, resp. požiadavky na rozširovanie kriminalizácie.

Okrem explicitných štandardov, z ktorých vyplýva povinnosť kriminalizovať určité skutky, je možné potenciálne odvodiť potrebu kriminalizácie z niektorých prameňov aj implicitne – napr. na účinné presadzovanie harmonizovaných pravidiel verejného obstarávania v zmysle smernice 2014/24/EÚ⁴⁰ považujeme za potrebné, aby vnútroštátne právo obsahovalo ako *ultima ratio* aj trestnoprávny sankčný mechanizmus v prípade spáchania machinácií pri verejnom obstarávaní, a to aj popri civilnoprávnej zodpovednosti (povinnosti nahradiť škodu).

Na druhej strane, právo EÚ obsahuje – taktiež väčšinou implicitne – aj požiadavky na dekriminalizáciu, napr. pri zabezpečení voľného pohybu osôb (ako sme spomínali) alebo na základe požiadavky realizácie plného účinku prameňov, ktorými je upravená migračná politika EÚ:

- 1) napr. nie je možné potláčať neoprávnený pobyt príslušníkov tretích krajín trestnými sankciami, ak je možné uplatniť donucovacie opatrenia podľa smernice 2008/115/ES;⁴¹
- 2) resp. nie je možné (vzhľadom na práva a postupy stanovené v smerniciach 2013/33/EÚ a 2013/32/EÚ) trestnoprávne postihovať poskytovanie pomoci pri podávaní žiadosti o azyl.⁴²

5. Ľudskoprávne záväzky štátu a trestné právo

Vzťah medzi trestným právom a ochranou základných práv a slobôd treba interpretovať predovšetkým optikou právnych záruk zakotvených v medzinárodnom a európskom právnom poriadku. Z hľadiska medzinárodného práva je kľúčovým Dohovor, zatiaľ čo na úrovni práva Európskej únie ide o Chartu základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“). Tieto dva dokumenty vytvárajú pevný normatívny základ pre ochranu základných práv a zároveň stanovujú hranice a požiadavky na výkon štátnej trestnej represie.

Trestné právo ako osobitný nástroj ochrany verejných záujmov a regulácie sociálnych vzťahov predstavuje najintenzívnejší zásah štátu do základných práv jednotlivca. V tejto súvislosti je neodškriepiteľné, že bez existencie trestného práva ako *ultima ratio* mechanizmu ochrany právneho poriadku a spoločenských hodnôt by ochrana základných práv a slobôd zostala len deklaratórnou, teda čisto hypotetickou a neúčinnou, obmedzenou na čisto normatívnu alebo teoretickú rovinu.

⁴⁰ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2014/24/EÚ z 26. februára 2014 o verejnom obstarávaní a o zrušení smernice 2004/18/ES Text s významom pre EHP (Ú. v. EÚ L 94, 28.3.2014, s. 65 – 242).

⁴¹ Pozri rozsudok Súdneho dvora zo 6. decembra 2011, Achughabian, C-329/11, ECLI:EU:C:2011:807, vo výroku. Porovnaj tiež rozsudok zo 7. júna 2016, Affum, C-47/15, ECLI:EU:C:2016:408, vo výroku.

⁴² Rozsudok Súdneho dvora zo 16. novembra 2021, Komisia/Maďarsko, C-821/19, ECLI:EU:C:2021:930, vo výroku.

V záujme skutočného presadenia základných práv na vnútroštátnej úrovni musia byť výklad a aplikácia základných práv a slobôd koncipované tak, aby tieto neboli iba formálnymi alebo abstraktnými zárukami, ale aby sa uplatňovali praktickým a účinným spôsobom („*practical and effective*“, nie iba „*theoretical or illusory*“). Táto zásada bola opakovane zdôraznená judikatúrou EŠLP – z historickej judikatúry napr. Airey v. Írsko, kde súd vyzdvihol potrebu reálneho a efektívneho prístupu k právam garantovaným Dohovorom,⁴³ v novších rozhodnutiach v kontexte pozitívnych záväzkov napr. Mocanu a iní v. Rumunsko.⁴⁴

Zdôrazňujeme, že doktrína povinnosti ochrany základných práv a slobôd – vrátane záväzkov smerujúcich k ochrane prostriedkami trestného práva hmotného – platí k ochrane základných práv a slobôd podstatne širšie, **nie len vo vzťahu k zákazu mučenia, neľudského zaobchádzania alebo trestania podľa čl. 3 Dohovoru**, ako naznačil ÚS SR.⁴⁵

Podľa názoru Ústavného soudu ČR (ďalej aj „ÚS ČR“) vo veci II. ÚS 2468/24⁴⁶ garancie základných práv a slobôd už nie sú len „monológom zákonodarcu“, teda nie sú len vnútroštátnou záležitosťou, resp. nie sú len jednostranne predpísanými právami v rámci legislatívnej činnosti, ale je potrebné ich považovať:

- 1) za ústavne zaručené verejné subjektívne právo, ale aj
- 2) objektívnu hodnotu (nadradené objektívne právo), z ktorého musí vychádzať akýkoľvek výkon verejnej moci, vrátane tvorby a aplikácie práva, a to
 - a) v oblasti súkromného práva (teória „*prozařování*“),
 - b) ale aj v oblasti verejného práva.

Pri tvorbe trestnej politiky zákonodarca konkretizuje ľudsko-právne ustanovenia a môže sa pohybovať len v rámci tohto systému. ÚS ČR v tomto zmysle hovorí (II. ÚS 527/23), že **suverenita zákonodarcu pri stanovovaní trestnej politiky je prelomená**.⁴⁷ V rámci tejto konkretizácie sa nemôže trestná politika obmedziť len na tradičný vzťah páchatel'a a štátu (procesne: orgánov činných v trestnom konaní, resp. súdov a obvineného), ale vzhľadom na celý systém základných práv je potrebné prihliadať aj na pozície poškodeného a obetí trestného činu.

Rozhodovanie o tom, či bol spáchaný trestný čin, kto je jeho páchatel'om a aký trest alebo iná právna sankcia mu môže byť uložená, je výlučne v kompetencii štátu, ktorý túto právomoc vykonáva prostredníctvom svojich orgánov podľa pravidiel trestného konania. V rámci tohto procesu však musí byť **rovnako dôsledne rešpektovaná aj ústavná, medzinárodná a úniová ochrana práv obetí trestných činov** – a to tak ich práv hmotnoprávných, ako aj procesných. Štát je preto povinný zabezpečiť spravodlivé trestné konanie, ktoré zohľadňuje nielen práva obvineného, ale aj oprávnené záujmy poškodených, a to napriek tomu, že tieto subjekty vystupujú v trestnom konaní v odlišnom postavení a plnia rozdielne procesné úlohy. Ochrana základných práv a slobôd sa teda vzťahuje na všetky subjekty trestného konania – nielen na obvineného (resp. podozrivého, obžalovaného či odsúdeného), ale aj na poškodeného a obeť.

⁴³ V kontexte práva na spravodlivý proces (vrátane práva na prístup k obhajcovi) napr. rozsudok Veľkej komory EŠLP z 27. novembra 2008, Salduz v. Turecko, bod 51. Z historickej judikatúry napr. rozsudok z 9. októbra 1979 vo veci Airey v. Írsko, bod 24.

⁴⁴ Rozsudok EŠLP vo veci Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09 45886/07 32431/08, bod 315.

⁴⁵ Vyššie citovaný bod 353 nálezu vo veci PL. ÚS 3/2024.

⁴⁶ Nález Ústavného soudu ČR z 12. marca 2025, sp. zn. II. ÚS 2468/24, bod 19.

⁴⁷ Nález Ústavného soudu ČR z 30. mája 2024, sp. zn. II. ÚS 527/23, bod 40 (vo veci podozrenia z viacerých prípadov sexualizovaného násillia zo strany bývalého poslanca DF).

Nie je to teda len zákonodarca, kto je povinný zohľadňovať tieto záväzky. Legislatívna činnosť ale aj aplikačná prax sú teda pri tvorbe právnych predpisov, a osobitne v oblasti trestného práva, obmedzené všeobecnými limitmi vyplývajúcimi z Dohovoru, Charty a iných medzinárodných nástrojov ochrany ľudských práv. Rovnako sú nimi viazané súdy a orgány činné v trestnom konaní, ktoré musia interpretovať a aplikovať vnútroštátne právne normy v súlade s Dohovorom a Chartou. Tieto záväzky možno klasifikovať do dvoch základných kategórií:

1) Negatívne záväzky štátu

Ide o povinnosť štátu zdržať sa zásahov, ktoré by porušovali základné práva a slobody jednotlivca. Z negatívnych záväzkov vyplýva zákaz kriminalizácie určitých foriem správania, ktoré predstavujú výkon základných práv. Medzi klasické príklady patria:

- a) zákaz kriminalizácie opustenia republiky, ktorý by bol v rozpore s právom na slobodu pohybu a osobnú slobodu (čl. 5 Dohovoru a čl. 2 Protokolu č. 4 k Dohovoru), resp. s právom na slobodný pohyb a pobyt vyplývajúcimi z občianstva EÚ podľa čl. 20 ZFEÚ⁴⁸;
- b) zákaz kriminalizácie homosexuálnych stykov medzi dospelými osobami vykonaných za vzájomného súhlasu, ktorý by odporoval právu na rešpektovanie súkromného života (čl. 8 Dohovoru). K tomu porovnaj rozhodnutia *Dudgeon v. Spojené kráľovstvo* (1981)⁴⁹ a *Modinos v. Cyprus* (1993).⁵⁰

2) Pozitívne záväzky štátu

Pozitívne záväzky predstavujú aktívnu povinnosť štátu zabezpečiť ochranu základných práv a slobôd, a to nielen pasívnym nezasahovaním, ale aj prostredníctvom prijímania legislatívnych, administratívnych alebo justičných opatrení. Tento koncept pozitívnych záväzkov je výtvorom judikatúrnej praxe EŠLP, ktorá sa týmto spôsobom snaží garantovať reálnu ochranu práv jednotlivcov voči zásahom zo strany iných osôb alebo subjektov.

Pozitívne záväzky štátu možno chápať v dvoch rovinách:

- 1) **v hmotnoprávnej rovine** – povinnosť štátu vytvoriť účinné trestnoprávne mechanizmy na ochranu obetí, konkrétne povinnosť ustanoviť trestnosť zásahu (kriminalizovať), čiže ustanoviť ako trestné také činy, ktoré najzávažnejším spôsobom porušujú právo na život a právo nebyť mučený, zákaz otroctva a nútených prác, právo na osobnú slobodu, resp. právo na ochranu súkromného a rodinného života;
- 2) **v procesnoprávnej rovine** – predovšetkým povinnosť ustanoviť efektívne procesné nástroje na objasnenie skutku kvalifikovaného ako zásah do práv jednotlivca a povinnosť tieto nástroje aplikovať, čo predstavuje samotný obsah *práva na účinné vyšetrowanie*. K uvedenému však pripomínáme, že ÚS ČR vníma pozitívne záväzky štátu v procesnoprávnej rovine ešte širšie, pričom právo na účinné vyšetrowanie je „len“ jedným z aspektov celej mozaiky pozitívnych procesných povinností štátnych orgánov, medzi ktoré patria aj: ochrana pred sekundárnou viktimizáciou, poskytovanie ochrany prostredníctvom ústavnokonformného výkladu právnych predpisov, hodnotenie dôkazov bez extrémneho

⁴⁸ V súlade s čl. 45 Charty základných práv EÚ je toto právo povýšené na základné právo občanov.

⁴⁹ Rozsudok EŠLP z 22. októbra 1981, *Dudgeon v. Spojené kráľovstvo*, č. 7525/76.

⁵⁰ Rozsudok EŠLP z 22. apríla 1993, *Modinos v. Cyprus*, č. 15070/89.

rozporu medzi vykonanými dôkazmi a skutkovými závermi, zabezpečenie primeraných participačných procesných oprávnení.⁵¹

6. Právo na účinné vyšetrovanie ako súčasť pozitívneho záväzku štátu

Jedným zo základných prejavov pozitívneho záväzku štátu pri ochrane základných práv a slobôd je povinnosť zabezpečiť účinné vyšetrovanie, predovšetkým v prípadoch závažného porušenia práv, akými sú právo na život, zákaz mučenia, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania, ako aj práva na ochranu ľudskej dôstojnosti a telesnej integrity. Tento záväzok vyplýva predovšetkým z článkov 2, 3 a 8 Dohovoru a bol opakovane potvrdený judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva.

V procesnej rovine je teda obsahom tejto povinnosti štátu realizácia **práva na účinné vyšetrovanie**. Atribútmi účinného vyšetrovania sú podľa ESLP: *dôkladnosť* (napr. aplikácia vhodných dôkazných prostriedkov, preverenie všetkých verzií), *rýchlosť* (právo na vybavenie trestnej veci v primeranej lehote), *nezávislosť a nestrannosť* (vrátane realizácie práv poškodených a obetí)^{52, 53}. Dôsledné dodržiavanie týchto zásad (atribútov) posilňuje dôveru všetkých ľudí v spravodlivosť a zákonnosť trestného konania. Atribúty práva na účinné vyšetrovanie preberá aj rozhodovacia prax vnútroštátnych súdov.⁵⁴

ÚS SR vo svojom náleze **I. ÚS 431/2019** výslovne konštatoval, že poškodený alebo obeť trestného činu má právo na účinné a efektívne vyšetrovanie, ak je v stávke podozrenie zo závažnej trestnej činnosti, akou je napríklad domáce násilie. Ústavný súd v tomto náleze podrobne vysvetlil, že účinnosť vyšetrovania závisí od jeho dôkladnosti, rýchlosti, nezávislosti a nestrannosti. Zároveň zdôraznil, že rýchlosť vyšetrovania je dôležitým indikátorom toho, či orgány činné v trestnom konaní konajú s náležitou starostlivosťou. Zdlhavé a neefektívne konanie podľa ÚS SR oslabuje dôveru verejnosti v schopnosť štátu reagovať na trestnú činnosť a môže byť vnímané ako forma tolerancie k jej páchaniu.

K naplneniu požiadavky účinného vyšetrovania sa nedávno vyjadril aj Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku vo veci **X proti Cypru** zo dňa 27. februára 2025. Predmetom konania bol prípad znásilnenia britskej občianky skupinou mužov na Cypre v roku 2019. Sťažovateľka namietala, že orgány verejnej moci nekonali dostatočne dôsledne pri vyšetrovaní skutku, podceňovali závažnosť tvrdení, a že vyšetrovanie bolo sprevádzané výraznými nedostatkami vrátane neobjektívneho prístupu a nedostatočného zabezpečenia dôkazov. Európsky súd dospel k záveru, že v predmetnej veci došlo k porušeniu článkov 3 a 8 Dohovoru. Konkrétne konštatoval, že cyperské orgány zlyhali vo svojej pozitívnej povinnosti viesť efektívne vyšetrovanie obvinení zo závažného sexuálneho násillia.⁵⁵ Súdu prekážalo najmä to, že polícia nevyhodnotila relevantné dôkazy, nevypočula svedkov, ktorí

⁵¹ Nález ÚS ČR z 30. mája 2024, sp. zn. II. ÚS 527/23, bod 46 (vo veci podozrenia z viacerých prípadov sexualizovaného násillia zo strany bývalého poslanca DF).

⁵² Súčasťou tejto procesnej stránky je aj zabezpečenie rovnosti zbraní a procesnej spravodlivosti v trestnom konaní, ktoré musia byť zaručené aj pre poškodených a obeť, nielen pre obvinených.

⁵³ Napr. v kontexte práva na život podľa čl. 2 Dohovoru zo starších rozsudkov ESLP rozsudok Veľkej komory z 15. mája 2007, Ramsahai a iní v. Holandsko, č. 52391/99, bod 324; taktiež (aj v kontexte nedbanlivostného spôsobenia smrti) rozsudok Veľkej komory z 25. júna 2019, Nicolae Virgiliu Tănase v. Rumunsko, č. 41720/13, body 165 a nasl. Uvedené kritériá tiež nasleduje napríklad aj rozsudok Veľkej komory zo 16. februára 2021, Hanan v. Nemecko, č. 4871/16, body 200 a nasl., resp. množstvo ďalších rozsudkov.

⁵⁴ Napr. v kontexte zákazu mučenia, neľudského zaobchádzania a trestania z novších rozhodnutí nález Ústavného soudu ČR z 12. marca 2025, sp. zn. II. ÚS 2468/24, bod 23 a nasl. K ďalším rozhodnutiam pozri ČENTĚŠ, J., BELEŠ, A.: Európske aspekty práva na účinné vyšetrovanie v súvislosti s porušeniami zákazu mučenia a práva na život. Policajná teória a prax, 2022, roč. 30, č. 1, s. 66 – 78.

⁵⁵ Rozsudok ESLP z 27. februára 2025 X v. Cyprus, č. 40733/22 bod 105

mohli potvrdiť výpoveď sťažovateľky, a vo vyšetrovaní sa objavili známky rodových predsudkov, čo viedlo k nedostatočnému procesnému zaobchádzaniu so sťažovateľkou ako s obeťou.

Z uvedenej judikatúry ÚS SR i ESLP možno vyvodiť jednoznačný záver: **štát má pozitívny záväzok zabezpečiť, aby obeť závažných trestných činov mali k dispozícii efektívny, dôsledný a nestranný vyšetrovací mechanizmus.** Tento záväzok je integrálnou súčasťou princípov právneho štátu a musí byť rešpektovaný rovnako ako práva obvinených na spravodlivý proces. Tým sa však pozitívne záväzky štátu nevyčerpávajú.

Na margo uvedeného však podotýkame, že napriek tomu v slovenskom právnom poriadku absentuje explicitné zakotvenie práva na účinné vyšetrovanie ako samostatného procesného práva poškodeného. Táto absencia môže spôsobovať právnu neistotu a potenciálne riziko nedostatočnej ochrany práv obetí, najmä v prípadoch sexuálneho a rodovo podmieneného násillia. *De lege ferenda* sa preto javí ako vhodné a potrebné zvážiť zakotvenie tohto práva priamo do Trestného poriadku, buď ako všeobecnú zásadu konania, alebo ako osobitné právo poškodeného v rámci konkrétnych trestných činov.

Takéto posilnenie právnej ochrany poškodených by zároveň mohlo významne prispieť k rozvoju konceptu **restoratívnej justície**, ktorý je v ostatnom období čoraz častejšie skloňovaný aj v legislatívnych iniciatívach⁵⁶ (hoci viac proklamatívne ako skutočne). Restoratívna justícia kladie dôraz na aktívne zapojenie obete do trestného konania, na jej uznanie ako plnohodnotného účastníka konania a na snahu o obnovenie rovnováhy medzi páchatelom, obeťou a spoločnosťou. Právo na účinné vyšetrovanie v prospech obete tak nemožno vnímať izolovane, ale ako súčasť širšieho procesu smerujúceho k spravodlivému a sociálne vyváženému trestnému procesu.

7. Konzekvencie pozitívnych záväzkov v hmotnoprávnej rovine

Definovania trestnej politiky cez pozitívne záväzky sa týka aj **otázka ingerencie poškodeného a obetí v trestnom konaní do rozhodnutí o nestíhaní / o zastavení trestného stíhania, oslobodenia spod obžaloby, resp. do ukladania trestov v prípade odsúdenia obžalovaného.** Ako problematická sa tiež môže javiť už len otázka rozsahu kriminalizácie a dokonca konkrétneho spôsobu definovania skutkovej podstaty trestného činu. Napr. z garancie práva na ochranu súkromného a rodinného života vyplýva povinnosť trestnoprávne postihovať nekonsenzuálne vykonanie pohlavného styku (znásilnenie). Vyplýva však z toho povinnosť štátu len jedným konkrétnym spôsobom definovať skutkovú podstatu trestného činu? Vyplýva z pozitívnych záväzkov v hmotnoprávnej rovine aj povinnosť ukladať konkrétne druhy sankcie?

V nedávnom prípade Pl. ÚS 17/24 odmietlo plénum ÚS ČR⁵⁷ zrušiť rozhodnutie krajského súdu o uložení podmienecného trestu odňatia slobody za znásilnenie, avšak **deklaratórne vyslovilo porušenie práv obetí na riadne odôvodnenie rozhodnutia**, ktoré vyplýva z procesnej časti pozitívnych záväzkov štátu v rámci zákazu mučenia podľa čl. 3 Dohovoru.

Pokiaľ ide o **ukladanie trestov**, tak tam sa môžu názory na **možnú ingerenciu poškodeného** pohybovať na škále medzi dvoma extrémami:

⁵⁶ Pozri dôvodovú správu k tzv. veľkej novele zákonom č. 40/2024 Z. z.

⁵⁷ Nález Ústavného súdu ČR z 19. marca 2025, sp. zn. Pl. ÚS 17/24.

- 1) od názoru, že poškodený nemá žiadne právo na ingerenciu do uloženia konkrétneho trestu obžalovanému (čiže napr. nepodmienečného trestu odňatia slobody pri znásilnení),
- 2) cez názor, že poškodený má právo na to, aby uloženie trestu obžalovanému bolo všeobecným súdom riadne odôvodnené,
- 3) až po názor, že poškodený má v určitých prípadoch právo na to, aby bol obžalovanému uložený konkrétny trest (napr. NEPO TOS), pričom ústavný súd má v rámci presadzovania pozitívnych záväzkov právo na priamu ingerenciu do ukladaného trestu.

Opakovane sa vyskytujúcou rozhodovacou praxou ústavných súdov (najmä ÚS ČR) je identifikovanie porušenia pozitívnych záväzkov štátu v procesnej rovine (právo na účinné vyšetrovanie), a to v prípadoch predovšetkým oslobodenia spod obžaloby, resp. zastavenia trestného stíhania (prip. odmietnutia trestného oznámenia).

Na druhej strane ústavné súdnictvo nezasahuje do rozhodnutí súdov, ktorými bola vyslovená vina a uložená určitá sankcia, avšak sankcia by sa mohla z pohľadu pozitívnych záväzkov štátu javiť ako nedostatočne prísna (v dikkii únieových smerníc: *účinná, primeraná a odradzujúca*), aby zabezpečila účinnú ochranu základného práva, ktoré bolo trestným činom porušené.

Z pohľadu zástancov tohto odlišného prístupu je to prirodzené, pretože oslobodenie spod obžaloby (prip. zastavenie trestného stíhania) sa môže zakladať práve na nedostatočnom vyšetrení prípadu, a teda porušenie pozitívnej povinnosti (vyplývajúcej zo základného práva) spočíva konkrétne v porušení práva na účinné vyšetrovanie.

Z pohľadu zástancov prístupu aktívnych zásahov ústavného súdu (resp. ESLP) aj do otázky ukladaných trestov je však uvedené rozlišovanie paradoxné a nedostatočne odôvodnené: zrušenie oslobodzujúceho rozsudku predsa predstavuje invazívnejší zásah do právoplatného rozhodnutia na základe aplikácie pozitívnych záväzkov v porovnaní so zrušením rozhodnutí, ktorými bol páchatel' odsúdený, avšak z pohľadu pozitívnych záväzkov má byť poopravený len uložený trest, pretože je príliš mierny.

Tento druhý uvedený prístup, ktorý pripúšťa aj zásah do ukladaného trestu je možné podporiť aj faktom, že právo na účinné vyšetrovanie (ktoré môže byť dôvodom zrušenia oslobodzujúceho rozsudku) je len jedným z atribútov pozitívnych záväzkov, a to procesným atribútom. Pozitívne záväzky majú totiž aj hmotnoprávnu rovinu - povinnosť kriminalizácie a povinnosť ustanoviť primerané sankcie z pohľadu legislatívnej činnosti. Túto hmotnoprávnu rovinu je potenciálne možné uplatniť nielen v legislatívnej rovine, ale aj v aplikačnej rovine, a to predovšetkým v rámci rozhodovania všeobecných súdov o vine a treste.

Z hľadiska účinného presadzovania pozitívnych záväzkov štátu v hmotnoprávnej rovine sa preto prikláňame k názoru, že vo výnimočnom prípade - zjavne *excesívne mierneho trestu* - môže prísť aj k zrušeniu rozhodnutia všeobecného súdu ústavným súdom, hoci koncepcne nemá byť primárne úlohou ústavného súdu preskúmavať primeranosť ukladaných trestov. V takom prípade však musíme pripustiť na druhej strane aj možnosť zrušenia neprimerane prísneho trestu, teda zásah ústavného súdu v prospech páchatel'a.⁵⁸

⁵⁸ Drápal k tomu uvádza, že vyžadovaná miera „excesívnosti“ na zrušenie trestu v prospech páchatel'a (teda ako trestu neprimerane prísneho) by mala byť nižšie ako vyžadovaná miera „excesívnosti“ na zrušenie trestu v prospech obete (teda ako trestu neprimerane mierneho). Pozri DRÁPAL, J.: *Judikatura ESLP k trestání sexuálního násilí: Dobré úmysly, špatné právo?* Časopis pro právní vědu a praxi, 2024, roč. 23, č. 4, s. 671 – 672.

Preto z pohľadu aplikácie pozitívnych záväzkov štátu sa javí ako vhodné a v budúcnosti aj nevyhnutné celkovo a najmä koncepčne prehodnotiť rozsah participačných oprávnení poškodeného v trestnom konaní. Ak totiž pripustíme možnosť zrušenia uloženého trestu ústavným súdom na základe sťažnosti poškodeného, mali by sme prehodnotiť koncepciu poškodeného ako strany trestného konania, pričom podstatnými otázkami by mohli byť:

- 1) Má mať poškodený právo na podanie odvolania v neprospech obžalovaného aj proti výroku o vine a treste podľa § 307 TP?
- 2) Má poškodený mať právo podať dovolanie v neprospech odsúdeného?
- 3) Má mať poškodený právo podať subsidiárnu trestnú žalobu?

Pri presadzovaní pozitívnych záväzkov je potrebné mať na zreteli, že primárnou úlohou ústavného súdu nie je byť opravnou inštanciou pre poškodených, ktorí nesúhlasia s rozsudkom, konkrétne s výrokom o treste, ani byť iniciátorom novej „spravodlivej trestnej politiky“ prostredníctvom judikatúry. Vytváranie nových právnych oprávnení procesných subjektov v trestnom konaní patrí do právomoci parlamentu, nie súdu. Ak sa má poškodený stať plnohodnotnou stranou konania ide o zásadnú zmenu trestnoprocesnej koncepcie, ktorá musí byť uskutočnená legislatívnym procesom.

Záver

Trestná politika predstavuje výraznú formu uplatňovania štátnej moci, ktorá však nemôže byť vykonávaná v izolácii od ústavných a medzinárodnoprávných záväzkov. Tvorba trestnej politiky je viacúrovňová – neodohráva sa len na úrovni vnútroštátneho práva, ale expanzívne do nej zasahuje aj úroveň únieového a medzinárodného práva, pričom hranice jednotlivých oblastí nie sú úplne jasné.

Nález **PL. ÚS 3/2024** Ústavného súdu SR sa pokúša definovať limity voľnej úvahy zákonodarcu pri tvorbe trestnej politiky, no podľa nášho názoru redukuje tieto limity len na zákaz svojvôle, zákaz mučenia a požiadavku primeranosti trestov. Takéto vymedzenie je však nedostatočné, keďže opomína dôležité pozitívne záväzky štátu, najmä v rovine hmotnoprávnej kriminalizácie závažných porušení práv a povinnosti zabezpečiť účinné vyšetrovanie. Nález tiež neadekvátne narába s pojmom *svojvôľa* ako samostatným limitom zákonodarnej činnosti, pričom nezohľadňuje, že skutočným ústavným kritériom musí byť súlad s konkrétnymi právami a hodnotami zakotvenými v Ústave SR, Dohovore a Charte. Legislatívne rozhodnutia, ktoré nezabezpečujú reálnu ochranu práv obetí alebo umožňujú arbitrárne prístupy, môžu byť v rozpore s týmito pozitívnymi záväzkami, a tým aj protiústavné.

Záverom možno konštatovať, že ak má byť trestná politika v právnom štáte legitímna, musí reflektovať nielen ochranu spoločnosti pred páchatel'mi, ale aj dôslednú ochranu práv obetí. Právo na účinné vyšetrovanie by preto malo byť explicitne zakotvené v slovenskom právnom poriadku ako prostriedok naplnenia pozitívnych záväzkov štátu a ako kľúčový nástroj na zabezpečenie dôvery verejnosti v spravodlivosť. Zároveň si **postavenie obetí a zaručenie ich práv**, ktoré vyplývajú z pozitívnych záväzkov štátu môže *pro futuro* vyžadovať hlbšie štrukturálne zmeny v trestnom práve, ktoré budú mať za následok **opustenie dichotómie základného trestnoprávneho vzťahu** medzi páchatel'om a štátom. Kritická reflexia nálezu PL. ÚS 3/2024 preto ukazuje, že slovenský ústavný diskurz potrebuje presnejšie uchopenie limitov zákonodarcu, ktoré nebudú len formálne, ale budú odrážať reálne potreby ochrany základných práv a slobôd, resp. všeobecne medzinárodné a únieové záväzky.

Použitá literatúra

1. ČENTÉŠ, J., BELEŠ, A.: *Európske aspekty práva na účinné vyšetovanie v súvislosti s porušeniami zákazu mučenia a práva na život*. Policajná teória a prax, 2022, roč. 30, č. 1, s. 66 – 78.
2. ČENTÉŠ, J., BELEŠ, A.: *Vývoj právnej úpravy trestného činu terorizmu*. In: Terorismus - základní otázky trestního práva a kriminologie. Praha: Leges, 2017, s. 51-65.
3. DRÁPAL, J.: *Judikatura ESLP k trestání sexuálního násilí: Dobré úmysly, špatné právo?* Časopis pro právní vědu a praxi, 2024, roč. 23, č. 4, s. 663 – 686.
4. GRIVNA, T.: *Pojem a systém trestního práva Evropské unie*. In: JELÍNEK, J., GRIVNA, T., ROMŽA, S., TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, J., SYKOVÁ, A. et al.: *Trestní právo Evropské unie*. Druhé, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 24.
5. KLIMEK, L.: *Základy trestného práva Európskej únie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 67
6. MAREČEK, L.: *Medzinárodné trestné právo a jeho implementácia v slovenskom právnom poriadku*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2025, s. 8.
7. MENCEROVÁ, I., L. TOBIÁŠOVÁ, Y. TURAYOVÁ a kol.: *Trestné právo hmotné*. Všeobecná časť. 2. aktualizované a prepracované vydanie. Šamorín: Heuréka, 2015, 443 s.
8. MITSILEGAS, V.: *EU Criminal Law after Lisbon. Rights, Trust and the Transformation of Justice in Europe*. Oxford: Hard Publishing, 2018, 295 s.
9. Nález ÚS SR z 25. júna 2024, sp. zn. IV. ÚS 86/2024
10. Nález ÚS SR zo dňa 15. júna 2023, sp. zn. III. ÚS 65/2023
11. Nález Ústavného súdu SR z 2. novembra 2011, sp. zn. PL ÚS 6/09
12. Nález Ústavného súdu SR z 3. júla 2024, sp. zn. PL. ÚS 3/2024
13. Nález Ústavného súdu SR z 30. novembra 2021, sp. zn. III. ÚS 90/2021
14. Nález Ústavního soudu ČR z 12. marca 2025, sp. zn. II. ÚS 2468/24
15. nález Ústavního soudu ČR z 12. marca 2025, sp. zn. II. ÚS 2468/24
16. Nález Ústavního soudu ČR z 30. mája 2024, sp. zn. II. ÚS 527/23
17. Nález Ústavního soudu ČR z 19. marca 2025, sp. zn. Pl. ÚS 17/24
18. Nález Ústavního soudu ČR z 26. júna 2023, sp. zn. II. ÚS 297/22
19. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.
20. Rozsudok ESLP Veľkej komory z 15. mája 2007, Ramsahai a iní v. Holandsko, č. 52391/99.
21. Rozsudok ESLP vo veci Mocanu a iní v. Rumunsko zo 17. septembra 2014, č. 10865/09 45886/07 32431/08
22. Rozsudok ESLP *X proti Cypru* z 27. februára 2025, č. 40733/22
23. Rozsudok Súdneho dvora z 24. júna 2019, *Komisija v. Poľská republika*, C-619/18, ECLI:EU:C:2019:531
24. Rozsudok Súdneho dvora z 25. júla 2018, *LM*, C-216/18 PPU, ECLI:EU:C:2018:586
25. Rozsudok Veľkej komory ESLP z 27. novembra 2008, *Salduz v. Turecko*
26. Rozsudok Veľkej komory z 25. júna 2019, *Nicolae Virgiliu Tănase v. Rumunsko*, č. 41720/13. Rozsudok Veľkej komory zo 16. februára 2021, *Hanan v. Nemecko*, č. 4871/16.

27. Rozsudok z 11. júna 2020, *JJ*, C-634/18, ECLI:EU:C:2020:455.
28. Rozsudok z 9. októbra 1979 vo veci *Airey v. Írsko*
29. SATZGER, H.: *Art. 83 AEUV*. In: STREINZ, R. a kol.: *EUV/AEUV, Vertrag über die Europäische Union, Vertrag über die Arbeitsweise der Europäischen Union, Charta der Grundrechte der Europäischen Union*. München: C. H. Beck, 2018, s. 955.
30. TOMÁŠEK, M.: *Velké oblasti harmonizace trestního práva – základy srovnání*. Acta Universitatis Carolinae, Iuridica, 2008, č. 2, s. 7-30.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Doc. JUDr. Andrej Beleš, PhD.
Zamestnávateľ: Ústav európskeho práva, Právnická fakulta, Univerzity Komenského v Bratislave
E-mail: andrej.beles@flaw.uniba.sk
Telefón: +421 2 9012 9162

Meno a priezvisko: Mgr. Sára Zsemlyová
Pracovná pozícia: interná doktorandka
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzity Komenského v Bratislave
E-mail: sara.zsemlyova@flaw.uniba.sk

PREHLIADKA ADVOKÁTSKEJ KANCELÁRIE V KONTEXTE AKTUÁLNEJ JUDIKATÚRY EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA¹

SEARCH OF THE LAW OFFICE IN THE CONTEXT OF THE CURRENT JURISDICTION OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Ondrej Laciak

*Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Slovenská advokátska komora*

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá prehliadkami advokátskych kancelárií v trestnom konaní v kontexte aktuálnej judikatúry európskeho súdu pre ľudské práva v súvislosti s právnou úpravou a aplikačnou praxou.

Kľúčové slová: *judikatúra, trestné konanie, advokátske tajomstvo.*

Abstract

The article deals with searches of law firms in criminal proceedings in the context of the current case law of the European Court of Human Rights in relation to legal regulation and application practice.

Key words: *case-law, criminal proceedings, legal privilege.*

Úvod

O existencii ochrany advokátskeho tajomstva, resp. povinnosti mlčanlivosti advokáta, čo zahrňuje aj dáta a dokumenty obsahujúce advokátske tajomstvo, v právnych poriadkoch demokratických štátov nie je pochybnosť. Sporná v aplikačnej praxi býva interpretácia ochrany a nedotknuteľnosti zákonom chránenej informácie, ktorú má advokát k dispozícii od klienta, alebo je obsahom komunikácie medzi advokátom a klientom, ale tvorí samotnú podstatu právnej služby poskytovanej advokátom klientovi. Povinnosť mlčanlivosti sa nepremlčiava, pretrváva aj po skončení poskytovania právnych služieb klientovi, prípadne po jeho smrti (fyzická osoba) alebo zániku (právnická osoba). Povinnosť mlčanlivosti advokáta pretrváva aj vtedy, ak advokát má pozastavený výkon advokácie alebo ju prestal vykonávať.² Nezáleží pritom na spôsobe a forme, akým klient advokátovi skutočnosti tvoriace predmet advokátskeho tajomstva poskytol, pretože ústna, písomná či elektronická forma požívajú rovnakú mieru ochrany, čo reflektuje aj Rada advokátskych komôr Európy (Council of Bars and Law Societies of Europe - CCBE).³

¹ Tento vedecký článok je súčasťou projektu VEGA 1/0722/24 „Princípy právneho štátu v trestnom práve.“

² LACIAK, O.: *Ochrana advokátskeho tajomstva pri prehliadke advokátskej kancelárie*. In: Justičná revue: časopis pre právnú teóriu a prax. – Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. – ISSN 1335-6461. – ISSN (online) 2730-0471. – Roč. 75, č. 11 (2023), s. 1333-34.

³ Confidentiality serves the rule of law. It forms the basis of the relationship of trust between a lawyer and his or her client.

The lawyer is bound by confidentiality. It is a duty of the lawyer, and may also be a right of the lawyer. Confidentiality is unlimited in time; it survives the termination of the retainer with the client.

V zmysle slovenskej právnej úpravy je advokát povinný zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s výkonom advokácie. Ide o mlčanlivosť ustanovenú zákonom č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov, teda zákonom chránenú informáciu.⁴ Výnimka sa pripúšťa iba ak osobitný predpis na úseku predchádzania a odhaľovania legalizácie príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu neustanovuje inak. Takýmto osobitným zákonom je zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu. Povinnosť mlčanlivosti sa netýka prirodzene ani notorických, bagateľných či verejne známych skutočností.⁵ V prípade takýchto informácií už nie je potrebné zabrániť ich zverejneniu aj napriek skutočnosti, že sú tieto informácie spôsobilé spôsobiť ujmu klientovi. Zachovávať mlčanlivosť zo strany advokáta spočíva v zákaze použitia dôverných informácií v rámci poskytovania právnych služieb v neprospech klienta alebo ich použitia v prospech tretej strany, ako aj v zákaze ich zverejnenia, v dôsledku čoho môže dôjsť k neoprávnenému zásahu do jeho práv a oprávnených záujmov.⁶

Najkritickejšia interpretácia nedotknuteľnosti a ochrany zákonom chránenej informácie, tiež často označovanej ako advokátske tajomstvo, je zo strany orgánov činných v trestnom konaní, a to spravidla pri dvoch procesných úkonoch – pri výsluchu advokáta a najčastejšie v rámci prehliadky advokátskej kancelárie.⁷ Na jednej strane je množné porozumieť tomu, že informácie podliehajúce advokátskemu tajomstvu sú pre orgány činné v trestnom konaní atraktívne, no na strane druhej nerešpektovanie povinnosti mlčanlivosti advokáta, resp. zákonnej ochrany takýchto informácií, by predstavovalo porušenie nielen zákona, ale aj princípov, prvkov právneho štátu, napríklad: princípu právnej istoty, legality, zákazu svojvôle a predchádzanie zneužitiu právomoci.^{8,9}

V tejto súvislosti je potrebné dať do pozornosti aj stanovisko Najvyššieho súdu Českej republiky z 25. júna 2015, sp. zn. Tpjn 306/2014, ktoré interpretuje „iné priestory“

Confidentiality applies to any and all information about a client or a client matter which is given to the lawyer by his or her client or which is received by the lawyer in the course of the lawyer's exercise of his or her profession, irrespective of the source of such information.

Confidentiality also applies to any and all documents prepared by the lawyer, to all those delivered by the lawyer to his or her client and to all communications between them.

Confidentiality applies both in litigation or advice.

In: CCBE Model Code of Conduct for European Lawyers 2021. [online] Dostupné na: https://www.ccbbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEONTO_2021_Model_Code.pdf, s. 11-15.

⁴ § 23 ods. 1 zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii v znení neskorších predpisov

„Advokát je povinný zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa dozvedel v súvislosti s výkonom advokácie, ak osobitný predpis na úseku predchádzania a odhaľovania legalizácie príjmov z trestnej činnosti a financovania terorizmu neustanovuje inak.“

⁵ OLEJ, J., KALATA, P., KEREČMAN, P. a kol. § 23 [Povinnosť mlčanlivosti advokáta]. In: OLEJ, J., KALATA, P., KEREČMAN, P. a kol. *Zákon o advokácii. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013.

⁶ MIČINSKÝ, L., ŠTRPKA, P. *Zákon o advokácii. Komentár*. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2022, s. 262.

⁷ Pozri k tomu aj PEJCHALOVÁ GRÜNVALDOVÁ, V., HÁJÍČKOVÁ, K.: Problematika domovních prohlídek advokátních kanceláří ve světle evropské judikatury. In: Bulletin advokacie 2014. Dostupné online <http://www.bulletin-advokacie.cz/problematika-domovnich-prohlidek-advokatnich-kancelari-ve-svetle-evropske-judikatury>.

⁸ Zoznam kritérií právneho štátu (Rule of law Checklist) CDL-AD(2016)007, s. 8. [online] Dostupné v slovenskom preklade na <https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/42829548/CDL-AD%282016%29007+Zoznam+kriterii+pravneho+statu+%28SJ%29.pdf/dd9a0faa-6028-4646-9a2d-a81bf582014c>

⁹ Pozri k tomu aj LACIAK, O.: *Záruky právneho štátu v 21. storočí*. In: Ústava Slovenskej republiky ako normatívny základ demokratického a právneho štátu (30. rokov Ústavy Slovenskej republiky). - : 1. vyd. ISBN 978-80-574-0141-4. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. - S. 54-60.

týkajúce sa výkonu advokátskej činnosti, teda na ktoré priestory – miesta, sa vzťahuje ochrana advokátskeho tajomstva. V súvislosti s advokátom musí byť pojem „iné priestory“ interpretovaný širšie a vzťahovať sa na akékoľvek priestory súvisiace s výkonom advokácie, v ktorých sa môžu vyskytovať informácie o klientoch či už v písomnej, elektronickej alebo inej podobe. „Pojem „*jiné prostory, v nichž advokát vykonáva advokáciu*“ *ve smyslu označeného ustanovení musí být tedy vykládán v souladu s tímto účelem jako jakýkoli prostor, který souvisí s výkonem advokacie a v němž se proto vyskytují informace o klientech, ať již v písemné, elektronické či jiné podobě. Vedle sídla advokáta zapsaného do seznamu advokátů jde dále např. o pobočku advokátní kanceláře, kancelář advokáta v sídle obchodní společnosti, již poskytuje právní služby, vozidlo advokáta nebo místa určená k archivaci či ukládání advokátních spisů.*“¹⁰ Ako aj uvádza autor Smejkal, „**klíčová je informace a její vlastník (správce), kterým je advokát, nikoliv to, kde se nachází** (za předpokladu, že souvisí s poskytováním právních služeb..)“.¹¹

1.

Rozšírenie aplikovateľnosti práva na súkromie v zmysle čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd aj na profesionálne aktivity a obchodnú činnosť interpretoval v rozhodnutiach Európsky súd pre ľudské práva. Napríklad vo veci *Klass a ostatní c. Spolková republika Nemecko* zo 6. septembra 1978, v ktorom Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že aktivita profesionálnej povahy môže spadať pod pojem „súkromný život“ a „korešpondencia“.¹² Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva výslovne potvrdila aplikovateľnosť čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd aj na „korešpondenciu s advokátom“, teda korešpondenciu profesijnej povahy (napr. *Schönenberger a Durmaz c. Švajčiarsko* z 20. júna 1988, *Campbell c. Spojené kráľovstvo* z 25. marca 1992). Vzhľadom na to, že z pohľadu Európskeho súdu pre ľudské práva je bezpredmetné rozlišovať medzi komunikáciou týkajúcou sa zastupovania v civilnom konaní alebo obhajoby či zastupovania v trestnom konaní alebo komunikáciu súvisiacu s poskytovaním právnych služieb všeobecne, každá z týchto kategórií požíva v zmysle Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd rovnaký stupeň privilegovanosti.¹³ Okrem toho, táto kategória predpokladá aj pozitívny záväzok štátu spočívajúci v utvorení dostatočných legislatívnych záruk, že informácie zverené klientom advokátovi nebudú prezradené neoprávneným osobám.¹⁴

V ostatnom období v súvislosti s prehliadkami advokátskych kancelárií zarezovalo najmä jedno konkrétne rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva, a to vo veci *Saber proti Nórsku*,¹⁵ ktoré je zaujímavé najmä preto, že zásadná skutočnosť, ktorá viedla Európsky súd pre ľudské práva k záveru o porušení čl. 8 ods. 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd nespočívala v tom, že došlo k porušeniu advokátskeho

¹⁰ Stanovisko Najvyššieho súdu Českej republiky z 25. júna 2015, sp. zn. Tpjn 306/2014, publikované v Zbierke súdnych rozhodnutí a stanovísk pod R 35/2015.

¹¹ SMEJKAL, V. *Ochrana dat advokátů v elektronických úložištích*. In Bulletin advokacie. 2015, č. 3, s. 15 – 22. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/ochrana-dat-advokatu-v-elektronickych-ulozistich>

¹² Pozri k tomu aj judikatúru Súdneho dvora Európskej únie. Napríklad rozhodnutie C-94/00 - *Roquette Frères*, a iné.

¹³ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 9. apríla 2019, *Altay proti Turecku*, č. 11236/06, § 49.

¹⁴ DRAŽOVÁ, P.: *Povinnost mlčanlivosti advokáta a elektronická komunikácia v kontexte judikatury ESLP*. In: *Mířníky práva v stredo-európskom priestore 2022: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie – 1. vyd.* – Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022. – ISBN 978-80-7160-668-0, s. 87.

¹⁵ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 17. decembra 2020, *Saber proti Nórsku*, č. 459/18.

tajomstva, ale v tom, že vnútroštátne právne predpisy neboli pre jednotlivca dostatočne predvídateľné, a teda v rámci testu proporcionality neobstalo prvé kritérium, ktorým je legalita zásahu.¹⁶

V tejto súvislosti je na mieste uviesť aj náhľad na povinnosť mlčanlivosti Súdny dvorom Európskej únie, ktorý v rozsudku z 8. decembra 2022 vo veci C-694/20 konštatoval, že článok 7 Charty základných práv Európskej únie nevyhnutne garantuje dôvernosť právneho poradenstva, a to tak vo vzťahu k jeho obsahu, ako aj k jeho existencii. Okrem výnimočných prípadov klient musí legitímne očakávať, že advokát bez jeho súhlasu nikomu nesprístupní informáciu o tom, že sa s ním radil. Povinnosť uložená advokátovi informovať ostatných zapojených sprostredkovateľov o uskutočnenom právnom poradenstve porušuje právo na rešpektovanie dôvernej komunikácie s jeho klientom v zmysle článku 7 Charty základných práv Európskej únie. Vo svojom rozsudku Súdny dvor Európskej únie na úvod pripomenul, že článok 7 Charty základných práv Európskej únie chráni dôvernosť akejkoľvek korešpondencie medzi jednotlivcami a priznáva posilnenú ochranu komunikácii medzi advokátmi a klientmi. Táto osobitná ochrana profesijného tajomstva je odôvodnená skutočnosťou, že advokátom je zverená základná úloha v demokratickej spoločnosti, a to obrana osôb podliehajúcich súdnej právomoci. Táto úloha si vyžaduje, aby osoba podliehajúca súdnej právomoci mala možnosť obrátiť sa slobodne na svojho advokáta, čo je uznané vo všetkých členských štátoch. Profesijné tajomstvo sa vzťahuje na právne poradenstvo, a to tak vo vzťahu k jeho obsahu, ako aj k jeho existencii. Okrem výnimočných situácií môžu klienti legitímne očakávať, že advokát bez ich súhlasu nesprístupní nikomu informáciu o tom, že sa s ním radil.¹⁷

2.

Tento rok vydal Európsky súd pre ľudské práva dve rozhodnutia proti Slovenskej republike, ktoré tematicky spadajú do témy tohto vedeckého článku. Ide o rozsudok Kulák proti Slovenskej republike z 3. apríla 2025 č. sťažnosti 57748/21, ktoré sa týkalo prehliadky advokátskej kancelárie a ďalšie rozhodnutie je Kavečanský proti Slovenskej republike z 25. apríla 2025 č. sťažnosti 49617/22, ktoré sa týkalo prehliadky notárskeho úradu. V oboch rozsudkoch Európsky súd pre ľudské práva konštatoval porušenie práva na rešpektovanie súkromného života sťažovateľa chránené článkom 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“).

V rozhodnutí Kulák proti Slovenskej republike Európsky súd pre ľudské práva jasne formuloval požiadavky, ktoré musia byť splnené, aby sa mohlo do súkromia advokáta (teda aj zasiahnuť do advokátskeho tajomstva) spôsobom, ktorý to predvída článok 8 ods. 2 Dohovoru¹⁸ a takisto formuloval konkrétne právne a skutkové výhrady predmetnej prehliadky advokátskej kancelárie. V bode 84 tohto rozhodnutia Európsky súd pre ľudské práva uviedol: „84. *Súd konštatuje, že v relevantnom čase neexistovala na Slovensku žiadna*

¹⁶ DRAŽOVÁ, P.: *Povinnosť mlčanlivosti advokáta a elektronická komunikácia v kontexte judikatúry ESJP*. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2022: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie – 1. vyd. – Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022. –ISBN 978-80-7160-668-0, s. 87.

¹⁷ Pozri k tomu aj STREČANSKÁ L.: *Povinnosť mlčanlivosti advokáta vs. daňová oznamovacia povinnosť. Povinnosť informovať sprostredkovateľov o uskutočnenej konzultácii s advokátom je v rozpore s Chartou základných práv EÚ*. In: Bulletin Slovenskej advokácie, 2/2023, ISSN 1335-1079, s. 44-45.

¹⁸ Článok 8 ods. 2 Dohovoru: „Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať s výnimkou prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom alebo zločinosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo na ochranu práv a slobôd iných.“

okamžitá ex post faktická súdna kontrola zákonnosti a odôvodnenosti prehliadok nebytových priestorov, ako sú advokátske kancelárie. Dohľad nad zákonnosťou a účinná ochrana pred svojvoľným zásahom do práv sťažovateľa podľa článku 8 Dohovoru bola v prípravnom konaní zabezpečená prokurátorom a po podaní obžaloby súdmi. Súd však zastáva názor, že podľa slovenského práva verejný prokurátor nemá nezávislé postavenie porovnateľné s postavením nezávislého súdu v zmysle článku 6 Dohovoru. Navyše, akákoľvek možnosť sťažovateľa napadnúť príkaz na prehliadku alebo akýkoľvek aspekt jeho vykonania v trestnom konaní proti nemu by sa týkala ochrany jeho práva na spravodlivé konanie pri rozhodovaní o trestnom obvinení, ktoré však nie je predmetom tohto prípadu, a nemala by teda priamy dosah na jeho práva chránené samostatne podľa článku 8 Dohovoru (pozri Plechlo proti Slovenskej republike, č. 18593/19, § 46, 26. októbra 2023). Systém ex post faktického súdneho schválenia je v súčasnosti upravený v článku 101 ods. 2 Trestného poriadku, v znení zákona č. 40/2024 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 15. marca 2024.“ Z citovaného bodu tohto rozsudku vyplýva, že v podstate prehliadky iných priestorov vykonané na základe príkazu prokurátora bez súdnej kontroly (napr. ak by o eventuálnom opravnom prostriedku rozhodoval sudca pre prípravné konanie) nesplňali požiadavku ochrany proti zásahu do súkromného života v zmysle článku 8 Dohovoru.

V ďalšom bode rozsudku Kulák proti Slovenskej republike Európsky súd pre ľudské práva taktiež vyjadril výhradu k nedostatočne upravenému a efektívnemu procesnému postupu pri zásahu do advokátskeho tajomstva. V bode 85 sa konštatuje: „*Prehliadka advokátskej kancelárie sťažovateľa viedla k zaisteniu jeho pracovného počítača, ktorý podľa jeho tvrdenia obsahoval klientské spisy, ktoré nesúviseli s trestným konaním vedeným proti nemu. V tejto súvislosti Súd poukazuje na to, že prítomnosť zástupcu Slovenskej advokátskej komory počas prehliadky – ktorý nepochybne mal potrebnú právnu kvalifikáciu na účinnú účasť v konaní a ktorý bol viazaný povinnosťou zachovávať advokátske tajomstvo s cieľom zabezpečiť ochranu dôverných materiálov a práv tretích osôb (pozri Golovan, citované vyššie, § 63 a ďalšie odkazy) – bola čisto symbolická a formálna, keďže podľa ustanovení Trestného poriadku platných v relevantnom čase nemal právo akokoľvek zasahovať do priebehu prehliadky advokátskej kancelárie ani do zaistenia pracovného počítača sťažovateľa za účelom zabezpečenia praktickej a účinnej ochrany dôverných informácií, ktoré pravdepodobne podliehali advokátskemu tajomstvu.*“ V tomto bode je jasne formulované, že vtedajšia len všeobecná právna úprava prehliadky iných priestorov v Trestnom poriadku nebola dostatočná a de facto tento rozsudok legitimizuje a argumentačne podporuje novelu Trestného poriadku č. 111/2023 Z. z. týkajúcu sa osobitnej úpravy prehliadok advokátskych priestorov a zaist'ovania informácií spadajúcich do advokátskeho tajomstva, ktorá doplnila Trestný poriadok o nové ustanovenie - § 106a.¹⁹

¹⁹ Prijatá novela, nové znenie § 106a Trestného poriadku znie:

„§ 106a

Pri vykonávaní domovej prehliadky alebo prehliadky iných priestorov, v ktorých advokát vykonáva advokáciu, pokiaľ sa tam môžu nachádzať listiny, ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti advokáta, je orgán činný v trestnom konaní vykonávajúci úkon povinný si vyžiadať súčinnosť Slovenskej advokátskej komory (ďalej len „komora“) a sudcu pre prípravné konanie, ktorý by vo veci rozhodoval. Orgán činný v trestnom konaní vykonávajúci úkon je oprávnený sa oboznámiť s obsahom listín uvedených v príkaze výlučne za prítomnosti zástupcu komory. Orgán činný v trestnom konaní vykonávajúci úkon nie je oprávnený bez súhlasu zástupcu komory alebo sudcu pre prípravné konanie oboznámiť sa a zaistiť listiny, ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti advokáta. Zástupcu komory ustanoví predseda komory z radov jej zamestnancov alebo advokátov. Ak sa napriek riadnemu a včasnému vyzovom komory zástupcu komory nedostaví, domovú prehliadku alebo prehliadku iných priestorov je možné vykonať aj bez prítomnosti zástupcu komory. Stanovisko zástupcu komory a sudcu pre prípravné konanie sa uvedie v zápisnici podľa § 105 ods. 5.

Predmetná novela Trestného poriadku nadobudla účinnosť 1.mája 2023. V dôvodovej správe k tejto novele Trestného poriadku sa o.i. uvádza: „*Základný cieľ predloženého návrhu je zabezpečiť riadny procesný postup prehliadky priestorov výkonu advokácie tak, aby nedochádzalo k ohrozeniu práv občanov a k svojvoľným a nezákonným postupom orgánov činných v trestnom konaní. V praxi dochádza k prípadom, kedy orgány činné v trestnom konaní neselektujú dokumenty alebo informácie, ale zaistia en bloc všetky dokumenty alebo celý nosič dát, ktorý obsahuje údaje o rôznych osobách, nesúvisiace s predmetom prehliadky. Následkom je tak nielen zásah do práv advokáta, ale zásah do práv širokého okruhu osôb, ktorým advokát poskytuje právne služby a ktorým je v právnom štáte garantované, že informácie zverené advokátovi požívajú osobitnú mieru ochrany a to aj pred orgánmi činnými v trestnom konaní. Návrh má ukotviť postup, ktorý umožní izolovanie údajov relevantných pre trestné konanie spôsobom vylučujúcim vznik neprípustnej situácie znamenajúcej závažný zásah do práv jednotlivcov.*“²⁰ Návrh novely Trestného poriadku samozrejme vychádzal z predpokladu, že inštitút mlčanlivosti nemôže byť zneužívaný na páchanie trestnej činnosti a ak je dôvodné podozrenie, že v dotknutom priestore je vec dôležitá pre trestné konanie, môže dôjsť k prehliadke priestoru výkonu advokácie.²¹

Nové ustanovenie § 106a Trestného poriadku spočíva v osobitnej právnej úprave pri vykonávaní domovej prehliadky alebo prehliadky iných priestorov, v ktorých advokát vykonáva advokáciu, pokiaľ sa tam môžu nachádzať listiny, ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti advokáta. V takých prípadoch je podľa novej právnej normy Trestného poriadku orgán činný v trestnom konaní vykonávajúci úkon povinný vyžiadať si súčinnosť Slovenskej advokátskej komory (ďalej len „komora“) a sudcu pre prípravné konanie, ktorý by vo veci rozhodoval. Orgán činný v trestnom konaní vykonávajúci domovú prehliadku alebo prehliadku iných priestorov je oprávnený sa oboznámiť s obsahom listín uvedených v príkaze výlučne za prítomnosti zástupcu komory. Orgán činný v trestnom konaní vykonávajúci domovú prehliadku alebo prehliadku iných priestorov nie je oprávnený bez súhlasu zástupcu komory alebo sudcu pre prípravné konanie oboznámiť sa a zaistiť listiny, ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje

Ak zástupca komory odmietne udeliť súhlas podľa odseku 1, sudca pre prípravné konanie rozhodne opatrením na mieste a v prípade odôvodnenej potreby rozhodne opatrením so stručným odôvodnením bez zbytočného odkladu od ukončenia prehliadky. Opatrenie uvedie do zápisnice podľa § 105 ods. 5.

Pri rozhodovaní o nahradení súhlasu podľa odseku 1 sa zúčastní prokurátor, advokát a zástupca komory. Listiny musia byť za účasti orgánu vykonávajúceho úkon, advokáta a zástupcu komory zabezpečené tak, aby sa s ich obsahom nemohol nikto oboznámiť, prípadne ich zničiť alebo poškodiť; bezprostredne potom musia byť príslušné listiny odovzdané súdu. Súd zabezpečí, aby listiny boli chránené pred neoprávneným oboznámením s ich obsahom. Podrobnosti a postup zabezpečenia a zaistenia listiny ustanoví všeobecne záväzný právny predpis, ktorý vydá ministerstvo spravodlivosti.

Proti rozhodnutiu o nahradení súhlasu nie je prípustný opravný prostriedok. V prípade nahradenia súhlasu súd listiny odovzdá orgánu činnému v trestnom konaní, ktorý vykonával prehliadku. Ak súd rozhodne o nenahradení súhlasu, odovzdá súd zaistenú listinu advokátovi.

Listinou podľa odsekov 1 až 4 sa rozumie aj iný nosič informácií, počítačový údaj vrátane prevádzkových údajov, ktoré boli uložené prostredníctvom počítačového systému. Ak je to potrebné, orgán činný v trestnom konaní alebo sudca pre prípravné konanie môže pribrať odborného konzultanta, špecializované odborné pracovisko alebo znalecký ústav.

Advokát, u ktorého sa vykonáva domová prehliadka alebo prehliadka iných priestorov, je oprávnený z priebehu prehliadky vyhotovovať zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam, čo sa zaznamená aj v zápisnici. Rovnaké oprávnenie má aj zástupca komory, ako aj orgán vykonávajúci prehliadku.“

²⁰ Celé znenie Dôvodovej správy je k dispozícii na <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=518395>

²¹ Tamtiež.

povinnosť mlčanlivosti advokáta. Zástupcu komory ustanoví predseda komory z radov jej zamestnancov alebo advokátov. Ak sa napriek riadnemu a včasnému vyrozumeniu komory zástupca komory nedostaví, domovú prehliadku alebo prehliadku iných priestorov je možné vykonať aj bez prítomnosti zástupcu komory. Tu je ale potrebné, aby aj materiálne prišlo k riadnemu a včasnému vyrozumeniu komory a nebolo to len formálne vyrozumenie bezprostredne pred alebo až po začatí zásahu – výkonu prehliadky. Stanoviská zástupcu komory a sudcu pre prípravné konanie sa zaznamenávajú do zápisnice o vykonaní prehliadky. Podstata prítomnosti a ingerencie zástupcu komory a sudcu pre prípravné konanie podľa novej právnej úpravy je v tom, že ak zástupca komory odmietne udeliť súhlas na oboznámenie sa a zaistenie listiny, ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti advokáta, sudca pre prípravné konanie rozhodne opatrením na mieste a v prípade odôvodnenej potreby rozhodne opatrením so stručným odôvodnením bez zbytočného odkladu od ukončenia prehliadky. Opatrenie uvedie do zápisnice o prehliadke. Pri rozhodovaní o nahradení súhlasu zástupcu komory sa zúčastní prokurátor, dotknutý advokát, u ktorého sa vykonáva prehliadka a zástupca komory. Listiny musia byť za účasti orgánu vykonávajúceho úkon, advokáta a zástupcu komory zabezpečené tak, aby sa s ich obsahom nemohol nikto oboznámiť, prípadne ich zničiť alebo poškodiť a bezprostredne potom musia byť príslušné listiny odovzdané súdu. Súd zabezpečí, aby listiny boli chránené pred neoprávneným oboznámením s ich obsahom. V prípade nahradenia súhlasu súd listiny odovzdá orgánu činnému v trestnom konaní, ktorý vykonával prehliadku. Ak súd rozhodne o nenahradení súhlasu, odovzdá súd zaistenú listinu priamo advokátovi, u ktorého bola prehliadka vykonávaná. Takýto postup sa netýka len listín, teda písomných dokumentov, ale v zmysle § 106a Trestného poriadku sa listinou rozumie aj iný nosič informácií, počítačový údaj vrátane prevádzkových údajov, ktoré boli uložené prostredníctvom počítačového systému, čo je v súčasnosti často aj štandardnejší spôsob uchovávania informácií, ktoré sú advokátskym tajomstvom. Ak podľa okolností prípadu vziđe potreba, orgán činný v trestnom konaní alebo sudca pre prípravné konanie môže pribrať odborného konzultanta, špecializované odborné pracovisko alebo znalecký ústav. Ako významný prvok aj spätnej kontroly zákonnosti vykonávania prehliadky, resp. postupu zaisťovania listín (dát), ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa vzťahuje povinnosť mlčanlivosti advokáta, je oprávnenie advokáta, u ktorého sa vykonáva domová prehliadka alebo prehliadka iných priestorov, z priebehu prehliadky vyhotovovať zvukový alebo obrazovo-zvukový záznam, čo sa zaznamená aj v zápisnici. Rovnaké oprávnenie má aj zástupca komory, ako aj orgán vykonávajúci prehliadku.

V tejto súvislosti je na mieste uviesť aj § 9 ods. 5 Advokátskeho poriadku Slovenskej advokátskej komory,²² ktorý upravuje, že pri vykonávaní domovej prehliadky alebo inej prehliadky podľa Trestného poriadku, pri vykonávaní daňovej kontroly podľa zákona o správe daní a poplatkov a pri vykonávaní kontroly podľa colného zákona, pri vykonávaní kontroly Slovenskej obchodnej inšpekcie a pri vykonávaní kontroly Protimonopolného úradu Slovenskej republiky, pokiaľ je takáto prehliadka alebo kontrola vykonávaná v priestoroch, v ktorých advokát vykonáva advokáciu alebo v priestoroch, v ktorých sa môžu nachádzať listiny alebo iné nosiče informácií, ktoré obsahujú skutočnosti, na ktoré sa podľa zákona vzťahuje povinnosť mlčanlivosti advokáta, je advokát povinný upozorniť orgán vykonávajúci prehliadku alebo kontrolu na svoju zákonnú povinnosť mlčanlivosti, s tým spojenú obmedzenú edičnú povinnosť, ako aj na právne predpisy na

²² https://www.sak.sk/web/sk/cms/document/241/section/244/_docList_/rows/1035328/attr/name/preview

ochranu osobných údajov. Pri vykonávaní domovej prehliadky alebo inej prehliadky podľa Trestného poriadku je advokát povinný žiadať, aby orgán činný v trestnom konaní pribral k tomuto úkonu ako nezúčastnenú osobu zástupcu komory alebo iného advokáta.

V rozhodnutí Kulák proti Slovenskej republike Európsky súd pre ľudské práva je na mieste spomenúť aj body 86 až 89, v ktorých súd posudzoval postup a spôsob zaisťovania dát, ktoré spadali pod advokátske tajomstvo sťažovateľa. V bode 86 súd konštatoval: „*Orgány činné v trestnom konaní zaistili celý pracovný počítač sťažovateľa, hoci účelom prehliadky jeho advokátskej kancelárie bolo zaistenie počítačových údajov v súlade s príkazom prokurátora z 21. októbra 2020. Podľa názoru Súdu je irelevantné, že sťažovateľ a jeho právny zástupca požiadali o zaistenie počítača bez akéhokoľvek zásahu, pretože orgány činné v trestnom konaní si boli dobre vedomé, že sťažovateľ je advokátom, a je úlohou štátu zabezpečiť prísny právny rámec pre výkon takýchto prehliadok (pozri André a iný, citované vyššie, § 42). V bode 87 ďalej súd uviedol, že „Následne znalec analyzoval údaje z počítača na základe kľúčových slov uvedených v prokurátorskom príkaze (pozri vyššie bod 9). Napriek tvrdeniam vlády neexistujú žiadne informácie, ktoré by odôvodňovali záver, že na počítači sťažovateľa boli sprístupnené výlučne relevantné údaje. Súd v tejto súvislosti konštatuje, že v relevantnom čase vnútroštátne právo neposkytovalo žiadny postup, ktorý by zabezpečil ochranu materiálu, ktorý nesúvisel s prebiehajúcim trestným konaním a podliehal povinnosti mlčanlivosti zo strany právneho zástupcu (porovnaj Wieser a Bicos Beteiligungen GmbH, citované vyššie, §§ 62 – 63, pokiaľ ide o zákonné záruky, a Wolland proti Nórsku, č. 39731/12, §§ 38 a 63, 17. mája 2018).“ Napokon v bode 88 súd dodal, že „nedostatky slovenského právneho systému v oblasti ochrany počítačových údajov podliehajúcich advokátskemu tajomstvu sú v tomto prípade ilustrované chybou znalca ustanoveného štátom, ktorý konal v rámci trestného konania vedeného proti sťažovateľovi. Táto chyba sa odrazila vo výsledkoch jeho znaleckého skúmania, ktoré podľa vlády nebolo možné napraviť, čo viedlo k tomu, že sťažovateľ musel znášať jej následky. Napokon, Súd nepovažuje pracovnú vyťaženosť znalca, na ktorú sa odvoláva vláda, za vierohodné vysvetlenie skutočnosti, že sťažovateľovi bol jeho pracovný počítač vrátený až po takmer pätnástich mesiacoch, čo nevyhnutne malo negatívne dôsledky na jeho činnosť ako advokáta (mutatis mutandis pozri Q a R proti Slovinsku, č. 19938/20, § 79, 8. februára 2022 a ďalšie odkazy). V bode 89 súd záverom konštatoval, že „vzhľadom na uvedené Súd zastáva názor, že aj keď opatrenie napadnuté sťažovateľom malo všeobecný právny základ v slovenskom právnom poriadku, v danom prípade mu neboli poskytnuté dostatočné záruky na ochranu jeho práva na rešpektovanie súkromného života a obydlia ani pred, ani po zásahu spočívajúcom v prehliadke a zaistení vecí. Za týchto okolností Súd konštatuje, že zásah do jeho práva na rešpektovanie súkromného života a obydlia nebol „v súlade so zákonom“ v zmysle článku 8 ods. 2 Dohovoru. Po tomto závere už nie je potrebné, aby Súd posudzoval splnenie ďalších podmienok uvedených v tomto ustanovení.“*

V aplikačnej praxi v Slovenskej republike sa v posledných rokoch opakovali zásahy do zákonom chránených informácií – advokátskeho tajomstva – pri prehliadkach advokátskych kancelárií a súvzťažnom zaisťovaní listín, či dát, spôsobom, ktorý bol excesívny a orgány činné v trestnom konaní pri zaisťovaní informácií, dát, ktoré obsahovali advokátske tajomstvo aj v nesúvisiacich veciach s prejednávanou trestnou vecou, zasahovali neprimerane do práva na súkromie chránené článkom 8 Dohovoru.

Záver

Záverom je možné konštatovať, že nerešpektovanie povinnosti mlčanlivosti advokáta, resp. advokátskeho tajomstva pri prehliadkach advokátskych kancelárii predstavuje porušenie nielen zákona, ale aj princípov právneho štátu, ako je princíp právnej istoty, legality a zákaz svojvôle. Excesy v aplikačnej praxi v Slovenskej republike ukázali nevyhnutnosť novej a precíznejšej právnej úpravy prehliadok advokátskych kancelárii. Novelizácia Trestného poriadku upravujúca postup pri prehliadke advokátskej kancelárie nepochybne zvýšila úroveň ochrany práv, ktoré sú súčasťou prvkov právneho štátu. Zavedenie súdnej kontroly novelizovanou právnou úpravou do procesu prehliadok iných priestorov, kde môže prísť do zásahu do advokátskeho tajomstva, možno považovať za veľký krok vpred v trestno-procesnej ochrane základných práv a slobôd v Slovenskej republike v súlade s ustálenou právnou doktrínou Európskeho súdu pre ľudské práva akcentovanou aj v aktuálnych rozsudkoch proti Slovenskej republike. Tak, ako je tomu pri každej novej právnej úprave, najdôležitejšie je, aby sa dôsledne dodržiavala v aplikačnej praxi a aby sa nevyskytovali v praxi nežiadúce tendencie precizovaný postup pri prehliadkach, v ktorých advokát vykonáva advokáciu, obchádzať alebo priam porušovať. Po istom odstupe času od nadobudnutia účinnosti doplneného Trestného poriadku o ustanovenie § 106a možno konštatovať, že sa aj aplikačná prax v tejto oblasti zlepšila a novo-regulovaný procesný postup pri prehliadkach advokátskych kancelárii sa osvedčil pre zvýšenie právnej istoty a predvídateľnosti pri ochrane práva na súkromie tak, ako to predvída aj článok 8 Dohovoru aj pri profesionálnej činnosti, akým je výkon advokácie.

Použitá literatúra

1. CCBE Model Code of Conduct for European Lawyers 2021. Dostupné na:
2. DRAŽOVÁ, P.: *Povinnosť mlčanlivosti advokáta a elektronická komunikácia v kontexte judikatúry ESLP*. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2022: zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie – 1. vyd. – Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022. –ISBN 978-80-7160-668-0.
3. https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/DEONTOLOGY/DEON_CoC/EN_DEONTO_2021_Model_Code.pdf
4. In: Bulletin Slovenskej advokácie, 2/2023, ISSN 1335-1079
5. LACIAK, O.: *Ochrana advokátskeho tajomstva pri prehliadke advokátskej kancelárie*. In: *Justičná revue: časopis pre právnu teóriu a prax*. – Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. – ISSN 1335-6461. – ISSN (online) 2730-0471. – Roč. 75, č. 11 (2023), s. 1333-34
6. LACIAK, O.: *Záruky právneho štátu v 21. storočí*. In: *Ústava Slovenskej republiky ako normatívny základ demokratického a právneho štátu (30. rokov Ústavy Slovenskej republiky)*. - : 1. vyd. ISBN 978-80-574-0141-4. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2022. - S. 54-60.
7. MIČINSKÝ, Ľ., ŠTRPKA, P. *Zákon o advokácii*. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2022. ISBN 978-80-571-0463-6
8. OLEJ, J., KALATA, P., KEREČMAN, P. a kol. *Zákon o advokácii*. Komentár. 1. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2013.
9. PEJCHALOVÁ GRÜNVALDOVÁ, V., HÁJÍČKOVÁ, K.: *Problematika domovních prohlídek advokátních kanceláří ve světle evropské judikatury*. In: *Bulletin advokacie*, 2014. Dostupné online <http://www.bulletin->

advokacie.cz/problematika-domovnich-prohlidek-advokatnich-kancelari-ve-svetle-evropske-judikatury

10. POLČÁK, R. PÚRY, F.; HARAŠTA, J.a kol. *Elektronické důkazy v trestním řízení*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2015. 253 s. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity, řada teoretická, Edice Scientia č. 542. ISBN 978-80-210-8073-7
11. SMEJKAL, V. *Ochrana dat advokátů v elektronických úložištích*. In Bulletin advokacie. 2015, č. 3, s. 15 – 22. Dostupné na: <http://www.bulletin-advokacie.cz/ochrana-dat-advokatu-v-elektronickych-ulozistich>
12. STREČANSKÁ L.: *Povinnosť mlčanlivosti advokáta vs. daňová oznamovacia povinnosť*; Povinnosť informovať sprostredkovateľov o uskutočnenej konzultácii s advokátom je v rozpore s Chartou základných práv EÚ.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD.
Zamestnávateľ: Slovenská advokátska komora Kolárska 4, Bratislava
E-mail: laciak@sak.sk

Zamestnávateľ: Univerzita Komenského v Bratislave Právnická fakulta Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky Šafárikovo nám. č. 6, P. O. BOX 313, 810 00 Bratislava 1 Slovenská republika
E-mail: ondrej.laciak@flaw.uniba.sk

PRÁVNÁ ÚPRAVA DETENCIE DE LEGE LATA, AKO NÁSTROJ TRESTNEJ POLITIKY

LEGAL REGULATION OF DETENTION DE LEGE LATA AS AN INSTRUMENT OF CRIMINAL POLICY

Karin Vrtíková

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Ivana Mokrá

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Abstrakt

Predkladaný text sa bude vo svojom obsahu venovať detencii, ako ochrannému opatreniu ukladanému duševne chorým páchatelom. Autorky majú za to, že práve toto ochranné opatrenie do najväčšej miery predikuje ochranu spoločnosti vo vzťahu k jedným z najslabších článkov našej spoločnosti, konkrétne k ľuďom, ktorí pod vplyvom duševnej poruchy spáchali protiprávne konanie. Príspevok poskytne analýzu tuzemskej právnej úpravy vo vzťahu k spomenutému inštitútu a na tomto podklade vyhodnotia, či právna úprava de lege lata môže vykazovať určité problémy pro futuro. Na základe komparácie s právnou úpravou Českej republiky poskytnú čitateľovi náhľad na zahraničnú právnú úpravu detencie a pokúsia sa o vyvodenie záveru o efektívnosti právnych úprav.

Kľúčové slová: ochranné opatrenia, ochranné liečenie, detencia, duševná porucha

Abstract

The content of the presented text will be devoted to detention as a protective measure imposed on mentally ill offenders. The authors believe that it is this protective measure that most predicts the protection of society in relation to one of the weakest links in our society, namely to people who have committed illegal acts under the influence of a mental disorder. The article will provide an analysis of domestic legislation in relation to the aforementioned institute and on this basis will evaluate whether the de lege lata legislation may present certain problems pro futuro. On the basis of a comparison with the legislation of the Czech Republic, they will provide the reader with an insight into foreign legislation on detention and will attempt to draw a conclusion about the effectiveness of the legislation.

Key words: protective measures, protective treatment, detention, mental disorder

Úvod

Nedávna legislatívna činnosť Národnej rady SR k schváleniu zákona č. 40/2024 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, a to osobitne zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok bola pomerne búrlivá. Napriek tomu, že účinnosť Trestného poriadku bola uznesením Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 3/2024, zo dňa 28. februára 2024, pozastavená iba čiastočne, niektorých ustanovení Trestného poriadku sa uvedené pozastavenie vôbec nedotklo. Jedným z nich boli aj ustanovenia týkajúce sa ochranného opatrenia, detencie, ktoré je predmetom predkladaného textu. Na rozdiel od účinnosti Trestného poriadku, účinnosť Trestného zákona bola spomenutým uznesením pozastavená

un block. Cieľom nasledujúcich riadkov bude vyhodnotenie, či právna úprava detencie v otázke páchatel'a trpiaceho duševnou poruchou je po rozsiahlej novelizácii trestných kódexov, *de lege lata*, dostatočná alebo vykazuje nedostatky, ktoré by *pro futuro* mohli spôsobiť problémy v aplikačnej praxi. V neposlednom rade bude autorkami predstavená právna úprava detencie v Českej republike, a na podklade komparatívneho pohľadu do zahraničia sa budeme snažiť poskytnúť úvahy *de lege ferenda*.

1. Právna úprava detencie

Detencii ako takej, už autorky čiastočne venovali pozornosť, a to konkrétne v úprave výkonu detencie a s ňou spojenému prerušení výkonu trestu odňatia slobody odsúdeného.¹ Trestné právo disponuje najsilnejšími prostriedkami štátneho donútenia, ktoré značne zasahujú do práv a slobôd občanov a môžu vyvolať aj vedľajšie negatívne účinky, preto legitimitu trestnoprávných zásahov odôvodňuje len nevyhnutnosť ochrany spoločenských záujmov iba a neexistencia iného právneho riešenia (*ultima ratio*).² V rámci regulatívnej funkcie trestné právo reguluje významné spoločenské vzťahy napríklad stanovením základov trestnej zodpovednosti a ukladaním trestov a ochranných opatrení. Pri preventívnej funkcii, v rámci individuálnej a generálnej prevencie, má trestné právo zabezpečovať, aby v rámci zásad ukladania trestov tiež odradilo od páchania trestných činov.³

Detencia, ako druh ochranného opatrenia, bola do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedená zákonom č. 300/2005 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2006. Už zo samotného pojmu detencia z lat. slova *detentio* - *držanie, zadržanie* vyplýva, že ide o typ ochranného opatrenia, ktorým sa zasahuje do osobnej slobody. Zároveň je ale potrebné mať na zreteli, že detencia je taký druh ochranného opatrenia, ktorý zabezpečuje ochranu spoločnosti pred obzvlášť nebezpečným páchatel'mi, pričom ale je potrebné vnímať ju aj ako prostriedok ochrany osôb trpiacich duševnou poruchou, ktorá tieto osoby chráni pred sebou samými. V tomto kontexte preto jednoznačne vyvodzujeme, že daný druh ochranného opatrenia má v každej spoločnosti nezastupiteľnú pozíciu, avšak netreba opomínať, že detencia je svojou povahou najtvrdším ochranným opatrením v slovenskom právnom poriadku a aj preto by mala byť používaná len ako prostriedok *ultima ratio*. Nakoľko sa autorky rozhodli ako komparujúcu krajinu použiť práve právnu úpravu Českej republiky, za príznačné považujú uviesť, že aj česká judikatúrna prax, potvrdzuje, že: „*soud uloží zabezpečovací detenci jen tehdy, nelze-li očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k relevantním okolnostem plnilo svůj účel a vedlo k dostatečné ochraně společnosti. Zabezpečovací detence tím představuje krajní řešení (tzv. ultima ratio), když jiná opatření nepřicházejí v úvahu a ochranu společnosti nelze zajistit jinými prostředky.....*“⁴

¹ VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ I., *Ochrana osobnej slobody odsúdených v kontexte ich umiestnenia do detenčného ústavu*, In: Košické dni trestného práva 2024, Sekcia 1: Rekodifikácia trestných kódexov – aktuálne výzvy a perspektívy, 2024, s. 206

² IVOR, J., a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, s. r. o., 2010, s. 18-19.

³ REMETA, R. *Subsidiarita trestného práva v kontexte princípu ultima ratio*. In: Veronika Ťažká (zost.). *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2023*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2023. s.419

⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp.zn. 7 Tdo 213/2011 zo dňa 11.05.2011

1.1. Právna úprava detencie *de lege lata* – *hmotnoprávna rovina*

Zo súvisiacich ustanovení Trestného zákona vyplýva, že „*ak je odsúdenému vo výkone trestu odňatia slobody zistená duševná porucha, ktorá nie je len prechodná a pre ktorú výkon trestu odňatia slobody neplní svoj účel a odsúdený je z dôvodu tejto duševnej poruchy nebezpečný pre život alebo zdravie iných ľudí, súd rozhodne o prerušení výkonu trestu odňatia slobody a umiestnení odsúdeného v detenčnom ústave.*“⁵

Z citovania dotknutého ustanovenia je zrejmé, že uloženiu detencie odsúdenému musí predchádzať splnenie niekoľkých podmienok, a síce:

- 1) odsúdený je vo výkone trestu odňatia slobody, v rámci ktorého mu je zistená duševná porucha, ktorá nie je iba prechodná,
- 2) odsúdený je pre zjavnú duševnú poruchu nebezpečný pre život a zdravie iných ľudí.

O spomenutej možnosti zároveň platí, že je jedinou možnosťou, kedy **súd obligatórne ukladá ochranné opatrenie – detenciu**, teda v prípade, ak sú naplnené vyššie uvedené predpoklady, súd obligatórne rozhodne o uložení detencie odsúdenému.

Všetky ostatné alternatívy uloženia detencie, ktoré zákonodarca *de lege lata* predpokladá, sú fakultatívnymi oprávneniami súdu. Konkrétne ide o nasledovné tri možnosti uloženia detencie odsúdenému.

Ďalšou možnosťou, ktorú predpokladá zákonodarca a na základe ktorej **môže súd** uložiť odsúdenému detenciu je po splnení nasledujúcich kumulatívnych podmienok, a síce:

- 1) pred skončením výkonu trestu odňatia slobody súd rozhodne o umiestnení do detenčného ústavu, ktoré sa **vykoná po vykonaní trestu odňatia slobody**,
- 2) vo vzťahu k páchatel'ovi úmyselného trestného činu, ktorého pobyt na slobode je z dôvodu duševnej poruchy, ktorá nie je prechodná, nebezpečný pre život alebo zdravie iných osôb,
- 3) takýto odsúdený sa odmieta podrobiť ochrannému liečeniu, resp. ochranné liečenie u neho neplní svoj účel.⁶

Z uvedeného teda abstrahujeme druhú zákonnú možnosť, uloženia detencie páchatel'ovi, trestného činu, a to v prípade, ak sa odsúdený odmieta podrobiť ochrannému liečeniu, resp. ochranné liečenie neplní svoj účel. Čo je zaujímavosťou v kontexte s detenciou je, že pri tejto možnosti uloženia daného ochranného opatrenia, platí, že si ho odsúdený vykoná, až po vykonaní celého trestu odňatia slobody.

Tretia alternatíva predpokladá, že **súd môže** na základe odborného lekárskeho posudku rozhodnúť o umiestnení páchatel'a do detenčného ústavu aj v prípade ak,

- 1) pobyt takéhoto páchatel'a na slobode je nebezpečný, z dôvodu duševnej poruchy, ktorá nie je len prechodná, a
- 2) páchatel', vykonáva ochranné liečenie v zdravotníckom zariadení a svojím správaním ohrozuje život alebo zdravie iných osôb.⁷

Štvrtá, zákonná možnosť, kedy **súd môže** rozhodnúť o uložení detencie nastáva po splnení nasledujúcich podmienok:

- 1) ide o páchatel'a trestného činu spáchaného zo sexuálnym motívom, ktorý vykonáva ochranné liečenie v zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti, a
- 2) ochranné liečenie nedosiahlo svoj účel a v budúcnosti hrozí opakovanie spáchaného činu alebo obdobného činu, a

⁵ § 81 ods. 1 Trestný zákon

⁶ § 81 ods. 2 TZ

⁷ § 81 ods. 3 TZ

- 3) návrh na zmenu ochranného opatrenia musí smerovať zo zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti, a
- 4) súd rozhoduje na základe odborného lekárskeho posudku.⁸

Z vyššie uvedeného teda môžeme konštatovať, že už neplatí premisa, že detenciu ako jednu z foriem ochranného opatrenia je možné uložiť iba páchatel'ovi, ktorý bol v čase spáchania trestného činu trestne zodpovedný a bol mu uložený nepodmienečný trest odňatia slobody. Uvedené bolo súčasťou predchádzajúcej právnej úpravy, pričom máme za to, že uvedená skutočnosť do značnej miery spôsobovala nezrovnalosť v aplikačnej praxi z dôvodu obligatórnej povinnosti výkonu trestu odňatia slobody. V zmysle platnej právnej úpravy „*musí umiestneniu do detenčného ústavu predchádzať výkon ochranného liečenia ústavnou formou alebo výkon trestu odňatia slobody, v rámci ktorého odsúdený trpí tak závažnou duševnou poruchou, pre ktorú nemôže vykonávať trest odňatia slobody a zároveň je jeho pobyt na slobode tak nebezpečný, že je potrebné ho izolovať od spoločnosti a liečiť v rámci detenčného ústavu.*“⁹

V kontexte vyššie uvedeného máme preto za dost, že takéto odstupňovanie „závažnosti“ nebezpečnosti, je vhodným nastavením právnej úpravy, ktorá tak jednoznačne považuje ochranné opatrenie – detenciu, za *ultima ratio*, a takto k nej aj pristupuje. Odborná verejnosť, vo vzťahu k nebezpečenstvu, ktoré vychádza od osôb trpiacich duševnou poruchou jednoznačne konštatuje, že človek, ktorý je pre svoje okolie nebezpečný, z dôvodu duševnej poruchy, že sa obvykle nelieči, pričom uvedené nebezpečenstvo trvá iba dovtedy, pokiaľ sa daná osoba nepodrobí liečbe. *V rámci ochranných liečení je hospitalizovaných veľa páchatel'ov, ktorí po nasadení liečby bez problémov spolupracujú.*¹⁰

Vychádzajúc z § 82 ods. 1 TZ je primárnym účelom detencie ochrana spoločnosti pred hrozbou páchania ďalších trestných činov. Izolačná funkcia v tomto prípade prevažuje nad záujmom na vyliečení páchatel'a, a to napriek tomu, že jej výkon predpokladá osobitný liečebný režim. Čo sa týka dĺžky trvania detencie, táto je vymedzená abstraktnou pojmológiou, ktorá tvrdí, že môže trvať dovtedy, pokiaľ nie je možné zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om miernejšími prostriedkami. Z uvedeného teda implicitne vyplýva, že nie je vylúčené, že detencia bude trvať aj **doživotne**.

1.2. Právna úprava detencie *de lege lata* – procesno-právna rovina

Prvým spomenutím detencie naprieč Trestným poriadkom, je hneď v rámci výkladu pojmov, pričom zákonodarca uvádza, že za odsúdeného považuje aj páchatel'a činu inak trestného, ktorému bolo v trestnom konaní uložené ochranné liečenie alebo **detencia**. Neskôr, v § 46 *Oprávnenia poškodeného a uplatnenia nároku na náhradu škody*, poškodený, ktorému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, má právo požiadať o poskytnutie informácie o prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu detencie. Obdobné oprávnenie zákonodarca priznáva aj svedkovi, ktorému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, konkrétne takýto svedok má právo požiadať o poskytnutie informácie o prepustení, resp. úteku odsúdeného z detencie.¹¹

⁸ § 81 ods. 4 TZ

⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., online dostupná na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2024/dovodova-sprava-k-zakonu-c-40-2024-z-z.html> (navštívené dňa 10.2.2025)

¹⁰ tamtiež

¹¹ § 46 písm. e) TP, resp. § 139 ods. 1 písm. f) TP

Následne obsahuje Trestný poriadok právnu úpravu detencie, počnúc § 462 Výkon detencie, ktorý sa nachádza vo štvrtom diely Výkon zhabania vecí, výkon zhabania časti majetku a výkon detencie. V tomto smere je potrebné uviesť, že zákonodarca nastavil právnu úpravu rozhodovania o detencii tak, aby návrh na umiestnenie odsúdeného v detenčnom ústave, mohol podať buď:

- 1) *prokurátor* – v prípade ak podáva návrh na umiestnenie odsúdeného do detenčného ústavu, alebo
- 2) *zariadenie ústavnej zdravotnej starostlivosti, v ktorom odsúdený vykonáva ochranné liečenie* - v prípade, ak odsúdený vykonáva ochranné liečenie, ktoré však neplní svoj účel, resp. odsúdený sa odmieta podrobiť ochrannému liečeniu alebo v prípade, alebo
- 3) *riaditeľ ústavu na výkon trestu, v ktorom odsúdený vykonáva trest odňatia slobody* – a to v prípade, ak odsúdený vo výkone trestu odňatia slobody trpí duševnej poruchou, ktorá nie je len prechodná a pre ktorú výkon trestu odňatia slobody neplní svoj účel.

Z uvedeného je zrejmé, že Minister spravodlivosti Slovenskej republiky ako subjekt oprávnený podať návrh na umiestnenie odsúdeného do detenčného zariadenia po výkone trestu odňatia slobody, touto kompetenciou *de lege lata* už nedisponuje.

Zároveň platí, že ak sa návrh podáva počas výkonu trestu odňatia slobody, musí sa tento podať aspoň 60 dní pred skončením výkonu trestu odňatia slobody, a to z dôvodu, aby prvostupňový súd mohol rozhodnúť najmenej 30 dní pred skončením výkonu trestu odňatia slobody a nadriadený súd v prípade podania sťažnosti aby rozhodol tak, že **okamžite po skončení výkonu trestu odňatia slobody sa bude pokračovať vo výkone detencie.**¹²

O návrhu na umiestnenie odsúdeného v detenčnom ústave rozhoduje súd, v ktorého obvode sa vykonáva trest odňatia slobody alebo ochranné liečenie, a to konkrétne na verejnom zasadnutí. Pred rozhodnutím by mal byť odsúdený vypočutý, avšak toto vypočutie sa dá nahradiť, konkrétne v prípade, ak samotný odsúdený požiadal, aby sa verejné zasadnutie konalo v jeho neprítomnosti alebo ak to jeho zdravotný stav neumožňuje. Zároveň však súd v takomto prípade musí obligatórne ustanoviť odsúdenému obhajcu, z dôvodu zabezpečenia dodržiavania jeho práv. Čo je však v tomto prípade kardinálne, je čiastkové odporúčanie odborníkov z praxe, psychiatrov, aby súd odsudzovanú osobu pri takomto rozhodovaní aspoň **vzhlíadal**. O dostatočnosti takéhoto vzhlíadnutia, resp. napĺňaní tohto odporúčania súdmi môžeme v tejto chvíli iba predpokladať. Až praktické výsledky nám ukážu, ako sa kompetentné súdy s touto skutočnosťou vysporiadali.

Explicitné stanovenie lehôt na rozhodnutie súdov o návrhu na umiestnenie do detenčného ústavu považujeme za pozitívne¹³, nakoľko sa prikláňame na tú stranu váh, ktorá si je vedomá komplikovanosti „pracovania“ s osobami duševne postihnutými o ktorých je potrebné v takejto chvíli rozhodovať a zároveň o nevyhnutnosti riešenia takejto situácie, v čo možno najkratšom čase.

Jednoznačne pozitívne hodnotíme novo zavedený inštitút tzv. **predbežný príkaz**, ktorý môže predseda senátu vydať iba vo **výnimočných prípadoch**, v zákonom stanovenej lehote, za účelom umiestnenia odsúdeného do detencie, najmä ak súd potrebuje na rozhodnutie znalecký posudok a nerozhodol by do skončenia výkonu trestu odňatia slobody alebo v prípade kedy odsúdený svojím správaním ohrozuje život alebo zdravie iných osôb.

¹² § 462 ods. 1 TP

¹³ § 462 ods. 1, ods. 2 TP

Týmto predbežným príkazom súd teda, buď na návrh prokurátora alebo riaditeľa ústavu na výkon trestu, zdravotníckeho zariadenia alebo aj bez návrhu, vydá **predbežný príkaz na umiestnenie odsúdeného do detencie, ktorý musí byť odôvodnený**. Rozhoduje sa o ňom do 48 hodín od doručenia návrhu súdu. Jedným z následkov vydania takéhoto príkazu je zabezpečenie u odsúdeného, ktorý nie je vo výkone trestu odňatia slobody, jeho bezodkladný výkon. Obdobná situácia platí u odsúdeného, ktorý sa nachádza vo výkone trestu odňatia slobody, a súd má za to, že do skončenia jeho výkonu nestihne rozhodnúť znaleckým posudkom o umiestnení do detencie. V takomto prípade sa aplikácia predbežného príkazu v zmysle právnej úpravy *de lege lata* viaže až na skončenie, resp. uplynutie trestu odňatia slobody, čo možno považovať za vhodnú formuláciu,¹⁴ nakoľko osoba u ktorej je dôvodný predpoklad, že trpí duševnou poruchou **po vydaní predbežného príkazu bude mať zabezpečený plynulý prechod z ústavu na výkon trestu do zariadenia ústavnej starostlivosti**, na základe čoho jej bude poskytnutá pomoc do takej miery, aby takáto osoba neublížila ani sebe, ani nikomu inému.

Prípadnú bezbrehosť užívania predbežných príkazov zákonodarca zamedzil v § 462 ods. 6 TP, v ktorom uložil povinnosť, že: „*ak súd nerozhodne o uložení detencie do troch mesiacov od vydania predbežného príkazu, rozhodne o jeho predĺžení vždy najviac o dva mesiace, inak predbežný príkaz stráca platnosť a odsúdený pokračuje v uloženom ústavnom ochrannom liečení.*“ Z uvedeného vyplýva, že aj v prípade uloženého predbežného príkazu na umiestnenie do detencie sa ustanovujú lehoty na rozhodnutie o samotnej detencii alebo o jeho predĺžení, pričom v opačnom prípade daný predbežný príkaz stráca platnosť.

V neposlednom rade sa značne kriticky musíme vyjadriť o ustanovení § 462 ods. 7 TP, v zmysle ktorého zákonodarca ponechal bezo zmeny tú skutočnosť, že v prípade ak sa rozhodlo o umiestnení odsúdeného do detencie, ktorý si odpýkával trest odňatia slobody, súd zároveň musí obligatórne rozhodnúť aj o **prerušení výkonu trestu**. Autorky sa k uvedenému kriticky vyjadrovali už v inom ich spoločnom text, pričom svoje slová opätovne opierajú o skutočnosť, že: „*ako v prípade výkonu trestu odňatia slobody, tak v prípade výkonu detencie resp. umiestnením odsúdeného do detenčného ústavu dochádza k obmedzeniu jeho osobnej slobody. Ak súčasne s umiestnením odsúdeného do detenčného ústavu, mu súd preruší výkon trestu odňatia slobody, prakticky tým sprísňuje (predlžuje) právoplatne uložený trest odňatia slobody. Súčasné znenie § 462 ods. 7 Trestného poriadku však už (účinne) používa slovné spojenie „...rozhodne o prerušení...“.* Napriek tomu, že zrejmy nesúladi formulácií Trestného zákona a Trestného poriadku pravdepodobne spôsobil zákonodarca nevedome, máme za to, že pokiaľ súd rozhoduje o prerušení výkonu trestu odňatia slobody a rozhodol tak, že výkon trestu odňatia slobody prerušil, mal by toto svoje rozhodnutie adekvátne odôvodniť a nemalo by k nemu dochádzať obligatórne, a to napriek tomu, že to § 81 ods. 1 TZ predpokladá. Osobitne by súd mal prihliadať na okolnosti zistenej duševnej poruchy v kontexte jej možného korigovania formou adekvátnej liečby.“¹⁵

Novodoplnené ustanovenie § 463 ods. 2 TP vyššie uvedenú nezrovnalosť čiastočne konvalidovalo, a to takým spôsobom, že zákonodarca ukladá súdu povinnosť, v prípade, ak pominuli dôvody detencie, avšak zároveň je potrebné pokračovať v liečení odsúdeného, rozhodnúť o prepustení odsúdeného z detencie, a zároveň uložiť ochranné liečenie. Proti takto vydanému uzneseniu zákonodarca pripúšťa podanie sťažnosti, ktorá v prípade, ak ju

¹⁴ § 462 ods. 5 TP

¹⁵ VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ I., *Ochrana osobnej slobody odsúdených v kontexte ich umiestnenia do detenčného ústavu*, In: Košické dni trestného práva 2024, Sekcia 1: Rekodifikácia trestných kódexov – aktuálne výzvy a perspektívy, 2024, s. 206

podá prokurátor proti uzneseniu o prepustení z detencie, má odkladný účinok. Uvedené sa teda aplikuje v prípade, ak síce na jednej strane dôvody detencie pominuly, ale zdravotný stav odsúdeného si vyžaduje pokračovanie v jeho liečení.

Autorky v tomto smere majú za to, že zákonodarca spomínanou novelou čiastočne precizoval a zagarantoval práva odsúdeným. Opakovane pretrvávajúci problém je prítomný v rámci obligatórneho rozhodovania o prerušení výkonu trestu, nakoľko tu majú za to, že odsúdenému, i keď trpiacemu duševnou poruchou, je predĺžený právoplatne uložený trest odňatia slobody.

2. Detencia, ochranné opatrenie v Českej republike

Právna úprava detencie, ako jedného z druhov ochranných opatrení v Českej republike¹⁶ sa rovnako ako na Slovensku vykonáva v špecializovaných ústavoch, v ktorých sú realizované rôzne psychologické, liečebné a pedagogické programy pre osoby v nich umiestnené, ktoré sú nebezpečné pre spoločnosť. Uvedené ústavy sú tak na Slovensku ako aj v Českej republike pod dozorom členov Zboru väzenskej a justičnej stráže. V neposlednom rade medzi totožné znaky ochranných opatrení oboch krajín zaradujeme, že detencia trvá tak dlho, pokiaľ si to vyžaduje ochrana spoločnosti, teda aj do konca života odsúdeného.

Prvý zásadný rozdiel medzi komparovanými právnymi úpravami spočíva v počte zariadení, ktoré sú v daných krajinách. Na Slovensku máme jeden detenčný ústav¹⁷, kdežto Česká republika má zriadené tri detenčné ústavy, konkrétne Ústav pre výkon zabezpečovacej detencie Brne, vo Väznici a Ústave pre výkon zabezpečovacej detencie v Opave a vo Vázobnej väznici a Ústave pre výkon zabezpečovacej detencie v Prahe. O poslednom zmieňovanom platí, že sa nachádza v rámci areálu Vázobnej väznice Praha – Pankrác a slúži ako nástup pre všetkých mužov, ktorým bola uložená zabezpečovacia detencia. Tu sa dostávame k rozdielu v rámci samotného názvu, nakoľko v rámci právnej úpravy Českej republiky sa ochranné opatrenie detencia, nazýva zabezpečovacia detencia. Tieto termíny sú však z hľadiska významu totožné.

Po nahliadnutí do zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník (ďalej len „český Trestný zákon“) by sme zistili, že české súdy môžu uložiť zabezpečovaciu detenciu aj takému páchatelovi, pri ktorom majú za to, že zaistenie ochrany spoločnosti takto zabezpečia lepšie ako keby bol páchatelovi uložený nepodmienečný trest odňatia slobody. K uvedenému môže dôjsť na základe hmotnoprávneho inštitútu **upustenia od potrestania** v prípade, ak páchatel spáchal zločin v stave zmenšenej pričítanosti alebo v stave vyvolanom duševnou poruchou, a nie je možné očakávať, že by uloženie ochranného liečenia s prihliadnutím k povahe duševnej poruchy a možnostiam pôsobenia na páchatela viedlo k dostatočnej ochrane spoločnosti.¹⁸ V tomto smere teda platí, že **české súdy môžu upustiť od potrestania vo vzťahu k takémuto páchatelovi iba pod mienkou, že z objektívnych**

¹⁶ V zmysle § 98 ods. 1 českého Trestného zákona medzi druhy ochranných opatrení český zákonodarca zaraduje tiež: ochranné liečenie, zhabanie vecí, zhabanie časti majetku a ochrannú výchovu.

¹⁷ Detenčný ústav Hronovce bol otvorený dňa 22. decembra 2022. Proces jeho výstavby a uvádzania do prevádzky bol však zdĺhavý a komplikovaný. Aj z dôvodu jeho absencie sa duševne chorí páchatelia spravidla umiestňovali v psychiatrických nemocniciach, ktoré ale neboli schopné zabezpečiť nepretržitý dohľad zdravotníckeho personálu. Zariadenie má kapacitu 75 lôžok, ktoré sú umiestnené v samostatných celách. Podlažia sú diferencované podľa nebezpečenstva, ktoré hrozí zo strany klientov zariadenia. Detenčný ústav poskytuje osobám v ňom umiestneným špeciálny režim a zároveň efektívnejšie zabezpečuje ich izoláciu. K tomu bližšie pozri VRTÍKOVÁ K., Trestný zákon. Komentár. ZAKONY.JUDIKATY.info, 2023. s. 381

¹⁸ § 47 ods. 2 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

príčin by uloženie ochranného liečenia nebolo pre páchatel'a dostatočné, resp. nebola by zabezpečená ochrana spoločnosti pred ďalším páchaním trestnej činnosti takéhoto páchatel'a. Zároveň platí, že český zákonodarca ukladá súdom možnosť rozhodnúť o zabezpečovacej detencii aj samostatne, teda bez uloženia trestu. Pre porovnanie, slovenská právna úprava vôbec neukladá súdu možnosť samostatného uloženia detencie, či možnosť upustenia od potrestania páchatel'a v prípade, ak by mu uložila detenciu. Naopak, náš tuzemský zákonodarca pre uloženie detencie minimálne predpokladá predchádzajúce uloženie **ochranného liečenia**. Zhodnotenie, či uvedené je pozitívnym či negatívnym prejavom právnej úpravy nie je tou základnou otázkou, na ktorú by autorky mali potrebu poukazovať. Naopak, domnievajú sa, že obe právne úpravy sú v niečom odlišné a naopak totožné, pričom to je tým správnym, nakoľko zabezpečenie spoločnosti je v tomto kontexte dôležitým prvkom pre akúkoľvek právnu úpravu.

2.1. Zabezpečovacia detencia – procesnoprávna úprava

Ústavný súd Českej republiky svojim nálezhom, sp. zn. I. ÚS 497/18, zo dňa 18. júla 2018, zrušil uznesenie Krajského súdu v Brne, sp. zn. 4Tdo/5/2018 zo dňa 16. januára 2018, ktorým bola zamietnutá sťažnosť sťažovateľa proti rozhodnutiu Mestského súdu v Brne, ktorý pri pravidelnom prieskume trvania zabezpečovacej detencie rozhodol tak, že zabezpečovaciu detenciu sťažovateľa naďalej trvá. Súd prvého stupňa svoje rozhodnutie založil na správu Ústavu pre výkon zabezpečovacej detencie, výsluchu sťažovateľa a informáciách zo znaleckých posudkov z minulosti, konkrétne z roku 2011 a 2015, pričom ani jeden z týchto posudkov sa nevenoval prognóze ochorenia sťažovateľa. Výpoveď sťažovateľa je v rozhodnutí toľkokrát reprodukováaná, že ani nie je zrejmé, akým spôsobom obsah výpovede sťažovateľa podporuje závery súdu o nevyhnutnosti ďalšieho trvania zabezpečovacej detencie. Táto správa napríklad hovorí o nízkom protispoločenskom potenciále ochorenia a páchanej trestnej činnosti a tiež o absencii výraznejšieho spoločenského ohrozenia v prípade pobytu vo voľnejšom prostredí. Zároveň Ústavný súd ČR vo svojom náleze konštatoval, že: *„Zabezpečovací detence představuje mimořádně razantní zásah do základních práv srovnatelný s uložením výjimečného trestu odnětí svobody, čemuž musí odpovídat náležitě zkoumání toho, zda je zabezpečovací detence nezbytná, zda ji nelze nahradit ochranným léčením. Čím méně závažného trestného činu (resp. činu jinak trestného) se osoba držená v zabezpečovací detenci dopustila, tím přísněji a pečlivěji musejí soudy posuzovat, zda je tato forma omezení osobní svobody stále nezbytná. V posuzovaném případě ani pro soud určující zpráva odborníků z Ústavu pro výkon zabezpečovací detence nepodporuje závěr o nezbytnosti nejprísnejšího omezení osobní svobody v podobě zabezpečovací detence. Vzhledem k tomu, že při nařízení výkonu zabezpečovací detence nebyl zpracován znalecký posudek, je nutno považovat návrh stěžovatele na jeho vypracování pro potřeby nezávislého posouzení jeho aktuálního zdravotního stavu za oprávněný. Odmítnutím důkazního návrhu stěžovatele tak došlo k porušení práva stěžovatele na soudní ochranu garantovaného čl. 36. odst. 1 Listiny základních práv a svobod, v důsledku pak též k porušení práva na osobní svobodu garantovaného v čl. 8 odst. 1 Listiny.“*

V tomto smere preto autorky uvádzajú, že § 354 českého Trestného poriadku vo svojich ustanoveniach vymedzuje, že, akonáhle je vykonateľné rozhodnutie podľa ktorého sa má vykonať zabezpečovacia detencia, predseda senátu pošle príslušnému ústavu pre výkon zabezpečovacej detencie, v ktorom má byť detencia vykonávaná, nariadenie výkonu

zabezpečovacej detencie a súčasne vyzve osobu, ktorej bola zabezpečovacia detencia uložená, v prípade, že je na slobode, aby nastúpila na výkon zabezpečovacej detencie. V prípade, ak súd uložil zabezpečovaciu detenciu, ktorá nebola uložená vedľa nepodmienečného trestu odňatia slobody, teda v prípade ak súd uložil detenciu ako samostatnú sankciu, vykonateľným rozhodnutím odvolacieho súdu nariadi výkon zabezpečovacej detencie u obvineného, ktorý je vo väzbe.¹⁹

Záver

Záverom možno skonštatovať, že páchatel'ovi nebezpečnému pre spoločnosť, po naplnení zákonom predpokladaných podmienok v zmysle § 215 ods. 1 písm. e) Trestného poriadku bude prokurátorom obligatórne zastavené trestné stíhanie. Ako následok takéhoto konania mu bude s najväčšou pravdepodobnosťou uložené ochranné liečenie ústavnou, resp. ambulantnou formou. Autorky jednoznačne vyslovujú názor, že Páchatel', ktorého trestné stíhanie bolo zastavené pre nepričetnosť, no jeho pobyt na slobode je nebezpečný, tak môže z určitého pohľadu skončiť ešte horšie ako páchatel', ktorému bol uložený nepodmienečný výkon trestu odňatia slobody. Je tomu tak preto, lebo s výnimkou trestu odňatia slobody na doživotie je trest odňatia slobody ukladaný vždy na dobu určitú, no ústavná forma ochranného liečenia, resp. detencia môže trvať tak dlho, pokiaľ nedôjde k naplneniu účelu ochranného liečenia, teda v extrémnom prípade aj do konca života páchatel'a. S ohľadom na to preto autorky konštatujú, že je vhodnejšie s duševne chorými páchatel'mi „pracovať“ v detencii, nakoľko pri riadnej medikamentóznej liečbe majú šancu na vyliečenie sa, a keď nie na vyliečenie aspoň na nezhoršovanie ich zdravotného stavu, ako im ukladať nepodmienečný trest odňatia slobody, z ktorého sa, na konci dňa jedného dňa aj tak dostanú na slobodu.

Použitá literatúra

1. Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z., online dostupná na: <https://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2024/dovodova-sprava-k-zakonu-c-40-2024-z-z.html> (navštívené dňa 10.2.2025)
2. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Druhé, doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, s. r. o., 2010, s. 532 s. ISBN 978-80- 8078-308-2.
3. REMETA, R. *Subsidiarita trestného práva v kontexte princípu ultima ratio*. In Veronika Ťažká (zost.). *Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2023*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. 1. vydanie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, s. 415-434. 2023. ISBN 978-80-7160-690-1 (e-verzia).
4. Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp.zn. 7 Tdo 213/2011 zo dňa 11.05.2011
5. VRTÍKOVÁ, K. *Trestný zákon. Komentár*. ZAKONY.JUDIKATY.info, 2023. s. 381
6. VRTÍKOVÁ, K., MOKRÁ I., *Ochrana osobnej slobody odsúdených v kontexte ich umiestnenia do detenčného ústavu*, In: Košické dni trestného práva 2024, Sekcia 1: Rekodifikácia trestných kódexov – aktuálne výzvy a perspektívy, 2024, s. 440, ISBN: 978-80-574-0368-5

¹⁹ § 354 ods. 1 českého Trestného poriadku

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Karin Vrtíková, PhD.,
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnava
E-mail: kvertikova@gmail.com
Telefón: +421 948 682 811

Meno a priezvisko: JUDr. Ivana Mokrá, PhD.,
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva a kriminológie, Právnická fakulta, Trnava
E-mail: mokra.ivana@gmail.com
Telefón: +421 903 149 366

SVOLENÍ POŠKOZENÉHO V RÁMCI TRESTNÉHO ČINU PORUŠENÍ POVINNOSTI PŘI SPRÁVĚ CIZÍHO MAJETKU

CONSENT OF THE INJURED PARTY IN THE BREACH OF DUTY IN THE ADMINISTRATION OF ANOTHER'S PROPERTY CRIME

Miroslav Ševčík

Právnická fakulta Univerzity Karlovy

Abstrakt

Tento příspěvek se zabývá institutem svolení poškozeného jako okolnosti vylučující protiprávnost a možnostmi jeho aplikace v rámci trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku. Institut svolení poškozeného má své počátky zcela jistě v maximě volenti non fit injuria. Od 1.1.2010 nabyt účinnosti trestní zákoník 40/2009 Sb., který tuto svolení poškozeného kodifikoval do svého ustanovení § 30 trestního zákoníku. Ač by se mohlo zdát, svolení poškozeného má jasné důsledky na protiprávnost trestného činu (dovolenost jednání), není tomu tak ve všech případech. Autor se zabývá stávající doktrínou, která je postavena na pojetí, že pro společníka je majetek korporace cizí, tedy společník nemůže udělit členovi statutárního orgánu relevantní souhlas. Na konci příspěvku je podáno lehké srovnání s německým právem, které se staví k problematice odlišně, naopak.

Klíčová slova: svolení poškozeného, porušení povinnosti při správě cizího majetku, volenti non fit injuria

Abstract

This contribution deals with the institution of the injured party's consent as a circumstance excluding unlawfulness and the possibilities of its application within the criminal act of breach of duty in the administration of another's property. The institution of the consent of the injured party certainly has its origins in the maxim volenti non fit injuria. Since 1.1.2010, the Criminal Code 40/2009 Coll. has come into force, codifying the consent of the injured party into its provision Section 30 of the Criminal Code. Although it might seem that the consent of the injured party has clear consequences for the unlawfulness of the criminal offence (permissibility of action), this does not work in all cases. The author deals with the existing doctrine, which is based on the concept that the property of the corporation is foreign to the partner; i.e. the partner cannot grant a member of the statutory body relevant consent. At the end of the contribution, a light comparison is made with German law, which approaches the issue differently, on the contrary.

Keywords: consent of the injured party, breach of duty in administration of another's property, volenti non fit injuria

Úvod

Při svolení poškozeného mu neškodíme.

Tento příspěvek navazuje na mé dřívější úvahy k uplatňování principu ultima ratio při vyvozování trestní odpovědnosti a trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku v jednočlenných společnostech¹ a zabývá se uplatněním teoreticky i prakticky

¹ ŠEVČÍK, M.: Správa „cizího“ majetku a uplatňování zásady ultima ratio v jednočlenných obchodních korporacích, Kriminálnístika 2/2025, s. 87-104, tento příspěvek tvoří též samostatnou kapitolu mé budoucí disertační práce

poněkud opomíjeného institutu svolení poškozeného v rámci správy cizího majetku, obrany členů statutárních orgánů a uplatňování nároků vůči správcům ze strany *oprávněných* osob (beneficientů). V tomto příspěvku se však již nadále nebudu omezovat pouze na (jednočlenné) společnosti, ale pokusím se své závěry vztáhnout na fiduciární vztahy obecně, tedy nejenom na obchodní korporace.

Svolení poškozeného je institutem deliktního práva od *nepaměti* a v rámci trestního práva je významné v případech, kdy je nutno posoudit, zdali daný čin je činem trestným, resp. zdali je jednání, které je posuzováno, dovolené, nebo takové jednání není způsobilé vůbec vyvolat trestní odpovědnost. V rámci civilního práva bude mít svolení poškozeného zcela jistě vliv na posouzení odpovědnosti za škodu.

Pokud bychom zjednodušeně definovali *fiduciární vztah* jako právní vztah mezi jednou stranou, která je správcem (*fiduciářem*), a druhou stranou, kterou je osoba oprávněná (principál), obsahem je pak výkon určité správcovské činnosti obvykle dané na základě zákona nebo ze smlouvy o správě cizího majetku (či obdobné), přičemž fiduciář musí vždy jednat v zájmu principála. Takový právní vztah je zahrnut prvky důvěry, odpovědnosti a loajality (koneckonců zřejmě všemi fiduciárními povinnostmi²). Porušení těchto prvků může mít právě za následek odpovědnost k náhradě škody a v některých případech vyvolá trestní odpovědnost. Hranicí mezi civilněprávní odpovědností bude zejména závažnost porušení povinností správce a jeho úmysl (příp. vyšší stupeň nedbalosti).

Pokusím se tedy zodpovědět na související otázky, zdali může souhlas poškozeného, rozumějte souhlas vlastníka (beneficienta), resp. principála vyloučit trestní odpovědnost podle § 220 trestního zákoníku. Jaký je akademický a soudní výklad této otázky? Má mít stát zájem na potrestání jednání, které mohlo poškodit nebo ohrozit něčí zájem, pokud byl dán k tomuto jednání souhlas oprávněnou osobou?

1. Nejprve k zásadě *volenti non fit injuria*

1.1. *Prameny maxime volenti non fit injuria*

Dle Ottova slovníku³ naučného je zásada *volenti non fit injuria* popsána jako zásada spočívající v tom, že „*svolujícímu neděje se křivda*“, odkazuje na větu vyslovenou v Digestech, kn. 47., tit. 10 (de injuriis), L. 1., § 5, *Nemůžet se při některých deliktech připustiti, že by trestný čin (např. zabití) nebyl bezprávním, svolí-li k němu osoba, na níž byl onen čin spáchán. Správnost citované věty mohla obstáti jen dokud trestní právo mělo ráz práva soukromého, nikoliv od té doby, kdy stát počal míti zájem na tom, aby veřejný řád nebyl rušen*. V tomto ohledu považuji za zajímavé rozdílné chápání této zásady v kontextu práva soukromého a veřejného.

Dle dostupné literatury není pravděpodobně možné spojit tuto zásadu s jediným historickým zdrojem, lze říci, že se tato zásada vyvíjela v rámci vývoje právního uvažování nebo jako **logický korektiv náhledu na vlastní odpovědnost jednotlivce**, a to po celá století.

² Např. povinnost mlčenlivosti a zachování důvěrnosti informací, povinnost opatrnosti a obezřetnosti, povinnost informovat, povinnost „poslušnosti“, k tomu blíže Ševčík, Miroslav: Trestněprávní aspekty porušení fiduciárních povinností, Ochrana vlastnického práva normami trestného práva - Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konajúcej sa dňa 21-22.06.2023 organizovanej Katedrou trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, str. 404

³ Ottův slovník naučný. Dvacátý šestý díl. Praha: J. Otto, 1907. s. 930–931

Byť kořeny zásady *volenti non fit injuria* nalézáme již v římském právu, přičemž aplikace této zásady má vliv jak na civilní, tak i na **trestní** právo dodnes, lze tedy dovodit, že se zásada *volenti non fit injuria* vyvíjela dlouhodobě v rámci rozvoje obecného práva prostřednictvím interpretací právních učenců a soudních rozhodnutí, a to vždy podle toho, jak byla chápána autonomie vůle, individuální odpovědnost a ochrana jednotlivce před rizikem ze strany celé společnosti. Jsou to totiž právě jednotlivci, kteří se dokážou svobodně rozhodovat a v rámci svého rozhodnutí posoudit význam tohoto rozhodnutí pro jejich vlastní zájmy.

1.2. Obsah zásady *volenti non fit injuria*

Jak již bylo naznačeno výše, zásada se týká (1) **svobody rozhodování**, resp. **autonomie vůle** a (2) **principu individuální odpovědnosti** za jednání. Zásada však předjímá kromě svobody jednání a rozhodování ještě jednu kategorii, a tou je (3) **riziko** vzniku újmy. Postihuje ty případy, kdy se beneficiant jako subjekt správy cizího majetku pohybuje v mantinelech určitého rizika, tomu se vědomě a dobrovolně vystavuje, nezbytně pak souhlasí i s potenciální újmou, a tím se vzdává svého práva na nápravu, resp. právní ochranu, pokud k takové újmě dojde. V rámci moderního právního systému dle mého názoru ztělesňuje základní právní princip, a to zejména v oblasti občanskoprávního práva se silnými důsledky do práva veřejného (trestního).

1.3. Uplatňování zásady a její účel

Primárně zásada slouží k obraně odpovědnosti za vznik újmy. Její aplikace bude zejména doménou deliktního práva (vč. práva trestního). Mezi základní atributy zahrnují: (1) **souhlas (voluntas)**, který má být dobrovolný, svobodný a vědomý, souhlas je ve vztahu k riziku, souhlas zdůrazňuje záměr a vůli v lidském jednání o odpovědnosti; dále (2) alespoň **základní znalost rizika**, jeho povaha a rozsah a v tomto minimálním rozsahu i případné přijetí následků jednání; (3) udělení souhlasu **bez donucení** nebo **nátlaku**; (4) **neexistence excesu**, tedy jednání způsobující újmu je mimo rámec uděleného souhlasu; (5) souhlas se **nevztahuje na protiprávní jednání**, tedy pro takové situace, které jsou v rozporu s veřejnými zájmy nebo veřejnou politikou. Z hlediska trestního práva pak spíše než o veřejné politice a veřejném zájmu hovoříme o rozporu s právními normami, tedy nelze takové jednání vztáhnout na jednání protiprávní porušující nebo ohrožující zájmy chráněné trestním právem.

Uplatnění principu *volenti non fit injuria* vždy vyžaduje pečlivé posouzení skutečností a okolností vzniklé újmy, přičemž soudy by měly vyžadovat jasné důkazy o tom, že si případný žalobce byl plně vědom povahy a rozsahu souvisejícího rizika a dobrovolně souhlasil s tím, aby bylo jednáno tak, že může vzniknout žalobci újma. V určitých případech, tedy zejména těch, kdy došlo k udělení souhlasu poškozeného nebo žalobce, hraje zásada významnou roli při určování míry odpovědnosti.

1.4. Autonomie vůle

Zatímco soukromé právo stojí na pilířích autonomie vůle⁴, rovnosti subjektů, ochrany dobré víry a poctivosti⁵, dispozitivnosti ujednání a zásady *pacta sunt servanda*⁶,

⁴ Srov. § 1, odst. 2 ve spojení s § 1746 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁵ Srov. § 6 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁶ Srov. § 3 odst. 2 písm. d) zákona č. 89/2012 sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

trestní právo chrání tzv. veřejné zájmy, tedy veřejné statky, a jeho paternalistický přístup dle všeho může vylučovat akceptaci institutu svolení poškozeného. Je takový přístup ale správný? Potřebuje stát prostřednictvím své trestní politiky dělat rodiče a chránit jednotlivce vlastně proti jejich vůli? Má stát posuzovat trestnost jednání v případech, kdy nepoškozuje nikoho jiného než samotného toho, kdo k optikou trestního práva „poškozujícímu“ jednání vyslovil souhlas?

Autonomie vůle je tedy základní princip soukromého práva, který znamená, že každý jednatel má právo se svobodně rozhodovat o svých právních vztazích. To se vyznačuje především tím, že jednotlivci si mohou sami určit, jestli a s kým vstoupí do smluvního vztahu a jaké budou podmínky tohoto vztahu. Autonomii vůle musí být dána nejvyšší právní ochrana (pokud není v rozporu se zákonem, veřejným pořádkem a dobrými mravy).

Posoudíme-li otázky autonomie vůle a státní trestní politiky optikou ideje *harm principle*⁷, tedy optikou trestního práva, které snad usiluje o to být liberální, kdy zároveň platí zásada subsidiarity trestní represe, mělo by soudní rozhodování akcentovat svolení poškozeného v kontextu posuzování protiprávnosti jakožto obecného znaku trestné činnosti. Každý jednatel by měl mít svobodu v určování o svém životě, zdraví i majetku, mít možnost se rozhodnout, zdali vstoupí například do rizikové smlouvy nebo zničí svůj majetek, vždy za splnění podmínky, že to nepoškodí třetí osobu nebo společnost. Ústavněprávní rozměr této maximy je dán omezením svobody k ochraně ostatních jednotlivců, tedy cizích svobod při aplikaci zásad proporcionality, nevyhnutelnosti zásahu (*ultima ratio*) a ochrany práv ostatních osob. Diskuse o souhlasu k usmrcení nebo poškození zdraví nepatří do posuzované tematiky a v tomto ohledu uznávám, že není ani z hlediska trestním právem chráněných zájmů přípustná (srov. § 30 odst. 3 trestního zákoníku).

2. Právní úprava institutu svolení poškozeného

2.1. Svolení poškozeného a jeho postavení v rámci okolností vylučujících protiprávnost

Trestní zákoník ani trestní řád obecně nedefinuje okolnosti vylučující protiprávnost, ale obecně z právní teorie platí, že když tyto okolnosti nastanou, trestnost vůbec nevzniká, jelikož nastávají *ex tunc*. Naopak ve srovnání s promlčením nebo účinnou lítostí trestnost trestného činu zaniká *ex nunc*. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou takové situace, kdy jednání jinak trestné není trestným činem, jelikož chybí znak protiprávnosti. Protiprávnost je nezbytným znakem každého trestného činu, dovozuje se z celého právního řádu. Protiprávní jednání je jednání, které je nedovolené, resp. takové jednání, které je v rozporu s tím, co je právním řádem přikázáno. Postrádá-li jednání prvek protiprávnosti, nelze hovořit o trestném činu. Šámal⁸ označuje okolnosti vylučující protiprávnost za negativní znak skutkové podstaty, tzv. *kontratypy*. Za *kontratypy* skutkových podstat lze tedy považovat takové jednání, které již neobsahuje znak protiprávnosti, i když totéž jednání naplňuje znaky skutkové podstaty. Jedná se o takové normy, které jinak zakázané jednání

⁷ zmíněný princip byl formulovaný Johnem Stuartem Millem v jeho esejí „O svobodě“, kdy J. S. Mill považuje za jediné oprávnění společnosti zasahovat do svobody jednotlivce, jen pokud je to nutné k ochraně a zabránění škod druhým (parafrázováno). Vychází z toho, že jednatel má právo si činit čeho chce, pokud neškodí jiným, a společnost nemá omezovat svobodu člověka pro jeho vlastní dobro (protože chování jednotlivce je nezodpovědné, nemorální nebo jemu samému škodlivé) in Mill, John Stuart. On Liberty. John W. Parker and Son, 1859

⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 635

dovolují nebo jej alespoň tolerují z hlediska vyvolání odpovědnosti pachatele. Lze pak pojmenovat definované okolnosti vylučující protiprávnost za *negativní skutkové podstaty*?

Trestní zákoník typizuje celkem pět okolností vylučujících protiprávnost, jedná se o (1) **krajní nouzi** (§ 28 trestního zákoníku), sloužící k odvracení bezprostředního nebezpečí, (2) **nutnou obranu** (§ 29 trestního zákoníku), pro případy odvracení útoku, (3) **svolení poškozeného** (§ 30 trestního zákoníku) – viz dále, (4) **přípustné riziko** (§ 31 trestního zákoníku), pro výkon prospěšné činnosti ve vědecké, výzkumné činnosti a (5) **oprávněné použití zbraně** (§ 32 trestního zákoníku), pro případy, kdy zbraň je použita v mezích stanovených jiným právním předpisem. Krom toho jsou u některých skutkových podstat upraveny další zvláštní případy⁹: (6) **beztrestnost agenta** (§ 312c či § 363 trestního zákoníku), pro případy policejní spolupráce (*policejní provokace*) za současného dodržení legality a proporcionality, dále (7) **nepřekážení trestného činu** (§ 367, odst. 2 trestního zákoníku) nebo (8) **neoznámení trestného činu** (§ 368, odst. 2 trestního zákoníku). Další významnou skupinou nevýslovně upravenou je tzv. (9) **výkon práv a plnění povinností**. Tato skupina se opírá zejména o judikturní výklad a jedná se o jednání v rámci zákonných oprávnění nebo výkon zákonných povinností, tedy jde o jednání dovolené. Pro úplnost, mezi další neupravené okolnosti vylučující protiprávnost s netrestní relevancí bývá označováno také právo na odpor dle čl. 23 Listiny základních práv a svobod a zejména v občanském zákoníku upravená nutná obrana (§ 2905 občanského zákoníku) a krajní nouze (§ 2906 občanského zákoníku).

2.2. Patnáct let od kodifikace svolení poškozeného v českém trestním zákoníku

Byť se svolení poškozeného stalo součástí poslední rekodifikace (zák. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který nabyl účinnosti 1.1.2010), lze i nadále v českém právu považovat svolení poškozeného *tak trochu* za novinku, která nebyla před zmíněnou rekodifikací vůbec upravena zákonem. Do doby přijetí trestního rekodifikovaného trestního zákoníku z roku 2009 svolení poškozeného dovozovala pouze nauka trestního práva. Lukášová tento institut považuje za opomíjený s tím, že za to může jednak to, že dlouhodobá známost tohoto institutu (viz zásada *volenti non fit injuria*) má za následek, že související problémy byly již vyřešeny, anebo že čekají, až v konkrétních kauzách budou zodpovězeny teprve soudem¹⁰. Klapal považoval institut za málo teoreticky rozpracovaný ještě již v období před rekodifikací¹¹, avšak pro případ, že by návrh na zakotvení v té době neprošel, přesto považuje koncepci svolení poškozeného za souladnou s obsahem tehdejších i nově navrhovaných trestněprávních norem¹². Důvodová zpráva k návrhu zákona (dnešního trestního zákoníku) uvádí, že zakotvení má přispět k jasnější formulaci a sjednocení výkladů těchto institutů a pomoci chránit osoby, které jednají právem na obranu chráněných zájmů¹³. Zavedení institutu svolení poškozeného odůvodňuje tím, že při jeho aplikaci bylo dosud vycházeno pouze z teorie trestního práva, z důvodové zprávy však není jasné, proč jsou definovány limity udělení dodatečného souhlasu poškozeným. Zřejmě to souvisí s uznávanou doktrínou v případě uplatnění jakéhokoliv konceptu okolností vylučujících protiprávnost *o tom, že trestní odpovědnost ani nevznikne*.

⁹ ŠÁMAL, op. cit., s. 637

¹⁰ LUKÁŠOVÁ, M. Institut svolení poškozeného a jeho uplatnění nejen v judikatuře. Trestněprávní revue, 2019, s. 60

¹¹ KLAPAL, V. *Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost*. Trestněprávní revue, 2005, s. 259

¹² KLAPAL, opak. cit., s. 267

¹³ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, Sněmovní tisk 410/0, část č. 1/9 vl.n.z. trestní zákoník – EU, dostupné online: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=5&CT=410&CT1=0>, s. 208-210

2.3. Aktuální úprava svolení poškozeného dle trestního zákoníku

Aktuální platná úprava svolení poškozeného dle § 30 trestního zákoníku zní:

„Trestný čin nespáchá, kdo jedná na základě svolení osoby, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny.

Svolení podle odstavce 1 musí být dáno předem nebo současně s jednáním osoby páčající čin jinak trestný, dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně; je-li takové svolení dáno až po spáchání činu, je pachatel beztrestný, mohl-li důvodně předpokládat, že osoba uvedená v odstavci 1 by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům. S výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe, nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení.“

Od účinnosti zákona č. 40/2009 Sb. (tj k 1. 1. 2010) nebylo ustanovení § 30 trestního zákoníku (Svolení poškozeného) žádnou novelou pozměněno a zůstalo v původním znění, přičemž žádná současná úprava ustanovení není dle dostupných informací názoru na pořadu dne.

2.4. Aplikační možnosti

Šámal s Gřivnou považují užití svolení poškozeného pouze u těch trestných činů, kde zájem společnosti je podmíněn zájmem poškozeného na ochraně a tento zájem je ve výhradní dispoziční moci poškozeného a porušení zájmu se nedotkne zájmu společnosti¹⁴, přičemž výslovně připouští, že se v praxi bude jednat mimo jiné například o trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku dle § 220 trestního zákoníku, jakožto jeden z trestných činů proti majetku. Kratochvíl má za to, že důvodem vyloučení protiprávnosti je proto jen odpadnutí konkrétního a tím též nenaplněného individuálního objektu trestného činu, byl-li čin spáchán se souhlasem nositele chráněného zájmu, tedy uvedeného objektu, s nímž může disponovat¹⁵. S tím se shoduje i Gřivna ve velkém komentáři, kdy zdůrazňuje, že souhlas poškozeného především vůbec vylučuje naplnění objektivní stránky některých trestných činů (zejména trestných činů majetkových, ale i jiných, o kterých osoba, jejíž zájmy mohou být trestným činem dotčeny, může bez omezení oprávněného rozhodovat)¹⁶. Chmelík uvádí, že oprávněný nositel určitého práva se může tohoto svého práva vzdát a dát jiné osobě souhlas se zásahem do něj, musí se však jednat o právo (zájem), o němž může rozhodovat sám (je v jeho výlučné dispoziční moci) a jeho porušení se nedotýká zájmů společnosti. Svolení poškozeného se tak zpravidla bude týkat zásahu do práv majetkových nebo osobnostních¹⁷. V neposlední řadě Jelínek ke svolení poškozeného uvádí: svolením se stává čin, jenž by jinak byl nedovoleným zásahem do práv poškozeného činem dovoleným, oprávněným. Svolení poškozeného je zároveň důvodem, který vylučuje v určitých případech škodlivost činu. Svolení poškozeného může vylučovat protiprávnost pouze v případě, je-li poškozený oprávněn vzdát se určitého konkrétního zájmu. Trestné činy, u nichž souhlas poškozeného má význam pro posouzení trestnosti, jsou zejména

¹⁴ ŠÁMAL, P., GŘIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M., a kol. (2022). *Trestní právo hmotné*, 9. vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR, s. 265

¹⁵ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část, 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2012, s. 454.

¹⁶ GŘIVNA, T. (2023). *Komentář k § 30–31*. In Pavel Šámal a kol., *Trestní zákoník: komentář*, 3. vyd., Praha: C. H. Beck, 2023, s. 690.

¹⁷ CHMELÍK J., NOVOTNÝ F., STOČESOVÁ S. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Aleš Čeněk; 2016, s. 146

trestné činy majetkové¹⁸. Lukášová pak dovozuje, že na základě pojetí Kratochvíla o subjektivní společenské prospěšnosti, že je čistě v gesci daného nositele práv, zda svým souhlasem umožní, aby bylo do jeho práv zasaženo a z toho vyplývající absentující potřeba společnosti na stíhání takového jednání, navíc kdy jsou takovým stíháním zbytečně zatěžovány orgány činné v trestním řízení.¹⁹

Tedy přední trestněprávní teoretici se shodují, že pro některé skupiny trestných činů (např. trestné činy majetkové nebo osobnostní):

- 1) svolení poškozeného lze aplikovat na trestné činy proti majetku;
- 2) svolení poškozeného má za následek dovolenost jednání;
- 3) dále z jejich výkladu dovozují, že svolení poškozeného má za následek souladnost chráněného zájmu poškozených s posuzovaným jednáním u relevantních skupin trestných činů (nikoliv u trestných činů, kdy je v tomto ohledu trestním právem chráněný zájem svolením poškozeného nepřekonatelný, např. trestné činy proti životu nebo zdraví), tedy zejména majetkových trestných činů (resp. trestných činů s fiduciárním prvkem);
- 4) v hierarchii objektu trestného činu je nutno posuzovat možnost aplikace svolení poškozeného ve všech úrovních, tj. skupinový objekt, jako skupinu chráněných zájmů podle druhů trestných činů, v našem případě tedy ochrana majetku, individuální – kdy striktněji vymezujeme zájem, např. věc cizí nebo věc svěřená, a v neposlední řadě objekt konkrétní, tedy například zájem společnosti ABC na ochraně vlastních finančních prostředků, nebo ochranu společníka z hlediska hodnoty společnosti;
- 5) svolení poškozeného bychom měli taktéž posuzovat ve vztahu k primárnímu či k sekundárnímu objektu trestného činu. U zpronevěry a porušení povinnosti při správě cizího majetku je primárním objektem majetek, a sekundárním objektem bude dle všeho vztah důvěry mezi oprávněným (vlastníkem svěřené věci nebo cizího majetku). Pokud odpadne tedy konkrétní či individuální objekt, nemůže být jednání posouzeno jako trestný čin, to platí jak ve vztahu k zájmu na ochraně majetku, tak i pro ochranu vztahu důvěry (*fiducie*).

Z výše uvedených bodů lze uzavřít, že jsou vytvořeny silné předpoklady pro uplatnění institutu svolení poškozeného v rámci posuzování trestněprávní odpovědnosti za porušení povinnosti při správě cizího majetku.

2.5. Zákonné atributy souhlasu poškozeného

V druhé části této podkapitoly považují za nutné doplnit úvodní aplikační úvahu o stávající zákonné znaky, jak jsou zřejmé již z citovaného ustanovení § 30 trestního zákoníku. O subjektu udělující svolení pojednávám v rámci jedné z následujících podkapitol [*Úvaha k subjektu, který může souhlas udělit*], nicméně musí se ale jednat o takovou osobu, o jejíchž zájmech může tato osoba bez omezení oprávněně rozhodovat (§ 30 odst. 1 trestního zákoníku). Svolení musí být poskytnuto předem či zároveň s jednáním a musí být dodrženy tyto kvalitativní prvky souhlasu: svolení musí být učiněno (1) **dobrovolně**, tedy bez nátlaku nebo jakéhokoliv omezení vůle nebo s použitím fyzického nebo psychického násilí; (2) **určitě**, tj. nezaměnitelně s jinou okolností, (3) **vážně**, tj. že nebylo myšleno v nadsázce nebo žertu; (4) **srozumitelně**, tedy tak, aby to adresát projevu

¹⁸ JELÍNEK J, a kol. *Trestní právo hmotné*. 9. vydání. Praha: Leges; 2025. s. 282

¹⁹ LUKÁŠOVÁ, M. *Institut svolení poškozeného a jeho uplatnění nejen v judikatuře*. Trestněprávní revue, 2019, s. 62

správně pochopil. Dále právní úprava požaduje, aby svolení poškozeného bylo uděleno **předem** (jelikož má vyloučit protiprávnost), nejpozději pak **současně s jednáním**, později pak jen, pokud lze předpokládat, že by takový souhlas byl udělen vzhledem k okolnostem a poměrům (§ 30 odst. 2 trestního zákoníku). Další rozbor je uveden v následující podkapitole [*Úvaha k časovému hledisku udělení souhlasu*]. Zákaz poskytnutí souhlasu s ublížením na zdraví a s usmrcením, svolení k lékařským zákrokům se na materii správy cizího majetku nevztahuje (§ 30 odst. 3 trestního zákoníku). Jednání se svolením poškozeného lze jen do té doby, dokud není jeho souhlas odvolán.

2.6. K omylu ve věci svolení poškozeného

Jednání založené na předpokládané existenci svolení poškozeného (které však neexistuje), naplňuje podstatu skutkového omylu pozitivního, vylučuje úmysl a vědomou nedbalost (srov. § 18 odst. 4 trestního zákoníku), a pokud jím byl spáchán trestný čin, je polehčující okolností podle § 41 písm. g) trestního zákoníku a současně je i důvodem umožňujícím mimořádné snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 6 nebo eventuálně i upuštění od potrestání podle § 46 trestního zákoníku. Pozitivnímu skutkovému omylu, kdy pachatel věří, že souhlas existuje, ale pachatel se ve skutečnosti zmýlil, říkáme putativní souhlas. Naopak negativní omyl skutkový nastane v případě, že pachatel nepředpokládá, že bylo svolení poškozeného poskytnuto, nebo o něm neví, pak pachatel odpovídá dle pravidel o skutkovém omylu za pokus.

2.7. Odlišení hmotněprávního a procesněprávního vymezení svolení, resp. souhlasu poškozeného v trestním právu

Zaprvé je nutné rozlišovat **svolení poškozeného** a tzv. **souhlas poškozeného s trestním stíháním**. První institut, tj. svolení poškozeného, má funkci v trestním právu hmotném a druhý institut, tj. souhlas poškozeného, má funkci procedurální²⁰. Svolení poškozeného vylučuje protiprávnost činu (absentuje znak protiprávnosti činu), tím i trestní odpovědnost za čin a má za následek, že čin pak není trestným činem. Podmínkou však je, že poškozený svůj souhlas platně vyjádří. Naproti tomu souhlas poškozeného (se zahájením nebo pokračováním v trestním stíhání) je nutno považovat jako podmínku pro zahájení nebo pokračování trestního stíhání. Podstatou je tedy to, že trestní stíhání se zahájí (nebo se v něm pokračuje) pouze tehdy, pokud s tím souhlasí poškozený. V případě neudělení souhlasu poškozeného dle trestního řádu tedy trestný čin zůstává trestným činem, ale není trestně stíhán. Souhlas může vzít poškozený zpět, a to kdykoliv. Trestné činy, pro které je nutno zajistit souhlas poškozeného s trestním stíháním, jsou uvedeny v § 163 trestního řádu, přičemž mezi zde vyjmenované patří taktéž trestné činy postihující porušení fiduciárních povinností, tj. zejména zpronevěra (§ 206), porušení povinnosti při správě cizího majetku (§ 220), resp. porušení povinnosti při správě cizího majetku z nedbalosti (§ 221). U těchto skutkových podstat se vyžaduje souhlas poškozeného se stíháním proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený jako svědek právo odeprít výpověď²¹. Neudělení souhlasu způsobí tzv. nepřipustnost trestního stíhání²². V právní teorii ani v zákonné úpravě jsem nezachytil výkladový rozdíl ve výkladu pojmu poškozeného v hmotném právu a právu procesním, byť poškozený, jeho postavení a

²⁰ § 163 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád

²¹ srov. § 100 trestního řádu

²² § 11 odst. 1 písm. l) trestního řádu

procesní práva jsou upravena v trestním řádu²³. Poškozený není kupodivu trestním právem hmotným definován, ale z dikce § 30 trestního zákoníku se bude jednat o osobu, jejíž zájmy jsou činem dotčeny. Takový výklad pro zkoumané téma dostačuje. Pro úplnost je však nutno připomenout, že definice poškozeného v procesním postavení jako strany v trestním řízení je uvedena v § 43 odst. 1 trestního řádu. Poškozeným se rozumí ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil²⁴. V tomto ohledu se definice hmotného a procesního práva poměrně značně rozchází.

Zadruhé pro pochopení souvislostí v praxi mohou nastat případy, kdy svolení poškozeného nenaplňuje zákonnou dikci, např. kdy nebylo poskytnuto před spácháním nebo současně se spácháním trestného činu (a ani nelze předpokládat, že by bylo uděleno), tedy jedná se o trestný čin, ale následně nebyl udělen souhlas poškozeného s trestním stíháním²⁵. Znění § 100 trestního řádu týkající se práva odeprít výpověď umožňuje odeprít výpověď (tedy dává i právo udělit, resp. neudělit souhlas poškozeného s trestním stíháním) osobám, které jsou oprávněny odeprít výpověď, pokud by sobě nebo zjednodušeně osobě blízké způsobily svědeckou výpovědí nebezpečí trestního stíhání. To platí i pro případ tzv. osob ve vztahu obviněného (pachatele) a poškozeného, který může být neformální – kdy se jedná o vztah *obdobný* (vztahu rodinnému), kdy by poškozený pocíťoval újmu obviněného jako vlastní. V praktickém životě tak mohou nastat případy, kdy bude stíhání trestného činu zpronevěry nebo porušení povinnosti při správě cizího majetku zamezeno neudělením souhlasu poškozeného s odkazem na blízký nebo obdobný vztah (a *cítění* újmy obviněného jako újmy vlastní). Pro úplnost uvádím, že obviněný může i přes neudělení souhlasu trvat na soudním projednání věci, pak trestní stíhání pokračuje, a pokud soud případ po obžalobě projedná, vysloví pouze vinu, trest ale neuloží.²⁶

Z hlediska posuzované materie je tedy důležité, že pro určitý okruh poškozených osob může nastat situace, že i přes počáteční nemožnost aplikace institutu svolení poškozeného nebo odmítnutí prezentovaného svolení poškozeného orgány činnými v trestním řízení jako neúčinného, může poškozený neudělením souhlasu s trestním stíháním tomuto trestnímu stíhání zabránit.

Zatřetí pro posouzení trestnosti má tento institut souhlasu poškozeného s trestním stíháním význam u trestných činů majetkových.

Začtvrté bych rád zmínil ze svého pohledu přínos využití analogie ve prospěch pachatele (*analogia in bonam partem*). Právní teorie a ústavněprávní rovina trestního práva analogii ve prospěch pachatele v trestním právu připouští, a to díky ústavnímu omezení státní moci (naopak zákaz analogie v neprospěch pachatele vyplývá ze zásady *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*²⁷), které má za následek zúžení dosahu trestní represe. Svolení poškozeného je jedním z právních institutů, který prostřednictvím dovolenosti jednání rozšiřuje svobody toho, kdo by jinak trestně jednal. Z hlediska posuzovaného trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku (příp. i zpronevěry), pokud vlastník spravovaného či svěřeného majetku souhlasil (dle podmínek § 30 trestního zákoníku) s jednáním, které mělo za následek vznik škody, je při posouzení

²³ Poškozený je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený) – blíže srov. § 43 trestního řádu

²⁴ ŠÁMAL, P. § 43 [Poškozený]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 511.

²⁵ LUKÁŠOVÁ, opak. cit., s. 62.

²⁶ Srov. § 227 trestního řádu

²⁷ čl. 39 Listiny základních práv a svobod, § 12 trestního zákoníku

trestní odpovědnosti dle mého názoru možno aplikovat svolení poškozeného se všemi výše popsanými důsledky.

3. Svolení poškozeného, fiduciární vztahy a vztahy v rámci trestního práva

3.1. Úvodem

Dále se ve výkladu budu věnovat aplikaci institutu svolení poškozeného na trestné činy, které chrání tzv. fiduciární vztahy. Jak už bylo naznačeno, jedná se zejména o porušení povinnosti při správě cizího majetku dle §220 trestního zákoníku, ale závěry jsou použitelné i pro trestný čin zpronevěry, případně zneužití informací nebo postavení v obchodním styku. Skutková podstata definuje v prvním odstavci základní skutkovou podstatu takto: *Kdo poruší podle zákona mu uloženou nebo smluvně převzatou povinnost opatrovat nebo spravovat cizí majetek, a tím jinému způsobí škodu nikoli malou, bude potrestán...* Objektem této skutkové podstaty je tedy dle dřívějšího výkladu ochrana majetku (jeho vlastnických práv) a vztahu důvěry mezi pachatelem a poškozeným. V tomto ohledu je za sekundární objekt vyšší úrovně považován obecný veřejný zájem na řádné správě cizího majetku, resp. řádná správa svěřených prostředků a také zvláštní vztah důvěry. Ve stručnosti zopakují, že trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku patří mezi majetkové trestné činy (hlava druhá trestního zákoníku) a vztahuje se na osoby, které mají povinnost určitým způsobem spravovat cizí majetek tak, aby při jejich správě nevznikla újma (vznik škody je tedy i objektivním hlediskem).

Uplatňování trestní odpovědnosti za pomoci trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku je jistě i současným zásahem s důsledky do civilněprávních majetkových vztahů. Jsem spíše toho názoru, že by tyto vztahy měly být však chráněny primárně civilními instituty, tedy zejména delikt ní odpovědností za škodu a dalšími civilněprávními instituty²⁸. Na tomto díky zásadě *ultima ratio* panuje shoda. V praxi však mohou nastat situace, kdy dojde k dostatečně intenzivnímu zásahu do chráněného zájmu a je nutno využít za účelem ochrany trestní represi. Problematické pak bude, když s určitou dispozicí s majetkem vysloví souhlas jeho vlastník, přičemž zde mám na mysli vlastníka v tom nejširším pojetí (tedy i vlastník nepřímý, tedy například akcionář akciové společnosti, jejíž majetek je předmětem správy cizího majetku). Pak je nutno pečlivě posoudit, zdali takový souhlas má za následek absenci znaku protiprávnosti a souhlas je učiněn v takové formě s dostatečným obsahem svolení jednat, že to má intenzitu nejen v soukromoprávních vztazích, ale že je také účinný v rámci trestního práva, a zároveň poskytuje správci cizího majetku dostatečnou právní jistotu z hlediska jeho delikt ní odpovědnosti.

V dalších podkapitolách bych rád uvedl několik úvah, které se týkají konceptu svolení poškozeného.

3.2. Úvaha k subjektu, který může souhlas udělit

Ve většině typových případů může souhlas udělit osoba (FO i PO) způsobilá k jednání, jejíž zájmy, o nichž může tato osoba bez omezení oprávněně rozhodovat, jsou činem dotčeny. V těchto případech se nachází obvykle přímá linie správce – beneficent. Problém pak nastává pro případ právnických osob. Jak správně poznamenává Grivna, právnická osoba projevuje svou vůli prostřednictvím svých zástupců (nakonec se jedná

²⁸ např. diskvalifikační žaloba dle § 63 an. zákona č. 90/2012 Sb, o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů

vždy o fyzickou osobu). Proto svolení poškozeného jako právnické osoby bude dávat fyzická osoba oprávněná jednat za právnickou osobu.²⁹

Představme si situaci, kdy statutární orgán právnické osoby má za úkol, obdržel pokyn nebo musí k naplnění účelu obchodní korporace učinit jednání, které může naplnit znaky skutkové podstaty porušení povinnosti při správě cizího majetku, například tím, že nebude moci dodržet ve všech ohledech povinnost péče řádného hospodáře. Tedy kdo je v tomto případě oprávněn udělit souhlas? Zde nepůjde zcela jistě uplatnit tezi, že pokud je objektem svolení poškozeného právnická osoba, resp. jejím statutárním orgánem spravovaný majetek a nakládání s ním, jednájí za tuto právnickou osobu její orgány nebo fyzické osoby ve formě zástupců. Nastal by tedy takový případ, kdy zástupce, který by požadoval svolení poškozeného, aby zamezil své vlastní trestní odpovědnosti, by ho zároveň za právnickou osobu uděloval. To samozřejmě nedává smysl a takový přístup by vůbec neumožňoval udělit souhlas poškozeného pro statutární orgány právnických osob, byť se v jejich případech jedná mimo jiné o správu cizího majetku.

Kratochvíl alespoň připouští již mírně odlišný názor, když uvádí: *relevantní nebude ani souhlas poškozené právnické osoby k nevýhodnému snížení jejího majetku, udělený statutárním orgánem jinak oprávněným k jejímu zastupování. Statutární orgán by se dopustil porušení své povinnosti řádného hospodáře, která vychází z ustanovení § 220 trestního zákona, a poškodil by jak právnickou osobu samotnou, tak její společníky a věřitele. U všech těchto osob by došlo k zásahu do jejich zájmů.* K tomu dodává: *aby mohlo být takové svolení právně významné, musely by souhlas udělit všechny tyto osoby.*³⁰

Osobně jsem toho názoru, že tuto doktrínu by bylo potřeba změnit a utvrdit směrem k tomu, že v případech nakládání s majetkem právnické osoby, kde má být aplikován souhlas poškozeného, je relevantní právě souhlas vlastníků právnické osoby (věřitele a další *stakeholdery* ponechejme nyní stranou, byť podobný princip z hlediska věřitelů je uplatňován v rámci insolvenčních řízení). Překážku v takovém postupu nevidím ani z důvodu, že je to sám stát, který reguluje tzv. evidenci skutečných majitelů, a je tedy zjevné, kdo je vlastníkem společnosti³¹, z hlediska správy cizího majetku pak koncovým beneficentem (UBO) každé obchodní korporace. Evidence skutečných majitelů by tak mohla po příslušných úpravách institutu svolení poškozeného sloužit k vymezení okruhu subjektů, které jsou ve svém důsledku konečnými neboli *ultimátními* poškozenými, a tedy subjekty oprávněnými k udělení svolení poškozeného.

3.3. Úvaha k časovému hledisku udělení souhlasu

Jednou ze základních podmínek svolení poškozeného je, že svolení musí být dáno předem nebo současně s jednáním (srov. § 30 odst. 2 trestního zákoníku). Takové pravidlo pak vylučuje udělení souhlasu poškozeného *ex post*. Jsem toho názoru, že takový souhlas (odsouhlasení správcovství) by však zcela jistě našel své opodstatnění, viz poslední kapitola k německému institutu *Entlastung*. Připouštím však i na tomto místě, že „zhojení“ následným souhlasem poškozeného by vážně narušilo současný doktrinální princip o tom,

²⁹ GRIVNA, T. § 30 [Svolení poškozeného]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 692, marg. č. 2.

³⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. xl, s. 455

³¹ zákon č. 37/2021 Sb., o evidenci skutečných majitelů (dále jen „ZoESM“), který zapracovává předpisy EU, zejména směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2018/843 ze dne 30. května 2018, kterou se mění směrnice (EU) 2015/849 o předcházení využívání finančního systému k praní peněz nebo financování terorismu a směrnice 2009/138/ES a 2013/36/EU; ZoESM vymezuje okruh povinných subjektů, rozsah zapisovaných údajů, organizační zajištění registru a přístup do něj vč. rozsahu přístupu.

že v případě okolností vylučujících protiprávnost vůbec nevznikne trestní odpovědnost. V případě, že by statutární orgán např. nejprve učinil rozhodnutí, při kterém porušil povinnost péče řádného hospodáře, a následně by takové jednání bylo *validováno* souhlasem poškozeného, například společníky nebo valnou hromadou, jednalo by se nyní o nepřipustný zpětný souhlas. Nicméně i s touto situací si již trestní zákoník poradil, když vystavil podmínku beztrestnosti na tom, že pachatel mohl důvodně předpokládat, že osoba, o jejíž zájmy jde, by souhlas udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům. Jelikož se v tomto případě jedná o situaci, kdy statutární orgán zná, nebo by měl znát zájmy společníků společnosti, případně ty vyplývají z účelu společnosti, je toto právě tou nezbytnou okolností, při níž lze uvažovat, že by souhlas byl udělen? Domnívám se, že ano. Ale úplnou jistotu k tomu, že o tom přesvědčí i orgány činné v trestním řízení, to správcům cizího majetku neposkytuje.

Na druhou stranu nelze opomenout, že souhlas nemůže zhojit takové jednání, které vybočí z mezí soukromého práva a autonomie vůle, a to zejména pro případ simulovaných nebo zjevně nevýhodných jednání, které poškodí i další subjekty, jako jsou minoritní akcionáři, věřitelé nebo veřejný pořádek či *bonnes mores*.

3.4. Civilněprávní normy vyžadující souhlas poškozeného v rámci správy cizího majetku

Pokud bychom hledali úpravu souhlasu poškozeného, resp. její analogii v rámci předpisů práva civilního, nalezneme několik relevantních ustanovení v úpravě správy cizího majetku. Tak předně je nutný souhlas beneficianta pro případ, kdy se má stát správce stranou smlouvy, který se týká spravovaného majetku nebo pokud chce správce užívat spravovaný majetek nebo informace získané při jeho správě (§ 1415 NOZ). Souhlas je potřeba, když správce usiluje o změnu účelu spravovaného majetku (§ 1406 NOZ), nebo pro případ důvodného zcizení (§ 1408, viz předchozí výklad pravidel správy cizího majetku). K tomu pak Josková³² doplňuje dva pohledy na absenci souhlasu: *Souhlas beneficianta je třeba považovat za podmínku účinnosti smlouvy. Smlouvy vymezené v ustanovení § 1415 NOZ jsou typickým příkladem právních jednání, jejichž účinnost je závislá na souhlasu určené osoby. Dokud beneficiant souhlas neudělil, smlouva je platná, avšak neúčinná. Zřejmě většina literatury³³ naproti tomu zastává názor, že uzavření smlouvy bez souhlasu beneficianta zakládá relativní neplatnost smlouvy, které se musí beneficiant dovolat.*

Tedy ve výše citovaných ustanoveních NOZ je nutno pro dosažení účinnosti smluvních ujednání zajistit souhlas beneficianta. Může se jednat například o situaci, kdy správce cizího majetku spravuje jmění a z okolností vyplyne, že část jmění (jako cizí majetek) spočívajícího například v jedné nemovitosti bude prodáno za výhodnějších podmínek samotnému správci. Úprava správy cizího majetku takovému postupu dokonce přikazuje z důvodu vzniku konfliktu zájmů, aby beneficiant udělil správci souhlas, přičemž lze předpokládat, že dohodnou i bližší podmínky transakce (i např. nižší cenu). Dle mého názoru takto vydaný souhlas beneficianta lze subsumovat pod trestněprávní institut svolení poškozeného. Beneficiant by se již následně v takovém případě neměl nikdy dovolávat ochrany vůči správci, jelikož takové jednání je nutno posoudit jako dovolené. Jiná situace

³² § 1415. In: ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář. Svazek III, (§ 976–1474). Praha: Wolters Kluwer, 2014.

³³ Přičemž zmiňuje např.: LOKAJÍČEK, J. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2019, s. 1488.

nastane, pokud beneficiant spravuje své jmění v rámci obchodní korporace a statutární orgán (správce) bude chtít uzavřít za jinak totožných podmínek obdobnou smlouvu se společností. Pominu-li nyní pravidla střetu zájmů pro volené orgány obchodních korporací (§ 51 an. ZOK), valná hromada následně souhlas udělí. Bude tento souhlas relevantní z hlediska trestního práva? Valná hromada, byť souhlas udělí (souhlas je v souladu s civilněprávní úpravou), není však osobou se zájmy dle díky § 30 trestního zákoníku (je orgánem společnosti). Bude posouzení trestní odpovědnost obou skutkově stejných případů také stejné? Domnívám se, že prozatím nikoliv.

3.5. Dovoluje právní úprava fiduciárních vztahů a správy cizího majetku využít naplno smluvní autonomii (autonomii vůle) – srovnání různých³⁴ fiktivních případů

Dle základních atributů *agency modelu* (tedy vztahu mezi správcem a principálem), správce má tzv. fiduciární povinnosti, mezi něž patří zejména povinnost loajality a povinnost péče s určitým standardem (např. péče řádného hospodáře, odborná péče). Beneficiant přenáší na správce pravomoci, správce pak činí rozhodnutí v rámci správy beneficiantova majetku. To vše na pozadí zájmu beneficianta a zájmu správce s výskytem střetu zájmů a při určitém riziku, že se účel správy nenaplní dle očekávání nebo vůbec (beneficiant o majetek přijde, nebo se znehodnotí).

Právo by však mělo také pamatovat na situace, kdy beneficiant (1) nemá dále zájem majetek vlastnit a vydá svolení k jeho zničení, spotřebování apod.; nebo (2) promine správci způsobenou újmu; beneficiant (3) je ochoten přistoupit na nepříliš výhodné podmínky ve vztahu ke spravovanému majetku; (4) souhlasí s určitou vyšší mírou rizika za hranicí standardů péče nebo obezřetnosti. Ve všech těchto případech vzniká beneficiantovi potenciální újma v důsledku toho, že správce postupuje dle pokynů beneficianta nebo za předem stanovených podmínek správy, například upravených ve smlouvě o správě majetku.

Otázku, kterou si nyní musím položit, je, zdali není již civilní právo v otázkách správy cizího majetku ve své kogentní úpravě příliš **přísné** a **strnulé** a snaží se chránit tam, kde to není třeba? Představme si následující situace:

- 1) vlastník / beneficiant předal správci do správy soubor nemovitostí, správce nemovitosti udržuje, zajišťuje opravy, jedna z nemovitostí (s kladnou zůstatkovou hodnotou) není nijak využívána ani pronajímána a na trhu realit je těžko zpeněžitelná (transakční náklady prodeje převyší výnos z prodeje); beneficiant tedy dává pokyn / svolení správci, aby nemovitost již neudržoval a takto uspořené prostředky vložil do zhodnocení ostatních nemovitostí, přičemž nemovitost se bez oprav technicky úplně znehodnotí;
- 2) v druhém případě vlastník / beneficiant vydá správci pokyn prodat nemovitost pod cenou, čímž mu vznikla újma, jelikož nemovitost měla vyšší pořizovací cenu (nebo cenu zůstatkovou), než byla nyní cena prodejní, druhou možností je, že správce majetek bezúplatně daruje;
- 3) ve třetím případě vydá vlastník / beneficiant pokyn správci, aby nemovitost nákladně udržoval, protože nemovitost je na pokraji kolapsu a její údržba je stále výhodnější než její zbourání;
- 4) v posledním čtvrtém případě vydává vlastník pokyn, aby správce nemovitost nadále nákladně udržoval, protože je možné, že se náhodně najde kupující, který nemovitost bude chtít zakoupit.

³⁴ Nebo ve svém následku stejných případů?

Pokud jsme v režimu obecné správy cizího majetku, tak lze konstatovat, že na většinu těchto případů pamatuje ustanovení § 1408 NOZ, které umožňuje správci se souhlasem beneficianta něco ze spravovaného majetku zcizit (v zájmu zachování hodnoty, podstaty a účelu spravovaného majetku nebo k zaplacení dluhů s tímto majetkem spojených). Zároveň nejasné ustanovení věty za středníkem „*jinak jen za protiplnění*“ vylučuje takto postupovat ve všech případech, jelikož to správci zapovídá povinnost postupovat s péčí řádného hospodáře, která je ve výše uvedených hypotetických případech s určitou mírou intenzity porušena. Správce je tedy nucen jednat nikoli v souladu s právními předpisy (myšleno opět zejména s povinností péče řádného hospodáře).

Nyní si představme stejné skutkové hypotetické modely, jen s tím rozdílem, že se vlastník nemovitostí rozhodne tyto nemovitosti vložit do obchodní korporace (nejčastěji s. r. o. nebo a. s.) a bude vykonávat ke společnosti práva jediného společníka, resp. akcionáře. Obchodní korporace bude založena za účelem správy vlastních nemovitostí.

V případě správce cizího majetku v pozici člena statutárního orgánu, který si uvědomuje pouze / alespoň *kontury* povinnosti péče řádného hospodáře, patrně dojde k tomu, že se souhlasem společníka člen statutárního orgánu vykoná výše popsaná jednání pro jednotlivé případy, jako by byl v pozici běžného správce cizího majetku.

Správce cizího majetku v pozici člena statutárního orgánu, který plně vnímá úpravu povinnosti péče řádného hospodáře, bude takový člen zcela jistě opatrnější než v předchozím případě, a bude dokonce opatrnější než sám beneficiant (společník), protože si plně uvědomuje, že odpovídá za případné delikt ní jednání.

Stejně okolnosti, různá *institucionalizace* (chcete-li způsob) správy cizího majetku a různé vlastnosti správce přináší zcela zásadní odchylku od požadovaného stavu, resp. naplnění zájmu beneficianta nebo účelu správy.

- 1) v prvním případě (tj. obecné správy cizího majetku) správce patrně učiní se souhlasem beneficianta vše, co je v jeho zájmu. Z případného porušení povinnosti péče řádného hospodáře se nedopustil žádného deliktu (civilního nebo trestního), jelikož vše proběhlo se souhlasem beneficianta. Beneficiant je spokojen, že jeho zájem byl naplněn prostřednictvím jím projevené autonomie vůle;
- 2) v druhém případě (tj. správa v obchodní korporaci, s méně opatrnějším členem statutárního orgánu) je situace obdobná jako předešlá; člen statutárního orgánu obchodní korporace i jediný společník jsou spokojeni, a to až do chvíle, kdy se orgány činné v trestním řízení dozvědí o porušení povinnosti při správě cizího majetku, nebo do chvíle, kdy si jediný společník celou situaci přehodnotí a bude se dožadovat na správci vyvození odpovědnosti ať již civilní, nebo trestní;
- 3) v posledním případě (tj. správa v obchodní korporaci s *právně uvědomělým* členem statutárního orgánu), kdy spokojen nebude jednak jediný společník, protože správce odmítne vykonat pokyny jediného společníka obsažené v souhlasu, ani správce (člen statutárního orgánu), protože potřebuje efektivně vyřešit záležitosti spravovaného majetku a ví, že ho udělený souhlas (v koncepci svolení poškozeného) nezproští trestní odpovědnosti s jistotou (v konečném důsledku bude záležet na posouzení konkrétního případu soudem).

Pokud do modelu zapojíme další proměnné, jako je více vlastníků / společníků nebo více správců, celá situace se značně zkomplikuje. Jiné řešení situace přinesou zcela jistě transakční náklady. Vyloučení nebo omezení povinnosti k náhradě újmy či budoucí újmy je v českém právním řádu výrazně omezeno (srov. § 2898 NOZ). Domnívám se, že je tedy potřeba přehodnotit stávající doktrínu o fikci cizího majetku ve vztahu ke společníkům či

akcionářům v rámci korporací, kterou přejala i trestní judikatura. Následně je potřeba vyjasnit, kdo může svolit (udělit souhlas statutárnímu orgánu) za právnickou osobu. Dle mého názoru by to měl být právě nejvyšší orgán korporace, tj. valná hromada. Pro tyto situace nespátřuji ani žádný významný důvod pro ochranu slabší strany. Východiskem by mohlo být použití tzv. **informovaného souhlasu** (viz následující podkapitola).

3.6. Role informovaného souhlasu v rámci svolení poškozeného trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku

V rámci institutu svolení poškozeného se uplatňuje tzv. informovaný souhlas téměř ke každému lékařskému zákroku. Náležitosti takového souhlasu jsou dány § 93 NOZ ve spojení s § 28 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách. Pokud bychom chtěli využít per analogiam informovaného souhlasu pro účely správy cizího majetku, musíme se detailněji zabývat odlišnými atributy pro tento účel. Informovaný souhlas pro účely správy cizího majetku má zvláštní povahu, je v něm obsažen jednak souhlas, který vydává beneficiant směrem ke správci, a zároveň poučení, které formuluje správce vůči beneficiantovi. Beneficiant souhlas uděluje, správce souhlas přijímá a zavazuje se, že bude dle něj postupovat v úkonech správy.

Co se týče formální stránky, listina se může nazývat informovaný souhlas s dovětkem, že se jedná pro účely dle § 30 trestního zákoníku, čímž se ze strany beneficianta postaví najisto, že takový souhlas vydává jako případně budoucí poškozený. Ze souhlasu by měla být zjevná **(1)** identifikace subjektů, tedy beneficianta a správce včetně uvedení konkrétní role správce (správce, člen statutárního orgánu apod.) i beneficianta (vlastník spravovaného majetku, společník obchodní korporace apod.), ze kterého bude možno dovodit, že se jedná o osobu, jejíž zájmy jsou jednáním dotčeny; dále by mělo být uvedeno **(2)** uvažované jednání, které je způsobilé ohrozit nebo porušit veřejný zájem (v tomto případě majetková práva, resp. ochranu vlastnictví³⁵) spolu s uvedením způsobu jednání následované i **(3)** zdůvodněním a účelem jednání (za účelem dosažení...); dále **(4)** poučovací část, která může obsahovat povahu jednání, rizikovou analýzu, informace o alternativách, případně jejich nedostupnosti a očekávaný výsledek jednání; **(5)** časový rámec uvažovaného jednání a termín, dokdy nejpozději lze souhlas odvolat; vzhledem k tomu, že listina bude zřejmě podepsána jak správcem, tak i beneficiantem. V rámci souhlasu se doporučuje i uvést prohlášení o tom, že souhlas nebyl učiněn nátlakem ani omylem (tedy dobrovolně, určitě, vážně a srozumitelně – srov. § 30 odst. 2 trestního zákoníku).

Řádný souhlas bude mít vždy tedy náležitosti dle § 30 trestního zákoníku, tj. bude se jednat o dopředný souhlas (*splněno*), dobrovolný, určitý, vážný a srozumitelný (*splněno*). Souhlas samozřejmě neospravedlní *excesivní* jednání správce, tedy intenzivně nepřiměřené jednání, které je v rozporu s uděleným souhlasem nebo vybočuje z jeho mezí.

³⁵ Zvláštní vztah důvěry jako sekundární objekt trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku dle mého názoru při tomto postupu není ohrožen ani porušen, naopak dochází k jeho posílení, protože je postupováno v rámci diskreční pravomoci správce v celkové shodě s beneficiantem.

4. Svolení poškozeného a inspirace hledaná v německém korporátním právu kupodivu mimo stávající recepci německého korporálního práva

4.1. Entlastung

Entlastung je zpětný souhlas, který v rámci německé korporální právní úpravy omezuje odpovědnost managementu obchodní korporace. Platí, že omezení odpovědnosti se však týká jen nároků, které byly známy v době rozhodnutí příslušného orgánu (např. akcionářů). Právní úprava tohoto institutu je obsažena v zákoně o společnostech s ručením omezeným³⁶, její charakter je tedy civilněprávní. Pojem *Entlastung* lze volně přeložit jako *zproštění*, resp. *zproštění odpovědnosti* (ekv. anglicky *discharge*).

V německém zákoně společnosti s ručením omezeným je úprava *zproštění* zakotvena jednak v § 46, odst. 5, který stanovuje, že do rámce působnosti společníků náleží (také) jmenování a odvolání jednatelů a zproštění (jejich) odpovědnosti. *Entlastung* v takovém případě vylučuje nároky společníků ze známých důvodů a poskytuje jednatelům právní jistotu. Zproštění se odpovědnosti, resp. povinnosti uhradit újmu je korigováno jednak ustanovením § 43, odst. 3 ve vztahu k věřitelům, kdy jednání jednatelů v souladu s usnesením společníků je nezbavuje povinnosti uspokojit věřitele společnosti v případě deliktního jednání a také § 43, odst. 4, který stanoví speciální promlčecí lhůtu v délce 5 let.

Naproti tomu u akciových společností (AG) zákonný rámec³⁷ (zejména § 93 a § 120 zákona o akciové společnosti) paralelní ochranu nenabízí, byť institut *Entlastung* v zákoně upraven je, avšak odlišně. § 120 zákona o akciových společnostech v odst. 2 stanoví: *Řádná valná hromada udělením zproštění schvaluje řízení společnosti členy představenstva a dozorčí rady. Zproštění nepředstavuje vzdání se nároků na náhradu škody* a dále, odst. 3 stanoví: *Jednání o zproštění se spojí s jednáním o určení zisku k rozdělení*. Z díkce je tedy jasné, že ačkoliv je zproštění formálním jednáním, nemá zásadního právního významu a jeho podstata je pro AG spíše symbolická. Zproštěním v tomto případě dávají akcionáři najevo, že schvalují jednání členů představenstva (řízení společnosti) a dozorčí rady (dohled) během schvalovaného finančního roku. Tedy pokud je zproštění uděleno, lze ho považovat za souhlas akcionáře se způsobem, jak představenstvo plnilo své povinnosti, zejména ty zmíněné v § 93 zákona o akciových společnostech – péče obezřetného a svědomitého hospodáře, loajalita, důvěrnost a zákonnost jednání. Poskytnutím zproštění však nezaniká odpovědnost podle § 93 zákona o akciových společnostech, tedy zejména ve vztahu k vnějším subjektům (např. věřitelům). Zproštění taktéž nevylučuje odpovědnost za pochybení neznámá v době udělení souhlasu, úmyslná nebo hrubě nedbalá. Přesto považují uplatnění tohoto institutu za důležité pro posílení a ochranu vztahu důvěry mezi beneficentem a správcem cizího majetku.

4.2. Účinnost zproštění

V obou případech platí, že *zproštění* je účinné pouze pro ty případy, kdy statutární orgán má své jednání (resp. vedení) řádně a komplexně vyúčtováno a zahrnuto v účetnictví a zároveň statutární orgán poskytl dostatek detailních informací. Naopak zproštění nebude pokrývat takový případ, kdy statutární orgán určité informace zatajil nebo je poskytl nepravdivě, případně je poskytl tak, že z nich nebylo možno dovodit případnou potřebu uplatnit nároky vůči statutárnímu orgánu.

³⁶ Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG), ve znění platném k 1. 6. 2025, dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg>

³⁷ Aktiengesetz (AktG), ve znění platném k 1. 6. 2025, dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg>

Významné bude využití institutu *zproštění* zejména pro případy, kdy jsou to sami společníci či akcionáři, kteří požadují, aby statutární orgán prováděl rizikové transakce. Pro tyto případy je pak nutné, aby sám tento orgán pečlivě zdokumentoval své obavy a námitky a sdělil je všem akcionářům. Takový postup by pak měl vést k tomu, že bude statutární orgán ochráněn před případným nárokem na náhradu újmy z důvodu nedostatečně poskytnutých informací.

Další zajímavostí je, že lze při úpravě vztahu mezi statutárním orgánem a společností omezit odpovědnost statutárního orgánu i v těchto třech oblastech: (1) omezení výše náhrady újmy, přičemž se nesmí jednat o úmyslné nebo hrubě nedbalé jednání³⁸; (2) obrácení důkazního břemene např. vytvořením jednatelských řádů³⁹, které budou stanovovat rámce jednání, které je považováno za jednání s péčí a toto bude v případě nutnosti prokazovat řádné jednání nebo např. uznáním tzv. pravidla podnikatelského úsudku (*business judgement rule*); (3) zkrácení promlčecí doby⁴⁰ – nikoli však u úmyslných odpovědnostních jednání.

4.3. Souhlas předem a související judikatura

Pro úplnost je nutno doplnit ještě ustanovení § 46 zákona o společnosti s ručením omezeným, kdy ve spojení s § 37, odst. 1 GmbHG vyplývá závazek jednatele řídit se omezeními danými usnesením valné hromady. Ve světle zásady *volenti non fit injuria* takový názor podporuje i judikatura Nejvyššího soudu (BGH), která určuje, že jednatel není odpovědný za újmu z jednání, které je v souladu s rozhodnutím společníka – pokud není takový pokyn zjevně nelegální⁴¹. Dřívější rozhodnutí společníka tedy chrání jednatele před následnou odpovědností. V jiném předchozím případě došlo k rozhodnutí, kdy usnesení společníka o zproštění vůči jednateři mělo za následek vzdání se známých nároků vůči jednateři, a také, že se společnost nemohla později domáhat náhrady škody za jednání, které vědomě přijala⁴². V neposlední řadě rozhodl Nejvyšší soud v případě vnitřního souhlasu společnosti (uděleného společníky nebo dozorčí radou), že lze zprostit odpovědnosti jednatele, pokud byl souhlas informovaný a v rámci zákonných mezí⁴³.

4.4. Souhlas poskytnutý korporací optikou německého trestního práva

Obdobou českého trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku dle § 220 TrZ je bezesporu trestný čin nevěry. Německá doktrína dle všeho k problematice souhlasu společníků nebo akcionářů uděleného statutárnímu orgánu přistupuje naopak než ta česká. Nepochybně pak i německé soudy řeší v rámci tohoto tématu kontroverzní případy, které omezují souhlas k vyloučení trestní odpovědnosti. Většina argumentace k omezení relevance souhlasu směřuje k požadavku zachování základního kapitálu, nepoškození práv věřitelů a zachování hospodářské existence společnosti⁴⁴. To se týká jak

³⁸ § 276, odst. 1 a 3 německého občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB); dostupné online: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

³⁹ Tzv. Geschäftsordnungen, resp. Geschäftsordnung für Geschäftsführer jsou vnitřními předpisy, které upravují rozhodování statutárního orgánu, stanovují jednotlivé pravomoci, vymezují schvalovací povinnosti a obecně zajišťují péči řádného hospodáře a slouží i k předcházení odpovědnosti za škodu

⁴⁰ § 195 a § 202 tamtéž

⁴¹ Rozhodnutí BGH II ZR 293/99 ze dne 15. ledna 2001

⁴² Rozhodnutí BGH II ZR 75/85 ze dne 24. listopadu 1986

⁴³ Rozhodnutí BGH II ZR 48/06 ze dne 14. května 2007

⁴⁴ K tomu srov. např. rozhodnutí BGH 5 StR 427/12 z 19. února 2013: Pokud má výběr zisku pro společnost dalekosáhlejší škodlivé důsledky, například proto, že je snížen základní kapitál nebo je ohrožena její ekonomická existence v důsledku odebrání likvidity. Za takových okolností může majetek GmbH utrpět trestně relevantní škodu;

pro společnost s ručením omezeným (GmbH), tak i akciovou společnost (AG). Co se týče kvality souhlasu, je nutný souhlas všech společníků nebo většinové usnesení valné hromady, přičemž se o něm musí dozvědět i menšinový společník (a v rámci toho mohl například uplatnit práva na ochranu svých zájmů). Souhlas musí být poskytnut před transakcí. Tedy svolení poškozeného v rámci ekvivalentního trestného činu *Untreue* dle § 266 StGB odstraňuje znak protiprávnosti.

Závěr

*Consensus tollit iniuriam*⁴⁵

Základní myšlenka, která mě vedla k výkladu a úvahám vedoucím k upevnění role svolení poškozeného v rámci trestněprávní odpovědnosti, je: *aby bylo postaveno najisto, že k porušení povinností nebo újmy nebo škodlivému následku nedošlo*. Mám za to, že díky tomu lze významně posílit vztah důvěry mezi správcem a beneficentem a obecně přispět k předvídatelnosti práva a jistotě v právních vztazích. Nejde přece jen o to přesunout částečně rozhodování v rámci správy cizího majetku na beneficenta, ale utvrdit si zájmy beneficenta a účel správy.

Současná kodifikace institutu svolení poškozeného nedává plný prostor pro jeho uplatnění v celé šíři dle předchozích úvah. Soudní výklad práva je pak omezen legislativním zakotvením a musí být v rámci zákonných mantinelů. Současné znění příliš nepřipouští analogii ve prospěch pachatele (běžné svolení, souhlas nebo pokyn k určitému jednání, pokud je zákonné), a to vzhledem k požadavku povinnosti péče řádného hospodáře a omezenou možnost tento standard snižovat. Dále volnější koncepci svolení poškozeného brání požadavek na souhlas předem. Z hlediska teorie trestního práva je takový požadavek opodstatněný, svolení poškozeného totiž zabráňuje vůbec samotnému vzniku trestní odpovědnosti. Ve stávající právní úpravě, a zejména pokud právní teorie připouští aplikaci svolení poškozeného pro správu cizího majetku (přičemž to připouští), nevidím žádný důvod, proč by aplikace svolení poškozeného měla být omezena například ve vztazích mezi společníky – společností a statutárním orgánem. Předestřenou úpravu institutu *Entlastung* je nutno samozřejmě považovat za civilní koncepci, v trestním právu pak na něj navazuje souhlas poškozeného, a pokud z něj neplynou důsledky výše zmíněné, souhlas vylučuje trestní odpovědnost za trestný čin zneužití nebo porušení důvěry (*Untreue*).

Účelu, který lze z předchozího výkladu snad dovodit, tedy zdali může soukromoprávní autonomie spočívající v udělení hmotněprávního svolení poškozeného vyloučit trestněprávní postih, to však příliš nepomůže. Mám však za to, že platné právo by mělo vyvažovat zájem všech subjektů, tedy akcionářů / společníků, zástupců společností (správců), věřitelů, veřejnosti, beneficentů a dalších subjektů a mělo by poskytovat dostatečnou právní jistotu všem. Na druhou stranu všichni včetně mé osoby chápeme, že není žádoucí, aby se správci mohli vyhnout odpovědnosti především vůči věřitelům, zaměstnancům, daňovým úřadům a třetím stranám tím, že předloží souhlas s jejich

dále např. rozhodnutí BGH 3 StR 228/11 z 30. 8. 2011 (13): Zatímco majetek lze v zásadě ze společnosti s ručením omezeným vyvést se souhlasem jejích společníků, protože společnost nemá vůči svým společníkům nárok na svou nezmenšenou existenci, souhlas akcionářů je neplatný, kdy nakládání jednatele s majetkem je zneužívající, pokud je v rozporu s právem obchodních společností ohrožena hospodářská existence společnosti, například snížením základního kapitálu, způsobením nebo prohloubením předlužení nebo ohrožením likvidity.

⁴⁵ „dohoda vylučuje bezpráví“ (jakožto parafráze volenti non fit injuria), jež vychází ze zásady Ulpiana (z. 228 n.l.): Nulla iniuria est, quae in volentem fiat (There is no injury that can be done to a willing person)

jednáním vůči těmto subjektům. Zde platí zásada *contra bonos mores pacta non valent*. Ale pak mám za to, že je na místě uplatňovat jiné skutkové podstaty (např. podvod apod.).

Jsem toho názoru, že na institut svolení poškozeného by se mělo nahlížet nejen v trestním právu pohledem autonomie vůle beneficenta a jako na prvek, který výrazně přispívá k posílení vztahu důvěry právě mezi správcem a beneficentem. Čím vyšší úroveň důvěry, tím vyšší stupeň kvality správy cizího majetku může být dosažen. Svolení poškozeného v trestním právu by se pak mohlo stát nástrojem, který bude zmírňovat trestní represi při porušení povinností v rámci fiduciárních vztahů i tam, kde je právní úprava fiduciárních vztahů spíše striktnější v neprospěch správce, anebo právní úprava je nejednoznačná.

Koncepce okolností vylučujících protiprávnost je důležitá nejen pro trestní právo, ale i jiná právní odvětví, kdy je nutno posuzovat, zdali jednání je protiprávní a je z něj dovozována odpovědnost, či zda existují důvody, které jednání zbaví znaku protiprávnosti. Z hlediska okolností vylučujících protiprávnost by měla být obecně posuzována proporcionalita mezi jednáním a ohrožením nebo porušením chráněného zájmu, případně intenzita jednání. Otázkou je, zdali by se tato zásada měla uplatňovat i v případě institutu svolení poškozeného? Neexistuje taxativní výčet všech možných okolností, které protiprávnost vylučují, a to z důvodu, že nelze uplatnit analogii v neprospěch pachatele⁴⁶. Na rozdíl od toho analogii ve prospěch pachatele můžeme využít.

Jsem toho názoru, že kdokoliv může udělit zásah do svých majetkových práv. Svolení poškozeného by však rozhodně nemělo sloužit jiné trestné činnosti, a pokud by k tomu vedlo, nebyla by aplikace institutu svolení poškozeného na místě. Do doby posunu ve vnímání institutu svolení poškozeného ze strany orgánů činných v trestním řízení se domnívám, že existence svolení poškozeného by měla být alespoň významným faktorem při určování závažnosti trestně relevantního jednání.

Závěrem považuji za nutné vyjádřit se i k úvaze *de lege ferenda*. Pokud dospějeme k závěru, že by svolení poškozeného mělo vylučovat trestněprávní odpovědnost také za trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku dle § 220 trestního zákoníku, je nutno se zamyslet, zdali lze tuto úvahu posunout jen změnou výkladu trestněprávních norem. Vzhledem k tomu, že civilisté v této oblasti až na určité drobné výjimky souhlas beneficenta uznávají a považují ho za možný, pro některé případy správy cizího majetku je dokonce kodifikovaný. Skutková podstata blanketním způsobem odkazuje právě do právního odvětví správy cizího majetku, jsem tedy toho názoru, že jeho uplatnění by nemělo být vyloučeno, a to na základě samého principu, který z této oblasti práva dovozuje právní povinnosti správců cizího majetku. Soudní posouzení případu může taktéž dospět k aplikaci principu *ultima ratio* a odkázat k řešení občanskoprávním způsobem.

Domnívám se, že stávající úprava neposkytuje žádnou významnou jistotu, že ke *svolení poškozeného* bude v rámci posouzení trestněprávní odpovědnosti přihlédnuto, jelikož orgány činné v trestním řízení mají postupovat sice nestranně, ale z úřední povinnosti. Dle mého názoru nelze současnou úpravu institutu svolení poškozeného uvedenou v § 30 trestního zákoníku překonat a uvést do polohy, kterou jsem nastínil v předchozích úvahách, tj. aby byl tento institut aplikovatelný bez dalšího, a to zejména pro jednání statutárních orgánů právnických osob ve vztahu ke společníkům těchto právnických osob. S touto otázkou se právní teorie a judikatura vypořádávají ve většině případů v neprospěch institutu svolení poškozeného. Dále nepovažuji za nezbytné přehodnotit

⁴⁶ Srov. § 12 odst. 2 ve spojení s § 13 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů

úpravu, při níž je vyloučeno udělení souhlasu zpětně (byť stávající institut svolení poškozeného takový souhlas uznává za splnění dalších podmínek). Následné poskytnutí souhlasu poškozeného (tedy po jednání správce cizího majetku) by se také mohlo stát dalším způsobem zániku trestnosti. Ze všech zmíněných důvodů se domnívám, že by bylo vhodné pro případ změn institutu svolení poškozeného, kdyby jeho úprava spíše prošla rekodifikací podmínek a relevance přinejmenším informovaného souhlasu. Připouštíme-li informovaný souhlas v otázkách mnohem závažnějších, jako je zásah do zdraví nebo integrity těla člověka, není důvodu, aby takový zásah nebyl připuštěn do majetkových hodnot vlastníka, pokud s takovým zásahem poučen souhlasí.

Použitá literatura

1. CHMELÍK J., NOVOTNÝ F., STOČESOVÁ, S. *Trestní právo hmotné: obecná část*. Plzeň: Aleš Čeněk; 2016
2. JELÍNEK J, a kol. *Trestní právo hmotné*. 9. vydání. Praha: Leges; 2025
3. KLAPAL, Vít. *Svolení poškozeného jako okolnost vylučující protiprávnost*. Trestněprávní revue, 2005
4. LOKAJÍČEK, J. In PETROV, J., VÝTISK, M., BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2019
5. LUKÁŠOVÁ, M. *Institut svolení poškozeného a jeho uplatnění nejen v judikatuře*. Trestněprávní revue, 2019
6. MILL, J. S. *On Liberty*. John W. Parker and Son, 1859
7. Ottův slovník naučný. Dvacátý šestý díl. Praha: J. Otto, 1907
8. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník: komentář*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2021
9. ŠÁMAL, P., GRIVNA, T., BOHUSLAV, L., NOVOTNÝ, O., HERCZEG, J., VANDUCHOVÁ, M., a kol. (2022). *Trestní právo hmotné*, 9. vydání, Praha, Wolters Kluwer ČR
10. ŠEVČÍK, M.: *Správa „cizího“ majetku a uplatňování zásady ultima ratio v jednočlenných obchodních korporacích*, Kriminallistika 2/2025, s. 87-104
11. ŠEVČÍK, M.: *Trestněprávní aspekty porušení fiduciárních povinností*, in *Ochrana vlastnického práva normami trestného práva - Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou konajúcej sa dňa 21-22.06.2023 organizovanej Katedrou trestného práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*
12. ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek III, (§ 976–1474)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014
13. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*, 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2012

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Ing. Miroslav Ševčík
Pracovná pozícia: externí doktorand
Zamestnávateľ: Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Universita Karlova

Pracovná pozícia: advokátní koncipient
Zamestnávateľ: AK Matzner & Vítek, Praha
E-mail: sevcik@matznervitek.cz,
Telefón: +420 222 254 555

PŘESHHRANIČNÍ SPOLUPRÁCE EVROPSKÝCH POVĚŘENÝCH ŽALOBCŮ JAKO VÝZVA PRO TRESTNÍ POLITIKU¹

CROSS-BORDER COOPERATION OF EUROPEAN DELEGATED PROSECUTORS: A CHALLENGE TO CONTEMPORARY CRIMINAL POLICY

Tereza Ottová

Právnická fakulta Univerzity Karlovy
Wolf Theiss Rechtsanwälte GmbH Co & KG

Abstrakt

Příspěvek se zabývá interpretačními výzvami článků 31 a 32 nařízení EPPO – zejména mechanismem přidělování vyšetřovacích opatření pomocným evropským pověřeným žalobcům ve státě výkonu a související otázkou příslušnosti k vydání soudního povolení. Těžiště analýzy spočívá v interpretaci čl. 31 odst. 3 ve světle rozsudku Parquet européen (C-281/22), který redefinuje hranice soudního přezkumu mezi státem výkonu a státem vedení řízení. Text upozorňuje na legislativní důsledky pro státy, jejichž vnitrostátní úprava se od přijatého výkladu odchyluje. Uspořádání, které rozhodnutí nastoluje, testuje procesní limity spolupráce a zároveň nastavuje zrcadlo přetrvávajícím kulturním dispozicím národních trestních systémů a jejich schopnosti reagovat na integrační vliv EU.

Klíčové slová: Přeshraniční spolupráce, evropský pověřený žalobce, Úřad evropského veřejného žalobce, Parquet européen, justiční orgán, soudní povolení.

Abstract

This article examines interpretative tensions arising from Articles 31 and 32 of Regulation (EU) 2017/1939 (the EPPO Regulation), focusing on the allocation of investigative measures and jurisdiction over judicial authorisation. Central to the analysis is Article 31(3), interpreted through the Parquet européen judgment (C-281/22), which reshapes the division of judicial oversight between the executing state and the state conducting proceedings. The article also considers legislative implications for Member States whose national laws diverge from this interpretation. The judgment's model not only probes the limits of cooperation in criminal matters, but also illuminates enduring cultural patterns within national jurisdictions, reflective of longer legal historical divergences – and variance in responsiveness to the integrative demands of EU criminal justice cooperation.

Keywords: Cross-border cooperation, European Delegated Prosecutor, European Public Prosecutor's Office, Parquet européen, judicial authority, judicial authorisation.

Úvod

Přeshraniční spolupráce evropských pověřených žalobců při vyšetřování nepředstavuje výzvu pouze pro oblast trestního práva procesního, nýbrž i pro samotné vnímání *ius puniendi* jakožto výsostného projevu státní suverenity.² V moderním

¹ Tento text byl zpracován v rámci projektu studentského vědeckého výzkumu „Globální změna světa a reakce veřejného práva na ni“ realizovaného v roce 2025 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, SVV 260 749.

² V celém textu je pojem vyšetřování používán ve smyslu odpovídající terminologii nařízení EPPO, tj. jako zastřešující pojem pro celé přípravné řízení. Není možné jej tudíž zaměňovat s významově užším pojmem vyšetřování podle českého trestního řádu (§ 160 a násl. tr. řádu), kde tento pojem označuje až druhou fázi přípravného řízení, tj.

státoprávním diskursu je na právo trestat nahlíženo jako na klíčový atribut suverenity, neboť právě v oblasti trestního práva dochází k nejintenzivnějšímu střetu mezi státní mocí a základními právy jednotlivce. *Ius puniendi* tak představuje nejen funkční nástroj státního aparátu, ale i symbolickou hranici mezi vnitřní jurisdikcí a mezinárodní právní integrací.

Navzdory tomu bývá – poněkud překvapivě – otázka přeshraniční spolupráce evropských pověřených žalobců mnohdy opomíjena. Na regionálních odborných fórech se v souvislosti s jurisdikčními výzvami evropského trestního práva stále diskutuje, jak autorka zrovna nedávno zažila, spíše problematika evropského vyšetřovacího příkazu nebo evropského zatýkacího rozkazu. Třetí dekáda našeho milénia však přináší další procesní instrumenty, a i jim je třeba věnovat adekvátní pozornost.

Přeshraniční spolupráce evropských pověřených žalobců vychází z čl. 31 a 32 nařízení (EU) 2017/1939 o provádění posílené spolupráce při zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce (dále jen „nařízení EPPO“). Rovina doktrinálně-interpretacních úvah ohledně jazykového výkladu těchto ustanovení se může zdát na první pohled nevinná a čistě akademická. Má však významné praktické důsledky pro aplikaci předmětného nařízení. Nakonec preference toho kterého výkladu předmětných článků ovlivňuje nejen možnost státu uplatňovat normy trestního práva procesního na svém vlastním území, ale otevírá i širší otázku suverenity, demokratické legitimacy a vzájemného uznávání právních hodnot. Tento problém se projevil i v nedávném rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie ve věci C-281/22 (*Parquet européen*), které reagovalo na předběžnou otázku podanou Vrchním zemským soudem ve Vídni (*Oberlandesgericht Wien*),³ jež bude analyzováno dále.

Česká republika i Slovenská republika na tomto mechanismu posílené spolupráce aktivně participují. Povaha trestných činů, pro něž je vedeno vyšetřování Úřadem evropského veřejného žalobce, v řadě případů nevyhnutelně přináší přeshraniční rozměr. Zde diskutovaná problematika se tudíž týká bytostně i jich. Nejde přitom o výjimečné situace; připomenout lze například případ platinových mincí⁴ či nedávné rozhodnutí berlínského soudu,⁵ které se rovněž týkalo realizace přeshraničních opatření v režimu nařízení EPPO. Legitimitu a ústavní konformitu takových opatření přezkoumával již i Ústavní soud České republiky, což podtrhuje jejich právní význam a potenciální spornost souladu se zažitým ústavním rámcem.⁶

Předkládaný článek nejprve obecně čtenářům představí mechanismus fungování přeshraniční spolupráce evropských pověřených žalobců při provádění vyšetřovacích opatření (čl. 31 a 32 nařízení EPPO). Ústřední pozornost je následně věnována otázce soudního povolení jako procesní podmínce těchto opatření, a především pak tomu, který orgán je oprávněn o takovém povolení rozhodnout. To nezbytně předpokládá výklad pojmu *justiční orgán*, neboť právě jeho obsahové vymezení určuje, kdo je nositelem rozhodovací pravomoci. Již na této úrovni se projevuje komplexita celého institutu, která vyplývá z

k okamžiku zahájení trestního stíhání určité osoby. Tento širší výklad odpovídá jak textu čl. 26 odst. 1 nařízení EPPO, tak praxi evropských pověřených žalobců.

³ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 21. prosince 2023, G. K. a další (*Parquet européen*), C-281/22, ECLI:EU:C:2023:1018.

⁴ POLICIE ČR. Mezinárodní operace – krácení daní. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/mezinarodni-operace-kraceni-dani.aspx>. [cit. 2025-05-28].

⁵ EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE. Germany: EPPO secures five convictions in major VAT fraud investigation involving luxury cars. [Online]. Dostupné z: <https://www.eppo.europa.eu/en/media/news/germany-eppo-secures-five-convictions-major-vat-fraud-investigation-involving-luxury>. [cit. 2025-05-28].

⁶ Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 17. dubna 2024, sp. zn. II. ÚS 646/24.

rozdílné vnitrostátní úpravy, aplikační praxe i judikatury Soudního dvora Evropské unie (dále jen „SDEU“).

V návaznosti na to budou analyzována pravidla určující, který konkrétní justiční orgán je k udělení povolení příslušný: zda postačí povolení jediného členského státu, či zda je nezbytný paralelní souhlas každého státu, jehož vnitrostátní úprava jej požaduje, a kteréhož se opatření týká. Tyto otázky budou průběžně zhodnoceny i ve světle zmíněného rozhodnutí SDEU ve věci C-281/22, které nařízení EPPO nejen interpretuje, ale v jistých aspektech s jeho doslovnou dikcí polemizuje. Toto rozhodnutí zároveň nastavuje zrcadlo trestněpolitickému přístupu jednotlivých států k institucionálním otázkám evropské justiční spolupráce.

1. Obecně k normám čl. 31 a 32 nařízení EPPO

Přeshraniční vyšetřovací opatření je upraveno v čl. 31 nařízení EPPO. Ten upravuje případy, kdy je třeba vyšetřovací opatření provést na území jiného členského státu než státu toho evropského pověřeného žalobce, jenž případ projednává (tj. mimo rámec státu, kde působí *handling EDP*, dále jen „projednávající pověřený žalobce“). S ohledem na národní povahu trestního práva přímá pravomoc takového pověřeného žalobce končí tam, kde se nachází hranice jeho státu. Požaduje-li tedy provedení určitých vyšetřovacích opatření mimo vlastní stát, musí se obrátit na evropského pověřeného žalobce státu, v němž k provedení opatření má dojít (slovy českého překladu nařízení „pomocný pověřený žalobce“, *assisting EDP*) a přidělit mu předmětné opatření (čl. 31 odst. 1 *in fine*).

Velmi zajímavě je vymezen již samotný rozsah opatření, která má projednávající pověřený žalobce k dispozici. Nejedná se totiž jen o opatření, která existují ve státu pomocného pověřeného žalobce, tedy státu výkonu opatření. Projednávající pověřený žalobce má k dispozici všechna opatření, která existují v jeho vlastním právním řádu podle čl. 30 (odst. 1 pro minimální opatření a odst. 4 pro všechna doplňková opatření dostupná národnímu státnímu zástupci).

Nad rámec obvyklých vyšetřovacích opatření má projednávající pověřený žalobce k dispozici rovněž ta opatření, která by mu náležela při vzájemném uznávání a mezinárodní právní pomoci. Jde tedy o opatření, jež sice nejsou dostupná podle vnitrostátního práva v ryze domácím trestním řízení, avšak vnitrostátní procesní předpisy je výslovně připouštějí v režimu mezinárodní justiční spolupráce (viz čl. 31 odst. 6). Výklad tohoto ustanovení však nelze vztahovat na ta opatření, která podle těchto předpisů náleží zahraničnímu orgánu. Naopak, toto ustanovení míří na situace výkonu mezinárodní justiční spolupráce přímo státem projednávajícího pověřeného žalobce.⁷

Odstraňování překážek způsobených odlišnostmi národních právních řádů sice přispívá k funkční efektivitě systému, současně však může stavět zúčastněné státy do pozice, v níž musí umožnit realizaci opatření, které by jejich vlastní právo jinak *ceteris paribus* neznalo či nepřipouštělo pro vnitrostátní situace. Hranici této realizace pak nastavuje čl. 32 nařízení EPPO. Z něho se podává, že taková opatření musí být – po vydání soudního povolení – provedena v souladu s právem členského státu pomocného pověřeného žalobce, čímž je zajištěno, že přeshraniční výkon vyšetřovacích opatření respektuje jak nařízení EPPO, tak vnitrostátní právní standardy. Druhá věta cit. článku stanoví, že je třeba dodržet formální náležitosti a postupy výslovně uvedené projednávajícím pověřeným

⁷ V případě České republiky se jedná o zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, který upravuje příslušné postupy v oblasti mezinárodní právní pomoci.

žalobcem podle práva jeho členského státu, ledaže by tyto náležitosti a postupy byly v rozporu se základními principy právního řádu členského státu pomocného pověřeného žalobce. Tato výhrada *ordre public* slouží jako pojistka proti oktrojování cizích procesních pravidel a k ochraně základních právních principů dotčeného členského státu.

Pomocný pověřený žalobce tedy není povinen jednat na základě takového rozhodnutí, pokud by vedlo ke kvalifikovanému rozporu s právním řádem jeho státu. Tato výjimka je v českém právním řádu vyjádřena v § 5 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních. Podle § 5 odst. 1 nelze poskytnout justiční spolupráci, pokud by její realizace byla v rozporu s ústavním pořádkem nebo s takovou zásadou právního řádu České republiky, na které je třeba bezvýhradně trvat. Dále pak podle § 5 odst. 2 lze spolupráci odmítnout, pokud by její provedení mohlo ohrozit jiný významný chráněný zájem České republiky, s výjimkou případů upravených v části páté cit. zák.

Co se týká konkrétní realizace výše uvedených opatření ve státu pomocného pověřeného žalobce, ten může přidělené opatření buď vykonat sám nebo předat instrukce k tomu pověřeným národním orgánům (odst. 4). Tak je zajištěno, aby bylo opatření provedeno v souladu s právním řádem státu pomocného pověřeného žalobce. Tímto příslušným národním orgánem je konkrétně v České republice policejní orgán.⁸

2. Soudní povolení a justiční orgány

Postupy pro vyžádání a provedení těchto opatření jsou dále traktovány ve zmíněném čl. 31 nařízení EPPO, jenž upravuje otázku, který ze států – zda stát projednávajícího nebo pomocného evropského žalobce – má s předmětným opatřením vyslovit souhlas. Z režimu vnitrostátních pravidel o mezinárodní justiční spolupráci nejsou vyňata jen samotná vyšetřovací opatření. Stejně tak se mimo jejich působnost ocitá i otázka jejich soudního povolování, jedná-li pomocný evropský žalobce na základě pokynu nebo žádosti projednávajícího evropského žalobce. Článek 31 tak hovoří o „přijetí“ a „přidělení“, a nikoli v tradičních pojmech „uznání“ a „výkon rozhodnutí“.⁹ Obdobně se ani přímo neuplatní pravidla týkající se evropského vyšetřovacího příkazu nebo zatýkacího rozkazu, byť poskytují určitý interpretační zdroj, jak bude patrné dále.

Než bude v následující podkapitole pojednáno o samotných kritériích příslušnosti, je třeba se nejprve zaměřit na samotný proces. Je tedy třeba ozřejmit, který orgán rozhodovací pravomocí disponuje, a v čem tato pravomoc spočívá – tedy na výklad pojmů soudní povolení (*judicial authorisation*) a justiční orgán (*judicial authority*).

Soudní povolení jakožto procesní předpoklad výkonu určitých opatření není v samotném nařízení EPPO výslovně definováno. Je nutné jej tudíž vykládat v širším systémovém rámci unijní trestněprávní spolupráce. Zásadní vodítko v tomto ohledu poskytuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/584/SVV ze dne 13. června 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy (dále jen „rámcové

⁸ Srov. § 12 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) (dále jen „TR“) ve spojení s Oznámením České republiky podle článku 117 nařízení EPPO (European Public Prosecutor's Office). Oznámení České republiky podle článku 117 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce. Online. Dostupné z: <https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-02/220119%20Updated%20Notification%20of%20the%20Czech%20Republic%20to%20Art%20117%20and%20Annex.pdf>. [cit. 2025-05-28].

⁹ HERRNFELD, H. H. *Yes Indeed, Efficiency Prevails – A Commentary on the Remarkable Judgment of the European Court of Justice in Case C-281/22 G.K. and Others* (Parquet européen). Eucrim. 2023, roč. 18, č. 4, s. 374.

rozhodnutí o EZR“), které stanoví, že pravomoc k vydání evropského zatýkacího rozkazu má v zásadě justiční orgán.¹⁰

Justiční orgány příslušné k podání návrhu i k následnému schválení příslušného opatření vymezují a ovládají vnitrostátní trestněprocesní předpisy. Přesto se na evropské úrovni vyvinuly určité standardy, které tyto orgány musejí splňovat, pokud mají participovat na povolování institutů podle evropského trestního práva. Výklad tohoto termínu je nutné činit v kontextu existující judikatury SDEU, a to právě ve vztahu k evropskému zatýkacímu rozkazu. Z ní plynou požadavky na jeho nezávislost a institucionální nestrannost. Pojem justiční orgán se však neomezuje výlučně na soudy. Nezbytné je *inter alia* určit, zda státní zástupci mohou být tímto justičním orgánem, a to zejména v kontextu nezávislosti a propojení s mocí výkonnou v některých státech. Touto problematikou se SDEU výslovně zabýval v souvislosti s německou a rakouskou právní úpravou.¹¹

Z těchto rozhodnutí vyplývá, že pro nezávislost státního zastupitelství – a tudíž naplnění premisy pro jeho klasifikaci jakožto justičního orgánu – nepostačuje formální institucionální vymezení. Relevantní je zejména existence procesních záruk, které brání politickému ovlivnění rozhodování. V Německu působící státní zástupci podléhají hierarchickému systému pokynů vydávaných ministerstvem spravedlnosti a jako takoví jsou součástí moci výkonné, což vylučuje jejich uznání jako justičních orgánů. Oproti tomu rakouský model zahrnuje zásadní procesní pojistku v podobě povinného předchozího schválení soudem před nabytím účinnosti evropského zatýkacího rozkazu, byť je vydáván rakouským státním zástupcem. Takový model je blíže požadavkům kladeným na institucionální nezávislost, a proto je možné rakouské státní zástupce považovat za justiční orgány v předmětném smyslu.

Vztaženo na české právo, českého státního zástupce nelze považovat za nezávislý justiční orgán ve smyslu výše uvedeném, a tedy není oprávněn vydat soudní povolení. Proto není justičním orgánem pro účely nařízení EPPO; jeho procesní postavení se omezuje na podání návrhu, přičemž rozhodovací pravomoc náleží výlučně soudu.¹² Tato skutečnost se promítá i do oznámení České republiky podle článku 117 nařízení EPPO, které výslovně stanoví, že ve věcech, kde probíhá řízení podle nařízení EPPO, je oprávněným orgánem k vydání evropského zatýkacího rozkazu podle čl. 33 odst. 2 cit. nařízení soud.¹³ Konkrétně jím je v řízení před soudem předseda senátu, který danou věc projednává; v přípravném řízení soudce okresního soudu, v jehož obvodu je činný evropský pověřený žalobce, který podal návrh na vydání evropského zatýkacího rozkazu.¹⁴

Nutno v tomto kontextu doplnit, že výše uvedená definice justičního orgánu není aplikovatelná na evropské trestní právo jako celek. Příkladem je režim evropského

¹⁰ Srov. zejm. čl. 6 cit. nařízení.

¹¹ V německém kontextu Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 27. května 2019, OG a PI, spojené věci C-508/18 a C-82/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:456; a v rakouském kontextu srov. rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. října 2019, NJ, C-489/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:849.

¹² Toto reflektuje i ustanovení § 190 písm. a) zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, které tuto pravomoc stanovuje soudům.

¹³ Oznámení České republiky podle článku 117 nařízení EPPO (European Public Prosecutor's Office). Oznámení České republiky podle článku 117 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce, s 1. Online. Dostupné z: <https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-02/220119%20Updated%20Notification%20of%20the%20Czech%20Republic%20to%20Art%20117%20and%20Annex.pdf>. [cit. 2025-05-28].

¹⁴ Ibid.

vyšetřovacího příkazu, kde se SDEU přiklonil k širšímu pojetí justičního orgánu (C-584/19, *Staatsanwaltschaft Wien v A. a další*).¹⁵

3. Příslušnost k vydání soudního povolení

Článek 31 odst. 3 nařízení EPPO představuje základní normativní rámec pro určení členského státu, jehož justiční orgány jsou příslušné k vydání soudního povolení v řízeních vyžadujících přeshraniční spolupráci. Ačkoli se na první pohled jeví jako procesní ustanovení technického charakteru, jeho interpretační obtížnost a praktický význam jsou pro fungování přeshraniční spolupráce zásadní.

Z prvního pravidla obsaženého v tomto ustanovení vyplývá, že vyžaduje-li právní řád členského státu pomocného pověřeného žalobce soudní povolení k provedení daného vyšetřovacího opatření, musí být takové povolení získáno v souladu s právem tohoto členského státu. Tím je stále do určité míry zachováno, že opatření vyžadující souhlas soudního orgánu je sice možná nařízeno podle pravidel *lex loci*, ale vykonáno podle *lex fori*.¹⁶

Druhá věta přináší důležitý korektiv: v případě, že příslušný soud povolení odmítne vydat, dochází k automatickému zpětvzetí projednávajícím žalobcem. Tento mechanismus zajišťuje, že pomocný pověřený žalobce neprovádí opatření v rozporu s národním právem, ale současně ponechává rozhodovací prostor žalobci, jemuž byl případ přidělen.

Třetí část ustanovení obrací situaci: pokud právní řád pomocného členského státu soudní povolení nevyžaduje, ale takový požadavek stanoví právo členského státu projednávajícího žalobce, povinnost získat povolení přechází na projednávajícího pověřeného žalobce. Ten jej následně přiloží k rozhodnutí o přidělení opatření.

Je patrné, že článek 31 odst. 3 nařízení EPPO vytváří komplexní model sdílené příslušnosti, v jehož rámci se střetávají různorodé požadavky vnitrostátních právních řádů, režimů přezkumu (povolení vs. výkon), a jenž přináší potenciální problémy týkající se duplicity. Jeho doslovné znění – a to nikoli pouze v české jazykové verzi – otevírá prostor pro řadu výkladových otázek a pochybností.

Mezi klíčové nejasnosti patří zejména:

- 1) Jakým způsobem má být postupováno v případech, kdy právní řády obou členských států vyžadují soudní povolení – tedy zda je třeba získat dvojí povolení, nebo postačí jedno, a pokud ano, v kterém státě a k jakému momentu řízení.
- 2) Zda a v jakém rozsahu je justiční orgán členského státu, v němž má být opatření provedeno, oprávněn přezkoumávat věcnou legitimitu zásahu, nebo zda je jeho role omezena výhradně na kontrolu proveditelnosti a procesních podmínek výkonu.
- 3) Nakolik lze soudní přezkum výkonu chápat jako plnohodnotnou formu soudního povolení, a zda je pravidelný nebo incidenční, a to zejména z pohledu unijního standardu ochrany základních práv.

Částečně návodný se zdá být také recitál 71 nařízení EPPO. Podle něho v případech, kdy právní řády obou dotčených členských států vyžadují soudní povolení, nařízení EPPO stanoví, že postačí získání pouze jednoho takového povolení. Toto má zabránit zdvojování soudního dohledu a procesních požadavků. V reakci na tento normativní rámec některé členské státy přistoupily k novelizaci svých právních předpisů tak, aby byl soudní přezkum

¹⁵ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 8. prosince 2020, *Staatsanwaltschaft Wien v A. a další*, C-584/19, ECLI:EU:C:2020:1002.

¹⁶ ZERBES, I. *Grenzüberschreitende Beweiserhebung der Europäischen Staatsanwaltschaft: Supranationale Ermittlung nach nationalen Regln.* Österreichische Juristen-Zeitung. 2022, č. 23–24, s. 1195.

zajištěn výhradně podle práva státu pomocného pověřeného žalobce. Cílem těchto úprav je zjednodušení procesního postupu a odstranění nadbytečné zátěže způsobené paralelními schvalovacími mechanismy.

Tento postup členských států je však dikcí samotného nařízení EPPO nepředvídaný. Vzhledem k tomu, jakož i k výše uvedeným nejasnostem, proto není překvapivé, že právě problematika přeshraniční spolupráce evropských pověřených žalobců se stala předmětem prvního zásadního rozhodnutí SDEU týkajícího se nařízení EPPO.

4. Příslušnost prizmatem předběžné otázky *Oberlandesgericht Wien*

Předběžná otázka položená Vrchním zemským soudem ve Vídni ve věci *Parquet européen* (C-281/22) vedla SDEU k pokusu – zatím není zřejmé, jak úspěšnému – vyjasnit pravidla příslušnosti justičních orgánů k vydání soudního povolení v rámci čl. 31 odst. 3 nařízení EPPO. Rozsudek reaguje na tři předběžné otázky položené Vrchním zemským soudem ve Vídni.¹⁷ S ohledem na to, že na ně SDEU reaguje najednou, nebudou níže rozebírány samostatně, nýbrž závěry analyzovány společně.

Těžištěm rozhodování SDEU byla situace, kdy právní řády obou dotčených členských států podmiňovaly provedení vyšetřovacího opatření předchozím soudním povolením. Konkrétně se skutkově jednalo o případ, kdy mělo dojít k povolení domovní prohlídky – k čemuž je obvykle v evropských jurisdikcích vyžadováno soudní povolení. Konkrétně měl rakouský pomocný pověřený žalobce provést vyšetřovací opatření na základě přidělení německého projednávajícího žalobce. S ohledem na výše zmíněnou dualitu vyvstala otázka, zda má být povolení vydáno v obou jurisdikcích, a jak v tomto kontextu interpretovat větu první a větu třetí čl. 31 odst. 3 nařízení EPPO. Rakouský pomocný žalobce podal rakouskému soudu návrh na povolení předmětných opatření. Toto povolení obdržel, opatření byla následně vykonána a osoby, u nichž byla vykonána, se obrátily na příslušný soud s opravným prostředkem, protože Vrchní zemský soud ve Vídni věc předložil ve formě předběžné otázky.

Soudní dvůr se vůči této možnosti vymezil. Dvojí soudní přezkum by znamenal, že by v obou členských státech muselo proběhnout plnohodnotné řízení zahrnující mimo jiné úplný překlad a zpřístupnění všech relevantních podkladů, což by vedlo ke zbytečnému zatížení a zdržení.¹⁸ Nejednalo by se pouze o nepraktické řešení v rozporu s principem hospodárnosti, ale paradoxně by se vlastně jednalo o krok zpět oproti režimu evropského vyšetřovacího příkazu.

Pokud se SDEU rozhodl založit své posouzení na uvedené tezi, musel následně přistoupit k určení, kterému ze států příslušnost rozhodnout o vydání povolení přísluší. Výslovně přitom konstatoval, že odpovědnost za zajištění soudního povolení, je-li vyžadováno, a jeho věcné odůvodnění, nese projednávající pověřený žalobce. Otázky právního základu, legitimacy a přiměřenosti zásahu tedy podléhají předchozímu soudnímu přezkumu ve státě, v němž je trestní řízení vedeno – a to zvláště v případech, kdy se jedná o zásahy se závažným dopadem na základní práva chráněná Listinou základních práv Evropské unie.¹⁹ Naproti tomu justiční orgán ve státě pomocného pověřeného žalobce přezkouvává výlučně aspekty spojené s výkonem vyšetřovacího opatření.²⁰

¹⁷ Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 21. prosince 2023, G. K. a další (*Parquet européen*), C-281/22, ECLI:EU:C:2023:1018.

¹⁸ Srov. odst. 34 rozsudku.

¹⁹ Srov. odst. 78 rozsudku.

²⁰ Srov. odst. 72 rozsudku.

Takto pojatý výklad však v praxi vede k narušení koncepce jednotného soudního povolení, jak byla vyjádřena v bodě 71 odůvodnění nařízení. Přesto však právě tento posun pravděpodobně nepředstavuje nejzásadnější dopad rozsudku. Formulace výroku předmětného rozsudku je totiž natolik obecná, že její dosah zjevně překračuje rámec situací, kdy je soudní povolení vyžadováno právem obou dotčených států. Soudní dvůr totiž nikde výslovně nestanoví, že by se pravomoc soudního orgánu ve státě výkonu měla omezovat pouze tehdy, pokud již ve státě projednávajícího žalobce proběhl věcný soudní přezkum. Naopak – z výkladu rozsudku lze dovodit, že i v případech, kdy právní řád státu projednávajícího pověřeného žalobce soudní povolení vyšetřovacího opatření nevyžaduje, avšak právo státu jeho výkonu ano, má být přezkum v tomto druhém státě omezen výlučně na otázky související s výkonem opatření. Věcné posouzení zákonnosti či přiměřenosti zásahu pak zůstává výhradně v pravomoci projednávajícího členského státu.²¹

Toto řešení též přináší otázky ohledně toho, jak a zda vůbec se uplatní věta druhá čl. 31 odst. 3 nařízení EPPO, která upravuje možnost zamítnout soudní povolení. Není zřejmé, na jakém základě by mohl soudní orgán v členském státě výkonu zamítnout povolit opatření, pokud je jeho přezkum omezen výhradně na procesní proveditelnost.²²

Rozhodnutí SDEU v projednávané věci přitom v určitém směru intervenuje do pravomocí členských států – konkrétně zasahuje do způsobu, jakým některé z nich výslovně upravily otázku soudního přezkumu v přeshraničních případech projednávaných evropskými pověřenými žalobci. Rakousko i Německo během řízení zastávaly právní výklad, podle něž by příslušnost k provedení soudního přezkumu měla náležet výlučně justičním orgánům ve státě pomocného pověřeného žalobce.²³ Tento přístup byl v Rakousku implementován prostřednictvím § 11 zákona o provádění EPPO (EUSTa-DG), který stanoví, že příslušný je výhradně vnitrostátní orgán pomocného žalobce. Zmíněná právní úprava dosud nebyla derogována, a rozhodnutí SDEU tak otevírá otázku, zda je její další trvání slučitelné s jednotným výkladem unijního práva. Současně tím vzniká širší prostor pro potenciální legislativní dopady ve vnitrostátních právních rádech, které se dosud opíraly o odlišnou systematiku rozhodování o soudním povolení, postavenou právě na výlučné příslušnosti státu pomocného pověřeného žalobce.

Odlišnou cestou se vydala Česká republika, která na rozdíl od Rakouska či Německa nezvolila cílené legislativní vymezení příslušnosti k soudnímu přezkumu v rámci systému EPPO. Implementace byla provedena prostřednictvím novely stávajících právních předpisů – konkrétně trestního řádu, trestního zákoníku, zákona o mezinárodní justiční spolupráci a zákona o rejstříku trestů – bez vytvoření samostatného systému procesních výluk při rozhodování souvisejících s činností evropských pověřených žalobců.²⁴ Obdobně učinil i slovenský zákonodárce.²⁵ V tomto ohledu český ani slovenský právní řád neobsahuje ustanovení srovnatelné s § 11 rakouského zákona EUSTa-DG, a tím se vyhnul riziku přímého střetu s výkladem přijatým SDEU. Obě úpravy se tak prozatím v tomto ohledu jeví

²¹ KERSCHBAUMMAYR, P. F. *Grenzüberschreitende Ermittlungen durch die EUSTa: Eine Analyse der E C-281/22*. Österreichische Juristen-Zeitung. 2024, č. 10, p. 636.

²² See also MOSNA, A. *Effective Judicial Protection as a Central Issue in EPPO Cross-Border Investigations: The ECJ's First Ruling in G. K. and Others*. Common Market Law Review. 2024, roč. 61, č. 5, s. 1365–1366.

²³ Srov. stanovisko generální advokátky k C-281/22.

²⁴ Zákon, kterým se mění zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

²⁵ Slovensko se v tomto ohledu též vydalo cestou změnového zákona, konkrétně zák. č. 312/2020 Z. z., o výkone rozhodnutí o zaizení majetku a správě zaizeného majetku a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

jako slučitelné s požadavky judikatury, a nepředpokládá se, že by si vynutily bezprostřední legislativní zásah. Zajímavé též bude sledovat vývoj v Polsku, které nedávno v souvislosti s přistoupením k EPPO přijalo komplexní prováděcí zákon, jenž se v tomto ohledu zatím zdá judikatorně konformní.²⁶

Závěr

Výkon trestní pravomoci je tradičně vnímán jako výsostná doména národních států. A to třebaže nebyl na našem území historicky jednotný. Problematika příslušnosti se v Českých zemích vyvíjela pomalu a štěpeně – na rozdíl od franckého prostředí a jeho *missi dominici* nebo anglických *iustitiarum itinerantes*. Centralizovanější výkon pravomoci spojený s fiskální správou a královskou pokladnicí je v písemných pramenech spolehlivě doložen až za Zikmunda Lucemburského, zejména skrze činnost jeho *procuratores*.²⁷

Moderní stát však výkon trestní pravomoci za výsostnou doménu národních států považuje. Přeshraniční spolupráce, jak ji představuje čl. 31 odst. 3 nařízení EPPO, proto nutně vyvolává koncepční napětí – tím spíše, že dotčené ustanovení je interpretačně otevřené a umožňuje členským státům promítat do něj vlastní institucionální a kulturní preference. Toto je ostatně patrné i na implementačních zákonech, které přijalo Německo a Rakousko. Stěží sice již budeme právo států vnímat jako určitou reflexi *Volksgeistu* a od toho odvozovat jeho požadavek na autonomii a samostatnost.²⁸ To však nemění nic na tom, že rozdílné přístupy k dílčím otázkám přetrvávají a jsou projevem právní rozmanitosti (či partikularizace) jednotných evropských úprav.

Ve světle výše analyzovaného rozsudku ve věci *Parquet européen* (C-281/22) se jako systematicky žádoucí jeví další konkretizace mechanismu přeshraniční spolupráce – a to buď formou změny samotného nařízení, nebo prostřednictvím navazující judikatury SDEU. Model sdílené příslušnosti a rozdělení pravomocí mezi státem projednávajícího a pomocného pověřeného žalobce totiž vyvolává celou řadu nejasností. Týkají se výkladu druhé věty čl. 31 odst. 3 nařízení EPPO – konkrétně rozsahu možnosti odmítnout přidělení opatření. Další podstatnou otázkou je, zda se výklad přijatý SDEU vztahuje pouze na situace potenciálního dvojího přezkumu, nebo i na případy, kdy soudní povolení vyžaduje výlučně právo státu výkonu přiděleného opatření. Nevyjasněno rovněž zůstává, jak postupovat v případě kolize s vnitrostátní úpravou, která není s tímto výkladem plně slučitelná.

Použitá literatura

1. EUROPEAN PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE. Germany: *EPPO secures five convictions in major VAT fraud investigation involving luxury cars*. Online. Dostupné z: <https://www.eppo.europa.eu/en/media/news/germany-eppo-secures-five-convictions-major-vat-fraud-investigation-involving-luxury>. [cit. 2025-05-28].
2. HERRNFELD, Hans-Holger. Yes Indeed, Efficiency Prevails – A Commentary on the Remarkable Judgment of the European Court of Justice in Case C-281/22 G.K. and Others (*Parquet européen*). *Eucrim*. 2023, roč. 18, č. 4, s. 370–379.

²⁶ Zákon ze dne 24. ledna 2025, kterým se mění některé zákony v souvislosti s přistoupením Polské republiky k posílené spolupráci v oblasti Evropského veřejného žalobce, Dz.U. 2025 poz. 304.

²⁷ OTTO, J. (ed). Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 20. sv. Pohora-Q.v. Díl XX. Praha: J. Otto nákladem vlastním, 1903, s. 756–760.

²⁸ Srov. SAVIGNY, F. Carl von. *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg: Mohr, 1814.

3. KERSCHBAUMMAYR, P. F. Grenzüberschreitende Ermittlungen durch die EUSTa: Eine Analyse der E C-281/22. *Österreichische Juristen-Zeitung*. 2024, č. 10, s. 632–637.
4. MOSNA, A. Effective Judicial Protection as a Central Issue in EPPO Cross-Border Investigations: The ECJ's First Ruling in G. K. and Others. *Common Market Law Review*. 2024, roč. 61, č. 5, s. 1345–1366.
5. OTTO, J. (ed). *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 20. sv. Pohora-Q.v. Díl XX. Praha: J. Otto nákladem vlastním, 1903, s. 756–760.
6. *Oznámení České republiky podle článku 117 nařízení Rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce*. Online. Dostupné z: <https://www.eppo.europa.eu/sites/default/files/2022-02/220119%20Updated%20Notification%20of%20the%20Czech%20Republic%20to%20Art%20117%20and%20Annex.pdf>. [cit. 2025-05-28].
7. POLICIE ČR. *Mezinárodní operace – krácení daní*. Online. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/mezinarodni-operace-kraceni-dani.aspx>. [cit. 2025-05-28].
7. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 21. prosince 2023, G. K. a další (*Parquet européen*), C-281/22, ECLI:EU:C:2023:1018.
8. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 27. května 2019, OG a PI, spojené věci C-508/18 a C-82/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:456.
9. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 8. prosince 2020, Staatsanwaltschaft Wien v A. a další, C-584/19, ECLI:EU:C:2020:1002.
10. Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. října 2019, NJ, C-489/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:849.
11. SACCHETTO E. La Corte di giustizia si pronuncia sul primo rinvio pregiudiziale in materia di indagini transfrontaliere condotte dalla procura europea: un passo avanti per la cooperazione giudiziaria in materia penale. *Rivista*. 2024, roč. 11, č. 2, s. 156–171.
12. SAVIGNY, F. Carl von. *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg: Mohr, 1814.
13. Usnesení Ústavního soudu České republiky ze dne 17. dubna 2024, sp. zn. II. ÚS 646/24.
14. ZERBES, I. Grenzüberschreitende Beweiserhebung der Europäischen Staatsanwaltschaft: Supranationale Ermittlung nach nationalen Regln. *Österreichische Juristen-Zeitung*. 2022, č. 23–24, s. 1193–1200.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. et Mgr. Tereza Ottová
 Pracovní pozícia: interní doktorandka
 Zamestnávateľ: Právnická fakulta Univerzity Karlovy, nám. Curieových 901, 110 00 Staré Město, Praha
 E-mail: tereza.v.ottova@gmail.com

INŠTITÚT OBHAJOBNÉHO VYŠETROVANIA AKO PROSTRIEDOK POSILNENIA KONTRADIKTÓRNOSTI TRESTNÉHO KONANIA¹

DEFENCE INVESTIGATION AS A MEANS OF STRENGTHENING THE ADVERSARIAL NATURE OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Agáta Bajčíková

*Katedra Trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta Univerzity
Komenského*

Abstrakt

Príspevok sa venuje problematike implementácie obhajobného vyšetrovania do trestného konania ako možného nástroja na posilnenie princípu kontradiktórnosti v podmienkach Slovenskej republiky. Analyzuje právne východiská a identifikuje limity aktuálnej právnej úpravy, ktoré znemožňujú obhajobe plnohodnotne realizovať dôkazné iniciatívy, najmä v štádiu prípravného konania. Osobitná pozornosť sa venuje judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR, ktorá poukazuje na riziká jednostranného dokazovania a potrebu zabezpečenia rovnosti zbraní.

Kľúčové slová: obhajobné vyšetrovanie, kontradiktórnosť, rovnosť zbraní, spravodlivý proces, trestné konanie, dôkazy, návrhy obhajoby

Abstract

The paper addresses the introduction of defense investigation into criminal proceedings as a potential tool for strengthening the adversarial nature of criminal trials in the context of the Slovak Republic. It analyzes the legal foundations and identifies the limitations of the current legal framework, which prevent the defense from fully exercising evidentiary initiatives, particularly during the pre-trial phase. Special attention is given to the case law of the European Court of Human Rights and the Constitutional Court of the Slovak Republic, which highlight the risks of one-sided evidentiary procedures and emphasize the need to ensure equality of arms.

Keywords: defence investigation, adversarial principle, equality of arms, fair trial, criminal proceedings, evidence, defence proposals

Úvod

Zásada kontradiktórnosti predstavuje fundamentálny princíp spravodlivého súdneho konania, ktorý garantuje rovnosť procesných možností medzi obžalobou a obhajobou pri realizácii dokazovania. Efektívne uplatnenie tejto zásady predpokladá, že každá strana má reálnu možnosť oboznámiť sa s dôkazmi, vyjadriť sa k nim, spochybniť ich dôkaznú silu a predkladať vlastné dôkazy.² V podmienkach Slovenskej republiky však v súčasnosti absentuje samostatne upravený právny rámec obhajobného vyšetrovania v trestnom konaní, ktorý by umožnil obhajobe vykonávať dôkazné iniciatívy rovnocenne s orgánmi činnými v trestnom konaní.

¹ Článok je súčasťou grantového projektu autorky na tému „Obhajobné vyšetrovanie“ č. UK/1185/2025.

² KIKO, M.: *Komparatívny pohľad na kontradiktórnosť a rýchlosť hlavného pojednávania v Spojených štátoch amerických a Slovenskej republike*. In: *Policajná teória a prax* č. 2/2024. s. 1.

Následkom tejto disproporcie je oslabenie kontradiktórnosti trestného konania, a to nielen vo fáze konania pred súdom, ale i vo fáze prípravného konania, ktorá má zásadný význam pre ďalší priebeh trestného stíhania. Zvlášť problematickým sa javí akceptácia dôkazov získaných výlučne obžalobou bez toho, aby obhajoba bola umožnená primeraná participácia na ich získavaní a vykonávaní. Tento stav môže viesť k porušeniu práva na spravodlivý proces a z neho vyplývajúceho práva na kontradiktórnosť, ako to vyžaduje článok 6 ods. 3 písm. d) Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“).

Predmetom príspevku je analýza inštitútu obhajobného vyšetrovania ako potenciálneho nástroja na posilnenie kontradiktórnosti trestného konania v podmienkach slovenskej právnej úpravy. Cieľom je poukázať na nedostatky *de lege lata*, ktoré bránia realizácii plnohodnotnej procesnej rovnosti, ako aj identifikovať právne a aplikačné riziká, ktoré vyplývajú z absencie systémovej právnej úpravy obhajobného vyšetrovania a podpory obhajobných dôkazných iniciatív, a to už v štádiu prípravného konania.

Osobitnú pozornosť venujeme najmä situáciám, v ktorých bola vina obžalovaného založená výlučne na dôkazoch predložených orgánmi činnými v trestnom konaní bez náležitého zohľadnenia dôkazov navrhnutých, či predložených obhajobou.

1. Vyhľadávanie a vykonávanie dôkazov obhajobou

Na úvod je v tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že právna úprava obhajobného vyšetrovania nie je výnimočná ani obmedzená len na právne systémy USA³ či Spojeného kráľovstva, ale vyskytuje sa aj v rámci kontinentálneho práva – napríklad v talianskom právnom poriadku.⁴

V rámci moderného trestného procesu zohráva kľúčovú úlohu kvalitatívne naplnenie práva na obhajobu, ktoré nemožno zužovať len na formálne zastúpenie obvineného advokátom, ale ktoré sa musí premietat' aj do reálnej možnosti procesnej iniciatívy a participácie na dokazovaní. Jeden zo základných predpokladov efektívnej obhajoby spočíva v možnosti aktívne sa podieľať na vyhľadávaní, získavaní a vykonávaní dôkazov, ktoré sú relevantné pre posúdenie skutkového stavu v prospech obvineného. Absencia inštitucionalizovaného rámca pre realizáciu obhajobných dôkazných iniciatív v trestnom konaní však v praxi vedie k výraznej nerovnováhe medzi právomocami strán a v konečnom dôsledku oslabuje základné procesné záruky spravodlivého súdneho konania.⁵ V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť, najmä, ako bolo vyššie uvedené, pre explicitnú právnu úpravu obhajobného vyšetrovania v talianskom právnom poriadku, rozhodnutie talianskeho Ústavného súdu č. 184/2009, ktorý uviedol, že zásada rovnosti strán neznamená nevyhnutne rovnaký rozsah procesných oprávnení pre prokurátora a obžalovaného. Určitý stupeň rozdielneho zaobchádzania môže byť primerane odôvodnený jednak osobitným inštitucionálnym postavením prokurátora, jednak povahami úloh, ktoré mu boli zverené, ako aj požiadavkami na efektívne a riadne fungovanie justície. Takéto rozdiely môžu

³ LACIAK, O., VASILIK, L.: *Kontradiktórnosť v trestnom konaní USA ako inšpirácia pre slovenský trestný proces?* Dostupné online: <https://info.sak.sk/bulletin/kontradiktornost-v-trestnom-konani-usa-ako-inspiracia-pre-slovensky-trestny-proces/>. Navštívené dňa: 12.6.2025.

⁴ RADI, R.: *Investigazioni difensive: modalità e criticità*. Dostupné online: <https://www.filodiritto.com/investigazioni-difensive-modalita-e-criticita>. Navštívené dňa 12.6.2025.

⁵ CAPE, E., NAMORADZE, Z.: *Effective Criminal Defence in Eastern Europe*. Moldova- Soros Foundation. 2012. s. 9.

zároveň prispievať k vyvažovaniu moci medzi stranami, najmä vzhľadom na možné nerovnováhy v iných štádiách konania.

Zákonná povinnosť orgánov činných v trestnom konaní zisťovať skutkový stav bez dôvodných pochybností, vyplývajúca z vyhľadávacej zásady a zásady prezumpcie neviny predpokladá aj obstarávanie dôkazov v prospech obvineného.⁶ V aplikačnej praxi je však dôvodné, že s postupujúcim štádiom trestného konania, najmä po podaní obžaloby, dochádza k výraznému posunu v orientácii dôkaznej aktivity smerom k posilňovaniu obžaloby. Prokurátor sa v tomto štádiu stáva stranou v spore, čo prirodzene ovplyvňuje jeho procesnú stratégiu, ktorá má tendenciu akcentovať usvedčujúce skutočnosti v neprospech obvineného.

Vyhľadávanie a zabezpečovanie dôkazov zo strany obvineného a jeho obhajcu má svoje právne zakotvenie v podmienkach Slovenskej republiky najmä v ustanoveniach Advokátskeho poriadku.⁷ V zmysle ustanovenia § 7 Advokátskeho poriadku je advokát oprávnený v rámci výkonu obhajoby realizovať aktívne vyhľadávanie a obstarávanie prameňov dôkazov a dôkazov, ako sú svedecké výpovede, listinné dôkazy, znalecké posudky a iné relevantné dôkazy. Súčasťou obhajobnej činnosti je aj zisťovanie skutkového stavu veci, pričom je advokát povinný zdržať sa akéhokoľvek neoprávneného ovplyvňovania svedkov alebo manipulácie so získanými dôkazmi, vrátane ich pozmeňovania či skresľovania. O zistených skutkových okolnostiach môže advokát vyhotoviť písomný záznam, ktorý je oprávnený dať dotknutým osobám, najmä svedkom, na podpis. So súhlasom osôb, ktorých sa skutkové okolnosti týkajú, môže advokát realizovať aj audio, vizuálny alebo audiovizuálny záznam, za predpokladu, že jeho vyhotovenie a použitie bude v súlade s platnou právnou úpravou a pri rešpektovaní povinnosti advokátskej mlčanlivosti. Advokát je oprávnený poveriť vykonávaním vyhľadávacej a zisťovacej činnosti aj tretie osoby, pričom nesie zodpovednosť za to, že ich konanie bude v súlade s právnymi a etickými štandardmi výkonu advokácie.

Vyššie uvedená právna úprava predstavuje významný nástroj efektívnej obhajoby a zároveň umožňuje aktívnu účasť obvineného a jeho obhajcu na objasňovaní skutkového stavu a identifikácii páchatel'a. Dôsledne realizovaná obhajobná stratégia založená na obstarávaní a vykonávaní dôkazov už v štádiu prípravného konania predstavuje základný predpoklad pre naplnenie princípu kontradiktórnosti v konaní pred súdom. V tejto súvislosti je však potrebné zdôrazniť, že Advokátsky poriadok nepredstavuje právny predpis, ktorý by bol pre orgány činné v trestnom konaní záväzný.

Procesnoprávne aspekty smerujúce k právu obhajoby realizovať aktívne obhajobné vyšetrowanie nachádzame parciálne aj v Trestnom poriadku. Ide však skôr o právo obvineného po vznesení obvinenia podávať návrhy na vykonanie dôkazov, pretože Trestný poriadok síce výslovne predpokladá právo obhajoby dôkazy obstarávať⁸, avšak ad1) bližšie nešpecifikuje pojem „obstarávanie dôkazov“ a ad2) procesný postup obstarávania dôkazov obhajobou explicitne neupravuje, pričom uvedené môže mať v praxi negatívne konzekvencie.

Realizácia obhajobného vyšetrowania v podmienkach Slovenskej republiky naráža na niekoľko potenciálnych prekážok. U obvineného môže vzniknúť dôvod kolúznei väzby v prípade, ak sa preukáže jeho zámer alebo pokus o nadviazanie kontaktu s potenciálnymi

⁶ ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka. 2016. s. 139-140.

⁷ Advokátsky poriadok ust. § 7; § 8.

⁸ Trestný poriadok ust. § 2 ods. 10; § 34 ods. 1; § 44 ods. 6; § 119 ods. 4.

svedkami, čo môže byť zo strany orgánov činných v trestnom konaní vyhodnotené ako snaha ovplyvňovať dôkaznú situáciu.⁹ Zložitosť vzniká aj pri posudzovaní postupu obhajcu, ktorý je viazaný povinnosťou konať výlučne v prospech klienta a zároveň je oprávnený obstarávať dôkazy len v súlade s týmto imperatívom. Z toho dôvodu nesmie obhajca iniciovať zabezpečenie dôkazného prostriedku, ktorý by mohol mať vo výsledku inkriminujúci charakter vo vzťahu k jeho klientovi, pričom je povinný si každý takýto dôkaz vopred verifikovať z hľadiska jeho potenciálneho dopadu na postavenie obvineného. V rámci uvedeného procesu však môže dôjsť k situácii, v ktorej obhajca, či už vedome, alebo z nedbanlivosti, svojim kontaktom s potenciálnym svedkom ovplyvní obsah jeho následnej výpovede pred orgánmi činnými v trestnom konaní, čo môže viesť k zásadnému narušeniu integrity dôkazu. Uvedené môže vyústiť do diskvalifikácie dôkazu z hľadiska jeho použiteľnosti v trestnom konaní a v krajných prípadoch môže byť konanie obhajcu právne kvalifikované ako trestný čin krivej výpovede spáchanej formou návodu podľa príslušných ustanovení Trestného zákona.¹⁰

V podmienkach Slovenskej republiky tak preto nemožno hovoriť o systematickom uplatňovaní dôkaznej iniciatívy zo strany obhajoby ako o štandardnej praxi. Obhajcovia len výnimočne pristupujú k aktívnemu zabezpečovaniu dôkazov mimo rámca návrhov adresovaných orgánom činným v trestnom konaní, čo do značnej miery možno pripísať už spomenutej absencii jednoznačnej a podrobnej právnej úpravy zákonného procesného postupu vykonávania dôkazov obhajobou v Trestnom poriadku. Táto medzera vyvoláva neistotu ohľadom prípustnosti a zákonnosti takto získaných dôkazov, pričom existuje riziko ich následného vylúčenia z dokazovania.

2. V tichu jednostrannosti pravda mlčí...?

Kvalitná, aktívna a efektívna obhajobná stratégia je kľúčom k posilneniu kontradiktórnosti, ktorá má podľa nášho názoru priestor aj v rámci prípravného konania. Ako uviedol Najvyšší súd SR v rozhodnutí sp. zn. 1Tdo/70/2024: „*Neexistuje spravodlivosť bez kontradiktórnej diskusie a čím skôr k nej dôjde, tým väčšia je nádej na objektivitu. Kontradiktórna diskusia je kráľovskou cestou pri hľadaní pravdy.*“

Z odôvodnenia rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Tdo/70/2024 vyplýva, že zásada kontradiktórnosti, považovaná za elementárny princíp riadneho súdneho konania, predstavuje základnú procesnú garanciu, bez ktorej nemožno hovoriť o spravodlivom súdnom procese v materiálnom zmysle. Kontradiktórna štruktúra konania je nevyhnutným predpokladom na to, aby súdne rozhodovanie mohlo byť založené na spravodlivom posúdení všetkých relevantných skutočností. Hoci sa jej plné uplatnenie spája primárne so štádiom hlavného pojednávania, isté prvky kontradiktórnosti možno identifikovať už v prípravnom konaní, napríklad pri rozhodovaní o väzobných dôvodoch podľa čl. 5 ods. 4 Dohovoru, kde je vyžadované vypočutie oboch strán pred sudcom.

Ako teda obhajobné vyšetrovanie súvisí so zásadou kontradiktórnosti? Akým spôsobom by obhajobné vyšetrovanie mohlo prispieť k jej posilneniu?

⁹ LACIAK, O.: *Vplyv realizácie práva na obhajobu na dokazovanie v trestnom konaní*. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019. s. 132-133.

¹⁰ ČOPKO, P.: *Obstarávanie dôkazov obhajcom v trestnom konaní*. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. JUDr. Michala Gašpara, CSc.. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2008. s. 147.

3. Kontradiktórnosť a obhajobné vyšetrovanie v kontexte rozhodovacej činnosti súdnych autorít

Právo obvineného navrhovať vykonanie dôkazov predstavuje jednu z kľúčových zložiek jeho obhajoby, pretože umožňuje rozvinúť vlastnú dôkaznú verziu a reagovať na tvrdenia obžaloby. Tomuto právu však zodpovedá povinnosť súdu návrhy na vykonanie dôkazov náležite posúdiť a každé prípadné odmietnutie presvedčivo odôvodniť.

Európsky súd pre ľudské práva opakovane zdôraznil, že spravodlivosť konania musí byť hodnotená ako celok a neodôvodnené alebo formálne zamietanie dôkazných návrhov obhajoby môže vyvolať pochybnosti o tom, či bolo obvinenému skutočne umožnené efektívne uplatniť jeho obhajobnú stratégiu.¹¹ Súd v tejto súvislosti formuloval v prípade *Murtazaliyeva v. Rusko* všeobecný trojstupňový test, ktorý slúži ako analytický rámec na posúdenie, či zamietnutie navrhovaného dôkazu zo strany obhajoby bolo zlučiteľné s požiadavkami článku 6 Dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva vo svojej rozhodovacej činnosti využíva takisto i špeciálny dvojstupňový Perna test, ktorý slúži ako kritérium na posúdenie zákonnosti odmietnutia návrhu na výsluch svedka obhajoby.

Všeobecný trojstupňový test vychádzajúci z prípadu *Murtazaliyeva v. Rusko* v prvom kroku vyžaduje posúdenie, či bol návrh obhajoby na vykonanie konkrétneho dôkazu dostatočne odôvodnený a či sa týkal predmetu obžaloby. Súd pri tomto hodnotení prihliada najmä na relevanciu navrhovaného dôkazu vzhľadom na obhajobnú verziu skutkového deja a jeho potenciálnu schopnosť ovplyvniť výsledok konania alebo aspoň posilniť vierohodnosť tvrdení obhajoby. V rámci odôvodnenia návrhu sa zároveň posudzuje aj kontext, a to so zreteľom na štádium konania, stratégiu obhajoby a okolnosti prípadu ako takého.

Druhá rovina testu sa týka dôvodov, ktoré vnútroštátny súd uviedol pri odmietnutí vykonať navrhovaný dôkaz. Súd by mal v odôvodnení rozhodnutia reflektovať závažnosť a relevanciu navrhovaného dôkazu a prípadne poukázať na to, či jeho nevykonanie neohroží kontradiktórnosť dokazovania. Platí pritom, že čím je návrh obhajoby významnejší pre objasnenie rozhodujúcich skutkových okolností, tým vyššia je aj požiadavka na konkrétnosť, vecnosť a presvedčivosť dôvodov, ktorými súd zdôvodní jeho neprijatie.

Tretí prvok testu sa zameriava na hodnotenie celkovej spravodlivosti konania. Aj v prípade, že niektoré jednotlivé procesné nedostatky by samy osebe nepredstavovali porušenie práva na spravodlivý proces, môže ich kumulácia, resp. nedostatok vyvažujúcich záruk spôsobiť, že konanie ako celok nevyhovuje štandardu „fair trial“ podľa článku 6 Dohovoru.

Z uvedeného vyplýva, že odmietnutie dôkazných návrhov obhajoby si vyžaduje osobitnú mieru pozornosti zo strany súdov, ako i orgánov činných v trestnom konaní. Odmietnutie návrhov na vykonanie dôkazov nesmie byť len formálne alebo automatické; naopak, jeho odôvodnenie by malo byť výsledkom starostlivého a individualizovaného zváženia významu navrhovaného dôkazu pre danú trestnú vec. Súčasne je dôležité prihliadať aj na to, či boli obhajobe v konaní poskytnuté alternatívne možnosti, ktorými mohla obhajobnú verziu skutkového deja preukazovať.

Špeciálny dvojstupňový Perna test, ktorý slúži ako kritérium na posúdenie zákonnosti odmietnutia návrhu na výsluch svedka obhajoby, ustanovuje dve podmienky. Prvou podmienkou je, že obhajoba musí svoj návrh dostatočne konkretizovať a vysvetliť,

¹¹ Napríklad rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Rachdad v. Francúzsko*, J.B. v. Česká republika, *Saidi v. Francúzsko*.

v čom spočíva význam výpovede navrhnutého svedka pre zistenie pravdy.¹² Nestačí iba všeobecné tvrdenie o jeho dôležitosti a požaduje sa vecná argumentácia viažuca sa na predmet obžaloby. Druhou podmienkou je posúdenie, či zamietnutie výsluchu svedka v konkrétnych okolnostiach nenarušilo celkovú spravodlivosť konania. Druhá rovina nadobúda osobitný význam najmä v prípadoch, keď navrhnutý svedok mohol poskytnúť výpoveď objektívne spôsobilú ovplyvniť rozhodnutie vo veci napríklad tým, že by potvrdil alibi obvineného alebo spochybnil vierohodnosť svedka obžaloby.¹³

Vnútroštátnym súdom zostáva zachovaná diskrečná právomoc posúdiť vhodnosť výsluchu svedka, no táto musí byť vykonaná v súlade so zásadou proporcionality. Zamietnutie návrhu na výsluch svedka bez uvedenia dôvodov alebo s odkazom na jeho údajne nadbytočný charakter bez zohľadnenia procesného kontextu, najmä ak svedok mohol významne posilniť verziu obhajoby, môže vzbudiť pochybnosti o spravodlivosti konania.¹⁴ Aj keď výsluch konkrétneho svedka nie je procesne absolútnou požiadavkou, platí, že ak sa jeho relevantnosť už v priebehu konania vnútroštátne uznala (napr. uvedením výpovede v obžalobe), súd má povinnosť podniknúť reálne a efektívne kroky na zabezpečenie jeho prítomnosti – aspoň prostredníctvom predvolania alebo predvedenia.¹⁵

Zároveň však Európsky súd pre ľudské práva konštatuje, že k porušeniu článku 6 dochádza iba vo výnimočných prípadoch - musí byť zrejmé, že zamietnutie výsluchu zásadným spôsobom oslabilo obranu a ovplyvnilo výsledok konania.¹⁶ Samotná neprítomnosť navrhovaného svedka ešte neznamená, že došlo k porušeniu Dohovoru. Zásadné je, či bola jeho výpoveď nevyhnutná a či jej odmietnutie bolo riadne odôvodnené. V opačnom prípade sa zásah Súdu do rozhodnutia vnútroštátneho orgánu nerealizuje, keďže Súd nie je oprávnený suplovať hodnotenie skutkového stavu, pokiaľ nedošlo k porušeniu základných práv.¹⁷

Skúsenosti z praxe ukazujú, že súdy nie vždy rozlišujú medzi návrhmi marginálneho významu a tými, ktoré môžu zásadným spôsobom zvrátiť skutkové závery. V situáciách, kde obhajoba navrhuje výsluch priamych svedkov udalosti alebo znalecké dokazovanie a súd sa obmedzí na konštatovanie údajnej nadbytočnosti bez hlbšej analýzy, hrozí, že sa procesná rovnováha nenaplní. Písomné odôvodnenie musí preto reflektovať váhu navrhovaného dôkazu a vysvetliť, prečo jeho nevykonanie neoslabuje kontradiktórnosť konania, v opačnom prípade vzniká riziko, že sa prípad ocitne v kolízii so štandardom vyplývajúcim z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva.

V nadväznosti na vyššie špecifikované okolnosti sa črtá otázka, či inštitút obhajobného vyšetrovania (ne)má potenciál zamedziť uvedeným porušeniam, prípadne posilniť vyvažujúce faktory v prospech obhajoby a zmierniť procesnú nerovnováhu strán. V právnych prostrediach, ktoré obhajobe priznávajú napríklad oprávnenie uskutočniť vlastný výsluch svedka ešte v prípravnom konaní a výsledok procesne zaznamenať do zápisnice, sa otvára možnosť predložiť súdu zdokumentovaný dôkaz už spolu s návrhom na jeho vykonanie.¹⁸ Takýto postup môže prispieť k tomu, že relevantnosť a vierohodnosť

¹² Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Miminoshvili v. Rusko.

¹³ Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Polyakov v. Rusko.

¹⁴ Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Topić v. Chorvátsko, Sergey Afanasyev v. Ukrajina.

¹⁵ Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Polufakin a Chernyshev v. Rusko.

¹⁶ Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Bricmont v. Belgicko, Guilloiry v. Francúzsko.

¹⁷ Bližšie pozri: Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Gäfgen v. Nemecko.

¹⁸ Napríklad procesný postup upravený v ustanovení článku 391-bis ods. 2 talianskeho Trestného poriadku, a teda obhajca môže požiadať osobu, s ktorou viedla neformálny rozhovor o tzv. „písomné vyhlásenie“, ktoré sa zadokumentuje formou zápisnice spôsobom upraveným v článku 391-ter talianskeho Trestného poriadku.

výpovede sa nehodnotí len hypoteticky, ale na základe reálneho obsahu, ktorým súd disponuje už v okamihu rozhodovania. Zároveň sa zmierňuje tradičná asymetria medzi vyšetrovacím aparátom prokuratúry a limitovanými prostriedkami obhajoby. V neposlednom rade, návrh obhajcu nepôsobí ako nepreskúmateľná špekulácia, ale ako procesne zachytený dôkaz, ku ktorému sa možno vecne vyjadriť.

Samozrejme, účinnosť obhajobného vyšetrovania sa odvíja od viacerých podmienok. Rozhodujúci význam má právny rámec, ktorý by musel presne vymedziť rozsah oprávnení obhajcu, formu a autenticitu záznamu výsluchu, ako aj možnosti procesnej kontroly zo strany prokurátora. Ak by sa takáto úprava zaviedla napríklad do slovenského Trestného poriadku, existuje predpoklad, že by znížila frekvencia odmietania dôkazných návrhov na podklade tvrdenia o ich nedostatočnej konkretizácii, či relevancii, pretože obhajca by súdu predložil už zdokumentovaný materiál. Zároveň by sa uľahčilo aj neskoršie hodnotenie dôležitosti navrhnutého dôkazu, nakoľko súd by disponoval od začiatku obsahom výpovede a mohol by kvalifikovane posúdiť, či jej opakovanie na hlavnom pojednávaní prinesie pridanú hodnotu.

Nie je však možné automaticky predpokladať, že zavedenie obhajobného vyšetrovania bez ďalšieho odstránení požiadavky na odôvodňovanie návrhov na vykonanie dôkazov. Aj v tomto modeli by mal súd naďalej povinnosť vykonať trojstupňovú analýzu, podľa ktorej musí byť každé odmietnutie dôkazu založené na racionálnych, konkrétnych a presvedčivých dôvodoch. Prínos obhajobného vyšetrovania možno preto vnímať skôr ako potenciálne posilnenie procesnej rovnováhy, ktoré môže, za predpokladu zreteľnej a explicitnej právnej úpravy prispieť k transparentnejšiemu a predvídateľnejšiemu rozhodovaniu o dôkazných návrhoch obhajoby.

Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Vasaráb v. Slovensko* podľa nášho posúdenia predstavuje príklad dôsledkov absencie zákonnej úpravy obhajobného vyšetrovania. Európsky súd pre ľudské práva v uvedenom prípade konštatoval porušenie článku 6 ods. 1 a ods. 3 písm. d) Dohovoru, porušenie zásady kontradiktórnosti, keďže odsúdenie sťažovateľov bolo založené výhradne na dôkazoch predložených orgánmi činnými v trestnom konaní. Zároveň bolo zrejmé, že všetky dôkazy navrhnuté obžalobou boli zo strany súdov bezvýhradne prijaté a preskúmané. Na druhej strane, dôkazné návrhy obhajoby (celkovo 19 návrhov) neboli vykonané, hoci obhajoba ich vykonanie opakovane navrhovala počas všetkých štádií trestného konania. Uvedený postup zásadne narušil rovnováhu medzi stranami, pričom obhajobe fakticky znemožnil prezentovať alternatívnu dôkaznú verziu v prospech obvinených a zároveň spochybniť dôkazy predložené prokurátorom.

Z odôvodnenia rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že hoci sa obhajoba usilovala predložiť dôkazy spochybňujúce vierohodnosť kľúčového svedka a dôkazy zamerané na preukázanie inej verzie skutkového deja, tieto návrhy neboli zo strany vnútroštátnych súdov individuálne posúdené a zamietnutie ich vykonania nebolo náležité odôvodnené. Súd sa zároveň vo svojom rozhodovaní opieral výlučne o výpovede svedkov predložené prokurátorom bez toho, aby sa kriticky zaoberali ich prípadnými motiváciami alebo vnútornou konzistenciou.

Uvedená situácia poukazuje na limity aktuálneho modelu zabezpečovania dôkazov v trestnom konaní, v ktorom je úloha obhajoby v zásade návrhová, nie vykonávacia. So zreteľom na požiadavky zásady kontradiktórnosti možno uvažovať o tom, že existencia zákonného rámca umožňujúceho obhajobe samostatne obstarávať a vykonávať dôkazy,

podobne ako je to v niektorých iných právnych systémoch, by mohla prispieť k posilneniu rovnosti zbraní medzi stranami a k väčšej vyváženosti dôkazného procesu.

Z tohto pohľadu možno konštatovať, že uvedený prípad poukazuje na potrebu širšej reflexie o rozsahu a efektívnosti obhajobného vyšetrovania v trestnom konaní, pričom do úvahy prichádza aj otázka, či by právna úprava obhajobného vyšetrovania mohla slúžiť ako prostriedok na prevenciu podobných nedostatkov v budúcnosti.

Obdobným prípadom sa Európsky súd pre ľudské práva zaoberal aj v rozhodnutí *Rachdad v. Francúzsko*, kedy sťažovateľ tvrdil, že bol odsúdený výlučne na základe výpovedí svedkov obžaloby, pričom nemal možnosť žiadneho z nich vypočuť alebo dať vypočuť v ktoromkoľvek štádiu trestného konania. Naopak, obhajobné dôkazy neboli predložené ani vykonané, čím podľa neho došlo k porušeniu článku 6 ods. 1 a 3 písm. d) Dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva potvrdil, že obžalovaný musí mať skutočnú a efektívnu možnosť konfrontovať svedkov obžaloby, či už osobne, alebo prostredníctvom svojho právneho zástupcu. Výnimky z tohto práva sú prípustné len vtedy, ak (1) nemožnosť konfrontácie bola objektívna a štát preukázateľne vyvinul úsilie na jeho vypátranie a (2) výpoveď svedka nebola jediným alebo rozhodujúcim dôkazom v trestnej veci.

V predmetnej veci sťažovateľ nebol konfrontovaný so žiadnym zo svedkov, ktorých výpovede sa stali jediným základom jeho odsúdenia. Aj keď súd formálne povolil výsluch niektorých svedkov, tí sa nakoniec na pojednávanie nedostavili a žiadne opatrenia na zabezpečenie ich účasti neboli úspešne realizované. Súd následne rozhodol bez toho, aby sťažovateľovi umožnil účinnú procesnú obranu. Máme za to, že odsúdenie výlučne na základe výpovedí svedkov, ktorí neboli konfrontovaní, a to nielen realizáciou výsluchu daného svedka obhajobou, ale aj výsluchom iného svedka (navrhnutého a vypočutého obhajobou), ktorý by predmetnú výpoveď spochybnil, predstavuje porušenie zásady kontradiktórnosti. Nemožno akceptovať jednostranné dokazovanie, pri ktorom absentuje možnosť reakcie zo strany obhajoby, pričom samotná nemožnosť zabezpečiť účasť svedkov nestačí na ospravedlnenie porušenia práv obvineného, pokiaľ súd nezabezpečí alternatívne záruky spravodlivého procesu.

Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Rachdad v. Francúzsko* poukazuje na riziko, že bez procesnej rovnováhy a bez možnosti vykonávať dôkazy zo strany obhajoby dochádza k degradácii kontradiktórnosti. Máme za to, že v súvislosti s vyššie uvedenými okolnosťami prejednávaného prípadu je zrejmé, že jednostranné prijímanie dôkazov zo strany obžaloby bez skutočnej oponentúry obhajoby porušuje samotnú podstatu spravodlivého procesu.

V uvedenom kontexte sa žiada vyzdvihnúť Nález Ústavného súdu II. ÚS 59/2024, z obsahu ktorého vyplýva, že sťažovateľ namietal porušenie svojho práva na obhajobu, konkrétne práva na vypočutie znalcov a na vykonanie dôkazov v prospech obvineného. Všeobecné súdy v priebehu trestného konania neumožnili obhajobe vykonať výsluch znalcov a zároveň neposkytli potrebnú procesnú súčinnosť na zabezpečenie alternatívneho znaleckého posudku. Sťažovateľ pritom v konaní predložil odborné vyjadrenie znalca, ktorým sa usiloval spochybniť vierohodnosť kľúčových svedkov, najmä spolupracujúcich obvinených a zároveň navrhol vykonanie znaleckého skúmania ich dôveryhodnosti. Všeobecné súdy však tento návrh neakceptovali a žiadnym spôsobom sa s ním dôkazne nevysporiadali. Najvyšší súd Slovenskej republiky sa k tejto zásadnej námietke nevyjadril ani vo svojom rozhodnutí o dovolaní, ani v procesnom podaní pred Ústavným súdom. Ústavný súd zaujal názor, že všeobecné súdy neposkytli obhajobe súčinnosť potrebnú na realizáciu znaleckého skúmania a konštatoval porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru.

Z hľadiska *de lege ferenda* sa preto javí vhodné súbežne uvažovať nad dvomi krokmi: (1) nad explicitným zakotvením povinnosti náležite odôvodňovať zamietnutie dôkazných návrhov vzhľadom na ich konkrétnu (ne)relevanciu a (2) nad skúmaním vhodného modelu obhajobného vyšetrovania, ktorý by obhajobe umožnil obstarávať dôkazy už v prípravnom konaní tak, aby boli procesne spôsobilé a preskúmateľné súdom. Týmto dvojitém prístupom by sa mohlo podstatne znížiť riziko praxe, v ktorej formálne či lapidárne odôvodnenie vedie k oslabeniu kontradiktórnosti a zároveň by sa posilnila celková spravodlivosť trestného konania v duchu zásad vyjadrených v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva.

Záver

Z pohľadu komplexnej ochrany práva na spravodlivý proces nemožno kontradiktórnosť redukovať na formálny rituál realizovaný až v štádiu hlavného pojednávania. Už prípravné konanie musí byť koncipované tak, aby obhajoba disponovala reálnymi a nie iba deklaratórnymi možnosťami ovplyvniť dôkaznú situáciu. Skúsenosti z vnútroštátnej praxe, ako aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva a Ústavného súdu SR potvrdzujú, že tam, kde obhajoba ostáva len v návrhovej pozícii, nastupuje výrazná asymetria v prístupe k dôkazom. Spravidla ju sprevádzajú dve navzájom sa umocňujúce tendencie: orgány činné v trestnom konaní uplatňujú takmer neobmedzenú dôkaznú dispozíciu, zatiaľ čo návrhy obhajoby bývajú odmietané s použitím stereotypných fráz o ich nadbytočnosti, či irelevancii.

Analyticky možno identifikovať tri koncepcné slabiny slovenského modelu dokazovania. Prvou je prípravné štádium, kde obhajoba nemá procesné oprávnenia ani rovnakú škálu informačných databáz ako orgány činné v trestnom konaní, a preto jej procesná aktivita zostáva limitovaná. Druhým problematickým aspektom je kvalita odôvodňovania súdnych rozhodnutí smerom k návrhom na vykonanie dôkazov. Treťou slabinou je nedostatočná bezprostredná revízia takýchto zamietnutí, nakoľko opravné prostriedky, predovšetkým dovolanie či sťažnosť na Ústavný súd SR, prichádzajú neskoro a nedokážu odstrániť negatívny procesný dopad v meritórnej fáze.

Možným riešením, ktoré má potenciál redukovať opísané disproporcie, je legislatívna inkorporácia inštitútu obhajobného vyšetrovania. Ak by mal obhajca už počas prípravného konania právnu možnosť vypočuť svedka, získať listinný alebo digitálny dôkaz a zdokumentovať celý úkon, predložil by v štádiu hlavného pojednávania plnohodnotný materiál s identickou procesnou váhou, akú majú dôkazy obstarané orgánmi činnými v trestnom konaní. Sudca by tak v momente rozhodovania o prípustnosti dôkazu disponoval konkrétnym obsahom výpovede, čím by sa eliminoval častý argument o špekulatívnosti návrhov obhajoby a znížila by sa pravdepodobnosť ich odmietnutia pre nedostatok relevancie.¹⁹

Zavedenie obhajobného vyšetrovania by však muselo byť sprevádzané precíznou právnou úpravou. Predovšetkým by bolo potrebné vymedziť rozsah oprávnení obhajcu, zabezpečiť autenticitu dokumentácie a priznať orgánom činným v trestnom konaní právo byť prítomný pri kľúčových procesných úkonoch.

¹⁹ Porovnaj Rozhodnutie Kasačného súdu Corte di Cassazione (Najvyšší súd Talianska) sp. zn. Sez. 2 č. 13552/2002: Dôkazy získané obhajcom podľa čl. 391-bis sú použiteľné a majú rovnakú dôkaznú silu ako dôkazy prokurátora. Sudca, ktorému boli predložené podľa čl. 391-octies, ich nemôže len mechanicky prijať, ale musí ich vyhodnotiť spolu s ostatnými dôkazmi a ak ich odmietne, musí svoje rozhodnutie náležite odôvodniť.

Ak štát vytvorí procesné prostredie, v ktorom obhajoba dokáže aktívne, efektívne a samostatne obstarávať dôkazy a súdy budú povinné každé zamietnutie adekvátne odôvodniť v intenciách proporcionality a relevancie navrhovaného, či predloženého dôkazu, podstatne sa zníži riziko jednostranného dokazovania. Tým sa zároveň naplní imperatív Najvyššieho súdu SR, podľa ktorého „*kontradiktórna diskusia je kráľovskou cestou pri hľadaní pravdy*“. Zavedenie obhajobného vyšetrovania, doplnené o primeraný odôvodňovací štandard, má potenciál premeniť tento ideál na funkčnú realitu. Len tak možno zaručiť, že sa v trestnom konaní procesná rovnováha strán sa stane skutočným, nie iba deklarovaným princípom.

Použitá literatúra

1. CAPE, E.; NAMORADZE, Z.: Effective Criminal Defence in Eastern Europe. Moldova: Soros Foundation, 2012.
2. ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestné právo procesné. Všeobecná časť*. Šamorín: Heuréka, 2016.
3. ČOPKO, P.: Obstarávanie dôkazov obhajcom v trestnom konaní. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie vydaný pri príležitosti životného jubilea prof. JUDr. Michala Gašpara, CSc.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2008.
4. KIKO, M.: Komparatívny pohľad na kontradiktórnosť a rýchlosť hlavného pojednávania v Spojených štátoch amerických a Slovenskej republike. In: *Policajná teória a prax* č. 2/2024.
5. LACIAK, O.; VASILIK, L. Kontradiktórnosť v trestnom konaní USA ako inšpirácia pre slovenský trestný proces? Dostupné online: <https://info.sak.sk/bulletin/kontradiktornost-v-trestnom-konani-usa-ako-inspiracia-pre-slovensky-trestny-proces/>. Navštívené 12. 6. 2025.
6. LACIAK, O.: Vplyv realizácie práva na obhajobu na dokazovanie v trestnom konaní. In: *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2019*.
7. Nález Ústavného súdu II. ÚS 59/2024, zo dňa 26.6.2024.
8. RADI, R.: Investigazioni difensive: modalità e criticità. Dostupné online: <https://www.filodiritto.com/investigazioni-difensive-modalita-e-criticita>. Navštívené 12. 6. 2025.
9. Rozhodnutie ESLP Bricmont v. Belgicko, č. 10857/84, zo dňa 7.7.1989.
10. Rozhodnutie ESLP Gäfgen v. Nemecko, č. 22978/05, zo dňa 1.6.2010.
11. Rozhodnutie ESLP Guilloury v. Francúzsko, č. 62236/00, zo dňa 22.6.2006.
12. Rozhodnutie ESLP J.B. v. Česká republika, č. 44438/06, zo dňa 21.7.2011.
13. Rozhodnutie ESLP Miminoshvili v. Rusko, č. 20197/03, zo dňa 28.6.2011.
14. Rozhodnutie ESLP Polufakin a Chernyshev v. Rusko, č. 30997/02, zo dňa 25.9.2008.
15. Rozhodnutie ESLP Polyakov v. Rusko, č. 77018/01, zo dňa 29.1.2009.
16. Rozhodnutie ESLP Rachdad v. Francúzsko, č. 71846/01 zo dňa 13.11.2003.
17. Rozhodnutie ESLP Saidi v. Francúzsko, č. 14647/89, zo dňa 20.9.1993.
18. Rozhodnutie ESLP Sergey Afanasyev v. Ukrajina, č. 38722/02, zo dňa 5.4.2005.
19. Rozhodnutie ESLP Topić v. Chorvátsko, č. 51355/10, zo dňa 10.10.2013.
20. Rozhodnutie Kasačného súdu Talianskej republiky Corte di Cassazione, Sez. 2, č. 13552/2002.
21. Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 1Tdo/70/2024, zo dňa 19.2.2025.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Agáta Bajčíková

Pracovná pozícia: Interný doktorand

Zamestnávateľ: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

e- mail: agata.bajcikova@flaw.uniba.sk

**BEZPEČNOSTNÉ VÝZVY POVOJNOVÉHO
PRISŤAHOVALECTVA:
TRESTNÁ POLITIKA A MIGRAČNÉ NÁSTROJE V
PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY A EURÓPSKEJ ÚNIE**

*SECURITY CHALLENGES OF POST-WAR IMMIGRATION:
CRIMINAL POLICY AND MIGRATION TOOLS IN THE SLOVAK
REPUBLIC AND THE EUROPEAN UNION*

Lukáš Bis

Právnická fakulta Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,

Abstrakt

Článok prináša komplexnú analýzu bezpečnostných výziev spojených s povojnovým prisťahovalectvom na Slovensku a v rámci Európskej únie. Zameriava sa na nárast kriminality a psychických porúch medzi vojnovými veteránmi, ktorí prešli bojovými operáciami, pričom identifikuje rizikové faktory ako posttraumatický syndróm. Autor zdôrazňuje potrebu preventívnych opatrení, ako sú bezpečnostné preverenia a psychiatrické vyšetrenia, ktoré by umožnili efektívne riadenie migračných tokov a minimalizovanie bezpečnostných hrozieb. Práca zároveň reflektuje dôležitosť rešpektovania základných ľudských práv a súladu s právom EÚ, pričom navrhuje právne mechanizmy a konkrétne nástroje pre správnu implementáciu bezpečnostných mechanizmov v migračnej politike. Článok predstavuje dôležitý vklad do diskusie o bezpečnosti, práve a migrácii v stredoeurópskom priestore a ponúka praktické odporúčania pre tvorcov politiky a odborníkov v oblasti bezpečnosti a migrácie.

Kľúčové slová: *posttraumatický syndróm, vojnoví veteráni, koniec vojny, migrácia, kriminalita, bezpečnostné opatrenia, právny rámec.*

Abstract

The article provides a comprehensive analysis of security challenges associated with post-war immigration in Slovakia and within the European Union. It focuses on the increase in crime and mental disorders among war veterans who have undergone combat operations, identifying risk factors such as post-traumatic stress disorder. The author emphasizes the need for preventive measures, such as security checks and psychiatric examinations, which would enable effective management of migration flows and minimize security threats. The paper also reflects on the importance of respecting fundamental human rights and compliance with EU law, proposing legal mechanisms and specific tools for the proper implementation of security mechanisms in migration policy. The article is an important contribution to the debate on security, law, and migration in Central Europe and offers practical recommendations for policymakers and experts in the field of security and migration.

Keywords: *post-traumatic stress disorder, war veterans, end of war, migration, crime, security measures, legal framework*

Úvod

V súčasnosti môžeme na základe dostupných štatistických údajov pozorovať nárast násilnej a ekonomickej kriminality, ktorej sa dopúšťajú vojnoví veteráni.¹ Táto skutočnosť poukazuje na potrebu predvídaní možných bezpečnostných rizík, ktoré by mohli vzniknúť najmä v prípade, že by sa na naše územie dostali jednotlivci, ktorí počas vojny na území Ukrajiny a Ruskej federácie pôsobili v armáde, boli denne vystavovaní bojovým úlohám a z toho dôvodu môžu dnes aj v budúcnosti predstavovať bezpečnostnú hrozbu. Tieto bezpečnostné hrozby potvrdzujú aj dostupné štatistiky týkajúce sa bývalých vojenských veteránov, ktorí pôsobili v armádach rôznych krajín a po ukončení vojenských misií sa vrátili do svojich domovských štátov. Zo štatistík vyplýva, že aj osoby, ktoré pred vstupom do armády nespáchali žiaden priestupok alebo trestný čin, po absolvovaní misií a návrate do svojej krajiny trestnú činnosť spáchali. Jedným z hlavných dôvodov je posttraumatický syndróm.² Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov podľa mapovacej štúdie Ligy za ľudské práva evidoval v Európe 7 646 595 utečencov z Ukrajiny. Z tohto počtu malo 4 210 542 osôb poskytnuté postavenie dočasnej ochrany alebo obdobný národný inštitút.³ Počas najintenzívnejších vln migrácie prekračovalo hranice denne 10 000 až 13 000 ľudí, pričom v kritických obdobiach to bolo až 17 000 osôb denne. Išlo prevažne o ženy, deti a starších ľudí, ktorí opúšťali krajinu v dôsledku eskalácie vojenského konfliktu. Z mapovacej štúdie Ligy za ľudské práva vyplýva, že v októbri 2022 bolo na území Slovenskej republiky evidovaných 90 381 ľudí s dočasným útočiskom. Od vypuknutia konfliktu do októbra 2022 prekročilo ukrajinsko-slovenské hranice až 836 372 osôb.⁴ Podľa štatistík Ministerstva vnútra SR bolo k 31. 12. 2022 na území Slovenskej republiky evidovaných spolu 156 882 pobytov občanov Ukrajiny. Z tohto počtu bolo 53 700 prechodných pobytov, 8 360 trvalých pobytov a 94 821 tolerovaných pobytov. V roku 2023 sa počet pobytov zvýšil. K 31. 12. 2023 bolo spolu evidovaných 176 522 pobytov, z toho 53 160 prechodných, 9 841 trvalých a 113 521 tolerovaných. Oproti roku 2022 vzrástol počet tolerovaných pobytov o 18 700. V roku 2024 počet udelených pobytov opäť vzrástol. K 31. 12. 2024 bolo spolu 197 004 pobytov, z toho 52 136 prechodných, 13 901 trvalých a 130 967 tolerovaných. Počet tolerovaných pobytov tak oproti roku 2023 vzrástol o 17 446. K 30. 6. 2025 bolo evidovaných už 201 116 pobytov ukrajinských občanov. Z tohto počtu bolo 52 619 prechodných pobytov, 16 100 trvalých pobytov a 132 397 tolerovaných pobytov.⁵ Podľa štatistického prehľadu k 28. 9. 2025 bolo na území Slovenskej republiky evidovaných spolu 135 975 platných tolerovaných pobytov udelených cudzím štátnym príslušníkom na účel **dočasného útočiska**. Z toho bolo:

- 1) 41 226 osôb vo veku 0 – 17 rokov (muži a ženy spolu),
- 2) 25 403 mužov vo veku 18 – 60 rokov,
- 3) 58 622 žien vo veku 18 – 60 rokov,

¹ CARTWRIGHT, T. TO CARE FOR HIM WHO SHALL HAVE BORNE THE BATTLE: The Recent Development of Veterans Treatment Courts in America. Stanford Law School, 2010. [online]. Dostupné na: <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2018/03/cartwright.pdf>

² SEAL, Karen H., METZLER, Thomas J., GIMA, Kristian S., BERTENTHAL, Daniel, MAGUEN, Shira, MARMAR, Charles R. Trends and risk factors for mental health diagnoses among Iraq and Afghanistan veterans using Department of Veterans Affairs health care, 2002–2008. American Journal of Public Health, 2009, vol. 99, no. 9, s. 1651–1658. ISSN 0090-0036. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19608954/>.

³ AQQAD, M. *Dočasné útočisko v podmienkach Slovenskej republiky – 1. rok*. Občianske združenie Liga za ľudské práva. 2024. ISBN 978-80-8243-002-1, s.10

⁴ Tamtiež s. 10

⁵ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Dočasné útočisko [online]. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, [cit. 30. 9. 2025]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>

4) 3 434 mužov nad 60 rokov, • 7 290 žien nad 60 rokov.

Z dostupných údajov vyplýva, že v kategórii 18 – 60 rokov výrazne prevládajú ženy, ich počet je viac ako dvojnásobný oproti mužom v rovnakej vekovej skupine. Na základe týchto čísel možno predpokladať, že na Slovensku sa v súčasnosti nachádza približne 20 000 až 25 000 partnerských párov. Zároveň však dáta naznačujú, že približne 30 000 až 33 000 žien vo veku 18 – 60 rokov tu žije bez svojho manžela alebo partnera. Ak tieto ženy skutočne majú partnerov na Ukrajine a títo muži sú v súčasnosti zapojení do vojenských aktivít, je vysoko pravdepodobné, že po skončení vojny alebo po uvoľnení podmienok budú mať záujem prísť za svojimi rodinami. To by mohlo predstavovať potenciálny prírastok približne 20 000 až 33 000 mužov, ktorí by sa mohli usilovať o vstup a pobyt na území Európskej únie.

Z tohto dôvodu považujeme za zodpovedné a nevyhnutné včas sa zaoberať otázkou úpravy vstupných a pobytových podmienok pre osoby, ktoré by sa v budúcnosti mohli presunúť za svojimi rodinami. Takýto prístup by umožnil pripraviť sa na možné scenáre a vytvoriť predpoklady pre legálny a kontrolovaný príchod týchto osôb namiesto spontánnych a nekoordinovaných presunov obyvateľstva.⁶

Táto skutočnosť vytvára priestor na zodpovedné posúdenie spôsobov, akými by mala Slovenská republika preventívne reagovať na potenciálne bezpečnostné výzvy spojené s prísťahovalectvom osôb, ktoré mohli byť priamo alebo nepriamo zapojené do vojenských operácií. Je nevyhnutné, aby sa táto situácia nielen priebežne monitorovala, ale aj aktívne riešila prostredníctvom jasne definovaných nástrojov a pravidiel, ktoré budú v súlade s medzinárodným právom a zároveň budú reflektovať vnútroštátne bezpečnostné záujmy.

1. Trestná politika a migračné nástroje v Európskej únii

Trestná politika Európskej únie je pretavená do viacerých právnych predpisov, ktorých cieľom je zabezpečiť rovnováhu medzi slobodou pohybu, bezpečnosťou a ochranou základných práv. V oblasti migrácie ide najmä o:

- 1) **Smernica Rady 2001/55/ES** o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany v prípade hromadného prílevu vysídlených osôb a o opatreniach na podporu rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní takýchto osôb a znášaní z toho vyplývajúcich dôsledkov,
- 2) **Smernicu 2011/95/EÚ** (tzv. kvalifikačnú smernicu), ktorá stanovuje normy pre priznanie medzinárodnej ochrany,
- 3) **Smernicu 2013/33/EÚ** o podmienkach prijímania žiadateľov o azyl,
- 4) **Smernicu 2008/115/ES** o návrate štátnych príslušníkov tretích krajín s neoprávneným pobytom,
- 5) **Smernicu 2003/86/ES** o práve na zlúčenie rodiny,
- 6) **Smernicu 2009/50/ES** o modrej karte EÚ (vysokokvalifikovaní pracovníci),
- 7) **Smernicu 2016/801/EÚ** o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdia, sťaží, dobrovoľníckej služby, žiackej mobility a výmeny.

Tieto právne akty predstavujú základný rámec, v ktorom sa členské štáty EÚ pohybujú pri tvorbe a uplatňovaní vlastných migračných a azylových politík. **Smernica**

⁶ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Dočasné útočisko [online]. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, [cit. 30. 9. 2025]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>

Rady 2001/55/ES o dočasnej ochrane bola aktivovaná v roku 2022. Táto smernica je kľúčovým dokumentom, ktorý ustanovuje minimálne štandardy pre poskytovanie dočasnej ochrany vysídleným osobám z tretích krajín, ktoré sa nemôžu vrátiť do svojej krajiny pôvodu. Zároveň obsahuje opatrenia zamerané na zabezpečenie rovnováhy úsilia medzi členskými štátmi pri prijímaní týchto osôb.

V nadväznosti na uvedenú smernicu boli prijaté aj tieto dokumenty:

- 1) Vykonávacie rozhodnutie Rady (EÚ) 2022/382 zo 4. marca 2022,
- 2) Usmernenie **Európskej komisie** k riadeniu vonkajších hraníc EÚ s Ukrajinou,
- 3) Usmernenie Európskej komisie k vykonávaniu Smernice o dočasnej ochrane,
- 4) Odporúčanie Európskej komisie k uznávaniu kvalifikácií.

1.1. Historický kontext a vývoj

V minulosti sme boli svedkami postupného otvárania európskeho pracovného trhu, ktorý bol pôvodne založený na zásade voľného pohybu zamestnancov výlučne z členských štátov Európskej únie. V počiatočných fázach sa tento režim vzťahoval len na vybrané profesie v rámci obmedzeného počtu odborov. Postupne však došlo k rozšíreniu tejto zásady na všetky profesie, čím sa zabezpečil rovný prístup pre všetkých občanov členských štátov. K zásadnému zlomu došlo v momente, keď bol umožnený vstup aj štátnym príslušníkom tretích krajín – najmä prostredníctvom legislatívy týkajúcej sa zamestnaneckých kariet, modrých kariet EÚ a rôznych foriem dočasného či prechodného pobytu.⁷

V dôsledku vojenského konfliktu na Ukrajine sa tento príliv ešte viac zintenzívnili. Súčasná situácia je bezprecedentná – štátni príslušníci Ukrajiny môžu v rámci EÚ vrátane Slovenskej republiky využívať **tzv. status dočasného útočiska**, ktorý im umožňuje legálny pobyt a prístup na trh práce bez potreby individuálneho azylového konania.⁸⁹ Politika otvorených dverí dosiahla svoj vrchol počas migračnej krízy v roku 2015, keď nemecká kancelárka Angela Merkelová podporovala prijímanie veľkého počtu utečencov, predovšetkým zo Sýrie a iných konfliktných oblastí. Hoci jej postoj vychádzal z humanitárnych princípov, neskorší vývoj poukázal na viaceré bezpečnostné a spoločenské riziká tohto prístupu, od nárastu kriminality a problémov s integráciou až po rast podpory radikálnych politických síl.⁹

Rok 2015 je v odbornej literatúre označovaný ako obdobie najväčšej migračnej vlny v moderných dejinách Európskej únie, kedy podľa údajov Eurostatu prijali členské štáty EÚ viac než 1,2 milióna žiadostí o azyl. Väčšina odborníkov sa zhoduje, že toto obdobie predstavovalo mimoriadne kritickú situáciu, ktorá významne preverila pripravenosť Európskej únie v oblasti migračnej a azylovej politiky. Právne predpisy platné do roku 2015 sa ukázali ako nedostatočné a až v reakcii na krízový vývoj začala únia prijímať sériu legislatívnych opatrení, vrátane sporného rozhodnutia o kvótach na

⁷ KOUKAL, M. Společná vízová politika EU: existuje právo na krátkodobé vízum?: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, vydáno v nakladatelství Eva Rozkotová, 2017, ISBN 978-80-87975-65-7, s. 17

⁸ V zmysle § 23a ods. 1 písm. k) zákona o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov: „Zamestnávateľ môže zamestnávať štátneho príslušníka tretej krajiny, [...] f) ktorému bola poskytnutá doplnková ochrana, [...]”⁹ ODLER, R. a kol. Hraničný a cudzinecký režim 1. Bratislava : Akadémia policajného zboru, 2021.

prerozdeľovanie žiadateľov o azyl medzi členské štáty (Rozhodnutie Rady EÚ 2015/1601¹⁰).¹¹

Podľa hodnotení oficiálnych publikácií EÚ a odborných článkov práve nezvládnutá koordinácia a absencia efektívnych nástrojov riadenia príchodu migrantov v roku 2015 odhalili množstvo slabín v migračnom systéme EÚ, ktoré následne viedli k prijatiu nových právnych aktov a systémovým zmenám v európskej migračnej politike.¹²

Z pohľadu Slovenskej republiky je dôležité reflektovať tieto výzvy v kontexte vlastného právneho rámca a bezpečnostnej situácie. Zároveň však treba dbať na dodržiavanie ľudskoprávných záväzkov, ktoré vyplývajú z členstva v EÚ a medzinárodných dohovorov.

1.2. Súčasné migračné nástroje

Osoby z tretích krajín môžu na územie Európskej únie vstupovať prostredníctvom rôznych typov legálneho pobytu, najmä:

- 1) **Prechodný pobyt** na účely:
- 2) **zamestnania,**
- 3) **podnikania,**
- 4) **štúdia alebo výskumu,**
- 5) **zlúčenia rodiny.**¹³

Je dôležité zdôrazniť, že povolenie na prechodný pobyt je viazané na konkrétny účel. Ak osoba získa napríklad povolenie na pobyt za účelom zamestnania v jednom členskom štáte, nemôže vykonávať zárobkovú činnosť v inom štáte bez oficiálneho vyslania. Porušenie tejto podmienky môže viesť k zrušeniu povolenia na pobyt a následnému vyhosteniu.

1.3. Obmedzenia voľného pohybu

Voľný pohyb v rámci Európskej únie sa vzťahuje výhradne na občanov EÚ. Viaceré rozhodnutia Súdneho dvora Európskej únie poukazujú na obmedzenia uplatňovania článku 20 Zmluva o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) na štátnych príslušníkov tretích krajín. Súdny dvor napríklad rozhodol, že členské štáty môžu uplatňovať výhrady verejného poriadku alebo verejnej bezpečnosti a odmietnuť či zrušiť pobyt osobe, aj keď má priamy rodinný vzťah k občanovi EÚ. Zároveň však zdôraznil, že tieto výhrady musia byť vykladané reštriktívne a členské štáty musia brať do úvahy ochranu základných práv dotknutých osôb. V decembri 2023 zverejnila Európska komisia nový usmerňovací dokument s názvom Usmernenia týkajúce sa práva občanov EÚ a ich rodín na voľný pohyb.

Tento dokument nahrádza pôvodné usmernenia z roku 2009 a jeho hlavným cieľom je zabezpečiť efektívnejšie a jednotnejšie uplatňovanie pravidiel o voľnom pohybe v rámci celej EÚ. Zároveň prináša jasnejšie vysvetlenia, ktoré majú pomôcť vnútroštátnym orgánom účinnejšie predchádzať zneužívaniu a podvodom spojeným s týmito právami. V

¹⁰ Rada Európskej únie. Rozhodnutie Rady (EÚ) 2015/1601 z 22. septembra 2015 o zavedení dočasných opatrení v oblasti medzinárodnej ochrany v prospech Talianska a Grécka [online]. Úradný vestník Európskej únie L 248, 24. 9. 2015, s. 80. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2015/1601/oj>

¹¹ Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu (Európska komisia). EÚ a migračná kríza [online]. Luxemburg : Publications Office, 2017. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/765313>

¹² ŽAC, M.: Perspectives for shaping the common migration policy of the European Union. Annales Scientia Politica, Vol. 10, No. 1 (2021), pp. 41 – 52.

¹³ Zákon č. 404/2011 Z. z. z 21. októbra 2011 o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov [online]. Uverejnené v č. 126/2011 Zb., platnosť od 22. novembra 2011.

máji 2024 zverejnila výskumná služba Európsky parlament stručný prehľad o voľnom pohybe občanov EÚ a ich rodinných príslušníkov. Tento materiál zhŕňa podmienky a práva vyplývajúce zo Smernica 2004/38/ES. Jej praktické uplatňovanie zostáva predmetom diskusií, najmä pokiaľ ide o hľadanie rovnováhy medzi podporou voľného pohybu a potrebou zabrániť jeho možnému zneužívaniu.¹⁴

2. Migračné nástroje a trestná politika na území SR

Slovenská republika ako členský štát EÚ realizuje migračnú a azylovú politiku v súlade s európskym právom, pričom základné pravidlá sú upravené v týchto predpisoch:

- 1) **Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov** – upravuje podmienky vstupu, pobytu a vyhostenia cudzincov; obsahuje typy pobytov (prechodný, trvalý, tolerovaný).
- 2) **Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyly** – upravuje poskytovanie azylu, doplnkovej ochrany, dočasného útočiska a postavenie žiadateľov o medzinárodnú ochranu.
- 3) **Zákon č. 300/2005 Z. z. (Trestný zákon)** a **Zákon č. 301/2005 Z. z. (Trestný poriadok)** – ustanovujú skutkové podstaty trestných činov, vrátane tých páchaných cudzincami, ako aj konanie pred súdmi.
- 4) **Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore** – upravuje oprávnenia cudzineckej polície, hraničnej kontroly a kontrol pobytu.
- 5) **Zákon č. 650/2005 Z. z. o Slovenskej informačnej službe (SIS)** – SIS zohráva úlohu v zisťovaní bezpečnostných hrozieb spojených s migráciou.

2.1. Prednosť práva EÚ

Na základe judikatúry Súdneho dvora EÚ platí zásada **prednosti práva EÚ**. Znamená to, že ak je právna norma Slovenskej republiky v rozpore s priamo aplikovateľným právom EÚ (napr. nariadenia alebo výklad smerníc SDEÚ), má prednosť právo EÚ.

Príklad: Ak by slovenská prax pri vyhostovaní štátneho príslušníka tretej krajiny bola v rozpore so **zásadami proporcionality** alebo **ochrany súkromného a rodinného života** podľa Charty základných práv EÚ, môže byť taký postup označený za nesúladný s právom Únie.

2.2. Bezpečnostné opatrenia v súvislosti s prist'ahovalectvom osôb z vojnových oblastí – návrh na legislatívnu úpravu

Vzhľadom na aktuálny vývoj v oblasti migrácie a bezpečnosti v Slovenskej republike, ako aj v celej Európskej únii, sa javí ako nevyhnutné posúdiť, aké ďalšie preventívne nástroje možno implementovať s cieľom zaistiť vnútornú bezpečnosť štátu. Osobitnú pozornosť je potrebné venovať migrantom pochádzajúcim z vojnových oblastí, najmä tým, ktorí v minulosti pôsobili vo vojenskej službe. Domnievame sa, že tieto osoby môžu aj bez vlastného zavinenia predstavovať zvýšené bezpečnostné riziko v dôsledku možného posttraumatického stresu, radikalizácie alebo prepojenia na ozbrojené skupiny. Naším návrhom je, aby Slovenská republika v súlade s právom Európskej únie a v duchu relevantných právnych predpisov, konkrétne **smernice 2013/33/EÚ** o podmienkach prijímania žiadateľov o azyľ, **smernice 2011/95/EÚ** (tzv. kvalifikačnej smernice) a

¹⁴ OZNÁMENIE KOMISIE. Usmernenia týkajúce sa práva občanov EÚ a ich rodín na voľný pohyb (Text s významom pre EHP) (C/2023/1392). Úradný vestník Európskej únie, séria C, 22.12.2023. Dostupné na: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX%3A52023XC01392>.

smernice 2016/801/EÚ o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdia, stáží, dobrovoľníckej služby a výmeny – prijala dodatočné bezpečnostné opatrenia vo forme:

- 1) **Zavedenia povinného bezpečnostného preverenia osôb**, ktoré počas ozbrojeného konfliktu pôsobili vo vojenských alebo polovojenských štruktúrach, pred priznaním akéhokoľvek typu legálneho pobytu (napr. prechodného pobytu na účely zamestnania alebo podnikania).
- 2) **Zavedenia povinnosti predložiť potvrdenie z ministerstva obrany** Ukrajiny, Ruskej federácie alebo iného príslušného orgánu, či dotknutá osoba bola alebo nebola aktívnou súčasťou vojenskej služby.
- 3) **Podmienenia udelenia bytového statusu absolvovaním psychiatrického vyšetrenia** v prípadoch, keď existuje riziko potenciálneho ohrozenia verejného poriadku alebo bezpečnosti. Počas prechodného obdobia najmenej 5 rokov od ukončenia ozbrojeného konfliktu na Ukrajine bude absolvovanie takéhoto vyšetrenia povinné pre všetky osoby, ktoré nepreukážu, že neboli aktívnymi členmi vojenských alebo polovojenských zložiek. Ak žiadateľ preukáže, že nebol vo vojenskej službe, povinnosť vyšetrenia sa naňho nevzťahuje; v prípadoch, keď existujú konkrétne dôvody domnievať sa, že osoba by mohla predstavovať bezpečnostné riziko, môže byť vyšetrenie povinné.
- 4) **Každé rozhodnutie musí byť individuálne odôvodnené a preskúmateľné nezávislým súdom.**

Cieľom týchto opatrení je zabezpečiť, aby Slovenská republika mohla primerane reagovať na nové bezpečnostné výzvy, ktoré vznikajú v dôsledku vojnového konfliktu a s ním súvisiacej masovej migrácie, ktorá môže nastať po jeho skončení. Zároveň sa tým má zabezpečiť, aby opatrenia zostali v súlade s právom EÚ a Chartou základných práv EÚ.

2.2.1 Právny základ v smernici 2016/801/EÚ

- 1) Recitál 36 Smernice 2016/801/EÚ – Dôvody zamietnutia žiadosti o prijatie: umožňuje členskému štátu odmietnuť prijatie, ak má dôvodné obavy, že dotknutá osoba predstavuje ohrozenie verejného poriadku, verejnej bezpečnosti alebo verejného zdravia.¹⁵ Tiež umožňujú individuálne posúdenie každej žiadosti a stanovenie doplňujúcich požiadaviek, pokiaľ je to proporcionálne a nepredstavuje diskrimináciu.¹⁶
- 2) **Recitál 41 Smernice 2016/801/EÚ** ustanovuje, že ak existujú pochybnosti o vierohodnosti žiadosti, členské štáty môžu vykonávať kontroly alebo požadovať dôkazy, čím sa otvorene povoľuje požadovanie dodatočných dokumentov, napríklad potvrdení alebo psychologických posudkov.¹⁷

¹⁵ V recitály č. (36) SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2016/801 z 11. mája 2016 o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdia, odborného vzdelávania, dobrovoľníckej služby, výmenných programov žiakov alebo vzdelávacích projektov a činnosti aupair (prepracované znenie) „Prijatia na účely tejto smernice by malo byť možné zamietnuť žiadosť odôvodnených dôvodov. Predovšetkým by malo byť možné zamietnuť prijatie vtedy, ak sa členský štát na základe posúdenia faktov v danom prípade sohl'adom na zásadu proporcionality domnieva, že dotknutý štátny príslušník tretej krajiny predstavuje možné ohrozenie verejného poriadku, verejnej bezpečnosti alebo verejného zdravia.“

¹⁶ Podľa článku 20 ods. 4 : „Bez toho, aby bol dotknutý odsek 1, sa rozhodnutie zamietnuť žiadosť sohl'adnia špecifické okolnosti prípadu a dodržiava zásadu proporcionality.“

¹⁷ Podľa recitálu 41 ods. 4 : „V prípade pochybností o vierohodnosti žiadosti prijatie by členské štáty mali mať možnosť vykonať príslušné kontroly alebo požadovať dôkazy, na základe ktorých by jednotlivých prípadov vyhodnotia žiadateľov plánovaný výskum, štúdium, odbornú prípravu, dobrovoľnícku službu, výmenný program žiakov

2.2.2 Právny základ v smernici 2011/95/EÚ (kvalifikačná smernica)

Článok 12 ods. 2 Smernice 2011/95/EÚ výslovne uvádza, že medzinárodná ochrana sa nemusí priznať osobám, ktoré sa dopustili vojnových zločinov alebo činov ohrozujúcich bezpečnosť prijímajúceho štátu.¹⁸

2.2.3. Právny základ v smernici 2013/33/EÚ (o podmienkach prijímania)

Článok 8 Smernice 2013/33/EÚ povoľuje **zadržať žiadateľa**, ak je to potrebné z dôvodu ochrany verejného poriadku alebo bezpečnosti.¹⁹

2.3. Vplyv vojenskej služby na duševné zdravie a bezpečnostné riziká po návrate z konfliktu

V predchádzajúcich častiach sme sa zaoberali zavedením lekárskeho zásahu, ktoré musia byť vykonávané v súlade so zásadou proporcionality. Tieto zásahy môžu predstavovať citlivý zásah do práv jednotlivca, a preto musia byť odôvodnené objektívnymi skutočnosťami. V prípadoch, keď žiadatelia o udelenie prechodného pobytu pochádzajú z území ozbrojených konfliktov a existujú dôvodné indície, že sa mohli aktívne zúčastniť bojových operácií, alebo to nepreukázali dostatočne, je potrebné osobitne posúdiť možné bezpečnostné riziká, ktoré by mohli predstavovať pre pobyt na území Slovenskej republiky.

Jedným z významných dôvodov zavedenia povinnosti psychiatrického posúdenia sú odborné štúdie a výskumy, ktoré poukazujú na to, že osoby po ukončení aktívnej vojenskej služby môžu čeliť zvýšenému riziku psychických ťažkostí, vrátane posttraumatickej stresovej poruchy. Táto diagnóza môže, ak nie je riadne liečená alebo sledovaná, viesť k problémom s opätovným začlenením do bežného civilného života a tým aj k zvýšenému bezpečnostnému riziku pre spoločnosť.

Z týchto dôvodov považujeme povinnosť absolvovať psychiatrické vyšetrenie v individuálne odôvodnených prípadoch za primerané opatrenie, ktoré sleduje legitímny cieľ ochrany verejného poriadku a bezpečnosti, pričom sú zároveň zachované práva žiadateľa vrátane práva na spravodlivý proces, právnu ochranu a ľudskú dôstojnosť.

alebo vzdelávací projekt či činnosť aupairov, s cieľom bojovať proti zneužívaniu a nesprávnemu využívaniu postupu stanoveného touto smernicou.“

¹⁸ Podľa článku 12 ods.2 SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2011/95/EÚ z 13. decembra 2011 o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany, o jednotnom postavení utečencov alebo osôb oprávnených na doplnkovú ochranu a o obsahu poskytovanej ochrany (prepracované znenie) „Štátny príslušník tretej krajiny alebo osoba bez štátneho občianstva sú vylúčení zo získania postavenia utečenca, ak existujú vážne dôvody domnievať sa:

a)že sa dopustili trestného činu proti mieru, vojnových zločinov alebo trestných činov proti ľudskosti podľa medzinárodných dokumentov obsahujúcich o takýchto trestných činoch ;ustanovenia

b)že sa dopustili vážneho nepolitického trestného činu mimo štátu svojho azylu pred tým, ako v ňom boli prijatí ak utečenci, čo znamená čas vydania povolenia na pobyt na základe priznania *postavenia utečenca; najmä neľudské činy, aj keď sú spáchané súd aj nepolitickým cieľom, môžu byť klasifikované ako vážne nepolitické trestné činy;*

c)že sú vinní za činy, ktoré sú v rozpore s cieľmi a zásadami Organizácie Spojených národov, ako sú uvedené v preambule a článkoch 1 a 2 Charty Organizácie Spojených národov.“

¹⁹ Podľa článku 8 ods. 2 a ods. 3 písm. e) SMERNICE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY 2013/33/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa stanovujú normy pre prijímanie žiadateľov o medzinárodnú ochranu (prepracované znenie),...2.Akjetonevyhnutné,členskéstátymôžunazákladeindividuálnehoposúdenia každéhojednotlivéhohiprípadužiadateľaazaistiť,aknemôžnoučinnenuplatniťiné,miernejšiedonucovacie alternatívneopatrenia.3.Žiadateľamôžnozaistiťiba:...e)aksitovyžadujeochrananárodnejbezpečnosti aleboverejnéhoporiadku;...”

Opatrenie nie je represívne, ale má preventívny a ochranný charakter. Slúži ako nástroj včasnej identifikácie rizík a poskytuje podporu osobám, ktoré si prešli záťažovým vojnovým konfliktom, a zároveň prispieva k zvýšeniu bezpečnosti a stability spoločnosti. Dôležitým aspektom diskusie o zdravotnej starostlivosti o veteránov je vývoj psychických problémov po návrate z vojenských misií. Významné poznatky priniesla štúdia realizovaná na rozsiahlej vzorke veteránov z konfliktov v Iraku a Afganistane. **Analýza longitudinálnych trendov a rizikových faktorov duševných ochorení u 289 328 veteránov, ktorí vstúpili do systému zdravotnej starostlivosti U.S. Department of Veterans Affairs v rokoch 2002 až 2008, ukázala výrazný nárast psychických diagnóz po začiatku vojny v Iraku. Z celkového počtu sledovaných veteránov bolo 36,9 % diagnostikovaných s duševnou poruchou, pričom najčastejšou bola posttraumatická stresová porucha (PTSD) s prevalenciou 21,8 % a depresia s prevalenciou 17,4 %.** Upravená dvojročná prevalencia PTSD vzrástla po invázii do Iraku 4- až 7-násobne. Zvýšené riziko výskytu týchto diagnóz bolo najmä u mladších veteránov vo veku do 25 rokov, ktorí mali výrazne vyššiu mieru PTSD a porúch spojených s užívaním alkoholu a drog v porovnaní s veteránmi staršími ako 40 rokov. Zároveň sa ukázalo, že ženy boli náchylnejšie na depresívne poruchy, zatiaľ čo u mužov bola vyššia pravdepodobnosť porúch spojených s užívaním drog. Významným faktorom bolo aj rozsiahlejšie vystavenie bojovým situáciám, ktoré zvyšovalo riziko vzniku PTSD. Tieto výsledky poukazujú na potrebu včasných a cielene zameraných intervencií, ktoré by mohli zmierniť riziko rozvoja chronických duševných ochorení u veteránov po návrate z vojenských operácií. Zároveň zdôrazňujú význam systematického sledovania rizikových skupín a pružnej reakcie zdravotníckeho systému na meniace sa potreby tejto populácie.¹⁹

Ďalším závažným rozmerom tejto problematiky sú jedinečné výzvy, ktorým čelia veteráni vracajúci sa z Iraku a Afganistanu. Historické skúsenosti ukazujú, že všetky veľké vojnové konflikty vyvolávajú ťažkosti pri adaptácii na civilný život a môžu viesť aj k zvýšenej miere kriminality medzi veteránmi. V prípade týchto dvoch konfliktov však niekoľko špecifických faktorov a medializovaných trestných činov zvýšilo pozornosť verejnosti i štátu. V roku 2002 napríklad traja seržanti zo základne Fort Bragg v Severnej Karolíne, ktorí sa vrátili z Afganistanu, zavraždili svoje manželky. Vo Fort Carson v Colorade došlo v priebehu jedného roka k ôsmim vraždám spáchaným šiestimi vojakmi a medzi rokmi 2006 až 2009 bolo z brigády s 3500 vojakmi obvinených desať osôb z vraždy, pokusu o vraždu alebo zabitia. V roku 2008 zverejnil denník The New York Times sériu článkov, ktoré odhalili najmenej 121 prípadov, v ktorých boli veteráni z Iraku alebo Afganistanu obvinení z vraždy, a viac ako 150 prípadov smrteľného domáceho násillia alebo týrania detí od začiatku invázie do Afganistanu. Vojenské správy potvrdili, že od roku 2003 stúpila v armáde miera závažných trestných činov. Súčasne sa začali objavovať údaje o rozsahu psychických porúch medzi veteránmi. **Štúdia RAND Corporation s názvom „The Invisible Wounds of War“ z roku 2008 ukázala, že zo 1,64 milióna vojakov nasadených od roku 2001 malo približne 14 % PTSD, 14 % depresiu a 19 % traumatické poranenie mozgu (TBI). Keďže tieto stavy sa často prekrývali, odhadovalo sa, že približne 300 000 veteránov trpelo PTSD alebo depresiou a približne 320 000 malo pravdepodobné TBI. Celkovo teda jedna tretina nasadených mala**

¹⁹ SEAL, Karen H., METZLER, Thomas J., GIMA, Kristian S., BERTENTHAL, Daniel, MAGUEN, Shira, MARMAR, Charles R. Trends and risk factors for mental health diagnoses among Iraq and Afghanistan veterans using Department of Veterans Affairs health care, 2002–2008. American Journal of Public Health, 2009, vol. 99, no. 9, s. 1651–1658. ISSN 0090-0036. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19608954/>.

aspoň jeden závažný psychický problém. Štúdia zároveň potvrdila, že najvýznamnejším rizikovým faktorom bola expozícia konkrétnym bojovým traumám. Rovnaké závery priniesla aj správa o vraždách vo Fort Carson, podľa ktorej boli páchatelia vražd sústredení v rámci jednej bojovej jednotky s najvyššou úrovňou bojovej záťaže. Tieto údaje jasne poukazujú na prepojenie medzi psychickými traumami, bojovými skúsenosťami a zvýšeným rizikom sociálnych i právnych problémov po návrate z misie. Efektívna zdravotná starostlivosť a podporné programy pre veteránov tak musia brať do úvahy nielen zdravotné a psychické potreby, ale aj širšie spoločenské dôsledky ich vojenských skúseností.²⁰

Dovoľujeme si poukázať aj na ďalšie rozsiahle porovnateľné údaje o psychických problémoch veteránov z konfliktov v Iraku a Afganistane aj z iných krajín, najmä Spojeného kráľovstva, Kanady, Austrálie, Nemecka a Francúzska. Tieto štúdie ukazujú podobné trendy ako v USA, hoci s určitými národnými rozdielmi v miere výskytu posttraumatickej stresovej poruchy a pridružených psychických diagnóz. Z dôvodu obmedzeného rozsahu odborného článku si dovoľíme v rámci poznámok pod čiarou zanechať odkaz na jednotlivé štúdie.^{21 22}

2.4. Komparácia s právnou úpravou USA v súvislosti s odmietnutím udelenia pobytu na základe duševnej choroby

Konkrétny príklad krajiny, ktorá môže odmietnuť vstup na základe psychiatrického posudku, sú Spojené štáty, kde sú vízové a imigračné pravidlá nastavené tak, že osoby s históriou povinnej psychiatrickej hospitalizácie môžu byť odmietnuté z dôvodov verejného zdravia a bezpečnosti. Tento prístup berie do úvahy riziko pre spoločnosť a je súčasťou imigračného lekárskeho hodnotenia.

Odmietnutie je úpravne v oficiálnych imigračných pravidlách USA, ktoré definujú odmietnuteľnosť na základe zdravotného stavu vrátane duševného zdravia.

Podľa 9 FAM 302.2 (U)²³ je zákonným dôvodom na nepovoľovanie vstupu do USA prítomnosť závažnej duševnej poruchy, ktorá môže predstavovať riziko pre zdravie a bezpečnosť spoločnosti, vrátane histórie povinnej hospitalizácie psychiatrom. Tento predpis slúži ako súčasť imigračného lekárskeho hodnotenia.

²⁰ CARTWRIGHT, T. TO CARE FOR HIM WHO SHALL HAVE BORNE THE BATTLE: The Recent Development of Veterans Treatment Courts in America. StanfordLawSchool, 2010. [online]. Dostupné na: <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2018/03/cartwright.pdf>

²¹ GALVIN, G. 1 in 10 British veterans from Iraq and Afghanistan are now suffering with PTSD. Euronews, 09. september 2024. Dostupné online: <https://www.euronews.com/health/2024/09/09/ptsd-rates-are-rising-for-uk-veterans-of-iraq-and-afghanistan-wars>.; One in 10 Canadian vets of Afghan war diagnosed with PTSD. The Globe and Mail, [dátum publikácie neznámy]. Dostupné online: <https://www.theglobeandmail.com/news/politics/one-in-10-canadianvets-of-afghan-war-diagnosed-with-ptsd/article28360290/>.; Brown, Rachael. Australian Defence Force veterans detail growing scourge of post-traumatic stress disorder. ABC News, 22. apríl 2014. Dostupné online: <https://www.abc.net.au/news/2014-04-23/rising-ptsd-compensation-figures-in-adf-only-the-start/5404778>.; Belrose, C.; Duffaud, A.; Levy, D.; Beji, A.; Jacob, S.; Lorion, G.; Martin-Krumm, C.; Trousselard, M. Self-Representations of Military Veterans Suffering From Chronic Post-Traumatic Stress Disorder: The Role of Sport. *Frontiers in Psychiatry*,

²² roč. 12, artikel 766515. Dostupné online: <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsyt.2021.766515/full>.; Hüttermann, Nils; Pahnke, Francesco; Renner, Karl-Heinz; Krüger, Jan Philipp; Wesemann, Ulrich. Cumulative incidence of mental disorders in military personnel after 20 years of war in Afghanistan and 10 years in Mali – a comparison. *European Journal of Psychotraumatology*, 2025, roč. 16, č. 1, artikel 2477422. Dostupné online: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11915723/>.

²³ Pozri 9FAM302.2-2(A)–Dôvody, (CT:VISA-1543; 17. mája 2022), časť c – Fyzické a lebo duševné poruchy podľa § 212(a)(1)(A)(iii) zákona o prisťahovalectve a štátnej príslušnosti (INA).

Dovoľujeme si citovať uvedené ustanovenie, ktoré upravuje zákonný dôvod na nepovoľovanie vstupu do USA: „**9 FAM 302.2-2(A) – Dôvody (U)** (CT:VISA-1543; 17. mája 2022) **c. (U) Fyzické alebo duševné poruchy:** Podľa § 212(a)(1)(A)(iii) zákona o prisťahovalectve a štátnej príslušnosti (Immigration and Nationality Act – INA) je jednotlivec **neoprávnený na udelenie víza, ak má fyzickú alebo duševnú poruchu a správanie spojené s touto poruchou, ktoré môže predstavovať alebo predstavovalo hrozbu pre majetok, bezpečnosť alebo blaho jednotlivca alebo iných osôb, alebo ak má históriu takéhoto správania, pri ktorom je pravdepodobné, že sa opäť vyskytne alebo povedie k inému škodlivému správaniu. Pozri tiež 9 FAM 302.2-7.**”

2.4.1. Spôsoby nariadenia psychiatrického vyšetrenia v podmienkach USA

V USA sa rozoznávajú **spôsoby nariadenia psychiatrického vyšetrenia na:**

- 1) **Povinne** – ak ide o žiadateľov o imigračné vízum (IV) alebo utečencov, tak všetci musia absolvovať fyzické aj psychické vyšetrenie podľa ustanovenia INA 221(d). Všetci žiadatelia o IV musia podstúpiť fyzické a psychické vyšetrenie. Výsledky tohto zákonom požadovaného lekárskeho vyšetrenia sa používajú na určenie spôsobilosti žiadateľa na takéto vízum.
- 2) **Nepovinne / podľa potreby** – ak ide o neimigračné vízum (NIV) (napr. turistické), konzulárny úradník môže nariadiť lekársku (aj psychiatrickú) prehliadku, ak má dôvod domnievať sa, že žiadateľ môže byť zdravotne nespôsobilý podľa ustanovenia INA 212(a)(1) (napr. duševná porucha so škodlivým správaním). Môže sa požadovať, aby sa žiadateľ o NIV podrobil lekárskej prehliadke, ak majú dôvod domnievať sa, že žiadateľ nemusí byť oprávnený na vízum podľa INA 212(a)(1).
- 3) **Špecialista – psychiater to nariadi** - ak počas vyšetrenia panelový lekár (určený ambasádou alebo konzulátom) zistí známky duševnej poruchy, musí odporučiť vyšetrenie psychiatrom alebo odborníkom na duševné zdravie. Ak je to možné, lekár by mal určiť psychiatra alebo špecialistu na duševné zdravie, ktorého by odporučil na vyšetrenie akúkoľvek osobu, u ktorej sa javí duševná porucha.²⁴

2.4.2. Kto vyšetrenie vykonáva a kde sa vyšetrenie vykonáva

Vyšetrenie vykonáva tzv. panelový lekár určený ambasádou/konzulátom, schválený CDC (Centers for Disease Control and Prevention). Tento panelový lekár je zodpovedný za kompletne vyšetrenie vrátane psychiatrického pohovoru alebo v prípade podozrenia na duševnú poruchu a to na odporúčenie špecializovaného vyšetrenia psychiatrom alebo psychológom. Vyšetrenie sa realizuje v schválenom zdravotníckom zariadení v krajine, kde sa žiadosť podáva a výsledky sa zasielajú priamo konzulárnemu úradu. Panelový lekár nemá právomoc rozhodnúť o víze – rozhoduje konzulárny úrad na základe výsledkov od panelového lekára.

Panelový lekár vedie kompletne vyšetrenie podľa technických pokynov CDC. V prípade zistenia duševnej poruchy je povinný odporučiť ďalšie vyšetrenie psychiatrom alebo odborníkom na duševné zdravie. Vyšetrenie sa vykonáva v schválenom

²⁴ **United States. Department of State.** 9 FAM 302.2 (U): Nespôsobilosť na základe zdravotných a lekárskeho dôvodov –INA 212(a)(1). Washington, D.C.: U.S. Department of State, 2025.
Dostupné online: <https://fam.state.gov/fam/09fam/09fam030202.html>

zdravotníckom centre priamo v krajine podania žiadosti. Výsledky sú zasielané priamo konzulárnemu úradu; o víze rozhoduje ten, nie lekár.²⁵

2.4.3. Kedy môže prísť k zamietnutiu víza ?

Ak sa počas psychiatrického alebo psychologického hodnotenia zistí:

- 1) duševná porucha, ktorá spôsobila alebo môže spôsobiť škodlivé správanie (násilie, sebapoškodzovanie, ohrozenie iných),
- 2) alebo história takéhoto správania, ktoré sa pravdepodobne zopakuje.²⁶

2.5. Tabuľka: Počet obvinených a odsúdených cudzincov z Ukrajiny na území SR (2015 – 2024)

Rok	Obvinení muži	Obvinené ženy	CELKOM obvinení	Odsúdení muži	Odsúdené ženy	SPOLU odsúdení	CELKOM (obvinení + odsúdení)
2024	18	1	19	51	2	53	72
2023	48	2	50	53	4	57	107
2022	42	3	45	29	1	30	75
2021	37	1	38	19	0	19	57
2020	11	1	12	18	0	18	30
2019	38	1	39	12	0	12	51
2018	18	0	18	13	0	13	31
2017	8	1	9	7	0	7	16
2016	8	0	8	4	0	4	12
2015	8	0	8	11	0	11	19

Zdroj: ZBOR VÄZENSKEJ A JUSTIČNEJ STRÁŽE. Zoznam ročeníek. Bratislava: Zbor väzenskej a justičnej stráže, 2024. Dostupné na: <https://www.zvjs.sk/sk/vyrocnna-sprava>

2.6. Implementácia bezpečnostných opatrení v súlade s právom EÚ / Právna realizovateľnosť a podmienky účinnej implementácie návrhov

Myslíme si, že naše návrhy sú právne opodstatniteľné a vykonateľné, ak Slovenská republika:

- 1) **ustanoví tieto povinnosti zákonom alebo podzákonným predpisom**, ktorý jasne stanoví účel (ochrana verejného poriadku a bezpečnosti) a rozsah preverovania,
- 2) **zabezpečí individuálne posudzovanie** – teda každý prípad preverovania a posudku musí byť založený na konkrétnych rizikových faktoroch,

²⁵ United States. Department of State. 9 FAM 302.2 (U): Nespôsobilosť na základe zdravotných a lekárskeho dôvodov – INA 212(a)(1). Washington, D.C.: U.S. Department of State, 2025. Dostupné online: <https://fam.state.gov/fam/09fam/09fam030202.html>

²⁶ United States. Department of State. 9 FAM 302.2 (U): Nespôsobilosť na základe zdravotných a lekárskeho dôvodov – INA 212(a)(1). Washington, D.C.: U.S. Department of State, 2025. Dostupné online: <https://fam.state.gov/fam/09fam/09fam030202.html>

- 3) **zachová zásadu proporcionality**, ako vyžaduje aj judikatúra Súdneho dvora EÚ (napr. C145/09 Tsakouridis)²⁷,
- 4) **zaručí právo na odvolanie**, ako to vyžaduje právo EÚ v rámci procesných záruk,

3. bude sa držať judikatúry týkajúcej sa ochrany rodinného a súkromného života.²⁸

3.1. Preventívne opatrenia verzus následné vyhostenie – potreba predchádzať rizikám

Z pohľadu štátu je efektívnejšie a menej konfliktné zaviesť preventívne opatrenia pred vydaním pobytového oprávnenia, než riešiť následné problémy spojené s jeho odňatím alebo vyhostením osoby, ktorá sa už nachádza na území Slovenskej republiky.

Aktuálna prax v oblasti vyhost'ovania štátnych príslušníkov tretích krajín, najmä osôb z Ukrajiny, sa rieši individuálne, pričom návrat týchto osôb sa najčastejšie realizuje do priestoru krajiny pôvodu, teda na Ukrajinu.

Treba pripomenúť, že aj podľa Trestného zákona (zákon č. 300/2005 Z. z.) môže súd ako ochranné alebo vedľajšie opatrenie uložiť trest vyhostenia zo Slovenskej republiky. Tento trest však musí byť primeraný, opodstatnený a musí rešpektovať základné práva dotknutej osoby, najmä zásadu nevrátenia, ak by v krajine návratu hrozilo porušenie ľudských práv.²⁹

3.2. Odporúčania pre Európsku úniu a členské štáty Európskej únie

Problematika bezpečnostných rizík súvisiacich s možným návratom a pohybom budúcich vojenských veteránov z územia Ukrajiny a Ruskej federácie po skončení vojenského konfliktu predstavuje výzvu, ktorá sa týka celej Európskej únie. Z hľadiska efektívnej ochrany verejného poriadku a bezpečnosti je potrebné tieto otázky riešiť vopred, ešte pred ukončením konfliktu, aby členské štáty mali dostatočný priestor prijať primerané právne a administratívne opatrenia.

V súčasnosti môžu občania Ukrajiny vstupovať a krátkodobo sa zdržiavať na území členských štátov bez vízovej povinnosti na obdobie 90 dní v rámci 180 dní na základe Nariadenie (EÚ) 2018/1806.³⁰ Po ukončení vojenského konfliktu však môže vzniknúť zvýšené bezpečnostné riziko v súvislosti s pohybom bývalých bojovníkov, ktorí nie sú občanmi Únie, no využívajú tento bezvízový režim. Z tohto dôvodu by bolo vhodné, aby Európska únia včas zvážila prijatie dočasných preventívnych opatrení, napríklad pozastavenie alebo úpravu bezvízového režimu na prechodné obdobie po skončení vojny. Takýto postup by bol v súlade s článkom 8 uvedeného nariadenia, ktorý umožňuje pozastaviť bezvízový režim v prípade, že dôjde k závažným bezpečnostným hrozbám alebo iným mimoriadnym okolnostiam.

Okrem úpravy vízového režimu by bolo vhodné prijať aj spoločné európske mechanizmy na preverovanie bezpečnostných rizík osôb vstupujúcich na územie členských

²⁷ LAND BADEN-WÜRTTEMBERG proti PANAGIOTIS TSAKOURIDIS. Vec C-145/09, Súdny dvor Európskej únie (veľká komora), 23. november 2010. [online]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/SK/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0145>

²⁸ BERTHOTYOVÁ, E. Pobyt cudzincov. Judikatúra. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-729-7.

²⁹ Trestný zákon č. 300/2005 Z. z., v znení neskorších predpisov.

³⁰ PRÍLOHA II Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1806 zo 14. novembra 2018 uvádzajúce zoznam tretích krajín, ktorých štátni príslušníci musia mať víza pri prekračovaní vonkajších hraníc členských štátov a krajín, ktorých štátni príslušníci sú oslobodení od tejto povinnosti (kodifikované znenie) „ZOZNAM TRETÍCH KRAJÍN, KTORÝCH ŠTÁTNÍ PRÍSLUŠNÍCI SÚ OSLOBODENÍ OD POVINNOSTI MAŤ VÍZA PRI PREKRAČOVANÍ VONKAJŠÍCH HRANÍC ČLENSKÝCH ŠTÁTOV, AK PÔJDE O POBYTY NEPRESAHUJÚCE SPOLU 90 DNÍ V RÁMCI AKÉHOKOLVEK 180-DŇOVÉHO OBDOBIA 1. ŠTÁTY Bývalá Juhoslovanská republika Macedónsko, Andorra, Spojené arabské emiráty ... Izrael ... Ukrajina...”

štátov. Takýto koordinovaný prístup na úrovni Európskej únie by umožnil členským štátom flexibilnejšie reagovať na prípadné bezpečnostné výzvy, pričom by bol zachovaný právny rámec a zásady právneho štátu vrátane proporcionality a zákazu diskriminácie.

Touto cestou by sme chceli vyzvať členské štáty na zamyslenie sa nad tým, ako legislatívne uchopiť otázku povojnového prisťahovalectva do Európskej únie.

Je potrebné zvážiť aj scenáre, v ktorých by v prípade štyroch až piatich väčších členských štátov mohlo naraz prísť k príchodu približne 200 000 vojenských veteránov. Zahraničné údaje pritom naznačujú, že približne 30 percent z nich môže trpieť posttraumatickou stresovou poruchou (PTSD), čo predstavuje významný počet osôb, ktoré, ak by táto situácia nebola primerane riešená, môžu predstavovať potenciálne bezpečnostné a spoločenské riziko.

Záver

Bezpečnostné výzvy spojené s povojnovým prisťahovalectvom si vyžadujú citlivé, no zároveň racionálne riešenia, ktoré vedia vyvážiť potrebu ochrany spoločnosti a rešpektovanie základných práv. Slovenská republika, rovnako ako iné členské štáty EÚ, má povinnosť zabezpečiť vnútornú bezpečnosť, avšak spôsob, akým to urobí, musí byť v súlade so zásadami právneho štátu, proporcionality a nediskriminácie.

V tejto súvislosti je legitímne argumentovať, že aj v mnohých štátoch EÚ či EHP je bežnou praxou požadovať zdravotný posudok (napr. test na tuberkulózu) od každého žiadateľa o pobyt, najmä ak prichádza z regiónu s vysokým výskytom infekčných ochorení. Takéto opatrenie nie je považované za diskriminačné, pretože chráni verejné zdravie pred šírením choroby, ktorá predstavuje reálnu, objektívne merateľnú hrozbu pre celý kolektív.

Analogicky možno uplatniť podobný princíp na duševné zdravie. Moderné chápanie zdravia, ako to potvrdzujú aj medzinárodné organizácie (WHO), zahŕňa nielen fyzickú, ale aj duševnú a sociálnu stránku človeka. Psychické poruchy – najmä neliečená PTSD po účasti vo vojnových konfliktoch – môžu vyústiť do rizikového správania, ktoré síce nie je „nákazlivé“ ako tuberkulóza, ale môže mať závažné spoločenské a bezpečnostné dôsledky. Práve preto je zodpovedné zahrnúť do imigračného procesu aj preventívne mechanizmy na včasnú identifikáciu a manažment duševných porúch aspoň v rizikových skupinách, kde existuje zdokumentované vysoké riziko (napr. osoby s históriou aktívnej vojenskej služby vo vojnovéj zóne).

Zároveň treba uviesť, že aj veľká imigračná krajina, akou sú Spojené štáty americké, už v súčasnosti striktným spôsobom zohľadňuje psychiatrický stav žiadateľov vo svojich imigračných pravidlách. Podľa Immigration and Nationality Act (INA) § 212(a)(1)(A)(iii) môže byť vízum zamietnuté osobe s duševnou poruchou, ak jej stav viedol, alebo pravdepodobne povedie k „škodlivému správaniu“. USA využívajú komplexný systém imigračného lekárskeho hodnotenia, v rámci ktorého je štandardom aj psychické vyšetrenie, a pri riziku ohrozenia verejného zdravia alebo bezpečnosti môže byť vstup legálne zamietnutý.

Rozšírením existujúcich zdravotných požiadaviek (napr. tuberkulóza) o povinnosť psychiatrického posudku pre jasne definované rizikové skupiny tak Slovenská republika skutočne nevytvára precedens, ktorý by stál mimo rámca civilizovaných krajín, ale nadväzuje na preventívne, vedecky podložené, proporčné a individuálne posudzované opatrenia.

Duševné zdravie je integrálnou súčasťou ochrany verejného zdravia a spoločenského poriadku – rovnako ako prevencia infekčných chorôb. Transparentný,

individuálne odôvodnený a súdne preskúmateľný postup, ktorý umožní identifikovať a adresne riešiť zvýšené riziká, nie je prejavom diskriminácie, ale racionálnej a zodpovednej politiky na ochranu všetkých obyvateľov štátu i prisťahovalcov samotných.

Použitá literatúra

1. AQQAD, M. Dočasné útočisko v podmienkach Slovenskej republiky -- 1.rok. Občianske združenie Liga za ľudské práva, 2024. ISBN 978-80-8243-002-1.
2. BERTHOTYOVÁ, E. Pobyť cudzincov. Judikatúra. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-8168-729-7.
3. CARTWRIGHT, T. TO CARE FOR HIM WHO SHALL HAVE BORNE THE BATTLE: The Recent Development of Veterans Treatment Courts in America. Stanford Law School, 2010. Online, <https://law.stanford.edu/wp-content/uploads/2018/03/cartwright.pdf>
4. Generálne riaditeľstvo pre komunikáciu (Európska komisia). EÚ a migračná kríza [online].Luxemburg : Publications Office, 2017. Dostupné z: <https://data.europa.eu/doi/10.2775/765313>
5. KOUKAL, M. Spoločná vízová politika EÚ: existuje právo na krátkodobé vízum?: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, vydané v nakladateľstve Eva Rozkotová, 2017, ISBN 978-80-87975-65-7.
6. LAND BADEN-WÜRTTEMBERG proti PANAGIOTIS TSAKOURIDIS. Vec C-145/09, Súdny dvor Európskej únie (veľká komora), 23. november 2010. Online. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A62009CJ0145>
7. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky. Dočasné útočisko [online]. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, cit. 30. 9. 2025. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?docasne-utocisko>
8. ODLER, R. a kol. Hraničný a cudzinecký režim 1. Bratislava: Akadémia policajného zboru, 2021. ISBN 978-80-8054-922-0
9. Rada Európskej únie. Rozhodnutie Rady (EÚ) 2015/1601 z 22. septembra 2015 o zavedení dočasných opatrení v oblasti medzinárodnej ochrany v prospech Talianska a Grécka [online].Úradný vestníkEÚ L 248, 24. 9. 2015, 80. Dostupné z: <https://eurlex.europa.eu/eli/dec/2015/1601/oj>
10. SEAL, K. H., METZLER, T. J., GIMA, K. S., BERTENTHAL, D., MAGUEN, S., MARMAR, C. R. *Trends and risk factors for mental health diagnoses among Iraq and Afghanistan veterans using Department of Veterans Affairs health care, 2002-2008. American Journal of Public Health*, 2009, vol. 99, no. 9, s. 1651--1658. ISSN 0090-0036. Dostupné na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19608954/>
11. Zákon č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
12. 12.Zákon č. 480/2002 Z. z. o azyle
13. 13.Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon (v znení neskorších predpisov)
14. 14.Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
15. 15.Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore
16. 16.Zákon č. 650/2005 Z. z. o Slovenskej informačnej službe (SIS)
17. 17.Smernica Rady 2001/55/ES o minimálnych štandardoch na poskytovanie dočasnej ochrany

18. Smernica 2011/95/EÚ o normách pre oprávnenie štátnych príslušníkov tretej krajiny alebo osôb bez štátneho občianstva mať postavenie medzinárodnej ochrany (tzv. kvalifikovaná smernica)
19. Smernica 2013/33/EÚ o podmienkach prijímania žiadateľov o medzinárodnú ochranu
20. Smernica 2008/115/ES o návrate štátnych príslušníkov tretích krajín s neoprávneným pobytom
21. Smernica 2003/86/ES o práve na zlúčenie rodiny
22. Smernica 2009/50/ES o modrej karte E (vysokokvalifikovaní pracovníci)
23. Smernica 2016/801/EÚ o podmienkach vstupu a pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín na účely výskumu, štúdia, dobrovoľníckej služby, výmenných programov žiakov a aupair
24. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2018/1806 zo 14. novembra 2018, ktoré uvádza zoznam tretích krajín, ktorých štátni príslušníci musia mať víza pri prekračovaní vonkajších hraníc členských štátov
25. Nariadenie EÚ 2018/1806 (uvádzané aj z hľadiska možnosti pozastavenia bezvízového režimu)
26. Rozhodnutie Rady (EÚ) 2015/1601 o zavedení dočasných opatrení v oblasti medzinárodnej ochrany v prospech Talianska a Grécka
27. Usmernenia Európskej komisie o práve občanov EÚ a ich rodín na voľný pohyb (Text s významom pre EHP)
28. Usmernenie Európskej komisie k riadeniu vonkajších hraníc EÚ s Ukrajinou
29. Usmernenie Európskej komisie k vykonávaniu smernice o dočasnej ochrane
30. United States. Department of State. *9 FAM 302.2 (U): Nespôsobilosť na základe zdravotných a lekárskych dôvodov – INA 212(a)(1)*. Washington, D.C.: U.S. Department of State, 2025. Dostupné online: <https://fam.state.gov/fam/09fam/09fam030202.html>

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: Mgr. Lukáš Bis, MBA
 Pracovná pozícia: externý študent
 Zamestnávateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta
 Kováčska 26, 04075, Košice, Slovenská republika
 e-mail: bislukasposta@gmail.com

Pracovná pozícia: doktorand
 Zamestnávateľ: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, Náměstí
 Curieových 901/7, 116 40 Praha 1, Česká republika

ZÁKONNOST' AKO NÁSTROJ TRESTNEJ POLITIKY¹

LEGALITY AS A TOOL OF CRIMINAL POLICY

Sergej Romža

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra trestného práva

Abstrakt

Strategickým dokumentom, prostredníctvom ktorého je kreovaná aj trestná politika štátu, je Programové vyhlásenie vlády na príslušné referenčné obdobie, ktorého súčasťou sú aj parciálne ciele v tejto oblasti. Jedným zo základných cieľov, v oblasti trestnej politiky štátu, je aj presadzovanie princípu zákonnosti, pričom štát na jeho presadenie využíva rôzne nástroje, medzi ktoré nepochybne patria aj legislatívno – technické nástroje, vo forme parciálnych noviel, či rekodifikácie trestných kódexov. Zákonnosť trestného konania, pritom predstavuje absolútny imperatív pre kreovanie aj súčasnej trestnej politiky štátu, čo rezultovalo aj do Programového vyhlásenia vlády na roky 2023 – 2027.

Kľúčové slová: *trestná politika štátu; doktrína plodov otráveného stromu; zákonnosť; spravodlivosť; programové vyhlásenie vlády; náležité zistenie skutkového stavu; súdna kontrola;*

Abstract

The strategic document through which the State's criminal policy is also shaped is the Government's Programme Statement for the relevant reference period, which includes partial objectives in this area. One of the fundamental goals in the field of the State's criminal policy is the enforcement of the principle of legality, whereby the State uses various instruments to achieve this goal, including legislative-technical tools in the form of partial amendments or the recodification of criminal codes. The legality of criminal proceedings represents an absolute imperative for shaping the State's contemporary criminal policy, which was also reflected in the Government's Programme Statement for the years 2023–2027.

Keywords: *state criminal policy; doctrine of the fruits of the poisoned tree; legality; justice; government program statement; proper determination of the state of facts; judicial review.*

1. K podstate trestnej politiky

V odbornej spisbe neexistuje unifikovaná definícia trestnej politiky, ani charakteristika vymedzujúca jej podstatu. Jednoducho v odbornej spisbe nachádzame rôzne definície, či charakteristiky trestnej politiky, akcentujúce rôzne aspekty, či symptómy.

KARABEC, Z., pod trestnou politikou rozumie súhrn opatrení trestnoprocesnej povahy, ktorými spoločnosť reaguje na kriminalitu ako hromadný negatívny jav, s cieľom tento negatívny jav kontrolovať, obmedziť a potlačiť. Zároveň k uvedenému dodáva, že trestná politika štátu je konkretizovaná predovšetkým v trestnej legislatíve a to hmotnoprávnej, ako aj procesnej.²

¹ Tento príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: Tvorba a nástroje trestnej politiky; VEGA č. 1/0498/24.

² KARABEC, Z. *Poznámky k trestní politice*; Kriminalistika; 2012; č. 1, s. 3. Rovnako porov.: JELÍNEK, J.: *Současná trestní politika – co je nejdůležitější ?* In.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*; PRAHA; LEGES; 2012; s. 12.

K prezentovanému vymedzeniu podstaty trestnej politiky sa pripája aj MADLIAK, J., a navyše dodáva, že vývoj spoločenských vzťahov ovplyvňuje normotvorbu, ktorá spočíva v úprave novovzniknutých vzťahov, ako aj v prispôbovaní existujúceho právneho poriadku na meniace sa spoločenské vzťahy. Vplyv takýchto zmien v trestnom práve, významne ovplyvňuje štatisticky vykázaná zločinnosť, nakoľko sa tieto zmeny prejavujú zmenami v právnom chápaní zločinnosti.^{/3.}

BENČÍK, M., trestnú politiku charakterizuje abstraktnejšie, ako systém opatrení, t.j., systém inštitúcií, ich činnosť, stanovené formy a prostriedky zamerané na predchádzanie, zabraňovanie a likvidácie pre spoločnosť nebezpečných javov. Zároveň k uvedenému dodáva, a teda aj bližšie a konkrétnejšie objasňuje podstatu trestnej politiky, že poznanie podstaty, príčin a podmienok vzniku protispoločenských javov a poznanie daných možností a druh opatrení zahrnutých do systému. V konečnom dôsledku k uvedenému poznamenáva, že rozsah a druh foriem a prostriedkov sa mení podľa stavu znalosti podstaty protispoločenských, nežiadúcich javov, ďalej podľa toho, akými možnosťami disponuje daná spoločnosť pri odstraňovaní činiteľov, ktoré ovplyvňujú vznik kriminality.^{/4.}

IVOR, J. akcentuje, že trestná politika je súčasťou všeobecnej politiky, a to prostredníctvom trestného zákonodarstva, ako jedného z jej základných pilierov, formuje prostriedky a opatrenia určené na kontrolu a predchádzanie negatívnych javov kriminálnej činnosti v spoločnosti. Všeobecnú politiku potom charakterizuje ako výsledok spoločenskej činnosti štátu zameranej na ochranu práv a právom chránených záujmov všetkých jeho občanov, podlieha jej kontrole a deklarovanú zákonodarcom rôznym zmenám, akými sú predovšetkým etapa spoločenského vývoja a spoločenského systému, z hľadiska vytvárania a používania tých foriem a prostriedkov, ktoré by mali zaručiť komplexný systém ochrany spoločenského záujmu na jeho území, na ochranu ktorých sa štát zaviazal. Politika teda predstavuje ucelený komplex právnych noriem, ktoré sú výsledkom zákonodarnej moci a nerozlučne tvoria právny poriadok daného štátu.^{/5.}

Z dôvodu komplexnosti sa javí žiaducim, prezentovať aj charakteristiku (definíciu) trestnej politiky, podľa SCHUBERTA, L., ktorá ideovo a koncepcne nadväzuje na názory jednotlivých autorov vyššie prezentovaných, keď uvádza, že pod trestnou politikou, zo všeobecného hľadiska, možno chápať systém opatrení, pod ktorými máme na mysli inštitúcie, ich činnosť, nimi stanovené formy a prostriedky zamerané na predchádzanie, zabraňovanie a sankciovanie nebezpečných javov pre spoločnosť.^{/6.}

Širšie chápanie podstaty trestnej politiky, sumarizačne v koncentrovanej forme vystihol MUSIL, J., keď poznamenáva, že trestná politika tvorí súčasť všeobecnej politiky, ktorá formuluje ciele a prostriedky spoločenskej kontroly formou trestného práva.^{/7.}

Logickým dôsledkom širšieho vymedzenia trestnej politiky je potreba definičného vymedzenia, podstaty trestnej politiky z užšieho hľadiska.

³ MADLIAK, J. *Kriminológia*; Košice; ATOM COMPUTERS – Košice; 1998; s. 75.

⁴ BENČÍK, M. a kol. *Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti*; Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti SSR v Bratislave; 1973; s. 16.

⁵ IVOR, J; KOHEL, D. :*Stabilita trestného zákonodarstva ako jedna zo zásad trestnej politiky*. In.: Trstní politika štátu – história, súčasnosť a perspektívy; Košice; UPJŠ v Košiciach; Právnická fakulta; 2015; s. 12.

⁶ SCHUBERT, L. *Účel, tvorba a aplikácia trestnej politiky*. In.: Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti. Zborník referátov a diskusných príspevkov z vedeckej konferencie o účele, tvorby a aplikácii trestnej politiky socialistickeho štátu; v Kováčovej; september 1972; Bratislava; OBZOR; 1973; s. 16.

⁷ MUSIL, J. Úloha trestní politiky při reformně trestného práva. Trestné právo; 1/1998; 1/1998; s. 3.

Napriek snahám a pokusom viacerých zástupcov trestnoprávnej jurisprudencie o definičné vymedzenie podstaty trestnej politiky v užšom zmysle, najkomplexnejšiu charakteristiku poskytuje IVOR, J., keď uvádza, že trestnou politikou z užšieho hľadiska sú práve tie prostriedky a opatrenia, zamerané na kontrolu kriminality, ktoré sú výsledkom trestného zákonodarstva a iné činnosti a opatrenia orgánov činných v trestnom konaní, pričom však pôjde aj o ďalšie aktivity subjektov, ale len v tom rozsahu, a akom sú priamo orientované na kontrolu kriminality v trestnej oblasti. Zároveň dodáva, že ide o normotvorbu týkajúcu sa definovania trestných činov, sankcií, trestného konania a iné zákonné právne normy upravujúce ustanovenia organizácie trestného súdnictva, prokuratúry, polície a iných subjektov podieľajúcich sa na trestnom konaní.⁸

Aktuálne úlohy trestnej politiky štátu rezultujú predovšetkým z **Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2023 až 2027** (ďalej len „Programové vyhlásenie vlády“) v časti „**Posilnenie úlohy demokratického štátu – trestná politika štátu**“, v ktorom sa vláda zaviazala k priblíženiu slovenského trestného práva k európskym štandardom a aktuálnym trendom v trestnoprávnej politike najvyspelejších krajín Európskej únie, ako aj Európskej únie ako takej.

Osobitná pozornosť v predmetnom Programovom vyhlásení vlády, je venovaná práve problematike **posilnenia zákonnosti trestného konania** v rámci zadefinovaných **krátkodobých priorít vlády**, kde nástrojom na presadenie tohto východiska je **skvalitnenie inštitucionálneho rámca zabezpečujúceho nezávislosť, integritu a zákonnosť rozhodovania orgánov činných v trestnom konaní a súdov**. Rovnako tak nástrojov na presadenie deklarovaného zámeru v oblasti trestnej politiky je aj prijatie opatrení na vytvorenie **ústavno – právnych a technických garancií zaručujúcich právo na spravodlivý proces v kontexte vzťahu advokát a klient** ale rovnako tak aj prijatie opatrení zabezpečujúcich dôslednú **transpozíciu aktov Európskej únie vydaných za účelom posilnenia procesných práv podozrivých a obvinených v trestnom konaní do slovenského Trestného poriadku**.⁹

Praktickým naplnením záväzku vlády Slovenskej republiky, rezultujúceho z obsahu predmetného Programového vyhlásenia vlády, je aj prijatie **novely Trestného zákona a Trestného poriadku, realizovanej zákonom č. 40/2024 Z.z.** . Z dôvodovej správy predmetnej novely trestných kódexov pritom vyplýva, že predmetná novela bola prijatá **s cieľom rozšírenia a posilnenia záruk zákonnosti trestného konania**, pričom zákonodarca, v tejto súvislosti, osobitne akcentuje, že štát môže viesť trestné konanie len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom, čo rezultuje už primárne z dikcie čl. 17 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky, ako aj ust. § 2 ods. 1 Trestného poriadku (ďalej len „Tr. por.“). Zákonodarca zároveň pripomína, že zásada stíhania len zo zákonných dôvodov a zákonným spôsobom je jednou zo základných zásad trestného konania a jej porušenie môže viesť k podstatným procesným chybám a zmariť tak účel trestného konania, pričom týmto účelom nie je akékoľvek, ale spravodlivé potrestanie páchatel'a a to nie aj za cenu porušenia iných ústavou a zákonmi chránených hodnôt, ale naopak pri zachovaní rešpektu k základným právam a slobodám osôb trestným konaním dotknutých.¹⁰

⁸ IVOR, J., KOHEL, D. *Stabilita trestného zákonodarstva ako jedna zo zásad trestnej politiky*. In.: Trestní politika štátu – história, súčasnosť a perspektívy; Košice; UPJŠ v Košiciach; Právnická fakulta; 2015, s. 14.

⁹ [online] Dostupné ne: internetový zdroj Programového vyhlásenia vlády SR: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>

¹⁰ Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z. [online] Dostupné na: <http://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583> [cit.2024-06.24].

Z uvedených dôvodov, práve *za účelom posilnenia náležitého dohľadu nad dodržiavaním ústavnej zásady viesť trestné stíhanie vždy len zákonným spôsobom*, zákonodarca predmetným novelizačným ustanovením *pristúpil k viacerým zmenám* jednotlivých procesných inštitútov v Trestnom poriadku, medzi ktoré nepochybne patrí:

- 1) rozšírenie oprávnenia procesných subjektov žiadať, podľa § 210 Tr. por. o preskúmanie postupu nielen policajta, ale aj prokurátora;
- 2) rozšírenie súdnej kontroly pri zásahoch do základných práv a slobôd počas prípravného konania;
- 3) v záujme kontroly zákonnosti podmienok spolupráce tzv. spolupracujúcich osôb („kajúcnikov“) s orgánmi činnými v trestnom konaní (ďalej len „OČTK“), spresnenie týchto podmienok a vytvorenia normatívneho rámca účinnej kontroly tejto spolupráce;
- 4) v záujme posilnenia zákonnosti pri poskytovaní legálnych benefitov kajúcnikom, dochádza k precizovaniu a sprísneniu zákonných podmienok poskytovania jednotlivých benefitov spolupracujúcim osobám, osobitne poskytovaných vo forme formálnych benefítnych rozhodnutí, podľa § 205 ods. 1; § 215 ods. 3; § 218 ods. 1; § 228 ods. 3 Tr. por.;
- 5) úprava možnosti preskúmania nezákonne uzavretej dohody o vine a treste, na základe dovolania vo verejnom záujme;
- 6) zaistenie obhajobných práv podozrivých osôb v prípravnom konaní;

Osobitne sa žiada akcentovať, v kontexte tematického zamerania tohto príspevku, že *zákonodarca* novelizačným ust. § 119 ods. 5 Tr. por., *pristúpil k precizovaniu zákonných podmienok (zákonného rámca) pre praktické uplatňovanie tzv. doktríny plodov otráveného stromu, podľa ktorého „dôkaz získaný nezákonným donútením alebo hrozbou takého donútenia alebo prostredníctvom poskytnutia nezákonného benefitu alebo sľubu nezákonného benefitu spolupracujúcej osobe alebo benefitu, ktorý prokurátor v rozpore s týmto zákonom neoznámil súdu sa nesmie použiť v konaní, okrem prípadu, keď sa použije ako dôkaz proti osobe, ktorá také donútenie alebo hrozbu donútenia použila alebo takýto benefit spolupracujúcej osobe poskytla alebo sľúbila*.

2. Doktrína plodov otráveného stromu ako ideové východisko a nástroj presadzovania trestnej politiky štátu

Prvýkrát bola táto doktrína popísaná a prakticky uplatnená v roku 1920 v rozhodnutí Najvyššieho súdu USA, v právnej veci SILVERTHORNE LUMBER Co. v. United States, 351 U.S. 385 (1920) a následne aj ďalej rozvinutá v rozhodnutí NARDONE v. United States, 251 U.S. 385 (1920), ako aj v neskorších rozhodnutiach vo veci WILIAMS, SEGURA v. UNITED STATES, či HEMING v. United States.

Predmetná doktrína, tak ako bola formulovaná v označených rozhodnutiach vychádzala zo základnej premisy, že ak je zdroj dôkazu, poznačený nezákonnosťou, aj produkt tohto zdroja bude nezákonný.

Aplikácia uvedenej doktríny našla svoj priestor aj v jurisdikciách iných štátov, odlišných od USA. Konkrétne Najvyšší odvolací súd Juhoafrickej republiky, vo svojom rozsudku z 10. apríla 2008 vo veci MTHEMBU (prípád č. 379/2007, [2008] ZASCA 51) judikoval, že svedectvo získané pod nátlakom mučenia musí byť z dôvodu verejného záujmu, z dôkazov vylúčené, bez ohľadu na to, či takýto dôkaz má vplyv na spravodlivosť súdneho konania. Za významné z hľadiska praktického uplatňovania tejto doktríny, ako aj jej miesta v systéme trestného súdnictva, považujem zovšeobecnenie predmetnej doktríny,

v označenom rozhodnutí, keď Najvyšší súd JAR konštatuje, že „*ak by štát zavrel oči pred spôsobom ako boli získané predmetné informácie, konanie by bolo morálne „poškvrnené“*“ a zároveň dodáva, že „*z dlhodobého hľadiska, môže mať uznanie dôkazov vyvolaných mučením iba korozívny účinok na systém trestného súdnictva, čoho dôsledkom by bolo ohrozenie integrity súdneho procesu a zneuctenie výkonu spravodlivosti*“.

Nad rámec uvedeného sa žiada poznamenať, že predmetná doktrína vo svojich počiatkoch bola uplatňovaná ako „EXCLUSIONARY RULEY“, čo je pravidlo striktné formálne vylučujúce použitie určitých dôkazov získaných štátnymi orgánmi nezákonným spôsobom.

Postupom času, judikovaná prax Najvyššieho súdu USA, naformulovala **4 základné výnimky** z tejto doktríny:

- 1) *podstata prvej výnimky je založená na premise, že dôkaz bol aspoň sčasti objavený na základe zdroja nepoznačeného nezákonnosťou;*
- 2) *podstata druhej výnimky je založená na premise, že dôkaz by bol nevyhnutne objavený aj bez zdroja poznačeného nezákonnosťou;*
- 3) *tretia výnimka je založená na zistení, že príčinná súvislosť medzi nezákonným konaním a poznačeným dôkazom je príliš oslabená;*
- 4) *štvrtá vylučovacia výnimka vychádza zo záveru, že príkaz na prehliadku nebol založený na dôvodnom podozrení, avšak štátni agenti ho realizovali v dobrej viere (táto je rozvinutá najmä v rozhodnutí Najvyššieho súdu USA vo veci United States v. LEON, az r. 1984).*

Predmetná doktrína je rovnako etablovaná aj v judikatúre ESLP ¹¹. Predmetná doktrína bola v kontexte hrozby mučením alebo neľudským zaobchádzaním a takto získaných dôkazov, aj vo svetle čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd – teda v kontexte prípustnosti dôkazov nad rámec porušenia čl. 3 Dohovoru – rozpracovaná aj v rozhodnutí Veľkej komory ESLP, vo veci GÄFGEN proti NEMECKU (rozh. č. 22978/05 z 01.05.2010). predmetné rozhodnutie možno hodnotiť ako určité mierne uvoľnenie v aplikácii tejto doktríny, keď ESLP pripustil možnosť použitia niektorých dôkazov, ktoré boli získané v súvislosti s porušením čl. 3 Dohovoru. Uviedol však, že v každej veci je potrebné hodnotiť spôsob získania dôkazu, ako aj závažnosť spáchaného trestného činu. Inak povedané, prípustnosť „problematického dôkazu“ môže byť vyvážená len záujmom na potrestaní páchatel'a závažného trestného činu.

Ústavný súd Slovenskej republiky akcentuje, že prezentované výsledky, vyplývajúce z rozhodovacej činnosti ESLP, si vecne osvojil a ideovo ich rozvíja a zhodnocuje a v tomto dôsledku sa tieto stali súčasťou tuzemskej ústavnej súdnej doktríny. Zároveň Ústavný súd SR poukazuje na svoju vlastnú rozhodovaciu prax, v ktorej stabilne aplikuje závery medzinárodných justičných autorít produkované vo vzťahu k oslabovaniu predmetnej doktríny.¹²

V tejto súvislosti **Ústavný súd SR konštatuje a právne uzatvára**, že aj z zhode s názormi tuzemských súdnych autorít, **považuje teóriu plodov otráveného stromu za angloamerickú doktrínu, ktoré slovenská trestná teória a ani prax doteraz v plnej miere neprevzala**. V tejto súvislosti Ústavný súd **odkazuje aj na právne závery formulované v rozsudku Najvyššieho súdu Českej republiky**, č. k. 6 Tz 3/2017, zo 7. júna 2017, ako aj

¹¹ judikatúra ESLP - JALLOH v. Nemecko, sťažnosť č. 54810/00.

¹² uznesenie ÚS, sp. zn.: III. ÚS 79/2022; III. ÚS 531/2021.

na svoju predchádzajúcu judikatúru, ktorá z označenej judikatúry Najvyššieho súdu ČR, ideovo vychádza, konkrétne II. ÚS 48/2020 (III. ÚS 79/2022, bod 55).

S *prezentovanými právnymi závermi*, formulovanými v judikovanej súdnej praxi Ústavného súdu SR, sa *nemožno stotožniť bez výhrad*.

Predovšetkým sa žiada akcentovať, že *referovaná judikovaná prax Ústavného súdu SR, vychádza z nesprávnej premisy, že tzv. teória plodov otráveného stromu, nebola do nášho Trestného poriadku prevzatá*. Sme toho názoru, že opak je pravdou. *Do nášho Trestného poriadku, bola doktrína plodov otráveného stromu inkorporovaná zákonom č. 422/2002 Z.z.*, ktorú si osvojil aj „nový“ Trestný poriadok (z.č. 301/2005 Z.z.), *kde do konštrukcie základnej zásady voľného hodnotenia dôkazov, normatívne ukotvenej v § 2 ods. 12 Tr. por., bola naformulovaná – doplnená aj podmienka získania dôkazov zákonným spôsobom*. Požiadavka zákonnosti dokazovania, vrátane zákonnosti získavania dôkazov, našla svoje normatívne vyjadrenie (ukotvenie), aj *v ust. § 119 ods. 3 Tr. por.* .

Na rozdiel od Ústavného súdu SR, sa domnievame, že tzv. teória plodov otráveného stromu, našla svoje praktické uplatnenie aj v judikovanej praxi tuzemských súdnych autorít, pričom za tuzemské súdne authority, na rozdiel od Ústavného súdu SR, nepovažujeme Najvyšší súd ČR.

Konkrétne Najvyšší súd SR judikoval, že „za zákonný spôsob získavania dôkazov z dôkazných prostriedkov, podľa § 119 ods. 3 Tr. por., treba považovať splnenie tak formálnych, t.j. procesných podmienok vyžadovaných Trestným poriadkom na vykonanie konkrétneho dôkazu, ako aj splnenie obsahových (materiálnych) podmienok, t.j., aby úkon – použitý dôkazný prostriedok na vykonanie dôkazu – bol zameraný na zistenie tých skutočností, na ktoré zameraný a použitý môže byť“.¹³

Rovnako sme toho názoru, že *teória (doktrína) plodov otráveného stromu*, našla svoje praktické uplatnenie, a to expressis verbis, aj v ďalších ideovo nadväzujúcich rozhodnutiach NS SR, konkrétne *v rozsudku NS SR z 20. júna 2006, sp. zn.: 4Tz 9/2006*, podľa ktorého „*dôkaz zaobstaraný v rozpore so zákonom ..., prenáša svoju nezákonnosť a procesné nepoužiteľnosť aj na ďalší dôkaz, ktorý vychádza z obsahu nezákonného dôkazu*“. Často sa v tejto súvislosti, pritom v rozhodnutiach súdu uvádza zovšeobecňujúca formulácia (téza), že „*z nepráva nemôže vzniknúť právo*“.

Nad rámec uvedeného sa žiada dodať, že *do nášho Trestného poriadku bola tzv. doktrína plodov otráveného stromu inkorporovaná ako absolútna doktrína, ktorá je postavená na zásade, že plody otráveného stromu sú vždy otrávené* (ide o uplatňovanie tzv. vylučovacieho pravidla, angl. „exclusionary rule“).

Náš Trestný poriadok nepripúšťa žiadne výnimky z uplatňovania tohto vylučovacieho pravidla, a to na rozdiel od spôsobu ako je táto doktrína aktuálne uplatňovaná v rozhodovacej praxi Najvyššieho súdu USA, ESLP, či Najvyššieho súdu, resp. Ústavného súdu ČR, kde táto doktrína je uplatňovaná ako relatívna doktrína, pripúšťajúca, referované výnimky.

V tejto súvislosti sa žiada osobitne akcentovať, že *judikovaná prax Ústavného súdu SR, ktorá vo vzťahu k forme a spôsobu uplatňovania doktríny plodov otráveného stromu*, ktorá sa argumentačne odvoláva na judikovanú prax Najvyššieho súdu ČR, či Ústavného súdu ČR, *je nenáležitá a v podmienkach slovenského právneho poriadku, osobitne Trestného poriadku, nepoužiteľná pre diametrálnu odlišnosť normatívneho rámca, z ktorého vychádza praktické uplatňovanie tzv. doktríny plodov otráveného stromu*.

¹³ uznesenie NS SR z 30. júla 2002, sp. zn.: 6Tz 13/202; uverejnený pod R 38/2003;

Jednoducho komparáciou relevantnej normatívnej úpravy českého a slovenského Trestného poriadku, možno spoľahlivo ustáliť, že v českom Trestnom poriadku absentuje explicitné normatívne ukotvenie tzv. doktríny plodov otráveného stromu, a to spôsobom a v rozsahu ako je tomu v slovenskom Trestnom poriadku, v označených ust. § 2 ods. 12 a § 119 ods. 3 Tr. por. . Jednoducho do českého Trestného poriadku nebola (na rozdiel od slovenského) inkorporovaná doktrína plodov otráveného stromu, a preto jej praktické uplatňovanie súdnymi autoritami Českej republiky, ideovo – vecne vychádza z judikovanej praxe ESLP, ktorý doktrínu plodov otráveného stromu uplatňuje v jej relatívnej forme, pripúšťajúcej určité – referované výnimky. Z uvedeného dôvodu si nemožno nekriticky osvojiť a paušálne preberať judikatúru českých súdnych autorít, vo vzťahu k praktickému uplatňovaniu tejto doktríny, v podmienkach Slovenskej republiky, v slovenskom trestnom konaní.

Rovnako sme toho názoru, že ani judikovanú prax ESLP vo vzťahu k predmetnej doktríne, nemožno uplatňovať v podmienkach nášho trestného konania, nekriticky a paušálne, bez toho, aby sme sa vysporiadali so vzťahom Dohovoru, ktorý ESLP vo svojej judikovanej praxi uplatňuje a interpretuje, k našej národnej normatívnej úprave tejto otázky, obsiahnutej v Trestnom poriadku.

V tejto súvislosti ESLP pripomína, že úprava dokazovania prislúcha zásadne vnútroštátnemu právu, nakoľko ***Dohovor nepredpisuje zmluvným štátom žiaden z existujúcim dôkazným systémom, a preto posúdenie prípustnosti (zákonosti) dôkazov, prislúcha vnútroštátnym súdom.*** Priama kontrola zo strany ESLP je tu celkom výnimočná, iba ak ide o zrejmy exces alebo svojvôľu. Sme toho názoru, že za svojvôľu nezlučiteľnú s účelom Dohovoru, nemožno považovať situáciu, keď jednotlivý členský štát Dohovor, si v rámci svojej národnej úpravy, vo svojom právnom poriadku, upraví určitú otázku, v danom prípade formu a spôsob uplatňovania tzv. doktríny plodov otráveného stromu tak, že táto normatívna úprava poskytuje vyšší štandard ochrany základných práv a slobôd voči ktorej sa vedie trestné stíhanie. Tak ako je to aj v prípade, normatívneho ukotvenia tejto doktríny v našom Trestnom poriadku.

Autor tohto príspevku dlhodobo apeluje na súdne autority, predovšetkým na Ústavný súd SR, že judikovaná prax, nesprávne interpretuje a prakticky uplatňuje výsledky vyplývajúce z tzv. doktríny plodov otráveného stromu, v podmienkach nášho Trestného poriadku, trestného konania, tak ako to bolo explicitne artikulované v predchádzajúcej časti tohto príspevku.

Na prezentovaný apel ***reflektoval Ústavný súd SR až v aktuálnej judikatúre***¹⁴, keď zjednocoval právne názory vyjadrené v náleze sp. zn.: I. ÚS 274/05, zo 14. júna 2006, náleze sp. zn.: III. ÚS 80/08, z 27. mája 2008, uznesením sp. zn.: III. ÚS 293/2021, z 13. mája 2021 a v uznesení sp. zn.: I. ÚS 360/2018, z 10. októbra 2018, a to v kontexte posudzovania ústavného rámca obstarávania dôkazov s účinkami pre trestné konanie, s využitím informačno – technických prostriedkov, v režime zákona č. 166/2003 Z.z. o ochrane súkromia pre neoprávneným použitím informačno - technických prostriedkov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o ochrane pred odpočúvaním), podľa ktorého ako vyplýva z čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) premietnutého do § 2 ods. 2 Trestného poriadku, zásahy do základných práv na účel trestného konania sú neoddeliteľne spojené s ochranou súkromia a dôstojnosti osôb, teda hodnotami

¹⁴ porov. : Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn.: PL z. ÚS 1/2024, zo dňa 7. mája 2024;

reprezentovanými v čl. 16 a čl. 19 ústavy, resp. čl. 8 Dohovoru o ochrane ľudských práva základných slobôd (ďalej aj „dohovor“). Znamená to, že pri aplikácii normatívnej úpravy jednotlivých trestno-procesných inštitútov sú orgány činné v trestnom konaní a súd oprávnené zasiahnuť do súkromia výlučne zákonným postupom, pričom zákonnosť postupu v zmysle požiadaviek vyplývajúcich z uvedenej ústavnej, medzinárodnoprávnej a zákonnej trestno-procesnej

úpravy zahŕňa a vyžaduje aj rešpektovanie a skúmanie dodržania zásady legality, legitimacy a proporcionality daného zásahu. Len takto zákonne získané dôkazy (§ 2 ods. 12 a § 119 ods. 3 prvá veta Trestného poriadku) je možné použiť v trestnom konaní ako podklad pre rozhodovanie.

Nezákonný postup pri zásahu do súkromia diskvalifikuje dôkaz z hľadiska jeho procesnej použiteľnosti. Zákonná úprava procesného postupu v trestnom konaní, aj v kontexte uplatnenia jednotlivých procesných aspektov čl. 17 a čl. 46 ods. 1 ústavy, vytvára z hľadiska procesných účinkov väčší rozsah ústavných práv a slobôd (čl. 154c ods. 1 ústavy), než vyplýva z čl. 5 a čl. 6 dohovoru (a to s ohľadom na ich interpretáciu Európskym súdom pre ľudské práva pripúšťajúcu procesné použitie dôkazu zabezpečeného alebo vykonaného aj v rozpore s vnútroštátnym právnym poriadkom členského štátu, ak sú výsledkovo zachované princípy spravodlivého procesu).

Sumarizačne možno konštatovať, že z *predmetného uznesenia Ústavného súdu SR rezultuje*, okrem iného, *vo vzťahu k praktickému uplatňovaniu tzv. doktríny plodov otráveného stromu záver, že zákonná úprava procesného postupu v trestnom konaní, aj v kontexte uplatnenia jednotlivých procesných aspektov čl. 17 a čl. 46 ods. 1 Ústavy SR, vytvára z hľadiska procesných účinkov, väčší rozsah ústavných práv a slobôd, než vyplýva z čl. 5 a čl. 6 Dohovoru.* Inak povedané, *Ústavný súd potvrdil, že slovenský Trestný poriadok (čo bolo akcentované aj novelou realizovanou zákonom č. 40/2024 Z.z.) reglementuje a prakticky uplatňuje absolútnu doktrínu plodov otráveného stromu, ktorá je postavená na zásade, že plody otráveného stromu sú vždy otrávené a že vo svojich dôsledkoch poskytuje dotknutým subjektom trestného konania väčší rozsah ústavných práv a slobôd, ako tento rezultuje z čl. 5 a čl. 6 ods. 1 Dohovoru.*

Predmetné rozhodnutie Ústavného súdu SR, deklarativným spôsobom, potvrdilo „zákonnosť“ ako absolútny imperatív pre trestné konanie a zároveň aj ako nástroj na presadzovanie trestnej politiky štátu pri kreovaní jednotlivých koncepcií trestného konania, de lege ferenda.

Použitá literatúra

1. BENČÍK, M. a kol.: Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti; Právnický ústav Ministerstva spravodlivosti SSR v Bratislave; 1973.
2. Dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z.z.: <http://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>[online], [cit.2024-06.24].
3. <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376>
4. IVOR, J; KOHEL, D. : Stabilita trestného zákonodarstva ako jedna zo zásad trestnej politiky. In.: Trestní politika štátu – história, súčasnosť a perspektívy; Košice; UPJŠ v Košiciach; Právnická fakulta; 2015.
5. JELÍNEK, J.: Současná trestní politika – co je nejdůležitější ? In.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu; PRAHA; LEGES; 2012.

6. judikatúra EŠP - JALLOH v. Nemecko, sťažnosť č. 54810/00.
7. KARABEC, Z.: Poznámky k trestní politice; Kriminalistika; 2012; č. 1.
8. MADLIAK, J.: Kriminológia; Košice; ATOM COMPUTERS – Košice; 1998.
9. MUSIL, J.: Úloha trestní politiky při reformně trestného práva. Trestné právo; 1/1998.
10. Programového vyhlásenia vlády SR:
11. SCHUBERT, L.: Účel, tvorba a aplikácia trestnej politiky. In.: Trestné právo a trestná politika v socialistickej spoločnosti. Zborník referátov a diskusných príspevkov z vedeckej konferencie o účele, tvorby a aplikácii trestnej politiky socialistického štátu; v Kováčovej; september 1972; Bratislava; OBZOR; 1973.
12. Uznesenie NS SR z 30. júla 2002, sp. zn.: 6Tz 13/202; uverejnený pod R 38/2003;
13. Uznesenie ÚS, sp. zn.: III. ÚS 79/2022; III. ÚS 531/2021
14. Uznesenie Ústavného súdu SR, sp. zn.: PL z. ÚS 1/2024, zo dňa 7. mája 2024;

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.
 Pracovná pozícia: vedúci katedry
 Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
 E-mail: sergej.romza@upjs.sk

NEOSVEDČENIE SA V SKÚŠOBNEJ DOBE A ODLIŠNÉ NÁSLEDKY PRI JEDNOTLIVÝCH DRUHOCH TRESTOV¹

FAILURE TO PERFORM DURING PROBATION AND DIFFERENT CONSEQUENCES FOR DIFFERENT TYPES OF SENTENCES

Lukáš Michal'ov

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Mário Cisár

Úrad inšpekčnej služby

Abstrakt

Autori sa v príspevku zaoberajú nedokonalosťou a odlišnosťou následkov pri marení jednotlivých druhov trestov. Na prvý pohľad bezproblémová konštrukcia neosvedčenia sa v skúšobnej dobe však prináša mnoho problematických zákutí, ktoré musel vyriešiť až Ústavný súd Slovenskej republiky zjednotením názorov dvoch svojich senátov. Neurčitosť právnej normy pripúšťajúca rozličné navzájom odporujúce si výklady nie je v modernom zákonodarstve žiaduca a aj na takéto nejasnosti by mal reagovať štát raziaci modernú trestnú politiku. Cieľom prezentovaného príspevku je poukázať na interpretačné problémy a (ne)kriticky zhodnotiť prístup Ústavného súdu Slovenskej republiky k interpretačným nejasnostiam.

Kľúčové slová: *trestná politika, trest zákazu činnosti, skúšobná doba, neosvedčenie sa, nariadenie trestu*

Abstract

The authors of the article deal with the imperfection and the difference in consequences when thwarting of individual types of punishment. At first glance, the unproblematic construction of failure to prove oneself during the probationary period brings many problematic corners, which had to be resolved by the Constitutional Court of the Slovak Republic by unifying the opinions of its two chambers. The uncertainty of a legal norm allowing various, mutually contradictory interpretations is not desirable in modern legislation, and the state, which is pioneering modern criminal policy, should also respond to professional ambiguities. The aim of the presented article is to point out interpretative problems and (un)critically evaluate the approach of the Constitutional Court of the Slovak Republic to interpretative ambiguities.

Key words: *criminal policy, prohibition of activity, probation period, failure to prove oneself, imposition of punishment*

Úvod

Trest je ujma na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchatel'ovi len súd podľa Trestného zákona za spáchaný trestný čin. Trestom rozumieme zákonom stanovený právny následok za určité protiprávne konanie.² Trest je jedným zo základných prostriedkov na dosiahnutie účelu Trestného zákona a je

¹ Tento príspevok vznikol s podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA v rámci projektu: Tvorba a nástroje trestnej politiky; VEGA č. 1/0498/24.

² JELÍNEK, J, a kol. *Trestní právo hmotné, Obecná část*. 1. vydání. Praha : Linde, 2004, s. 329.

prostriedkom štátneho donútenia, ktorý je ukladaný orgánmi na to povolanými v mene štátu a na základe zákona páchatel'ovi trestného činu. Slovenský Trestný zákon, s poukazom na základnú zásadu trestného práva hmotného – nullum poena sine lege, taxatívne vypočítava vo svojom § 32 dvanásť druhov trestov, ktoré tvoria systém trestov. Trest, jeho druh, kvalita a spôsob jeho výkonu je nepochybne prejavom trestnej politiky štátu.

Niektoré z druhov trestov sa spájajú s väčším zásahom do základných práv a slobôd fyzickej osoby, iné zas menej, najmä pokiaľ ide o alternatívne tresty. Pri výkone niektorých trestov sa stretávame s pojmom skúšobná doba. Ide o situácie, kde je trest podmienenečne odložený na určitý čas (skúšobnú dobu), počas ktorého má odsúdený možnosť preukázať, že je schopný viesť riadny život a plniť si svoje elementárne povinnosti. Príkladom môže byť inštitút podmienenečného odkladu výkonu trestu, či už s probačným dohľadom, alebo bez probačného dohľadu, alebo podmienenečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, či upustenie od výkonu zvyšku niektorých trestov, napríklad zvyšku trestu zákazu činnosti, zvyšku trestu domáceho väzenia, zvyšku trestu zákazu pobytu a zvyšku trestu zákazu účasti na verejných podujatiach. Skúšobnú dobu je možné vnímať aj pri aplikácii podmienenečného upustenia od potrestania či pri procesných inštitútoch, ako je podmienenečné zastavenie trestného stíhania, resp. podmienenečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného.

V prípade nerešpektovania podmienok a pravidiel skúšobnej doby je v niektorých prípadoch badateľný odlišný mechanizmus neosvedčenia sa v skúšobnej dobe. Ide o situáciu, kde si odsúdený bude musieť celý trest, resp. jeho zvyšok vykonať, čo v poslednej dobe spôsobilo nejednoznačnosť pri interpretácii niektorých ustanovení Trestného zákona, ktorú musel vyriešiť až Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej aj „ústavný súd“) zjednotením názorov dvoch svojich senátov.

Cieľom tohto príspevku je poukázať na interpretačné problémy súvisiace s konštrukciou neosvedčenia sa v skúšobnej dobe pri výkone niektorých druhov trestov a (ne)kriticky zhodnotiť prístup ústavného súdu k interpretačným nejasnostiam.

1. Skúšobná doba

Pojem „skúšobná doba“ nie je legálne definovaný. V Trestnom zákone nachádzame skúšobnú dobu najmä v kombinácii s inštitútmi podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (vrátane probačného dohľadu), resp. podmienenečného upustenia (prepustenia) od výkonu zvyšku niektorých druhov trestov.

Koncepcia podmienenečného odkladu, resp. upustenia (prepustenia) za súčasného uloženia skúšobnej doby je v aplikačnej praxi často sa vyskytujúca. Podmienenečným odkladom, resp. upustením (prepustením) súd vkladá do páchatel'a dôveru a dáva mu možnosť, aby sa sám svojím správaním pričínal o to, že výkon nepodmienenečného trestu odňatia slobody, resp. zvyšku iného trestu už nebude potrebný. To však odsúdený môže dosiahnuť len za predpokladu, že bude v skúšobnej dobe, určenej mu pre túto príležitosť súdom, viesť riadny život.

Skúšobná doba sa pri podmienenečnom odklade, resp. upustení (prepustení) určuje obligatórne. V prípade podmienenečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody sa určuje v trvaní jeden rok až päť rokov. V prípade podmienenečného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody sa určuje v trvaní jeden rok až sedem rokov, v prípade doživotia desať rokov. V prípade podmienenečného upustenia od výkonu zvyšku niektorých trestov sa určuje skúšobná doba spravidla až na päť rokov s výnimkou podmienenečného upustenia od výkonu

zvyšku trestu domáceho väzenia, kde sa skúšobná doba určuje v trvaní až troch rokov, vždy za podmienky, že skúšobná doba nebude kratšia ako zvyšok trestu.

Počas plynutia skúšobnej doby má páchateľ možnosť svojím správaním súdu preukázať, že je schopný viesť riadny život a vyhýbať sa protiprávnym konaniam. Ak odsúdený viedol v skúšobnej dobe riadny život a plnil súdom uložené obmedzenia a povinnosti, súd uznesením rozhodne, že sa osvedčil. Pri posudzovaní otázky vedenia riadneho života sa v žiadnom prípade nemožno obmedziť len na páchanie trestnej činnosti, ale je potrebné, aby súd skúmal komplexné dodržiavanie právnych noriem, plnenie pracovných povinností, ako aj to, či sa odsúdený nedopustil priestupkov, prípadne iných protiprávných konaní. Otázka vedenia riadneho života v skúšobnej dobe podlieha dokazovaniu a aj v prípade, ak sa zistí, že sa odsúdený v skúšobnej dobe dopustil protiprávného konania, je na úvahe súdu, ako sa z hľadiska závažnosti a charakteru tejto protiprávnej činnosti s otázkou vedenia riadneho života vysporiada.³

2. Rozhodovanie o neosvedčení sa v skúšobnej dobe

Ak odsúdený v skúšobnej dobe riadny život nevedie, teda dopúšťa sa protiprávných konaní, neplní uložené obmedzenia a povinnosti, či riadne nevykoná iné sankcie, pravidelným právnym následkom bude výkon nepodmienečného trestu, resp. výkon zvyšku trestu, ktorý páchateľ nevykonával, a od výkonu ktorého bolo podmiennečne upustené. Takto súd môže postupovať už počas plynutia skúšobnej doby, alebo po jeho uplynutí.

Rozhodnúť o osvedčení, resp. o neosvedčení by mal súd najneskôr do jedného roka od uplynutia skúšobnej doby, nakoľko v prípade, ak súd do roka od uplynutia skúšobnej doby nerozhodol o osvedčení, resp. neosvedčení sa bez toho, že by odsúdený mal na tom vinu, má sa za to, že sa odsúdený osvedčil. Ide o tzv. zákonnú fikciu osvedčenia sa bez potreby rozhodnutia súdu. Samozrejme, z tohto postupu existujú aj výnimky, kedy je možné rozhodovať až v dvojročnej lehote.⁴

V prípade podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody sa má za to, že sa odsúdený osvedčil, ak súd do roka od uplynutia skúšobnej doby neurobil **rozhodnutie o neosvedčení a vykonaní trestu odňatia slobody** bez toho, že by odsúdený mal na tom vinu. Takéto rozhodnutie nemusí byť právoplatné, ale musí byť vyhlásené, alebo oznámené. V praxi tiež môže nastať situácia, že rozhodnutie o neosvedčení sa bude učené v jednoročnej lehote od uplynutia skúšobnej doby, ale sťažnostný súd takéto rozhodnutie zruší po uplynutí tejto lehoty. V takomto prípade už nemožno v konaní pokračovať.⁵ Teda, konštrukcia neosvedčenia sa v kontexte fikcie znamená, že **súd musí v zásade do jedného roka neprávoplatne rozhodnúť o neosvedčení sa a o tom, že trest odňatia slobody sa vykoná**. Nemusí však v tejto lehote výkon trestu odňatia slobody nariadiť.⁶

Obdobná koncepcia platí aj pri podmiennečnom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, kedy sa má za to, že trest bol vykonaný dňom, keď došlo k podmiennečnému prepusteniu, ak súd bez viny odsúdeného do roka od uplynutia skúšobnej doby nerozhodol, že odsúdený zvyšok trestu vykoná. Pri podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu domáceho väzenia platí, že trest domáceho väzenia bol vykonaný dňom, keď rozhodnutie

³ ROMŽA, S. a kol. *Alternatívne spôsoby výkonu trestov*. Košice : Šafárik Press, 2018 .

⁴ Výnimkou môže byť napríklad situácia, ak sa proti odsúdenému vedie v tejto lehote trestné stíhanie pre iný trestný čin spáchaný v skúšobnej dobe pri podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody.

⁵ K tomu porovnaj NS 4 Tz 81/1976.

⁶ K tomu pozri § 408 a nasl. Trestného poriadku.

o podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu domáceho väzenia nadobudlo právoplatnosť, ak súd bez toho, že by odsúdený mal na tom vinu, nerozhodol o premene trestu do jedného roka od uplynutia skúšobnej doby.

S inou koncepciou sa však stretávame pri treste zákazu činnosti, treste zákazu pobytu a treste zákazu účasti na verejných podujatiach. Trestný zákon v týchto prípadoch fikciu osvedčenia sa neviaže na rozhodnutie o neosvedčení, ale viaže ju na to, že súd **nenariadil** do roka od uplynutia skúšobnej doby, že odsúdený zvyšok trestu vykoná.⁷

Z gramatického hľadiska ide o evidentnú odlišnosť v konštrukcii tohto mechanizmu, nakoľko je na jednej strane rozdiel medzi rozhodnutím o neosvedčení sa a rozhodnutím o tom, že trest, resp. jeho zvyšok sa vykoná a na druhej strane medzi nariadením trestu.

Nariadenie trestu je z podstaty možné až potom, čo bolo o treste rozhodnuté a takéto rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť. Ide o na prvý pohľad obdobné inštitúty, avšak s odlišnými dôsledkami. Je pritom zásadné, či v jednoročnej lehote od začatia plynutia skúšobnej doby musí byť zo strany súdu rozhodnuté (aspoň neprávoplatne) o neosvedčení sa, alebo či musí byť výkon trestu nariadený.

Právna úprava pri podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti, trestu zákazu pobytu a trestu zákazu účasti na verejných podujatiach vyznieva pre páchatel'a priaznivejšie. Podľa doslovného gramatického výkladu totiž súd musí v jednoročnej lehote nielenže právoplatne rozhodnúť o neosvedčení sa, ale musí výkon zvyšku trestu aj nariadiť. Jednotlivé súdy však nepristupovali k uvedenému vždy rovnako, čo spôsobilo nerovnaký prístup k páchatel'om.

3. Ústavný súd a jeho interpretačné závery

Podstata problému teda tkvie v tom, že či pri podmiennečnom upustení od výkonu (najmä) zvyšku trestu zákazu činnosti, trestu zákazu pobytu a trestu zákazu účasti na verejných podujatiach musí súd v jednoročnej lehote o neosvedčení sa rozhodnúť, alebo má aj výkon zvyšku trestu (po právoplatnosti) nariadiť.

Jeden z právnych názorov, ktoré uplatňoval ústavný súd, bol odôvodnený tým, že pri posúdení základného práva podľa čl. 46 ods. 1 ústavy treba vychádzať zo skorších rozhodnutí (I. ÚS 121/2016, I. ÚS 522/2017, I. ÚS 150/2019), podľa ktorých pre ústavnú udržateľnosť postačuje, aby o neosvedčení sa odsúdeného v skúšobnej dobe podmiennečného odkladu výkonu trestu alebo jeho zvyšku rozhodol súd prvého stupňa do roka od uplynutia skúšobnej doby. Nevyžaduje sa, aby o tom bolo v tejto dobe rozhodnuté aj nadriadeným súdom, ktorý rozhoduje o sťažnosti.⁸ Skutkové okolnosti toho prípadu boli pomerne jednoduché. Uznesením všeobecného súdu prvého stupňa bolo podmiennečne upustené od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti so skúšobnou dobou, ktorá uplynula 31. júla 2018. Následne súd prvého stupňa uznesením z apríla 2019 podľa § 70 ods. 1 Trestného zákona nariadil vykonať zvyšok tohto trestu, pričom na sťažnosť odsúdeného súd druhého stupňa uznesením zo 6. augusta 2019, teda nie do roka od uplynutia skúšobnej doby, uznesenie súdu prvého stupňa zrušil a podľa § 70 ods. 1 Trestného zákona nariadil, že odsúdený zvyšok trestu zákazu činnosti (o jeden deň kratší ako podľa uznesenia súdu prvého stupňa) vykoná. Ústavný súd teda sťažnosť odmietol ako zjavne neopodstatnenú.

⁷ Podľa § 70 ods. 3 Trestného zákona: „Rovnako sa má za to, že trest zákazu činnosti bol vykonaný dňom, keď rozhodnutie o podmiennečnom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti nadobudlo právoplatnosť, ak súd bez viny odsúdeného nenariadil do roka od uplynutia skúšobnej doby, že odsúdený zvyšok trestu vykoná.“

⁸ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 181/2020 z 13. mája 2020.

Iný názor prezentoval iný senát ústavného súdu, ktorý uviedol, že ak o sťažnosti proti uzneseniu súdu prvého stupňa podľa § 70 ods. 1 Trestného zákona nadriadený súd bez viny odsúdeného nerozhodol do roka od uplynutia skúšobnej doby, má sa podľa § 70 ods. 2 a 3 Trestného zákona za to, že trest zákazu činnosti bol vykonaný dňom, keď rozhodnutie o upustení od vykonania zvyšku trestu zákazu činnosti nadobudlo právoplatnosť.⁹

Sťažovateľ v tomto konaní namietal porušenie základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy uznesením o jeho sťažnosti proti uzneseniu okresného súdu o neosvedčení sa v skúšobnej dobe podmiennečného upustenia od zvyšku trestu zákazu činnosti. Sťažovateľovi uložený trest zákazu činnosti viesť motorové vozidlá na tri roky. Uznesením všeobecného súdu prvého stupňa z januára 2020 bolo od výkonu zvyšku tohto trestu podmiennečne upustené a sťažovateľovi bola uložená skúšobná doba v trvaní troch rokov, ktorá uplynula 18. januára 2023. Počas jej plynutia sa sťažovateľ dopustil priestupkov. Súd prvého stupňa preto uznesením z júna 2023 podľa § 70 ods. 1 Trestného zákona sťažovateľovi nariadil vykonať zvyšok tohto trestu. Proti tomu podal sťažovateľ sťažnosť, ktorú sťažnostný súd po roku od uplynutia skúšobnej doby zamietol.

Ústavný súd v tomto prípade dospel k záveru, že ak je právoplatne rozhodnuté o neosvedčení sa a nariadení zvyšku trestu zákazu činnosti až po uplynutí jedného roka od uplynutia skúšobnej doby, nie je takýto postup ústavne konformný a porušuje právo sťažovateľa na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy.

Evidentne ide o odporujúce si právne názory dvoch senátov ústavného súdu, na čo muselo reagovať plénum ich zjednotením. Ústavný súd v zjednocujúcom uznesení ustálil, že ústavno-konformnému výkladu zákona, teda bez možnosti porušenia práv podľa čl. 127 ods. 1 ústavy (primárne základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy) zodpovedá záver, že procesnou premisou generujúcou fikciu výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti podľa § 70 ods. 3 Trestného zákona, ktorá znie „*ak súd bez viny odsúdeného nenariadil do roka od uplynutia skúšobnej doby, že odsúdený zvyšok trestu vykoná*“, sa má na mysli absencia pozitívneho rozhodnutia o výkone zvyšku trestu zákazu činnosti podľa § 70 ods. 1 Trestného zákona, teda rozhodnutia v neprospech odsúdeného. Účinky fikcie nenastanú, ak rozhodnutie o vykonaní zvyšku trestu zákazu činnosti bolo v zákonnej lehote vyhlásené, aj keď do jej uplynutia nenadobudlo právoplatnosť, avšak len pri splnení podmienky, že v prípade podania sťažnosti proti dotknutému uzneseniu bolo rozhodnutie nadriadeného súdu o podanej sťažnosti obsahovo zhodné (v neprospech odsúdeného).¹⁰

Ústavný súd sa teda priklonil k staršej názorovej línii, podľa ktorej postačuje, aby v jednoročnej lehote od uplynutia skúšobnej doby je aj neprávoplatne rozhodnuté o tom, že zvyšok trestu sa vykoná. Svoj názor odôvodnil tým, že výkon trestu zákazu činnosti sa nenariaďuje samostatne, aktom odlišným od rozhodnutia o jeho uložení. Teda, procesný postup je v zmienenom prípade jednoduchší ako pri treste odňatia slobody. Uvedený prístup je v súlade s jednotnou koncepciou úpravy Trestného zákona týkajúcou sa hmotnoprávných podkladov rozhodovania o splnení zákonných a súdom určených náležitostí odsúdeným v skúšobnej dobe. Uvedený výklad je nielen dlhodobou stabilizovaný v rozhodovacej praxi, ale aj ústavne konformný a neodporuje žiadnemu zo základných práv odsúdených. Čiastkové formulačné rozdiely niektorých ustanovení o tom, že súd o výkone trestu alebo jeho zvyšku „rozhodne“, „urobí rozhodnutie“, alebo ho „nariadi“, pritom neznameniajú odchýlku od zákonom koncepcie nastoleného modelu rozhodovania v situáciách

⁹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. III. ÚS 270/2024.

¹⁰ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky PLz. ÚS 1/2025 z 12.02.2025.

rovnakého druhu (rozhodnutie o osvedčení sa v skúšobnej dobe s alternatívou fikcie osvedčenia sa v prípade odsúdeným nezavinenej nečinnosti súdu, v opačnej a vzájomne sa vylučujúcej verzii ide o rozhodnutie o výkone predmetného trestu, resp. jeho zvyšku).¹¹

Ústavný súd však okrem vyššie uvedeného ustálil aj to, že ak súd prvého stupňa rozhodol o osvedčení sa odsúdeného v skúšobnej dobe určenej pri podmienenom upustení od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti a prokurátor podal proti takému uzneseniu sťažnosť v neprospech odsúdeného, nemôže byť účinok osvedčenia sa zvrátený rozhodnutím nadriadeného súdu po lehote podľa § 70 ods. 3 Trestného zákona. Jej márnym uplynutím totiž nastáva označená fikcia zo zákona. V takom prípade potom nadriadený súd sťažnosťou napadnuté rozhodnutie zruší bez ďalšieho.

K zjednocujúcemu uzneseniu pripojil odlišné stanovisko sudca ústavného súdu Peter Straka. Tento poukazuje na to, že „nariadiť“ a „urobiť rozhodnutie“ sú zrejme gramaticky odlišné pojmy. V ďalšom uvádza: *„Zákon sa ukázal v spornej časti (nariadiť v. rozhodnúť) ako výkladovo sporný, a tak okrem iného vyvstala otázka, kto by mal na takúto situáciu doplatiť. Jednotlivci alebo verejná moc zodpovedná za dopady právnej úpravy vyvolávajúcej dve interpretačné línie? Zo zásadnej rozdielnosti implikovania právnych účinkov v týchto dvoch odlišných právnych režimoch založenia podmienky fikcie osvedčenia podľa môjho názoru plynie, že výkladové závery pléna ústavného súdu sú spôsobilé významne poškodiť odsúdených, u ktorých nebude o neosvedčení sa spolu s nariadením výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti právoplatne rozhodnuté do jedného roka, a to bez adekvátneho právneho základu. Ujma s takýmto porušením ústavných práv pritom môže byť nielen hromadná, ale aj individuálne mimoriadne závažná, a to osobitne so zreteľom na stav, že podľa mojej mienky niet takej výkladovej metódy, ktorá by za stavu existujúcich normatívnych rozdielov dikcie výkladové závery pléna ústavného súdu dostatočne justifikovala.“*¹²

Podľa nášho názoru ani odôvodneniu tohto odlišného stanoviska nie je čo vytknúť, je logické a vnútorne konzistentné. Je zrejmé, že ústavný súd v zjednocujúcom uznesení zvolil ten menej revolučný prístup, čo mu nemožno vytýkať. Aj jeho odôvodnenie je logické. Podstatou celého problému je zvolenie „konformného“ výkladu, ktorý však nič nerieši na tom, že právna norma by nemala byť tak nejednoznačná a mala by byť legislatívne konštruovaná spôsobom nevyvolávajúcim zásadné interpretačné dubiozity.

Záver

Účelom prezentovaného príspevku bolo upriamiť pozornosť na interpretačné problémy súvisiace s konštrukciou neosvedčenia sa v skúšobnej dobe pri výkone niektorých druhov trestov. Ústavný súd už „rozlúskol“, že v niektorých prípadoch sú pojmy „nariadiť“ a „urobiť rozhodnutie“ spravidla synonymické a majú rovnaký obsah. Otázka znie, či takýto súdny výklad už nie je „za hranou“, to znamená, či sa jasne vymedzené gramatické znenie takpovediac „neláme cez koleno“.

Sumárne nevidíme problém v majoritnom prístupe ústavného súdu, ale ani v odlišnom právnom názore sudcu Petra Straku. Problém vzhliadame v prijímaní právnych noriem a legislatívnom procese, kde evidentne vznikajú gramatické nezrovnalosti, ktoré

¹¹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PLz. ÚS 1/2025 z 12.02.2025.

¹² Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku k uzneseniu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PLz. ÚS 1/2025 z 12.02.2025.

môžu spôsobiť nemalé problémy v procese aplikácie normatívnej regulácie.¹³ Je úlohou štátu, aby uplatňoval modernú trestnú politiku, a aby sa vyvaroval obdobných nepresností, ktoré môžu viesť až k zjednocovaniu názorov senátov ústavného súdu.

Použitá literatúra

1. BURDA, E., ČENTÉŠ, J., KOLESÁR, J., ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon*. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. Vydanie. Praha : C. H. Beck, 2010. 1130 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
2. ČENTÉŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľká komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, 2015. 892 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
3. IVOR, J. a kol. *Trestné právo procesné*. 2., doplnené a prepracované vydanie. Bratislava : IURA EDITION, 2010. 804 s. ISBN 978-80-8078-309-9.
4. IVOR, J., POLÁK, P., ZÁHORA, J. *Trestné právo hmotné*. Všeobecná časť 1. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016. 556 s. ISBN 978-80-8168-509-5.
5. KLÁTIK, J. a kol. *Trestné právo hmotné*. Všeobecná časť. Plzeň : Aleš Čeněk, 2018. 450 s. ISBN 978-80-7380-725-2.
6. MADLIAK, J., MIHALOV, J., ŠTEFANKOVÁ, S. *Trestné právo hmotné I*. Všeobecná časť. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2010. 346 s. ISBN 978-80-7097-825-2.
7. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 270/2024.
8. Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku k uzneseniu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PLz. ÚS 1/2025 z 12.02.2025.
9. ROMŽA, S. a kol. *Alternatívne spôsoby výkonu trestov*. Košice : Šafárik Press, 2018. 168 s. ISBN 978-80-8152-653-4.
10. TOMAŠ, L. *Zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku optikou rozhodovacej praxe Ústavného súdu Slovenskej republiky*. In ROMŽA, S., ŠTRKOLEC, M., VINEROVÁ, B. (eds.) KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2023, VII. ročník. Ochrana vlastníckeho práva normami trestného práva. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice : Šafárik Press, 2022. ISBN 978-80-574-0270-1.
11. Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov.
12. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 181/2020 z 13.05.2020.
13. Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PLz. ÚS 1/2025 z 12.02.2025.
14. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
15. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Lukáš Michal'ov, PhD. mult.

Pracovná pozícia: Odborný asistent

¹³ K týmto otázkam v širších súvislostiach pozri TOMAŠ, L. *Zaistenie výkonu trestu prepadnutia majetku optikou rozhodovacej praxe Ústavného súdu Slovenskej republiky*. In ROMŽA, S., ŠTRKOLEC, M., VINEROVÁ, B. (eds.) KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2023, VII. ročník. Ochrana vlastníckeho práva normami trestného práva. Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. Košice : Šafárik Press, 2022, s. 579.

Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v
Košiciach, Právnická fakulta, Kováčska 26, 040 75 Košice
E-mail: lukas.michalov@upjs.sk
Telefón: +421 55 234 4146

Meno a priezvisko: JUDr. Mário Cisár
Zamestnávateľ: Úrad inšpekčnej služby, Policajný zbor Slovenskej republiky,
Pribinova 2, 812 72 Bratislava
E-mail: mario.cisar@minv.sk
Telefón: +421 961 960 057

REGULÁCIA TRESTNEJ POLITIKY RÍMSKEHO IMPÉRIA ZA PRINCIPÁTU¹

REGULATION OF CRIMINAL POLICY IN ROMAN EMPIRE DURING THE PRINCIPATE

Vladimír Vrana

Právnickí fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Rímske právo má v dejinnom kontexte na európskom kontinente nepochybne mimoriadne postavenie. Moderné právo sa svojimi právnymi inštitútmi, pochádzajúcimi zo súkromného a verejného rímskeho práva, rozvíja v kontinentálnom systéme práva už viac ako dve a pol tisícročia. Verejné právo dominantne tvorili v antickom Ríme predovšetkým ústavné, administratívne a trestné právo. Predložený príspevok mapuje a analyzuje bazálne právno-filozofické hodnotové princípy, ktoré zásadným spôsobom ovplyvnili smerovanie a rozvoj regulácie trestnej politiky rímskeho impéria počas obdobia principátu. Rímske právo vytvorené právnikmi, politikmi a štátom je považované za monument, z ktorého čerpá právna kultúra kontinentálnej Európy.

Kľúčové slová: *rímske verejné právo, crimen vi, trestné právo, trestná politika, trestný postih*

Abstract

Roman law has in historical context on the European continent beyond reasonable extraordinary emplacement. Modern law with your legal institutes, which originated from private and public roman law, developed in continental system of law more than two and half millennium. Public law predominantly consist in ancient Rome first and foremost in constitutional, administrative and criminal law. Posed contribution maps and analysed basic law-philosophical value principles, which fundamental arrangement induce movement and development of regulation of criminal policy in Roman Empire during Principate. Roman law created by lawyers, politicians and by State is regarded for monument from which derive legal culture of continental Europe.

Keywords: *roman public law, crimen vi, criminal law, criminal policy, criminal penalty*

1.

Právo ako také má v každej spoločnosti zásadné poslanie - nastoliť a udržiavať poriadok v rámci ľudského spolužitia a jeho ďalšieho napredovania. Právne normy vznikajú v akejkoľvek civilizovanej spoločnosti, nevynímajúc ani rímsku spoločnosť, v nevyhnutnom procese socializácie. Ich dodržiavanie, či už dobrovoľné na základe stotožnenia sa s ich obsahom alebo pod vplyvom štátnej autority, resp. nedodržiavania a vynucovania prostredníctvom štátnych orgánov na to určených, ovplyvňujú dozaista osobnosť adresáta.

Medzi normami ako súbormi úpravy spoločenského správania sa a spoločnosťou je vždy korelatívny vzťah, ktorý sa prejavuje tým, že normy nemôžu existovať bez spoločnosti a jej adresátov a naopak, spoločnosť nemôže existovať bez noriem (Aristotelov *zoon*

¹ „Táto práca bola podporená Agentúrou VEGA v rámci grantového projektu VEGA č. 1/0610/25 „Historicko-právne východiská, vývoj a paralely restoratívnej justície a ich odkaz pre moderné trestné právo“.

politikon). Správa rímskeho štátneho mechanizmu bola tak úzko prepojená s republikánskou ústavou, že tieto dve oblasti ani nemožno oddeliť. Preto sú tiež tradične pod výklady o rímskej ústave zahrňované aj ďalšie okruhy patriace do sféry *ius publicum* – ako je právo správne, administratívne alebo finančné právo. V tejto súvislosti treba podotknúť, že v pravom slova zmysle nemožno hovoriť o rímskej ústave – Rimania totiž nikdy nevypracovali nijaký „základný“ zákon či aspoň ucelený, kodifikovaný súbor noriem takejto povahy. Tým samozrejme nechceme povedať, že by neboli prijímané jednotlivé zákony, ktoré by túto problematiku upravovali – a nebolo ich vôbec málo.² Rímska „ústava“ mala tak charakter nepísanej normy, opierajúcej sa bazálne o právne zvyklosti, z ktorých vychádzala aj právna regulácia vzťahov medzi jednotlivými najvyššími štátnymi orgánmi. Ústavno-administratívny systém rímskeho republikánskeho štátu bol založený na vyváženom pôsobení troch prvkov, pričom každý z nich zároveň reprezentoval tiež určitý typ moci. „*Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit*“³ – známa rímska formulka dlhšieho znenia, ceremoniálne konzervatívne, rigidne dodržiavaná v rámci nespochybniteľných historických tradícií počas dlhých stáročí, ktorou sa zahajoval akýkoľvek úradný akt rímskych kráľov, náboženských *pontifices* od dôb kráľovstva až po solemné úkony vyšších republikánskych magistrátov do zániku *res publica*. V polovici 2. stor. pred Kr. grécky historik Polybios⁴, spájajúci v sebe obdiv, ale zároveň aj kritiku Rimanov, osobitne vyzdvihoval rímsku „ústavu“, právny poriadok, ich mravy a zásady a oddanosť obyvateľstva voči vodcom štátu. Už o sto rokov neskôr, jeho „kolega“ a pokračovateľ v línii rímskych historikov, okrem iného aj relatívne úspešne činný v politickom živote, Sallustius⁵, popisoval rímske reálie už, bohužiaľ, úplne inak – rímska nobilita je skorumpovaná⁶ a v Ríme je doslovne „všetko na predaj“. Naznačený historický trend v 1. stor. pred Kr. už len „podčiarkol“ Livius⁷ keď skonštatoval, že svoju súčasnosť považuje za dobu, ktorá nemôže zničiť ani svoje vlastné chyby, ani lieky proti nim...“. Ak bola ústava republiky označovaná ako vláda zákona, potom sa v prvom storočí pred Kr. zmenila na voľnú hru politických síl. Pokiaľ magistrát rozhodol, že by rímsky občan mal byť potrestaný smrťou, vysokou pokutou alebo telesným trestom, mohol sa obrátiť na centuriátne ľudové zhromaždenie⁸, ktoré o výkone uloženého trestu definitívne rozhodovalo hlasovaním⁹. Princíp moci a zodpovednosti sa prelína celým odvetvím ústavného a administratívneho rímskeho práva. Nejednalo sa o „neprekročiteľné“ hranice

² Najstaršie boli *leges Valeriae*, prijaté počas 5. stor. pr.Kr., pri kreovaní republikánskej formy vlády, na ktoré postupne nadväzovali parciálne právne normy vytvárajúce základnú štátno-mocenskú štruktúru najvyšších magistratúr – riadnych aj mimoriadnych - cez revolučnú legislatívu bratov Gracchovcov (na zač. 2. stor. pred Kr.), platnosť ktorej ukončil súbor zákonodarných opatrení L.C.Sullu (označovaný niekedy ako tzv. Sullova ústava) až po komplexnú úpravu verejného a súkromného práva uskutočnenú G.I.Caesarom a jeho adoptívnym synom, cisárom Augustom. Osobitný význam z hľadiska rímskeho trestného práva mala *lex Calpurnia de repetundis*, ktorá zriadovala (r.149 pred Kr.) vôbec prvý stály porotný súd (*quaestio perpetuae*).

³ V skratke Q.B.F.F.Q.S.: „Nech je to pre dobro, šťastie, blaho a zdar“.

⁴ Približne 200 – 118 pred Kr., zaoberajúci sa vo svojich prácach zachytením rímskych dejín v období medzi 220-146 pred. Kr.- t.j. do skončenia poslednej tretej punskej vojny.

⁵ Plným menom Gaius Sallustius Crispus (86-35 pred Kr.), politicky príslušník strany populárov, podobne ako M.T.Cicero - tzv. *homo novus*.

⁶ K tomu pozri aj neslávne známe vyjadrenia numidskeho kráľa Jugurthu o tom, že keby mal viac peňazí pri svojom pobyte v Ríme, kúpil by si celý senát; alebo škandalózne obvinenie G.Sempronia Graccha, adresované podobne senátu, pri neslávne známom delení rímskej provincie medzi bithýnskeho kráľa Nikoméda a pontského kráľa Mithridata – k tomu bližšie pozri aj: BRUNT, P.A.: *Italian Manpower*, 225 B.C.-A.D. 14, Oxford 1971, s.145 a nasl.

⁷ K tomu pozri komplexné dielo: LIVIUS, T.: *Dějiny I.-VII.*, Svoboda 1971, Praha.

⁸ Označované v tejto súvislosti aj ako *comitatus maximus*.

⁹ Jednalo sa o uplatnenie jedného zo základných práv rímskych občanov – *ius provocationis*.

medzi nimi, pretože v niektorých prípadoch sa ich právomoci mohli prekrývať¹⁰. Zložitejšia situácia nastane pri objasnení druhého princípu – otázky zodpovednosti, čo je pre pochopenie podstaty mechanizmu rímskeho štátu úplne zásadné. Zodpovednosť totiž musíme chápať v ďaleko širšom význame ako je tomu v dnešnom modernom práve. Nemožno pod ňou chápať a zahrňovať iba zodpovednosť v zmysle ústavnom alebo všeobecne právnom, pretože skôr ako o zodpovednosti by sme hovorili o rôznych obmedzeniach, ktoré magistrátov rôznym spôsobom a intenzitou limitovali – napríklad prostredníctvom *ius intercessionis*¹¹, *ius provocationis*, *nota censoria*¹². V tejto súvislosti môžeme hovoriť aj o systéme tzv. bŕzd, ktorý bol založený na interakciách medzi základnými štátnymi orgánmi štátu. Realizácia a uplatňovanie trestnej súdnej právomoci bola neoddeliteľne spätá so vznikom komicionálneho procesu. Prislúchala síce magistrátom *cum imperio* – tí ju však nevykonávali sami, ale bežne ich zastupovali *quaestores seu duumviri perduellionis*. V praxi bola vykonávaná iba do vzniku stálych porotných súdov¹³, ktoré v tejto oblasti v podstate prevzali na seba funkciu ľudových zhromaždení. Skutkové podstaty, ktoré tvorili základ trestných činov, ktorých sa dopustili rímski štátni úradníci, sme mohli rozdeliť do dvoch základných skupín. Prvú z nich tvorili trestné činy¹⁴ politického charakteru a druhú majetkovej povahy. Neboli to však všetko trestné činy úplne špeciálne, ktorých by sa mohol dopustiť iba výlučne rímsky štátny úradník, ale v niektorých prípadoch ich mohol rovnako spáchať aj radový rímsky občan. Konanie, ktoré bolo úplne špeciálne, ale zároveň netvorilo zvláštnu, osobitú kategóriu skutkovej podstaty trestného činu, ktoré by nieslo špecifické označenie, bolo zneužitie koerčičných právomocí¹⁵. Niekedy nebolo potrebné ani to, pretože pokiaľ magistrát prekročil svoje právomoci, ktoré mu poskytovalo *ius coercendi*, dopúšťal sa všeobecného trestného činu násilia (*vis*) alebo vraždy (*homicidium seu parricidium*). Presadzovanie trestnej zodpovednosti neoprávneného nakladania so štátnymi prostriedkami sa dialo pozvoľným vývojom. Zo začiatku za spôsob nakladania zo zverenými (verejnými) finančnými prostriedkami rímski magistráti zodpovední neboli a existovala tu iba ak ich morálna zodpovednosť. V niektorých prípadoch dokonca neexistovala ani povinnosť predložiť vyúčtovanie nakladania s verejnými prostriedkami. Z vyššie uvedenej praxe sa ale postupom doby predsa len vyvinul osobitný trestný čin - *crimen peculatus*¹⁶ *et crimen ambitus*¹⁷. Jedným z „časovo“ posledných prijatých právnych úprav týkajúcich sa trestnej zodpovednosti magistrátov, ktorého sa dopúšťali pri správe rímskych provincií, bolo zavedenie skutkovej podstaty trestného činu *crimen reputandarum* – vydierania provinčného obyvateľstva

¹⁰ Z formálneho hľadiska rozdelenie právomocí medzi magistrátmi označoval latinský termín provincia – pod ktorým sa až sekundárne rozumelo Rímom dobyté územie mimo Itálie. Prvotne uvedený termín označoval odvetvie, právomoc, ktorú príslušnému magistrátovi priznával zákon, v ktorej samostatne (výlučne) kompetenčne pôsobil. K tomu porov. BARTOŠEK, M.: *Encyklopedie římského práva*, Praha 1981, s.185.

¹¹ V podstate išlo o uplatnenia si veta „spolukolegu“ v tom istom úrade, vychádzajúceho v zásade z princípu kolegiality, v praxi však dochádzalo často krát k jeho politickému zneužívaniu.

¹² Cenzorské pokarhanie, ktoré mohlo v závažnejších prípadoch znamenať aj vylúčenie osoby senátorského stavu zo senátu.

¹³ T.j. do prijatia lex Calpurnia z r.149 pred Kr.

¹⁴ *Crimina publica*.

¹⁵ V tých prípadoch, keď rímsky magistrát pri ukladaní trestu rímskemu občanovi, porušil úmyselne jeho bazálne práva vyplývajúce z trestného práva. Typickým príkladom je kontroverzný úradný postup „Otca vlasti“ – M.T.Ciceróna voči účastníkom Catilinovho sprisahania z pozície rímskeho konzula, ktorý bol adresátom vydaného *senatusconsultum ultimum*.

¹⁶ Pod čím sa rozumelo odcudzenie, sprenevera štátneho, verejného majetku (predovšetkým peňazí). Pre obohatenie bolo možné trestne postihovať aj dedičov úradníka.

¹⁷ Išlo o trestný čin volebného podplácania.

rímskym štátnym aparátom. Zatiaľ čo predchádzajúce trestné činy mohli za určitých okolností spáchať aj radoví rímski občania, tohto trestného činu sa mohli dopustiť iba úradníci zamestnaní v správe provincií. Celkovo bolo prijatých desať repetundárnych zákonov, pričom sankcie, ktoré boli uložené odsúdeným bývalým magistrátom, sa postupne sprísňovali¹⁸. Právna úprava zaoberajúca sa otázkou násilia bola v rímskom právnom poriadku relatívne neskorým dielom republikánskeho zriadenia. Pri skúmaní reformy trestného práva, ktorú ku koncu republiky uskutočnil Sulla, nenachádzame zmienku o *lex de vi*. Sulla bol zrejme presvedčený, že problematika násilia je dostatočne upravená v jeho zákone o vrahoch a travičoch, a v zákone o urážke majestátu. Pretože v rímskej legislatívnej praxi nebolo ničím zvláštne, že niektoré skutkové podstaty sa objavovali v zákonoch s rôznymi označeniami, *lex Cornelia de sicariis et veneficiis* v jednej zo svojich kapitol obsahovala ozbrojovanie v pomeriu, teda išlo o čin podobný neskoršiemu *crimen vis*. Ďalším už spomínaným zákonom obsahujúcim niektoré znaky skutkovej podstaty *crimen vis* (útok na bezpečnosť verejnosti a štátu) bola *lex Cornelia de maiestate*. Napriek týmto skutočnostiam bola táto reforma trestného práva dôkazom, že pravdepodobne prvým zákonom zaoberajúcim sa výslovne otázkou násilia bola *lex Lutatia de vi* prijatá za konzulátu Quinta Lutatia Catula mladšieho rok po ukončení Sullovej diktatúry¹⁹. Podľa zhodných názorov viacerých autorov, zaoberajúcich sa touto otázkou je potrebné *lex Lutatia de vi* vnímať ako zákon vydaný *ad hoc* kvôli povstaniu Lepida, ktorý bol neskôr vystriedaný doplneným zákonom *lex Plautia de vi*. Počas platnosti *lex Plautia de vi* existoval stály porotný súd *quaestio perpetua*, je však otázne, či predmetný porotný súd bol zriadený Lutatiovým, alebo Plautiovým zákonom. Prijatím *lex Lutatia* došlo k zriadeniu *quaestio perpetua* napriek tomu, že tento zákon bol prijatý pre konkrétnu situáciu. Ďalej je otázne prečo nebol Lepidus stíhaný už spomínanou a v tom čase platnou Sullovou *lex Cornelia de maiestate*. Odpoveď na túto otázku sa skrýva v obsahu jednotlivých zákonov zaoberajúcich sa *crimen maiestatis*. *Lex Cornelia de maiestate*, ako aj *leges de maiestate* sa vzťahovali nielen na štátnych úradníkov a senátorov, ale v menšej miere aj na súkromné osoby. V tomto prípade by bolo rovnako nepravdepodobné prijatie takého zákona, ktorý by upravoval trestný čin obsiahnutý v inom platnom zákone, konkrétne v *lex Cornelia maiestatis*. Navyše tendencie v Sullovej činnosti v oblasti zákonodarstva boli presne opačné, tzn. smerovali k úprave viacerých trestných činov obsiahnutých v jednom zákone. Z obsahu *leges de maiestate* až do prijatia *lex Iulia maiestatis* vyplýva, že činy povstania alebo vzbury neboli ich súčasťou, a hoci vieme o prípade obvinenia za vzburu podľa *lex Cornelia de maiestate*, jednalo sa o podnecovanie vzbury v armáde. Po prvýkrát došlo k úprave povstania mimo okruh armády až v *lex Iulia maiestatis*, ktorá za *crimen maiestatis* považovala tak vzburu, povstanie ako aj násilné vystúpenie davu za účelom dosiahnutia určitého cieľa, nasmerovaného proti základom ústavného zriadenia. Odpoveďou na druhú otázku by mohlo byť tvrdenie, že v čase Lepidovho povstania neexistoval zákon, ktorý by upravoval tento skutok. V prípade *lex Lutatia de vi* išlo o akt prijatý *ad hoc*. Rozdiel medzi týmito dvoma zákonmi spočíval v rozšírení pôsobnosti *lex Lutatia* z povstania alebo vzbury, na akékoľvek násilné konanie, ktoré môže byť chápané, podľa *lex Plautia de vi*, ako konanie *contra rem publicam*. Známy súdny proces proti Marcovi Caeliovi Rufovi, na základe obvinenia podľa *lex Plautia de vi* z dôvodu zorganizovania útoku na osobu alexandrijského vyslanca, sa začal 3. apríla 56 p. n. l. Podobný čin nachádzame aj v

¹⁸ Najkomplexnejšia právna úprava bola z dielne G.I.Caesara.

¹⁹ L. C. Sulla sa vzdal diktatúry r. 81 p. n. l.

ustanoveniach titulu *Ad legem Iuliam de vi publica* Digest: „Ďalej, pokiaľ sa to týka poslov, obhajcov, alebo tých, ktorí ich sprevádzajú, to platí na hocikoho, o kom sa dokázalo, že ich zbil alebo mu spôsobil poranenie.“ Ustanovenie, z ktorého bol Caelius obžalovaný, bolo neskôr prevzaté do Augustovho zákona. Obhajobu viedol Marcus Tullius Cicero, ktorý tento proces zaznamenal v jednej zo svojich rečí – *Pro Caelio*, a Marcus Crassus. Predtým, než sa začneme dôslednejšie zaoberať samotným textom Digest, je potrebné znovu predložiť otázku o počte zákonov s názvom *lex Iulia de vi* a o ich pôvodcoch. Úlohu ťažiskového dôkazu opäť zohrala známa, a v práci už spomínaná, Cicerónova reč Filipiky, v ktorej Cicero kladie rečnícku otázku neprítomnému Antoniovi: „A či sa tým nerušia Caesarove zákony zakazujúce poskytovať vodu a oheň odsúdenému za násilie...?“ Uprednostňujeme vyhnúť sa tak zákonu, ako aj násiliu, ale jedno alebo druhé musí byť použité. Chceme násilie potlačiť, ale zákon musí prevládnúť, tzn. súdy, na ktorých je prejavovaný duch zákona; keď súdy zlyhajú alebo zaniknú, násilie musí vládnuť... (Milo) ho chcel použiť, takže poctivosť ovládne odvahu; musel použiť to druhé zo strachu, že poctivosť bude ovládnutá odvahou. Sestiova úvaha... bola rovnaká: nevyhnutnosť brániť vlastnú bezpečnosť a príprava obrany proti násiliu...“. Livius v spojitosti s *lex Valeria de provocatione* si dovoľuje krátky exkurz do histórie legislatívy *provocatio* a poznamenáva, že Porciov zákon, prijatý v r. 453 p. n. l., sa javí byť jediným zo série zákonov, ktorý chránil rímskych občanov pred svojvoľným bičovaním tým, že stanovil za trestné, pod hrozbou prísnych sankcií, také konanie kohokoľvek, kto zbičoval alebo usmrtil rímskeho občana. Ustanovenie o *provocatio* bolo dielom Augusta a dostalo sa do pôvodného zákona *de vi* o čosi neskôr. Otázna bola aj existencia samostatných zákonov *lex Iulia de vi privata* a *lex Iulia de vi publica*. Jednalo sa o jednu Augustovu *lex Iulia de vi*, ktorá s veľkou pravdepodobnosťou rozdelenie na *vis publica* a *vis privata* ani neobsahovala a toto rozdelenie by sme skôr pripísali klasickej jurisprudencii. Jedným z ďalších možných vysvetlení rozdelenia *vis* na *publica* a *privata* by mohol byť atribút použitia zbrane pri spáchaní trestného činu násilia. Justinián, resp. Tribonián pracovali s teóriou považujúcou *vis publica* za *vis armata* a *vis privata* za *vis sine armis*: „Iným hrozí *lex Iulia* o verejnom a súkromnom násilí, ak použili násilie so zbraňou alebo bez zbrane. Ak sa ale dokázalo žalovanému použitie násilia so zbraňou, bude doživotne vyhnaný podľa *lex Iulia* o verejnom násilí, pri násilí bez použitia zbrane sa naproti tomu odníme jedna tretina z jeho majetku.“ Zaradenie jednotlivých skutkov v titule *Ad legem Iuliam de vi publica* nezodpovedá vyššie uvedenému deleniu. Marc. D 48, 6, 3, 6: „Zodpovedný v zmysle ustanovení *lex Iulia de vi privata* je každá taká osoba, ktorá pomocou ozbrojených mužov vyženie niekoho z jeho vlastného domu, usadlosti alebo ho napadne,...“; „Ďalej aj ten, kto pácha násilie na chlapcovi alebo na žene alebo na hocijakej inej osobe, bude trestaný v zmysle trestu stanoveného v tomto zákone“; „Božský Pius tiež napísal v odpovedi, že osoba, ktorá násilne unesie slobodne narodeného chlapca, má byť trestaná v zmysle nasledujúcom...“; „Taktiež zodpovedný v zmysle *lex Iulia o vis publica* je človek, ktorý v čase výkonu imperia alebo úradu, zabije alebo zbičuje rímskeho občana bez toho, aby si tento občan mohol uplatniť svoje právo odvolania...“; „...Kto prostredníctvom urážky vynúti od niekoho proti jeho vôli sľub na verejnosti alebo v súkromí, aby sa zúčastnil hier alebo dal peniaze ...“; „Tí, ktorí uvaľujú nové dane, sú vinní v zmysle *lex Iulia o vis publica*.“ Ako už bolo spomenuté v súvislosti s rovnakým obsahom Ulpianovho a Scaevolovho fragmentu, podľa teórie ozbrojeného a neozbrojeného násilia kompilátori zrejme opomenuli pripojiť pojem *armatis* k *hominibus* v Ulpianovom fragmente a *sine armis* k Scaevolovmu fragmentu pre ich rozlíšenie a zaradenie pod príslušný titul. Na

základe tohto delenia prípadné obsadenie chrámu alebo mestských brán ozbrojenými mužmi, prípadne obsadenie domov vyhnaním obyvateľov by bolo považované „len“ za *crimen vis privata*, trestný čin trestaný finančnou pokutou, čo bolo v dobe kompilátorov Digest neprijateľné. Ľahko vyvrátiteľná je tiež teória vnímania trestného činu *vis publica* ako útoku proti verejným záujmom a trestného činu *vis privata* ako útoku proti záujmom súkromným. Jediným rozdielom a znakom rozdeľujúcim oba kategórie je bez sporu iba trest ukladaný za spáchanie jednotlivých skutkov, a to *aquae et ignis interdictio*, neskôr deportácia za spáchanie *vis publica*, na druhej strane strata tretiny majetku a infamia v prípade spáchania *vis privata*. Ak vôbec Augustova *lex de vi* obsahovala niečo z *vis privata*, potom to pravdepodobne mohol byť fragment Paul. D. 48.7.4: „Vykonan sa priestupok v zmysle *lex Iulia o vis privata*, ak niekto údajne podnietil dav alebo zhromaždil ľudí za tým účelom, aby zabránil tomu, aby niekto bol postavený pred súd²⁰. Ďalej, ak niekto mučil otroka niekoho iného;(napriek tomu, že táto vec nežiada verejné súdne pojednávanie) a preto, Labeo hovorí, že v takom prípade s väčšou diskretnosťou treba použiť nariadenie prétora o urážke“. Tieto menej závažné trestné činy boli pravdepodobne v pôvodnom zákone zoradené s im príbuznými závažnejšími činmi, čo mohlo neskôr spôsobiť zmätok a potrebu rozdelenia na *vis publica* a *vis privata*. Osobitne treba spomenúť absenciu akejkoľvek zmienky o *vis publica* a *vis privata* v dielach staršieho Senecu a Quintiliana, hoci sa obaja zaoberali problematikou násilia. Počet nehrdelných trestných činov, alebo inak povedané *vis sine armis*, bol postupom času rozšírený ako dôsledok interpretácie a cisárskych reskriptov od čias Augusta. Prvú skupinu trestných činov stíhaných podľa *lex Iulia de vi* tvorili skutky ozbrojovania a zhromažďovania mužov za účelom spáchania *vis*. Začnime teda s menej závažným činom, za ktorý vinníkovi prislúcha sankcia straty jednej tretiny majetku, čo Marcián v 7. titule 48. knihy Digest vyjadril nasledovne: „V zmysle *lex Iulia*, sa má zabaviť jedna tretina majetku toho, kto je odsúdený z *vis privata* a je ustanovené, že nesmie zastávať funkciu senátora alebo decuria, ani nesmie zastávať žiaden úrad, ... „ani byť sudcom; a prostredníctvom *senatus consultum* bude bezpochyby zbavený všetkých vykonávaných úradných funkcií, akoby bol zbavený práv“. Vinným podľa tohto zákona je každý, kto po zhromaždení mužov spácha *crimen vis* vo forme zbičovania alebo zbitia, pričom pre spáchanie *crimen vis* nie je nevyhnutné, aby došlo k zabitiu. Z pohľadu trestnosti tohto činu nie je podstatné, či v zhromaždení boli slobodní muži alebo otroci a v prípade, ak sa jednalo o otrokov, či boli vo vlastníctve páchatel'a (organizátora) alebo vo vlastníctve niekoho iného. Macer sa v tejto súvislosti zmieňuje, že takto zhromaždení muži „nie sú o nič menej zodpovední“ ako páchatel' (organizátor). Spáchanie *crimen vis* nastane aj v prípade, ak nedošlo k zbitiu, zbičovaniu alebo zabitiu osoby, ale dôjde k vyhnaníu. Rovnako, ak niekto podnietil dav alebo zhromaždil ľudí za účelom zabrániť tomu, aby bola osoba postavená pred súd. Pre tieto účely *lex Iulia de vi* obsahovala všeobecné vymedzenie pojmu zbraň, ktorým rozumela „všetky predmety, z ktorých môže pochádzať poranenie alebo môže vziť ujma na zdraví človeka“. Spomedzi nich však zákon vylúčil tie zbrane, ktoré sa nosia za účelom vlastnej bezpečnosti, pretože tie sa podľa zákona nepovažovali za zbrane pre účely zabitia. Prísnejšiemu trestu podliehali tí páchatelia, ktorí spáchali *crimen vis* formou ozbrojovania, nezáležalo pritom, či došlo aj k ich použitiu. Marcián v 6. titule 48, knihy Digest uvádza, že: „Osoba je zodpovedná v zmysle Juliovho zákona o *vis publica* na základe toho, že zhromažďuje zbrane vo svojom dome alebo na svojej usadlosti alebo

²⁰ GRUEN, E. S.: *The Last Generation of Roman Republic*, University of California Press, London, 1995, s.133.

vo svojom vidieckom dome okrem tých zbraní, ktoré sú určené bežne na lov alebo na cestovanie po súši alebo po mori.“ Scaevola ďalej dopĺňa túto výnimku o zbrane „ktoré mal niekto z dôvodu obchodovania, alebo ktoré zdedil“. Táto výnimka sa však nevzťahuje na nosenie strelnej zbrane, na čo poukazuje Marcián v treťom fragmente, prvom paragrafe: „Človek je tiež zodpovedný v zmysle toho istého zákona, ak je dospelý a objaví sa na verejnosti so strelnou zbraňou.“ Zákon v tomto prípade navyše vymedzoval okruh osôb, ktoré sa takéhoto činu mohli dopustiť, z čoho vyplýva, že *crimen vis* sa podľa tohto ustanovenia nemohli dopustiť nedospelí a deti. Marcián túto podmienku vyjadruje slovami: „...*Qui pubes cum telo...*“. V porovnaní s otázkou nosenia zbrane podľa *lex Cornelia de sicariis et veneficis* je ustanovenie *lex Iulia de vi* značne prísnejšie. Kým Korneliiov zákon o vraždách nezakazoval nosenie zbrane, Augustov zákon takúto možnosť nepripúšťal a zbraň bolo možné nosiť a používať iba vo svojom vlastnom „átriu“. Známa Cicerónova obhajoba *Pro Milone* je vhodným príkladom poukazujúcim na sebaobranu so zbraňou ako skutočnosť vylučujúcu trestnosť skutku a taktiež na porovnanie zákona *lex Pompeia de vi*, podľa ktorého bol Milo obvinený, s *lex Iulia de vi*. Cicero kladie otázku: „Načo máme ochranné družiny, načo máme meče? Istotne by nebolo dovolené mať ich, ak by sa nesmeli v nijakom prípade použiť.“ Dozvedáme sa teda, že Pompeiov zákon neobsahoval ustanovenie zakazujúce nosenie zbrane na verejnosti, ale tiež aj to, že neupravoval ani ustanovenie o sebaobrane, o čom vypovedá nasledovný výňatok: „Sudcovia, jestvuje teda zákon, nepísaný, ale prirodzený ... Tento zákon veľmi múdro, a tak akosi mlčky, dáva možnosť obrany, a to tak, že zakazuje nie človeka zabiť, ale mať pri sebe zbraň kvôli zabitiu človeka, preto keď sa hľadá príčina, a nie zbraň, o človeku, ktorý použil zbraň v sebaobrane, sa usudzuje, že nemal zbraň na to, aby zabil človeka.“ *Lex Iulia de vi* bola prvým zákonom, ktorý zakázal nosenie zbrane. Na základe *lex Iulia de vi* sa potrestajú tí, ktorí využijú zbrane na to, aby sa zmocnili majetku iných²¹. Keďže krádež majetku ozbrojenou skupinou zakladala právo vznesenia žaloby *actio vi bonorum raptorum*, Ulpian načrtáva rozdiel medzi násilím namiereným na získanie vecí zakladajúcim prétorskú žalobu a násilím spáchaným proti osobám podliehajúcim pod právomoc *iudicium publicum de vi*. Zodpovedným z *crimen vis* nebol len ten, kto sám zhromažďuje zbrane vo svojom obydli, ale aj ten, kto prinúti ozbrojovať sa iných vo svoj prospech, a to bez uvedenia dôvodu: „Tak isto sú posudzovaní tí, ktorí vstúpili do konšpirácie s cieľom podnecovať dav alebo vzburu alebo ten, kto drží buď otrokov alebo slobodných mužov v zbrani.“ V otázke trestu pritom neexistuje rozdiel medzi takýmto navádzaním a konaním, ktorým títo ozbrojenci donútia vlastníka opustiť svoje obydlie, usadlosť alebo loď alebo ho napadnúť, o čom vypovedá Marciánov fragment. Pojem *armatis – hominibus armatis* nebol v legislatíve *de vi* žiadnou novinkou. Rovnaký znak nachádzame už v spomínanej *lex Plautia de vi* vyjadrenom v zákaze nosenia strelných zbraní (*cum telo esse*). Paradoxne tomuto trestu podlieha aj osoba, ktorá sa zmocní čohokoľvek počas požiaru, s výnimkou stavebného materiálu (z horiacej budovy). V tomto prípade sa zdá byť požiar priťažujúcou okolnosťou odlišujúcou delikt krádeže od *crimen vis* a dokonca okolnosťou privodzujúcou páchatelovi hrdelný trest, rovnako ako v prípade, keď počas požiaru došlo k ozbrojenému rabovaniu, o čom vypovedá Marciánov fragment: „Každý, kto je prítomný pri požiaru s mečom alebo strelnou zbraňou za účelom vykonať lúpež alebo zabrániť vlastníkovi zachrániť si svoj majetok, je zodpovedný a spadá pod ten istý trest.“ Neexistoval teda rozdiel v otázke trestu medzi ozbrojeným a neozbrojeným zmocnením sa cudzej veci počas požiaru. O tom, že požiar

²¹ RIGGSBY, A. M.: *Crime and Community in Ciceronian Rome*, University of Texas Press, Austin, 1999, s. 80.

zohral v legislatíve *crimen vis* významnú úlohu, svedčí aj ďalší fragment, ktorý považuje za trestné založenie požiaru, ktorým dôjde k ohrozeniu prítomných ľudí: „Zodpovedná je aj tá osoba, ktorá pri stretnutí, zhromaždení, vzbure alebo v dave vyvolá požiar...“. Z vyššie uvedených ustanovení vyplýva, že *crimen vis* upravený v Augustovom zákone zahŕňal väčšinu násilností vtedajšej doby ohrozujúcich život a majetok Rimanov. Nechránil však len majetok, ale aj zdravie osôb. Zákon výslovne popisuje páchanie násilia na deťoch a na ženách, ako aj na osobách všeobecne, rovnako tak chránil aj priebeh smútočných udalostí. Zaradenie tohto činu do skupiny hrdelných trestných činov nie je až také jednoznačné, nakoľko podľa Theodosiovho ediktu bol tento čin považovaný za *vis privata*. Ďalším ustanovením, ktoré tvorilo súčasť pôvodného Augustovho zákona, ostalo zachované v Marciánovom fragmente: „Každý, kto znásilnil nevydatú alebo vydatú ženu, je trestaný najvyšším trestom a aj keď otec ženy, dojatý naliehavými prosbami, odpustí ujmu, ktorú utrpel, predsa tretia strana môže obžalovať páchateľa aj po uplynutí päťročnej lehoty, pretože daný zločin znásilnenia presahuje predmet úpravy *lex Iulia* o cudzoložstve“; „Ďalej aj ten, kto pácha násilie na chlapcovi alebo na žene alebo na hocikakej inej osobe, bude trestaný v zmysle trestu stanoveného v tomto zákone“. Druhú skupinu skutkov *lex Iulia de vi* tvorili tie, ktorými dochádzalo k mareniu úradného, najmä súdneho, konania. V tomto prípade ale pod pojem „administratívny“ môžeme zaradiť skutky, za ktoré páchateľovi hrozil trest prepadnutia jednej tretiny majetku a takisto aj hrdelný trest. Trest prepadnutia jednej tretiny majetku hrozil tomu, kto „podnietil dav alebo zhromaždil ľudí za účelom zabránenia predvedeniu osoby pred súd.“ Na druhej strane hrdelný trest postihol toho, kto: „...vykoná niečo so zlým úmyslom preto, aby zabránil bezpečné vykonanie spravodlivosti, alebo bráni sudcom v správnom vynesení rozsudku, alebo bráni niekomu vo výkone úradu alebo uplatňovaní svojej moci pri vynesení nariadenia alebo príkazov, alebo pri konaní v tom, na čo má právo...“²². Ale aj ten, kto: „so zlým úmyslom je prítomný so zbraňou na zhromaždení alebo na mieste, kde sa má verejne vyhlásiť rozsudok.“ Táto konfrontácia naskladá otázku, či sa zákaz nosenia zbrane na verejnosti „*in publico*“ vzťahoval na verejnosť vo všeobecnosti, alebo pod tento pojem zákon subsumoval iba určité miesta alebo okolnosti? Vymedzenie pojmov „*in contione*“ a „*iudicia publica*“ sú skôr výtvorom Augustovej legislatívnej činnosti, než interpretáciou rímskej právnej vedy, pričom nie je vylúčené, že zákaz nosenia zbraní bol neskôr rozšírený na verejnosť vo všeobecnosti. Augustov zákon prevzal isté ustanovenia od svojej predchodkyne - *lex Plautia de vi*. Obsahovo najbližšie ustanovenie nachádzajúce sa v *lex Plautia de vi*, v porovnaní s Ulp. D. 48.6.10, upravovalo skutok fyzického útoku na magistráta. Skutok útoku na magistráta, rovnako ako aj násilné obsadenie strategických miest v Ríme, nebol zakotvený v *lex Iulia de vi*, nakoľko sa stal súčasťou *lex Iulia maiestatis*. Zákon zároveň vymedzil pojem „ozbrojení muži“: „Pod pojmom ozbrojení muži treba chápať tých, ktorí nemajú len zbrane, ale hocičo iné, čo môže zapríčiniť škodu“. Toto ustanovenie bolo dielom Augusta, pretože s ohľadom na charakterové vlastnosti jeho nástupcov považujeme za málo pravdepodobné, že by bol niektorý z nich ochotný takéto ustanovenie prijať: „Taktiež zodpovedný v zmysle *lex Iulia o vis publica* je človek, ktorý, v čase výkonu imperia alebo úradu, zabije alebo zbíja rímskeho občana bez toho, aby si tento občan mohol uplatniť svoje právo odvolania, alebo nariadi vykonať hociktorú z vyššie uvedených činností. Nakoľko sa zmenil pôvodný obsah *lex Iulia de vi* po Augustovi a ako charakterizovať činnosť zákonodarcov v okruhu pôsobnosti *lex Iulia de vi*, je náročnou otázkou. O tom, že Augustus bol významným

²² RIGGSBY, A. M.: *Crime and Community in Ciceronian Rome*, University of Texas Press, Austin, 1999, s. 153.

zákonodarcom, niet najmenších pochyb. Netreba však podceňovať činnosť rímskej právnej vedy a snahy neskorších cisárov o vlastný prínos vo svetle spoločensko-politických zmien. Zameriame sa teda na fragmenty Antonína Pia z obdobia principátu 138 – 161 n. l. Cisár Pius v reskripte spoločenstvu v Thessalii poskytuje správne riešenie prípadu spáchania *crimen vis*, pri ktorom došlo k odcudzeniu majetku. Z reskriptu je zrejmé, že prejednanie závažnejšieho skutku má mať prednosť, a to nielen pri prejednaní daného skutku, ale aj pri evidencii sťažností poškodeného: „Ak sa sporná vec týka tak *vis* ako aj majetku alebo vlastníctva, potom platí..., že *vis* sa má vyšetriť predtým než sa vyšetrí vlastníctvo...“. Pri vymedzení pôvodného textu titulu *Ad legem Iuliam de vi publica* sme zámerne vynechali takisto paragraf 48.6.11 Digest: „Tí, ktorí rabujú, vlámu sa alebo útočia na domy alebo na vidiecke sídla iných osôb, ak dokonca zhromaždili ozbrojený dav, potrestajú sa hrdelným trestom.“ Vieme však, že najvyšší trest obsiahnutý v Augustovej *lex Iulia de vi* bol *aquae et ignis interdictio*, ako správne tvrdí Ulpian (*damnato de vi publica aqua et igni interdicatur*) a nie fyzická smrť. Pôvod tejto pasáže preto odráža skôr vplyv severovskej epochy alebo poklasického kresťanského obdobia. Ďalšie ustanovenie pochádzajúce od cisára Pia obsahuje reakciu v otázke únosu slobodne narodeného chlapca. Osoba, ktorá násilne unesie slobodne narodeného chlapca, má byť trestaná s najväčšou prísnosťou: „...Ak zistíš, že tieto veci skutočne boli spáchané, potom postupuj v tejto záležitosti s najväčšou prísnosťou“. Cisár Pius pri svojej odpovedi vychádzal z textu ustanovenia nachádzajúceho sa u Marciana, v ktorom je zakotvená trestnoprávna zodpovednosť páchatel'a násilného činu spáchaného na chlapcovi alebo žene podľa zákona *lex Iulia de vi*, pričom kládol osobitný dôraz práve na prísnosť trestu. Od roku 61 n. l. sa na základe *senatus consultum Turpillianum* za *crimen vis* považovalo aj svojvoľné zavádzanie nových daní: „Tí, ktorí uvalujú nové dane, sú vinní v zmysle *lex Iulia o vis publica*.“ Oblasť daní bola pre štát natoľko dôležitá, že podobnú úpravu nachádzame zakotvenú aj v súvislosti s tak závažným trestným činom, akým bol *crimen maiestatis*. V tom istom období došlo k zaradeniu krádeží z vrakov lodí pod kategóriu *crimen vis privata*. Dôvodom trestania tohto činu *extra ordinem* je osobitná ochrana, ktorú zákon poskytoval námorníkom pred páchaním násilia a takýchto páchatel'ov čo najprísnejšie trestal. Na základe *senatus consultum Volusianum*, ktoré bolo primárne zamerané na obmedzenie búrania budov z dôvodu zisku, a ktoré Tacitus spomína aj v súvislosti s obmedzením moci edilov, sú osoby zodpovedné v zmysle *lex Iulia o vis privata*, ak nepoctivo vstupujú do žaloby tretej strany s úmyslom podieľať sa na zisku, bez ohľadu na to, čo bude získané z jeho vlastníctva po odsúdení jeho protivníka. Ďalšou novinkou a prvotinou v legislatíve *de vi* je ustanovenie cisára Marca Aurelia k otázke vymáhania pohľadávok mimo úrad sudcu: „Ak veritelia konajú proti svojim dlžníkom, majú si vymáhať to, čo podľa nich im dlhujú prostredníctvom úradu sudcu; lebo, ak vstúpia na majetok niekoho iného bez povolenia, cisár Marcus Aurelius nariadil, že potom si nebudú môcť uplatňovať práva veriteľ'a. Znenie nariadenia je nasledovné: "Najlepšie je, ak si myslíte, že máte nároky, žiadať ich splnenie zákonnou cestou; kým druhá strana je v stave, kedy vlastní, vy ste nárokovájúca strana".²³ Cieľom tohto ustanovenia bolo obmedzenie svojpomoci vo vzťahu veriteľ'a k dlžníkovi s odkazom na úrad sudcu ako jedinú legálnu a legitímnu možnosť na riešenie sporov tohto druhu. Fragment poukazuje na chápanie tohto činu v danom období, keď s *vis* bolo nutne spájané násilie. Marcus Aurelius sa svojím nariadením snažil potlačiť *crimen vis* nielen v intenciách násilia. Spáchaním tohto činu sa páchatel' nevystavoval len sankcii za *crimen*

²³ K tomu pozri BAŠISTA, P.: *Leges Iuliae*, Košice 2012, s.86 a nasl.

vis, ale aj nemožnosti uplatňovať svoje práva veriteľa v prípade, ak postupoval voči dlžníkovi svojpomocne. Navyše spáchanie takéhoto činu, ktorý, ako sme už spomenuli, sa malo prejednať pred tým, než sa prejedná vlastníctvo k veci. Vždy sa zvykne konštatovať, že právo je minimom morálky. Rímski magistráti boli za svoje konania zodpovední nielen právne, ale aj morálne²⁴. Tento typ zodpovednosti nepochybne pociťovali pred sebou, pred členmi svojej rodiny, rodu, známymi, priateľmi a celou spoločnosťou. Princíp moci a zodpovednosti našiel teda svoj odraz aj v tejto svojej špecifickej podobe. Jedným zo špecifických prípadov uvedenej väzby medzi morálkou a právnou zodpovednosťou na ktorom môžeme najjednoduchšie demonštrovať vzájomné korelácie, je oblasť *ius honorum*. Všeobecná právna úprava skutkovej podstaty protiprávneho konania charakterizovaného ako lúpež, existovala už od najstarších dejín ľudstva. Vo svojej podstate bola definovaná ako krádež uskutočnená za použitia násilia. S lúpežou ako druhom pre jednotlivca a spoločnosť neželateľného protiprávneho konania sa stretávame v zásade v každom systéme práva civilizovaného sveta a počas svojho vývoja sa postupne vydiferencovali aj jej rôzne formy resp. prejavy. Postupný, systematický vývoj, genéza, zahŕňala v sebe, najprv násilné odňatia vecí „spodinou“ spoločnosti-žobrákmi, až po modernejšie, sofistikovanejšie prejavy organizovaných skupín a násilných prepádov. Základom právno-historického prístupu, analýzy protiprávneho konania, lúpeže ako protiprávneho činu, by malo byť štúdium jednak dejinného vývoja právnej úpravy a rovnako aj postihnutia lúpeže ako neželateľného konania pre spoločnosť z pohľadu príslušného zákonodarcu. Je úlohou právnych historikov náležite posúdiť a zhodnotiť dejinné skutočnosti, týkajúce sa všetkých relevantných politických, ústavných, ekonomických, náboženských a kultúrnych prejavov, ktoré mohli ovplyvňovať vývoj práva v súvislosti s právnou úpravou lúpeže. Pritom nepochybne, podstatnú pozornosť treba venovať predovšetkým dominantným osobnostiam a štátnym inštitúciám, ktoré priamo či nepriamo vytvárali príslušnú právnu úpravu-vrátiť sa k prameňom právnej úpravy v rímskom verejnom práve. Štúdium práva vo svojom spoločenskom kontexte je vždy úzko spojené s vednou disciplínou sociológie práva. Zo sociologického pohľadu, tak právna úprava je posudzovaná a hodnotená podľa svojho účinku, ktorý má na spoločnosť. Na druhej strane úlohou jurisprudencie je predovšetkým štúdium právnych noriem ako takých, predovšetkým z pozitívneho, teoretického a historického pohľadu. Najmä z dôvodu získania väčšieho geopolitického vplyvu a zabezpečenia vnútornej stability impéria, vysielal Rím do odľahlých oblastí pravidelne tisícky legionárov, ktorých úlohou bola primárne obrana vonkajších hraníc, ale rovnakou mierou mali za úlohu vojensky rozširovať teritórium rímskej ríše. Dôsledkom uvedenej politiky však bolo aj to, že jednotlivé italské mestá, municipiá boli nechránené proti páchaniu násilných trestných činov voči ich obyvateľstvu zo strany štátnej moci. Okrem toho, légie nesmeli byť nikdy utáborené priamo v Meste, ale až v určitej vzdialenosti od Ríma, pripravené kedykoľvek, ak si to konkrétna situácia vyžiadala, odvrátiť náhly útok, smerujúci k narušeniu verejného poriadku a obnoviť ústavné pomery v štáte. Predmetná povinnosť sa nevzťahovala ale na cisárovu telesnú gardu - pretoriánov, ktorí primárne sa však nemali starať o zachovávanie verejného poriadku. Aj existencia týchto parciálnych skutočností prispela k tomu, že lúpež sa stala prostriedkom existenčného prežitia počtom neustále sa zväčšujúcej rímskej chudoby, ktorej nárast sa postupne zvyšoval, aj vďaka nezáujmu vládncích vrstiev rímskej spoločnosti o ich každodenné potreby a rovnako tak

²⁴ Najčastejšie sa za prototyp spravodlivého rímskeho úradníka zvykne uvádzať legendárna postava Marca Porcia Catóna, nazývaného aj Censorius.

aj kvôli nekontrolovateľnú vzťahovaniu sa proletariátu do hlavného mesta impéria alebo jeho blízkeho okolia. Lúpež (*rapina*) odvodzovala svoje historické korene od spôsobu žobrania v Ríme. Oblúbenými miestami žobrákov boli mosty a brány, teda špecifické miesta, kde úzkosť cesty mohla častokrát spôsobiť spomalenie alebo zastavenie dopravy. Na začiatku svojej vlády sa Augustus pokúsil zastaviť enormný nárast počtu krádeží a lúpeží zriadením monumentálnej siete vojenských a policajných staníc po celom rímskom impériu. Jeho nástupca, cisár Tiberius pokračoval v tomto trende a kvantitatívnym spôsobom navýšil, jednak počet týchto staníc ako aj tam slúžiacich vojakov. Jedno z prvých legislatívnych opatrení postihujúcich a trestajúcich páchatel'ov lúpeží spáchaných na verejných cestách bola *lex Cornelia de sicariis et veneficiis* prijatá z podnetu diktátora L. C. Sullu. Uvedená právna norma definovala osoby, ktoré prepádávali so zbraňou v ruke cestujúcich na verejných miestach alebo, kdekoľvek inde. Išlo o tzv. *latrones*²⁵. Aj keď častokrát násilný čin bol sprevádzaný aj zavraždením osôb, pre právnu kvalifikáciu skutku, to však nebolo rozhodujúce. Ako sankcia bol stanovený trest smrti obesením. Predmetný zákon zostal v platnosti až do obdobia justiniánskeho práva. R. 77 pred Kr. vydal prétor M.T.Lucullus prétorský edikt, ktorý mal skoncovať s neustále sa zvyšujúcim nárastom lúpežných prepadnutí. Obsah tohto ediktu predkladá Ulpian v D. 47, 8, 2 pr.: „Ak mi bude oznámená akákoľvek strata na majetku alebo iná škoda bude spôsobená úmyselným protiprávnym konaním ozbrojenou osobou na inej osobe alebo jej majetku a ak bude vec odobratá násilím, udelím žalobu proti takejto osobe (*actio vi bonorum raptorum*) a poskytnem ju tej osobe, ktorá mi túto neprávosť oznámila. Justiniánski kompilátori Inštitúcií skonštatovali, že kto cudziu vec ulúpi, nepochybne už zodpovedá za krádež, položiť si pritom rečnícku otázku: „Lebo, kto viac odcudzí cudziu vec proti vôli vlastníka ako tá osoba, ktorá ju násilím odnesie? Preto sa o lúpeži oprávnené hovorí ako o bezohľadnej krádeži...“. Prétorský edikt síce vo svojich ustanoveniach výslovne uvádzal, že musí ísť o úmyselné protiprávne konanie ozbrojenou osobou za použitia násilia, ale neskoršia rímsko-právna veda aplikujúc v tejto súvislosti *interpretatio extensiva* rovnakým spôsobom právne posudzovala aj tie prípady, v ktorých nedošlo k použitiu násilia, ale zlomyseľnosť konajúceho sa prejavila podvodným konaním, úskokom alebo ľst'ou. Kto mohol byť aktívne legitimovaný pri *actio vi bonorum raptorum*? Nebolo nevyhnutnou podmienkou, *sine qua non*, aby predmetná žaloba prislúchala iba vlastníkovi násilím odcudzenej veci. Rozhodujúcim kritériom bola skutočnosť, že aktívne legitimovaný musel hodnoverným spôsobom preukázať, že bolo v jeho záujme, aby mu vec nebola násilím odňatá. Mohlo pritom ísť aj o vypožičiavateľa, uschovávatel'a, nájomcu, dobromyseľného držiteľ'a, ususfruktuára alebo dokonca aj o osobu, ktorej vec bola iným, ešte len prisľúbená. Je iba logické, že v týchto prípadoch žaloba smerovala nie na dosiahnutie vlastníctva k veci, ale na pokutu. Osobitnou súčasťou ďalšieho préorského ediktu nepriamo súvisiaceho s lúpežou, boli ustanovenia venované právnomu posudzovaniu škody vzniknutej počas obdobia nepokojov a protiprávných konaní spáchaných počas požiarov, zničenia alebo stroskotania lodí. Predmetné ustanovenia sa netýkali už priamo lúpeže, ale upravovali situácie, v ktorých došlo ku vzniku škody na majetku rímskych občanov počas obdobia nepokojov. Pre posúdenie, či ide o „nepokoj“ alebo nie, bolo relevantné aj právne stanovisko právnika Labeona: „...Je bádať veľký rozdiel medzi nepokojmi a bitkou... Pre nepokoje je charakteristické zoskupenie viacerých ľudí, kým pri bitke sa v zásade jedná

²⁵ Z gréckeho slova *latron*, ktoré môžeme preložiť ako žold. Synonymne to mohli byť aj *praedones* seu *grassatores*.

o spor medzi dvoma osobami“²⁶. Niektorí právnici považovali aj účasť troch, resp. štyroch osôb za nedostatočný počet. Zodpovedným podľa tohto ediktu nebol iba ten, kto podnecoval alebo vyvolával nepokoje, ale aj osoba, ktorá svojou prítomnosťou vyvolala nepokoj už len tým, že iná osoba začala burcovať ostatných občanov. Rozhodujúca bola teda skutočnosť, že škoda vznikla počas obdobia nepokojov s úmyslom páchatel'a spôsobiť škodu, a nie iba samotné vyvolanie nepokoja²⁷.

Použitá literatúra

1. BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, Praha 1981
2. BAŠISTA, P.: *Leges Iuliae*, Košice 2012
3. BAUMANN, R.A.: Crime and Punishment in Ancient Rome, London-New York 1996
4. BEDERMAN, D.J.: International Law in Antiquity, Cambridge, 2001
5. BLAHO, P.: Justiniánske Inštitúcie, Bratislava 2000
6. GRUEN, E. S.: The Last Generation of Roman Republic, University of California Press, London, 1995
7. HONORÉ, T.: Emperors and Lawyers, London 1981
8. KINCL, J.: Deset slavných procesů Marca Tullia, C.H.Beck, Praha, 1997
9. KUNKEL, W.: An Introduction to Roman Legal and Constitutional History, Oxford 1966
10. NIEDERMAYER, H.: Crimen plagii und crimen violentiae, Studi in onore di Pietro Bonfante II., Milano, 1930
11. RIGGSBY, A. M.: Crime and Community in Ciceronian Rome, University of Texas Press, Austin, 1999
12. ROBINSON, O.F.: The Criminal Law of Ancient Rome, Baltimore-London 1995
13. SKŘEJPEK, M.: Ius et religio. Právo a náboženství ve starověkém Římě, Pelhřimov 1999
14. SKŘEJPEK, M.: Poodkryté tváře římského práva, Praha 2006
15. SMITH, W.: Dictionary of Greek and Roman antiquities, London 1875
16. STEIN, P.: Roman Law in European History, Oxford 1999
17. URFUS, V.: Historické základy novodobého práva soukromého, Praha 1994
18. VAŇKOVÁ, J.: Rímske reálie pre právnikov, Bratislava 2010

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.
Zamestnávateľ: Katedra dejín štátu a práva, UPJŠ Právnická fakulta Košice, 040 01 Košice
E-mail: vladimir.vrana@upjs.sk

²⁶ Pozri Ulp. D 47,8,4,3.

²⁷ K tomu porov.: Ulp. D 47,8,4,6.

JUDGEMENT OF THE CONSTITUTIONAL COURT AS A REASON FOR THE RENEWAL OF CRIMINAL PROCEEDINGS (ALSO IN THE CONTEXT OF THE SUBSIDIARITY OF CONSTITUTIONAL JUDICIARY ACTIVITY)^{1 2}

NÁLEZ ÚSTAVNÉHO SÚDU AKO DÔVOD OBNOVY TRESTNÉHO KONANIA (AJ V KONTEXTE SUBSIDIARITY ČINNOSTI ÚSTAVNÉHO SÚDNICTVA)

Lukáš Tomaš

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstrakt

V predložennom príspevku autor koncentruje pozornosť na nález Ústavného súdu SR ako dôvod pre obnovu trestného konania. V tomto smere porovnáva normatívnu reguláciu obsiahnutú v zákone o Ústavnom súde SR a v Trestnom poriadku, pričom zameriava sa na spoločné znaky a diferenciačné črty. Skúma otázku, či nález Ústavného súdu SR má byť dôvodom obnovy konania ex lege (formálny aspekt), alebo či je potrebné skúmať aj materiálnu podmienku spočívajúcu v spôsobilosti nálezu privodiť iné rozhodnutie o vine, resp. treste. Následne sa zamýšľa nad opodstatnenosťou právnej úpravy zákona o Ústavnom súde SR, ktorá zveruje do kompetencie Ústavného súdu SR rozhodovať o tom, či je nález vydaný v konaní podľa čl. 125 ods. 1 Ústavy SR spôsobilým dôvodom obnovy trestného procesu.

Kľúčové slová: ústavné súdnictvo, konanie o súlade právnych predpisov, nález, trestné konanie, obnova konania

Abstract

In the submitted paper, the author focuses on the Constitutional Court of the Slovak Republic's ruling as a reason for the reopening of criminal proceedings. In this context, the author compares the normative regulation contained in the Constitutional Court Act and the Code of Criminal Procedure, highlighting common features and distinguishing aspects. The paper examines whether the Constitutional Court's judgement should be a reason for reopening proceedings ex lege (a formal aspect) or whether it is necessary to also assess the material condition of the judgement's ability to bring about a different decision regarding guilt or punishment. Subsequently, the author reflects on the appropriateness of the legal regulation in the Constitutional Court Act, which grants the Constitutional Court the competence to decide whether a judgement issued under Article 125(1) of the Constitution of the Slovak Republic constitutes a valid reason for reopening criminal proceedings.

Key words: constitutional judiciary, proceedings on compliance with legal regulations, judgement, criminal proceedings, renewal of proceedings

¹ This article is funded by “EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan of the Slovak Republic under project no. 09I03-03-V05-00008.”

² This paper is a translation of a previously published contribution: TOMAŠ, L. Nález ústavného súdu ako dôvod obnovy trestného konania (aj v kontexte subsidiarity činnosti ústavného súdnictva). In Ústavné dni 13. Konanie o súlade právnych predpisov - návrhové oprávnenie a účinky rozhodnutí ústavného súdu. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress UPJŠ, 2025, s. 269-283.

1.

The renewal of criminal proceedings is an extraordinary remedy that allows for the correction of a final decision in a criminal case when it contradicts the factual circumstances due to newly discovered facts or evidence. These facts or evidence were unknown to the court or prosecutor during the original proceedings and therefore could not have been considered in the final decision. At the same time, these are facts or evidence of such gravity that they justify interference with the stability and immutability of legal relationships established as a consequence of a final decision.³ In the words of the Constitutional Court of the Czech Republic,⁴ the purpose of the renewal of criminal proceedings that concluded with a final convicting decision is to eliminate a miscarriage of justice.

The reasons for the renewal of proceedings are normatively systematized within the applicable Code of Criminal Procedure⁵ in Section 394 (1) to (5), with a somewhat specific reason also regulated in Section 93 (1) of the Constitutional Court Act.⁶ The objective of this paper is to formulate reflections on the legal ground for the renewal of proceedings, as codified in Section 93(1) of the Constitutional Court Act, which is contained in a somewhat similar version also in Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure. The author focuses on the relationship (correlation) between the two provisions, which, despite their substantial similarity in content, exhibit certain contextual divergences that do not appear to be entirely justified. Particular attention is paid to the assessment of the capability of a judgement issued in proceedings under Article 125 (1) of the Constitution of the Slovak Republic⁷ (hereinafter referred to as “judgement”) to result in the renewal of criminal proceedings, as entrusted in the final part of Section 93 (1) of the Constitutional Court Act to the competence of the Constitutional Court of the Slovak Republic. This refers to the Constitutional Court of the Slovak Republic's discretionary authority to decide that the loss of effect of a legal regulation—or a part or specific provision thereof—resulting from its judgement does not in itself constitute a reason for renewing proceedings under the Code of Criminal Procedure.

The methodology adopted in this paper draws on standard approaches in social science research, particularly within the field of legal science. It includes the use of analytical and synthetic methods, scientific abstraction, and both inductive and deductive reasoning. A significant role is played by the comparative method, especially in examining the relevant principles of the Constitutional Court Act in relation to those of the Code of Criminal Procedure. The descriptive method is likewise applied to the extent deemed appropriate and necessary.

2.

With reference to Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure, the circumstance previously unknown, as postulated in the context of Section 394 (1) to (3) of the Code of Criminal Procedure, i.e. a reason that may give rise to the necessity for the

³ See ČENTÉŠ, J. Commentary on Section 393 of the Code of Criminal Procedure. In MINÁRIK, Š. et al. Code of Criminal Procedure. A Brief Commentary. Second, revised and supplemented edition. Bratislava: IURA EDITION, 2010, p. 942.

⁴ For example, the ruling of the Constitutional Court of the Czech Republic file no. II. ÚS 2445/08 of 30 July 2009 or the resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic file no. II. ÚS 1364/10 of 9 June 2010.

⁵ Act No. 301/2005 Coll. Code of Criminal Procedure as amended.

⁶ Act No. 314/2018 Coll. on the Constitutional Court of the Slovak Republic and on amendments and supplements to certain acts as amended.

⁷ Constitution of the Slovak Republic No. 460/1992 Coll. as amended by later constitutional acts.

renewal of criminal proceedings is also understood to include the loss of effect of a legal regulation, part thereof, or a particular provision in constitutional judicial proceedings pursuant to Article 125 (3) of the Constitution of the Slovak Republic,⁸ in relation to a judgment issued in criminal proceedings based on the application of such regulation. The cited wording applies under the condition that the final decision issued in criminal proceedings (a judgment or a penal order) has already become final but has not yet been executed in enforcement proceedings. This therefore concerns every final decision for which all imposed penalties and protective measures have not been carried out.⁹ Persons who, for example, have already served an imposed sentence may only be rehabilitated or compensated through a normative legal act or in a special proceeding governed by such an act.¹⁰ Renewal of proceedings is not possible, for instance, in the case where the accused¹¹ seeks it in relation to the original, already executed decision, with reference to the fact that even after the expungement of such conviction, a record of the original proceedings will appear in the full criminal record extract. In contrast, if the original decision had not been executed, a successful renewal of proceedings followed by an acquittal would result in the absence of such a record.¹²

The reason for the renewal of proceedings anticipated in Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure *“responds primarily to the application of such a statutory provision in relation to the convicted person, which was later, in a special type of proceedings before the Constitutional Court of the Slovak Republic, declared to be inconsistent with the Constitution of the Slovak Republic and directly negatively affected the position of the convicted person.”*¹³ In other words, the renewal of proceedings in this case seeks a more favorable assessment of the accused’s conduct compared to the outcome of the original proceedings, and an acquittal is not excluded.¹⁴ Such a situation may arise as a result of the issuance of a so-called cassation or derogative (quasi-derogative)¹⁵ judgement.¹⁶ A legal regulation, part thereof, or its provision that the Constitutional Court of the Slovak Republic has declared to be inconsistent with a legal regulation of higher

⁸ Or a penal order, which, with reference to Section 353 (8) of the Code of Criminal Procedure, has the nature of a convicting judgment.

⁹ Opinion of the President of the Criminal Law Collegium of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. Tpj 11/2013 of 11 March 2013.

¹⁰ Resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic, file no. I. ÚS 358/02 of 8 February 2005.

¹¹ The category “accused” is used in this article in accordance with Section 10 (11) of the Code of Criminal Procedure, according to which, unless the nature of the matter implies otherwise, the term also includes the indicted and the convicted.

¹² See the resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic, file no. I. ÚS 639/12 of 26 March 2012.

¹³ Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. 3Tost/2/2023 of 3 May 2023.

¹⁴ MIHALOV, J. Commentary on Section 93 of the Constitutional Court Act of the Slovak Republic. In MACEJKOVÁ, I. – BÁRÁNY, E. – BARICOVÁ, J. – FIAČAN, I. – HOLLÄNDER, P. – SVÁK, J. et al. Constitutional Court Act of the Slovak Republic. Commentary. Bratislava: C. H. Beck, 2020, p. 782.

¹⁵ In legal scholarship, it is not entirely settled whether the rulings in question can be classified as so-called derogative or rather as so-called quasi-derogative. The essence of the distinction lies in the fact that the Constitutional Court of the Slovak Republic does not have the direct power to derogate (repeal) constitutional legislation, because Article 125 (3) of the Constitution of the Slovak Republic clearly distinguishes between the loss of effect of unconstitutional legislation and the loss of its validity. T. Ealík leans toward the adjective “derogative” ruling, for example in EALÍK, T. General and Individual Effects of Derogative Rulings of the Constitutional Court of the Slovak Republic. In *Justičná revue*, 2018, vol. 70, no. 6–7, p. 711, or in EALÍK, T. Derogation of Legal Regulations by the Constitutional Court of the Slovak Republic. In ANDRAŠKO, J. – HAMUĽÁK, J. (eds.) Bratislava Legal Forum 2018. Constituent Power versus Constitutional Review. Bratislava: Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2018, p. 92 et seq. See also TOMÁŠ, L. – TEKELI, J. Municipal Law. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022, p. 132 and p. 138.

¹⁶ See BALOČKO, M. Renewal of Criminal Proceedings (Doctoral Dissertation). Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, 2025.

legal force shall lose effect on the date the judgement is promulgated in the Collection of Laws of the Slovak Republic. An example of cassation-type interventions in the system of criminal-law regulation from the past is the judgement under file no. PL. ÚS 106/2011 of 28 November 2012, by which the Constitutional Court of the Slovak Republic declared that the then-effective wording of Section 41 (2) of the Criminal Code¹⁷ the words in the text after the semicolon “*the court shall impose a sentence on the offender exceeding one half of the thus determined range of imprisonment*” was not in accordance with Article 1 of the Constitution of the Slovak Republic. Another example is the judgement under file ref. no. PL. ÚS 1/2021 of 27 September 2023, in which the Constitutional Court of the Slovak Republic established that the former Sections 58 (2) and (3) of the Criminal Code were not in conformity with Article 1 (1), Article 13 (4), Article 16 (2), and Article 20 (1) of the Constitution of the Slovak Republic.

A reason for the renewal of proceedings similar to the reason under Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure is set out in Section 93 (1) of the Constitutional Court Act. According to this provision: “*If a court in criminal proceedings issued a judgment based on a legal regulation, or a part or provision thereof, which later lost its effect pursuant to Article 125(3) of the Constitution, and this judgment became final but was not executed, the loss of effect of such legal regulation, part, or provision shall constitute grounds for the renewal of proceedings under the Code of Criminal Procedure, unless the Constitutional Court decides otherwise.*” From the perspective of potential procedural consequences, it is necessary and appropriate to examine the mutual relationship between these two grounds, which at first glance appear almost identical. The starting points must be sought and found both in the development of decision-making practice and in the context of various legislative changes in the field of criminal procedure and constitutional judicial proceedings.

According to earlier conclusions of the Supreme Court of the Slovak Republic,¹⁸ a judgement cannot be “*a new fact previously unknown to the court*” within the meaning of Section 394 (1) of the Code of Criminal Procedure and thus only one of the conditions for the renewal of proceedings, because if an application for permission to renew proceedings is filed on this basis, it constitutes a **reason for the renewal of proceedings “ex lege”**. That means it is a reason for the renewal of proceedings directly on the basis of, at the time of the issuance of the referenced conclusions of the Supreme Court of the Slovak Republic, the then-effective Section 41b (1) of the Act on the Organization of the Constitutional Court, Proceedings Before It, and the Status of Its Judges.¹⁹ The content of this provision is now, with certain amendments, incorporated into the already cited Section 93 (1) of the Constitutional Court Act. The essential modification lies particularly in the introduction of the discretionary power of the Constitutional Court of the Slovak Republic to decide that a

¹⁷ Act No. 300/2005 Coll. Criminal Code as amended.

¹⁸ Opinion of the Criminal Law Collegium of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. Tpj 44/2013 of 26 November 2013. See also MAŠLANYOVÁ, D. The Aspiration Principle in Criminal Proceedings Decisions. In ŠIMOVČEK, I. – DESET, M. (eds.) Court Decisions in Criminal Proceedings. Collection of papers published within the grant project: “Revision of Decisions in Criminal Proceedings,” approved for the research team of the Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, University of Trnava in Trnava, and the Department of Criminal Law, Criminology, Criminalistics and Forensic Disciplines, Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica, under the leadership of Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., by the Commission for Economic and Legal Sciences of the Scientific Grant Agency of the Ministry of Education of the Slovak Republic under no. 1/0043/14. Trnava: University of Trnava in Trnava, Faculty of Law, 2014, p. 67 et seq.

¹⁹ Act of the National Council of the Slovak Republic No. 38/1993 Coll. on the Organization of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on Proceedings Before It and on the Status of Its Judges, as amended.

judgement shall not be a reason for the renewal of proceedings (“... *unless the Constitutional Court decides otherwise*”).

More specifically stated, if an application for permission to renew proceedings were filed in a case that was concluded with a final decision based solely on the facts anticipated in the current Section 93 (1) of the Constitutional Court Act or Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure, then under earlier conclusions of the Supreme Court of the Slovak Republic,²⁰ the fulfilment of the conditions for the renewal of proceedings is **already established in these provisions**. Therefore, a general court may not examine the fulfilment of other conditions referred to in Section 394 (1) of the Code of Criminal Procedure but shall permit the renewal of proceedings pursuant to Section 394 (1) of the Code of Criminal Procedure on the *basis of the reason stated in Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure and Section 93 (1) of the Constitutional Court Act*. Therefore, the renewal of proceedings is granted based on a formal condition—namely, the judgement—and the general court is not permitted to consider substantive issues, such as whether the judgement, together with previously known facts and evidence, could justify a different decision regarding guilt or punishment.

The analyzed unifying conclusion of the Supreme Court of the Slovak Republic from 2013 was not received unequivocally, even at the level of the independent judicial authority for the protection of constitutionality. The approach of individual chambers of the Constitutional Court of the Slovak Republic to the issue at hand was not unified,²¹ which was the reason the matter was brought before the Plenum of the Constitutional Court of the Slovak Republic for unification. In 2014,²² the Plenum ultimately concurred with the conclusions of the opinion of the Criminal Law Collegium of the Supreme Court of the Slovak Republic from 2013, providing a rather simple and, above all, repetitive reasoning, according to which the opinion ensures full protection of the fundamental rights and freedoms of the affected individuals and is therefore fully applicable not only in proceedings before general courts but also in proceedings before the Constitutional Court of the Slovak Republic. Two dissenting opinions were attached to the aforementioned plenary resolution.²³ The dissenting opinion of R. Tkáčik succinctly expresses a predominantly criminal-procedural and economic concern with the indicated approach: “... *when courts decide on granting the renewal of proceedings due to the annulment of part of the asperation principle, it is necessary, except in cases where the imposed penalties were higher than the upper limit of the penalty range before its modification under the asperation principle, to leave it to their discretion whether they carefully assess each such case (the length of the sentence) already when deciding on the renewal of proceedings, or whether they ‘obligatorily’ permit the renewal of proceedings in every case, as follows from the opinion of the Constitutional Court.*”

²⁰ Opinion of the Criminal Law Collegium of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. Tpj 44/2013 of 26 November 2013.

²¹ See the resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. I. ÚS 673/2013 of 13 November 2013, as well as the resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. I. ÚS 724/2013 of 11 December 2013, and from the opposite side of the opinion spectrum, the resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. IV. ÚS 99/2014 of 19 February 2014, as well as the resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. IV. ÚS 110/2014 of 19 February 2014.

²² Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. PLz. ÚS 2/2014 of 7 May 2014.

²³ Dissenting opinions of Milan Ealík and Rudolf Tkáčik to the resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. PLz. ÚS 2/2014 of 7 May 2014.

The conclusions of the Supreme Court of the Slovak Republic from 2013 and the prevailing approach of the Constitutional Court of the Slovak Republic from 2014 were issued in relation to Section 41b (1) of the Act on the Organization of the Constitutional Court, Proceedings Before It, and the Status of Its Judges, which was effective until 28 February 2019. At that time, the Code of Criminal Procedure did not contain a corresponding reason for the renewal of proceedings. It was only with effect from 1 March 2019 that the provisions introduced in Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure and Section 93 (1) of the Constitutional Court Act became valid. One may consider whether the opinion of the Criminal Law Collegium of the Supreme Court of the Slovak Republic, file ref. no. Tpj 44/2013 of 26 November 2013, and the Ruling of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. PLz. ÚS 2/2014 of 7 May 2014, correspond to Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure. Section 394 of the Code of Criminal Procedure, both in (a) concerning a decision of the European Court of Human Rights (hereinafter “ECtHR”) and in (b) concerning a judgement as a reason for the renewal of proceedings, in its opening clause clearly refers to **a fact previously unknown as defined in Section 394 (1) to (3) of the Code of Criminal Procedure**. By analogy, applying the later conclusions of the Supreme Court of the Slovak Republic²⁴ from 2021, delivered in relation to an ECtHR decision as a ground for the renewal of proceedings, to the use of a judgement as a ground for renewal, it is evident that a judgement constitutes a new fact previously unknown under the preceding paragraphs of Section 394 of the Code of Criminal Procedure. Nor does Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure suggest that the general court, alongside the formal condition represented by the judgement, should not also assess the material condition — that is, whether the judgement, as a new fact, is also capable of leading to the consequence prescribed by law, namely a different decision on guilt or punishment. It should also be added that although Section 93 (1) of the Constitutional Court Act does not explicitly refer to the circumstances under Section 394 (1) to (3) of the Code of Criminal Procedure, it clearly invokes a “reason for the renewal of proceedings under the Code of Criminal Procedure.” What is essential is that, under the changed legislative conditions since 2019, this reference acquires new significance because it may be interpreted as a reference to the Code of Criminal Procedure as a whole, including the (newly) introduced, nearly identical ground for renewal under Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure. The reference to the facts under Section 394 (1) to (3) of the Code of Criminal Procedure is, in fact, embedded within Section 394 (4) (b) itself. These considerations support the classification of a judgement as a discretionary ground for the renewal of proceedings. In this light, it is a ground that also requires the general court to assess the material conditions stipulated in Section 394 (1) to (3) of the Code of Criminal Procedure.

The presented considerations are not without counterarguments. Following accordingly²⁵ from additional conclusions of the Supreme Court of the Slovak Republic from 2013, the legislature in Section 93 (1) of the Constitutional Court Act, while adopting the previously valid regulation, did not state that a judgement is a “*reason to file an application for permission to renew proceedings*,” but determined that the stated

²⁴ Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. 4Tost/37/2021 of 23 November 2021.

²⁵ Taking into account the replacement of the Act on the Organization of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on Proceedings Before It and on the Status of Its Judges.

circumstance “*is a reason for the renewal of proceedings.*”²⁶ These arguments generally support the classification of a judgement as a mandatory reason for the renewal of proceedings. From this perspective, it is a reason that does not require the general court to examine the material conditions set forth in Section 394 (1) to (3) of the Code of Criminal Procedure. These considerations are further reinforced by the already mentioned provision introduced alongside Section 93 (1) of the Constitutional Court Act, according to which the Constitutional Court of the Slovak Republic may, when issuing a judgement, “... *decide otherwise.*”²⁷ That is, the Constitutional Court of the Slovak Republic may determine that the judgement will not constitute a reason for the renewal of proceedings; otherwise, the renewal must be granted. Thus, if the judgement were generally considered a discretionary (*ex lege*) reason for the renewal of proceedings, the power to assess its potential to bring about a different decision on guilt or punishment would always lie with the general court, and the indicated clause on the Constitutional Court’s ability to “... *decide otherwise*” (*ex actu*) would become redundant.²⁸ In such a case, the constitutional discretion in the application of law would be unnecessary. It should be noted that such a provision is absent in the case of ECtHR judgments under Section 394 (4) (a) of the Code of Criminal Procedure.

Continuing in this line of thought, the power of the Constitutional Court of the Slovak Republic to “*decide otherwise*” within the meaning of Section 93 (1) of the Constitutional Court Act allows for a dual interpretation of “*different decision-making.*” Consequently, three procedural scenarios can be considered:

- 1) If the Constitutional Court of the Slovak Republic ***does not decide otherwise, the judgement is a mandatory reason for granting the renewal of proceedings.*** In this situation, the judgement would be a “reason for the renewal of proceedings,” not merely a “reason to apply for the renewal of proceedings.” In such a case, the general court, provided that an application for renewal is submitted, would effectively act only as an executor of the Constitutional Court’s will, because it would not conduct proceedings on the permission to renew.²⁹ Instead, the proceedings would mandatorily continue directly within the criminal case renewed as a result of the judgement.
- 2) If the Constitutional Court of the Slovak Republic ***decides otherwise, meaning that the judgement is a discretionary reason for granting the renewal of proceedings,*** it essentially establishes, on a general level, the potential capability of

²⁶ Opinion of the Criminal Law Collegium of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. Tpj 44/2013 of 26 November 2013.

²⁷ From a historical and comparative perspective, this differs from the original provision contained in Section 41b (1) of the Act on the Organization of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on Proceedings Before It and on the Status of Its Judges, introduced with effect from 22 December 1995 by the amendment enacted by Act of the National Council of the Slovak Republic No. 293/1995 Coll., which did not contain such an additional clause.

²⁸ It remains unclear why this additional clause is included in the Constitutional Court Act of the Slovak Republic and for what reason it is absent from the criminal procedural regulation.

²⁹ From a procedural point of view, the renewal of proceedings consists of two traditional stages. The first stage is the proceedings on the application for permission to renew proceedings (*iudicium rescindens*), in which the question is whether the conditions are met for the case to be reconsidered on the merits, that is, whether the application for permission to renew will be rejected, dismissed, or whether the renewal will be granted. If permission is granted, the case is newly examined and decided on the merits (*renewed proceedings – iudicium rescissorium*). See for example: RŮŽEK, A. Renewal of Proceedings. In RŮŽEK, A. et al. Czechoslovak Criminal Procedure. Bratislava: Obzor, 1971, p. 309 et seq.; PUCHALLA, M. Review Proceedings. In OLEJ, J. – ROMŽA, S. – ČOPKO, P. – PUCHALLA, M. Criminal Procedural Law. Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, 2012, p. 256 et seq.; JALČ, A. Review Proceedings. In ŠIMOVČEK, I. et al. Criminal Procedural Law. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, p. 315 et seq.

the judgement to give rise to proceedings on permission to renew a specific case. The Constitutional Court thereby issues a guideline to the general court that the renewal of proceedings is not to be granted on a mandatory basis. In this situation, the judgement is not a “reason for the renewal of proceedings,” but rather a “reason to apply for the renewal of proceedings.” Under these procedural coordinates, after the submission of an application for permission to renew, the general court would conduct proceedings to decide on the renewal, perform the necessary inquiries (e.g., hearing the accused), and assess the material relevance of the judgement to the particular final criminal matter. Subsequently, the court could either (i) reject the application or (ii) grant the renewal; in the latter case, the designated judge would proceed with the renewed criminal process.

- 3) If the Constitutional Court of the Slovak Republic **decides otherwise in the sense that the judgement is not even a discretionary reason for granting the renewal of proceedings**, it excludes the capability of the judgement to initiate either proceedings on permission to renew or the renewed proceedings themselves — in a general sense and with final authority. In such a case, the matter never reaches the general court. The judgement is neither a “reason for the renewal of proceedings” nor a “reason to apply for the renewal of proceedings.” An example of such a procedural situation could be a judgement declaring the unconstitutionality of a particular provision of procedural criminal law, the application of which did not lead to a violation of fundamental rights and freedoms and was not reflected in the relevant judgment³⁰ or penal order.

3.

In the case of a judgement as an absolutely mandatory reason for the renewal of proceedings, the situation feared by the minority opinion of the First Chamber of the Constitutional Court of the Slovak Republic in 2013 could arise, namely “... *excessive, formal, and purposeless re-evaluation of final decisions in criminal matters, which would be reviewed without further inquiry based on applications submitted by convicted persons, even though it is already clear from all the circumstances in the renewal proceedings that the renewal cannot bring about a different or more favourable result for the convicted person.*”³¹ Over time, the legislature apparently became aware of this, but in 2019 introduced two legal provisions to address the issue, which contradict one another. In other words, in the case of a judgement, not only (i) the formal condition for the renewal of proceedings, based on the judgement’s mere existence, should be examined, but also (ii) the material condition of whether the judgement is capable of leading to a different decision in the original case. The remaining question is whether the authority to decide on the fulfilment of this material condition lies with (i) the Constitutional Court of the Slovak Republic or (ii) the general courts. **In other words, it is necessary to resolve the conflict between (i) Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure, according to which a judgement is a discretionary reason for the renewal of proceedings and the assessment of its capacity to bring about renewal lies within the jurisdiction of the general courts, and (ii) Section 93 (1) of the Constitutional Court Act, according to**

³⁰ LALÍK, M. – LALÍK, T. Constitutional Court Act of the Slovak Republic. Commentary. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, p. 318.

³¹ Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. I. ÚS 673/2013 of 13 November 2013 and resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. I. ÚS 724/2013 of 11 December 2013.

which a judgement is, in general, a mandatory reason for the renewal of proceedings, while the potential assessment of its different capacity belongs to the Constitutional Court. It should also be noted that both provisions came into effect on the same day, which in terms of legal consequences means that the interpretive rule “a later law repeals an earlier one (*lex posterior derogat legi priori*)” cannot be applied.

It may be argued that the assessment of a judgement in terms of its ability and strength to trigger renewed criminal proceedings should fall within the procedural competence of the general courts, which are primarily charged with applying sub-constitutional law, and not within the authority of constitutional judiciary, as currently permitted by Section 93 (1) of the Constitutional Court Act. Otherwise, decision-making intervention by the Constitutional Court results in certain procedural irregularities, namely deviations from the two usual stages of the renewal process, which are (i) the proceedings on permission to renew (renewal stage) and (ii) the proceedings after permission is granted (renewed stage).

If the Constitutional Court of the Slovak Republic does not decide on the strength and significance of its judgement, the renewal of proceedings before the general court would be mandatory under Section 93 (1) of the Constitutional Court Act. In such a case, the renewal would not consist of the traditional two stages, but unusually only of a single stage, within the competence of the general court. The general court would have to proceed directly in the renewed proceedings (*iudicium rescissorium*), without the prior step of proceedings on permission to renew. In other words, before the general court, the proceedings on permission to renew and the renewed proceedings would merge into a single stage of abbreviated proceedings, which would ultimately be linked to a new decision on the merits. Earlier legislation, for example the Code of Criminal Procedure of 1896 (Statutory Article No. XXXIII/1896), in force in the territory of present-day Slovakia until 1950, did permit abbreviated proceedings, but unlike the current Code of Criminal Procedure, it (i) expressly regulated them and (ii) did so in entirely different contexts.³²

In the case where the Constitutional Court of the Slovak Republic, pursuant to Section 93 (1) of the Constitutional Court Act, decides that the judgement is a potential reason for the renewal of proceedings, the overall procedural course would not consist of the traditional two stages, but again, somewhat anomalously, of three stages. In this sense, the Constitutional Court would first, in the initial stage, decide whether the judgement remains a mandatory reason or whether it is to be reclassified as a discretionary reason for the renewal of proceedings. In doing so, it would conduct a general preliminary proceeding on the capacity of the judgement to give rise to an application for the renewal of proceedings before the general court, on its own initiative (*ex officio*), regardless of the specific cases that may be affected by the judgement. Subsequently, the general court, acting on the principle of party disposition and based on a possible application for permission to renew proceedings, would conduct, in the second stage, its own proceedings to assess whether the judgment is capable of leading to a different decision on guilt and punishment in the specific case (*iudicium rescindens*), carrying out the necessary procedural steps according to the nature of the matter. This could, for example, involve preliminary investigation under Section 398 of the Code of Criminal Procedure.³³ If a positive conclusion were reached at

³² See Section 457 of the Code of Criminal Procedure of 1896.

³³ See MEZEI, M. Commentary on Section 398 of the Code of Criminal Procedure. In ČENTÉŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. et al. Code of Criminal Procedure II. Sections 196–569. Bratislava: C. H. Beck, 2021, p. 804 et seq.

this stage, the third stage would then be carried out before the trial judge, namely the renewed criminal proceedings (*iudicium rescissorium*).

If the Constitutional Court of the Slovak Republic decided that the judgement is neither a mandatory nor a discretionary reason for the renewal of proceedings, the renewal would again not consist of the traditional two stages, but unusually, always only of a single stage, this time carried out under the jurisdiction of the Constitutional Court. In this procedural situation, the Constitutional Court would essentially, on its own and without any application, conduct proceedings on the renewal of any potentially affected criminal case, with a negative outcome. In doing so, it would categorically exclude the possibility of submitting an application for the renewal of proceedings due to its judgement before the general court. The general court would therefore, in no case, be able to decide on the permission to renew the proceedings or conduct the renewed proceedings stage.

The legislative principle embodied in Section 93 (1) of the Constitutional Court Act, in addition to the anomalies described above, may also result in the Constitutional Court unduly replacing or substituting the jurisdiction of criminal courts in applying criminal law within the context of renewal of criminal proceedings. This leads to general tension with the principle of subsidiarity in the functioning of constitutional judiciary, which presumes that a higher-level authority should not make decisions in a regulatory domain (whether generally or individually binding) in which a lower-level authority is effectively competent to decide.³⁴ Under the principle of subsidiarity, the authority best suited to make an effective decision should have jurisdiction to do so.³⁵ This is illustrated by the fact that the capacity of a decision of the ECtHR, that is, an individual legal act originating from a supranational judicial body, to bring about the renewal of criminal proceedings is decided by a lower domestic criminal authority (the general court, particularly the district court), whereas the capacity of a comparable decision from a domestic authority (a judgement) is assessed by the Constitutional Court itself, that is, a high judicial body standing outside the system of criminal courts.

It is not possible to rule out the recurrence of past cases in which the judicial practice of criminal courts diverged on the question of whether a judgement was capable of initiating the renewal of criminal proceedings in substantively related or similar matters. To address inconsistency in judicial decision-making, the law provides mechanisms (prospects) for unifying interventions in the case law of general courts. These fall within the competence of the highest authorities in criminal justice. In other words, according to the consistent case law of the Constitutional Court of the Slovak Republic, *"it is not within the Constitutional Court's competence to intervene in the unification of the case law of general courts and thereby substitute the function entrusted to general courts by Act No. 757/2004 Coll. on Courts and on amendments to certain acts, as amended."*³⁶

³⁴ As L. Mészáros states, the term "subsidiarity" originates from papal encyclicals (Latin *subsidium* – assistance) and refers to a principle of social organization where the higher level of society is to be based on the lower one. In other words, the transfer of powers to a higher level should occur only when the lower level is not capable of ensuring their effective exercise. See MÉSZÁROS, L. The Principle of Subsidiarity in the Decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic. In *Access to Justice – Barriers and Solutions 5. The Principle of Subsidiarity in Judicial Decision-Making*. Poniky: Centre for Support of Local Activism, 2005, p. 12.

³⁵ PROCHÁZKA, R. Subsidiarity – A Principle of Competence or a Principle of Substantive Justification? In *Access to Justice – Barriers and Solutions 5. The Principle of Subsidiarity in Judicial Decision-Making*. Poniky: Centre for Support of Local Activism, 2005, p. 2.

³⁶ For example, resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file no. III. ÚS 43/2024 of 25 January 2024.

Finally, it is necessary to consider how to resolve the tension between Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure and Section 93 (1) of the Constitutional Court Act from a legislative and technical perspective, in favour of giving precedence to the solution contained in Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure. I believe that the wording of Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure does not necessarily require amendment. As for Section 93 (1) of the Constitutional Court Act, this provision is largely duplicative of Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure. It would therefore be appropriate to reduce it normatively so that it becomes essentially a reference to Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure. For example, it might read as follows: *"If a court in criminal proceedings issued a judgment based on a legal regulation, part of it, or a specific provision which later lost effect pursuant to Article 125 (3) of the Constitution, and the judgment became final but was not executed, the procedure shall follow Section 394 (4) (b) of the Code of Criminal Procedure."* By giving preference to this approach, the capacity of a judgement to trigger renewal would be assessed in the stage of proceedings on permission to renew by general courts, taking into account the material implications of the judgement. If applicable, this could then be followed by the usual second stage, that is, the renewed proceedings. Any inconsistencies in the decision-making practice of general courts would be addressed primarily through unification procedures entrusted to the highest judicial authorities in criminal law.

Bibliography

1. BALOČKO, M.: Renewal of Criminal Proceedings (Doctoral thesis). Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, 2025.
2. ČENTÉŠ, J. – KURILOVSKÁ, L. – ŠIMOVČEK, I. – BURDA, E. et al.: Criminal Procedure Code II. Sections 196 – 569. Bratislava: C. H. Beck, 2021.
3. Dissenting opinion of Milan Ľalík to the Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. PLz. ÚS 2/2014 of 7 May 2014
4. Dissenting opinion of Rudolf Tkáčik to the Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. PLz. ÚS 2/2014 of 7 May 2014
5. Judgment of the Constitutional Court of the Czech Republic, file ref. no. II. ÚS 2445/08 of 30 July 2009
6. ĽALÍK, M. – ĽALÍK T.: Act on the Constitutional Court of the Slovak Republic. Commentary. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019.
7. ĽALÍK, T.: Annulment of Legal Provisions by the Constitutional Court of the Slovak Republic. In ANDRAŠKO, J. – HAMULÁK, J. (eds.) Bratislava Legal Forum 2018. Constituent Power versus Constitutional Review. Bratislava: Comenius University in Bratislava, Faculty of Law, 2018.
8. ĽALÍK, T.: General and Individual Effects of Annulment Judgments of the Constitutional Court of the Slovak Republic. In Judicial Review, 2018, vol. 70, no. 6-7.
9. MACEJKOVÁ, I. – BÁRÁNY, E. – BARICOVÁ, J. – FIAČAN, I. – HOLLÄNDER, P. – SVÁK, J. et al.: Act on the Constitutional Court of the Slovak Republic. Commentary. Bratislava: C. H. Beck, 2020.
10. MAŠLANYOVÁ, D.: The Aspiration Principle in Criminal Proceedings Decisions. In ŠIMOVČEK, I. – DESET, M. (eds.): Court Decisions in Criminal Proceedings. Collection of papers published within the grant project: "Revision of Decisions in Criminal Proceedings", approved by the research team of the Department of Criminal

- Law and Criminology, Faculty of Law, University of Trnava in Trnava and the Department of Criminal Law, Criminology, Criminalistics and Forensic Disciplines, Faculty of Law, Matej Bel University in Banská Bystrica, under the leadership of Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., by the Commission for Economic and Legal Sciences VEDA of the Ministry of Education of the Slovak Republic under no. 1/0043/14. Trnava: University of Trnava in Trnava, Faculty of Law, 2014.
11. MÉSZÁROS, L.: The Principle of Subsidiarity in the Decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic. In Access to Justice – Barriers and Solutions 5. The Principle of Subsidiarity in Judicial Decision-Making. Poniky: Centre for Support of Local Activism, 2005.
 12. MICHALOV, L. – MAJERNÍK, M.: Proper Justification of Applications for the Issuance of Information-Technological Means in Criminal Proceedings. In KŠENŽIGHOVÁ, A. (ed.) Banská Bystrica Castle Days of Law. Proceedings from the 6th International Scientific Conference. Banská Bystrica: Belianum. Publishing House of Matej Bel University in Banská Bystrica, 2024.
 13. MINÁRIK, Š. et al.: Criminal Procedure Code. Concise Commentary. Second, revised and expanded edition. Bratislava: IURA EDITION, 2010.
 14. MOLNÁR, P. – SUDZINA, M. – ČOLLÁK, J.: Protection of Human Values in Procedural Law. Košice: Typopress-printing house, 2023.
 15. OLEJ, J. – ROMŽA, S. – ČOPKO, P. – PUCHALLA, M.: Criminal Procedural Law. Košice: Pavol Jozef Šafárik University in Košice, 2012.
 16. Opinion of the Chair of the Criminal Law Panel of the Supreme Court of the Slovak Republic, file no. Tpj 11/2013 of 11 March 2013
 17. Opinion of the Criminal Law Panel of the Supreme Court of the Slovak Republic, file ref. no. Tpj 44/2013 of 26 November 2013
 18. PROCHÁZKA, R.: Subsidiarity – A Principle of Competence or a Principle of Substantive Justification? In Access to Justice – Barriers and Solutions 5. The Principle of Subsidiarity in Judicial Decision-Making. Poniky: Centre for Support of Local Activism, 2005.
 19. Resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic, file ref. no. I. ÚS 358/02 of 8 February 2005
 20. Resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic, file ref. no. II. ÚS 1364/10 of 9 June 2010
 21. Resolution of the Constitutional Court of the Czech Republic, file ref. no. I. ÚS 639/12 of 26 March 2012
 22. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. I. ÚS 673/2013 of 13 November 2013
 23. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. I. ÚS 724/2013 of 11 December 2013
 24. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. IV. ÚS 99/2014 of 19 February 2014
 25. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. IV. ÚS 110/2014 of 19 February 2014
 26. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. PLz. ÚS 2/2014 of 7 May 2014
 27. Resolution of the Constitutional Court of the Slovak Republic, file ref. no. III. ÚS 43/2024 of 25 January 2024

28. Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic, file ref. no. 4Tost/37/2021 of 23 November 2021
29. Resolution of the Supreme Court of the Slovak Republic, file ref. no. 3Tost/2/2023 of 3 May 2023
30. RŮŽEK, A. et al.: Czechoslovak Criminal Procedure. Bratislava: Obzor, 1971.
31. ŠIMOVČEK, I. et al.: Criminal Procedural Law. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019.
32. SUDZINA, M.: Jurisdiction of Courts in Civil Matters. In Acta Iuridica Cassoviensia 26, 2009.
33. TOMAŠ, L. – TEKELI, J.: Municipal Law. Bratislava: Wolters Kluwer, 2022.

Author's contact details

First name and surname: JUDr. Lukáš Tomaš, PhD.
Job title: Assistant Professor,
Employer: Gustav Radbruch Institute of Legal Theory, Faculty of Law,
Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Kováčska 26, 040
75 Košice, Slovak Republic
E-mail: lukas.tomas@upjs.sk
Phone: +42155234 4144

KONCEPCIA TRESTANIA V KONTEXTE AKTUÁLNEJ TRESTNEJ POLITIKY¹

THE CONCEPT OF PUNISHMENT IN THE CONTEXT OF CURRENT CRIMINAL POLICY

Simona Ferenčíková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Bronislava Vinerová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá koncepciou trestania v kontexte aktuálnej trestnej politiky Slovenskej republiky, pričom reflektuje zmeny vyplývajúce z tzv. veľkej novely Trestného zákona účinnnej od 6. augusta 2024. Autorky analyzujú systém trestných sankcií, zásady ich ukladania a osobitne sa venujú alternatívnym trestom ako nástroju restoratívnej justície. Poukazujú na legislatívne zmeny, ktoré majú za cieľ zvýšiť frekvenciu ukladania alternatívnych trestov, ako aj na štatistické údaje dokumentujúce ich aplikáciu v praxi. Príspevok hodnotí právne mechanizmy trestania z pohľadu proporcionality, spravodlivosti a individualizácie trestu, pričom zdôrazňuje význam posilnenia právnej istoty prostredníctvom zakotvenia zásad trestania priamo v zákone.

Kľúčové slová: trestná politika, alternatívne tresty, zásady trestania, restoratívna justícia, individualizácia trestu

Abstract

The paper addresses the concept of punishment within the framework of the current criminal policy of the Slovak Republic, reflecting the changes introduced by the so-called major amendment to the Criminal Code effective from August 6, 2024. The authors analyze the system of criminal sanctions, the principles of their imposition, and focus particularly on alternative punishments as instruments of restorative justice. They highlight legislative changes aimed at increasing the frequency of alternative sanctions and present statistical data illustrating their practical application. The paper evaluates the legal mechanisms of punishment in terms of proportionality, fairness, and individualization, emphasizing the importance of strengthening legal certainty through the codification of punishment principles directly in the law.

Keywords: criminal policy, alternative punishments, principles of sentencing, restorative justice, individualization of punishment

Úvod

Trestné sankcie ako trestnoprávny prostriedok predstavujú najprísnejšie sankcie v právnom poriadku, čo nepochybne súvisí aj so zásadou subsidiarity trestnoprávnej represie, ale aj so skutočnosťou, že predstavujú najzávažnejší zásah do základných práv a slobôd, čo si navyše vyžaduje ich ukladanie v súlade so zákonom rešpektujúc zásadu zákonnosti trestu. Trestný zákon² (ďalej aj „TZ“) ako základný trestnoprávny kódex upravuje v zmysle zásady *nulla poene sine lege* jednotlivé druhy trestov pre páchatel'ov

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0498/24, Tvorba a nástroje trestnej politiky.

² Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon

fyzické osoby (subsidiárne pre právnické osoby) a jednotlivé druhy ochranných opatrení, ako aj podmienky ich ukladania vo všeobecnej časti. Zavádzanie nových druhov sankcií či modifikáciu podmienok ukladania existujúcich sankcií v rámci trestného zákonodarstva priamo determinuje trestná politika. Súčasné smerovanie trestnej politiky je už dlhodobo zamerané na posilnenie princípov restoratívnej justície. Veľká novela Trestného zákona účinná od 6. augusta 2024 priniesla v otázke podmienok ukladania trestných sankcií viaceré podstatné zmeny, ktoré sa rovnako tak dotkli zásad trestania. Zásady trestania možno považovať za limity tvorby a smerovania trestnej politiky, pričom aktuálna trestná politika ako materiálny prameň trestného práva hmotného, osobitne jej smerovanie, rešpektovalo existenciu etablovaných zásad trestania a znením trestnej legislatívy ich naopak ešte viac posilnilo a akcentovalo. Nakoľko trestná politika nielenže vychádza z existujúcich zásad, v tomto prípade zásad trestania, ale aj kreuje nové, uvítať možno nové ustanovenie § 33a TZ upravujúce všeobecné zásady ukladania sankcií. Efektivitu a účelnosť týchto zmien *pro futuro* verifikuje až aplikačná prax.

1. Trestné sankcie a systém trestov

Pre trestné sankcie je charakteristický dualizmus, bipartícia či dvojkoľajnosť trestných sankcií, ktorá vyplýva priamo z § 31 TZ, v zmysle ktorého sú sankciami tresty a ochranné opatrenia. Tresty sú normatívne ukotvené ako právne následky spáchaného trestného činu a definované ako ujma na osobnej slobode, majetkových alebo iných právach odsúdeného, ktorú môže uložiť páchateľovi len súd podľa tohto zákona za spáchaný trestný čin. Ochranné opatrenia sú normatívne ukotvené ako právne následky spáchaného trestného činu a činu inak trestného a definované ako ujma na osobnej slobode alebo majetku odsúdeného alebo inej osoby, ktorú môže uložiť len súd podľa tohto zákona v záujme ochrany spoločnosti pred trestnými činmi alebo činmi inak trestnými. Z predmetných vymedzení možno rovnako odvodiť osoby, ktorým môžu byť sankcie ukladané, a to najmä v kontexte nositeľov podmienok trestnej zodpovednosti.

Už bolo uvedené, že trestné sankcie predstavujú najzávažnejší zásah do práv a slobôd a že musia byť, rovnako ako trestnoprávna ochrana, subsidiárne, teda rešpektujúce princíp *ultima ratio*. Trestná sankcia má prichádzať do úvahy až subsidiárne, podporne či pomocne, ak štát nemôže uplatniť miernejšiu sankciu, ktorá by spôsobila dotknutej osobe menej intenzívny zásah do jej práv.³ V zmysle uvedeného sa preto trestné sankcie majú uplatňovať až v prípade, ak miernejšie prostriedky nápravy (mimotrestnoprávne prostriedky) sú neúčinné alebo zlyhávajú.

Koncepcia systému trestných sankcií je etablovaná v dvoch základných predpisoch; katalóg trestov pre fyzické osoby je v zmysle zásady zákonnosti trestu zakotvený v Trestnom zákone; katalóg trestov pre právnické osoby je v zmysle zásady zákonnosti trestu zakotvený v zákone o trestnej zodpovednosti právnických osôb. Usporiadanie trestov v rámci katalógu trestov nie je samoučelné, práve naopak, vyjadruje hierarchiu trestov podľa závažnosti postihovaných záujmov, vzájomné vzťahy a väzby medzi jednotlivými trestami.

Aj napriek rôznym legislatívnym návrhom z minulosti a taktiež aktuálnym zmenám možno trest odňatia slobody stále považovať za najprísnejší druh trestu, za najcitlivejší zásah do základných práv a slobôd u fyzických osôb. Zároveň si stále zachováva punc

³ VINEROVÁ, B. *Obmedzovanie slobody prejavu. In Naděje právní vědy 2022: Právní věda v praxi. Západočeská Univerzita v Plzni: Plzeň. s. 787*

univerzality, keďže môže byť uložený za každý trestný čin upravený v osobitnej časti Trestného zákona. Univerzálnosť trestu odňatia slobody do istej miery oslabili zmeny Trestného zákona v otázke podmienok ukladania trestov bez odňatia slobody, ktoré umožňujú ukladať tieto druhy trestov ako alternatívne alebo samostatné tresty.

Rovnako tak systematika trestov, ktoré možno ukladať mladistvým páchatelom, nie je samoúčelná, ale akcentuje osobitné postavenie mladistvých páchatelov ako subjektov trestnej zodpovednosti a rešpektuje vo vzťahu k trestu odňatia slobody princíp *ultima ratio*.

Osobitná kategória trestov - tzv. alternatívnych trestov získava čoraz väčšiu pozornosť v smerovaní trestnej politiky štátu. Prvopočiatky alternatívnych trestov vieme etablovať do účinnosti rekodifikácie trestného práva hmotného, ktorej výsledky boli stelesnené v prijatí Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. s účinnosťou od 1. januára 2006. Stále si zachovávajú svoj koncept, a síce, že ide o „*tresty, ktoré bez toho, aby boli spojené s odňatím slobody, zaručujú splnenie účelu trestu rovnako, ako keby bol na odsúdenom vykonaný nepodmienečný trest odňatia slobody*.“⁴ Medzi alternatívne tresty radíme trest domáceho väzenia podľa § 53 TZ; trest povinnej práce podľa § 54 a 55 TZ; peňažný trest podľa § 56 a 57 TZ a trest zákazu účasti na verejných podujatiach podľa § 62a TZ. Niektorí autori za alternatívne tresty považujú aj inštitút podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody upravený v § 49 a § 50 TZ a inštitút podmiennečného odkladu výkonu trestu s probačným dohľadom podľa § 51 a § 52 TZ. Podľa nášho názoru však podmiennečný odklad výkonu trestu alebo podmiennečný odklad výkonu trestu s probačným dohľadom nepredstavujú samostatný druh trestu, ktorý by bol enumerovaný v § 32 TZ v rámci katalógu trestov pre fyzické osoby, ale ide výlučne o jednu z foriem výkonu trestu odňatia slobody, ktorý svoje miesto v katalógu trestov pre fyzické osoby má.

2. Zásady ukladania trestov u fyzických osôb v kontexte súčasnej trestnej politiky

Koncepcia trestania fyzických osôb je determinovaná aktuálnym smerovaním trestnej politiky, ktorá ako materiálny prameň ovplyvnila normotvorbu v rámci tzv. veľkej novely Trestného zákona, ktorej výsledky nadobudli účinnosť 6. augusta 2024.

Základnú myšlienku zmeny koncepcie trestania popisuje samotná dôvodová správa k zákonu č. 40/2024 Z. z.⁵ Zmeny v koncepcii trestnoprávneho postihu vychádzajú z tézy, že účel trestu, ktorým je v prvom rade ochrana spoločnosti, možno u niektorých odsúdených zabezpečiť aj inak ako prostredníctvom nepodmienečného trestu odňatia slobody či samotného trestu odňatia slobody vo všeobecnosti (čím sa v podstate rieši aj situácia s kapacitnými možnosťami väzníc). Z uvedeného dôvodu sa upriamila pozornosť na humanizáciu trestov s ohľadom na princípy právneho štátu (spravodlivé a primerané trestanie); na filozofiu restoratívnej justície a uprednostnenie alternatívnych trestov pred potrestaním páchatel'a zmena podmienok ukladania alternatívnych trestov tak, aby sa zvýšila miera ich ukladania nepodmienečným trestom odňatia slobody; na posilnenie významu probačnej služby; na rozšírenie možností individualizácie trestu, s následným prejavom v otázke primeranosti trestu a nadväzne v otázke spravodlivosti trestu; na zavedenie dostatočného rozsahu dolnej a hornej hranice trestných sadzieb trestu odňatia slobody znova s posilnením možností ukladania alternatívnych trestov; na posilnenie

⁴ IVOR, Jaroslav – POLÁK, Peter – ZÁHORA, Jozef. Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s.r.o., 2021. s. 378

⁵ Podrobne pozri Dôvodovú správu k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online] [cit. 2025-09-20]. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>>

chápania trestného práva a osobitne trestu odňatia slobody ako prostriedku *ultima ratio* – práve s ohľadom na rozšírenie používania alternatívnych druhov trestov (najmä peňažného trestu a trestu domáceho väzenia) a podmienok pre ukladanie tzv. klasickej a probačnej podmienky; na zmeny v súvislosti s ochranou finančných záujmov zamerané na problematiku obligatórneho ukladania trestu odňatia slobody (reakcia na nález ÚS SR, PL. ÚS 3/2024 a konzultácie s Európskou komisiou a na záverečné rokovania so zástupcami Európskej komisie v otázkach ochrany finančných záujmov EÚ); na posilnenú ochranu finančných záujmov EÚ (ktorá sa premietla do zásad ukladania sankcií, do podmienok aplikácie hmotnoprávných inštitútov trestania, ale aj do podmienok zániku trestnosti); na právny mechanizmus trestného sankcionovania porušovania povinností uložených orgánmi verejnej moci alebo povinností vyplývajúcich zo zákona v čase mimoriadnej situácie; na zmeny vyvolané prijatím zákona č. 248/2024 Z. z. o niektorých povinnostiach a oprávneniach v oblasti kryptoaktív (zmena pojmu virtuálna mena na kryptoaktívum, zmena definície škody a definície finančných záujmov EÚ, modifikácia znakov skutkovej podstaty trestného činu).

Koncepcia trestania naďalej vychádza zo základnej zásady trestania, zásady zákonnosti trestu (*nulla poena sine lege*), ktorá je z hľadiska tvorby trestnej politiky limitom pre smerovanie trestnej politiky v našich podmienkach a ktorá vyjadruje, že súd môže uložiť len taký druh trestu a len v takej výmere, ktorú Trestný zákon pozná. Cez vyjadrenie výmery trestu odňatia slobody upravenej v osobitnej časti Trestného zákona pri tom-ktorom trestnom čine si trest odňatia slobody zachoval charakter univerzálneho trestu, ktorý možno uložiť za každý trestný čin. Výmera ostatných druhov trestov – trestov bez odňatia slobody je normovaná vo všeobecnej časti Trestného zákona, rešpektujúc požiadavku zákonnosti trestu a vychádzajúc z koncepcie relatívne určitej sankcie. Dôsledky tzv. veľkej novely Trestného zákona sa predmetnej zásady nedotkli.

Podstata zásady personality trestu taktiež nebola dôsledkami tzv. veľkej novely Trestného zákona dotknutá a naďalej je súd povinný pri ukladaní trestu prihliadať na záujmy rodiny páchatel'a, aby sa tak minimalizoval dopad uloženého trestu aj na osoby odlišné od páchatel'a.

Citeľná zmena sa však dotkla zásady individualizácie trestu, a to tak zákonnej, ako aj súdnej individualizácie trestu. V rámci zákonnej individualizácie trestu sa už neaplikuje povinne tzv. automat poľahčujúcich a pritŕažujúcich okolností, ktorý povinne modifikoval hranice trestnej sadzby podľa aritmetického pomeru poľahčujúcich a pritŕažujúcich okolností. Poľahčujúce a pritŕažujúce okolnosti aj naďalej ostávajú významným prostriedkom na individualizáciu trestu. V dôsledku demonštratívneho výpočtu týchto okolností však ostáva zachovaná a dokonca sa rozširuje možnosť pre individualizáciu skutku, posúdenie jeho závažnosti a uloženie individuálneho trestu na takej hranici, ktorá zohľadňuje aj špecifiká skutku spočívajúce v okolnostiach, ktoré nie sú enumerované Trestným zákonom, no napriek tomu môžu mať vplyv na samotnú spoločenskú nebezpečnosť a v jej kontexte aj na samotné trestanie, teda individualizáciu trestu. Pre súd tak vznikla pri trestaní možnosť zohľadniť aj v Trestnom zákone neuvedené okolnosti, v dôsledku čoho sa viac prehlbuje individualizácia trestania či trestu, osobitne jeho primeranosť a spravodlivosť. Samotný ÚS SR konštatoval, že taxatívny výpočet nie vždy

umožňuje pokryť všetky situácie.⁶ Demonstratívny výpočet poľahčujúcich a pritŕžujúcich okolností je potrebné chápať v kontexte *ultima ratio*, teda len vo výnimočných prípadoch.

Zásadnejšou zmenou však prešla súdna individualizácia trestu, nakoľko došlo k modifikácii a najmä k doplneniu § 34 ods. 4 TZ, kde sú enumerované okolnosti, na ktoré je súd povinný prihliadať pri určovaní druhu a výmeru trestu pre páchatel'a. Uvedené okolnosti sa rozšírili o: správanie páchatel'a po spáchaní trestného činu, najmä o jeho úsilie o náhradu škody a odstránenie škodlivého následku trestného činu a o úsilie páchatel'a o dosiahnutie urovnania s poškodeným, ako aj o dobu, ktorá uplynula od spáchania trestného činu. Rozšírením týchto kritérií sa práve rozšírili možnosti individualizácie trestu, čo sa konzekventne prejavuje v otázke primeranosti trestu, keďže jednou zo základných ideí tzv. veľkej novely Trestného zákona bola práve otázka primeraného a spravodlivého trestania.

V rámci súdnej individualizácie trestu musí súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadnuť aj na to, či páchatel' trestného činu získal alebo sa snažil získať trestným činom majetkový prospech; ak tomu nebránia majetkové alebo osobné pomery páchatel'a alebo to nebude na ujmu náhrady škody alebo odstránenia škodlivého následku trestného činu, uloží mu s prihliadnutím na výšku tohto majetkového prospechu niektorý trest, ktorým ho postihne na majetku, a to buď ako samostatný trest alebo popri inom treste, pričom zväží najmä uloženie peňažného trestu. Z uvedeného normatívneho znenia vyplýva povinnosť súdu zväžiť najmä uloženie peňažného trestu, a to buď samostatne alebo popri inom treste, čím sa posilnili podmienky pre efektívne odčerpanie výnosov pochádzajúcich z trestnej činnosti a zlepšili sa predpoklady pre zabezpečenie spravodlivého trestnoprávneho postihu páchatel'ov. Predmetné ustanovenie predstavuje favorizovanie peňažného trestu oproti ostatným majetkovým trestom. Peňažný trest bol z hľadiska štatistiky aj doteraz na prvých priečkach vo frekvencii jeho ukladania; možno predpokladať, že zmena právnej úpravy súdnej individualizácie trestu nevyhnutne povedie ešte k ďalšiemu zvýšeniu jeho ukladania. Nemožno však opomenúť otázku, ktorá sa nám logicky núka, a síce, či v situáciách, kedy páchatelia peňažný trest úmyselne zmariť (nezaplatia), či aj tak nebude dochádzať k napĺňaniu ústavov na výkon trestu odňatia slobody v kontexte výkonu náhradného trestu odňatia slobody.⁷

V rámci súdnej individualizácie trestu súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery za trestné činy podľa § 213, § 233, § 237, § 254, § 261, § 262, § 266, § 276 ods. 4, § 277 ods. 4, § 277a ods. 3, § 326, § 330 a § 334 TZ, ktorých spáchaním dochádza k poškodzovaniu finančných záujmov EÚ, prihliada aj na to, aby trest zabezpečil ochranu finančných záujmov EÚ. Máme za to, že predmetné ustanovenie zakotvuje/ etabluje sekundárnu ochrannú funkciu trestu, a to vo vzťahu k ochrane finančných záujmov EÚ (popri primárnej ochrannej funkcii vo vzťahu k spoločnosti). Súd má povinnosť prihliadnuť na finančné záujmy a iné práva a právom chránené záujmy EÚ ako poškodeného subjektu. Akákoľvek ujma na finančných záujmoch EÚ sa totiž považuje za škodu podľa § 124 ods. 4 TZ, a teda EÚ sa tiež zaraďuje do kategórie poškodených (trestným činom).

V rámci súdnej individualizácie trestu súd pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadne aj na práva a právom chránené záujmy osôb poškodených trestným činom, ako

⁶ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online] [cit. 2025-09-20]. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>>

⁷ VINEROVÁ, B. Základné zásady trestania v súčasnej trestnej politike slovenskej republiky. In Mladá veda [online]. Prešov: UNIVERSUM, spol. s r. o., 2024, Roč. 12, č. 4 [cit. 2025-09-20]. s. 279-280. Dostupné na internete: <https://www.mladaveda.sk/casopisy/2024/04/04_2024_28.pdf>

aj osôb, ktoré boli dotknuté škodlivým následkom trestného činu. Predmetné ustanovenie akcentuje otázku náhrady škody, ktorá je výrazným prvkom restoratívnej justície, a teda posilňuje samotnú ideu restoratívnej justície.

Podstatným spôsobom tzv. veľká novela Trestného zákona zasiahla zásadu úmernosti trestu k spáchanému trestnému činu a zásadu spravodlivosti trestu. Tieto zásady do účinnosti veľkej novely Trestného zákona neboli normatívne ukotvené v trestnom kódexe. V platnom a účinnom Trestnom zákone sú však už zákonne etablované v § 33a. Podľa ods. 1 predmetného ustanovenia „*páchateľovi nemožno uložiť kruté a neprimerané sankcie. Výkonom sankcie nesmie byť znížená ľudská dôstojnosť.*“ Máme za to, že z uvedeného normatívneho textu vyplýva zásada humanity trestov, ktorá garantuje nezasahovanie do ľudských práv a slobôd hlavne zo strany štátu pri výkone trestných sankcií. Podľa ods. 2 predmetného ustanovenia „*sankcie sa ukladajú s prihliadnutím na povahu a závažnosť trestného činu alebo činu inak trestného a na osobu páchateľa a jeho pomery*“. Z tohto normatívneho znenia vyplýva obligatórne prihliadanie na tzv. korektívy trestania; závažnosť ako spoločenská škodlivosť je tak zohľadňovaná aj pri zločine, ale len v súvislosti s otázkou trestania. „*Pri ukladaní sankcií sa dbá aj na to, aby uložené sankcie viedli k odňatiu výnosov z trestnej činnosti*“. Odňatie výnosov z trestnej činnosti je funkciou tak majetkového trestu, ako aj majetkového ochranného opatrenia a vyplýva zo zásad ukladania trestov a ochranných opatrení. Podľa ods. 3 predmetného ustanovenia „*tam, kde postačí uloženie sankcie postihujúcej páchateľa menej citelne, nesmie byť páchateľovi uložená sankcia, ktorá ho postihuje citelnejšie*“. Z predmetnej normatívnej textácie vyplýva zásada proporcionality trestu, ktorá je spojená s otázkou spravodlivosti trestu a má vplyv na dosahovanie účelu trestu. „*Páchateľovi najmä nesmie byť uložená sankcia spojená s ujmou na osobnej slobode páchateľa, ak možno účel sankcie dosiahnuť uložením sankcie nespojenej s ujmou na osobnej slobode páchateľa*“. Týmto ustanovením sa etabloval a posilnil koncept, že trest odňatia slobody je v systéme trestov *ultima ratio*, a teda sa v otázke trestania uprednostňuje ukladanie trestov bez odňatia slobody, čo je v súlade so základnou myšlienkou súčasného smerovania trestnej politiky. Podľa ods. 4 predmetného ustanovenia „*pri ukladaní sankcií sa prihliada aj k právom chráneným záujmom poškodeného*“, čím sa posilňuje postavenie poškodeného v trestnom konaní (individuálne právo na náhradu škody), osobitne pri ukladaní majetkových trestov a majetkových ochranných opatrení.

Medzi zásady trestania trestnoprávna teória zaraďuje aj zásadu samostatnosti trestu podľa § 34 ods. 6 TZ a zásadu inkompatibility trestov podľa § 34 ods. 7 TZ, t. j. zásadu nezlučiteľnosti určitých druhov trestov. Ustanovenie § 34 ods. 6 TZ bolo modifikované pod tzv. veľkej novely Trestného zákona.⁸ Zmena sa výrazne dotýka obligatórneho ukladania trestu odňatia slobody, kde zákon diferencuje dve eventuality. V prvom prípade sa trest odňatia slobody povinne ukladá, ak páchateľ spácha niektorý z taxatívne vymedzených trestných činov, ktorého spáchaním dochádza k poškodzovaniu finančných záujmov Európskej únie a súčasne pri ktorom rozsah trestného činu, spôsobená škoda alebo získaný majetkový prospech prevyšuje sumu 50.000,- EUR. Nezohľadňuje sa tu teda

⁸ Ustanovenie § 34 ods. 6 TZ: „Tresty uvedené v § 32 možno uložiť samostatne alebo možno uložiť viac týchto trestov popri sebe. Ak tento zákon neustanovuje inak, súd musí uložiť trest odňatia slobody za trestný čin podľa § 213, § 233, § 237, § 254, § 261, § 262, § 266, § 276 ods. 4, § 277 ods. 4, § 277a ods. 3, § 326, § 330 a 334, ktorého spáchaním dochádza k poškodzovaniu finančných záujmov Európskej únie a pri ktorom rozsah trestného činu, spôsobená škoda alebo získaný majetkový prospech prevyšuje 50 000 eur, a za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje osem rokov.“

trestnú sadzbu a súčasne sa zabezpečuje, že vo všetkých skutkových podstatách, kde je stanovená škoda, prospech či rozsah sa podmienky obligatórneho uloženia trestu odňatia slobody posudzujú rovnako. V druhom prípade sa trest odňatia slobody povinne ukladá za trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti Trestného zákona prevyšuje 8 rokov. uvedená zmena - zvýšenie pôvodnej hornej hranice trestnej sadzby trestu odňatia slobody z 5 rokov na 8 rokov umožní širšie využitie alternatívnych trestov, ktoré by inak nemohli byť uložené, čo je plne v súlade so základnou myšlienkou tzv. veľkej novely Trestného zákona vo vzťahu k alternatívne trestaniu.

Zásady *ne bis in idem* etablovanej v § 38 ods. 1 TZ sa tzv. veľká novela Trestného zákona dotkla iba okrajovo v tom zmysle, že výpočet poľahčujúcich okolností a priťažujúcich okolností, na ktoré ustanovenie § 38 ods. 1 TZ v podstate nepriamo odkazuje, sa zmenilo z uzavretého výpočtu na výpočet príkladný. Z dôvodovej správy vyplýva, že taxatívne vymedzenie týchto okolností, na ktoré súd musel v každom prípade prihliadať pri určovaní druhu a výmere trestu, absolútne nezodpovedalo reálnemu životu. Takáto právna úprava nevyhnutne bránila v dostatočnej individualizácii trestov, resp. zohľadneniu všetkých relevantných okolností, ktoré mali vplyv na konanie páchatel'a, alebo ktoré ho sprevádzali.⁹ Predmetnú zmenu možno hodnotiť pozitívne a plne v súlade so zásadou individualizácie trestu.

3. Aktuálna trestná politika v kontexte koncepcie trestania

Už dlhodobo rezonuje v odbornej verejnosti snaha o posilňovanie princípov restoratívnej justície, ktorá je budovaná na princípe uzdravenia, teda do popredia sa nekladie vzťah medzi štátom a páchatel'om trestného činu, ale pozornosť je sústredená na poškodeného, ktorému bola priamo spôsobená ujma trestným činom.¹⁰ Za hmotnoprávny nástroj restoratívnej justície možno považovať práve alternatívne tresty, ktoré však pri zohľadnení štatistických údajov z obdobia posledných rokov vykazujú nízku frekvenciu ich ukladania.

Rok	Všetkých uložených trestov v danom roku	Trest domáceho väzenia		Trest povinnej práce		Peňažný trest		Zákaz účasti na verejnom podujatí	
2019	35 581	68	0,19%	1196	3,36%	3016	8,48%	29	0,08%
2020	32 483	64	0,20%	1152	3,55%	2554	7,86%	28	0,09%

⁹ Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online] [cit. 2025-09-20] Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>>

¹⁰ HOREHÁJ, T. Restoratívna justícia v podmienkach Slovenskej republiky. In Projustice. [online][cit. dňa 2025-09-20] Dostupné na internete: <<https://www.projustice.sk/trestne-pravo/restorativna-justicia-v-podmienkach-sr#:~:text=Jadro%20restorat%C3%ADvnej%20just%C3%ADcie%20tkvie%20v%20u%C5%BE%20jej%20samotn om,p%C3%A1chate%C4%BEom%20a%20obe%C5%A5ou%20v%20r%C3%A1mci%20takzvan%C3%BDch%20restorat%C3%ADvných%20procesov>>

2021	30 985	51	0,16%	922	2,98%	2413	7,79%	14	0,05%
2022	33 086	41	0,12%	1187	3,59%	2606	7,88%	10	0,03%
2023	31 047	51	0,16%	1400	4,51%	2 153	6,93%	22	0,07%

Tabuľka č. 1 Znázorňujúca percentuálny podiel uložených alternatívnych trestov z celkového počtu uložených trestov súdmi Slovenskej republiky za obdobie rokov 2019-2023

Tzv. veľká novela Trestného zákona založená práve na možnosti širšieho ukladania alternatívnych trestov priniesla s účinnosťou od 6. augusta 2024 zmeny v podmienkach ukladania alternatívnych trestov, ktoré mali za cieľ práve rozšíriť možnosti ich ukladania, a teda aj zvýšiť frekvenciu ich ukladania.

Pri treste domáceho väzenia sa zvýšila maximálna výmera tohto trestu zo 4 na 5 rokov. Práve trest domáceho väzenia je spomedzi alternatívnych trestov tým trestom, ktorý je najmenej ukladateľný. Máme zato, že zvýšením jeho maximálnej výmery nedôjde k jeho početnejšiemu ukladaniu v aplikačnej praxi. Podľa dôvodovej správy k zákonu č. 40/2024 Z. z. sa mala ustanoviť minimálna výmera tohto trestu na polovicu dolnej hranice trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ak je dolná hranica sadzby trestu odňatia slobody Trestným zákonom ustanovená, ale predmetný návrh sa však do platného a účinného normatívneho znenia nepremietol. Podľa § 53 ods. 2 TZ súd môže uložiť trest domáceho väzenia na 1 rok až 5 rokov, najmenej však na dolnej hranici trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ak je týmto zákonom ustanovená. To znamená, že dolná hranica trestu domáceho väzenia musí byť aj naďalej rovnaká, ako je dolná hranica trestu odňatia slobody stanovená v osobitnej časti Trestného zákona za ten-ktorý trestný čin. Domnievame sa, že zvýšené ukladanie trestu domáceho väzenia by bolo možné docieľiť práve prostredníctvom vyššie uvedeného návrhu, ktorý sa do účinného normatívneho znenia nepretavil, a síce, že trest domáceho väzenia by musel byť v prípade konkrétnej výmery uložený minimálne na polovicu dolnej hranice trestnej sadzby trestu odňatia slobody, pokiaľ je určená, a to *ex lege*, čo by bolo nepochybne aj benefitom pre odsudzovaných páchatel'ov. Trest domáceho väzenia má v súčasnosti aj naďalej postavenie prvej alternatívy k trestu odňatia slobody, čo vyplýva jednak zo samotnej systematiky – katalógu trestov pre páchatel'ov fyzické osoby v § 32 TZ, a jednak aj z inkompatibility, teda z nemožnosti uložiť trest odňatia slobody a trest domáceho väzenia popri sebe v zmysle § 34 ods. 7 písm. a) TZ.

Novela sa dotkla aj trestu povinnej práce, nakoľko sa vypustila zákonná podmienka jeho uloženia – súhlas páchatel'a. Trest povinnej práce má aj naďalej postavenie druhej alternatívy vo vzťahu k trestu odňatia slobody, nakoľko je z hľadiska systematiky trestov pre páchatel'ov fyzické osoby zaradený na tretie miesto, čo je navyše zvýraznené aj inkompatibilitou, teda nemožnosťou uložiť trest odňatia slobody a trest povinnej práce popri sebe. Táto alternatíva trestania sa však viaže len na prečiny, teda menej závažné trestné činy, za ktoré Trestný zákon umožňuje uložiť trest odňatia slobody, ktorého horná hranica sadzby trestu odňatia slobody nepresahuje 5 rokov.

Vo vzťahu k peňažnému trestu sa zmenou podmienok ukladania rozšírili možnosti jeho aplikácie. Podľa § 56 ods. 2 TZ je možné uložiť peňažný trest ako alternatívny trest, a to za spáchaný prečin alebo zločin s výnimkou obzvlášť závažných zločinov, bez splnenia podmienok, že ide o úmyselný trestný čin so zisťujúcim motívom. Z hľadiska kategórií trestnej činnosti je teda možné peňažný trest ukladať za prečin úmyselný bez zisťujúceho

motívu aj prečin nedbanlivostný, rovnako za zločin bez zisťného motívu, ktorý však nesmie byť obzvlášť závažným zločinom. Podľa § 56 ods. 3 TZ je možné peňažný trest uložiť ako samostatný trest, t. j. v prípadoch, keď vôbec neprichádza do úvahy uloženie trestu odňatia slobody, ale ani uloženie žiadneho iného trestu – trestu bez odňatia slobody. Vzhľadom na zmenu kategórií trestnej činnosti, za ktorú možno peňažný trest uložiť, ale aj vzhľadom na funkciu peňažného trestu pri odčerpávaní výnosov z trestnej činnosti, bolo logickým krokom zvýšiť aj hornú hranicu peňažného trestu, *in concreto* na 3.000.000,- EUR pri fyzických osobách (a 4.000.000,- EUR pri právnických osobách).

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach ako alternatívny trest je významný z hľadiska generálnej prevencie, nakoľko vysielá jasný signál celej spoločnosti, že neprispôsobivé správanie na verejných podujatiach nie je tolerované.¹¹ Tento trest je možné uložiť ako trest samostatný podľa § 62a ods. 3 TZ pri prečinoch, kedy ho radíme medzi tzv. alternatívne tresty. Avšak je možné ho uložiť aj ako trest vedľajší, t. j. spoločne s iným druhom trestu. Podmienky ukladania tohto trestu neboli novelou Trestného zákona modifikované.

Po vymedzení zmien, ktoré priniesla tzv. veľká novela Trestného zákona (účinná od 6. augusta 2024) v otázke rozšírenia zákonných možností ukladania alternatívnych trestov, považujeme za potrebné poukázať na štatistické údaje za rok 2024.

<i>Rok</i>	<i>Všetkých uložených trestov v danom roku</i>	<i>Trest domáceho väzenia</i>		<i>Trest povinnej práce</i>		<i>Peňažný trest</i>		<i>Zákaz účasti na verejnom podujatí</i>	
2024	27 591	57	0,21%	1282	4,65 %	2235	8,1 %	5	0,02 %

Tabuľka č. 2 Znázorňujúca percentuálny podiel uložených alternatívnych trestov z celkového počtu uložených trestov súdmi Slovenskej republiky v roku 2024

Z predmetnej tabuľky vyplýva, že doposiaľ ani rozšírenie či modifikácia zákonných podmienok pre ukladanie alternatívnych trestov nepriniesla zvýšenú frekvenciu ich ukladania v aplikačnej praxi. Na druhej strane je však nevyhnutné zohľadniť, že v minulom kalendárnom roku novela vstúpila do účinnosti od 6. augusta 2024, čo sú len štyri mesiace účinnosti v roku 2024, a preto je dôvodné predpokladať, že za takéto krátke časové obdobie sa zmena nemusela premietnuť do štatistík. Podstatným v tomto smere pre budúcu prognózu môžu byť už štatistiky mapujúce ukladanie alternatívnych trestov v priebehu roku 2025.

Po analýze zmien, ktoré priniesla tzv. veľká novela Trestného zákona vo vzťahu k alternatívnym trestom, okrajovo upriamime pozornosť aj na podstatné zmeny, ktoré sa dotkli ďalších druhov trestov.

Veľká novela Trestného zákona sa dotkla aj trestu prepadnutia majetku. Reflektoval sa tak nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 1/2021, v ktorom Ústavný súd SR vyslovil, že § 58 ods. 2 a 3 TZ nie sú v súlade s čl. 1 ods. 1, čl. 13 ods. 4, čl. 16 ods. 2 a čl. 20 ods. 1 Ústavy SR. Ústavný súd SR vychádzal zo svojej rozhodovacej činnosti týkajúcej sa primeranosti trestu (najmä z nálezu sp. zn. PL. ÚS 106/2011) a nesúlad ustanovení o

¹¹ STRÉMY, T. a kol. *Trestný zákon: Komentár. I. zväzok*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2022. s. 422

obligatórnym treste prepadnutia majetku videl predovšetkým v tom, že táto právna úprava absolútne vylučovala aplikáciu princípu primeranosti pri určovaní druhu trestu a jeho výmery. Takáto právna úprava fakticky odňala súdu právomoc uložiť primeraný individualizovaný trest, keďže bránila súdu prispôbiť druh a výmeru trestu konkrétnym okolnostiam prípadu. Ústavný súd SR poukázal aj na to, že obligatórne ukladanie trestu prepadnutia majetku je aj v rozpore s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Chartou základných práv EÚ, smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2014/42/EÚ z 3. apríla 2014 o zaistení a konfiškácii prostriedkov a príjmov z trestnej činnosti v EÚ. V nadväznosti na predmetný nález Ústavného súdu SR a uvedené východiská sa pôvodná právna úprava obligatórneho trestu prepadnutia majetku nahradila právnou úpravou založenou na fakultatívnom ukladaní trestu prepadnutia majetku s ohľadom na všetky okolnosti konkrétneho prípadu. Osobitne sa priamo v Trestnom zákone zdôrazňuje, že súd môže trest prepadnutia majetku uložiť, len ak ho v danom prípade považuje za primeraný.¹² Súd totiž vylúči z trestu prepadnutia majetku časť majetku alebo veci, ktorých prepadnutie považuje s ohľadom na okolnosti prípadu alebo pomery páchatel'a za neprimerane prísne. Posilnila sa tak zásada individualizácie trestu, čo determinuje primeranosť a spravodlivosť ukladaného trestu. Zároveň sa doplnili aj podmienky, na ktoré musí súd prihliadať pri ukladaní trestu prepadnutia majetku, ktoré vyplývajú priamo z § 58 ods. 2 TZ, a síce či páchatel' nahradil škodu v celom rozsahu alebo vydal v celom rozsahu trestným činom získaný prospech a úžitky z neho. Zmenami a doplneniami sa posilnila právna istota a predvídateľnosť ukladania tohto trestu a jeho rozsahu. V zmysle filozofie restoratívnej justície sa dbá aj na postavenie poškodeného, a to práve v kontexte posudzovania primeranosti tohto trestu. Zmeny týkajúce sa fakultatívneho ukladania trestu prepadnutia majetku v Trestnom zákone reflektovala aj právna úprava zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, ktorá taktiež prevzala možnosť uloženia tohto trestu právnických osobám len v prípade, ak uloženie tohto trestu vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu a pomery právnickej osoby považuje za primerané. Trest prepadnutia majetku je možné uložiť podľa aktuálnej právnej úpravy len ako trest vedľajší, no napriek tomu si zachoval charakter najprísnejšieho majetkového trestu.

Novela Trestného zákona rozšírila aj možnosti ukladania trest zákazu činnosti ako samostatného trestu, ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu, okolnosti prípadu, osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť nápravy uloženie iného trestu nie je potrebné, čím sa opätovne podporila filozofia restoratívnej justície a využívanie trestov bez odňatia slobody na efektívne potrestanie páchatel'a.

V prípade ostatných druhov trestov nedošlo v dôsledku tzv. veľkej novely Trestného zákona k zmenám rozsahu podmienok ich ukladania. Nepriamo však boli ovplyvnené aj ďalšie druhy trestov, a to práve novelizáciou všeobecných ustanovení týkajúcich sa zásad ukladania trestov, na ktoré sme už vyššie poukázali.

Záver

Záverom sa vo vzťahu ku koncepcii trestania v aktuálnej trestnej politike žiada zhrnúť, že trest odňatia slobody má aj napriek posilneniu restoratívnych prvkov aj naďalej

¹² Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online] [cit. 2025-09-20] Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>>

postavenie univerzálneho trestu a je možné ho ako sankciu ukladať za všetky trestné činy upravené v osobitnej časti Trestného zákona. Zmeny trestnoprávneho kódexu však univerzálnosť trestu odňatia slobody do istej miery oslabili, a to práve možnosťou ukladať tresty bez odňatia slobody buď ako alternatívny trest k trestu odňatia slobody, alebo ako samostatný trest, napríklad pri peňažnom treste.

Podľa nášho názoru sú zákonné - materiálne podmienky pre ukladanie trestov formulované vecne, jasne a zrozumiteľne, bez výkladových pochybností. Súčasný katalóg trestov pre páchatel'ov - tak pre fyzické osoby, ako aj pre právnické osoby - vnímame ako dostatočný bez potreby jeho ďalšieho rozširovania. Zatiaľ sa prijaté zmeny neprejavili v náraste počtu ukladania alternatívnych trestov, čo potvrdzujú vyššie uvedené štatistické údaje,¹³ ale smerodajnými v tomto smere môžu byť práve štatistické údaje za rok 2025.

Koncepciu trestania a systém trestných sankcií upravený v Trestnom zákone možno označiť ako ucelený. Pozitívne možno hodnotiť zavedenie všeobecných ustanovení týkajúcich sa ukladania sankcií v § 33a TZ, nakoľko etablovali priamo v zákone zásady a princípy, ktoré sme doteraz mohli vyvodzovať z medzinárodnej úrovne, alebo posilnili zásady a princípy, ktorým sa doposiaľ venovala len trestnoprávna teória. Tento krok možno vnímať pozitívne najmä v smere posilnenia právnej istoty.

Použitá literatúra

1. Dôvodová správa k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony [online] [cit. 2025-09-20]. Dostupné na: <<https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=536583>>
2. HOREHÁJ, T. Restoratívna justícia v podmienkach Slovenskej republiky. In *Projustice*. [online][cit. dňa 2025-01-20]. Dostupné na: <<https://www.projustice.sk/trestne-pravo/restorativna-justicia-v-podmienkach-sr#:~:text=Jadro%20restorat%C3%ADvnej%20just%C3%ADcie%20tkvie%20v%20u%C5%BE%20jej%20samotnom,p%C3%A1chate%C4%BEm%20a%20obe%C5%A5ou%20v%20r%C3%A1mci%20takzvan%C3%BDch%20restorat%C3%ADvn%C3%ADch%20procesov>>
3. IVOR, Jaroslav – POLÁK, Peter – ZÁHORA, Jozef. *Trestné právo hmotné I. Všeobecná časť*. 2. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR, s.r.o., 2021. 560 s. ISBN 978-80-571-0407-0.
4. STRÉMY, T. a kol. *Trestný zákon: Komentár. I. zväzok*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2022. 904 s. ISBN 978-80-7676-429-3.
5. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2019. [online] [cit. 2025-09-15]. Dostupné na: <<https://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2019/>>
6. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2020. [online] [cit. 2025-09-15]. Dostupné na: <<https://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2020/>>
7. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2021. [online] [cit. 2025-09-15]. Dostupné na: <<https://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2021/>>

¹³ VINEROVÁ, B. Sloboda prejavu a systém trestnej politiky. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2025. s. 113

8. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2022. [online] [cit. 2025-09-15]. Dostupné na: <https://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2022/>
9. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2023. [online] [cit. 2025-09-15]. Dostupné na: <https://web.ac-mssr.sk/statisticka-rocenka-2023/>
10. Štatistická ročenka Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky za rok 2024. [online] [cit. 2025-09-15] Dostupné na internete: <<https://www.justice.gov.sk/ministerstvo/analyticke-centrum/>>
11. VINEROVÁ, B. Obmedzovanie slobody prejavu. In *Naděje právní vědy 2022: Právní věda v praxi*. Západočeská Univerzita v Plzni: Plzeň. s. 781-792. ISBN 9788026112167.
12. VINEROVÁ, B. *Sloboda prejavu a systém trestnej politiky*. Dizertačná práca. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2025. 140 s.
13. VINEROVÁ, B. Základné zásady trestania v súčasnej trestnej politike Slovenskej republiky. In *Mladá veda* [online]. Prešov: UNIVERSUM, spol. s r. o., 2024, roč. 12, č. 4 [cit. 2025-09-20]. Dostupné na internete: <https://www.mladaveda.sk/casopisy/2024/04/04_2024_28.pdf> s. 275-288. ISSN 1339-3189.
14. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
15. Zákon č. 91/2016 Z. z. o trestnej zodpovednosti právnických osôb v znení neskorších predpisov

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko:	doc. JUDr. Simona Ferencíková, PhD.
Pracovná pozícia:	docentka
Zamestnávateľ:	Katedra trestného práva, UPJŠ v Košiciach - Právnická fakulta, Kováčska 26, P.O.BOX, 040 75 Košice, Slovenská republika
E-mail:	simona.ferencikova@upjs.sk
Telefón:	+421552344145
Meno a priezvisko:	Mgr. Bronislava Vinerová
Pracovná pozícia:	interná doktorandka
Zamestnávateľ:	UPJŠ v Košiciach - Právnická fakulta, Kováčska 26, P.O.BOX, 040 75 Košice, Slovenská republika
Telefón:	+421948696585

KONCEPCIA HRUBEJ NEDBANLIVOSTI V SLOVENSKOM TRESTNOM PRÁVE – NORMATÍVNE A APLIKAČNÉ VÝCHODISKÁ¹

THE CONCEPT OF GROSS NEGLIGENCE IN SLOVAK CRIMINAL LAW – NORMATIVE AND APPLICATION FRAMEWORK

Veronika Tóthová

Katedra trestného práva, Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Abstrakt

Transpozícia smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1226 zásadným spôsobom ovplyvnila slovenské trestné právo prijatím zákona č. 157/2025 Z. z., ktorý novelizoval Trestný zákon najmä zavedením koncepcie hrubej nedbanlivosti ako kvalifikovanej formy nedbanlivostného zavinenia. Cieľom článku je analyzovať normatívny rámec smernice, identifikovať jej hmotnoprávne požiadavky a posúdiť spôsob ich implementácie do slovenského právneho poriadku. Osobitná pozornosť sa venuje pojmu reštriktívne opatrenie (§ 137b TZ), novým skutkovým podstatám trestných činov porušenia reštriktívneho opatrenia (§ 417a – § 417d TZ) a systematickému zavedeniu hrubej nedbanlivosti do § 16 ods. 2 Trestného zákona. Štúdia kriticky hodnotí koncepčné nastavenie hrubej nedbanlivosti, jej vzťah k vedomej a nevedomej nedbanlivosti a poukazuje na viaceré legislatívne nekonzistencie, ktoré môžu spôsobovať interpretačné ťažkosti. Záver obsahuje návrhy de lege ferenda smerujúce k precizovaniu definície hrubej nedbanlivosti a jej vhodnejšiemu systematickému zaradeniu v rámci Trestného zákona.

Kľúčové slová: hrubá nedbanlivosť; reštriktívne opatrenie; Trestný zákon; smernica 2024/1226; porušenie reštriktívnych opatrení; subjektívna stránka; nedbanlivosť; transpozícia; európske trestné právo

Abstract

The transposition of Directive (EU) 2024/1226 significantly reshaped Slovak criminal law through the adoption of Act No. 157/2025 Coll., which amended the Criminal Code by introducing the concept of gross negligence as a qualified form of negligent culpability. The primary aim of this study is to analyse the directive's normative framework, identify its substantive requirements, and evaluate their implementation into Slovak law. Particular attention is devoted to the definition of a restrictive measure (§ 137b CC), the new criminal offences of violating restrictive measures (§ 417a–417d CC), and the systematic incorporation of gross negligence into § 16(2) of the Criminal Code. The article offers a critical assessment of the conceptual construction of gross negligence, its relationship to conscious and unconscious negligence, and points to several legislative inconsistencies that may generate interpretative difficulties. The conclusion includes de lege ferenda proposals aimed at refining the definition of gross negligence and improving its systematic placement within the Criminal Code.

Key words: gross negligence; restrictive measures; Criminal Code; Directive 2024/1226; violation of restrictive measures; culpability; negligence; transposition; EU criminal law

¹ Predložený článok vznikol s podporou a je výstupom riešenia podporou a je výstupom riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0498/24 v rámci projektu: “Tvorba a nástroje trestnej politiky”

Úvod

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1226 z 24. apríla 2024 o vymedzení trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie a o zmene smernice (EÚ) 2018/1673 (ďalej tiež ako „smernica“) predstavuje dôležitý krok k posilneniu právneho rámca Európskej únie v oblasti presadzovania sankčných mechanizmov. Jej cieľom je vytvoriť jednotné minimálne pravidlá pre kriminalizáciu porušení reštriktívnych opatrení, ktoré doposiaľ členské štáty riešili odlišne v rámci svojich vnútroštátnych právnych úprav. Reštriktívne opatrenia (tzv. sankcie EÚ) sú nástrojom spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Únie, ktorým EÚ reaguje napríklad na ohrozenie mieru, porušovanie ľudských práv alebo destabilizačné činy (napr. ruská agresia proti Ukrajine). Doteraz boli porušenia týchto sankcií postihované rozdielne v jednotlivých členských štátoch – niekde len administratívne, inde trestnoprávne a tento rozdielny prístup oslaboval účinnosť sankčných režimov naprieč jednotlivými štátmi. Hlavným vedeckým cieľom predkladaného príspevku je poukázať na proces a výsledok transpozície Smernice a to prijatím zákona č. 157/2025 Z. z., účinného od 1. 8. 2025, ktorým sa novelizuje trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v jeho platnom znení. Tento cieľ zahŕňa najmä analýzu hmotnoprávnych aspektov novej právnej úpravy hrubej nedbanlivosti, ktorá bola zavedená práve uvedeným zákonom č. 157/2025 Z. z.

Sekundárnym cieľom je identifikovať hlavné legislatívne zmeny, ktoré boli v Slovenskej republike implementované ako dôsledok prijatia smernice. Autor v článku využíva rôzne vedecko – právne výskumné metódy týkajúce sa transpozície smernice do slovenského právneho poriadku. Najviac využívanou metódou je analytická metóda, ktorá bola využívaná najmä pri rozbere textu samotnej smernice a prijatej novely trestného zákona a v neposlednom rade bola využívaná deskriptívna metóda, ktorá slúžila na interpretáciu jednotlivých inštitútov zavedených v slovenskom právnom poriadku po transpozícii smernice. V závere bola využitá kriticko hodnotiaca metóda na formulovanie záverov de lege ferenda.

1. SMERNICA EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2024/1226 o vymedzení trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie

Ako už bolo vyššie spomenuté smernica stanovuje minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie. Cieľom je zabezpečiť účinné, primerané a odstrašujúce sankcie pre fyzické aj právnické osoby, ktoré úmyselne alebo z hrubej nedbanlivosti porušujú sankčné režimy EÚ. Zároveň smernica harmonizuje právne úpravy členských štátov, čím znižuje riziko obchádzania sankcií cez jurisdikcie s miernejšou úpravou. Účelom článku nie je primárne analýza smernice, avšak v minimálnom štandarde považujeme za dôležité vymedziť základný predmet cieľu smernice a jej hlavné ustanovenia. Smernica reaguje na zistené rozdiely v uplatňovaní sankcií medzi členskými štátmi a na potrebu zamedziť nejednotnosti pri ich ukladaní. Zavedením minimálnych trestnoprávnych štandardov Európska únia posilňuje dôveryhodnosť a efektívnosť zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Z uvedeného dôvodu smernica v článkoch 3 až 6 presne vymedzuje skutkové podstaty trestných činov, ktoré členské štáty musia zahrnúť do svojich právnych poriadkov. Medzi tieto patria najmä: poskytovanie finančných prostriedkov sankcionovaným osobám, obchodovanie s tovarom a službami podliehajúcimi sankciám, obchádzanie sankcií či porušenie zákazu vstupu na územie členského štátu. Okrem fyzických osôb zavádza smernica aj trestnoprávnu zodpovednosť právnických osôb, pričom požaduje, aby sankcie boli najmä účinné. Článok

2 smernice obsahuje základné pojmové vymedzenia, ktoré predstavujú interpretačný rámec pre aplikáciu a výklad ďalších ustanovení smernice (najmä článku 3-6 smernice). Precízne definovanie kľúčových pojmov má zásadný význam z hľadiska právnej istoty, jednotnosti implementácie a zamedzenia rozdielných výkladov medzi členskými štátmi.² Z hľadiska systematiky smernice má článok 2 charakter tzv. generálnej klauzuly, ktorá vytvára spoločný interpretačný základ pre všetky následné ustanovenia, najmä články 3 až 6. Vymedzené pojmy sú záväzné pre členské štáty pri transpozícii, čo posilňuje harmonizačný efekt smernice a zamedzuje výkladovým rozdielom, ktoré by mohli viesť k nerovnakému postihovaniu porušení reštriktívnych opatrení. Články 3 až 6 smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1226 z 24. apríla 2024 predstavujú jadro jej hmotnoprávnej časti, keďže ustanovujú, ktoré konania členské štáty musia považovať za trestné činy, ako aj rozsah subjektívnej stránky, formy účasti na týchto trestných činoch, pokusu a trestnej zodpovednosti právnických osôb. Tieto ustanovenia smernice tvoria základ pre harmonizáciu trestnoprávneho postupu v prípade porušovania reštriktívnych opatrení Únie v jednotlivých členských štátoch. Článok 3 smernice obsahuje taxatívny výpočet konaní, ktoré majú byť považované za trestné činy v prípade, že sú spáchané úmyselne, alebo z hrubej neobstaranosti. Ide najmä o: poskytovanie alebo sprístupňovanie finančných prostriedkov alebo hospodárskych zdrojov osobám, subjektom či orgánom, na ktoré sa vzťahujú reštriktívne opatrenia; porušenie zákazu vstupu alebo tranzitu; obchodovanie s tovarom, technológiami alebo službami, ktoré podliehajú sankciám; poskytovanie finančných služieb alebo úverov v rozpore s reštriktívnymi opatreniami; ako aj o obchádzanie sankcií prostredníctvom tretích osôb alebo fiktívnych operácií. Smernica tým stanovuje povinnosť členským štátom inkorporovať uvedené skutkové podstaty do svojich trestných kódexov.³ Článok 4 rozširuje trestnú zodpovednosť aj na vývojové štádium trestného činu v podobe pokusu, a uvádza, že napomáhanie, navádzanie a organizovanie trestných činov podľa článku 3, musí byť tiež sankcionované. Tým by sa malo zabezpečiť, že trestnoprávna zodpovednosť nebude obmedzená iba na priamych páchatel'ov, ale aj na osoby, ktoré sa podieľajú na porušovaní reštriktívnych opatrení aj iným spôsobom, a to tak, že sú účastné na týchto konaniach. Takéto rozšírenie zodpovednosti je typické pre trestné právo EÚ v oblasti hospodárskych deliktov a odráža snahu postihovať komplexné schémy obchádzania sankcií.⁴ Článok 5 ukladá členským štátom povinnosť zabezpečiť, aby tresty za trestné činy podľa článkov 3 a 4 boli účinné, primerané a plnili si aj preventívnu funkciu. Smernica stanovuje aj jednotlivé formy zavinenia vyžadujúce si postihovanie páchatel'ov jednotlivých konaní uvedených v článku 3 a zavádza hranice trestov odňatia slobody pre jednotlivé druhy konaní.⁵

² Článok 2 smernice ustanovuje okruh základných pojmov, ktoré sú štandardizované pre všetkých členských štátov pri transpozícii smernice do svojich vnútroštátnych právnych poriadkov. Medzi najdôležitejšie pojmy patria „reštriktívne opatrenia Únie“, ktoré sa definujú ako opatrenia prijaté Európskou úniou podľa článku 29 Zmluvy o Európskej únii (TEU) alebo článku 215 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (TFEU).

³ Bližšie pozri Smernica (EÚ) 2024/1226, čl. 3. Eur-Lex, CELEX 32024L1226.

⁴ Bližšie pozri Smernica (EÚ) 2024/1226, čl. 4. Eur-Lex, CELEX 32024L1226.

⁵ Bližšie pozri Smernica (EÚ) 2024/1226, čl. 6. Eur-Lex, CELEX 32024L1226.

2. Zákon č. 157/2025 Z. z., Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

Dňa 17. 1. 2025, vláda predložila návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.⁶ Ako sa uvádza vo všeobecnej časti dôvodovej správy k citovanému zákonu, *cieľom návrhu zákona je transpozícia Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1226 z 24. apríla 2024 o vymedzení trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie a zmene smernice (EÚ) 2018/1673 (Ú. v. EÚ L, 2024/1226, 29.4.2024) (ďalej len „smernica (EÚ) 2024/1226“), ktorá má zabezpečiť účinné uplatňovanie reštriktívnych opatrení Únie a celistvosť vnútorného trhu v Únii, ochranu hodnôt Únie, zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj upevňovanie a podporu demokracie, právneho štátu a ľudských práv. Na základe uvedeného sa ustanovili minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení.*⁷ Ako sa ďalej v dôvodovej správe uvádza v podmienkach Slovenskej republiky nie je v súčasnosti možné na základe aktuálnej účinnej právnej úpravy postihovať porušenia reštriktívnych opatrení normami trestného práva, s výnimkou tých, ktoré sa prekrývajú s inými trestnými činmi, ktoré pôvodne neboli cieleňé na túto oblasť. Na účely naplnenia cieľa sledovaného smernicou (EÚ) 2024/1226 je nevyhnutné rozšíriť pôsobnosť trestnoprávneho rámca na takéto konanie. Z tohto dôvodu je potrebné zaviesť v rámci dotknutej vnútroštátnej právnej úpravy najmä nové skutkové podstaty trestného činu porušenia reštriktívneho opatrenia, na základe ktorých bude možné postihovať takéto konanie normami trestného práva v súlade so smernicou (EÚ) 2024/1226. Na účely uvedeného je rovnako potrebné zavedenie novej formy subjektívnej stránky trestného činu, t. j. konceptu hrubej nedbanlivosti vo vzťahu k zavineniu páchatela, vytvorenie osobitnej úpravy hornej hranice peňažného trestu, ktorý možno uložiť právnickej osobe v prípade takéhoto porušenia, pričom je tiež žiadúce zabezpečiť ochranu osôb oznamujúcich tieto porušenia, a v neposlednom rade nastaviť koexistenciu administratívnoprávnej a trestnoprávnej zodpovednosti v prípade porušenia reštriktívneho opatrenia.“⁸ Vláda v rámci transpozície zvolila riešenia, ktoré predstavujú naplnenie minimálnych požiadaviek smernice. Na základe uvedeného vláda zaviedla ústredný pojem (reštriktívne opatrenie) a pojmy s ním súvisiace, ktoré sa premietlo v trestnom zákone do § 137b. Reštriktívnym opatrením sa na účely tohto zákona rozumie príkaz, zákaz alebo obmedzenie vyplývajúce z medzinárodnej sankcie podľa predpisu o vykonávaní medzinárodných sankcií, prijaté právne záväzným aktom Európskej únie na základe článku 29 Zmluvy o Európskej únii alebo na základe článku 215 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.⁹ V zmysle zákona č. 289/2016 Z. z. o vykonávaní medzinárodných sankcií, pozná pojem medzinárodná sankcia¹⁰, avšak vzhľadom na definíciu uvedenú v trestnom zákone je evidentné, že

⁶ Zákon č. 157/2025 Z. z., Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, nadobudol platnosť v júni 2025 a účinnosť od 1. 8. 2025.

⁷ Bližšie pozri dôvodovú správu k vládnemu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony

⁸ Tamtiež.

⁹ § 137b Zákona č. 300/2005 Z. z. v jeho platnom znení.

¹⁰ Medzinárodnou sankciou sa rozumie obmedzenie, príkaz alebo zákaz v predpisoch o medzinárodnej sankcii (rozhodnutie Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov podľa čl. 41 Charty Organizácie Spojených národov, právne záväzný akt Európskej únie, nariadenie vlády Slovenskej republiky, iný právny akt súvisiaci s

z definície reštriktívneho opatrenia sú vyňaté rozhodnutia Bezpečnostnej rady Organizácie Spojených národov podľa čl. 41 Charty Organizácie Spojených národov, nariadenia vlády Slovenskej republiky a iný právny akt súvisiaci s vykonávaním medzinárodnej sankcie. Prijatým zákonom vznikli v trestnom zákone v jeho dvanástej hlave nové skutkové podstaty súvisiace s možnosťou stíhať porušenie reštriktívnych opatrení. Prvou všeobecnou skutkovou podstatou trestného činu porušenia reštriktívneho opatrenia je § 417a, ktorý postihuje všetky porušenia reštriktívnych opatrení s výnimkou tých, ktoré sú postihované podľa § 417b, § 417c alebo § 417d. Ustanovenia § 417b až 417d predstavujú špeciálne skutkové podstaty, ktorými sa postihuje porušenie reštriktívnych opatrení, pri ktorých samotná smernica (EÚ) 2024/1226 predpokladá buď osobitnú formu zavinenia (§ 417b), zníženu (§ 417c) alebo zvýšenú (§ 417b) hornú sadzbu trestu odňatia slobody, prípadne osobitný objekt (§ 417c). Vznik uvedených skutkových podstát predstavuje transpozíciu čl. 3 smernice. Taktiež za účelom transpozície čl. 3 ods. 3 smernice (EÚ) 2024/1226, sa do všeobecnej časti Trestného zákona zavádza koncept hrubej nedbanlivosti, a to vo vzťahu k trestným činom, pri ktorých to zákon vo svojej osobitnej časti výslovne uvádza. Koncept hrubej nedbanlivosti sa prijatým zákonom zaviedol len vo vzťahu k novej skutkovej podstate trestného činu porušenia reštriktívneho opatrenia podľa § 417b. V dôvodovej správe k prijatému zákonu sa výslovne uvádza, že hrubá nedbanlivosť nepredstavuje nový druh subjektívnej stránky zavinenia, čomu má zodpovedať jej systematické zaradenie v rámci § 16 – konkrétne v odseku 2.¹¹ Dôvodová správa k prijatému zákonu vysvetľuje jednotlivé pojmy súvisiace s hrubou nedbanlivosťou keď uvádza, že „obvyklú opatrnosť a starostlivosť“ možno vnímať ako úroveň opatrnosti a starostlivosti, ktorú by za daných okolností prejavila priemerná rozumná osoba. Obvyklá opatrnosť je taký štandard správania, ktorý zodpovedá bežnej miere starostlivosti, predvídavosti a pozornosti, ktorú by za daných okolností prejavila priemerná, rozumná osoba. Zahŕňa dodržiavanie bežných bezpečnostných opatrení a postupov na predídenie vzniku škody alebo nežiadúceho následku. Obvyklá starostlivosť je úroveň pozornosti, opatrnosti a starostlivosti, ktorú by za daných okolností prejavila priemerná, rozumná osoba. Zahŕňa to dodržiavanie bežných postupov a opatrení, aby sa predišlo škodám alebo rizikám a zabezpečilo sa riadne plnenie povinností.¹²

3. POVINNÁ MIERA OPATRNOTI PRI NEDBANLIVOSTNÝCH TRESTNÝCH ČINOCH

Zavinenie je vnútorným psychickým vzťahom páchatel'a k trestnému činu. Tento vzťah je vybudovaný na dvoch zložkách, zložke vedenia (tzv. intelektuálnej zložke zavinenia) a na zložke vôľovej. Aj na základe týchto zložiek, trestnoprávna teória rozlišuje formy zavinenia, nakoľko pri nedbanlivostnej forme absentuje zložka vôľová. Zavinenie z nedbanlivosti je upravené v § 16 Trestného zákona, ktorý rozlišuje dva druhy

vykonávaním medzinárodnej sankcie) na účely zabezpečenia, udržania a obnovy medzinárodného mieru a bezpečnosti, ochrany základných ľudských práv, boja proti terorizmu a šíreniu zbraní hromadného ničenia a dosahovania cieľov Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie a Charty Organizácie Spojených národov

¹¹ Trestný čin je spáchaný z hrubej nedbanlivosti, ak páchatel' obzvlášť ľahostajne alebo hrubo poruší obvyklú opatrnosť, starostlivosť alebo povinnosť vyplývajúcu zo všeobecne záväzných právnych predpisov, a toto porušenie viedlo k ohrozeniu alebo porušeniu záujmu chráneného týmto zákonom.“ - § 16 ods. 2 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z v jeho platnom znení

¹² Bližšie pozri dôvodovú správu k vládnomu návrhu zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

nedbanlivosti a to vedomú a nevedomú nedbanlivosť. Oba druhy nedbanlivosti – vedomá i nevedomá majú spoločný nedostatok vôle spáchať trestný čin, napriek tomu, že páchatel prejavil svoju vôľu konať, ale následok nezamýšľal, ani s ním nebol uzročený.¹³ Podstatou nedbanlivostných trestných činov je že páchatel zanedbaním povinnej miery opatrnosti spôsobí nezamýšľaný následok.¹⁴ Ústredným pojmom pri nedbanlivostných trestných činoch je práve miera opatrnosti, ktorá môže mať objektívny alebo subjektívny charakter. Objektívne kritérium platí pre každého páchatel'a rovnako, a vyžaduje rovnakú mieru opatrnosti. Táto miera opatrnosti môže vyplývať zo všeobecne záväzných právnych predpisov, z predpisov bezpečnosti a zdravia pri práci, z postupov lege artis. Ak takáto miera opatrnosti nie je upravená, je potrebné vychádzať zo všeobecne uznávaných zásad rozumnej opatrnosti.¹⁵ Objektívne hľadisko predpokladá mieru opatrnosti, ktorú by za rovnakých alebo obdobných podmienok prejavil každý priemerne starostlivý a rozumný človek. Táto požiadavka však môže byť vyššia u osôb vykonávajúcich špecifické povolania alebo činnosti, ako napríklad: vodiči, lekári, stavbári.¹⁶ Subjektívne kritérium vyjadruje takú mieru opatrnosti, ktorú je schopný páchatel' príslušnej kategórie zachovať v každom konkrétnom prípade, t.j. s prihliadnutím na jeho osobné vlastnosti, spôsobilosť, či postavenie prejavujúce sa na spáchaní trestného činu.¹⁷ Pri vedomej nedbanlivosti sa posudzuje, na čo sa páchatel' spoliehal, že nenastane následok, a či bol tento predpoklad primeraný vzhľadom na okolnosti prípadu.¹⁸ K posúdeniu primeranosti dôvodov páchatel'a je potrebné pristúpiť z hľadiska skúseností páchatel'a a ostatných okolností páchatel'a.¹⁹ Pri nevedomej nedbanlivosti si páchatel' nebol vedomý možnosti, že jeho konaním alebo opomenutím môže dôjsť k ohrozeniu alebo porušeniu právneho záujmu chráneného Trestným zákonom. Zároveň však platí, že túto vedomosť mať mal a mohol, a to vzhľadom na okolnosti prípadu a svoje osobné schopnosti, skúsenosti a pomery. Vedieť mal a mohol tu musí byť ako zákonná podmienka splnená súčasne, teda skúma sa, či bolo porušené objektívne kritérium, teda vedieť mal, a či zároveň bolo porušené aj subjektívne kritérium, teda či páchatel' mohol vedieť. Rozlíšenie medzi tým, čo mal páchatel' vedieť (objektívne hľadisko) a čo mohol vedieť (subjektívne hľadisko), je zásadnou otázkou pre posúdenie naplnenia znakov nevedomej nedbanlivosti.²⁰ Na účely článku bolo potrebné vysvetliť ako trestnoprávna teória vykladá pojem povinnej miery opatrnosti a ako sa aplikuje pri výklade jednotlivých druhov zavinenia, nakoľko to bezprostredne súvisí s pojmom hrubá nedbanlivosť, ktorý je predstavuje nówum v teórii trestného práva.

4. HRUBÁ NEDBANLIVOSŤ

Koncepcia hrubej nedbanlivosti nebola súčasťou slovenského trestného práva. Uvedené sa zmenilo transpozíciou smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1226 z 24. apríla 2024 o vymedzení trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie. Zákonodarca zaviedol definíciu hrubej nedbanlivosti v § 16

¹³ KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čenek, 2020.

¹⁴ MADLIAK a kol.: Trestné právo hmotné – Všeobecná časť, Vydavateľstvo UPJŠ, Košice 2006.

¹⁵ IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, Vydavateľstvo Wolters Kluwer.

¹⁶ STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Praktický komentár. 1. vydanie. Pra-ha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2025.

¹⁷ IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, Vydavateľstvo Wolters Kluwer.

¹⁸ STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Praktický komentár. 1. vydanie. Pra-ha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2025.

¹⁹ R 45/1965.

²⁰ Tamtiež.

ods. 2 trestného zákona. Hrubá nedbanlivosť predstavuje kvalifikovanú formu nedbanlivostného zavinenia, ktorá sa odlišuje od „bežnej“ nedbanlivosti predovšetkým intenzitou a závažnosťou porušenia povinností uložených právnym poriadkom alebo vyplývajúcich zo všeobecnej opatrnosti, ktorú možno od jednotlivca očakávať.²¹ Tak ako sme uviedli vyššie zákonodarca pomenúva v dôvodovej správe pojmy obvyklá opatrnosť, resp. obvyklá starostlivosť. Tieto pojmy sú však spoločným menovateľom pri všetkých druhoch nedbanlivosti a to tak pri vedomej ako aj nevedomej. Čo však zákonodarca zdôraznil je fakt, že pri hrubej nedbanlivosti musí dôjsť k porušeniu tejto obvyklej opatrnosti buď hrubo alebo obzvlášť ľahostajne. Nie je možné nesúhlasiť s názorom, že ak páchatel v súlade s hrubou nedbanlivosťou koná „obzvlášť ľahostajne“, páchatel nie je s následkom uzročený, nemá žiadny vôľový vzťah k následku, pričom ide o kvalifikovanú ľahostajnosť. To znamená, že páchatel mimoriadne bezohľadne, úplne ľahkomyselné alebo zásadne neopatrne koná voči svojim povinnostiam, vyžadovanej miere opatrnosti alebo starostlivosti. Alebo inými slovami, zvlášť závažne porušuje povinnosti, vyžadovanú mieru opatrnosti alebo starostlivosti.²² Teda v uvedenom význame sa nejedná o ľahostajnosť, ktorá je spájaná s uzročením pri nepriamom úmysle ako forme zavinenia. Ako však vyplýva z dôvodovej správy a taktiež zo samotného subsumovania hrubej nedbanlivosti do § 16 ods. 2 Trestného zákona, táto koncepcia kvalifikovanej formy nedbanlivostného zavinenia sa vzťahuje aj na vedomú nedbanlivosť, kedy páchatel vedel, že jeho konanie môže ohroziť alebo poškodiť záujem významný z hľadiska trestného práva, no bez primeraného dôvodu spoliehal na to, že sa tak nestane a aj v prípade že tak nevedel hoci vzhľadom na okolnosti prípadu a svoje osobné pomery mal a mohol vedieť, teda aj na nevedomú nedbanlivosť. Uvedené je úplne logickým vyústením skutočnosti, že trestnoprávna teória rozlišuje len dva druhy zavinenia, ktoré ako sme uviedli sa odlišujú prítomnosťou vedomostnej a vôľovej zložky. Vysvetlili sme, že pri nedbanlivostných trestných činoch abscentuje vôľová zložka ktorá je však nahradená mierou opatrnosti, ktorú je každý páchatel povinný dodržiavať, teda je to objektívna miera opatrnosti, ktorá ak nie je daná, vyžaduje sa rozumná miera opatrnosti. Z uvedeného by mal vyplynúť záver, že pri vedomej, či nevedomej nedbanlivosti pôjde vždy o porušenie miery opatrnosti, a teda pri hrubej nedbanlivosti ako kvalifikovanej forme nedbanlivostného zavinenia, je povinnosť skúmať, či tomu tak došlo hrubým alebo obzvlášť ľahostajným spôsobom

Záver

Transpozícia smernice, priniesla legislatívne zmeny, ktoré sa premietli do prijatia zákona č. 157/2025 Z. z., Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. Ako sme poukázali, za najväčšiu a najpodstatnejšiu zmenu považujeme zavedenie koncepcie hrubej nedbanlivosti do trestného zákona. Poukázali sme na teoretické východiská, na ktorých je postavená nedbanlivostná forma zavinenia, a ako sa uvedené premietlo do tejto koncepcie. Záverom však považujeme, za nevyhnutné poukázať na určité anomálie vo vzťahu k tejto koncepcii, a kriticky ich zhodnotiť. Dôvodová správa k prijatému zákonu, jednoznačne poukazuje na fakt, že hrubá nedbanlivosť uvedená o § 16 ods. 2 Trestného zákona nie je novým druhom nedbanlivosti. Uvedené však popiera fakt vo vzťahu ku

²¹ STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Praktický komentár. 1. vydanie. Pra-ha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2025.

²² tamtiež.

konštrukcii skutkovej podstaty § 417b, ktorým je momentálne jediný trestný čin, ktorého sa uvedená koncepcia týka, kde sa uvádza konštrukcia „*hoc aj z hrubej nedbanlivosti*“. § 17 Trestného zákona²³, nepočíta s takouto konštrukciou, keďže taktiež rozlišuje len medzi úmyselnou formou zavinenia a nedbanlivostnou. Taktiež sme poukázali na fakt, že koncepcia hrubej nedbanlivosti je postavená na porušení obvyklej miery opatrnosti, samozrejme hrubo alebo obzvlášť ľahostajne. Vyššie je však poukázané, že porušenie obvyklej miery opatrnosti sa posudzuje ako podmienka trestnej zodpovednosti tak pri vedomej alebo nevedomej nedbanlivosti. Nie je známe prečo, zákonodarca obmedzil pri koncepcii hrubej nedbanlivosti, porušenie obvyklej miery opatrnosti len na tie prípady, kedy táto vyplýva zo všeobecne záväzných právnych predpisov, ak porušenie obvyklej miery opatrnosti, ak nie je daná všeobecne záväzným právnym predpisom, môže z hľadiska trestnej zodpovednosti vyplývať aj z rozumnej miery opatrnosti, ktorý vynaloží každá rozumná osoba v danom momente. Javí sa ako logickejšie a konceptnejšie, ak by hrubá nedbanlivosť bola zaradená ako okolnosť, ktorá podmieňuje vyššiu trestnú sadzbu. Teda konštrukcia skutkovej podstaty by ostala *hoc aj z nedbanlivosti*, kedy by sa pri nedbanlivostnom zavinení skúmala porušenie miery opatrnosti a ak by bol vyvodený záver, že táto miera bola porušená hrubo alebo obzvlášť ľahostajne, bola by to okolnosť, ktorá by podmieňovala vyššiu trestnú sadzbu. Taktiež by z definície hrubej nedbanlivosti mala byť vylúčená časť definície, ktorá sa obmedzuje len na prípady, kedy obvyklá miera opatrnosti vyplýva zo všeobecne záväzných právnych predpisov, nakoľko to neguje všetky prípady, kedy sa táto miera opatrnosti logicky vyžaduje, ale zákonodarca ju neupravil všeobecne záväzným právnym predpisom, keďže môže ísť o akýkoľvek prípad pri ktorom sa javí ako neakceptovateľné, aby človek nepredvídal následok svojho správania, resp. aby sa spoliehal, že takýto následok nenastane. Podporujúci argument k zavedeniu hrubej nedbanlivosti ako okolnosti podmieňujúcej vyššiu trestnú sadzbu je skutočnosť, že § 417b, ktorý pripúšťa aj nedbanlivostnú formu zavinenia, zároveň stanovuje vyššiu trestnú sadbu, ako základná skutková podstata v § 417a, ktorá je úmyselným trestným činom. Žiaden právny predpis samotnej európskej únie neurčuje ako má byť koncept hrubej nedbanlivosti upravený vo vnútroštátnych úpravách a vzhľadom na prezentované argumenty, možno súčasnú právnu úpravu považovať za nedostatočnú.

Použitá literatúra

1. Dôvodová správa k zákonu č. 157/2025 Z. z.
2. IVOR, J. a kol. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť, Vydavateľstvo Wolters Kluwer.
3. KLÁTIK, J. Trestné právo hmotné. Všeobecná časť. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeňek, 2020.
4. MADLIAK a kol.: Trestné právo hmotné – Všeobecná časť, Vydavateľstvo UPJŠ, Košice 2006.
5. R 45/1965.
6. Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2024/1226 z 24. apríla 2024 o vymedzení trestných činov a sankcií za porušenie reštriktívnych opatrení Únie a o zmene smernice (EÚ) 2018/1673 (Ú. v. EÚ L 2024/1226, 29. 4. 2024).
7. STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Praktický komentár. 1. vydanie. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2025.

²³ Pre trestnosť činu spáchaného fyzickou osobou treba úmyselné zavinenie, ak tento zákon výslovne neustanovuje, že stačí zavinenie z nedbanlivosti.

8. STRÉMY, T., ŠAMKO, P., KURILOVSKÁ, L. a kol. Trestný zákon. Praktický komentár. 1. vydanie. Pra-
9. Zákon č. 157/2025 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.
10. Zákon č. 289/2016 Z. z. o vykonávaní medzinárodných sankcií.
11. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
12. Zmluva o Európskej únii
13. Zmluva o fungovaní Európskej únie

Kontaktné údaje autora

Meno a priezvisko: JUDr. Veronika Tóthová, PhD.
Pracovná pozícia: Odborný asistent
Zamestnávateľ: Katedra trestného práva, UPJŠ v Košiciach
E-mail: veronika.perdukova@upjs.sk

KOŠICKÉ DNI TRESTNÉHO PRÁVA 2025, IX. ročník

Hlavná sekcia 1: **Umelá inteligencia – výzva pre trestné právo**

Podsekcia 1: **Extrémizmus v optike kriminológie, viktimológie a kriminalistiky**

Podsekcia 2: **Tvorba a nástroje trestnej politiky**

Zborník vedeckých príspevkov z celoštátnej interdisciplinárnej vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou

KOŠICE CRIMINAL LAW DAYS 2025, IX.

Main section :**Artificial Intelligence – A Challenge for Criminal Law**

Subsection 1: **Extremism Through the Lens of Criminology, Victimology, and Criminalistics**

Subsection 2: **Development and Instruments of Criminal Policy**

The Collection of scientific contributions nationwide interdisciplinary scientific conference with international participation

Zostavovatelia: prof. JUDr. Sergej Romža, PhD.
JUDr. Lukáš Michal'ov, PhD. mult.
JUDr. Michaela Ema Mauzerová

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok vydania: 2025
Počet strán: 561
Rozsah: 44,44 AH
Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/KDT-0479-8>

ISBN 978-80-574-0479-8 (e-publikácia)